Kādî İyâz

ŞİFÂ-İ ŞERÎF ŞERHİ III

Prof. Dr.
Mehmet Yaşar Kandemir

TAHLİL YAYINLARI

7. Baskı

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

İstanbul 1439/2017

Tahlil Yayınları: 55

Kaynak Eserler Serisi: 2

Kitabın Adı
eş-Şifâ bi-ta'rîfi hukūkı'l-Mustafâ

Kitabı Tercüme ve Şerheden
Prof. Dr. Mehmet Yaşar Kandemir

Yayın Yönetmeni
Samet Öztürk

Kapak Tasarım
Furkan Selçuk Ertargin

İç Tasarım
Şaban Muslu

Arapça Tashih
Ömer Ulusoy

Baskı - Cilt
Acar Basım ve Cilt San. Tic. A.Ş.
Beysan San. Sit. Birlik Cad. No: 26 Acar Binası
Haramidere / Beylikdüzü / İSTANBUL
Tel: (0212) 422 18 34 Fax: (0212) 422 18 04
Sertifika No: 11957

1. Baskı: Mayıs 2012
7. Baskı: Eylül 2017

ISBN NO
978-605-5271-03-9 (3.c)

İletişim Adresi
Kartaltepe Mh. 60. Sk. No.50 Bayrampaşa, İstanbul
Tel/faks: 0212 417 77 75
editor@tahlilyayinlari.com • www.tahlilyayinlari.com

Her hakkı mahfuzdur.

ŞİFÂ-İ ŞERÎF ŞERHİ III

Kādî İyâz

Tercüme ve Şerh

Prof. Dr. Mehmet Yaşar Kandemir

TAHLİL
YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

5. Peygamber Efendimiz'in Her Zaman Doğru Söylediği 23

"Ben Sadece Hakikati Söylerim" 24

6. İslâm Düşmanlarının Bazı İftiralarına Reddiye 26

Garânik Olayı 26

Garânik Olayını Çürütmenin İki Yolu 29

Birinci Yol: Olayı Reddetmek 29

Birinci Reddiye 29

Bu Konuda Güvenilir Rivâyet Yoktur 30

Müşriklerin de Secde Etmesi Olayı 31

Garânik Olayı Asılsızdır 32

İkinci Reddiye: Akla Ters, Örfe Aykırı Bir İddia 33

Üçüncü Reddiye: Aslı Olsa Kâfirler Bayram Ederdi 34

Dördüncü Reddiye: Resûlullah'ı Kandıramadılar 36

İkinci Yol: Olayı Kabul Etmek 39

Şu Rivâyetlerin Hepsi Değersizdir 39

Kâfirleri "Düşündürmek İçin" Söylemiş 40

O Sözü Şeytan Söylemiş 41

Şeytanın Sözünü Sadece Kâfirler Duymuş 41

"Ulu Kuğular", Melekler Demekmiş 43

Neshin Hikmetleri 44
O Sözler, Kâfirlerin Yaygarasıydı 45
Allah, Kur'an'ı Değiştirilmekten Korumuştur 46
Hz. Yûnus'un Kavmini Terkedip Gitmesi Olayı 47
Yûnus Kavmi Azaptan Nasıl Kurtuldu? 47
Abdullah ibni Ebî Serh Olayı 48
Bir Başka Kâfirin Uydurduğu Hikâye 49
Din Düşmanlarının Sözü Değersizdir 50
Hıristiyan Kâtip Rivâyeti 50
Bu İki Kâtip Rivâyetinin Değerlendirilmesi 51
7. Resûl-i Ekrem'in Dünya Hayatına Dâir Sözleri 54
Resûlullah Hatâ Etmez 54
Resûlullah Verdiği Haberlerde Yanılmaz 56
Resûlullah'ın Şahsî Görüşlerinden Örnekler 56
Hadisi Rivâyet Eden Kusursuz Olmalı 58
Yalan ve Günah İtibar Zedeler 59
O, Peygamberlikten Önce de Yalan Söylemezdi 60
8. Peygamberlerin Yanılmaları Konusundaki Bazı İtirazlara Cevap 60
Resûl-i Ekrem'in Namazda Yanılması Meselesi 60
Resûl-i Ekrem Hiçbir Konuda Yanılmaz 61
"Tebliğ" Dışı Konularda Yanılabilir mi? 62
Birinci Cevap: "Unutmadım" Demesi Kendi Kanaatidir 62
İkinci Cevap: "Ben, Bile Bile İki Rek'at Kıldırdım" 62
Üçüncü Cevap: Doğruya En Uzak İhtimâl 63
"Bana Allah Unutturdu" 63
Unutmak ile Yanılmak Arasındaki Fark 64
"Hz. İbrâhim'in Üç Yalanı!" 65

"Ben Hastayım" Sözünün Açıklaması 67
"Büyükleri Yapmıştır" 68
"O Benim Kızkardeşimdir" 68
Yalan Gibi Görünen Doğru Sözler 70
Sefer Ne Tarafa? 71
İnsanların En Bilgini 72
Mûsâ-Hızır Farkı 73
"Allâhü A'lem" Demenin Önemi 74
Hz. Hızır Peygamber mi? 75
9. Peygamberlerin Büyük ve Küçük Günahlardan Korunması 77
Peygamberler Küçük Günah İşler mi? 79
Büyük Günah, Küçük Günah Farkı 79
Küçük Günahların Zararları 81
Peygamberler Niçin Küçük Günahtan Korunmuştur? 82
Peygamberimiz Gördüğü Hataları Düzeltmiştir 84
Ashâb-ı kirâmın Resûlullah'ı Her Konuda Örnek Alması 84
Ayakkabısını Niçin Çıkardı? 86
Abdest Bozarken Ne Tarafa Dönmeli? 87
Oruçluyken Eşini Öperdi 88
Mübâhlar ve Peygamberler 89
10. Peygamberlerin Peygamber Olmadan Önce de Günahtan Korundukları 90
Peygamber Olmadan Önce Bir Şerîata Bağlı mıydı? 90
"Bir Şerîata Bağlı Değildi" Görüşü 91
"Bir Şerîata Bağlı Olduğu Bilinemez" Görüşü 93
"Bazı Durumlarda Bir Şerîata Bağlıydı" Görüşü 93
En İsâbetli ve En İsâbetsiz Görüşler 93
Bir Peygamber Başka Şerîatlara Tâbi Olabilir mi? 95

11. Peygamberlerin Yanılması ve Unutması 96
Peygamberlerin Tebliğ ile İlgili Sorumlulukları 97
Peygamber Sözlü Tebliğde Hatâ Etmez 98
Peygamberin Unutmasının Hikmeti 99
Resûl-i Ekrem'in Yanılmasının Sebepleri 100
12. Resûl-i Ekrem'in Yanıldığına Dâir Hadislerin Değeri 101
Resûlullah'ın Namazda Yanıldığına Dâir Hadisler 101
Resûlullah'ın Unutmasıyla İlgili Hadisler 103
O, Hem Unutur Hem de Ona Unutturulur 104
Bazı Sûfîlere Göre O Unutmaz 105
Bazı Sûfîlere Göre O Hem Unutmaz Hem Yanılmaz 106
"O Kasten Yanılır" Görüşünün İsâbetsizliği 107
"Ben Unutmam" Hadisinin Anlamı 107
Resûlullah'ın Sabah Namazına Kalkamayışı 109
Birinci Açıklama: 109
İkinci Açıklama: 111
Resûlullah İlk Fecirde Uyanıp Kalkardı 113
"Unuttum" Demeyi Niçin Yasakladı? 114
Unutmanın İki Yönü 115
13. Peygamberlerin Küçük Günah İşleyebileceğini Söyleyenlerin Reddi ve Delillerinin Tenkidi 116
Aşağıdaki Âyetler, Resûlullah'ın Günah İşlediğini Gösterir mi? 117
Aşağıdaki Âyetler, Peygamberlerin Günah İşlediğini Gösterir mi? 118
Resûlullah'ın Şu Kabil Duâları Onun Günah İşlediğini mi Gösterir? 121
Hatâlarından Söz Eden Diğer Peygamberler 122

Resûl-i Ekrem'in Geçmiş Gelecek Günahları! 123
Peygamberimizin Kendi Günahına ve Mü'minlerin Günahına İstiğfârı 125
Belini Büken Ağır Yük 127
"Allah Seni Affetti" Âyetinin Anlamı 128
Bedir Esirlerinden Fidye Alınması 130
Fidye Âyeti Üzerindeki Farklı Görüşler 132
Sahâbe Muhayyer Bırakılmıştı 133
Hz. Ömer'in Fikri Tasvip Gördü 133
Fidye Alınması, Ezelî Takdire Uygun Düştü 136
Abdullah İbni Ümmi Mektûm'un Hikâyesi 138
Hz. Âdem'in Kıssası 140
Hz. Âdem Neyi Unuttu? 141
Onları Şeytan Kandırdı 143
Yasak Meyve Konusunda Çeşitli Yorumlar 144
Yûnus Peygamberin Kıssası 146
Zulüm Ne Demektir? 147
Dâvûd Peygamberin Kıssası 148
Yûsuf Peygamberin Kıssası 153
Mûsâ Peygamberin Kıssası 157
Hz. Mûsâ ve Ölüm Meleği 159
Süleymân Peygamberin Kıssası 161
Nûh Peygamberin Kıssası 165
Karıncaları Yakan Peygamber 166
Hatâ Etmeyen İnsan Var mı? 168

14. "Âdem, Rabbinin Emrine Karşı Geldi" Âyetinin ve Kur'an ile Hadislerde Peygamberlerin Günahlarını İtiraf Etmelerinin Anlamı 169

İnsan Allah'tan Bilgisi Nisbetinde Korkar 169
Peygamberlerin Günah Anlayışı Farklıdır 170
Hz. Yûsuf'un Hatâsı 171
Peygamberlerin Zellesi 172
Peygamberler Niçin Belâlarla İmtihân Edilir? 173
Allah Teâlâ Peygamberleri Niçin Uyarır? 174
Peygamberler Niçin Tövbe ve İstiğfâr Eder? 175
15. Peygamberlerin Mâsum Olduğu 177
Mü'mine Düşen Görev 179
Peygamberin Mâsum Olduğunu Bilmenin Üç Faydası 180
16. Meleklerin Mâsum Olduğu 181
Bütün Melekler Günahsızdır 183
Hârût ve Mârût Kıssası 184
Hârût ve Mârût Kıssasının Mâhiyeti 187
Hârût ile Mârût Kimseye Büyü Öğretmedi 188
Bu Kıssanın En Uygun Tefsiri 189
Hârût ile Mârût Melek mi, İnsan mı? 190
İblîs Kıssası 192

İKİNCİ KISIM

PEYGAMBERİMİZİN VE DİĞER PEYGAMBERLERİN DÜNYEVÎ HÂLLERİ

Resûl-i Ekrem'in Başına Gelen Sıkıntılar 196
Diğer Peygamberlerin Başına Gelen Sıkıntılar 197
Cenâb-ı Hakk'ın Resûlünü Koruduğu ve Korumadığı Olaylar 198
Peygamberler Niçin Sıkıntılara Uğratılmıştır? 199
Peygamberlerin Ruhları Sıkıntılardan Etkilenmez 199

1. Peygamberimize Sihir Yapılması 202
Ona Sihir Yapıldığına Dâir Hadis Sahîhtir 202
Yaptığını Sandığı Şeyler Dünyevî İşlerdir 203
Resûlullah'a Nasıl Sihir Yaptılar? 205
Yapmadığını Yaptım Sanmasının Anlamı 206
2. Peygamberimizin Dünya İşleriyle İlgisi 207
Hurma Ağaçlarını Aşılama 207
Bu Bahçede Ne Kadar Hurma Var? 209
Resûlullah Din İşlerinde Yanılmaz 209
Bedir'deki Savaş Taktiği 210
Şahsî Görüşünden Vazgeçtiği Bir Olay 211
Onun Kalbi Allah ile Meşguldü 212
3. Peygamberimizin, Huzûruna Getirilen Davaları Hâlletmesi 213
Resûl-i Ekrem Nasıl Hüküm Verirdi? 215
Hâkimler Resûlullah'ı Örnek Alırlar 216
4. Peygamberimizin Dünya İşlerine Dâir Sözleri 216
Resûl-i Ekrem Bâzen Ta'rîzli ve Tevriyeli Konuşurdu 217
Resûl-i Ekrem Şaka Yapardı 217
Zeyd-Zeynep Kıssası 220
Zeyneb'i Gördü ve Sevdi İddiası 224
Niçin Zeyd'e Eşini Boşama Dedi? 226
Bu Konudaki En Güvenilir Rivâyet 227
Resûl-i Ekrem'in Uyarıldığı Bir Başka Olay 228
5. Peygamberimizin Son Hastalığındaki Vasiyeti 228
"Sayıklama" İfâdesi Nasıl Anlaşılmalıdır? 233
Resûlullah'ın Huzûrunda İhtilâf Edilir mi? 234
Hz. Ömer Niçin Öyle Söylemişti? 235

Vasiyetnâme Hilâfete Dâir miydi? 239
6. Peygamberimizin Bazı Hadislerinin Açıklanması 240
Birine Bedduâ Ederse 240
Haketmeyene Bedduâ Eder mi? 242
Resûlullah'ın Öfkesi 244
Resûlullah'ın Bedduâsının Mâhiyeti 244
Bedduâ Ettiğine Duâ Etmesi 247
Resûlullah'ın Taraf Tuttuğu İddiası 248
Hâkim Öfkeliyken Hüküm Vermez 249
İlginç Kısas Olayları 250
7. Peygamber Efendimiz'in Dünya ile İlgili İşleri 252
Hâle Uygun Davranırdı 253
Büyük Çoğunluğun Görüşüne Uyardı 254
Münâfıklara İçyüzlerini Söylememişti 254
İnsanların Kanaatlerine Saygı Gösterirdi 255
Gerektiğinde Kararından Vazgeçerdi 255
Herkesle İyi Geçinirdi 257
Kötü Adama Neden İltifat Etti? 259
Gıybet Yapmadı, Bu Konuda Ashâbını Uyardı 260
Berîre Hadisindeki Müşkil 261
Bu Satışta Hile Yok mu? 262
Hadisin Birinci Açıklaması 262
Hadisin İkinci Açıklaması: 263
Hadisin Üçüncü Açıklaması: 263
Hz. Yûsuf'un Su Kabının Çalınması 264
8. Peygamberlerin Hastalanmasının Hikmeti 265
Kulların İmtihân Edildiğine Dâir Âyetler 267

İnsanlar Neden İmtihân Edilir? 268
En Büyük Sıkıntıyı Kim Çeker? 269
Allah Kuluna Niçin Dert Verir? 270
Hz. Ya'kūb Niçin Yıllarca Oğul Hasreti Çekti? 272
Hz. Eyyûb'un Zellesi 273
Hz. Süleymân'ın İmtihânı 273
Peygamberimizin Şiddetli Sıtmaya Yakalanması 274
Allah Sevdiğine Dert Verir 276
Ölümden Önceki Hastalığın Güzelliği 279
Kâfirin Ölümü 281
Hastalığın Güzelliği 283
Âni Ölüm Hakkında 285

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RESÛL-İ EKREM'E HAKARET EDENLERE UYGULANACAK DİNÎ HÜKÜMLER

Allah'ı ve Resûlullah'ı İncitmeyi Yasaklayan Âyetler 289
Resûlullah ile Kinâyeli Konuşma Yasaklanmıştır 291
Çocuklara Muhammed Adı Verilebilir 292
Resûlullah'ın Adını Çocuğuna Kimler Koymasın? 294
Resûl-i Ekrem'in, Muhammed Adını Verdiği Çocuklar 296

BİRİNCİ KISIM

RESÛL-İ EKREM'E ÎMÂ YOLUYLA DİL UZATAN VEYA ONU AÇIKÇA KÜÇÜMSEMEYE KALKAN KİMSENİN DURUMU

Resûlullah'a Hakaret Eden Katledilir 300
Resûlullah'a Hakaret Eden Mürted Sayılır 300
Tövbe Etmesi mi İstenecek, Kâfir mi Sayılacak? 301

Ona Hakaret Eden Öldürülür 302
Farklı Bir Ceza Türü 305
Tövbesi Bile Kabul Edilmez 305
Değişik Hakaret İfâdeleri 307
Müthiş Bir Ceza 311
Resûlullah'ı Küçük Düşüren Öldürülür 311

1. Resûl-i Ekrem'e Hakaret Eden veya Onu Küçümseyenin Öldürülmesi Gerektiğine Dâir Deliller 315

Resûlullah'ın Hükmünü Kabul Etmeyenin Durumu 317
Kâ'b ibni'l-Eşref'in Katledilmesi 322
Yahudi Ebû Râfi'in Katledilmesi 324
Abdullah ibni Hatal'ın Katledilmesi 325
"Sana Hakaret Eden Babamı Öldürdüm" 328
Dişleri Sökülen Şarkıcı 328
"Onun İçin İki Keçi Bile Toslaşmaz" 329
Âmânın Câriyesi 329
Halîfeye Değil, Resûlullah'a Hakaret Eden Öldürülür 331
Resûlullah'a Hakaret Edenin Öldürüleceği Konusunda İcmâ Vardır 333
Resûl-i Ekrem'e Hakaret Eden Kâfirdir 334
Resûlullah ile Alay Edenler Kâfirdir 334
"Muhammed'in Dediği Doğruysa, Eşekten Beter Olalım!" 336

2. Resûl-i Ekrem'in Kendisini İnciten Bazı Şahısları Affetmesi ... 338

Resûl-i Ekrem Kâfir ve Münâfıklara Anlayışlı Davranırdı 339
Öldürülmesi Emredilen İki Ünlü Şâir 341
Resûl-i Ekrem'in Sabrı Meyvesini Verdi 342
Yahudilerin Kötü Niyetli Selâmları 343
Münâfıklar Niçin Öldürülmedi? 344

Resûlullah Bazı Hakaretlere Niçin Göz Yumdu? 347
Sonunda Münâfıklar Perişan Oldu 350
Cezalandırmadığı Kimselerin Özellikleri 352
Resûlullah'ı İncitmek Haramdır 353
Resûlullah, Kendisini Üzen Bazılarını Affetti 353
3. Resûlullah'a Kasıtsız Olarak Hakaret Edenin Durumu 354
Şu Hâller Kimseyi Mâzur Göstermez 354
Baskı Altında Hakaret Eden Cezalandırılmaz 356
Sarhoşken Hakaret Edenin Durumu 357
4. Resûl-i Ekrem'e Kasıtlı Olarak Hakaret Edenin Durumu 359
Hanefî Âlimlere Göre 360
"Kur'an'ı O Uydurmuştur" Diyenin Durumu 360
"Ben Peygamberim Diyenin Durumu" 361
Resûlullah'a Hakaretin Değişik Şekilleri 363
5. Resûl-i Ekrem'e, Hakaret Anlamına Gelebilecek Bir Söz Söyleyenin Durumu 364
Bu Söz Hakaret Sayılır mı? 366
Mal Mülk Sahibi Olanlara, Hancılara Hakaretin Cezası 367
Ağzı Bozukların Cezasını Yönetici Verir 368
Hakaret Ettiği Kesinlik Kazanmazsa 370
6. Kendini veya Başkasını Peygamber Gibi Yüceltenin Durumu . 371
Kötü Şiirleri Nakletmek de Günahtır 375
Şâirin Günahı Aşırı Derecede Övmesidir 376
Şâire Hakettiği Ceza Verilir 377
"Benim Yaptığımı Peygamber de Yapmıştır" 379
Resûlullah'ın Ebeveyni Saygıyla Anılmalıdır 379
Hayret Edince Salavât-ı Şerîfe Getirmek 380

Çirkin Birini, "Nekîr"e Benzetmek 381
Çirkin Birini "Mâlik"e Benzetmek 381
"Peygamber de Benim Gibi Ümmî İdi" 382
"Peygamber de Dâhil Herkes Kusurludur" Diyen Kimseye Ne Yapılır? 383
7. Peygamber Efendimiz Aleyhindeki Sözü Nakledenin Durumu 384
Tanınan Birinin Resûlullah Aleyhindeki Sözü İfşâ Edilmeli 384
Allah'a Hakaret Eden Bir Kişinin Aleyhinde Şâhitlik Yapmak 385
Resûlullah Aleyhindeki Sözler, Gerekmedikçe Anlatılmamalı 386
Nakledilmesi Câiz Olmayan Lâflar 389
Hassas Konularda Gevşek Davrananın Durumu 389
İslâm Büyüklerinin Bu Konudaki Titizliği 390
8. Peygamber Efendimiz Hakkında Câiz Olan Şeylerin Bilgilendirmek İçin Söylenmesi 391
Bütün Peygamberler Koyun Gütmüştür 392
Cenâb-ı Hakk'ın Onun Yetimliğinden Söz Etmesi 394
Cenâb-ı Hakk'ın Onun Ümmîliğinden Söz Etmesi 397
Halkın Anlamayacağı Rivâyetler Anlatılmamalı 399
Halka İhtiyacı Olan Hadisler Anlatılmalı 400
9. Resûl-i Ekrem'den Bahsetmenin Edebi 402
Resûl-i Ekrem'den Saygıyla Söz Etmeli 402
Sözünü Seçerek Söylemek 403
Onun Adını Bile Saygıyla Anmalıdır 404

İKİNCİ KISIM

RESÛL-İ EKREM'E HAKARET EDENE VERİLECEK CEZA VE O KİMSENİN MİRASI

Peygambere Hakaretin Cezası Ölümdür 406
Tövbe Eden Zındığın Cezası 406
Peygambere Hakaret Suçu, Zındıklık Suçundan Ağırdır 407
Dört Mezhep İmâmının Görüşü 407
Resûlullah'a Hakaret Edenin Tövbesi Geçersizdir 409
Resûlullah'a Hakaret Eden Dinden Çıksa da Öldürülür 410
Hakaret Edenin Tövbesi Onu Kurtarır mı? 411
Hakaret Edenden Niçin Tövbe Etmesi İstenmez? 412
Resûlullah'a İçinden Hakaret Eden Kâfirdir 413

1. Dinden Dönenin (Mürtedin) Tövbe Etmesi 413

Mürtedden Tövbe Etmesi İstenir Görüşü 414
Mürtedden Tövbe Etmesi İstenmez Görüşü 414
Mürted Tövbe Etse de Etmese de Öldürülür 415
Dinden Dönen Kadın-Erkek Farkı 416
Mürted Hapsedilir, Kendisine Tövbe İçin Üç Gün Mühlet Verilir 417
Mürted Üç Defa Dine Dâvet Edilir 419
Mürted, Üç Gün Boyunca Tehdit Edilir mi? 420
Hanefîlerin Mürted Hakkındaki Görüşü 422

2. Dinden Çıktığı Şüpheli Olan Kimsenin Durumu 422

3. Resûl-i Ekrem'e Hakaret Eden Zimmînin Durumu 425

Resûlullah'a Hakaret Eden Zimmî Niçin Öldürülür? 425
Resûlullah'a Hakaret Eden Zimmî Müslüman Olursa? 427
Resûlullah'a Hakaret Eden Müslüman Niçin Öldürülür? 428
Hakaret Eden Zimmî Müslüman Olsa Bile 428

Zimmî Müslüman Olunca Ölüm Cezasından Kurtulur mu? 429
İslâmiyet'e Hakaret Eden Zimmînin Cezası 430
Bu Konuda Farklı Bir Görüş 432
Bazı Hıristiyanların Çirkin Lakırdıları 434
Öldürüldükten Sonra Yakılan Adam 434
Aykırı Bir Fetvâ 437
Hakaret Ettikten Sonra Müslüman Olan Zimmî 437
4. Resûl-i Ekrem'e Hakaret Ettiği İçin Öldürülenin Mîrası, Yıkanması, Cenâze Namazı 439
Gizlice veya Alenen Yapılan Hakaretin Farkı 439
Müfterî veya Kâfir Diye Öldürülmenin Sonuçları 440
Resûlullah'a Hakaret Edene ve Mürtede Hiç Kimse Mirasçı Olamaz 441
Mürtedin Malı Hazineye Kalır Görüşü 442
Mürtedin Malı, Onun Müslüman Akrabasına Kalır Görüşü 442
Mürtedin Dinden Dönmeden Önceki ve Sonraki Malı 443
Zındığın Yakınları Niçin Ona Mirasçı Olur? 444
Zındığın Hakaret Ettiğini İtiraf Etmesi, Durumu Değiştirir 445
Hakaret Ettiği İçin Öldürülen Hıristiyanın Malı 445

ÜÇÜNCÜ KISIM

ALLAH'A, MELEKLERİNE, PEYGAMBERLERİNE, KİTAPLARINA, RESÛL-İ EKREM'İN ÂLİNE, HANIMLARINA VE ASHÂBINA HAKARET EDENİN CEZASI

Allah'a Hakaret Edenin Durumu 447
Cenâb-ı Hakk'a Sövenden Tövbe Etmesi İstenir 448
Allah'tan Şikâyet Eden Adam 449
Ondan Tövbe Etmesi Niçin İstenir? 450

Ondan Tövbe Etmesi Niçin İstenmez?..... 450

1. Allah Teâlâ Hakkında Söylenmeyecek Sözler Sarfedenin Durumu..... 451

Cenâb-ı Hakk'a Saygısız Davrananlara Ne Yapılır? 452

Tövbe Etmeleri İstenecek Olanlar..... 454

Allah, Mûsâ ile Konuşmadı Diyenlere Ne Yapılır? 456

İmâm Mâlik'in Bid'at Fırkaları Hakkındaki Görüşü 457

"Kur'an Mahlûktur" Diyenleri Kâfir Sayanlar..... 459

Bâtıl Fırkaları Kâfir Saymayanlar..... 461

"Bid'atçılar Öldürülür" Diyenlerin Gerekçesi..... 461

2. Âyet ve Hadisleri Bozuk İnançlarına Göre Te'vil Edenlerin (Bid'atçıların) Kâfir Sayılması 462

Bid'atçıları Kâfir Sayanlar ve Saymayanlar 462

Kâfir Sayıp Saymamakta Tereddüt Edenler 463

Bid'atçıların Mîrası..... 464

"Bid'atçıların Kâfir Olduğu Söylenmemelidir" 465

Bazı Hadislerin Hedefi Caydırmaktır..... 466

Hâricîlerin Kâfir Olduğu Görüşü..... 467

Hâricîlerin Kâfir Olmadığı Görüşü 469

Bâtıl Fırkaları Kâfir Sayanların Delilleri..... 470

Yanlış Te'vilin Sonucu..... 473

Mûteber Olmayan Bir Görüş..... 474

Yahûdi ve Hıristiyanlara Kâfir Demeyenler Kâfirdir! 476

3. İnsanı Kâfir Yapan ve Yapmayan Sözler..... 477

Kâfir Olan Bazı İnanç Grupları..... 477

Müslüman Olduğunu İleri Süren İnkârcılar..... 481

Peygamberlikle Alay Edenler Kâfirdir..... 482

Resûlullah'ı Hafife Alan Kimseler Kâfirdir..... 482

Peygamberliği Hafife Alan Sözde Müslümanlar 483
Âyet ve Hadislere Başka Mânâlar Verenler 484
Sahâbeyi Kâfir Sayan Kâfirdir! 485
Kâfirlerin Âdetlerini Benimseyenlerin Durumu 486
Dinin Bir Esasını İnkâr Eden Kâfirdir 487
Namaz Hakkında Küfre Götüren Yorumlar 488
Mekke, Kâbe v.s. Hakkında Şüphe Uyandıranın Durumu 488
Yeni Müslüman Olanın Şüphesi Nasıl Giderilir? 489
Dini Bilmediğini İleri Sürmenin Anlamı 490
Kur'an'ı İnkâr Etmenin Binbir Anlamı 490
Âhireti İnkâr Eden Kâfirdir! 492
Şunları İnkâr Eden Kâfir Sayılmaz 493
Mütevâtir Haberi Reddeden ve İcmâa Karşı Olanın Durumu 494
İnsanı Kâfir Yapan Şeyler 495
Allah'ın Sıfatlarından Birini Reddeden Kâfir Olur mu? 496
Siyah Câriye Hadisi 498
Allah'ın Elinden Kurtulacağını Zanneden Adam 499
Allah'ın Sıfatını İnkâr Etmek 502
Te'vilci Fırkaları Kâfir Saymayanlar 503
Ashâb ve Tâbiîn, Te'vilci Fırkaları Kâfir Saymamıştır 503

4. Cenâb-ı Hakk'a Hakaret Eden Zimmînin Durumu 506

Zimmî Müslüman Olursa Öldürülmez 506
Bir Zimmî, Dârü'l-islâm'da Kendi İnancını Yaymaya Çalışırsa 507
Zimmî Kendi Dinini Terkederse 508

5. İlâh veya Peygamber Olduğunu Söyleyerek Yahut Kendisini Allah'ın Yaratmadığını İleri Sürerek Allah'a İftirâ Eden Kimsenin Durumu 508

Allah Hakkında Çirkin Söz Söyleyene Verilecek Ceza 509

Bir Deli ve Bunak Allah'a Hakaret Ederse 509
Yakılan ve Katledilenler 510
Hallâc-ı Mansûr'un Katledilip Asılması 510
Peygamber Olduğunu İleri Sürene Ne Yapılır? 512
Yaratan'a Lânet Eden ve Kendisinin İlâh Olduğunu Söyleyene Ne Yapılır? 512

6. Allah Teâlâ'nın Şânına Yakışmayan Çirkin Sözler Sarfedenlerin Durumu 513

Cenâb-ı Hakk'a "Kunduracı" Diyene Ne Yapılır? 514
Kendisini Çağırana "Allâhümme Lebbeyk" Diyene Ne Yapılır?.. 515
Cenâb-ı Hakk'a Söylenen Edep Dışı Laflar 516
Cenâb-ı Hakk'ın Adı Olur Olmaz Şekilde Anılmamalı 516

7. Diğer Peygamberlere ve Meleklere Hakaret Edenlerin Durumu 518

Konuyla İlgili Âyetler 518
Bir Peygambere Hakaret Eden Öldürülür 520
"Cebrâil Vahyi Yanlış Kimseye Götürdü!" Diyene Ne Yapılır? ... 521
Hanefîlere Göre, Bir Peygambere Hakaret Eden Mürteddir 521
Öfkeli Bir Kimseyi Cehennem Bekçisine Benzetenin Durumu ... 521
Kur'an'da Zikredilen Meleklere Hakaret Edenin Durumu 522
Kur'an'da Adı Geçen Bazı Varlıklara Hakaret Edenin Durumu 523

8. Kur'an'a Hakaret Edenin Durumu 524

Kur'ân-ı Kerîm Mükemmel Bir Kitaptır 524
İlâhî Kitaplara Dil Uzatanın Durumu 525
Hz. Âişe'ye İftirâ Eden, Kur'an'ı İnkâr Etmiş Olur 526
Kur'an'ın Bir Harfini İnkâr Eden Kâfir Olur 527
Tevrât'a Lânet Edenin Durumu 528

Şâz Kırâatleri Israrla Okuyanın Sorgulanışı 529
Garip Bir Lânet Şekli 529
9. Resûl-i Ekrem'in Ehl-i Beyt'ine, Hanımlarına ve Ashâbına Hakaret Edenin Durumu 530
Ashâba Hakaret Etmeyi Yasaklayan Hadisler 530
Hz. Âişe ve Hz. Fâtıma'nın Değeri 532
Ashâba Hakaret Edenin Cezası 533
Dört Halîfeye Hakaret Edenin Cezâsı 534
Hz. Âişe ile Babasına Hakaretin Cezâsı Farklıdır 535
Hz. Âişe'ye Yapılan İftirâyı Allah Reddetmiştir 536
Hz. Âişe'ye Hakaret Edene Verilen Bir Ceza 538
Hz. Ömer'in Sahâbeye Dil Uzatanlara Öfkesi 538
Sahâbeye Hakaret Edene İki Misli Ceza 540
Sahâbe Adına Hakaret Dâvası Açılabilir 541
Peygamber Hanımlarına Hakaret Edene Ne Ceza Verilir? 541
Peygamber Torunu Olduğunu İddia Edenin Cezâsı 541
Hz. Âişe ile Babasına Saygı Göstermeyenin Cezâsı 542
Sözün Sonu 543
Faydalanılan Kaynaklar 547
Karma Fihrist 559

5. Peygamber Efendimiz'in Her Zaman Doğru Söylediği

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in verdiği bütün haberlerin doğru olduğunu, onun gösterdiği mûcizeler açıkça ortaya koymuştur. Onun Allah Teâlâ'dan alıp kullarına ilettiği âyetlerde isteyerek, istemeyerek veya yanlışlıkla en küçük bir hatâ yapmadığında İslâm ümmeti görüş birliği etmiştir. Kendisine vahyedileni aynen duyurduğunda en küçük bir şüphe yoktur. Bu konuda yalan söylemesi mümkün değildir. Çünkü Allah Teâlâ'nın peygamberine mûcize vermesi, O'nun: "Benim peygamberim doğru söylüyor" anlamına gelmektedir. İslâm âlimleri böyle olduğunda ittifak etmiştir.

> Allah Teâlâ'mn meleklere "Yeryüzünde bir halîfe yaratacağım" buyurması, Âdem'e her şeyin ismini öğretmesi, insanın yaratılmasını istemeyen meleklere bu şeylerin ismini sorması, onların cevap verememesi üzerine Âdem'in o isimleri bilmesi,[1] öte yandan Resûl-i Ekrem Efendimiz'in kendisini yalan söylemekle suçlayanlara, Kur'ân-ı Kerîm'in bir sûresinin benzerini getirmeleri için meydan okuması, fakat inkârcıların bunu yapamaması da birer mûcizedir.

Peygamber aleyhisselâmın ahkâmı tebliğ etme konusunda yanılarak da olsa hatâ etmediğini ve sözlerinin doğru olduğunu yine mûcize delili ortaya koymaktadır. Kelâm ve fıkıh âlimi Ebû İshâk el-İsferâyînî[2] (v. 418/1027) ve onun görüşünü benimseyen âlimler böyle söylemişlerdir. Kur'ân-ı Kerîm de, hadîs-i şerîfler de Resûl-i Ekrem'in doğru ve gerçek olandan başka bir şey söylemediğini göstermektedir.

1. Bakara 2/30-32.
2. Eş'arî kelâmcısı ve Şâfiî fakihi Ebû İshâk el-İsferâyînî hakkında bilgi için bk. II, 58.

Buna misâl olarak Peygamber Efendimiz'e hitâbeden şu âyetler zikredilebilir:

"Sen dosdoğru bir yoldasın."[1]

"Sen gerçekten onları dosdoğru bir yola çağırıyorsun."[2]

"Sen dosdoğru bir yol üzerindesin."[3]

"Sen de, hiç şüphesiz, dosdoğru bir yola rehberlik ediyorsun."[4]

Kâdî Ebû Bekir el-Bâkıllânî[5] (v. 403/1013) ve onun görüşünü benimseyenlere göre Resûlullah'ın doğru ve gerçek olanı söylemesi sadece mûcize deliline bağlı değildir. Ebû İshâk el-İsferâyînî ile Ebû Bekir el-Bâkıllânî arasındaki görüş farklılığı, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in mûcize göstermesinin, Allah Teâlâ'nın onu "Benim peygamberim doğru söylüyor" diye desteklemesi anlamına gelip gelmeyeceği şeklindeki bir ihtilâftan ibaret değildir. Burada onlar arasındaki diğer ihtilâfları da zikrederek sözü uzatmak ve gayemizin dışına çıkmak istemiyoruz. Biz burada Müslümanların görüş birliği ettiği hususu belirtmekle yetinmek istiyoruz. O da, Peygamber Efendimiz'in şerîatı tebliğ etmekte, Rabbinden alıp getirdiği haberleri duyurmakta, Cenâb-ı Hakk'ın kendisine vahyettiği şeyleri insanlara bildirmekte isteyerek veya istemeyerek yahut yanlışlıkla da olsa en küçük bir hatâ dahi yapmadığı; sâkin veya öfkeli olduğu zamanlarda, sağlıklı veya hasta olduğu günlerde herhangi bir yanlışlık yapmaktan Allah Teâlâ'nın onu koruduğu gerçeğidir.

"Ben Sadece Hakikati Söylerim"

Ashâb-ı kirâmdan Abdullah ibni Amr ibni'l-Âs radıyallahu anhümâ der ki: "Bir defasında Allah'ın Elçisi'ne:

'Yâ Resûlallah! Senden duyduğum herşeyi yazabilir miyim?' diye sordum. Allah'ın Elçisi:

'Evet, yazabilirsin' buyurdu. Bunun üzerine ben:

1. Hac 22/67.
2. Mü'minûn 23/73.
3. Yâsîn 36/3-4.
4. Şûrâ 42/52.
5. Kâdî Ebû Bekir Muhammed ibni Tayyib el-Bâkıllânî hakkında bilgi için bk. I, 420.

'Sükûnet hâlinde olduğu gibi, öfkelendiğin zaman da yazabilir miyim?' diye sorunca şunu söyledi:

'Evet ben, sâkin iken de öfkelendiğim zaman da hakikat dışında birşey söylemem.'"

> Hadîs-i şerîfin tamamı şöyledir: Abdullah ibni Amr ibni'l-Âs der ki: "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden duyduğum herşeyi ezberlemek için yazardım. Fakat Kureyşliler: "Resûlullah da nihâyet bir insandır, sâkin iken de konuşur, öfkelendiğinde de" diyerek benim hadis yazmama engel oldular. Ben de yazmaktan vazgeçmekle beraber durumu Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme açtım. Allah'ın Elçisi parmağıyla mübârek ağzını işaret ederek şöyle buyurdu: Yaz! Canımı kudretiyle elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, buradan hak olandan başkası çıkmaz."[1]

Yukarıda Ebû İshâk el-İsferâyînî'nin dile getirdiği mûcize deliline ilâve olarak şunu da söyleyelim:

Peygamber Efendimiz'in getirdiği mûcize, onun doğruyu söylediğini, yalnızca hak ve gerçek olanı dile getirdiğini gösterir; Allah Teâlâ'dan aldığı âyetleri doğru bir şekilde tebliğ ettiğini ortaya koyar; ve yine mûcize Cenâb-ı Hakk'ın Peygamber aleyhisselâma: "Ey Resûlüm! Sen, Benden haber verdiğin her şeyde doğruyu söylersin" demesi anlamına gelir. Bunun yanında Resûl-i Ekrem de muhtelif Kur'an âyetlerinde özetle şöyle buyurur:

"Ben Allah'ın hepinize gönderdiği elçisiyim. Ben size ne ile gönderilmişsem sadece onu tebliğ ederim ve size indirileni açıklarım."

Allah Teâlâ da bu konuda Resûl-i Ekrem hakkında şu gerçekleri dile getirir:

﴿وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى، إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى﴾ "O kendi hevâ-hevesine göre de konuşmaz. Onun söyledikleri kendisine vahyolunandan başka bir şey değildir";[2]

1. Ebû Dâvûd, İlim 3, nr. 3646; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, II, 162.
2. Necm 53/3-4.

﴿يَآ أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ﴾ "Ey insanlar! Şüphesiz Peygamber size Rabbinizden gerçeği getirmiştir";[1]

﴿وَمَآ اٰتٰىكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهٰكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾ "Peygamber size neyi emrettiyse ona uyun; neyi yasakladıysa ondan da kaçının."[2] İşte bütün bunlar Resûlullah'ın Rabbinden alıp getirdiği vahiyde kasten veya yanılarak gerçek dışı bir şey söylemesinin mümkün olamayacağını göstermektedir.

Şâyet Resûl-i Ekrem'in Cenâb-ı Hak'tan aldığını tebliğ ederken hatâ edebileceğini, yanılabileceğini kabul edecek olursak, onun diğer insanlardan bir farkı kalmaz ve o takdirde Hak ile bâtıl birbirine karışmış olur. Mûcize Resûlullah'ın sadece bir konuda değil, her konuda doğru söylediğini ortaya koyar ve bu durum karşısında, Ebû İshâk el-İsferâyînî'nin dediği gibi, onun hiçbir şekilde gerçek dışı bir tebliğde bulunmayacağını hem akılla hem de nakille kabul etmek gereklidir.

6. İslâm Düşmanlarının Bazı İftiralarına Reddiye

Bu bahiste bazı din düşmanlarının itirazlarına cevap verilecektir. Bu itirazlardan biri şudur:

Garânik Olayı

Rivâyet olunduğuna göre bir gün Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Necm sûresini okuyordu: "Şimdi gördünüz mü Lât ile Uzzâ'yı? Ve bir üçüncüleri olan Menât'ı?"[3] âyetlerini okudu, ardından (Lât ve Uzzâ ile ilgili olarak) şu sözleri ilâve etti: "Onlar ulu kuğulardır; elbette onların şefâati umulur."

> Burada önce âyet-i kerîmede zikredilen üç put hakkında kısaca bilgi verelim:
>
> **Lât**, Tâif'te Sakîf kabilesine ait veya Nahle'de Kureyş kabilesine âit **taştan yapılmış** bir puttu.
>
> **Uzzâ** da bir **sakız ağacı** olup Gatafan kabilesinin putuydu.

1. Nisâ 4/170.
2. Haşr 59/7.
3. Necm 53/19-20.

Menât ise, Hüzeyl ve Huzâa kabilelerinin **taştan yapılma** putuydu.

Uzzâ putuyla ilgili olarak şu bilgileri de verelim: Uhud Savaşı'nda Müslümanlar yetmiş şehit verince Ebû Süfyân Müslümanlara:

"Bizim Uzzâ'mız var, sizin Uzzâ'nız yok" diye bağırmıştı. Peygamber Efendimiz de yanındaki Müslümanlara:

"Siz de ona 'Allah bizim Mevlâmızdır, sizin ise Mevlâ'nız yok' deyin" buyurmuştu.[1]

Kâdî İyâz, "Peygamber Efendimiz'in Meleklerle, Cinlerle Görüşmesi ve Onları Birçok Sahâbînin Görmesi" bahsinde Uzzâ putu ile ilgili olarak şu bilgiyi de vermiştir: "Siyer âlimi Vâkıdî'nin (v. 207/822), Allah ona rahmet eylesin, eserinde zikrettiğine göre, Hâlid ibni Velîd Uzzâ putunu kesip etrafındaki binayı yıktığında, oradan çıplak, saçı başı dağınık yaşlı bir kadına benzeyen siyah bir şeyin çıktığını gördü ve onu kılıcıyla ikiye biçti. Hz. Hâlid, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin huzûrunda bu olayı anlattığı zaman, Allah'ın Elçisi: 'İşte o Uzzâ denilen şeytandı' buyurdu."[2]

Kâdî İyâz, **"Onlar ulu kuğulardır; elbette onların şefâati umulur"** sözüyle ilgili rivâyet farklarını metne almıştır. Bu asılsız sözlerle ilgili Arapça ibarelerin Türk okuyucusuna bir şey kazandırmayacağı düşüncesiyle o rivâyet farkları ilgi duyanların dikkatine aşağıda sunulmuştur:

"Bir rivâyette **'şefâati umulur'** ifâdesi yerine **'Allah katında şefâati kabul edilir'** ifâdesi vardır.

Bir başka rivâyette **'Elbette onların şefâati umulur; şüphesiz onlar ulu kuğularla (meleklerle) beraberdir'** denmiştir.

1. Buhârî, Cihâd 164, nr. 3039, Megāzî 17, nr. 4043.
2. Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, *Müsned* (Esed), II, 196-197, nr. 902; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Bündârî-Kisrevî), VI, 474.

Bir başka rivâyette ise **'Yüce kuğular, onların şefâati umulur'** ifâdesi vardır."

Yine ileri sürüldüğüne göre Peygamber Efendimiz Necm sûresini okuyup bitirince secdeye vardı. Müslümanlar da onunla beraber secde ettiler. Putlarını Resûl-i Ekrem'in övdüğünü duyunca kâfirler de secdeye kapandılar.

Bir rivâyete göre putları öven bu sözleri Peygamber Efendimiz'e şeytan söyletmiştir. Ve yine bu rivâyete göre o günlerde Peygamber Efendimiz Kureyş kavmini İslâmiyet'e yaklaştıracak âyetlerin inmesini arzu ediyordu. Bir başka rivâyete göre Resûlullah Efendimiz kavmini kendisinden uzaklaştıracak bir şeyin inmesini arzu etmiyordu.

Yine bu kıssaya göre Cebrâil ayhisselâm Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin yanına gelip ona Necm sûresini okudu. Resûlullah Efendimiz de sûreyi ona arzederken "Onlar ulu kuğulardır; elbette onların şefâati umulur" sözlerine gelince, Cebrâil ayhisselâm ona bu iki cümleyi kendisinin getirmediğini söyledi. Peygamber ayhisselâm da (Allah'ın indirmediği bir âyeti O'na isnâd etmekten dolayı) üzüldü. Bunun üzerine Allah Teâlâ Resûl-i Ekrem'i teselli etmek için şu âyeti indirdi:

﴿وَمَآ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّآ إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ، فَيَنْسَخُ اللهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللهُ اٰيَاتِهِ، وَاللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾

"Biz, senden evvel hiçbir resûl, hiçbir nebî göndermedik ki; onlardan biri bir şey dilediğinde şeytan onun dileğine bir vesvese karıştırmış olmasın. Ama Allah, şeytanın verdiği vesveseyi giderir. Sonra da Kendi âyetlerini sağlamlaştırır. Allah her şeyi bilir, her şeyi yerli yerinde yapar."[1]

Allah Teâlâ'nın Resûl-i Ekrem Efendimiz'i teselli etmek için indirdiği âyetlerden biri de şudur:

﴿وَإِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَهُ، وَإِذًا لَاتَّخَذُوكَ خَلِيلًا. وَلَوْلَآ أَنْ ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدْتَ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْئًا قَلِيلًا﴾

"Onlar, akıllarınca seni kandıracak, sana vahyettiğimizden başka şeyleri Bize isnat etmeni sağlayacaklardı. Ve işte o zaman seni dost kabul

1. Hac 22/52.

edeceklerdi. Eğer sana sebât vermeseydik, neredeyse sen de onlara biraz eğilim gösterecektin."[1]

Garânik Olayını Çürütmenin İki Yolu

Ey okuyucu! Allah seni rızâsına uygun işler yapmaya muvaffak kılsın! Bu hadisteki problemi iki şekilde çözmek mümkündür. Biri, böyle bir hadisin bulunmadığını söylemek, diğeri de böyle bir olayın meydana geldiğini kabul etmektir.

Birinci Yol: Olayı Reddetmek

Birinci Reddiye

Garânik olayı diye bilinen bu rivâyeti, (*Kütüb-i Sitte* musannifleri gibi) sahîh hadisleri derleyen muhaddislerden hiçbiri kitâbına almamıştır. Hiçbir güvenilir râvi de onu sağlam bir senedle rivâyet etmemiştir. Bu ve benzeri rivâyetleri öne çıkaranlar, hadisleri bir üstaddan duyarak rivâyet etmeyen, çeşitli kitaplardan sağlam sakat demeden gördüğü her rivâyeti derleyen garip olay meraklısı bir kısım müfessirler ile tarihçilerdir.

Şu sözleri söyleyen Mâlikî kadısı fakih ve muhaddis Bekr ibni'l-Alâ (v. 344/955) ne kadar doğru söylemiştir:

"İnançlarını ilâhî vahye göre değil de beşerî görüş ve arzularına göre oluşturan fırkalar (ehl-i ehvâ) ile tefsirlerinde asılsız haberleri toplayan müfessirler eliyle insanlar imtihâna tâbi tutulmuştur. Din düşmanları da bu haberleri nakledenlerin güvenilmeyen kimseler olduğuna; o haberlerde çelişkiler bulunduğuna; senedlerinin kopuk, kelimelerinin tutarsız olduğuna bakmadan o rivâyetlere dört elle sarılmışlardır."

Garânik kıssasını nakledenler onu birbirinden çok farklı şekillerde rivâyet etmişlerdir: Buna göre Resûl-i Ekrem: "Onlar ulu kuğulardır; elbette onların şefâati umulur" sözünü:

Namaz kıldırırken söylemiştir.

Kavminin bir toplantısında ona Necm sûresi nâzil olurken söylemiştir.

Uyuklarken söylemiştir.

1. İsrâ 17/73-74. Bu rivâyet için bk. İbni Sa'd, *et-Tabakātü'l-kübrâ*, I, 205-206.

Uyuklarken böyle bir şeyi aklından geçirmiş, fakat yanılmıştır.

Bu sözleri ona şeytan söyletmiş, fakat Resûl-i Ekrem bu sözleri Cebrâil aleyhisselâma naklettiği zaman o: "Ben sana böyle okutmadım" demiştir.

Resûl-i Ekrem böyle bir şey söylemediği hâlde, şeytan orada bulunanlara bu sözleri Resûl-i Ekrem'in okuduğunu telkin etmiş, bu olay Allah'ın Elçisi'ne anlatıldığı zaman o: "Vallahi böyle bir şey nâzil olmadı" diye yemin etmiştir.

Bu Konuda Güvenilir Rivâyet Yoktur

Râviler bunlar gibi asılsız daha başka haberler de nakletmişlerdir.

Müfessirlerden[1] ve tâbiînden[2] bu kıssayı nakleden hiçbir kimse onu güvenilir bir senedle rivâyet etmediği gibi, bunu Resûl-i Ekrem'in ashâbından falan sahâbî rivâyet etmiştir diye de bir isim zikredememiştir. Garânik kıssasının nakledildiği hadislerin çoğunun senedi son derece zayıf ve güvenilmezdir. Resûl-i Ekrem'e isnâd edilen rivâyetlerden biri şu senedle nakledilmiştir:

"Şu'be bin Haccâc > Ebû Bişr > Saîd ibni Cübeyr > İbni Abbâs."

Tâbiîn âlimlerinden Saîd ibni Cübeyr güvenilir bir râvi olmakla beraber, bu hadisi rivâyet ederken "Bu olay sırasında, zannedersem Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Mekke'deydi" diye şüphe ve tereddüdünü gösteren bir ifâde kullanmış ve Garânik kıssasını anlatmıştır.

Hadis âlimi Ebû Bekir el-Bezzâr[3] (v. 292/905) şöyle demiştir:

"Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemden İbni Abbâs vasıtasıyla kesiksiz bir senedle rivâyet edilen, sözünü etmeye değer tek hadis budur. Bu hadisi de Şu'be bin Haccâc'dan (v. 160/777) rivâyet eden tek râvi Ümeyye bin Hâlid'dir (v. 200/815); diğer râviler ise onu İbni Abbâs'tan bizzat duymadığını gösteren bir ifâde ile (mürsel olarak) rivâyet etmiştir. Gerçi bu hadis "İbnü's-Sâib el-Kelbî > Ebû Sâlih > İbni Abbâs" senediyle de

1. Bu kıssayı müfessirlerden İbni Cerîr et-Taberî (v. 310/922) ve İbni Ebî Hâtim (v. 327/938) tefsirlerinde nakletmişlerdir.
2. Bu kıssayı tâbiîn neslinden Saîd ibni Cübeyr (v. 95/714) Katâde bin Diâme es-Sedûsî (v. 117/735) ve İbni Şihâb ez-Zührî (v. 124/742) gibi âlimlere dayandırmışlardır.
3. Bezzâr hakkında bilgi için bk. I, 390.

rivâyet edilmiştir."[1] Fakat Ebû Bekir el-Bezzâr (Allah ona rahmet eylesin), bu hadisin "Şu'be bin Haccâc > Ebû Bişr > Saîd ibni Cübeyr > İbni Abbâs" senedi dışında sözünü etmeye değer bir başka senedinin bulunmadığını söylemiştir.

Esasen Bezzâr'ın da işaret ettiği gibi, Şu'be bin Haccâc'ın rivâyet ettiği bu hadiste onun "Zannedersem Resûl-i Ekrem o sırada Mekke'deydi" şeklinde bir şüphe ve tereddüdü bulunduğu, rivâyetleri birbirini tutmadığı, senedi kopuk olduğu için zayıftır ve daha önce de söylediğimiz gibi sıhhat şartlarını taşımadığı için de ona güvenilemez.

İbnü's-Sâib el-Kelbî'nin rivâyetine gelince, Allah rahmet eylesin Bezzâr'ın da söylediği gibi o, son derece zayıf ve çok yalan söyleyen bir râvi olduğu için ondan hadis rivâyet etmek de kendisinden söz etmek de câiz değildir.

Müşrikierin de Secde Etmesi Olayı

Necm sûresiyle ilgili olarak *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*'de geçen rivâyet şöyledir: Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem hicretten önce henüz Mekke'de iken Necm sûresini okuyup secdeye vardı, Müslümanlar, müşrikler, cin ve ins herkes secdeye kapandı.[2]

> Burada İslâm'da ilk tilâvet secdesinin yapılışı anlatılmakla beraber **Garânîk olayından bahsedilmez.** Buna göre içinde secde âyeti bulunan on dört sûreden biri olan Necm sûresi nâzil olunca, ki ilk nâzil olan secde âyeti odur, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem secde âyetini okudu ve secdeye vardı, onunla birlikte orada bulunan Müslüman, müşrik, cin herkes secde etti. Yalnız müşriklerden daha sonraları kâfir olarak öldürülecek olan Ümeyye bin Halef secde etmek yerine yerden bir avuç toprak aldı, onu alnına götürdü ve bu kadarı bana yeterlidir, dedi. Müşriklerin neden secde ettikleri ise bilinmemektedir. Belki onlar âyette putları-

1. Bezzâr, *Müsned* (Âdil ibni Sa'd), XI, 296-297, nr. 5096. Bezzâr burada, bir önceki rivâyette adı geçen Ümeyye bin Hâlid'in sika bir râvi olduğunu, onun adının geçtiği senedin bu sebeple güvenilir kabul edildiğini söylemiştir.
2. Buhârî, Tefsîr 53/4, nr. 4862; Müslim, Mesâcid 105, nr.576.

nın adı geçtiği için onlara hürmeten secde ettiler; belki de şu âyette ifâde buyurulduğu gibi, Müslümanları dinlerinden döndürmek için böyle bir hileye başvurdular: "Ehl-i kitaptan bir kısmı kendi aralarında şöyle konuşmuşlardı: 'Müslümanlara indirilen Kur'an'a sabahleyin inanıp, akşamleyin inkâr edin; bu durum, belki onların dinlerinden dönmesine sebep olabilir.'"[1]

Garânik olayının nakil yoluyla çürütülmesi bundan ibarettir.

Garânik Olayı Asılsızdır

Bu olayın **akıl yoluyla çürütülmesine gelince**, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin böyle bir davranıştan korunmuş (masum) olduğuna ve böylesine çirkin bir davranışta asla bulunmayacağına dâir kesin delil ve ümmetin görüş birliği vardır. Resûlullah Efendimiz'in, Allah'tan başka ilâhları, "Onlar ulu kuğulardır; elbette onların şefâati umulur" diye medheden âyetlerin nâzil olmasını istemesi ise küfürdür, hâşâ olacak şey değildir. Veya şeytanın ona musallat olarak Kur'an'dan olmayan bir şeyi Kur'an'danmış gibi göstermesi, Peygamber Efendimiz'in buna aldanması üzerine Cebrâil ayhisselâmın "Ben sana böyle bir âyet getirmedim" diye onu uyarması, Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi ve sellem hakkında gerçekleşmesi imkânsız şeylerdir. Yahut o mânasız sözleri Resûl-i Ekrem'in bir başkasının etkisi olmadan kendi arzusuyla söylemesi de hâşâ küfürdür. O, böyle bir şeyi yanılarak söylemekten veya ona şeytanın söyletmesinden yahut kendi arzusuyla söylemekten Cenâb-ı Hak tarafından korunmuştur.

> Allah Teâlâ'nın "O kendi hevâ-hevesine göre de konuşmaz. Onun söyledikleri kendisine vahyolunandan başka bir şey değildir."[2] diye savunduğu bir peygamberin böyle bir şey yapması kesinlikle düşünülemez.

Peygamber Efendimiz'in; isteyerek veya yanılarak küfür ile ilgili bir şeyi kalbinden geçirmekten ve diliyle söylemekten veya meleğin Allah'tan alıp onun kalbine koyduğu vahiy ile şeytanın onun gönlüne koyduğu vesveseyi birbirine karıştırmaktan yahut şeytanın ona tasallutundan veyahut

1. Âl-i İmrân 3/72.
2. Necm 53/3.

da kendisine indirilmeyen bir âyeti Cenâb-ı Hak indirdi diye O'na isteyerek veya yanılarak iftirâ etmekten korunduğunu daha önce apaçık delillerle ve ümmetin görüş birliğiyle ortaya koymuştuk. Nitekim Allah Teâlâ böyle bir şeyin olamayacağını şöyle dile getirmiştir:

﴿وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ. لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ. ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ﴾ "Eğer o elçi Bizim adımıza birtakım sözler uydursaydı, Onu kıskıvrak yakalar, sonra da can damarını keserdik."[1]

﴿إِذًا لَأَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيَاةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا﴾ "İşte o zaman sana yaşarken de, ölünce de katmerli acılar tattırırdık. Bize karşı sana yardım edecek kimseyi de bulamazdın."[2]

> Bu âyetten önceki iki âyet şöyledir: "Onlar, akıllarınca seni kandıracak, sana vahyettiğimizden başka şeyleri Bize isnat etmeni sağlayacaklardı. Ve işte o zaman seni dost kabul edeceklerdi.
>
> Eğer sana sebât vermeseydik (kararlı olmanı, yerinde sağlam durmanı sağlamasaydık), neredeyse sen de onlara biraz eğilim gösterecektin." Bu âyette inkârcıların, bazı konularda kendilerine ve putlarına anlayış gösterilmesi hâlinde Müslüman olacaklarını söyleyerek Resûl-i Ekrem'den tâviz koparmaya çalışmalarına işâret edilmektedir.

İkinci Reddiye: Akla Ters, Örfe Aykırı Bir İddia

Böyle bir olayın meydana gelmesini hem **akıl kabul etmez** hem de öyle bir şey **örf ve âdetle kesinlikle bağdaşmaz**.

> Çünkü Peygamber Efendimiz ilâhları medhetmekten, onların şefâat edeceğini söylemekten korunduğu için akıl böyle bir şeyi kabul etmez. Diğer yandan durmadan tevhîde dâvet eden, şirki kötüleyen bir peygamberin putları övmek gibi şirk olan bir davranışta bulunması da âdeten olacak şey değildir.

1. Hâkka 69/44-46.
2. İsrâ 17/75.

Şâyet iddia edildiği gibi böyle bir olay meydana gelseydi, Allah sözüyle insan sözü birbirine karışacak, diğer âyetlerde putlar yerilirken bu âyette övüldüğü için[1] övgüyle yergi yanyana gelecek, sonra da onları bağdaştırmaya imkân bulunamayacaktı. Ve elbette bu durum, hem Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme hem onun huzûrunda bulunan Müslümanlara, hem de müşriklerin ileri gelenlerine kapalı kalmayacaktı. Kur'ân-ı Kerîm'in lafızlarını azıcık düşünen herkesin bileceği böyle bir şeyi, Peygamber Efendimiz gibi mükemmel akıl sahibi, sanatlı söz söylemede, merâmını doğru ve düzgün ifâde etmede üstün bir yere sahip olan biri nasıl bilemez!

Üçüncü Reddiye: Aslı Olsa Kâfirler Bayram Ederdi

Münâfıkların, inatçı müşriklerin ve inançları zayıf câhil Müslümanların peygamberliğe ilk önce nefretle baktıkları bilinen bir gerçektir. Yine onların ortaya çıkan ilk fitnede Peygamber düşmanlarına katıldıkları, Müslümanları ayıpladıkları, arada bir Müslümanların başına gelen felâketlere sevindikleri ve kalplerinde hastalık bulunan sözde Müslümanların en küçük şüphede dinden çıktıkları da bilinmektedir. Hâl böyle iken onlardan biri çıkıp ta, akla ve nakle ters düşen bu rivâyetten başka bir şey naklet-memiştir. Eğer bu hikâye gerçek olsaydı, Kureyş kâfirleri Müslümanlara karşı putlarının yüceltilmesinden dolayı gururlanıp böbürlenerek hemen saldırıya geçerlerdi; Yahudiler de, putları övüyorlar diye Müslümanlara hücum etmek için bir tutamak bulmuş olurlardı. Nitekim Mekkeli kâfirler İsrâ ve Mi'râc olayını duyar duymaz, böyle bir şey olamaz diye Mi'râc'ı inkâra yeltenmişler, bu tutumlarıyla inancı zayıf bazı Müslümanların dinden dönmesine sebep olmuşlardı.

> İmânı son derece zayıf olan bazıları Mi'râc'ı aklına sığdıramamış, bazıları da kâfirlerin bu konudaki aşırı tepkisinin de tesiriyle dinden çıkmıştı. "Mîrac'da sana gösterdiğimiz o görüntüleri insanları sadece sınamak için ortaya koyduk."[2] âyeti Peygamber Efendimiz'in Mîrac'ta gördüklerine işâret etmektedir. İnsanların bu münasebetle denenmesi ise, Allah'a ve Peygamber'e gerçekten

1. Putlar hakkında "Onlar ulu kuğulardır; elbette onların şefâati umulur!" diye medhedildiği için.
2. İsrâ 17/60.

îmân edenlerin Mîrac olayını duydukları zaman en küçük bir tereddüde kapılmadan ona inanmaları, gönülden îmân etmeyenlerin ise böyle bir şeyin olamayacağını ileri sürmeleridir.

Aynı şekilde Hudeybiye Antlaşması'nda olanlar da bazılarının dinden çıkmasına yol açmıştı.

> Resûl-i Ekrem Efendimiz hicretin 6. yılında (m. 628), rüyâsmda Kâbe'yi tavâf ettiğini görünce, umre yapmak için 1400 sahâbîsiyle Medine'den yola çıkmış, fakat Mekkeliler onları şehre sokmadığı için Hudeybiye mevkiinde konaklamış ve orada Mekkelilerle bir sulh antlaşması yapmışlardı. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in rüyâsında Kâbe'yi tavâf ettiğini gördüğünü dikkate alan bazı Müslümanlar, o yıl mutlaka Kâbe'yi tavâf edeceklerinden emin oldukları için bunun gerçekleşmemesini anlamakta zorlanmışlardı. Öte yandan Hudeybiye Antlaşması'nda Peygamber Efendimiz'in kabul ettiği bazı maddeler ilk bakışta İslâmiyet'in aleyhineymiş gibi göründüğü için Müslümanlar buna çok üzülmüş, hattâ Hz. Ömer gibi bazı sahâbîler bu maddeleri kabul etmemesi için Resûl-i Ekrem'e defalarca başvurmuşlardı. Hz. Ömer bu antlaşmanın hikmetini kavramak için Peygamber Efendimiz'e "Sen gerçekten Allah'ın Resûlü değil misin?" diye sormuş, onun "Evet, Allah'ın Resûlüyüm" buyurması üzerine, "Biz hak yolda, düşmanımız bâtıl yolda değil mi?" diye bir daha sormuş, onun müsbet cevap vermesi üzerine de "Öyleyse dinimizi küçülten bu aşağılık durumu niye kabul ediyoruz?" diye sormuştu.[1]

Eğer böyle çirkin bir olay meydana gelseydi, Müslümanlar için bundan daha büyük bir felâket, kâfirler için de Müslümanlarlara saldırmak için bundan daha uygun bir fırsat olamazdı. Hâlbuki inatçı kâfirlerden bu konuda tek bir kelime nakledilmemiş, Müslümanların ağzından da bunun-

1. İbni Hibbân, *es-Sahîh* (Arnaût), XI, 224-225, nr. 4872.

la ilgili bir söz çıkmamıştır. Bu da söz konusu olayın aslı ve esasının bulunmadığını ortaya koymaktadır.

Bazı insan ve cin şeytanlarının, inancı zayıf Müslümanların kafasını karıştırmak için, hadis ilminde yetkisi olmayan bazı kimselere bu haberi hadis diye söylettiklerinde şüphe yoktur.

> Şu âyet insan ve cin şeytanlarının fitne çıkarmak için nasıl çalıştıklarını göstermektedir: "Her peygambere insan ve cin şeytanlarını böylece düşman ettik; bunlar, aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldayıp dururlar. Eğer Rabbin dileseydi onlar bunu yapamazdı; onun için sen onları uydurdukları yalanlarla baş başa bırak."[1] Bu âyet, cinlerin olduğu gibi insanların da şeytanlarının bulunduğunu, kendileri azgın olduğu gibi, başkalarını da azdırmayı iş edindiklerini göstermektedir.
>
> Peygamber Efendimiz de insan ve cin şeytanlarının ileride fitne çıkarmaya devam edeceklerini şöyle ifâde buyurmuştur:
>
> "Ümmetimin son zamanlarında birtakım deccâller, yalancılar ortaya çıkacak, sizin ve atalarınızın duymadığı sözleri size nakledecekler. Aman onlardan uzak durun; sakın ha sizi fitneye düşürüp yoldan çıkarmasınlar."[2]

Dördüncü Reddiye: Resûlullah'ı Kandıramadılar

Râviler, şu âyetlerin bu olay dolayısıyla indiğini söylemişlerdir:

﴿وَإِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَهُۥ وَإِذًا لَّاتَّخَذُوكَ خَلِيلًا. وَلَوْلَآ أَنْ ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدْتَ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْـًٔا قَلِيلًا﴾

"Onlar, akıllarınca seni kandıracak, sana vahyettiğimizden başka şeyleri Bize isnat etmeni sağlayacaklardı. Ve işte o zaman seni dost kabul edeceklerdi. Eğer sana sebât vermeseydik, neredeyse sen de onlara biraz eğilim gösterecektin."[3]

1. En'âm 6/112.
2. Müslim, Mukaddime 6, 7, nr. 6,7.
3. İsrâ 17/73-74.

Esasen bu iki âyet, onların oldu dedikleri olayın olmadığını göstermektedir. Çünkü Allah Teâlâ bu âyetlerde kâfirlerin Peygamber aleyhisselâma Cenâb-ı Hakk'ın indirmediği şeyleri söyletmek için akıllarınca onu kandıracaklarından bahsetmekte ve Resûlullah'a sebât vermeseydi, az kalsın onun da kâfirlere eğilim göstereceğinden söz etmektedir.

Bu âyetlerden anlaşılan şudur: Allah Teâlâ Resûl-i Ekrem'ini, Cenâb-ı Hakk'ın söylemediği bir şeyi "O söyledi" diye Allah'a iftirâ etmekten korumuş ve onun kâfirlere iyice meyletmesi şöyle dursun, azıcık bile meyletmemesi için onun dayanma gücünü artırmıştır. Bu olayı nakledenler o asılsız haberlerinde Resûlullah Efendimiz'in kâfirlere iyice meylettiğini, putlarını överek Allah'a iftirâ ettiğini ileri sürmüşler, hattâ Resûl-i Ekrem'in "Ben Allah'a iftirâ ettim, O'nun söylemediği bir sözü O'na nisbet ettim" dediğini söylemişlerdir. Hâlbuki bu söz, yukarıda da belirtildiği gibi âyetten anlaşılan mânaya tamamen ters düşmektedir. Onların hadis diye naklettikleri sözün aslı olsa bile, bu âyet onu çürütüp reddeder; kaldı ki o söz kesinlikle sahîh değildir.

Şu âyet-i kerîme de yukarıdaki âyet-i kerîme gibi kâfirlerin Resûl-i Ekrem'i yanıltmaya çalıştıklarını göstermektedir:

﴿وَلَوْلَا فَضْلُ اللهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَّآئِفَةٌ مِنْهُمْ أَنْ يُضِلُّوكَ، وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّآ أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ شَيْءٍ﴾

"Eğer Allah'ın sana lütuf ve merhameti olmasaydı, o insanlardan bir kısmı vereceğin hükümde seni şaşırtmaya yeltenecekti. Onlar ancak kendilerini şaşırtırlar; sana da bir zarar veremezler."[1]

Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümâdan nakledildiğine göre o, Kur'ân-ı Kerîm'de geçen (neredeyse, az kalsın anlamındaki) "kâde" fiillerinin hiçbir zaman olmamış şeyleri ifâde ettiğini söylemiştir.[2] Şu âyetler de bunu göstermektedir:

"O bulutlarda çakan şimşeklerin parıltısı ise neredeyse gözleri kör edecek!"[3] ama o şimşekler gözleri kör etmemiştir.

1. Nisâ 4/113.
2. Bu kelime bir önceki âyette, yânî İsrâ sûresinin (17) 73. âyetinde geçmiştir.
3. Nûr 24/43.

Allah Teâlâ kıyâmetten söz ederken, "Neredeyse gizlediğim kıyâmet"[1] ifâdesini kullanmıştır.

> Âyetin tamamı şöyledir: "Neredeyse gizlediğim kıyâmet, herkes yaptığının karşılığını görsün diye mutlaka gelecektir." "Neredeyse gizlediğim kıyâmet" ifâdesini, "Neredeyse açıklayacağım kıyâmet" şeklinde anlamak da mümkündür.

Tasavvuf, kelâm, tefsir ve hadis âlimi Abdülkerîm el-Kuşeyrî'nin oğlu Kādî Ebû Nasr Abdürrahîm el-Kuşeyrî[2] (v. 514/1120) şöyle demiştir: "Kureyş ve Sakîf kabilelerine mensup kâfirler, Resûl-i Ekrem Efendimiz putlarının yanından geçerken şâyet onlara şöyle bir yönelip bakacak olursa kendisine îmân edeceklerini söylemişlerdi. Allah'ın Elçisi onların bu isteğini yapmadı, yapması da mümkün değildi; hâl böyleyken onun putları övmesi düşünülebilir mi?"

Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî[3] (v. 328/940) şöyle demiştir: "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, kâfirlerin inandığı şeylere ne yaklaştı ne de onlara meyletti.

Kâfirlerin Peygamber Efendimiz'i kandırmaya çalışmalarıyla ilgili âyeti açıklamak için hiçbir değeri olmayan bazı yorumlar yapılmıştır.[4] Ama Allah Teâlâ'nın Resûlünü koruduğuna dâir yukarıda zikrettiğimiz âyet-i kerîmeler, o yorumların hiçbir değeri olmadığını ortaya koymuştur. Burada konuyla ilgili olarak söylenecek son söz şudur: Kâfirler, Resûl-i Ekrem'e onun peygamberliğine yakışmayan bazı çirkin davranışlar yaptırmak istemişler, fakat Cenâb-ı Hak onu kendisine hazırlanan bu tuzaklara düşmekten korumuş ve onun doğru yoldan ayrılmasına aslâ fırsat vermemiştir. Bizim burada anlatmaya çalıştığımız da, Resûlullah Efendimiz'in kendisine atılmaya çalışılan bu iftirâlarla hiçbir ilgisinin bulunmadığını ortaya koymaktır; zâten âyet-i kerîmede dile getirilen de budur.

---

1. Tâhâ 20/15.
2. Daha önce hakkında bilgi verildiği üzere bu zât müfessir, kelâm ve nahiv âlimidir.
3. Ebû Bekr Muhammed ibni Kâsım el-Enbârî, hem hadis hâfızı idi hem de Arap dili ve edebiyâtı ile Kur'an ilimlerinde tanınmış bir âlimdi.
4. Sözü edilen âyetler şunlardır: "Onlar, akıllarınca seni kandıracak, sana vahyettiğimizden başka şeyleri Bize isnat etmeni sağlayacaklardı. Ve işte o zaman seni dost kabul edeceklerdi. Eğer sana sebât vermeseydik, neredeyse sen de onlara biraz eğilim gösterecektin." (İsrâ 17/73-74).

İkinci Yol: Olayı Kabul Etmek

Bu problemi çözmenin ikinci yolu, şâyet hadis sahîh olsaydı, onu kabul etmektir.[1] Ancak hadis diye ileri sürülen o rivâyetin hadis olduğunu kabul etmekten Allah bizi korusun. Bununla beraber İslâm âlimleri bu konuda kimi önemli ve değerli, kimi önemsiz birtakım açıklamalar yapmışlardır.

Şu Rivâyetlerin Hepsi Değersizdir

Tâbiîn müfessirlerinden Katâde bin Diâme es-Sedûsî (v. 117/735) ile yine tâbiîn müfessirlerinden Mukâtil ibni Hayyân el-Belhî[2] (v. 150/767) Necm sûresini okurken Peygamber Efendimiz'in **uyukladığını** ve bu sırada "Onlar ulu kuğulardır; elbette onların şefâati umulur" sözlerinin **dudaklarından döküldüğünü** söylemişlerdir.

Bu söz sahîh değildir. Peygamber aleyhisselâmın böyle bir sözü hangi durumda olursa olsun söylemesine imkân yoktur.[3] Çünkü Allah Teâlâ böyle bir sözün onun ağzından çıkmasına izin vermez. Cenâb-ı Hak onu kasten veya yanılarak hatâ etmekten koruduğu için, uykuda iken de, uyanıkken de şeytanın ona etki etmesi olacak iş değildir.

Tefsir âlimi İbnü's-Sâib el-Kelbî'ye[4] (v. 146/763) göre Resûl-i Ekrem "Onlar ulu kuğulardır; elbette onların şefâati umulur" ifâdesini **aklından geçirmiş**, ama şeytan onun sesini taklit ederek bu sözü söylemiştir.

Tâbiîn muhaddislerinden İbni Şihâb ez-Zührî'nin (v. 124/742) naklettiğine göre, yine tâbiîn muhaddis ve fakihlerinden olan Ebû Bekir ibni Abdirrahman[5] (v. 94/713) şöyle demiştir: "Resûl-i Ekrem bu sözü **yanılarak söy-**

1. Garânîk hâdisesi diye bilinen bu olayı çözmenin iki yolu bulunduğunu yukarıda söylemiş, birinci yolun böyle bir hadisin bulunmadığını söylemektir demiş ve bunu açıklamıştık.
2. Ebû Bistâm Mukâtil ibni Hayyân el-Belhî, âlim ve güvenilir bir muhaddistir. Kâdî İyâz, bu ismi sadece Mukâtil diye zikrettiği için, onun zayıf rivâyetleriyle bilinen Mukâtil ibni Süleymân olabileceği de söylenmiştir.
3. "Benim gözlerim uyur, ama kalbim uyumaz» (Buhârî, Teheccüd 16, nr. 1147; Müslim, Müsâfirîn 125, nr. 738) buyuran bir peygamberin uyuklarken bile böyle bir şey söylemesi mümkün değildir.
4. Kûfeli Muhammed ibni's-Sâib el-Kelbî, tefsir, Arap dili, tarih ve nesep âlimidir. Hadis âlimleri onun rivâyetlerini güvenilir bulmamışlardır.
5. Ebû Abdirrahmân Ebû Bekr ibni Abdirrahmân el-Mahzûmî, Medineli olup Hz. Âişe ve Ümmü Seleme annelerimiz gibi sahâbîlerden hadis rivâyet etmiş, Halîfe Ömer ibni Abdilazîz ve İbni Şihâb ez-Zührî gibi tâbiîn âlimleri de ondan hadis öğrenmişlerdir.

ledi; bu durum kendisine haber verilince de **'Onu söyleyen şeytandır'** buyurdu."

Bu sözleri Resûlullah'ın yanılarak veya kasten söylediğine yahut bunları onun ağzından şeytanın söylettiğine dâir yukarıda nakledilen rivâyetlerin hiçbir esası, dayanağı yoktur.

Kâfirleri "Düşündürmek İçin" Söylemiş

Şöyle de bir görüş vardır: Yorumlardan birine göre muhtemelen Peygamber ayhisselâmın Necm sûresini okurken "Onlar ulu kuğulardır; elbette onların şefâati umulur" demekle, kâfirleri uyarmak ve onları, "Hiç böylesi âciz putlardan şefâat umulur mu?" diye azarlamak istemiştir. Nitekim İbrâhim ayhisselâm da yorumlardan birine göre yıldız, Ay ve Güneş hakkında "İşte Rabbim!"[1] demekle, onlara tapan kavmini "Hiç aklı başında olan kimse böyle şeyleri tanrı kabul eder mi?" diye uyarmak istemişti. Resûlullah Efendimiz de aynı şekilde "Şimdi gördünüz mü Lât ile Uzzâ'yı? Ve bir üçüncüleri olan Menât'ı?"[2] âyetlerini okuduktan sonra sükût buyurmuş, sonra putları öven o sözleri söyleyerek kâfirleri uyarmış, ardından yine sükût buyurup sûreyi okumaya devam etmişti. Hz. İbrâhim'in de puthânedeki putları kırdıktan ve baltayı büyük putun boynuna astıktan sonra, "Bu işi sen mi yaptın?" diye kendisini sorguya çekenlere: "Hayır, bu işi, şu büyükleri yapmıştır"[3] demesi de aynı şekilde kâfirleri uyarmaya yönelikti.

Bu yorum, Peygamber ayhisselâmın o sözü putları yermek, putperestleri düşünmeye dâvet etmek için söylediğini ve o sözün Kur'an'dan olmadığını gösteren bir ipucunun bulunması hâlinde ve âyetle o söz arasında durarak fâsıla verilmesi durumunda kabul edilebilir. Mâlikî kadısı Ebû Bekir el-Bâkıllânî'nin[4] (v. 403/1013) [veya Ebû Bekir İbnü'l-Arabî[5] (v. 543/1148)] iki görüşünden biri budur.

Bu görüşe, "İyi ama o sırada Peygamber Efendimiz namaz kılmak-

1. En'âm 6/76, 77, 78.
2. Necm 53/19-20.
3. Enbiyâ 21/63.
4. Ebû Bekir el-Bâkıllânî hakkında bilgi için bk. I, 420.
5. Ebû Bekir Muhammed ibni Abdillâh el-Meâfirî, Endülüslü Mâliki fakihi ve *Ârızatü'l-ahvezî* adlı *Sünen-i Tirmizî* şerhiyle ünlü bir muhaddistir. Kelâm ve hadise dâir kıymetli eserleri vardır.

taydı" (namazda ise konuşulmaz) diye itiraz edilemez; çünkü o tarihlerde namazda konuşmak henüz yasaklanmamıştı.

O Sözü Şeytan Söylemiş

Ebû Bekir el-Bâkıllânî'ye (veya Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'ye) ve diğer ele aldığı konuları derinlemesine araştırıp inceleyen âlimlere göre böyle bir olayın meydana geldiği kabul edildiği takdirde yorumu şöyledir: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, güvenilir râvilerin rivâyet ettiği üzere Kur'ân-ı Kerîm'i Rabbinin kendisine emrettiği gibi acele etmeden kurallarına uyarak tane tane okurdu ve bir âyeti okuyunca belli bir süre dururdu.

> Hz. Âişe, Peygamber Efendimiz'in tane tane konuştuğunu, birçoklarının yaptığı gibi çabuk çabuk konuşarak sözleri birbirine eklemediğini, onun ağzından çıkan sözleri saymak isteyen birinin rahatça sayabileceğini söylerdi.[1]

Peygamber Efendimiz'in iki âyet arasında belli bir süre durmasını kollayan ve bunu fırsat bilen şeytanın o sırada Resûl-i Ekrem'in nağmelerini taklit ederek ve onun yakınında oturan kâfirlerin duyacağı şekilde "Onlar ulu kuğulardır; elbette onların şefâati umulur" demesi, kâfirlerin de bunu Peygamber ayhisselâmın söylediğini zannederek onu etrafa yayması mümkündür. Müslümanlar bu olaydan önce nâzil olan Necm sûresini Cenâb-ı Hakk'ın indirdiği şekilde ezberledikleri, öte yandan Fahr-i Âlem Efendimiz'in de putları her zaman yerdiğini bildikleri için böyle bir söylenti onların inancına bir zarar vermemiştir.

Şeytanın Sözünü Sadece Kâfirler Duymuş

Tâbiîn neslinden muhaddis Mûsâ bin Ukbe[2] (v. 141/758) Peygamber Efendimiz'in gazvelerini (savaşlarını) yazdığı *el-Megâzî* adlı eserinde, inceledikleri konuyu enine boyuna araştıran âlimlerin kabul ettiği olayın bir benzerini rivâyet etmiş ve şöyle demiştir: "Müslümanlar şeytanın uydur-

1. Buhârî, Menâkıb 23, nr. 3567-3568; Müslim, *Fezâilü's-sahâbe*, 160, nr. 2493, Zühd 17, nr.7617.
2. Mûsâ bin Ukbe el-Kureşî, rivâyetleri *Kütüb-i Sitte*'de bulunan güvenilir bir muhaddis ve Peygamber Efendimiz'in gazvelerini ilk defa el-Megâzî adlı bir ciltlik eserinde derleyen bir tâbiîdir. İmâm Mâlik'in de belirttiği gibi sâhasındaki bu en güvenilir eserin günümüze ulaşıp ulaşmadığı bilinmemektedir.

duğu bu sözleri duymamıştır; şeytan onu kâfirlerin kulaklarına ve kalplerine iletmiştir. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin üzüntüsünün kaynağı ise,[1] böyle asılsız bir olayın yayılması, yersiz bir şüphenin doğması ve bu yüzden bir fitnenin meydana gelmesiydi." Allah Teâlâ onu bu üzüntüsünden dolayı teselli ederek şöyle buyurmuştur:

"Biz, senden evvel hiçbir resûl, hiçbir nebî göndermedik ki; onlardan biri bir şey dilediğinde şeytan onun dileğine bir vesvese karıştırmış olmasın. Ama Allah, şeytanın verdiği vesveseyi giderir. Sonra da Kendi âyetlerini sağlamlaştırır. Allah her şeyi bilir, her şeyi yerli yerinde yapar."[2]

Âyet-i kerîme'deki "diledi" diye tercüme edilen "temennâ" kelimesinin asıl mânası "okudu" demektir. Allah Teâlâ, Kur'ân-ı Kerîm'de Yahudiler hakkında: "Onlar kitâbı (Tevrât'ı) anlamadan okurlar" buyururken de yine "temennâ" kökünden bir kelime kullanmıştır.[3]

Zikri geçen âyetteki "Allah, şeytanın verdiği vesveseyi giderir."[4] ifâdesinin mânası, Allah şeytanın ortaya attığı şeyin tesirini giderir, onun itibârını yok eder; onun hakkı bâtıla karıştırması yüzünden meydana gelen karışıklığı ortadan kaldırır; âyetlerini sağlamlaştırmak sûretiyle onların hükmünü devam ettirir demektir.

"Allah, şeytanın verdiği vesveseyi giderir."[5] âyetini şöyle de yorumlamışlardır: Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem âyet-i kerîmeyi okurken unutması yüzünden bir hatâ yapabilir, fakat o bunu derhal farkeder ve hatâsından geri döner.

Âyet-i kerîmenin bu yorumu tefsir âlimi İbnü's-Sâib el-Kelbî'nin yukarıda geçen yorumuna benziyor. Kelbî, Resûl-i Ekrem'in Necm sûresini okurken "Onlar ulu kuğulardır; elbette onların şefâati umulur!" ifâdesini aklından geçirdiğini, şeytanın da onun sesini taklit ederek bu sözü söylediğini belirtmişti. Yine Kelbî "okudu" anlamına geldiğini söylediğimiz "temennâ" kelimesinin de "aklından geçirdi" demek olduğunu söylemiştir.

---

1. Yukarıda Garânîk hâdisesi diye anılan bu olay hakkında bilgi verilirken, böyle bir şeyin ortaya atılmasına ve kâfirlerin "Muhammed putlarımızı övdü" diye sevinmesine Peygamber Efendimiz'in üzüldüğü belirtilmişti.
2. Hac 22/52.
3. Bakara 2/78.
4. Hac 22/52.
5. Hac 22/52.

Tâbiîn muhaddis ve fakihlerinden Ebû Bekir ibni Abdirrahman da (v. 94/713) böyle rivâyet etmiştir.

> "Biz sana Kur'an'ı okutacağız; unutmayacaksın. Allah'ın unutmanı dilediği müstesnâ"[1] âyetleri de Resûl-i Ekrem Efendimiz'in unutabileceğini göstermektedir.

Her iki âlimin de olayı **"aklından geçirme"**, **"yanılma (sehv)"** diye açıklamaları doğru değildir. Peygamber Efendimiz'in Kur'ân-ı Kerîm okurken "mânayı bozmadan, bir kelimenin yerine başka bir kelime koymadan, Kur'an'ın bilinen kırâat şekillerinden başka bir kırâati ona ilâve etmeden" yanılması kabul edilebilir. Kur'an'dan bir âyeti, bir kelimeyi mânayı bozmayacak şekilde atlamak da mümkündür; fakat Resûlullah'ın bu tür yanılması sükût ile geçiştirilmez; yanıldığı şey ona Allah Teâlâ tarafından hemen hatırlatılır. "Peygamber Efendimiz'in Yanılması ve Unutması" bahsinde bu konu üzerinde duracağız.

"Ulu Kuğular", Melekler Demekmiş

Garânik hadisesi diye bilinen bu olayın meydana geldiğine dâir rivâyeti tâbiîn müfessirlerinden Mücâhid ibni Cebr de (v. 102/720) naklet-miştir. Şâyet böyle bir olayın meydana geldiğini kabul edersek konuyu şöyle izah ederiz: "Onlar ulu kuğulardır; elbette onların şefâati umulur!" sözü Kur'an'dan idi (fakat kırâati nesh edildi). Bu rivâyete ve yoruma göre "şefâati umulan ulu kuğular" ifâdesiyle melekler kastedilmekteydi.

Müfessir Kelbî de "kuğular (garânîk)" kelimesini melekler diye açıklamıştır. Şöyleki: Kâfirler, putların ve meleklerin Allah'ın kızları olduğuna inanıyorlardı. Nitekim Necm sûresinde Allah Teâlâ onların bu inancını dile getirmiş ve: "Erkekler sizin de kızlar Allah'ın mı?"[2] diye reddetmiştir.

> İlgili âyetler şöyledir:
>
> "Şimdi gördünüz mü Lât ile Uzzâ'yı? Ve bir üçüncüleri olan Menât'ı? Erkekler sizin de kızlar Allah'ın mı? Öyleyse bu pek insafsız bir bölüştürme!"

1. Alâ 87/6-7.
2. Necm 53/21.

Putperest Arapların melekleri dişi kabul ettikleri,[1] onları Allah'ın kızları saydıkları[2] birçok âyette dile getirilerek bu anlayış şöyle reddedilmiştir:

"Kızları Allah'a yakıştırıyorlar; hâşâ O böyle şeylerden yücedir; çok sevdikleri erkek çocukları da kendilerine malediyorlar."[3] "Demek Rabbiniz sizi erkek çocuklarla şereflendirdi, Kendisi de meleklerden kız çocukları edindi, öyle mi? Gerçekten de siz çok ağır bir lâf söylüyorsunuz."[4]

Neshin Hikmetleri

Esasen Cenâb-ı Hak onların bu tür iddialarının hepsini reddetmiştir. Meleklerin şefâat edeceklerini ümit etmek ise doğru ve yerindedir. Müşrikler şeytanın "Onlar ulu kuğulardır; elbette onların şefâati umulur!" sözünü bozuk inançlarına göre yorumladıkları ve bu sözlerle ilâhlarının medhedildiğini düşündükleri için şeytan vesvesesiyle bu sözleri onlara sevdirdi, gönüllerine hoş gösterdi. Allah Teâlâ da şeytanın kâfirlere telkin ettiği sözleri neshederek (onların söylenmesini yasaklayarak) Kendi âyetlerini sağlamlaştırdı. Zâten Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de birçok âyeti neshedip okunmasını yasaklamıştır.

"Nesh, bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırıp onun yerine yeni bir hüküm koymak demektir. Daha önceki ilâhî kitapların yaptığı gibi, Kur'ân-ı Kerîm de kendinden önceki ilâhî kitapların Allah tarafından gönderildiğini kabul etmiş, fakat onların içindeki bazı hükümleri yürürlükten kaldırıp kendi dönemine daha elverişli hükümler getirmiştir. Yirmi üç yıl gibi uzun bir zaman diliminde gerektiğinde bölüm bölüm veya âyet âyet inen Kur'ân-ı Kerîm, nesh uygulamasını kendi içinde de yapmış, İslâmiyet'in ilk yıllarında insanları dine alıştırmak için inen bazı hükümleri, geçiş dönemi sona erince kal-

1. Zuhruf 43/19.
2. Sâffât 37/149.
3. Nahl 16/57.
4. İsrâ 17/40.

> dırmış, o hükümlerin yerine insanlara daha faydalı olup bir daha değişmeyecek hükümler getirmiş ve bunu şöyle ifâde etmiştir: "Allah dilediği hükmü siler, dilediğini bırakır."[1]

Böylesi âyetleri Cenâb-ı Hakk'ın indirmesinde bir hikmet, ortadan kaldırmasında bir başka hikmet vardır. Allah bu tür uygulamalarla dilediğinin doğru yoldan sapmasına fırsat verir, dilediğini doğru yola iletir; Aslında, Allah'ın saptırdıkları, zâten yoldan çıkmış olanlardır.

> Bu ifâdeyle şu âyete işaret edilmektedir: "Allah, bir sivrisineği veya daha küçük bir şeyi örnek vermekten çekinmez. Îmân edenler, bunun Rablerinden gelen isâbetli bir benzetme olduğunu bilirler. Kâfirler ise: "Allah bu benzetme ile ne demek istiyor?" derler. Allah bu tür misâllerle birçok kimsenin doğru yoldan sapmasına fırsat verir, birçoklarını da bunlarla doğru yola iletir; Aslında, Allah'ın saptırdıkları, zâten yoldan çıkmış olanlardır."[2]

Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur: "Allah'ın böyle bir şeye fırsat vermesi, şeytanın attığı bu vesveseyi kalplerinde hastalık bulunanlar ve kalpleri iyice katılaşmış kimselere bir sınama vesîlesi yapmak içindir. Şüphesiz o zâlimler, haktan büsbütün uzaklaşmıştır. Bir de Allah, kendilerine ilim verilenler o Kur'an'ın, sana Rabbinden gelen bir gerçek olduğunu bilsin; ona îmân etsin ve gönülleri de ona karşı saygıyla dolsun diye buna müsaade eder. Şüphe yok ki Allah, îmân edenleri dosdoğru bir yola iletecektir."[3]

O Sözler, Kâfirlerin Yaygarasıydı

Bir rivâyete göre Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem Necm sûresini okuyup da Lât, Uzzâ ve üçüncüleri olan Menât'ın adlarının geçtiği âyete gelince, kâfirler bu âyetin arkasından putlarını yeren bir âyetin gelmesinden korktular ve her zaman yaptıkları gibi Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi şaşırtmak, gürültüleriyle onun sesini bastırmak ve okuduğu

1. Ra'd 13/39. Nesh hakkındaki *bu açıklama için bk. Kandemir, Zavalsız, Şimşek, Âyet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Bakara 2/106. âyetin dipnotu.
2. Bakara 2/26.
3. Hac 22/53-54.

âyetlerin duyulmasını önlemek için "Onlar ulu kuğulardır; elbette onların şefâati umulur" diye yaygarayı bastılar. Zaten onlar Kur'ân-ı Kerîm'de anlatıldığı üzere "Birbirlerine: 'Bu Kur'an'ı dinlemeyin, okunurken şamata çıkarın. Böylelikle îmân edenlere üstün gelirsiniz' derlerdi."[1]

Putları öven bu sözleri kâfirlere şeytan söylettiğinden, mecaz yoluyla bu işi onun yaptığı ifâde edilmiştir. Sonra da kâfirler "Peygamber putları övdü" sözünü halk arasında yaymış, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem de onların bu yalan ve iftirâlarından dolayı üzüldüğü için Allah Teâlâ şu âyet-i kerîme ile onu teselli etmiştir: "Biz, senden evvel hiçbir resûl, hiçbir nebî göndermedik ki; onlardan biri bir şey dilediğinde şeytan onun dileğine bir vesvese karıştırmış olmasın. Ama Allah, şeytanın verdiği vesveseyi giderir. Sonra da Kendi âyetlerini sağlamlaştırır. Allah her şeyi bilir, her şeyi yerli yerinde yapar."[2]

Allah, Kur'an'ı Değiştirilmekten Korumuştur

Böylece Cenâb-ı Hak, kitâbında bu konuda hak ile bâtılın ne olduğunu açıklamış, Kur'ân-ı Kerîm'i değiştirilmekten korumuş, âyetlerini kesin delillerle güçlendirmiş, din düşmanları ile şeytanın ortaya attığı zihin karışıklığını gidermiştir.

> Allah Teâlâ bu gerçeği şöyle dile getirmiştir: "Bu kitap, her şeyi yerli yerince yapan ve her şeyden haberdâr olan Allah tarafından âyetleri kesin delillerle güçlendirilmiş ve iyice açıklanmış bir kitaptır."[3]

Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'i koruyacağını da şöyle ifâde buyurmuştur: "Elbette Kur'an'ı Biz indirdik ve elbette onu Biz koruyacağız."[4]

> Allah Teâlâ "Elbette Kur'an'ı Biz indirdik ve elbette onu Biz koruyacağız." âyetiyle Kur'ân-ı Kerîm'i insanların ona bir şey ilâve etmesinden, ondaki bir âyeti çıkarmasından, kısacası onu her türlü tahrif ve değişiklikten koruyacağını va'detmiştir. Diğer ilâhî kitapları ise koruyacağını va'detmemiş, onların muhâfazasını hahamlar, ra-

1. Fussilet 41/26.
2. Hac 22/52.
3. Hûd 11/1.
4. Hicr 15/9.

hipler üstlenmiş, fakat onlar kendi aralarında ihtilâfa düşüp tahrif etmişlerdir.

Hz. Yûnus'un Kavmini Terkedip Gitmesi Olayı

Peygamberlerin günah işlemekten korunmasına (ismet sıfatına) yöneltilen tenkitlerden biri de Hz. Yûnus'un kıssasıyla ilgilidir. Yûnus peygamber Allah'a inanmayan kavmini "Rabbim size azap edecek" diye tehdit etmiş, fakat onların tövbe etmesi üzerine azap kaldırılmış, işte bunun üzerine Hz. Yûnus, "Ben artık onların yanına bir yalancı sıfatıyla kesinlikle dönmeyeceğim" demiş ve kavmine öfkelenerek çıkıp gitmişti.

Yûnus Kavmi Azaptan Nasıl Kurtuldu?

Ey okuyucu, Allah sana keremiyle muâmele eylesin, şunu bil ki, Yûnus aleyhisselâmın, kavmine "Allah sizi helâk edecektir" dediğine dâir Kur'an'da ve hadiste hiçbir bilgi yoktur. Yûnus peygamberin yaptığı, kavminin helâk edilmesi için beddua etmekten ibarettir. Duâ, haber değildir; bu sebeple duânın doğruluğu, yanlışlığı söz konusu olamaz. Mesele şundan ibarettir: Yûnus aleyhisselâm kavmine "Falan vakitte sabahleyin size azap gelecektir" demiş ve dediği gibi o saatte gökyüzünde siyah bulutlar hâlinde azap belirtileri görülmüştür. Ancak daha sonra kavmi tövbe edince, Allah Teâlâ onların başına gelecek azabı kaldırmak sûretiyle kendilerine ihsanda bulunmuştur. Bu durum Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle anlatılır: "Azabı gördükten sonra îmân eden ve îmânlarının faydasını gören hiçbir kasaba halkı olmadı! Ancak Yûnus'un kavmi hâriç. Onlar îmân edince, Biz de dünya hayatında kendilerini rezil eden azabı onlardan kaldırdık ve onları bir süre daha dünya nimetlerinden faydalandırdık."[1]

Abdullah ibni Mes'ûd radıyallahu anhdan rivâyet olunduğuna göre Yûnus aleyhisselâmın kavmi azap belirtilerini görmüştür.

> Abdullah ibni Mes'ûd'un rivâyeti şöyledir: Yûnus peygamber kavmini azap ile tehdit etmiş ve onlara bu azabın üç gün içinde geleceğini söylemişti. Bunun üzerine o kavim her anne ile yavrusunu birbirinden ayırdılar. Sonra açık bir alana çıkarak yüksek sesle Allah'a duâ et-

1. Yûnus 10/98.

tiler ve kendilerini bağışlaması için yalvardılar. Cenâb-ı Hak da onların başına azabın gelmesini engelledi. Öte yandan Yûnus peygamber azabın gelmesini beklemeye başladı, fakat azap bir türlü gelmedi. O kavmin âdetine göre yalan söyleyen biri, yalan söylemediğini belgeleyemezse öldürülürdü. Hz. Yûnus da kavmine kızarak sahilde gemiye binmiş insanların yanına gitti, o da gemiye bindi.[1]

Tâbiîn âlimlerinden Saîd ibni Cübeyr de (v. 95/714) şöyle demiştir: "Elbise kabri nasıl örterse, azap da Yûnus kavmini öylesine kuşatmıştı."

"Elbise kabri nasıl örterse" ifâdesi, *Şifâ-i Şerîf*'in bazı nüshalarında "Bulut ayı nasıl kaplarsa, azap da onları öyle kaplamıştı", "toprak kabri nasıl kaplarsa azap da onları öyle kaplamıştı" şeklindedir. Elbisenin kabri örtmesi şeklindeki benzetme, o günahkâr kavmin âdetâ ölü sayıldığını göstermektedir. Yûnus kavmi hakkındaki haber, onun kavmine olan tehdidinin aynen gerçekleştiğini, fakat onları Allah'a duâ edip yalvarmalarının kurtardığını göstermektedir.

Abdullah ibni Ebî Serh Olayı

Ey okuyucu! Sahâbeden Abdullah ibni Ebî Serh (v. 36/656) olayını ve bu olayın nasıl açıklanması gerektiğini soracak olursan, mesele şöyledir: Abdullah önceleri Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin vahiy kâtibi idi; sonra dinden dönüp müşrik oldu; ardından Kureyş kabilesine giderek şunu söyledi: "Muhammed'in bana yazdırdığı âyetleri, ben dilediğim gibi değiştirirdim. O bana âyet sonlarında 'Azîzün Hakîm' yazmamı söylerdi; ben ise ona 'Alîmün Hakîm' yazsam olmaz mı, derdim; o da 'Evet, yaz; hepsi de doğrudur' derdi."

Abdullah ibni Sa'd ibni Ebî Serh, Kureyş kabilesine mensuptu. Ne zaman Müslüman olduğu bilinmemektedir. Hicret ettikten sonra Resûlullah Efendimiz'in vahiy kâtipliğini yaptı. Sonra dinden çıkıp tekrar Mekke'ye

1. İbnü Ebî Şeybe, *el-Musannef* (Avvâme), XI, 541, nr. 32527.

müşriklerin yanına döndü. Peygamber Efendimiz de, onun iftirâları dolayısıyla nerede yakalanırsa orada öldürülmesini emretti. Mekke fethedilince, Abdullah'ın süt kardeşi olan Hz. Osmân'ın ısrarı üzerine Resûl-i Ekrem onu affetti. Hz. Ömer devrinde Mısır'ın fethine katıldı. Fetihten sonra Mısır vâliliği yaptı. İfrîkiyye denilen Tunus ve civarının fethine katıldı ve Kartaca bölgesini fethetti. Daha sonra Bizans donanmasıyla yapılan deniz savaşını kazandı.

Yine bu konudaki bir başka rivâyet şöyledir:

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Abdullah ibni Ebî Serh'e: "Şöyle yaz!" buyururdu. Abdullah ise: "Şöyle yazayım mı?" diye sorunca, "İstediğin gibi yaz" derdi. Peygamber ona "Alîmen Hakîmâ" yaz dediği zaman, o: "Ben semîan basîrâ" yazıyorum derdi; Resûl-i Ekrem de: "Nasıl istersen öyle yaz!" diye cevap verirdi.

Bir Başka Kâfirin Uydurduğu Hikâye

Yine aynı konuda *Sahîh-i Buhârî*'de Enes ibni Mâlik radıyallahu anhten rivâyet edilen bir hadis şöyledir:

Bir hıristiyan Müslüman olduktan sonra Peygamber Efendimiz'in vahiy kâtipliğini yapardı; sonra İslâmiyet'i bırakıp kendi dinine döndü ve "Muhammed benim ona yazdıklarımdan başka birşey bilmez!" derdi.

Hadîs-i şerîfin tamamı şöyledir: Hıristiyanken Müslüman olmuş bir adam vardı. Bakara ve Âl-i İmrân sûrelerini okur, Peygamber Efendimiz'e vahiy kâtipliği yapardı. Bir süre sonra tekrar Hıristiyanlığa döndü. Bu adam: "Muhammed benim ona yazdıklarımdan başka birşey bilmez!" derdi. Bir gün bu adam öldü, onu defnettiler, fakat yer onu kabul etmeyip dışarı attı. Onu sevenler: "Bu Muhammed'in ve ashâbının işidir; çünkü bizim arkadaşımız onların dinlerini terketmişti. Onun kabrini açıp kendisini dışarı atmışlar!" dediler. Bu defa ona derin bir kabir kazdılar. Ertesi gün yerin onu yine dışarı attığı görüldü. Yine: "Bu Muhammed'in ve ashâbının

işidir; onun kabrini açıp kendisini yine dışarı atmışlar çünkü bunların dinlerini terketmişti!" dediler. Bu defa ona ellerinden geldiği kadar derin bir kabir kazıp gömdüler. Ertesi gün yine yer onu dışarı attı. O zaman bu işi Müslümanların yapmadığını anladılar ve onu gömmeyip kendi hâline bıraktılar."[1] Burada cesedini yerin kabul etmediği Muhallim ibni Cessâme olayını hatırlamalıdır (bk. II, 118).

Ey okuyucu, Cenâb-ı Hak seni de bizi de doğru yoldan ayırmasın, şeytanın, hakkı bâtıla karıştırarak bizi aldatmasına fırsat vermesin. Şunu bil ki, gerek Abdullah ibni Ebî Serh hikâyesi, gerekse Hıristiyan iken Müslüman olup vahiy kâtipliği yaptığını ileri süren adamın hikâyesi bir mü'minin kalbinde hiçbir şüphe uyandırmaz. Çünkü bunlar dinden çıkıp Allah'ı inkâr eden kimselerin anlattığı hikâyelerdir. Biz (muhaddisler) yalan söylemekle ve günah işlemekle suçlanan bir Müslümanın anlattığı haberi kabul etmezken, Allah'a ve Resûlüne iftirâ ederek bundan kat kat fazla günah işlemiş bir kâfirin anlattığı haberi nasıl kabul edebiliriz?

Din Düşmanlarının Sözü Değersizdir

Aklı başında olan bir kimsenin, bir din düşmanından, Allah'a ve Resûlüne iftirâ eden bir kâfirden nakledilen böyle asılsız hikâyelerle kalbini meşgul etmesine doğrusu hayret edilir. Çünkü bu haberleri bir Müslüman nakletmemiş, hiçbir sahâbî Allah'ın Elçisi'nden böyle bir şey duyduğunu söylememiştir. Bunu söyleyen kimse Allah'ın Elçisi'ne iftirâ etmiştir; "Yalanı ancak Allah'ın âyetlerine îmân etmeyenler uydurur. Asıl yalancılar da onlardır."[2]

Hıristiyan Kâtip Rivâyeti

Yukarıda Enes ibni Mâlik radıyallahu anhın rivâyeti olarak *Sahîh-i Buhârî*'de geçtiğini söylediğimiz hadiste Enes'in bu olayı bizzat gördüğüne dâir bir işaret yoktur. Anlaşılan Hz. Enes bu konuda başkasından duyduğunu nakletmiştir.

1. Buhârî, Menâkıb 25, nr. 3617; Müslim, Münâfikîn 14, nr. 2781.
2. Nahl 16/105.

Hadis âlimi Ebû Bekir el-Bezzâr (v. 292/905) Enes ibni Mâlik'in rivâyet ettiği bu hadisi kusurlu (illetli) bularak şöyle tenkit etmiştir:

"Bu hadisi Enes'ten talebesi Sâbit el-Bünânî[1] (v. 123/741) rivâyet etmiş, bu rivâyeti destekleyen bir başka rivâyet nakledilmemiştir."

Bu hadisi tâbiîn muhaddislerinden Humeyd et-Tavîl de[2] (v. 143/760) Enes ibni Mâlik'ten rivâyet etmiştir. Bezzâr bu rivâyeti de değerlendirerek şöyle demiştir: "Kanaatimce Humeyd de onu bizzat Enes'ten değil, Sâbit el-Bünânî'den duymuştur."

Doğrusunu Allah bilir ya, öyle sanıyorum ki, Sâbit el-Bünânî ve Humeyd et-Tavîl'in rivâyetleri kusurlu olduğu için sahîh hadisleri derleyen âlimler onları kitaplarına almamıştır.[3] Onların kitaplarına aldığı hadis, bu konudaki en sahîh rivâyet olan tâbiîn muhadislerinden Abdülaziz ibni Rufey'in (v. 130/748) Enes ibni Mâlik'ten naklettiği (cesedini toprağın kabul etmediği adamla ilgili) hadistir ki, biz de yukarıda onu zikrettik.

Bu hadiste Enes ibni Mâlik kendisinin gördüğü ve duyduğu bir olayı değil, Hıristiyan iken Müslüman olduğu ve vahiy kâtipliği yaptığı ileri sürülen bir mürtedin (kendi irâdesiyle İslâm Dini'nden çıkan kimsenin) anlattığı hikâyeyi nakletmiştir.

Bu İki Kâtip Rivâyetinin Değerlendirilmesi

Dinden dönen adamın anlattıkları doğru olsa bile, onda Peygamber Efendimiz'in kendisine vahyolunan şeylerde yanıldığını gösteren, nübüvvet makamını küçülten bir suçlama yoktur. Zâten onun kendisine vahyolunanı unutması, o konuda yanılması, tebliğ ettiği vahyin lafızlarını değiştirerek tahrif etmesi hiçbir şekilde mümkün değildir; çünkü o Allah tarafından indirilmiştir. Hıristiyan kâtip hikâyesi sahîh kabul edilse de kâtip sözün gelişine bakarak "azîzün hakîm" yazsa, Resûl-i Ekrem de ona **"Evet, aynen dediğin gibidir"** buyursa, böylece Peygamber aleyhisselâm kendisine nâzil olan âyeti söylemeden önce kâtip Resûlullah'ın daha önce

1. Sâbit ibni Eslem el-Bünânî hakkında bilgi için bk. I, 376.
2. Humeyd et-Tavîl hakkında bilgi için bk. I, 598.
3. Kādî İyâz böyle demekle beraber Sâbit el-Bünânî'nin hocası Enes ibni Mâlik'ten rivâyet ettiği hadis, yukarıda da söylediğimiz gibi *Sahîh-i Buhârî*'de (Menâkıb 25, nr. 3617) ve *Sahîh-i Müslim*'de (Münâfikîn 14, nr. 2781) bulunmaktadır. Bunu mutlaka Kādî İyâz da bilirdi; o bu ifâdeyle, Aliyyü'l-Kārî'nin dediği gibi, tartışma konusu olan bu hadisten başka bir rivâyeti kastetmiş olmalıdır.

yazdırdıklarına bakarak ve cümlenin gelişine dikkat ederek bir, iki kelimeyi söyleyiverse veya yazıverse, o sözün Allah Teâlâ tarafından inzâl edildiğinde bir şüphe doğurmaz. Bu durum sadece kâtibin o dil üzerindeki kudretini, derin bilgisini, kuvvetli bir anlayışa ve kavrayışa sahip olduğunu gösterir. Dile hâkim bir kimsenin bir beyti duyduğu zaman onun kāfiyesini tahmin etmesi veya güzel bir sözün baş tarafını duyduğu zaman arkasını getirivermesi de böyledir. Ancak bu durum her âyet ve sûrede mümkün olmadığı gibi, baş tarafından son tarafı anlaşılmayan sözlerde de mümkün değildir.

Resûl-i Ekrem'in (vahiy kâtibi Abdullah ibni Ebî Serh'e 'Azîzün Hakîm' yaz dediğinde, onun 'Alîmün Hakîm' yazsam olmaz mı, diye sorduğu, Peygamber aleyhisselâmın, "Yaz, hepsi de doğrudur" dediği rivâyeti şâyet doğruysa, onu da bu şekilde açıklamak mümkündür. Bu durum âyet sonlarında olur ve o âyetler Peygamber aleyhisselâma (biri meşhûr, diğeri şâz) iki şekilde nâzil olabilir. Resûl-i Ekrem vahiy kâtibine bunlardan birini yazmasını söyler, fesâhat ve belâgattaki üstünlüğü dolayısıyla sözün devamının nasıl geleceğini tahmin eden kâtip, ikinci şekilde yazar ve daha önce de söylediğimiz gibi ne yazdığını Peygamber Efendimiz'e bildirir; o da onun yazdığının doğru olduğunu söyler. Daha sonra Cenâb-ı Hak bunlardan Kur'ân-ı Kerîm'de kalmasını dilediğini bırakır, nesh etmek istediğini de ortadan kaldırır.

> Buna bir diğer örnek olarak, ilk zamanlar okunurken, sonraları hükmü bâki kalmakla beraber okunuşu kaldırıldığı belirtilen şu âyet zikredilebilir: «الشَّيْخُ وَالشَّيْخَةُ إِذَا زَنَيَا، فَارْجُمُوهُمَا الْبَتَّةَ» "Yaşlı erkek ve kadın zina ettiklerinde onları mutlaka recmedin."[1] Übey ibni Kâ'b'ın rivâyet ettiğine göre bu âyet, lafzı neshedilmeden önce Ahzâb sûresi içindeydi.[2]

Âyet sonlarında olan bu duruma misâl olark şu âyet-i kerîme zikredilebilir: "Onlara azap edersen, şüphesiz onlar Senin kullarındır. Eğer onları bağışlarsan, elbette Sen Azîz ve Hakîmsin (karşı konulmaz kudret sahibi, her işi yerli yerince yapansın)"[3] Burada olduğu gibi "Azîz ve Hakîm"

1. Dârimî, Hudûd 16, nr. 2328; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, V, 183.
2. İbni Hibbân, *es-Sahîh* (Arnaût), X, 273, nr. 4428; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), II, 450, nr. 3554, IV, 400, nr. 8068.
3. Mâide 5/118.

şeklindeki okuyuş, kırâat âlimlerinin büyük çoğunluğunun okuyuş şeklidir (mütevâtirdir). Bazı gruplar ise bunu "Elbette Sen Gafûrsun ve Rahîmsin (Günahları çok bağışlayan, çok merhamet edensin)" şeklinde okumuş, fakat bu okuyuş şekli Kur'ân-ı Kerîm'de yer almamıştır (şâzdır).

İki türlü de okunabilen bazı âyetler sadece âyet sonlarında değil, âyetlerin ortalarında da gelmiş, kırâat âlimlerinin büyük çoğunluğu her iki şekli de okumuş ve bunları birer kırâat farkı olarak tesbit etmişlerdir. Bunun bir örneği "Şimdi de şu kemiklere bak, Biz onları nasıl yerli yerince dizip sonra üzerine et giydiriyoruz (nünşizühâ)"[1] âyetidir. Bu âyetteki "Nünşizühâ (yerli yerince dizip sonra üzerine et giydiriyoruz)" kelimesi, "nünşiruhâ (onu diriltiyoruz)" şeklinde de okunup kaydedilmiştir.[2] En'âm sûresinin 57. âyetindeki "yekussu'l-hakka (O gerçeği anlatır)" ifâdesi, "yakdi'l-hakka (doğru hükmü verir)" şeklinde de okunmuştur.

> **"Yekussu'l-hakka"** kırâat şekli, kırâat imâmlarmdan Ebû Ca'fer, Nâfi', İbni Kesîr ve Âsım'ın; **"yakdi'l-hakka"** şeklindeki kırâat ise Ebû Amr, İbni Âmir, Hamza ve Kisâî'nin tercih ettiği kırâattir.

Bu farklı kırâatler ve rivâyetler hiçbir şüphe uyandırmaz ve Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin ilâhî vahyi tebliğ ederken yanılıp hatâ ettiğini de göstermez.

Resûl-i Ekrem'in vahiy kâtipliğini yapan Abdullah ibni Ebî Serh'in dinden çıkıp Kureyş kabilesine döndüğü zaman onlara "Muhammed'in bana yazdırdığı âyetleri dilediğim gibi değiştirirdim" demesinin, Peygamber aleyhisselâmın ona Kur'ân-ı Kerîm dışında hükümdarlara ve başkalarına yazdığı mektuplardaki ifâdelere yönelik olduğu ve onun bu ifâdelerde Cenâb-ı Hakk'tan söz ederken O'nu sözün gelişine göre (semîun basîr, alîmün habîr, alîmün hakîm, gafûrun rahîm şeklinde) dilediği gibi vasfettiğini anlatmak istediği söylenmiştir.

---

1. Bakara 2/259.
2. **"Nünşizühâ"** şekli kırâat imâmlarından Abdullah **ibni Âmir** (v. 118/736), **Âsım** ibni Behdele (v. 127/ 745), **Hamza** bin Habîb (v. 156/773), Ali bin Hamza **el-Kisâî** (v. 189/805) ve **Halef** ibni Hişâm'ın (v. 229/844) kırâatidir. **"Nünşiruhâ"** şekli ise Ebû Ma'bed Abdullah **İbni Kesîr** (v. 120/738), **Ebû Ca'fer** Yezîd ibni Ka'kâ' (v. 130/747-48), **Ebû Amr** ibni Alâ el-Basrî (v. 154/771), **Nâfi'** ibni Abdirrahmân el-Leysî (v. 169/785) ve Ya'kûb el-Hadramî'nin (v. 205/821) kırâatidir.

7. Resûl-i Ekrem'in Dünya Hayatına Dâir Sözleri

Buraya kadar Resûl-i Ekrem Efendimiz'in din ve âhiret hayatıyla ilgili olarak verdiği bilgiler üzerinde durduk. Onun dinî hükümlerle, âhiret hayatıyla ve vahiy konusuyla ilgili olmayan, sadece dünya hayatıyla ve kendi şahsıyla ilgili olarak verdiği bilgiler de vardır.

Resûlullah Hatâ Etmez

Bu konuda bizim inanmamız gereken şudur: Allah'ın Resûlü ister dünya hayatıyla, ister şahsıyla ilgili olsun, bile bile, unutarak ve yanılarak gerçek dışı bilgi vermez. O hoşnut olduğu zaman da, kızgın olduğu zaman da, ciddî olduğu zaman da, şaka yaptığı zaman da, sağlam iken de, hasta iken de kesinlikle hatâ etmez.

Peygamber Efendimiz'in dünya hayatıyla ve şahsıyla ilgili olarak verdiği bilgilerde hatâdan korunduğunun delili, Selef âlimlerinin (sahâbe ve tâbiînin) bu konuda ittifak ve icmâ etmesidir. Biz şunu kesinlikle biliriz ki, sahâbe-i güzînin âdeti, hangi konuda olursa olsun, Resûlullah'ın bütün söz ve davranışlarını derhal kabul ve tasdik etmeleri, acaba yanılıp hatâ etmiş midir diye düşünmeden, sorma ihtiyacını duymadan onun verdiği haberlere tereddütsüz güvenmeleridir.

Hz. Ömer Yahudileri Hayber'den sürüp çıkardığında, Yahudi ileri gelenlerinden İbni Ebi'l-Hukayk ona Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin kendilerini Hayber'den çıkarmayıp orada bıraktığını söyleyince, Hz. Ömer:

"Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem sana: 'İleride Hayber'den çıkarıldığında (ve yolculuğun sıkıntılarına dayanan kuvvetli deven seni gideceğin yere doğru sürüklediğinde) hâlin nice olur!' buyurmamış mıydı?" dedi. İbni Ebi'l-Hukayk ona:

"İyi ama, Ebü'l-Kãsım[1] o sözü bana küçük bir latîfe olarak söylemişti" deyince, Hz. Ömer:

"Yalan söylüyorsun, ey Allah düşmanı!" diye karşılık vermişti.

1. Bu Yahudi, Ebü'l-Kãsım ifâdesiyle Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemi kastetmiştir.

Hz. Ömer ile Yahudi İbni Ebi'l-Hukayk arasında geçen bu konuşma *Sahîh-i Buhârî*'de[1] rivâyet edilmiştir. Buna göre Peygamber Efendimiz hicretin 7. yılında (m. 628), Medine'nin 180 km. kadar kuzeyinde bulunan ve yedi ayrı kaleden oluşan Hayber'i fethedince Yahudileri topraklarından çıkarmamış, onları Müslümanlar arasında taksim ettiği hurmalıkların başında yarıcı (ortakçı) olarak bırakmıştı. Müslümanlar zaman zaman Hayber'e gider, topraklarını gezer, hurmalıklarını kontrol ederlerdi. Hz. Ebû Bekir devrinde, hattâ Hz. Ömer'in hilâfetinin ilk yıllarında bu böyle devam edip gitmişti. Yukarıdaki olayı rivâyet eden Abdullah ibni Ömer, babası Hz. Ömer'in halîfe olduğu yıllarda Hayber'deki arazisini gezmeye gitmişti. O zamana kadar topraklarında sâkin bir hayat süren Yahudiler, o tarihten sonra azgınlıklarını arttırmaya başlamış, hattâ bir gece İbni Ömer'i, bulunduğu evin üst katından aşağı atmış, ellerinin ve ayaklarının kırılmasına sebep olmuşlardı. Onların bu hareketi bardağı taşıran son damla olmuş, Hz. Ömer de Yahudilerin mallarının bedelini vererek onları Hayber'den sürüp çıkarmaya (tehcire) karar vermişti. Bunun üzerine Yahudi İbni Ebi'l-Hukayk, Medine'ye gelmiş ve Halîfe Hz. Ömer ile arasında yukarıdaki konuşma geçmişti. Hz. Ömer ona: "Yalan söylüyorsun, ey Allah düşmanı!" derken, **Resûl-i Ekrem'in mübârek ağzından çıkan sözlerin şaka değil ciddi olduğunu belirtmişti.** Gerçekten de Allah'ın Elçisi bu sözüyle ileride İslâm'ın izzetinin daha da artacağına, Yahudilerin ise perişan olacağına işaret buyurmuştu. Peygamber Efendimiz'in Yahudi İbni Ebi'l-Hukayk'a: 'İleride Hayber'den çıkarıldığında ve yolculuğun sıkıntılarına dayanan kuvvetli deven seni gideceğin yere doğru sürüklediğinde hâlin nice olur!' buyurması, onun emsâlsiz mûcizelerinden biridir.

1. Şurût 14, nr. 2730.

Resûlullah Verdiği Haberlerde Yanılmaz

Müslümanlar tarafından Peygamber Efendimiz'in sözlerine, fiillerine, diğer hâllerine ve şemâiline[1] büyük önem verilmiş, en ince ayrıntısına varıncaya kadar araştırılmış, fakat bunların hiçbirinde, söylediği sözlerde, yaptığı işlerde, verdiği haberlerde yanılıp hatâ ettiğine dâir bir şey nakledilmemiştir. Şâyet Allah'ın Elçisi verdiği haberlerde yanılıp hatâ etseydi, bu elbette bize nakledilirdi. Nitekim Ensâr'a hurma ağaçlarına aşı yapmamaları konusundaki tavsiyesinden daha sonra vazgeçmiş, onlara hurmaları aşılamaya devam etmelerini söylemiştir.[2] Onun hurma aşılama konusunda söylediği söz, naklettiği ilâhî bir haber değil, tamamen şahsî görüşünden ibaretti.

> Şahsî görüşünde ise yanılması mümkündür.

Resûlullah'ın Şahsî Görüşlerinden Örnekler

Peygamber Efendimiz'in verdiği ilâhî bir habere dayanmayan, tamamen onun şahsî görüşlerini aksettiren hadislerinden biri şudur:

* "Ben, vallahi bir hususta yemin ederim, sonra ondan daha hayırlısını görür, yeminimin kefâretini verip daha hayırlı olanı yaparım."

> Ebû Mûsa el-Eş'arî radıyallahu anhın rivâyet ettiğine göre kendisinin de aralarında bulunduğu Eş'arî kabîlesinden bir cemaat, Peygamber Efendimiz'in huzûruna gelmiş ve ondan yüklerini taşıyacak bir deve istemişlerdi. Efendimiz de: "Vallahi size deve veremem; esasen bende size verecek deve de yok" diye yemin etmişti. Sonra kendisine birtakım develer getirilmiş, o da Eş'arîleri çağırarak onlara bu develerden üç (veya beş) tanesini vermişti. Eş'arîlerin kendi aralarında: "Resûlullah önce bize deve vermeyeceğine yemin etti, sonra da verdi. Biz bu develerin hayrını görmeyiz." diye konuştuklarını duyunca Allah'ın Elçisi onları yanına çağırdı ve esasen o de-

1. Şemâil, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in beşerî yönünü, dış görünüşünü, özel hayatını ve ahlâkını ifâde eden bir terimdir. *Şifâ-i Şerîf*'te Fahr-i Âlem Efendimiz'in şemâili geniş çe anlatılmıştır bk. I, 335.
2. Bu konu "Resûl-i Ekrem'in Dünya İşleriyle İlgisi" bahsinde geniş bir şekilde ele alınacaktır bk. III, 207.

veleri onlara kendisinin değil, Cenâb-ı Hakk'ın verdiğini belirtti. Sonra da "bir şeyi yapmayacağım diye yemin edince, daha sonra yapmayacağım diye yemin ettiği şeyden daha hayırlı bir işle karşılaşınca, o işi yaparak yemininin keffâretini vermenin daha hayırlı olduğunu" belirten yukarıdaki hadisi söyledi.[1]

Peygamber Efendimiz'in şu hadisi de böyledir:

* "Ben sadece bir beşerim. Sizler bana yargılanmak üzere geliyorsunuz. Belki sizden biriniz, delilini getirmekte diğerinizden daha becerikli ve ve anlatımı daha üstün olabilir. Ben de dinlediğime göre o kimsenin lehinde hüküm veririm. Kimin lehine kardeşinin hakkını alıp hüküm vermişsem, o kimse bunu almasın; çünkü bu durumda ona Cehennem'den bir parça alıp vermiş olurum."

Alacak, verecek, miras gibi konularda aralarında anlaşmazlık bulunan kişiler Peygamber Efendimiz'e başvurduklarında, Allah'ın Elçisi onları böyle uyarmıştır.[2]

* Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem'in Zübeyr ibni Avvâm'a: "Zübeyr! Ağaçların kökleri suyu eminceye kadar bahçeni sula!" buyurması da böyledir.

Peygamber Efendimiz'in Safiyye halasının oğlu Zübeyr ibni Avvâm ile Medineli bir Müslüman arasında geçen konumuzla ilgili olayı Hz. Zübeyr'in oğlu ünlü sahâbî Abdullah ibni'z-Zübeyr anlatarak şöyle demiştir: Medineli Müslümanlardan (Ensâr'dan) biri, Medine'nin Harre mevkiinde bulunan hurmalıkları suladıkları suyolları hakkında Zübeyr ibni Avvâm'ı Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme şikâyet etmişti. Arkın suyu önce Hz. Zübeyr'in hurmalığına uğruyor, sonra Medineli sahâbînin bahçesini suluyordu. Hz. Zübeyr tarlasını sularken, komşusu ona: "Artık suyu tutma, bırak da bizim bahçeye gelsin." dedi. Hz. Zübeyr de bahçesi-

1. Buhârî, Farzu'l-humüs 15, nr. 3133, Eymân 1, nr. 6623; Müslim, Eymân 7, nr. 1649.
2. Hadîs-i şerîf için bk. Buhârî, Şehâdât 27, nr. 2680, Mezâlim 16, nr. 2458, Ahkâm 20, nr. 7169; Müslim, Akdıye 4, nr. 1713; Ebû Dâvûd, Akdıye, 7, nr. 3583.

ni suladıktan sonra suyu komşusuna vermeyi düşündüğü için onun dediğini yapmadı. Bunun üzerine Medineli sahâbî onu Resûlullah'a şikâyet edince, Efendimiz'in huzûrunda muhâkeme olundular. Fahr-i Âlem Efendimiz Hz. Zübeyr'e:

"Zübeyr! Tarlanı suladıktan sonra suyu tutma, komşunun bahçesine bırak!" buyurdu. Bunun üzerine Medineli Müslüman kızdı ve:

"Yâ Resûlallah! Zübeyr halanın oğlu olduğu için mi böyle yapıyorsun?" dedi. İşte o zaman Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin mübârek rengi uçtu; Hz. Zübeyr'e dönerek:

"Zübeyr bahçeni sula! Ağaçların kökü suyunu alıncaya kadar da suyu bırakma!" buyurdu. Zübeyr ibni Avvâm şu âyetin bu olay üzerine indiğini söylemiştir:

"Rabbine yemin olsun ki, onlar aralarında meydana gelen anlaşmazlıklarda seni hakem yapmadıkça, sonra da verdiğin hükümlere, içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan tamamen teslim olmadıkça, gerçek mü'min olamazlar."[1] Kādî İyâz, "Peygamberimizin Bazı Hadislerinin Açıklanması" bahsinde bu olaydan tekrar söz edecektir.

Bu hadisi, bu bahis ile daha sonraki bahisteki müşkilleri ve benzer problemleri inşallah ileride açıklayacağız.[2]

Hadisi Rivâyet Eden Kusursuz Olmalı

Peygamber Efendimiz'in dünya işlerinde gerçek dışı bir şey söylemediğinin bir delili de şudur: Naklettiği bir haberde her ne şekilde olursa olsun yalan söylediği anlaşılan, verdiği haberler şüphe uyandıran, insanlarla yaptığı konuşmalarda gerçek dışı söz söylemekle suçlanan kimselerin haberlerine hiçbir değer verilmez. İşte bu sebeple bir râvi kendine güve-

1. Nisâ 4/65. *Kütüb-i Sitte*'de yer alan bu hadis için bk. Buhârî, Müsâkāt 6-8, nr. 2359-2362; Müslim, Fezâil 129, nr. 2357.
2. Bk. "Resûl-i Ekrem'e Tâbi Olmanın ve Sünnetine Uymanın Farz Olduğu" bahsi II, 273.

nilir (sika) bir şahsiyet bile olsa; hadisi yanlış rivâyet ediyorsa (vehim sahibiyse), rivâyetinde dikkatsiz biriyse (gaflet sahibiyse), hâfızası bozuksa (sû-i hıfz sâhibiyse) ve çok yanılıyorsa (kesret-i galat sahibiyse) muhaddisler ve âlimler ondan hadis rivâyet etmemişlerdir.

Yalan ve Günah İtibar Zedeler

Aynı şekilde dünya işlerinde kasten yalan söylemek günahtır; çok yalan söylemek ise, âlimlerin ittifakla belirttiğine göre büyük günahtır, insanın itibârını ve saygınlığını zedeleyen bir harekettir. Peygamberlik makamı ise, yalan söylemek gibi çirkin davranışlardan tamamen uzaktır. Bu tür çirkin ve iğrenç işleri bir defa yapmak bile peygamberlik makamına yakışmayan bir davranış olup o çirkin işi yapan, o iğrenç sözü söyleyeni küçük düşürür.

Bir defa yapılan günah, yukarıda belirtildiği gibi yapanın itibârını zedeleyen ve onu küçük düşüren büyük bir günah değil de, peygamberlikten önce yapılan küçük bir günah olsa, onun peygamber tarafından yapılması yine de günah sayılır mı, sayılmaz mı? Bu hususta âlimler ihtilâf etmişlerdir. Doğru olan görüş şudur: Peygamber günahın azından, çoğundan, yanılarak veya kasten yapılmasından münezzehtir. Çünkü peygamberliğin esası ilâhî hükümleri tebliğ etmek, onları insanlara duyurmak, kapalı kalan yanları varsa onları açıklamak ve kendisinin getirdiği esasları bizzat tasdik etmektir. Peygamberin günah işleyebileceğini söylemek peygamberliğin itibârını zedeler, o kimsenin peygamber olup olmadığı konusunda şüphe uyandırır ve (Cenâb-ı Hakk'ın "kulum doğru söylüyor" demesi anlamına gelen) mûcizeye ters düşer. Şunu kesin olarak biliyoruz ki, peygamberlerin bilerek ve isteyerek veya istemeden, her ne şekilde olursa olsun kendi sözlerine aykırı hareket etmeleri doğru değildir. Tebliğ ile ilgili olmayan konularda peygamberlerin kasıtlı olmaksızın sözlerine aykırı hareket etmelerinde bir sakınca görmeyenlerle aynı kanaatte değiliz. Elbette peygamberlerin peygamberlikten önce de olsa yalan söylemeleri, işlerinde ve davranışlarında yalancı olarak tanınmaları doğru değildir. Çünkü onların böyle tanınmaları kendilerini küçük düşürür, getirdikleri din hakkında şüphe uyandırır ve daha sonra insanların ondan soğumasına yol açar.

O, Peygamberlikten Önce de Yalan Söylemezdi

Bu konuda fikir sahibi olmak için Peygamber Efendimiz'in zamanındaki Kureyş kabilesine mensup olan ve olmayan Arapların ve diğer milletlerin onun hayatı hakkında bilgi edinmelerine ve doğru söyleyip söylemediğini sorup araştırmalarına bakmak yeterlidir. Onu tanıyanlar peygamberlikten önce de sonra da hiç yalan söylemediğini, her zaman doğru sözlü olduğunu dile getirmişlerdir. Bu konuda bize gelen bilgiler onun her türlü günahtan uzak olduğunu göstermektedir. Bu söylediklerimizin doğruluğunu gösteren rivâyetleri *Şifâ-i Şerîf*'in birinci bölümünün ikinci kısmında zikrettik.[1]

8. Peygamberlerin Yanılmaları Konusundaki Bazı İtirazlara Cevap

Ey okuyucu! Eğer bana: "Peygamberlerin yanılmayacağını söylüyorsun, iyi ama Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin namazda yanıldığını gösteren ve Ebû Hüreyre radıyallahu anh tarafından rivâyet edilen şu hadîs-i şerîfi nasıl açıklarsın?" diye soracak olursan! Buna cevap vereceğim, ama önce o hadisi okuyalım:

Resûl-i Ekrem'in Namazda Yanılması Meselesi

Ebû Hüreyre radıyallahu anh şöyle demiştir:

"Bir gün Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ikindi namazını kıldırmış ve iki rek'atta selâm vermişti. Ashâb-ı kirâmdan Zülyedeyn[2] ayağa kalktı ve 'Yâ Resûlallah! **Namaz mı kısaldı, yoksa sen unutarak** iki rekât mı kıldırdın?' diye sordu. Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem: 'Bunların hiçbiri olmadı' buyurdu."

> Bu hadisi nakleden kaynaklardaki rivâyetlere göre Peygamber aleyhisselâm iki rek'atte selâm verince, acele-

1. "Resûl-i Ekrem'in Âdil, Emin, İffetli ve Doğru Sözlü Oluşu" bahsinde görmüştük.
2. Asıl adı Hirbâk olup Benî Süleym kabilesine mensuptur. Hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmayan bu sahâbînin iki eli veya ellerinden biri fazlaca uzun olduğu için "iki elli adam" anlamında Zülyedeyn diye anıldığı ve onun çölde yaşayan bir bedevî olduğu söylenmektedir. Zülyedeyn'i bazıları Bedir'de katledilen Züşşimâleyn ile karıştırmışlar, hattâ ikisinin de aynı şahıs olduğunu ileri sürmüşlerdir. Zülyedeyn çölde yaşar, zaman zaman Medine'ye gelerek Resûl-i Ekrem Efendimiz ile görüşür, arkasında namaz kılardı.

ci bazı sahâbiler: "Namaz kısaldı, namaz kısaldı" diyerek Mescid-i Nebevî'den hemen çıktılar. Cemaatin arasında Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer de vardı, fakat onlar Peygamber Efendimiz'e duydukları saygıdan dolayı yanlış kıldırdığını söylemeye cesâret edemediler. Zülyedeyn ise buna cesâret edip: "Yâ Resûlallah! Namaz mı kısaldı, yoksa sen unutarak iki rekât mı kıldırdın?" diye sorunca, Resûl-i Ekrem Efendimiz cemaate döndü ve: "Zülyedeyn'in dediği doğru mu?" diye sordu. Onlar: "Evet, doğru" deyince, Allah'ın Elçisi iki rek'at daha kıldırdıktan sonra selâm verdi, sonra sehiv secdesi yaparak namazı tamamladı.[1]

Bu hadisin bir başka rivâyetine göre Peygamber Efendimiz Zülyedeyn'in sorusuna: "Ne namaz kısaltıldı, ne de ben unuttum" diye cevap vererek her iki hâlin de söz konusu olmadığını söyledi.[2] Hadisin tamamı okunduğunda bu durum görülür. Hâlbuki Zülyedeyn'in "Bunlardan biri oldu, Yâ Resûlallah!" dediği gibi, gerçekten de sözü edilen durumdan biri gerçekleşmişti.

Resûl-i Ekrem Hiçbir Konuda Yanılmaz

Ey okuyucu! Allah beni de seni de rızâsına uygun işler yapmaya muvaffak kılsın, şunu bilmelisin ki, İslâm âlimleri bu durumu çeşitli şekillerde açıklamışlardır. Bu konuda söylenenlerin bir kısmı doğruyu yakalama niyeti taşırken, bir kısmı doğrudan uzaklaşma eğilimindedir. Benim görüşüm ise şöyledir:

Peygamber Efendimiz'in dini tebliğ etmesiyle ilgili olmayan konularda yanılıp hatâ edebileceğini söyleyenler, bu hadiste ve benzeri rivâyetlerde kendilerine bir tutamak bulamazlar. Biz daha önceleri bu görüşü çürüttük ve tebliğ ile ilgili olmayan konularda da Resûl-i Ekrem Efendimiz'in yanılıp hatâ etmeyeceğini belirttik.

Resûlullah Efendimiz'in hiçbir hareketinde kesinlikle yanılmayacağını ve unutmayacağını kabul eden, fakat böyle hâllerde ümmetine sünnet

1. Müslim, Mesâcid 99, nr. 573; Mâlik, *Muvatta'*, Salât 59.
2. Buhârî, Sehv 4, nr. 1228; Mâlik, *Muvatta'*, Salât 60.

olsun diye unutmuş gibi davrandığını söyleyenler vardır. Onlara göre de Peygamber Efendimiz "Ne namaz kısaltıldı, ne de ben unuttum" buyururken gerçeği dile getirmiştir. Gerçekten de namaz kısaltılmamış, kendisi de dört rek'atli bir namazı unutarak iki rek'at kıldırmamıştır; ancak o ümmetine, dört rek'atli bir namazı unutarak iki rek'at kıldıklarında sehiv secdesi yapmaları gerektiğini öğretmek için böyle yapmış ve iki rek'atta selâm vermiştir. Resûlullah Efendimiz'in unutmadığı, fakat unutmuş gibi yaptığı şeklindeki görüş yanlıştır; biz bunun neden yanlış olduğunu ileride ele alıp izah edeceğiz.[1]

"Tebliğ" Dışı Konularda Yanılabilir mi?

Bir de Peygamber aleyhisselâmın sözlerinde hiçbir şekilde yanılmayacağını, **dini tebliğ etmekle ilgili olmayan hususlarda yanılabileceğini** söyleyenler vardır. Bu görüşü birkaç bakımdan ele alıp cevaplandıracağız:

Birinci Cevap: "Unutmadım" Demesi Kendi Kanaatidir

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Zülyedeyn'e "Ne namaz kısaltıldı, ne de ben unuttum" diye cevap verirken kendi inancını ve kanaatini dile getirmiştir. Namaz kesinlikle kısaltılmadı derken, namazın kısaltılmadığı konusunda bir şüphe bulunmadığını, gerçeğin bundan ibaret olduğunu söylemiştir. Allah'ın Elçisi iki rek'at kıldırdığını unuttuğu hâlde, "ben unutmadım" buyururken bu konuda kendi inancını dile getirmiş ve unutmadığı kanaatinde olduğunu ifâde buyurmuştur. Her ne kadar "inancıma göre, kanaatime göre unutmadım" gibi bir ifâde kullanmasa bile, inanç ve kanaatinin bu yönde olduğunu söylemiştir. Efendimiz'in bu sözü de gerçeğe uygundur.

İkinci Cevap: "Ben, Bile Bile İki Rek'at Kıldırdım"

Peygamber Efendimiz "Ben unutmadım" buyururken, "Ben selâm vermeyi unutmadım" demek istemiştir. Daha açık bir söyleyişle Efendimiz "Ben kasten iki rek'atte selâm verdim ve bile bile iki rek'at kıldırdım" demek istemiştir. Bu cevapta doğruluk ihtimâli bulunmakla beraber, bu ihtimâl de uzaktır.

---

1. "Peygamberimizin Dünya İşleriyle İlgisi" bahsinde ele alacağız bk. III, 207.

Üçüncü Cevap: Doğruya En Uzak İhtimâl

Zülyedeyn'in "Yâ Resûlallah! Namaz mı kısaldı, yoksa sen unutarak iki rekât mı kıldırdın?" sorusuna Resûl-i Ekrem Efendimiz: "Bunların hepsi olmadı" diye cevap vermiş ve bu cevabıyla: "Bunlardan sadece biri oldu, ikisi birden olmadı" demek istemiştir. Bu üçüncü görüş, doğruya en uzak ihtimâli bulunan görüş olmakla beraber onu doğru kabul edenler de vardır. Esasen doğru olan, bu görüşün tam zıddıdır. O da Peygamber Efendimiz'in **"Ne namaz kısaltıldı, ne de ben unuttum"** şeklindeki sahîh hadisidir.

Fakih ve muhaddis imâmlarımızın yukarıdaki hadisle ilgili olarak verdikleri bu cevapların herbiri hadisin lafzına uygun görünmekle beraber, onların bir kısmı hadisin mânasına oldukça uzak, bir kısmı da hayli zorlama cevaplardır.

"Bana Allah Unutturdu"

Bence bu görüşlerin hepsinden daha uygun ve doğruya en yakın olanı Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin **"Ben unutmadım" buyururken, unutma işinin kendi elinde olmadan meydana geldiğidir.** Allah'ın Elçisi unuttuğunu söyleyen bazılarının da böyle demesini uygun görmemiş ve onlara şöyle buyurmuştur:

"Birinizin 'şu âyetleri unutttum' demesi kötü bir şeydir; hâlbuki o unutmamış, ona Allah Teâlâ unutturmuştur."

> Hadisin tamamı şöyledir: Ashâb-ı kirâmdan Abdullah ibni Mes'ûd radıyallahu anhın rivâyet ettiğine göre Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Bir kimsenin ben şu âyetleri unuttum demesi ne kötü bir şeydir. Böyle demek yerine 'Bana unutturuldu' demelidir. Ey Kur'an hâfızları! Kur'ân-ı Kerîm'i devamlı sûrette okuyup müzâkere ediniz. Çünkü Kur'an, hâfızların kalplerinden, develerin bağlarını koparıp kaçmasından daha hızlı bir şekilde ayrılıp gider."[1] "Sen atmadın, Allah attı"[2] âyetinde ifâde buyurulduğu gibi,

1. Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 23, nr. 5032; Müslim, Müsâfirîn 228-230, nr. 790.
2. Enfâl 8/17.

aslında her işi yapan, yaptıran Allah'tır. İnsana birşeyi unutturan da O'dur, demektir.

Peygamber Efendimiz başka bir hadiste de şöyle buyurmuştur:

"Ben unutmam, fakat Allah bana unutturur."[1] Nitekim Zülyedeyn Resûl-i Ekrem'e: "Yâ Resûlallah! Namaz mı kısaldı, yoksa sen unutarak iki rekât mı kıldırdın?" diye sorduğunda, namazı kendisinin bilerek ve isteyerek kısaltmadığını ve unutmadığını belirtmiş, şâyet namazı kısaltma ve unutma söz konusu olmuşsa, Allah tarafından unutturulduğunu söylemiş, eksik kıldırıp kıldırmadığını orada bulunan (Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer gibi) sahâbîlere sorup onlardan olumlu cevap alması üzerine de **kendisine unutturulduğu ve bunun, ümmetine unutmaları hâlinde nasıl davranacaklarını öğretmek için yapıldığı** kesinlik kazanmıştır. Buna göre Resûl-i Ekrem'in "Ne namaz kısaltıldı, ne de ben unuttum" veya "Bunların hiçbiri olmadı" buyurması gerçeği dile getirmektedir. Gerçekten de ne namaz kısaltılmış, ne de kendisi unutmuş, fakat Cenâb-ı Hak ona bunu unutturmuştur.

Unutmak ile Yanılmak Arasındaki Fark

Bazı İslâm büyükleri unutmak ile yanılmak arasındaki farka dikkatimizi çekerek Peygamber Efendimiz'in yanıldığını, fakat unutmadığını, bundan dolayı da "Ben unutmadım" buyurduğunu belirtmiş ve şöyle demişlerdir:

"Unutmak kalbin gafletidir ve büyük bir belâdır; yanılmak ise kalbin başka bir şeyle meşgul olması yüzündendir. İşte bu sebeple Resûl-i Ekrem Efendimiz namazda yanılır, fakat namazdan büsbütün gâfil olmazdı. Onu namazın rükû, secde gibi hareketleriyle yeterince meşgul olmaktan alıkoyan, namazdan gâfil olması değil, namazı huşû ile kılmasıydı."

"Unutmak kalbin gafleti ve büyük bir belâ" olduğu içindir ki, Allah Teâlâ Resûl-i Ekrem'ine: "Biz sana Kur'an'ı okutacağız; unutmayacaksın"[2] buyurmuştur. Yani kendi isteğinle unutmayacaksın; ama Allah dilerse, senin elinde olmadan, O istediği için unutabileceksin, demektir.

1. Bu hadîs-i şerîfin bu lafızlarla geçtiği kaynak bulunamamıştır.
2. A'lâ 87/6.

"Resûl-i Ekrem Efendimiz'in namazda yanılması, fakat namazdan büsbütün gāfil olmaması" anlayışına göre, Resûlullah'ın unutmasının sebebi, tamamen Allah'a yönelmesi, O'nun huzûrunda olduğunun şuuruna ve bilincine varmış olmasıydı. Bununla beraber namaz kılmakta olduğunun da elbette farkında idi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin yanılması, Rabbinin huzûrunda olduğunu unutacak derecede dünyevî düşüncelere kapılmaktan dolayı değildi, hâşâ o bundan tamamen münezzehti.

Kādî İyâz, **"Peygamber aleyhisselâmı namazın rükû, secde gibi hareketleriyle yeterince meşgul olmaktan alıkoyan, namazdan gāfil olması değil, namazı huşû ile kılmasıydı"** derken, Resûl-i Ekrem'in namaz kılarken Rabbinin yüce kudretinin varlıktaki yansımasını gördüğünü ve O'nun kudretini ortaya koyan delilleri düşündüğünü, bu sebeple rükû ve secde ile gerektiği gibi meşgul olamadığını söylemektedir.

Bu görüşün gerçeği yansıtması hâlinde, Resûl-i Ekrem'in "Ne namaz kısaltıldı, ne de ben unuttum" buyurmasında gerçeğe aykırı bir durum yoktur.

Benim kanaatime göre ise, Peygamber Efendimiz'in "Ne namaz kısaltıldı, ne de ben unuttum" buyurması, unutmanın iki mânasından biri olan terketmek anlamındadır. En doğrusunu Allah bilir ama Resûlullah Efendimiz bu sözüyle şunu demek istemiştir: "Namazı dört rek'at kılacak yerde, iki rek'atta selâm verdim; ancak bunu unutarak yaptım; unutmak da benim elimde olan bir şey değildir." Benim bu görüşümün delili de Resûlullah aleyhisselâmın şu hadîs-i şerîfidir: "Dinî bir hüküm koymak için unuturum veya Allah bana unutturur."[1]

"Hz. İbrâhim'in Üç Yalanı!"

İtiraz edilen konulardan biri de, hadislerde "Hz. İbrâhim'in üç yalanı" diye geçen ve bunlardan ikisi Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen haberler-

1. Mâlik, *Muvatta'*, Sehv 2.

dir. Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen iki âyetten biri Hz. İbrâhim'in, sağlıklı olduğu hâlde: "Ben hastayım"[1] demesidir.

Diğer âyet ise şudur: Hz. İbrâhim kavminin taptığı putları kırdığı, bunu gören halkın onun yanına gelerek: "İbrâhim! İlâhlarımıza bunu yapan sen misin?" diye sorduğunda, onun: 'Hayır! Bu işi, şu büyükleri yapmıştır. Eğer konuşabiliyorlarsa kendilerine sorun!' demesidir."[2]

Üçüncüsü ise Mısır kralının Hz. İbrâhim'e, karısı hakkında: "Bu senin neyin oluyor?" diye sorduğunda "O benim kızkardeşimdir" diye cevap vermesidir.

> Bu hadis, "Büyükleri Yapmıştır" yan başlığı ile biraz aşağıda kaynakları verilerek açıklanacaktır.

Ey okuyucu! Allah sana nimetlerini ikrâm etsin, Hz. İbrâhim bu üç sözü ister belli bir maksatla söylesin, isterse bir kastı olmadan söylesin, onların yalanla bir ilgisi yoktur. Bu sözler insanı yalan söylemekten kurtaran üstü kapalı (ta'rîzli, kinâyeli) ifâdelerdir.

> Ta'rîz, söz dokundurmak, kinâyeli konuşmak demektir. Ta'rîz yapan kimse, söylemek istediği sözün tam tersini söyleyerek asıl maksadına vurgu yapmış olur. Haylaz bir çocuğa: "Oğlum, bu kadar fazla çalışma, git biraz da arkadaşlarınla oyna" demekle onun tembelliğine ta'rîz yapılmış olur. Bazı âlimlerimizin hoş ta'rîzleri vardır. Ünlü tâbiîn muhaddis ve fakihi İbrâhim en-Nehaî (v. 96/714), kendisiyle görüşmek istemediği biri kapısını çalınca, hizmetçisine: "Onu mescitte ara!" dedirtirmiş. Tâbiîn muhaddisi Şa'bî de (v. 104/722), görüşmek istemediği biri ziyâretine gelince yere bir dâire çizer, hizmetçisine parmağını o dâirenin içine koydurur ve kapıdaki adama: "Şa'bî burada yok" dedirtirmiş. Ashâb-ı kirâmdan İmrân ibni Husayn'ın, ta'rîzin faydasını gösteren güzel bir sözü vardır: "Ta'rîzde (kinâyeli, üstü kapalı konuşmada) yalandan kurtuluş vardır."[3]

1. Sâffât 37/89.
2. Enbiyâ 21/62-63.
3. Buhârî, *el-Edebü'l-müfred* (Elbânî), s. 299, nr. 857; İbnü Ebî Şeybe, *el-Musannef* (Avvâme), VIII, 535, nr. 26620.

"Ben Hastayım" Sözünün Açıklaması

Önce Hz. İbrâhim'in "Ben hastayım"[1] demesini ele alalım: Ünlü tâbiîn âlimi Hasan-ı Basrî (v. 110/728) ve daha başkalarına göre Hz. İbrâhim bu sözüyle her varlık hastalanabilir anlamında "Ben hastalanacağım" demek istemiş, bunu da kavmiyle birlikte onların bayramına katılamayacağını belirtmek için söylemiştir.

> Söylendiğine göre o zamanlar Hz. İbrâhim'in kavminde vebâ hastalığı çok yaygındı. Onun yıldıza bakıp da hastalanacağını söylemesinden kavmi de bu bulaşıcı hastalığı kastettiğini anlamış ve seslerini çıkarmamışlardı.

Hz. İbrâhim'in "Ben hastayım" sözüyle ne demek istediğine dâir çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.

Bunları şöyle sıralayabiliriz:

* Başıma gelecek olan ölümü düşünerek hasta oldum.

> Hz. İbrâhim onlara: "Ölüm okuna ve belâlara hedef olup kendini kurtaramayan kimse, başına gelecek ölüm yüzünden hastadır", demek istemiştir. Şöyle bir şey anlatılır: Adamın biri ansızın ölünce, "Yahu adam sapasağlamdı, ölüverdi" demişler. Bunu duyan bir bedevî: "Ölüm boynuna dolanmış dururken bir adam nasıl sapasağlam olur?" demiş.

* Sizin Rabbinizi inkâr etmenizi ve Hak yoldan inatla yüz çevirdiğinizi göre göre kalbim hasta oldu.

* Bilinen bir yıldız doğduğu zaman Hz. İbrâhim ateşlenirdi. O günde o yıldızı görünce "Ben hastayım" dedi ve her zaman yaptığı gibi onların bayramlarına katılamayacağını söyledi.

> Âyette bu durum şöyle ifâde edilmektedir: "Sonra yıldızlara bir göz attı. 'Ben hastayım' dedi."[2]

Yapılan bu yorumlar Hz. İbrâhim'in "Ben hastayım" demesinde bir

1. Sâffât 37/89.
2. Sâffât 37/88-89.

yalan bulunmadığını, tam aksine o sözün doğru ve gerçek olduğunu göstermektedir.

* Bu konuda ileri sürülen görüşlerden biri de şudur: Hz. İbrâhim, Allah'ın varlığı konusunda kavmine açıkladığı delillerin onlar üzerinde etkili olmadığını, kavmi yıldızlara taptığı ve dünyada olan biten her şeyi yıldızların yaptığına inandığı için onlara öğretmek istediği bilgilerin kendilerine bir fayda vermediğini gördü ve bunu ta'rîz yoluyla anlattı. Hz. İbrâhim kavmine karşı ileri süreceği delilleri henüz ortaya koymadığı, onlar üzerinde etkili olmak için ne yapması gerektiğini düşündüğü sırada hastalandı. Bununla beraber kendi îmânında bir zayıflık bulunmadığı gibi, dâvasının doğruluğu konusunda da en küçük bir şüphesi yoktu. Fakat kavminin Allah'a inanmasını sağlamak ve yıldızlara tapmasını önlemek için ileri süreceği deliller henüz onları iknâ edecek güçte değildi. Sonunda Allah Teâlâ, Kur'ân-ı Kerîm'de anlattığı, bizim de yukarıda zikrettiğimiz[1] yıldızlar, Güneş ve Ay ile akıl yürütme delilini kullanmayı ona ilhâm etti.

"Büyükleri Yapmıştır"

Hz. İbrâhim putları kırdığı zaman, kavminin ona: "İbrâhim! İlâhlarımıza bunu yapan sen misin?" diye sormaları üzerine onun: "Hayır! Bu işi, şu büyükleri yapmıştır. Eğer konuşabiliyorlarsa kendilerine sorun!"[2] demesine gelince; İbrâhîm aleyhisselâm putları en büyük putun kırmış olabileceği ihtimâlini putun konuşması şartına bağlamış ve onları sarsmak, inançlarının bir değeri olmadığını kendilerine göstermek için de: "Eğer sizinle konuşabiliyorsa o yapmıştır!" diye paylamıştır. Hz. İbrâhim'in bu sözü de doğrudur ve gerçeğe aykırı değildir.

"O Benim Kızkardeşimdir"

Hz. İbrâhim'in karısı Sâre hakkında: "O benim kızkardeşimdir" demesine gelince, Resûl-i Ekrem Efendimiz bu olayı bir hadîs-i şerîfinde anlatmış ve İbrâhîm aleyhisselâmın bu sözüyle eşine "Sen, İslâm'da benim kız kardeşimsin" demek istediğini açıklamıştır. Allah Teâlâ "Bütün mü'minler kardeştir."[3] buyurduğuna göre bu söz de gerçeğin ifâdesidir.

---

1. Bu olay "Peygamberlerin Peygamberlikten Önce de Günahlardan Korunduğu" bahsinde zikredilmiştir bk. II, 568.
2. Enbiyâ 21/62-63.
3. Hucurât 49/10.

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bu konuda şöyle buyurmuştur: Bir gün Hz. İbrâhim hanımı Sâre ile birlikte zâlim bir kralın bulunduğu bir şehre uğramıştı. Adamları krala: "Şehre bir adam geldi, yanında dünyanın en güzel kadınlarından biri var" dediler. Kral Hz. İbrâhim'i yanına çağırttı ve ona: "Bu kadın senin neyin olur?" diye sordu. O da: "Kızkardeşimdir" dedi. Sonra Hz. İbrâhim Sâre'nin yanına gelerek: "Bu zâlim krala senin için kızkardeşimdir dedim. Bugün yeryüzünde ikimizden başka mü'min yok. Bu sebeple, seninle biz aynı zamanda din kardeşiyiz. Sakın beni yalancı çıkarma" diye tembih etti. Saraya varınca, kral onu ayakta karşıladı. Sâre de abdest alıp namaz kılmaya başladı, sonra da: "Yâ Rabbî! Eğer ben Sana ve Senin Peygamberine îmân ettimse ve kadınlığımı kocamdan başka herkese karşı korudumsa, Sen de beni şu kâfirden koru!" diye duâ etti. Kralın nefesi daralıp hırlamaya ve ayaklarını yere vurarak debelenmeye başladı. Sâre: "Allahım! Eğer bu herif ölürse, onu benim öldürdüğümü düşünürler" diye telâşlandı. Kralın sıkıntısı geçip kendine geldi ve tekrar Sâre'ye doğru ilerledi. Sâre yine abdest alıp namaza durdu, sonra da aynı şekilde duâ etti. Kralın yine nefesi daralıp hırlamaya ve ayaklarım yere vurarak debelenmeye başladı. Sâre yine: "Allahım! Eğer bu herif ölürse, onu benim öldürdüğümü düşünürler" diye telâşlandı. Kralın yine sıkıntısı geçip kendine geldi. Aynı olayın üçüncü defa da tekrarlandığı rivâyet edilmiştir. Bunun üzerine kral adamlarına: "Siz bana insan değil, şeytan getirmişsiniz. Bu kadını hemen götürün ve onu ülkemden çıkarın. Hizmetkârım Hâcer'i de ona verin" dedi. Sâre Hz. İbrâhim'e: "Gördün mü bak! Allah kâfiri nasıl rezil ve perişan etti; beni ondan korudu; üstelik bir de bu hizmetçi kızı verdi" dedi.[1]

1. Buhârî, Büyû' 100, nr. 2217; Enbiyâ 8, nr. 3358; Müslim, Fezâil 154, nr. 2371.

> Müslümanların birbirinin kardeşi olduğunu dile getiren hadîs-i şerîflerden birini burada zikredelim. Allah'ın Elçisi şöyle buyurmuştur: "Müslüman, Müslümanın kardeşidir. Ona zulüm ve haksızlık yapmaz, yardımı kesmez ve onu hakir görmez. -Peygamberimiz üç defa göğsüne işâret ederek buyurdular ki- Takvâ işte buradadır. Müslüman kardeşini hor ve hakir görmek, bir kimseye şer olarak yeter. Her Müslümanın kanı, malı ve ırzı, diğer Müslümana haramdır."[1]

Yalan Gibi Görünen Doğru Sözler

Bu cevaplardan sonra yine de bana: "Mâdem Hz. İbrâhim'in bu ifâdeleri yalan değildir, öyleyse Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem Hz. İbrâhim ile ilgili bu olaylardan söz ederken neden "birkaç yalan" ifâdesini kullanmış ve neden "İbrâhîm sadece üç defa yalan söyledi."[2] buyurmuştur?" diye soracak olursan; yine aynı şekilde Fahr-i Âlem Efendimiz âhiretteki büyük şefâatten (şefâat-i kübrâ'dan) bahsederken, neden "Hz. İbrâhim, dünyada söylediği yalanları hatırlatarak şefâat edemeyeceğini söyleyecektir" buyurmuştur,[3] diye sorarsan, bunların cevabı şudur:

Resûlullah Efendimiz "İbrâhîm sadece üç defa yalan söylemiştir" derken, İbrâhîm Peygamber'in aslında doğru olan, fakat yalan gibi görünen bu üç ifâdesi dışında hayatında hiç yalan söylemediğini anlatmak istemiştir. Diğer yandan Hz. İbrâhim de sözleri gerçek olsa bile, onların yalanı andırması yüzünden Cenâb-ı Hak tarafından hesaba çekilmekten endişe etmiştir.

> Peygamber Efendimiz'in mecâzen "İbrâhim'in üç yalanı" diye ifâde buyurduğu o sözleri Hz. İbrâhim yalan olsun diye değil, tam aksine putperestleri Allah'ın varlığı hakkında düşündürmeye, duymayan ve konuşmayan putların ilâh olamayacağı üzerinde akl ü fikretmeye sevketmek için söylemiş, Hz. Sâre hakkında kızkardeşim

1. Müslim, Birr 32, nr. 2564.
2. Buhârî, Enbiyâ 8, nr. 3358; Müslim, Fezâil 154, nr. 2371.
3. "Resûl-i Ekrem'in Şefâat ve Makām-ı Mahmûd Özellikleri" bahsinde bu hadîs-i şerîf (Buhârî, Tevhîd 36, nr. 7510; Müslim, Îmân 326, nr. 193) zikredilmiştir.

diyerek de kendisine bir fenalık yapılmasına engel olmak istemiştir. Onun, yalanı andıran bu sözleri dolayısıyla Cenâb-ı Hak tarafından hesaba çekilmekten korkması peygamber hassâsiyeti sebebiyledir. Bu hassâsiyeti bir tasavvuf büyüğüne nisbet edilen **"Hasenâtü'l-ebrâr, seyyiâtü'l-mukarrabîn**: "Ebrâr"ın (iyilerin) yaptığı iyilik, "mukarrabîn" in (Allah'a yakın olanların) yanında kötülük gibi kalır" şeklindeki kelâm-ı kibârıyla anlamaya çalışmak mümkündür.

Sefer Ne Tarafa?

Yine burada nakledeceğimiz şu hadîs-i şerîfin de yalanı andırdığı düşünülebilir:

"Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bir gazveye hazırlandığı zaman, asıl hedefi söylemez, bir başka yere gittiği sanılırdı."

Bu hadisi rivâyet eden Kâ'b İbni Mâlik radıyallahu anhın anlattığına göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bir gazveye hazırlandığı zaman asıl hedefi söylemez, bir başka yere gittiği sanılırdı. Ancak Tebük gazvesi sıcak bir mevsimde uzak bir yere yapılacağı ve kalabalık bir düşmanla karşı karşıya gelineceği için Resûl-i Ekrem ashâba durumu açıkladı. Savaşın özelliğine göre hazırlanabilmeleri için Müslümanlara nereye gideceklerini söyledi. Daha sonra Kâ'b ibni Mâlik, kendisiyle birlikte üç samimi sahâbînin bu gazveye gidemeyişini, bu yüzden başlarına nelerin geldiğini uzun uzadıya anlattı.[1]

Yapacağı gazvenin yerini gizlemek yalan söylemek değildir. Peygamber Efendimiz'in bu yaptığı, bir harp taktiğidir; üzerine gideceği düşman durumu öğrenip de hazırlık yapmasın diye asıl maksadını gizlemekten ibarettir.

Burada şu hadîs-i şerîfi hatırlamakta fayda vardır: "İh-

1. Buhârî, Cihâd 103, nr. 2948; Müslim, Tevbe 54, nr. 2769.

tiyaçlarınızı gidermesini niyâz ederken, Allah'tan neler istediğinizi başkalarına söylemeyiniz. Çünkü insanlar nimete kavuşanlara haset ederler."[1] Pek az bir kısmı günümüze gelmiş olan Muhammed ibni Hârûn er-Rûyânî'nin (v. 307/919) bu *Müsned*'ini İbni Hacer el-Askalânî meşhûr dört Sünen seviyesinde görmüş, hattâ bazı âlimler onun İbni Mâce'nin *es-Sünen*'inden daha değerli olduğunu söylemişlerdir.[2]

Resûlullah Efendimiz bir gazveye giderken asıl hedefini saklı tutar, bir başka yer hakkında bilgi toplamaya çalışarak oraya gideceği izlenimini verirdi. Yoksa o "Falan gazveye gitmek için hazırlığınızı yapınız" veya "Hedefimiz falan yerdir" dedikten sonra, bunun aksini yapmazdı. Hâl böyle olunca, Fahr-i Âlem Efendimiz'in bir gazveye hazırlanırken asıl hedefini söylememesinde bir yalancılık söz konusu değildir.

Şâyet Peygamber Efendimiz "Falan yere gidiyoruz" dedikten sonra aksini yapsaydı, kendisinden beklenmeyecek bir davranış yapmış olurdu ve işte o zaman "Bir peygamberin hilâf-ı hakîkat konuşması olacak şey midir?" diye sorulabilirdi.

İnsanların En Bilgini

Ey okuyucu! Şimdi de Hz. Mûsâ'ya, ümmetinden birinin: "İnsanların en bilgini kimdir?" diye sorduğu zaman, onun "En bilgili insan benim" diye cevap vermesini, "Kimin daha bilgin olduğunu Allah bilir" demediği için[3] Allah Teâlâ tarafından îkaz edilmesini ve Cenâb-ı Hakk'ın ona: "İnsanların en bilgini sen değilsin; iki denizin birleştiği yerde benim bir kulum vardır, o senden daha bilgilidir" buyurmasını soracak olursan, bunun cevabı şudur:[4]

1. Rûyânî, *Müsned* (nşr. Eymen Ali Ebû Yemânî), I, 451, nr. 1474); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* (İvezullah), III, 55, nr. 2455.
2. Rûyânî hakkında bilgi için bk. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXV, 275-276.
3. Veya Hz. Mûsâ "Doğrusunu Allah bilir ya, dünyanın en bilgili insanı benim" demediği için Cenâb-ı Hak tarafından ikaz edilmiştir.
4. Bu hadis için bk. Buhârî, İlim 44, nr. 122; Enbiyâ 27, nr. 3400-3401; Müslim, Fezâil 170-172, nr. 2380.

Mûsâ aleyhisselâmın "En bilgili insan benim" demesi bir haberdir. O haberin doğru olmadığını da Allah Teâlâ bildirmiştir.

Şunu da bilmelisin: Bu hadisin Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümâ tarafından nakledilen sahîh bir rivâyetine göre Resûl-i Ekrem Efendimiz Hz. Mûsâ'ya: **"Senden daha bilgili birini biliyor musun?"** diye sorulduğunu söylemiştir.[1] Hz. Mûsâ'nın da en bilgili insanın kendisi olduğunu söylemesi, "Benden daha bilgili birini bilmiyorum" anlamına gelmektedir. Bu da içinde yalan ve şüphe bulunmayan dosdoğru ve gerçeğe uygun bir cevaptır.

Tekrar birinci rivâyete dönecek olursak, "İnsanların en bilgini kimdir?" sorusuna cevaben Hz. Mûsâ, kendi zannına ve inancına göre en bilgili insanın kendisi olduğunu belirtmiştir. Çünkü peygamber olması ve insanlar arasından seçilmesi, o devrin en bilgili şahsiyetinin kendisi olmasını gerektirirdi. O da kendi kanaatine ve tahminlerine göre en bilgili insanın kendisi olması gerektiğini söylemiştir ki, bu da doğrudur, gerçek dışı değildir.

Mûsâ-Hızır Farkı

Soruya verilen bir cevap da şöyledir: Hz. Mûsâ verdiği cevapla, peygamberlik görevinin bilmeyi gerekli kıldığı Allah'ın birliği, dinin esasları, ümmetin yönetimi konularını en iyi ben bilirim demek istemiştir. Bundan Hz. Hızır'ın da, Mûsâ ile Hızır kıssasında zikredildiği üzere, ancak Cenâb-ı Hakk'ın öğretmesiyle öğrenilen gaybla ilgili konuları daha iyi bildiği anlaşılmaktadır. İşte buna göre Hz. Mûsâ yukarıda zikredilen konuları insanların en iyi bilenidir; Hz. Hızır da Cenâb-ı Hakk'ın öğretmesiyle bilinen özel konuları en iyi bilen kimsedir. Zâten "Biz ona tarafımızdan büyük bir ilim öğrettik." (Kehf 18/65) âyet-i kerîmesi de bunu göstermektedir.

> Bir kısım ilim adamları Hızır aleyhisselâmın "âb-ı hayât" içtiği için hâlen hayatta olduğunu ifâde ederken, bir kısmı da "Senden önce de hiçbir insana ölümsüzlük vermedik. Sen öleceksin de, onlar ebedî mi kalacaklar?"[2] âyetinde işâret edildiği gibi hayatta olmadığım savunmuşlardır.

1. Buhârî, İlim 16, nr. 74; Müslim, Fezâil 174, nr. 2380.
2. Enbiyâ 21/34.

Öte yandan âlimler, Hızır aleyhisselâmın: Nebî mi, Resûl mü, yoksa bir veli mi olduğu konusunda da farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Ancak konu, bu âyette geçen "Katımızdan bir rahmet" ve "tarafımızdan büyük bir ilim" ifâdeleri ve Kur'ân-ı Kerîm'de geçtiği daha başka âyetlerle birlikte düşünülürse; ayrıca bu sûrenin 82. âyetinde gelecek olan "Bütün bunları ben kendiliğimden yapmadım" ifâdesiyle birlikte değerlendirilirse Hızır aleyhisselâmın bir peygamber olduğu kanaati ağır basmaktadır.[1]

Nitekim bir peygamber olarak Hızır aleyhisselâm, kendisine verilen ilmin yani şerîatın hükmüyle amel etmiştir ki, bunlar Mûsâ aleyhisselâmın şerîatında olmayan şeylerdir.

Hz. Mûsâ'nın insanların en âlimi olduğu ortadayken, muhaddis âlimlerin söylediğine göre, Cenâb-ı Hakk'ın onu "İnsanların en bilgini benim" demesi yüzünden uyarmasının sebebi, "Allâhu a'lem (Allah daha iyi bilir ya)" demediği içindir. Nitekim Allah Teâlâ meleklere, Hz. Âdem'e öğrettiği şeylerin adlarını sorması üzerine onlar: "Senin öğrettiğinden başka hiçbir bilgimiz yoktur."[2] dediklerine göre, Mûsâ peygamberin de öyle söylemesi beklenirdi. Veya Allah Teâlâ Hz. Mûsâ'nın, "İnsanların en bilgini benim" sözünü dinî bakımdan uygun görmediği için onu uyardı. Neden uygun görmediğine gelince, doğrusunu Allah bilir ya, bu konu şöyle açıklanabilir:

"Allâhü A'lem" Demenin Önemi

Allah Teâlâ'nın "İnsanların en bilgini benim" denmesinden hoşnut olmamasının sebebi, Mûsâ aleyhisselâmın ümmetinden, nefsini mânevî kirlerden arındıramayan ve mânevî bakımdan onun derecesinde olamayanların, "Allâhü a'lem" demeyerek âlim oldukları iddiasında bulunabilecekleri, kendilerini övebilecekleri, böylece kibir ve gurura düşerek nefislerini tehlikeye atabilecekleri ihtimâlidir. Her ne kadar peygamberler kibir ve gurura düşme tehlikesinden münezzeh ise de, Cenâb-ı Hakk'ın koru-

1. Şinkîtî, Edvâü'l-beyân, IV, 172-173.
2. Bakara 2/32.

dukları müstesnâ, diğer insanlar sel yatağında ve gece karanlığında kendilerini bekleyen tehlikelerle yüzyüzedir. Herkes hem kendini kurtarmak hem de başkalarına örnek olmak için böylesi tehlikelerden uzak durmalıdır. Resûl-i Ekrem Efendimiz de bu tür tehlikelerden uzak durmak ve ümmetine örnek olmak için: "Âdemoğlunun efendisi benim. Ama bunu övünmek için söylemiyorum." buyurmuştur.[1]

Hz. Hızır Peygamber mi?

Bu hadîs-i şerîfte Hızır aleyhisselâma nisbet edilen "Ben Mûsâ'dan daha âlimim" ifâdesi, Hz. Hızır'ın peygamber olduğunu söyleyenlerin dayanaklarından biridir.[2] Çünkü velî, peygamberden daha âlim olamaz; aksine peygamber veliden daha âlim olur. Üstünlük ise ancak Peygamberler arasında söz konusudur.

> Şu âyetler peygamberlerin birbirinden farklı üstünlükleri olabileceğini göstermektedir:
>
> "İşte bu peygamberlere birbirinden farklı üstünlükler verdik. İçlerinden bir kısmıyla Allah doğrudan konuştu; bir kısmının da derecelerini yükseltti."[3]
>
> "Elbette Biz, peygamberlerin bir kısmına diğerlerinden farklı özellikler verdik."[4]
>
> Burada Peygamber Efendimiz'e verilen üstünlüklerden söz etmeliyiz: Allah Teâlâ'nın Peygamber Efendimiz'e, "Biz seni **âlemlere** yalnız rahmet olarak gönderdik";[5] "Biz seni **bütün insanlara** bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik";[6] "Umulur ki böylece Rabbin seni **Makām-ı**

1. Tirmizî, Tefsîr 17/18, nr. 3148; İbni Mâce, Zühd 37, nr. 4307. Bu hadîs-i şerîfin muhtelif rivâyetleri "Allah Teâlâ'nın Peygamberimizin Yüce Değerine Yemin Etmesi" bahsinin dipnotunda zikredilmiştir bk. I, 104.
2. Esasen Hızır aleyhisselâm Hz. Mûsâ'dan daha âlim olduğunu söylememiştir. Mûsâ ile Hızır kıssasının anlatıldığı hadîs-i şerîfte Allah Teâlâ'nın Hz. Mûsâ'ya "İki denizin birleştiği yerde benim bir kulum vardır, o senden daha bilgilidir" buyurduğu belirtildiği için Kādî İyâz bu ifâdeyi kullanmıştır.
3. Bakara 2/253.
4. İsrâ 17/55.
5. Enbiyâ 21/107.
6. Sebe' 34/28.

Mahmûd'a yükseltir"[1] buyurması, Resûl-i Ekrem'in de insanlara, "Elbette ben, (...) Allah'ın **hepinize birden** gönderdiği elçisiyim"[2] demekle emrolunması onun peygamberler arasındaki üstün yerini ortaya koymaktadır. Peygamber Efendimiz, şânı ve şerefi bu kadar yüce olmakla beraber derin tevâzuu sebebiyle insanların peygamberleri birbirine üstün tutmasını doğru bulmamış, "Hiç kimse benim Yûnus peygamberden daha hayırlı olduğumu kesinlikle söylemesin"[3] "Benim Mûsâ'dan hayırlı olduğumu söylemeyiniz" buyurmuştur.[4]

Öte yandan Hızır aleyhisselâmın "Ben bunların hiçbirini kendiliğimden yapmadım"[5] demesi de, onun deldiği gemiyi, öldürdüğü çocuğu, doğrulttuğu duvarı vahiyle yaptığını, dolayısıyla onun peygamber olduğunu göstermektedir. Hz. Hızır'ın peygamber olmadığını söyleyenler ise onun "Ben bunların hiçbirini kendiliğimden yapmadım" demesine bakarak onun bu işleri bir başka peygamberin emriyle yapmış olabileceğini ileri sürmüşlerdir ki, bu zayıf bir görüştür. Çünkü Hz. Mûsâ zamanında onunla kardeşi Hârûn aleyhisselâmdan başka peygamber bulunduğunu bilmiyoruz. Üstelik târihî rivâyetleri nakleden muhaddislerden hiçbiri bu konuda güvenilir bir bilgi vermemiştir.

Allah Teâlâ'nın Hz. Mûsâ'ya "İki denizin birleştiği yerdeki kulum senden daha bilgilidir" anlamındaki ifâdesi,[6] Hızır aleyhisselâmın her konuda Mûsâ aleyhisselâmdan daha bilgili olduğu anlamında değil, belli bazı konuları ondan daha iyi bildiği anlamındadır. Bu da Hz. Hızır'ın peygamber olduğunu göstermez. İşte bundan dolayı bazı âlimler şöyle demiştir: **"Hz. Mûsâ Allah Teâlâ'dan vahiyle aldığı din ve şer'î hükümler konusunda Hz. Hızır'dan daha bilgili, Hz. Hızır ise sadece kendisine verilen ilâhî sırlar konusunda Hz. Mûsâ'dan daha bilgilidir."**

1. İsrâ 17/79.
2. A'râf 7/158.
3. Buhârî, Enbiyâ 35, nr. 3412, 3413; Müslim, Fezâil 159, nr. 2373.
4. Buhârî, Husûmât 1, nr. 2411, 2412; Müslim, Fezâil 160, nr. 2373. Bu açıklama için bk. Kandemir, Zavalsız, Şimşek, *Âyet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Bakara 2/253'ün dipnotu.
5. Kehf 18/82.
6. Bu kısmı "halktan birinin Hz. Mûsâ'ya: 'Senden daha bilgili birini biliyor musun?' şeklindeki sorusu" diye tercüme etmek de mümkündür.

Bazı âlimler de, Allah Teâlâ'nın Hz. Mûsâ'yı Hz. Hızır'ın yanına ondan ilim öğrenmek için değil, "en bilgili insan benim" demesi yüzünden edep öğrenmek için gönderdiğini söylemişlerdir.

> Bu görüşün isâbetli olmadığı anlaşılmaktadır. Zira Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Mûsâ'nın Hızır aleyhisselâm ile tanışınca ona: "Allah'ın sana öğrettiği bu hayırlı ilimden bana da öğretmen için yanında kalabilir miyim?"[1] dediği, arkadaşlıklarının böyle başladığı ve bilinen olayların ondan sonra geliştiği zikredilmektedir. Hz. Mûsâ, Hızır aleyhisselâmdan edep öğrenmemiş, Cenâb-ı Hakk'ın ona öğrettiği özel ilmi öğrenmek istemiştir. Ayrıca burada şu da belirtilmelidir: Hızır aleyhisselâm, Hz. Mûsâ'dan daha bilgili ve daha üstün durumda değildir. Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Mûsâ'nın Allah katındaki seçkin yeri şöyle ifâde buyurulmaktadır: "Ey Mûsâ! Seni elçi göndermek ve seninle konuşmak sûretiyle insanlar arasmda sana seçkin bir yer verdim."[2]

9. Peygamberlerin Büyük ve Küçük Günahlardan Korunması

El ve ayak gibi organlarla yapılan işlere, bir organ olarak dilin verdiği haberler dışında yaptığı konuşmalara; aynı şekilde kalbin de Allah'ın birliğine imânın ve daha önce sözünü ettiğimiz kendisine has bilgilerin ötesinde düşündüklerine gelince, bütün bunlardan insan sorumlu tutulacaktır. Müslüman âlimler, peygamberlerin bu gibi çirkin işler yapmaktan ve helâk edici büyük günâhları işlemekten mâsum olduklarında görüş birliği içindedirler.

> "Helâk edici büyük günahlar" hakkında şöyle bir hadîs-i şerîf vardır: Bir gün Fahr-i Âlem Efendimiz ashâbına "Yedi helâk ediciden kaçının!" buyurmuştu. Onların yedi helâk edicinin ne olduğunu sormaları üzerine de bunların "Allah'a ortak koşmak, sihir (büyü) yapmak,

1. Kehf 18/66.
2. A'râf 7/144.

> Allah'ın dokunulmaz kıldığı bir canı haksız yere öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, savaş meydanından kaçmak, evli, nâmuslu ve iffetli kadınlara zina isnâd etmek" olduğunu söylemişti.[1] Bunlara helâk edici günahlar denmesinin sebebi, onları yapanların dünyada ve âhirette pek ağır bir şekilde cezâlandırılmasıdır.

İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğu, peygamberlerin günah işlemekten korundukları hususunda, ilk devir âlimlerinin sözünü ettiğimiz bu icmâına dayanmışlardır. Eşarî kelâmcısı ve Mâlikî fakihi Kādî Ebû Bekir el-Bâkıllânî de (v. 403/1013) bu görüştedir.

Kādî Ebû Bekir el-Bâkıllânî dışındaki âlimler, akıl böyle bir şeyi kabul etmez diyerek peygamberlerin günah işlemekten mâsum olduklarını kabul etmemişlerdir. Eş'arî kelâmcısı ve Şâfiî fakihi Ebû İshâk el-İsferâyînî'nin de[2] (v. 418/1027) aralarında bulunduğu diğer İslâm âlimleri ise, icmâ delili yanında akıl delilini de kullanarak **peygamberlerin büyük küçük hiçbir günahı işlemeyeceklerini** söylemişlerdir.

Peygamberler günah işlemeyecekleri gibi, getirdikleri ilâhî buyrukları ümmetlerine söylememe, Allah'ın emirlerini onlara tebliğ etmeme husûsunda da Cenâb-ı Hak tarafından korunmuşlardır; İslâm âlimleri arasında bu hususta da görüş ayrılığı yoktur.

> Şu âyet de bunu göstermektedir: "Ey Peygamber! Sana Rabbinden indirileni tebliğ et. Bunu yapmazsan, elçilik görevini yerine getirmemiş olursun."[3]

Peygamberlerin günahtan mâsum olması, ilâhî buyrukları gizlememeyi ve onları tebliğde kusur etmemeyi de gerekli kılar. Üstelik onların gösterdiği mûcize de böyle hatâları yapmayacaklarını ortaya koyar. Bütün âlimler, Cenâb-ı Hakk'ın peygamberleri bu tür günahlardan koruduğunda görüş birliği etmiştir.

İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğu şöyle demiştir: Peygamberler, ümmetlerine tebliğ etmekle görevli oldukları ilâhî buyrukları, isteseler kendi irâdelerini kullanarak tebliğ etmeyebilirlerdi; fakat Allah Teâlâ onları gö-

1. Buhârî, Vasâyâ 23, nr. 2766; Müslim, Îmân 145, nr. 89.
2. Ebû İshâk el-İsferâyînî hakkında bilgi için bk. II, 58.
3. Mâide 5/67.

revlerini yerine getirmemekten korumuştur. Yalnız Mu'tezile'den Hüseyin en-Neccâr[1] (v. 230/845), bu görüşün aksini savunmuş, Allah Teâlâ peygamberlere günah işleyecek güç ve kudret vermediği için onların günah işleyemeyeceğini söylemiştir.

Peygamberler Küçük Günah İşler mi?

Küçük günahlara gelince, sahâbe ve tâbiîn gibi Selef âlimlerinden bazıları ile daha sonra gelen âlimler peygamberlerin küçük günah işleyebileceğini söylemişlerdir. Müfessir ve tarihçi Ebû Ca'fer İbn Cerîr et-Taberî (v. 310/922) ile diğer fakih, muhaddis ve kelâm âlimlerinin görüşü budur. Bundan sonraki bahiste peygamberlerin küçük günah işleyip işlemeyecekleri konusunda onların ileri sürdükleri delilleri göreceğiz.

Diğer bazı âlimler de bu konuda görüş bildirmemeyi uygun görmüşler ve gerekçelerini açıklarken, peygamberlerin küçük günah işlemesini aklın imkânsız görmediğini; ancak Kitap ve Sünnet'te bu konuda bir bilgi verilmediğini söylemişlerdir.

Üzerinde durduğu konuyu derinlemesine araştıran bazı fakîh ve kelâm âlimleri, peygamberlerin büyük günahlardan korundukları gibi küçük günahlardan da korunduklarını söylemiş ve şöyle demişlerdir: Çünkü insanlar nelerin küçük günah olduğu ve onları büyük günahlardan nasıl ayırmak gerektiği konusunda hem ihtilâf etmiş hem de zorlanmışlardır.

> Bazı âlimler had cezâsı verilen günahların büyük günah olduğunu söylemiş, bazı âlimler de yapılması haram sayılan ve yapanlar hakkında Kitap ve Sünnet'te tehdit (vaîd) bulunan günahların büyük günah sayılacağını ileri sürmüşlerdir.

Büyük Günah, Küçük Günah Farkı

Abdullah ibni Abbâs ve başka âlimler, Allah'a isyân anlamına gelen her günahın büyük günah olduğunu söylemişlerdir. Küçük günahlara "küçük" denmesinin sebebi, büyük günahlara oranladır. Esasen hangi konuda Allah'a karşı gelinmiş olursa olsun, yapılan o iş büyük günahtır.

1. Hüseyin bin Muhammed en-Neccâr, Mu'tezile'ye bağlı ekollerden Neccâriyye'nin kurucusudur.

Mâlikî kadılarından olan Ebû Muhammed Abdülvehhâb ibni Nasr[1] (v. 422/1031) şöyle demiştir: "Allah Teâlâ'ya isyân anlamı taşıyan günahlara küçük günah denemez. Ancak büyük günahlardan sakınıldığı takdirde affedilen günah anlamında küçük günah denebilir. Cenâb-ı Hak affederse, küçük günahlardan dolayı insan hesaba çekilmez. Ama büyük günahlar böyle değildir; onları yapan kimse yaptığına pişman olup Allah'a tövbe etmedikçe Cenâb-ı Hak büyük günahları bağışlamaz. Onları affetmek Allah'ın lütfuna ve merhametine kalmıştır."

> Gerçi Allah Teâlâ "iyilikler, kötülükleri giderir"[2] buyurmuştur, ama Ehl-i Sünnet âlimleri namaz, oruç, sadaka gibi iyiliklerin giderebileceği kötülüklerin küçük günahlar olduğunu söylemişlerdir. "Siz eğer yasaklanan büyük günahlardan kaçınırsanız, Biz, sizin küçük günahlarınızı affederiz"[3] âyet-i kerîmesi de bunu göstermektedir. Peygamber Efendimiz bunu şöyle açıklamıştır: "Büyük günahlardan sakınıldığı sürece, beş vakit namaz ile iki cuma ve iki ramazan, bunların aralarındaki zaman diliminde işlenecek günahlara kefâret olur."[4] Allah Teâlâ'nın affetmediği tek büyük günah O'na şirk koşmaktır. Bunu Cenâb-ı Hak şöyle ifâde buyurmuştur: "Allah, Kendisine şirk koşulmasını kesinlikle bağışlamaz; ancak dilediği kimsenin şirk dışındaki günahlarını affeder."[5]

Eşarî kelâmcısı ve Mâlikî fakihi Kādî Ebû Bekir el-Bâkıllânî (v. 403/1013) ile Eş'arîlerden bir gurup âlimin ve fakih imâmlardan birçoğunun görüşü böyledir.

---

1. Ebû Muhammed Abdülvehhâb ibni Alî bin Nasr et-Tağlibî, çoğu Mâlikî fıkhıyla ilgili çeşitli kitapları bulunan ve devrinde en güçlü Mâlikî fakihi kabul edilen âlimdir. Bağdat'ta yaşamış, bir münasebetle gittiği Mısır'da vefât etmiştir.
2. Hûd 11/114.
3. Nisâ 4/31.
4. Müslim, Tahâret 14, 16, nr. 233.
5. Nisâ 4/48, 116.

Küçük Günahların Zararları

Bazı imâmlarımız[1] da şöyle demiştir: Peygamberler küçük günahları birçok defa yapmaktan korunmuşlardır. Çünkü küçük günahlar tekrarlandıkça büyük günahlara dönüşür.[2]

> Burada, Peygamber Efendimiz'e veya onun amcazâdesi Abdullah ibni Abbâs'a nisbet edilen şu hikmetli sözü hatırlamalıdır: "Israrla yapılan küçük günah büyük günah olur; tövbe istiğfâr edilince de büyük günah yok olur."

Küçük günahları tekrar tekrar işlemek insanın kişiliğini zedeler, saygınlığını yok eder, onu başkalarının gözünden düşürüp zelîl biri yapar. İslâm âlimleri, peygamberlerin küçük günah işlemekten korunduklarında görüş birliği etmişlerdir. Çünkü küçük günahlar onları işleyenlerin makam ve mevkiini küçültür, itibârını düşürür, kalplerin onlardan soğuyup nefret etmesine yol açar ki, peygamberler böyle durumlardan münezzehtir. Hattâ bazı davranışlar aslında mübâh iken, insanı kötülüğe götüreceği endişesiyle mübâh olmaktan çıkarak yasaklanan şeyler arasına girer.

> İnsanı dinin yasakladığı davranışlara götürmesi kesin veya ihtimal dahilinde olan bazı mübah işleri yine din yasaklar. Buna günaha giden yolu tıkama ve günaha engel olma anlamında "sedd-i zerâi'" denir. Üzüm yetiştirmek mübahtır, ancak şarap yapan kimseye üzüm satacağı kesin veye ihtimal dahilinde olan kimsenin üzüm yetiştirmesine engel olunabilir. Putperestin putuna hakaret etmek günah değildir, fakat onun buna mukabele ederek Allah Teâlâ'ya hakaret etmesine imkân vermemek için bu davranış yasaklanır. Aynı şekilde "Zinaya yaklaşmayın"[3] âyeti de, zinaya götürebilecek bütün hâl ve davranışlardan uzak durmak gerektiğini bildirmekte ve zinaya götürecek yolları tıkamaktadır.

Bazı âlimler peygamberlerin (harama düşmemek için), mekrûh olan

1. Kâdî İyâz bu ifâdesiyle bazı Ehl-i Sünnet imâmlarını veya bazı Mâlikî mezhebi imâmlarını kastetmiş olmalıdır.
2. İbni Hacer el-Askalânî, el-Metâlibü'l-âliye (A'zamî), III, 198, nr. 3245.
3. İsrâ 17/32.

söz ve hareketleri kasten yapmaktan Cenâb-ı Hak tarafından korunduklarını söylemişlerdir.

Peygamberler Niçin Küçük Günahtan Korunmuştur?

Yine bazı İslâm âlimleri, peygamberlerin küçük günah işlemekten korunmalarının sebebini şöyle açıklamışlardır: Peygamberlerin ümmetleri, peygamberlerinin izinden gitmek için onların yaptıkları iş ve davranışları onlar gibi yapmaya çalışacakları için peygamberler küçük günah işlemekten korunmuşlardır. İmâm Şâfiî, İmâm Mâlik ve İmâm Ebû Hanîfe'ye mensup fakihlerin büyük çoğunluğu; peygamberlere tâbi olmanın hükmü hakkında ihtilâf etmişlerse de, her ümmetin, peygamberlere özel durumlar dışında, yaptıklarını kendilerine uyulsun diye yapıp yapmadıklarına bakmadan onları izlemeleri gerektiği görüşündedir.

Her ikisi de Mâlikî fakihi olan İbn Huveyzemendâd[1] (v. 390/1000 civarı) ile Ebü'l-Ferec'in[2] (v. 331/943) naklettiğine göre **İmâm Mâlik, Peygamberlerin fiillerine uyup onların yaptıklarını yapmanın farz (vâcip) olduğunu söylemiştir**. Bu görüşü, Mâlikî fakihi Ebû Bekir el-Ebherî[3] (v. 375/986) ile Mâlikî kadılarından Ebü'l-Hasan ibni'l-Kassâr[4] (v. 397/1007) ve Mâlikîlerin büyük çoğunluğu da benimsemiştir.

Çeşitli mezheplere mensup Iraklı fakihlerin pek çoğu ile **her üçü de Şâfiî fakihi olan** Ebü'l-Abbâs İbni Süreyc[5] (v. 306/918), Ebû Saîd el-

1. Muhammed ibni Ahmed ibni Abdillah ibni Huveyz el-Irâkî hem fakih hem de usûl-i fıkıh âlimidir. Onun hilâf, usûl-i fıkıh ve *Ahkâmü'l-Kur'ân*'a dâir kitapları vardır. Adı kaynaklarda İbni Huveyzemenzâz, İbni Huveyzemindâz, İbni Huvâzmindâd ve İbni Huveyz Minzâzû şeklinde de kaydedilmektedir.
2. Ömer ibni Muhammed el-Mâlikî de hem fakih hem de usûl-i fıkıh âlimidir. Onun da Mâlikî fıkhına dâir *el-Hâvî fi'l-fıkh*, *el-Lüma' fî usûli'l-fıkh* gibi kitapları vardır.
3. Ebû Bekr Muhammed ibni Abdillâh et-Temîmî el-Ebherî İranlı olup Mâliki fakihi ve hadis âlimidir. Bağdat'ta Mansûr Camii'nde altmış yıl boyunca fıkıh ve hadis dersleri okutmuş, fetvâ vermiş ve çok talebe yetiştirmiştir. Güzel ahlâkı, vakarı ve cömertliği ile de tanınan, Mâlikî fıkhına dâir eserler kaleme alan el-Ebherî, devrinde Mâlikîlerin en şöhretli âlimi olmasına rağmen Bağdat kadılığını kabul etmemiştir.
4. Ebü'l-Hasan ibnü'l-Kassâr hakkında bilgi için bk. II, 413.
5. Ebü'l-Abbâs Ahmed ibni Ömer ibni Süreyc el-Bağdâdî, devrinde Şâfiî mezhebini en iyi bilen âlimdi. Bu sebeple «eş-Şâfiiyyü's-sagîr» lakabıyla anılır, Şâfiîlerce üçüncü yüzyılın müceddidi olarak gösterilirdi. Buna rağmen kendisine teklif edilen Kâdilkudâtlık görevini kabul etmemişti. Kaynaklarda 400 kadar kitap yazdığı belirtilen Ebü'l-Abbâs İbni Süreyc'in pek az eseri günümüze ulaşmıştır. *el-Vedâi' li-mansûsi'ş-şerâi'* bunlardan biridir.

İstahrî[1] (v. 328/940) ve Ebû Alî İbni Hayrân da[2] (v. 320/932) **peygamberlerin fiillerine uymanın farz (vâcip) olduğunu söylemişlerdir.**

Şâfiî âlimlerin çoğu peygamberlerin fiillerine uymanın mendûb (müstehap) olduğu görüşündedir. Çeşitli mezheplere mensup bazı âlimler de bunun mübâh olduğunu söylemişlerdir.

Bazı âlimler de Peygamber Efendimiz'in fiillerine sadece dinî konularda ve Allah rızâsı için yapılan işlerde uymanın söz konusu olduğunu söylemiş, onun fiillerine uymanın mübâh olduğunu ileri sürenler ise, farz veya müstehap gibi bir ayırımdan söz etmemişlerdir.

> Bazı âlimler yaptıkları bu ayırımla; yemek, uyumak gibi insanın yaratılıştan sahip olduğu birtakım davranışlarda Peygamber Efendimiz'e uymanın şart olmadığını söylemek istemişlerdir.

Fahr-i Âlem Efendimiz'in küçük günahlardan korunduğunu söyleyenler şöyle demiştir:

"Şâyet peygamberlerin küçük günah işleyebileceğini kabul edersek; onların bütün davranışlarına uyulamaz; çünkü bu takdirde onların yaptıkları herbir işten maksatlarının ibâdet ve Allah rızâsını kazanmak olup olmadığı bilinmediği gibi, o işin mübâh, sakıncalı veya yasaklanmış bir iş olup olmadığı da bilinemez. Ve yine peygamberlerin küçük günah işleyebileceği kabul edildiği takdirde, hiç kimseye peygamberin (belki de günah olan) davranışlarına uyması emredilemez. Özellikle de fıkıh usûlcülerinden Resûlullah'ın sözüyle fiilinin birbirine aykırı görünmesi (teâruz) hâlinde (ve bunlardan hangisinin diğerini neshettiği bilinmediği takdirde), fiili söze tercih edenlere göre Resûl-i Ekrem Efendimiz'in küçük günah işlediği kabul edilemez."

> Delillerden kavil ile fiilin teâruzu hâlinde fiili kavle tercih edenler Şâfiîlerdir. Hanefîler ise, sözün daha sonra söylenmesi ihtimâline bakarak kavli fiile tercih ederler.

1. Ebû Saîd Hasan ibni Ahmed el-İstahrî, pekçok fakihe hocalık yapmış bir âlim, dünyaya ve dünyalığa değer vermeyen bir zâhiddi. Sicistan kadılığı yapmış olan İstahrî'nin *Edebü'l-kadâ* adlı eserinin benzersiz bir eser olduğu kaydedilmektedir.
2. Ebû Alî Hüseyin ibni Sâlih ibni Hayrân el-Bağdâdî, Bağdat'ın önde gelen zâhid âlimlerinden biriydi. Abbâsî halîfesi Muktedir-Billâh'ın aşırı ısrarına rağmen Kâdîlkudâtlık görevini kabul etmedi.

Peygamberimiz Gördüğü Hataları Düzeltmiştir

Peygamberlerin küçük günah işlemeyeceği görüşünü pekiştirmek üzere şunu da söylemeliyiz: Peygamber Efendimiz'in küçük günah işleyeceğini kabul edenler de, etmeyenler de, onun kötü bir söz duyduğu veya kötü bir davranış gördüğü zaman sükût etmediğini, onu yapanı mutlaka uyardığını da kabul etmişlerdir. Buradan Resûlullah aleyhisselâmın görüp duyduğu hâlde uyarmadığı bir söz veya davranışın da sakıncalı olmadığı sonucuna varılmıştır.

> Resûlullah Efendimiz'in, sahâbîlerinin yaptığını gördüğü bir davranışı veya duyduğu bir sözü yasaklamaması veya o sözün ve davranışın yanlış olduğunu söylememesi, o sözü söylemekte ve o işi yapmakta herhangi bir sakınca bulunmadığını gösterir. Resûlullah Efendimiz'in böyle şeyleri görüp onaylamasına **takrîr** denir.

Başkasında gördüğü olumsuz bir davranış karşısında susmayıp onu yapanı uyaran bir peygamberin, aynı olumsuz davranışı yapabileceği hiç kabul edilebilir mi?

> Onlarca âyette Resûlullah Efendimiz'e itâat etmemiz, onun izince gitmemiz emredilmektedir. Ümmetinin kendisini adım adım izlemesi emredilen bir peygamberin günah işlemesi hiç düşünülebilir mi?

Başkalarında gördüğü olumsuzluk karşısında susmayıp onları uyaran peygamberlerin küçük günah işlemekten mutlaka korundukları da anlaşılır. Çünkü kendisi günah işleyen biri, başkasını aynı günahı işlemekten sakındıramaz. Bu durum, peygamberlerin küçük günah işlemeyeceğini söyleyenlerin haklı olduğunu göstermektedir.

Ashâb-ı kirâmın Resûlullah'ı Her Konuda Örnek Alması

Peygamber aleyhisselâmın günah işlemekten korunduğunu gösteren bir delil de ashâb-ı kirâmın onun yaptığı her işi aynen yapmaya, ne tarafa dönse o yana dönmeye, ne söylese onu tekrarlamaya çalıştıklarının bilinmesidir.

Peygamberlerinin yaptığı bir işin doğru mu, yanlış mı olduğunu değerlendirmeye kalkmadan onun yaptığını aynen yapan insanların yanında bir peygamberin yanlış yapabileceği düşünülemez.

Bir defasında Fahr-i Cihân Efendimiz parmağındaki yüzüğü çıkarıp atınca, ashâb-ı kirâm da parmaklarındaki yüzükleri çıkarıp atmışlardı.

Ashâb-ı kirâmdan Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümânın rivâyet ettiğine göre Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem, bir altın yüzük yaptırıp onu parmağına takmıştı. Bunu gören sahâbîler de aynı şekilde yüzük yaptırıp parmaklarına takmışlardı. Daha sonraki günlerde Efendimiz minbere çıkıp oturdu ve parmağındaki yüzüğü çıkarıp attı ve: "Vallahi onu bir daha takmayacağım" buyurdu. Ashâb-ı kirâm da parmaklarındaki yüzükleri çıkarıp attılar.[1]

Sahîh-i Müslim'de şöyle bir rivâyet vardır: İbni Abbâs radıyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, bir adamın elinde altın bir yüzük gördü, onu çıkarıp attı. Sonra da şöyle buyurdu: "Sizden biriniz ateşten bir köze yönelip, onu eline alıyor." Resûl-i Ekrem gittikten sonra o adama: "Yüzüğünü al da ondan uygun bir şekilde faydalan" denildi. O ise: "Hayır, Allah'a yemin ederim ki, Allah'ın Resûlü onu attıktan sonra bir daha kesinlikle almayacağım" dedi.[2] Peygamber Efendimiz, sahâbîsinin parmağındaki yüzüğü alıp atmakla ona bu yüzüğü bir daha takmamasını tembih etmişken, onun "Allah'ın Resûlü onu attıktan sonra bir daha kesinlikle almayacağım" demesi, Ashâb-ı kirâmın Resûl-i Ekrem'in emir ve yasaklarına bağlanmadaki aşırı hassasiyetini göstermektedir.

1. Buhârî, Libâs 45, 50, 53, nr. 5865-5867, 5873, 5876, Eymân 6, nr. 6651; Müslim, Libâs 53, nr. 2091.
2. Müslim, Libâs 52, nr. 2090.

Ayakkabısını Niçin Çıkardı?

Resûl-i Ekrem Efendimiz namaz kılarken ayakkabısını çıkardığında onlar da çıkarmışlardı.

> Bu olay da şöyledir: Bir defasında Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ayağında ayakkabıları olduğu hâlde ashâbına namaz kıldırıyordu. Bir ara ayakkabılarını çıkarıp sol tarafına koydu. Bunu gören ashâb-ı kirâm da ayakkabılarını çıkardılar. Namazdan sonra Peygamber Efendimiz onlara:
>
> "Ayakkabılarınızı niye çıkardınız?" diye sordu. Onlar da:
>
> "Senin çıkardığını görünce biz de çıkardık" dediler. Bunun üzerine Peygamber aleyhisselâm şöyle buyurdu:
>
> "Ben namazdayken Cebrâil aleyhisselâm yanıma geldi ve ayakkabılarımda pislik bulunduğunu söyledi, onun için çıkardım." Sonra sözüne devamla şöyle buyurdu: "Biriniz mescide geldiği zaman ayakkabılarına baksın, eğer ayakkabısında pislik varsa, onu silip temizlesin ve ayakkabılarıyla namaz kılsın."[1]
>
> Şu hadîs-i şerîf ise Peygamber Efendimiz'in o zamanlar neden ayakkabısıyla namaz kıldığını göstermektedir. Allah'ın Elçisi şöyle buyurmuştur:
>
> "Yahudiler ne yapıyorsa, siz onun aksini yapınız. Onlar ayakkabılarıyla ve mestleriyle ibâdet etmezler."[2]
>
> Burada şunu da belirtelim ki, Efendimiz'in yukarıdaki hadîs-i şerîfte "Ayakkabılarıyla namaz kılsın" sözü emir değil, bir tavsiyeden ibarettir.

1. Ebû Dâvûd, Salât 88, nr. 650.
2. Ebû Dâvûd, Salât 88, nr. 653; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, III, 20, 92.

Abdest Bozarken Ne Tarafa Dönmeli?

Abdullah ibni Ömer, Resûlullah'ın abdest bozarken Kudüs tarafına doğru (kıblenin aksi istikâmetine) yöneldiğini görüp abdest bozarken böyle yapmak gerektiğini söyleyince ashâb-ı kirâm da onu uygulamıştı.

> Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümâ şöyle demiştir:
>
> "Bazı kimseler 'Abdest bozarken kıbleye dönme, Beytü'l-makdis'e de dönme' diyor. Hâlbuki ben bir gün bizim evin damına çıkmıştım; orada bakınırken, Peygamber Efendimiz'in abdest bozmak için iki kerpiç üzerinde Beytü'l-makdis'e doğru oturduğunu farkettim."[1]
>
> Ebû Eyyûb el-Ensârî radıyallahu anhın Peygamber Efendimiz'den duyup rivâyet ettiği şu hadîs-i şerîf de bu konuda nasıl davranılması gerektiğini göstermektedir:
>
> "Biriniz abdest bozmak istediğinde kıbleye ne yüzünü dönsün ne de arkasını. Medine'nin doğusuna veya batısına doğru dönsün."[2]
>
> Beytü'l-makdis, Müslümanların ilk kıblesidir. Birinci hadisten Resûl-i Ekrem Efendimiz'in abdest bozarken Beytü'l-makdise doğru döndüğü anlaşılmaktadır. Buna göre birbirine zıt gibi görünen bu iki hadis şöyle uzlaştırılmıştır: Kapalı mekânda Abdullah ibni Ömer'in hadisi uygulanır; yani kapalı mekânda kıbleye dönmekte bir sakınca yoktur. Açık alanda ise Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin hadisi uygulanır, yani açık alanda abdest bozarken kıbleye doğru dönmekten veya kıbleyi arkasına almaktan sakınmak gerekir.

Birçok sahâbî de ibâdet ve âdet gibi birçok konuda "Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi böyle yaparken gördüm" diyerek onun yaptığını yapmaya çalışmışlardır. Buna örnek olarak şu hadisler zikredilebilir:

1. Buhârî, Vudû 12, 14, nr. 145, 149; Müslim, Tahâret 61, nr. 266.
2. Buhârî, Vudû 11, nr. 144; Müslim, Tahâret 59, nr. 264.

Oruçluyken Eşini Öperdi

Resûl-i Ekrem Efendimiz Ümmü Seleme annemize: "O kadına, oruçluyken benim öptüğümü söyleseydin ya!" buyurmuştur.

> Bir sahâbî ramazan ayında oruçluyken eşini öpmüş, sonra da yaptığına bin pişman olmuştu. Bu durumda ne yapması gerektiğini öğrenmek üzere eşini Peygamber Efendimiz'in evine göndermişti. Hanım sahâbî, Ümmü Seleme annemizin yanına gelerek durumu ona anlattı. Ümmü Seleme annemiz de Resûlullah Efendimiz'in oruçluyken eşlerini öptüğünü söyledi. Hanım sahâbî evine dönüp Ümmü Seleme'nin söylediklerini kocasına anlattı. Oruçluyken eşini öpmenin Resûlullah Efendimiz'e özel bir durum olduğunu düşünen sahâbî daha çok üzüldü ve: "Biz Resûlullah gibi değiliz ki! Allah Teâlâ ona dilediği şeyi helâl kılar" dedi. Hanım sahâbî tekrar Hz. Ümmü Seleme'nin yanma geldi ve Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin orada bulunduğunu gördü. Allah'ın Elçisi Ümmü Seleme'ye: "Bu hanımın ne derdi var?" diye sordu. O da olanı biteni anlatınca Fahr-i Kâinât Efendimiz: "Ona aynı şeyi benim de yaptığımı söyleseydin ya!" buyurdu. Ümmü Seleme radıyallahu anhâ da bunu ona anlattığını söyledi. Hanım sahâbî kocasının yanına dönüp durumu anlatınca, adam daha fena oldu ve: "Biz Resûlullah gibi değiliz ki! Allah Teâlâ ona dilediği şeyi helâl kılar" dedi. Resûlullah Efendimiz, **bunun kendine özel bir durum olmadığını belirtmesine rağmen adamın iknâ olmayışına kızdı** ve şöyle buyurdu: "Allah'a yemin ederim ki, sizin Allah'tan en çok korkanınız ve O'nun yasaklarını en iyi bileniniz benim."[1]

Hz. Âişe radıyallahu anhâ oruçluyken erkeğin eşini öpmesinde bir sakınca bulunmadığını belirtmek üzere "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile ben de öyle yapardık" demiştir.[2]

1. Mâlik, *Muvatta'*, Sıyâm 13; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, V, 434.
2. Hz. Âişe'nin Resûl-i Ekrem ile olan daha başka ve daha samimi yakınlıklarından söz

Bir adama, yukarıda görüldüğü gibi, sorduğu bazı şeyleri Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin de yaptığı söylendiği zaman, onun: "Ne de olsa o Allah'ın resûlüdür; Allah ona dilediği şeyleri helâl kılar" deyince, Peygamber Efendimiz kızmış ve şöyle buyurmuştur: "Sizin Allah'tan en çok korkanınız ve O'nun yasaklarını en iyi bileniniz benim."

Peygamber aleyhisselâmın fiillerine uyma konusunda, sayamayacağımız kadar çok rivâyet vardır. Bu rivâyetlerin hepsi, ashâb-ı kirâmın Resûlullah Efendimiz'in yaptıklarını kendilerine örnek aldıklarını ve onun izini tâkip ettiklerini göstermektedir. Şâyet İslâm âlimleri Resûlullah'ın söylediği ve yaptığı bir şeye muhâlefet edilebileceğini kabul etselerdi, ashâb-ı kirâm ona böylesine bağlanmazdı. Peygamber Efendimiz'in yaptığının aksi yapılacak olsaydı, bunlar da bize haber verilirdi. Ve Resûlullah Efendimiz, oruçluyken eşini öpen sahâbînin "O, Allah'ın resûlüdür; Allah ona dilediği şeyleri helâl kılar" demesine o kadar şiddetle karşı çıkmazdı.

> Ashâb-ı kirâmın Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin her yaptığını kendilerine örnek almaları, Allah'ın Elçisinin kötü bir iş yapmadığını, yapmayacağını ve kötü davranışlardan Allah Teâlâ tarafından korunduğunu göstermektedir.

Mübâhlar ve Peygamberler

Peygamberlerin mübâh olan işleri yapmaları câizdir. Mübâh olan işleri yapmaları onlara yasaklanmamış, aksine bunları yapmalarına izin verilmiştir.

> Şu hadîs-i şerîf insanlara mübah olan şeylerin peygamberlere de mübah olduğunu göstermektedir: "Ey İnsanlar! Allah temizdir, ancak temiz olanı kabul eder. Allah, mü'minlere Resûllere emrettiği şeyleri emretmiş ve şöyle buyurmuştur: 'Ey Peygamberler! Temiz ve helâl rızıklardan yiyin, sâlih ameller yapın. Şüphesiz Ben yaptıklarınızı bilirim.'[1] Başka bir âyette de şöyle buyurmuştur: 'Ey îmân edenler! Size verdiğimiz rızıkların temiz

ederken "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile ben de öyle yapardık" demesiyle ilgili rivâyetler için bk. Tirmizî, Tahâret 80, nr. 108; İbni Mâce, Tahâret 111, nr. 608.

1. Mü'minûn 23/51.

ve helâl olanlarından yiyin. Eğer yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız O'na şükredin.'"[1]

Peygamberler de diğer insanlar gibi yapılmasında sakınca olmayan şeyleri yaparlar. Yalnız kendilerine yüce mertebeler verildiği, kalpleri ilâhî sırları kavrayıp anlayacak bilgilerle doldurulduğu, himmet ve gayretleri daha çok Allah'a ve âhirete yönelik olduğu için mübâhlara düşkünlük göstermezler; onlar hayatlarını devam ettirecek, peygamberlik görevlerini yerine getirecek, ibâdetlerini îfa edecek, dünya hayatı için gerekli olacak kadar mübâhla yetinirlerdi. Kitâbımızın baş tarafında Peygamber Efendimiz'in özelliklerinden söz ederken bunlardan da bir miktar bahsetmiştik.[2] Böylece sen de Cenâb-ı Hakk'ın hem Peygamber Efendimiz'in hem de diğer peygamberlerin davranışlarını Allah'a ibâdet ve yakınlığa yönelttiğini, onları günahlardan ve Allah'a isyândan uzak tuttuğunu, böylece kendilerine ne büyük lütuflarda bulunduğunu görmüş oldun.

10. Peygamberlerin Peygamber Olmadan Önce de Günahtan Korundukları

Peygamberlerin peygamber olmadan önce küçük günahlardan korunup korunmadıkları husûsunda âlimlerin farklı görüşleri vardır. Kimi onların peygamber olmadan önce, büyük günahlardan korundukları gibi küçük günahlardan da korunduklarını söylemiş, kimi de küçük günahlardan korunmadıklarını ileri sürmüştür. Doğru olan görüş -inşallah söylediğim gibidir- onların her türlü kusurdan münezzeh oldukları, kendilerinden şüphe edilmesine yol açacak her kabahattan korunduklarıdır. Onların günah işleyeceklerini düşünmek imkânsızdır; çünkü günahlar ve yasaklar dinin yerleşmesinden sonra söz konusudur. Peygamber gelmeden önce din olmayacağına göre, o zaman günah anlayışından nasıl söz edilebilir?

Peygamber Olmadan Önce Bir Şerîata Bağlı mıydı?

Âlimler, kendisine vahiy gelmeden önce Peygamber Efendimiz'in daha önceki peygamberlerin şerîatından birine bağlı olup olmadığı konusunda ihtilâf etmişlerdir. Bir kısmı onun herhangi bir şerîata bağlı olma-

1. Bakara 2/172. Hadîs-i şerîf için bk. Müslim, Zekât 65, nr. 1015; Tirmizî, Tefsîr 3, nr. 2989.
2. Bk. "Resûl-i Ekrem'in Dünyaya Meyletmemesi" bahsi bk. I, 304.

dığını söylemiştir; İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğunun (cumhûrun) görüşü böyledir. Bu görüşe göre, Resûlullah Efendimiz'in peygamber olmadan önce günah işleyip işlemediği söz konusu değildir; çünkü farz, vâcip, müstehap, haram gibi dinî hükümler ancak emirler, yasaklar belli olduktan ve şerîat ortaya çıktıktan sonra söz konusu edilebilir.

"Bir Şerîata Bağlı Değildi" Görüşü

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin, peygamber olmadan önce, kendisinden evvelki peygamberlerden birinin şerîatına bağlı olmadığını kabul edenler de kendi aralarında farklı düşünmüşlerdir.

"Ehl-i sünnetin keskin kılıcı ve sünnî akîdenin önderi" ünvanıyla anılan Eş'arî kelamcısı ve Mâlikî fakihi Kādî Ebû Bekir el-Bâkıllânî'ye (v. 403/1013) göre, Peygamber Efendimiz'in daha önceki bir şerîata bağlı olup olmadığı akılla değil nakille bilinir; şâyet bu konuda bir bilgi olsaydı, mutlaka nakledilirdi; zira böyle bir bilgiyi gizleyip saklamak mümkün olamazdı. Çünkü bu durum Resûl-i Ekrem'in hayatıyla ilgili en önemli meselelerden biri olduğu için, daha önce bağlı olduğu dine inananlar, "O bundan önce bizim şerîatımıza bağlıydı" diye övünürlerdi ve Resûlullah Efendimiz onları İslâm dinine dâvet ettiği zaman da kendisine: "Sen daha önce bizim dinimizde değil miydin, şimdi ne oldu da dinimizden vazgeçmemizi istiyorsun?" diye ona sorarlardı. Oysa bu konuda hiçbir haber nakledilmemiştir.

Âlimlerden bir kısmı, bir peygamberin kendinden önceki bir şerîata bağlanmasının aklen de mümkün olmadığını söylemiş ve: "Daha önce bir başka dine mensup olduğu bilinen peygamberin sözüne inanılıp da arkasından gidilemez" demişlerdir. Bu görüş, bir şeyin iyi veya kötü olduğunun ancak akılla bilineceğini söyleyenlerin ileri sürdüğü bir görüş olup doğru değildir. Kādî Ebû Bekir el-Bâkıllânî'nin de dediği gibi, **iyi veya kötünün ne olduğu akılla değil, nakille bilinir**.

> Bir şeyin iyi veya kötü olduğunu din tesbit eder. Dinin emrettiği şeyler iyidir, yasakladığı şeyler ise kötüdür. Diğer bir söyleyişle bir fiil ve davranış din tarafından emredildiği için iyidir, yasaklandığı için de kötüdür. İnsan aklını kullanarak iyinin ve kötünün ne olduğunu bilemez. İmâm Bâkıllânî, aklın iyi dediği ve kötü kabul ettiği şeyin Allah katında da iyi veya kötü olma-

dığını söylemiştir. Ehl-i Sünnet âlimleri: "Hayatında hiçbir eğitim ve öğretim görmemiş kimse iki kere ikinin dört ettiğini bilir ama yalan söylemenin kötü, doğru söylemenin iyi olduğunu bilemez" demişlerdir. Öte yandan Mu'tezile başta olmak üzere bazı âlimler ise, iyi veya kötünün (hüsün ve kubhun) akılla bilineceğini ileri sürmüşlerdir.

Bir peygamberin kendinden önceki bir şerîata bağlanmasının aklen mümkün olmadığını söyleyenlerin görüşü doğru değildir. Şu üç misâl bunu ispatlamaya yeterlidir:

1. Hz. Mûsâ, peygamber olmadan önce biri kendi kavminden diğeri düşman tarafından iki kişinin kavga ettiğini görmüş, kendi kavminden olanın yardım istemesi üzerini ötekine bir yumruk atarak onun ölümüne sebep olmuştu. Ardından bunu şeytanın yaptırdığını söyleyerek "Rabbim! Ben kendime yazık ettim. Beni bağışla!" diye duâ etmişti.[1] Hz. Mûsâ, adam öldürmenin şeytan işi ve günah olduğunu, Benî İsrâil'den daha önceki bir peygamberin dinine mensup olduğu için bilmişti.

2. Diğer taraftan Hz. Lût, amcası Hz. İbrâhim peygamber olduğu zaman ona ilk inanan kimseydi. "Lût İbrâhim'e îmân etti."[2] âyeti bunu göstermektedir. Daha sonra kendisi de peygamber oldu.

3. Burada Hz. Îsâ da anılabilir. O kendisine inanılan bir peygamberdi. Kıyâmet yaklaşıp da yeryüzüne indiği zaman, Peygamber Efendimiz'e îmân edecek ve Allah'ın kitâbını ve Resûlullah'ın sünnetini uygulayacaktır.[3] Demek ki bir peygamberin bir başka peygamberin dinine mensup olmasında bir sakınca yoktur.

1. Kasas 28/16.
2. Ankebût 29/26.
3. Buhârî, Büyû' 102, nr. 2222, Enbiyâ 49, nr. 3448-3449; Müslim, Îmân 242-246. nr. 155.

"Bir Şerîata Bağlı Olduğu Bilinemez" Görüşü

Bazı âlimler de Peygamber Efendimiz'in daha önceki bir şerîata bağlı olup olmadığı konusunda bir şey söylememek ve bir hüküm vermemek gerektiğini söylemişlerdir. Zira Efendimiz'in daha önceki bir şerîata bağlı olduğunu da, olmadığını da akılla söylemek mümkün değildir; öte yandan bize Resûlullah Efendimiz'in daha önceki bir şerîata bağlı olup olmadığı konusunda da herhangi bir nakil gelmemiştir. Ünlü Eş'arî kelâmcısı ve Şâfiî fakihi İmâmü'l-Haremeyn Ebü'l-Meâlî el-Cüveynî'nin (ö. 478/1085) görüşü böyledir.

"Bazı Durumlarda Bir Şerîata Bağlıydı" Görüşü

Üçüncü bir grup âlim de Resûlullah Efendimiz'in işlerinde ve ibâdetlerinde daha önceki şerîatlardan biriyle amel ettiğini söylemiştir. Daha sonra bu âlimler, acaba Peygamber Efendimiz'in hangi şerîata bağlı olduğu bilinebilir mi, bilinemez mi şeklinde farklı görüşlere sahip olmuşlar; kimi bunun bilinemeyeceğini söyleyip susmayı tercih etmiş, kimi de bunu bilmenin mümkün olduğunu söyleme cesâretini göstermiş, onlardan da kimi Hz. Nûh'un, kimi Hz. İbrâhîm'in, kimi Hz. Mûsâ'nın, bir kısmı da Hz. Îsâ'nın dinine tâbi olduğunu söylemiştir. Bu konuda mezheplerin görüşü işte böyle birbirinden farklıdır.

En İsâbetli ve En İsâbetsiz Görüşler

Bu görüşler içinde **en isâbetli olanı** Eş'arî kelâmcısı ve Mâlikî fakihi Kādî Ebû Bekir el-Bâkıllânî'nin (v. 403/1013) görüşüdür. **En isâbetsiz olanı** ise Peygamber Efendimiz'in belli bir dine mensup olduğunu söyleyenlerin görüşüdür; zira Allah'ın Elçisi peygamber olmadan önce herhangi bir dine mensup olsaydı bu bize nakledilirdi ve bu konuda büsbütün bilgisiz kalmazdık. Peygamber Efendimiz'in belli bir şerîata bağlı olduğunu söyleyenlerin elinde Hz. Îsâ'nın şerîatının, kendisinden sonra gelenleri de bağlayan sonuncu şerîat olduğuna dâir bir delil yoktur. Esasen Peygamber Efendimiz dışında, dâveti bütün insanlığı kapsayan hiçbir peygamber yoktur.

Resûl-i Ekrem'in Hz. İbrâhîm'in şerîatına bağlı olduğunu söyleyenler için ﴿أَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَٰهِيمَ حَنِيفًا﴾"Tek Allah'a inanan ve hiçbir zaman müşrik-

lerden olmayan İbrâhim'in tertemiz dinine uy!"[1] âyeti delil olamaz; çünkü bu âyet, Resûl-i Ekrem peygamber olduktan sonra nâzil olmuştur; biz ise onun peygamber olmadan önce hangi dine bağlı olduğunu konuşuyoruz.

Resûl-i Ekrem'in Hz. Nûh ve Hz. Mûsâ'nın dinine mensup olduğunu ileri sürenler için de ﴿شَرَعَ لَكُم مِّنَ الدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِ نُوحًا﴾ "Allah Nûh'a emrettiği şeyi sizin için de din olarak yasalaştırdı."[2] âyeti delil olamaz; çünkü bu âyet Resûl-i Ekrem Efendimiz peygamber olduktan sonra nâzil olmuştur. Bu âyetlerde, Peygamber Efendimiz'e, **Allah'ın birliği (tevhîd) konusunda diğer peygamberlerin şerîatma uyması** tavsiye edilmektedir. Nitekim şu âyet-i kerîme de böyledir: "İşte o peygamberler Allah'ın doğru yola ilettiği kimselerdir. Öyleyse sen de onların yolundan git!"[3]

> Burada "Resûl-i Ekrem'in, dolayısıyla onun ümmetinin, daha önce gelip geçmiş peygamberlerin yolundan gitmesi emredilmektedir. Çünkü peygamberler doğru yolu gösteren kimselerdir. Allah Teâlâ onlara birbirinden farklı üstünlükler vermiş; kimini sabırda, kimini iffette, kimini adâlette, kimini şükürde örnek yapmış, Kur'ân-ı Kerîm'i kendisine gönderdiği son peygambere ise bütün peygamberlerin üstün yönlerini vermek sûretiyle onu kıyâmete kadar gelecek insanlara eşsiz bir örnek kılmıştır."[4]

Allah Teâlâ, "İşte o peygamberler Allah'ın doğru yola ilettiği kimselerdir." (En'âm 6/90) âyetinde zikrettiği "o peygamberler", yeni bir şerîatla gönderilmeyen peygamberlerdir. Yeni bir şerîatla gönderilmeyen peygamberlerin misâli Hz. Ya'kūb'un oğlu Yûsuf aleyhisselâmdır; "Hz. Yûsuf nebîdir, resûl değildir" diyenlere göre böyledir.

> Her ne kadar bazı âlimler Hz. Yûsuf'un nebî olduğunu, tebliğ etmekle görevlendirildiği bir şerîatı bulunmadığını söylüyorsa da, İslâm âlimlerinin büyük ek-

1. Nahl 16/123.
2. Şûrâ 42/13.
3. En'âm 6/90.
4. Kandemir, Zavalsız, Şimşek, *Âyet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, En'am 6/90'ın dipnotu.

seriyeti (cumhûr) "Daha önce Yûsuf da size apaçık deliller getirmişti"[1] âyetine bakarak onun resûl olduğunu söylemişlerdir. Nitekim tâbiîn neslinden tefsir, hadis, fıkıh ve kırâat âlimi İbni Cüreyc (v. 150/757), Hz. Yûsuf'un Kıptîlere (Mısır'ın yerlilerine) resûl olarak gönderildiğini söylemiştir. Bu konuda daha başka görüşler de vardır.

Allah Teâlâ, En'âm sûresinin 84-86. âyetlerinde şerîatları birbirinden farklı olan peygamberlerin adlarını zikretmiş, 90. âyetinde de Peygamber Efendimiz'e onların yolundan gitmesini emrederken, Allah'ın birliği ve O'na ibâdet hususunda peygamberler arasında bir fark bulunmadığı için **sadece tevhîd ve ibâdet bakımından onlara uyması emredilmiş,** onların şerîatına uyması istenmemiştir.

En'âm sûresinin 84-86. âyetlerinde şerîatları birbirinden farklı olan peygamberlerin adları şöyle sayılmaktadır: "Biz ona İshâk ile Ya'kūb'u bağışladık; hepsini de doğru yola ilettik. Daha önce Nûh'u ve onun soyundan Dâvûd, Süleymân, Eyyûb, Yûsuf, Mûsâ ve Hârun'u da doğru yola iletmiştik. İşte iyilik eden ve işini güzel yapanları Biz böyle mükâfâtlandırırız. Zekeriya, Yahyâ, Îsâ ve İlyas'ı da doğru yola ilettik. Onların hepsi sâlihlerdendi. İsmâil, Elyesa', Yûnus ve Lût'u da doğru yola ilettik. Onların hepsini diğer insanlara üstün kıldık."

Bir Peygamber Başka Şerîatlara Tâbi Olabilir mi?

İnanç bakımından peygamberler arasında bir fark bulunmadığı, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in de şerefinin yüceliği sebebiyle başka peygamberlerin şerîatına uymasının mümkün olmadığı anlaşıldıktan sonra şu soruyu sorabiliriz: Acaba bir peygamber kendisinden önceki diğer bir peygamberin şerîatına tâbi olabilir mi?

Peygamberlerin birbirinin şerîatına tâbi olmasını aklen mümkün görmeyenler, bunun sadece Peygamber Efendimiz'e özel olmadığını, hiçbir peygamberin diğerinin şerîatına kesinlikle tâbi olamayacağını söylemişlerdir.

1. Mü'min 40/34.

Bazı âlimler de bu meselenin akılla değil nakille bilinebileceğini söylemiş, bir peygamberin diğerinin şeriatına uyduğuna dâir bir nakil varsa bunun kabul edileceğini ifâde etmiştir. Bu konuda görüş belirtmeyenler, peygamberlerin birbirlerinden üstünlüğünü de kabul etmemişlerdir. Bir peygamberin kendisine vahiy gelmeden önce, kendinden evvelki peygamberin şerîatına tâbi olması gerektiğini söyleyenlerin ise her peygamber hakkında, şu peygamber falan peygambere tâbi olmuştur diye delillerini zikretmeleri gerekir.

11. Peygamberlerin Yanılması ve Unutması

Peygamberlerin günahlardan korunmuş olduğuna dâir buraya kadar anlatılanlar, onların kasten (bilerek ve isteyerek) günah işlemeyeceklerini göstermektedir. Bilerek ve isteyerek yapılan dine aykırı işlere günah (ma'siyet) adı verilir ve bu günahları işleyenler yaptıklarından sorumlu tutulur. Dinî görevlerini bilerek ve isteyerek değil de, unuttuğu ve yanıldığı için yapamamak günah değildir, bunun bir sorumluluğu da yoktur. Peygamberler de bu konuda tıpkı ümmetleri gibi, unuttukları ve yanıldıkları için yapamadıkları görevlerden veya istemeden yaptıkları hatâlardan sorumlu değillerdir.

> Şu âyetler bu gerçeği dile getirmektedir: "Ey Rabbimiz! Eğer unutur yahut hatâ edersek bizi cezâlandırma!"[1] "Bu konuda bilmeyerek yaptığınız hatâdan dolayı size bir günah yoktur, ancak bilinçli ve kasten yaptıklarınızdan sorumlusunuz. Allah ise çok bağışlayıcı, çok merhamet edicidir."[2] Peygamber Efendimiz de bu konuda şöyle buyurmuştur: "Allah Teâlâ, ümmetimin hatâ, unutma ve bir başkası tarafından zorlama sonucu yaptıklarını affetmiştir."[3]

Peygamberlerin, unutma ve yanılmadan dolayı günahkâr olmaması ve sorumlu tutulmaması da iki türlüdür:

Biri; ilâhî hükümleri ümmetlerine tebliğ etmek, emir ve yasaklarıyla

1. Bakara 2/286.
2. Ahzâb 33/5.
3. İbni Mâce, Talâk 16, nr. 2043, 2045; İbni Hibbân, *es-Sahîh* (Arnaût), XVI, 202, nr. 7219.

birlikte dini onlara anlatıp öğretmek ve onların kendisine tâbi olmalarını sağlamakla ilgili sorumluluklarıdır.

Diğeri de; Peygamber Efendimiz'in dini tebliğ edip öğretmesiyle ilgili olmayıp, şahsî davranışları ve peygamberlere özel hâlleri dolayısıyla olan sorumluluğudur.

Peygamberlerin Tebliğ ile İlgili Sorumlulukları

Peygamberlerin tebliğ ile ilgili sorumluluklarını açıklayalım. Bazı âlimlere göre Peygamberlerin dini tebliğ etmeleriyle ilgili sorumlulukları, tıpkı konuşurken yapılan hatâdan dolayı sorumlu olmak gibidir. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in tebliğ konusunda yanılmadığı, bilerek ve yanılarak böyle bir hatâ işlemekten korunduğu hususunda âlimlerin görüş birliği ettiğini daha önce zikretmiştik. Yine âlimlere göre Peygamberimiz dini tebliğ ederken bilerek ve yanılarak hatâ etmediği gibi, davranışlarında da bilerek ve yanılarak hatâ edemez, dine aykırı davranamaz; çünkü onun davranışları, dini tebliğ etme bakımından aynen sözü gibidir.

> Hem Peygamber Efendimiz'in hem de diğer peygamberlerin ümmetleri, onların hem sözüne, hem davranışlarına uymakla emrolundukları için, peygamberlerin sözlerinde ve davranışlarında hatâ etmeleri söz konusu olamaz.

Peygamber aleyhisselâmın bilerek ve yanılarak dine aykırı hareket etmesi, ümmetinin onun diğer davranışları hakkında da şüphelenmesine, karşı görüşte olanların da onun aleyhinde bulunmasına yol açar.

> Bu durum, ümmetin "acaba Peygamber Efendimiz bu davranışı ilâhî vahye dayanarak mı yaptı, vahye aykırı olarak mı yaptı, yoksa yanılıp hatâ mı etti" diye şüphelenmesine yol açar.

Âlimler, Peygamber Efendimiz'in namazda yanıldığına dâir hadîs-i şerîfte olduğu gibi, bu tür rivâyetler hakkında çeşitli açıklamalar yapmışlardır. Bu açıklamaları bundan sonraki bahiste göreceğiz. Peygamberlerin, tebliğ ettikleri dine aykırı davranamayacakları görüşünü kelâm ve fıkıh âlimi Ebû İshâk el-İsferâyînî de[1] (v. 418/1027) benimsemiştir.

1. Ebû İshâk el-İsferâyînî hakkında bilgi için bk. II, 58.

Fıkıh ve kelâm âlimlerinin büyük çoğunluğu; peygamberlerin, ümmetlerine tebliğ ettikleri fiillere ve dinî hükümlere, yanılarak ve kasıtlı olmayarak aykırı davranmalarının câiz olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Nitekim Resûl-i Ekrem'in namazda yanıldığına dâir hadisler de bunu göstermektedir.[1]

Peygamber Sözlü Tebliğde Hatâ Etmez

Bu görüşü benimseyen âlimler fiille yapılan tebliğ ile sözle yapılan tebliği birbirinden ayırdılar ve sözle yapılan tebliğde unutma ve yanılmanın kesinlikle söz konusu olamayacağını belirttiler. Çünkü Allah Teâlâ'nın peygamberine verdiği mûcize, onun doğru söylediğini gösterir. Peygamberin sözünde hatâ etmesi ise kendisine verilen mûcizeye ters düşer. Peygamberin davranışlarında yanılması, Cenâb-ı Hakk'ın ona verdiği mûcizeye aykırı olmadığı gibi, peygamberliğine de bir zarar vermez. Hatâlı davranışlar yapmak ve gaflete düşmek insanoğlunun özelliklerindendir.

> "Doğrusu Biz Âdem'e daha önce buyruğumuzu iletmiştik; ama o bunu unuttu."[2] âyet-i kerîmesi Hz. Âdem'in de unuttuğunu göstermektedir.
>
> Bu durum güzel bir beyitle dile getirilmiştir:
>
> (وَإِنَّمَا سُمِّيَ إِنْسَانًا لِنِسْيَانِهِ وَأَوَّلُ نَاسٍ أَوَّلُ النَّاسِ)
>
> İnsana nisyânından (unutmasından) dolayı insan denmiştir. Zâten ilk unutan (nisyân eden) de ilk insandır."

Bu konuda Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de şöyle buyurmuştur:

«إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ، أَنْسَى كَمَا تَنْسَوْنَ، فَإِذَا نَسِيتُ فَذَكِّرُونِي» "Ben sadece bir insanım, sizin gibi ben de unuturum; bir şeyi unuttuğum zaman bana hatırlatınız."

> Abdullah ibni Mes'ûd radıyallahu anhın haber verdiği bu olayı onun ağzından dinleyelim: "Bir defasın-

1. Yukarıdaki "Peygamberlerin Yanılmaları Konusundaki Bazı İtirazlara Cevap" bahsinde bu konu görülmüştü bk. III, 60.
2. Tâhâ 20/115.

da Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bize namaz kıldırdı. Namazı fazla mı kıldırdı, eksik mi kıldırdı orasını bilemiyorum. Allah'ın Elçisi selâm verince biri ona: "Yâ Resûlallah! Namaz hakkında yeni bir vahiy mi geldi." diye sordu. O da: "Yeni bir vahiy gelmedi, neden sordun?" buyurdu. Resûl-i Ekrem'e: "Şöyle kıldırdın da onun için sorduk" dediler. Bunun üzerine Allah'ın Elçisi hemen kıbleye yönelerek diz çöktü, iki secde yaptıktan sonra selâm verdi. Mübârek yüzünü bize dönünce de şöyle buyurdu: "Namaz hakkında yeni bir emir gelseydi, elbette bunu size daha önce söylerdim. Fakat ben de sizin gibi bir insanım. Sizin gibi ben de unuturum; bir şeyi unuttuğum zaman bana hatırlatınız. Namazda biriniz yanılınca doğrusunu araştırsın ve namazını ona göre tamamlasın, sonra da iki secde yapsın."[1]

Peygamberin Unutmasının Hikmeti

Peygamberin unutması başkalarının unutması gibi değildir. Zira Resûlullah'ın tebliğ edeceği şeylerle ilgili olarak unutması ve yanılması ümmetinin yeni bir şey öğrenmesini, dinin de açıklanmasını sağlar. Nitekim Allah'ın Elçisi şöyle buyurmuştur: «إِنِّي لَأَنْسَى أَوْ أُنَسَّى لِأَسُنَّ» "Dinî bir hüküm koymak için unuturum veya Allah bana unutturur."[2]

Bir başka rivâyete göre Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur: «لَسْتُ أَنْسَى وَلٰكِنْ أُنَسَّى لِأَسُنَّ» "Ben unutmam; fakat dinî bir hüküm ortaya koymam için Allah bana unutturur."[3]

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin dinî bir hüküm ortaya koymak için unutması ona özel bir durumdur. Bu unutmanın sebebi, ümmeti ibâdet ederken bir şeyi unuttuğunda ne yapmaları gerektiğini onlara öğretmek sûretiyle Cenâb-ı Hakk'ın kendilerine lütfettiği ibâdet konusundaki nimetlerini tamamlamak, getirdiği dinin noksanlıktan uzak olduğunu ve onda tenkit edilecek bir kusur bulunmadığını göstermektir.

1. Buhârî, Salât 31, nr. 401; Müslim, Mesâcid 89, nr. 572.
2. Mâlik, *Muvatta'*, Sehv 2.
3. Bu hadîs-i şerîfin "bu lafızlarla" geçtiği kaynak bulunamamıştır.

> Bazı Hanefî âlimleri sehiv secdesini değerlendirirken şu inceliğe işaret etmişlerdir: "Sehiv secdesi, ümmet için sehiv secdesi, fakat Resûlullah için şükür secdesidir."[1]

Peygamberlerin davranışlarında unutup yanılabileceklerini söyleyen âlimler, onların yanılmalarının devamlı olmayacağını, Cenâb-ı Hakk'ın onlara neyi unuttuklarını, nerede yanıldıklarını derhal bildireceğini söylemişlerdir ki, doğru olan da budur. Bazı âlimler ise peygamberlere unuttukları şeyin hemen haber verilmeyip vefâtlarından önce bildirileceğini ileri sürmüşlerdir.

İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğu, Resûlullah Efendimiz'in dini öğretirken, dinî hükümleri açıklarken ve ümmetine örnek olmak üzere bir şey yaparken hatâ edemeyeceğini, fakat kendine özel ibâdetlerinde ve kalbî zikirlerinde hatâ edip yanılabileceğini söylemişlerdir.

Resûl-i Ekrem'in Yanılmasının Sebepleri

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin böyle hatâ edip yanılmasının sebebi halkın sıkıntılarına katlanması, ümmetini yönetmesi, âilesinin işleriyle uğraşması, düşmanlara karşı tedbir alması gibi meşguliyetleriydi. Fakat bu yanılmalar sık sık değil, nâdiren meydana gelirdi.

Şu hadîs-i şerîf onun yukarıda sayılan işlerle uğraşmaktan dolayı nasıl etkilendiğini göstermektedir:

«إِنَّهُ لَيُغَانُ عَلَى قَلْبِي، فَأَسْتَغْفِرُ اللهَ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ» "Bâzen kalbimi çeşitli düşünceler kaplar. Ama ben Allah'a günde yüz defa istiğfâr ederim (Allah'tan beni bağışlamasını diler, O'na tövbe ederim)."[2]

Resûlullah Efendimiz'in yanılması, aslâ onun yüce derecesini düşürmez, mûcizelerine de ters düşmez.

Bazı âlimler ise Peygamber Efendimiz'in hiçbir şekilde yanılmayacağını, unutmayacağını, hatâ etmeyeceğini, gaflete düşmeyeceğini söylemişlerdir. Bu görüşte olanlar tasavvuf ehli, mânevî ilimlerle meşgul olan gönül adamlarıdır. Resûlullah Efendimiz'in yanılmasına dâir hadislere onların nasıl baktığını inşallah ileride açıklayacağız.

---

1. Hafâcî, *Nesîmü'r-riyâz* (Atâ), V, 361.
2. Müslim, Zikir 41, nr. 2702; Ebû Dâvûd, Vitir 26, nr. 1515.

12. Resûl-i Ekrem'in Yanıldığına Dâir Hadislerin Değeri

Daha önceki bahislerde Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin hangi konularda yanılmasının câiz, hangi konularda yanılmasının imkânsız olduğunu ele almıştık. Onun dini tebliğ ile ilgili hususlarda, dini öğrettiği sözlerde aslâ yanılmayacağını belirtmiştik. Bundan önceki bahiste açıkladığımız üzere, dinin yaşanmasıyla ilgili bazı konularda Peygamber aleyhisselâmın yanılmasının câiz olduğunu söylemiştik. İnşallah bu bahiste konuyu daha geniş bir şekilde işleyeceğiz.

Resûlullah'ın Namazda Yanıldığına Dâir Hadisler

Peygamber Efendimiz'in namazda yanıldığına dâir üç sahîh hadis vardır.

Birincisi, Resûlullah Efendimiz'in **ikindi namazını iki rek'at kıldırıp ikinci rek'attan sonra selâm verdiğine** dâir ashâb-ı kirâmdan Zülyedeyn'in rivâyet ettiği hadistir.

> "Peygamberlerin Yanılmaları Konusundaki Bazı İtirazlara Cevap" bahsinde geçtiği üzere (bk. III, 60) bir defâsında Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ikindi namazını iki rek'at kıldırmış, ashâb-ı kirâmdan Zülyedeyn ayağa kalkarak: 'Yâ Resûlallah! Namaz mı kısaldı, yoksa sen mi unuttun da iki rekât kıldırdın?' diye sormuş, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de 'Bunların hiçbiri olmadı' buyurmuştu.

İkincisi, Peygamber Efendimiz'in **sabah namazının ikinci rek'atından sonra ayağa kalktığına** dâir ashâb-ı kirâmdan Abdullah ibni Buhayne'nin rivâyet ettiği hadistir.

> Abdullah ibni Buhayne el-Ezdî'nin (v. 56/676) babasının adı Mâlik, annesinin adı ise Buhayne'dir; o pek âdet olmadığı şekilde annesine nisbetle Buhayne'nin oğlu Abdullah diye anılmıştır. Bazı kaynaklarda ise hem babasının hem de annesinin adıyla Abdullah ibni Mâlik ibni Buhayne şeklinde geçmektedir. Abdullah'ın babasıyla birlikte Müslüman olduğu söylendiği gibi, babasının

Müslüman olduğuna dâir bilgi bulunmadığı da kaydedilmektedir. Fakat Abdullah da annesi Buhayne de ilk Müslümanlardandır. Abdullah'ın zâhid bir sahâbî olduğu ve hiç ara vermeden oruç tuttuğu kaydedilmektedir. Söz konusu hadîs-i şerîf şöyledir: "Bir defasında Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ashâb-ı kirâma öğle namazı kıldırmıştı. Bu namazda **ilk iki rek'attan sonra tahiyyâta oturmadan üçüncü rek'ata kalkmış**, arkasındaki cemaat de ona uyarak ayağa kalkmıştı. Namaz bitip de halk Resûlullah'ın selâm vermesini beklerken, selâm vermeden oturduğu yerden tekbir almış, iki secde (sehiv secdesi) yapmış, sonra selâm vermişti.[1] Bu hadiste dikkatimizi çeken Peygamber Efendimiz'in selâm vermeden önce tekbir alarak sehiv secdesi yapmasıdır. Hanefîler ise selâm verdikten sonra sehiv secdesi yaparlar. Onlar daha önce zikrettiğimiz Zülyedeyn hadisi[2] ile benzeri rivâyetleri esas almışlardır.

Üçüncüsü, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in **öğle namazını beş rek'at kıldırdığına** dâir Abdullah ibni Mes'ûd radıyallahu anhın rivâyet ettiği hadistir.

Bu hadise göre Peygamber aleyhisselâm ashâb-ı kirâma **öğle namazını beş rek'at kıldırmıştı**. Ashâb-ı kirâm ona "Namaz arttı mı?" diye sordu. O da onlara: "Bu da ne demek?" diye sorunca, "Beş rek'at kıldırdın da" dediler. Allah'ın Elçisi hemen dizlerini büküp oturdu. Selâm verdikten sonra iki secde (sehiv secdesi) yaptı.[3]

Yine Abdullah ibni Mes'ûd radıyallahu anhın bir başka rivâyetine göre Peygamber Efendimiz **öğle namazını ya fazla veya eksik kıldırmıştı**. Ona: "Yâ Resûlallah! Namaz mı kısaldı, yoksa unuttun mu?" dediler. "Bu da ne demek?" diye sorunca, namazı şöyle şöyle kıldırdın, de-

1. Buhârî, Ezân 146, 147, nr. 829, 830, Sehv 1, 5, nr. 1224, 1225, 1230, Eymân ve'n-nüzûr 15, nr. 6670; Müslim, Mesâcid 85-87, nr. 570.
2. Müslim, Mesâcid 99, nr. 573; Mâlik, *Muvatta'*, Salât 59.
3. Buhârî, Salât 32, nr. 404, Sehv 2, nr. 1226, Ahbâru'l-âhâd 1, nr. 7249.

diler. Allah'ın Elçisi iki secde yaptıktan sonra şöyle buyurdu: "Bu iki secde, namazı fazla mı, yoksa eksik mi kıldığını bilmeyen içindir. O kimse kaç rek'at kıldığını araştırdıktan sonra eksik kıldığını tamamlasın, sonra sehiv secdesi yapsın."[1]

Bu hadislerin üçü de, daha önce belirttiğimiz gibi, Peygamber Efendimiz'in verdiği haberlerde değil, yaptığı fiillerde yanıldığını göstermektedir.[2] Onun bu şekilde yanılmasının hikmeti, namazlarında yanıldıkları zaman nasıl davranacaklarını ümmetine göstermektir. Çünkü uygulamalı tebliğ ve öğretim, sözle yapılan tebliğ ve öğretimden hem daha etkilidir hem de hatıra gelebilecek ihtimâlleri ortadan kaldırır. Yanıldığı fiillerde Resûl-i Ekrem'e uyulmasının şartı şudur: Herhangi bir karışıklığa meydan vermemek için, Resûlullah'ın yaptığı bir işi yanılarak mı, yoksa bilerek mi yaptığının belli olması ve bu işteki ilâhî hikmetin açığa çıkması için, işin mâhiyeti Allah Teâlâ tarafından kendisine bildirilmelidir. Çünkü Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bir işi unutarak veya yanılarak yapması hem mûcizeye ters düşmez, hem de ümmetinin onu doğrulayıp tasdik etmesine aykırı değildir.

Resûlullah'ın Unutmasıyla İlgili Hadisler

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bazı hadislerinde şöyle buyurmuştur:

«إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ، أَنْسَى كَمَا تَنْسَوْنَ، فَإِذَا نَسِيتُ فَذَكِّرُونِي» "Ben sadece bir insanım, sizin gibi ben de unuturum; bir şeyi unuttuğum zaman bana hatırlatınız."[3]

«رَحِمَ اللهُ فُلَانًا، لَقَدْ أَذْكَرَنِي كَذَا وَكَذَا آيَةً كُنْتُ أَسْقَطْتُهُنَّ -وَيُرْوَى- أُنْسِيتُهُنَّ» "Allah falana rahmet eylesin. Gerçekten benim unutup okumadığım (veya bana unutturulan) şu ve şu âyetleri bana hatırlattı."[4]

1. Buhârî, Eymân ve'n-nüzûr 15, nr. 6671.
2. Hz. Mûsâ'nın Firavun'a: "Rabbim aslâ yanılmaz, unutmaz ﴿لَا يَضِلُّ رَبِّي وَلَا يَنْسَى﴾" dediğini ifâde eden âyette belirtildiği gibi (Tâhâ 20/52), unutmayan ve yanılmayan sadece Cenâb-ı Hak'tır.
3. Buhârî, Salât 31, nr. 401; Müslim, Mesâcid 89, 91, nr. 572. Bu bu hadîs-i şerîf bir önceki bahiste geçmiş ve dipnotunda hadisin tamamı zikredilmiştir.
4. Bu rivâyetler için bk. Buhârî, Şehâdât 11, nr. 2655; Fezâilü'l-Kur'ân 26, nr. 5037, 5038; Müslim, Müsâfirîn 224, nr. 788.

Hz. Âişe'nin rivâyet ettiği bir başka hadise göre Allah'ın Elçisi Mescid-i Nebevî'de Kur'an okuyan bir adamın sesini duydu ve: "Allah ona rahmet eylesin. Falan ve falan sûrelerden olup da unuttuğum falan ve falan âyetleri bana hatırlattı." buyurdu. Yine Hz. Âişe'nin rivâyet ettiğine göre bir gece Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem onun yanında teheccüd namazı kılarken Mescid-i Nebevî'de namaz kılan Abbâd ibni Bişr'in sesini duydu ve: "Âişe, bu Abbâd değil mi?" diye sordu. Hz. Âişe annemiz: "Evet, o!" deyince, "Allahım! Abbâd'a rahmet eyle!" diye duâ etti.

«إِنِّي لَأَنْسَى أَوْ أُنَسَّى لِأَسُنَّ» "Ben, dinî bir hüküm koymak için unuturum veya Allah bana unutturur."[1]

"Dinî bir hüküm koymak için unuturum" demek, unutan bir kimsenin ne yapması gerektiğini göstermek için unuturum demektir.

Bu hadisin lafzında râvinin şekkinin (şüphesinin) bulunduğu söylenmiştir.[2]

Bu hadis şöyle de rivâyet edilmiştir: «إِنِّي لَا أَنْسَى، وَلَكِنْ أُنَسَّى لِأَسُنَّ» "Ben unutmam, fakat dinî bir hüküm koymak için Allah bana unutturur."

O, Hem Unutur Hem de Ona Unutturulur

Mâlikî âlimlerden "iki dost" diye anılan Abdullah ibni Nâfi' el-Endelüsî (v. 206/821) ile Îsâ bin Dînâr el-Kurtubî (v. 212/827), "Dinî bir hüküm koymak için unuturum veya Allah bana unutturur" hadisindeki "veya" ifâdesinin râvinin şek ve şüphesini göstermediğini, bunun "Ya ben unuturum veya Allah bana unutturur" anlamına geldiğini, hem unutmasını hem de unutturulmasını dile getirdiğini söylemişlerdir.

Endülüslü Mâlikî fakihi Kâdî Ebü'l-Velîd el-Bâcî[3] (v. 474/1081) şöyle de-

1. Mâlik, *Muvatta'*, Sehv 2.
2. Yani râvi hocasından bu hadisi dinlerken onun "ensâ" mı, yoksa "ünessâ" mı dediğinde tereddüt etmiş, onun için her iki şekli de "veya" diyerek zikretmiştir.
3. Zahirî mezhebinin ünlü temsilcisi İbni Hazm ile yaptığı ilmî tartışmalarıyla bilinen Ebü'l-Velîd Süleymân ibni Halef el-Bâcî hakkında bilgi için bk. II, 484.

miştir: Bu iki âlimin söyledikleri ihtimâl dâhilindedir. Resûl-i Ekrem Efendimiz o sözüyle "Uyanıkken ben unuturum, uykuda iken de Allah bana unutturur" demek istemiş olabilir. Peygamber Efendimiz'in şöyle demiş olması da mümkündür: "İnsanoğlunun tabiatı icabı kalbimi bir şeyin meşgul etmesi ve yanılma sonucu unutabilirim veya bir şeye bütün varlığımla yöneldiğim ve kendimi ona verdiğim hâlde Allah onu bana unutturabilir." Görüldüğü üzere Resûl-i Ekrem Efendimiz, unutma işinde kendisinin de etkisi bulunduğu için "Ben unuturum" buyurmak sûretiyle hadisteki iki unutma fiilinden birini kendine nisbet etmiş; diğerini (unutturulmayı) ise, Allah Teâlâ tarafından unutmaya mecbur edildiği için kendisine nisbet etmemiştir.

> Allah Teâlâ, ezelde onun unutmasını takdir buyurduğu için unutmak zorunda kalmıştır. "Rabbin dilediğini yaratır ve seçer. İnsanların bu konuda seçme hakkı yoktur"[1] âyet-i kerîmesi bunu göstermektedir. Şu anlamdaki bir Arap atasözü de bunu ifâde etmektedir: "Duvar çiviye niye canımı yakıyorsun diye sormuş da, çivi bunu beni çakana sor demiş."

Bazı Sûfîlere Göre O Unutmaz

Hadîs-i şerîfleri şerhetmekle meşgul olan bazı âlimlere ve sûfîlere göre Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem namazda yanılır, ama unutmaz; çünkü unutmak zihnin dağınıklığı, kalbin gafleti olup bir hastalıktır. Bu âlimler ve sûfîler şöyle demişlerdir: Allah'ın Elçisi ise böyle olmaktan münezzehtir. Yanılmak kalbin başka bir şeyle meşgul olması yüzünden meydana gelir. İşte bu sebeple Resûl-i Ekrem Efendimiz namazda yanılırdı. Onu namazın rükû, secde gibi hareketleriyle yeterince meşgul olmaktan alıkoyan, namazdan gâfil olması değil, namazı huşû ile kılmasıydı.

> Yukarıda "Peygamberlerin Yanılmaları Konusundaki Bazı İtirazlara Cevap" bahsinde (bk. III, 60) Kādî İyâz bu bilgilerin hemen hemen aynını vererek şöyle demişti: "Bazı İslâm büyükleri unutmak ile yanılmak arasındaki farka dikkatimizi çekerek Peygamber Efendimiz'in

1. Kasas 28/68.

yanıldığını, fakat unutmadığını, bundan dolayı da "Ben unutmadım" buyurduğunu belirtmiş ve şöyle demişlerdir: "Unutmak kalbin gafletidir ve büyük bir belâdır; yanılmak ise kalbin başka bir şeyle meşgul olması yüzündendir. İşte bu sebeple Resûl-i Ekrem Efendimiz namazda yanılır, fakat namazdan gāfil olmazdı. Onu namazın rükû ve secde gibi hareketleriyle yeterince meşgul olmaktan alıkoyan, namazdan gāfil olması değil, namazı huşû ile kılmasıydı."

Peygamber Efendimiz'in yanılabileceğini, fakat unutmayacağını söyleyen bu âlimler, görüşlerini onun "Ben unutmam" hadisine dayandırmışlardır.

Bazı Sûfilere Göre O Hem Unutmaz Hem Yanılmaz

Bazı (sûfî) âlimler ise Resûl-i Ekrem Efendimiz'in unutmasının da yanılmasının da mümkün olmadığını, fakat onun dinî bir hüküm ortaya koymak için kasten yanıldığını söylediler.[1] Bu makbûl olmayan ve faydası bulunmayan bir görüştür; zira namazda bir hatâyı kasten yapmak namazın bozulmasına yol açar ve insan bir şeyi aynı zamanda hem kasten hem de unutarak yapamaz. Onların "Dinî bir hüküm koymak için unuturum veya Allah bana unutturur." hadîs-i şerîfine dayanarak, "Allah'ın Resûlüne, dinî bir hüküm ortaya koymak için unutmuş gibi yapması emredilmiştir." demelerinin bir dayanağı yoktur. Zâten Allah'ın Elçisi ya kendisinin unuttuğunu veya kendisine Allah Teâlâ'nın unutturduğunu belirterek bile bile unutma görüşünü reddetmiştir. Fahr-i Âlem Efendimiz'in şu hadîs-i şerîfi de onun unutabileceğini göstermektedir: "Ben de sizin gibi bir insanım. Sizin gibi ben de unuturum; bir şeyi unuttuğum zaman bana hatırlatınız."[2]

1. Yukarıda "Peygamber Efendimiz'in Yanılması ve Unutması" bahsinde bk. III, 96 şöyle denilmişti: "Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin dinî bir hüküm ortaya koymak için unutması ona özel bir durumdur. Bu unutmanın sebebi, ümmeti ibâdet ederken bir şeyi unuttuğunda ne yapmaları gerektiğini onlara öğretmek sûretiyle Cenâb-ı Hakk'ın kendilerine lütfettiği ibâdet konusundaki nimetlerini tamamlamak, getirdiği dinin noksanlıktan uzak olduğunu ve onda tenkit edilecek bir kusur bulunmadığını göstermektir."
2. Buhârî, Salât 31, nr. 401; Müslim, Mesâcid 89, nr. 572.

"O Kasten Yanılır" Görüşünün İsâbetsizliği

Bununla beraber mezhebimizin (Eş'arî ve Mâlikî) ele aldığı konuyu derinlemesine araştıran büyük âlimlerinden sadece Ebü'l-Muzaffer el-İsferâyînî[1] (v. 471/1078) Resûlullah Efendimiz'in kasten unuttuğu görüşünü benimsemiş, diğer âlimlerimiz ise bu görüşe katılmamışlardır; bu görüşe ben de katılmıyorum. Resûl-i Ekrem namazda yanılır ama unutmaz diyenler ile o kasten yanılır diyenlerin, "Ben unutmam, fakat Allah Teâlâ bana unutturur." hadîs-i şerîfi karşısında görüşlerini isbat edecek delilleri yoktur. Çünkü bu hadiste unutma işi tamamen reddedilmemekle beraber "unutma" ifâdesi hoşgörülmemiştir. Şu hadîs-i şerîf de bunu göstermektedir:

"Birinizin 'şu âyetleri unutttum' demesi kötü bir şeydir; hâlbuki o unutmamış, ona Allah Teâlâ unutturmuştur."[2]

"Ben Unutmam" Hadisinin Anlamı

Peygamber Efendimiz "Ben unutmam" derken, benim kalbim Cenâb-ı Hakk'a yönelmekten ve namaza önem vermekten gâfil olmaz, demek istemiştir. Fakat namazda bütün varlığıyla Cenâb-ı Hakk'a yöneldiği için namazı kaç rek'at kıldığını unuttuğu olmuştur.

> Allah'ın Resûlü namaz kılarken bütün kalbiyle Rabbine yöneldiği, O'nun huzûrunda bulunduğunu bütün varlığıyla hissettiği, Rabbinin yüce kudretinin varlıktaki yansımasını gördüğü ve O'nun kudretini ortaya koyan delilleri düşündüğü için namazı kaç rek'at kıldığını unuttuğu olmuştur.

Nitekim Allah'ın Elçisi Hendek Gazvesi günlerinde, düşmandan korunmak için hendek kazmakla meşgul oldukları sırada, ikindi namazının vakti çıkana kadar namazı kılamamıştı; cihâd ibâdetiyle meşgul olurken namaz ibâdetine fırsat bulamamıştı.

---

1. Ehl-i Sünnet'in görüşlerini en iyi savunan âlimlerden biri olan Ebü'l-Muzaffer Şahfûr ibni Tâhir el-İsferâyînî hakkında "Peygamber Efendimiz'den Başkasına ve Diğer Peygamberlere Salâtü selâm Getirme Konusundaki Farklı Görüşler" bahsinde bilgi verilmişti.
2. Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 23, nr. 5032; Müslim, Müsâfirîn 228-230, nr. 790'da bulunan bu hadisin tamamı "Peygamberlerin Yanılmaları Konusundaki Bazı İtirazlara Cevap" bahsinde verilmiştir bk. III, 60.

> Ahzâb Savaşı diye de bilinen Hendek Savaşı'nda Resûlullah Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Bizi orta namaz olan ikindi namazından alıkoydular. Allah onların evlerini ve kabirlerini (bir başka rivâyette: karınlarını) ateşle doldursun."[1]

Hendek Gazvesi'nin yapıldığı gün dört namazın, öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarının kılınamadığı rivâyet edilmiştir. Savaşta namaz kılmaya fırsat bulunmadığı takdirde, güven içinde olunduğu zamana kadar namazın tehir edilebileceği görüşünü savunanlar bu olaya dayanmıştır. Bazı Şamlı âlimler bu görüştedir.

Bu konuda en doğru görüş şudur: Düşmandan korkulduğu zaman namazın nasıl kılınacağına dâir âyet, Hendek Gazvesi'nden sonra nâzil olmuştur. Bu âyet, düşmandan korkulduğu zaman namazın tehir edilebileceği uygulamasını ortadan kaldırmıştır.

> Bu âyet şöyledir: "Eğer bir korku ve tehlike söz konusu ise, o zaman namazınızı yürürken veya binek üzerindeyken kılarsınız."[2] Bir korku ve tehlike sebebiyle kılınan bu namaza "korku namazı" (salâtü'l-havf) adı verilmiş, korku namazının nasıl kılınacağı da Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle târif edilmiştir:
>
> "Savaş zamanında sen arkadaşlarının arasında bulunur da, onlara namaz kıldıracak olursan, onlardan bir kısmı silahlarını yanlarına alarak seninle beraber namaz kılsın. Bunlar namazlarını kılınca arkanızda bulunup, sizi düşmandan korusunlar. Bu defa namaz kılmayanlar gelip seninle beraber namazlarını kılsınlar, silahlarını da yanlarına alarak tedbirli olsunlar. Çünkü kâfirler; silahlarınızdan veya eşyanızdan gāfil bulunmanızı isterler ki, âni bir baskın yapsınlar. Ancak yağmur-çamurdan veya hasta olmanızdan dolayı size bir sıkıntı verecekse silahlarınızı yanınıza almamanızda herhangi bir

1. Buhârî, Cihâd 98, nr. 2931, Megāzî 29, nr. 4111, Tefsîr 2/42, nr. 4533, Daavât 58, nr. 6396; Müslim, Mesâcid 202-207, nr. 627, 628.
2. Bakara 2/239.

beis yoktur. Yine de tedbiri elden bırakmayın. Şüphesiz ki Allah kâfirler için aşağılayıcı bir azap hazırlamıştır. Korku hâlinde kıldığınız namazlarınızı bitirince, ayakta iken, otururken ve yatarken Allah'ı zikredin. Güvene kavuşunca da, namazlarınızı normal zamandaki şartlarına uyarak kılınız. Çünkü namaz, mü'minlere belli vakitlerde farz kılınmıştır."[1]

Resûlullah'ın Sabah Namazına Kalkamayışı

Şimdi de şöyle bir soru sorulabilir:

Peygamber Efendimiz ashâbıyla birlikte bir seferden dönerken sabaha doğru bir vâdide konaklamış, uyuya kaldıkları için de sabah namazına kalkamamışlardı.[2] Hâlbuki Allah'ın Elçisi "Benim gözlerim uyur, ama kalbim uyumaz." buyurmuştur.[3]

Resûl-i Ekrem Efendimiz bu hadisinde, gözleri kapalı olduğu için uyuyor görünse bile, meleklere ait özelliklere sahip olması sebebiyle kalbinin uyumadığını belirtmektedir.

Bu hadis karşısında bu olay nasıl açıklanabilir? Âlimlerimiz bu olayı birkaç şekilde açıklamışlardır:

Birinci Açıklama:

Genellikle Resûl-i Ekrem Efendimiz'in gözleri uyusa da kalbi uyumaz; fakat nâdiren diğer insanlar gibi gözleriyle birlikte onun kalbi de uyur. Nitekim diğer insanların da, genel âdetlerinin aksine, kalplerinin uyanık olduğu görülür. Bu yorumu şu hadîs-i şerîfler de doğrulamaktadır:

* Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ashâbıyla konakladıkları vâdide uyuya kaldıklarını anlatırken: "Bizi Allah uyuttu (ruhlarımızı kabzetti)" buyurmuştur.

1. Nisâ 4/102-103.
2. Mâlik, *Muvatta'*, Vukūtü's-salât 25, 26; Müslim, Mesâcid 309, nr. 680'de bulunan bu hadîs-i şerîf "Peygamber Efendimiz'in Şeytandan Korunduğu" bahsinde geçmiş, dipnotta hadisin tamamı verilmişti bk. II, 596.
3. Buhârî, Menâkıb 24, nr. 3569; Teheccüd 16, nr. 1147; Müslim, Müsâfirîn 125, nr. 738.

* Bilâl-i Habeşî de o gece uyumasını anlatırken: "Hayatımda böyle bir uyku görmedim" demiştir.[1]

> Burada dikkat edilmesi gereken şudur: Peygamber Efendimiz'in genel âdeti kalbinin uyumaması olduğu hâlde o gün uyumuş, Hz. Bilâl de, ifâde ettiği üzere ilk defa o gün böylesine ağır bir uyku uyumuştur. Her ikisinin de âdetlerinin aksine derin bir uykuya yakalanmaları, aynı durumda kalan Muhammed ümmetine vaktinde kılamadıkları bir namazı nasıl kazâ edeceklerini göstermek içindir.

Peygamber Efendimiz'in kalbinin uyumamasına rağmen o gün âdetinin aksine uyuyakalması, ancak Cenâb-ı Hakk'ın bir hüküm yerleştirmek, bir uygulama belirlemek ve (sünnet, farz gibi) bir dinî mesele öğretmek istemesi sebebiyle olmuştur.

Nitekim bir başka hadîs-i şerîfinde Fahr-i Âlem Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Eğer Allah dileseydi elbette bizi uyandırırdı; fakat bizi uyandırmamak sûretiyle sizden sonra gelecek Müslümanlara bir dinî mesele öğretmek istemiştir."

> Abdullah ibni Mes'ûd radıyallahu anhın rivâyet ettiğine göre bu olay Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra Medine'ye dönerken meydana gelmiş, buna göre Efendimiz'i ve ashâbını uyandırma görevini Abdullah ibni Mes'ûd üstlenmiş, fakat o da uyuduğu için namazı vaktinde kılamamışlar; bunun üzerine Resûl-i Ekrem Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Eğer Allah Teâlâ sabah namazını kaçırmamanızı dileseydi uyumazdınız. Fakat O sizden sonra gelecek Müslümanlara bir dinî mesele öğretmek istemiştir. Sizden uyumak veya unutmak sûretiyle namazlarını kılamayanlar böyle yapsın."[2]

1. Buhârî, Mevâkīt 35, nr. 595.
2. Tayâlisî, *Müsned* (et-Türkî), I, 294.

İkinci Açıklama:

Peygamber Efendimiz'in kalbi, uyurken abdesti bozulacak derecede uykuya yenik düşmezdi. Çünkü Cenâb-ı Hak, Resûlullah Efendimiz'i uyuyup da abdestinin bozulmasından korurdu. Nitekim Allah'ın Elçisi bâzen yatıp uykuya dalar, hattâ onun hafif bir sesle horladığı duyulur, sonra kalkar, abdest almadan namaz kılardı.

> Hadîs-i şerîfin tamamı şöyledir: Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümâ diyor ki, bir gece Peygamber Efendimiz'in hanımlarından olan teyzem Meymûne binti'l-Hâris radıyallahu anhânın evinde kaldım. O gece Resûl-i Ekrem Efendimiz'i ağırlama sırası teyzemdeydi. Allah'ın Elçisi yatsı namazını kıldırdıktan sonra teyzemin evine geldi. Dört rek'at namaz kıldı. Teyzeme Peygamber Efendimiz gece namaz kılmak üzere kalktığında beni de uyandırmasını söyledim. Ben başımı yastığın enine, onlar da boyuna koyarak uyuduk. Gece yarısı olunca (veya gece yarısından biraz önce yahut biraz sonra) Fahr-i Âlem Efendimiz uyandı, gözlerindeki uykuyu silmeye başladı. Ardından Âl-i İmrân sûresinin son on âyetini okudu. Sonra kalktı, asılı duran kırbadan güzelce bir abdest aldı. Beni kastederek: "Çocuk uyudu mu?" diye sorduktan sonra namaza durdu. Ben de kalktım, onun gibi abdest aldım, sonra onunla birlikte namaz kılmak için sol tarafına durdum. Sağ elini başımın üstüne koydu, sağ kulağımı tutup büktü ve beni eliyle çekerek sağ tarafına geçirdi. Sonuncusu vitir namazı olmak üzere on üç rek'at namaz kıldı. Sonra müezzin gelip kendisini uyandırıncaya kadar yatıp uyudu. Onun hafif bir sesle horladığını duydum. Daha sonra abdest almadan evden çıktı, sabah namazını kıldırmak için Mescid-i Nebevî'ye gitti.[1] Fahr-i Cihân Efendimiz'in, İbni Abbâs'ın sağ kulağını tutup bükmekle, sanki onu: "İmâma uyan tek kişinin onun sağ tarafına durması ge-

1. Buhârî, İlim 41, nr. 117, Vudû' 5, 36, nr. 138,183, Ezân 161, nr. 859, Tefsîr 3/17-20, nr. 4569-4572; Müslim, Müsâfirîn 763, nr. 181-193.

rektiğini bilmiyor musun?" diye uyardığı hatıra gelmektedir.

Abdullah ibni Abbâs'ın yukarıda geçen hadisinde Resûl-i Ekrem Efendimiz'in eşi Hz. Meymûne ile birlikte uyuduğu, uykudan uyanınca abdest aldığı zikredilmektedir. Bu hadisten, Peygamber Efendimiz'in sırf uyuduğu için abdest aldığı sonucu çıkarılamaz; eşinin bedenine temas ettiği veya bir şekilde abdesti bozulduğu için de abdest almış olabilir.

Bu hadisin bazı rivâyetlerinde Resûl-i Ekrem Efendimiz'in uykudan ilk uyandığında tuvalet ihtiyacını giderdikten sonra abdest aldığı rivâyet edilmektedir.[1] Allah'ın Elçisi ya abdestini bozduğu için yeniden abdest almış veya uykudan uyanınca daha bir canlılık kazanmak için abdest tazelemiş olabilir.

İbni Abbâs'ın rivâyet ettiği bu hadis, Resûlullah'ın uyumasıyla abdestinin bozulmayacağı gerçeğine kesinlikle ters düşmez; nitekim bu hadisin sonunda Efendimiz'in tekrar uyuduğu, hattâ hafif bir şekilde horlama sesinin duyulduğu, sabah namazı kılınacağı zaman kalktığı ve yeniden abdest almadan namazı kıldırdığı belirtilmektedir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in uykusunun onun abdestini bozmaması şöyle de izah edilmiştir: Allah'ın Elçisine uykuda da vahiy geldiği için gözü uyusa bile kalbi uyumaz.

Peygamberlerin uykuda da vahiy aldıkları Hz. İbrâhim'in oğlu İsmâil'i kurban etmesi olayını dile getiren şu âyet-i kerîmeden de anlaşılmaktadır: "Kendisiyle beraber iş yapacak çağa geldiğinde, İbrâhim oğluna dedi ki: 'Yavrucuğum, rüyâmda seni kurban ettiğimi gördüm. Buna ne dersin?' O da: 'Babacığım, sana emredileni yap. İnşâallah beni sabredenlerden biri olarak bulacaksın' dedi."[2]

Sefer dönüşü sabaha doğru bir vâdide konakladıklarında, uyuduğu için güneşin doğduğunu farketmeyen Resûl-i Ekrem'in kalbi değil, gözleridir.

1. Müslim, Müsâfirîn 181, nr. 763.
2. Sâffât 37/102.

Güneşin doğduğunu görmek, gözün açık olmasıyla ilgili bir durumdur. O sırada Efendimiz'in gözleri kapalı olduğu ve dış dünya ile ilgisi kesildiği için güneşin doğuşunu görememiştir.

Peygamber aleyhisselâmın "Allah bizi uyutmak istedi uyuttu (ruhlarınızı kabzetti). O dileseydi bizi daha sonra da uyandırırdı."[1] buyurması da bunu göstermektedir.

Bu hadîs-i şerîfin şu âyet-i kerîmeden alındığı anlaşılmaktadır: "Ölüm sırasında Allah ruhları alır. Ölmemiş olanların ruhlarını ise uykularında alır; sonra, ölümüne hükmettiği kimsenin rûhunu tutar, diğerlerini de belirlenmiş bir ecele kadar salıverir. Düşünen bir topluluk için bunda dersler vardır."[2] Fahr-i Âlem Efendimiz'in yatağa yatarken okuduğu şu duâ da bunu göstermektedir: "Rabbim, Senin isminle yatağıma yattım, yine Senin isminle yatağımdan kalkarım. Eğer uykuda canımı alacaksan, bana merhamet edip bağışla! Yok eğer hayatta bırakacaksan, iyi kullarını muhafaza ettiğin gibi beni de fenalıklardan koru!"[3]

Resûlullah İlk Fecirde Uyanıp Kalkardı

Şöyle bir soru sorulabilir: "Şâyet Peygamber aleyhisselâmın derin uykuya dalma âdeti olmasaydı, Bilâl-i Habeşî'ye 'Bizi sabah namazına uyandır' buyurmazdı."[4]

Bu soruya şöyle cevap verilmiştir: Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin âdeti sabahleyin erkenden, ilk fecirle birlikte, daha ortalık aydınlanmadan kalkmaktı. Uykusu derin olanlar ise erkenden kalkamaz, bu vakti yakalayamazlar. Zira fecrin doğuşu ancak gözle görülebilir. İnsan uyumayıp başka bir işle meşgul olduğu takdirde sabahın bu ilk saatini bilemeyeceği için, Resûlullah Efendimiz müezzini Bilâl-i Habeşî'yi fecrin doğuşunu gözetleyip kendisine bildirmekle görevlendirmişti.

1. Mâlik, *Muvatta'*, Vukūtü's-salât 25, 26.
2. Zümer 39/42.
3. Buhârî, Daavât 13, nr. 6320, Tevhîd 13, nr. 7393; Müslim, Zikir 64, nr. 2714
4. Mâlik, *Muvatta'*, Vukūtü's-salât 25; Müslim, Mesâcid 309, nr. 680.

"Unuttum" Demeyi Niçin Yasakladı?

Sorulabilecek sorulardan biri de şudur: "Peygamber aleyhisselâm bir kimsenin 'unuttum' demesini niçin yasaklamıştı.

> "Peygamberlerin Yanılmaları Konusundaki Bazı İtirazlara Cevap" bahsinde (bk. III, 60) Peygamber Efendimiz'in şöyle buyurduğu belirtilmişti: "Bir kimsenin ben şu âyetleri unuttum demesi ne kötü bir şeydir. Böyle demek yerine 'Bana unutturuldu' demelidir. Ey Kur'an hâfızları! Kur'ân-ı Kerîm'i devamlı sûrette okuyup müzâkere ediniz. Çünkü Kur'an, hâfızların kalplerinden, develerin bağlarını koparıp kaçmasından daha hızlı bir şekilde ayrılıp gider."[1]

Unuttum demeyi yasaklayan Resûl-i Ekrem Efendimiz, şu hadislerinde kendisi de unuttuğunu söylemişti:

"Sizin gibi ben de unuturum; bir şeyi unuttuğum zaman bana hatırlatınız."[2]

"Allah falana rahmet eylesin. Gerçekten benim unutup okumadığım (veya bana unutturulan) şu ve şu âyetleri bana hatırlattı."[3]

Ey okuyucu! Allah sana nimetini ikrâm eylesin. Bu hadîs-i şerîfler arasında bir çelişki bulunmadığını bilmelisin. Peygamber Efendimiz'in "Ben falan âyeti unuttum" demekten sakındırması, Kur'ân-ı Kerîm'den hem okunması hem de ezberlenmesi nesh edilen âyetler hakkında olduğu belirtilmiştir. Bu durumda Resûlullah Efendimiz'in gaflet edip unutması söz konusu değildir; Allah Teâlâ, Kur'ân-ı Kerîm'den "dilediği hükmü silmesi (neshetmesi), dilediğini bırakması" için onu unutmaya mecbur bırakmıştır.

> Bu cümledeki "Allah'ın dilediği hükmü silmesi, dilediğini bırakması" ifâdesi şu âyet-i kerîmeden alınmıştır:

1. Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 23, nr. 5032; Müslim, Müsâfirîn 228-230, nr. 790.
2. Buhârî, Salât 31, nr. 401; Müslim, Mesâcid 89, nr. 572. Yukarıda "Peygamberlerin Yanılması ve Unutması" bahsinin dipnotlarında bu uzunca hadîs-i şerîfin tamamı verilmişti bk. III, 96.
3. Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 26, nr. 5037, 5038; Müslim, nr. 224, 788'te bulunan bu hadîs-i şerîf bu bahsin baş taraflarında geçmişti.

> "Allah dilediği hükmü siler, dilediğini bırakır. Ana kitap O'nun katındadır."[1]

Bir kimsenin, dalgınlık ve gaflet sonucu unuttuğu bir âyeti sonradan hatırladığında, "onu unuttum" demesinde bir sakınca yoktur.

Unutmanın İki Yönü

Bu konuda şöyle de denmiştir: Peygamber aleyhisselâmın "unuttum demeyiniz" buyurmasının sebebi, her işi olduğu gibi, unutmayı da Allah Teâlâ'nın yaptırdığını hatırlatarak ümmetine bu konuda bir edep dersi vermektir. Meselenin bir yönü budur; diğer yönü de unutmada kulun da etkisi bulunduğudur. Onun için Efendimiz, insanlara tebliğ etmekle görevli olduğu bazı âyetleri Allah'ın kullarına tebliğ ettikten sonra kendisi de unutabilir. Daha sonra unuttuğu bu âyetleri ümmetinden biri ona hatırlatabilir veya kendisi hatırlar. Ancak Cenâb-ı Hakk'ın onun ve ümmetinin kalplerinden silip neshettiği ve bir daha hatırlanmamasını takdir buyurduğu âyetleri ise hatırlamaz.

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin bazı âyetleri insanlara tebliğ ettikten sonra unutması câiz olduğu gibi, bâzen de âyetler arasında bir değişikliğe yol açmayan, bir hükmün diğerine karışmasına meydan vermeyen[2] ve haberin doğruluğuna zarar getirmeyen bazı âyetlerin, onları daha insanlara tebliğ etmeden Allah Teâlâ tarafından kendisine unutturulması da câizdir.

> Bu tür neshin örneği, elli vakit farz namazın Mi'râc gecesinde daha ümmetine tebliğ etmeden unutturulmasıdır.

Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerîm'i korumayı ve onu kullarına ulaştırmayı üstlendiği için Peygamber aleyhisselâm kesinlikle devamlı sûrette unutmaz, daha sonra Allah Teâlâ ona unuttuğunu hatırlatır.

> Allah Teâlâ "Elbette Kur'an'ı Biz indirdik ve elbette onu Biz koruyacağız."[3] âyetiyle Kur'ân-ı Kerîm'i korumayı üstlendiği gibi, şu âyet-i kerîme ile de, Resûlullah Efendimiz'in ilâhî vahyi alırken hiçbir şeyi unutmaya-

1. Ra'd 13/39.
2. Meselâ helâlin harama karışmasına meydan vermeyen âyetlerin unutturulması câizdir.
3. Hicr 15/9.

cağını ve hiçbir âyeti kaçırmayacağını va'detmektedir: "Vahyi çabucak ezberlemek için dilini kıpırdatma. Onu toplamak da, okutmak da Bize âittir. Biz onu sana okuduğumuzda, sen okunuşunu izle. Sonra onu açıklamak da Bize âittir."[1] Cebrâil aleyhisselâm Peygamber Efendimize Kur'an âyetlerini getirirken, Allah'ın Elçisi hiçbir âyeti kaçırmamak için onu büyük bir dikkatle takip ediyor, onun söylediklerini tekrarlıyor, bu arada oldukça zorlanıyordu. Bu ve devamındaki âyetler ise, bu konuda bir endişeye kapılmasına gerek olmadığını, zira vahyi indirmek kadar, onu korumayı da Cenâb-ı Hakk'ın üstlendiğini bildirmektedir.[2]

13. Peygamberlerin Küçük Günah İşleyebileceğini Söyleyenlerin Reddi ve Delillerinin Tenkidi

Peygamberlerin küçük günah işleyebileceğini ileri süren fakihler ve muhaddisler ile onlar gibi düşünen kelâmcılar, birçok âyet ve hadîsin zâhirine bakarak bu görüşe varmışlardır. Şâyet onlar bu konuda âyet ve hadislerin zâhirine dayanarak konuşurlarsa, bu tutum onları peygamberlerin büyük günah işlemesinin câiz olduğu sonucuna, icmâa aykırı davranmaya ve bir Müslümanın söylemeyeceği sözleri sarfetmeye kadar götürür.

> Bu tutum onları peygamberlerin peygamber olduktan sonra kasten günah işleyebileceklerini iddia etmeye kadar götürür, demektir. *Şifâ-i Şerîf*'in bazı nüshalarına göre bu cümleyi şöyle tercüme etmek gerekir: "Eğer onlar bu konuda âyet ve hadislerin zâhirine dayanarak konuşurlarsa, bu tutum onları hiçbir Müslümanın söylemeyeceği bir sözü sarfederek peygamberlerin büyük günah işleyebileceğini ve icmâ edilen görüşlere aykırı davranılabileceğini iddia etmeye kadar götürür."

Peygamberlerin küçük günah işleyebileceğini nasıl söyleyebilirler ki, onların görüşlerine delil olarak ileri sürdükleri her bir âyette müfes-

1. Kıyâmet 75/16-19.
2. Buhârî, Tefsîr 75/1-2, nr. 4928-4829; Müslim, Salât 147, 148, nr. 448.

sir âlimler ihtilâf etmiş ve çeşitli ihtimâller ileri sürmüşlerdir. Üstelik selef-i sâlihînden (sahâbe ve tâbiînden) onların kanaatinin aksine görüşler nakledilmiştir.

Peygamberlerin küçük günah işleyebileceği görüşü üzerinde âlimlerin ittifakı yoktur; âlimler öteden beri bu konuda ihtilâf etmişlerdir. Peygamberlerin küçük günah işleyebileceği görüşünün hatâlı, günah işlemeyecekleri görüşünün isâbetli olduğu konusunda (aklî) deliller vardır. Bu durumda onların ileri sürdükleri fikirleri terkedip doğru olan görüşü kabul etmek gerekir.

Aşağıdaki Âyetler, Resûlullah'ın Günah İşlediğini Gösterir mi?

Şimdi Peygamberlerin küçük günah işleyebileceği görüşünü savunanların ileri sürdükleri delilleri görelim. Bu deliller arasında, Cenâb-ı Hakk'ın, Peygamberimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve selleme hitap ettiği şu âyetler vardır. (Bu deliller önce zikredilecek, sonra birer birer açıklanacaktır):

﴿لِيَغْفِرَ لَكَ اللهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ﴾ "Böylece Allah senin geçmiş ve gelecek **günahlarını** bağışlayacaktır."[1]

﴿وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ﴾ "**Kendi günahın** için ve mü'min erkeklerle mü'min kadınlar için Allah'tan af dile."[2]

﴿وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ﴾ "**Belini büken o ağır yükünü** üzerinden kaldırmadık mı?"[3]

Peygamber aleyhisselâmın Tebük Gazvesi'ne katılmak istemeyen münâfıklara izin vermesiyle ilgili şu âyet de böyledir:

﴿عَفَا اللهُ عَنْكَ، لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ﴾ "**Allah seni affetti**; ama sen, neden kimin doğru söylediğini, kimin yalancı olduğunu anlayıncaya kadar beklemeyip onlara izin verdin?"[4]

Resûl-i Ekrem'in Bedir Gazvesi'nde alınan esirlerden fidye almasıyla ilgili olarak inen şu âyet de böyledir:

1. Fetih 48/2.
2. Muhammed 47/19.
3. İnşirâh 94/2-3.
4. Tevbe 9/43.

﴿لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَآ أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ "Eğer daha önce Allah katında yazılı bir hüküm olmasaydı, **aldığınız fidyelerden dolayı size büyük bir azap dokunurdu**."[1]

﴿عَبَسَ وَتَوَلَّى. أَنْ جَآءَهُ الْأَعْمَى﴾ "Yüzünü ekşitti ve döndü: Yanına âmâ geldi diye."[2]

> Bu âyet, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Kureyş ileri gelenleriyle konuşurken yanma âmâ sahâbî Abdullah ibni Ümmi Mektûm'un (v. 15/636) gelip sohbetin arasına girmesi ve Peygamber Efendimiz'in hâl ve tavrıyla bundan memnun kalmadığını göstermesi üzerine inmiştir.

Aşağıdaki Âyetler, Peygamberlerin Günah İşlediğini Gösterir mi?

Allah Teâlâ Peygamber Efendimiz'e diğer peygamberlerin kıssalarından bahsederek, (Hz. Âdem ve Havvâ ile soyundan söz ederek) şöyle buyurmuştur:

﴿وَعَصَى اٰدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى﴾ "Âdem, **Rabbinin emrine karşı geldi**."[3]

> Bu âyet-i kerîmenin tamamı şöyledir: "Böylece Âdem ile Havvâ o yasak ağaçtan yediler, bunun üzerine mahrem yerleri kendilerine göründü de, Cennet yapraklarıyla örtünmeye çalıştılar. Âdem, Rabbinin emrine karşı geldi, şaşırıp kaldı."

﴿فَلَمَّا اٰتٰهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَآءَ فِيمَآ اٰتٰهُمَا فَتَعَالَى اللهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ "Allah onlara kusursuz bir çocuk verince, Allah'ın kendilerine bağışladığı nimetin meydana gelmesinde **O'ndan başka güçlere de yer vermeye kalktılar**. Oysa Allah, onların ilâhlık yakıştırdığı her şeyden yücedir."[4]

> Burada ve bir sonraki âyette Âdem ile Havvâ'nın so-

1. Enfâl 8/68.
2. Abese 80/1-2.
3. Tâhâ 20/121.
4. A'râf 7/190.

yundan gelen bazılarının nankörlüğü dile getirilmektedir. Kimilerinin "Çocuğu yaratan doğadır!" diyerek Allah'ı unutması, kimilerinin Resûl-i Ekrem zamanındaki inkârcılar gibi çocuğa Abdüllât (Lât'ın kulu), Abdüşşems (Güneş'in kulu) yahut bazı doğu ülkelerinde görüldüğü üzere Hüseyinbahş (Hüseyin'in verdiği) ve benzeri adlar koyarak Allah'ı görmezden gelmesi, O'ndan başkasına ilâhlık yakıştırmaktır. Çocuğu olsun diye yatırlara adak adayan, Allah kendisine sapasağlam çocuk verdikten sonra bu yatırlara gidip şükranlarını sunan câhillerin yaptığı da bir tür şirktir, yani Allah'tan başkasını ilâh yerine koymaktır. "Her çocuk İslâm fıtratı (dini kabule elverişli bir yaratılış) üzere doğar; sonra onu anası, babası Yahudi veya Hıristiyan yahut Mecûsi yapar."[1] hadisi de, bazı ana-babaların kendilerine bağışlanan yavruları şirke iterek Allah'tan başkasını ilâh yerine koyduklarını belirtmektedir.[2]

﴿قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَآ أَنفُسَنَا وَإِنْ لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ "Onlar şöyle dediler: 'Rabbimiz! **Biz kendimize yazık ettik**. **Eğer bizi bağışlamaz** ve bize merhamet etmezsen, şüphesiz her şeyi kaybedenlerden oluruz.'"[3]

Hz. Âdem ile Havvâ Cennet'ten çıkmalarına yol açan günahı işledikleri zaman böyle duâ ettiler.

* Yûnus aleyhisselâm da Cenâb-ı Hakk'a şöyle yalvardı:

﴿لَآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنتَ سُبْحَانَكَ، إِنِّي كُنتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ "Sen her türlü kusurdan ve ortaktan uzaksın. Şüphesiz **ben kendine yazık edenlerden oldum!**"[4]

Âyetin tamamı şöyledir: "Zünnûn'u da hatırla! Hani o, kavmine öfkelenip gitmiş; Bizim kendisini darda bırak-

1. Buhârî, Cenâiz 79, 92, nr. 1358, 1385, Kader 3, nr. 6599; Müslim, Kader 22-25, nr. 2658.
2. Kandemir, Zavalsız, Şimşek, *Âyet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, I, 593, A'râf 7/192'nin dipnotu.
3. A'râf 7/23.
4. Enbiyâ 21/87.

mayacağımızı zannetmişti. Sonra da karanlıklar içinde: "Senden başka ilâh yoktur; Sen her türlü kusurdan ve ortaktan uzaksın. Şüphesiz ben kendine yazık edenlerden oldum!" diyerek Rabbine yakarmıştı."

* Yûnus aleyhisselâmın kıssası hakkında zikredilen budur.

Hz. Dâvûd'un kıssasında ise Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

﴿وَظَنَّ دَاوُدُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ. فَغَفَرْنَا لَهُ ذٰلِكَ، وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَى وَحُسْنَ مَابٍ﴾ "Dâvûd kendisini imtihân ettiğimizi anladı ve **Rabbinden bağışlanma diledi**; O'na yönelerek secdeye kapandı. **Biz de onun bu hatâsını bağışladık**. Onun katımızda bir değeri ve güzel bir geleceği vardır."[1]

* Allah Teâlâ Hz. Yûsuf hakkında şöyle buyurdu:

﴿وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ، وَهَمَّ بِهَا، لَوْلَآ أَنْ رَأَا بُرْهَانَ رَبِّهِ﴾ "Kadın onu gerçekten istemişti. Eğer Rabbinin kesin delilini görmeseydi, **Yûsuf da ona meyledecekti**."[2]

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Yûsuf'un kardeşleriyle olan kıssası da burada hatırlanmalıdır.

* Allah Teâlâ Hz. Mûsâ hakkında şöyle buyurmuştur:

﴿فَوَكَزَهُ مُوسَى فَقَضَى عَلَيْهِ، قَالَ هٰذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ، إِنَّهُ عَدُوٌّ مُضِلٌّ مُبِينٌ﴾ "Mûsâ da ötekine bir yumruk attı, **adamın ölümüne sebep oldu**. Arkasından: 'Bu, şeytanın işidir. Çünkü o insanları şaşırtan apaçık bir düşmandır.' dedi."[3]

Âyetin tamamı şöyledir: "Bir gün Mûsâ, ahâlisinin habersiz olduğu bir sırada şehre girdi ve orada biri kendi kavminden, diğeri düşman tarafından iki kişinin birbiriyle kavga ettiğini gördü. Kendi kavminden olan kişi, düşmanına karşı ondan yardım istedi; Mûsâ da ötekine bir yumruk attı, adamın ölümüne sebep oldu. Arkasından: "Bu, şeytanın işidir. Çünkü o insanları şaşırtan apaçık bir düşmandır." dedi."

1. Sâd 38/24-25.
2. Yûsuf 12/24.
3. Kasas 28/15.

Resûlullah'ın Şu Kabil Duâları Onun Günah İşlediğini mi Gösterir?

Peygamberlerin küçük günah işlediğini ileri sürenlerin delilleri arasında Resûl-i Ekrem Efendimiz'in şöyle duâları da vardır:

«اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ، وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ» "Allahım! Şimdiye kadar yaptığım, bundan sonra yapacağım, gizlediğim ve açığa vurduğum **günahlarımı affeyle**!"[1]

> Kādî İyâz ileride bu hadîs-i şerîf üzerinde durmayacağı için burada onun hakkında kısaca bilgi verelim. Yukarıda gösterilen kaynaklarda ve daha başka hadis kitaplarında Resûlullah Efendimiz, içinde bu ifâdelerin de bulunduğu uzunca bir duâyı kâh geceleyin namaz kılmak üzere kalktığında okuduğu, kâh namazda teşehhüd ile selâm arasında okuduğu, kâh selâm verip namazdan çıktıktan sonra okuduğu,[2] bâzen de namaza kalktığı vakit okuduğu[3] belirtilmektedir. Peygamber Efendimiz, olmuş ve olacak bütün hatâları bağışlandığı hâlde "Şimdiye kadar yaptığım, bundan sonra yapacağım günahlarımı affeyle!" gibi sözlerle duâ etmek sûretiyle, hem kulluğunu Allah'a arzetmekte, hem üstün tevâzuunu ortaya koymakta, hem de bize günahlardan arınmak için nasıl duâ edilmesi gerektiğini öğretmektedir.

* Şefâat-i kübrâ hadisinde geçtiği üzere mahşerde peygamberlerin kendilerinden şefâat isteyen insanlara günahları yüzünden şefâat edemeyeceklerini söylemeleri de burada hatırlanmalıdır.[4]

* Peygamber Efendimiz'in "Bâzen kalbimi çeşitli düşünceler kaplar da ben Allah'a **günde yüz defa istiğfâr ederim.**"[5] hadîs-i şerîfi de konumuzla ilgilidir.

---

1. Müslim, Müsâfirîn 201, nr. 771, Zikir 70, nr. 2719. Ayrıca bk. Buhârî, Teheccüd 1, nr. 1120, Daavât 10, nr. 6317.
2. Ebû Dâvûd, Vitir 25, nr. 1509.
3. Tirmizî, Daavât 32, nr. 3421.
4. Şefât-i kübrâ hadisi "Resûl-i Ekrem'in Şefâat ve Makām-ı Mahmûd Özellikleri" bahsinde geçmiştir bk. I, 450.
5. Müslim, Zikir 41, nr. 2702; Ebû Dâvûd, Vitir 26, nr. 1515'de bulunan bu hadîs-i şerîf

Bu konuyla ilgili bir başka hadis de Ebû Hüreyre radıyallahu anhın rivâyet ettiği: **"Vallahi ben günde yetmiş defadan fazla Allah'tan beni bağışlamasını diler, O'na tövbe ederim."** hadisidir.[1]

Hatâlarından Söz Eden Diğer Peygamberler

* Hz. Nûh'un: "Rabbim! **Eğer beni bağışlamaz ve bana merhamet etmezsen** her şeyi kaybedenlerden olurum."[2] diye niyâz ettiğini dile getiren âyet-i kerîme de böyledir. Hâlbuki Allah Teâlâ daha önce Hz. Nûh'a şöyle buyurmuştu: "Zâlimler hakkında artık Bana bir şey söyleme. Çünkü onlar suda boğulacaklardır!"[3]

> Nûh peygamber tûfan başlayınca, Cenâb-ı Hakk'a âilesini kurtacarağına dâir vaadini hatırlatarak "Rabbim! Oğlum benim âilemdendir. Senin vaadin de elbette gerçektir. Ve Sen hüküm verenlerin en âdilisin." dediği zaman Allah Teâlâ ona: "Ey Nûh! O aslâ senin âilenden değildir. Çünkü onun yaptığı çok kötü bir iştir. Ayrıca, hakkında bilgi sahibi olmadığın bir şeyi sakın Benden isteme! Câhillerden olmayasın diye sana öğüt veriyorum." buyurmuştu. Bunun üzerine Nûh aleyhisselâm: "Rabbim! Aslını bilmediğim şeyi Senden istemekten yine Sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve bana merhamet etmezsen her şeyi kaybedenlerden olurum." diye niyâzda bulunmuştu.[4]

* Hz. İbrâhim'in hatâlarından söz ettiği âyet şöyledir:

> "Hesap gününde **hatâlarımı bağışlayacağını umduğum** da yine O'dur."[5] Yukarıda geçen "Peygamberlerin Yanılmaları Konusundaki Bazı İtirazlara Cevap" bah-

yukarıda "Peygamberimizin Peygamber Olduğu Andan İtibaren İtikâdî Durumu" bahsinde geçmiş ve bu hâlin, bazı fikir ve düşüncelerin geçici bir süre Efendimiz'in kalbini bürümesinden ibaret olduğu söylenerek açıklanmıştı.

1. Buhârî, Daavât 3, nr. 6307. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsîr 47, nr. 3259; İbni Mâce, Edeb 57, nr. 3816'de bulunan bu hadîs-i şerîf bir önceki hadisin devamında verilmişti.
2. Hûd 11/47.
3. Hûd 11/37.
4. Hûd 11/45-47.
5. Şuarâ 26/82.

sinde "Hz. İbrâhim'in üç yalanı" diye bilinen olaylar incelenmişti.

* Hz. Mûsâ'nın "**Rabbim! Sana tövbe ettim.**"[1] demesi de böyledir.

Âyet-i kerîmenin tamamı şöyledir: "Belirlediğimiz vakitte Mûsâ Tûr'a gelip de Rabbi onunla konuşunca, o: 'Rabbim, Kendini bana göster de Sana bakayım!' dedi. Allah ona: 'Sen Beni aslâ göremezsin; ama şu dağa bak; eğer o dağ yerinde durabilirse sen de Beni görürsün!' buyurdu. Rabbi kendini dağa gösterince onu un ufak etti. Mûsâ da bayılıp düştü. Kendine gelince 'Rabbim!' dedi. 'Sen her bakımdan yüce ve mükemmelsin. Sana tövbe ettim ve Seni görmeden îmân edenlerin ilki de benim.'"

Hz. Süleymân hakkındaki şu âyet de bu konuyla ilgilidir: "Biz Süleymân'ı da imtihân etmiş ve tahtına bir ceset bırakmıştık; sonra o, yine Bize döndü: 'Rabbim, beni bağışla' dedi."[2]

İşte bu âyet ve hadislerde peygamberlerin günah işledikleri, sonra da Allah'a tövbe ettikleri görülmektedir.

Resûl-i Ekrem'in Geçmiş Gelecek Günahları!

İtirazlara Cevaplar:

Peygamberlerin günah işleyebileceklerini ileri sürenlerin delillerinden biri olan: "Böylece Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlayacaktır."[3] âyeti üzerinde İslâm âlimleri farklı görüşlere sahiptir:

Kimi bu âyetteki "geçmiş ve gelecek" ifâdeleriyle Resûlullah Efendimiz'in **peygamberlikten önce ve sonra yaptıklarının** kastedildiğini söylemiştir.

Kimi âlimler onun **peygamberlikten önce yaptıkları ile âyet nâzil olduğu zaman henüz yapmadıklarının** kastedildiğini söylemiş ve kendisine günahlarının bağışlandığı bildirilmiştir.

1. A'râf 7/143.
2. Sâd 38/34.
3. Fetih 48/2.

> Bazı âlimlere göre bu ifâdeyle Peygamber aleyhisselâmın günahının olmadığı kinâye yoluyla anlatılmak istenmiştir. Zira peygamberlikten önce emir ve yasak yoktu ki onlara aykırı davranarak günah işlemiş olsun. Peygamberlikten sonra ise "ismet" sıfatı dolayısıyla günah işlemekten zâten korunmuştur.

Kimine göre **"geçmiş" ifâdesiyle peygamberlikten önceki günahları** olup onlardan dolayı hesaba çekilmeyeceği, **"gelecek" sözüyle de peygamberlikten sonrakiler** kastedilmiş olup, onlardan da "ismet" sıfatıyla korunduğu bildirilmiştir. Bu görüş hadis âlimi Ahmed bin Nasr el-Huzâî'ye (v. 231/846) aittir.[1]

Bazı âlimler de gelmiş ve gelecek günahları bağışlanacak olanların Muhammed aleyhisselâmın **kendisi değil, onun ümmeti** olduğunu söylemiştir.

> Bu âlimlere göre âyet-i kerîmede Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme hitap edilmek sûretiyle esasen onun ümmetine hitap edilmektedir. Allah'ın Elçisi ümmetinin günahının ne olacağını çok düşündüğü ve buna çok üzüldüğü için günah ona nisbet edilmiş, kendisine de onlara şefâat edeceği müjdelenmiştir.

Bazıları "geçmiş günah" ifâdesiyle, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in yanılma ve gaflet sonucu yaptığı, "gelecek günah" ifâdesiyle de bazı nasları te'vil ederken[2] yaptığı hatâlar olduğunu söylemişlerdir. Bu görüşü müfessir İbn Cerîr et-Taberî (v. 310/922) nakletmiş, tasavvuf, kelâm, tefsir ve hadis âlimi Abdülkerîm el-Kuşeyrî de (v. 465/1072) diğer görüşler arasından bunu tercih etmiştir.

1. Zâhid muhaddis Ahmed ibni Nasr el-Huzâî, Mâlik ibni Enes gibi ünlü muhaddislerden hadis öğrenmiş, Yahyâ bin Maîn gibi şöhretli muhaddislere hadis rivâyet etmiş bir âlimdi. 20.000'den fazla hadis rivâyet etmiştir. Abbâsî halîfesi Vâsık zamanında Kur'ân-ı Kerîm'in mahlûk olduğunu kabul etmesi için zorlandı, fakat o da muâsırı Ahmed ibni Hanbel hazretleri gibi bu görüşü reddetti. Hem bu görüşü yüzünden hem de âhirette mü'minlerin Allah Teâlâ'yı göreceklerini söylediği için şehit edildi. Onun gibi düşünenlere ibret olması için naaşı Sâmerrâ'da, başı Bağdat'ta teşhir edilmiştir. İbretli hikâyesi için bk. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, II, 110.
2. Te'vil ifâdesiyle Peygamber Efendimiz'in bazı nasları kendi ictihâdıyla açıklarken hatâ etmesi, daha sonra bu görüşün yanlış olduğunu öğrenmesi kastedilmiştir.

Daha başkaları **"geçmiş günahların affı" ifâdesiyle baban Âdem'in günahı, "gelecek günahların affı" ifâdesiyle de ümmetinin günahları** denmek istediğini söylemişlerdir. Bu görüşü tefsir âlimi ve Hanefî fakihi Ebü'l-Leys es-Semerkandî (v. 373/973) ile ünlü müfessir ve sûfî Ebû Abdurrahman es-Sülemî (v. 412/1021) ilk devir sûfîlerinden müfessir ve muhaddis Ahmed ibni Muhammed ibni Sehl ibni Atâ'dan (v. 309/922) nakletmişlerdir.

Peygamberimizin Kendi Günahına ve Mü'minierin Günahına İstiğfârı

Aşağıdaki şu âyet de yukarıda zikri geçen âyetler gibi te'vîl edilmiştir:

"Kendi günahın için ve mü'min erkeklerle mü'min kadınlar için Allah'tan af dile."[1]

Endülüslü kırâat âlimi Mekkî bin Ebî Tâlib[2] (v. 437/1045), bu âyetteki hitâbın Peygamber Efendimiz'e değil, ümmetine yönelik olduğunu söylemiştir.

> Buna göre Allah Teâlâ ümmet-i Muhammed'e: "Baban Âdem'in ve ümmetinin günahları için Allah'tan af dile." buyurmaktadır.

Abdullah ibni Abbâs'tan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah Efendimiz Mekkeli müşriklere: **"Bana veya size ne yapılacağını da ben bilemem."**[3] demekle emrolunduğu zaman, -Allah onlara lânet etsin- kâfirler bu âyetin inmesine pek sevindiler.

> "De ki: Peygamberlerin ilki ben değilim. Bana veya size ne yapılacağını da ben bilemem. Ben sadece bana vahyedilene uyarım; çünkü ben sadece apaçık bir uyarıcıyım" anlamındaki Ahkaf sûresinin 9. âyeti nâzil olunca, müşrikler buna sevindiler ve: "Lât ve Uzzâ'ya yemin olsun ki, peygamber olduğunu ileri süren bu adamın bizden bir farkı ve bize bir üstünlüğü yokmuş; eğer pey-

1. Muhammed 47/19.
2. Mekkî bin Ebî Tâlib hakkında bilgi için bk. I, 87.
3. Ahkaf 46/9.

> gamber olsaydı, kendisine ne yapılacağını bilirdi." dediler. İşte bunun üzerine Kâinâtın Rabbi: "Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlayacak" âyetini indirdi. O zaman ashâb-ı kirâm: "Yâ Resûlallah! Seni tebrik ederiz; bütün günahlarının bağışlanması mübârek olsun. Cenâb-ı Hakk'ın sana ne yapacağını öğrenmiş olduk. Acaba Rabbimiz bize ne yapacak?" diye sordukları zaman da "Böylece Allah mü'min erkeklerin ve mü'min kadınların günahlarını örter ve onları, ebediyen kalmak üzere, içinde ırmaklar akan cennetlere yerleştirir. Bu ise Allah katında pek büyük bir bahtiyârlıktır."[1] âyeti nâzil oldu.[2]

İşte bunun üzerine Allah Teâlâ Resûlünü teselli etmek üzere "Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlayacaktır."[3] âyetini indirdi.

> Âyetin tamamı ve devamı şöyledir: "Böylece Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlayacak, üzerindeki nimetini tamama erdirecek ve seni dosdoğru bir yola iletecektir. Ve şanlı ve şerefli bir zaferle sana yardım edecektir. Îmânlarına îmân katmaları için mü'minlerin kalplerine güven ve huzûr indiren O'dur. Göklerin ve yerin orduları Allah'a âittir. Allah ise her şeyi bilen, her şeyi yerli yerince yapandır."[4]

Ardından gelen şu âyetle de mü'minlere olan lütfunu bildirdirdi: "Böylece Allah mü'min erkeklerin ve mü'min kadınların günahlarını örter ve onları, ebediyen kalmak üzere, içinde ırmaklar akan cennetlere yerleştirir. Bu ise Allah katında pek büyük bir bahtiyarlıktır."[5] Resûl-i Ekrem'in geçmiş ve gelecek günahlarının bağışlanacağını bildiren âyetle ona âdetâ şöyle denilmiş oldu: "Ey Peygamber! Allah senin günahlarını affetmiştir; şâyet günah işlemiş olsaydın bile, Cenâb-ı Hak bundan dolayı seni hesaba çekmeyecekti."

1. Fetih 48/5.
2. Tirmizî, Tefsîr 48/2, nr. 3263; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, III, 122, 134.
3. Fetih 48/2.
4. Fetih 48/2-4.
5. Fetih 48/5.

Bazı âlimlere göre, "Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlayacaktır." âyetindeki "bağışlama" ifâdesiyle, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in ayıp ve kusurlardan korunduğu dile getirilmiştir.

Belini Büken Ağır Yük

Peygamberlerin küçük günah işleyebileceklerini söyleyenlerin bir delili de: "Belini büken o ağır yükünü üzerinden kaldırmadık mı?"[1] âyet-i kerîmesidir. Bazı âlimlere göre bu âyetle Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin peygamberlikten önceki günahlarının affedildiği belirtilmiştir. Tâbiîn âlimlerinden fakih, muhaddis ve zâhid Zeyd ibni Eslem (v. 136/753) ile Hasan-ı Basrî'nin (v. 110/728) ve tâbiîn müfessirlerinden Katâde bin Diâme es-Sedûsî'nin (v. 117/735) görüşleri de bu yöndedir.

Kimi âlimlere göre bu âyetin mânası Resûl-i Ekrem'in **peygamberlikten önce günahlardan korunup muhâfaza edildiğini** ifâde etmektedir. Şâyet korunmasaydı, günahlar onun belini bükecekti. Tefsir âlimi ve Hanefî fakihi Ebü'l-Leys es-Semerkandî (v. 373/973), buna benzer bir görüşü nakletmiştir.

Kimilerine göre ise bu âyetle, **Allah'ın buyruklarını insanlara duyurana kadar ağır peygamberlik görevinin Resûlullah'ın belini büktüğü** anlatılmıştır. Bu görüşü Şâfiî fakihi ve tefsir âlimi Ebü'l-Hasen el-Mâverdî (v. 450/1058) ile müfessir ve sûfî Ebû Abdurrahman es-Sülemî (v. 412/1021) nakletmiştir.

Endülüslü kırâat âlimi Ebû Tâlib el-Mekkî'nin (v. 437/1045) nakline göre bu âyetin mânası, **Câhiliye günlerinin ağır yükünü senin sırtından indirdik** demektir.

> Yani "Seni Câhiliye günlerinin her türlü çirkinliğinden korumak sûretiyle o günahların ağır yükünden de kurtardık" demektir.

Bir yoruma göre bu âyetteki "belini büken ağır yük" ifâdesiyle, Peygamber aleyhisselâmın **kalbini meşgul eden mânevî yükleri ve peygamberliğin başlangıcında zihnini yoran düşünceleri ortadan kaldırmak, hayatını tanzim etmek için istediğin din ve şerîatı sana vermek sûretiyle sıkıntılarını giderdik** denmiştir. Tasavvuf, kelâm, tefsir ve ha-

1. İnşirâh 94/2-3.

dis âlimi Abdülkerîm El-Kuşeyrî (v. 465/1072) bu anlamda bir yorum naklet-miştir.

Bir başka yoruma göre söz konusu âyetteki bu cümlenin anlamı şöy-ledir: **Senden korumanı istediğimiz şeyleri Biz korumak sûretiyle sır-tına yüklenen o dayanılmaz peygamberlik yükünü hafiflettik.**

"Belini büken ağır yük" demek, "belini bükecek derecede ağır yük" demektir. Bu "ağır yük"ün, Efendimiz'in **peygamberlikten önce yaptı-ğı hatâlar** olduğunu söyleyenler vardır. Bu görüşe göre peygamberlikten önce yaptığı bazı şeyleri İslâmiyet haram kılınca, Peygamber aleyhisselâm eskiden yaptığı hatâların günah olduğunu düşündü ve bunlardan dolayı hesaba çekilmekten korktu. İşte o zaman da Cenâb-ı Hak ona, belini bü-ken o ağır yükü üzerinden kaldırdığını bildirdi.

"Üzerindeki yükü kaldırmak" şu anlamlara da gelebilir:

* Şâyet Resûlullah günah olan hareketleri yapacak olsaydı, o günah-ların ağırlığı belini bükecekti. Fakat Allah Teâlâ onu **günah işlemekten korumak sûretiyle** üzerindeki yükü de kaldırmış oldu.

* Biz seni yapılması son derece zor olan **peygamberlik görevini ifa etmenin ağırlığından** koruduk.

* Biz seni **Câhiliye devrine ait olup kalbini meşgul eden işlerinin sıkıntısından** koruduk.

* Biz seni **Cenâb-ı Hakk'ın ilâhî vahyi korumayı emretmesinin ver-diği sorumluluk yükünden** kurtardık.

"Allah Seni Affetti" Âyetinin Anlamı

Şimdi de: ﴿عَفَا اللهُ عَنْكَ، لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ﴾ "Allah seni affetti; ama sen onla-ra niçin izin verdin?"[1] âyetinin yorumuna gelelim:

Allah Teâlâ, Peygamber Efendimiz'e Tebük Gazvesi'ne gitmek iste-meyenlere izin verme diye emretmediğinden, Resûlullah'ın savaşa gitme-mek için bahâneler ileri süren münâfıklara izin vermesi günah sayılmaz. Zâten Cenâb-ı Hak da, onun izin vermesini günah saymamıştır. Hattâ âlimler âyet-i kerîmenin üslûbunu bir azarlama olarak görmemiş, âyetin bir tür azarlama içerdiğini ileri sürenleri de hatâlı bulmuşlardır.

1. Tevbe 9/43.

Arap dili ve edebiyatı âlimi Niftaveyh[1] (v. 323/935) şöyle demiştir: Bu âyette Cenâb-ı Hak, Resûl-i Ekrem'ini hâşa azarlamamış, tam aksine onu, savaşa gitmemek için bahâne ileri sürenlere izin verip vermemekte serbest bırakmıştır.

Bu konuda Selef âlimleri şunu söylemiştir: Allah'ın Resûlü kendisine vahiy gelmeyen konularda dilediğini yapmakta tamamen serbestti. Nitekim Cenâb-ı Hak bir başka âyette ona: "Sen uygun gördüklerine izin ver." (Nûr 24/62) buyurmuş, Peygamber aleyhisselâm da savaşa gitmemek için bahâne üretenlere o âyete dayanarak izin verince, bu kez ona Tevbe sûresinin 42. âyetiyle münâfıkların gerçek niyetleri, iç yüzleri bildirilmiş, izin vermeseydi bile münâfıkların zâten savaşa gitmeyecekleri söylenmiş ve Resûl-i Ekrem'in kendisinden izin isteyenlere izin vermesinde herhangi bir sakınca bulunmadığı haber verilmiştir.

> "Sen uygun gördüklerine izin ver" ifâdesinin yer aldığı âyet-i kerîmenin[2] tamamının meâli şöyledir: "Mü'minler, Allah'a ve peygamberine îmân etmiş kişilerdir. Onlar, Peygamberle beraber toplumu ilgilendiren önemli bir iş için biraraya gelmişken, ondan izin almadan ayrılıp gitmezler. Şüphesiz senden izin alanlar, Allah'a ve Resûlüne îmân edenlerdir. Bu sebeple şâyet bazı özel işleri için senden izin isterlerse, sen uygun gördüklerine izin ver ve onlar için Allah'tan af dile. Şüphesiz Allah günahları çok bağışlayan ve çok merhamet edendir."

Üzerinde tartışılan âyet-i kerîmedeki "Allah seni affetti" ifâdesi, "suçunu bağışladı" anlamında değildir. Bu ifâde, tıpkı atlar ve köleler için zekât verilmeyeceğini belirten "At ve köleler için zekât vermekten Allah sizi affetmiştir."[3] hadîs-i şerîfinde olduğu gibi, "bunu size farz kılmadı, sizi bundan sorumlu tutmadı" anlamındadır.[4]

1. Niftaveyh lakabıyla anılan Ebû Abdillah İbrâhim ibni Muhammed hakkında bilgi için bk. I, 100.
2. Nûr 24/62.
3. Ebû Dâvûd, Zekât 5, nr. 1574; Tirmizî, Zekât 3, nr. 620; İbni Mâce, Zekât 4, nr. 1790.
4. Bir önceki dipnotta kaynakları verilen "At ve köleler için zekât vermekten Allah sizi affetmiştir" meâlindeki hadîs-i şerîfte, binek atlarından ve hizmet için kullanılan kölelerden dolayı zekât verilmeyeceği belirtilmektedir. "Allah seni affetti" âyetine (Tevbe

Tasavvuf, kelâm, tefsir ve hadis âlimi Ebü'l-Kāsım Abdülkerîm el-Kuşeyrî de (v. 465/1073) bu görüşte olup şöyle demiştir:

"**Günah olmayan yerde af da olmaz diyenler, Arap dilini yeterince bilmeyenlerdir**. Âyet-i kerîmedeki 'Allah seni affetti'[1] ifâdesinin anlamı, 'Allah sana bir günah yüklemedi' demektir."

Mâlikî fakihi ve hadis âlimi Ahmed ibni Nasr ed-Dâvûdî'nin[2] (v. 402/1011) naklettiğine göre, söz konusu âyetteki "Allah seni affetti" cümlesi, "günahını bağışladı" anlamında değildir; bu cümle, Cenâb-ı Hakk'ın Resûlüne verdiği değeri ve ona yönelik ikrâmını gösteren bir ifâdedir.

Endülüslü kırâat âlimi Ebû Tâlib el-Mekkî'ye (v. 437/1045) göre "Allah seni affetti" cümlesi, tıpkı Arap dilinde sıklıkla kullanılan "Allah seni azîz eylesin", "Allah sana ikrâmını lütfetsin" ifâdeleri gibi bir söze başlangıç cümlesidir.

Tefsir âlimi ve Hanefî fakihi Ebü'l-Leys es-Semerkandî de (v. 373/973) bu ifâdenin: "Allah sana âfiyet versin" demek olduğunu söylemiştir.

Bedir Esirlerinden Fidye Alınması

Peygamberlerin küçük günah işleyebileceklerini söyleyenlerin delillerinden biri de Allah Teâlâ'nın Bedir Gazvesi'nde alınan esirler hakkında şöyle buyurmasıdır:

"Yeryüzünde zafer kazanıp kâfirleri sindirmedikçe, hiçbir peygamberin esirler alması uygun değildir. Çünkü siz bu şekilde geçici dünya menfaatini istiyorsunuz, oysa Allah sizin âhireti kazanmanızı istiyor. Allah karşı konulmaz bir kuvvete sahiptir; yaptığı her şeyi yerli yerince yapandır. Eğer daha önce Allah katında yazılı bir hüküm olmasaydı, aldığınız fidyelerden dolayı size büyük bir azap dokunurdu."[3] Bu âyetlerde Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme esirlerden fidye aldığı için günah işlediği söylenmemekte, tam aksine **burada ona özel durumlardan söz edilmekte ve onun diğer peygamberlerden daha üstün olduğu dile geti-**

9/43) gelince, burada Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin herhangi bir suçu ve günahı yoktur ki, affetmek söz konusu olsun.

1. Tevbe 9/43.
2. Ebû Ca'fer Ahmed ibni Nasr ed-Dâvûdî hakkında bilgi için bk. II, 509.
3. Enfâl 8/67-68.

rilmektedir. Sanki burada ona: "Senden başka hiçbir peygambere böyle bir lütufta bulunulmadı" denmektedir.[1]

Nitekim Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem sadece kendisine lütfedilen ilâhî ikrâmdan söz ederken şöyle buyurmuştur: "Ganimet almak daha önceleri kimseye helâl kılınmadığı hâlde bana helâl edildi."

> Hadîs-i şerîfin tamamı şöyledir:
>
> "Daha önceleri hiçbir peygambere verilmeyen şu beş şeyin tamamı bana verilmiştir:
>
> Bir aylık yola kadar düşmanlarımın kalbine korku salmak sûretiyle Allah bana yardım etti.
>
> Bütün yeryüzü bana hem namaz kılma yeri (mescid) hem de teyemmüm ederek temizlenme vasıtası kılındı. İşte bu sebeple her bir ümmetim, namaz vakti girince hemen namaz kılsın.
>
> Ganimet almak daha önceleri hiçbir peygambere helâl değilken bana helâl edildi.
>
> Daha önceleri bir peygamber sadece kendi kavmine gönderilirken ben bütün insanlara peygamber gönderildim.
>
> Bana âhirette şefâat etme yetkisi verildi."[2]

Konumuzla ilgili olan yukarıdaki âyet-i kerîmede[3] geçen: "Çünkü siz bu şekilde geçici dünya menfaatini istiyorsunuz, oysa Allah sizin âhireti kazanmanızı istiyor. Allah karşı konulmaz bir kuvvete sahiptir; yaptığı her şeyi yerli yerince yapandır." ifâdesinin mânası sorulacak olursa, buna şöyle cevap verilir:

Bu âyet, Peygamber Efendimiz'i ve onun ileri gelen ashâbını değil, geçici dünya menfaati peşinde koşan ve daha fazla dünyalık elde etmeye çalışan herkesi hedef almaktadır.

---

1. Yukarıda geçen "Peygamberlerin Dünyanın Her İşini Bilmesi Gerekmez" başlığı altında Peygamber Efendimiz'in kendi görüşüyle hüküm vermesi (ictihâd etmesi) incelenirken bu konuya da temas edilmiş ve dipnotta açıklama yapılmıştı bk. II, 587.
2. Buhârî, Teyemmüm 1, nr. 335, Salât 56, nr. 438; Müslim, Mesâcid 3, nr. 521.
3. Enfâl 8/67.

Tâbiîn müfessirlerinden Dahhâk ibni Müzâhim'den (v. 105/723) rivâyet olunduğuna göre bu âyet, Bedir Gazvesi'nde müşrikler bozguna uğradığı, insanlar savaş meydanındaki ölülerin değerli eşyalarını almak ve ganimet toplamakla meşgul olduğu zaman nâzil olmuş, hattâ Hz. Ömer onların bu hâlini gören düşmanın geri dönüp saldırmasından korkmuştur.

Fidye Âyeti Üzerindeki Farklı Görüşler

Bu âyetin ardından Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Eğer daha önce Allah katında yazılı bir hüküm olmasaydı, aldığınız fidyelerden dolayı size büyük bir azap dokunurdu."[1] Âlimler, bu âyetin mânasında ihtilâf etmiş ve şu görüşleri ortaya koymuşlardır:

* Eğer Ben, **yasaklamadığım bir konuda kuluma azap etmeyeceğimi ezelde takdir buyurmasaydım**, esirlerden fidye almanızdan dolayı size azap ederdim, demektir. Bu yoruma göre daha önce "esirlerden fidye almayınız" diye bir ilâhî emir bulunmadığından, Resûl-i Ekrem'in Bedir esirlerinden fidye alması günah değildir.

* **Eğer Kur'ân-ı Kerîm'e îmân etmemiş olsaydınız**, -ki âyette geçen "daha önceki kitap (hüküm)" Kur'ân-ı Kerîm'dir- ve **bu îmânınız dolayısıyla ilâhî affa nâil olmasaydınız**, savaşta ganimet aldığınız için size cezâ verirdim.

Bu söz şöyle açıklanmaktadır: Şâyet siz Kur'ân-ı Kerîm'e inanmasaydınız ve siz kendilerine ganimet helâl edilenlerden olmasaydınız,[2] sizden önceki milletlerden Allah'ın koyduğu sınırı aşanlara yapıldığı gibi, size de cezâ verilirdi.

* Şâyet her şeyin yazılı olduğu **Levh-i Mahfûz'da ganimetin size helâl kılındığı yazılmamış olsaydı**, ganimet aldığınız için elbette cezâlandırılırdınız.

İslâm âlimlerinin tefsirlerde ortaya koyduğu bu görüşlerin hepsi de, düşmandan fidye almanın günah olmadığını göstermektedir; çünkü helâl olan bir şeyi yapan kimse günah işlemiş olmaz. Nitekim Allah Teâlâ ga-

1. Enfâl 8/68.
2. Biraz yukarıdaki dipnotta geçtiği gibi Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem "Ganimet almak daha önceleri hiçbir peygambere helâl değilken bana helâl edildi." buyurmuştur (Buhârî, Teyemmüm 1, nr. 335).

nimet konusunda şöyle buyurmuştur: "Elde ettiğiniz ganimetlerden helâl ve hoş olarak yiyin."[1]

Sahâbe Muhayyer Bırakılmıştı

Bazı âlimlere göre, Resûlullah aleyhisselâm Bedir Gazvesi'nde esir edilen kimselerden fidye almakla onları öldürmek arasında serbest bırakılmıştı. Bu konuda Ali bin Ebî Tâlib radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre:

Cebrâil aleyhisselâm Bedir Savaşı'nın yapıldığı gün Peygamber Efendimiz'e gelmiş ve ona:

"Yâ Resûlallah! Ashâbını Bedir esirleri konusunda serbest bırak! İsterlerse esirleri öldürsünler, isterlerse onlardan fidye alsınlar; ama şunu da bilsinler ki, fidye aldıkları takdirde, gelecek yıl yapılacak savaşta, öldürdükleri düşman sayısınca Müslüman öldürülecektir!" dedi. Bunu duyan sahâbîler de: "Fidye almayı ve onların sayısınca Müslümanın şehit olmasını tercih ediyoruz!" dediler.[2]

Hz. Ali'den rivâyet edilen bu hadîs-i şerîf, bizim dediğimiz gibi ashâb-ı kirâmın kâfirlerden fidye almakla yanlış bir şey yapmadığını; çünkü onların yapmalarına izin verilen bir şeyi yaptıklarını göstermektedir.

Fakat düşmanı kırıp öldürmek daha doğru iken, sahâbîlerin bir kısmı zayıf olan fidye alma şıkkını tercih etmiş, bu yüzden de Cenâb-ı Hak onlara söz konusu âyette sitem etmiş, tercih ettikleri şıkkın zayıf, diğer görüşün daha doğru olduğunu kendilerine bildirmiştir. Bununla beraber sahâbîler, ictihadlarına dayanarak doğru buldukları tarafı tercih ettikleri için âsî ve günahkâr sayılmamışlardır. Müfessir ve tarihçi İbn Cerîr et-Taberî de (v. 310/922) bu görüşte olduğunu söylemiştir.

Hz. Ömer'in Fikri Tasvip Gördü

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bu olay üzerine **"Gökten azap inseydi, Ömer'den başkası ondan kurtulamazdı!"** buyurmak sûretiyle, bu konuda Hz. Ömer ile onun gibi düşünen sahâbîlerin haklı olduğuna işaret buyurmuştur.

1. Enfâl 8/69.
2. Tirmizî, Siyer 18, nr. 1567; İbni Hibbân, *es-Sahîh* (Arnaût), XI, 118-119, nr. 4795; Elbânî, *Sahîhu Mevâridi'z-zam'ân*, II, 137, 1694.

Pek çok tefsir kitâbında nakledilen bu rivâyeti İbni Kesîr hadis kitaplarında görmediğini söylemiştir.[1] Konuyla ilgili olarak hadis kitaplarında nakledilen rivâyet ise şöyledir:

Bedir Gazvesi'nde esirler alınınca Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'e:

"Bu esirlere ne yapılmasının daha uygun olacağını düşünüyorsunuz?" diye sordu. Hz. Ebû Bekir dedi ki:

"Yâ Resûlallah! Onlar akrabalarımız ve yakınlarımızdır. Onlardan fidye almanın uygun olacağını düşünüyorum. Alınacak fidye, kâfirlerle yapacağımız savaşta bize destek olacaktır. Belki de Cenâb-ı Hak onları İslâm ile şereflendirecektir. Bu defa Resûlullah Efendimiz Hz. Ömer'e dönerek:

"Ey İbnü'l-Hattâb! Sen ne düşünüyorsun?" diye sordu. Hz. Ömer bu olayı anlatırken şöyle derdi:

"Ey Allah'ın Elçisi!" dedim. "Ben Ebû Bekir gibi düşünmüyorum. Bize izin verirsen onların boynunu vurmayı düşünüyorum. İzin verirsen, Ali kardeşi Akîl'in boynunu vursun; ben akrabamdan falanın boynunu vurayım; çünkü bunlar kâfirlerin elebaşısı ve önde gelenidir. Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Hz. Ebû Bekir'in görüşünü beğendi, benim görüşümü benimsemedi. Ertesi gün yanlarına geldiğimde bir de ne göreyim, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile Ebû Bekir oturmuş ağlamıyorlar mı!

"Yâ Resûlallah!" dedim. "Sen ve arkadaşın niçin ağlıyorsunuz? Ağlanacak bir şey varsa, söyle ben de ağlayayım. Ağlayamasam bile, siz ağladığınız için ağlamaya çalışırım." Bunun üzerin Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Sahâbî arkadaşlarının fidye almayı tercih etmesi yü-

1. İbni Kesîr, *Tuhfetü't-tâlib bi-ma'rifeti ehâdîsi Muhtasarı İbni'l-Hâcib*, s. 468.

zünden olanlara ağlıyorum. Bana, onların başına gelecek azabın, şuracıktaki ağaçtan daha yakın olduğu bildirildi." Bu konuşmadan sonra Allah Teâlâ şu âyetleri indirdi:

"Yeryüzünde zafer kazanıp kâfirleri sindirmedikçe, hiçbir peygamberin esirler alması uygun değildir. Çünkü siz bu şekilde geçici dünya menfaatini istiyorsunuz, oysa Allah sizin âhireti kazanmanızı istiyor. Allah karşı konulmaz bir kuvvete sahiptir; yaptığı her şeyi yerli yerince yapandır. Eğer daha önce Allah katında yazılı bir hüküm olmasaydı, aldığınız fidyelerden dolayı size büyük bir azap dokunurdu. Ama artık elde ettiğiniz ganimetlerden helâl ve hoş olarak yiyin. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcı, engin merhamet sahibidir."[1] Böylece Allah Teâlâ ganimet almayı Müslümanlara helâl kıldı.[2]

Peygamber aleyhisselâm bu sözüyle Hz. Ömer'in görüşünün İslâm dinini yüceltmeye, onu bütün dinlere üstün kılmaya ve din düşmanlarını kahretmeye yönelik olduğunu belirtmiş, şâyet bu olay yüzünden gökten bir azap inecek olsaydı, bu azaptan sadece Hz. Ömer ile onun görüşünü paylaşanların kurtulacağını dile getirmiştir.

Peygamber Efendimiz'in bu hadîs-i şerîfte özellikle Hz. Ömer'in adını anmasının sebebi, kâfirleri öldürme fikrini ilk defa onun ortaya atmasıdır. Fakat Allah Teâlâ, ashâb-ı kirâmın fidye almasını ezelde helâl kıldığı için onlara azap etmeyi takdir buyurmamıştır.

Mâlikî fakihi ve hadis âlimi Ahmed ibni Nasr ed-Dâvûdî[3] (v. 402/1011) şöyle demiştir:

"Resûl-i Ekrem'in fidye almasını yasaklayan bir haber, bir âyet yoktur. Şâyet böyle bir haber bulunsaydı, bir kimsenin Peygamber aleyhisselâm hakkında bir vahiy gelmeden veya bir âyetten çıkarılabilecek bir delil bulunmadan yahut nasıl istersen öyle yap diye iş kendisine bırakılmadan hü-

1. Enfâl 8/67-69.
2. Müslim, Cihâd 58, nr. 1763.
3. Ahmed ibni Nasr ed-Dâvûdî hakkında bilgi için bk. II, 509.

küm verdiğini düşünmesi elbette câiz olmazdı. Zira Allah Teâlâ onu böyle bir davranıştan tenzîh etmiştir."

> Dâvûdî'nin sözünü ettiği bu tenzîh, Cenâb-ı Hakk'ın Resûlullah Efendimiz hakkında: "O kendi hevâ-hevesine göre konuşmaz. Onun söyledikleri kendisine vahyolunandan başka bir şey değildir."[1] buyurmasıdır. Daha açık bir söyleyişle Dâvûdî, birçok meselenin Resûl-i Ekrem'in ictihâdına bırakıldığını, ancak onun ictihâd etmesinin de yine vahiyle kendisine bildirildiğini dile getirmektedir. Aliyyü'l-Kārî, Dâvûdî'nin bu görüşünün İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğuna ters düşer mâhiyette olduğunu söylemiş, Resûlullah'ın dinî meselelerde hüküm vermekte serbest bırakıldığını, hattâ İslâm'ın birçok meselesini bizzat halletmekle görevlendirildiğini belirtmiştir.[2]

Fidye Alınması, Ezelî Takdire Uygun Düştü

Mâlikî kadısı muhaddis Bekr ibni Alâ[3] (v. 344/955) şöyle demiştir:

"Allah Teâlâ bu âyette Peygamberine -aleyhisselâm- şunu bildirdi: Bedir esirlerinden fidye almaları, Cenâb-ı Hakk'ın, düşmandan ganimet ve fidye alınabileceğine dâir ezelde takdir buyurduğu hükme uygun düşmüştür. Bu olaydan bir yıl kadar önce yapılan Abdullah ibni Cahş Seriyyesi'nde Mekkeli kâfirlerden Amr ibni'l-Hadramî Müslümanlar tarafından öldürülmüş, aynı seriyyede esir alınan Hakem ibni Keysân ile arkadaşı (Osmân ibni Abdillah) da fidye alınarak serbest bırakılmıştı. Bu fidye alma olayından dolayı da Allah Teâlâ Müslümanlara yanlış yaptıklarını söylememişti."

> Olay şöyledir: Allah Teâlâ, İslâm düşmanlarıyla savaşmaya izin verince, Peygamber Efendimiz hicretin yedinci ayından itibâren, Medine yakınlarından geçen Kureyş kervanlarına zarar vermek sûretiyle Mekkelileri iktisâdî baskı altına almak istedi. Fakat Medine'deki

1. Necm 53/3-4.
2. *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 288.
3. Bekr ibni Muhammed ibni Alâ' el-Kuşeyrî hakkında bilgi için bk. I, 505.

münâfıklar ve Yahudiler bu tür hazırlıkları Mekkelilere haber verdikleri için, onlar her defasında bu baskınlardan kurtuldular. Resûl-i Ekrem Efendimiz hicretin ikinci yılında, Bedir Gazvesi'nden bir ay önce Ümeyye halasının oğlu ve süt kardeşi Abdullah ibni Cahş (v. 3/624) kumandasında muhâcirlerden sekiz kişiyi Mekke ile Tâif arasındaki Batn-ı Nahle tarafına gönderdi, ancak görevlerinin ne olduğunu kendilerine söylemedi. Abdullah'ın eline bir mektup vererek bu mektubu iki gün yol aldıktan sonra açmasını, görevlerinin orada yazılı olduğunu söyledi. İki gün sonra açtıkları mektupta onlara, güneyden gelecek Mekke ticaret kervanını gözlemeleri emrediliyordu. Mekkelilerden Amr ibni'l-Hadramî'nin başkanlığında bir Kureyş kervanının gelmekte olduğunu gördüler. O gün haram aylarının son günü olduğu için kervana saldırıp saldırmamakta tereddüt ettilerse de, sonunda saldırırıp kervanı ele geçirdiler. Kervan yöneticisi İbnü'l-Hadramî'yi öldürüp Hakem ibni Keysân ile Osmân ibni Abdillah'ı esir aldılar. İslâm müfrezesinin kumandanı Abdullah ibni Cahş ele geçen ganimeti beşe böldü. Birini Resûl-i Ekrem'e ayırdı, geri kalanı da kendi aralarında paylaştırdı. O güne kadar ganimetlerin taksimine dâir Enfâl sûresinin 41. âyeti nâzil olmadığı hâlde, bu taksim ilâhî emre uygun düştü. Peygamber Efendimiz düşmana haram ayında saldırılmasını uygun görmediği için, önce seriyye mensuplarını azarladı ve payına düşen ganimeti almadı. Fakat daha sonra inen Bakara sûresinin 218. âyeti, kâfirlerin Müslümanlara yaptıklarının daha ağır günah olduğunu bildirince kendisine ayrılan ganimeti aldı.

Mâlikî kadısı muhaddis Bekr ibni Alâ'nın söylemek istediği şudur: Bütün bu anlatılanlar, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in Bedir'de alınan esirler hakkında kendi ictihâdıyla doğru hüküm verdiğini göstermektedir. Onun verdiği bu hüküm, Bedir Gazvesi'nden önceki Abdullah ibni Cahş Seriyyesi'nde Mekkelilerden fidye alma olayına da uygundu. Allah Teâlâ,

Peygamber Efendimiz'in ve ashâbının fidye almasını yanlış bulmamıştı. Aslında Cenâb-ı Hak, Bedir Gazvesi'nin büyük bir hâdise olması ve bu savaşta çok esir alınması sebebiyle, Müslümanların kâfirlerden fidye almalarının helâl olduğunu ezelde Levh-i Mahfûz'a yazarak kendilerine olan nimetinin büyüklüğünü göstermek, üzerindeki lütfunun devam ettiğini onlara bildirmek istemiştir. Yoksa bu âyette Allah Teâlâ'nın Müslümanları azarlaması, yaptıklarını yanlış bulması, onlara günah işlediklerini bildirmesi söz konusu değildir.

Abdullah İbni Ümmi Mektûm'un Hikâyesi

Daha önce de söylediğimiz gibi, "Yüzünü ekşitti ve döndü: Yanına âmâ geldi diye."[1] âyetleri, Peygamberlerin küçük günah işleyebileceğini ileri sürenlerin delillerinden biridir.

> Olay şöyledir: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Kureyş ileri gelenlerine İslâmiyet'i anlatmaya çalışırken ve onları dine kazanabilirim ümidiyle kendileriyle konuşurken yanına âmâ Abdullah ibni Ümmi Mektûm gelmiş, sohbetin arasına girerek: "Ey Allah'ın Resûlü, beni irşâd et!" demişti. Peygamber Efendimiz Abdullah ibni Ümmi Mektûm'un bu ısrarından hoşlanmamış, yüzünü konuşmakta olduğu müşriklere dönmüştü. Bunun üzerine Abese sûresinin ilgili âyetleri inmişti. Bu âyetlerde şöyle buyuruluyordu: "Yüzünü ekşitti ve döndü: Yanına âmâ geldi diye. Nereden biliyorsun? Belki o günahlarından arınacaktı; yahut öğüt alacak, öğütten faydalanacaktı. Öğüte ihtiyaç duymayan kimseye gelince: Sen ona yöneliyorsun. Oysa o inkârından arınmadı diye sen sorumlu olmazsın. Fakat sana can atarak geleni, Üstelik Allah'a saygı duyarak gelmişken, Sen ihmâl ediyorsun. Bir daha böyle yapma! Çünkü bu Kur'an âyetleri bir hatırlatma ve bir öğüttür."[2]

Bu âyetlerde Peygamber Efendimiz'in günah işlediğini ispat eden bir delil bulunmamakta, aksine kendilerini İslâm'a kazandırmak için nefes tü-

1. Abese 80/1-2.
2. Abese 80/1-11.

kettiği kimselerin Müslüman olmayacağı bildirilmekte, şâyet o müşriklerle âmânın iç yüzü sana gösterilecek olsaydı, âmâ ile ilgilenmenin daha doğru ve daha uygun olduğunu anlardın, denilmektedir.

> Diğer bir söyleyişle, görünüşte kâfirlerin gözü açık, Abdullah ibni Ümmi Mektûm ise âmâdır. Şu âyetlerde belirtildiği üzere, asıl âmâ olan kâfirlerdir:
>
> "Çünkü gözler kör olmaz, fakat göğüslerdeki kalpler kör olur."[1]
>
> "Onları doğru yola çağırsanız duymazlar. Sana baktıklarını sanırsın, oysa görmezler."[2]
>
> "Sana Rabbinden indirilenin gerçek olduğunu bilip de buna inananla, bunu göremeyecek kadar kör olan bir midir? Ancak aklı olanlar düşünüp ders alırlar."[3]

Peygamber aleyhisselâmın kâfirleri İslâmiyet'e kazanma ümidiyle onlarla meşgul olması, Cenâb-ı Hakk'ın emrettiği şekilde onlara dini tebliğ etmekten ve kendileriyle güzel bir üslûp ile konuşmaktan ibaretti.[4] Böylece Resûl-i Ekrem Allah Teâlâ'nın kendisinden istediğini yapmış, kesinlikle O'nun emrine karşı gelmemiştir.

Allah Teâlâ bu sûrede Peygamber aleyhisselâma Abdullah ibni Ümmi Mektûm gibi inanmış bir insan ile Allah'ı inkâr edenlerin hâlini açıklamakla, kâfirlerin değersiz kimseler olduğunu, onlara önem vermemenin daha yerinde bir hareket olacağını belirtmekte, "Oysa o inkârından arınmadı diye sen sorumlu olmazsın." (Abese 80/7) âyet-i kerîmesiyle de bunu anlatmaktadır.

> Abdullah ibni Ümmi Mektûm'un tam adı Abdullah ibni Kays ibni Zâide el-Kureşî el-Âmirî'dir. Abdullah anadan doğma kör olduğu veya gözlerini sonradan kaybettiği için annesi Âtike'ye "körün annesi" anlamında "Ümmü

1. Hac 22/46.
2. A'râf 7/198.
3. Ra'd 13/19.
4. Peygamber aleyhisselâmın kendileriyle meşgul olduğu bu kimseler Kureyş kabilesinin önde gelenleri olduğu için, Allah'ın Elçisi onların Müslüman olması hâlinde kendilerine tâbi olan binlerce insanın da Müslüman olabileceğini ümit ediyordu.

Mektûm", ona da "körün annesinin oğlu" anlamında İbni Ümmi Mektûm dediler. Abdullah, Hz. Hatice'nin dayısının oğlu idi. Mekke'de İslâmiyet'i ilk kabul edenlerden, Medine'ye ilk hicret edenlerden biriydi. Abdullah, Peygamber Efendimiz'in müezzinliğini yapar, Medine'de Müslümanlara Kur'an öğretir, Allah'ın Elçisi Medine'nin dışına çıktığında Abdullah ona vekâlet eder, ashâb-ı kirâma namaz kıldırırdı. Sancaktarlık yaptığı Kâdisiye Savaşı'nda şehit düştü.

İleri sürüldüğüne göre "Yüzünü ekşitti ve döndü."[1] âyetleriye Abdullah ibni Ümmi Mektûm değil, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin yanında bulunan kâfirler kastedilmiştir. Bunu ünlü Arap şâiri Ebû Temmâm[2] (v. 231/846) söylemiştir.

Ebû Temmâm'a göre Peygamber Efendimiz kâfirlerle konuşurken Abdullah ibni Ümmi Mektûm içeri girince kâfirler yüzlerini ekşitip ona arkalarını dönmüşlerdir.

Hz. Âdem'in Kıssası

Yine peygamberlerin küçük günah işleyebileceği görüşünü ileri sürenlerin bir delili de Âdem aleyhisselâm hakkındaki şu âyetlerdir:

* "Âdem ile Havva o yasak ağaçtan yediler."[3]

Bir önceki âyetle birlikte bu âyetin tamamı şöyledir: "Derken, şeytan ona vesvese verdi ve: 'Ey Âdem! Ne dersin, sana ölümsüzlük ağacını, aslâ yok olmayacak bir saltanatın yolunu göstereyim mi?' dedi. Böylece Âdem ile Havvâ o yasak ağaçtan yediler, bunun üzerine mahrem yerleri kendilerine göründü de, Cennet yapraklarıyla örtünmeye çalıştılar. Âdem, Rabbinin emrine karşı geldi, şaşırıp kaldı."[4]

1. Abese 80/1-2.
2. Ebû Temmâm Habîb ibni Evs ibni Hâris et-Tâî, Abbâsî devrinin kasîdeleriyle ünlü şâirlerinden biridir. Onun Dîvân'ından başka, 465 Arap şâirinden seçerek meydana getirdiği *el-Hamâse* adlı kitâbı çok meşhûrdur.
3. Tâhâ 20/121.
4. Tâhâ 20/120-121.

Oysa daha önce Allah Teâlâ onlara şöyle buyurmuştu:

* "Ey Âdem! Şu ağaca yaklaşmayın; yoksa zâlimlerden olursunuz."[1]

> Bu âyetin tamamı şöyledir: "Biz de Âdem'e 'Ey Âdem! Eşinle beraber Cennet'e yerleşin, oradaki nimetlerden istediğiniz yerden bol bol yiyin, yalnız şu ağaca yaklaşmayın; yoksa zâlimlerden olursunuz' dedik."

* "Ben size o ağacı yasaklamadım mı?"[2]

> İki önceki âyetle birlikte bu âyetin tamamı şöyledir: "Bunun üzerine şeytan, mahrem yerlerini birbirine göstermek için onlara vesvese verdi ve dedi ki: 'Rabbiniz size bu ağacı, melek olmamanız veya burada ebediyen kalmamanız için yasakladı.' Ve onlara: 'Ben iyiliğiniz için size öğüt veriyorum' diye de yemin etti. Böylece onları parlak sözlerle aldattı. O ağacın meyvesini tattıkları zaman mahrem yerleri açılıverdi, onlar da Cennet yapraklarıyla örtünmeye çalıştılar. Rableri onlara: 'Ben size o ağacı yasaklamadım mı, şeytan sizin gerçekten apaçık düşmanınızdır demedim mi?' diye seslendi."[3]

Allah Teâlâ, Hz. Âdem'in (dolayısıyla Havvâ'nın) günah işlediklerini belirterek: "Âdem, Rabbinin emrine karşı geldi, şaşırıp kaldı."[4] buyurdu. Bu âyetteki "Rabbinin emrine karşı geldi" ifâdesi **câhillik etti**, bir başka yoruma göre **ictihâdında hatâ etti** demektir.

Hz. Âdem Neyi Unuttu?

Allah Teâlâ Hz. Âdem'in özrünün ne olduğunu şöyle açıkladı: "Doğrusu Biz Âdem'e daha önce **buyruğumuzu iletmiştik**; ama o bunu unuttu. Biz onda bir **azim de görmedik.**"[5]

> Allah Teâlâ'nın Hz. Âdem ile Havvâ'ya **ilettiği buyru-**

1. Bakara 2/35.
2. A'râf 7/22.
3. A'râf 7/20-22.
4. Tâhâ 20/121.
5. Tâhâ 20/115.

ğu "Yalnız şu ağaca yaklaşmayın; yoksa zâlimlerden olursunuz."[1] şeklindeki tenbihi idi. Allah Teâlâ'nın Hz. Âdem'de **görmediğini belirttiği azim** ise, onun "şeytanın iğvâsına karşı direnme konusunda yeterince kararlı ve azimli davranmayışı" şeklinde anlaşılmıştır. Bu azim, Hz. Âdem'in "yaptığı hatâda ısrarlı olmayışı ve tövbe edişi" diye de açıklanmıştır.

Tefsir âlimi Abdurrahman ibni Zeyd ibni Eslem[2] (v. 182/798), âyette geçen "unuttu" ifâdesini şöyle açıklamıştır:

"Hz. Âdem, İblîs'in[3] kendisine düşman olduğunu ve Allah Teâlâ'nın kendisini: 'Ey Âdem! Bu İblîs; senin de, eşinin de gerçekten düşmanıdır. Dikkat edin, sakın sizi Cennet'ten çıkarmasın! Yoksa sıkıntı çekersin' diye uyardığını unuttu demektir."

Hz. Âdem'in unutması şöyle de açıklanmıştır: İblîs, Hz. Âdem ile Havvâ'ya şefkat ve yakınlık gösteriyormuş, kendilerine nasihat ediyormuş gibi dostça davrandığı için, Âdem onun kendisine düşman olduğunu unuttu demektir.

Abdullah ibni Abbâs, Hz. Âdem'in unutmasını şöyle açıklamıştır:

"**İnsan** kelimesi **nisyân** kökündendir. **İnsana insan denmesinin sebebi, onun Cenâb-ı Hakk'ın kendisine olan uyarısını unutmasından dolayıdır.**"[4]

Bu görüş şu beyitle de ifâde edilmiştir:

(وَإِنَّمَا سُمِّيَ إِنْسَانًا لِنِسْيَانِهِ وَأَوَّلُ نَاسٍ أَوَّلُ النَّاسِ) İnsana nisyânından dolayı insan denmiştir. Zâten ilk unutan da ilk insandır." Bununla beraber Aliyyü'l-Kārî, *Kāmûs*'tan yaptığı nakille insan kelimesinin "nisyân" mastarından türemediğini, zira kelimenin müfredinin "insî", çoğulunun "enâsî" olduğunu söyleyerek bu yoruma katılmadığını dile getirmektedir.[5]

1. Bakara 2/35.
2. Abdurrahmân ibni Zeyd ibni Eslem hakkında bilgi için bk. I, 88.
3. İblîs hakkında bilgi için bk. II, 238.
4. Taberânî, *el-Mu'cemü's-sağîr* (*er-Ravdu'd-dânî*), II, 140, nr. 925.
5. *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 291.

Onları Şeytan Kandırdı

Şöyle de bir görüş vardır: Hz. Âdem ile Havvâ yasak ağaçtan yemeyi helâl saydıkları için ilâhî emre karşı gelmiş değillerdir, fakat onlar İblîs'in "Ben iyiliğiniz için size öğüt veriyorum." (A'râf 7/21) diye yemin etmesine kanmışlar ve bir kimsenin Allah'a yalan yere yemin edemeyeceğini sanmışlardır.

> Şeytanın Hz. Âdem ile Havvâ'ya "Rabbiniz size bu ağacı, melek olmamanız veya burada ebediyen kalmamanız için yasakladı."[1] demesi de onların şeytana kanmasına vesile olmuştur. Bir başka âyette bu konu şöyle ifâde edilmiştir: "Derken, şeytan ona vesvese verdi ve: 'Ey Âdem! Ne dersin, sana ölümsüzlük ağacını, aslâ yok olmayacak bir saltanatın yolunu göstereyim mi?' dedi."[2]

Hz. Âdem'in yasak ağaca yaklaşmasının sebebini açıklarken böyle bir gerekçe ileri sürdüğü de rivâyet edilmiştir.

> Bu rivâyet, tefsir kitaplarında bulunmaktadır. İbni İshâk'tan nakledildiğine göre İblîs Hz. Âdem ile Havvâ'yı kandırmak için dövünerek feryâdü figân etmeye başladı. Onlar da hâline üzülerek niçin ağladığını sordular. İblîs: "Ben sizin için ağlıyorum. Bir gün ölecek ve sahip olduğunuz bütün bu nimetleri kaybedeceksiniz." dedi. Bu sözler onları pek etkiledi. Ondan sonra İblîs onlara yaklaştı ve: "Ey Âdem! Ne dersin, sana ölümsüzlük ağacını, aslâ yok olmayacak bir saltanatın yolunu göstereyim mi?"[3] diye söze başlayarak tuzağını kurdu.[4]

Tâbiîn âlimlerinden Saîd ibni Cübeyr de (v. 95/714) şöyle demiştir: "İblîs Allah'a yemin ederek Âdem ile Havvâ'yı kandırdı; çünkü **mü'min, kendisi yalan yere yemin etmediği için, böyle yeminlere kanar.**"

> Peygamber Efendimiz bu konuda şöyle buyurmuştur: **"Mü'min saf ve iyi huylu olduğu, tabiatında kötülük**

1. A'râf 7/20.
2. Tâhâ 20/120.
3. Tâhâ 20/120.
4. Taberî, *Câmiu'l-beyân* (Şâkir), I, 529; Begavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, I, 83.

bulunmadığı için kolayca aldanır; doğru yoldan çıkan kimse ise bozguncu ve kötülüğe meyilli olduğu için aldatır."[1] Bununla beraber mü'min uyanıktır, tekrar tekrar aldanmaz. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in buyurduğu gibi "Mü'min, bir yılan deliğinden iki defa ısırılmaz."[2]

Yasak Meyve Konusunda Çeşitli Yorumlar

Bu konuda bazı âlimler şöyle demiştir:

"Âdem ilâhî emri unutmuştur; yoksa Allah'ın emrine karşı gelmeyi aklından bile geçirmemiştir; işte bundan dolayıdır ki Cenâb-ı Hak onun hakkında "Biz onda bir azim de görmedik!"[3] yani "ilâhî emre karşı gelme niyeti" görmedik buyurmuştur."

Müfessirlerin çoğu ise, bu âyetteki "azim" ifâdesiyle, "Biz onda tedbîr, sabır ve sebât görmedik" buyurulduğunu söylemişlerdir.

Hz. Âdem'in yasak meyveden yediği sırada sarhoş olduğunu ileri süren olmuşsa da bu görüş zayıftır. Çünkü Allah Teâlâ Cennet şarabının sarhoş etmediğini bildirmiştir.

Allah Teâlâ Cennet şarabından söz ederken şöyle buyurmuştur:

"Bu kadehlerin içindeki içecek, içenleri ne rahatsız ne de sarhoş eder."[4]

"O şaraptan ne başları ağrır, ne sarhoş olurlar"[5],

"Rableri onlara tertemiz bir şarap içirir."[6]

Eğer Âdem aleyhisselâm yasak meyveyi unutarak yemişse, bu Allah'a isyân değildir. Şâyet yanılıp hatâ ederek yemişse, bu da günah değildir. Çünkü unutarak ve yanılarak bir yasağı çiğneyenin sorumlu olmadığı husûsunda İslâm âlimleri ittifak etmiştir.

1. Ebû Dâvûd, Edeb 5, nr. 4790; Tirmizî, Birr 41, nr.1964.
2. Buhârî, Edeb 83, nr. 6133; Müslim Zühd 63, nr. 2998.
3. Tâhâ 20/115.
4. Sâffât 37/47.
5. Vâkıa 56/19.
6. İnsan 76/21.

Aliyyü'l-Kārî, "Âdem, Rabbinin emrine karşı geldi, şaşırıp kaldı."[1] âyetinden, Hz. Âdem döneminde unutarak ve hatâ ederek yapılan günahların bağışlanmadığı sonucunu çıkarmış; unutarak ve hatâ ederek yapılan günahların bağışlanma özelliğinin sadece Muhammed ümmetine mahsus olduğunu söylemiştir.[2] Onun dayanağı da şu hadîs-i şerîftir: "Allah Teâlâ, benim ümmetimden üç şeyi bağışlamıştır. Bunlar hatâ ederek, unutarak ve başkası tarafından zorlanarak yaptıkları şeylerdir."[3]

Eş'arî kelâm âlimi Ebû Bekir ibni Fûrek[4] (v. 406/1015) ve başka âlimler, Hz. Âdem'in şeytanın iğvâsına kapılarak yasak meyveden yemesinin peygamberlikten önce gerçekleşmiş olabileceğini söylemiş, buna delil olarak da şu iki âyeti zikretmişlerdir: "Âdem, Rabbinin emrine karşı geldi, şaşırıp kaldı. Sonra Rabbi onu peygamber seçip Kendine yaklaştırdı. Tövbesini kabul etti ve doğru yola iletti."[5] Bu âyetlerden hareketle Allah Teâlâ'nın Hz. Âdem'i peygamber seçip onu doğru yola iletmesi olayının, onun ilâhî emre karşı gelmesinden sonra meydana geldiği söylenmiştir.

Bu konuda yapılan bir başka yorum da şöyledir:

Yasak ağaç açıkça belirtilmediğinden, Hz. Âdem bu yasağın bütün ağaçlara değil de, belli bir ağaca mahsûs olduğu yorumunu yaparak o meyveyi bilmeden yemiştir. Şöyleki, o Cenâb-ı Hakk'ın kendisine sadece belli bir ağacın meyvesini yasakladığını düşündü, o ağacın diğer cinslerinin de yasak olacağını hesaba katmadı. İşte bunun için de şöyle denmiştir: Hz Âdem, Allah'ın emrine karşı geldiği için değil, ihtiyatı elden bıraktığı için tövbe etmiştir.

Bir diğer görüşe göre Hz. Âdem, Cenâb-ı Hakk'ın o ağacın meyvesini kesin sûrette haram kılmadığı yorumunu yapmıştır.

Şöyle bir soru sorulacak olursa:

Allah Teâlâ hem: "Âdem, Rabbinin emrine karşı geldi, şaşırıp kaldı."[6]

1. Tâhâ 20/121.
2. *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 292.
3. İbni Mâce, Talâk 16, nr. 2045.
4. Ebû Bekir ibni Fûrek hakkında bilgi için bk. I, 140.
5. Tâhâ 20/121-122.
6. Tâhâ 20/121.

buyurmak sûretiyle onun günahkâr olduğunu söylüyor, hem de: "Rabbi onun tövbesini kabul etti ve doğru yola iletti."[1] âyetiyle onun günahını bağışladığını belirtiyor.

Ayrıca **"Şefâat-i Kübrâ"** hadisinde görüldüğü üzere mahşer halkı Hz. Âdem'in şefâatini istedikleri zaman o: "Rabbim o ağaca yaklaşmamı yasaklamıştı, ama ben O'nu dinlemedim." diyerek suçunu itiraf etmiştir. Bunlar Hz. Âdem'in günah işlediğini göstermiyor mu? Bu sorunun cevabı ve diğer peygamberlerle ilgili benzeri soruların cevabı, inşallah bundan sonraki bahiste verilecektir.

Yûnus Peygamberin Kıssası

Peygamberlerin küçük günah işleyebileceğini söyleyenlerin ileri sürdükleri delillerden biri de Hz. Yûnus'un kıssasıdır. Bu kıssa ile ilgili bazı konuları daha önce ele almıştık. Esasen Yûnus aleyhisselâmın günah işlediğini gösteren bir âyet yoktur. Yalnız bir âyette onun "yolcu dolu bir gemiye **binip ülkesinden kaçtığı**"[2] bir başka âyette de "kavmine **öfkelenip gittiği**"[3] belirtilmiştir. Biz daha önce bu mesele üzerinde durmuştuk. Bu konuda ileri sürülen bazı görüşler şöyledir:

* Kavminin üzerine inecek olan ilâhî azabı görmemek için Yûnus peygamberin oradan kaçıp gitmesini Allah Teâlâ doğru bulmamıştır.

> Burada Yûnus aleyhisselâma yakışan davranışın, tıpkı Hz. Nûh'un yaptığı gibi kavminin arasında kalarak kendisine gönderilecek ilâhî tâlimâtı beklemek olduğu hatırlatılmaktadır.

* Yûnus aleyhisselâm kavmine ilâhî azabın geleceğini söylemiş, Allah Teâlâ da îmân etmeleri üzerine onları bağışlamıştı. Bunun üzerine Hz. Yûnus: "Ben onlara ilâhî azaptan söz etmiştim. Şimdi azap gelmediğine göre, kesinlikle kavmimin karşısına yalancı bir yüzle çıkamam!" dedi.[4]

1. Tâhâ 20/122.
2. Sâffât 37/140.
3. Enbiyâ 21/87.
4. Bu kısmın birinci bahsi olan "Peygamberimizin Peygamber Olduğu Andan İtibaren İtikâdî Durumu" ve "İslâm Düşmanlarının Bazı İftiralarına Reddiye" bahislerinin dipnotlarında Yûnus aleyhisselâm ve kavminin kıssası hakkında geniş açıklama yapılmıştı bk. II, 549; III, 47.

* Yûnus aleyhisselâmın kavmi yalan söyleyenleri öldürdüğü için, o da kendine bir fenalık yapmalarından korktu ve oradan uzaklaştı.

> Yani "Hz. Yûnus kavmine, kendilerine geleceğini haber verdiği azap gelmeyince, onların kendisini yalan söyledin diye öldüreceğinden korkarak çekip gitti" demektir.

* Hz. Yûnus, peygamberliğin o ağır yükünü taşıyamadı.

Yûnus aleyhisselâmın kavmine yalan söylemediği daha önce belirtilmişti.

> "İslâm Düşmanlarının Bazı İftiralarına Reddiye" bahsinde Hz. Yûnus'un kavmine yalan değil, gerçeği söylediği açıklanmıştı. O, kavminin başına azap geleceğini haber vermiş, gerçekten de azap belirtileri görülmüş, ancak o insanlar yaptıklarına pişman olup Yûnus aleyhisselâmın Rabbine îmân ettiklerini söyleyince ilâhî azap kaldırılmıştı bk. III, 26.

Yukarıda sıraladığımız görüşlerde Hz. Yûnus'un günah işlediğine dâir bir âyet, bir hadis zikredilmemiştir. Onun günahkâr olduğunu ileri süren bir görüşü ise âlimler değersiz bulmuştur.

Yûnus peygamber hakkındaki "Hani o yolcu dolu bir gemiye binip ülkesinden **kaçmıştı.**"[1] âyetindeki "kaçmıştı" ifâdesini de müfessirler **"uzaklaşmıştı"** diye yorumlamışlardır.

Zulüm Ne Demektir?

Yûnus aleyhisselâmın "Şüphesiz ben kendine yazık edenlerden (zulmedenlerden) oldum!"[2] sözünü ele alalım. **Zulüm, bir şeyi ait olduğu yere koymamaktır**. Bazılarına göre onun zulmedenlerden olduğunu söylemesi, günahını itiraf etmesidir. **Bu günah da ya Rabbinden izin almadan kavminin arasından çıkıp gitmesidir veya yüklendiği peygamberlik görevini taşıyamama korkusuna sâhip olmasıdır yahut da kavminin îmân etmeyeceğini anladıktan sonra onların başına azap gelmesi için duâ etmesidir**. Bu sonuncu görüş zayıfır; zira Nûh aleyhisselâm da

1. Sâffât 37/140.
2. Enbiyâ 21/87.

kavminin helâk edilmesi için duâ etmiş,[1] fakat bu yüzden Cenâb-ı Hak tarafından kınanmamıştır.

Sûfî âlim Ebû Bekir el-Vâsıtî[2] (v. 331/942) "Ben kendine zulmedenlerden oldum!" âyeti[3] hakkında şöyle demiştir:

"Yûnus peygamber, âyette nakledilen bu sözüyle Rabbini zulümden tenzîh etmiş, kusurunu itiraf ederek, zulmü kendisine nispet edip Rabbinin affını uman bir kulun böyle bir hatâyı işleyebileceğini söylemiştir.

Bu konuda şöyle de denmiştir:

Yûnus aleyhisselâmın söz konusu âyette nakledilen bu niyâzı, Hz. Âdem ile Havvâ'nın 'Rabbimiz! Biz kendimize yazık ettik (zulmettik)"[4] diye yakarmalarına benzer. Âdem ile Havvâ'nın zulmü kendilerine nisbet etmelerinin sebebi, kendilerine tahsis edilen yerden alınıp başka bir yere konmaya yani Cennet'ten çıkarılıp yeryüzüne indirilmeye yine kendilerinin sebep olmasıdır.

Dâvûd Peygamberin Kıssası

Dâvûd aleyhisselâmın kıssasına gelince; bu konuda Ehl-i Kitap tarihçilerinin, Hz. Dâvûd'un kıssasına dâir gerçekleri değiştirmek ve tahrif etmek sûretiyle yazıp çizdiklerine değer vermemek gerektiğini belirtmeliyiz. Ne yazık ki bazı müfessirler de bu bilgileri tefsirlerine almışlardır. Hâlbuki onların verdiği bilgiye dâir ne Kur'ân-ı Kerîm'de bir âyet, ne de güvenilir bir hadîs-i şerîf vardır. Cenâb-ı Hakk'ın Kur'an'da Hz. Dâvûd hakkında verdiği bilgi şöyledir: "Dâvûd kendisini imtihân ettiğimizi anladı ve Rabbinden bağışlanma diledi; O'na yönelerek secdeye kapandı. Biz de onun bu hatâsını bağışladık. Onun katımızda bir değeri ve güzel bir geleceği vardır."[5]

Allah Teâlâ yine Hz. Dâvûd hakkında: "O, dâimâ Allah'a yönelen bir kimseydi."[6] buyurmuştur.

---

1. Nûh aleyhisselâmın bedduâsı şöyleydi: "Yâ Rabbî! Yeryüzünde dolaşan tek bir kâfir bırakma." (Nûh 71/26).
2. Ebû Bekir el-Vâsıtî hakkında bilgi için bk. I, 109.
3. Enbiyâ 21/87.
4. A'râf 7/23.
5. Sâd 38/24-25. Aşağıda, Dâvûd peygamberin kıssasının sonunda bu bahse tekrar dönülecek ve dipnotta açıklama yapılacaktır.
6. Sâd 38/17.

Konuyla ilgili olarak zikrettiğimiz âyette geçen **"fetennâhu"** ifâdesinin anlamı **"Biz onu denedik, imtihân ettik"** demektir. Tâbiîn müfessirlerinden Katâde bin Diâme es-Sedûsî (v. 117/735), Dâvûd aleyhisselâm hakkında zikredilen ikinci âyette yer alan ve "dâimâ Allah'a yönelen" diye de tercüme edilebilen "evvâb" lafzını, "itâatkâr" diye tefsir etmiştir. Aslında bu kelimenin en uygun tefsiri de budur.

Abdullah ibni Abbâs ve Abdullah ibni Mes'ûd şöyle demişlerdir: "Söylendiğine göre Dâvûd aleyhisselâm ümmetinden bir adama: 'Karını boşa da onunla ben evleneyim!' demiş,[1] bu yüzden Allah Teâlâ da onu ikaz edip uyarmış, peygamberinin dünyevî şeylere kendini kaptırmasını doğru bulmadığını belirtmiştir. Dâvûd peygamber hakkında nakledilen pek çok haberden kabul edilebilecek olan işte budur.

Bir başka rivâyete göre Hz. Dâvûd o kimseye "Karını boşa da onunla ben evleneyim!" dememiş, ancak onun evlenmek istediği kadına kendisi de tâlip olmuştur.

> Anlaşıldığına göre o devirde bir erkeğin evlenmek istediği bir kadınla evlenmeye kalkışmak yasak değildi. Fakat Peygamber Efendimiz: "Bir kimse, din kardeşinin dünür gönderdiği birine dünür göndermesin."[2] buyurmak sûretiyle böyle bir âdeti yasaklamıştır.[3]

1. "Peygamber Efendimiz'in Evliliği" bahsinde, müellifimiz Hz. Dâvûd'dan söz ederken "Dâvûd aleyhisselâmın zühdüne ve elinin emeği ile geçinmesine rağmen doksan dokuz karısı vardı; Ûriyâ'nın karısı ile evlenince eşlerinin sayısı 100 olmuştu." diye bir bilgi vermişti. O bahiste Aliyyü'l-Kârî'nin, *Şerhu'ş-Şifâ*'sından (I, 213, 330) faydalanarak şöyle demiştik: "Bu evlenme olayı hakkında çeşitli rivâyetler vardır. Bunlardan biri şöyledir: Hz. Dâvûd; Ûriyâ adlı bir kimsenin evleneceği kadınla, muhtemelen onu bu evlilikten vazgeçirmek sûretiyle, kendisi evlenmişti. Diğer rivâyete göre, Hz. Dâvûd, Ûriyâ'nın ölümünden sonra onun karısını görüp güzelliğine hayran kalmış ve onunla evlenmiştir. Bu olay üzerine Allah Teâlâ, Hz. Dâvûd'a iki melek göndermiş, doksan dokuz eşiyle yetinmemesi dolayısıyla onu uyarmış, o da yaptığına pişman olmuştu." Kâdî İyâz burada Hz. Dâvud'un, Ûriyâ'nın karısını eşleri arasına almasıyla ilgili olarak daha sahîh bulduğu yukarıdaki rivâyeti benimsemiş, Aliyyü'l-Kârî de bu rivâyet dolayısıyla şunları söylemiştir: "Hz. Dâvûd zamanında insanlar, karısını çok beğendiği birine rahatlıkla 'Eşini boşa onunla ben evlenmek istiyorum' diyebilirdi. Esasen evli bir adama böyle bir teklifte bulunmak diğer peygamberler zamanında da sakıncalı görülmezdi. Fakat Allah Teâlâ Dâvûd peygamberin bir kimseye: 'Karını boşa da onunla ben evleneyim' demesini uygun görmedi." (*Şerhu'ş-Şifâ*, II, 294).
2. Buhârî, Nikâh 45, nr. 5142; Müslim, Büyû' 8, nr. 1512.
3. Bu konuda geniş bilgi için bk. Kandemir, Çakan, Küçük, *Riyâzü's-sâlihîn Tercüme ve Şerhi, Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, VII, 369-371, hadis nr. 1783.

Yine bu konudaki bir rivâyete göre Hz. Dâvûd, evlenmeyi düşündüğü kadının eşinin savaşta şehid düşmesini kalbinden geçirmiştir.

> Bu da Hz. Dâvûd hakkındaki İsrâiliyât türü asılsız rivâyetlerden biridir. Buna göre Dâvûd aleyhisselâm bir kadını görüp ona hayran kalmış, kocasının Ûriyâ adında tanınmış bir savaşçı olduğunu öğrenince, ordu kumandanına haber göndererek o adamın özellikle ön safta savaşıp şehit düşmesini sağlamış, sonra da onun karısıyla evlenmiştir. Burada Hz. Ali'nin konumuzla ilgili meşhûr sözünü hatırlamakta fayda vardır. Allah'ın Arslanı şöyle demiştir: **"Kıssacı vâizlerin anlattığı şekilde kim size Hz. Dâvûd ile ilgili mâlûm kıssayı rivâyet edecek olursa, ona peygamberlere iftirâ etmenin cezâsı olarak 160 değnek vururum."**[1]

Tefsir âlimi ve Hanefî fakihi Ebü'l-Leys es-Semerkandî de (v. 373/973) Dâvûd aleyhisselâma atfedilen rivâyetle ilgili olarak şöyle demiştir:

Birbirini suçlayan iki kişi Dâvûd peygambere başvurunca, birini dinleyip diğerini dinlememiş, hasmını suçlayana: "Bu adam senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemekle sana haksızlık etmiş." demiş, ancak daha sonra hatâsını anlayarak Allah Teâlâ'dan af dilemiştir.

Hz. Dâvûd'un, Allah'tan af dilemesinin yorumuna dâir bir başka görüş şöyledir:

Dâvûd Peygamber, sahip olduğu dünya malının ve saltanatın kendisini imtihân etmek için verildiğini düşünmüş, bu imtihânı başaramama korkusuyla Allah'tan af dilemiştir.

Mâlikî fakihi ve hadis âlimi Ahmed ibni Nasr ed-Dâvûdî (v. 402/1011) ile Mâlikî fakihi Ebû Temmâm Muhammed el-Ebherî et-Tulaytılî[2] ve inceledikleri konuyu enine boyuna ele alan ilim adamları **Hz. Dâvûd'a nisbet edilen böyle haberleri gerçek dışı bularak reddetmişlerdir.** Ahmed ibni Nasr ed-Dâvûdî bu konuda şunları söylemiştir:

1. Zeylaî, *Tahrîcü'l-ehâdîs ve'l-âsâri'l-vâkıa fî tefsîri'l-Keşşâf li'z-Zemahşerî*, III, 188.
2. Mâlikî fakihi Ebû Temmâm Muhammed el-Ebherî et-Tulaytılî hakkında yeterli bilgi bulunamadı.

"Dâvûd peygamber ile Ûriyâ'nın kıssasına dâir hadis âlimlerinin güvenilir bulduğu bir rivâyet yoktur. Zâten bir peygamberin bir Müslümanı öldürtmeyi istemesi de düşünülemez."

Şöyle de bir görüş vardır: Âyet-i kerîmeden ilk bakışta anlaşılan, burada mecâzî bir anlatımın bulunmadığı, Dâvûd aleyhisselâma koyunları hakkındaki anlaşmazlıklarını götürenlerin iki melek değil, iki insandan ibaret olduğudur.

> Bu konudaki dört âyet şöyledir: "Peki, o dâvâcıların haberi sana ulaştı mı? Hani onlar duvardan tırmanarak mâbede girmişlerdi. Yanına girdiklerinde, Dâvûd onlardan korktu. 'Korkma' dediler. Biz birbirimize hakkı geçen iki dâvâlıyız. Aramızda hak ve adâletle hükmet ve bize doğru yolu göster. Bu benim kardeşimdir. Onun doksan dokuz koyunu, benim ise bir koyunum var. Buna rağmen 'O tek koyunu da bana ver' dedi ve tartışmada bana baskın çıktı." Dâvûd dedi ki: "Bu adam senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemekle sana haksızlık etmiş. Doğrusu ortakların birçoğu böyle birbirinin hakkını yer. Ancak îmân edip sâlih ameller yapanlar müstesnâ. Ama onların da sayısı pek azdır." Dâvûd kendisini imtihân ettiğimizi anladı ve Rabbinden bağışlanma diledi; O'na yönelerek secdeye kapandı. Biz de onun bu hatâsını bağışladık. Onun katımızda bir değeri ve güzel bir geleceği vardır."[1]
>
> Bu âyetlerde anlatılanlardan çıkarabileceğimiz anlam şudur: Hz. Dâvûd, mescidde Rabbiyle baş başa iken, alışılmışın dışında bir yolla içeri giren iki kişinin bu hâli onu ürkütmüştü. Onlardan biri, aralarındaki meseleyi anlatır anlatmaz Hz. Dâvûd kanaatini beyan etti; âyette hâdisenin doğruluğunu araştırmak için daha fazla bir çaba gösterildiğine dâir bir ifâde göremiyoruz. Fakat Hz. Dâvûd bu olayda kendisinin imtihân edildiğini anlamakta gecikmedi; derhal Rabbine yönelerek kendisini

1. Sâd 38/21-25.

bağışlamasını istedi. Bu âyette onun affedilmesini istediği kusurunun ne olduğunu belirlemek için yeterli bilgi bulunmamaktadır. Şu da unutulmamalıdır ki, Kur'an, kendisinden önce gelen kitapları hem doğrulayıcı hem de tashih edicidir; onlara karıştırılmış olan yalan ve iftirâları ayıklar ve kıssaları bize en doğru şekliyle sunar. Buna rağmen, gerek eskilerden, gerekse çağdaş yorumculardan, Yahudi efsânelerinin câzibesinden kurtulamamış niceleri vardır ki, bunlar hâdiseye tamamen ters yönden yaklaşırlar; bu gibiler eski kıssaları Kur'an'a arz edecekleri yerde, Kur'an'ın -hâşâ!- eksik bıraktığını onlarla tamamlamaya çalışır; bu uğurda da aklın, hayalin alamayacağı şekilde üretilmiş ve Peygamberleri tezyîf etme kastı taşıdığında hiçbir kuşku bulunmayan birtakım senaryolardan medet umarlar. Bu durum, daha sahâbe döneminden itibâren ümmetin başına dert olmuş bir "kıssacılar" sınıfının üremesine yol açmıştır. Sahâbenin önde gelenlerinin ve Hulefâ-i Râşidîn'in bu konudaki duyarlılıkları meşhûrdur. Nitekim Hz. Ali'nin: "Kim Dâvûd hâdisesini kıssacıların anlattığı gibi anlatırsa ona 160 değnek vurdururum" dediği bilinmektedir. Ayrıca konuyla ilgili âyette de[1] bu kıssanın sonunda Dâvûd peygamber için söylenen: "Onun katımızda bir değeri ve güzel bir geleceği vardır." ifâdesi, bu tür uydurmaların kapısını kesin bir şekilde kapatmaktadır.[2] Dâvûd aleyhisselâma böyle bir dâva getirenlerin Cebrâil aleyhisselâm ile Mîkâil aleyhisselâm olduğu da söylenmektedir.

1. Sâd 38/25.
2. Kandemir, Zavalsız, Şimşek, *Âyet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Sâd 38/25. âyetin dipnotu.

Yûsuf Peygamberin Kıssası

Hz. Yûsuf ile kardeşlerinin kıssasında **Yûsuf aleyhisselâmın günah işlemesiyle ilgili bir durum yoktur.**

> Âyet ve hadislerde Hz. Yûsuf'un günah işlediğine dâir bir bilgi bulunmadığı için burada o konu ele alınmamıştır.

Kardeşlerinin durumuna gelince, onlar peygamber olmadıkları için, yapıp ettiklerini burada ele almak gerekmez.

Hz. Ya'kūb'un "torunlarının (esbât)" Kur'ân-ı Kerîm'de peygamberlerle birlikte anılması onların peygamber olduğunu açıkça göstermediği için burada kendilerinden söz etmek icap etmez.

> Arapların "kabile", Arap olmayanların "soy" ve "millet" dediği şeye İsrâiloğulları "sıbt" derdi. Hz. Ya'kūb'un torunlarından (esbât) söz edilen âyetlerden biri şöyledir: "Siz şöyle deyin: 'Biz Allah'a, bize indirilene; İbrâhim'e, İsmâil'e, İshâk'a, Ya'kūb'a ve torunlarına indirilene; Mûsâ'ya ve Îsâ'ya verilene; Rablerinden bütün peygamberlere verilene îmân ettik. Biz o peygamberler arasında hiçbir ayırım yapmayız. Biz sadece Allah'a boyun eğen Müslümanlarız.'"[1]

Bazı müfessirler, âyet-i kerîmedeki torunlar (esbât) ifâdesiyle, Hz. Ya'kūb'un torunlarından peygamber olanların kastedildiğini söylemişlerdir.

Şöyle de söylenmiştir: Yûsuf aleyhisselâmın kardeşleri onu kuyuya attıklarında çocuk yaşta idiler. Öyle oldukları için de Hz. Yûsuf Mısır azizi iken yanına gittiklerinde kendisini tanıyamamışlar, bir de Hz. Ya'kūb'a: "Onu yarın bizimle gönder de gezip oynayalım."[2] diyerek birlikte oynamaktan söz etmişlerdir. Şâyet onlar peygamber olmuşsa, bu daha sonraları gerçekleşmiştir. İşin doğrusunu en iyi Allah bilir.

---

1. Bakara 2/136.
2. Yûsuf 12/12.Bu ifâde kırâat imâmlarından İbni Âmir (v. 118/736) ile Ebû Amr'ın (v. 154/771) kırâatinde "نَرْتَعْ وَنَلْعَبْ: Gezip oynayalım" şeklinde olduğu hâlde, diğer meşhûr kırâatlerde "يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ: Gezip oynasın" şeklindedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de Yûsuf aleyhisselâm hakkında: "Kadın onu gerçekten istemişti. Eğer Rabbinin kesin **delilini** görmeseydi, Yûsuf da ona meyledecekti."[1] buyrulmasına gelince:

> Hz. Yûsuf'a zinanın çirkinliğini gösteren ve onu günahtan uzaklaştıran bu ilâhî **"delilin"** ne olduğu konusunda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Yalnız İbni Abbâs, o sırada "Hz. Ya'kūb'un belirip oğlunun göğsüne eliyle vurarak ona engel olduğunu" rivâyet etmektedir.[2]

Birçok fakih ve muhadddise göre, bir kötülüğün kalpten geçirilmesi yüzünden Allah Teâlâ kulunu hesaba çekmez. Çünkü Resûlullah Efendimiz'in buyurduğu şu kudsî hadise göre bir kötülüğün kalpten geçirilmesi günah değildir:

"Kulum bir kötülük yapmak ister, sonra da bundan vazgeçerse, Cenâb-ı Hak bunu mükemmel bir iyilik olarak kaydeder." Şu hâle göre Yûsuf aleyhisselâm da kalbinden geçen düşünce yüzünden bir günah işlememiştir.

> Bu hadîs-i kudsînin tamamı şöyledir: "Allah Teâlâ iyilik ve kötülükleri takdir edip yazdıktan sonra bunların iyi ve kötü oluşunu şöyle açıkladı: Kim bir iyilik etmek ister de yapamazsa, Cenâb-ı Hak bunu yapılmış mükemmel bir iyilik olarak kaydeder. Şâyet bir kimse iyilik etmek ister sonra da onu yaparsa, Cenâb-ı Hak o iyiliği on mislinden başlayıp yedi yüz misliyle, hattâ kat kat fazlasıyla yazar. Kim bir kötülük yapmak ister de vazgeçerse, Cenâb-ı Hak bunu mükemmel bir iyilik olarak kaydeder. Şâyet insan bir kötülük yapmak ister sonra da onu yaparsa, Cenâb-ı Hak o fenalığı sadece bir günah olarak yazar."[3]

İnceledikleri konuyu enine boyuna ele alan fakih ve kelâm âlimlerine göre **kötü bir düşünce kalbe iyice yerleşirse o günah olur, ama kalbe iyice yerleşmeyen gelip geçici düşünceler günah değildir.** Doğru olan

1. Yûsuf 12/24.
2. Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), II, 377, nr. 3322. Zehebî, bu rivâyetin Buhârî ile Müslim'in şartlarına uygun olduğunu söylemiştir.
3. Buhârî, Rikāk 31, nr. 6491; Müslim, Îmân 207, nr. 131.

da budur. İnşaallah Yûsuf aleyhisselâmın kalbinden geçenler de geçip geçici düşüncelerdir.

Hz. Yûsuf'un: "Yine de kendimi büsbütün temize çıkarmam; çünkü Rabbimin esirgeyip koruduğu kimseler dışında, nefis insana sürekli kötülüğü emreder.[1] Elbette Rabbim çok bağışlayıcı, engin merhamet sahibidir."[2] demesine gelince: Yûsuf aleyhisselâm, "Kendimi büsbütün temize çıkarmam" sözüyle, "aklıma kötü düşüncelerin gelmediğini söyleyemem" demek istemiştir.[3] Ya da kalbe gelen kötü düşüncelerden mâsum olmadığını söyleyerek tevâzuunu ve nefse muhâlefeti dile getirmiştir. Çünkü Mısırlı kadınlar tarafından da onun günahsız olduğu söylenerek temize çıkarıldığı bilinmektedir.

Nitekim ünlü muhaddis Ebû Hâtim er-Râzî'nin (v. 287/900), Arap dili, edebiyâtı ve tefsir âlimi Ebû Ubeyde Ma'mer ibni'l-Müsennâ'dan[4] (v. 209/824) naklettiğine göre Hz. Yûsuf kötülüğe meyletmemiştir. Âyette takdim-tehir olduğu için bu âyeti: "Kadın onu gerçekten istemişti. Eğer Yûsuf Rabbinin kesin delilini görmeseydi, o da ona meyledecekti" şeklinde anlamalıdır. Nitekim Allah Teâlâ kadının:

"Gerçekten de onu elde etmek istedim, ama o buna şiddetle karşı çıktı."[5] dediğini nakletmiştir.

> Vezirin hanımı yıllar sonra bunu bir kere daha itiraf ederek şöyle diyecektir: "İşte şimdi gerçek ortaya çıktı! Onu elde etmek isteyen bendim; o ise kesinlikle doğruyu söylüyordu."[6]

Aşağıda meâli verilen âyetler de bunu göstermektedir:

"Kötülüğü ve her türlü hayâsızlığı, ahlâksızlığı ondan uzak tutalım diye böyle yaptık."[7]

1. Hz. Yûsuf'un kendini neden temize çıkarmadığını ve Allah Teâlâ'nın onu koruduğunu şu âyet göstermektedir: "Kadın onu gerçekten istemişti. Eğer Rabbinin kesin delilini görmeseydi, Yûsuf da ona meyledecekti." (Yûsuf 12/24).
2. Yûsuf 12/53.
3. Hz. Yûsuf'un söylediği şudur: İnsan kendini kötü düşüncelerden büsbütün kurtaramaz, çünkü bu onun tabiatında vardır; kemâl ise Allah'a mahsustur.
4. Ebû Ubeyde Ma'mer ibni el-Müsennâ hakkında bilgi için bk. II, 554.
5. Yûsuf 12/32.
6. Yûsuf 12/51.
7. Yûsuf 12/24.

"...kapıları iyice kilitledi ve 'Haydi gel!' dedi. Yusuf ise 'Allah'a sığınırım! Kocan, benim efendimdir. O bana çok iyi davranıyor. Şu da bir gerçek ki, zâlimler aslâ iflâh olmazlar' dedi."[1]

Bu âyetlerdeki bazı kelimeler çeşitli şekillerde yorumlanmıştır:

Kimileri âyetteki "Rabbî" kelimesiyle "Allah Teâlâ"nın kastedildiğini, kimileri de "Züleyhâ'nın kocası olan aziz, vezir" demek olduğunu söylemiştir.

"Kadın onu gerçekten istemişti. Eğer Rabbinin kesin delilini görmeseydi, Yûsuf da ona meyledecekti."[2] âyetindeki "ona meyledecekti ﴿وَهَمَّ بِهَا﴾" ifâdesinin muhtemel anlamları şöyledir:

* Hz. Yûsuf, kadını reddetmek, ona öğüt vermek istedi.

> Öğüt verme meselesiyle ilgili olarak şöyle bir şey anlatılmaktadır: Kadın Hz. Yûsuf ile beraber olmak isteyince kalktı, putunun yüzünü örttü. Bunun üzerine Hz. Yûsuf ona şunu söyledi: "Sen cansız bir varlıktan, seni görmeyen, fayda ve zarar vermeyen bir puttan böylesine utandığına göre, bütün yaptıklarımı gören Rabbimden ben nasıl utanmam!"[3]

* Hz. Yûsuf'un kadını reddetmesi onu çok üzdü.

* Hz. Yûsuf ona baktı.

* Hz. Yûsuf kadına vurmak ve onu kovmak istedi.

* Bu olup bitenler, Hz. Yûsuf henüz peygamber olmadan önce meydana gelmiştir.

Bazı âlimler de bu konuyla ilgili âyet-i kerîmeleri[4] şöyle açıklamışlardır: Züleyhâ'nın evine dâvet ettiği Mısırlı kadınlar Hz. Yûsuf'a şehvetle bakmakta iken, Allah Teâlâ ona peygamberlik verdi ve kendisini peygamberlik heybeti bürüdü. İşte o zaman kadınlar peygamberlik heybetinin etkisiyle artık onun güzelliğiyle meşgul olmadılar.

1. Yûsuf 12/23.
2. Yûsuf 12/24.
3. Aliyyü'l-Kârî, *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 298.
4. Yûsuf 12/31, 50-51.

Mûsâ Peygamberin Kıssası

Hz. Mûsâ'nın **küçük günah işlediğine dâir**, onun Mısır'ın yerlisi olan bir adamı bir yumrukta öldürmesi olayı zikredilebilir. Âyet-i kerîmede Allah Teâlâ öldürülen adamın Hz. Mûsâ'nın düşmanlarından ve Firavun'un dinine mensup bir Kıptî olduğunu bildirmektedir.

> Firavun, bir isim değil unvandır. Bizans krallarına Kayser, İran (Fars) krallarına Kisrâ, Habeşistan krallarına Necâşî, Türk hükümdarlarına Hâkan dendiği gibi, Mısır krallarına da Firavun denirdi. Hz. Mûsâ'nın Kıptî'yi öldürmesiyle ilgili âyet-i kerîme şöyledir: "Bir gün Mûsâ, ahâlisinin habersiz olduğu bir sırada şehre girdi ve orada biri kendi kavminden, diğeri düşman tarafından iki kişinin birbiriyle kavga ettiğini gördü. Kendi kavminden olan kişi, düşmanına karşı ondan yardım istedi; Mûsâ da ötekine bir yumruk attı, adamın ölümüne sebep oldu. Arkasından: 'Bu, şeytanın işidir. Çünkü o insanları şaşırtan apaçık bir düşmandır' dedi."[1] Birçok tefsir kitâbında bu âyet-i kerîme tefsir edilirken olay açıklanmakta, Hz. Mûsâ'nın öldürdüğü adamın Firavun'un ahçısı olduğu, kavga ettiği kimseden mutfağa odun taşımasını istediği, onun buna yanaşmaması üzerine kavga çıktığı belirtilmektedir.[2]

Konuyla ilgili âyetlerin tamamı bu olayın Hz. Mûsâ'nın peygamber olmasından önce meydana geldiğini göstermektedir.

Tâbiîn müfessirlerinden Katâde bin Diâme es-Sedûsî (v. 117/735) Hz. Mûsâ'nın Kıptî'ye, onu öldürmeyi düşünmeden elindeki çubukla vurduğunu, öldürme niyeti taşımadığı için de bunun günah olamayacağını söylemiştir.

Mûsâ aleyhisselâmın: "Bu, şeytanın işidir!"[3] ve: "Rabbim! Ben kendime yazık ettim, beni bağışla!"[4] demesi, onun günah işlediğini gösterir

1. Kasas 28/15.
2. Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, XIII, 264.
3. Kasas 28/15.
4. Kasas 28/16.

denecek olursa, tâbiîn âlimlerinden İbni Cüreyc[1] (v. 150/757) bu cümlelerin şöyle açıklanabileceğini söylemiştir: "Hz. Mûsâ bu ifâdeleri, bir peygamberin, Allah'tan emir almadan birini öldürmesi doğru olmadığı için kullanmıştır."

Tefsir ve hadis âlimi Ebû Bekir en-Nakkâş[2] (v. 351/962) şöyle demiştir:

"Hz. Mûsâ Kıptî'yi isteyerek kasten öldürmüş değildir. Yaptığı haksızlığa engel olmak için onu eliyle itmiştir. Zâten bu olayın onun peygamberliğinden önce meydana geldiği söylenmekte, âyetin seyri de bunu göstermektedir."

> Konuyla ilgili âyet-i kerîme şöyledir: "Mûsâ endişe içinde etrafı gözetleyerek şehirden çıkıp gitti ve 'Rabbim! Beni bu zâlim toplumun zulmünden kurtar!' diye yalvardı. Mûsâ, Medyen tarafına doğru yönelince, 'Umarım, Rabbim beni doğru yola iletir' dedi."[3] Kasas sûresinin 23. âyetinden itibâren Hz. Mûsâ'nın Mısır'dan kaçtıktan sonra yaşadıkları, 30. âyetinden itibâren de, aradan on yıl kadar bir süre geçtikten sonra peygamber oluşu anlatılmaktadır.

Allah Teâlâ, Mûsâ aleyhisselâmın kıssasında: "Seni türlü imtihânlarla sınamıştık."[4] buyurmaktadır.

> Bu âyet-i kerîmenin tamamı şöyledir: "Hani kız kardeşin seni takib ederek gitmiş ve onlara 'Ona bakacak birini size göstereyim mi?' demişti. Böylece Biz, gözü aydın olsun ve üzülmesin diye seni annene kavuşturduk. Bir kişiyi yanlışlıkla öldürmüştün de, seni bunun sıkıntısından kurtarmış, sonra da türlü imtihânlarla sınamıştık.

1. İbni Cüreyc diye anılan Ebü'l-Velîd Abdülmelik ibni Abdilazîz ibni Cüreyc el-Kureşî tefsir, hadis, fıkıh ve kırâat âlimidir. Onun günümüze ulaştığı bilinmeyen bir *Tefsîr*'i, *Kitâbü's-Sünen*'i ve daha başka eserleri vardır. Rivâyet ettiği hadisler *Kütüb-i Sitte*'de yer almıştır.
2. Adı Ebû Bekir Muhammed ibni Hasan el-Mevsılî'dir. Mesleği bina süslemek olduğu için Nakkâş lakabıyla tanınmıştır. Aynı zamanda bir kırâat âlimi olan Nakkâş'ın tefsir ve kırâat ilimlerine dâir birçok eseri vardır. Onun *Şifâü's-sudûr* adlı Kur'ân-ı Kerîm tefsiri günümüze ulaşmıştır.
3. Kasas 28/21-22.
4. Tâhâ 20/40.

Medyen halkı arasında yıllarca kaldın; sonra takdir ettiğimiz şekilde Medyen'den Tûr'a döndün, ey Mûsâ!"

"Seni türlü imtihânlarla sınamıştık" âyetinin anlamı, **Biz seni bir imtihândan sonra bir başka imtihâna tâbi tuttuk**, demektir. Bu imtihânlar **Hz. Mûsâ'nın Kıptî ile olan kavgası, Firavun ile olan mâcerası**, hattâ bu imtihânlardan birisi de **doğduğu zaman bir sandığın içine konulup Nil nehrine bırakılması** gibi olaylardır.

Bazı âlimler: "Seni türlü imtihânlarla sınamıştık" âyetinin mânasını açıklarken, bunun "Biz sana çile çektirdik, sıkıntı verdik" demek olmadığını, bu âyetin mânasının "Bu denemelerle seni bir peygambere yakışmayan davranışlardan arındırdık; saf, hâlis ve katışıksız bir hâle getirdik" demek olduğunu söylemişlerdir. Her ikisi de tâbiîn âlimlerinden olan Saîd ibni Cübeyr (v. 95/714) ile Mücâhid ibni Cebr (v. 102/720) bu görüştedir. Çünkü Araplar gümüşü ateşte eritip cürûfunu atarak saflaştırıp arındırma işini "imtihân: fitne" kelimesiyle anlatırlar. İmtihânın (fitnenin) asıl mânası "sınamak, gizli olanı açığa çıkarmak" demektir. Yalnız bu kelime, dinî bir terim olarak, istenmeyen sonucun elde edildiği denemelerde kullanılır.

Hz. Mûsâ ve Ölüm Meleği

Bazıları **Hz. Mûsâ'nın yanına gelen ölüm meleğine yumruk atarak gözünü çıkardığına** dâir *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*'de bulunan hadîs-i şerîfi de **onun günah işlediğine delil olarak** öne sürmüşlerdir.

Hadîs-i şerîfin tamamı şöyledir: Ebû Hüreyre radıyallahu anhın rivâyet ettiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Allah Teâlâ ölüm meleği Azrâil'i Mûsâ peygambere gönderdi. İnsan kılığındaki melek: "Senin canını almaya geldim." deyince, Hz. Mûsâ ona bir yumruk attı ve gözünü çıkardı. Bunun üzerine Azrâil, Rabbinin yanına dönerek: "Yâ Rabbi! Beni ölmek istemeyen bir kulunun yanına gönderdin." dedi. Allah Teâlâ Azrâil'e gözünü iade ettikten sonra: "Haydi tekrar Mûsâ'nın yanına git ve ona, eğer yaşamak istiyorsa, elini bir öküzün sırtına koymasını, elinin altında kalan herbir kıla karşılık kendisine bir yıl ömür ve-

rileceğini söyle!" buyurdu. O zaman Hz. Mûsâ Cenâb-ı Hakk'a: "Yâ Rabbi! O kadar yıl yaşadıktan sonra ne olacak?" diye sordu. Allah Teâlâ da: "Daha sonra öleceksin" buyurdu. Hz. Mûsâ: "Öyleyse canımı şimdi al!" dedi. Sonra da Cenâb-ı Hak'tan kendisini Arz-ı Mukaddese bir taş atımı mesafede defnedilmeyi nasip etmesini istedi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bunları söyledikten sonra şöyle buyurdu: "Şimdi orada bulunsaydım, size Mûsâ peygamberin yolun kenarında, kırmızı kum tepesinin yanında bulunan kabrini gösterirdim."[1]

Bu hadîs-i şerîfte Mûsâ aleyhisselâmın haddini aştığını ve yapmaması gereken bir şeyi yaptığını gösteren bir durum yoktur. Olay son derece açık, doğruluğu âşikâr ve yapılması câiz mâhiyettedir. Şöyleki Mûsâ peygamber, **canını almak isteyen insan kılığındaki birine karşı nefsini müdâfaa etmiş ve onun melek olduğunu bilememiştir**. Bu sebeple ona karşı kendini savunmuş ve bu savunma sonunda, Allah Teâlâ tarafından kendisini denemek için insan kılığında gönderilen meleğin gözü çıkmıştır. Fakat melek daha sonra geldiğinde ve Allah Teâlâ onun Kendi elçisi olduğunu bildirdiğinde Hz. Mûsâ Azrâil'e boyun eğmiştir.

İlk devir âlimleri ile daha sonraki âlimlerin bu hadis hakkında çeşitli yorumları bulunmakla beraber, bence en doğru yorum Hz. Mûsâ'nın kendisine gelen şahsın melek olduğunu ve kendisini denemek için geldiğini bilmeden ona tokat attığı şeklindeki yorumdur. Hocam Mâliki fakihi, hadis ve kelâm âlimi Ebû Abdillah el-Mâzerî[2] de (v. 536/1141) hadîs-i şerîfi böyle yorumlamıştır.

Mâzerî'den önce de hadis âlimi İbni Âişe[3] (v. 228/843) ile ilk devir âlimlerinden bazıları, Hz. Mûsâ'nın Azrâil'e maddî olarak tokat atmadığı, sa-

1. Buhârî, Cenâiz 68, nr. 1339, Enbiyâ 31, nr. 3407; Müslim, Fezâil 157, 158 , nr. 2372
2. Tam adı Ebû Abdillâh Muhammed ibni Alî et-Temîmî es-Sıkıllî el-Mâzerî'dir. Onun fıkha dâir pek kıymetli çalışmaları vardır. *Sahîh-i Müslim*'in ilk şerhi olan *el-Mu'lim bi-fevâ'idi Müslim* adlı eseri de ünlüdür. Kâdî İyâz, hocasının bu eserindeki bazı eksiklikleri tamamlamak ve bazı hatâları düzeltmek maksadıyla *İkmâlü'l-Mu'lim bi-fevâidi (veya:fî şerhi Sahîhi) Müslim* adlı eserini kaleme almıştır.
3. İbni Âişe diye bilinen Ebû Abdirrahmân Ubeydullah ibni Muhammed el-Kureşî el-Basrî, hadis, Arap dili ve nesep âlimidir. Muhaddis tâbiîlerden Âişe binti Talha'nın soyundan geldiği için İbni Âişe diye tanınmıştır. İbni Âişe'nin rivâyet ettiği hadisler, Ahmed ibni Hanbel'in *Müsned*'i ile sünen kitaplarında yer almıştır.

dece ileri sürdüğü delil ve izahlarla onu susturduğu ve onun delilini çürüttüğü şeklinde açıklamışlardır. Nitekim "tokat atma" ifâdesinin Arap dilinde bu anlamdaki kullanımı da bilinmektedir.

> Yukarıda, kaynaklarıyla birlikte zikrettiğimiz hadîs-i şerîfteki Azrâil'in "gözünün çıkması", Cenâb-ı Hakk'ın "ona gözünü iade etmesi" şeklindeki bilgiler, tokat atma olayını, "delil ve izahlarla susturma" şeklinde yorumlamanın isâbetli olmadığını göstermektedir. Hz. Mûsâ'nın sert ve öfkeli tabiatı da olayı mecâzî değil, hakiki mânasıyla anlamanın daha uygun olduğunu göstermektedir.

Süleymân Peygamberin Kıssası

Peygamberlerin küçük günah işleyebileceğini söyleyenler ve bazı tefsir âlimleri, Hz. Süleymân'ın günâhına delîl olarak şu âyeti ileri sürerler: "Biz Süleymân'ı da imtihân etmiş ve tahtına bir ceset bırakmıştık; sonra o, yine Bize döndü: **'Rabbim, beni bağışla' dedi.**"[1] Âyet-i kerîmedeki **"fetennâ"**nın mânası, biz onu denedik, imtihân ettik demektir.

Bu âyet-i kerîmede Hz. Süleymân'ın tâbi tutulduğu belirtilen imtihânın mâhiyeti hakkında Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

"Dâvûd peygamberin oğlu Hz. Süleymân: 'Bu gece yüz veya doksan dokuz kadınımla ilişkide bulunacağım! Her biri de Allah yolunda cihâd edecek birer yiğit doğuracak! demişti. Arkadaşı (veya melek) ona: 'İnşallah' demesini tavsiye etmiş, fakat o bir meşguliyetinden dolayı unutup inşallah dememişti. İşte bu yüzden o kadınlardan sadece biri hâmile kalmış, o da sakat bir çocuk doğurmuştu." Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bunları söyledikten sonra şöyle buyurdu: "Canımı kudretiyle elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, eğer Süleymân peygamber inşallah deseydi, o kadınlardan her biri Allah yolunda savaşacak birer yiğit doğururdu."[2]

> Bu hadîs-i şerîfteki "Bu gece yüz veya doksan dokuz ka-

1. Sâd 38/34.
2. Buhârî, Cihâd 23, nr. 2819, Nikâh 119, nr. 5242, Eymân 3, nr. 6639; Müslim, Eymân 22-25, nr. 1654.

> dınımla ilişkide bulunacağım!" ifâdesi, bazı rivâyetlerde Hz. Süleymân'ın "yetmiş kadınımla" dediği[1], bazı rivâyetlerde ise "altmış kadınımla" dediği şeklindedir.[2] Hz. Süleymân'ın "inşallah" demeyi unutmasına gelince, bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Hiçbir şey hakkında sakın: 'Ben yarın şu işi yapacağım' deme. Ancak inşallah dersen o başka. Bunu söylemeyi unuttuğun zaman Rabbini an. Ve: 'Umarım Rabbim beni bundan daha güzeline, daha doğrusuna iletir' de."[3]

Tefsir âlimleri bu konuda şöyle demişlerdir: Âyette, Süleymân Peygamberin tahtına bırakıldığı belirtilen ceset, karısının doğurduğu "sakat çocuk"tur; âyette sözü edilen "Süleymân'ın imtihânı" da budur.

Bu konuda şu görüşler de ileri sürülmüştür:

* Çocuk doğduktan sonra ölmüş, onun cesedi tahtına konmuştur.

* Hz. Süleymân'ın günahı, hanımlarıyla beraber olduktan sonra herbirinin bir çocuk doğurması yönündeki aşırı isteğidir.

* Süleymân aleyhisselâmın günahı, çocukları olması için aşırı istek ve arzuya kapılmaktan dolayı inşallah dememesidir.

* Süleymân Peygamber'in **imtihânı**, halkı üzerindeki yönetimini bir süreliğine kaybetmesiydi; **günahı** ise, huzûrunda görülecek bir dâvanın, hanımının akrabaları lehine sonuçlanmasını gönülden istemesiydi.

* Hz. Süleymân, hanımlarından birinin yaptığı bir günah yüzünden Allah Teâlâ tarafından kınanmıştır. Tarihçilerin İsrâiliyyâttan alıp naklettiği hurâfelerin aslı, esası, güvenilir bir kaynağı yoktur. Buna göre şeytan Hz. Süleymân'ın kılığına girerek onun mülk ve saltanatını ele geçirmiş, ümmetini zulümle yönetmeye başlamışmış! Hâlbuki Allah Teâlâ, şeytana böyle bir imkân vermediği gibi, peygamberleri de böyle durumlara düşmekten korumuştur.

> Tarih ve tefsir kitaplarında nakledilen **bu asılsız habere göre** Hz. Süleymân'ın çok sevdiği bir eşi kırk gün

1. Buhârî, Enbiyâ 40, nr. 3424, Keffârât 9, nr. 6720; Müslim, Eymân 23, nr. 1654.
2. Buhârî, Tevhîd 31, nr. 6769; Müslim, Eymân 22, nr. 1654.
3. Kehf 18/23-24.

süreyle puta tapmıştı. Süleymân aleyhisselâmın bundan haberi yoktu. Tuvalete gideceği veya yıkanacağı zaman saltanatının simgesi olan yüzüğünü ona verirdi. Yine bir defasında yüzüğünü eşine verdiğinde, şeytan Hz. Süleymân'ın kılığına girerek yüzüğü ondan aldı, gidip tahtına oturdu, insanlara, cinlere, kuşlara hükmetti ve Hz. Süleymân'ın idaresi altındakileri zulümle yönetmeye başladı. Öte yandan Süleymân peygamber, evinde puta tapılan günler sayısınca yani kırk gün boyunca dilenerek dolaştı. Onun yüzüğünü elinde bulunduran cin bir gün yüzüğü denize düşürünce onu bir balık yuttu. Hz. Süleymân avladığı veya bir şekilde sahip olduğu balığı kesip karnından çıkan yüzüğü parmağına takınca tekrar saltanatına kavuştu. Bu olay muhtelif kitaplarda farklı şekillerde anlatılmıştır.[1]

Burada, şeytanın öncelikle Hz. Süleymân'ın şekline girmesinin mümkün olamayacağı bilinmelidir. Bu konuda Peygamber Efendimiz'in: "Beni rüyâda gören kimse, uyanıkken de öylece görecektir -veya sanki beni uyanıkken görmüş gibidir-; çünkü şeytan bana benzeyen bir şekle giremez." hadîs-i şerîfini hatırlamalıdır.[2] Rüyâda bile Resûlullah Efendimiz'in şekline giremeyen şeytanın, uyanıkken Süleymân peygamberin şekline girmesi olacak şey değildir. Çünkü diğer peygamberlerin ümmetleri de, bizim gibi, kendi peygamberlerinin söz ve davranışlarına uymakla görevlidir. İşte bu bakımdan şeytanın bir peygamberin şekline girerek ilâhî emir ve yasakları değiştirmeye kalkmasına Cenâb-ı Hakk'ın fırsat vermesi elbette düşünülemez.

Şâyet yukarıda kendisiyle ilgili olarak nakledilen kıssada belirtilen "inşallah demeyi unutma" konusunda: "Süleymân aleyhisselâm o sırada neden inşallah demedi" diye sorulacak olursa, buna çeşitli cevaplar verilebilir:

1. Meselâ bk.Taberî, Târîh, I, 293-295; Begavî, Meâlimü't-tenzîl (Nemr), VII, 91.
2. Buhârî, İlm 38, nr. 110; Ta'bîr 10, nr. 6993-6994; Müslim, Rü'yâ 11, nr. 2266.

Birinci cevap şudur: Yukarıda geçen sahîh hadiste görüldüğü üzere, Hz. Süleymân, ilâhî takdirin gerçekleşmesi için inşallah demeyi unutmuştur.[1]

İkinci bir cevap da şudur: Hz. Süleymân, o sırada bir şeyle meşgul olduğu için, yanındaki arkadaşının (veya meleğin) inşallah demesi yönündeki tembihini duymamıştır.

Yine burada Hz. Süleymân'ın ﴿قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي﴾ "Rabbim, beni bağışla ve bana öyle bir saltanat ver ki, benden başka hiç kimseye nasip olmasın."[2] diye duâ etmesinin sebebi de sorulabilir. O, dünyaya olan aşırı hırsından, mala ve makama düşkünlüğünden dolayı Rabbinden benzersiz bir saltanat istememiştir.

> Peygamberlerin en büyük arzusu Allah'ın rızâsını kazanmak, âhiret nimetlerini elde etmektir. Onlar dünya saltanatının değersiz olduğunu, dünyanın Allah katında sivrisineğin kanadı kadar değeri bulunmadığını iyi bilir. Nitekim Peygamber Efendimiz: "Eğer dünya, Allah katında sivrisineğin kanadı kadar bir değere sahip olsaydı, Allah hiçbir kâfire dünyadan bir yudum su bile içirmezdi." buyurmuştur.[3]

Bazı müfessirlerin dediğine göre, onun öyle bir saltanat istemesinin sebebi, bazı rivâyetlerde söylendiği üzere, şeytanla imtihân edildiği sürece saltanatını kaybetmesi gibi bir durumla bir daha karşılaşmamak içindi.

> Bu konuyla ilgili olarak yukarıda "Peygamber Efendimiz'in Şeytandan Korunduğu" bahsinde şu hadîs-i şerîf geçmişti: "Bir defasında şeytan karşıma kedi şeklinde çıktı ve namazımı bozdurmak için üzerime atıldı. Ancak Allah Teâlâ bana onu yenme gücü verdi de, tutup yere çaldım. Sabahleyin hepinizin onu görmesi için Mescid'in direklerinden birine bağlamak istedim. Fakat kardeşim Süleymân peygamberin: 'Rabbim, beni bağışla, ve bana öyle bir saltanat ver ki, benden başka hiç

1. Hz. Süleymân'ın inşallah demeyi unutmasıyla ilgili *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*'de bulunduğunu söylediğimiz bu hadîs-i şerîf biraz yukarıda *Şifâ-i Şerîf*'in metninde geçti.
2. Sâd 38/35.
3. Tirmizî, Zühd 13, nr. 2320; İbni Mâce, Zühd 3, nr. 4110.

kimseye nasip olmasın.'[1] dediği hatırıma geldi. Derken Cenâb-ı Hak onu yanımdan bir köpek gibi uzaklaştırdı."[2]

Hz. Süleymân'ın benzersiz saltanat istemesinin sebebleri arasında şunlar da öne sürülmüştür:

* Her peygamber, kendini diğer peygamberlerden ayıran birer özelliğe sahip olduğu gibi, Süleymân aleyhisselâm da kendisine kimseye verilmeyen eşsiz bir saltanatın lütfedilmesini istemiştir.

* Babası Dâvûd aleyhisselâma demiri yumuşatma, Hz. Îsâ'ya ölüleri diriltme, Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi ve selleme şefâat etme (şefâat-i kübrâ ve Makām-ı Mahmûd) özelliği verildiği, gibi Hz. Süleymân da peygamberliğini gösteren eşsiz bir saltanatın kendisine verilmesini istemiştir.

Nûh Peygamberin Kıssası

(Peygamberlerin küçük günâh işleyebileceklerini düşünenlerin öne sürdüğü delillerden biri de, Nûh aleyhisselâm ile ilgili aşağıdaki âyet-i kerîmedir:)

Hz. Nûh'un, kâfir olan oğlunun gemiye alınmasını istemesi günah değildir ve oğlunun gemiye alınmasını istemekle o bir kusur da işlememiştir. Çünkü Allah Teâlâ ona: "Âileni ve îmân edenleri gemiye al!"[3] buyurmuştu. Nûh aleyhisselâm da âilesini gemiye alması yönündeki ilâhî emre bakarak oğlunun da gemiye alınmasını niyâz etmiştir;[4] oğlu

1. Sâd 38/35.
2. Buhârî, Salât 75, nr. 461, Amel fi's-salât 10, nr. 1210, Enbiyâ 40, nr. 3423, Tefsîr 38/2, nr. 4808; Müslim, Mesâcid 39, nr. 541.
3. Hûd 11/40.
   Âyet-i kerîmenin tamamı şöyledir: "Emrimiz gelip de sular coşup kaynamaya başlayınca Nûh'a şöyle dedik: 'Her canlıdan erkekli, dişili birer çifti ve daha önce suda boğulmasına karar verilenler dışında kalan âileni ve îmân edenleri gemiye al.' Zâten onunla beraber îmân eden pek az insan vardı."
4. Anlaşılan Nûh Peygamber "Âileni ve sana îmân edenleri gemiye al!" (Hûd 11/40) emrini alınca, bütün âilesinin kurtulacağını ümit etti ve bu sebeple Cenâb-ı Hakk'a: "Rabbim! Oğlum benim âilemdendir." (Hûd 11/45) diyerek O'na âilesini kurtaracağı yolundaki vaadini hatırlatmak istedi. Hz. Nûh, tûfandan sonra oğlunun âhiretteki durumunu düşünüp üzülmüş ve onun bağışlanması ümidiyle Cenâb-ı Hakk'a böyle yalvarmış da olabilir (Kandemir, Zavalsız, Şimşek, *Âyet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Hûd sûresi, 45. âyetin dipnotu).

gemiye alınmayınca da işin kendisine kapalı olan yönünü, yani onun neden gemiye alınmadığını öğrenmek istemiştir. Yoksa o, Cenâb-ı Hakk'ın âilesini kurtaracağına dâir va'dinden kesinlikle şüphe etmemiştir. Bunun üzerine de Allah Teâlâ ona, oğlunun kâfir olmakla çok kötü bir iş yaptığını ve onun, kurtaracağını va'dettiği Nûh âilesine mensup bulunmadığını, kâfirleri suya garkedeceğini, işte bundan dolayı zâlimler hakkında Kendisinden herhangi bir dilekte bulunmaması gerektiğini belirtmiş,[1] böylece Nûh aleyhisselâm da oğlunun gemiye alınması yönündeki talebi sebebiyle uyarılmış, o da izin verilmeyen bir konuda Rabbinden dilekte bulunduğu için kendi adına korkmuştur.

Tefsir ve hadis âlimi Ebû Bekir en-Nakkâş'ın (v. 351/962) naklettiğine göre Nûh aleyhisselâm oğlunun kâfir olduğunu bilmediği için Cenâb-ı Hak'tan oğlunu kurtarmasını istemekle bir günah işlememiştir.

Bazı âlimler, bu âyet hakkında bizim söylediklerimizden başka yorumlar yapmışlardır. Hz. Nûh, izin verilmeyen bir konuda dilekte bulunsa bile,[2] daha önce kendisinin böyle bir dilekte bulunması yasaklanmadığına göre günah işlemiş olmaz.

Karıncaları Yakan Peygamber

Sahîh-i Buhârî ile *Sahîh-i Müslim*'de[3] şöyle bir hadis bulunmaktadır: "Peygamberlerden birini bir karınca ısırdı, o da karıncaların yuvasını yaktı. Bunun üzerine Allah Teâlâ o peygamberi: 'Seni içlerinden sadece biri (karınca) ısırdığı için Allah'ı tesbîh eden bir topluluğu yaktın' diye uyardı."

> Şu âyet-i kerîmede her varlık türünün ayrı bir topluluk olduğu ifâde edilmektedir: "Yerde yürüyen her canlı, havada kanat çırpan her kuş sizin gibi birer topluluktur."[4]
>
> Ve her canlının Cenâb-ı Hakk'ı **tesbîh ettiği** (O'nun her türlü eksiklik, kusur ve ortaktan uzak olduğunu belirt-

1. "Allah ona: 'Ey Nûh! O aslâ senin âilenden değildir. Çünkü onun yaptığı çok kötü bir iştir. Ayrıca, hakkında bilgi sahibi olmadığın bir şeyi sakın Benden isteme! Câhillerden olmayasın diye sana öğüt veriyorum.' buyurdu." (Hûd 11/46).
2. Yani oğlunun bağışlanmasını niyâz etse bile.
3. Buhârî, Cihâd 153, nr. 3019, Bedü'l-halk 16, nr. 3319; Müslim, Selâm 148-150, nr.2241
4. En'âm 6/38.

tiği) Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle ifâde buyurulmuştur: "Yedi gök ve yer ile bunların içindekiler O'nu tesbîh eder. O'nu hamdederek tesbîh etmeyen hiçbir şey yoktur; ama siz onların tesbîhini anlayamazsınız."[1] Karıncaları yakan peygamberin şerîatında karıncayı öldürmenin ve canlıları yakmanın yasak olmadığı anlaşılıyor. Çünkü Allah Teâlâ ona bir karıncayı öldürdüğü için değil, karınca topluluğunu öldürdüğü için itap etmiştir. Bizim dinimizde ise canlıları yakarak cezâlandırmak sadece Allah Teâlâ'ya mahsus olduğu için[2] canlıların yakılması yasaktır.[3]

Öte yandan Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümânın rivâyet ettiğine göre Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem "Dört hayvanı öldürmeyi yasaklamıştır: Karıncayı, bal arısını, ibibiği (çavuş kuşunu), ağaçkakanı (göçeğeni)."[4] Peygamber Efendimiz'in öldürmeyi yasakladığı hayvanlar arasında kurbağa da vardır.[5] Öldürülmesi yasak olan karıncanın Süleymânî denen iri, uzun ayaklı, kırmızı karıncalar olduğu, küçük karıncaların verdiği zarardan kurtulmak mümkün olmadığı zaman onları öldürmenin günah olmadığı belirtilmektedir.[6]

Bu hadîs-i şerîfte o peygamberin günah işlediğini gösteren hiçbir ifâde yoktur. Karıncaları yakan peygamberin yaptığı şudur: Cenâb-ı Hak bir ağaç altında oturup dinlenmeyi insanlara mübâh kılmışken, karınca o şahsın istirâhatına engel olmuş, buna karşılık o peygamber de hem o karıncayı, hem de onun cinsini öldürmekte fayda görmüştür.

Meselenin esası şöyledir: Bir peygamber bir ağacın altına dinlenmek için oturmuştu. Bir karınca onu ısırınca, diğer karıncalar tarafından yine rahatsız edilebileceği endişesiyle eşyalarını topladı ve oradan başka bir yere gitmek zorunda kaldı. Cenâb-ı Hakk'ın gönderdiği vahiyde, o pey-

1. İsrâ 17/44.
2. Ebû Dâvûd, Cihâd 112, nr. 2673, 2675.
3. Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, VII, 412.
4. Ebû Dâvûd, Edeb 163, 164, nr. 5267; İbni Mâce, Sayd 10, nr. 3223-3224.
5. Ebû Dâvûd, Edeb 164, 165 , nr. 5269
6. Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd*, XIV, 179.

gamberin günah işlediğini bildiren bir ifâde yoktur; aksine Allah Teâlâ onu sıkıntılara sabretmeye ve intikam almamaya teşvik etmiş, nitekim bir âyet-i kerîmede de şöyle buyurmuştur: "Bir kötülüğe karşılık verecekseniz, size yapılan kadar karşılık verin. Ama sabrederseniz, elbette bu, sabredenler için daha hayırlıdır."[1]

> Uhud Savaşı'nda Medineli Müslümanlardan (Ensârdan) altmış dört, Mekkeli Müslümanlardan da (Muhâcirlerden) biri Hz. Hamza olmak üzere altı kişi şehit düşmüş, müşrikler şehitlerin çeşitli organlarını kesmişlerdi. Ensâr: "Bir gün biz de onları ele geçirirsek daha fazlasını yapacağız!" dediler. Mekke fethedildiği gün Müslümanlardan biri: "Bugün Kureyş'in kökü kazınacak!" dedi; ancak Resûl-i Ekrem: "Dört kişi dışında kimseye dokunmayın!" buyurdu[2] ve bu âyet o gün nâzil oldu.[3]

Görünüşe göre o peygamber karıncaları öldürmek sûretiyle kendine verilen zararın intikamını almış, diğer karıncaların başkalarına vereceği muhtemel zararı da ortadan kaldırmıştır. O peygamber böyle davranmakla, bir yasağı çiğnememiş ve bir günah işlememiştir. Nitekim Cenâb-ı Hakk'ın karıncaları yakan peygambere gönderdiği vahiyde, işlediği günahtan dolayı tövbe ve istiğfâr etmesi de istenmemiştir. Her şeyin en doğrusunu yine de Allah bilir.

Hatâ Etmeyen İnsan Var mı?

Peygamber Efendimiz'in: "Zekeriyâ peygamberin oğlu Yahyâ peygamber dışında, hatâ etmeyen veya hatâ etmeyi düşünmeyen kimse yoktur."[4] buyurduğu söylenmektedir. "Bu hadisin mânası nedir?" diye sorulacak olursa, bu soruya, hâlen üzerinde durduğumuz peygamberlerin

1. Nahl 16/126.
2. Tirmizî, Tefsîr 16/2, nr. 3129.
3. Kandemir, Zavalsız, Şimşek, *Âyet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Nahl 16/162. âyetin dipnotu.
4. Bu hadis, Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, I, 254, 292, 301, 320 ve Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, *Müsned* (Esed), IV, 418-419, nr. 2544'te bulunmaktadır. Kâdî İyâz, böyle bir rivâyetin bulunup bulunmadığından şüphe etmiş, şüphesini göstermek üzere de "ev kemâ kāle" terimini kullanmıştır. Hadis ilminde bu terim: "Resûlullah bu rivâyete benzer bir şey söylemiştir" veya "onun söylediği gibi" yahut "o nasıl söylemişse" anlamlarına gelmektedir.

kasten, yanılarak ve gaflet sonucu günah işleyip işlemeyecekleri bahsinde verilmiştir diye cevap veririz.[1]

14. "Âdem, Rabbinin Emrine Karşı Geldi" Âyetinin ve Kur'an ile Hadislerde Peygamberlerin Günahlarını İtiraf Etmelerinin Anlamı

Ey okuyucu! Eğer bana şöyle bir soru soracak olursan:

Sen, şimdiye kadar müfessirlerin farklı görüşlerini zikredip, ele aldıkları konuları inceden inceye araştıran âlimlerin yorumlarını ortaya koyarak peygamberlerin büyük ve küçük günah işlemeyeceklerini söyledin. İyi ama bütün bunlar karşısında ﴿وَعَصَىٰٓ ءَادَمُ رَبَّهُۥ فَغَوَىٰ﴾ "Âdem, Rabbinin emrine karşı geldi, şaşırıp kaldı."[2] âyetini nasıl açıklayacaksın?

Bir de Kur'ân-ı Kerîm'de ve sahîh hadislerde peygamberlerin kendi günahlarını dile getirdikleri, tövbe ve istiğfâr ettikleri, geçmiş günahlarına ağladıkları, âkıbetleri hakkında korku ve endişeye kapıldıkları görülmektedir. Büyük günah işlemeyen insan niçin korku ve endişeye kapılsın, neden Allah'a tövbe ve istiğfâr etsin?

İnsan Allah'tan Bilgisi Nisbetinde Korkar

Ey okuyucu! Allah beni de seni de rızâsına uygun işler yapmaya muvaffak kılsın. Şunu iyi bilmelisin ki, peygamberlerin dereceleri pek yüksektir, Allah Teâlâ'yı ve O'nun kullarına uyguladığı kanunlarını, muhteşem saltanatının yüceliğini, insanı Kendisinden korkmaya yönelten gücünün üstünlüğünü en iyi peygamberler bilir. Bu bilgi onları Allah'tan korkmaya, diğer insanlardan çok daha fazla hesaba çekileceklerini düşünerek ürpermeye yöneltir.

> "Kulları içinde ancak bilginler Allah'tan korkar."[3] âyet-i kerîmesi ile "Allah'a yemin ederim ki, insanların içinde Allah'ı en iyi tanıyan ve O'ndan en çok korkan benim."[4] hadîs-i şerîfi bu gerçeği dile getirmektedir.

1. "Peygamberlerin Küçük Günah İşleyebileceğini Söyleyenlerin Reddi ve Delillerinin Tenkidi" bahsinde bu konu geniş bir şekilde incelenmiştir.
2. Tâhâ 20/121.
3. Fâtır 35/28.
4. Buhârî, İ'tisâm 5, nr. 7301.

Peygamberlerin Günah Anlayışı Farklıdır

Başka insanlar kendilerine yasaklanmayan ve yapmaları emredilmeyen şeyleri yaptıkları zaman hiçbir sorguya çekilmedikleri hâlde, peygamberler bu yüzden hesaba çekilip, ilâhî itâba mâruz kalabilir veya hesaba çekilmekle tehdit edilebilirler.

Onlar yapmamaları gereken bir şeyi ya te'vil ederek veya yanılarak yaparlar yahut da yapılması mübâh olan dünya işlerini yaparken bile korkup ürperirler. Çünkü başkalarının yapmasında sakınca bulunmayan şeyler, onların yüce makamları ve Cenâb-ı Hakk'a olan üstün itâatları dolayısıyla günah ve isyân sayılır. Ama bu günah, diğer insanların günah ve isyânı gibi değildir. Zira günah (zenb) kelimesi Arapça'da "aşağılık ve rezil şey" demektir. Araplar her şeyin gerisine ve kuyruğuna "zeneb" derler. "İnsanların eznâbı" demek, onların en rezilleri anlamındadır.

Peygamberlerin günah sayılan fiilleri, onların en kötü işleri, en değersiz hâlleri demektir. Onların günah sayılan bu fiilleri, kendilerini arındırmak ve kötülüklerden temizlemek için meydana gelir. Peygamberlerin içlerini ve dışlarını arındırıp tertemiz yapan şey onların sâlih amelleri, güzel sözleri, açık ve gizli zikirleri, Cenâb-ı Hak karşısında hissettikleri havf ve haşyet ve O'nu gizli ve açık bir şekilde yüceltmeleridir.

Peygamber olmayan kimseler yaptıkları büyük günahlarla, hatâlarla, fuhşiyâtla son derece kirlendikleri için, peygamberlerin günah dediğimiz davranışları, onların yaptığı iyilikler seviyesindedir. İşte bunun için "ebrârın hasenâtı, mukarrabînin seyyiâtı gibidir" denmiştir.[1] Yani peygamberler (mukarrabîn) yüce makamlara sahip oldukları için, takvâ sahibi insanların (ebrârın) iyilik diye yaptığı şeyleri, kendileri açısından değersiz bulurlar.

> Bu bir mecâzî anlatımdır. Ebrârın yani takvâ sahibi insanların yaptığı iyilikler elbette değersiz değildir, çok önemlidir. Ama mukarrabînden olan peygamberler, o iyiliklerden kat kat değerli ve mükemmel olan şeyleri yapmaları gerektiğini hesap ederler.

1. Aliyyü'l-Kârî bu sözün tasavvuf büyüklerinden Ebû Saîd el-Harrâz'a ait olduğunu söylemiştir (el-Esrâru'l-merfû'a [Sabbâğ], s. 186, nr. 172).

﴿وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ﴾ "Âdem, Rabbinin emrine isyân etti."[1] âyetindeki "isyân" (asâ) kelimesinin anlamı, Allah'ın emrini yapmamak ve O'nun emrine karşı gelmektir. İsyan ister unutmak, ister yanlış yorumlamak sûretiyle yapılsın, sonuç itibâriyle o, Allah'ın emrine karşı gelmek, O'nun emrini yapmamak sayılır.

Yine aynı âyetteki "şaşırıp kaldı (gavâ)" kelimesinin anlamı, meyvesini yediği ağacın kendisine yasaklanan ağaç olduğunu bilemedi, demektir. Çünkü Arapça'da "el-Gayy" kelimesi cehâlet (bilmemek) anlamındadır.

Bazıları ise "gavâ" kelimesinin hatâ etti anlamına geldiğini, yani bunun: "Hz. Âdem yasak meyveden yediği için Cennet'te ebediyen kalma arzusuna kavuşamadı" demek olduğunu söylemişlerdir.

Hz. Yûsuf'un Hatâsı

Başkaları için günah olmayıp peygamberler için günah sayılan şeylerden biri de Hz. Yûsuf'un hapisteki arkadaşlarından birine söylediği sözdür. Âyet-i kerîme bunu şöyle ifâde etmektedir: ﴿اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ، فَأَنْسٰيهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ﴾ "Efendinin yanında benden söz et!" dedi. Fakat şeytan ona, efendisinin yanında Yûsuf'tan söz etmeyi unutturdu. Bu yüzden de Yûsuf birkaç yıl daha zindanda kaldı."[2]

Bu âyette geçen "şeytanın unutturması" ifâdesi başlıca iki şekilde yorumlanmıştır:

Biri şudur: Şeytan Hz. Yûsuf'a Allah'ı anmayı unutturdu, (o da bu yüzden hapisteki arkadaşından yardım istedi).

Diğer yorum da şöyledir: Şeytan, Yûsuf aleyhisselâmın hapisten kurtulacak olan zindan arkadaşına (kralın şarapçısına) efendisinin yanında ondan söz etmeyi unutturdu.

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

«لَوْلَا كَلِمَةُ يُوسُفَ، مَا لَبِثَ فِي السِّجْنِ مَا لَبِثَ» "Şâyet Yûsuf peygamber, 'Efendinin yanında benden söz et!' demeseydi, zindanda o kadar yıl kalmazdı."[3]

1. Tâhâ 20/121.
2. Yûsuf 12/42.
3. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* (Selefî), XI, 249-250, nr. 11640. Ayrıca bk. Taberî, *Câmiu'l-beyân* (Şâkir), XVI, 114-115, nr. 19322-19323.

İlk zâhidlerden Mâlik ibni Dînâr[1] (v. 131/748 civarı) şöyle demiştir:

"Yûsuf peygamber kralın şarapçısına:

'Mısır kralı olan efendinin yanında benden söz et!' deyince, ona:

'Yûsuf! Yoksa Benden başka seni kurtaracak bir vekil mi edindin? Öyleyse hapis süreni uzatacağım!' buyuruldu. Bunun üzerine Yûsuf aleyhisselâm:

'Yâ Rabbî! (Kuyuya atıldığım günden, zindana atıldığım zamana kadar) başıma gelen belâlar beni unutkan yaptı!' dedi.[2]

Peygamberlerin Zellesi

Bazı âlimler şöyle demiştir: "Peygamberler Allah katında üstün mertebelere sahip oldukları için, zerre kadar hatâ etseler bile Cenâb-ı Hak tarafından tenkid edilirler. Ancak diğer insanlar, peygamberlere göre kat kat fazla edep dışı davranışta bulunsalar, Cenâb-ı Hak onlara peygamberler gibi üstün bir değer vermediği için, hatâlarını bağışlar."

Peygamberlerin, peygamber olduktan sonra da "zelle" (küçük günâh) yapabileceğini söyleyenler, onların bütün günahlardan korunmuş olduğunu söyleyenlere şu soruyu yönelttiler: Diğer insanlar, söz ve davranışlarında yanılarak ve unutarak dağlar kadar hatâ etseler bile hesaba çekilmiyorlar, ama peygamberler, Allah katında o kadar üstün mertebeye sahip oldukları hâlde hesaba çekiliyorlar. Şu hâlde peygamberlerin hâli diğer insanların hâlinden daha kötü değil midir?

---

1. Ebû Yahyâ Mâlik ibni Dînâr el-Basrî tâbiîn nesline mensup güvenilir bir muhaddis, zâhid ve Basra'nın tanınmış âlimlerindendi. Enes ibni Mâlik gibi sahâbîlerden, Hasan-ı Basrî gibi tâbiîlerden hadis rivâyet etti. Çok güzel hattı vardı, Kur'ân-ı Kerîm yazarak geçimini sağlardı. Bir gün evine hırsız girdi, fakat çalacak bir şey bulamadı. Mâlik hırsıza: "Dünyalık bulamadın, âhiretlik bir şey ister misin?" diye sordu. Onun kabul etmesi üzerine abdest alıp iki rek'at namaz kılmasını söyledi. Sonra birlikte mescide gittiler. Ona hırsızın kim olduğunu soranlara: "Çalmaya geldi, biz onu çaldık!" dedi. Hikmetli sözlerinden ikisi şöyledir: "Hüzünlenmeyen kalp, vîrâne ev gibidir." "İlmiyle amel etmeyen âlim kaygan taş gibidir, yağmur tutamaz."
2. İbni Ebi'd-Dünyâ, el-Ukūbât (Hayr), s. 109, nr. 158; Begavî, *Şerhü's-sünne* (Arnaût, Şâvîş), XIV, 299, nr. 4106.

Peygamberler Niçin Belâlarla İmtihân Edilir?

Sevgili okuyucu! Allah sana ikrâmını lütfetsin! Şunu bilmelisin ki, peygamberlerin hesaba çekilmesi, diğer insanların hesaba çekilmesi gibi başlarına dünyevî veya uhrevî bir cezâ geleceği anlamında değildir. Tam aksine peygamberlerin dünyada azıcık muâheze olunmaları âhirette derecelerinin daha çok artması içindir. Peygamberlerin dünyada çeşitli belâlarla imtihân edilmeleri, onların kendilerini derleyip toparlaması ve böylece âhiretteki mertebelerinin daha çok yükselmesi içindir. Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Teâlâ'nın bazı peygamberler hakkında kullandığı şu ifâdeler bunu göstermektedir:

Hz. Âdem hakkında şöyle buyurmuştur: ﴿ثُمَّ اجْتَبٰيهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدٰى﴾ "Sonra Rabbi onu peygamber seçip Kendine yaklaştırdı. Tövbesini kabul etti ve doğru yola iletti."[1]

Dâvûd aleyhisselâm hakkında şöyle buyurmuştur: ﴿فَغَفَرْنَا لَهُ ذٰلِكَ، وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفٰى وَحُسْنَ مَاٰبٍ﴾ "Biz de onun bu hatâsını bağışladık. Onun katımızda bir değeri ve güzel bir geleceği vardır."[2]

Hz. Mûsâ: ﴿تُبْتُ إِلَيْكَ﴾ "Rabbim! Sana tövbe ettim."[3] deyince, Allah Teâlâ şöyle buyurmuştu: ﴿يَا مُوسٰى إِنِّي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَاتِي وَبِكَلَامِي﴾ "Ey Mûsâ! Seni elçi göndermek ve seninle konuşmak sûretiyle insanlar arasında sana seçkin bir yer verdim."[4]

Allah Teâlâ Hz. Süleymân'ı tahtına bir ceset koyarak imtihân etmiş,[5] o da Rabbine yönelerek "Rabbim, beni bağışla!"[6] diye yalvarıp tövbe etmiş, bunun üzerine Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştu: "Biz de rüzgârı onun emrine verdik ki, onun emriyle istediği yöne doğru tatlı tatlı eserdi. Binalar kuran ustaları, dalgıçlık yapanları ve şeytanları, zincirlere vurulmuş daha nice yaratıkları da onun emrine verdik. Dedik ki: 'Bunlar bizim armağanımızdır. İster başkalarına ver, ister tut; hesabı sorulmaz.' Doğrusu onun katımızda yüksek bir değeri ve güzel bir geleceği vardır."[7]

1. Tâhâ 20/122.
2. Sâd 38/25.
3. A'râf 7/143.
4. A'râf 7/144.
5. Bu konu bir önceki "Peygamberlerin Küçük Günah İşleyebileceğini Söyleyenlerin Reddedilmesi" bahsinde ele alınmıştır.
6. Sâd 38/34.
7. Sâd 38/36-40.

Bir kelâm âlimi, "Peygamberlerin zellesi, görünüşte zelledir (küçük bir kusurdur); aslında onların zellesi, ilâhî bir ikrâm ve Allah'a yakınlık vesîlesidir" diyerek bizim daha önce söylediğimiz mânaya işaret etmiştir.

Allah Teâlâ Peygamberleri Niçin Uyarır?

Peygamberlerin en küçük bir kusur yüzünden muâheze edilmelerinin sebebi, diğer insanları veya peygamber derecesinde olmayan müttakī mü'minleri uyarmaktır. Onlara hatâ ettikleri takdirde hesaba çekileceklerini hatırlatmak, zihinlerine günahtan sakınma bilincini yerleştirmektir. Böylece Cenâb-ı Hakk'ın kendilerine verdiği nimetlere her zaman şükretmelerini, sıkıntıya uğrayınca sabretmelerini sağlamaktır. Bir de peygamberler yüce makamlara sahip mâsum insanlar oldukları hâlde hesaba çekildiklerine göre, diğer insanların hâli nice olur anlayışına sahip kılmaktır.

İşte bu sebeple Basralı zâhid ve vâiz Sâlih el-Mürrî[1] (v. 172/788) şöyle demiştir:

"Cenâb-ı Hakk'ın Dâvûd aleyhisselâmın kıssasını zikretmesinin sebebi, tövbe edenlere Allah Teâlâ'nın rahmetinin genişliğini hatırlatarak onları sevindirmek ve ümitsizliğe kapılmamalarını sağlamaktır."

Müfessir ve muhaddis sûfî İbni Atâ da[2] (v. 309/922) şöyle demiştir:

"Allah Teâlâ'nın Yûnus aleyhisselâmın kıssasını anlatması,[3] onun kusurlarını ortaya koymak için değil, bizim Peygamberimiz Efendimiz'den kavminin ezâ ve cefâsına daha çok sabretmesini istemek içindir."

"Peygamberler, peygamber olduktan sonra da küçük günah işleyebilir" diyenlere şöyle deriz: "Siz ve sizinle aynı görüşü paylaşanlar, büyük günahlardan sakınıldığı zaman küçük günahların bağışlanacağını söylüyorsunuz. Peygamberlerin büyük günah işlemekten mâsum olduğunu sizin gibi biz de söylüyoruz. Peygamberler küçük günahlar işleseler bile bu günahları bağışlandığına göre; onların küçük günahlar yüzünden Cenâb-ı

1. Ebû Bişr Sâlih el-Mürrî, Hasan-ı Basrî gibi âlimlerden hadis öğrenmiş, gözü yaşlı, dinleyenleri etkileyen kıssacı bir vâizdi. Ünlü fakih ve muhaddis Süfyân es-Sevrî onu dinleyince, bu kıssacı değil, düpedüz uyarıcı demişti.
2. Ebü'l-Abbâs Ahmed ibni Muhammed ibni Sehl ibni Atâ hakkında bilgi için bk. I, 109.
3. Kur'ân-ı Kerîm'de onun Allah Teâlâ'nın iznini beklemeden kavmine kızarak çekip gitmesi gibi hâllerinden söz edilmesi kastedilmektedir.

Hak tarafından uyarılmalarının ve yine bu günahlardan dolayı korkup tövbe etmelerinin anlamı nedir?"

Onların sorumuza verdikleri cevap, bizim, peygamberlerin yapmamaları gereken bir şeyi ya te'vil ederek veya bunu yanılarak yapmaları yüzünden Cenâb-ı Hak tarafından uyarılacaklarına dâir söylediklerimizin tamamen aynıdır.

Peygamberler Niçin Tövbe ve İstiğfâr Eder?

Bazı âlimler de şöyle demiştir: Gerek Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin çokça istiğfâr edip tövbe etmesi, gerekse diğer peygamberlerin tövbe ve istiğfârlarının sebebi; Cenâb-ı Hakk'ın nimetlerine şükürlerini sunmak, O'nun yüceliği önünde boyun eğmek, O'na gerektiği gibi kulluk edememekten dolayı kusurunu itiraf etmektir.

Nitekim Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem gelmiş geçmiş zelle ve hatâlarından dolayı sorguya çekilmeyeceğinden emin olduğu hâlde «أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا» "Bu lütuflarından dolayı Allah'a çok şükreden bir kul olmayayım mı?" buyurmuştur.[1]

Allah'ın Elçisi şöyle de buyurmuştur: «إِنِّي أَخْشَاكُمْ لِلّٰهِ، وَأَعْلَمُكُمْ بِمَا أَتَّقِي» "Allah'tan en çok korkanınız benim; O'na karşı nelerden sakınacağını en iyi bilen de benim."

> Bu rivâyetin tamamı şöyledir: Bir adam Peygamber Efendimiz'e gelerek "Cünüp olmuşum, hâlbuki oruç tutmak istiyordum." deyince, Allah'ın Elçisi kendisinin de aynı durumda olduğunu, ancak yıkanıp oruç tutacağını söyledi. Adamın: "Ama sen bizim gibi değilsin, Allah senin yaptığın, yapacağın bütün günahları bağışlamıştır." deyince, ona şöyle buyurdu: "Allah'a yemin ederim ki, sizin Allah'tan en çok korkanınız ve nelerden sakınacağını en iyi bilenniz olmayı umarım."[2]
>
> "Resûl-i Ekrem'e Tâbi Olmanın ve Sünnetine Uymanın Farz Olduğu" bahsinde hadîs-i şerîfin şöyle bir rivâyeti geçmişti: Hz. Âişe radıyallahu anhâ şöyle demiştir:

1. Hadîs-i şerîfin tamamı için bk. I, 508.
2. Müslim, Sıyâm 79, nr. 1110; Mâlik, *Muvatta'*, Sıyâm 9.

"Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bir şey yaptı ve o konuda ruhsat verdi. Bazıları bu ruhsatı kullanmak istemedi. Allah'ın Elçisi bunu duyunca bir konuşma yaptı. Allah'a hamdü senâdan sonra şöyle buyurdu:

"Bazı kimselere ne oluyor da benim yaptığım bir şeyi yapmak istemiyor? Allah'a yemin ederim ki, onların arasında Allah'ı en iyi bilen ve O'ndan en çok korkan benim."[1]

İlk sûfîlerden, hadis, kelâm ve tefsir âlimi Hâris ibni Esed el-Muhâsibî[2] (v. 243/857) şöyle demiştir: "Allah Teâlâ meleklere ve peygamberlere kendilerinden râzı olduğunu bildirdiği için, onların Allah'tan korkması, O'nun yüceliğini kabul etme ve O'na kulluğunu arzetme türünden bir korkudur."

Bazı âlimler; peygamberlerin tövbe ve istiğfâr etmelerinin sebebi, ümmetlerinin kendilerini örnek alması ve yaptıklarını yapması içindir, demişlerdir. Nitekim Peygamber Efendimiz de: «لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ، لَضَحِكْتُمْ قَلِيلًا وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا» "Eğer siz benim bildiğimi bilseydiniz, az güler, çok ağlardınız!" buyurmuştur.[3]

"Resûl-i Ekrem'in Rabbinden Korkması, O'na İtaat ve Çok İbadet Etmesi" bahsinde Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bu hadîs-i şerîfi değişik münasebetlerle söylediği, Cenneti ve Cehennem'i gördüğünden bahsederken: "Eğer siz benim gördüklerimi görseydiniz, az güler çok ağlardınız!" buyurduğu[4] zikredilmişti.

Bazı âlimlerin söylediğine göre tövbe ve istiğfârda, Allah Teâlâ'nın muhabbetini ve rızâsını daha çok kazanmaya çalışmak gibi hoş bir mâna daha vardır. Nitekim Cenâb-ı Hak: ﴿إِنَّ اللهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ﴾

1. Buhârî, Edeb 72, nr. 6101, İ'tisâm 5, nr. 7301; Müslim, Fezâil, 127, 128, nr. 2356.
2. Hâris ibni Esed, nefis muhasebesine çok önem verdiği ve nefsin devamlı sûrette muhâsebe altında tutulması gerektiğini söylediği için "Muhâsibî" diye anıldı. Babası Mu'tezile mezhebine mensup, oldukça zengin bir âlimdi. Mu'tezile'ye mensup insanlar gibi o da kader inancını kabul etmediği için Muhâsibî babasının mirasını reddetti. O sebeple maddî sıkıntı çekti. Onun nefis muhâsebesi ve ahlâka dâir pek çok eseri arasından *er-Riâye li hukûkillâh*, *Risâletü'l-Müsterşidîn ve Fehmü'l-Kur'ân* anılabilir.
3. Buhârî, Rikāk 27, nr. 6485.
4. Müslim, Salât 112, nr. 426.

"Elbette Allah çok tövbe edenleri de, çok temizlenenleri de sever."[1] buyurmuştur.

Resûllerin ve nebîlerin her an istiğfâr etmesi, kemâle ermek için bir hâlden diğerine geçmesi, gafletten dolayı tövbe etmesi, mübâh olanı bırakıp itâate yönelmesi **Allah Teâlâ'nın muhabbetini ve rızâsını elde etmek içindir**. İstiğfârda[2] tövbe mânası da vardır.

Allah Teâlâ hazretleri Resûl-i Ekrem'inin yaptığı ve yapacağı bütün günahları bağışladıktan sonra şöyle buyurmuştur:

﴿لَقَدْ تَابَ اللهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ، إِنَّهُ بِهِمْ رَؤُفٌ رَحِيمٌ﴾

"Andolsun ki, Allah, Peygamberini affettiği gibi, o zor zamanda, içlerinden bir kısmının kalpleri yılgınlığa düşmek üzereyken Peygamber'e tâbi olan Muhâcir ve Ensârı da tövbeye muvaffak kıldı ve tövbelerini kabul etti. Çünkü O, kullarına karşı çok şefkatli, çok merhametlidir."[3]

Bir başka âyette de şöyle buyurmuştur: ﴿فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ، إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا﴾ "Rabbini hamdederek tesbîh et ve O'ndan bağışlanma iste. Çünkü O tövbeleri çok kabul edendir."[4]

15. Peygamberlerin Mâsum Olduğu

Ey okuyucu! Buraya kadar anlattıklarımızdan anlaşılan şudur: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin Allah Teâlâ'yı ve O'nun sıfatlarını bilmemesi mümkün değildir; Cenâb-ı Hak onu bu konuda bilgisiz olmaktan korumuştur. Resûl-i Ekrem'in peygamberlikten sonra mâsum olduğu hem akıl yoluyla hem de İslâm âlimlerinin görüş birliği (icmâ) ile bilinir. Peygamberlikten önce mâsum olduğu ise hem sünnet yoluyla hem de İslâm âlimlerinden nakledilen bilgilerle bilinir.

> Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem, her insanın temiz olarak doğduğunu şöyle ifâde buyurmuştur: "Her

1. Bakara 2/222.
2. İstiğfâr, "Cenâb-ı Mevlâ'dan mağfiret istemek yani günahlarının üstünü tamamen örterek onları bağışlamasını niyâz etmek" demektir.
3. Tevbe 9/117.
4. Nasr 110/3.

çocuk İslâm fıtratı (dini kabule elverişli bir yaratılış) üzere doğar. Fakat sonra annesi-babası onu Yahudi, Hıristiyan veya Mecûsî yapar. Bu durum, hayvanların her âzâsı tam olarak yavrulamasına benzer. Siz kesmeden önce, kulağı kesik olarak doğmuş hayvana rastlar mısınız?"

Peygamber Efendimiz bu sözlerin ardından, hadisini destekleyen şu âyet-i kerîmeyi okumuştur: "Bütün bâtıl inançlardan uzak şekilde, yüzünü ve özünü hak dine çevir: **O fıtrat dinine ki, insanları Allah onun üzerine yaratmıştır.**"[1]

Resûlullah Efendimiz, uzunca bir hadîs-i kudsînin konumuzla ilgili bölümünde Cenâb-ı Hakk'ın şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "**Ben bütün kullarımı Müslüman (hanîf) olarak yarattım.** Ama şeytanlar, onların yanına giderek, kendilerini dinlerinden kopardılar. Benim helâl kıldığım şeyleri onlara haram kıldılar. Benim hakkında delil indirmediğim bir şeyi, Bana ortak koşmalarını emrettiler."[2]

Resûlullah'ın Rabbinden vahiy ile aldığı ve ümmetine tebliğ ettiği şeyleri bilmemesi de aklen ve dinen mümkün değildir. Cenâb-ı Hakk'ın onu peygamber olarak görevlendirip insanlara gönderdiği andan itibâren kasıtlı veya kasıtsız olarak yalan söylemekten ve söylediğinin aksini yapmaktan korunmuştur. Din, icmâ, akıl ve diğer deliller bakımından onun yalan söylemesi ve söylediğinin aksini yapması kesinlikle olacak şey değildir. Kendisine peygamberlik verilmeden önce de yalan söylemekten elbette münezzehtir. Büyük günah işlemekten münezzeh olduğu da İslâm âlimlerinin görüşleriyle kesinlik kazanmıştır. Küçük günahlardan münezzeh olduğunda ise hiçbir şüphe yoktur. Devamlı sûrette yanılıp gaflete düşmekten, ümmetine din olarak getirdiği hususlarda hatâ edip unutmaktan korunmuştur. Hoşnut olduğu zaman da, kızgın olduğu zaman da, ciddî olduğu zaman da, şaka yaptığı zaman da hatâ etmekten korunmuştur.

1. Rûm 30/30; Buhârî, Cenâiz 79, 92, nr. 1358, 1359, 1385, Tefsîr 30, nr. 4775, Kader 3, nr. 6599; Müslim, Kader 22-25, nr. 2658.
2. Müslim, Cennet 63, nr. 2865.

Mü'mine Düşen Görev

Hâl böyle olunca, ey mü'min sana düşen, bu hâllerin hangisinde olursa olsun Resûl-i Ekrem'in peygamber olarak ortaya koyduğu her şeyi gönül hoşluğu ile kabul etmek, onun buyruklarına dört elle sarılmaktır; bütün bunların ne kadar değerli olduğunu kavramak, son derece önemli olduğunu bilmek ve onlara gereken önemi vermektir.

Zira bir kimse Peygamber Efendimiz hakkında nelere inanılması gerektiğini, onun için nelerin câiz olduğunu, nelerin aslâ söz konusu olmayacağını bilmezse yanlış bir inanca saplanıp kalır, ona yakışmayan şeylerden onu tenzîh edemez. O zaman da peygamberin yapmayacağı şeyleri onun yapacağını söyleyebileceği için, bilgisizliği yüzünden helâk olup gider, Cehennem'in dibine yuvarlanır. Çünkü peygamberde bulunmayacak bir şeyin onda bulunduğunu, onun yapmaması gereken bir şeyi yaptığını sanmak, insanı Cehennem'e sürükler.

Bu husus şu hadîs-i şerîfte ifâde edilmektedir: Allah'ın Elçisi Mescid-i Nebevî'de itikâf yaptığı günlerde, bir gece mü'minlerin annesi Safiyye binti Huyey ile evlerine dönerken, karşılaştığı iki Müslümanı asılsız bir düşünceye kapılmaktan korumak için, onlara yanındaki hanımın eşi Safiyye olduğunu söyledi. Ardından da şöyle buyurdu:

"Şeytan insanın vücûdunda kan gibi dolaşır, onun sizin kalbinize bir kötülük, bir şüphe atıp da helâk olmanızdan korktum."

> Bu olayı Safiyye binti Huyey annemiz şöyle anlatıyor: Ramazanın son on günüydü. Resûl-i Ekrem Efendimiz Mescid-i Nebevî'de itikâf yapıyordu. Hadisin bazı rivâyetlerine göre Fahr-i Âlem Efendimiz'in diğer hanımları da kendisini ziyârete gelmişlerdi. Evleri yakın olanlar kalkıp gittiler. Safiyye annemiz ise uzakta, Üsâme bin Zeyd'e ait bir evde oturuyordu. Vakit akşam olduğu için Resûlullah Efendimiz Safiyye annemize: "Sen acele etme, beraber gidelim" buyurdu. Birlikte dışarı çıktılar. Yolda Ensâr'dan iki kişiyle karşılaştılar ve onlar Efendimiz'e selâm verip süratle yollarına devam ettiler. İşte o zaman İki Cihân Güneşi Efendimiz, onların kendisi hakkında yanlış bir düşünceye kapıla-

bileceğini hesap ederek onlara biraz durmalarını söyledi ve yanındaki hanımın eşi Safiyye olduğunu belirtti. Böyle bir açıklama o sahâbîleri çok üzdü. Onların: "Sübhânallah! Yâ Resûlallah böyle bir açıklamaya ne gerek var?" gibi bir şey söylemeleri üzerine de, şeytanın insanın vücûdunda kan gibi dolaştığını ve onların kalplerine "Acaba Peygamber'in yanındaki kadın kimdi?" gibi bir düşünce atmasından korktuğunu ifâde buyurdu.[1]

Bir peygamberin mâsum olduğunu, günahlardan korunduğunu bilmeden onun kendisine yakışmayan bir davranışta bulunduğunu varsaymak bir mü'mini dinden çıkarabilecek kadar tehlikeli bir davranış olduğu için Peygamber Efendimiz o iki sahâbîsi adına endişeye kapılmıştır.

Peygamberin Mâsum Olduğunu Bilmenin Üç Faydası

Birinci Fayda: Ey okuyucu! Allah sana nimetlerini ikrâm etsin. Peygamberlerin günah işlemeyeceklerine dâir yukarıdan beri ele aldığımız bahislerden çıkan faydalardan biri işte budur. Olabilir ki, peygamberlerin mâsum olduğunu bilmeyen bir câhil ortaya çıkar da, bu konuda verilen bilgileri gereksiz bulur, bunları konuşmamanın daha uygun olacağını zanneder. Fakat sen, Peygamber Efendimiz'in günahlardan korunduğuna dâir verdiğimiz bu bilgileri her Müslümanın mutlaka bilmesi gerektiğini görmüş oldun.

Her Müslümanın bu bilgileri öğrenmesi ve böylece îmânını koruması gerektiğini anlamış oldun.

İkinci Fayda: Peygamberlerin günahlardan korunması bahsi dinin ana meselerinden biri olduğu için usûl-i fıkıh ilminde bu konuya son derece ihtiyaç vardır. Fıkhın saymakla bitmeyecek bir çok konusu bu bahse dayanır. Fakihlerin ihtilâf ettiği birçok konu bu bahisten elde edilen bilgilerle çözülür. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin sözleri ve fiilleri ihtilâf edilen konuların çözülmesini sağlar. Bu bahis usûl-i fıkhın çok

1. Buhârî, İ'tikâf 8, 11, 12, nr. 2035, 2037-2039, Farzu'l-humüs 4, nr. 3101, Bed'ü'l-halk 11, nr. 3281, Edeb 121, nr.6219, Ahkâm 21, nr. 7171; Müslim, Selâm 23-25, nr. 2175.

önemli konularından biridir. Bu konunun dayanağı Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin gerek verdiği haberlerde, gerekse tebliğ ettiği dinde doğru sözlü oluşudur. Onun ümmetine bildirdiği konularda yanılmaması, büyük günahlardan korunmuş olması, Cenâb-ı Hakk'ın emirlerine kasten aykırı davranmaması esastır. Peygamberlerin, özellikle Fahr-i Cihân Efendimiz'in küçük günah işleyip işlemediğinde âlimler ihtilâf ettikleri için, ümmetin bu tür davranışlarda peygamberlere uyup uymayacağı da ihtilâflıdır. Nitekim kelâm ve usûl-i fıkıh ilimlerinde bu konu geniş bir şekilde ele alındığı için biz burada sözü uzatmayacağız.

Üçüncü Fayda: Bu bahisten elde edilen üçüncü fayda hâkimleri ve müftileri ilgilendirir. Bir adam kalksa da Peygamber Efendimiz hakkında câiz veya gerekli yahut imkânsız olan bir konuda bir söz söylese, bu konuda hüküm ve fetvâ verecek olan hâkim ve müftinin Resûlullah hakkında câiz veya gerekli olan veya imkânsız olan şeyleri bilmesi gerekir. Bunları bilmeyen, bu konulardaki icmâ ve ihtilâftan haberi olmayan hâkim ve müfti nasıl hüküm ve fetvâ verecektir? Adamın söylediği sözün Peygamber aleyhisselâm hakkında övgü mü, yoksa yergi mi olduğunu nasıl bilecektir? Bilmediği takdirde ise, ya öldürülmesi haram olan bir Müslümanın, "Bu kâfir oldu" diye öldürülmesine cüret edecek veya Resûlullah Efendimiz'in hürmet edilmesi gereken hakkının çiğnenmesine sebep olacaktır.

Usûlcüler, müctehid âlimler ve ele aldığı konuları derinlemesine araştırıp inceleyen ilim adamları peygamberlerin günah işlemekten mâsum olup olmadığı konusunda ihtilâf ettikleri gibi, onlar meleklerin mâsum olup olmadığı konusunda da farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

16. Meleklerin Mâsum Olduğu

Müslümanlar, meleklerin Allah'a inanmış, O'nun katında üstün değer kazanmış varlıklar olduğunu kabul etmişlerdir. Önde gelen İslâm âlimleri şu konuda görüş birliği içindedir: Meleklerin peygamberleri, insanların peygamberleriyle aynı durumda ve aynı değerdedir.

> Meleklerin de peygamberleri bulunduğu Kur'ân-ı Kerîm'de: "Allah meleklerden de elçiler seçer, insanlardan da..."[1] âyetiyle belirtilmiştir. Cebrâil, İsrâfil, Mîkâil ve Azrâil'in meleklerin peygamberleri olduğu kabul edilir.

1. Hac 22/75.

İnsanlara gönderilen peygamberler nasıl mâsum ise, meleklerin peygamberleri de sözlerinde ve tebliğlerinde hatâ etmezler. Meleklerin peygamberleri de, insanlara gönderilen peygamberler gibi Cenâb-ı Hak'tan aldıkları buyrukları ümmetlerine tebliğ ederler. Yalnız âlimler, peygamber olmayan meleklerin de mâsum olup olmadığı konusunda ihtilâf etmişlerdir. Bazı âlimler bütün meleklerin günahlardan korunmuş olduğunu söylemiş, bunu söylerken de şu âyetlere dayanmışlardır:

﴿لَا يَعْصُونَ اللهَ مَآ أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ﴾ "Onlar Allah'a isyân etmezler, kendilerine emredileni yaparlar."[1]

> Bu âyet-i kerîme Cehennem'de görevli melekler hakkında olup tamamı şöyledir: "Ey îmân edenler! Kendinizi ve âilenizi öyle bir ateşten koruyun ki, yakıtı insanlar ve taşlardır; başında ise hiçbir emrinde Allah'a isyân etmeyen ve ne emredilirse onu yapan güçlü ve sert tabiatlı melekler vardır."

﴿وَمَا مِنَّآ إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ. وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّآفُّونَ. وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ﴾ "Melekler derler ki: 'Her birimizin belirli bir makâmı vardır. Biz sıra sıra dizilenleriz. Ve biz sadece Allah'ı tesbîh edenleriz.'"[2]

﴿وَلَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ، وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ. يُسَبِّحُونَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ﴾ "Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi O'na âittir. O'nun yakınında bulunan melekler ise O'na kulluk etmekten yüksünmez ve yorulmazlar. Gece gündüz bıkmadan, usanmadan O'nu tesbîh ederler."[3]

﴿إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ﴾ "Rabbinin huzûrunda bulunanlar, elbette O'na kulluk etmekten kibirlenmezler. O'nu hep tesbîh eder, yalnız O'na secde ederler."[4]

﴿كِرَامٍ بَرَرَةٍ﴾ "Saygın ve itâatkâr kâtiplerin elleriyle yazılmıştır."[5]

> Bu âyet-i kerîmede Kur'ân-ı Kerîm'in Levh-i Mahfûz'a saygın ve itâatkâr melekler tarafından yazıldığı ifâde

1. Tahrîm 66/6.
2. Sâffât 37/164-166.
3. Enbiyâ 21/19-20.
4. A'râf 7/206.
5. Abese 80/16.

buyurulmaktadır. Bir sonraki âyet de bunu desteklemektedir.

﴿لَا يَمَسُّهُۥٓ إِلَّا ٱلْمُطَهَّرُونَ﴾ "Tertemiz olanlardan başkası ona dokunmasın."[1]

Konuyu daha iyi kavramak için bu âyeti iki önceki âyetle birlikte okumalıdır: "Bu çok şerefli bir Kur'an'dır. O korunmuş bir kitaptadır (Levh-i Mahfûz'dadır). Tertemiz olanlardan başkası ona dokunmasın."[2] ﴿لَا يَمَسُّهُۥٓ إِلَّا ٱلْمُطَهَّرُونَ﴾ ifâdesinin hem "dokunamaz" hem de "dokunmasın" şeklinde anlaşılması mümkündür. Bazıları bunu "Tertemiz olan meleklerden başkası, Levh-i Mahfûz'daki Kur'an'a el süremez" şeklinde anlamışlardır. Ancak çoğunluk, bu âyeti, tertemiz olanlardan, yani abdestli olanlardan başkasının mushafa el süremeyeceği şeklinde anlamaktadır. Nitekim dört mezhebin dördünde de hüküm bu şekildedir. Bununla beraber, birinci şık kabul edilse bile, göktekilerin ancak tertemiz olarak dokunabildikleri şeye karşı yerdekilerden de aynı saygıyı beklemek en doğru davranış olur.[3]

Bütün Melekler Günahsızdır

Bazı âlimler ise, meleklerin mâsum olduğunu gösteren bu ve benzeri âyetlerin[4] sadece onların peygamberleri ve Cenâb-ı Hakk'a yakın mertebede bulunanlarıyla ilgili olduğunu söylemişlerdir. Diğer meleklerin mâsum olmadığını söylerken de tarihçilerin ve müfessirlerin, meleklerin de günah işlediğine dâir zikrettiği bazı rivâyetlere dayanmışlardır. İnşallah biz bu rivâyetleri az sonra bu bahiste ele alıp değerlendireceğiz.

Ancak burada şu kadarını söyleyelim ki, bütün meleklerin mâsum ve günahsız olduğu görüşü en doğru görüştür. Melekler, Allah katında yüce mertebelere sahiptir. Onlar kendilerini bu mertebeden aşağı düşürecek kusurlardan münezzehtir.

1. Vâkıa 56/79.
2. Vâkıa 56/78-79.
3. Kandemir, Zavalsız, Şimşek, *Âyet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Vâkıa 56/79. âyetin dipnotu.
4. Bu konu şu âyet-i kerîme de hatırlanabilir: "Onlar, Allah izin vermeden konuşmazlar ve yalnız O'nun emriyle hareket ederler." (Enbiyâ 21/27).

Bir hocamızın kitabında bu konuda şöyle dediğini gördüm: Bütün meleklerin mâsum ve günahsız olduğuna dâir bu kadar âyet ve hadis varken, bir âlimin bu konuda ayrıca söz söylemesine gerek yoktur.

Ben de şöyle diyorum: Bundan önceki bahiste peygamberlerin günahlardan korunduğuna dâir söylediğimiz şeyler (üç fayda başlığıyla anlatılanlar), meleklerin günahsızlığı konusunda da geçerlidir. Şu farkla ki, peygamberlerin sözlerine ve davranışlarına ittibâ etmek gerekli olduğu hâlde, meleklerin söz ve davranışları hakkında bilgimiz olmadığı için onlara uymakla yükümlü değiliz.

Hârût ve Mârût Kıssası

Bütün meleklerin günahsız olmadığını söyleyenlerin ileri sürdüğü delillerden biri Hârût ve Mârût kıssasıdır. Onlar, Hârût ve Mârût hakkında tarihçilerin söylediği ve bazı müfessirlerin naklettiği bilgilere dayanır, Hz. Ali ile Abdullah ibni Abbâs'tan rivâyet edilen onlara dâir haberleri ve imtihân edilişlerini zikrederler.[1]

Ey okuyucu! Allah seni rızâsına uygun işler yapmaya muvaffak kılsın! Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden bu konuya dâir nakledilen sahîh veya zayıf hiçbir rivâyet yoktur.[2]

> Bu konuda Ahmed ibni Hanbel'in *Müsned*'inde[3] ve İbni Hibbân'ın *es-Sahîh*'inde[4] ve daha başka hadis kitaplarında nakledilen şöyle bir rivâyet vardır: Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümânın Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemden rivâyet ettiğine göre Allah Teâlâ Hz. Âdem'i yeryüzüne indirince melekler O'na: "Ey Rabbimiz! 'Biz Seni hamdederek tesbîh ve takdîs edip dururken, orada bozgunculuk edip kan dökecek birini mi yaratacaksın?' demişler; Allah da onlara: 'Ben sizin bilme-

1. Hz. Ali ile Abdullah ibni Abbâs'tan rivâyet edilen haberin benzeri, bir sonraki dipnotta Abdullah ibni Ömer'den rivâyet edilecektir.
2. bk. İbni Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm* (Selâme), I, 354; Sââtî, el-Fethu'r-Rabbânî litertîbi *Müsned*'l-İmâm Ahmed ibni Hanbel eş-Şeybânî, XVIII, 70-73. Bu rivâyetin daha geniş tenkidi için bk. İbni Hibbân, *es-Sahîh* (Arnaût), XIV, 64-66.
3. II, 134.
4. XIV, 63-66, nr. 6186.

diklerinizi bilirim' buyurmuştu."[1] O zaman melekler: "Ey Rabbimiz! Biz sana Âdemoğlu'ndan daha itâatkârız" deyince Cenâb-ı Hak meleklere: "Öyleyse içinizdeki en değerli meleklerden ikisini seçiniz de onlar yeryüzüne indirilsin, o zaman onların ne yapacağına bakalım" buyurdu. Melekler Hârût ile Mârût'u seçtiklerini söyleyince onlar yeryüzüne indirildiler. Bunun ardından Zühre yıldızı (Çoban yıldızı) en güzel kadın kılığına sokuldu ve onların karşısına çıkarıldı. Zühre, Hârût ile Mârût'un yanına gelince, bunlar ona sahip olmak istediler. O da: "Siz Allah'a şirk koşmadıkça istediğinizi yapmam!" dedi. Onlar da: "Biz aslâ Allah'a şirk koşmayız." dediler. Zühre onların yanından ayrıldı, kucağında bir çocukla birlikte geri döndü. Onlar yine Zühre ile beraber olmak istediler. Bu defa Zühre: "Siz bu çocuğu öldürmedikçe istediğinizi yapmayacağım!" dedi. Onlar yine: "Vallahi biz onu kesinlikle öldürmeyiz." dediler. Zühre tekrar onların yanından ayrıldı ve bir kadeh içkiyle geri döndü. Hârût ile Mârût yine ona sahip olmak istediler. O zaman Zühre: "Şu içkiyi içmedikçe isteğinizi yerine getirmem!" dedi. (İçki içmenin daha hafif bir günah olduğunu düşünen) Hârût ile Mârût o içkiyi içip sarhoş oldular. Zühre ile ilişkide bulundular, o çocuğu da öldürdüler. Hârût ile Mârût ayılıp kendilerine gelince, kadın onlara: "Kesinlikle yapmayız dediğiniz şeylerin hepsini sarhoş olunca yaptınız!" dedi. Bunun üzerine Hârût ile Mârût dünya azabı ile âhiret azabından birini seçmekte serbest bırakıldılar, onlar da dünya azabını tercih ettiler."

Bu rivâyeti değerlendiren âlimler, özellikle de İbni Kesîr Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden böyle bir rivâyetin gelmediğini söylemiş, Abdullah ibni Ömer'in bunu Peygamber Efendimiz'den değil, İsrâiloğullarından kıssalar nakletmesiyle bilinen Kâ'bü'l-Ahbâr'dan rivâyet ettiğini ve bu rivâyetin doğru olduğunu söylemişlerdir.

1. Bakara 2/30.

Ayrıca bu mesele kıyasla hâlledilebilecek bir konu da değildir.

Hârût ve Mârût hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen olayın yorumu hakkında müfessirler ihtilâf etmişlerdir.

> Bu olay Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle anlatılmaktadır: "Onlar, Süleymân'ın saltanatı konusunda şeytanların uydurduğu yalanlara uydular. Oysa Süleymân hiçbir zaman kâfir olmadı. Fakat insanlara büyü yapmayı, Bâbil'de Hârût ve Mârût adlı meleklere indirilen bilgileri öğreten o şeytanlar kâfir oldular. Halbuki o iki melek: "Biz insanları denemek için gönderildik, sakın büyü yaparak kâfir olma!" demeden kimseye bir şey öğretmezlerdi. Onlar ise bu iki melekten karı ile kocanın arasını açacak şeyler öğreniyorlardı. Oysa onlar Allah'ın izni olmadıkça o büyü ile hiç kimseye zarar veremezler. Fakat onlar kendilerine yarar değil zarar getirecek şeyleri belliyorlardı. Ve elbette onlar, büyüyü satın alan kimselerin âhirette hiçbir nasibi olmadığını da çok iyi biliyorlardı. Kendilerini ne kötü bir şey karşılığında sattılar. Keşke bunu da bilselerdi."[1] Kādî İyâz, bu âyet-i kerîmeyi bahsimizin ilerleyen kısımlarında tefsir edecektir.

Bu konuda müfessirlerden birinin söylediğini diğeri kabul etmemiş, bir kısmının söylediğini de birçok Selef âlimi kabul etmemiştir. Konuyu bu bahiste geniş bir şekilde ele alacağız. Bu konudaki haberler Yahudilerin uydurmaları olup onların kitaplarından nakledilmiştir. Nitekim Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de onların bu konuyu uydurup Süleymân aleyhisselâma nisbet ettiklerini ve onu kâfirlikle suçladıklarını bildirmiştir.

> Yahudiler Hz. Süleymân'ı hiç sevmezlerdi. Onun Resûl-i Ekrem'in dediği gibi bir peygamber değil, büyü ile olağanüstü güçler elde eden, hayvanlara ve cinlere söz geçiren bir hükümdâr olduğunu ileri sürerlerdi. Bunun sebebi, Hicr sûresinin 18. âyetinde belirtildiği üzere şeytanlar, Allah'ın emirlerini birbirine aktaran meleklerden kulak hırsızlığı yaparak yarım yamalak duydukları bir

1. Bakara 2/102.

> şeye yüz yalan katarak onları kâhin dostlarına iletirlerdi. Onlar da gaybdan haber veriyoruz diye insanları kandırırlardı.[1] Süleymân aleyhisselâm onların sırlarının yazılı olduğu bilgileri ele geçirdi ve bunları tahtının altına gömdü. Onun vefâtından sonra şeytanlar, bu gömülü bilgileri ortaya çıkardılar ve onu insanlara "Süleymân'ın eşsiz hazinesi (büyüsü)" diye sundular.[2] Âyette Allah Teâlâ, onların bu iddialarının hiçbir kıymeti ve esası bulunmadığını belirtmektedir.[3]

Hârût ve Mârût kıssasında birçok çirkinlik bulunmaktadır. İnşallah biz bu çirkinlikleri ortaya çıkaracağız ve olayın üzerindeki perdeyi kaldıracağız.

Hârût ve Mârût Kıssasının Mâhiyeti

Âlimler ve müfessirler bu kıssada birçok bakımdan ihtilâfa düşmüşlerdir:

İlk ihtilâf ettikleri şey, Hârût ile Mârût'un iki melek mi, yoksa iki insan mı olduğu konusudur.

Âyet-i kerîmedeki "iki melek" ifâdesiyle kastedilen Hârût ile Mârût mudur?

Âyet **iki melek anlamında "melekeyn"** diye mi, **iki padişah anlamında "melikeyn"** diye mi, yoksa her iki şekilde birden mi okunacaktır?

Yine "vemâ ünzile ale'l-melekeyni" âyeti ile "vemâ yüallimâni min ahadin" âyetlerindeki **"mâ" harfleri nâfiye midir, yoksa mevsûle midir?**

> "Mâ" harfleri nâfiye olursa, meleklere sihir indirilmediği ve onların kimseye sihir öğretmediği anlamı çıkar; mevsûle olursa, onlara sihir indirildiği ve insanlara sihir öğrettikleri anlamı çıkar.

1. Buhârî, Bed'ü'l-halk 6, nr. 3210, Tıb 46, nr. 5762.
2. Saîd ibni Mansûr, *es-Sünen* (nşr. Âli Humeyd), II, 595; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), II, 29, nr. 3050.
3. Bu bilgi için bk. Kandemir, Zavalsız, Şimşek, *Âyet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Bakara 2/102'nin dipnotu.

Müfessirlerin büyük çoğunluğu şöyle demiştir: Allah Teâlâ insanları iki meleğin onlara sihir öğretmesi yoluyla imtihân etmiştir. Buna göre sihir yapmak insanı dinden çıkarır; sihir yapmanın helâl olduğunu düşünerek sihir öğrenip yapanlar kâfir olur; sihir öğrenip yapmayanlar ise hayatlarını mü'min olarak sürdürürler.[1] Nitekim Allah Teâlâ, Kur'ân-ı Kerîm'de, meleklerin büyü yapmayı öğrenmek isteyenlere: ﴿إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ﴾ "Biz insanları denemek için gönderildik, sakın büyü yaparak kâfir olma!"[2] dediklerini belirtmektedir. Melekler sihir öğrenmeye gelen insanlara sihri öğretmeden önce onları şöyle uyarırlardı:

"Sakın sihir öğrenip yapmayın! Sihir, karı kocayı birbirinden ayırır;[3] sihir hilesine başvurmayın: Bakınız bu sihir çok kötü bir şeydir, sakın sihir yapıp da kâfir olmayın!" derlerdi.

Hârût ile Mârût Kimseye Büyü Öğretmedi

Şu hâle göre bu iki meleğin sihrin kötülüğünü anlatarak insanları uyarmaları, Allah'ın emrini uygulamaktan ibarettir. Onların Cenâb-ı Hakk'ın kendilerine emrettiği şeyi yapması günah değildir. Başkalarının sihri öğrenip yapmaları ise kendileri için bir imtihândır.

Tebe-i tâbiîn âlimlerinden Abdullah ibni Vehb'in[4] (v. 197/813) rivâyet ettiğine göre, bazı kimseler, tâbiîn âlimlerinden Hâlid ibni Ebî İmrân'ın[5] (v. 125/743) yanında Hârût ile Mârût'tan bahsettiler ve onların insanlara büyü yapmayı öğrettiklerini söylediler. Bunun üzerine Hâlid ibni Ebî İmrân: "Biz o melekleri böyle bir şey yapmaktan tenzîh ederiz." dedi. O zaman orada bulunan biri Bakara sûresinin (2) 102. âyetini okuyarak, "Hârût ile Mârût'a indirilen bilgilerden" söz edince, bu ünlü âlim ona cevap olarak: "O meleklere böyle bir bilgi indirilmedi." dedi.

---

1. Aliyyü'l-Kârî şöyle demiştir: "İmâm Ebû Hanîfe, İmâm Mâlik ve İmâm Ahmed ibni Hanbel'e göre sihir yapmak küfürdür, insanı dinden çıkarır. İmâm Şâfiî'ye göre ise sihrin helâl olduğunu düşünmeyerek sihir yapmak büyük günahtır." (*Şerhu'ş-Şifâ*, II, 322).
2. Bakara 2/102.
3. Âyet-i kerîmedeki "Onlar Allah'ın izni olmadıkça o büyü ile hiç kimseye zarar veremezler." (Bakara 2/102) ifâdesi, **Cenâb-ı Hak dilemedikçe büyünün zarar veremeyeceğini** göstermektedir.
4. Abdullah ibni Vehb hakkında bilgi için bk. I, 356.
5. Tunus kadısı diye bilinen Ebû Ömer Hâlid ibni Ebî İmrân et-Tücîbî, rivâyetleri *Sahîh-i Buhârî* ile *Sünen-i İbni Mâce* hâriç, *Kütüb-i Sitte*'de yer alan güvenilir bir muhaddis ve fakihti. O, aynı zamanda duâsı makbûl, âbid ve zâhid bir âlimdi.

Görüldüğü üzere Hâlid ibni Ebî İmrân'ın yanında bulunan kimseler, Hârût ile Mârût'un, kendilerinden sihir yapmayı öğrenmek isteyenlere büyünün küfür olduğunu söylemek ve Allah Teâlâ'nın insanları sihir ile çetin bir imtihâna tâbi tuttuğunu belirtmek şartıyla isteyenlere sihir yapmayı öğretmelerine izin verildiğini söylüyorlar, Hâlid ibni Ebî İmrân da onlara, Hârût ile Mârût'un kimseye sihir öğretmediğini kesin bir dille ifâde ediyor. Hâlid ibni Ebî İmrân çok büyük bir âlim olarak o iki meleği büyük günah işlemekten tenzîh etmişken, biz onları konuyla ilgili haber ve hikâyelerde anlatıldığı şekilde küfre düşecek işler yapmaktan nasıl tenzîh etmeyiz?[1]

Hâlid ibni Ebî İmrân'ın "vemâ ünzile ale'l-melekeyni" âyetindeki "mâ" harfini nâfiye (olumsuzluk edâtı) kabul ederek âyeti: "O meleklere böyle bir bilgi indirilmedi" şeklinde açıklaması Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümâdan nakledilmektedir.

Bu Kıssanın En Uygun Tefsiri

Endülüslü kırâat âlimi Ebû Muhammed Mekkî bin Ebî Tâlib[2] de (v. 437/1045) der ki:

"İbni Abbâs'tan nakledilen bu görüşe göre ﴿وَمَآ أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ﴾ âyetindeki 'mâ' harfi olumsuzluk edâtı (nâfiye) kabul edildiği takdirde, ﴿وَمَا كَفَرَ سُلَيْمٰنُ﴾ "Süleymân hiçbir zaman kâfir olmadı."[3] ifâdesini şöyle anlamak gerekir: Şeytanların uydurduğu, Yahudilerin de onlardan öğrenip yaptığı sihri Hz. Süleymân hiçbir zaman yapmadı ve dolayısıyla küfre girmedi. ﴿وَمَآ أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ﴾ "Meleklere indirilen bilgiler"[4] âyetinde sözü edilen melekler Cebrâil ile Mîkâil'dir. Yahudiler sihri getiren meleklerin Cebrâil ve Mîkâil olduğunu ileri sürmüşler, sihri hazırlayıp Hz. Süleymân'ın tahtının altına gömmüşler, sonra da onun saltanatını sihirle yürüttüğünü iddia etmişlerdir. Allah Teâlâ ise Yahudilerin yalan söylediğini âyet-i kerîme ile ortaya koymuştur."

Sihir yapmayı öğretenlerin şeytanlar olduğu âyet-i kerîmede şöyle

1. Ahmed ibni Hanbel'in *Müsned*'i ile İbni Hibbân'ın Sahîh'inden naklen yukarıda dipnotta verdiğimiz Zühre olayı ve onun Hârût ile Mârût'a işlettiği söylenen günahlar kastedilmektedir.
2. Mekkî bin Ebî Tâlib hakkında bilgi için bk. I, 87.
3. Bakara 2/102
4. Bakara 2/102

ifâde buyurulmaktadır: "Bâbil'de Hârût ve Mârût adlı iki meleğe indirilen bilgileri öğreten o şeytanlar kâfir oldular."[1]

Hârût ile Mârût Melek mi, İnsan mı?

Bazıları âyette zikredilen Hârût ile Mârût'un iki melek değil, sihir öğrenen iki adam olduğunu söylemiştir.

Ünlü tâbiîn âlimi Hasan-ı Basrî de (v. 110/728) "vemâ ünzile ale'l-melekeyni" âyetini "melikeyni" şeklinde okuyarak Hârût ile Mârût'un Bâbilli iki zâlim kral olduğunu söylemiştir. Bu okuyuşa göre "mâ" harfi nâfiye (olumsuzluk edatı) değil mevsûle olmuş olur.

Ashâb-ı kirâmdan olan Abdurrahman ibni Ebzâ[2] da (v. 70/689 civarı) "melekeyni" kelimesini "melikeyni" şeklinde okumuş ve o bu meliklerin Hz. Dâvûd ve Süleymân olduklarını söylemiştir. Bu durumda "mâ" yine nâfiye (olumsuzluk edatı) olmuş olur.

Tefsir âlimi ve Hanefî fakihi Ebü'l-Leys es-Semerkandî'nin (v. 373/973) söylediğine göre o iki adam (o iki melik), İsrâiloğulları'ndan iki kraldı ve Allah Teâlâ onların yüzünü başka bir şekle soktu (meshetti).

Kelimenin "Melekeyni" şeklinde okunması meşhûr, ancak "melikeyni" şeklinde okunması kabul görmeyen (şâz) bir kırâat şeklidir. Bu âyetin, yukarıda geçtiği üzere Ebû Muhammed Mekkî bin Ebî Tâlib'in söylediği şekilde tefsir edilmesi uygundur. Çünkü bu yorum, melekleri günah işlemekten tenzîh eden, onların hiçbir kötülük yapmayacağını belirten ve onların tertemiz olduğunu ortaya koyan bir yorumdur. Nitekim Allah Teâlâ melekleri "tertemiz",[3] "saygın ve itâatkâr",[4] "hiçbir emrinde Allah'a isyân etmeyen" varlıklar diye nitelemiştir.

---

1. Bakara 2/102.
2. Abdurrahmân ibni Ebzâ el-Huzâî, Kur'ân-ı Kerîm üzerindeki derin bilgisiyle tanınırdı. Fıkıh ve ferâiz konularını da çok iyi bilirdi. Hz. Ömer onun hakkında: "Abdurrahmân ibni Ebzâ, Cenâb-ı Hakk'ın Kur'ân-ı Kerîm ile şereflendirdiği kimselerdendir." derdi. Hz. Ali onu Horasan vâliliğine tâyin etmişti. Abdurrahmân ibni Ebzâ'nın tâbiînden olduğunu söyleyenler de vardır.
3. Kâdî İyâz'ın bu görüşü, "Tertemiz olanlardan başkası ona dokunmasın" (Vâkıa 56/79) âyetini "Tertemiz olan meleklerden başkası, Levh-i Mahfûz'daki Kur'an'a el süremez" şeklinde anlayanlara göredir. Ancak dört mezhebin dördü de bu âyeti, "tertemiz olanlardan", yani abdestli olanlardan başkasının mushafa el süremeyeceği şeklinde anlamıştır.
4. Kur'ân-ı Kerîm'in Levh-i Mahfûz'da bulunduğunu ifâde eden âyet-i kerîmede, onun "Saygın ve itâatkâr kâtiplerin elleriyle yazıldığı" (Abese 80/15-16) belirtilmektedir.

Yukarıdan beri söylenenleri Aliyyü'l-Kârî şöyle özetlemiştir: Âlimlerimiz;

* Âyet-i kerîme "melekeyn" diye okunduğunda, Hârût ile Mârût'un kastedildiğini söylemişlerdir (Bu durumda "mâ" mevsûledir).

* Âyet-i kerîme "melekeyn" diye okunduğunda Cebrâil ile Mîkâil'in kastedildiğini söylemişlerdir (Ancak bu durumda "mâ" nâfiyedir).

Âyet-i kerîme "melikeyn" diye okunduğunda Hz. Dâvûd ile Hz. Süleymân'ın kastedildiğini söylemişlerdir (Bu durumda da "mâ" nâfiyedir.)[1]

Şifâ-i Şerîf şârihlerinden Şihâbüddîn el-Hafâcî, meleklerin mâsûmiyeti bahsinin sonunda, Kādî İyâz'ın "Bu konuda güvenilir hiçbir rivâyet olmadığına" dâir görüşüne itiraz etmektedir. İbni Hacer el-Askalânî ile İmâm Süyûtî'nin Hârût ile Mârût'a dâir rivâyetleri incelediklerini ve bunlar arasından senedi sahîh rivâyetler tesbit ettiklerini hatırlatmakta, meleklerin hiçbir günah işlemeyeceğini, yalnız burada farklı bir durum söz konusu olduğunu belirterek şunları söylemektedir: Allah Teâlâ meleklere yeryüzünde bir halîfe yaratacağını söylediği zaman **onlar işin mâhiyetini anlamak üzere**: "Biz Seni hamdederek tesbîh ve takdîs edip dururken, orada bozgunculuk edip kan dökecek birini mi yaratacaksın?" demişler, Cenâb-ı Hak da onlara: **"Şâyet insandaki şehvet duygusunu size de versem, siz de onlar gibi olursunuz"** buyurmuş, meleklerin buna hayret etmeleri üzerine, Allah Teâlâ'nın bunu denemek için aralarından iki melek seçmelerini istemiş, Hârût ile Mârût bunun üzerine seçilmiş, onlar insan kılığına sokularak kendilerine şehvet duygusu verilmiş, yeryüzüne indirildikleri zaman da Zühre'yi görünce imtihânı kaybetmişlerdir.

1. *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 324.

Denemeye tâbi tutulan Hârût ile Mârût o sırada beşer özelliğine sahip oldukları için, onların hatâsı meleklere mâledilemez.[1]

İblîs Kıssası

Meleklerin günah işlediğini söyleyenlerin öne sürdüğü hususlardan biri de İblîs kıssasıdır.[2] Onlar İblîs'in meleklerden, meleklerin başkanlarından, Cennet'in bekçilerinden biri olduğunu, buna benzer başka meziyetlere de sahip bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Şeytanın meleklerden olduğunu söylerken de "O zaman meleklere 'Âdem'e secde edin' dediğimizde İblîs'ten başka hepsi derhal secdeye kapandı."[3] âyetindeki "İblîs'ten başka hepsi" şeklindeki istisnâya dayandılar. Âlimler, İblîs'in meleklerden olduğu konusunda da ittifak etmediler; hattâ âlimlerin büyük çoğunluğu bu görüşü reddettiler. Her biri tâbiîn neslinin ünlü âlimlerinden olan Hasan-ı Basrî (v. 110/728), Katâde bin Diâme es-Sedûsî (v. 117/735) ve Zeyd ibni Eslem (v. 136/753): "Hz. Âdem insanların atası olduğu gibi, İblîs de cinlerin atasıdır" dediler.

Âyet-i kerîmede İblîs hakkında: "O cinlerdendi"[4] buyurulması, İblîs'in Hz. Âdem'e neden secde etmediğini belirtirken: "Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın" demesi[5], İblîs'in nûrdan yaratılan meleklerin cinsinden olmadığını göstermektedir. Resûl-i Ekrem de bu konuyu şöyle aydınlatmıştır: "Melekler nûrdan, cinler saf bir ateş alevinden (﴿مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ﴾ [Rahmân 55/15]), Âdem de size bildirilen şeyden (topraktan) yaratılmıştır." (Müslim, Zühd 60). Melek ile şeytan arasındaki önemli farklardan biri de meleğin üreyip çoğalmaması, yani zürriyetinin olmamasıdır. Şeytana gelince, onun soyunun hangi yolla meydana geldiği âyet ve sahîh hadislerde belirtilmemekle beraber, üreyip çoğaldıkları insanoğluna hitap eden şu âyet-i kerîmede ifâde buyurul-

1. *Nesîmü'r-riyâz* (Atâ), VI, 14.
2. İblîs, ilk yaratılan büyük şeytandır. İblîs hakkında bilgi için bk. II, 238.
3. Bakara 2/34.
4. Kehf 18/50.
5. A'râf 7/12.

maktadır: "Onlar size düşman iken, Beni bırakıp da onu ve onun soyunu mu dost ediniyorsunuz?"[1]

Tâbiîn neslinin ünlü âlimlerinden Şehr ibni Havşeb[2] (v. 100/718) şöyle demiştir:

"İblîs, bozgunculuk yaptıkları zaman, meleklerin yeryüzüne kovduğu cinlerdendi.[3] Arapça'da, aynı cinsten olmayan şeyler arasında da istisnâ yapılabilir. Nitekim Allah Teâlâ Hz. Îsâ'yı öldürdüklerini sanan kimselerden söz ederken 'Bu konuda zan ve hayallerinin peşinden gitmekten başka hiçbir bilgileri yoktur'[4] buyurmak sûretiyle, bilgi ile zan aynı cinsten olmadığı hâlde onlar arasında istisnâ yapmıştır."

Meleklerin mâsum varlıklar olmadığını ileri sürenlerin rivâyet ettiği şöyle bir haber vardır: Meleklerden bir gurup Allah'a isyân ettiği zaman yakıldılar. Yine meleklerden bir guruba Hz. Âdem'e secde etmeleri emredildiğinde ona secde etmekten kaçındılar, onlar da aynı şekilde yakıldılar. Daha sonra Hz. Âdem'e secde etmeyen bir başka gurup da yakıldı. En sonunda Kur'ân-ı Kerîm'de haber verilen olaydaki melekler ona secde etti, fakat İblîs secde etmedi.

Bu haberin aslı, esası yoktur. Sahîh rivâyetler bunların hiçbir dayanağının bulunmadığını göstermektedir. Aklı başında olanlar böylesi haberlere dönüp bakmaz.

1. Kehf 18/50.
2. Ebû Saîd Şehr ibni Havşeb eş-Şâmî, ashâb-ı kirâmdan Esmâ binti Yezîd'in azatlı kölesidir. Büyük sahâbîlerden hadis rivâyet etmiş, rivâyetleri dört büyük Sünen'de yer almış güvenilir bir hadis râvisidir. O Kur'ân-ı Kerîm'i İbni Abbâs hazretlerinden öğrenmiştir.
3. Şehr ibni Havşeb'in bu sözü bazı tefsirlerde rivâyet edilmekte ve: "İblîs, meleklerin kovduğu cinlerdendi. Meleklerden biri onu esir alıp semâya çıkardı." denilmektedir (bk. Taberî, *Câmiu'l-beyân* [Şâkir], I, 507, XVIII, 42; İbni Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm* [Selâme], I, 231).
4. Nisâ 4/157.

İKİNCİ KISIM

PEYGAMBERİMİZİN VE DİĞER PEYGAMBERLERİN DÜNYEVÎ HÂLLERİ

Önceki bahislerde Resûl-i Ekrem Efendimiz'in diğer peygamberler gibi beşer olduğunu, onun bedeninin de diğer insanların bedeni gibi hastalıklara, elemlere mâruz kaldığını, onun da sevindiğini, üzüldüğünü ve sonunda bütün insanlar gibi ölümü tattığını görmüştük. Peygamber Efendimiz'in bu açılardan diğer insanlar gibi olması onun için bir kusur değildir. Bir şey, kendi cinsinden olan daha mükemmel şeylerle kıyaslandığı zaman noksanlık söz konusu olur.

> İnsanların kimi diğerine göre daha faziletli ve güzel huylu olduğu için onlar arasında böyle bir kıyas yapılabilir. Falan daha cömert, filan daha cimri denebilir; ancak kusurlu olmak insanoğlunun tabiatında vardır, bu sebeple de bütün insanlar kusurludur.

Allah Teâlâ dünya halkı için "Orada yaşayacak, orada ölecek ve oradan diriltileceksiniz!"[1] diye takdir buyurmuş ve bütün insanları dünyada olup biten şeylerden etkilenecek tabiatta yaratmıştır.

1. A'râf 7/25.

Resûl-i Ekrem'in Başına Gelen Sıkıntılar

İşte bunun için Fahr-i Âlem Efendimiz de hastalanmış,[1] rahatsızlanmış, soğuk ve sıcaktan etkilenmiş, acıkmış, susamış,[2] öfkelenmiş,[3] canı sıkılmış,[4] aşırı derecede yorulup yorgun düşmüş, zayıflık ve yaşlılık onun da yakasına yapışmış, attan düşüp yaralanmış,[5] kâfirler onun mübârek yüzünü incitip dişini kırmış,[6] kendisine zehirli koyun eti yedirilmiş,[7] sihir yapılmış,[8] hastalanıp tedâvi görmüş, hacamat yaptırmış (kan aldırmış),

1. Hz. Âişe, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem kadar acı çeken bir insan görmediğini söylemiştir (Tirmizî, Zühd 56, nr. 2397). Nitekim Allah'ın Elçisi son hastalığı sırasında, diğer insanlara nisbetle iki misli daha fazla ıstırap çektiğini söylemiştir (Buhârî, Merdâ 3, nr. 5648).
2. Burada şunu unutmamalıdır: Peygamber aleyhisselâm insanlara örnek davranışlar ortaya koymak için gönderilmiştir. Onun acıkması, susaması, kimi zaman karnına taş bağlayarak bunlara sabredip katlanması ümmetini yetiştirmek içindir. Yoksa onun "Şüphesiz ben sizin gibi değilim. Beni Allah yedirir içirir." buyurması da (Buhârî, Savm 48, nr. 1961-1964; Müslim, Sıyâm 56, nr. 1102) bunu göstermektedir.
3. Onun öfkesi bizimki gibi değildir, o sadece haksızlıklar ve ümmetinde gördüğü bazı lâübâlilikler karşısında öfkelenmiştir.
4. Bedevîlerden gördüğü kabalıklar ve benzeri durumlar zaman zaman onun canını sıkmıştır.
5. Enes ibni Mâlik radıyallahu anh şöyle demiştir: "Bir defasında Peygamber Efendimiz attan düşüp sağ tarafı zedelenmişti. Biz de onu ziyâret için yanına gittik. O sırada namaz vakti girdi. Allah'ın Elçisi bize oturduğu yerden namaz kıldırdı, biz de arkasında otururak kıldık." Bu rivâyetin devamında Efendimiz onlara nasıl namaz kılacaklarını anlattıktan sonra sözünü şöyle tamamlamıştır: "İmâm namazı oturarak kılarsa siz de otururak kılın." (Buhârî, Salât 18, nr. 377, Ezân 123, nr. 805; Müslim, Salât 77-79, nr. 411).
6. "Resûl-i Ekrem'in Hilmi, Sıkıntılara Tahammülü, Affı ve Sabrı" bahsinin dipnotunda da belirtildiği gibi Uhud Gazvesi'nde, Peygamber Efendimiz'in sağ alt çenesindeki ön dişleriyle azıları arasındaki mübârek dişi, Sa'd ibni Ebî Vakkâs'ın kardeşi Utbe bin Ebî Vakkâs'ın attığı bir taşla kırılmıştı. "Dendân-ı Saâdet" veya "Dendân-ı Şerîf" diye anılan bu kırık diş, bugün Topkapı Sarayı Hırka-i Saâdet Dâiresi'nde korunmaktadır. Yine aynı gün Abdullah ibni Kamîe adlı kâfir de attığı bir taşla yanağının üst tarafını yarmış, Fahr-i Cihân Efendimiz'in miğferinin iki halkası kırılıp bu yaraya saplanmıştı. Aşere-i Mübeşşere'den olan Ebû Ubeyde bin Cerrâh bu halkaları dişleriyle çıkarmaya çalışırken iki ön dişini kırmıştı.
7. Yine "Resûl-i Ekrem'in Hilmi, Sıkıntılara Tahammülü, Affı ve Sabrı" bahsinde geçtiği üzere Hayber'in fethinden sonra Yahudi bir kadın, kızarttığı bir koyunun her tarafına zehir sürerek Fahr-i Kâinât Efendimiz'e hediye etmiş, Allah'ın Elçisi ilk lokmayı ağzına attıktan sonra ashâbına "Bu koyundan sakın yemeyin; zira o bana zehirli olduğunu haber verdi" buyurarak onları uyarmış, fakat Bişr ibni Berâ etten bir lokma yediği için ölmüştü (Buhârî, Hibe 28, nr. 2617, Cizye, nr. 3169, Tıb 55, nr. 5777; Müslim, Selâm 45, nr. 2190).
8. Resûlullah Efendimiz'e sihir yapılması olayı bir sonraki bahiste ele alınacaktır.

kendisine duâ edilmiş ve hastalıktan Allah'a sığınmış,[1] sonra eceli yetip vefât etmiş, Refîk-i a'lâ'ya[2] kavuşmuş ve şu çile ve imtihân dünyasından kurtulmuştur. Resûlullah Efendimiz'in başına gelen bu hâller, insanoğlunun kurtulması mümkün olmayan hususlardır.

Diğer Peygamberlerin Başına Gelen Sıkıntılar

Diğer peygamberlere gelince, onların başına gelen sıkıntılar Peygamber Efendimiz'in yaşadığı sıkıntılardan kat kat fazladır. Onların kimi öldürülmüş,[3] kimi ateşe atılmış,[4] kimi de testereyle biçilmiştir.[5] Allah Teâlâ, peygamberlerinden bir kısmını bu hâllere düşmekten, kimini de ümmetlerinin saldırısından muhâfaza etmiştir. Nitekim Cenâb-ı Hak Resûlullah Efendimiz'i düşmanlarının bazı saldırılarından himâye buyurmuştur.

> Yahudilerin Fahr-i Cihân Efendimiz'e suikast tertip edebileceğini düşünen bazı sahâbîler, geceleyin onu korumaya çalışırlardı. "Allah seni insanlardan koruyacaktır."[6]

1. Bir defasında Cebrâil aleyhisselâm, Peygamber Efendimiz'e gelerek: "Yâ Muhammed, hasta mısın?" diye sordu. Efendimiz de: "Evet" dedi. Cebrâil aleyhisselâm da ona: "Seni rahatsız eden her şeyi gidermesini Allah'tan niyâz ederim. Her nefsin (veya hasetçi her insanın gözünün) şerrinden Allah seni korusun. Allah'tan şifâ ihsân etmesini dilerim" diye duâ etti (Müslim, Selâm 40, nr. 2186).
2. Hz. Âişe radıyallahu anhâ, Fahr-i Âlem Efendimiz'in, vefâtından önce kendisine yaslandığını ve: "Allahım, beni bağışla, bana merhamet et ve beni refîk-i a'lâya ilet!" diye duâ ettiğini söylemiştir (Buhârî, Merdâ 19, nr. 5674, Megâzî 83,84, nr. 4440, 4463; Müslim, Selâm 46, nr. 2191, Fezâilu's-sahâbe 85, 87, nr. 2444). "Refîk-i a'lâ" kıymetli dostlar demektir. Sevgili Efendimiz "Refîk-i a'lâ" ifâdesiyle peygamberleri, sıddîkları, şehidleri ve sâlihleri kastetmiş, onların arasına katılmak istemiştir. Nitekim Âişe annemiz vefât edeceği sırada Resûlullah Efendimiz'in Nisâ sûresinin 69. âyetinin "Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberler, sıddîklar, şehitler ve sâlihlerle beraber (eyle). Bunlar ne güzel arkadaştır!» kısmını kısık bir sesle okuduğunu söylemiştir (Müslim, Fezâilu's-sahâbe 86, nr. 2444).
3. Yahudilerin peygamberleri haksız yere öldürdükleri Kur'ân-ı Kerîm'de belirtilmektedir (Bakara 2/61; Âl-i İmrân 3/21, 112). Onlar Zekeriya Peygamber'i ve onun oğlu Yahyâ Peygamber'i öldürmüşlerdir.
4. Hz. İbrâhim'i kral Nemrut ateşe atmıştır.
5. Zekeriya Peygamber testere ile biçilerek öldürülmüştür. Eski devirlerde bazı Müslümanlar da zâlim krallar tarafından aynı şekilde işkence edilerek öldürülmüşlerdir. Fahr-i Cihân Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Önceki ümmetler içinde bir mü'min tutuklanır, kazılan bir çukura konulurdu. Sonra da bir testere ile başından aşağı ikiye biçilir, eti-kemiği demir tırmıklarla taranırdı." (Buhârî, Menâkıb 25, nr. 3612).
6. Mâide 5/67.

> âyeti nâzil olunca, Resûl-i Ekrem Efendimiz kendisini bekleyen sahâbîlerine: "Allah Teâlâ beni koruyacaktır." diyerek onları evlerine gönderdi.[1]

Cenâb-ı Hakk'ın Resûlünü Koruduğu ve Korumadığı Olaylar

Her ne kadar Yüce Rabbi onu Uhud Savaşı'nda Mekkeli müşriklerden biri olan Abdullah ibni Kamîe'nin elinden korumadığı için mübârek yüzü yaralanmış ise,[2] Tâiflileri dine dâvet ettiği ve kâfirler onu taşa tuttuğu sırada Cenâb-ı Hak Habîbini düşmanlarının gözünden muhâfaza buyurmamış ise de,[3] Allah'ın Elçisi hicret sırasında Sevr Mağarası'na giderken Yüce Rabbi kâfirlerin onu görmesini engellemiştir.[4] Yine Cenâb-ı Hak onu Gavres ibni Hâris'in kılıcından,[5] Ebû Cehil'in üzerine atmayı tasarladığı taştan,[6] Sürâka'nın atından muhâfaza buyurmuştur.[7] Lebîd ibni

1. Tirmizî, Tefsîr 5/4, nr. 3046.
2. Uhud Savaşı iyice kızıştığında Abdullah ibni Kamîe adlı kâfir, attığı bir taşla İki Cihân Güneşi Efendimiz'in mübârek yanağının üst tarafını yardı, bu sırada Resûl-i Ekrem'in miğferinin iki halkası kırıldı ve halkalar bu yarılan yere battı. Bu Allah ve Resûlullah düşmanı Efendimiz'e taş fırlatırken: "Al, bu da benden: Abdullah ibni Kamîe'den!" demiş, bunu duyan Allah'ın Habîbi de ona: "Allah seni iki paralık etsin!" diye beddua etmişti. Savaştan sonra bir gün bu kâfirin karşısına bir dağ keçisi çıkmış, onu toslaya toslaya parçalamıştır (Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* [Selefî], VIII, 130-131, nr. 7596).
3. "Resûl-i Ekrem'in Şefkat ve Merhameti" bahsinde "Dağlar Meleğinin Teklifi" yan başlığı altında bu olaydan söz edilmişti bk. I, 276.
4. Kādî İyâz, "Allah Teâlâ'nın Resûl-i Ekrem'i Koruması" bahsinde bu olaya şöyle temas etmişti: "Allah Teâlâ'nın Resûl-i Ekrem'ini ona kötülük düşünenlerden koruduğuna ve onu kendi himâyesine aldığına dâir hicret sırasında meydana gelen o meşhûr olay da burada hatırlanmalıdır. O gece Kureyşli kâfirler Allah'ın Elçisi'ni öldürmek üzere anlaşıp evini kuşattığında, Resûlullah Efendimiz evinden çıktı, Cenâb-ı Hak onların görme duyularını giderdiği için Allah'ın Elçisi onların yanında durdu. Yerden aldığı bir avuç toprağı yüzlerine doğru serpti ve böylece kâfirlerin tuzağından kurtularak sâlimen yürüyüp gitti." bk. II, 202.
5. Hicretin dördüncü yılında yapılan Zâtürrikâ' Gazvesi sırasında meydana gelen bu olay, «Resûl-i Ekrem'in Hilmi, Sıkıntılara Tahammülü, Affı ve Sabrı» bahsinde zikredilmişti bk. I, 229.
6. Ebû Cehil'in, namaz kılarken Resûl-i Ekrem Efendimiz'in başına taş atmak istemesiyle ilgili bilgi "Allah Teâlâ'nın Resûl-i Ekrem'i Koruması" bahsinde, "Ebû Cehil'in Perişan Hâlleri" yanbaşlığı ile verilmişti bk. II, 212.
7. Nebiyy-i Ekrem Efendimiz'in hayatından ve hicretinden bahseden bütün eserlerde geniş bir şekilde ele alınan bu olay, "Allah Teâlâ'nın Resûl-i Ekrem'i Koruması" bahsinde "Sürâka'nın Atı" yan başlığı ile anlatılmıştı bk. II, 210.

A'sam'ın yaptığı sihirden korumamışsa da,[1] ondan daha önemli durumlarda onu koruyup esirgemiştir.

Peygamberler Niçin Sıkıntılara Uğratılmıştır?

Resûl-i Ekrem Efendimiz gibi diğer peygamberlerin bir kısmı çeşitli belâlara uğratılmış, bir kısmı âfiyet içinde yaşamıştır. Peygamberlerin belâlara uğratılmasının hikmeti, onların bu sıkıntılara nasıl sabrettiklerini diğer insanlara göstermek sûretiyle onların değerlerini ortaya koymak, onlar hakkında takdir ettiği âkıbeti tamamlamak, ümmetlerinin onların başına gelen dertlere bakarak peygamberlerinin beşer olduğunu anlamasını sağlamak, peygamberler eliyle meydana gelen mûcizeleri doğru değerlendiremeyen anlayışları kıt bazı kimselerin, onların insanüstü varlıklar olduğunu zannederek yoldan çıkmalarını önlemek içindir.[2] Nitekim Hıristiyanlar, Hz. Îsâ'nın eliyle ölülerin dirildiğini ve benzeri mûcizeleri görünce onun insanüstü bir varlık olduğunu sanıp kendisini ilahlaştırmışlardır.

Allah Teâlâ'nın, peygamberlerini çeşitli sıkıntılarla imtihân etmesi; ümmetlerinin başına bir dert geldiğinde, "Benim peygamberim bile bu dertlere katlanmıştır" diye onları teselli etmek, kendilerine ihsanda bulunduğu kimselere olan nimetlerini tamamlamak sûretiyle onların ecir ve sevâplarını daha da artırmak içindir.

İncelediği konuları derinlemesine araştıran bazı âlimler şöyle demiştir: Peygamberlerde meydana gelen yukarıda zikredilen değişiklikler, onların ruhları üzerinde değil, beşer olmaları bakımından sadece bedenleri üzerinde meydana gelir. Bu da hemcinslerinden gelecek sıkıntılara karşı onların dayanıp direnme gücü kazanmalarını sağlar.

Peygamberlerin Ruhları Sıkıntılardan Etkilenmez

Peygamberlerin iç âlemine gelince; onların ruhları, peygamberlerle, Cenâb-ı Hakk'a yakın olan mukarrabîn melekleri ve diğer meleklerle beraberdir; onlardan semânın haberlerini ve vahyi alırlar. Bunun için

1. Lebîd ibni A'sam'ın Peygamber Efendimiz'e yaptığı sihir, bu bahisten hemen sonra, müstakil bir konu olarak ele alınacaktır.
2. Hz. İbrâhim ateşin içine atıldığında ateşin onu yakmaması, Hz. Mûsâ'nın elindeki asânın yılan olması, Hz. İsâ'nın ölüleri diriltmesi, Peygamber Efendimiz'in bir işaretiyle ayın ikiye ayrılması gibi mûcizeler kimileri üzerinde hiçbir tesir yapmazken, kimilerinin îmânını artırmıştır.

de peygamberlerin bedenlerine gelen sıkıntılar çoğu kere onların ruhlarını etkilemez.

> Aliyyü'l-Kārî, *Şerhu'ş-Şifâ*'da (II, 330), peygamberlerde delilik gibi rûhî bir rahatsızlığın görülmeyeceğini belirttikten sonra, Kādî İyâz'ın yukarıdaki cümlede "çoğu kere" demesini ele alarak onlarda mâsumiyetlerine bir zarar vermeyecek bayılma gibi hâllerin görülebileceğini belirtmiş ve şu hadîs-i şerîfi hatırlatmıştır: Hz. Âişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Allah'ın Elçisi'nin hastalığı ağırlaşıp ağrıları artınca, benim yanımda kalmak üzere diğer hanımlarından izin istedi, onlar da izin verdiler. Daha sonra Peygamber Efendimiz bir yanında amcası Abbâs, diğer yanında bir başkası (Hz. Ali) olduğu hâlde, duyduğu acılardan dolayı ayakları yerde sürünerek dışarı çıktı. Evine girip de ağrısı iyice artınca: 'Üzerime yedi kırba su dökün, böylelikle vücûdum biraz rahatlar da belki vasiyette bulunurum.' buyurdu. Bunun üzerine eşi Hafsa'ya ait bir leğenin içine oturtuldu. Ardından o kırbaların suyunu üzerine dökmeye başladık. Sonunda 'Artık yeter!' diye işaret buyurdu. Daha sonra da ashâbının yanına çıktı, onlara namaz kıldırdı ve kendilerine konuşma yaptı."[1]

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, şu hadîs-i şerîflerinde kendisinin diğer insanlar gibi olmadığını belirtmiştir:

"Benim gözlerim uyur, ama kalbim uyumaz."[2]

> Bu hadîs-i şerîf yukarıda "Resûl-i Ekrem'in Yanıldığına Dâir Hadislerin Değeri" bahsinde birkaç bakımdan açıklanmıştı. Kısaca belirtmek gerekirse Fahr-i Cihân Efendimiz bu hadisinde, görünüşte gözleri kapalı olduğu için diğer insanlar gibi uyuyor görünse bile, meleklere ait özelliklere sahip olması sebebiyle kalbinin uyumadığını belirtmektedir.

1. Buhârî, Vudû' 45, nr. 198, Megāzî 83, nr. 4442, Tıb 22, nr. 5714.
2. Buhârî, Menâkıb 24, nr. 3569; Teheccüd 16, nr. 1147; Müslim, Müsâfirîn 125, nr. 738.

"Ben sizin gibi değilim. Ben yatar uyurum da Rabbim beni yedirir içirir."[1]

> Üçüncü bölümün girişindeki bir dipnotta bu hadîs-i şerîf açıklanmış, sahâbiler Peygamber Efendimiz gibi "savm-i visâl" tutmak isteyince (iftar etmeden bir günün orucunu öbür günün orucuna eklemeye kalkınca) Allah'ın Elçisi kendisinin onlar gibi olmadığını anlatmak için böyle buyurmuştu bk. I, 274.

"Ben unutmam, fakat dinî bir hüküm koymak için Allah bana bazı şeyleri unutturur."[2]

> Allah Teâlâ bazı şeyleri Resûl-i Ekrem'ine kasten unutturmuştur. Bunun sebebi, benzeri şeyleri ümmeti de unuttuğu zaman ne yapmaları gerektiğini onlara uygulamalı olarak öğretmektir.

Bu hadisleriyle Resûlullah Efendimiz kendi iç dünyasının ve ruh âleminin, bedeninden ve dış dünyasından farklı olduğunu haber vermektedir. Onun bedeninde meydana gelen za'f ve açlık, uyku ve uykusuzluk gibi hâller iç dünyasında görülmez. Diğer insanlar ise böyle değildir, onlar uyuduğu zaman uyku onların hem bedenini, hem de rûhunu bürüyüp kaplar.

Tıpkı uyanıkken olduğu gibi, uyurken de Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin gönlü uyanıktı. Daha önce de söylediğimiz gibi ve bazı rivâyetlerde geçtiği üzere, Peygamber Efendimiz'in gönlü uyanık olduğu için, Cenâb-ı Hak onu uykuda abdesti bozulmaktan korurdu.

> "Resûl-i Ekrem'in Yanıldığına Dâir Hadislerin Değeri" bahsinde (bk. III, 101) bu konu ele alınmış ve Abdullah ibni Abbâs'ın bizzat yaşayıp anlattığı uzun bir hadiste Resûl-i Ekrem'in teheccüd namazından sonra müezzin gelip de çağırıncaya kadar yatıp uyuduğu, hattâ hafif bir sesle horladığı, daha sonra abdest almadan evden çıktığı ve sabah namazını kıldırmak için Mescid-i Nebevî'ye gittiği belirtilmişti.

1. Buhârî, Savm 48, nr. 1961-1964; Müslim, Sıyâm 56-58, nr. 1102-1103.
2. Benzeri bir rivâyet için bk. Mâlik, *Muvatta'*, Sehv 2.

Diğer insanlar aç kalınca bedenleri zayıflar, kuvvetten düşer ve dengeleri bozulur. Peygamber Efendimiz ise diğer insanların aksine, açlığın kendisini etkilemediğini söyleyerek şöyle buyurur: "Ben sizin gibi değilim. Ben yatar uyurum da Rabbim beni yedirir içirir."

Bu bahsi bitirirken ben de inceledikleri konuyu enine boyuna ele alan âlimler gibi şöyle diyorum: Yorgunluk, hastalık, büyü, rahatsızlık, öfke gibi beden üzerinde meydana gelen değişiklikler Resûlullah Efendimiz'in iç dünyasına olumsuz bir etki yapmadı. Bu tür rahatsızlıklar insanların davranışlarını etkilediği hâlde, Fahr-i Âlem Efendimiz'in dilini ve diğer organlarını etkileyip de kendisine yakışmayan bir şey söylemesine ve yapmasına yol açmadı. Şimdi bu konuyu ele alacağız.

1. Peygamberimize Sihir Yapılması

Peygamber Efendimiz'e sihir yapıldığına dâir sahîh hadisler vardır. Bunlardan biri şöyledir:

Hz. Âişe radıyallahu anhâ'dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir: "Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme sihir yapılmıştı. Sihirin etkisiyle yapmadığı bir şeyi yaptığını sanmaya başladı."[1]

Yine Hz. Âişe'nin rivâyet ettiği bir başka hadîs-i şerîfe göre: "Allah'ın Elçisi eşleriyle beraber olmadığı hâlde, olduğunu zannederdi."[2]

Normal olarak kendisine büyü yapılanların bazı şeyleri birbirine karıştırdığı bilindiğine göre, büyüye mâruz kalması durumunda Peygamber Efendimiz'in hâli nice olur? Üstelik o Allah tarafından korunmuşken, ona nasıl büyü yapılabilir? İşte bu konuda cevap bekleyen hususlar bunlardır.

Ona Sihir Yapıldığına Dâir Hadis Sahîhtir

Ey okuyucu! Allah bizi de seni de bu konuları doğru anlamaya muvaffak eylesin! Şunu bilmelisin ki, yukarıda nakledilen hadîs-i şerîf sahîhtir; onun sahîh olduğunda hem İslâm âlimleri ittifak etmiş hem de İmâm Buhârî ile İmâm Müslim onu rivâyet etmiştir. Hak yoldan sapanlar (mülhidler) kıt akıllı oldukları için, bu hadîs-i şerîf sebebiyle peygamberimize dil uzatmışlar ve kendileri gibi kıt akıllıları şerîatten soğutmak için onu dil-

1. Buhârî, Bed'ü'l-halk 11, nr. 3268, Tıb 47, 50, nr. 5763, 5766, Daavât 57, nr. 6391; Müslim, Tıb 43, nr. 2189
2. Buhârî, Tıb 49, nr. 5765.

lerine dolamışlardır. Fakat Cenâb-ı Hak hem dinini hem de Peygamberini onların fitne ve fesâdından korumuştur.

Peygamber Efendimiz'e bulaşabilen diğer hastalıklar gibi, sihir de gelip geçici bir hastalıktır. Fakat bu hastalık onun peygamberliğine hiçbir zarar vermez.

Yaptığını Sandığı Şeyler Dünyevî İşlerdir

Peygamber aleyhisselâmın yapmadığı bir şeyi yaptığını sanmasına gelince, onun böyle bir duyguya kapılması, tebliğ ettiği esaslara veya şeriatına bir kusur getirmeyeceği gibi, doğruluğuna da bir zarar vermez. Çünkü onun böyle şeylerden korunduğuna dâir hem delil hem de âlimlerin görüş birliği vardır. Fahr-i Âlem Efendimiz'in yapmadığı hâlde yaptım zannettiği şeyler, dünya ile ilgili konulardadır. O ise dünya ile ilgili işler için peygamber gönderilmemiş ve dünya işlerinden dolayı başkalarına üstün kılınmamıştır.

> Resûl-i Ekrem Efendimiz, Medine'yi şereflendirdiği zaman, hurma ağaçlarını aşılayan Medinelilere, aşı yapmadıkları takdirde daha hayırlı olabileceğini söylemiş, onlar da aşı yapmamışlardı. Efendimiz verimin düştüğünü öğrendiği zaman da "Ben sadece bir insanım, size dininizle ilgili bir şey emredersem onu hemen yapın, kendiliğimden bir şey söylersem, ben sadece bir beşerim. **Dünya işlerini siz benden daha iyi bilirsiniz.**" buyurmuştu.[1]

Resûl-i Ekrem de her beşer gibi hastalıklarla karşı karşıyadır. Onun da aslı olmayan bir şeyi olmuş gibi hayal etmesi, sonra da bu hâlin onun üzerinden sıyrılıp gitmesi ve tekrar eski hâline dönmesi olmayacak bir şey değildir.

> Çünkü sihir, tıpkı bir bulutun bir süreliğine güneş ışınlarını engellemesi gibi gelip geçici bir şeydir.

Hz. Âişe'nin naklettiği "Eşleriyle beraber olmadığı hâlde, olduğunu zannederdi" şeklindeki rivâyet, onun hissettiği bu yanılgının dünyevî işlerde olduğunu açıklamaktadır.

1. Müslim, Fezâil 140-141, nr. 2362-2363.

> Eşiyle beraber olmak tamamen dünyevî bir hâldir. Yapmadığı bir şeyi yaptığını zannettiğine dâir rivâyet, onun bu geçici rahatsızlığının dinî konularda değil, dünyevî konularda olduğunu göstermektedir.

Fakih, muhaddis ve müfessir Süfyân es-Sevrî'nin (v. 161/778) (veya tebe-i tâbiîn muhaddislerinden Süfyân ibni Uyeyne'nin (v. 198/814) söylediğine göre, Peygamber Efendimiz'e yapılan ve olmayan şeyi olmuş gibi zannettiren bu sihir, karı kocayı birbirinden ayırmak için yapılan sihirlerin en etkilisiydi.

> Hz. Mûsâ'nın gösterdiği mûcizeyi sihir zanneden Firavun, onunla yarıştırmak için ülkenin en ünlü sihirbazlarını topladığında, sihirbazların yaptığı sihirin Hz. Mûsâ üzerindeki etkisini anlatan âyet-i kerîmede şöyle buyurulmaktadır: "Mûsâ bir de baktı ki, onların ipleri ve sopaları yaptıkları sihirden dolayı ona sanki koşuyorlarmış gibi göründü."[1]

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemden, yapmadığı bir şeyi yaptım dediğine veya yaptığı bir şeyi yapmadım dediğine dâir bir haber rivâyet edilmemiştir. Yapılan sihir dolayısıyla Peygamber Efendimiz'in hissettiği şey kalbe doğan bazı hâl ve hayallerden başka bir şey değildir.

Bir kısım âlimler Peygamber aleyhisselâmın yapmadığı bir şeyi yaptığını sanmasıyla ilgili olarak: "Bu hâl, onun sadece hayal ettiği, fakat aslında onun meydana geldiğine inanmadığı bir durumdur." demiştir.[2] Şu hâle göre yapılan sihir, Allah'a hamdolsun onun inandığı şeyler üzerinde hiçbir değişiklik yapmamıştır, söylediği her söz de doğru ve gerçeğin ifâdesidir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'e sihir yapılmasıyla ilgili hadis hakkında söylenenlere önde gelen âlimlerimizin verdiği cevaplar ve benim onlara yaptığım açıklamalar ve ilâveler bundan ibarettir. Bunların hepsi, bu konuda şüphesi olanları iknâ edici görüşlerdir.

Bu hadisle ilgili olarak isâbetsiz sözler eden birtakım kimselerin ten-

1. Tâhâ 20/66.
2. Peygamber Efendimiz'in kalbi her zaman uyanık olduğundan, böylesi hayaller onun zihnini etkilememiş ve kendisine bir zarar vermemiştir.

kid edemeyeceği kadar güzel ve mükemmel bir yorumun bizzat bu hadîs-i şerîfte bulunduğunu farkettim. Şöyle ki:

Resûlullah'a Nasıl Sihir Yaptılar?

Bu hadîs-i şerîfi *el-Musannef* adlı hadis kitâbında rivâyet eden Yemenli muhaddis Abdürrezzâk es-San'ânî (v. 211/826), onu Medineli ünlü tâbiîn âlimi Saîd ibni'l-Müseyyeb (v. 94/713) ile Urve bin Zübeyr'den (v. 93/712) almıştır. Abdürrezzâk şöyle demiştir: "Benî Zürayk kabilesine mensup Yahudiler, Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme sihir yaptılar ve yaptıkları sihrin malzemelerini bir kuyuya attılar. Bu sihrin tesiriyle Resûlullah'ın gözünün görme kabiliyeti azaldı. Sonra Allah Teâlâ Resûlüne Yahudilerin kendisine yaptığı bu şeyi haber verdi, o da yapılan sihrin malzemelerini kuyudan çıkarttı."

Siyer âlimi Vâkıdî (v. 207/822), bu hadisin bir benzerini her ikisi de tâbiîn muhaddislerinden olan Abdurrahman ibni Kâ'b es-Sülemî ile Ömer ibni Hakem'den rivâyet etmiştir.

Abdürrezzâk es-San'ânî, tâbiîn muhaddislerinden Atâ el-Horasânî'den, o da kendisi gibi tâbiîn muhaddislerinden Yahyâ ibni Ya'mer'den rivâyet ettiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem kendisine sihir yapıldıktan sonra bir yıl süreyle eşi Hz. Âişe ile beraber olamadı. Allah'ın Elçisi bir gün uyurken yanına iki melek geldi, biri başucuna, diğeri ayakucuna oturdu. Biri diğerine: "Muhammed'e sihir yaptılar" dedi. Öteki melek de: "Evet, öyle oldu. Ona yapılan sihir falanın kuyusunda bulunuyor" dedi. Ertesi gün Resûl-i Ekrem emretti de, sihir malzemelerini o kuyudan çıkardılar.[1]

Yine Abdürrezzâk es-San'ânî'nin kitâbına aldığı bir hadise göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in Hz. Âişe ile ilişkisi üzerine sihir yapıldığı için, diğer hanımlarıyla değil, sadece onunla bir yıl süreyle beraber olamadı ve gözünün görme kabiliyeti azaldı.[2]

---

1. Abdürrezzâk, *el-Musannef* (A'zamî), XI, 14, nr. 19765. *Şifâ-i Şerîf*'in "Resûl-i Ekrem'in Gaybı ve Geleceği Bilmesi" bahsinde Resûl-i Ekrem'e yapılan sihirden söz edilmiş ve dipnotta *Sahîh-i Müslim* ve *Sahîh-i Buhârî*'deki rivâyetlere dayanarak bu sihir olayı anlatılmıştı bk. II, 143.
2. Abdürrezzâk, *el-Musannef* (A'zamî), XI, 13, nr. 19763.

"Kâtibü'l-Vâkıdî" diye ünlü Muhammed ibni Sa'd'ın[1] (v. 230/845) Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümâ'dan rivâyet ettiğine göre "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem hastalandı ve eşleriyle beraber olamadı, yiyip içemedi, bunun üzerine yanına insan kılığında iki melek geldi" ve daha sonra İbni Sa'd hadîs-i şerîfin tamamını zikretti.

> İbni Sa'd'ın, *et-Tabakātü'l-kübrâ*'sında (II, 198-199) bulunan bu rivâyet, *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*'deki hadisin farklı lafızlarla rivâyet edilmesinden ibarettir. Yalnız bu hadiste yukarıdakinden farklı olarak kuyudan çıkarılan büyü malzemesinde on bir düğümün bulunduğu, bu olay üzerine on bir âyetten meydan gelen Muavvizeteyn'in (Kul eûzü birabbi'l-felak ve kul eûzü birabbi'n-nâs sûrelerinin) nâzil olduğu, Resûl-i Ekrem'in bu âyetleri okuyarak düğümleri birer birer çözmesi üzerine kendisinin büyünün tesirinden tamamen kurtulduğu belirtilmektedir.

Bu rivâyetlerden ortaya çıkan sonuç şudur: Resûlullah Efendimiz'e yapılan sihir, onun bedeni ve organları üzerinde etkili olmuş, onun kalbine, inancına ve aklına tesir etmemiştir. Nitekim bu sihir onun görme kabiliyetini zayıflatmış, eşleriyle beraber olmasını engellemiş, iştahını kesmiş, bedenini zayıflatmış ve hastalanmasına yol açmıştır.

Yapmadığını Yaptım Sanmasının Anlamı

Yukarıda nakledilen rivâyette: "Resûl-i Ekrem eşleriyle beraber olmadığı hâlde, olduğunu zannederdi" denmesinin anlamı, "sihir yapılmadan önce olduğu gibi kendisinde eşiyle beraber olma gücünü hisseder, ancak beraber olmaya kalkışınca, kendilerine sihir yapılan diğer insanlarda görüldüğü gibi, eşine yaklaşmak için bedeninde yeterli gücü bulamazdı" demektir. Fakih, muhaddis ve müfessir Süfyân es-Sevrî (v. 161/778) veya tebe-i tâbiîn muhaddislerinden Süfyân ibni Uyeyne (v. 198/814) "Peygamber Efendimiz'e yapılan ve onun, olmayan şeyi olmuş sanmasına yol açan bu sihir, karı kocayı birbirinden ayırmak için yapılan sihirlerin en etkilisiydi" derken bu durumu kastetmiş olmalıdır.

1. Bu zât hadis, siyer, târih ve ensâb âlimi ve *et-Tabakâtü'l-kübrâ* adlı eseriyle ünlü İbni Sa'd'dır.

Yine Hz. Âişe'nin bu konuyla ilgili diğer bir rivâyetteki "Sihirin etkisiyle yapmadığı bir şeyi yaptığını (eşleriyle beraber olmadığı hâlde olduğunu) sanmaya başladı" demesinin anlamı da görme duyusunun bozulduğunu göstermektedir. Nitekim bir hadisteki, "eşlerinden birini görmediği hâlde gördüğünü veya bir başkası bir şey yapmadığı hâlde yaptığını zannederdi" ifâdesi, onun görme duyusunun bozulduğunu, bu hâlin Resûlullah'ın aklî melekelerinde herhangi bir bozulma meydana getirmediğini göstermektedir.

Şu hâlde Resûlullah Efendimiz'e yapılan sihrin onun şahsına, dini tebliğ etmesine, akıl ve temyiz kabiliyetine etki etmediği, bu olayı dillerine dolayan din düşmanlarının da ondan bir çıkar elde edemeyeceği anlaşılmaktadır.

2. Peygamberimizin Dünya İşleriyle İlgisi

Bundan önceki bahiste Resûl-i Ekrem Efendimiz'in mübârek bedenini etkileyen bir rahatsızlıktan söz ettik. Bu bahiste de onun dünya işleriyle ilgisini, aynı şekilde görüş ve kanaati, söz ve fiilleri açısından ele alacağız.

Önce görüş ve kanaati konusu üzerinde duralım:

Peygamber Efendimiz bazı dünya işleri konusunda bir görüşe sahip olurdu, fakat bâzen bildiğinin aksi çıkardı. Bazı dünya işlerine de şüpheyle ve bir tarafı diğerine tercih ederek bakardı. Fakat dinî konularda böyle bir yanılma olmazdı. Şimdi bununla ilgili birkaç olay görelim.

Hurma Ağaçlarını Aşılama

Medineli sahâbî Râfi' bin Hadîc[1] (v. 73/692) şöyle demiştir:

"Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Medine'yi şereflendirdiği zaman Medinelilerin hurma ağaçlarını aşıladığını gördü ve onlara:

"Ne yapıyorsunuz?" diye sordu. Onlar da:

1. Ebû Abdillâh Râfi' bin Hadîc Bedir Gazvesi'ne katılmak istediğinde Peygamber Efendimiz yaşının küçük olduğunu söyleyerek onu savaşa almadı. Uhud Gazvesi'nde ayak parmaklarının ucunda yükselerek büyük görünmeye çalıştıysa da Peygamber aleyhisselâm yine onu savaşa almak istemedi. Fakat babası, oğlu Râfi'in iyi ok attığını söyleyerek Fahr-i Cihân Efendimiz'i iknâ edince savaşa kabul edildi. Râfi,'ondan sonraki bütün gazvelere iştirâk etti. Zamanla ilmini artırdı ve ashâb-ı kirâmın fakihlerinden oldu, dört halîfe devrinden sonra Medine'de fetvâ vermeye başladı. Ve 73 yılında seksen altı yaşında Medine'de vefât etti.

"Biz öteden beri hurmaları aşılarız" dediler. Bunun üzerine Allah'ın Elçisi:

"Bunu yapmasanız belki daha iyi olur." buyurdu, onlar da aşı yapmaktan vazgeçtiler. Aşı yapılmayınca verim düştü. Medineli sahâbîler Peygamber Efendimiz'e giderek bu durumu haber verdiler. O zaman Allah'ın Resûlü şöyle buyurdu:

"Ben sadece bir insanım, size dininizle ilgili bir şey emredersem onu hemen yapın, kendiliğimden bir şey söylersem, ben sadece bir beşerim."[1]

Resûl-i Ekrem'in hizmetkârı Enes ibni Mâlik'in (v. 93/711) rivâyet ettiği aynı konudaki bir başka hadise göre de:

"Dünya işlerini siz benden daha iyi bilirsiniz." buyurdu.[2]

Aşere-i mübeşşereden Talha bin Ubeydillâh'ın rivâyet ettiği bir başka hadise göre ise Efendimiz:

"Ben bir tahminde bulundum, bundan dolayı beni kınamayın." buyurdu.

> Talha bin Ubeydillâh bu olayı şöyle anlatmıştır: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile birlikte hurma ağaçlarının üzerinde çalışan insanların yanına uğradık. Allah'ın Elçisi oradakilere "Bunlar ne yapıyor?" diye sordu. Onlar da "Erkek hurmanın çiçek tozunu dişisinin içine koyarak ağaçları aşılıyorlar" dediler. O zaman Resûl-i Ekrem: "Bunun bir fayda vereceğini sanmam" buyurdu. Peygamber aleyhisselâmın sözü aşı yapanlara iletilince, işi bıraktılar. Daha sonra aşı yapılmadığı için verimin düştüğü kendisine haber verilince Fahr-i Âlem Efendimiz şöyle buyurdu: "Aşı yapmanın faydası varsa yapsınlar. Ben bir zanda bulundum, bundan dolayı beni kınamayın. Ama size Allah'ın bir buyruğunu haber verirsem, ona dört elle sarılın. Çünkü ben Allah ile ilgili bir konuda aslâ yalan söylemem."[3]

1. Müslim, Fezâil 140, nr. 2362.
2. Müslim, Fezâil 141, nr. 2363.
3. Müslim, Fezâil 139, nr. 2361.

Mekke'de hurma ziraati yapılmazdı. Hadisin bazı rivâyetlerinde Peygamber aleyhisselâmın "Ben çiftçi değilim, hurma bahçelerim de yok" buyurması da onun hurma aşılama konusunda bilgi sahibi olmadığını göstermektedir.[1]

Bu Bahçede Ne Kadar Hurma Var?

Hurma ağaçlarının üzerinde ne kadar hurma bulunduğunu tahmin etme ile ilgili olarak Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümânın rivâyet ettiği hadiste Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Ben de sizin gibi bir insanım. Size Allah'ın buyurduğunu söylediğim şeyler haktır, gerçektir. Fakat size kendiliğimden söylediğim şeye gelince, ben de bir insanım; hatâ da ederim, doğru da söylerim."

Bu hadîs-i şerîf şöyledir: Abdullah ibni Abbâs'ın rivâyet ettiğine göre Fahr-i Kâinât Efendimiz bir gün Medine'de ashâbıyla birlikte hurma bahçelerinin arasında dolaşırken, yanında bulunanlar: "Şu bahçede bu kadar ölçek hurma var" diye tahmin yürütmeye başladılar. Allah'ın Resûlü de "Bence orada şu kadar hurma var" buyurdu. Sahâbîler: "Allah ve Resûlü doğru söylemiştir" deyince Peygamber Efendimiz şöyle buyurdu: "Ben de sizin gibi bir insanım. Size Allah'ın buyurduğunu söylediğim şeyler haktır, gerçektir. Ancak benim size kendiliğimden söylediğim şeylere gelince, ben de bir insanım; hatâ da edebilirim, doğru da söyleyebilirim."[2]

Resûlullah Din İşlerinde Yanılmaz

Daha önce de söylediğimiz gibi Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem dünya işleriyle ilgili görüş ve tahminlerinde yanılabilir; ama dinin bir esasına dâir ortaya koyduğu hükümlerde, sünnetlerde aslâ yanılmaz.

Müellifimiz bu ifâdesiyle, sünnetin ortaya koyduğu

1. Bu konuda geniş bilgi için bk. Hâzimî, *el-İ'tibâr fi'n-nâsihi ve'l-mensûhi mine'l-âsâr*, s. 167-169.
2. Bezzâr, *Müsned* (Âdil ibni Sa'd), XI, 250; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, I, 178.

emir ve yasakların, Kur'ân-ı Kerîm'in ortaya koyduğu emir ve yasaklar gibi bağlayıcı olduğunu söylemektedir. Nitekim ashâb-ı kirâmdan Mikdâm ibni Ma'dîkerib radıyallahu anhden rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

"Şunu iyi biliniz ki, **bana Kur'ân-ı Kerîm ile birlikte onun bir benzeri daha verilmiştir.**

Şunu iyi biliniz ki, pek yakında koltuğuna kurulmuş karnı tok bir adam ortaya çıkıp 'Şu Kur'an'a sarılınız; onda helâl olarak bulduğunuz şeyleri helâl, haram olarak bulduğunuz şeyleri de haram biliniz' diyecektir.

Şunu iyi biliniz ki, ehlî eşek eti, yırtıcı hayvanlardan köpek dişli olanların eti ve zimmîlerin kaybettikleri değerli şeyler size helâl değildir. Bir kavim, kendisine misafir olan kimseyi ağırlamakla yükümlüdür. Şâyet onu ağırlamazlarsa, kendisine harcamaları gereken miktarı onlardan almak misâfirin hakkıdır."[1]

Bedir'deki Savaş Taktiği

Siyer ve megâzî âlimi İbni İshâk'ın (v. 151/768) rivâyet ettiğine göre Resûl-i Ekrem Efendimiz Bedir Gazvesi'nde ordusunu düşmana en uzak olan su kuyusunun yanında yerleştirdi. Ashâb-ı kirâmdan Hubâb ibni Münzir ona:

"Yâ Resûlallah! Burada konaklamamızı sana Allah Teâlâ mı bildirdi? Şâyet öyle ise biz bu emrin dışına çıkamayız. Yoksa burada konaklamayı bir harp taktiği olarak sen mi uygun gördün?" diye sordu. Peygamber Efendimiz:

"Burada konaklamamız ilâhî bir emir üzerine değildir. Harp taktiği olarak ben böyle uygun gördüm" buyurunca Hubâb şunu söyledi:

"Bana göre burası uygun bir konaklama yeri değildir. Buradan kalkıp düşmana en yakın su kuyusunun yanına yerleşelim, sonra da diğer kuyu-

1. Ebû Davûd, Sünnet 5, nr. 4604-4605; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, IV, 130-131. Ayrıca bk. Tirmizî, İlim 10, nr. 2663; İbni Mâce, Mukaddime 2, nr. 13.

ların hepsini taşla, toprakla kapatalım. Böylece biz sudan faydalanırken düşmanı susuz bırakalım." dedi. Bunun üzerine Allah'ın Resûlü:

"Çok isâbetli düşündün." buyurdu ve Hubâb'ın dediğini uyguladı.[1]

Zâten Allah Teâlâ da Peygamber Efendimiz'e hitâben: "Karara bağlanacak işlerde onlara danış."[2] buyurmuştur.

> Âl-i İmrân (3) sûresinin 159. âyetinin tamamı şöyledir: "Allah'ın, senin kalbine koyduğu rahmet sâyesinde onlara yumuşak davrandın. Şâyet kaba, katı kalpli olsaydın, insanlar etrafından dağılıp giderlerdi. O hâlde onları affet, Allah'ın onları bağışlamasını dile. Karara bağlanacak işlerde onlara danış. Kesin kararını verince de, yalnız Allah'a tevekkül et. Çünkü Allah Kendisine tevekkül edenleri sever."

Şahsî Görüşünden Vazgeçtiği Bir Olay

Resûlullah Efendimiz düşmanlarından birine, Medine'nin bir yıllık hurma mahsûlünün üçte birini vererek bir antlaşma yapmayı düşündü ve bu düşüncesini Medineli Müslümanlara (Ensâra) açtı. Onlar bu teklifi uygun görmediklerini söyleyince, Allah'ın Elçisi kendi görüşünden vazgeçip onların görüşünü benimsedi.

> Ahzâb Savaşı diye de bilinen Hendek Savaşı sırasında meydana gelen bu olay, siyer kitaplarında kayıtlıdır. Buna göre Peygamber Efendimiz Medine'yi kuşatan birçok Arap kabilesinden biri olan Gatafan kabilesiyle, kuşatmayı bırakmaları şartıyla gizli bir anlaşma yapmayı düşündü. Onlar bu görüşme sırasında, Medine'nin bir yıllık hurma mahsûlünün üçte birinin kendilerine verilmesi şartıyla bu anlaşmaya imza koyabileceklerini söylediler. Fahr-i Âlem Efendimiz onlarla sözleşme imzalamadan önce konuyu bir de önde gelen Medineli iki

1. İbni Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye* (Sekkâ), II, 272; İbni Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, III, 567; Beyhakī, *Delâilü'n-nübüvve* (Kal'acî), III, 34-35. Bir başka rivâyete göre Hubâb kanaatini belirtince, Cebrâil aleyhisselâm Efendimiz'e geldi ve: "Hubâb'ın görüşü çok isâbetlidir" dedi (Hâkim, *el-Müstedrek* [Atâ], III, 482-483, nr. 5802).
2. Âl-i İmrân 3/159.

> sahâbî, Sa'd ibni Muâz ve Sa'd ibni Ubâde ile istişâre etti. Onlar böyle bir anlaşma yapılmasının Allah'ın emri olması hâlinde, buna diyecek hiçbir şeyleri olmadığım, ancak şâyet bu fikir kendisinin şahsî düşüncesi ise, puta taptıkları zaman bile kıymet vermedikleri bu çapulculara, Allah'ın dini ve Resûlü ile şereflendikten sonra hiçbir şey vermek istemediklerini söylediler. Âlemlerin Sultanı Efendimiz de düşündüğü anlaşmayı yapmaktan vazgeçti.[1]

Yukarıda zikredilen Bedir kuyularıyla, Medine'nin bir yıllık hurma mahsûlünün üçte birinin düşmana verilmesiyle ilgili dünyevî olaylar ve buna benzer hususlar dinle, inançla ve insanlara dini öğretmekle ilgili değildir; Peygamber Efendimiz'in böyle konularda yanılmasında bir sakınca, onun yüce mertebesini ve şerefini düşürecek bir durum yoktur. Bunlar tecrübeyle bilinecek günlük işlerdir. Bu işlerle çok uğraşanlar, kendini bu işlere verenler bu konuları daha iyi bilir.

Onun Kalbi Allah ile Meşguldü

Peygamber Efendimiz'e gelince, onun kalbi Kâinâtın Rabbini her an daha iyi tanımakla meşguldü; iç dünyası dinî ilimlerle dopdoluydu; gönlünde ümmet-i Muhammed'in dinî ve dünyevî işleri vardı.

> Peygamber Efendimiz'in "Allahım! Dünyayı en büyük düşüncemiz ve gayemiz kılma. İlmimizi dünya ile sınırlandırma." diye duâ etmesi onun dünyayı önemsemediğini göstermektedir. Onun bir meclisten kalkmadan önce yaptığı bu çok anlamlı duânın tamamı şöyledir: "Allahım! Bize, korkundan günahla aramıza engel olacak kadar hisse ver! Bizi, Cennetine ulaştıracak kadar tâatini nasib eyle! Bize dünya musîbetlerini hafifletecek güçlü îmân ver! Allahım! Bizi yaşattığın müddetçe kulaklarımız, gözlerimiz, gücümüz ve kuvvetimizden faydalandır; ölene kadar da bu nimetlerden bizi mahrûm etme! Bize zulmedenlerden öcümüzü Sen al! Düşman-

1. Meselâ bk. İbni Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye* (Sekkâ), II, 234.

lık edenlere karşı bize yardım et! Dinimizi zayıflatacak davranışlardan bizi koru! Dünyayı en büyük düşünce ve gaye edinmekten bizi muhâfaza eyle! Bize acımayanları başımıza belâ etme."[1]

Resûlullah Efendimiz dünya işlerinde nâdiren yanılmıştır. Bir kimsenin tecrübeyle bilinen ve üzerinde çalışarak öğrenilen işlerde, ileri derecede akıl noksanlığına ve gaflete mübtelâ olmadıkça yanılmasında sakınca yoktur.

Kâfirler, sadece dünya işlerinin bir yönünü bilir, onların mânevî âlemden ve âhiret bilgisinden haberleri yoktur. Bu gerçeği Allah Teâlâ şöyle ifâde buyurmuştur: "Onlar, dünya hayatının sadece maddî yönünü bilirler; âhiretten ise habersizdirler."[2]

Peygamber Efendimiz'in dünya işlerini, dünyanın önemli meselelerini ve çeşitli insanları yönetmenin inceliklerini, insanı âciz bırakacak derecede mükemmel sûrette bildiği hadîs-i şerîflerde mânevî tevatürle nakledilmiştir. Buna *Şifâ-i Şerîf*'in Resûlullah'ın mûcizeleri bahsinde yer vermiştik.

3. Peygamberimizin, Huzûruna Getirilen Davaları Hâlletmesi

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in huzûruna getirilen davalarda nasıl hüküm verdiğini, haklıyı haksızdan nasıl ayırdığını, kimin dürüst kimin bozguncu olduğunu nasıl bildiğini şu hadîs-i şerîf göstermektedir:

«إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ، وَإِنَّكُمْ تَخْتَصِمُونَ إِلَيَّ، وَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ أَلْحَنَ بِحُجَّتِهِ مِنْ بَعْضٍ، وَأَقْضِيَ لَهُ عَلَى نَحْوِ مَا أَسْمَعُ، فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ مِنْ حَقِّ أَخِيهِ شَيْئًا فَلَا يَأْخُذْ، فَإِنَّمَا أَقْطَعُ لَهُ قِطْعَةً مِنَ النَّارِ»

"Ben sadece bir beşerim. Sizler bana yargılanmak üzere geliyorsunuz. Belki sizden biri, delilini getirip onu sunmakta diğerinden daha becerikli ve anlatımı daha üstün olabilir. Ben de dinlediğime göre o kimsenin lehinde hüküm veririm. Kimin lehine kardeşinin hakkını alarak

1. Tirmizî, Daavât 80, nr. 3502.
2. Rûm 30/7.

hüküm vermişsem, o kimse verdiğimi almasın; çünkü bu durumda ona Cehennem'den bir parça vermiş olurum."[1]

Bu hadîs-i şerîfi Ümmü Seleme radıyallahu anhâ rivâyet etmiştir. Kādî İyâz bu rivâyetin ardından yine Ümmü Seleme annemizin *Sünen-i Ebî Dâvud*'da bulunan rivâyetinin senedini de zikretmiştir.

Allah'ın Elçisi aralarında alacak, verecek, miras gibi konularda anlaşmazlık bulunan kişiler kendisine başvurduklarında, onları böyle uyarmıştır.

Peygamber Efendimiz: "Ben sadece bir beşerim" buyurmakla, yanılma ve unutmanın insanoğlunun tabiî iki özelliği olduğuna dikkatimizi çekmiştir. Resûlullah'ın bizi uyardığı bir konuda, insanlar arasında hüküm veren hâkimin, önce dâva edeni ve dâva edileni dinlemesi, sonra da onların anlattıklarına göre hüküm vermesi, kesinlikle kanaatini ve duygularını işe karıştırmaması gerekir. Bir adam iki yalancı şâhit bularak hâkimin huzûruna getirse, hâkim de o şâhitlerin, sözüne güvenilir kimseler olduklarını sanarak onların anlattıklarına kanıp hüküm verse, verdiği hükümden dolayı sorumlu olmaz. Sorumlu olan, yalancı şâhitler ile onları bulup getiren kimsedir. Bu konuda en geçerli kāide şöyledir: "Nahnü nahkümü bi'z-zâhir, vallâhü yetevelle's-serâir (Nahnü nahkümü bi'z-zevâhir, vallâhü a'lemü bi's-serâir). Bu genel kaidenin anlamı şudur: Biz görünüşe göre hükmederiz, işin iç yüzünü Allah bilir." Bu sözün hadis olup olmadığı konusunda yapılan açıklama için bk. III, 242.

Bu hadîs-i şerîfin, tâbiîn muhaddislerinden İbni Şihâb ez-Zührî'nin (v. 124/742), kendisi gibi tâbiîn muhaddislerinden olan Urve bin Zübeyr'den (v. 93/712), (onun da teyzesi Hz. Âişe'den) olan rivâyetinde Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

1. Buhârî, Şehâdât 27, nr. 2680, Mezâlim 16, nr. 2458, Ahkâm 20, nr. 7169; Müslim, Akdıye 4, nr. 1713; Ebû Dâvûd, Akdıye, 7, nr. 3583.

«فَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ أَبْلَغَ مِنْ بَعْضٍ، فَأَحْسِبُ أَنَّهُ صَادِقٌ فَأَقْضِي لَهُ» "Belki biriniz diğerinden daha etkili konuşur, ben de onun doğru söylediğini zanneder ve onun lehinde hüküm veririm."[1]

Resûl-i Ekrem Nasıl Hüküm Verirdi?

Resûlullah Efendimiz bir meselede görünüşe bakar; şâhidin şehâdetini, inkâr eden tarafın yeminini ve benzeri olayları dikkate alır, kaybolan bir şeyin kabını ve ağız bağını araştırır, bütün bunların sonunda oluşan kanaatine göre hüküm verirdi. Hüküm vereceği meselenin durumuna göre gerekli araştırmayı yapar ve ilâhî hikmeti gözetirdi.

> Kādî İyâz bu cümlede kullandığı ifâdelerle, Peygamber Efendimiz'in yolda bulunan para ve benzeri şeylerin kese, kılıf, ağız bağı gibi mahfazalarının saklanması yönündeki tembihini hatırlatacak kelimeler kullanmakta, hâkimin hüküm verirken bunları dikkate alması gerektiğine işaret etmektedir.[2]

Şâyet Allah Teâlâ dileseydi, kullarının kalplerinden geçen düşünceleri, ümmetinin sırlarını ona bildirirdi. O da huzûruna gelen dâvalıların itirafını beklemeden, öne sürecekleri delile ve şâhide bakmadan, inkâr ettikleri zaman da kendilerine yemin ettirmeden ve benzeri durumları dikkate almadan bildiği şekilde hüküm verirdi. Cenâb-ı Hak onun ümmetine Peygamberlerinin izinden gitmeyi, onun getirdiği esaslara tâbi olmayı, onun hâllerine, fiillerine, sözlerine, yaşayış tarzına uymayı emretmiştir. Şâyet Resûl-i Ekrem ümmetinin kalbinden geçenleri kendisine Cenâb-ı Hak bildirdiği için bilmiş olsaydı, verdiği hükümlerde ümmeti ona ittibâ edemeyecekti; ümmetinin hâkimleri işin esasına vâkıf olamayacağı için onun verdiği kararları örnek alamayacaktı. Zira bu durumda Allah'ın Elçisi'nin verdiği bir hükümde ilâhî sırlardan hangisine vâkıf olarak ve dâvalıların iç yüzlerinden haberdâr olarak hüküm verdiğini bilemeyecektik. Çünkü Allah Teâlâ gaybı kimseye bildirmediği için, bu hâl de Ümmet-i Muhammed'in bilemeyeceği bir şey olacaktı.

1. Buhârî, Mezâlim 16, nr. 2458, Ahkâm 29, 31 nr. 7181, 7185; Müslim, Akdıye 4, nr. 1713.
2. Konuyla ilgili hadisler için bk. Müslim, Lukata 5, nr. 1722; Ebû Dâvûd, Lukata 4, nr. 1704.

Beş duyu ile bilinemeyen şeylere "gayb" denir. Allah, melek, âhiret, Cennet ve Cehennem gibi duyular ötesi gerçeklere Kur'ân-ı Kerîm'de "gayb" adı verilmiştir.

Hâkimler Resûlullah'ı Örnek Alırlar

Cenâb-ı Hak görünüşe göre hüküm verilmesini emrettiği için, peygamber ile diğer insanlar arasında bu bakımdan fark yoktur. Bunun sebebi, Peygamberlerinin verdiği hükümleri Ümmet-i Muhammed'in tam anlamıyla kavrayabilmesi, kendileri de hüküm verirken Peygamberlerinin sünnetine en mükemmel mânada uyabilmesidir. Çünkü bir hükmün uygulamalı olarak öğretilmesi, onu anlatarak öğretmekten hem daha etkilidir hem de farklı şekillerde anlama ihtimâlini ortadan kaldırır. Resûlullah Efendimiz'in anlatışa, delillere ve şâhitlerin sözlerine göre verdiği hükümleri herkes daha kolay anlar, onun neden öyle hüküm verdiğini daha iyi kavrar. Anlaşmazlıkların sebeplerini daha iyi gösterir. Ümmetinin hâkimleri Peygamberlerinin uygulamasını gözleriyle gördükleri için onun verdiği hükümlere daha iyi uyar.[1] Böylece şerîatın kanunları sağlam temeller üzerine oturur.

Gaybı kimsenin bilmemesi konusunda Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ﴿عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا. إِلَّا مَنِ ارْتَضَى مِنْ رَسُولٍ﴾

"Gaybı bilen O'dur; hiç kimseye gayb bilgisini açık bir şekilde bildirmez. Ancak seçip bildirmek istediği bir peygamber müstesnâ."[2] Bu âyet-i kerîmeye göre Allah Teâlâ, Peygamberine gayb âleminden dilediği kadar bilgi verir. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in verdiği hükümlerde bazı olayların iç yüzünü bilmemesi onu peygamberliğine ve ismet sıfatına bir zarar vermez.[3]

4. Peygamberimizin Dünya İşlerine Dâir Sözleri

Bu bahiste Peygamber Efendimiz'in dünya işlerine dâir sözleri ele alınacaktır. Allah'ın Elçisi hem kendi hâllerinden, hem başkalarının hâlle-

1. Nitekim Peygamber Efendimiz «Leyse'l-haberu ke'l-muâyene: Hiçbir haber gözle görmek gibi inandırıcı olamaz» buyurmuştur (Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, I, 215).
2. Cin 72/26-27.
3. *Şifâ-i Şerîf*'in "Resûl-i Ekrem'in Gaybı ve Geleceği Bilmesi" bahsinde bk. II, 143, Allah Teâlâ'nın Peygamber Efendimiz'e gaybdan pekçok şey bildirdiğine dâir çeşitli örnek verilmiştir.

rinden bahsetmiş, daha önce yaptıklarını anlatmış, ileride yapacaklarından söz etmiştir. Daha önceki bahislerde biz onun gerçek dışı bir şey söylemediğini belirtmiş, bilerek veya yanılarak, sağlamken veya hastayken, sâkinken veya öfkeliyken doğru olmayan bir şey söylemediğini, zira Allah Teâlâ'nın onu gerçek dışı söz söylemekten koruduğunu belirtmiştik.

Resûl-i Ekrem Bâzen Ta'rîzli ve Tevriyeli Konuşurdu

Peygamber Efendimiz'in gerçek dışı söz söylemekten korunduğunu söylediğimiz haberler (bir kelimenin birkaç anlamda kullanıldığı üstü kapalı sözler değil), doğru olması da, yalan olması da mümkün olan düz haberlerdir. Bir de üstü kapalı (ta'rîzli) sözler vardır.[1] Üstü kapalı konuşan (ta'rîz yapan) kimse, dile getirmek istediğinin tam tersini söyleyerek asıl maksadına vurgu yapar. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in dünyevî işlerde, özellikle de hayırlı sonuç vermesi beklenen konularda üstü kapalı konuşması câizdir.[2] Nitekim Fahr-i Âlem Efendimiz yapacağı gazvelerde, düşmanın hazırlanmasına fırsat vermemek için tevriyeye[3] başvurmak sûretiyle nereye gideceğini açıkça söylememiştir.[4]

Resûl-i Ekrem Şaka Yapardı

Habîbullah Efendimiz'in ümmetini neşelendirmek, ashâb-ı kirâmın gönüllerini hoş etmek, muhabbetlerini artırmak, daha çok sevinmelerini sağlamak için onlara şaka yapardı.

Nitekim kendisinden binek devesi isteyen sahâbîye: "Seni dişi devenin yavrusuna bindireceğim." buyurmuştu.

> Bir sahâbî Peygamber Efendimiz'den binek devesi istemiş, o da latîfe yaparak: "Seni dişi devenin yavrusuna bindireceğim!" buyurmuştu. Sahâbînin: "Yâ Resûlallah!

1. "Peygamberlerin Yanılmaları Konusundaki Bazı İtirazlara Cevap" bahsinde ta'rîz konusuna temas edilmişti bk. III, 66.
2. Ashâb-ı kirâmdan İmrân ibni Husayn'ın söylediği güzel bir söz vardır: "(إنَّ في المَعَاريضِ لَمَنْدُوحَةً عَنِ الكَذِبِ) "Ta'rîzli (kinâyeli, üstü kapalı) konuşmada yalandan kurtuluş vardır." (Buhârî, *el-Edebü'l-müfred* [Elbânî], s. 299, nr. 857; İbnü Ebî Şeybe, *el-Musannef* [Avvâme], VIII, 535, nr. 26620).
3. Tevriye, birçok mânası olan bir kelimeyi, uzak mânasını kastederek kullanma sanatıdır.
4. Müellifimiz, "Peygamberlerin Yanılmaları Konusundaki Bazı İtirazlara Cevap" bahsinde "Sefer Ne Tarafa" yanbaşlığında bu konuda geniş bilgi vermişti bk. III, 71.

Ben deve yavrusunu ne yapayım?" demesi üzerine de: "Canım, her deveyi bir dişi deve doğurmamış mıdır?" demişti.[1]

Kocasını sormaya gelen hanım sahâbîye de: «أَهُوَ الَّذِي بِعَيْنِهِ بَيَاضٌ؟» "Senin kocan, gözünde beyaz olan falan mı?" diye latîfe yapmıştı.

Bazı kaynaklarda Resûl-i Ekrem'in dadısı Ümmü Eymen Bereke el-Habeşiyye olduğu söylenen bu hanım, Peygamber aleyhisselâma ya kocasını sormaya gelmiş veya kocasının onu eve dâvet ettiğini haber vermişti. Allah'ın Resûlü de ona: "Senin kocan, gözünde beyaz olan adam mı?" diye latife yaptı. Gözdeki beyazlığı sakatlık diye anlayan Ümmü Eymen, kocasının gözünde beyaz olmadığını söyledi. "Beyaz" sözüyle gözbebeğinin etrafındaki beyazlığı kasteden Fahr-i Cihân Efendimiz de: "Gözünde beyaz olmayan adam var mıdır?" buyurdu.[2]

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin bu ve benzeri sözleri gerçeği yansıtmaktadır. Çünkü her deve bir başka devenin yavrusudur ve her insanın gözünde beyazlık vardır. Allah'ın Elçisi sözlerinin gerçeği yansıttığını belirtirken: «إِنِّي لَأَمْزَحُ، وَلَا أَقُولُ إِلَّا حَقًّا» "Ben şaka yaparım, ama sadece gerçeği söylerim." buyurmuştur.

Peygamber Efendimiz'in şaka yapmasına hayret eden ashâb-ı kirâm: "Yâ Resûlallah! Sen bizimle şakalaşıyorsun." dediklerinde: "Ben şaka yaparken bile doğruyu söylerim." buyurmuştur.[3] İslâm âlimlerinin dediği gibi Peygamber Efendimiz'in şakaları, sakıncalı olmayan, kendisiyle sohbet edilen kişinin gönlünü hoş etmek için arada bir yapılan şakalardır. Yapılması sakıncalı olan şakalar, ifrat derecede mizah unsuru taşır. Böylesi şakalar, çok gülmeye, dolayısıyla kalbin katılaşmasına yol açar; Allah'ı zikretmeye, dinî görevleri yerine ge-

1. Ebû Dâvûd, Edeb 84, nr. 4998; Tirmizî, Birr 57, nr. 1991; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, III, 267.
2. Zeynüddîn el-Irâkî, *el-Muğnî an hamli'l-esfâr fi'l-esfâr*, III, 129; Zebîdî, *İthâfü's-sâde*, VII, 500.
3. Tirmizî, Birr 57, nr. 1990; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, II, 340, 360.

tirmeye engel olur. Bu tür şakaların önemli bir zararı da, bunların kendisi üzerinden şaka yapılan kimselerin incinmesine, kırılmasına yol açmasıdır.[1] Burada, Efendimiz aleyhisselâmın: "Kardeşinle tartışma, onu incitecek şaka yapma ve ona yerine getiremeyeceğin sözü verme."[2] hadîs-i şerîfini de hatırlamalıdır.

Peygamber Efendimiz'in yaptığı bütün şakalar, bir kimsede bulunan özellikleri haber verecek nitelikteki şakalardır. Onun dünya işlerinde, haber üslûbuyla değil de, emretme veya yasaklama şeklinde gerçeğe aykırı bir söz söylemesi mümkün değildir. Yine onun, kalbinde gizlediği bir şeyin aksini birine emretmesi veya onu bir şeyden yasaklaması da câiz değildir. Nitekim Allah'ın Elçisi: "Bir peygamberin kaş göz işâreti yaparak konuşması câiz değildir." buyurmuştur. Kötü niyetle bakması câiz olmayan bir peygamberin kalbinde kötü niyet taşıması mümkün olabilir mi?

"Bir peygamberin kaş göz işâreti yaparak konuşması câiz değildir." hadîs-i şerîfinin sebeb-i vürûdu (söylenmesine sebep olan olay) şöyledir: Resûl-i Ekrem Efendimiz, Mekke'nin fethedildiği gün iki kadın, dört erkek dışında, bir zamanlar kendisine kötülük yapan ve İslâm Dini'nin aleyhinde bulunan herkesi bağışladı. Ancak nerede yakalanırsa orada öldürülmesini emrettiği kimseler arasında, yukarıda "İslâm Düşmanlarının Bazı İftiralarına Reddiye" bahsinde, Resûlullah'ın vahiy kâtibi iken dinden dönüp müşrik olduğunu, sonra Kureyş kabilesine giderek: "Muhammed'in bana yazdırdığı âyetleri dilediğim gibi değiştirirdim!" dediğini okuduğumuz Abdullah ibni Sa'd ibni Ebî Serh de vardı. Abdullah, Mekke fethedilince süt kardeşi Hz. Osmân'ın yanında gizlendi. Peygamber Efendimiz Mekkelilerden bîat alırken, Hz. Osmân onu Efendimiz'in yanına kadar getirdi ve ondan da bîat almasını istedi. Bu sırada Allah'ın Elçisi, üç defa başını kaldırarak İbni Ebî Serh'e baktı. Önce Hz. Osmân'ın bu teklifini kabul etmek istemedi,

1. Aliyyü'l-Kārî , *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 345.
2. Tirmizî, Birr 58, nr. 1995.

ancak üçüncü bakıştan sonra ondan bîat aldı. Onlar gittikten sonra ashâbına dönerek: "İçinizde, onun bîatını kabul etmemek için elimi çektiğimi görüp de kalkıp onu öldürecek anlayışlı biri yok muydu?" buyurunca, orada bulunan sahâbîler: "Yâ Resûlallah! İçinden geçenleri nereden bilelim; bize gözünle bir işaret yapsaydın ya!" dediler. İşte bunun üzerine Fahr-i Âlem Efendimiz: "Bir peygamberin kaş göz işâreti yaparak konuşması câiz değildir." buyurdu.[1]

Burada şu âyet-i kerîmeyi de hatırlamalıdır: "Allah, gözlerin kötü niyetli bakışını da bilir, kalplerin sakladığını da."[2]

Zeyd-Zeynep Kıssası

Ey okuyucu! Eğer bana Allah Teâlâ'nın Zeyd ibni Hârise (v. 8/629) olayı hakkındaki şu buyruğunun anlamı nedir diye soracak olursan:

﴿وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ، وَاللهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ﴾

"Ey Peygamber! Hem Allah'ın nimetine, hem senin iyiliğine erişmiş olan kimseye sen 'Allah'tan kork da eşini yanında tut' diyordun. Bunu söylerken, insanlardan çekinerek, **Allah'ın daha sonra açığa çıkaracağı bir şeyi gönlünde gizliyordun.** Oysa Allah çekinmene daha lâyıktır."[3]

Zeyd ibni Hârise Resûl-i Ekrem'in kölesiydi; Allah'ın Elçisi onu azat edip evlâtlık edindi. O günden sonra onu "Zeyd ibni Muhammed (Muhammed'in oğlu Zeyd)" diye anmaya başladılar. "Evlâtlıklarınızı öz babalarına nispet ederek çağırın; çünkü Allah katında doğru olan budur."[4] âyet-i kerîmesi nâzil olunca, bu defa onu, eskiden olduğu gibi babasının adıyla "Zeyd

1. Ebû Dâvûd, Cihâd 117, nr. 2683; Nesâî, Tahrîm 14, nr. 4078.
2. Mü'min 40/19.
3. Ahzâb 33/37.
4. Ahzâb 33/5.

ibni Hârise" diye çağırmaya başladılar. Mekke toplumunda bir köle azat edilse bile horlanırdı. Efendimiz ise o toplumda eşitlik fikrini yerleştirmek istiyordu. Bunun için Zeyd'i Ümeyme halasının kızı Zeynep binti Cahş ile evlendirmek istedi. Efendimiz bu maksatla evlerine dünür gidince, Zeyneb'i kendisine istediği sanıldı ve herkes buna sevindi. Zeynep işin aslını öğrenince: "Yâ Resûlallah! Ben senin halanın kızıyım; Zeyd ile evlenmeye râzı değilim." dedi. Kardeşi Abdullah ibni Cahş da bu evliliğe karşı çıktı. Bunun üzerine şu âyet nâzil oldu: "Allah ve Resûlü bir konuda hüküm bildirdiği zaman, ne bir mü'min erkeğin ne de bir mü'min kadının, o konuda başka bir tercihte bulunmaları olmaz. Allah'a ve Resûlüne isyân eden ise apaçık bir sapıklığa düşmüştür."[1] İşte o zaman Hz. Zeyneb de, kardeşi de bu evliliğe râzı oldular. Resûlullah Efendimiz de onları birbirine nikâhladı. Zeynep çok güzel, fakat asabî mîzaçlı bir hanımdı. Aralarında denklik bulunmadığı için zaman zaman kocası Zeyd'i aşağılayıp incitirdi. Zeyd bu evliliğin yürümeyeceğini anlayıp da Peygamberimize durumu açtığı zaman, Resûl-i Ekrem ona evliliğini devam ettirmesini tavsiye etti. Ancak bir süre sonra Zeyd eşini boşadı. İddet süresi dolunca, bu defa **Allah Teâlâ Peygamber Efendimiz'e Zeyneb ile evlenmesini emretti**. Kur'ân-ı Kerîm'de bu durum şöyle anlatılır: "Sonra Zeyd eşini boşayıp onunla ilişkisini kesince, evlâtlıklarının boşadığı hanımlarla evlenmekte mü'minler için bir günah olmasın diye, Biz onu sana nikâhladık. Böylece Allah'ın emri yerine getirilmiş bulunuyor."[2] Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen tek sahâbî olan Hz. Zeyd, uzun süre Resûl-i Ekrem'e hizmet etmekle şereflendikten sonra Mûte Savaşı'nın üç kumandanından biri olarak bu savaşta şehid düştü (8/629).

1. Ahzâb 33/36.
2. Ahzâb 33/37.

Ey okuyucu! Allah sana nimetlerini ikrâm etsin. Resûlullah Efendimiz'in Zeyd'e "Allah'tan kork da eşini yanında tut." derken bile onun karısını boşamasını istediğine dâir bazı müfessirlerin ileri sürdüğü iddialardan Peygamber Efendimiz'in münezzeh olduğu konusunda hiçbir şüphen bulunmasın.

> Maalesef son derece zayıf, hattâ asılsız rivâyetlere yer veren bazı tefsirlerde Peygamber aleyhisselâmın Zeyd'in evine gittiği zaman Zeyneb'i gönül çelen bir hâlde gördüğü, kalbinin ona meylettiği ve içinden "Zeyd Zeyneb'i boşasa da onunla ben evlensem!" diye geçirdiği kaydedilmiştir.[1] Müellifimiz biraz aşağıda bu iddianın gerçekle bağdaşmadığını pek açık misâllerle açıklamıştır.

Bu konuda rivâyet edilen en güvenilir haber, müfessirlerin Hz. Hüseyin'in oğlu Zeynelâbidîn Ali[2] (v. 94/712) radıyallahu anhümâdan naklettikleri şu rivâyettir:

"Allah Teâlâ Peygamber Efendimiz'e Zeyneb'in yakında eşleri arasına katılacağını bildirmişti. Zeyd, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme Zeyneb hakkında şikâyette bulunup ondan ayrılmak istediğini söyleyince, Allah'ın Elçisi ona: "Allah'tan kork da eşini yanında tut." dedi, fakat yakında Zeynep'le evleneceğine dâir Cenâb-ı Hakk'ın kendisine bildirdiği şeyi Zeyd'e söylemeyip kalbinde saklı tuttu. Hâlbuki Allah Teâlâ Zeyd'in eşini boşayacağını ve onunla Resûlünün evleneceğini ileride kullarına açıklayacaktı."[3]

Bu rivâyetin bir benzerini Amr ibni Fâid[4] (v. 200/815'ten sonra) tâbiîn muhaddisi İbni Şihâb ez-Zührî'den (v. 124/742) rivâyet etmiş, buna göre Zührî

1. Meselâ bk. Ebü'l-Muzaffer es-Sem'ânî, Tefsîru'l-Kur'ân (Yâsir-Ganîm), IV, 286.
2. Ebü'l-Hüseyin (veya Ebü'l-Hasan) Zeynelâbidîn Ali bin Hüseyin ibni Ali bin Ebî Tâlib el-Hâşimî el-Kureşî, on iki imâmın dördüncüsü olup tâbiîn nesline mensuptur. Çok ibâdet ettiği için, ibâdet edenlerin süsü anlamında "Zeynelâbidîn" ve çok secde eden anlamında "Seccâd" lakaplarıyla anıldı.Yaşayışı dikkate alınarak onun Ehl-i Beyt'in en faziletlisi olduğu kabul edilmiştir. Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer almıştır. Kerbelâ vak'asında yirmi üç yaşında bir genç olarak babası Hz. Hüseyin'in yanında bulunmakla beraber, o günlerde sıtmaya yakalandığı için babasıyla birlikte savaşamamıştı.
3. Taberî, *Câmiu'l-beyân* (Şâkir), XX, 274.
4. Ebû Alî Amr ibni Fâid el-Üsvârî et-Temîmî Basralı, Mu'tezile mezhebine mensup, kaderi inkâr ettiği ve güvenilir olmadığı söylenen bir kimseydi.

şöyle demiştir: Cebrâil aleyhisselâm Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme gelmiş ve Cenâb-ı Hakk'ın onu Zeynep binti Cahş ile evlendireceğini bildirmiştir. İşte Resûl-i Ekrem'in (insanlara söylemeye utandığı, fakat) kalbinde saklı tuttuğu bilgi budur.[1]

Zührî'den rivâyet edilen bu görüş, yukarıdaki âyetin sonunda geçen "Böylece Allah'ın emri yerine getirilmiş bulunuyor."[2] ifâdesini "Biz seni mutlaka Zeynep ile evlendireceğiz" diye açıklayan müfessirlerin görüşünün doğru ve isâbetli olduğunu gösterir.[3] Ve bu, Allah Teâlâ'nın Peygamber Efendimiz'e, onun Zeynep ile evleneceği konusundan başka bir şeyi bildirmediğini, Resûlullah'ın kalbinde sakladığı şeyin de Hz. Zeynep'le evleneceğine dâir kendisine verilen bu bilgi olduğunu ortaya koyar.

Bu olayı anlatan âyet-i kerîmenin devamında Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Allah'ın kendisi için takdir ettiği bir şeyi yerine getirmesinde Peygamber'e bir vebâl yoktur. Bu, Allah'ın, daha önceki peygamberler hakkında da geçerli olan bir kanunudur. Allah'ın emri ise, mutlaka gerçekleşmek üzere yazılmış bir kaderdir."[4] Bu âyet-i kerîme, Resûlullah'ın Zeyneb binti Cahş ile evlenmesi olayında bazılarının iddia ettiği gibi bir kusuru bulunmadığını göstermektedir.

> Şâyet Peygamber Efendimiz, "Zeyd, Zeyneb'i boşasa da onunla ben evlensem" diye düşünse, ancak Zeyd kendisine gelip karısının geçimsizliğinden şikâyet ettiği zaman, kalbindekilerin tam aksini dile getirerek ona: "Eşini boşama" deseydi, bu tavrından dolayı kusurlu olurdu. Ama bu olayda böyle bir şey kesinlikle söz konusu olmamıştır.

Müfessir İbn Cerîr et-Taberî (v. 310/922) şöyle demiştir: "Allah Teâlâ çok evlenme işini daha önceki peygamberlerine helâl kıldığı gibi Resûl-i Ekrem'ine helâl kılacak, onu bu konuda günahkâr yapmayacaktır. Bu

1. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in kalbinde tuttuğu ve açıklamaya utandığı belirtilen bu bilginin kaynağı bulunamadı. Süyûtî de *Menâhilü's-safâ fî tahrîci ehâdîsi'ş-Şifâ*'da bu konuda bir şey söylememiştir (s. 234, nr. 1274).
2. Ahzâb 33/37.
3. Nitekim Hz. Zeyneb Peygamber Efendimiz'in diğer hanımlarına "Sizi Peygamber Efendimiz'le âileleriniz evlendirdi; beni ise yedi kat semânın üstünden Allah Teâlâ evlendirdi." diye övünürdü (Buhârî, Tevhîd 22, nr. 7420).
4. Ahzâb 33/38.

gerçeği Kur'ân-ı Kerîm şöyle dile getirmiştir: 'Bu, Allah'ın, daha önceki peygamberler hakkında da geçerli olan bir kanunudur.'"[1]

Zeyneb'i Gördü ve Sevdi İddiası

Tâbiîn müfessirlerinden Katâde bin Diâme es-Sedûsî'nin (v. 117/735) rivâyet ettiği hadiste olduğu gibi, şâyet Peygamber Efendimiz Hz. Zeyneb'i görüp de ona hayran kalmış, gönlüne onun sevgisi düşmüş ve Zeyd'in onu boşamasını arzu etmiş olsaydı, işte o zaman kendisine yakışmayan büyük bir günah işlemiş olurdu. Kendisine yasaklanan dünya hayatının câzibesine kapılmış, başkasının elindeki nimeti kıskanmış olurdu. Kendisinin hiçbir zaman istemediği, müttakilere de aslâ yakışmayan böyle bir hâl Peygamberlerin Efendisine nasıl yakışırdı?

> Allah Teâlâ, dünya hayatının câzibesine kendini kaptırmayı Peygamber Efendimiz'e ve mü'minlere şöyle buyurmak sûretile yasaklamıştır:
>
> "Onlardan bir kısmına verdiğimiz dünya nimetlerine sakın imrenerek bakma!"[2]
>
> "Kendilerini sınamak için birtakım insanlara verdiğimiz dünya hayatının gösterişine gözünü dikme."[3]
>
> "Allah'ın, bir kısmınıza diğerinden daha fazla verdiği şeylere göz dikip imrenmeyin."[4]

Tasavvuf, kelâm, tefsir ve hadis âlimi Abdülkerîm el-Kuşeyrî (v. 465/1072) şöyle demiştir:

"Resûl-i Ekrem'in Hz. Zeyneb'i görünce gönlüne onun sevgisinin düştüğü ve Zeyd'in onu boşamasını arzu ettiği iddiası, aslında bunu ortaya atanın ne kadar cüretkâr olduğunu; bu cüretkârın Peygamber Efendimiz hakkında duyulması gereken saygıdan yoksun bulunduğunu ve onun üstünlüğünü yeterince bilmediğini göstermektedir."

Peygamber aleyhisselâmın Hz. Zeyneb'i görüp ona hayran kaldığı nasıl söylenebilir? Çünkü o halasının kızıydı ve onu doğduğu günden beri

1. Ahzâb 33/38. Taberî, *Câmiu'l-beyân* (Şâkir), XX, 276.
2. Hicr 15/88.
3. Tâhâ 20/131.
4. Nisâ 4/32.

her zaman görüyordu. Üstelik kadınlar hem peygamberlikten önce hem de sonra Resûl-i Ekrem'den kaçmaz, onun yanında başkalarının yanında örtündükleri gibi titiz bir şekilde örtünmezlerdi.[1]

Bir de Zeyneb'i evlatlığı Zeyd ibni Hârise ile evlendiren Peygamber aleyhisselâmdı. Zeyd'in Zeyneb'i boşamasını ve onun Resûl-i Ekrem ile evlenmesini isteyen ise Allah Teâlâ idi. Cenâb-ı Hak Yüce Peygamber'ine bu evliliği, bir başkasının çocuğunu evlatlık edinmeyi yasaklamak ve Câhiliye devri âdetinin aksine evlatlığının boşadığı kadınla evlenmenin haram olmadığını insanlara göstermek için emir buyurmuştur.

> Câhiliye devrinde, evlâtlık her bakımdan öz oğul gibi kabul edilirdi. Bir kimse öz oğlunun boşadığı kadınla nasıl evlenemezse, aynı şekilde evlâtlığının boşadığı kadınla da evlenemezdi.

Şu âyetler evlâtlığın boşadığı kadınla evlenmenin haram olmadığını göstermektedir:

﴿مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَآ أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ﴾ "Muhammed içinizden hiçbir erkeğin babası değildir."[2]

﴿فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا﴾

"Sonra Zeyd eşini boşayıp onunla ilişkisini kesince, evlâtlıklarının boşadığı hanımlarla evlenmekte mü'minler için bir günah olmasın diye, Biz onu sana nikâhladık."[3]

> Bu âyetler Peygamber Efendimiz'in Hz. Zeyneb ile evlenmesini "Evlâtlığının helâli ile evlendi" diye onu çekiştirmeye kalkanlara cevap vermekte, "Allah evlâtlıklarınızı öz oğullarınız kılmamıştır."[4] ifâdesiyle de, bir kimseyi evlât edinmekle onun babası olunmayacağını vur-

1. Çünkü örtünme âyeti Peygamber Efendimiz'in Hz. Zeynep ile evlendiği gün nâzil olmuştur. Bu olay, "Resûl-i Ekrem'in Haya Duygusu ve Hatâlara Göz Yumması" bahsinin dipnotunda anlatılmıştır bk. I, 254.
2. Ahzâb 33/40.
3. Ahzâb 33/37.
4. Ahzâb 33/4.

gulamakta ve Resûlullah Efendimiz'in bu evliliğindeki önemli bir hikmeti ortaya koymaktadır.

Buna benzer bir açıklamayı Eş'arî kelâm âlimi Ebû Bekir ibni Fûrek de (v. 406/1015) yapmıştır.

Niçin Zeyd'e Eşini Boşama Dedi?

Tefsir âlimi ve Hanefî fakihi Ebü'l-Leys es-Semerkandî (v. 373/973) şöyle demiştir:

"Cenâb-ı Hak Resûl-i Ekrem'ine ileride Zeynep ile evleneceğini bildirdiği, Resûl-i Ekrem de Zeyd ile Zeynep arasında geçimsizlik bulunduğunu bildiği hâlde, Peygamber Efendimiz'in "Allah Teâlâ'nın kendisine verdiği bilgiyi saklı tutarak Zeyd'e eşini boşamamasını emretmesinin hikmeti nedir?" diye sorulacak olursa, bunun cevabı şudur: Zeyd eşini boşayıp Fahr-i Âlem Efendimiz de onunla evlenince halkın kendisi hakkında: 'Şuna bak, oğlunun karısıyla evlendi' demesinden korktu. Bunun üzerine Allah Teâlâ, evlatlığın boşadığı kadınla evlenmekte bir sakınca bulunmadığını ümmetine göstermesi için Resûl-i Ekrem'e Zeyd'in boşadığı kadınla evlenmesini emretti ve bunu Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle ifâde buyurdu: 'Evlâtlıklarının boşadığı hanımlarla evlenmekte mü'minler için bir günah olmasın diye, Biz onu sana nikâhladık.'"[1]

Zeyd-Zeynep kıssasına sonradan eklenen asılsız bazı rivâyetlerden birine göre, "Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin Zeyd'e karısını boşamamasını emretmesi, içindeki şehvet duygusunu kırmak, nefsinin arzusunu yok etmek içindi." Bu iddiayı kabul etmek, Peygamber aleyhisselâmın Zeyneb'i ansızın gördüğünü ve ondan hoşlandığını da kabul etmek olur. Yine bu iddiayı ileri sürenlere göre, "Peygamber Efendimiz'in Zeyneb'i ansızın görmesi olmayacak şey değildir; çünkü insanın tabiatında güzelden hoşlanma duygusu vardır. Bakılması haram olan birine elde olmadan bakıvermek, ardından da ısrarla bakmamak şartıyla, günah sayılmamıştır. Nitekim Peygamber de Zeyneb'e karşı nefsinde oluşan duyguyu yok etmiş ve Zeyd'e karısını boşamamasını emretmiştir."

1. Ahzâb 33/37.

Bu Konudaki En Güvenilir Rivâyet

Bu kıssa hakkında güvenilecek en doğru rivâyet, daha önce Hz. Hüseyin'in oğlu Ali Zeynelâbidîn'den naklettiğimiz, Ebü'l-Leys es-Semerkandî'nin de tefsirine aldığını belirttiğimiz rivâyettir. İlk devir sûfîlerinden müfessir ve muhaddis Ahmed ibni Muhammed ibni Sehl ibni Atâ da (v. 309/922) bu rivâyeti benimsemiş ve onun sahîh olduğunu söylemiş, Mâlikî kadısı Bekr ibni Alâ el-Kuşeyrî[1] (v. 344/955) bu rivâyetin güvenilir olduğunu belirtmiş, Eş'arî kelâm âlimi Ebû Bekir ibni Fûrek de (v. 406/1015) buna itimat etmiştir.

İbni Fûrek, inceledikleri konuyu derinlemesine araştıran müfessirlerin de bu görüşü güvenilir bulduğunu belirterek şöyle demiştir:

"Allah'ın Resûlü kalbindeki düşüncenin aksini söyleyerek ikiyüzlü davranmaktan münezzehtir. Çünkü Allah Teâlâ "Allah'ın kendisi için takdir ettiği bir şeyi yerine getirmesinde Peygamber'e bir vebâl yoktur."[2] âyetiyle onu ikiyüzlü olmaktan tenzîh etmiştir. Peygamber Efendimiz'in, kalbindeki düşüncenin aksini söyleyebileceğini zanneden kesinlikle yanılır."

İbni Fûrek sözüne şöyle devam etmiştir:

"Âyet-i kerîmede Resûl-i Ekrem'in "insanlardan çekinerek" Zeyd'e "Eşini yanında tut."[3] demesine gelince, bu âyette geçen "haşyet" kelimesinin anlamı korkmak değil utanmaktır. Peygamber aleyhisselâmın insanların 'Oğlunun karısıyla evlendi' diye konuşmasından utandığı belirtilmektedir."

Peygamber Efendimiz'in insanlardan çekinmesi demek, münâfıkların ve Yahudilerin fitne çıkarmak, Müslümanların zihinlerini bulandırmak için 'Muhammed hem oğulların hanımlarıyla evlenmeyi yasaklıyor hem de kendisi (üvey) oğlunun boşadığı kadınla evleniyor' diye dedikodu yapmasından çekinmesi demektir.[4] Allah Teâlâ, Peygamber Efendimiz'i halkın

1. Bekr ibni Muhammed ibni Alâ' el-Kuşeyrî hakkında bilgi için bk. I, 505.
2. Ahzâb 33/38.
3. Ahzâb 33/37.
4. Allah Teâlâ, Nisâ sûresinin 23. âyet-i kerîmesinde kimlerle evlenilemeyeceğini belirtirken "Ayrıca öz oğullarınızın hanımlarıyla nikâhlanmanız haram kılınmıştır." buyurmuştur. Evlâtlık ise öz oğul değildir. Hâlbuki evlâtlığın ölmesi veya hanımını boşaması durumunda onun eşiyle evlenmek haram değildir. Çünkü evlâtlık, insanın öz oğlu değildir. Ahzâb sûresinin 4. ve 37. âyetleri bu konuya açıklık getirmiştir.

dedikodusundan çekinmesi dolayısıyla uyarmış, onu kendisine helâl kıldığı bir şeyden dolayı kâfirlerin sözüne değer vermekten tenzîh etmiştir.

Resûl-i Ekrem'in Uyarıldığı Bir Başka Olay

Allah Teâlâ bir başka zaman da, eşlerinin isteğine göre davrandığı için Resûlünü uyarmış ve ona: "Ey Peygamber! Allah'ın sana helâl kıldığı bir şeyi, eşlerinin hatırı için neden kendine haram ediyorsun? Hâlbuki Allah günahları çok bağışlayan, çok merhamet edendir."[1] buyurmuştu.

> Burada Resûl-i Ekrem Efendimiz'in eşi Zeyneb binti Cahş'ın evine uğradığı zaman Hz. Zeyneb'in ona bal şerbeti ikrâm etmesi, bu sebeple onun yanında fazlaca kalması, bu durumun da Hz. Âişe ile Hz. Hafsa'nın kıskançlığına yol açması olayına işaret edilmektedir. Bu konu, "Allah Teâlâ'nın Resûlullah'a 'Salât' Ettiğini, Onu Himâye Buyurduğunu, Onun Sâyesinde İnsanların Üzerinden Azabı Kaldırdığını Bildirmesi" bahsinde genişçe ele alınmıştı bk. I, 142.

Cenâb-ı Hak burada da Resûl-i Ekrem'ini şöyle uyarmıştır: "İnsanlardan çekinerek, Allah'ın daha sonra açığa çıkaracağı bir şeyi gönlünde gizliyordun. Oysa Allah Kendisinden korkmana daha lâyıktır."[2]

Tâbiîn âlimi Hasan-ı Basrî (v. 110/728), Resûl-i Ekrem Efendimiz'in insanlardan çekinerek gönlündekini gizlemesiyle ilgili olarak Hz. Âişe radıyallahu anhâ'nın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Eğer Allah'ın Resûlü Kur'an'dan bir şey gizleyecek olsaydı, bu âyeti gizlerdi."[3] Çünkü Ahzâb sûresinin bu 37. âyetinde Resûl-i Ekrem hem uyarılmakta hem de kalbinde olanı insanlardan gizlediği kendisine haber verilmektedir.

5. Peygamberimizin Son Hastalığındaki Vasiyeti

Ey okuyucu! Eğer şöyle diyecek olursan:

"Resûlullah Efendimiz'in bütün sözlerinde ve hâllerinde günah ve hatâdan korunduğu anlaşıldı. Onun bilerek veya yanılarak yaptığı dav-

1. Tahrîm 66/1.
2. Ahzâb 33/37.
3. Buhârî, Tevhîd 22, nr. 7420; Tirmizî, Tefsîr 33/9-16, nr. 3207-3214.

ranışlarda, sağlıklı günlerinde veya hasta olduğu zamanlarda, ciddi olduğu veya şaka yaptığı vakitlerde, hoşnut veya öfkeli olduğu anlarda gerçek dışı bir şey söylemesinin, tereddütlü davranmasının mümkün olmadığı da görüldü. Öyleyse onun vasiyet konusundaki şu hadisinin anlamı nedir?"

Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin vefâtı yaklaştığında evde birkaç adam vardı. İşte o zaman Allah'ın Elçisi:

"Yazı yazacak bir şey getirin de size bir vasiyetnâme yazdırayım; siz de ondan sonra hiç yolunuzu şaşırmayasınız." buyurdu. Orada bulunan biri (Hz. Ömer): "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin hastalığı ağırlaştı..." dedi.

> Şîîler, bu ve benzeri hadislere dayanarak, Hz. Ömer'in, Resûlullah'ın yazdıracağı vasiyete engel olduğunu ileri sürmüş ve ona aşırı tenkitler yöneltmişlerdir. Babanzâde Ahmed Naim Bey onların bu iddialarını altı açıdan ele alıp çürütmüştür.[1]

Bir diğer rivâyet şöyledir: "Peygamber aleyhisselâm 'Yazı yazacak bir şey getirin de size bir vasiyetnâme yazdırayım, böylece benden sonra yolunuzu hiç şaşırmayasınız' buyurdu. Bunun üzerine orada bulunanlar vasiyetnâme yazılsın mı yazılmasın mı diye anlaşmazlığa düştüler ve birbirlerine 'Acaba Resûlullah'a ne oldu? Hastalığın etkisiyle sayıkladı mı? Sorup anlayınız' dediler. Bu tutum üzerine Resûlullah Efendimiz: 'Beni kendi hâlime bırakın. Benim içinde bulunduğum hâl sizin çekişmenizi dinlemekten hayırlıdır' buyurdu."

> Önce bu hadisteki bazı ifâdeleri kısaca ele alalım, sonra da hadisin tamamını görelim. Hadîs-i şerîfteki: **"Acaba Resûlullah'a ne oldu? Hastalığın etkisiyle sayıkladı mı? Sorup anlayınız"** ifâdesine göre, her zaman Peygamber Efendimiz'in yanında bulunan ve onun bütün sözlerini bilen kimseler, vasiyetnâme yazma isteğine bir anlam veremeyip hayret ettiler. Onun bu hâlinin, bazı hastalarda görülen sayıklamaya benzer bir şey olup ol-

1. bk. *Tecrid Tercemesi*, I, 109-111.

madığını merak ettiler. Resûl-i Ekrem Efendimiz 'Beni kendi hâlime bırakın. Benim içinde bulunduğum hâl sizin çekişmenizi dinlemekten hayırlıdır.' buyururken, müellifimizin bu bahsin sonunda açıklayacağı, Aliyyü'l-Kārî'nin de pek güzel ifâde ettiği üzere: "Ben şu anda dünyayı arkama almış, yüzümü âhirete çevirmiş, Rabbime dönmüşüm. Şimdi O'nun huzûrundayım ve kendi muhâsebemi yapmakla meşgulüm. Benim bu hâlim sizin beni içine çekmeye çalıştığınız durumdan hayırlıdır." demek istemiştir. Allah'ın Resûlü önce vasiyetnâme yazdırmanın hayırlı olacağını düşünmüş, daha sonra bunu yazdırmamanın daya hayırlı olacağını anlamış veya bu konuda vahiy almıştır.[1]

Bu hadîs-i şerîfin tamamı şöyledir: Hadisin râvisi Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümâ, Peygamber Efendimiz'in vefât ettiği pazartesi gününden dört gün öncesine işaretle: "O Perşembe günü var ya, o ne acı bir gündü!" diye söze başladı, sonra gözyaşları çakıltaşlarım ıslatacak kadar ağladı, ardından sözüne şöyle devam etti: Bir Perşembe günü Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin ağrıları artmıştı. Evde aralarında Hz. Ömer'in de bulunduğu birkaç sahâbî vardı. Resûlullah Efendimiz:

"Yazı yazacak bir şey getirin de size bir vasiyetnâme yazdırayım; siz de ondan sonra hiç yolunuzu şaşırmayasınız." buyurdu. Orada bulunan Hz. Ömer:

"Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin hastalığı ağırlaştı. Elimizde ise Kur'an var. Allah'ın kitâbı bize yeter." dedi. Bunun üzerine orada bulunan sahâbîler arasında yazılsın, yazılmasın diye anlaşmazlık çıktı ve sözleri birbirine karıştı. Peygamber Efendimiz de:

"Gidin şurdan; hiçbir peygamberin yanında çekişilmez." buyurdu. Orada bulunan sahâbîler:

1. *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 353, 358.

'Acaba Resûlullah'a ne oldu? Hastalığın etkisiyle sayıkladı mı? Sorup anlayınız' dediler. O zaman Efendimiz aleyhisselâm:

'Beni kendi hâlime bırakın. Benim içinde bulunduğum Allah'a dönüş hazırlığı sizin çekişmenizi dinlemekten hayırlıdır.' buyurdu ve Allah'ın Elçisi vefâtı sırasında **üç şey vasiyet etti:**

Birincisinde 'Bütün müşrikleri Arap yarımadasından çıkarınız.' buyurdu.

İkincisinde 'Buraya gelen elçilere, heyetlere, insanlara ben nasıl izin vermiş ve onlara hediyeler sunmuşsam, siz de onlara benim gibi saygılı davranın ve gerekeni yapın.' buyurdu.

Üçüncüsünü ise ya o söylemedi, ya da ben unuttum!"[1] Bu rivâyetlerin bir kısmında İbni Abbâs hazretlerinin bu olayı anlattıktan sonra: "Resûl-i Ekrem ile yazmak istediği vasiyet arasına giren o felâket ne büyük felâkettir!" dediği belirtilmektedir.

Fahr-i Âlem Efendimiz'in bu vasiyetnâmede ne yazdıracağı bilinmemektedir. Bu konuda ileri sürülen en önemli gerekçelerden biri, **Hz Ebû Bekir'in hilâfeti** olduğu kaydedilmektedir. Nitekim Peygamber Efendimiz'in Hz. Âişe'ye:

"Bana baban Ebû Bekir'i ve kardeşini çağır da bir yazı yazdırayım. Çünkü ben birinin çıkıp 'ben bu hilâfete herkesten daha lâyığım' demesinden endişe ediyorum. Hâlbuki Allah da mü'minler de Ebû Bekir'den başkasının hilâfetini istemez." buyurması bu görüşü takviye etmektedir.[2] Hz. Âişe'nin ise, babasının yufka yürekli olduğu gerekçesiyle halîfe olmasını istemediği

1. Buhârî, İlim 39, nr. 114, Cihâd 176, nr. 3053, Cizye 6, nr. 3168, Megâzî 83, nr. 4431-4432, Merdâ, 17, nr. 5669, Tevhîd 26, nr. 7366; Müslim, Vasiyet 20-22, nr. 1637.
2. Müslim, *Fezâilü's-sahâbe* 11, nr. 2387.

ve bunu engellemeye çalıştığı birçok hadîs-i şerîfte belirtilmektedir. Peygamber Efendimiz'in Hz. Ebû Bekir'i imâm tâyin ederek kendisinden sonra yönetimi Hz Ebû Bekir'in ele almasını bilfiil temin ettiği bilinmektedir.

Fahr-i Cihân Efendimiz'in bütün müşrikleri Arap yarımadasından çıkarma emrini Hz. Ömer uygulamış, söylendiğine göre 40.000 Yahudi ve müşriği Arap yarımadasından sürüp çıkarmıştır.

Hadîs-i şerîfteki: **"Hastalığın etkisiyle sayıkladı mı?"** ifâdesi, bu hadisin bazı rivâyetlerinde "Resûl-i Ekrem hiç sayıklar mı?", "Resûl-i Ekrem sayıkladı", "Bu bir sayıklama mı?" şeklindedir.

Bu hadîs-i şerîfte şu ifâdeler de vardır: "Hz. Ömer, Resûlullah'ın hastalığı ağırlaştı. Elimizde ise Allah'ın kitâbı var, o bize yeter!" dedi. O zaman gürültü arttı. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz de: "Gidin yanımdan" buyurdu.[1]

Bu hadisin bir başka rivâyetine göre: "Ehl-i beyt ve orada bulunanlar anlaşmazlığa düşüp çekişmeye başladılar. Kimi 'Yazacak bir şey verin de Resûlullah sizin için bir vasiyet yazdırsın' dedi; kimi de Hz. Ömer'in söylediğini tekrarladı."[2]

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat ulemâmız bu hadis hakkında şunları söylemiştir: "Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem, hastalıklardan ve şiddetli ağrı, hafif bayılmak gibi insan bedenine musallat olan rahatsızlıklardan korunmamıştır. Fakat bu geçici hastalıklar sırasında mûcizelerine söz getirecek, tebliğ ettiği dine zarar verecek çirkin sözler sarfetmekten ve hezeyândan korunmuştur. Bu açıklamalardan ortaya çıkan sonuç şudur: Hadîs-i şerîfte Resûl-i Ekrem Efendimiz hakkında "sayıkladı" ifâdesini kullanmak doğru değildir; çünkü sayıklamak saçmalamak, saçma sapan konuşmak demektir. Doğru olan ise, soru yoluyla, Resûl-i Ekrem'in bir şey yazdırmaya ihtiyacı yoktu diyenleri reddeden bir ifâde (istifhâm-ı inkârî) kullanarak "Yoksa Resûlullah sayıkladı da gereksiz yere mi yazmak istedi? Hayır, öyle bir şey olmadı!" demektir.

Bu hadîs-i şerîfin *Sahîh-i Buhârî*'de yer alan ve İbni Şihâb ez-Zührî

1. Buhârî, İlim 39, nr. 114.
2. Buhârî, Tevhîd 26, nr. 7366; Müslim, Vasiyet 22, nr. 1637.

yoluyla bütün râviler tarafından rivâyet edilen, bizim de bu bahsin girişinde naklettiğimiz şekli de böyledir.

İmâm Buhârî'nin hocası Muhammed ibni Selâm el-Bîkendî'nin (v. 227/842) tebe-i tâbiîn muhaddislerinden Süfyân ibni Uyeyne (v. 198/814) yoluyla rivâyet ettiği hadis de böyledir.[1] *Sahîh-i Buhârî*'nin râvilerinden olan Mâlikî fakihi ve hadis âlimi Ebû Muhammed el-Asîlî[2] (v. 392/1002) kendi el yazısıyla olan *Sahîh-i Buhârî* nüshasında, başkaları da yine bu yolla yukarıda söylediğimiz şekilde tesbit etmişlerdir.

İmâm Müslim'in yine Süfyân ibni Uyeyne ve daha başkaları yoluyla gelen rivâyetinde aynı şekilde tesbit etmişlerdir.[3]

"Sayıklama" İfâdesi Nasıl Anlaşılmalıdır?

Hadîs-i şerîfin, istifhâm hemzesini hazfederek "sayıkladı (hecere)" şeklinde gelen bütün rivâyetlerinin, "sayıkladı mı (e-hecere?)" şeklinde anlaşılmalıdır.

Bu ifâdeyi bir başka şekilde anlamak da mümkündür. Sahâbîler kelimeyi ister "sayıkladı" şeklinde, ister "sayıkladı mı?" şeklinde söylesinler, onlar o sırada Resûlullah Efendimiz'in çektiği dayanılmaz ıstırabı görünce dehşete kapıldılar; vasiyet yazma meselesi çok önemli bir konu olduğu için duruma uygun kelime seçmekte zorlandılar, ne söylediklerini bilemediler ve ellerinde olmadan sayıklama ifâdesini kullandılar. Onlar, bu ifâde ile Resûl-i Ekrem'in acısının ne kadar çok olduğunu anlatmak istediler; yoksa Resûlullah'ın mânasız sözler söylediğini akıllarına bile getirmediler. Ashâb-ı kirâm Peygamber Efendimiz'in o hâlinden endişelendikleri için kendisini korumaya çalıştılar. Esasen buna gerek yoktu; çünkü Allah Teâlâ ona: "Allah seni insanlardan koruyacaktır."[4] buyurmuştu. Ashâb-ı kirâm'ın, Resûl-i Ekrem istemese bile **ona duydukları sev-**

1. Buhârî, Cizye 6, nr. 3168.
2. Ebû Muhammed Abdullah ibni İbrâhim el-Asîlî, Endülüs'ün Asîlâ şehrinden olduğu için el-Âsîlî nisbesiyle anılır. İmâm Mâlik, İmâm Ebû Hanîfe ve İmâm Şâfiî'nin ihtilâf ettikleri konulara dâir *ed-Delâil* adlı bir eseri vardır. Asîlî, *Sahîh-i Buhârî*'yi hocaları Cürcânî (v. 373/983) ile fakih Ebû Zeyd el-Mervezî'den (v. 379/989), onlar da İmâm Buhârî'nin talebesi Firebrî'den (v. 320/932) rivâyet etmişlerdir.
3. Müslim, Vasiyet 20, nr. 1637. *Sahîh-i Müslim*'deki bu rivâyet şöyledir: "Yoksa Resûlullah sayıkladı da gereksiz yere mi bir şeyler yazdırmak istedi? Hayır, öyle bir şey olmadı."
4. Mâide 5/67.

gi ve şefkat dolayısıyla kendisini esirgemeye çalıştıklarına dâir başka misâller de vardır.

> Ashâb-ı kirâmdan Ebû Bekre Nüfey' ibni Hâris şöyle demiştir: "Resûl-i Ekrem Efendimiz: 'Büyük günahların en ağırını size haber vereyim mi?' diye üç defa sordu. Biz de: 'Evet ey Allah'ın Elçisi' dedik. Resûl-i Ekrem: 'Bunlar Allah'a şirk koşmak, ana babaya itâatsizlik etmek' buyurduktan sonra, yaslandığı yerden doğrulup oturdu ve: 'İyi dinleyin, bir de yalan söylemek ve yalancı şâhitlik yapmaktır' buyurdu. Bu sözü durmadan tekrarladı. **Daha fazla üzülmesini istemediğimiz için keşke sussa, diye arzu ettik.**"[1]

Sahîh-i Buhârî râvilerinden Ebû İshâk el-Müstemlî'nin[2] (v. 376/986), İmâm Buhârî'nin hocalarından hadis hâfızı Kuteybe bin Saîd (240/855) yoluyla tâbiîn âlimlerinden Saîd ibni Cübeyr'den (v. 95/714) onun da Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümâdan rivâyet ettiği hadiste "أَهُجْرًا" ifâdesi geçmekte, bu da Peygamber Efendimiz'in huzûrunda ihtilâfa düşenlerin birbirine hitâben: "Siz buraya Resûlullah'ın huzûrunda birbirinizle çekişmeye ve onun yanında uygun olmayan sözler söylemeye mi geldiniz?" diye çıkıştıklarını göstermektedir.

Resûlullah'ın Huzûrunda İhtilâf Edilir mi?

İslâm âlimleri bu hadîs-i şerîfin mânasında çok ihtilâf etmişlerdir. Allah'ın Elçisi orada bulunan sahâbîlere yazı yazacak malzeme getirmelerini emrettikten sonra onlar nasıl ihtilâf ederler?

Bazı âlimler şöyle demiştir: Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin verdiği emirlerin farz mı, mübâh mı, mendûb mu olduğu bazı ipuçlarıyla anlaşılır. Orada bulunanların bir kısmı, Peygamber Efendimiz'in yazı malzemesi istemesini, muhtemelen sözün gelişine bakarak mutlaka yapılması gereken bir emir olarak görmediler; vasiyet yazma işini oradakilerin tercihine bıraktığını düşündüler.

---

1. Buhârî, Şehâdât 10, nr. 2654, Edeb 6, nr. 5976; Müslim, Îmân 143, nr. 87.
2. Belhli muhaddis Ebû İshâk İbrâhim ibni Ahmed el-Müstemlî *Sahîh-i Buhârî*'yi İmâm Buhârî'nin talebesi Firebrî'den (v. 320/932) rivâyet etmiş, bu ünlü hadis kitâbını kendisinden de Ebû Zer el-Herevî (v. 434/1043) ile Abdurrahmân ibni Abdillâh el-Hemedânî rivâyet etmiştir.

Bir kısım sahâbe de Efendimiz'in vasiyet yazdırma dileğinin ne mânaya geldiğini anlamadıkları için, Resûl-i Ekreme sorularak arzusunun tam olarak öğrenilmesini istediler. Sahâbîler yazı malzemesini getirip getirmemekte ihtilâfa düşünce ve Hz. Ömer'in "Elimizde Allah'ın kitâbı var, o bize yeter" demesini doğru bulunca, zâten Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de vasiyetini mutlaka yazdırmayı düşünmediği için bundan vazgeçti.

Âlimler şöyle de demiştir: Hz. Ömer'in vasiyet yazılmasına karşı olmasının sebebi, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in o ağrılı ve sıkıntılı ânında yazı yazdırmaya çalışmasının kendini çok yoracağı düşüncesiyle ona olan derin şefkatidir. Zâten yukarıda zikredildiği üzere Hz. Ömer "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin hastalığı ağırlaştı" demişti.

Hz. Ömer Niçin Öyle Söylemişti?

Şöyle de denmiştir: Hz. Ömer, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in vasiyetnâmede ümmetin yapmakta zorlanacağı şeyler yazdırmasından, onların da bu tavsiyeleri yerine getiremeyip günahkâr olmasından korktu; Kitap ve Sünnet'te temas edilmeyen konuları ise Ümmet-i Muhammed'in hâline en uygun olan ictihâddaki genişlik ve ruhsat ile doğruyu elde etmek olduğunu, çünkü ictihâd ederken isâbetli hüküm veren müctehidin de, elinden gelen gayreti gösterdiği hâlde isâbetli hüküm veremeyen müctehidin de sevâp kazanabileceğini düşündü.

> Burada şu hadîs-i şerîfe işaret edilmektedir: Amr İbni Âs radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre o, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'i şöyle buyururken dinledi: "Hâkim, hüküm verirken ictihadda bulunur da isâbetli hüküm verirse, iki sevap kazanır. Yine hâkim hüküm verirken ictihadda bulunur da yanılırsa, bir sevap kazanır."[1]
>
> Konumuzla ilgili bir başka hadîs-i şerîf de şudur: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Muâz ibni Cebel'i Yemen'e vâli olarak gönderirken ona:
>
> "Önüne bir dâvâ geldiğinde ne ile hüküm vereceksin?" diye sordu, Muâz:

1. Buhârî, İ'tisâm 21, nr. 7352; Müslim, Akdıye 15, nr. 1716.

"Allah'ın kitâbıyla hüküm vereceğim." dedi. Peygamber Efendimiz:

"Aradığını orada bulamazsan?" diye sorunca, Muâz:

"Resûlullah'ın sünnetiyle" diye cevap verdi. Resûl-i Ekrem tekrar:

"Ya orada da bulamazsan?" buyurunca, Muâz:

"O zaman kendi görüşümle (ictihâdımla) hüküm veririm." dedi. Buna çok memnun olan Peygamber aleyhisselâm, eliyle Muâz'ın göğsüne vurarak:

"Resûlullah'ın elçisini, Resûlullah'ı memnun edecek şekilde cevap vermeye muvaffak kılan Allah'a hamdolsun." buyurdu.[1]

Hz. Ömer böyle davranırken, şerîat esaslarının artık iyice yerleştiğini, dinin son şeklini aldığını çok iyi biliyordu. Çünkü Allah Teâlâ hem Resûlüne hem mü'minlere hitâben:

"Bugün dininizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâmiyet'i seçtim."[2] buyurmuştu. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de ümmetine hitâben:

«أُوصِيكُمْ بِكِتَابِ اللهِ وَعِتْرَتِي» "Size Allah'ın kitâbını ve Ehl-i beytimi tavsiye ediyorum." buyurmuştu.

Bu hadîs-i şerîfin tamamı şöyledir: Kûfeli muhaddis tâbiî Yezîd ibni Hayyân şöyle dedi: Bir gün tâbiîn muhaddislerinden Husayn ibni Sebre ve Amr ibni Müslim ile beraber ashâb-ı kirâmdan Zeyd ibni Erkam'ın evine gittik. Yanına oturduğumuzda Husayn ibni Sebre dedi ki:

"Zeyd! Sen pek çok lütfa nâil olmuş bir kimsesin. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi gördün, sözünü dinledin, onunla birlikte savaşlara katıldın ve arkasında na-

1. Ebû Dâvûd, Akdıye 11, nr. 3592; Tirmizî, Ahkâm 3, nr.1327; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, V, 230, 236, 242.
2. Mâide 5/3.

maz kıldın. Doğrusu büyük saâdete erdin, Zeyd! Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden duyduklarını bize de anlat!"

Bunun üzerine Zeyd ibni Erkam şunları söyledi:

"Yeğenim! Vallahi çok yaşlandım. Aradan çok zaman geçti. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden duyup öğrendiklerimin bir kısmını unuttum. Bu sebeple size anlattıklarımı öğrenin. Anlatmadıklarım hususunda da beni zorlamayın."

Zeyd sözlerine devamla dedi ki:

"Bir gün Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, Mekke ile Medine arasındaki "Gadîr-i Hum"da ayağa kalkarak bize bir konuşma yaptı. Allah'a hamdü senâdan sonra bize öğüt verdi. Sonra da şöyle buyurdu:

"Ey insanlar! Ben de bir beşerim. Yakında Rabbimin elçisi bana da gelecek ve ben onun dâvetine uyup gideceğim. Size iki önemli şey bırakıyorum. Biri, insanı doğruya götüren bir rehber ve nûr olan Allah'ın Kitâbı Kur'an'dır. Ona yapışın ve sımsıkı sarılın!"

Peygamber aleyhisselâm Kur'an'a sarılma ve ona bağlanma konusunda tavsiyelerde bulundu. Sonra sözüne şöyle devam etti:

"Size bir de Ehl-i beyt'imi bırakıyorum. Allah'dan korkun da Ehl-i beyt'ime saygılı davranın! Allah'dan korkun ve Ehl-i beyt'ime saygılı davranın!" Husayn ibni Sebre:

"Zeyd! Peygamber'in Ehl-i beyt'i kimdir? Hanımları da Ehl-i beyt'inden değil midir? diye sorunca Zeyd dedi ki:

"Hanımları da Ehl-i beyt'indendir. Fakat onun asıl Ehl-i beyt'i, kendisinden sonra da sadaka almaları haram olanlardır." Husayn:

"Sadaka almaları haram olanlar kimlerdir?" diye sordu. Zeyd:

"Ali'nin âilesi, Akîl'in âilesi, Ca`fer'in âilesi ve Abbâs'ın âilesidir" dedi. Husayn:

"Bunların hepsine sadaka almak haram mıdır?" diye sorunca Zeyd ibni Erkam:

"Evet" cevabını verdi."[1]

Hz. Ömer'in "Allah'ın kitâbı bize yeter" sözü, kendi görüşüne karşı çıkarak vasiyetnâme yazılsın diye ısrar eden sahâbîlere söylenmiş bir sözdür. Yoksa Peygamber Efendimiz'in emrine karşı çıkmak için söylenmemiştir.

Bu konuda söylenen sözlerden biri de şudur: Hz. Ömer, Resûlullah'ın evinde yazdıracağı bu vasiyetnâme dolayısıyla münâfıklar ile İslâm dini henüz gönüllerine sinmemiş olanların birtakım dedi kodular çıkarmalarından korkmuştur. Nitekim müfrit Şiîler (Râfızîler), Resûl-i Ekrem'in vasiyetnâmede kendisinden sonra Hz. Ali'yi halîfe tâyin edeceği gibi asılsız sözler yaymışlardır.

Şöyle de bir görüş vardır: Peygamber aleyhisselâm vasiyetten söz ederken, din konusunda ashâbının bir açıklamaya ihtiyaçları bulunup bulunmadığını öğrenmek istemiş, "Allah'ın kitâbı bize yeter" diyen Hz. Ömer ile aynı görüşü paylaşanların düzgün bir anlayışa sahip olduklarını görünce, vasiyete ihtiyaçları bulunmadığını anlayıp bundan vazgeçmiştir.

Vasiyet konusundaki hadisi şöyle yorumlayanlar da vardır: Vasiyet yazdırmayı Peygamber Efendimiz düşünmemişti. Bazı yakınlarının ve sahâbîlerinin vasiyet yazdırma konusundaki arzusunu yerine getirmek istedi. Bazı sahâbîler ise zikrettiğimiz sebeplerlerden dolayı vasiyetnâme yazılmasına karşı çıktı.

Vasiyetnâme konusunu öne çıkaranlar bunu, Hz. Abbâs'ın Hz. Ali'ye: "Haydi Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme gidelim ve eğer hilâfet işi bize aitse bunu sorup öğrenelim." demesine, Hz. Ali'nin de bu teklifi uygun görmeyip ona: "Vallahi ben Resûlullah'a gidip bunu sormam!" diye karşılık vermesi olayına dayandırmışlardır.

1. Müslim, *Fezâilü's-sahâbe* 36, nr. 2408.

Bu olay şöyle olmuştur: Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümâdan rivâyet olunduğuna göre Ali bin Ebî Tâlib radıyallahu anh, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin son hastalığı sırasında yanından çıkınca sahâbîler:

"Ey Hasan'ın babası! Allah'ın Elçisi bu geceyi nasıl geçirdi?" diye sordular. O da:

"Elhamdülillah iyileşti" dedi. Bunun üzerine babam Abbâs, Hz. Ali'nin elini tutarak ona:

"Vallahi sen üç gün sonra bir başkasının buyruğu altına gireceksin. Ben, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin bu hastalığından dolayı pek yakında vefât edeceğini kuvvetle tahmin ediyorum. Çünkü ben ölüm sırasında Abdülmuttalib oğullarının yüzünün aldığı şekli çok iyi bilirim. Şimdi sen, biz Hâşimoğulları adına Resûl-i Ekrem Efendimiz'in yanına git ve ona "Bu hilâfet işinin kime ait olacağını" sor. Eğer hilâfet bizim olacaksa bunu bilelim. Yok eğer bir başkasına kalacaksa, o zaman kendisinden, o halîfeye bize iyi davranmasını tavsiye etmesini söyleyelim." dedi. O zaman Hz. Ali şunları söyledi:

"Eğer bu konuyu Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme sorarsak, o da bu işi bize bırakmazsa, ondan sonra halk bu işi bize vermez. Vallahi ben bu konuyu Resûlullah'a sorup ondan hilâfet istemem."[1]

Vasiyetnâme Hilâfete Dâir miydi?

Vasiyetnâme konusunu öne çıkaranların dayandığı diğer bir delil de Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin: "Beni kendi hâlime bırakın. Benim içinde bulunduğum hâl sizin çekişmenizi dinlemekten hayırlıdır!" buyurmasıdır.[2] Resûl-i Ekrem Efendimiz bu sözüyle şunu söylemiştir: Vasiyetnâme isteğinden vazgeçip beni kendi hâlime bırakmanız, sizin de Allah'ın kitâbı ile başbaşa kalmanız daha hayırlıdır.

1. Buhârî, Megâzî 83, nr. 4447, İsti'zân 29, nr. 6266.
2. Hadîs-i şerîfin tam metni ve kaynakları bu bahsin baş tarafındaki dipnotta verilmiştir.

Yazılması istenen vasiyetnâmenin, Resûl-i Ekrem'den sonra hilâfet işi ve bu işin kime verileceğinin belirlenmesi hakkında olduğu söylenmiştir.

> Bu konu, "Beni kendi hâlime bırakın. Benim içinde bulunduğum hâl sizin çekişmenizi dinlemekten hayırlıdır." hadîs-i şerîfinin geçtiği yerde açıklanmıştı bk. III, 229.

6. Peygamberimizin Bazı Hadislerinin Açıklanması

Açıklanacak hadîs-i şerîflerden biri şudur:

Birine Bedduâ Ederse

Ebû Hüreyre radıyallahu anh, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle duâ ederken dinlediğini söylemiştir:

«اَللّٰهُمَّ إِنَّمَا مُحَمَّدٌ بَشَرٌ، يَغْضَبُ كَمَا يَغْضَبُ الْبَشَرُ، وَإِنِّي قَدِ اتَّخَذْتُ عِنْدَكَ عَهْدًا لَنْ تُخْلِفَنِيهِ، فَأَيُّمَا مُؤْمِنٍ آذَيْتُهُ، أَوْ سَبَبْتُهُ، أَوْ جَلَدْتُهُ، فَاجْعَلْهَا لَهُ كَفَّارَةً وَقُرْبَةً تُقَرِّبُهُ بِهَا إِلَيْكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

"Allahım! Muhammed kulun sadece bir beşerdir. Diğer insanların öfkelendiği gibi ben de bâzen öfkelenirim. Benim Seninle bir sözleşmem var. Elbette Sen bana verdiğin sözden aslâ dönmezsin. Ben hangi mü'mine eziyet etmişsem, kendisini dilimle incitmişsem veya ona vurmuşsam (celde cezâsına çarptırmışsam), bu yaptıklarımı o mü'minin günahlarına kefâret ve onun kıyâmet gününde Sana yaklaşıp Senin yanında bir makam edinmesine vesîle eyle!"[1]

Hadîs-i şerîfin başka rivâyetlerinde şu ifâdeler vardır:

"Kime bedduâ etmişsem."

> Enes ibni Mâlik'in rivâyet ettiği bu hadîs-i şerîf şöyledir: Enes'in annesi Ümmü Süleym'in yanında yetim bir kızcağız vardı. Bir gün Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bu kızı gördü ve ona:
>
> "Kız o sen misin? Amma da büyümüşsün. Yaşın bü-

1. Müslim, Birr 90, nr. 2601. Ayrıca bk. Buhârî, Daavât 34, nr. 6361 (Burada hadîs-i şerîf kısaca geçmektedir).

yümesin emi!" buyurdu. Bunu duyan kızcağız ağlayarak Ümmü Süleym'in yanına gitti; onun: "Ne oldu sana kız?" diye sorması üzerine de:

"Allah'ın Elçisi yaşımın büyümemesi için bana bedduâ etti, artık bundan sonra büyümeyeceğim!" dedi. O zaman Ümmü Süleym alelacele başına örtüsünü alıp evden çıktı ve Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin yanına gitti. Onu bu hâlde gören Allah'ın Elçisi:

"Hayrola Ümmü Süleym, bu ne hâl!" diye sordu. Ümmü Süleym de ona:

"Yâ Resûlallah! Benim yetim kızcağızıma bedduâ mı ettin?" dedi. Resûlullah Efendimiz de:

"Ne bedduâsı Ümmü Süleym!" buyurunca,

"Ona yaşı büyümesin, ömrü uzamasın diye bedduâ ettiğini söyledi!" dedi. Bu sözleri duyan Resûlullah Efendimiz güldü, sonra da şöyle buyurdu:

"Ümmü Süleym! Benim Rabbime bir şartım olduğunu bilmez misin? Ben Rabbime şart koşarak dedim ki: 'Ben bir beşerim, beşer nasıl memnun olursa ben de öyle memnun olur, beşer nasıl öfkelenirse ben de öyle öfkelenirim. Ümmetimden birine hak etmediği bir bedduâ edersem, bu bedduâyı onun için günahlarından arınıp temizlenme ve o kimseyi kıyâmet gününde Kendine yakınlaşma vesilesi kıl!'[1]

"Bir mü'mine, hak etmediği hâlde bedduâ etmişsem..."[2]

"Müslümanlardan kimi dilimle incitmiş veya ona lânet etmiş yahut vurmuşsam (veya celde cezâsına çarptırmışsam); bu yaptıklarımı o mü'min için günahlarından arınmaya, bağışlanmaya ve Senin merhametine erişmeye vesîle kıl."[3]

1. Müslim, Birr 95, nr. 2603.
2. Müslim, Birr 95, nr. 2603. Bu ifâde bir önceki dipnotta verilen hadîs-i şerîfte geçmektedir.
3. Müslim, Birr 89, nr. 2601.

> Şu âyet-i kerîme bu ifâdeyi hatırlatmaktadır: "Bütün günahları Rableri tarafından bağışlanıp merhamet edilenler işte böyle davrananlardır."[1]

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin lâneti haketmeyene lânet etmesi, incitilmeyi haketmeyeni diliyle incitmesi, vurmayı haketmeyene eliyle vurması (veya celde cezâsına çarptırması) yahut öfkelendiği zaman bu tür şeyler yapması nasıl mümkün olur? Zira o, bu tür şeyleri yapmaktan korunmuştur, diye sorulacak olursa, buna şöyle cevap verilir:

Haketmeyene Bedduâ Eder mi?

Ey okuyucu! Allah senin gönlünü ferahlatsın. Önce Resûl-i Ekrem Efendimiz'in "Bir mü'mine, hak etmediği hâlde bedduâ etmişsem..." ifâdesini ele alalım. Bunun mânası şudur: Yâ Rabbî! Benim kendisine bedduâ ettiğim kimse, işin sadece Senin bildiğin iç yüzü bakımından bedduâyı haketmiyorsa, (ona ikrâm eyle) demektir. Çünkü Peygamber aleyhisselâm, kendisinin de buyurduğu gibi, ümmetinin hüküm verirken kendisini örnek alması için olayın dış görünüşüne göre hüküm verir.

> Kādî İyâz'ın, "Peygamber aleyhisselâm, kendisinin de buyurduğu gibi işin dış yüzüne, insana görünen tarafına bakarak hüküm verir" derken "Nahnü nahkümü bi'z-zâhir, vallâhü yetevelle's-serâir: Biz görünüşe göre hükmederiz, işin iç yüzünü Allah bilir" sözünün hadis olduğunu kabul ettiği anlaşılmaktadır. Aliyyü'l-Kārî'de Kādî İyâz'ın bu ifâdesini açıklarken "onun bu hadise işaret ettiğini" söylemektedir.[2] Hâlbuki Aliyyü'l-Kārî, mevzû hadislere dâir iki eserinde de "Ben zâhire göre hükmetmekle emrolundum, işin iç yüzünü Allah bilir" sözünün Peygamber Efendimiz'e ait olmadığını şöyle anlatır: "Bu söz usûcüler ve büyük fakihler arasında meşhûrdur. Nevevî bu sözü, 'Ben insanların kalplerinde olanı araştırıp ortaya çıkarmakla, karınlarını yarıp bakmakla emrolunmadım'[3] hadisini açıklarken söyler. 'Nahnü nah-

1. Bakara 2/157.
2. *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 359.
3. Buhârî, Megāzî 61, nr. 4351; Müslim, Zekât 144, nr. 1064.

> kümü bi'z-zâhir, vallâhü yetevelle's-serâir' sözü meşhûr hadis kitaplarında ve meşhûr hadis cüzlerinde yoktur. (Bunu Bedreddin ez-Zerkeşi, İbnü'l-Mülakkın ve Şemseddin es-Sehâvî de söyler). Zeynüddin el-Irâkī ve İbni Kesîr bu rivâyetin bir senedine rastlamadıklarını ifâde ederler; hadis hâfızı Yûsuf ibni Abdirrahmân el-Mizzî ve başka âlimler böyle bir hadisin mevcut olmadığını belirtirler; Süyûtî de bu sözü İmâm Şâfiî'ye nisbet eder.[1] İmâm Şâfiî şöyle demiştir: 'Cenâb-ı Hakk'ın Peygamberine görünüşe göre hükmetmesini emretmiş, işin iç yüzünü Allah Teâlâ'nın bildiğini belirtmiştir.'"[2]

Allah'ın Elçisi, bir olay meydana geldiğinde, bir kimseyi terbiye etmek isteyebilir ve duruma göre onu celde cezâsına çarptırmak, azarlamak yahut ona lânet etmek sûretiyle cezâlandırmış olabilir; sonra da bedduâsının kabul olunacağı endişesiyle, ümmetine, özellikle de mü'minlere duyduğu şefkat, onlara beslediği merhamet ve muhabbet sebebiyle kendilerine yaptığı bedduânın onların merhametine vesîle olmasını niyâz etmiştir. Nitekim Allah Teâlâ Resûlünü insanlara tanıtırken, onun ümmetine duyduğu şefkat ve merhametten söz etmiştir.

> Müellifin sözünü ettiği âyet şudur: "Andolsun ki size kendi içinizden bir Peygamber gelmiştir. Sizin sıkıntıya düşmeniz ona pek ağır gelir. O size çok düşkün, mü'minlere karşı çok şefkatli ve çok merhametlidir."[3] Burada, "Biz seni âlemlere yalnız rahmet olarak gönderdik."[4] âyet-i kerîmesini de hatırlamalıdır.

Hadîs-i şerîfteki "Bir mü'mine, hak etmediği hâlde bedduâ etmişsem..." ifâdesinin mânası budur. Yoksa Resûlullah Efendimiz sırf canı sıkıldığı, sabrı tükendiği için bu tür cezâları haketmeyen bir Müslümana öfkelenmiş değildir.

Yukarıdaki hadîs-i şerîf işte böyle anlaşılmalıdır.

---

1. Aliyyü'l-Kārî, *el-Esrâru'l-merfû'a* (Sabbâğ), s. 114-115, nr. 65; Aliyyü'l-Kārî, *el-Masnû* (Ebû Gudde), s. 31, nr. 38.
2. İbni Hacer *el-Askalânî, et-Telhîsu'l-habîr*, IV, 465.
3. Tevbe 9/128.
4. Enbiyâ 21/107.

Resûlullah'ın Öfkesi

Fahr-i Âlem Efendimiz'in: "Diğer insanların öfkelendiği gibi ben de bâzen öfkelenirim." buyurmasına bakarak, öfkenin ona yapmaması gereken şeyleri yaptırdığı sonucunu çıkarmamalıdır. Tam aksine bu sözü şöyle anlamalıdır: Allah için duyduğu öfke Resûlullah Efendimiz'i, günahkâra lânet etmeye veya onu diliyle incitmeye sevketmiştir. İşlenen günah ya affedilebilir cinsten bir günahtı veya Allah Teâlâ'nın Peygamber Efendimiz'i, günahkârı affetmekle cezâlandırmak arasında serbest bıraktığı bir günahtı.

> Resûl-i Ekrem Efendimiz'in "Diğer insanların öfkelendiği gibi ben de bâzen öfkelenirim." sözünü doğru anlamak gerekir. Hz. Âişe annemizin haber verdiğine göre Allah'ın Elçisi, "Allah'ın koyduğu yasaklar çiğnenmediği sürece şahsı adına hiçbir şeyden dolayı intikam almamış, ama Allah'ın koyduğu yasak çiğnenmişse, onun cezâsını Allah adına mutlaka vermiştir."[1]
>
> Burada Ebû Hüreyre radıyallahu anhın rivâyet ettiği öfkelenmekle ilgili hadîs-i şerîf de hatırlanmalıdır: Bir adam Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'e: "Bana öğüt ver!" demişti. Allah'ın Elçisi ona: "Öfkelenme!" buyurdu. Adam bir kaç defa daha öğüt istedi. Peygamberler Sultanı ona her defasında ısrarla: "Öfkelenme!" buyurdu.[2]

Şöyle de söylenebilir: Peygamber Efendimiz'in bir şekilde üzdüğü veya cezâ verdiği mü'minlerin bağışlanması için duâ etmesi, onlara duyduğu şefkat dolayısıyladır ve ümmetine küçük günahlardan sakınmayı, Allah'ın koyduğu sınırları çiğnemekten şiddetle kaçınmayı öğretmek içindir.

Resûlullah'ın Bedduâsının Mâhiyeti

Resûlullah Efendimiz'in gerek bu hadisteki bedduâsı ve gerekse daha başka hadislerde çeşitli sahâbîlere yaptığı bedduâlarının, Cenâb-ı Hak ta-

1. Buhârî, Menâkıb 23, nr. 3560, Edeb 80, nr. 6126, Hudûd 10, nr. 6786; Müslim, Fezâil 77, 78, nr. 2327.
2. Buhârî, Edeb 76, nr. 6116.

rafından kabul edilmesini yürekten istediği bedduâlar olmadığı söylenebilir. Peygamber Efendimiz'in bu bedduâları Arapların söyleyegeldikleri bedduâlardan olmalıdır. Nitekim Allah'ın Resûlü bazı sahâbîlere şöyle buyurmuştur:

«تَرِبَتْ يَمِينُكَ» "Yoksulluktan kurtulmayasın!"

"Yoksulluktan kurtulmayasın!" demek olan bu deyimi, Peygamber Efendimiz **"Allah hayrını versin"** anlamında kullanmıştır. Misâl olarak şu hadîs-i şerîfi zikredebiliriz: Bir defasında Enes ibni Mâlik'in annesi Ümmü Süleym Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme gelerek: "Allah Teâlâ gerçekleri sorarken utanmayı doğru bulmaz. Kadın rüyâsında erkek gibi ihtilâm olduğunu görünce boy abdesti alacak mıdır?" diye sordu. Peygamber Efendimiz de ona: "Evet, ihtilâm olursa boy abdesti almalıdır." buyurdu. Buna şaşıran Hz. Âişe, Ümmü Süleym'e dönerek: "Üf be! Hiç kadın ihtilâm olur mu?" dedi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de Hz. Âişe'ye: "**Allah hayrını versin emi!** Kadın ihtilâm olmazsa çocuk annesine nasıl benzer?" buyurdu.[1] Hadîs-i şerîfin bazı rivâyetlerinde Hz. Âişe yerine Ümmü Seleme radıyallahu anhânın adı geçmektedir.

«لَا أَشْبَعَ اللهُ بَطْنَكَ» "Allah karnını doyurmasın!"

Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümâ şöyle demiştir: Bir gün çocuklarla oynuyordum. Derken Peygamber Efendimiz oraya geldi. Ben hemen bir kapının arkasına gizlendim. Fakat o yanıma gelerek elinin içiyle bana vurdu ve: "Git bana Muâviye'yi çağır!" buyurdu. Gidip döndüm ve: "O yemek yiyor." dedim. Biraz sonra bana: "Git Muâviye'yi çağır!" buyurdu. Yine gidip döndüm ve: "O yemek yiyor." dedim. Bunun üzerine: **"Allah onun karnını doyurmasın!"** buyurdu.[2]

1. Müslim, Hayız 32, nr. 313; Mâlik, *Muvatta'*, Tahâret 21; Ebû Dâvûd, Tahâret 95, nr. 237.
2. Müslim, Birr 96, nr. 2604.

«عَقْرَى حَلْقَى» "Boğazın şişip ağrısın emi!"

> Bu sözü, Peygamber Efendimiz'in: **"Allah Allah! İşe bak!"** veya **"Allah hayrını versin!"** anlamlarında hayret ifâdesi olarak kullandığı anlaşılmaktadır. Buna misâl olarak şu hadîs-i şerîfi zikredebiliriz: Hz. Âişe annemiz diyor ki: "Biz Peygamber Efendimiz'le birlikte haccetmek üzere yola çıkmıştık. Mekke'ye vardık, Kâbe'yi tavâf ettik, sa'y yaptık. Allah'ın Elçisi kurban kesmeyenlerin ihrâmdan çıkmalarını söyledi, onlar da çıktılar. Resûlullah'ın hanımları da kurban getirmedikleri için onlar da ihrâmdan çıktılar. Yalnız ben Serif mevkiinde âdet gördüğüm için Kâbe'yi tavâf edememiştim. Muhassıb'a geldiğimizde ben: "Yâ Resûlallah! Herkes bir hac bir de umre yaptı. Ben ise sadece hac yaptım" diye hâlimden şikâyet ettim. Peygamber Efendimiz bana: "Mekke'ye vardığımız gecelerde sen tavâf etmedin mi?" diye sordu. Ben de "Hayır, etmedim." dedim. "Öyleyse kardeşinle Ten'im mevkiine git, orada umre için ihrâma gir! Tavâf et, sa'y ettikten sonra buraya gelin!" buyurdu.
>
> Mü'minlerin annesi Hz. Safiyye de şöyle demiştir: "Ben de âdet görmüştüm. Halkı yoldan alıkoyacağımı sanıyordum. Durumu Resûlullah'a anlatınca: "Boğazın şişip ağrısın emi! Sen kurban bayramı günü tavâf etmedin mi?" diye sordu. Ben de "Hayır, etmedim" dedim. Bunun üzerine: "Zararı yok (Âdet gören kadın veda tavâfı etmese de olur). Yola devam et!" buyurdu.[1]

Peygamber Efendimiz'in özelliklerini anlatan birçok hadiste onun çirkin söz söylemediği belirtilmiştir.

> "Resûl-i Ekrem'in Haya Duygusu ve Hatâlara Göz Yumması" bahsinde Hz. Âişe'nin şu sözü zikredilmişti: "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin sözlerinde ve hareketlerinde hiçbir çirkinlik bulunmazdı. O çarşı

1. Buhârî, hac 34, nr. 1561; Müslim, Hac 128, nr. 1211.

> pazarda bağırıp çağıran biri değildi. Kötülüğe kötülükle karşılık vermez, aksine affeder, bağışlardı."[1]

Enes ibni Mâlik radıyallahu anh, Resûl-i Ekrem'i anlatırken şöyle demiştir: "Peygamber Efendimiz kimseye sövmezdi, çirkin söz söylemezdi, kimseye lânet etmezdi. Birimize edep dersi vermek için çıkıştığında: 'Ona ne oldu? Alnı toprak olasıca!' derdi."

> "Alnı toprak olasıca" sözünün asıl anlamı, "Yüzükoyun yere düşüp alnı toprağa gelesice!" demektir. Fakat Peygamber Efendimiz'in bu sözü yukarıdaki anlamda değil, "Çok namaz kılıp secde ederek alnı toz toprak olasıca!" anlamında ve duâ yerinde kullandığı anlaşılmaktadır.[2]

"Alnı toprak olasıca!" hadisinin de Arapların söyleye geldikleri bedduâlardan biri olduğu görülmektedir. Resûl-i Ekrem Efendimiz bu tür bedduâlarının kabul edilebileceği endişesiyle hemen Rabbine yönelmiş, yukarıdaki hadiste görüldüğü üzere, bu bedduâları kendilerini bir şekilde incittiği mü'minlerin günahlarına kefâret saymasını, onlara merhamet etmesini ve onları kıyâmet gününde Kendine yaklaştırıp yanında bir makam ikrâm etmesini istemiştir.

Bedduâ Ettiğine Duâ Etmesi

Bâzen Peygamber Efendimiz kendine bedduâ ettiği kimseye acıdığı ve onun Peygamber'in bedduâsını aldığı için korkmasını, Allah'ın rahmetinden ümidini kesmesini istemediği için o kimseye duâ etmiştir.

Allah'ın Resûlü, kimi zaman da celde cezâsı verdiği veya hakareti hakkettiği için diliyle incittiği kimseye yaptığı bedduânın, onun günahlarının affına kefâret olması, yaptığı kötülüklerin silinmesi yahut çektiği dünyevî cezânın onun tamamen affedilmesine vesîle olması için duâ etmiştir.

Nitekim bir hadîs-i şerîfinde şöyle buyurmuştur:

«وَمَنْ أَصَابَ مِنْ ذٰلِكَ شَيْئًا فَعُوقِبَ بِهِ فِي الدُّنْيَا، فَهُوَ لَهُ كَفَّارَةٌ» "Bir kimse bu günahlardan birini işledikten sonra dünyada cezâya çarptırılırsa, gördüğü o cezâ, günahına kefâret olur."

1. Tirmizî, Birr 69, nr. 2016; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, VI, 174, 236, 246.
2. Aliyyü'l-Kârî, *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 361. Hadis için bk. Buhârî, Edeb 38, 44, nr. 6031, 6046.

Bu hadîs-i şerîfin tamamı şöyledir: Medineli sahâbîlerden Ubâde bin Sâmit'in rivâyet ettiğine göre Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem, Birinci Akabe Bîatı'nda etrafındaki bir grup sahâbîye şöyle buyurdu: "Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık etmemek, zina etmemek, çocuklarınızı öldürmemek, yalan uydurup kimseye iftirâ etmemek, hiçbir emr-i ma'rûfda isyân etmemek üzere bana bîat ediniz. İçinizden sözünde duran olursa, elbette onun mükâfatını Allah verecektir. Bir kimse bu dediklerimden birini yapıp da ondan dolayı dünyada cezâsını çekerse, bu cezâ onun günahına kefâret olur. Bir kimse bu günahlardan birini yapar da Allah Teâlâ onun günahını örterse, artık onun işi Allah'a kalmıştır. İsterse onu affeder, dilerse cezâsını verir."[1]

Resûlullah'ın Taraf Tuttuğu İddiası

Ey okuyucu! Eğer bana, Cennet ile müjdelenen on kişiden biri olan Zübeyr ibni Avvâm'ın, Medine'de, Harre mevkiinde bulunan hurma bahçelerini suladıkları su kanalı hakkında Ensâr'dan biriyle olan çekişmesini soracak olursan; o vakit Resûl-i Ekrem Hz. Zübeyr'e:

"Zübeyr! Su topuğuna ulaşıncaya kadar bahçeni sula!" buyurmuş, bunun üzerine Medineli sahâbî Peygamber Efendimiz'e:

"Yâ Resûlallah! Zübeyr halanın oğlu olduğu için mi böyle yapıyorsun?" demişti. İşte o zaman Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin mübârek rengi uçmuş, Hz. Zübeyr'e dönerek:

"Zübeyr bahçeni sula! Su bahçe duvarına ulaşıncaya (ağaçların kökü suyunu alıncaya) kadar da suyu bırakma!" buyurmuştu.[2]

Bu sorunun cevabı şudur: Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem, bu olay üzerinde düşünen bir Müslümanın kendisi hakkında olumsuz bir fikre sahip olmasından münezzehtir. Çünkü Allah'ın Elçisi, önce iki Müs-

1. Buhârî, Îmân 11, nr. 18, Menâkıbü'l-Ensâr 43, nr. 3892, 3893; Müslim, Hudûd 41, nr. 1709.
2. Hadisin tamamı "Resûl-i Ekrem'in Dünya Hayatına Dâir Sözleri" bahsinde verilmişti bk. III, 54.

lümanın arasını bulup onları sulhetmek için önce Hz. Zübeyr'e bahçesini biraz sulayıp suyu komşusuna vermek sûretiyle bazı haklarından vazgeçmesini tavsiye etmiş, fakat öteki zât buna râzı olmayıp çekişmeyi sürdürünce ve Allah'ın Resûlü'nü de taraf tutmakla suçlayınca, bu defa Peygamber Efendimiz Hz. Zübeyr'e hakkını tam olarak kullanmasını ve bahçesini iyice sulamasını söylemiştir.

İşte bundan dolayı İmâm Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*'de bu hadise yer verdiği konu başlığına şu adı vermiştir: "Hâkimin iki tarafın arasını bulmak isteyip de taraflardan biri buna yanaşmayınca, olması gerektiği şekilde hüküm vermesi." Buhârî bu hadisin sonunda da şöyle demiştir: "İşte o zaman Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Hz. Zübeyr'e hakkını tam olarak kullandırmıştır."

Müslümanlar hadîs-i şerîfi benzeri davaların temeli saymışlardır.

Hâkim Öfkeliyken Hüküm Vermez

Bu hadîs-i şerîf, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi öfkeliyken veya sâkinken her hâlinde örnek almak ve ona uymak gerektiğini göstermektedir.

Her ne kadar Allah'ın Elçisi, hâkimin öfkeli olduğu zaman hüküm vermesini yasaklamışsa da, kendisi Allah tarafından korunduğu için onun öfkeliyken veya sâkinken hüküm vermesi arasında bir fark yoktur. Sahîh hadîs-i şerîfte de belirtildiği üzere Resûlullah'ın öfkesi kendi nefsi için değil, Allah rızâsı içindir.

> Fahr-i Kâinât Efendimiz: "Dinin bir emrini uygulayacağı sırada buna aykırı bir şey söylendiğinde son derece öfkelenir, gerekeni yapıncaya kadar da öfkesi yatışmazdı."[1] Hâkimin öfkeliyken hüküm vermemesi konusunda ashâb-ı kirâmdan Ebû Bekre Nüfey` İbni Hâris es-Sekafî radıyallahu anhın rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf vardır. Ebû Bekre, Sicistan'da kadı olan oğlu Ubeydullah'a yazdığı mektupta, insanlar arasında hüküm verirken dikkatli olmasını tavsiye etmiş, öfkeliyken karar vermekten sakındırmış ve Resûl-i Ekrem Efendimiz'in "İki kimse

1. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* (Selefî), XXII, 156, nr. 414.

arasında hüküm verecek olan hâkim, kesinlikle öfkeliyken hüküm vermesin!" buyurduğunu yazmıştır.[1]

İlginç Kısas Olayları

Ashâb-ı kirâmdan Ukkâşe bin Mihsan'ın (v. 13/634) Peygamber Efendimiz'den kısas istemesine dâir hadîs-i şerîfte de bu durum görülmekte, ancak Resûlullah Efendimiz'in Ukkâşe'ye öfkelendiği için vurmadığı bilinmektedir. Buna göre Ukkâşe, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme: "Bana çubukla vurmuştun; ama kasten mi vurduğunu, yoksa deveye vuracakken çubuğun bana mı değdiğini bilemiyorum." demiş, Allah'ın Resûlü de: "Ukkâşe! Resûlullah'ın sana kasten vurmasından, Allah seni korusun!" buyurmuştur.

> Kādî İyâz'ın zikre değer bulduğu, fakat bazı âlimlerin mevzû kabul ettiği bu rivâyete göre Peygamber Efendimiz vefâtından önce ashâb-ı kirâmı toplamış ve kendisinde bir hakkı ve alacağı olanların bunları mutlaka almasını istemişti. Yaşlı bir zât olan Ukkâşe, Resûlullah Efendimiz'in yanına gelerek Mekke fethi sırasında devesinin onun devesiyle aynı hizâya geldiği sırada, yukarıda geçtiği şekilde, Resûlullah'ın elindeki çubuğun vücûduna değdiğini söylemiş, Allah'ın Elçisi çubuğu ona vererek aynı şekilde onun da kendisine vurmasını emretmişti. Ukkâşe, o sırada kendi karnının açık olduğunu söyleyince Fahr-i Âlem Efendimiz de karnını açmış, bunu fırsat bilen Ukkâşe, "Anam babam sana fedâ olsun Yâ Resûlallah!" diyerek mübârek tenini öpmüştü.[2]

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bir bedevîden kendine kısas yapmasını istemesi, bedevînin ise "Seni affettim" demesi olayı da böyledir. Şöyle ki bedevî Peygamber Efendimiz'den bir şey isterken devesinin yularına ısrarla yapışmış, Allah'ın Elçisi de ona kamçıyla bir defa vurmuştu. Çünkü Resûlullah ona "İsteğin sana verilecek" buyurmuş, devenin yularını bırakması için onu üç defa uyarmış, fakat bedevînin yuları bırakmaması üzerine ona vurmuştu.

1. Buhârî, Ahkâm 13, nr. 7158; Müslim, Akdıye 16, nr. 1717.
2. Hadis ve tenkidi için bk. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* (Selefî), III, 58-61, nr.2676.

Peygamber aleyhisselâmın "Devenin yularını bırak!" diye uyardığı hâlde bırakmayan kimseye vurması onu terbiye etmeye yönelik olup son derece yerindedir. Resûl-i Ekrem Efendimiz bedeviye vururken bunu nefsinin arzusunu yerine getirmek için yapmaktan ve böylece kul hakkına tecâvüz etmekten korktuğu için bedevîden kısas istedi, o da hakkını bağışladığını söyledi.

Ashâb-ı kirâmdan Sevâd ibni Amr el-Ensârî'nin anlattığı olay da böyledir. Sevâd der ki: "Bir gün üzerime koku sürünmüş olarak Peygamber Efendimiz'in yanına gitmiştim. Allah'ın Elçisi: 'Ne o, kadın kokusu mu süründün? Derhal onu yıka, derhal!' buyurdu ve elindeki çubukla karnıma vurarak karnımı acıttı. Bunun üzerine ben: 'Kısas isterim, Yâ Resûlallah!' dedim. Vurmam için hemen karnını açtı; fakat ben kısas yapmaktan vazgeçtim."

Kaynaklarda bu olayın devamı da verilmektedir. Buna göre Medineli Müslümanlardan olan Sevâd "Kısas isterim!" deyince Ensâr-ı kirâm: "Ne yapıyorsun Sevâd! Kısas istediğin kimse Resûlullah'tır!" diye onu uyardılar. Fakat Sevâd, kimsenin kimseye üstünlüğü olmadığını söyledi. Resûl-i Ekrem Efendimiz karnını açınca da, karnını öptü ve: "Kıyâmet günü bana şefâat etmen için kısas hakkımdan vazgeçiyorum." dedi.[1] Abdürrezzâk'ın *el-Musannef*indeki rivâyette Resûl-i Ekrem Efendimiz'in Sevâd'a: "Ben daha önce sana bu kokuyu sürünme dememiş miydim?" buyurması,[2] onu daha önce de ikaz ettiğini göstermektedir.

Kaynaklarda bu konuda bir de Sevâd ibni Gaziyye'nin kıssası zikredimektedir. Buna göre Resûl-i Ekrem Efendimiz Bedir Gazvesi'nde elindeki bir okla savaş düzeni alan ashâbını teftiş ederken biraz öne çıkmış olan Sevâd ibni Gaziyye'nin karnına vurarak sırayı bozmamasını istedi. Sevâd ise:

"Yâ Resûlallah! Allah Teâlâ seni hak ve adâletle gönderdiği hâlde canımı yaktın, kısas isterim!" dedi. Allah'ın Elçisi de elindeki oku ona uzatarak:

1. İbni Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, III, 516-517. Abdürrezzâk, *el-Musannef*, IX.
2. *el-Musannef*, IX, 466-467, nr. 18038.

"Haydi sen de bana vur!" buyurdu. Sevâd:

"İyi ama Yâ Resûlallah! Senin üstünde gömlek var, benim ise gömleğim yok!" dedi. Bunun üzerine Peygamber aleyhisselâm mübârek karnını açınca, Sevâd ona sarılarak karnını öptü. Sevgili Efendimiz ona:

"Neden böyle yaptın?" diye sorunca da:

"Ey Allah'ın Elçisi! Gördüğün gibi savaşa girmek üzereyiz. Ölüp ölmeyeceğimi bilemiyorum. Şu dünyada son olarak bedenimin senin mübârek bedenine temas etmesini istedim." dedi. Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ona duâ etti.[1]

Anlaşıldığı üzere Peygamber aleyhisselâm, Sevâd'da gördüğü uygun olmayan bir hâli düzeltmek için ona hafifçe vurmuştu, belki de ona vurmayı değil, onu uyarmayı düşünmüştü. Fakat o, çubuğun temasının canını yaktığını ileri sürerek, rivâyetlerde belirtildiği üzere, gerçekten kısas yapmak değil, onun mübârek bedenine dokunmak istemişti.

7. Peygamber Efendimiz'in Dünya ile İlgili İşleri

Peygamber Efendimiz'in ibâdet ve inanç dışında kalan dünyevî işleri, daha önce de gördüğümüz gibi, günah ve mekrûh olan davranışlardan sakınmaktan ibarettir. Yanılarak yaptığı bazı işleri ise, bunun da câiz olduğunu ümmetine göstermek için yapmıştır.

Burada Peygamber Efendimiz'in nâdiren de olsa ayakta su içmesi veya abdest bozması zikredilebilir. Allah'ın Elçisi bu tür davranışları ya bazı mâzereti sebebiyle veya ümmetine gerektiğinde böyle yapmanın mekrûh olmakla beraber günah sayılmayacağını göstermek maksadıyla yapmıştır.

Resûl-i Ekrem'in yanılıp hatâ etmesi onun peygamberliğine hiçbir zarar vermez. Zâten o nâdiren yanılıp hatâ eder; yaptığı işler son derece

1. Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-sahâbe* (Gazzâzî), III, 1040, nr. 3550; Elbânî, Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha, VI/II, 808, nr. 2835.

doğru dürüst işlerdir. Daha önce de belirttiğimiz gibi onun yaptığı işlerin çoğu veya tamamı ibâdet ve tâat yerine geçen işlerdir.

Resûlullah Efendimiz, dünyadan, hayatını devam ettirecek kadar faydalanmıştır. Onun yemesi, içmesi, uyuması vücûdunun sağlığını koruyacak, Rabbine ibâdet edecek, dinî görevlerini yapacak ve ümmetini yönetecek miktarda olmuştur. Kendisiyle halk arasında olup biten dünyevî işler ise ya onlara iyilik edip ihsânda bulunması, ya onlara tatlı dille yaklaşarak güzel şeyler anlatması veya dine soğuk duranların güler yüz göstererek gönüllerini alması yahut dinden nefret edenleri dine ilgi duyacak hâle getirmesi veyahut da kendisini kıskananların eziyetlerine katlanarak onları kazanmaya çalışması şeklindedir. Peygamber aleyhisselâmın insanlarla olan bu ilişkileri dünyevî işlermiş gibi görünse de, aslında âhirete yönelik sâlih amellerinin, ibâdet ve tâatlerinin devamından başka bir şey değildir.

> Birtakım bilgisiz kişileri eğitmek, günahkârı kötü fiilinden vazgeçirmek gibi amaçlarla muhâtaba karşı yumuşak ve nâzik davranarak gönül kazanma, ülfet ve muhabbeti sağlamaya yönelik Allah rızâsına uygun çalışmalara "müdârâ" denir. Peygamber Efendimiz bir hadîs-i şerîfinde: "Allah'a îmândan sonra en akıllıca davranış insanlara müdârâda bulunmaktır." buyurmuştur.[1] Bir başka hadîs-i şerîfinde ise: "İnsanlara müdârâda bulunmak sadakadır" buyurmuştur.[2] Bu tür gayeler taşımayan, çıkar sağlamaya ve mevki kazanmaya yönelik olarak yapılan her tür hoş görünme, idâre etme davranışları (müdâhene) ise haram sayılmıştır.

Hâle Uygun Davranırdı

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem dünya işlerini şartlar neyi gerektiriyorsa ona göre farklı biçimlerde ortaya koyar, hâle uygun olan neyse onu yapardı. Meselâ evine yakın bir yere giderken eşeğe binerdi;[3] uzun

1. İbni Ebî Şeybe, *el-Musannef* (Avvâme), VIII, 361, nr. 25937.
2. İbni Hibbân, *es-Sahîh* (Arnaût), II, 216-217.
3. Yakın yere giderken eşeğe binip inmek kolaydır. Allah'ın Elçisi eşeğe binmek sûretiyle kibirli olmadığını, tevâzuu tercih ettiğini ümmetine göstermiştir. Peygamber Efendimiz'in eşeğinin adı Ya'fûr idi.

bir sefere çıkıyorsa deveye binerdi;[1] bir savaşa gidiyorsa, savaşmakta kararlı ve azimli olduğunu göstermek için katıra binerdi.[2] Süratle yapılacak bir iş varsa, yardım isteyen birinin imdadına hemen koşmak gerekiyorsa o zaman da ata binerdi ve bu maksatla beslediği bir atı vardı.

Giyim kuşamında ve diğer işlerinde[3] hem kendisinin hem de ümmetinin hâli neyi gerektiriyorsa ona göre gösterişten ve yapmacıktan uzak, son derece tabii bir şekilde davranırdı.

Büyük Çoğunluğun Görüşüne Uyardı

Fahr-i Âlem Efendimiz bazı dünya işlerini diğerinden daha hayırlı görse bile, ashâbının gönlünü kazanmak, onlara değer verdiğini göstermek ve kendilerine ters düşmemek için onların uygun gördüğünü yapardı. Dinî konularda bile iki şıktan birini tercih etmekte serbest bırakıldığı zaman ümmetinin büyük çoğunluğunun arzusunu dikkate alırdı. Bunun en iyi örneklerinden biri, Uhud Gazvesi'inde Medine'de kalarak savunma yapmayı uygun gördüğü hâlde, ashâbı, Medine'nin dışına çıkarak savaşmayı istediği için onların arzusunu yerine getirmişti.

Münâfıklara İçyüzlerini Söylememişti

Bunun bir başka örneği de münâfıkları öldürmekten vazgeçmesidir. Hâlbuki Resûl-i Ekrem münâfıkların içyüzünü çok iyi biliyordu. Fakat onların mü'minlerin arasında bulunan akraba ve yakınlarının durumunu gözetmek ve hadîs-i şerîfte buyurulduğu üzere İslâm düşmanlarının "Muhammed arkadaşlarını öldürüyor" demesine fırsat vermemek için bundan vazgeçti.

> Allah Teâlâ, Resûl-i Ekrem'ine, kimlerin münâfık olduğunu ve bu münâfıkların Müslümanlar aleyhinde ne dolaplar çevirdiğini bildirmekteydi. Ancak Resûlullah onların gerçek yüzlerini dikkate almadı; Müslüman gö-

1. Deve sabırlı, çok yük taşıyabilen ve yolculuğun sıkıntısına dayanıklı olan bir hayvandır.
2. Katır inadın, ısrarın ve sebâtın simgesidir. Savaşta bile geri dönüp kaçmadığı için Peygamber Efendimiz ona binmeyi uygun görmüş, bu tavrıyla o savaşı kazanmaya ne kadar istekli ve kararlı olduğunu da göstermiştir.
3. Peygamber Efendimiz'in diğer işleri derken bununla onun yemesi, içmesi, yatması, uyuması, konuşması, susması gibi hâlleri kastedilmiştir.

ründükleri için onlara öyle davrandı. "Resûl-i Ekrem'in Hilmi, Sıkıntılara Tahammülü, Affı ve Sabrı" bahsinde geçtiği üzere (bk. I, 229), münâfıkların reisi olan Abdullah ibni Übey ibni Selûl bir savaştan dönerken, Muhâcirlerin Peygamber Efendimiz'in yanından dağılıp gitmesi için onlara yardım edilmemesini tavsiye etmiş, Medine'ye dönünce de, kendileri gibi şerefli olanların aşağılık kimseleri Medine'den çıkaracağını söylemişti. Onun bu sözü Peygamber Efendimiz'e ulaştığı zaman Hz. Ömer: "Yâ Resûlallah! İzin ver de şu münafığın kellesini uçurayım!" demişti. Fakat Resûl-i Ekrem Efendimiz Hz. Ömer'e: "Bırak şunu! Halk, Muhammed arkadaşlarını öldürüyor diye konuşmasın!" buyurmuştu.[1]

İnsanların Kanaatlerine Saygı Gösterirdi

Peygamber Efendimiz'in yapmayı düşündüğü hâlde vazgeçtiği şeylerden biri de, Kâ'be'yi Hz. İbrâhim'in yaptığı temeller üzerinde yeniden yükseltme arzusudur. Kureyşliler, Kâbe'nin temellerini değiştirmeyi günah saydıkları ve böyle bir şey yapılmasından nefret ettikleri için, Peygamber aleyhisselâm onların hatırlarını saydı; İslâm'a ve Müslümanlara besledikleri eski nefretlerini tahrik etmemek düşüncesiyle bundan vazgeçti ve sahîh hadîs-i şerîfte belirtildiği üzere Hz. Âişe'ye şöyle buyurdu: "Senin kavmin kâfirlikten daha yeni kurtulmamış olsaydı, elbette Kâbe'yi Hz. İbrâhim'in yaptığı temeller üzerinde yeniden inşâ etmek isterdim."[2]

Gerektiğinde Kararından Vazgeçerdi

Allah'ın Resûlü bâzen bir şeyi yapar, başka türlüsünün daha hayırlı olduğunu görünce ilk yaptığından vazgeçerdi. Nitekim Bedir Gazvesi'nde askerlerini önce düşmana en uzak su kuyusunun yanına yerleştirmişti; daha sonra bundan vazgeçmiş, karargâhını Kureyşli düşmana en yakın kuyunun yanına almıştı.[3]

1. Buhârî, Menâkıb 8, nr. 3518, Tefsîr 63/4-5, nr. 4904-4905; Müslim, Birr 63, nr. 2584.
2. Buhârî, Hac 42, nr. 1585; Müslim, Hac 398, nr. 1333.
3. Bu hadis, "Peygamberimizin Dünya İşleriyle İlgisi" bahsinde geniş bir şekilde verilmiştir bk. III, 207.

Bunun bir başka misâli de Vedâ Haccı'nda Resûl-i Ekrem Efendimiz'in şöyle buyurmasıdır: "Şâyet hac aylarında umrenin câiz olduğunu şimdi hatırladığım gibi ihrâma girerken de hatırlasaydım, kurbanlık hayvan getirmezdim (o zaman ben de sizin gibi şimdi ihramdan çıkardım)" buyurdu.

> Bu hadîs-i şerîfin tamamı şöyledir: Peygamber Efendimiz ashâbıyla birlikte Vedâ Haccı için ihrâma girmişti. Resûlullah ile Talha bin Ubeydillâh ve o günlerde Yemen'den gelmiş olan Hz. Ali kurbanlıklarını yanlarında getirmişlerdi. (Mekke'ye vardıkları zaman) Peygamber Efendimiz kurbanlık getirmeyen ashâbına, hac için yaptıkları niyeti umreye çevirmelerini, tavâf ve sa'y ettikten sonra saçlarını kestirip ihrâmdan çıkmalarını emretti. Kurbanlık getirenlere ise ihrâmdan çıkmamalarını tembih etti. Ashâb-ı kirâm, kendileri ihrâmdan çıkıp ihrâmsız olmanın kolaylıklarından faydalandıkları (meselâ eşleriyle beraber olabildikleri) hâlde, Resûlullah'ın bu imkânlardan mahrum kalmasını aralarında konuşmaya başladılar. Bunu duyan Resûl-i Ekrem Efendimiz onlara: "Hac aylarında umrenin câiz olduğunu, şimdi hatırladığım gibi ihrâma girerken de hatırlasaydım, kurbanlık hayvan getirmezdim ve yanımda kurbanım olmasaydı, şimdi ben de sizin gibi ihrâmdan çıkardım." buyurdu.[1] Hadîs-i şerîften de anlaşılacağı üzere Resûl-i Ekrem Efendimiz Hacc-ı Kırân'a niyet etmiş, kurbanlığını da yanında görtürmüştü. Hacc-ı Kırân'da ihrâm yasağı devam ettiği için, kurban bayramı günü kurbanını kesinceye kadar ihrâmdan çıkmaması, günlük elbisesini giymemesi gerekiyordu. Ashâbı ise Hacc-ı Kırân'a niyet etmedikleri için Mekke'ye varıp tavâf ve sa'ylerini yapınca ihrâmdan çıkmış, ihrâmlı iken yapamadıkları şeyleri yapmaya başlamışlardı. Peygamber Efendimiz'in bu rahatlıktan faydalanmamasına üzüldükleri için de Allah'ın Resûlü onlara bu açıklamayı yapmak durumunda kalmıştı.

1. Buhârî, Temennî 3, nr. 7229-7230; Müslim, Hac 130, 141, nr. 1211, 1216.

Herkesle İyi Geçinirdi

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem kâfirlerle, münâfıklarla iyi geçinmek için onlara güler yüz gösterirdi.

> Resûl-i Ekrem Efendimiz'in kâfirlere ve münâfıklara güler yüz göstermesinin sebebi, onların İslâmiyet'e ilgi duymalarını sağlamaktı.

Câhillerin kaba davranışlarına sabreder ve: «إِنَّ مِنْ شِرَارِ النَّاسِ مَنِ اتَّقَاهُ النَّاسُ لِشَرِّهِ» "Elbette insanların en kötüsü, şerrinden dolayı insanların kendisinden çekindiği ve terkettiği kimsedir." diyerek onlarla iyi geçinmeye teşvik ederdi.

> Hadîs-i şerîf'in *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*'deki rivâyeti şöyledir: Bir defasında, bedevîlerden Uyeyne bin Hısn (veya Mahreme bin Nevfel) olduğu tahmin edilen biri, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in huzûruna girmek için izin istedi. Gelenin kimliği kendisine bildirilince Efendimiz:
>
> "O kabilesinin kötü adamıdır ama, izin verin de gelsin bakalım." buyurdu. Adam gelince ona güler yüz gösterip kendisiyle konuştu. Kalkıp gidince Hz. Âişe:
>
> "Yâ Resûlallah!" dedi. "Adam hakkında böyle böyle buyurdun. Gelince de ona güler yüz gösterip iltifat ettin. Bunun sebebi nedir?" Allah'ın Resûlü şöyle buyurdu:
>
> "Ey Âişe! Sen benim kötü söz söylediğimi, birine kötü davrandığımı ne zaman gördün? Kıyâmet günü Allah katında en kötü durumda kalacak kişi, şerrinden insanların çekindiği ve bu yüzden kendisini terkettiği kimsedir."[1]
>
> "Resûl-i Ekrem'in İnsanlarla Güzel Geçinmesi, Üstün Edebi ve Engin Ahlâkı" bahsinde bu konuya temas eden Kādî İyâz şöyle demişti: "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Müslümanların arasını bulup onları kaynaştı-

1. Buhârî, Edeb 38, 48, 82, nr. 6032, 6054, 6131; Müslim, Birr 73, nr. 2591.

rır, hoşlanmayacakları şeyleri yapmazdı. Her kabilenin önde gelen şahsiyetine ikrâmda bulunur, onu kendi kabilesine başkan tâyin ederdi. Tutumlarını beğenmediği yöneticilere karşı Müslümanları dikkatli ve uyanık olmaya teşvik eder; kendisi de onlara iyi ve mütebessim görünmekle beraber ihtiyatı elden bırakmazdı."

Allah'ın Resûlü getirdiği İslâm şeriatını ve Rabbinin dinini böylesi câhillere sevdirmek için onlara hediyeler verirdi.

Peygamber Efendimiz, tevâzuu sebebiyle, evinde hizmetçisinin yapacağı işleri kendisi yapardı.

> Müellifimiz, *Şifâ-i Şerîf*'in "Resûl-i Ekrem'in Tevâzuu" bahsinde bu konuda şunları söylemiş ve kaynakları orada verilmişti: "Allah'ın Elçisi evinde âilesinin hizmetinde idi. Elbisesini temizler, yamar, koyununu sağar, papucunu tamir eder, kendi işini kendisi yapar, su taşıdıkları devenin yemini verir, evi süpürür, devesini bağlar, hizmetçiyle birlikte yemek yer, onunla birlikte hamur yoğurur, satın aldığı şeyleri çarşıdan eve kendisi taşırdı." (bk. I, 292)

Ashâbının yanına düzgün bir kıyafetle çıkar, onların arasında otururken (meselâ ayağını uzatmak gibi) yanındakileri rahatsız edecek bir görüntü vermezdi.[1]

Ashâbı da onun yanında başlarında birer kuş varmış gibi sükûnet ve vakar içinde otururlardı.

> Ashâb-ı kirâmdan Üsâme bin Şerîk şöyle demiştir: "Bir gün Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin yanına gitmiştim. Ashâbı onun etrafını almış, başlarında birer kuş varmış gibi öylece duruyorlardı."[2]

Allah'ın Elçisi ashâbıyla İslâmiyet'ten önce meydana gelen olayları konuşur, onların hayret ettiği şeylere hayret eder, onların güldüğü şeylere gülerdi. Yanında bulunan bütün insanlara güler yüzlü ve adâletli davra-

1. Ebû Dâvûd, *el-Merâsîl* (Arnaût), s. 344, nr. 505.
2. Ebû Dâvûd, Tıb 1, nr. 3855; Tirmizî, Tıb 1, nr. 2038; İbni Mâce, Tıb 1, nr. 3436.

nır, biri onu öfkelendirecek bir şey yaptığında sükûnetini kaybetmez, haktan ayrılmaz ve onlara kin beslemezdi ve:

"Bir peygamberin kaş göz işâreti yaparak konuşması câiz değildir." buyururdu.[1]

> Burada şu âyet-i kerîmeyi de hatırlamalıdır: "Allah, gözlerin kötü niyetli bakışını da bilir, kalplerin sakladığını da..."[2]

Kötü Adama Neden İltifat Etti?

Bir defasında bir adam Resûlullah Efendimiz'in evine gelerek huzûruna girmek istemiş, adam içeri girmeden önce Peygamber Efendimiz onun hakkında Hz. Âişe'ye: "O, kabilesinin kötü adamıdır!" buyurmuştu; adam yanına gelince de onunla tatlı dille konuşup kendisine güler yüz göstermişti. Adam gittikten sonra Hz. Âişe:

"Yâ Resûlallah! Adam hakkında önce böyle böyle buyurdun, yanına gelince ona güler yüz gösterip iltifat ettin, bunun sebebi nedir?" diye sorunca:

"Ey Âişe! İnsanların en fenası, şerrinden diğer insanların çekindiği ve bu yüzden kendisini terkettiği kimsedir."[3] buyurmuştu.

Ey okuyucu! Şimdi bana "Peygamber Efendimiz, o adam yanına gelmeden önce hakkında olumsuz konuşup da yanına gelince onun hakkında beslediği kanaatin aksini göstermesinin sebebi nedir?" diye sorabilirsin. Bu muhtemel sorunun cevabı şudur:

Resûlullah Efendimiz'in "kabilesinin kötü adamı" dediği şahsa güler yüz gösterip kendisiyle tatlı dille konuşmasının sebebi, onun gibi kaba ve sert tabiatli kimselerle yakınlık kurmak, gönüllerini kazanmak, îmân etmelerini sağlamak ve onun aracılığı ile arkasından giden kabile halkının Müslüman olmasını temin etmek, başkanlarının îmân ettiğini görünce onların da İslâm'a yakınlık duymalarına imkân hazırlamaktı.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin insanları bu şekilde kazanma-

1. Bu hadîs-i şerîfin söylenmesine sebep olan olay, kanı heder edilenlerden Abdullah ibni Sa'd ibni Ebî Serh ile ilgilidir bk. III, 219.
2. Mü'min 40/19.
3. Buhârî, Edeb 38, 48, 82, nr. 6032, 6054, 6131; Müslim, Birr 73, nr. 2591.

ya çalışması bir dünya işi olmaktan çıkmış, din ve âhiret işi hâline dönüşmüştür.

> Bu bahsin girişinde Peygamber Efendimiz'in dünya işleriyle ilgisi hakkında Kādî İyâz'ın söyledikleri ve orada müdârâ hakkında verdiğimiz bilgi burada hatırlanmalıdır: O dipnotta şu iki hadis zikredilmişti:
>
> "Allah'a îmândan sonra en akıllıca davranış insanlara müdârâda bulunmaktır."[1] "İnsanlara müdârâda bulunmak sadakadır.[2]"

Katı ve kaba çöl Araplarının gönüllerini İslâm'a ısındırmak için kendilerine ganimet malından bol miktarda veren Allah'ın Resûlü, hiç onlara tatlı dilli ve güler yüzlü davranmaz mı?

Ashâb-ı kirâmdan Safvân ibni Ümeyye[3] (v. 41/661) şöyle demiştir: "Vallahi Resûl-i Ekrem benim en nefret ettiğim insandı. Bana mal verdikçe gözümde dünyanın en sevimli insanı oldu."

> Bu olay, Huneyn Gazvesi'nde meydana gelmiştir. O gün Allah'ın Elçisi Safvân ibni Umeyye'ye önce 100 deve vermiş, sonra bir 100 deve daha, ardından bir 100 deve daha vermişti.[4]

Gıybet Yapmadı, Bu Konuda Ashâbını Uyardı

Bir önceki hadîs-i şerîfte geçen "O, kabilesinin kötü adamıdır." ifâdesi gıybet olmayıp, hâlini bildiği bir kimseyi, onu tanımayana tanıtmaktır. Böylece sahâbîlerinin hem onun hâlinden hem de kendisinden sakınmasını ve ona büsbütün güvenmemesini sağlamaktır. Resûlullah Efendimiz özellikle böyle yapmıştır; çünkü hakkında konuştuğu kimse, kavminde sözü dinlenen ve kendisine itâat edilen biriydi.

Müslümanların bir kimseyi tanıması ve onun kötülüğünden korunması gibi bir zorunluluk varsa, o şahsın aleyhinde konuşmak gıybet sayıl-

1. İbnü Ebî Şeybe, *el-Musannef* (Avvâme), VIII, 361, nr. 25937.
2. İbni Hibbân, *es-Sahîh* (Arnaût), II, 216-217.
3. Bu olay, "Resûl-i Ekrem'in Cömertliği ve İyilikseverliği" bahsinde geçmiş ve orada Safvân ibni Ümeyye hakkında bilgi verilmişti bk. I, 243.
4. Hadis için bk. Müslim, Fezâil 59, nr. 2313; Tirmizî, Zekât 30, nr. 666.

madığı gibi bâzen câiz olur. Muhaddislerin râvileri tenkid etmesi,[1] şâhitlik yapacak birinin şâhitlik yapmaya ehil olup olmadığı hakkında bilgi veren kimsenin (müzekkînin) onun aleyhinde konuşması, yerine göre farz olur.

Berîre Hadisindeki Müşkil

Şimdi de "Berîre Hadisi" diye bilinen ve âlimleri zor durumda bırakan hadîs-i şerîfteki müşkile bakalım. Önce hadîs-i şerîfi görelim:

Hz. Âişe, Peygamber Efendimiz'e, Medineli birinin kölesi olan Berîre'yi (v. 60/680) satın almak istediğini, fakat onun sahiplerinin, velâyet hakkı kendilerinde kalmak şartıyla onu satmaya râzı olduklarını söyledi. Bunun üzerine Allah'ın Elçisi Hz. Âişe'ye: "Velâyet hakkının onlara ait olması konusunda ileri sürdükleri şartı kabul ederek Berîre'yi satın al!" buyurdu. Hz. Âişe de öyle yaptı. Daha sonra Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ashâb-ı kirâma hitâben bir konuşma yaparak: "Neden bazı kimseler Allah'ın kitâbında bulunmayan şartlar ileri sürüyorlar. Allah'ın kitâbında[2] bulunmayan hiçbir şartın hükmü ve değeri yoktur." buyurdu.

> Berîre binti Safvân ya Habeşli veya Mısırlıdır. Berîre olayı hicretin 9. veya 10. yılında meydana gelmişti. "Berîre Hadisi" diye bilinen bu hadiste 300 kadar ahlâkî ve hukukî meselenin bulunduğu belirtilir. Berîre, Mekkeli birinin kölesi (câriyesi) idi. Efendisinden hürriyetini satın almak istedi. Efendisi ona bir fiyat biçti, Berîre bu bedeli ona dokuz yılda ödeyecek, sonunda hürriyetine kavuşacaktı. Bu arada Berîre Hz. Âişe'den kendisini satın almasını istedi, o da kabul etti. Ancak sahibinin bir şartı vardı: Berîre bir başkası tarafından satın alınsa bile, velâyet hakkı yani onun mirasından faydalanma yetkisi sahiplerinde kalacaktı. Peygamber Efendimiz, böyle bir şartın ileri sürülemeyeceğini ve kabul edilemeyeceğini belirttikten sonra Hz. Âişe'ye: "Onların ileri sürdüğü şartı kabul ederek Berîre'yi satın al." buyurması, âlimlerin içinden kolayca çıkamadığı bir mesele

1. Meselâ münekkid bir muhaddisin bir râviyi tanıtırken onun yalancı olduğunu, hâfızasının bozuk olduğunu, dindar olmadığını söylemesi böyledir.
2. Dolayısıyla Resûlullah'ın sünnetinde bulunmayan şartın değeri yoktur.

olmuştur.[1] Hz. Âişe Berîre'yi azat ettiği hâlde Berîre ondan ayrılmadı; Hz. Âişe'nin hizmetinde bulunmayı bir şeref saydı ve 60 (680) yılı civarında vefât etti.

Bu Satışta Hile Yok mu?

Şimdi mesele şu: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Hz. Âişe'ye onların şartını kabul ederek Berîre'yi satın almasını söylemiş, onlar da ancak o şartla satmayı kabul etmişlerdi; şâyet Hz. Âişe onların şartını kabul etmeseydi, Allah bilir ya, Berîre'yi kesinlikle satmayacaklardı. Nitekim daha önceleri de bu şartı ileri sürerek onu satmamışlardı. Peki, Peygamber aleyhisselâmın alış verişte hile ve aldatmayı yasakladığı hâlde,[2] Hz. Âişe'nin kabul ettiği şartı satıştan sonra neden iptal etti?!

Hadisin Birinci Açıklaması

Ey okuyucu! Allah sana nimetlerini ikrâm etsin, şunu bil ki, konuyu bilmeyenlerin "Peygamber hile yaptı!" diye düşünmesinden Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem münezzehtir. Münezzeh olduğu için de bazı muhaddis âlimler hadîs-i şerîfte Peygamber Efendimiz'in Hz. Âişe'ye söylediği "Velâyet hakkının onlara ait olması konusunda ileri sürdükleri şartı kabul et! (işterıtî **lehüm**ü'l-velâe)" ifâdesinin hadiste bulunmadığını söylemişlerdir.[3] Gerçekten de hadisin birçok rivâyetinde bu ilâve yoktur. Esasen bu ilâvenin bulunması da yadırganamaz; çünkü mezkûr ifâdede geçen "lehüm" kelimesi "aleyhim" mânasındadır. Nitekim ﴿أُولَٰئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ﴾ "İşte lânet de bunlar içindir."[4] âyet-i kerîmesindeki "lehüm", "aleyhim" anlamındadır. ﴿وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا﴾ "Kötülük ederseniz, yine kendinize edersiniz."[5] âyet-i kerîmesinde de durum aynıdır.[6] Bu durumda "Velâyet hakkının onlara ait olması konusunda ileri sürdükleri şartı kabul et!" diye

1. Hadis için bk. Buhârî, Salât 70, nr. 456, Büyû' 73, nr. 2168; Müslim, İtk 6-8, nr. 1504.
2. Resûl-i Ekrem Efendimiz hile ve aldatmayı şu ifâdesiyle yasaklamıştır: "Bize hile yapıp aldatan bizden değildir." (Müslim, Îmân 164, nr. 101). Öte yandan "Kötü tuzak, ancak sahibinin ayağına dolanır." (Fâtır 35/43) âyet-i kerîmesi de hile ve aldatmayı kesin sûrette yasaklamaktadır.
3. Ünlü fıkıh ve hadis âlimi, Bağdat ve Basra kadısı Yahyâ bin Eksem de (v. 242/857) bu görüşü paylaşanlardandır.
4. Ra'd 13/25.
5. İsrâ 17/7.
6. Bu âyetteki lehinde anlamına gelen "fe-lehâ" ifâdesi, aleyhinde ("fe-aleyhâ") anlamındadır.

tercüme edilen kısmın anlamı, "Velâyet hakkının sana ait olduğunu onlara şart koş!" demek olur. Zâten Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin ashâb-ı kirâma hitâben bir konuşma yaparak onlara öğüt vermesinin sebebi, Berîre'nin sahiplerinin onu satarken velâyet hakkının kendilerine ait olmasını istemeleriydi.

Hadisin İkinci Açıklaması:

Resûl-i Ekrem'in Hz. Âişe'ye: "Velâyet hakkının onlara ait olması konusunda ileri sürdükleri şartı kabul et!" buyurması bir emir değil, şart koşup koşmamanın bir faydası olmadığını belirtmektir. Peygamber aleyhisselâm, bu olaydan önce mü'minlere hitâben: "Elbette velâyet hakkı köleyi azat edenindir"[1] buyurduğu için onların velâyet hakkı bizim olsun demelerinin bir anlamı olmadığını bildirmektir. Sanki bu ifâdesiyle Resûlullah Efendimiz Hz. Âişe'ye: "İster şart koş, ister koşma, bu bir şeyi değiştirmez!" demiş olmaktadır.

Abdurrahman ibni Muhammed ed-Dâvûdî[2] (v. 467/1075) ve başka âlimler bu görüşü benimsemişlerdir. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin köle sahiplerini ayıplayıp kınaması, onların velâyet hakkının köleyi azat edene ait olduğunu daha önce de bildiklerini gösterir.

Hadisin Üçüncü Açıklaması:

Resûl-i Ekrem'in Hz. Âişe'ye: "Velâyet hakkının onlara ait olması konusunda ileri sürdükleri şartı kabul et!" buyurmasının anlamı, "Velâyet hakkının ne olduğunu onlara açıkla, velâyet hakkının köleyi azat edene ait olduğuna dâir sünneti onlara bildir!" demektir. Hz. Âişe velâyet hakkının ne olduğunu onlara açıklayıp bildirdikten sonra da Resûl-i Ekrem Efendimiz bu konunun iyice öğrenilmesi için bir konuşma yapmış ve daha

1. Buhârî, Salât 70, nr. 456. İmâm Buhârî bu hadîs-i şerîfi *Sahîh-i Buhârî*'de yirmi üç defa tekrarlamıştır.
2. Horasanlı Ebü'l-Hasen Abdurrahmân ibni Muhammed ed-Dâvûdî *Sahîh-i Buhârî*'nin râvisi olmakla ünlü bir muhaddis ve fakihtir. Sünnete uygun zâhidâne bir hayat yaşamasıyla bilinir. Dâvûdî her fırsatta Allah'ı zikrederdi. Bıyığını düzetmek isteyen berber ona: "Dudağını hareket ettirme!" deyince, berbere: "Sen de zamana söyle de hareket etmesin!" demişti. Onun, kendisini ziyâret eden ve huzûrunda saygıyla oturan tanınmış Selçuklu veziri Nizâmülmülk'e şöyle dediği belirtilmiştir: "Allah seni kulları üzerine hâkim kıldı. Kıyâmet günü sana onlar hakkında sorulacak şeylere nasıl cevap vereceğini her an düşünmelisin." (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XVIII, 225).

önce bildirilen velâyet meselesine aykırı davrandıkları için onları ayıplayıp kınamıştır.

Hz. Yûsuf'un Su Kabının Çalınması

Hz. Yûsuf'un öz kardeşi Bünyamin'i yanında alıkoyabilmek için onun yüküne su kabını saklamasının, ardından onu hırsız diye yakalatmasının, kardeşleriyle aralarında olup bitenlerin, özellikle de kardeşleri hırsızlık yapmadığı hâlde onlara: "Ey kafile! Kesinlikle siz hırsızsınız!"[1] diye hitap etmesinin anlamı nedir diye sorulabilir.[2]

Ey okuyucu! Allah sana nimetlerini ikrâm etsin, Hz. Yûsuf'un böyle davranmasının kendi düşüncesiyle değil, Allah Teâlâ'nın emriyle olduğunu şu âyet-i kerîme göstermektedir:

"Öz kardeşini yanında alıkoyması için Biz Yûsuf'a böyle bir çâre öğrettik. Allah dilemeseydi, kardeşini kralın kanunlarına göre yanında alıkoyamazdı. Biz, dilediğimiz kimselerin bilgi seviyesini kat kat yükseltiriz. Ama her bilenin üstünde bir başka bilen vardır."[3]

Bütün bu olup bitenleri Hz. Yûsuf Cenâb-ı Hakk'ın emriyle yaptığına göre, "Acaba o neden şunu şöyle yaptı?" diye sorulamaz.

Bir de Hz. Yûsuf kardeşi Bünyâmin'e: "Ben, senin öz kardeşinim; artık onların yaptıklarına üzülme!"[4] diye durumu bildirmişti. Bundan sonra olanlar ise Bünyamin'in rızâsına ve isteğine göre oldu. Çünkü o bu işin hem kendinin hem kardeşinin memnun kalacağı hayırlı bir şekilde biteceğini ve olacak hâdiselerden kendisine bir zarar ve kötülük gelmeyeceğini biliyordu.

> Hz. Yûsuf'un kardeşi Bünyâmin'e: "Ben, senin öz kardeşinim; artık onların yaptıklarına üzülme!" dediğini belirten âyetin önce tamamını okuyalım, sonra onu nasıl anlamak gerektiğini söyleyelim: "Yûsuf'un yanına girdikleri zaman, o kardeşini kucaklayıp yanına aldı, onunla bir süre baş başa kaldı ve ona 'Ben, senin öz kar-

1. Yûsuf 12/70.
2. Yûsuf aleyhisselâm bir peygamberdir, peygamber ise mâsumdur. Böyle iken kardeşlerini asılsız bir şeyle nasıl suçlayabilir diye sormak son derece tabii görünmektedir.
3. Yûsuf 12/76.
4. Yûsuf 12/69.

deşinim; artık onların yaptıklarına üzülme!' dedi."[1] Hz. Yûsuf'un bu sözünü 'Üvey kardeşlerinin bir zamanlar bana yaptıklarına üzülme' diye anlamak mümkün olduğu gibi, onun planladığı bazı olayları gördüğü zaman Bünyâmin'in şaşırmasını önlemek için, 'Yakında olup biteceklerden dolayı üzülme!' diye onu hazırlamak istemiş de olabilir.

Yûsuf kıssasındaki "Bir tellâl, onların arkasından 'Ey kafile! Kesinlikle siz hırsızsınız!' diye bağırdı."[2] ifâdesine gelince; kardeşleri hırsız olmadıkları hâlde onlara böyle hitap eden Yûsuf aleyhisselâm olmadığı için, bu şüpheyi gidermek maksadıyla cevap vermek gerekmez. Eğer te'vil uygun düşerse, tellâla kafileye hitâben: "Siz hırsızsınız" demesini Hz. Yûsuf söylememiş, fakat tellâl onların hırsız olduğunu zannederek böyle hitap etmiştir.

Bu sözü değişik şekillerde yorumlayanlar olmuştur; bu yorumlardan biri şöyledir: Hz. Yûsuf kardeşlerine: "Kesinlikle siz hırsızsınız!" derken, onların daha önce kendisini babalarından çalıp bir kervana satmalarını kastetmiştir.

Peygamberlerin söylemediği bir sözü onlar söylemiş gibi kabul etmek, ardından da peygamberleri savunmak için çâreler üretmek gerekmez. Peygamber olmayan kimseleri hatâlarından kurtarmaya çalışmak da bize düşmez.

8. Peygamberlerin Hastalanmasının Hikmeti

Allah'ın salâtü selâmı hepsinin üzerine olsun, bizim Peygamberimizin ve diğer peygamberlerin ağır hastalıklara yakalanmasının hikmeti nedir diye sorulabilir. Eyyûb, Ya'kūb, Dânyâl, Yahyâ, Zekeriyâ, İsâ, İbrâhîm ve Yûsuf peygamberler ile diğerler peygamberler Allah Teâlâ'nın insanlar arasından seçtiği, kendilerini sevdiği ve üstün meziyetler verdiği kimseler oldukları hâlde onları neden çeşitli belâlara uğratmış, herbirinin başına türlü türlü sıkıntılar vererek onları neden farklı şekillerde imtihân etmiştir?

1. Yûsuf 12/69.
2. Yûsuf 12/70.

Bilindiği üzere Cenâb-ı Hak, Hz. Eyyûb'u ağır hastalıklarla, Hz. Ya'kūb'u oğlunu kaybettiği için ağır üzüntü, gözyaşı ve gözünü kaybetmekle, Hz. Yahyâ'yı ve babası Hz. Zekeriyâ'yı ümmeti tarafından öldürülmek sûretiyle, Hz. İsâ'yı yine Yahudilerle ve onların hilelerivle, Hz. İbrâhîm'i Nemrut tarafından ateşe atılmak sûretiyle ve Hz. Yûsuf'u babasının ayrılığı, zindana atılmak ve orada yıllarca kalmak sûretiyle imtihân etmiştir. Yukarıda adları sayılan peygamberlerden sadece Dânyâl Peygamber'in adı Kur'ân-ı Kerîm'de geçmemektedir. Bu durumda onun, Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçmeyen 124.000[1] nebîden biri olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Dânyâl'ın milâttan önce 605-562 yılları arasında hüküm süren, Kudüs'ü ve Süleymân Mâbedi'ni yakıp yıkan Bâbil kralı mecûsî Buhtunnasr zamanında yaşadığı ve rüyâ ta'birini çok iyi bildiği belirtilmektedir. Buhtunnasr onun ta'bir ettiği rüyâların doğru çıktığını görünce kendisine çok değer verdi. Fakat mecûsîler onu kıskandılar ve Dânyâl ile arkadaşlarının bir başka tanrıya taptığını, mecusilerin kestiklerini yemediklerini söyleyerek onu krala şikâyet ettiler. Kral bu iddiaların doğru olduğunu Hz. Dânyâl'a sorup öğrenince kuyu gibi derin bir çukur kazdırdı onu ve altı arkadaşını yırtıcı hayvanlarla birlikte o çukura attırdı. Birkaç gün sonra yanlarına gittiklerinde Hz. Dânyâl ile arkadaşlarının orada rahat bir şekilde oturduklarını, yırtıcı hayvanların da yanlarına uzanıp yattıklarını ve kendilerine hiçbir zarar vermediklerini gördüler. Bunun üzerine Buhtunnasr'ın Dânyâl'ın Rabbine hem inandığına hem de inanmadığına dâir rivâyetler bulunmaktadır.[2]

Hz. Dânyâl hakkında önemli bir bilgi de şudur: Ashâb-ı kirâmdan Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Hz. Ömer devrinde Hûzistan bölgesindeki Sûs şehrini fethedince, Hz. Ömer'e bir

1. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, V, 265-266.
2. Nüveyrî, Nihâyetü'l-ereb, XIV, 158-166; Aliyyü'l-Kārî, *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 374-375.

mektup yazarak Dânyâl Peygamber'in kabrinin orada olduğunu, cesedinin bozulmadan durduğunu bildirdi. Hz. Ömer de ona yazdığı mektupta Hz. Dânyâl'ın cesedini yıkayıp güzel kokular sürerek kefenlemesini, cenâze namazını kıldıktan sonra defnetmesini bildirdi.[1]

Kulların İmtihân Edildiğine Dâir Âyetler

Ey okuyucu! Allah beni de seni de rızâsına uygun işler yapmaya muvaffak kılsın! Şunu bilmelisin ki, Cenâb-ı Hakk'ın yaptığı her iş âdildir; bütün söyledikleri doğrudur, O'nun sözlerini kimsenin değiştirmesi mümkün değildir.

O, kullarını imtihân edip dener. Bu gerçeği şu âyet-i kerîmelerde dile getirmiştir:

﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَآئِفَ فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ﴾ "**Onların ardından, yeryüzünde neler yapacağınızı görmek için** sizi onların yerine geçirdik."[2]

﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ "**Hanginiz daha güzel işler yapacaksınız diye sizi sınamak için** ölümü de, hayatı da yaratan O'dur."[3]

﴿وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ، وَلِيَعْلَمَ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَآءَ، وَاللهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ﴾ "Biz, bu savaş günlerini bâzen galibiyet, bâzen de mağlubiyet şeklinde insanlar arasında evirip çevririz. **Allah inananlarla inanmayanları ortaya koymak ve içinizden şehitler çıkarmak için** böyle yapar."[4]

Âyet-i kerîmenin tamamı şöyledir: "Müslümanlar! Sizler yara aldıysanız, düşmanınız da benzeri bir yara almıştır. Biz, bu savaş günlerini bâzen galibiyet, bâzen de mağlubiyet şeklinde insanlar arasında evirip çevririz. Allah inananlarla inanmayanları ortaya koymak ve içinizden şehitler çıkarmak için böyle yapar. Yoksa Allah zâlimleri sevmez."

1. İbni Ebî Şeybe, *el-Musannef* (Avvâme), XIII, 27, nr. 34510; Müttakī el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl* (Sekkā), XII, 481, nr. 35581-35583.
2. Yûnus 10/14.
3. Mülk 67/2.
4. Âl-i İmrân 3/140.

﴿وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ وَنَبْلُوَا أَخْبَارَكُمْ﴾ "Gerçek şu ki, **içinizden cihâd eden ve sabredenleri ayırt edinceye ve sözlerinizin doğruluğunu meydana çıkarıncaya kadar** Biz sizi sınamaya devam edeceğiz."[1]

﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ﴾ "**Yoksa siz, aranızdan cihâd edenleri ve dâvâsı uğrunda sabredip direnenleri Allah ortaya çıkarmadan**, Cennet'e gireceğinizi mi zannettiniz?"[2]

> Burada şu âyet-i kerîmeleri de hatırlamalıdır:
>
> "Sizden önceki mü'minlerin yaşadığı sıkıntıları çekmeden Cennet'e girebileceğinizi mi sandınız? Onlar öyle yoksulluk ve dayanılmaz acılarla sarsıldılar ki, Peygamber ve onunla birlikte îmân edenler 'Allah'ın yardımı ne zaman?' dediler."[3]
>
> "Yoksa siz, Cenâb-ı Hak, içinizden cihâd edenleri; Allah'tan, Resûlünden ve mü'minlerden başkasını dost edinmeyenleri ortaya çıkarmadıkça; öyle kendi hâlinize bırakılacağınızı mı sandınız? Allah, bütün yaptıklarınızdan haberdârdır."[4]
>
> "İnsanlar, imtihân edilmeden sadece 'İmân ettik' demekle serbest bırakılacaklarını mı sandılar? Gerçek şu ki, Biz onlardan öncekileri de imtihân ettik. Allah, doğru söyleyenleri ve yalancıları mutlaka birbirinden ayıracaktır."[5]

İnsanlar Neden İmtihân Edilir?

Allah Teâlâ'nın peygamberleri[6] çeşitli sıkıntılarla imtihân etmesinin sebebi, onların makamlarını yükseltmek ve derecelerini artırmak içindir. Onların başa gelen belâya ne kadar sabrettiklerini, uğradıkları kazâya ne

1. Muhammed 47/31.
2. Âl-i İmrân 3/142.
3. Bakara 2/214.
4. Tevbe 9/16.
5. Ankebût 29/2-3.
6. Ve onların izinden giden evliyâyı.

ölçüde rızâ gösterdiklerini, Allah'ın verdiği nimetlere ne kadar şükrettiklerini, başlarına gelen sıkıntılara ne kadar teslimiyet gösterdiklerini ve Cenâb-ı Hakk'a ne kadar tevekkül ettiklerini, işlerini O'na ne nispette bırakıp ondan gelene ne ölçüde boyun eğdiklerini, Rablerine ne kadar duâ edip yalvardıklarını ortaya koymak; kalp gözlerinin açılarak Cenâb-ı Hakk'ın imtihân ettiği ve belâya uğrattığı insanlara daha çok merhamet etmelerini, daha fazla şefkat göstermelerini sağlamak içindir. Peygamberlerin çeşitli sıkıntılarla imtihân edilmelerinin bir sebebi de başlarına belâ gelen insanların onların hâllerinden kendilerine ders çıkarmaları, peygamberlerin neler çektiklerini düşünerek teselli bulmaları ve onların sabrını örnek almaları içindir.

> Başlarına çeşitli sıkıntılar gelen insanların, peygamberler Allah'ın seçkin kulları oldukları hâlde bu kadar ağır imtihândan geçtiklerine göre ben de kendi derdime sabretmeliyim diye teselli bulmaları ve onları kendilerine örnek almaları içindir.

Peygamberlerin çeşitli dertlere uğramalarının bir başka sebebi de ellerinde olmadan yaptıkları, istemeden işledikleri birtakım zellelerin tamamen bağışlanarak Cenâb-ı Hakk'ın huzûruna tertemiz ve bütün kusurlardan arınmış olarak varmaları, böylece daha çok sevâp, daha bol mükâfat kazanmaları içindir.

> Peygamberlerin kusurlarından maksat, ümmetlerinin işleriyle meşgul olurken Cenâb-ı Hak ile olan irtibatlarının aksaması gibi hâller olmalıdır.

En Büyük Sıkıntıyı Kim Çeker?

Sa'd ibni Ebî Vakkâs radıyallahu anh şöyle demiştir:

«قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ! أَيُّ النَّاسِ أَشَدُّ بَلَاءً؟ قَالَ: الْأَنْبِيَاءُ، ثُمَّ الْأَمْثَلُ فَالْأَمْثَلُ، يُبْتَلَى الرَّجُلُ عَلَى حَسَبِ دِينِهِ، فَمَا يَبْرَحُ الْبَلَاءُ بِالْعَبْدِ حَتَّى يَتْرُكَهُ يَمْشِي عَلَى الْأَرْضِ وَمَا عَلَيْهِ خَطِيئَةٌ»

Peygamber Efendimiz'e:

"Ey Allah'ın Resûlü! En büyük dertler ve acılar kime gelir?" diye sordum. Şöyle buyurdu:

"En büyük dertler ve acılar peygamberlere gelir; sonra da insanların dindarlığına göre derece derece aşağı doğru devam edip gider. Sonunda o kul **günahlarından tamamen arınmış olarak yeryüzünde yürüyüp gidene kadar** belâlar onun peşini bırakmaz."[1]

Nitekim Allah Teâlâ da şöyle buyurmuştur:

﴿وَكَأَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ، فَمَا وَهَنُوا لِمَآ أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا، وَاللهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ. وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ إِلَّآ أَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ. فَآتَيهُمُ اللهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْآخِرَةِ، وَاللهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾

"Nice peygamberle birlikte pek çok Allah dostu savaştı. Onlar, Allah yolunda başlarına gelen sıkıntılardan dolayı yılmadılar, gevşemediler, düşmana boyun eğmediler. Allah sabredenleri sever. Söyledikleri sadece şuydu: 'Ey Rabbimiz! Günahlarımızı ve işlerimizdeki aşırılıkları bağışla. Savaşta ayaklarımızı kaydırma. Kâfirlere karşı bize zafer nasîb et.' Böylece Allah da onlara dünya nimeti ile âhiret sevâbının en güzelini verdi. Çünkü Allah güzel davrananları sever."[2]

Allah Kuluna Niçin Dert Verir?

Ebû Hüreyre radıyallahu anhın rivâyet ettiğine göre Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

«مَا يَزَالُ البَلَاءُ بِالمُؤْمِنِ وَالمُؤْمِنَةِ فِي نَفْسِهِ وَوَلَدِهِ وَمَالِهِ حَتَّى يَلْقَى اللهَ وَمَا عَلَيْهِ خَطِيئَةٌ» "Erkek veya kadın bir mü'min, Allah'a günahsız olarak kavuşuncaya kadar kendisinden, çoluk çocuğundan, malından belâ eksik olmaz."[3]

> Hadîs-i şerîfin şöyle bir rivâyeti de vardır: "Mü'min, Allah'a günahsız olarak kavuşuncaya kadar çocuklarından ve yakınlarından belâ eksik olmaz."[4]

Enes ibni Mâlik radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

1. Tirmizî, Zühd 56, nr. 2398; İbni Mâce, Fiten 23, nr. 4023.
2. Âl-i İmrân 3/146-148.
3. Tirmizî, Zühd 57, nr. 2399; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, II, 287
4. Mâlik, *Muvatta'*, Cenâiz 40.

«إِذَا أَرَادَ اللهُ بِعَبْدِهِ الْخَيْرَ عَجَّلَ لَهُ الْعُقُوبَةَ فِي الدُّنْيَا، وَإِذَا أَرَادَ اللهُ بِعَبْدِهِ الشَّرَّ أَمْسَكَ عَنْهُ بِذَنْبِهِ حَتَّى يُوَافِيَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» "Allah, iyiliğini dilediği kulunun cezâsını dünyada verir. Kötülüğünü dilediği kulunun cezâsını da, kıyâmet günü günahını yüklenip gelsin diye, dünyada vermez."[1]

> Ahmed ibni Hanbel'in *Müsned*'indeki rivâyette hadîs-i şerîfin sebeb-i vürûdu şöyle verilmektedir: "Adamın biri İslâmiyet'ten önce fuhuş yapan bir kadına rastladı ve onunla şakalaşmaya başladı. Elini ona uzatınca, kadın: "Allah Teâlâ, Câhiliyet devrini yok edip bize İslâmiyet'i getirdi." dedi. Bunun üzerine adam gerisin geriye döndü, yüzünü duvara çarptı ve yüzü yarıldı. Ardından Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme giderek başına geleni anlattı. Allah'ın Resûlü ona şöyle buyurdu: "Sen Allah Teâlâ'nın iyiliğini dilediği bir kulsun. Çünkü Cenâb-ı Hak iyiliğini dilediği bir kulun cezâsını dünyada verir. Kötülüğünü dilediği kulunun cezâsını da, kıyâmet gününde günahını eşek gibi yüklenip gelsin diye, dünyada vermez."

Bir başka hadîs-i şerîf ise şöyledir:

«إِذَا أَحَبَّ اللهُ عَبْدًا ابْتَلَاهُ لِيَسْمَعَ تَضَرُّعَهُ» "Cenâb-ı Hak bir kulu sevince, onun ağlayıp inleyerek duâ ettiğini duymak için başına sıkıntı verir."[2]

Tefsir âlimi ve Hanefî fakihi Ebü'l-Leys es-Semerkandî (v. 373/973) şöyle demiştir:

"Allah Teâlâ değer verdiği herbir kulunun faziletini ortaya çıkarmak ve ona çok sevâp vermek için başına ağır dertler verir. Nitekim Lokman aleyhisselâmın oğluna verdiği öğütte şöyle dediği rivâyet edilmiştir:

1. Tirmizî, Zühd 56, nr. 2396; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, IV, 87.
2. Deylemî, *el-Firdevs bi-me'sûri'l-hitâb*, I, 251, nr. 970. Burada hadîs-i şerîfi Resûl-i Ekrem Efendimiz'den Ebû Hüreyre radıyallahu anhın rivâyet ettiği belirtilmektedir. Hadis bazı kaynaklarda sahâbeden Abdullah ibni Mes'ûd ve Kerdûs ibni Amr'ın sözü olarak da rivâyet edilmektedir. Ayrıca bk. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* (İvezullah), II, 60, nr. 1245; Heysemî, *Mecma'u'l-bahreyn* (Abdülkuddûs), II, 343, nr. 1165. Bu gerçeği ancak Resûlullah haber verebilir. Bunu bir sahâbî de söylese, onu mutlaka Resûl-i Ekrem Efendimiz'den duyarak söylemiştir. Dolayısıyla bu rivâyet merfû hadis yani Resûlullah Efendimiz'in sözü hükmündedir.

"Yavrucuğum! Altın ve gümüş ateşte yanarak kirinden arınır; mü'min ise dert ve sıkıntı çekerek günahlarından arınır."[1]

Hz. Ya'kūb Niçin Yıllarca Oğul Hasreti Çekti?

Söylendiğine göre Hz. Ya'kūb'un, oğlu Yûsuf'un hasretiyle yanıp tutuşmasının sebeplerinden biri, namaz kıldığı sırada yanında uyuyan Yûsuf'a muhabbetle bakmasıydı.

> Bu haberde, Hz. Ya'kūb'un namaz kılarken Cenâb-ı Hakk'a olan gönül bağını bir an için de olsa koparıp O'nun huzûrundan ayrıldığına, bu yüzden evlâdından ayrılmakla cezâlandırıldığına işaret edilmektedir.

Hz. Ya'kūb'un Yûsuf'un hasretiyle gözyaşı dökmesinin sebebi olarak şöyle bir olay anlatılır: Bir gün baba oğul gülüp eğlenerek kuzu kebabı yiyorlardı. Onların yetim bir komşuları vardı. Bu yavru, kuzu kebabının kokusunu alınca onu canı çekti ve ağladı. Bu çocuğun yaşlı bir ninesi vardı, torunu ağladığı için o da ağlamaya başladı. İki komşu arasında bir duvar bulunduğu için Hz. Ya'kūb da, Yûsuf da onların durumunu bilemedi. İşte bunun üzerine Hz. Ya'kūb "Vah Yûsuf'um vah!" diye gözleri görmeyinceye kadar ağlama cezâsına çarptırıldı. Ya'kūb aleyhisselâm bu durumu öğrenince, hayatının sonuna kadar kendisinden bir şey isteyeni geri çevirmedi ve hayatının sonuna kadar evinin damından birinin: "Ey insanlar! Kahvaltı yapacak olanlar Ya'kūb âilesinin yanında kahvaltı yapsın!" diye seslenmesini sağladı.[2] Hz. Yûsuf da, Kur'ân-ı Kerîm'de anlatıldığı üzere, kuyuya ve zindana atılarak bunun cezâsını çekti.

> Aliyyü'l-Kārî, bu olay meydana geldiği sırada Hz. Yûsuf'un henüz erginlik çağına varmamış bir çocuk olduğunu belirtmekte, onun başına neden çeşitli sıkıntıların geldiğini bizim çözemeyeceğimizi ifâde etmekte ve burada anlamakta zorluk çektiğimiz ilâhî bir hikmet bulunduğuna dikkatimizi çekmektedir.[3] Başka âlimler de bu rivâyetin güvenilir bir rivâyet olmadığını söylemiştir.

1. Ebü'l-Leys es-Semerkandî, Bahru'l-ulûm (Mataracî), I, 90, Bakara 2/124'ün tefsiri.
2. Benzeri bir rivâyet için bk. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, VII, 40.
3. *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 378.

Hz. Eyyûb'un Zellesi

Tebe-i tâbiîn âlimlerinden Leys ibni Sa'd'dan[1] (v. 175/791) rivâyet edildiğine göre Eyyûb aleyhisselâmın başına çeşitli belâların gelmesinin sebebi şu idi: Hz. Eyyûb, kasaba halkıyla birlikte hükümdarlarının huzûruna çıkmıştı. Herkes hükümdâra, yaptığı zulümlerden bahisle ağır sözler söylediği hâlde, Eyyûb aleyhisselâm tarlalarına ve ekinlerine bir zarar gelmemesi için yumuşak konuşmuştu; Allah Teâlâ da bu yüzden onun başına çeşitli sıkıntılar vermişti.

> Aliyyü'l-Kārî, bu rivâyetin sahîh olması hâlinde böyle bir şeyin kabul edilebileceğini söyleyerek haberin güvenilir olmadığına işaret etmekte ve konuyu şöyle açıklamaktadır: "Cenâb-ı Hak yaptıklarından kimseye karşı sorumlu değildir; onun için de dilediği kulunu dilediği şekilde imtihân edebilir."[2] *Şifâ-i Şerîf* şârihlerinden Şihâbüddîn el-Hafâcî de bir peygamber hakkında böyle bir şey söylemenin uygun olmadığını belirtmiş ve "Keşke Kādî İyâz bu haberi nakletmeseydi..." diye temenni etmiştir.[3]

Hz. Süleymân'ın İmtihânı

Süleymân aleyhisselâmın daha önce anlattığımız üzere imtihâna tâbi tutulmasının sebebi, bir davacı ile davalı arasında hüküm verirken, bunlardan eşinin yakını olan tarafın haklı çıkmasını temenni etmesiydi. Bir başka görüşe göre ise imtihân edilmesinin sebebi, haberi olmadan evinde günah işlenmesiydi.

> Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Süleymân'ın imtihânından söz edilmiş ve: "Biz Süleymân'ı da imtihân etmiş ve tahtına bir ceset bırakmıştık."[4] buyurulmuştur. Kādî İyâz "Peygamberlerin Küçük Günah İşleyebileceğini Söyleyenlerin Reddi ve Delillerinin Tenkidi" bahsinde bu âyetten bahisle Hz. Süleymân'ın imtihânı hakkında uzun bir

1. Leys ibni Sa'd hakkında bilgi için bk. II, 372.
2. *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 378.
3. Hafâcî, *Nesîmü'r-riyâz* (Atâ), VI, 120.
4. Sâd 38/34.

hadis nakletmiş ve bu olay "Hz. Süleymân'ın Kıssası" yan başlığı ile verilmişti (bk. III, 161).

Hz. Süleymân'ın imtihân edilmesi konusunda güvenilir hadis kitaplarında geçmeyen birçok rivâyet bulunmaktadır. Onun mülk ve saltanatını kaybederek imtihân edilmesiyle ilgili tefsir ve tarih kitaplarında nakledilen rivâyetlerden biri, sözü edilen bahislerden birinde verilmişti.

Hz. Süleymân'ın haberi olmadan evinde işlenen günah konusundaki asılsız rivâyetlerden biri özetle şöyledir: Süleymân aleyhisselâm bir savaşta öldürdüğü kralın güzel kızıyla evlendi. Bu hanım babasının hasretine dayanamayınca Hz. Süleymân şeytanlara emrederek babasının heykelini yaptırdı. Fakat bu hanım heykele bir elbise diktirdi, onu özel bir odaya koydurdu, sonra da ona tapmaya başladı. Bu durumdan kırk gün süreyle Süleymân Peygamber'in haberi olmadı. Bu yüzden Allah Teâlâ onun mülk ve saltanatını elinden alarak cezâlandırdı.

Peygamberimizin Şiddetli Sıtmaya Yakalanması

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şiddetli sıtmaya yakalanıp acı çekmesinin hikmeti, yukarıdaki hadîs-i şerîflerde belirtildiği üzere, bol sevâp ve mükâfat kazanmasıdır. Hz. Âişe işte bu duruma işaretle: "Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem kadar şiddetli acı çeken birini görmedim." demiştir.[1]

Abdullah İbni Mes'ûd radıyallahu anh da şöyle demiştir:

Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'i hastalığı sırasında gördüm, şiddetli bir sıtmaya yakalanmıştı.

"Ey Allah'ın Resûlü! Gerçekten şiddetli bir sıtma nöbetine tutulmuşsunuz." dedim.

1. Buhârî, Merdâ 2, nr. 5646; Müslim, Birr 44, nr. 2570.

"Evet, sizden iki kişinin çekebileceği kadar ıstırap çekmekteyim." buyurdu. Ben:

"Herhâlde bu iki kat sevâp kazanmanız içindir." dedim.

"Evet, aynen öyledir." buyurdu.

> Bu hadîs-i şerîfin devamında Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Allah, ayağına batan bir diken veya başına gelen daha büyük bir sıkıntıdan dolayı Müslümanın günahlarını bağışlar. Sıkıntı çeken o Müslümanın günahları ağaç yaprakları gibi dökülür."[1]

Ebû Saîd el-Hudrî radıyallahu anh şöyle demiştir:

Bir adam elini Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin üzerine koydu ve:

"Çektiğiniz sıtmanın şiddeti yüzünden elimi üzerinize koyamıyorum." dedi. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem de şöyle buyurdu:

"Biz peygamberlere kat kat ıstırap verilir. Bir zamanlar bazı peygamberler bit ile imtihân edilir, sonunda bitler onu öldürürdü. Bazı peygamberler de fakirlikle imtihân edilirdi. Sizin bolluğa, berekete sevindiğiniz gibi onlar da fakirliğe sevinirlerdi."[2]

> İbni Mâce'nin *es-Sünen*'i ile Ebû Ya'lâ el-Mevsılî'nin *el-Müsned*'indeki hadîs-i şerîften öğrendiğimize göre, Peygamber Efendimiz'i ziyâret eden ve bu olayı anlatan sahâbî, Ebû Saîd el-Hudrî idi. O sırada Efendimiz'in üzerinde bir kadife vardı. Ebû Saîd elini bu kadifenin üzerine koyunca, mübârek vücûdunun ateş gibi yandığını kumaşın üzerinden hissetti. Bu tesbitini söyleyince de Allah'ın Resûlü: "Biz peygamberler işte böyleyiz, bize kat kat ıstırap verilir, mükâfatımız da ona göre kat kat arttırılır." buyurdu. O zaman Ebû Saîd el-Hudrî konuyla ilgili olarak kimlerin en ağır şekilde imtihân edildiklerini sordu. Resûl-i Ekrem de: "İmti-

1. Buhârî, Merdâ 2, 3, 13, 16, nr. 5647, 5648, 5660, 5667; Müslim, Birr 45, nr. 2641.
2. İbni Mâce, Fiten 23, nr. 4024; Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, *Müsned* (Esed), II, 312-313, nr. 1045.

hanı en ağır olanlar peygamberlerdir." buyurdu. Ebû Saîd: "Yâ Resûlallah! Onlardan sonra kim gelir?" deyince de: "Onlardan sonra sâlihler gelir ve onlar fakirlikle imtihân edilirdi de, üstlerine örtecek abâdan başka bir şey bulamazlardı." buyurdu ve sâlih kimselerin fakirliğe ne kadar sevindiklerini yukarıda geçtiği şekilde anlattı. Bu hadîs-i şerîf Ahmed ibni Hanbel'in *Müsned*'inde de geçmektedir.[1]

Kâdî İyâz, biraz yukarıda peygamberlerin başlarına gelen sıkıntılara sevinmelerinin sebebini açıklarken şöyle demişti: "Peygamberlerin çeşitli dertlere uğramalarının bir başka sebebi de ellerinde olmadan yaptıkları, istemeden işledikleri birtakım zellelerin tamamen bağışlanarak Cenâb-ı Hakk'ın huzûruna tertemiz ve bütün kusurlardan arınmış olarak varmaları, böylece daha çok sevap, daha bol mükâfat kazanmaları içindir."

Allah Sevdiğine Dert Verir

Enes İbni Mâlik radıyallahu anh'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

«إِنَّ عِظَمَ الجَزَاءِ مَعَ عِظَمِ الْبَلَاءِ، وَإِنَّ اللهَ إِذَا أَحَبَّ قَوْمًا ابْتَلَاهُمْ، فَمَنْ رَضِيَ فَلَهُ الرِّضَا، وَمَنْ سَخِطَ فَلَهُ السَّخَطُ»"Mükâfâtın büyüklüğü, belânın şiddetine göredir. Allah, sevdiği topluluğu belâya uğratır. Kim başına gelene rızâ gösterirse Allah ondan hoşnut olur. Kim de rızâ göstermezse, Allahın gazabına uğrar."

Sünen-i Tirmizî'deki rivâyete göre[2] Peygamber Efendimiz bu hadîs-i şerîfe: "Allah, iyiliğini dilediği kulunun cezâsını dünyada verir. Kötülüğünü dilediği kulunun cezâsını da, kıyâmet günü günahım yüklenip gelsin diye, dünyada vermez..." diye başlamış, ardından yukarıdaki hadîs-i şerîfi söylemiştir. *Sünen-i İbni Mâce*'deki

1. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, III, 34.
2. Tirmizî, Zühd 57, nr. 2396.

rivâyette ise hadisin "Mükâfâtın büyüklüğü" diye başlayan son kısmı yer almıştır.[1]

Burada şunu da belirtmekte fayda var: Başa gelen sıkıntılara isyân etmeden, bağırıp çağırmadan ağlamak ve hüzünlenmek yasaklanmış değildir. Nitekim Fahr-i Âlem Efendimiz oğlu İbrâhim vefât ettiği zaman söylediğimiz şekilde ağlamış, onun ağlamasını yadırgayan sahâbîsine de: "Göz yaşarır, kalp hüzünlenir" buyurmuştur.[2]

Müfessirler ﴿مَنْ يَعْمَلْ سُوٓءًا يُجْزَ بِهِۦ﴾ "Kötü bir iş yapan, onun cezâsını görecektir."[3] âyetini açıklarken şöyle demişlerdir:

"Müslüman, dünyada çeşitli sıkıntılarla imtihân edilir; başına gelenler de onun günahlarına kefâret olur." Bu âyet-i kerîmeyi Hz. Âişe'nin, Hz. Ebû Bekir'in ve tâbiîn müfessirlerinden Mücâhid ibni Cebr'in böyle açıkladığı rivâyet edilmiştir.

Hz. Ebû Bekir şöyle demiştir: "Bir gün Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin yanındaydım. Ona "Kötü bir iş yapan, onun cezâsını görecek ve Allah'tan başka da ne bir dost ve ne de bir yardımcı bulamayacaktır."[4] âyet-i kerîmesi nâzil oldu. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem: "Ebû Bekir! Bana inen bir âyeti sana okuyayım mı?" diye sordu. Ben de okumasını istedim. Bu âyeti okudu. O anda belimin çatırdadığını hissettim ve belimi doğrulttum. Allah'ın Resûlü: "Hayrola Ebû Bekir, Neyin var?" diye sordu. Ben de: "Anam, babam sana fedâ olsun, ey Allah'ın Elçisi, hangimiz kötülük yapmaz ki! Yaptığımız her kötülüğün cezâsını çekecek miyiz?" diye sordum. Bunun üzerine Resûlullah Efendimiz şöyle buyurdu: "Ebû Bekir! Sen ve mü'min arkadaşların yaptığınız kötülüğün cezâsını dünyada çekeceksiniz ve Allah'a hiçbir günahınız kalmadan tertemiz kavuşacaksınız.

1. İbnî Mâce, Fiten 23, nr. 4031.
2. Buhârî, Cenâiz 43, nr. 1303; Müslim, Fedâil 62, nr. 2315.
3. Nisâ 4/123.
4. Nisâ 4/123.

> Başkalarına gelince, onların kötülükleri biriktirilecek ve onlar bu kötülüklerin cezâsını âhirette çekecek."[1]

Ebû Hüreyre radıyallahu anhden rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

«مَنْ يُرِدِ اللهُ بِهِ خَيْرًا يُصِبْ مِنْهُ» "Allah, hayrını dilediği kişiyi sıkıntıya sokar."[2]

Hz. Âişe radıyallahu anhâ'nın rivâyet ettiğine göre Allah'ın Elçisi şöyle buyurdu:

«مَا مِنْ مُصِيبَةٍ تُصِيبُ الْمُسْلِمَ إِلَّا يُكَفِّرُ اللهُ بِهَا عَنْهُ حَتَّى الشَّوْكَةِ يُشَاكُهَا» "Müslümanın başına gelen her sıkıntıyı, hattâ ayağına batan dikeni bile Allah Teâlâ onun günahlarını bağışlamaya vesîle kılar."[3]

Ebû Saîd el-Hudrî ve Ebû Hüreyre radıyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

«مَا يُصِيبُ الْمُؤْمِنَ مِنْ نَصَبٍ، وَلَا وَصَبٍ، وَلَا هَمٍّ، وَلَا حَزَنٍ، وَلَا أَذًى، وَلَا غَمٍّ حَتَّى الشَّوْكَةِ يُشَاكُهَا، إِلَّا كَفَّرَ اللهُ بِهَا مِنْ خَطَايَاهُ» "Yorgunluk, sürekli hastalık, tasa, keder, sıkıntı ve gamdan, ayağına batan dikene varıncaya kadar Müslümanın başına gelen her şeyi, Allah, onun hatâlarını bağışlamaya vesîle kılar."[4]

> Bu hadîs-i şerîf Müslümanın başına gelen her belâ ve sıkıntının mutlaka cezâ anlamı taşımadığını, onu günahlarından temizlediğini göstermektedir.

Abdullah ibni Mes'ûd radıyallahu anhın rivâyet ettiğine göre ise Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

«مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُصِيبُهُ أَذًى، إِلَّا حَاتَّ اللهُ عَنْهُ خَطَايَاهُ كَمَا يُحَتُّ وَرَقُ الشَّجَرِ» "Müslümanın başına bir sıkıntı geldiğinde, ağaç yapraklarının döküldüğü gibi Allah Teâlâ da onun günahlarını affeder."[5]

---

1. Begavî, *Şerhü's-sünne* (Arnaût, Şâvîş), V, 249-250, nr. 1439; ayrıca bk. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, I, 6, VI, 65, 218.
2. Buhârî, Merdâ 1, nr. 5645.
3. Buhârî, Merdâ 1, 5640; Müslim, Birr 49, nr. 2572.
4. Buhârî, Merdâ1, nr. 5641; Müslim, Birr 49, nr. 2573.
5. Buhârî, Merdâ 2, 3, 13, 16, nr. 5647, 5648, 5660, 5667; Müslim, Birr 45, nr. 2571

Ölümden Önceki Hastalığın Güzelliği

Allah Teâlâ'nın peygamberlerin bedenlerine âdetâ bir emâneti teslim ediyormuş gibi çeşitli hastalık ve sıkıntılar vermesinin, vefât edecekleri sırada onlara üstüste acı ve ıstıraplar çektirmesinin bir hikmeti de, bu sıkıntıların onların rûhî güçlerini zayıflatması, böylece ruhlarının bedenlerinden kolayca ayrılması, can çekişme hâlinin sıkıntısız olması içindir.

Hastalık çekmeden ansızın gelen ölümler ise böyle kolay değildir. Ölmek üzere olan kimsenin hâline bakınca ona ölümün sert mi, yumuşak mı, zor mu, kolay mı geldiği anlaşılır. Nitekim Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur:

«مَثَلُ الْمُؤْمِنِ مَثَلُ خَامَةِ الزَّرْعِ، تُفَيِّئُهَا الرِّيحُ هٰكَذَا وَهٰكَذَا» "Mü'min, bir demet ekin gibi yumuşak ve dayanıklıdır; rüzgâr onu kâh o tarafa, kâh bu tarafa yatırır."[1]

Ebû Hüreyre radıyallahu anhın rivâyetine göre ise Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

«مَثَلُ الْمُؤْمِنِ كَمَثَلِ خَامَةِ الزَّرْعِ، يَفِيءُ وَرَقُه مِنْ حَيْثُ أَتَتْهَا الرِّيحُ تَكْفِؤُهَا، فَإِذَا سَكَنَتِ اعْتَدَلَتْ، وَكَذٰلِكَ الْمُؤْمِنُ يُكْفَأُ بِالْبَلَاءِ، وَمَثَلُ الْكَافِرِ كَمَثَلِ الْأَرْزَةِ، صَمَّاءَ مُعْتَدِلَةً حَتَّى يَقْصِمَهُ اللهُ»

"Mü'min bir demet ekine benzer; ekin yumuşak ve dayanıklı olduğu için rüzgâr onu estiği yöne doğru eğer. Rüzgâr sâkinleşince, eğilmeden dosdoğru kalır. Mü'min de öyledir; başına belâ gelince ona katlanır. Kâfir ise sert ve düz dağ servisine benzer; belâlar karşısında eğilip doğrulmayı bilmez. Ölüm gelip de Allah onu bir defada söküp devirinceye kadar hep öyle kalakalır."[2]

Bu hadîs-i şerîfte anlatılan şudur: Mü'minin başına belâlar ve hastalıklar gelir.[3] Cenâb-ı Hakk'ın ona takdir buyurduğu herşeye râzı olup boyun büker.[4] Başına gelen sıkıntılardan dolayı şikâyette bulunmaz, itiraz

1. Ka'b ibni Mâlik radıyallahu anhın rivâyet ettiği bu hadîs-i şerîf için bk. Buhârî, Merdâ 1, nr. 5643, 5644; Müslim, Münâfikīn 58, nr. 2809.
2. Kâfirin başına çoğu zaman bela gelmeden ölür gider. Hadis için bk. Buhârî, Merdâ 1, 5644, Tevhîd 31, nr. 7466; Müslim, Münâfikīn 58, nr. 2809.
3. Değer verdiği insanların, sevdiği kimselerin ölümüyle sarsılır.
4. Çünkü seven, sevdiğinin yaptıklarına râzı olur.

edip öfkelenmez. Tıpkı bir demet ekinin rüzgâra boyun eğişi, estiği yöne doğru eğilişi gibi o da sıkıntılara sabreder. Hava sâkinleşip rüzgâr kesilince ekinler sapları üzerinde nasıl doğrulursa, Allah Teâlâ da mü'minin üzerine gönderdiği belâ rüzgârlarını kesince, âfiyet bulup kendine gelir; başındaki sıkıntıları kaldırmak sûretiyle nimetlerini ihsân eden Rabbine şükreder; çektikleri karşılığında rahmetini umar; lütfedeceği sevâbı bekler.

Mü'min belâ ve sıkıntılar karşısında böyle dayanıklı olunca, son hastalığa yakalanışı, ölümün ona gelişi ve can verişi de zor olmaz. Çünkü o daha önce de başından eksik olmayan elem ve ıstıraplara alışmıştır, sıkıntılara sabrettiği takdirde âhirette kazanacağı sevâpları bilmektedir.

> Şu âyet-i kerîme bunun misâlidir: "Müjdele o sabredenleri! Onlar, başlarına bir felâket gelince 'Bizim bütün varlığımız Allah'ındır ve sonunda yine O'na döneceğiz' derler. Bütün günahları Rableri tarafından bağışlanıp merhamet edilenler işte böyle davrananlardır. Ve onlar doğru yolu bulanlardır."[1]
>
> Şu hadîs-i şerîfler de sabreden mü'minin kazancını göstermektedir: "Bir kul sıkıntıya düşüp de 'Bizim bütün varlığımız Allah'ındır ve sonunda yine O'na döneceğiz. Allahım, başıma gelen sıkıntının ecrini ver ve bana bundan daha hayırlısını lütfet' diye duâ ederse, Allah Teâlâ ona uğradığı sıkıntıdan dolayı hakettiği karşılığı ve kaybettiğinden daha hayırlısını verir."[2]
>
> "Çocuğunu kaybeden bir Müslüman: 'Bizim bütün varlığımız Allah'ındır ve sonunda yine O'na döneceğiz' deyince, Allah Teâlâ meleklere: 'Kulum için Cennet'te bir köşk yapın ve ona Hamd Köşkü adını verin' buyurur."[3]

1. Bakara 2/155-157.
2. Müslim, Cenâiz 4, nr. 918.
3. Tirmizî, Cenâiz 36, nr. 1021.

Kâfirin Ölümü

Kâfirin hâli mü'minin hâli gibi değildir. O çoğunlukla belâ ve hastalıklara yakalanmaz, bu sebeple vücûdu sert ve düz dağ servisi gibi sağlıklıdır. Allah Teâlâ onu öldürmek istediğinde birdenbire devirir; canını ansızın ve sert bir şekilde alır. Ölümü hiç beklemediği için can vermesi ağrılı, acılı, üzüntülü olur; vücûdu sağlam olduğu için rûhu zor çıkar. Âhiret azabı ise sert ve düz dağ servisinin devrilmesi gibi bundan kat kat fazladır.[1] Allah Teâlâ böylesi ölümü "Biz de onları beklemedikleri bir sırada ansızın yakalayıverdik."[2] diye anlatmıştır.

> Fahr-i Âlem Efendimiz uzun bir hadîs-i şerîfte mü'minin ve kâfirin can veriş şeklini ve onların daha sonraki hâlini tasvir buyurmuştur. Buna göre bir mü'min dünyaya vedâ etmek üzereyken gökten yüzleri güneş gibi parlayan melekler, ellerindeki Cennet kefeniyle ve Cennet kokularıyla yere inerler ve o kimsenin görebileceği bir yere otururlar. Sonra ölüm meleği olan Azrâil aleyhisselâm kalkıp onun başucuna gelir ve "Ey güzel can! Allah'ın affına ve rızâsına kavuşmak üzere artık çık!" der. O kulun canı, bir damla su gibi akıverir. Melek onu alır, Cennet'ten getirdiği kefene sarar, güzel kokuları sürer. Melekler dünyanın en güzel esansı gibi burcu burcu kokan o canı alıp göklere yükselirken, yanlarından geçtikleri melekler bu güzel kokunun ne olduğunu sorarlar, onlar da dünyada o kimse için söylenen en güzel vasıfları kullanarak onu tanıtırlar. Dünya semasından başlayıp yedinci kat göğe çıkıncaya kadar her semânın önde gelen melekleri o kimseyi uğurlar. Allah Teâlâ'nın huzûruna varınca, Cenâb-ı Mevlâ: "Kulumu Cennet'in en yüce yerine kaydedin! Şimdi onu tekrar yeryüzüne götürün. Ben insanı topraktan yarattım, yine oraya döndüreceğim ve tekrar oradan çıkaracağım." buyurur. O kulun rûhu cesedine döndürülür.

1. Bu durum âyet-i kerîmede: "Âhiret azabı ise çok daha şiddetli ve süreklidir." (Tâhâ 20/127) diye ifâde edilmiştir.
2. A'râf 7/95.

Peygamber Efendimiz daha sonra kabirde o kimseyi iki meleğin sorgulayacağını, ardından Allah Teâlâ'nın o kuluna Cennet'te bir yer hazırlanmasını, kendisine Cennet elbiseleri giydirilmesini ve kabrinden Cennet'e bakan bir pencere açılmasını emredeceğini anlatmış, bunun üzerine o kimsenin kabrine Cennet rüzgârlarının Cennet kokuları getireceğini, kabrinin ufuklar boyunca genişletileceğini, dünyada iken yaptığı iyilik ve ibâdetlerin güzel yüzlü, iyi giyimli, hoş kokulu bir insan şeklinde yanına gelip onu tebrik edeceğini ve kıyâmete kadar ona arkadaşlık edeceğini söylemiştir.

Daha sonra Fahr-i Cihân Efendimiz kâfirin nasıl can vereceğini şöyle anlatmıştır: Kâfir can vereceği sırada simsiyan yüzlü melekler kıldan yapılma sert kefenlerle yere inerler. Ölüm meleği o kâfire yaklaşarak: "Ey pis ve habis can! Allah'ın öfke ve gazabına uğramak üzere çık!" der. Bu hitâbı duyan kâfir müthiş bir korkuya kapılarak kaçmak ister. Kebap şişlerinin ıslak yünden çıktığı gibi şiddetli bir şekilde canını çıkarıp alırlar. Melekler, yeryüzünün en pis leşi gibi kokan o canı gökyüzüne çıkarırken, yanlarından geçtikleri melekler bu pis kokunun ne olduğunu sorarlar, onlar da dünyada o kimse için söylenen en çirkin isimleri kullanarak kendisini tanıtırlar. Resûl-i Ekrem Efendimiz dünya semâsına vardıklarında semâ kapısının o rûha açılmadığını söyledi, ardından da: "Onlara elbette gök kapıları açılmaz ve deve iğne deliğinden geçmedikçe onlar da Cennet'e giremezler."[1] âyetini okudu; kâfirin rûhunun Cenâb-ı Hakk'ın huzûruna kabul edilmeyip şiddetli azapların içine fırlatılacağını, daha sonra o rûhun cesedine iade edilip melekler tarafından sorguya çekileceğini, onun hiçbir soruya cevap veremeyeceğini, bunun üzerine kabrinin ateşle kaplanacağını ve oraya Cehennem'den bir pencere açılacağını belirtmiş, sonra

1. A'râf 7/40.

da kâfirin kıyâmet kadar kabrinde yaşayacağı korkunç azaptan söz etmiştir.[1]

Allah Teâlâ kâfirlere işte böylesine şiddetli davranır. Şu âyet-i kerîme de bunu göstermektedir: "Her birini günahıyla yakalayıverdik[2]: Kiminin başına taş yağdırdık.[3] Kimini o korkunç ses yakaladı.[4] Kimini yerin dibine geçirdik;[5] kimini de suda boğduk."[6]

Kâfirlerin hepsi de inkârlarında ve isyânlarında direnip dururken, yukarıdaki âyet-i kerîmede anlatıldığı üzere, Allah Teâlâ onların canını ansızın alıvermiş, ölüme hazırlanmaya fırsat bulamadan ilâhî azap başlarına çöküvermiştir. Ansızın gelen ölüm, kulun hastalanarak günahlarından arınmasına fırsat vermediği için, sahâbe ve tâbiîn âlimleri âni ölümü hoş görmemişlerdir.

Tâbiîn muhaddis ve fakihlerinden İbrâhim en-Nehaî'nin (v. 96/714) belirttiğine göre, selef-i sâlihîn denilen sahâbe ve tâbiîn âlimleri âni öfkeyi andıran âni ölümü iyi karşılamamışlardır.[7]

Hastalığın Güzelliği

Peygamberlerin ve seçkin kimselerin çeşitli belâlara yakalanmasının üçüncü hikmeti şudur:

Hastalıklar ölümün habercisidir; hastalık ne kadar çok olursa, uyarısı da o nisbette fazla olur. Hastalığa yakalanan mü'min, sâlih ameller yaparak ve her türlü zevkten uzak durarak âhirete hazırlanır ve Rabbine kavuşmak için hazırlanmak gerektiğini bilir; elem ve sıkıntı yurdu olan dünyadan yüz çevirir; kalbini âhirete bağlar; üzerindeki Allah ve kul haklarının başına getireceği kötü sonuçları düşünerek onlardan kurtulmak ister ve her hak sahibine hakkını vermeye çalışır. Vefâtından sonra geride kalanlara ve işini üstlenecek olanlara yapacağı vasiyeti düşünür.

1. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, IV, 287-288.
2. Allah Teâlâ bütün kâfirleri, peygamberlerini yalanladıkları için ansızın helâk etmiştir.
3. Lut kavmi başlarına yağan taşlarla helâk olmuştur.
4. Korkunç sesle helâk edilenler Âd ve Semûd kavimleridir.
5. Yerin dibine geçirilenler, Kārun ve yandaşlarıdır. Allah Teâlâ Kārun'u da sarayını da yerin dibine geçirdiğini belirtmiştir (Kasas 28/81).
6. Ankebût 29/40. "Kimini de suda boğduk" âyetiyle Nûh kavmi ile Firavun âilesine işaret edilmektedirdir. Suda boğulanlar Nûh kavmi ile Firavun âilesidir (Bakara 2/50).
7. İbnü Ebî Şeybe, *el-Musannef* (Avvâme), III, 370, nr. 12131.

Bu konuda Sevgili Peygamberimiz en güzel örneğimizdir. Onun, yaptığı ve yapacağı bütün günahları bağışlandığı hâlde, son hastalığı sırasında, mâlî ve bedenî bakımdan kendilerine borçlu olduğu kimselere borcunu ödemeyi arzu etti; kendisinden alacağı olanların gelip almasını istedi; mal borcu olanlara borcunu ödedi; bedeni üzerinde alacağı olanların da kısas yapmasına imkânı verdi. Resûl-i Ekrem'in amcasının oğlu Fazl ibni Abbâs'ın[1] (v. 13/634) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte görüldüğü üzere, bir bedevî ondaki hakkını kısas yaparak alma imkânı buldu.

> Bu olay yukarıda "Peygamberimizin Bazı Hadislerinin Açıklanması" bahsinde geçmiş, Abdullah ibni Abbâs'ın rivâyeti olarak nakledilmişti (bk. III, 240).

Resûlullah Efendimiz, son hastalığı sırasında ümmetine, vefâtından sonra iki önemli şeye, Allah'ın kitâbı Kur'ân-ı Kerîm'e ve Ehl-i beyt'ine sarılmalarını ve onlara sahip çıkmalarını vasiyet etti.[2]

> "Resûlullah'ın Âilesine ve Soyuna Saygı" bahsinde Ehl-i beyt tanıtılmış ve onlar hakkında geniş bilgi verilmiştir. Kısaca belirtilecek olursa Ehl-i beyt; Peygamber Efendimiz'in hanımları ile "sadaka almaları haram olan" yakınları, yani amca oğulları, Hz. Ali'nin, Akîl'in, Ca'fer'in ve amcası Hz. Abbâs'ın âileleridir. Özellikle de Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'dir.

Peygamber Efendimiz son günlerinde ümmetine, Medineli Müslümanlara yani Ensâr-ı kirâma da sahip çıkmalarını vasiyet etti.[3]

---

1. Fazl ibni Abbâs, Mekke'nin fethinde bulundu. Huneyn Gazvesi'nde Müslümanlar bozguna uğradığı zaman, Peygamber Efendimiz'in yanından ayrılmayıp onu koruyanlardan biriydi. İki Cihân Güneşi Vedâ Haccı'nda onu Müzdelife'den Mina'ya kadar devesinin terkisinde götürdü. O günden sonra Fazl, nâil olduğu bu meziyet sebebiyle "Ridfü Resûlillâh" lakabıyla anıldı.
   Fazl, yakışıklı bir delikanlıydı. Vedâ Haccı günü gözü bir kıza takıldı. Fahr-i Âlem Efendimiz birkaç defa eliyle onun yüzünü başka tarafa çevirdi ve ona: "Yeğenim, bu öyle bir gündür ki, bu günde gözüne, kulağına ve diline hâkim olanın günahlarını Allah bağışlar" buyurdu. Fazl, Efendimiz'in son hastalığında, Hz. Ali ile birlikte koluna girerek Resûl-i Ekrem'i mescide çıkardı; vefâtı sırasında onun yanında bulundu ve cenâzesi yıkanırken suyunu döktü. Kaydedildiğine göre Fazl, henüz yirmi iki yaşında iken, Hz. Ömer devrinde yapılan bir savaşta şehid düştü.
2. Müslim, *Fezâilü's-sahâbe* 36, nr. 2408; Tirmizî, Tefsîr 33/7-8, nr. 3205, 3206; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, IV, 366-367.
3. Bu konuda "Resûlullah'ın Ashâbına Saygı" bahsinde bilgi verilmişti bk. II, 388.

Allah'ın Resûlü vefâtından sonra ümmeti yolunu şaşırmasın diye veya kendisinden sonra kimin halîfe olacağı bilinsin diye yahut da konusunu Cenâb-ı Hakk'ın daha iyi bildiği bir vasiyetnâme kaleme almak istedi, sonra onu yazmamanın hayırlı olacağını görüp vazgeçti.

Cenâb-ı Hakk'ın mü'min kullarının ve müttakî dostlarının hayat tarzları işte böyledir.[1] Kâfirler ise bütün bunlardan mahrûmdur. Onların kendi başlarına ne geleceğini bilmeden daha çok günah işlemesi ve helâke doğru yavaş yavaş ilerlemesi için Allah Teâlâ kendilerine bol bol süre verir. Bunu Cenâb-ı Mevlâ şöyle ifâde buyurmuştur: "Onların beklediği tek bir sestir ki, birbirleriyle çekişip dururken onları yakalayıverir.[2] O zaman ne bir vasiyet yapmaya fırsat bulurlar, ne de âilelerinin yanına dönebilirler."[3]

Âni Ölüm Hakkında

Âni ölüm kötü bir şey olduğu için Peygamber aleyhisselâm birdenbire ölenler için şöyle buyurmuştur:

«سُبْحَانَ اللهِ! كَأَنَّهُ عَلَى غَضَبٍ، الْمَحْرُومُ مَنْ حُرِمَ وَصِيَّتَهُ» "Allah Allah! Sanki bu adam Cenâb-ı Hakk'ın gazabına uğrayarak öldü.[4] Asıl mahrûm olan kimse vasiyet yapmadan ölendir."

> Enes ibni Mâlik radıyallahu anh diyor ki, bir gün Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin yanındaydık. Bir adam gelerek: "Yâ Resûlallah! Falan öldü!" dedi. Peygamber Efendimiz: "O biraz önce bizimle beraber değil miydi?" diye sordu. "Evet, öyleydi" dediler. Bunun üzerine Allah'ın Resûlü şöyle buyurdu: "Allah Allah! Sanki bu adam Cenâb-ı Hakk'ın gazabına uğrayarak öldü. Asıl mahrum olan kimse vasiyetten mahrum olandır."[5]
>
> Resûlullah Efendimiz vasiyetin öneminden bahsederek

1. Yani onların âhirete hazırlık yapabilmesi için başlarına çeşitli hastalıklar, sıkıntılar gelir. Böylece görevlerini düşünmeye ve yapmaları gerekeni yapmaya bol bol fırsat bulurlar.
2. Bu âyette kastedilen ses, birinci sûrun üflenmesidir. Kâfirler zevkü safâ ve derin bir gaflet içinde yaşayıp dururken başlarına kıyâmet kopuverir.
3. Yâsîn 36/49-50.
4. Peygamber Efendimiz sevap kazanmadan ölmeyi, Allah'ın gazabına uğramak gibi bir tâlihsizlik saymıştır.
5. Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, *Müsned* (Esed), VII, 152-152, nr. 4122. Ayrıca bk. İbni Mâce, Vesâyâ 2, nr. 2700; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, IV, 209.

şöyle buyurmuştur: "Vasiyet etmeye değer bir şeyi bulunan Müslümanın, vasiyeti yanında yazılı olmadan iki gece geçirmesi doğru değildir."[1]

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem âni ölüm hakkında şöyle buyurmuştur:

«مَوْتُ الْفُجْأَةِ رَاحَةٌ لِلْمُؤْمِنِ، وَأَخْذَةُ أَسَفٍ لِلْكَافِرِ أَوِ الْفَاجِرِ» "Âni ölüm mü'min için rahatlama,[2] kâfir (veya fâcir) için ise gazap vesîlesidir."

Hz. Âişe radıyallahu anhâ âni ölüm hakkında Resûlullah Efendimiz'in görüşünü almak istedi, o da "Âni ölüm mü'min için rahatlama, fâcir (günahkâr) için ise gazap vesilesidir" buyurdu.[3]

Âni olarak ölen kimse vasiyet etmeye fırsat bulamaz, tövbe ve istiğfâr ederek günahlarının bağışlanmasını niyâz edemez; işte bunun için ansızın gelen ölüm hoş görülmemiştir.

Hadisin râvisi Peygamber Efendimiz'in "kâfir için" mi, yoksa "fâcir (günahkâr, münâfık) için" mi buyurduğunda tereddüt ettiği için hadisin metninde her iki kelime de zikredilmiştir.

Mü'min çoğu zaman ölüme hazır olduğu ve onun gelmesini beklediği için âniden ölmek mü'min için bir rahatlamadır. Bu sebeple ölüm ona nasıl gelirse gelsin işi kolaydır; ölümle birlikte dünya sıkıntılarından kurtulacaktır. İşte bundan dolayı Fahr-i Âlem Efendimiz ölen kimse için şöyle buyurmuştur:

«مُسْتَرِيحٌ وَمُسْتَرَاحٌ مِنْهُ» "O kurtulmuştur veya başkaları kendisinden kurtulmuştur."

Bir gün Peygamber Efendimiz'in yanından bir cenâze götürdüler. Onu görünce: "O kurtulmuştur veya baş-

1. Buhârî, Vesâyâ 1, nr. 2738; Müslim, Vasiyyet 1, 4, nr. 1627.
2. Mü'min, âhiret için her türlü hazırlığı yapan ve ölüme hazır olan kimse sayıldığı için, Peygamber Efendimiz onun ansızın ölmesini, can çekişirken yaşanan sıkıntılardan (sekerâtü'l-mevtten) kurtulma olarak değerlendirmiştir. Nitekim Kādî İyâz hadîs-i şerîfin devamında bu durumu açıklamaktadır.
3. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, VI, 136; Ebû Dâvûd, Cenâiz 10, nr. 3110.

kaları kendisinden kurtulmuştur" buyurdu. Ashâb-ı kirâm Peygamberler Sultanı Efendimiz'e bu sözün anlamını sorunca şöyle buyurdu:

"Mü'min kul dünyanın çilesinden ve yorgunluğundan kurtulup Allah'ın rahmetine kavuşur. Günahkâr kuldan ise insanlar, şehirler, ağaçlar ve hayvanlar kurtulup rahata erer."[1]

Kâfir ve günahkâr, hastalık gibi zorunlu bir uyarıcı ile karşılaşıp da âhiret için bir hazırlık yapamadan ölüme yakalanır. "Aksine kıyâmet onlara ansızın gelecek ve onları şaşkına çevirecektir. Onu geri çevirmeye güçleri yetmeyeceği gibi, kendilerine süre de verilmeyecektir."[2] İşte bu sebeple kâfir için ölüm en kötü şey, dünyadan ayrılmak başına gelen en büyük felâket ve onun hiç sevmediği bir olaydır. Resûlullah Efendimiz şu hadîs-i şerîfiyle buna işaret buyurmuştur:

«مَنْ أَحَبَّ لِقَاءَ اللهِ أَحَبَّ اللهُ لِقَاءَهُ، وَمَنْ كَرِهَ لِقَاءَ اللهِ كَرِهَ اللهُ لِقَاءَهُ» "Kim Allah'a kavuşmak isterse, Allah da ona kavuşmak ister. Kim Allah'a kavuşmak istemezse, Allah da ona kavuşmayı arzu etmez."

Bu hadîs-i şerîfin tamamı şöyledir: Hz. Âişe annemiz anlatıyor: Bir gün Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem:

"Kim Allah'a kavuşmak isterse, Allah da ona kavuşmak ister. Kim Allah'a kavuşmak istemezse, Allah da ona kavuşmayı arzu etmez." buyurmuştu. Bunun üzerine ben:

"Yâ Resûlallah! Ölümü sevmediği için mi kavuşmak istemez? Öyleyse hepimiz ölümü sevmeyiz." dedim. Allah'ın Resûlü şöyle buyurdu:

"Hayır, öyle değil. Mü'mine Allah'ın rahmeti, rızâsı ve Cennet'i müjdelendiği zaman Allah Teâlâ'ya kavuşmak ister; işte o zaman Allah da ona kavuşmayı arzu eder. Kâfire Allah'ın azâbı, gazabı haber verildiği zaman Allah'a kavuşmaktan hoşlanmaz; Allah da ona kavuşmaktan hoşlanmaz." buyurdu.[3]

1. Buhârî, Rikāk 42, nr. 6512; Müslim, Cenâiz 61, nr. 950.
2. Enbiyâ 21/40.
3. Müslim, Zikir 14-17, nr. 2683-2686. Ayrıca bk. Buhârî, Rikāk 41, nr. 6507.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RESÛL-İ EKREM'E HAKARET EDENLERE UYGULANACAK DİNÎ HÜKÜMLER

Şifâ-i Şerîf'in daha önceki bölümlerinde, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin üzerimizdeki haklarını, onu nasıl sevip saymamız gerektiğini kitap, sünnet ve icmâ-i ümmete dayanarak açıklamıştık.[1] Allah Teâlâ işte bu sebeple Kur'ân-ı Kerîm'inde Resûlüne ezâ ve cefâ edilmesini kesinlikle haram kılmıştır. Ümmet-i Muhammed'in âlimleri de, Peygamber aleyhisselâma hakaret edip onu aşağılayan Müslümanların öldürülmesi gerektiğinde ittifak etmişlerdir.

Allah'ı ve Resûlullah'ı İncitmeyi Yasaklayan Âyetler

Bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Allah'ı ve Resûlünü incitenleri Allah dünyada da, âhirette de lânetlemiş ve onlara aşağılayıcı bir azap hazırlamıştır."[2]

> Bu âyette sözü edilen lânetlemenin anlamı, rahmet ve merhametini esirgemek demektir. İbni Abbâs, Cenâb-ı Hakk'ın lânetlediği kimselerin Yahudiler, Hıristiyanlar ve müşrikler olduğunu söylemiştir. Çünkü Yahudiler

1. *Şifâ-i Şerîf*'in birinci bölümünün ilk bahisleri Peygamber Efendimiz'i sevmek ve ona tâbi olmakla, "Resûl-i Ekrem'in İnsanlar Üzerindeki Hakları" adlı ikinci bölümü ise bu konuyla ilgilidir.
2. Ahzâb 33/57.

"Üzeyir Allah'ın oğludur!"[1] demişler, kendileri cimriliklerleriyle meşhûr oldukları hâlde "Allah'ın eli sıkıdır!"[2] yalanını uydurmuşlar, "Allah fakir, biz zenginiz!"[3] demişlerdir. Hıristiyanlar da Allah'a iftirâ ederek "Mesîh Allah'ın oğludur!"[4], "Allah üç ilâhtan biridir!"[5] hezeyânında bulunmuşlardır. Müşriklere gelince, şu âyet-i kerîme onların iftirâlarından sadece birine işaret etmektedir: "Kızları Allah'a yakıştırıyorlar; hâşâ O böyle şeylerden yücedir; çok sevdikleri erkek çocukları da kendilerine malediyorlar."[6] Kâfirlerin Resûl-i Ekrem Efendimiz'i incitmelerinin örnekleri ise sayılamayacak kadar çoktur. Onların Fahr-i Âlem Efendimiz'in mübârek yüzünü yarıp cihâna bedel dişlerini kırmaları, ona sihirbaz, şâir, deli diye ezâ ve cefâ etmeleri bunlardan birkaçıdır.

"Allah'ın Resûlüne ezâ edip incitenlere pek acı bir azap vardır."[7]

Bu âyet-i kerîmenin tamamı şöyledir: "Onlardan bir kısmı da: 'O, her söylenene kulak veriyor' diyerek Peygamber'i incitirler. De ki: 'O sizin iyiliğinize olanları dinleyen hayırlı bir kulaktır. O, Allah'a inanır, mü'minlerin sözlerine güvenir. Îmân edenleriniz için de bir rahmettir.' Allah'ın Resûlüne ezâ edip incitenlere pek acı bir azap vardır."

"Peygamber'i üzmek de, onun ölümünden sonra hanımlarını nikâhlamak da size ebediyen yasaklanmıştır. Bunları yapmanız Allah katında büyük bir günahtır."[8]

Bu âyet-i kerîmenin tamamı şöyledir: "Ey îmân edenler! Peygamber'in evlerine, izinsiz ve yemek vakti dâvetsiz olarak girmeyin; yemek için çağırıldığınızda da dâvet

1. Tevbe 9/30.
2. Mâide 5/64.
3. Âl-i İmrân 3/181.
4. Tevbe 9/30.
5. Mâide 5/73.
6. Nahl 16/57.
7. Tevbe 9/61.
8. Ahzâb 33/53.

vaktinden önce gidip orada beklemeyin. Yemeğe çağırıldığınız zaman girin; yediğinizde de birbirinizle sohbete dalmadan hemen dağılın. Bu hareketiniz Peygamber'i rahatsız ediyor; ancak o size bunu söylemekten sıkılıyor. Allah ise hakkı açıklamaktan çekinmez. Peygamber hanımlarından bir şey isteyeceğiniz zaman da onu perde arkasından isteyin. Sizin kalbiniz için de, onların kalpleri için de böylesi daha nezihtir. Peygamber'i üzmek de, onun ölümünden sonra hanımlarını nikâhlamak da size ebediyen yasaklanmıştır. Bunları yapmanız Allah katında büyük bir günahtır."

Resûlullah ile Kinâyeli Konuşma Yasaklanmıştır

Allah Teâlâ Resûl-i Ekrem'ine üstü kapalı (ta'rîzli, kinâyeli) bir şekilde konuşulmasını şu âyet-i kerîmede yasaklamıştır:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انْظُرْنَا وَاسْمَعُوا، وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ "Ey îmân edenler! (Peygamber'e "Bize bakar mısın?" diyeceğiniz zaman) "râinâ" demeyin, "unzurnâ" deyin ve onu dinleyin. Kâfirlere acı bir azap vardır."[1]

> *Şifâ-i Şerîf*'in "Resûl-i Ekrem'in İnsanlar Üzerindeki Hakları" başlığını taşıyan ikinci bölümünün "Resûlullah'a Saygı, Onu Yüceltme ve Ona Karşı Görevlerini Yerine Getirme" adını taşıyan üçüncü kısmın girişinde ve dipnotunda bu konu ve bu âyet geniş bir şekilde açıklanmıştır (bk. II, 347).

Bu âyet-i kerîmenin nâzil olmasının sebebi şudur: Yahudiler, Allah onlara lânet etsin, Peygamber Efendimiz'e "Bize bakar mısın?" anlamında "Râinâ yâ Muhammed!" derlerdi. Aslında onlar bu hitap şekliyle Peygamber Efendimiz'e hakaret maksadıyla onun ahmak ve aklı kıt biri olduğunu kinâyeli bir şekilde söylemeye çalışırlardı. Bunun üzerine Allah Teâlâ mü'minlerin Resûl-i Ekrem'e "Bize bakar mısın?" diyecekleri zaman ona kâfirler gibi hitap etmelerini yasakladı. Esasen Cenâb-ı Hak mü'minler için koyduğu bu yasakla kâfirlerin ve münâfıkların Fahr-i Âlem

1. Bakara 2/104.

Efendimiz'e hakaret ve kendisiyle alay etmelerine imkân veren yolu da büsbütün kapatmış oldu.

Bu ifâdenin mü'minlere yasaklanmasının hikmeti iki şekilde açıklanmıştır.

Biri şöyledir: Kâfirler "Bize bakar mısın?" derken asıl maksatları "Bizi işit, işitmez olasıca" demek olduğu için mü'minlerin bu sözü söylemesi yasaklanmıştır.

> Kur'ân-ı Kerîm Yahudilerin bu hâlini şöyle bildirmektedir: "Yahudilerden bir kısmı da, kelimelerin yerlerini değiştirerek tahrif ederler. Peygambere de, dillerini eğip bükerek ve din ile alay ederek 'Sözünü işittik ama karşı çıkıyoruz!, işit, işitmez olasıca!' Ve 'Bizi gözet' derler."[1]

Diğer açıklama da şöyledir: "Bize bakar mısın?" sözünde Resûl-i Ekrem'e karşı edep noksanlığı ve saygısızlık bulunduğu için mü'minlerin ona böyle seslenmesi yasaklanmıştır. Çünkü Medineli Müslümanlar bu sözü "Sen bizi gözet ki, biz de seni gözetelim" anlamında kullanırlardı. Öte yandan bu söz "Sen bizi gözetmezsen biz de seni gözetmeyiz" şeklinde anlaşılacağı için kullanılması doğru bulunmamıştır. Zira şartlar nasıl olursa olsun, mü'minlerin Resûlullah'a uymaları ve onu korumaları farzdır.

Çocuklara Muhammed Adı Verilebilir

Yine bu sebeple Resûlullah aleyhisselâm Müslümanlara kendi künyesini kullanmayı yasaklamış, "Çocuklarınıza adımı koyunuz, fakat künyemi kullanmayınız." buyurmuştur.

> Peygamber Efendimiz'in ilk çocuğunun adı Kāsım'dı. Allah'ın Elçisi işte bu sebeple "Kāsım'ın babası" anlamında Ebü'l-Kāsım künyesiyle anılırdı.
>
> Peygamber Efendimiz'in "Çocuklarınıza adımı koyunuz, fakat künyemi kullanmayınız." buyurması farklı şekillerde yorumlanmıştır:
>
> Bazı âlimlere göre Fahr-i Cihân Efendimiz adıyla birlik-

1. Nisâ 4/46.

te künyesinin kullanılarak "Ebü'l- Kāsım Muhammed" denmesini yasaklamış, fakat sadece Muhammed adının veya sadece Ebü'l- Kāsım künyesinin kullanılmasında sakınca görmemiştir.[1]

Konumuzla ilgili bir başka hadîs-i şerîfe göre, Peygamber Efendimiz kendisinin de, "taksim edici" anlamında "Kāsım" olduğunu söylemiştir. Hadîs-i şerîf şöyledir: Ensâr'dan birinin bir oğlu oldu, ona Kāsım adını verdi. Âdete göre bu sahâbîye "Kāsım'ın babası" anlamında "Ebü'l-Kāsım" denecekti. Medineli Müslümanlar o zâtın çocuğuna Kāsım adını vermesine kızdılar ve ona: "Biz seni Ebü'l-Kāsım diye çağırmayız, hattâ bir oğlun oldu diye sana 'Gözün aydın olsun!' bile demeyiz." dediler. Buna üzülen sahâbî durumu Peygamber Efendimiz'e haber verdi. O da "Ensâr güzel söylemiş; çocuklarınıza adımı koyunuz, ama künyemi almayınız. Çünkü Kāsım benim" buyurdu.[2] Ve bir başka rivâyete göre Efendimiz o sahâbîye, çocuğuna Abdurrahmân adını koymasını söyledi.[3]

Peygamber Efendimiz'in "Adımı koyunuz, fakat künyemi kullanmayınız." buyurmasının bir sebebi de şudur: Adamın biri "Ey Ebü'l-Kāsım" diye seslenince, Resûlullah Efendimiz onun kendisini çağırdığını zannederek dönüp baktı. O adam birini göstererek: "Ben sana değil, şuna seslenmiştim!" dedi.[4] Bunun üzerine Allah'ın Resûlü kendisini çağırmayan birinin sesine dönüp bakarak rahatsız olmamak için Ebü'l- Kāsım künyesinin kullanılmasını yasakladı. Bu yasağın bir sebebi de münâfıkların ve Peygamber aleyhisselām ile alay etmek isteyenlerin onu incitmesine fırsat vermemektir. Çünkü onlar "Ey Ebü'l-Kāsım" diye Resûlullah Efendimiz'e sesleniyorlar, o dönüp bakınca da, alaycıların ve arsız şakacıların yaptığı gibi, akıllarınca Resûlullah'ı hafife almak düşüncesiyle bir başkasını gösterip, biz sana değil şuna seslenmiştik demelerine fırsat vermemek için böyle bir tedbir aldı. Araştırdıkları konuyu derinlemesine inceleyen ilim

1. Ebû Dâvûd, Edeb 67, nr. 4966.
2. Buhârî, Farzu'l-humüs 7, nr. 3114, 3115.
3. Buhârî, Edeb 106, nr. 6189.
4. Buhârî, Büyû' 49, nr. 2120, 2121, Menâkıb 20, nr. 3537; Müslim, Âdâb 1, nr. 2131.

adamları, Peygamber aleyhisselâmın koyduğu bu yasağın onun yaşadığı zamana ait olduğunu, vefâtından sonra onu incitmek söz konusu olmadığı için künyesini almakta bir sakınca kalmadığını söylemişlerdir.

> Bu yasağın Peygamber Efendimiz'in yaşadığı zamanla sınırlı olduğunu uygulama da göstermektedir. Biraz aşağıda Nebiyy-i Muhterem Efendimiz'in bazı sahâbe çocuklarına kendi adını verdiği görülecektir.
>
> İslâm âlimleri Peygamber Efendimiz'in ilk zamanlar ismiyle künyesinin bir şahısta birleştirilmesine izin vermediğini, fakat sonraları buna izin verdiğini söylemişlerdir.[1]

"Çocuklarınıza adımı koyunuz, fakat künyemi kullanmayınız" hadîs-i şerîfi hakkında âlimlerimizin farklı görüşleri vardır, fakat o görüşleri açıklamanın yeri burası değildir. Bizim burada naklettiğimiz cumhûrun (hadis ve fıkıh âlimlerinin) görüşüdür; kanaatimizce doğru olan da budur.

Fahr-i Âlem Efendimiz'in "Künyemi kullanmayınız" buyurması, kendisine saygı gösterilmesini sağlamak içindi. Onun bu yasağı haram diyebileceğimiz bir yasak değil, "yapılması uygun olan budur (müstehaptır)" anlamında bir îkazdı. İşte bundan dolayı Peygamber Efendimiz çocuklara adının konmasını yasaklamadı. Çünkü Allah Teâlâ "Peygamber'i birbirinizi çağırır gibi çağırmayın!" (Nûr 24/63) buyurmak sûretiyle ona adıyla hitap edilmesini yasaklamıştı. Bunu dikkate alan ashâb-ı kirâm, Efendimiz'e: "Yâ Resûlallah!", "Yâ Nebiyyallah!" diye hitap ederdi. Kimi zaman bazıları ona künyesiyle: "Yâ Ebe'l-Kāsım" diye seslenirdi.

Resûlullah'ın Adını Çocuğuna Kimler Koymasın?

Enes ibni Mâlik radıyallahu anh'ın Resûlullah Efendimiz'den rivâyet ettiği hadîs-i şerîften anlaşıldığına göre, Allah'ın Elçisi, ismine saygı gösterilmediği takdirde çocuklara adının verilmesini hoş görmemiştir. Hadîs-i şerîf şöyledir:

«تُسَمُّونَ أَوْلَادَكُمْ مُحَمَّدًا ثُمَّ تَلْعَنُونَهُمْ» "Çocuklarınıza Muhammed adını veriyorsunuz, sonra da onlara sövüp sayıyorsunuz!"[2]

1. Bilgi için bk. *Tecrid Tercemesi*, VI, 428-431.
2. Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, *Müsned* (Esed), VI, 116, nr. 3386; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), IV, 325, nr. 7795.

Müfessir ve tarihçi İbn Cerîr et-Taberî'nin (v. 310/922) rivâyet ettiğine göre Hz. Ömer, Kûfelilere bir mektup yazmış ve mektubunda onlara: "Hiçbiriniz Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin ismini almasın!" demiştir.

> Resûl-i Ekrem'in, Ebû Talha'nın oğluna ve başkalarına Muhammed adını verdiği Hz. Ömer'e söylendiği zaman, onun bu görüşünden vazgeçtiği söylenmektedir.

"Kâtibü'l-Vâkıdî" diye ünlü Muhammed ibni Sa'd'ın[1] (v. 230/845) rivâyet ettiğine göre, bir gün Hz. Ömer, bir adamın, Muhammed adlı birine: "Muhammed! Allah sana şöyle yapsın, böyle yapsın!" diye sövüp hakaret ettiğini duydu. Bunun üzerine kardeşi Zeyd ibni Hattâb'ın oğlu Muhammed'e:

"Resûl-i Ekrem'in adını taşıdığın için, bugünden sonra senin yüzünden Muhammed sallallahu aleyhi ve selleme hakaret edildiğini görmeyeceğim. Ben yaşadıkça artık kimse sana 'Muhammed' diye seslenmeyecek!" dedi ve onun adını Abdurrahman olarak değiştirdi.

> "Resûl-i Ekrem'e Verilen Diğer Olağanüstü Hâller" bahsinin sonunda (bk. II, 120) Kādî İyâz, Abdurrahmân ibni Zeyd ibni Hattâb el-Kureşî el-Adevî'den (v. 65/685 civarı) şöyle söz etmişti: "Ashâb-ı kirâmdan Abdurrahmân ibni Zeyd ibni Hattâb zayıf ve kısa boylu olduğu için biçimsiz bir bedene sahipti. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem onun başını okşayıp, vücûdunun gelişip güzelleşmesi için duâ edince, uzun boylu ve yakışıklı bir bedene sahip oldu." Abdurrahmân ibni Zeyd hakkında bilgi için, bk. II, 142.

Hz. Ömer peygamberlere duyduğu saygıdan dolayı, çocuklara peygamber adının konmasını yasaklamayı düşünmüş, hattâ peygamber adı alan bazı insanların adlarını değiştirmiş, daha sonra da bu görüşünden vazgeçmiştir.

Doğru olan, çocuklara hem peygamberlerin hem de vefâtından sonra Peygamber Efendimiz'in adının konabileceğidir. Çünkü ashâb-ı kirâm da bunu uygulamış, kendi çocuklarına Peygamber Efendimiz'in adını ve künyesini koymuşlardır.

1. İbni Sa'd hakkında bilgi için bk. I, 173.

Rivâyet olunduğuna göre Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem Hz. Ali'ye, ileride doğacak çocuğuna hem kendi adını hem de künyesini koyabileceğini söylemiştir.

> Hz. Ali bunu şöyle anlatır: "Yâ Resûlallah! Senden sonra bir oğlum olursa ona senin adını koymama ve künyeni vermeme müsâade eder misin?" diye sordum. Allah'ın Elçisi de "Evet" buyurdu.[1] Nitekim Hz. Ali, Efendimiz'in vefâtından sonra, 16 (637) yılında Medine'de, Havle binti Ca'fer el-Hanefiyye adlı hanımından doğan oğluna 'Muhammed ibnü'l-Hanefiyye' adını vermiştir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz, Mehdî'nin adının Muhammed, künyesinin de Ebü'l-Kāsım olacağını söylemiştir.

> Abdullah ibni Mes'ûd radıyallahu anhın rivâyet ettiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Mehdî hakkında: "Dünyanın son bir günü kalsa, Allah Teâlâ o günü uzatır da, o gün benim neslimden (veya benim Ehl-i Beyt'imden) adı adıma, babasının adı da babamın adına uyan bir adam gönderir." buyurmuş ve onunla ilgili olarak şu bilgiyi vermiştir: "Zulümle dolan Dünya'yı, o adâletle dolduracaktır."[2]

Resûl-i Ekrem'in, Muhammed Adını Verdiği Çocuklar

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Muhammed ibni Talha'ya (v. 36/656) Muhammed ibni Amr ibni Hazm'a (v. 63/683), Muhammed ibni Sâbit ibni Kays'a ve daha başkalarına Muhammed adını koymuştur.

> Resûl-i Ekrem Efendimiz'in kendi adını verdiği bu üç Muhammed'i kısaca tanıyalım:
>
> **Muhammed ibni Talha:** Aşere-i mübeşşereden Talha bin Ubeydillah, oğlu doğunca onu alıp Resûl-i Ekrem Efendimiz'e götürdü. Fahr-i Âlem Efendimiz çocuğun başını okşadı ve ona Muhammed adını verdi; çocuğa

1. Ebû Dâvûd, Edeb 68, nr. 4967; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, I, 95.
2. Ebû Dâvûd, Mehdî 4, nr. 4282; Tirmizî, Fiten 52, nr. 2230, 2231.

Ebü'l-Kāsım veya Ebû Süleymân künyesini verdiği de rivâyet edilmektedir. Muhammed, ibâdete çok düşkündü, çok namaz kılardı. Bu sebeple ona çok secde eden anlamında "seccâd" lakabı verildi. Muhammed'in annesi, mü'minlerin annesi Zeyneb binti Cahş'ın kızkardeşi Hamne binti Cahş'tı.[1]

Muhammed ibni Amr ibni Hazm: Resûl-i Ekrem Efendimiz Muhammed'in babası Amr ibni Hazm'i, Yemen'in Necran bölgesine muallim ve zekât memuru olarak göndermişti. Muhammed hicretin onuncu (veya sekizinci) yılında orada doğdu. Amr ibni Hazm, Peygamber Efendimiz'e bir mektup yazarak bir oğlu dünyaya geldiğini haber verdi, Allah'ın Elçisi de ona yazdığı cevabî mektupta oğluna Muhammed adını koymasını tavsiye etti.[2] Muhammed tâbiîn neslinin önde gelen fakihlerinden biriydi. Yezid devrinde, Emevî yönetiminin haksız uygulamalarına karşı çıkan Medinelilerle Emevî kuvvetleri arasında yapılan ve "Harre Vak'ası" diye de bilinen Harre Savaşı'nda hayatını kaybetti.

Muhammed ibni Sâbit: Muhammed'in babası, Resûl-i Ekrem'in hatibi diye bilinen ve gür sesiyle tanınan Sâbit ibni Kays'tı. Müellifimiz "Resûlullah'a Saygı, Onu Yüceltme ve Ona Karşı Görevlerini Yerine Getirme" babının girişinde onun hakkında bilgi vermiştir. Muhammed dünyaya gelince, babası Sâbit onu bir beze sarıp Resûl-i Ekrem'in huzûruna getirdi. Peygamber Efendimiz ona Muhammed adını koydu ve mübârek ağzında çiğnediği bir acve hurmasını onun damağına çaldı (tahnîk yaptı). Muhammed ibni Sâbit Medine'de yaşadı, o da bir önceki adaşı gibi Harre Savaşı'nda hayatını kaybetti.[3]

1. İbni Sa'd, *et-Tabakātü'l-kübrâ*, V, 52-55.
2. İbni Sa'd, *et-Tabakātü'l-kübrâ*, V, 69-71; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gābe* (Bennâ), V, 106.
3. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gābe* (Bennâ), V, 83; İbni Hacer, *el-İsâbe* (Bicâvî), VI, 246.

Resûlullah Efendimiz bir hadîs-i şerîfinde şöyle buyurmuştur: «مَا ضَرَّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَكُونَ فِي بَيْتِهِ مُحَمَّدٌ وَمُحَمَّدَانِ وَثَلَاثَةٌ» "Birinizin evinde Muhammed adında bir, iki veya üç kişinin olması size zarar değil, fayda verir."[1]

Şifâ-i Şerîf'in girişinde de söylediğimiz gibi, eserimizin bu dördüncü bölümünü iki anabaşlık altında inceleyeceğiz.

> Bu anabaşlıklardan biri hemen aşağıda gelen "Resûl-i Ekrem'e îmâ yoluyla dil uzatan veya onu açıkça küçümsemeye kalkan kimsenin durumu" adlı birinci bâb, diğeri de Resûl-i Ekrem'e kin besleyen, zarar veren, onu küçük düşüren kimsenin durumu ile böylelerine verilecek cezâ, onlardan tövbe etmelerinin istenmesi, bu durumda onların cenâze namazlarının kılınıp kılınmayacağı, onların Müslümanlara, Müslümanların onlara mirasçı olup olamayacağı konularını ihtivâ edecek olan ikinci kısımdır.

1. İbni Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, V, 54. Bu konudaki rivâyetler için bk. I, 368.

BİRİNCİ KISIM

RESÛL-İ EKREM'E ÎMÂ YOLUYLA DİL UZATAN VEYA ONU AÇIKÇA KÜÇÜMSEMEYE KALKAN KİMSENİN DURUMU

Ey okuyucu! Allah beni de seni de rızâsına uygun işler yapmaya muvaffak kılsın! Şunu bilmelisin ki, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme hakaret eden, onu ayıplayan, onun şahsını, soyunu, getirdiği dini veya yüce özelliklerinden birini açıkça yahut kinâyeli bir şekilde küçümseyen, onu aşağılamak, küçük düşürmek, hafife almak ve şerefine leke sürmek için kötü bir şeye benzeten kimse ona hakaret etmiş olur. Bütün bunları yapmak Allah'ın Resûlü'ne hakaret etmektir. Geniş bir şekilde açıklayacağımız üzere bunun cezâsı da ölümdür. Bu babın bütün bahislerinde, istisnâsız bir şekilde, açık veya kapalı bir ifâdeyle ona hakaret edenlere uygulanacak cezâyı belirteceğiz.

Aynı şekilde Resûl-i Ekrem'e lânet ve bedduâ eden, kötülüğünü isteyen, yüce değerine yakışmayan bir şeyi onu kötülemek maksadıyla yüce zâtına nisbet eden, çirkin ve asılsız sözlerle onun aziz şahsiyetini aşağılayan, çektiği sıkıntı, hastalık ve açlık gibi hâller dolayısıyla onu küçümseyen kimseler de ona hakaret etmiş sayılır ve aynı cezâya çarptırılır.

> Yanlış anlamaya fırsat vermemesi için Resûl-i Ekrem Efendimiz hakkında fakir, miskin gibi nitelemeleri kullanmak câiz değildir. "O seni yoksul bulup zengin etmedi mi?"[1] âyet-i kerîmesi, onun derecesine erilemeyecek derecede zengin olduğunu göstermeye yeterlidir.

1. Duhâ 93/8.

Sıraladığım bu fiiller, Allah hepsinden râzı olsun, sahâbe devrinden başlayıp ardından gelen ve daha sonraki devirlerde yetişen bütün âlimler ve çeşitli mezheplerden fetvâ veren imâmlar tarafından Resûlullah'a hakaret sayılmıştır.

Resûlullah'a Hakaret Eden Katledilir

Ünlü fıkıh âlimi Ebû Bekir ibni'l-Münzir[1] (v. 318/930) şöyle demiştir: "Âlimlerin çoğu, Peygamber aleyhisselâma hakaret eden kimsenin katlinde görüş birliği etmiştir."

Bu görüşte olan âlimler arasında Mâlikî mezhebinin imâmı Mâlik ibni Enes (v. 179/795), tebe-i tâbiîn âlimlerinden Leys ibni Sa'd[2] (v. 175/791), Hanbelî mezhebinin imâmı Ahmed ibni Hanbel (v. 241/855), hadis, fıkıh ve tefsir âlimi İshâk ibni Râhûye de[3] (v. 238/852) vardır. İmâm Şâfiî'nin görüşü de böyledir.

Hz. Ebû Bekir radıyallahu anhın görüşü de bu yöndedir. İsimleri yukarıda zikredilen âlimler Resûlullah Efendimiz'e hakaret eden kimsenin tövbesinin bir değeri olmadığını söylemişlerdir.

> Resûl-i Ekrem'e hakaret eden kimsenin tövbesinin bir önemi olmadığını, onu mutlaka katletmek gerektiğini söylemişlerdir.

Resûlullah'a Hakaret Eden Mürted Sayılır

Hanefî mezhebinin imâmı Ebû Hanîfe (v. 150/767) ile talebeleri,[4] Süfyân es-Sevrî (v. 161/778), Kûfeli diğer âlimler[5] ve İmâm Abdurrahman el-Evzâî[6]

1. Ebû Bekir Muhammed ibni İbrâhim ibni'l-Münzir en-Nîsâbûrî mutlak müctehid sayılmış, görüşleri etrafında Münziriyye adıyla bir mezhep meydana gelmiştir. Harem-i şerîf şeyhi ve müftüsü diye de anılan ve mezhepler arasındaki ihtilâfları çok iyi bilen hadis hâfızı İbnü'l-Münzir'in pek çok eseri arasında *el-İşrâf alâ mezâhibi ehli'l-ilm*, *el-İcmâ*, *el-Evsat fi's-sünen ve'l-icmâ ve'l-ihtilâf* zikredilebilir.
2. Leys ibni Sa'd hakkında bilgi için bk. II, 372.
3. İshâk ibni Râhûye hakkında bilgi için bk. I, 172.
4. İmâm Ebû Hanîfe'nin en ünlü üç talebesi, şöhret sırasına göre, İmâm Muhammed ibni Hasan eş-Şeybânî (v. 189/804), İmâm Ebû Yûsuf (v. 182/798) ve İmâm Züfer'dir (v. 158/775).
5. İmâm Ebû Hanîfe ile Süfyân es-Sevrî de Kûfeli olduğu için müellifimiz bu ifâdeyi kullanmıştır.
6. Tebe-i tâbiîn neslinin ünlü fakih ve hadis âlimi Abdurrahmân el-Evzâî, hakkında bilgi için bk. II, 383.

(v. 157/774) Peygamber Efendimiz'e hakaret eden Müslümanların öldürüleceğini söylemişler, çünkü Müslümanın Resûl-i Ekrem'e hakaret etmesini dinden çıkma (irtidat) olarak görmüşlerdir.

> Yani Resûl-i Ekrem'e hakaret eden bir Müslümanın bu yüzden dinden çıkıp (irtidat edip) kâfir olacağını kabul etmişlerdir. Aşağıda geleceği üzere irtidat eden kimseye bu günahından tövbe etmesi teklif edilir; tövbe ederse katledilmez. Aşağıda "Dinden Dönenin (Mürtedin) Tövbe Etmesi" bahsinde bu konuda geniş bilgi verilecektir.

Aynı görüşü İmâm Mâlik'ten Şamlı tanınmış âlim Velîd ibni Müslim[1] de (v. 195/811) rivâyet etmiştir.

Tefsir ve târih âlimi İbni Cerîr et-Taberî'nin (v. 310/922) rivâyet ettiğine göre, İmâm Ebû Hanîfe ve talebeleri, Resûl-i Ekrem'de kusur arayan, onu sevip saymayan ve onu yalanlayan kimsenin mürted sayılacağı görüşündedir.

Mâlikî fakihi Sahnûn[2] da (v. 240/854) Peygamber aleyhisselâma hakaret eden kimsenin tıpkı zındıklar gibi dinden çıktığını söylemiştir.

> Zındık (çoğulu zenâdika), Resûl-i Ekrem'e hakaret eden, Allah'ın varlığını ve âhiret hayatını kabul etmeyen, kâfir olduğunu gizleyip Müslüman görünen kimse demektir.

Tövbe Etmesi mi İstenecek, Kâfir mi Sayılacak?

Resûlullah'a hakaret etmek dinden çıkmayı gerektirdiğine göre, böyle birinden tövbe etmesi mi istenecek, yoksa o kimse kâfir mi sayılacaktır?

O kimse Peygamber aleyhisselâma hakaret ettiği için mi, yoksa kâfir olduğu için mi öldürülecektir?

İşte bu konularda âlimler ihtilâf etmişlerdir. İnşallah bu hususları bu bölümün ikinci kısmında ele alacağız.

---

1. Ebü'l-Abbâs Velîd ibni Müslim ed-Dımaşkî hadis hâfızı ve İmâm Mâlik'in talebesidir. Abdurrahmân el-Evzâî ve Süfyân es-Sevrî gibi ünlü âlimlerden ilim tahsil etmiş, kendisinden de Ahmed ibni Hanbel gibi ünlüler hadis rivâyet etmiştir.
2. Sahnûn diye bilinen Mâlikî fakihi Ebû Saîd Abdüsselâm ibni Saîd et-Tenûhî el-Kayrevânî hakkında bilgi için bk. II, 427.

Ona Hakaret Eden Öldürülür

Böyle birinin Allah'ın Elçisi'ne hakaret ettiği için öldürüleceği konusunda çeşitli memleketlerin âlimleri ile sahâbe ve tâbiîn ulemâsı arasında bir ihtilâf yoktur.

> Müellifimiz, "çeşitli memleketlerin âlimleri" ifâdesiyle Mekke, Medine, Bağdat, Mısır gibi tanınmış ilim merkezlerindeki âlimleri kastetmektedir.

Birçok âlim, böyle bir kimsenin öldürülmeyi hakeden bir kâfir olduğunda görüş birliği etmiştir.

Zâhiriyye mezhebi âlimlerinden İbni Hazm diye ünlü Ebû Muhammed Ali bin Ahmed el-Fârisî (v. 456/1064) Resûlullah'ı küçümseyenin kâfir sayılıp sayılmayacağı konusunda âlimler arasında ihtilâf bulunduğunu söylemiştir. Ama bu konuda yaygın olan görüş, daha önce de söylediğimiz gibi, Resûlullah'ı küçümseyenin kâfir sayılıp öldürülmesi gerektiğidir.

Mâlikî fakihi Muhammed ibni Sahnûn[1] (v. 256/870) şöyle demiştir: "Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme hakaret ederek onu küçültmeye çalışan kimsenin kâfir olduğunda İslâm âlimleri görüş birliği etmiştir. Allah Teâlâ öyle birine azap edeceğini bildirmiş, Ümmet-i Muhammed de onun hakkında ölüm kararı vermiştir. Allah'ın Resûlü'ne hakaret ederek onu küçültmeye çalışanın kâfir olduğu ve azap göreceği konusunda şüphe eden kâfir olur."

> Aşağıda meâlleri verilen âyetler Resûlullah'ı incitenlerin cezâsını dile getirmektedir:
>
> "Allah'ın Resûlüne ezâ edip incitenlere pek acı bir azap vardır."[2]
>
> "Allah'ı ve Resûlünü incitenleri ise Allah dünyada da âhirette de lânetlemiş ve onlara aşağılayıcı bir azap hazırlamıştır."[3]
>
> Cenâb-ı Hak, Resûl-i Ekrem'e nasıl davranılması gerektiğini Hucurât sûresinin (49), 1-5. âyetlerinde belirtmiştir.

1. Muhammed ibni Sahnûn hakkında bilgi için bk. II, 81.
2. Tevbe 9/61.
3. Ahzâb 33/57.

Fıkıh, tefsir ve hadis âlimi İbrâhim ibni Hüseyin ibni Hâlid el-Kurtubî[1] (v. 249/863); Peygamber Efendimiz'e hakaret edenin öldürüleceğine delil olarak, Mâlik ibni Nüveyre'nin (v. 11/632) Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem hakkında "Sizin arkadaşınız" demesi üzerine Hâlid ibni Velîd tarafından öldürülmesini göstermiştir.

> Olay şöyledir: Mâlik ibni Nüveyre, hicretin 11. yılında Temim kabilesiyle Medine'ye geldi ve Müslüman oldu. Resûl-i Ekrem Efendimiz de onu kabilesinin zekâtını toplamakla görevlendirdi. Mâlik ibni Nüveyre Peygamber Efendimiz'in vefât ettiğini öğrenince, topladığı zekâtları tekrar sahiplerine verdi ve kendi mallarını başkalarına yedirmeyeceklerini söyledi. Efendimiz'in vefâtından sonra halîfe olan Hz Ebû Bekir, "Allah'ın kılıcı" diye anılan Hâlid ibni Velîd'i dinden dönenlerle (irtidat edenlerle) savaşması için görevlendirince Hz. Hâlid, Mâlik ibni Nüveyre'yi taraftarlarıyla birlikte yakalatıp karşısına aldı. Bu görüşmede Mâlik'in Peygamber Efendimiz'den bahsederken Resûlullah demeyip iki defa "Sizin arkadaşınız" demesi, namazı kılmakla beraber zekâtı vermeyeceğini söylemesi üzerine onun dinden çıktığı kanaatine varan Hâlid ibni Velîd onu öldürdü.[2]

Ebû Süleymân el-Hattâbî [3] (v. 388/998) şöyle demiştir:

"Resûl-i Ekrem'e hakaret eden kimse Müslüman ise, onun öldürülmesi gerektiği konusunda Müslümanlar arasında farklı düşünen birinin bulunduğunu bilmiyorum."

> Bu ifâdeden de anlaşıldığı üzere, Peygamber aleyhisselâma hakaret eden kâfir ise, onun öldürülmesi konusunda İslâm âlimleri farklı görüşlere sahiptir.

1. Ebû İshâk İbrâhim ibni Hüseyin ibni Hâlid el-Kurtubî, bir Mâlikî fakihi ve tefsir âlimidir. Memleketinde emniyet ve âsâyişi sağlama görevini yürütmüş ("sâhibü'ş-şurta"lık yapmış), Kur'an tefsirine dâir de bir eser yazmıştır (Ebü'l-Velîd el-Ezdî, *Târîhu'l-ulemâ ve'r-ruvât*, I, 16).
2. İbni Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân* (İhsan Abbâs), VI, 14; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, III, 33-34.
3. Ebû Süleymân Hamd ibni Muhammed el-Hattâbî el-Büstî için bk. I, 84.

Hepsi de Mâlikî fıkhının ünlü eserleri olan Muhammed ibni Sahnûn'un (v. 256/870) kitâbı, Cehdamî diye ünlü Kādî İsmâil'in (v. 282/896) *el-Mebsût*'u ve Endülüslü fakih Utbî'nin[1] (v. 255/869) *el-Utbiyye*'sinde nakledildiğine göre Mısırlı fakih Abdurrahman ibni'l-Kāsım[2] (v. 191/806) hocası İmâm Mâlik'in şöyle dediğini nakletmiştir:

"Müslümanlardan kim Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme hakaret ederse öldürülür; onun tövbesi kabul olmaz."

Mâlikî fakihi Abdülmelik ibni Habîb'in (v. 238/853) kitâbında belirtildiğine göre, bu görüşü İmâm Mâlik'ten talebesi ve yeğeni, muhaddis Mutarrif ibni Abdillah (v. 220/835) rivâyet etmiştir.

Endülüslü fakih Utbî'nin *el-Utbiyye*'sinde kaydedildiğine göre Mısırlı fakih Abdurrahman ibni'l-Kāsım şöyle demiştir:

"Allah Teâlâ Resûl-i Ekrem'e saygı göstermeyi ve ona itâat etmeyi farz kılmıştır.

> Şu âyet-i kerîmeler, Resûlullah Efendimiz'e nasıl saygı gösterip itâat edilmesi gerektiğini belirtmektedir: "Biz seni bir şâhit, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderdik: Allah'a ve Resûlüne **îmân edesiniz, ona destek olasınız, ona saygı gösteresiniz** ve sabah akşam Allah'ı tesbîh edesiniz diye. Sana bîat edenler gerçekte Allah'a bîat etmiştir."[3]

Cenâb-ı Hak, Resûlullah'a itaat etmeyi farz kıldığı hâlde, ona söven veya hakaret eden yahut bir kusur atfeden yahut da onun bir noksanı bulunduğunu iddia eden kimse öldürülür. İslâm âlimlerine göre böyle biri tıpkı zındık gibi katledilir."

> Bu cümledeki Resûl-i Ekrem'e **"sövüp hakaret etme"** ifâdesiyle, hâşâ o zâlimdi, zorbaydı diye ona hakaret edenler; **"onda bir noksanlık"** bulunduğunu iddia etme ifâdesiyle de, Resûl-i Ekrem Efendimiz hakkında: "O

1. Adı Ebû Abdillâh Muhammed ibni Ahmed el-Ümevî el-Kurtubî *el-Utbiyye* adlı eseriyle de tanınan Mâlikî fakihidir.
2. Abdurrahmân ibni'l-Kāsım hakkında bilgi için bk. III, 512.
3. Fetih 48/8-10.

devirde falan ondan daha bilgiliydi, daha akıllıydı" gibi küçültücü ifâdeler kullananlar kastedilmektedir.

Zındık (çoğulu zenâdika) ise; Resûl-i Ekrem'e hakaret eden, Allah'ın varlığını ve âhiret hayatını kabul etmeyen, kâfir olduğunu gizleyip Müslüman görünen kimse demektir. "Tıpkı zındık gibi katledilir" demek, ondan tövbe etmesi istenmez demektir.

Farklı Bir Ceza Türü

Kâdî İsmâil'in (v. 282/896) *el-Mebsût*'unda İmâm Mâlik'in talebesi Ebû Amr Osmân ibni Kinâne el-Medenî'nin[1] (v. 186/802) şöyle dediği kaydedilmiştir:

"Müslüman olup da Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme hakaret eden kimsenin boynu vurulur veya ölene kadar bir ağaca asılır, onun tövbesi kabul olmaz. Devlet başkanı onun boynunu vurmakta veya asmakta serbesttir."

Resûlullah Efendimiz'e hakaret edenin ölene kadar bir ağaca asılı bırakılmasının sebebi, onu teşhir etmek ve ibret-i âlem olmasını sağlamaktır.

Tövbesi Bile Kabul Edilmez

İmâm Mâlik'in talebesi olan Medine kadısı Ebü'l-Mus'ab el-Kureşî[2] (ö. 242/857) ile İmâm Mâlik'in yeğeni ibni Ebî Üveys[3] (v. 226/841) şöyle demişlerdir:

"Biz İmâm Mâlik'in şöyle dediğini duyduk: 'Kim Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme söverse veya hakaret ederse yahut ona bir kusur atfederse yahut da bir noksanı bulunduğunu iddia ederse, o **ister Müslüman olsun isterse kâfir, tövbesi kabul edilmeden öldürülür.**'"

1. Ebû Amr Osmân ibni Kinâne el-Medenî, İmâm Mâlik'in önde gelen talebelerinden biridir.
2. Ebü'l-Mus'ab Ahmed ibni Ebî Bekr el-Kâsım ez-Zührî, Mâlikî fakihi ve İmâm Mâlik'in talebesidir. Buhârî ve Müslim gibi önemli hadis âlimleri de onun talebesidir. Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer almıştır.
3. İsmâil ibni Ebî Üveys, Medineli hadis hâfızıdır. Nesâi dışındaki *Kütüb-i Sitte* imâmları ondan hadis rivâyet etmişlerdir.

"İster Müslüman olsun isterse kâfir" ifâdesindeki kâfir sözüyle, İslâm devletinin gayr-i Müslim vatandaşları (zimmîler) kastedilmektedir. Buna bir tür misâl olarak, bundan sonraki bahiste geleceği üzere, Medine'de yaşayan ve İslâm Devleti'yle aralarında anlaşma bulunan Yahudi şâiri Kâ'b ibni'l-Eşref'in öldürülmesi olayı zikredilebilir. Bu olay "Resûl-i Ekrem'e Hakaret Eden veya Onu Küçümseyenin Öldürülmesi Gerektiğine Dâir Deliller" bahsinin dipnotunda anlatılmıştır (bk. III, 315). Bu cümledeki "tövbesi kabul edilmeden öldürülür." ifâdesi Müslümanlar için söz konusudur. Kâfirin tövbesi ise İslâmiyet'i kabul etmesidir; zira onun Müslüman olması daha önceki günahları yok edecektir. Nitekim şu âyet de bunu göstermektedir: "Kâfirlere söyle: yaptıklarından vazgeçerlerse, geçmiş günahları bağışlanacaktır."[1]

Mâlikî fakihi Muhammed ibni'l-Mevvâz'ın (v. 269/882) kitâbında[2] şöyle denmektedir:

"Talebelerinin bize haber verdiğine göre İmâm Mâlik şöyle demiştir: 'Bir **Müslüman veya kâfir** Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme veya diğer peygamberlerden birine hakaret ederse, **tövbesi kabul edilmeden öldürülür**.'"

Mısırlı hadis hâfızı ve Mâlikî fakihi Asbağ ibni'l-Ferec[3] (v. 225/840) şöyle demiştir:

"Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme hakaret eden kimse, bu hakaretini ister gizlice, ister açıkça yapsın, tövbe etmesi istenmeden öldürülür; çünkü tövbesinin samimi olduğu bilinemez."

İmâm Mâlik'in talebesi Abdullah ibni Abdilhakem[4] (v. 214/829) de şöyle demiştir:

1. Enfâl 8/38.
2. İbnü'l-Mevvâz diye ünlü Ebû Abdillah Muhammed ibni İbrâhim ibni Ziyâd el-İskenderânî hakkında bilgi için bk. II, 416
3. Ebû Abdillah Asbağ ibni'l-Ferec el-Ümevî hakkında bilgi için bk. II, 427.
4. Ebû Muhammed Abdullah ibni Abdilhakem ibni A'yen el-Mâlikî, İmâm Mâlik'ten başka İmâm Şâfiî, Leys ibni Sa'd ve ünlü muhaddis Süfyân ibni Uyeyne gibi âlimlerden ders aldı. Onun, İmâm Mâlik'ten rivâyet ettiği 18.000 meseleyi ihtivâ eden *el-Muhtasaru'l-kebîr fi'l-fıkh* adlı eseri ve daha başka kitapları vardır.

"Bir Müslüman veye kâfir Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme hakaret ederse, tövbesi kabul edilmeden öldürülür."

Müfessir İbn Cerîr et-Taberî (v. 310/922), bu görüşün benzerini Mısırlı Mâlikî fakihi Eşheb'den[1] (v. 204/820), o da İmâm Mâlik'ten rivâyet etmiştir.

Değişik Hakaret İfâdeleri

Tebe-i tâbiîn âlimlerinden Abdullah ibni Vehb[2] (v. 197/813), hocası İmâm Mâlik'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir:

"Bir kimse Peygamber Efendimiz'i **ayıplayıp kötülemek** maksadıyla 'Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi'in hırkası (bazı rivâyetlere göre gömleğinin düğmesi) kirliydi' dese, öldürülür."

> Bu sözün ne maksatla söylendiği önemlidir. Gerçeği dile getirmek maksadıyla söylenmesinde bir sakınca yoktur. Nitekim Enes ibni Mâlik radıyallahu anh şöyle demiştir: "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem mübârek saçlarını sık sık yağlar, sakal-ı şerîfini her fırsatta tarardı. Saçlarına yağ sürünce, sarığının yağlanmaması için sarığının altına bir tülbent koyardı da bu tülbent yağcının elbisesi gibi olurdu."[3] Ama böyle bir söz Allah'ın Elçisi ile alay etmek veya ona hakaret etmek maksadıyla söylenmişse durum değişir.

Mâlikî mezhebine mensup bazı âlimlerimiz de şöyle demişlerdir: "İslâm âlimleri,[4] peygamberlerden biri hakkında 'helâk olsun'[5] diyen veya çirkin bir ifâde kullanan kimsenin tövbesine bakılmadan öldürüleceğinde görüş birliği etmişlerdir."

Mâlikî fakihi Ebü'l-Hasan el-Kâbisî[6] (v. 403/1012) Peygamber Efendimiz'e

1. Ebû Amr Eşheb ibni Abdilazîz el-Kaysî el-Ca'dî hakkında bilgi için bk. II, 427.
2. Abdullah ibni Vehb hakkında bilgi için bk. I, 356.
3. Begavî, *Şerhü's-sünne* (Arnaût, Şâvîş), XII, 82.
4. Aliyyü'l-Kârî, "İslâm âlimleri" ifâdesiyle Kâdî İyâz'ın Mâlikî mezhebine mensup âlimleri kastetmiş olabileceğini söylemiştir (*Şerhu'ş-Şifâ*, II, 396).
5. Başına şöyle şöyle belâlar, sıkıntılar gelsin gibi bedduâlar da bu türdendir.
6. Ebü'l-Hasan Ali ibni Muhammed el-Meâfirî el-Kayrevânî el-Kâbisî hakkında bilgi için bk. I, 94.

"hammal"[1] (veya "deveci"), "Ebû Tâlib'in yetimi" diye hakaret eden kimsenin katline fetvâ vermiştir.

Malikî âlimi Ebû Muhammed ibni Ebî Zeyd[2] (v. 389/999), bir adamın katline fetvâ vermiş ve onun tövbesinin kabul edilmeyeceğini söylemiştir. Bu adam Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin özelliklerini (şemâilini) konuşan kimselerin yanına gelmiş, o sırada yoldan geçen çirkin yüzlü, berbat sakallı birini onlara göstererek "Siz Peygamberin nasıl göründüğünü mü öğrenmek istiyorsunuz, onun görünüşü de sakalı da şu gitmekte olan adama benzerdi." demişti.

Resûl-i Ekrem Efendimiz hakkında böyle konuşan birine Allah lânet etsin. O düpe düz yalan söylemiştir. Böyle bir söz, sağlam îmâna sahip bir kalpten aslâ çıkmaz.

Ünlü Mâlikî fıkıh âlimi Sahnûn'un (v. 240/854) talebelerinden ve Mâlikî fıkhının önde gelen âlimlerinden Ahmed ibni Ebî Süleymân[3] (v. 291/904) şöyle demiştir:

"Bir kimse Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme (hakaret etmek maksadıyla) onun siyah renkli olduğunu söylese katledilir."

> Resûl-i Ekrem Efendimiz'in siyah renkli olduğunu söyleyenin öldürülmesinin sebebi, bu ifâdesiyle onu hafife alıp hakaret ettiği içindir. Şâyet bir kimse gerçeği bilmediği için Fahr-i Kâinât'ın renginin siyah olduğunu söylemişse, ona Efendimiz'in renginin siyah olmadığı anlatılarak bilgisizliği giderilir. Güzeller Güzeli Efendimiz'in şemâilini bize anlatan sahâbîler onun renginin "nûrânî beyaz" olduğunu söylemişlerdir. Ashâb-ı kirâmdan Câbir ibni Semüre hazretleri İki Cihân Güneşi Efendimiz'in mübârek yüzünün "Güneş ve ay gibi parlak olduğunu" dile getirmiştir.[4] "Peygamber Efendi-

1. Peygamber Efendimiz çarşıdan aldığı şeyleri, tevâzuu dolayısıyla kimseye taşıtmaz, bizzat kendisi taşırdı. Bu sebeple söz konusu lafızla, onunla "hammal" diye alay etmek isteyenler kastedilmektedir.
2. Ebû Muhammed Abdullah ibni Ebî Zeyd en-Nefzî hakkında bilgi için bk. II, 416.
3. Ebû Ca'fer Ahmed ibni Ebî Süleymân, Mâlikîlerin tanınmış fakihlerinden biriydi. Sağlam bilgisi yanında takvâsıyla ve hikmetli konuşmasıyla da ünlüydü.
4. Müslim, Fezâil 109, nr. 2343.

miz'in Bedenî Özellikleri (Hilyesi)" bahsinde bu konuda geniş bilgi verilmiştir (bk. I, 167).

Yine Ahmed ibni Ebî Süleymân'dan bir adam hakkında fetvâ istediler. Bu adama: "Hayır, Resûlullah hakkı için o mesele öyle değil!" dendiği zaman o adam: "Allah, Resûlullah'a şöyle yapsın, böyle yapsın!" diye hakaret etse; ona: "Ey Allah'ın düşmanı! Sen ne saçmalıyorsun?" denildiğinde de ilk söylediğinden daha ağır hakaret etse; ardından da "Canım ben Resûlullah derken, Peygamber'i değil, Allah'ın kullarına musallat ettiği akrebi kastetmiştim" dese, bu adama ne yapılması gerekir?" diye sordular. Ahmed ibni Ebî Süleymân, fetvâ sorana: "Hâkimin huzûrunda onun aleyhinde şâhitlik et! Ben de bu konuda seninle ortağım." dedi ve bu sözüyle de, o adamın öldürülmesine şâhitlik ettiği, kendisi de bu hususta fetvâ verdiği için sevâba ortak olacaklarını söylemiş oldu.

Mâlikî fakihi Habîb ibni Rebî' de[1] "Ben Resûlullah derken akrebi kastetmiştim!" diyen kimse hakkına şunları söylemiştir: "Son derece açık bir sözü te'vil etmeye kalkan bu kimsenin te'vili kabul edilmez. Çünkü o, Allah'ın Resûlü'nü küçümsemiştir; onu yüceltmemiş, ona saygı göstermemiştir. Böylece onun kanının dökülmesi farz olmuştur."

Kurtubalı tanınmış Mâlikî fakihlerinden Ebû Abdillâh ibni Attâb'a[2] (v. 462/1070) haksız vergi toplayan zâlim tahsildârı (aşşâr'ı) sordular; haksızlığa uğrayan vergi mükellefi ona:

"Seni Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme şikâyet ederim." dese, o da:

"Sen bana vergini ver de beni ona şikâyet et (umurumda değil)" diye karşılık verse; yine bu tahsildar "Ben bilmeden fazla mal istemişsem, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem de bilmemiş, o da istemiştir." dese, her iki durumda da onun katline fetvâ vermiştir.

Tahsildâr: "Ben bilmeden fazla mal istemişsem, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem de bilmemiş, o da istemiştir." derken: "Peygamber de bilmediği şeyle-

1. Habîb ibni Rebî', Ahmed ibni Ebî Süleymân'ın azatlısı bir fakihti.
2. Muhammed Ebû Abdillâh ibni Attâb, Kurtubalı müftülerin şeyhi diye bilinen ünlü bir fakihti. Kendisine ısrar edildiği hâlde kadılık görevini kabul etmemişti. Aynı zamanda mütevâzı bir insandı. Ekmek yaptırmak için fırına giderken kendisine yardım etmek isteyen öğrencilerine "Onu yiyen taşır" der, çarşıdan aldığı eşyaları bizzat kendisi taşırdı.

> ri Allah'tan sormuştur; çünkü her şeyi bilen sadece Allah'tır. Ben de bilmediğimi soruyorum, farkımız yok." demek istemiştir. Bu tahsildarın katline fetvâ verilmesinin sebebi, kendisini Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile mukayese etmeye kalkarak onu hafife almasıdır. Ünlü Şâfiî âlimi İbni Hacer el-Askalânî bu konuda şöyle demiştir: "Bizim mezhebimizin görüşü de böyledir. O tahsildarın 'Sen bana vergini ver de beni Peygamber'e şikâyet et, umurumda değil' demesi bile büyük bir saygısızlıktır ve küfrünü gerektirir."[1]

Endülüslü fakihler, Tuleytılalı fıkıh ilmiyle meşgul olan İbni Hâtim'in[2] öldürülüp asılması gerektiğine fetvâ verdiler. Çünkü onu dinleyenler, yaptığı sohbet ve tartışmalar sırasında Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme kâfirler gibi "Ebû Tâlib'in yetimi!", "Haydara'nın kayınpederi!" diye alaycı bir dille hakaret ettiğini söylemişlerdi.

> "Haydar" ve "Haydara", aslanların lideri olan erkek aslan demektir. Bu kelilme, cesâreti ve kahramanlığı sebebiyle Hz. Ali'nin lakabı olmuştur. Hz. Ali, annesi Fâtıma binti Esed'in, kendisine dedesinin adını (Esed) verdiğini de söylemiştir. Haydar kelimesi, düşmanın arasına dalıp döne döne saldıran anlamındaki "kerrâr" kelimesiyle birlikte "Haydar-ı kerrâr" şeklinde de kullanılır. Hz. Ali, Hayber'de Yahudilerin ünlü savaşçısı Merhab ile teke tek savaşırken ona: "Ben, kendisine annesinin Haydar adını verdiği kimseyim!" demiş, ardından da onu tepelemiştir.[3]

Resûlullah'ın dünyaya değer vermeyip zâhidâne bir hayat sürmesinin bir tercih meselesi olmadığını, yiyecek bulamadığı için öyle yaşadığını, şâyet eline geçse nefis yiyecekler yerdi şeklindeki hezeyanlarını haber vermişlerdi.

---

1. Hafâcî, *Nesîmü'r-riyâz* (Atâ), VI, 158.
2. İbni Hâtim et-Tuleytılî zındık olduğu için ölüme mahkûm edilmiş, fakat o 457'de (1065) Tuleytıla'dan kaçmış, görevliler onu yedi yıl sonra Kurtuba yakınlarında yakalamış ve 464 (1072) yılında hüküm infâz edilmiştir.
3. Müslim, Cihâd 132, nr. 1807.

Müthiş Bir Ceza

Kayrevanlı fakihler ile ünlü Mâlikî fıkıh âlimi Sahnûn'un (v. 240/854) talebeleri, İbrâhîm el-Fezârî'nin katline fetvâ vermişlerdir. İbrâhîm el-Fezârî edebî ve aklî ilimlerde söz sahibi bir şâir olup Mâlikî kadısı Ebü'l-Abbâs ibni Tâlib'in[1] (v. 276/889) meclisinde münazara yapmak için bulunanlardan biriydi. Bir defasında kādî Ebü'l-Abbâs ibni Tâlib'e, İbrâhîm el-Fezârî'nin Allah Teâlâ ile,[2] diğer peygamberlerle ve bizim Peygamberimiz Efendimiz ile alay ettiği ve böyle çirkin sözler söylediği anlatıldı. Bunun üzerine Mâlikî kadısı Ebü'l-Abbâs ibni Tâlib; Mâlikî kadısı Yahyâ bin Ömer[3] (v. 289/902) ile daha başka fıkıh âlimlerini yanına çağırdı ve o adamın öldürülüp asılmasına fetvâ verdi. Bu fetvâ üzerine onun karnına bıçak sokulup öldürüldü; sonra bir süre baş aşağı asıldı; daha sonra darağacından indirildi ve ateşte yakıldı.

Bu olayla ilgili olarak bazı tarihçilerin naklettiğine göre İbrâhîm el-Fezârî'nin cesedinin asıldığı tahtalar kaldırıldığı zaman vücûdu kıbleden başka tarafa döndü, onun bu hâli insanlara büyük bir ibret oldu; herkes "Allahü ekber!" diye ortalığı inletti. O sırada bir köpek gelip onun kanını yalayıp içti. Bunu gören Mâlikî kadısı Yahyâ bin Ömer: "Sadaka Resûlullah (Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem doğru söyledi)" dedi. Ardından da Peygamber Efendimiz'in: "Köpek Müslümanın kanını yalayıp içmez!"[4] buyurduğunu söyledi.

Resûlullah'ı Küçük Düşüren Öldürülür

Önde gelen Mâlikî âlimlerinden Kādî Ebû Abdillâh ibni'l-Murâbıt[5] (v. 485/1092) şöyle demiştir:

"Bir kimse: 'Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem savaşta düşmandan korkup kaçtı' dese, bu sözünden dolayı tövbe etmesi istenir."

---

1. Ebü'l-Abbâs Abdullah ibni Ahmed ibni Tâlib et-Temîmî, iki defa Kayrevan kadısı olmuş bir fıkıh âlimi ve Sahnûn'un talebesi idi. er-Red alâ men hâlefe Mâlik adlı da bir eseri vardır.
2. Muhtemelen Kur'ân-ı Kerîm ile alay ettiği söylendi.
3. Ebû Zekeriyyâ Yahyâ bin Ömer ibni Yûsuf el-Kinânî el-Endelüsî, bir Mâlikî fakihi ve hadis âlimi olup ünlü fakih Sahnûn'un talebesidir.
4. Süyûtî bu rivâyetin kaynağını bulamadığını söylemiş; aynı şekilde İbni Hacer el-Askalânî'nin de bu rivâyetin isnâdına ulaşamadığını öğrendiğini haber vermiştir (*Menâhilü's-safâ* [Semîr], s. 241, nr. 1319).
5. "İbnü'l-Murâbıt" diye tanınan Ebû Abdillâh Muhammed ibni Halef ibni Saîd el-Endelüsî, ileri gelen Mâlikî kadılarından biriydi. *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî* adlı bir eseri vardı.

> Savaştan kaçmak büyük günahtır. Sadece Peygamber Efendimiz'in değil, hiçbir peygamberin savaştan kaçması düşünülemez. Şâfiî âlimi İbni Hacer el-Askalânî, kendi mezheplerine göre bir adamın "Peygamber savaştan kaçtı" derken Allah'ın Elçisine hakaret etmeyi düşünmedikçe öldürülmeyeceğini, kendisine ta'zîr cezâsı verilebileceğini söylemiştir.[1]

"'Peygamber savaşta düşmandan korkup kaçtı' diyen kimse tövbe ederse ne âlâ, aksi hâlde öldürülür; çünkü Fahr-i Âlem Efendimiz hakkında 'Savaşta düşmandan korkup kaçtı' demek küçültücü bir ifâdedir.[2] Allah Teâlâ'nın ona verdiği özellikler sebebiyle Resûl-i Ekrem'in savaştan kaçması söz konusu olamaz.[3] Çünkü Allah'ın Resûlü işini basîretle yapardı ve Cenâb-ı Hakk'ın kendisini koruyacağını da kesin olarak bilirdi."

> Allah Teâlâ Resûlullah Efendimiz'e savaşta düşmanlarına karşı dayanma gücü ve düşmanlarını korkutma özelliği verdiği için onun savaştan kaçması söz konusu olamaz. "Resûl-i Ekrem'in Yiğitliği ve Kahramanlığı" bahsinde "Huneyn Savaşı'ndaki Cesareti" yanbaşlığı altında bu konuda örnekler verilmiştir (bk. I, 249).
>
> Allah Teâlâ, "Allah seni insanlardan koruyacaktır."[4] âyet-i kerîmesiyle onu düşmanlarından koruyacağını bildirmişti ve nice defalar onu düşmanların sûikastından muhâfaza buyurmuştu. Burada Yahudilerin çeşitli sûikast teşebbüsleri, bir savaş dönüşü istirahat için mola verildiğinde ağaca astığı kılıcını alıp onu öldürmeye kalkan adamın durumu hatırlanabilir.

1. Hafâcî, *Nesîmü'r-riyâz* (Atâ), VI, 161.
2. Böyle birine tövbe teklif edilmesi görüşünün Ebû Abdillâh ibni'l-Murâbıt'a ait olduğu, diğer Mâlikîlere göre ise, Resûlullah'a hakaret eden birinin tövbesine bakılmaksızın öldürüleceği belirtilmektedir (Aliyyü'l-Kārî, *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 400; Hafâcî, *Nesîmü'r-riyâz* [Atâ], VI, 161-162).
3. Allah Teâlâ, Resûlullah Efendimiz'e savaşta düşmanlarına karşı dayanma gücü ve düşmanlarını korkutma özelliği vermiştir. Bu sebeple onun savaştan kaçması mümkün değildir. "Resûl-i Ekrem'in Yiğitliği ve Kahramanlığı" bahsinde "Huneyn Savaşı'ndaki Cesareti" yanbaşlığı altında bu konuda örnekler verilmiştir bk. I, 249.
4. Mâide 5/67.

Mâlikî fakihi Habîb ibni Rebî' el-Karavî şöyle demiştir: "İmâm Mâlik ve Mâlikî mezhebi âlimlerine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem hakkında küçültücü bir söz söyleyen öldürülür; ondan tövbe etmesi de istenmez."

Kurtubalı ünlü Mâlikî fakihi Ebû Abdillâh ibni Attâb (v. 462/1070) şöyle demiştir:

"Kitap ve Sünnet'e göre, açıkça veya üstü kapalı bir şekilde Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme, az da olsa hakaret eden veya küçük düşüren kimsenin katledilmesi gerekir."

İlk ve son devir (Mâlikî) âlimlerinin hepsi, Resûlullah Efendimiz'e hakaret eden veya onu küçük düşürücü sözler söyleyenlerin öldürülmesi gerektiğinde görüş birliği etmişlerdir. Bu âlimlerin ihtilâf ettikleri nokta ise, daha önce işaret ettiğimiz[1] ve inşallah ileride açıklayacağımız üzere böyle kimselerden tövbe etmeleri istenir mi istenmez mi, tövbeleri kabul edilir mi edilmez mi, yoksa zındık oldukları için mi öldürülür gibi hususlardır.

Bu konuda ben de şöyle diyorum: Bir kimse Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi ücretle çobanlık yaptı, yanıldı, unuttu, sihir yaptı, savaşta yaralandı, bazı savaşlarda hezimete uğradı, düşmanından eziyet gördü, o ve ashâbı zaman zaman yokluk çekip sıkıntılara uğradı, kadınlarına fazla düşkündü diye Allah'ın Elçisi'ni küçümseyip hafife alırsa onun cezâsı öldürülmektir!

> Kâdî İyâz burada, bazı geri zekâlıların Resûl-i Ekrem hakkında ileri sürdüğü asılsız sözlerden bir kısmını hatırlatmaktadır. Bu asılsız ifâdelerin taşıdığı ithâmın ağırlığına kısaca temas etmeden önce, Süyûtî'nin birçok defa neşredilen *Tenzîhü'l-enbiyâ an tesfîhi'l-ağbiyâ* (Peygamberleri geri zekâlıların küçük düşürmesinden tenzîh etme) adlı kitâbını hatırlatalım.[2]

1. Bu konunun giriş kısmında Resûlullah'a hakaret etmek dinden çıkmayı gerektirdiğine göre, böyle birinden tövbe etmesi mi istenecek, yoksa o kimse kâfir mi sayılacaktır? O kimse Peygamber aleyhisselâma hakaret ettiği için mi, yoksa kâfir olduğu için mi öldürülecek, demiştik. Âlimlerin bu ihtilâfları bu bölümün ikinci kısmında ele alınacaktır.
2. Haydarâbâd, 1899, 1916; Kahire 1934; nşr. Hâlid Abdülkerîm Cum'a-Abdülkâdir Ahmed Abdülkâdir, Kuveyt 1988.

Şâyet Fahr-i Âlem Efendimiz hakkında: **"Yanılıp unuttu"** denirse; onun sehiv secdesi yapmak gibi bazı ibâdetleri ümmetine öğretmek için bir iki defa yanılıp unuttuğunu veya Allah Teâlâ tarafından unutturulduğunu görmezden gelip bunu bir kusur saymak Resûlullah Efendimiz'i küçümsemek anlamı taşır.

Onun hakkında: **"Sihir yaptı"** denecek olursa; Fahr-i Cihân Efendimiz'in sihir yaptığını söylemek ona iftirâ etmektir; çünkü o hayatında kesinlikle sihir yapmamıştır.

Allah'ın Resûlü hakkındaki: **"Bazı savaşlarda hezimete uğradı"** ifâdesiyle; bazı sahâbîlerin Uhud Gazvesi'nde Resûlullah'ın görevlendirdiği yerden ayrılması üzerine savaşın başlangıcında İslâm askerinin bozguna uğraması, bu savaşta Peygamber Efendimiz'in mübârek yüzünden yaralanması ve dişinin kırılması, Huneyn Gazvesi'nde ilk anda Müslümanların geri çekilmesi gibi durumları hezimet diye alay konusu yapanlar kastedilmektedir.

Yine onun hakkında söylendiği belirtilen: **"Düşmanından eziyet gördü, o ve ashâbı zaman zaman yokluk çekip sıkıntılara uğradı"** ifâdesiyle gerek Resûlullah Efendimiz'in, gerek ashâb-ı bâzen geçim sıkıntısı çekmelerini, düşman baskınından korkmalarını ve benzeri durumları onları küçümseme vesilesi yapanlar kastedilmektedir.

Son olarak da: **"Kadınlarına fazla düşkündü"** iftirâsına bakalım: Abdullah ibni Abbâs ile tâbiîn âlimlerinden Hasan-ı Basrî ve Mücâhid ibni Cebr, "Yoksa onlar, Allah'ın insanlara lütuf ve kereminden bağışladığı nimetleri mi kıskanıyorlar!"[1] âyet-i kerîmesindeki **"insanlar"** ifâdesiyle Peygamberler Sultanı Efendimiz'in kastedildiğini söylemişlerdir. Buna göre bazı kimseler Ce-

1. Nisâ 4/54.

nâb-ı Hakk'ın Resûl-i Ekrem'ine birtakım kadınları helâl kılmasını kıskanmışlardır.[1] Hâlbuki "Peygamber Efendimiz'in Evliliği" bahsinde Hz. Süleymân'ın 700 karısı, 300 de câriyesi, Dâvûd aleyhisselâmın ise zühdüne ve elinin emeği ile geçinmesine rağmen doksan dokuz karısı bulunduğunu nakletmiş, bu bilgilerin kaynaklarını da zikretmiştik. Cenâb-ı Hakk'ın kullarına lütfettiği bağış ve ihsânım kıskanmak kimin haddine düşümüştür?

1. Resûl-i Ekrem'e Hakaret Eden veya Onu Küçümseyenin Öldürülmesi Gerektiğine Dâir Deliller

a) Kur'ân-ı Kerîm'den deliller:

Allah Teâlâ Resûl'üne eziyet edenleri dünya ve âhirette lânetlemiş,[2] ona yapılacak eziyetin Kendine yapıldığını kabul etmiştir. Cenâb-ı Hakk'a hakaret edenin öldürülmesi gerektiği, **Allah'ın lânetini ancak kâfirlerin hakettiği** hususunda âlimler arasında ihtilâf yoktur. Bu duruma göre **Peygamber aleyhisselâma hakaret eden kâfirin cezâsı ölümdür**.

Bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا﴾

"Allah'ı ve Resûlünü incitenleri ise Allah dünyada da, âhirette de lânetlemiş ve onlara aşağılayıcı bir azap hazırlamıştır."[3]

Allah Teâlâ mü'mini katledene de aynı şekilde lânet etmiştir. Cenâb-ı Hakk'ın mü'mini katledene dünyadaki lânetinden biri, onu öldürmek olup bunu şöyle ifâde buyurmuştur:

"Münâfıklar ile kalplerinde fesat bulunanlar ve yalan haberlerle şehirde ortalığı karıştıranlar eğer bu hareketlerinden vazgeçmezlerse, Biz seni onların üzerine göndeririz de, pek azı müstesnâ, artık orada sana komşuluk edemezler. Lânetlenmiş olarak, nerede bulunsalar yakalanıp mutlaka öldürülürler."[4]

1. Aliyyü'l-Kârî, *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 401.
2. Cenâb-ı Hakk'ın lânet etmesi, rahmetinden uzaklaştırması demektir.
3. Ahzâb 33/57.
4. Ahzâb 33/60-61.

Âyet-i kerîme Resûlullah'a hakaret ve eziyet eden kimsenin dünyadaki cezâsımn öldürülmek olduğunu göstermektedir. Yine bu âyet-i kerîme mü'mini öldürenin dünyadaki cezâsının öldürülmek olduğunu da ortaya koymaktadır. Peki, mü'mini katledenin **âhiretteki cezâsı** nedir? Onu da şu âyet-i kerîme ifâde buyurmaktadır:

"Bir mü'mini kasten öldürenin cezâsı, içinde ebedî kalmak üzere Cehennem'dir. Allah ona gazap eder, lânet eder, ve korkunç bir azap hazırlar."[1]

Burada şu iki hadîs-i şerîfe de kulak verelim:

"Kıyâmet gününde insanlar arasında ilk görülecek hesap, kan dâvâlarıdır."[2]

"Dünyanın yok olup gitmesi, Allah katında bir Müslümanın öldürülmesinden daha önemsizdir."[3]

Kur'ân-ı Kerîm'de, Allah ve Resûlü ile savaşanların cezâsı hakkında da şöyle buyurulmuştur:

﴿إِنَّمَا جَزَٰٓؤُا۟ ٱلَّذِينَ يُحَارِبُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَيَسْعَوْنَ فِى ٱلْأَرْضِ فَسَادًا أَن يُقَتَّلُوٓا۟ أَوْ يُصَلَّبُوٓا۟ أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُم مِّنْ خِلَٰفٍ أَوْ يُنفَوْا۟ مِنَ ٱلْأَرْضِ ۚ ذَٰلِكَ لَهُمْ خِزْىٌ فِى ٱلدُّنْيَا﴾

"Allah ve Resûlüne karşı savaşanların ve yeryüzünde fitne fesat çıkarmaya çalışanların cezâsı ya öldürülmek veya asılmak yahut elleri ve ayakları çaprazlama kesilmek ya da bulundukları yerden sürgün edilmektir. Dünyada onların cezâsı böyle bir rezilliktir."[4]

Katletmek, şu âyetlerde olduğu gibi bâzen lânet etmek mânasına gelir:

1. Nisâ 4/93.
2. Buhârî, Rikāk 48, nr. 6533, Diyât 1, nr. 6864; Müslim, Kasâme 28, nr. 1678.
3. Tirmizî, Diyât 7, nr. 1395; Nesâî, Tahrîmü'd-dem 2, nr. 3998; İbni Mâce, Diyât 1, nr. 2619.
4. Mâide 5/33.

﴿قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ﴾ "Kahrolsun o yalancılar!"[1] "Kahrolsun" demek, "Allah onlara lânet etsin!" demektir.

> Bazı tefsirlere göre, bu âyetteki "yalancılar" kelimesiyle, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme "sihirbaz, yalancı, şâir" diye iftirâ edenler kastedilmektedir.

"Allah kahretsin onları! Nasıl da haktan bâtıla doğru çevriliyorlar?"[2] "Allah onları kahretsin!" demek, "Allah onlara lânet etsin!" demektir.

> **"Allah kahretsin onları!"** demek, "Allah Yahudileri ve Hıristiyanları katletsin!" demektir. Aynı ifâde Tevbe sûresinde de geçmekte ve "Allah kahretsin onları!" ifâdesiyle aşağıda meâli verilen söz konusu âyette Yahudi ve Hıristiyanların kastedildiği açıkça görülmektedir: "Yahudiler: 'Üzeyir Allah'ın oğludur' dediler; Hıristiyanlar da: 'Mesîh Allah'ın oğludur' dediler. Onların geveleyip durduğu bu asılsız sözler daha önceki kâfirlerin sözlerine benzemektedir. Allah kahretsin onları! Nasıl da haktan bâtıla doğru çevriliyorlar?"[3]

Cenâb-ı Hak, Allah ve Resûlullah'ı incitmek ile mü'minleri incitmeyi birbirinden ayırmış;[4] mü'minlere eziyet edenleri, öldürmekten daha hafif bir cezâ ile meselâ dövmek ve azarlamak gibi başkalarına ibret olacak şekilde cezâlandırmayı emretmiştir. Mü'minleri incitenler hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de: "iftirâ ederek apaçık bir günah yüklenme!"[5] ifâdesinin kullanılması bunu göstermektedir.

Resûlullah'ın Hükmünü Kabul Etmeyenin Durumu

Allah'ı ve Resûlullah'ı incitmek, mü'minleri incitmekten daha ağır bir suç olduğu için ona ölüm cezâsı verilmiştir. Nitekim Allah Teâlâ bunun

1. Zâriyât 51/10.
2. Münâfikun 63/4.
3. Tevbe 9/30.
4. Yani Cenâb-ı Hak "Allah'ı ve Resûlünü incitenler" (Ahzâb 33/57) âyetinde geçen Allah ve Resûlullah'ı incitmek ile "Mü'min erkekleri ve mü'min kadınları işlemedikleri bir günah yüzünden incitenler de bir iftirâyı ve apaçık bir günahı yüklenmişlerdir." (Ahzâb 33/58) âyetinde geçen mü'minleri incitmeyi birbirinden ayırmıştır.
5. Ahzâb 33/58.

için şöyle buyurmuştur: "Rabbine yemin olsun ki, onlar aralarında meydana gelen anlaşmazlıklarda seni hakem yapmadıkça, sonra da verdiğin hükümlere,[1] içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan tamamen teslim olmadıkça, mü'min olamazlar."[2]

> Bu âyetin ashâb-ı kirâmdan Zübeyr ibni Avvâm ile Medineli bir Müslüman arasında geçen hurma bahçelerinin sulanmasına dâir olay üzerine indiğini "Resûl-i Ekrem'in Dünya Hayatına Dâir Sözleri" bahsinde genişçe anlatmıştık (bk. III, 54).

Bu âyet-i kerîmeye göre Cenâb-ı Hak, Resûlullah'ın verdiği hükümden dolayı içinde sıkıntı duyan, ona boyun eğip teslim olmayan kimsenin kalbinde îmân bulunmadığını ifâde buyurmuştur. Resûl-i Ekrem Efendimiz'de kusur bulan kimse bu âyet-i kerîmeye ters düşmüş, yani kalbinde îmân olmadığını göstermiş olur.

Şu âyet-i kerîmeler de bunu göstermektedir:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ﴾

"Ey îmân edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinden fazla yükseltmeyin; birbirinize bağırdığınız gibi ona bağırmayın. Yoksa yaptığınız iyilikler mahvolur gider de farkına bile varmazsınız."[3]

> Bir mü'minin sesinin, Resûlullah Efendimiz'in sesinden daha gür olması onun îmânına bir zarar vermez, amellerini boşa çıkarmaz. Ehl-i Sünnet'e göre küçük ve büyük günahlar yapılan iyiliklerin sevabını ortadan kaldırmaz. İnsanın yaptığı iyilikleri değersiz kılan şey, kâfir olmak yani dinden çıkmaktır. Mü'min de, saygısızlığından dolayı Resûlullah'ın karşısında onun sesini bastıracak derecede bağırırsa dinden çıkmış olur.

1. Verdiğin hüküm, onların aleyhlerinde bile olsa, onu tereddütsüz kabul etmeleri gerekir.
2. Nisâ 4/65.
3. Hucurât 49/2.

Ashâb-ı kirâmdan Sâbit ibni Kays ibni Şemmâs'ın, sesini Peygamber'in sesinden fazla yükseltmeme konusundaki pek ilginç kıssası için bk. "Resûlullah'a Saygı, Onu Yüceltme ve Ona Karşı Görevlerini Yerine Getirme" bahsi bk. II, 347.

Burada şu âyet-i kerîmeyi de hatırlamalıdır: "Peygamber'i birbirinizi çağırır gibi çağırmayın! Allah içinizden birbirinin arkasına gizlenerek sıvışıp gidenleri pek iyi biliyor. Peygamber'in emrine aykırı hareket edenler, başlarına bir belâ gelmesinden veya elem verici bir azaba uğramaktan sakınsınlar."[1]

Yapılan bir ameli değersiz yapan şey dinden çıkmaktır (kâfir olmaktır). İslâm dininden çıkan kimse de katledilir.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿وَإِذَا جَآءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ﴾ "Sana geldiklerinde de seni Allah'ın selâmlamadığı bir şekilde selâmlıyorlar."[2]

Hz. Âişe'nin anlattığı bir olay bu âyete açıklık getirmektedir. Hz. Âişe annemiz şöyle demiştir: Yahudilerden bazıları Peygamberimiz'in yanına gelerek selâm verdiler ve:

"Es-Sâmü aleyke, yâ Ebe'l-Kāsım (Ölüm senin üzerine olsun ey Ebü'l-Kāsım)", dediler. Peygamberimiz Efendimiz de:

"Ve aleyküm" buyurdu. Yahudilerin sözüne çok öfkelenen Hz. Âişe hiddetli bir şekilde:

"Aleykümü's-sâmü ve'l-la'netü (Allah sizin canınızı alsın, Allah'ın gazabı, lâneti sizin üzerinize olsun!)" dedi. Bunun üzerine Efendimiz:

"Âişe! Şüphesiz ki Allah her işte yumuşaklığı sever." buyurdu. Hz. Âişe de:

1. Nûr 24/63.
2. Mücâdele 58/8.

"Ne söylediklerini işitmedin mi?" deyince, Allah'ın Elçisi:

"Ben 've aleyküm (Sizin üzerinize olsun)' dedim ya!" buyurdu.[1]

Bu âyetin devamında Cenâb-ı Hak onlar için şöyle buyurmuştur: "Onları ancak Cehennem paklar. Oraya gireceklerdir. Varılacak ne kötü bir yerdir orası!"

Âyetin tamamı şöyledir: "Gizlice konuşmaktan men olunan o kimseleri görmedin mi? Yine kendilerine yasaklanan şeye dönüyorlar ve günah işlemek, düşmanlık etmek ve Peygamber'e karşı gelmek için fısıldaşıyorlar. Sana geldiklerinde de seni Allah'ın selâmlamadığı bir şekilde selâmlıyorlar. Üstelik birbirlerine: "Söylediğimiz şey yüzünden Allah bizi cezâlandırsa ya!" diyorlar. Onları ancak Cehennem paklar. Oraya gireceklerdir. Varılacak ne kötü bir yerdir orası!"[2]

Allah Teâlâ bir başka âyette önce şöyle buyurmuştur: "Onlardan bir kısmı da: 'O, her söylenene kulak veriyor' diyerek Peygamber'i incitirler."[3] daha sonra bu âyeti şöyle tamamlamıştır: "Allah'ın Resûlüne ezâ edip incitenlere pek acı bir azap vardır."

Âyet-i kerîmenin tamamı şöyledir: "Onlardan bir kısmı da: 'O, her söylenene kulak veriyor' diyerek Peygamber'i incitirler. De ki: 'O sizin iyiliğinize olanları dinleyen hayırlı bir kulaktır. O, Allah'a inanır, mü'minlerin sözlerine güvenir. Îmân edenleriniz için de bir rahmettir.' Allah'ın Resûlüne ezâ edip incitenlere pek acı bir azap vardır."

Daha sonra Cenâb-ı Hak aynı konuda şöyle buyurmuştur:

﴿وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ، قُلْ أَبِاللهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِؤُنَ. لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ، إِنْ نَعْفُ عَنْ طَائِفَةٍ مِنْكُمْ نُعَذِّبْ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ﴾

1. Buhârî, İstitâbetü'l-mürteddîn 4, nr. 6926-6928; Müslim, Selâm 10-12, nr. 2165-2166.
2. Mücâdele 58/8.
3. Tevbe 9/61.

"Kendilerine niçin alay ettiklerini sorsan: 'Biz öylesine eğlenip oynuyorduk.' derler. De ki: 'Allah ile âyetleriyle ve Allah'ın Resûlü ile mi eğleniyordunuz! Artık özür dilemeyin! Çünkü siz önce îmân edip, sonra tekrar kâfir oldunuz. Bir kısmınızı affetsek de; diğer bir kısmınızı suçlarında ısrar etmeleri yüzünden cezâlandıracağız.'"[1]

> Yukarıdaki âyet-i kerîmede: "Biz öylesine eğlenip oynuyorduk" dedikleri ifâde edilen kimseler Tebük seferine katılan münâfıklardır. Onlar Peygamber Efendimiz hakkında: "Şuna bakın bir de Suriye'nin kalelerini ve saraylarını fethetmek istiyor!" diye alay etmişlerdi. Bunu duyan Müslümanlar tarafından niçin öyle konuştukları sorulunca da: "Canım biz yol sıkıntısını azaltmak için öylesine konuşuyoruz." demişlerdi (Zemahşerî ve Beyzâvî gibi müfessirlerin ilgili âyetin tefsirinde naklettikleri bu rivâyetin kaynağı bulunamadı).

Tefsir âlimleri bu âyetteki "kâfir oldunuz" ifâdesini, "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şânına yakışmayan sözünüz yüzünden kâfir oldunuz" diye açıklamışlardır.

İcmâdan Deliller

Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme hakaret edenin kâfir olacağı konusunda âlimlerin icmâı bulunduğunu daha önce zikretmiş bulunuyoruz.

> Bu bölümün, "Resûl-i Ekrem'e Îmâ Yoluyla Dil Uzatan veya Onu Açıkça Küçümsemeye Kalkan Kimsenin Durumu" adlı birinci bâbının girişinden, "Kur'ân-ı Kerîm'den deliller"e kadar verilen bilgi, âlimlerin bu konudaki icmâını ortaya koymaktadır.

Sünnetten Deliller

Hz. Ali radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

"Bir peygambere söven kimseyi öldürünüz. Ashâbıma söveni de dövünüz."[2]

---

1. Tevbe 9/65-66.
2. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, VI, 260; Taberânî, *el-Mu'cemü's-sağîr* (*er-Ravdu'd-*

Kâ'b ibni'l-Eşref'in Katledilmesi

Sahîh-i Buhârî ve daha başka hadis kitaplarında rivâyet edildiğine göre, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Yahudi reislerinden Kâ'b ibni'l-Eşref'in (ö. 3/624) öldürülmesini emretmişti. Bu hadise göre Allah'ın Resûlü: "Kim Kâ'b ibn'i-Eşref'in hakkından gelmek ister; çünkü o Allah'a ve Resûl'üne eziyet etmektedir?" buyurmuştu. Ve onu, diğer müşriklere yaptığının aksine, İslâm'a dâvet etmeden gizlice öldürecek kimseyi de görevlendirip göndermişti.

> Burada şunu belirtelim: Resûlullah Efendimiz diğer müşriklere savaş açmadan önce onları İslâm Dini'ne dâvet eder, kabul etmedikleri takdirde onlarla savaşırdı.

Allah'ın Elçisi Kâ'b ibni'l-Eşref'i öldürmenin gerekçesi olarak da kendisine eziyet etmesini göstermişti. Bu da Peygamber Efendimiz'in onu müşrik olduğu için değil, Allah'a ve Resûl'üne eziyet ettiği için öldürdüğünü göstermektedir.

> Kâ'b ibni'l-Eşref İslâm'a düşmanlığı ile tanınan ve Medine'de yaşayan bir Yahudi şâiriydi. Bedir Gazvesi'nde, yetmiş müşrik savaşçısının ölmesine pek üzüldü, kırk adamını alarak Mekke'ye gitti ve söylediği şiirlerle Kureyşlileri Peygamber Efendimiz'e karşı savaşmaya iknâ etti. Bir yandan da **hem İslâmiyet, hem Peygamber Efendimiz ve hem de sahâbe aleyhinde şiirler söylemeye devam etti.** Resûl-i Ekrem Kâ'b ibni'l-Eşref'in bu tutumundan çok rahatsız oldu ve onun tesirsiz hâle getirilmesini istedi. Olay şöyle meydana geldi:
>
> Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem "Kim Kâ'b ibni'l-Eşref'in hakkından gelmek ister; çünkü o Allah'a ve Resûl'üne eziyet etmektedir?" buyurunca, ashâb-ı kirâmdan Muhammed ibni Mesleme el-Ensârî (v. 43/663) ayağa kalktı ve: "Yâ Resûlallah! Onu benim öldürmemi

dânî), I, 393, nr. 659; burada hadisin metni şöyledir: "Peygamberlere söven katledilir, ashâba sövene değnek vurulur." Bazı hadis kitaplarında da Resûl-i Ekrem'in: "Ashâbıma sövene Allah lânet etsin!" buyurduğu rivâyet edilmiştir (İbnü Ebî Şeybe, *el-Musannef* [Avvâme], XII, 179, nr. 33086; Bezzâr, *Müsned* [Âdil ibni Sa'd], XII, 155, nr. 5753; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* [İvezullah], II, 236, nr. 1846).

ister misin?" diye sordu. Resûl-i Ekrem de ona izin verdi. Bunun üzerine Muhammed ibni Mesleme, Peygamber Efendimiz'den Kâ'b ibni'l-Eşref'in yanında kendisi aleyhinde konuşabilmek için de izin istedi; Allah'ın Elçisi ona istediği şeyi söylemesine izin verdi. İbni Mesleme hazretleri ashâb-ı kirâmdan dört kişi seçti, bunlardan biri Kâ'b ibni'l-Eşref'in süt kardeşi şâir Ebû Nâile el-Ensârî idi. Dördü birden Kâ'b ibni'l-Eşref'in kalesine gittiler. Muhammed ibni Mesleme Peygamber Efendimiz'den "şu adam" diye söz ederek onun kendilerinden ağır vergiler istediğini, fakat onun istediğini verecek imkânları olmadığı için kendisinden borç almaya geldiklerini söyledi. Kâ'b: "O sizin daha çok canınızı sıkacak" deyince de, "Ne yapalım, bir kere ona uymuş bulunduk. Şimdilik onu bırakmayı uygun görmüyoruz, işin nereye varacağına bakacağız." dedikten sonra ondan borç istedi. Kâ'b ibni'l-Eşref de onlardan rehin olarak eşlerini istedi. Onlar Kâ'b'ın yakışıklı bir adam olduğunu, eşlerini ona rehin bırakamayacaklarını söyleyince, oğullarını rehin bırakmalarını istedi. Onlar da böyle bir şeyin çocukları için hayat boyu utanç vesilesi olacağını söyleyerek silahlarını ve zırhlarını rehin bırakmayı teklif ettiler, o da kabul etti. Muhammed ibni Mesleme, Kâ'b ibni'l-Eşref'in süt kardeşi Ebû Nâile ile birlikte, anlaştıkları şekilde bir gece ona gittiler. İbni Mesleme kaleye iki kişi daha sokmuş ve onlara Kâ'b ibni'l-Eşref'i öldürme plânını anlatmıştı. Güzel kokular sürünmüş olan Kâ'b, güzel elbiseler içinde onların yanına gelince, Muhammed ibni Mesleme onun pek güzel kokan saçını koklamak için izin istedi. Kâ'b buna izin verince, başını sıkıca tuttu, arkadaşları da onu öldürdüler.[1]

Bu olay hicretin 3. yılı Ramazan ayında meydana gelmiştir. Kâ'b ibni'l-Eşref'in öldürülmesi üzerine Yahudiler hayatlarından endişe ettiler ve Peygamber Efendi-

1. Buhârî, Meğâzî 15, nr. 4037; Müslim, Cihâd 119, nr. 1801.

miz'le, Müslümanlara ihânet etmemek üzere antlaşma yaptılar.

Burada olayın başkahramanı Muhammed ibni Mesleme hakkında da biraz bilgi verelim: On oğlundan beşi sahâbî olan bu yiğit adam Uhud Gazvesi'nde Resûl-i Ekrem Efendimiz'e vücûdunu kalkan yapmış ve onu oğullarıyla birlikte korumuştu. Hudeybiye'de ve Hayber Gazvesi'nde de Resûlullah'ı koruyanlardan biriydi. Sadece Tebük Gazvesi'ne katılamadı; çünkü Resûl-i Ekrem Efendimiz Tebük'e giderken onu Medine'de kendi yerine vekil bırakmıştı. Muhammed ibni Mesleme, hemen bütün gazve ve seriyyelerin planlama ve uygulamasında hizmet etti. Gazvelerde gösterdiği yiğitlik dolayısıyla "Resûlullah'ın atlısı (fârisü nebiyyillâh)" unvanıyla tanınırdı.

Yahudi Ebû Râfi'in Katledilmesi

Resûlullah Efendimiz aynı sebeple Yahudi Ebû Râfi'i de (v. 5/627) öldürtmüştür. Ashâb-ı kirâmdan Berâ bin Âzib[1] (v. 71/690) radıyallahu anh şöyle demiştir: "Ebû Râfi' Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme eziyet eder, (servetiyle de) onun düşmanlarını desteklerdi."

Berâ bin Âzib: "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Ensâr'dan bazısını Yahudi Ebû Râfi' Selâm'ı katletmek üzere gönderdi, başlarına da Abdullah ibni Atîk'i başkan tâyin etti. Ebû Râfi' Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme eziyet eder, servetiyle de onun düşmanlarını desteklerdi." dedikten sonra olayın nasıl olduğunu anlatmıştır. Buna göre, çok zengin olan Ebû Râfi' Hayber'de kendine ait sağlam bir kalede yaşardı. Abdullah ibni Atîk arkadaşlarıyla onun kalesine gitti ve orada arkadaşlarından ayrıldı, alaca karanlıkta içeri girenlerle birlikte kaleye girdi ve kapıcının kale anahtarlarını nereye astığını gördü. Herkes istirahata çekilince Ebû Râfi'in yattığı

1. Berâ bin Âzib hakkında bilgi için bk. I, 249.

odaya girdi. Nerede yattığını göremedi. "Ebû Râfi!" diye seslendi ve sesin geldiği yere doğru giderek ona kılıcını sapladı, fakat öldüremediğini anladı. Onun sesini duyup da yardıma gelmiş biri gibi sesini değiştirerek "Sana ne oldu?" diye sordu. Bu defa onu öldürdü. Fakat dışarı çıkarken merdivenden düşüp bacağını kırdı. Kırığı bir sargıyla sardıktan sonra, yerini tesbit ettiği kale anahtarını alarak kapıyı açtı ve arkadaşlarının yanına vardı. Oradan da hep birlikte Resûl-i Ekrem Efendimiz'in yanına gittiler. Allah'ın Elçisi mübârek eliyle Abdullah ibni Atîk'in kırık bacağını sıvazlayınca ayağı iyileşti.[1]

Abdullah ibni Hatal'ın Katledilmesi

Resûl-i Ekrem Efendimiz Mekke'nin fethedildiği gün (8/630) yine aynı sebeple Abdullah ibni Hatal'ın ve onunla birlikte Resûlullah'a hakaret içeren şarkılar söyleyen iki câriyesinin öldürülmesini emretmiştir.

İbni Hatal Müslüman olmuş, Resûl-i Ekrem onu zekât memuru olarak görevlendirmiş, yanına da hizmetinde bulunmak üzere Ensâr'dan birini vermişti. İbni Hatal, bir yerde konakladıkları zaman yardımcısına bir teke kesip hazırlamasını söylemiş, kendisi de yatıp uyumuştu. Uyandığı zaman emrinin yerine getirilmediğini görünce o zâtı öldürmüş, sonra da irtidat etmişti. Bununla da kalmamış, iki câriyesine Fahr-i Âlem Efendimiz'i hicveden şarkılar söyletir ve onları zevkle dinlerdi. Allah'ın Elçisi onunda iki câriyesinin de Kâbe'nin örtüsüne tutunmuş bile olsalar ele geçirilince öldürülmelerini emretti. Mekke'nin fethedildiği gün sahâbeden biri Resûl-i Ekrem Efendimiz'e gelerek İbni Hatal'ın canını kurtarmak için Kâbe'nin örtüsüne sarılmış öylece durduğunu söyledi. Allah'ın Resûlü "Onu öldürün!" buyurunca sahâbîler kendisini öldürdüler.[2]

1. Buhârî, Cihâd 155, nr. 3022, Meğâzî 16, nr. 4038-4040.
2. Buhârî, Cezâü's-sayd 18, nr. 1846, Cihâd 169, nr. 3044; Müslim, Hac 450, nr. 1357; İbni Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye* (Sekkā), IV, 52-53.

Bir başka hadiste rivâyet edildiğine göre bir adam Peygamber aleyhisselâma sövüp hakaret ederdi. Allah'ın Elçisi: "Kim şu düşmanımın hakkından gelmek ister?" diye sordu. Hâlid ibni Velîd: "Onu ben öldürmek isterim!" deyince, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Hâlid'i o adama gönderdi, o da onu öldürdü.[1]

Peygamber aleyhisselâm kendisini incitip hakaret eden Nadr ibni'l-Hâris ve Ukbe bin Ebî Muayt gibi kâfirlerin de öldürülmesini emretmiştir.

> Bu iki kâfirden **Nadr ibni'l-Hâris**, Kureyş kabilesinin önde gelenlerinden ve Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemi en çok rahatsız eden azılı kâfirlerden biriydi. Bedir Gazvesi'nde esir edildi ve Peygamber Efendimiz'in emriyle Hz. Ali tarafından öldürüldü.[2] **Ukbe bin Ebî Muayt** da, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme en çok eziyet eden azılı kâfirlerden biriydi. Resûl-i Ekrem Efendimiz Kâbe'nin yanında namaz kılarken Ebû Cehil ve yandaşlarının teşvikiyle yeni boğazlanan bir devenin döl yatağını, içindeki pisliklerle birlikte alıp getiren ve onu secdeye vardığı zaman Resûl-i Ekrem Efendimiz'in mübârek sırtına koyan o idi.[3] Birkaç satır aşağıda onun öldürülmesiyle ilgili bilgi gelecektir.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Mekke fethinden önce ve sonra Allah'ın Resûlü'ne eziyet eden bazı müşriklerin yakalanıp katledilmesini istedi. Bunlardan, yakalanmadan önce Müslüman olanlar kurtuldu;[4] diğerleri yakalanıp öldürüldü.

Hadis âlimi Ebû Bekir el-Bezzâr'ın[5] (v. 292/905) Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümâdan rivâyet ettiğine göre Ukbe bin Ebî Muayt (boynu vurulmadan önce) şöyle seslendi:

---

1. Bu hadisin kaynağı bulunamamıştır. Biraz aşağıda gelecek rivâyette Resûl-i Ekrem Efendimiz'in kendisine hakaret eden bir kadını öldürmek üzere Hâlid ibni Velîd'i görevlendirdiği görülmektedir.
2. İbni Abdülber, *el-İstî'âb*, III, 567; Ziriklî, el-A'lâm, VIII, 357.
3. Müslim, Cihâd 107-110, nr. 1794.
4. Boyunları vurulmadan önce Müslüman olanlardan biri "Kasîdetü'l-Bürde" veya "Bânet Suâd" kasidesi diye ünlü kasidenin şâiri Kâ'b ibni Züheyr (v. 24/645) olup bundan sonraki bahiste hakkında bilgi verilmiştir.
5. Ebû Bekir Bezzâr hakkında bilgi için bk. I, 390.

"Ey Kureyş halkı! Niçin sadece ben, döğüşerek değil de boynu vurularak öldürülüyorum?" Resûl-i Ekrem Efendimiz ona şu cevabı verdi:

"Sen önce Allah'ı inkâr ettiğin için, sonra da Allah'ın Resûlü'ne iftirâ ve hakaret ettiğin için böyle öldürülüyorsun!"[1]

Yemenli muhaddis Abdürrezzâk es-San'ânî'nin[2] (v. 211/827) *el-Musannef*'inde rivâyet ettiğine göre bir adam Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme hakaret etmişti. Allah'ın Elçisi "Kim şu düşmanımın hakkından gelmek ister?" diye sordu. Zübeyr ibni Avvâm: "Ben gelirim!" dedi; sonra onu çarpışarak öldürdü.[3]

Yine Abdürrezzâk es-San'ânî'nin *el-Musannef*'inde rivâyet ettiğine göre, bir adam Allah'ın Elçisine iftirâ ettiği için, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem Hz. Ali ile Zübeyr ibni Avvâm'ı onu öldürmekle görevlendirdi.[4]

> Bu olay şöyle meydana gelmiştir: Bir adam Ensâr köylerinden birine giderek: "Beni buraya Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem gönderdi ve beni falan hanımla evlendirmenizi emretti." dedi. O hanımın âilesinden biri: "Peygamber Efendimiz'in böyle bir şey yapacağını sanmıyorum. Ama bunu misafir edip kendisine ikrâmda bulunun. Ben Resûlullah Efendimiz'in yanına gidip işin doğrusunu öğrenip geleceğim." dedi. Sonra doğruca Resûl-i Ekrem Efendimiz'in yanma gidip adamın söylediklerini anlattı. Bunun üzerine Allah'ın Elçisi Hz. Ali ile Zübeyr ibni Avvâm'ı görevlendirerek: "Ona yetişeceğinizi sanmıyorum, ama kendisini bulduğunuzda öldürün." buyurdu. Hz. Ali ile Hz. Zübeyr köye vardıklarında onu bir yılanın sokup öldürdüğünü gördüler.[5]

1. Heysemî, *Keşfü'l-estâr* (A'zamî), II, 320, nr. 1781; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, VI, 89.
2. Abdürrezzâk es-San'ânî hakkında bilgi için bk. II, 466.
3. Abdürrezzâk, *el-Musannef* (A'zamî), V, 237, 307, nr. 9477, 9704.
4. Abdürrezzâk, *el-Musannef* (A'zamî), V, 308, nr. 9707.
5. Ma'mer ibni Râşid, *el-Câmi'*, XI, 261, nr. 20495, Abdürrezzâk'ın *el-Musannef*'inin sonunda; Beyhakī, *Delâilü'n-nübüvve* (Kal'acî), VI, 284.

"Sana Hakaret Eden Babamı Öldürdüm"

Kâdî ve muhaddis İbni Kâni'in[1] (v. 351/962) rivâyet ettiğine göre bir adam Peygamber Efendimiz'in yanına gelerek: "Yâ Resûlallah! Babamın senin hakkında çok çirkin bir söz söylediğini duydum ve onu öldürdüm!" dedi. Allah'ın Resûlü, bu davranışı hatâlı görüp de ona niçin böyle bir şey yaptın demedi.[2]

Dişleri Sökülen Şarkıcı

Hz. Ebû Bekir döneminde ashâb-ı kirâmdan Muhâcir ibni Ebî Ümeyye[3] (v. 12/633) Yemen vâlisi idi. Yemen'de bir kadının dinden çıkıp (irtidâd edip) Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme hakaret içeren şarkılar okuduğunu duydu. Bunun üzerine onun elini kestirdi, ön dişlerini söktürdü. Bunu haber alan Hz. Ebû Bekir ona: "Eğer böyle yapmayıp durumu bana haber verseydin, o kadını öldürmeni emrederdim; çünkü peygamberlere hakaretin cezâsı diğer cezâlara benzemez." dedi.[4]

> Buradaki rivâyete göre Muhâcir ibni Ebî Ümeyye Yemen'de vâli iken ona iki şarkıcı kadını getirdiler. Biri şarkılarında Peygamber Efendimiz'e hakaret etmiş, diğeri ise Müslümanları hicvetmişti. Muhâcir radıyallahu anh, Resûlullah Efendimiz'e hakaret edenin elinin kesilip ön dişlerinin sökülmesini emretti; Müslümanları hicveden şarkıcının ise elinin kesilmesini, ön dişlerinden birinin sökülmesini emretti. Hz. Ebû Bekir olayı haber alınca, vâlisine yukarıda zikri geçen mektubu yazdı.

1. İbni Kâni' hakkında bilgi için bk. I, 530.
2. İbni Hacer, *el-İsâbe* (Bicâvî), V, 739.
3. Muhâcir ibni Ebî Ümeyye el-Kureşî el-Mahzûmî ümmehâtü'l-mü'minîn'den Ümmü Seleme annemizin kardeşidir. Asıl adı Velîd'dir. Hicretin 5. yılında Müslüman olup Medine'ye hicret edince, Velîd adını beğenmeyen Peygamber Efendimiz ona Muhâcir diye hitap ettiği için hep bu adla anılmıştır. Resûlullah'ın San'a vâlisi ve zekât memuru da olan Muhâcir, Fahr-i Âlem Efendimiz'in vefâtından sonra meydana gelen ridde (dinden dönme) olaylarının bastırılmasında pek değerli hizmetler yapmıştır.
4. Müttakī el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl* (Sekkâ), V, 568, nr. 13992.

"Onun İçin İki Keçi Bile Toslaşmaz"

Hatme kabilesinden bir kadın Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemi hicvetmişti. Resûlullah Efendimiz "Bu kadının işini benim için kim bitirmek ister?" diye sorunca, aynı kabileden bir sahâbî: "Yâ Resûlallah! Onun hakkından ben gelirim!" dedi. Sonra da gidip o kadını öldürdü; durumu Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme bildirince Allah'ın Elçisi "Onun için iki keçi bile toslaşmaz!" buyurdu.

İki Cihân Güneşi Efendimiz'i şiirleriyle hicveden kadın, Hatme kabilesinden Mervân kızı Asmâ idi. Hicretin 2. yılının sonlarına doğru onu ortadan kaldırma görevini aynı kabileden Umeyr ibni Adî el-Hatmî üstlendi. Görevini yerine getirip durumu Efendimiz'e bildirdi ve onu öldürdüğü için kendisine bir zarar gelip gelmeyeceğini sordu. Allah'ın Resûlü o kadının değersiz biri olduğunu, kimsenin onun ortadan kaldırılmasını önemsemeyeceğini anlatmak için "Onun için iki keçi bile toslaşmaz!" buyurdu.[1] İlk defa Peygamberler Sultanı Efendimiz'in söylediği bu mesel, bir şahsın önemsiz olduğunu, şâyet o öldürülse bile kimsenin onun ardına düşmeyeceğini, onun için kan bedeli veya kısas istemeyeceğini anlatmak için söylenir. Denizde boğulup giden Firavun ile ordusunun değersizliğini, onlar için kimsenin üzülmediğini anlatmak için Allah Teâlâ'nın ifâde buyurduğu "Gök ve yer onlara ağlamadı!"[2] âyet-i kerîmesi de böyledir.

Âmânın Câriyesi

Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümânın rivâyet ettiğine göre, sahâbeden âmâ bir zâtın, bir ümmü veled'i vardı.[3] Bu kadın, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem hakkında kötü sözler söylerdi; efendisinin

1. İbni Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, II, 27-28; Müttakī el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl* (Sekkā), XII, 429, nr. 35491.
2. Duhân 44/29.
3. "Çocuk annesi" anlamındaki "ümmü veled", efendisinden çocuk doğuran câriye demektir. Böyle bir câriye başkasına satılmaz, efendisi ölünce de hürriyetine kavuşur.

engellemesine rağmen Resûlullah'a hakaret ederdi. Yine bir gece bu kadın Peygamber Efendimiz'in şânına yakışmayan sözler söylemeye başlayınca efendisi onu öldürdü; sonra da Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin huzûruna çıkıp durumu haber verdi. Peygamber Efendimiz o kadının demi heder edilenlerden olduğunu beyân etti.

> Resûl-i Ekrem Efendimiz bu cümle ile onun öldürülmeyi hakettiğini, bu gibilerin öldürülmesinden dolayı onu öldürenin diyet ödemek zorunda olmadığını ve hakkında kısas gerekmediğini belirtti.[1] *Sünen-i Nesâî*'de İbni Abbâs tarafından rivâyet edilen hadîs-i şerîf şöyledir: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem zamanında âmâ bir adamın iki çocuğunu doğurmuş bir câriyesi vardı. Bu kadın Resûl-i Ekrem Efendimiz'e çok hakaret ederdi. O sahâbî böyle konuşmaması için câriyesini ne kadar uyardıysa da kadın bildiğinden vazgeçmezdi. Bu sahâbî olayı şöyle anlattı: "Bir akşam Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemden söz ettim. O da yine onun hakkında kötü sözler söyledi. Artık dayanamadım. Hançeri alıp karnına sapladım ve üzerine abanıp onu öldürdüm. Sabahleyin onun öldüğü Peygamber Efendimiz'e haber verildi; o da sahâbîleri toplayıp bir konuşma yaptı ve: 'Bu işi, üzerinde hakkım olan kim yaptıysa, ayağa kalkıp Allah için söylesin!' buyurdu. O âmâ adam sendeleyerek Peygamber Efendimiz'in yanına geldi ve şunları söyledi: 'Yâ Resûlallah! O kadının sahibi benim; o benim ümmü veledim idi. Bana son derece iyi davranırdı. Ondan iki inciyi andıran iki de oğlum oldu. Fakat o kadın sana dil uzatıp küfrederdi. Onu bundan vazgeçirmek için çok uğraştım, ama beni dinlemedi. Dün geceydi; seni anmıştım, o yine sana küfretmeye başladı. Ben de hançeri alıp karnına sapladım ve onu öldürdüm.' Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: 'Şâhit olun ki, o kadının demi heder edilmiştir.'"

1. Hadis için bk. Ebû Dâvûd, Hudûd 2, nr. 4361; Nesâî, Tahrîmü'd-dem 16, nr. 4081.

Halîfeye Değil, Resûlullah'a Hakaret Eden Öldürülür

Ashâb-ı kirâmdan Ebû Berze el-Eslemî[1] (v. 65/685) şöyle demiştir: "Hz. Ebû Bekir'in halîfelik yıllarında bir gün onun yanında bulunuyordum." Müslümanlardan bir adama kızdı. Mâlikî fakihi ve muhaddis Kādî İsmâil'in[2] (v. 282/896) ve daha birçok imâmın bu rivâyet hakkında söylediğine göre bu adam Hz. Ebû Bekir'e hakaret etmişti.

Nesâî'nin rivâyetine göre Ebû Berze şöyle demiştir: "Ebû Bekir'in yanına gitmiştim, o sırada bir adama çok kızmıştı; adam da halîfeye aynı şekilde cevap verdi."

Ebû Berze sözüne şöyle devam etti: "Ben Hz. Ebû Bekir'e:

'Ey Resûlullah'ın halîfesi! İzin ver de, onun boynunu vurayım!' dedim. Halîfe bana şunu söyledi.

'Yerine otur! Sadece Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme hakaret edenin boynu vurulur.'"[3]

> *Sünen-i Nesâî*'deki bir başka rivâyete göre Ebû Berze el-Eslemî şöyle demiştir: "Ben:
>
> 'Ey Resûlullah'ın halîfesi! Eğer emredersen, vallahi onun boynunu vururum!' deyince, halîfenin başından aşağı soğuk bir su dökülmüş gibi oldu ve öfkesi kayboldu. Sonra da bana:
>
> 'Allah hayrını versin emi, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden başka biri için hakaret etti diye adam öldürülmez' dedi."[4]
>
> Ebû Berze'nin, halîfeden, o adamı öldürmek için izin istemesi, onun Resûl-i Ekrem Efendimiz'e yaptığı benzeri bir teklifini hatıra getirmektedir: Abdüluzzâ bin Ha-

1. Adı Nadle ibni Ubeyd el-Eslemî olmakla beraber, daha çok Ebû Berze künyesiyle meşhûr oldu. Ebû Berze ilk Müslümanlardandı. Hayber, Mekke'nin fethi, Huneyn Gazvesi ve daha başka gazvelerde bulundu. Sıffîn Savaşı'nda Hz. Ali tarafında yer aldı, Horasan fetihlerine katıldı. Ebû Berze kırk yedi hadis rivâyet etti.
2. Cehdamî diye ünlü Kādî İsmâil hakkında bilgi için bk. II, 499.
3. Ebû Dâvûd, Hudûd 2, nr. 4363; Nesâî, Tahrîmü'd-dem 17, nr. 4088.
4. Nesâî, Tahrîmü'd-dem 17, nr. 4086.

tal Müslüman olmuş, daha sonra irtidat etmiş, bununla da kalmayıp Peygamber Efendimiz'e ve İslâm Dini'ne hakaret edip durmuştu. Mekke fethedilince, Resûlullah Efendimiz benzeri kâfirlerle birlikte onun da kanını heder etmişti. O gün Abdüluzzâ bin Hatal, aklınca Kâbe'nin örtülerine tutunarak canını kurtarmaya çalışmıştı. Ebû Berze el-Eslemî Peygamber Efendimiz'e onu göstererek:

"Yâ Resûlallah! Şunun hakkından gelmeme izin ver!" deyince, Peygamber Efendimiz ona:

"Yol üzerindeki rahatsız ediciyi kaldır da sevabı senin olsun." buyurmuştu.[1]

Mâlikî âlimlerinden Kādî Ebû Muhammed ibni Nasr[2] (v. 422/1031) şöyle demiştir: "Hz. Ebû Bekir 'Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme hakaret edenin boynu vurulur' deyince, orada bulunan sahâbeden hiçbiri ona itiraz etmemiştir. İslâm âlimleri de Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemi son derece öfkelendiren veya ona eziyet edip hakarette bulunan kimsenin öldürülmesi gerektiğini söylerken bu hadise dayanmışlardır."

Halîfe Ömer ibni Abdilazîz'in[3] (v. 101/719) Kûfe vâlisine yazdığı mektup da Resûlullah'a hakaret edenin öldürüleceğine delildir. Kûfe vâlisi, Halîfe Ömer ibni Abdilaziz'e bir mektup yazmış ve ona "Hz. Ömer'e hakaret eden birinin öldürülüp öldürülmeyeceğini sormuştu. Halîfe de ona şu cevabı vermişti:

"Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden başkasına hakaret eden bir Müslüman öldürülemez. Ancak Allah'ın Resûlü'ne hakaret eden kimsenin kanını dökmek helâldir."

---

1. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, IV, 423, 424.
2. Ebû Muhammed Abdülvehhâb ibni Alî bin Nasr et-Tağlibî hakkında bilgi için bk. II, 414.
3. Halîfe Ömer ibni Abdilazîz tâbiîn neslinin büyük sîmâlarından biridir. Annesi Leylâ binti Âsım, Hz. Ömer'in torunudur. Örnek yaşayışı sebebiyle İslâm ümmeti onun için "Hulefâ-i Râşidîn'in beşincisi" demiştir. İki yıl halîfelik yaptıktan sonra kırk yaşında vefât etmiştir.

Resûlullah'a Hakaret Edenin Öldürüleceği Konusunda İcmâ Vardır

Abbâsî Halîfesi Hârûnürreşîd (v. 193/809), İmâm Mâlik'e, Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme hakaret eden birine Iraklı fakihlerin değnek cezâsı (celde) verdiklerini[1] söyleyerek onun bu konudaki kanaatini sordu. İmâm Mâlik böyle fetvâ verenlere kızdı ve şunları söyledi:

"Ey mü'minlerin emiri! Peygamberlerine hakaret ettikten sonra bu ümmetin doğru yolda kalması mümkün olabilir mi? Peygamberlere hakaret edilenler öldürülür; Peygamber aleyhisselâmın ashâbına hakaret edenlere ise (iftirâ cezâsı olarak) değnek vurulur."

Iraklı fakihlerin Halîfe Hârûnürreşîd'e, Peygamber Efendimiz'e hakaret edenin öldürülmeyip dövüleceğine dâir fetvâ verdiğini, İmâm Mâlik'in fetvâlarını derleyen ve onun hayatına dâir eser yazanların çoğu ve tarihçiler de nakletmiştir. Halîfe Hârûnürreşîd'e söylendiği şekilde fetvâ veren Iraklı fakihlerin kimler olduğunu bilmiyorum. Hâlbuki biz Iraklı fakihlerin, Resûlullah'a hakaret eden kimsenin öldürülmesi gerektiği kanaatinde olduklarını daha önce de söylemiştik. Resûlullah'a hakaret edenin öldürülmeyip dövüleceğine dâir fetvâ, belki de şerî ilimler konusunda pek tanınmayan veya fetvâlarına güvenilmeyen yahut gerçeği araştırmayıp hevâ ve hevesinin peşinden giden kimseler tarafından verilmiştir. Hârûnürreşîd'in İmâm Mâlik'e naklettiği Iraklıların fetvâsı, belki de Resûlullah'a hakaret anlamı taşımayan bir söz hakkındadır. Bu durumda fetvâ verenler arasında yaşanan ihtilâfın, acaba o söz hakaret sayılır mı, sayılmaz mı şeklindeki bir ihtilâf olduğu anlaşılmaktadır. Belki de dövülmesine dâir fetvâ verilen kimse, Resûlullah hakkında söylediği ağır sözden dolayı pişmanlık duyup tövbe eden biridir.[2] Bir ihtimâl de Halîfenin sözü edilen fetvâyı İmâm Mâlik'e aynen naklememiş olmasıdır. Yoksa daha önce de söylediğimiz gibi, Peygamber Efendimiz'e hakaret eden kimsenin katledileceğine dâir âlimler görüş birliği (icmâ) etmişlerdir.

1. Değnek cezâsı, Resûlullah'a iftirâ ettiği kanaatiyle verilmiş olmalıdır.
2. Genellikle âlimler, bu bahsin baş tarafında söylendiği üzere, Resûlullah'a hakaret eden kimsenin tövbesine bakılmayıp öldürülmesi gerektiği görüşündedir.

Resûl-i Ekrem'e Hakaret Eden Kâfirdir

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi küçümseyen ve ona hakaret edenin öldürülmesi gerektiği akıl ve kıyas yoluyla da bilinir. **Allah'ın Elçisini küçümseyip hakaret eden kimsenin inancı bozuk, niyeti kötü ve kâfir olduğu** ortaya çıktığı için âlimlerin büyük çoğunluğu onun irtidat ettiğini söylemişlerdir. Peygamber aleyhisselâma hakaret edenin kâfir olduğunu Şamlı âlimler İmâm Mâlik ile Abdurrahman el-Evzâî'den rivâyet etmişlerdir. Fakih, muhaddis ve müfessir Süfyân es-Sevrî ile İmâm Ebû Hanîfe ve diğer Kûfeli âlimlerin görüşü de böyledir.

İmâm Mâlik'ten rivâyet edilen bir başka görüş de şöyledir: Bir kimsenin Peygamber aleyhisselâma hakarette bulunması onun kâfir olduğunu gösterdiği için öldürülür. O şahsın kâfir olduğuna açıkça hükmedilmese bile durum böyledir. Ama devamlı olarak Resûlullah'a hakaret ediyor, hakaret ettiğini inkâr etmiyor ve hakaretinden vazgeçmiyorsa o düpedüz kâfirdir.

Resûlullah ile Alay Edenler Kâfirdir

Bir kimsenin Resûl-i Ekrem'e hakaretten vazgeçmemesi, onun peygamberliğini yalanlaması, kendisinin açıkça kâfir olduğunu gösterir veya onunla alay etmiş ve onu yermiş olur. Bir şahsın Peygamber aleyhisselâm ile alay edip onu yerdiğini itiraf etmesi ve bundan dolayı tövbe etmemesi, yaptığı bu işi helâl gördüğünü ortaya koyar ki, bu da bir küfürdür; dolayısıyla o kimse de kesinlikle kâfirdir.

Allah Teâlâ Resûlullah Efendimiz ile alay ettiğini ve onu yerdiğini itiraf edenler için şöyle buyurmuştur: "Din ve Peygamber aleyhine olumsuz bir şey söylemedik diye Allah'a yemin ediyorlar; hâlbuki dinden çıkmalarına sebep olan o kelimeyi söylediler, İslâm'a girdikten sonra tekrar kâfir oldular."[1]

> Âyet-i kerîmede kendilerinden söz edilenler münâfıklar olup onlar Resûl-i Ekrem Efendimiz'i öldürmek istemişlerdir. Bu âyet-i kerîmenin devamında olup, Kādî İyâz'ın buraya almadığı "Onlar ellerinin erişemeyeceği şeye yeltendiler" ifâdesi bunu açıkça göstermektedir. Olay şöyledir:

1. Tevbe 9/74.

"Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ordusuyla birlikte Tebük Gazvesi'nden dönerken bir dağ yoluna saptı ve orduya 'Resûlullah yukarıdaki dağ yolundan gidecek; kimse o yoldan gitmesin!' diye ilan ettirdi. Huzeyfe bin Yemân, Allah'ın Elçisi'nin devesini yularından çekiyor, Ammâr ibni Yâsir de deveyi sürüyordu. İşte o sırada yüzleri maskeli birkaç adam arkadan gelip, Resûlullah'ın devesini süren Ammâr'ın üzerine yürüdü. Ammâr da geri dönüp onların develerinin yüzüne vurmaya başladı. Huzeyfe onun imdadına yetişti. Peygamber Efendimiz Huzeyfe'ye 'Yeter, yeter' buyurdu ve adamlar dönüp gidince devesinden indi. Allah'ın Elçisi Ammâr ile konuşmaya başladı:

'Ammâr! Adamları tanıdın mı?'

'Hayır, adamların yüzleri maskeliydi, ancak develerini tanıyabildim.'

'Peki, maksatlarını anlayabildin mi?'

'Bunu Allah ve Resûlü bilir.'

'Onlar Resûlullah'ın devesini ürkütüp kendisini uçurumdan aşağı yuvarlamak istediler.'

Daha sonra Ammâr Peygamber Efendimiz'in ashâbından bir adama:

'Allah aşkına bana söyle. O gün dağ yoluna sapan adamlar kaç kişiydiler?' diye sordu. Adam "on dört kişi" olduklarını söyleyince, Ammâr 'Sen de onlardan isen, demek ki on beş kişiydiler.' dedi. Resûlullah bunlardan üçünün adını açıkladı. Onlar da, o gün Peygamber Efendimiz'in: 'Kimse dağ yolundan gitmeyecek.' şeklindeki ilanını işitmedikleri için o yola saptıklarını, diğer adamların niyetini ise bilmediklerini söylediler."[1]

1. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, V, 453-454, 390-391; Heysemî, Mecmau'z-zevâid, I, 110, VI, 195; Kandemir, Zavalsız, Şimşek, *Âyet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Tevbe 9/74. âyetin dipnotu.

"Muhammed'in Dediği Doğruysa, Eşekten Beter Olalım!"

Tefsir âlimleri bu âyet-i kerîmeyi açıklarken şöyle demişlerdir: Âyette geçen, "dinden çıkmalarına sebep olan o kelimeyi söylediler" ifâdesiyle, münâfıkların: "Eğer Muhammed'in dediği doğru çıkarsa, eşekten beter olalım!" demeleri kastedilmiştir.

> Medineli Cülâs ibni Süveyd, Müslüman olduğunu ileri sürmesine rağmen Müslüman değil, münâfıktı. Birçok münafığın da katıldığı Tebük seferinde:
>
> "Eğer Muhammed'in dediği doğru çıkarsa, eşekten beter olalım!" demişti. Yeğeni ve üvey oğlu Umeyr ibni Saîd ise samimi bir Müslümandı, ona:
>
> "Amca, bu sözünden dolayı Allah'a tövbe et!" dediyse de Cülâs tövbe etmedi. Umeyr de Peygamber Efendimiz'e gidip onun bu sözünü nakletti. Allah'ın Elçisi Cülâs'ı huzûruna çağırıp Umeyr'in iddiası karşısında ne diyeceğini sordu, ancak o sözünü inkâr etti. Bu hâl karşısında yalancı durumuna düşen Umeyr, kimin doğru söylediğini ortaya çıkarması için Allah'a yalvarıp yakardı. İşte o zaman: "Tövbe ederlerse kendileri için iyi olur. Etmezlerse Allah onları dünyada ve âhirette acı verici bir azabın içine sokacaktır!" ifâdesinin de yer aldığı Tevbe sûresinin yukarıda geçen 74. âyeti nâzil oldu. Ne kadar yanlış bir yolda olduğunu gören Cülâs da Allah'a tövbe edip samimi bir Müslüman oldu.[1]

Bazılarına göre, yukarıdaki âyet-i kerîmede geçen ve onların "dinden çıkmalarına sebep olan o kelime" ifâdesinden maksat, içlerinden birinin yani münâfıkların reisi Abdullah ibni Übey ibni Selûl'ün şu sözüdür:

"Bizimle Muhammed'in durumu, 'Besle köpeğini, yesin seni; onu aç bırak peşinden gelsin' diyen adamın sözüne benziyor. Ama 'Medine'ye dönersek, üstün ve şerefli olanlar, aşağılık kimseleri oradan çıkaracak.'"[2]

1. Abdürrezzâk, *el-Musannef* (A'zamî), X, 46; İbni Sa'd, *et-Tabakātü'l-kübrâ*, IV,375-376.
2. Münâfikun 63/8.

Şöyle diyenler de olmuştur: Münâfıkların reisi Abdullah ibni Übey ibni Selûl'ün sözünün bir benzerini söyleyen kimse, şâyet o sözü gizlice söylemişse, zındık durumunda olduğu için katledilir.[1]

> O kimse kâfir olduğunu Müslümanlardan gizlediği, herkese Müslüman olduğunu söylediği ve böyleyken Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme hakaret ettiği için öldürülür. Gerçek durumunun hesabını ise Allah'a verecektir. Burada Resûl-i Ekrem'in şu hadîs-i şerîfini hatırlamak uygun olacaktır:
>
> «Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in, Allah'ın Elçisi olduğuna şehâdet edinceye, namazı kılıp zekâtı verinceye kadar insanlarla savaşmam bana emrolundu. Bunları yaparlarsa, -İslâm'ın hakkı olan hadler hâriç- canlarını, mallarını benden korumuş olurlar. Gerçek durumlarının hesabını görmek ise Allah'a kalmıştır.»

İbni Selûl gibi Resûlullah'a hakaret eden kimsenin katledilmesinin sebebi, dinini değiştirmesi ve bu yüzden mürted sayılmasıdır. Zira Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem "Dinini değiştiren kimsenin boynunu vurun!" buyurmuştur.[2]

Peygamber aleyhisselâma hakaret edenin öldürülmesinin bir sebebi de Fahr-i Âlem Efendimiz'in ümmetine göre çok daha üstün ve saygın durumda olmasıdır. Resûl-i Ekrem'in şânı çok yüce olduğu ve bütün insanlardan daha üstün mertebede bulunduğu için, onun ümmetinden hür bir kimseye hakaret eden iftirâ cezâsı olarak değnekle dövüldüğü hâlde, Resûlullah'a hakaret eden ölüm cezâsına çarptırılır.

1. Buhârî, İmân 17, nr. 25, Salât 28, nr. 392, Zekât 1, nr. 1399; Müslim, İmân 33-36, nr. 21-22.
2. Mâlik, *Muvatta'*, Akdıye 15; Buhârî, Cihâd 149, nr. 3017, İstitâbetü'l-mürteddîn 2, nr. 6922.

2. Resûl-i Ekrem'in Kendisini İnciten Bazı Şahısları Affetmesi

Ey okuyucu! Bu konuda bana şu soruları sorabilirsin:

* Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem kendisine bedduâ anlamında "Ölüm senin üzerine olsun (es-Sâmü aleyküm)"[1] diyen Yahudiyi niçin öldürmedi?

* Bir defasında ganimetler taksim edilirken bir adam: "Bu taksimde Allah'ın rızâsı gözetilmemiştir" dediği ve onun bu sözü Allah'ın Resûlü'nü incittiği hâlde onu öldürmemiş, "Mûsâ peygamber bundan daha ağır bir suçlamaya uğramıştı da sabretmişti" demekle yetinmişti.

> İsrâiloğulları'nın Hz. Mûsâ'yı incittiklerini Allah Teâlâ şöyle ifâde buyurmuştur: "Ey îmân edenler! Mûsâ'yı incitenler gibi olmayın ki, Allah onu, hakkında söylenenlerden temize çıkarmıştı. Onun Allah katında çok değerli bir yeri vardı."[2] Cenâb-ı Hakk'ın Mûsâ aleyhisselâmı nasıl temize çıkardığına dâir hadîs-i şerîf "Peygamberlerin Mükemmel Yaratılışı, Üstün Ahlâkı, ve Değerli Soyu" bahsinde zikredilmişti (bk. I, 321). Yahudilerin Mûsâ aleyhisselâmı çok üzdükleri Bakara 2/55, 61 ve Mâide 5/24 gibi âyetlerde anlatılmıştır.[3] Bu olay "Resûl-i Ekrem'in Hilmi, Sıkıntılara Tahammülü, Affı ve Sabrı" bahsinde kısaca geçmiş, dipnotta hadîs-i şerîfin tamamı verilmişti (bk. I, 229).

Peygamber Efendimiz birçok defa kendisini üzüp incitmiş olan münâfıkları da öldürmemişti.

Sevgili okuyucu! Allah beni de seni de rızâsına uygun işler yapmaya muvaffak kılsın! Şunu bilmelisin: Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem İslâmiyet'in ilk yıllarında insanları Allah'ın dinine ısındırmaya, îmânı onlara sevdirip gönüllerine benimsetmeye çalışıyor, onlara müsâmahakâr

1. Bu olay bir önceki bahiste, "Sana geldiklerinde de seni Allah'ın selâmlamadığı bir şekilde selâmlıyorlar" âyeti açıklanırken genişçe anlatılmıştı. Hadîs-i şerîf için bk. Buhârî, İstitâbetü'l-mürteddîn 4, nr. 6926-6928; Müslim, Selâm 10-12, nr. 2165-2166.
2. Ahzâb 33/69.
3. "Mûsâ peygamber bundan daha ağır bir suçlamaya uğramıştı da sabretmişti." hadisinin kaynağı için bk. Buhârî, Edeb 53, nr. 3138; Müslim, Zekât 148, nr. 1064.

davranıyor, ashâbına da: "Siz kolaylık göstermek için gönderildiniz, nefret ettirmek için değil!" buyuruyordu.

> Ebû Hüreyre radıyallahu anhın rivâyet ettiğine göre bedevînin biri Mescid-i Nebevî'de küçük abdestini bozmuştu. Sahâbîler onu azarlamaya kalkıştı. Bunun üzerine Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Adamı kendi hâline bırakın. Abdest bozduğu yere bir kova su dökün. Siz kolaylık göstermek için gönderildiniz, zorluk çıkarmak için değil."[1] Kādî İyâz'ın rivâyet ettiği bu hadisteki "nefret ettirmek için değil (müneffirîn)" ifâdesi, birçok hadiste "zorluk çıkarmak için değil (muassirîn)" şeklinde rivâyet edilmiştir.

Ve yine ashâb-ı kirâmına:

«يَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا وَسَكِّنُوا وَلَا تُنَفِّرُوا» "Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız, yatıştırınız, ürkütmeyiniz" tavsiyesinde bulunuyordu. [2]

Bazı münâfıkları öldürmek için izin isteyen sahâbîlerine de "Muhammed arkadaşlarını öldürüyor denmesini istemem" diye izin vermiyordu.[3]

> Fahr-i Cihân Efendimiz bu hadîs-i şerîfi, her fırsatta kendisinin aleyhinde bulunan münâfıkların reisi Abdullah ibni Übey ibni Selûl'ü öldürmek için izin isteyen Hz. Ömer'e söylemişti. Bu konu "Resûl-i Ekrem'in Hilmi, Sıkıntılara Tahammülü, Affı ve Sabrı" bahsinde genişçe ele alınmıştı.

Resûl-i Ekrem Kâfir ve Münâfıklara Anlayışlı Davranırdı

Allah'ın Resûlü kâfir ve münâfıklara güler yüzlü davranır, onlarla tatlı dille konuşur, kusurlarını görmezden gelir, verdikleri sıkıntılara katlanır, bugün bizim sabretmemiz câiz olmayan eziyetlerine tahammül eder, bağış ve ihsânlarla gönüllerini hoş ederdi.

---

1. Buhârî, Vudû 58, nr. 220, Edeb 80, nr. 6128.
2. Buhârî, Edeb 80, nr. 6125; Müslim, Cihâd 8, nr. 1734. Ayrıca bk. Buhârî, İlim 11, nr. 69, Cihâd 164, nr. 3038. Bu hadîs-i şerîfteki "yatıştırınız" ifâdesi, daha çok "müjdeleyiniz" şeklinde rivâyet edilmiştir.
3. Buhârî, Menâkıb 8, nr. 3518, Tefsîr 63/4-5, nr. 4904-4905; Müslim, Birr 63, nr. 2584.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bu davranış tarzına, daha önce de söylediğimiz gibi "müdârâ" denir. Müdârâ, yağcılık da denen müdâhaneden çok farklıdır. Müdârâ, bir kimsenin vereceği zarardan kurtulmak için onunla iyi geçinmeye çalışmak ve onu güler yüzle idare etmektir. Müdâhane ise birinden menfaat sağlamak için onun yaptığı kötü işlerin iyi olduğunu söylemektir.

Zâten Allah Teâlâ da Resûl-i Ekrem'e kâfir ve münâfıklara anlayışlı davranmasını emrederek şöyle buyurmuştu:

﴿وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَى خَآئِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ، إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾ "İçlerinden pek azı dışında onlardan hep hâinlik görürsün. Yine de sen onları bağışla ve kendilerine aldırış etme! Çünkü Allah iyilik edenleri sever."[1]

﴿ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ﴾ "Sen kötülüğe en güzel şekilde karşılık ver. Bir de bakarsın, aranızda düşmanlık bulunan kişi sanki candan bir dost oluvermiştir."[2]

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in böyle davranmasının sebebi şu idi: Hicretin ilk yıllarında, insanların gönüllerini İslâm'a çekmeye ve onlarla iş ve görüş birliği yapmaya ihtiyaç vardı. İslâmiyet kuvvetlenip de Cenâb-ı Hak dinini bütün dinlere üstün kılınca, açıkça İslâm düşmanlığı yapmasıyla tanınan kimselerden, Allah Teâlâ'nın yakalama fırsatı verdiklerini ele geçirip katletti. Abdullah ibni Hatal[3] ile Mekke fethinde öldürülmesini emrettiği kimseleri, Yahudilerden ve daha başkalarından gizlice haklarından gelinmesini istediklerini ortadan kaldırttı. Resûlullah'ı inciten, sahâbe arasına giremeyen ve îmân şerefine eremeyenleri yakalatıp öldürdü. Bunların belli başlıları arasında Yahudi reislerinden Kâ'b ibni'l-Eşref (ö. 3/624), Yahudi Ebû Râfi', Nadr ibni'l-Hâris ve Ukbe bin Ebî Muayt vardı.[4]

1. Mâide 5/13.
2. Fussilet 41/34.
3. Bir önceki,"Resûl-i Ekrem'e Hakaret Eden veya Onu Küçümseyenin Öldürülmesi Gerektiğine Dâir Deliller" bahsinde İbni Hatal'dan ve öldürülmesinden söz edilmişti bk. III, 325.
4. Bu İslâm düşmanlarının nasıl ortadan kaldırıldığı "Resûl-i Ekrem'e Hakaret Eden veya Onu Küçümseyenin Öldürülmesi Gerektiğine Dâir Deliller" bahsinde anlatılmıştı bk. III, 315.

Öldürülmesi Emredilen İki Ünlü Şâir

Resûl-i Ekrem Efendimiz, bunlar dışında, kendisini inciten başkalarının da öldürülmesini emretti. Bunlardan biri Kâ'b ibni Züheyr'di (v. 24/645).

> Boyunları vurulmadan önce Müslüman olanlardan biri "Kasîdetü'l-Bürde" veya "Bânet Suâd" kasidesi diye ünlü kasidenin şâiri Kâ'b ibni Züheyr'dir. Kâ'b'ın babası Züheyr ibni Ebî Sülmâ, Câhiliye döneminin tanınmış şâirlerindendi. Ölmeden önce oğulları Kâ'b ile Büceyr'e, gördüğü bir rüyâyı anlattı, bundan yakında bir peygamberin geleceğini anladığını söyleyerek ona inanmalarını tavsiye etti. Efendimiz'e peygamberlik gelince bu iki kardeş Medine'ye doğru yola çıktılar. Kâ'b Medine'ye girmedi, Büceyr ise Medine'ye gitti, İki Cihân Güneşi ile görüştü ve Müslüman oldu. Kâ'b'a gelince, o çekip gitti. Hem Peygamber Efendimiz'i hem de Müslüman olduğu için kardeşini hicvetti. Bunun üzerine Fahr-i Âlem Efendimiz Kâ'b'ın ele geçirildiği yerde öldürülmesini emretti. Büceyr kardeşine bir mektup yazarak bazı şâirlere ölüm fermânı çıktığını, bununla beraber Resûl-i Ekrem'in huzûruna gelip pişman olduğunu söylerse affedileceğini bildirdi. Kâ'b da Medine'ye gitti, Fahr-i Cihân Efendimiz'in huzûruna yüzü örtülü olarak çıktı ve kendisi Kâ'b değilmiş gibi, bir başka şahsın ağzıyla: "Kâ'b ibni Züheyr'in yaptıklarına pişman olduğunu, İslâm'ı kabul etmek üzere geldiğini, af isteğinin kabul edilip edilmeyeceğini öğrenmek istediğini" sordu. Peygamber Efendimiz affedileceğini söyleyince yüzündeki örtüyü açtı ve kendisinin Kâ'b olduğunu söyledi. Ardından da o ünlü kasidesini okudu. Peygamberler Sultanı Efendimiz kasideyi çok beğendi, hırkasını (bürdesini) çıkarıp onun omuzlarına koydu. "Bürde" adı verilen bu hırka günümüzde Topkapı Sarayı Müzesi'nde korunmaktadır.

Peygamber Efendimiz'in öldürülmesini emrettiği bir diğer şâir de Abdullah ibnü'z-Ziba'râ idi.

İbnü'z-Ziba'râ, İslâmiyet'ten önce Kureyş kabilesinin en ünlü şâirlerinden biriydi. Putlara son derece bağlı idi, bu konuda Resûl-i Ekrem Efendimiz ile tartışmıştı. Uhud Savaşı'na katılmış ve bu savaşta kaybettikleri ölüleri için mersiyeler söylemişti. Fahr-i Kâinât Efendimiz'in ve İslâm Dini'nin aşırı düşmanı olduğu için bu konuda pekçok şiir söyledi. Mekke fethedilince, Resûl-i Ekrem'in amcasının kızı Ümmü Hânî'nin kocası Hübeyre ile birlikte Yemen'in Necran bölgesine kaçtı. Resûlullah Efendimiz'in birçok insanı affettiğini duyunca Mekke'ye döndü. Orada ashâbıyla sohbet eden Efendimiz'in karşısına çıktı. Allah'ın Elçisi onu görünce, yüzünde İslâm nûrunun parladığını söyledi. O da Kelime-i şehâdet getirerek Müslüman oldu ve yaptıklarından dolayı Resûlullah aleyhisselâmdan af diledi.

Öldürülmesi emredilen bu iki şâir ve daha başkaları Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme boyun eğip Müslüman olmak sûretiyle hayatlarını kurtardılar.

Resûl-i Ekrem'in Sabrı Meyvesini Verdi

Münâfıkların içyüzü kapalıydı; Peygamber aleyhisselâm da görünüşe göre hükmederdi. Sözleriyle Resûlullah Efendimiz'i incitenler, bu hakaret içeren sözleri açıkça değil, kafadarları arasında gizlice söylerlerdi. Yahudiler, münâfıklar ve diğer kâfirlerin bu çirkin sözleri duyulup da kendilerine hatırlatıldığı zaman hemen inkâr eder, böyle bir söz söylemedik diye yemin ederlerdi. Onların bu hâlini Allah Teâlâ şöyle ifâde buyurmaktadır:

"Din ve Peygamber aleyhine olumsuz bir şey söylemedik diye Allah'a yemin ediyorlar; hâlbuki dinden çıkmalarına sebep olan o kelimeyi söylediler, İslâm'a girdikten sonra tekrar kâfir oldular."[1] Resûlullah aleyhisselâm yine de onların tövbe edip İslâmiyet'e döneceklerini ümit eder, ülü'l-azm peygamberler gibi onların çirkin sözlerine sabreder, cefâlarına katlanırdı.

"Azim ve sebât sahibi peygamberler" beş tane olup şu âyet-i kerîme hepsini bir arada zikretmektedir: "Biz vak-

1. Tevbe 9/74.

tiyle peygamberlerden söz almıştık: Senden, Nûh'tan, İbrâhim'den, Mûsâ'dan, Meryem oğlu Îsâ'dan. Onların hepsinden sağlam bir söz aldık."[1] Bu beş peygambere, karşılaştıkları zorluklara ve sıkıntılara rağmen peygamberlik görevlerini üstün bir azim ve kararlılıkla eksiksiz yapmış kimseler anlamında "ülü'l-azm" peygamber denir.

İslâmiyet'in ilk zamanlarında Müslüman görünen birçok kimse, Fahr-i Cihân Efendimiz'in bu sabrı sâyesinde daha sonra gönülden îmân etti. Onlar önceleri samimi görünürken, sonraları gerçekten ihlâslı birer mü'min oldu. Cenâb-ı Hak onların birçoğuna bu ihlâsları sebebiyle dine hizmet etme imkânı verdi. Hadis ve siyer kitaplarında anlatıldığı üzere nice kâfir ve münâfık sonradan dini desteklemiş, Müslümanlara faydalı işler yapmıştır.

Bu bahsin başında, Resûlullah Efendimiz'in kendisine "Ölüm sana olsun!" diyen Yahudilere neden yumuşak davrandığı sorusuna âlimlerimiz işte böyle cevap vermiştir. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in, kendisini söz ve şiirleriyle inciten diğer kâfir ve münâfıkları neden öldürtmediği sorusuna cevap veren âlimlerimizden bir kısmı da, böylesi kimselerin yaptığı hakaretleri Peygamber aleyhisselâma çocuk, köle, kadın gibi tek başına şehâdet ehliyeti olmayanların nakletmiş olabileceğini, hâlbuki birini ölüme mahkûm etmek için iki âdil kişinin şehâdetine ihtiyaç olacağını söylemişlerdir.

Yahudilerin Kötü Niyetli Selâmları

Yahudilerin selâm verme tarzları da böyledir. Onlar sözlerini anlaşılır şekilde söylememiş, dillerini eğip bükerek konuşmuşlardır. Görüldüğü üzere Hz. Âişe onların selâm verirken ne söylediğini Peygamber Efendimiz'in anlamadığını sanmış ve ona nasıl selâm verdiklerini hatırlatmıştır. Şâyet Yahudiler dillerini eğip bükmeden konuşsalardı, sadece Hz. Âişe değil, orada bulunan diğer sahâbîler de ne söylediklerini anlayabilirlerdi. İşte bundan dolayı Yahudiler Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme: "Ölüm senin üzerine olsun (es-Sâmü aleyküm)" diye "dillerini eğip büke-

1. Ahzâb 33/7.

rek ve din ile alay ederek"[1] selâm verdikleri için ashâbını uyarmış, onların samimiyetsiz olup hâinlik ettiklerini ashâbına haber vermiş ve şöyle buyurmuştur:

«إِنَّ الْيَهُودَ إِذَا سَلَّمَ أَحَدُهُمْ فَإِنَّمَا يَقُولُ: السَّامُ عَلَيْكُمْ، فَقُولُوا: عَلَيْكُمْ» "Yahudiler selâm verdikleri zaman 'es-Selâmü aleyküm' yerine 'es-Sâmü aleyküm' der. Siz de onların selâmını 've aleyküm (Sizin üzerinize olsun)' diye alınız."[2]

Münâfıklar Niçin Öldürülmedi?

Bağdatlı bazı Mâlikî âlimleri şöyle demiştir: Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem münâfıkların ne söylediğini, ne yaptığını bilirdi; fakat sadece kendi bilgisine dayanarak onları katletmedi. Bu kimselerin nifâkına dâir bir rivâyet, kesin bir belge bulunmadığı için de onlara dokunmadı.

> Bu cümledeki "kesin belge"den maksat, onlardan herbir şahsın münâfık olduğunu gösteren deliller demektir. Kur'ân-ı Kerîm'de münâfıklardan çokça söz edilmekte, hattâ onlar hakkında müstakil bir de sûre bulunmaktadır. Ancak bu âyetlerde onların nifâkından genel olarak söz edilmekte, hiçbirinin ismi verilmemektedir.

Münâfıkların öldürülmemesinin bir sebebi de hâinliklerini ve küfürlerini gizlemeleri, Müslüman ve mü'min görünmeleriydi. Onlar kendilerine emân verilip sözleşme yapılan zimmet ehlinden olsalar bile, halk daha yeni Müslüman olduğu için hangisinin iyi, hangisinin kötü olduğu henüz ayırt edilemiyordu.

Öte yandan münâfık oldukları iyice bilinen bazı kimseler, Araplar arasında mü'min diye tanınıyordu; onların Resûlullah'ın ashâbından olduğu, İslâm Dini'ne hizmet ettiği söyleniyordu. Eğer Peygamber Efendimiz onları münâfık oldukları, bazı çirkin işler yaptıkları, gözlerden uzakta dolap çevirdiklerini çok iyi bildiği için öldürseydi, insanları dinden ve Resûl-i Ekrem'den soğutmaya çalışanlar aradıkları tutamağı bulurdu; Müslüman-

1. "Dillerini eğip bükerek ve din ile alay ederek" sözü, Kur'ân-ı Kerîm'in ifâdesidir. Allah Teâlâ Yahudilerin Peygamber aleyhisselâm ile, dillerini eğip bükerek ve din ile alay ederek konuştuklarını bildirmiştir (Nisâ 4/46).
2. Buhârî, İsti'zân 22, nr. 6257, 6258, İstitâbetü'l-mürteddîn 4, nr. 6928; Müslim, Selâm 5-8, nr. 2163, 2164.

lık henüz gönüllerine sinmeyenler dinden iyice şüpheye düşerdi; İslâm düşmanları fitne çıkarmaya, çirkin haberler yaymaya devam ederdi; Müslüman olmayı düşünenler hem dinden, hem Peygamber aleyhisselâmdan soğurdu. Bir de din düşmanları, öldürülen o münâfıkların nifâkları yüzünden değil de, Fahr-i Âlem Efendimiz'in onlara olan düşmanlığı yüzünden ve kendilerinden intikam almak istediğinden dolayı katledildiklerini ileri sürerlerdi.

Allah ona rahmet eylesin İmâm Mâlik ibni Enes'in de böyle düşündüğünü gördüm. Bazı münâfıkları öldürmek için izin isteyen sahâbîlerine Peygamber Efendimiz'in: "Muhammed arkadaşlarını öldürüyor denmesini istemem."[1] buyurmasının hikmeti de budur.

Resûl-i Ekrem Efendimiz bir başka hadisinde de şöyle buyurmuştur: "Böyle kimseleri öldürmeyi Allah bana yasakladı."

> Bu hadîs-i şerîfin tamamı şöyledir: Tâbiîn muhaddislerinden Ubeydullah ibni Adî ibni Hıyâr, Ensâr'dan bir sahâbînin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Bir gün Peygamber Efendimiz ashâb-ı kirâm arasında otururken yanma bir adam geldi ve kendisine gizlice bir şeyler söyledi. Onun ne söylediğini Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bize açıklayıncaya kadar konuştuklarını duymamıştık. Meğer o zât münâfıklardan birini öldürmek için izin istiyormuş. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem Efendimiz ona hepimizin duyacağı bir sesle sordu:
>
> "O adam Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah demiyor mu?"
>
> "Evet, diyor ama samimiyetle söylemediği için bu şehâdetin kıymeti yok."
>
> "O adam namaz kılmıyor mu?"
>
> "Evet, kılıyor ama samimi olmadığı için namazının kıymeti yok."
>
> İşte o zaman Allah'ın Resûlü şöyle buyurdu:

1. Bu hadîs-i şerîf bu bahiste, biraz yukarıda geçmiş, kaynağı gösterilmiş ve bilgi verilmişti.

"Böyle kimseleri öldürmeyi Allah bana yasakladı."[1]

Aliyyü'l-Kārî, İslâmiyet'in ilk yıllarında münâfıklara böyle müsâmaha gösterildiğini, Allah Teâlâ'nın onlar hakkında "İçlerinden pek azı dışında onlardan hep hâinlik görürsün." diye gerçek durumlarını belirttikten sonra bile: "Yine de sen onları bağışla ve kendilerine aldırış etme!"[2] buyurduğunu ifâde etmiş, ama Müslümanların güçlendiği daha sonraki yıllarda bu konuda hükmün değiştiğini ve Cenâb-ı Hakk'ın onlar hakkında: "Ey Peygamber! Kâfirler ve münâfıklarla savaş; onlara karşı sert davran!"[3] buyurduğunu söylemiştir.[4]

Böylesi münâfıkların içyüzü kapalı olduğu için kendilerine dinî hüküm uygulanmamış; ancak zina, adam öldürme gibi[5] başkalarını da ilgilendiren suçlarının cezâsı verilmiştir.

Mâlikî fakihi Muhammed ibni'l-Mevvâz[6] (v. 269/882) şöyle demiştir: "Eğer münâfıklar küfür ve nifâklarını açıkça yapsalardı,[7] Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem onları mutlaka öldürürdü." Mâlikî kadılarından Ebü'l-Hasan ibni'l-Kassâr[8] da (v. 397/1007) böyle demiştir.

Münâfıklarla ilgili âyetlerden bir kısmı şöyledir:

﴿لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا. مَلْعُونِينَ، أَيْنَمَا ثُقِفُوا أُخِذُوا وَقُتِّلُوا تَقْتِيلًا. سُنَّةَ اللهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ، وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللهِ تَبْدِيلًا﴾

"Münâfıklar ile kalplerinde fesat bulunanlar ve yalan haberlerle şehir-

1. Mâlik, *Muvatta'*, Kasru's-salât fi's-sefer 84; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, V, 432-433.
2. Mâide 5/13.
3. Tevbe 9/73; Tahrîm 66/9.
4. *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 431.
5. Başkalarını ilgilendiren suçlar arasında hırsızlık ve iftirâ etme gibi suçlar da vardır.
6. İbnü'l-Mevvâz diye anılan Ebû Abdillah Muhammed ibni İbrâhim ibni Ziyâd el-İskenderânî hakkında bilgi için bk. II, 416.
7. Münâfık, kendisine bu adın verilmesine sebep olan günahı açıkça yaparsa, o zaman kendisine münâfık değil kâfir denir.
8. Ebü'l-Hasan ibnü'l-Kassâr hakkında bilgi için bk. II, 413.

de ortalığı karıştıranlar eğer bu hareketlerinden vazgeçmezlerse, Biz seni onların üzerine göndeririz de, pek azı müstesnâ, artık orada sana komşuluk edemezler.[1] Lânetlenmiş olarak, nerede bulunsalar yakalanıp mutlaka öldürülürler. Daha önce gelip geçmiş olanlar hakkında da Allah'ın kanunu böyleydi. Sen Allah'ın kanununda bir değişiklik bulamazsın."[2]

Tâbiîn müfessirlerinden Katâde bin Diâme es-Sedûsî (v. 117/735) bu âyetleri açıklarken, münâfıklar nifâklarını açığa vurdukları zaman Allah Teâlâ'nın Resûlü'nü onların üzerine göndereceğini söylemiştir.

el-Mebsût adlı fıkıh kitâbında[3] kaydedildiğine göre, Mâlikî fakihi Muhammed ibni Mesleme[4] (v. 216/831) tâbiîn âlimlerinden Zeyd ibni Eslem'in[5] (v. 136/753) şöyle dediğini söylemiştir:

"Ey Peygamber! Kâfirler ve münâfıklarla savaş; onlara karşı sert davran!"[6] âyet-i kerîmesi, daha önceki âyetlerin hükmünü neshetmiştir.

> Bu âyetin anlamı: Ey Resûl'üm! Kâfirler ve münâfıklar kâfir olduklarını açıkça gösterdikleri ve içyüzlerini ortaya koydukları zaman artık onları affetme, onlara müsamahalı davranma, tam aksine kılıcını çek ve onlarla bütün gücünle cihâd et! demektir. Buna göre "Sen onları bağışla ve kendilerine aldırış etme!"[7] âyet-i kerîmesinin hükmü kaldırılmış olmaktadır.

Resûlullah Bazı Hakaretlere Niçin Göz Yumdu?

Bir defasında ganimet taksim edilirken, adamın biri Peygamber Efendimiz'e "Yaptığın taksimde âdil davran! Bu taksimde Allah'ın rızâsı gözetilmemiştir!" demişti.

> Bu olay "Resûl-i Ekrem'in Hilmi, Sıkıntılara Tahammülü, Affı ve Sabrı" bahsinde geçmişti bk. I, 229. Hadisin

1. O münâfıklar ya öldürülür ya da Medine'den sürülüp çıkarılır, ama artık orada kalamazlar.
2. Ahzâb 33/60-62.
3. *el-Mebsût*, Mâlikî fakihi Kādî İsmâil'in (v. 282/896) eseridir.
4. Muhammed ibni Mesleme, İmâm Mâlik'in önde gelen talebelerindendir.
5. Medineli Ebû Abdillah Zeyd ibni Eslem el-Adevî hakkında bilgi için bk. I, 97.
6. Tevbe 9/73.
7. Mâide 5/13.

devamı şöyleydi: Resûl-i Ekrem kendisine böyle itiraz eden adama taksimi adâletli yaptığını, fakat onun bunu farketmediğini söylemekle yetinmiş, sabırlı olması için kendi nefsine öğüt vermiş, ardından da o adama şunları söylemişti: "Yazıklar olsun sana! Ben âdil olmazsam adâleti kim gözetir. Eğer ben âdil davranmazsam mahvolup giderim." Sonra da o adamı öldürmek isteyen sahâbîlerine engel olmuştu.[1]

Hocalarımızdan biri bu hadisi şöyle değerlendirmiştir: Muhtemelen Peygamber Efendimiz adamın bu sözünden kendisini yerip suçlama anlamı çıkarmamış, bu sözünü dünya işlerine yönelik bir değerlendirme ve ictihâd hatâsı saymış, hakaret olarak kabul etmemiştir. Bu sözü affedilip sabredilecek bir hatâ saydığı için onu cezâlandırmamıştır.

Peygamber Efendimiz bedevîlerin buna benzer pekçok davranışını onların görgüsüzlüğüne vererek ses çıkarmamış, tahammül göstermiştir.

"es-Selâmü aleyküm" diyecek yerde "es-Sâmü aleyküm (Ölüm senin üzerine olsun)" diyen Yahudileri cezâlandırmamasının sebebi, bu sözde açık bir hakaretin ve bedduânın bulunmamasıdır. Netice itibâriyle Peygamber Efendimiz'e bu sözü söyleyenler, ona, ölüm gibi bütün insanların başına gelecek olan bir şeyi temenni etmişlerdir.

Bu sözü şöyle yorumlayanlar da olmuştur: "es-Sâmü aleyküm" ifâdesindeki "sâm", usanmak anlamına gelen se'm ve seâmet mastarlarından türemiştir. Buna göre "es-Sâmü aleyküm" demek, dininizden bıkıp usanasınız ve onu terkedesiniz demektir. İşte bundan dolayı İmâm Buhârî bu hadisin yer aldığı bâba "Zimmî[2] veya bir başkasının Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme hakaret sûretiyle ta'rîzde[3] bulunması bâbı" adını vermiştir.

Âlimlerimizden bir kısmı bu konuda şöyle demiştir: Yahudilerin Pey-

1. Buhârî, Menâkıb 25, nr. 3610; Müslim, Zekât 148, nr. 1064.
2. Zimmî, "İslâm devletinin gayr-i Müslim vatandaşı" demektir.
3. "Peygamberlerin Yanılmaları Konusundaki Bazı İtirazlara Cevap" bahsinde ta'rîz hakkında geniş bilgi verilmiş, ta'rîzin söz dokundurmak, kinâyeli konuşmak demek olduğu söylenmiş, ta'rîzde bulunan kimsenin, söylemek istediği sözün tam tersini söyleyerek asıl maksadına vurgu yaptığı belirtilmişti.

gamber Efendimiz'e "Ölüm senin üzerine olsun!" demeleri ağır hakaret anlamında bir ta'rîz değil; can sıkıcı, rahatsız edici bir ta'rîzdir.

Kâdî İyâz şöyle demiştir: Daha önce de söylediğimiz gibi Peygamber aleyhisselâmı incitmek ile ona hakaret etmek aynı şeydir.

> Müellifimiz bu sözüyle, bir önceki paragrafta geçen, Yahudilerin Peygamber Efendimize "Ölüm senin üzerine olsun!" demelerinin ağır hakaret anlamında bir ta'rîz değil; can sıkıcı, rahatsız edici bir ta'rîz olduğu görüşünü isâbetli bulmadığını söylemektedir.

Mâlikî âlimlerinden Kâdî Ebû Muhammed ibni Nasr da[1] (v. 422/1031) Yahudilerin Nebiyy-i Muhterem Efendimiz'e verdiği selâm hakkında yukarıda zikredilenlere benzer bir şeyler söyledikten sonra şöyle demiştir: Bu hadîs-i şerîfte selâm veren Yahudinin kendisiyle sözleşme yapılıp emân verilen bir zimmî mi olduğu, yoksa kendisiyle Müslümanlar arasında herhangi bir anlaşma bulunmayan gayr-i müslimlerden biri mi (harbî mi) olduğu belirtilmemiştir.

> Eğer "es-Sâmü aleyküm" diyen Yahudi kendisiyle sözleşme yapılıp emân verilen bir zimmî ise, böyle bir edepsizlik yaptığı için kendisiyle yapılan sözleşme bozulur. Şâyet kendileriyle her hangi bir anlaşma yapılmamış olan gayr-i Müslim ülke ahâlîsinden biri ise, o takdirde kanı heder edilir yani onu öldürenin kısas veya diyet vermek gibi bir sorumluluğu olmaz.

"es-Sâmü aleyküm" diyen Yahudinin zimmî mi, yoksa harbî mi olduğu bilinmiyor diye ona verilmesi gereken cezâ terkedilmiş değildir.

> O Yahudi, emân verilen bir zimmî ise, bu sözünden dolayı, kendisine verilen emân geri alınırdı; harbî ise kanı heder edilirdi.

Bu konuda ileri sürülen en uygun görüş şudur: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem onların Müslüman olabileceği ümidiyle yaptıklarına göz yummuştur.

1. Ebû Muhammed Abdülvehhâb ibni Alî bin Nasr et-Tağlibî hakkında bilgi için bk. II, 414.

İşte bunu belirtmek için İmâm Buhârî, ganimetlerin taksimi ve Hâricîlerin durumuyla ilgili hadisi şu başlık altında almıştır: "**Dinden çıkmamalarını sağlamak ve halkın o kimseden nefret etmesini önlemek için** Hâricîlerle savaşı terketme bâbı".[1] Daha önce İmâm Mâlik'in de aynı görüşte olduğunu söyleyerek münâfıkların neden öldürülmediğini belirtmiştik.

> Müellifimiz bu bahiste, "İmâm Mâlik ibni Enes'in de böyle düşündüğünü gördüm." diyerek Arapların Müslüman diye bildiği münâfıkların öldürülmesinin sakıncalarından söz etmişti.

Sonunda Münâfıklar Perişan Oldu

Münâfıkların Peygamber aleyhisselâma sihir yapması, onu zehirlemeye çalışması kendisine hakaret etmekten daha ağır bir suç olmasına rağmen Allah'ın Elçisi onlara sabretti. Sonunda Allah Teâlâ ona kendisini yok etmeye çalışanları öldürmesine, kalelerinden indirmesine izin verdi; onların kalplerine korku saldı. Onlardan dilediğini sürgün etti. Onları kendi yurtlarından çıkardı. Ve onların evlerini kendi elleriyle ve mü'minlerin elleriyle yıktı.

> Benî Kurayza ve Benî Nadîr Yahudilerinin nasıl perişan olduğunu dile getiren bu ifâdeleri Kādî İyâz şu âyetlerden faydalanarak kaleme almıştır:
>
> "Müşrik saldırganlara Ehl-i Kitap'tan arka çıkanları da Allah kalelerinden indirdi ve kalplerine korku saldı. Siz de onlardan kimini öldürdünüz, kimini esir aldınız."[2]
>
> "Ehl-i Kitap'tan kâfir olanları ilk sürgünde yurtlarından çıkaran O'dur. Siz onların çıkacağına ihtimal vermemiştiniz; onlar da kalelerinin kendilerini Allah'a karşı koruyacağını sanmışlardı. Fakat Allah'ın azabı onlara hiç ummadıkları bir yerden geldi ve kalplerine korku saldı.

1. "Resûl-i Ekrem'in Gaybı ve Geleceği Bilmesi" bahsinde ve "Hayırsız Kimseler" yanbaşlığı altında Hâricîlerden bahsedilmiş, dipnotta da onlarla ilgili hadisten söz edilmişti bk. II, 178.
2. Ahzâb 33/26.

> Öyle ki, evlerini kendi elleriyle ve mü'minlerin elleriyle yıkıyorlardı. Öyleyse ey görecek gözü olanlar, bundan ibret alın! Allah onlara sürgünü yazmamış olsaydı, onları dünyada yine cezâlandıracaktı. Âhirette ise onlar için Cehennem azabı vardır."[1]

Allah'ın Resûlü Yahudilere: «يَا إِخْوَةَ الْقِرَدَةِ وَالْخَنَازِيرِ» "Ey maymunların ve domuzların kardeşleri!" diye çıkıştı.[2]

> Peygamber Efendimiz Yahudilere: "Ey maymunların ve domuzların kardeşleri!" diye hitap ederken şu âyet-i kerîmeye îmâda bulunmuştur: "Allah katında cezâsı daha ağır olanları size haber vereyim mi? Bunlar, kendilerini Allah'ın lânetlediği, gazabına uğrattığı, **kimini maymunlara, kimini domuzlara dönüştürdüğü** kimseler ve şeytanî güçlere tapanlardır."[3]

Peygamber aleyhisselâm Yahudiler hakkında karar vermek üzere Müslümanların kılıçlarını hakem tayin etti. Onları Müslümanlara komşu olma şerefinden mahrûm ederek yurtlarından sürüp çıkardı. Allah'ın dâvası olan İslâmiyet yücelsin, kâfirlerin dâvası alçalsın diye onların yerlerine, yurtlarına, mallarına Müslümanları vâris kıldı.

> Medine'deki Yahudilerin başına gelenler "Ehl-i Kitap Bilginlerinin Peygamberimizin ve Ümmetinin Özelliklerini Haber Vermesi" bahsinde zikredilmişti bk. II, 240.

Ey okuyucu! Eğer şöyle bir soru soracak olursan: Hz. Âişe'nin rivâyet ettiği sahîh bir hadîs-i şerîfe göre Peygamber aleyhisselâm, Allah'ın koyduğu yasaklar çiğnenmediği sürece, **şahsı adına hiçbir şeyden dolayı intikam almamıştır**; ancak Allah'ın koyduğu yasaklar çiğnenmişse, o suçun cezâsını da Allah adına mutlaka vermiştir.[4] (Hâl böyleyken Allah'ın Elçisi kendisine hakaret eden bazı Yahudileri neden ölümle cezâlandırmıştır?)

---

1. Haşr 59/2-3.
2. Abdürrezzâk, *el-Musannef* (A'zamî), V, 370; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), III, 37, nr. 4332.
3. Mâide 5/60.
4. Buhârî, Menâkıb 23, nr. 3560, Edeb 80, nr. 6126 Hudûd 10, nr. 6786; Müslim, Fezâil 77, 78, nr. 2327.

Resûl-i Ekrem'in "şahsı adına kimseden intikam almadığını" dile getiren hadîs-i şerîften, Resûlullah Efendimiz'in mübârek zâtına hakaret eden, kendisini inciten ve yalanlayan kimselerden intikam almayacağı anlamı çıkarılamaz. Allah'ın Resûlü'ne hakaret etmek, onu incitmek ve yalanlamak Cenâb-ı Hakk'ın koyduğu yasaklardan olup Efendimiz bu yasakları çiğneyenleri Allah adına cezâlandırmıştır.[1]

Cezalandırmadığı Kimselerin Özellikleri

Resûlullah Efendimiz'in cezâlandırmadığı kimseler ise, **ona eziyet etme maksadıyla değil de**, edep noksanlığından veya kendisine hitap ederken, ganimetten pay isterken nasıl konuşacağını ve davranacağını bilmemek yüzünden, özellikle de sert tabiatlı bedevîlerin katılığı, bilgisizliği veya insanoğlunun yaratılışında bulunan gafletinden ileri gelen kusurlar dolayısıyla kendisini üzenlerdir.

Bu tür üzüntülere misâl olarak şunları söyleyebiliriz:

Bir bedevî, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in hırkasını, mübârek boynunu kızartacak derecede sertçe çekerek onu rahatsız etmişti.[2]

Bir başka sahâbî Resûlullah Efendimiz'in yanında sesini yükseltmişti.

> Ashâb-ı kirâmdan Sâbit ibni Kays ibni Şemmâs'ın, sesini Peygamber'in sesinden fazla yükseltmeme konusuyla ilgili pek ilginç kıssası için bk. II, 347.

Ashâb-ı kirâmdan Huzeyme bin Sâbit'in şâhit olduğu hâdisede görüldüğü üzere bir bedevî kısrağını Peygamber Efendimiz'e satmış, sonra da satmadığını ileri sürmüştü.

> Bu olay "Resûl-i Ekrem'in Hilmi, Sıkıntılara Tahammülü, Affı ve Sabrı" bahsinde verilmişti bk. I, 238.

Mü'minlerin annelerinden Hz. Âişe ile Hz. Hafsa'nın Resûl-i Ekrem aleyhinde birbirlerine destek olmaları hâdisesi de böyledir.

> Bu olay "Allah Teâlâ'nın Resûlullah'a 'Salât' Ettiğini, Onu Himâye Buyurduğunu, Onun Sâyesinde İnsanla-

1. Kâ'b ibni'l-Eşref ve Ebû Râfi' adlı Yahudiler ile diğerleri işte bu yüzden cezâlandırılmışlardır.
2. Bu olay "Resûl-i Ekrem'in Hilmi, Sıkıntılara Tahammülü, Affı ve Sabrı" bahsinde verilmişti bk. I, 229.

rın Üzerinden Azabı Kaldırdığını Bildirmesi" bahsinde anlatılmıştı bk. I, 136.

Bunlara benzer daha başka olaylar da meydana gelmiştir ki, onları yapanları bağışlamak daha uygundur.

Resûlullah'ı İncitmek Haramdır

Bazı âlimlerimiz şöyle demiştir: Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemi incitmek haramdır. Onu inciten şey mübâh bir davranış olsa bile bu böyledir. Fakat diğer insanların rahatsız olabileceği mübâh bir hareketi yapmakta sakınca yoktur. Ve âlimlerimiz **Resûl-i Ekrem Efendimiz'i incitmenin haram olduğu** konusunda şu âyet-i kerîmeyi delil getirmişlerdir:

﴿إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا﴾ "Allah'ı ve Resûlünü incitenleri ise Allah dünyada da, âhirette de lânetlemiş ve onlara aşağılayıcı bir azap hazırlamıştır."[1]

Allah'ın Resûlü'nü incitmenin haram olduğuna delil olarak bir de onun Hz. Fâtıma hakkında söylediği şu hadîs-i şerîfi zikretmişlerdir:

«إِنَّهَا بِضْعَةٌ مِنِّي يُؤْذِينِي مَا يُؤْذِيهَا، أَلَا وَإِنِّي لَا أُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللهُ، وَلَكِنْ لَا تَجْتَمِعُ ابْنَةُ رَسُولِ اللهِ وَابْنَةُ عَدُوِّ اللهِ عِنْدَ رَجُلٍ أَبَدًا» "Fâtıma benim bir parçamdır, onu üzen şey beni de üzmüş olur. Şuna dikkat ediniz: Ben Allah'ın helâl kıldığını haram kılmıyorum. Fakat Resûlullah'ın kızı ile Allah düşmanının kızı bir adamın nikâhında bir araya gelemez diyorum."[2]

Resûlullah, Kendisini Üzen Bazılarını Affetti

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in kendisini inciten bazı kâfirleri cezâlandırmayıp affetmesinin sebebi onların Müslüman olmasını arzu etmesidir. Affettiği böylesi kimseler arasında;

kendisine sihir yapan Yahudi,[3]

onu öldürmek isteyen bedevî,[4]

1. Ahzâb 33/57.
2. Bu olaya, "Peygamber Sevgisinin Göstergesi" bahsinde verilmişti bk. II, 329.
3. Bu olay "Peygamberimize Sihir Yapılması" bahsinde geniş bir şekilde ele alınmıştı bk. III, 202.
4. Hicretin dördüncü yılında yapılan Zâtürrikâ' Gazvesi sırasında meydan gelen ve "Resûl-i

zehirlemeye çalışan Yahudi kadın da vardır.[1] Ancak Peygamber Efendimiz'in bu kadını öldürdüğü de rivâyet edilmektedir.

Ehl-i Kitâb'ın ve münâfıkların Peygamber Efendimiz'i incitmesi de böyledir. Allah'ın Elçisi, daha önce de söylediğimiz gibi, kendilerini İslâmiyet'e ısındırmak ve onlar vasıtasıyla başkalarını da kazanmak ümidiyle suçlarını bağışlamıştır. İnsanın doğru yolu bulması Allah'ın yardımıyla olur.

3. Resûlullah'a Kasıtsız Olarak Hakaret Edenin Durumu

Kitâbımızın buraya kadar olan kısmında, hangi şekilde olursa olsun Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme kasten sövüp sayan, ona hakaret eden, onu küçümseyen kimselerin ölüm cezâsına çarptırılması gerektiğini ele aldık. **Resûl-i Ekrem'e hakaret etmenin bu birinci yönü** son derece açıktır, kapalı bir yanı da yoktur.

Peygamber Efendimiz'e hakaret etmenin ikinci yönü de, birinci yönü gibi gayet açıktır, onun da kapalı bir tarafı yoktur. Şöyle ki bir kimse Peygamber aleyhisselâma hakaret etmeyi, onu küçümsemeyi düşünmeden ve öyle olduğuna inanmadan Resûl-i Ekrem hakkında lânet veya hakaret yahut yalanlama yahut da ona nisbet edilmesi câiz olmayan bir şeyi ona nisbet etmek, onda mutlaka bulunması gereken bir şeyin onda olmadığını söylemek sûretiyle Resûlullah Efendimiz'de kusur arayan, fakat ona hakaret etmek niyetinde olmayan kimsenin durumu nedir?

Şu Hâller Kimseyi Mâzur Göstermez

Şimdi bunları örneklendirelim: Bir kimse Peygamber Efendimiz'in büyük günah işlediğini ileri sürmüşse; dini tebliğ ederken veya insanlar arasında hüküm verirken onun taraf tuttuğunu iddia etmişse; onun yüce mertebesini bir ölçüde küçümsemişse; soyunun şerefini kabul etmemişse;[2] il-

Ekrem'in Hilmi, Sıkıntılara Tahammülü, Affı ve Sabrı" bahsinde genişçe anlatılan bu olay için bk. I, 229.

1. Bu olay da "Ölülerin, Bebeklerin Konuşması" bahsinde verilmişti bk. II, 79.
2. Kâdî İyâz, bu ifâdesiyle Peygamber Efendimiz'in soyunun örfî bakımdan küçümsenmesini kastetmektedir. Yoksa dinî bakımdan durum farklıdır. Peygamber aleyhisselâmın dedesi Abdülmuttalib'in kâfir olarak öldüğü husûsunda âlimler görüş birliği etmişlerdir. İmâm Ebû Hanîfe Resûl-i Ekrem'in babasının ve annesinin de kâfir olarak öldüğü kanaatindedir. Ancak Şîîler ile Ehl-i Sünnet'ten bazı âlimler, Efendimiz'in babasıyla anne-

minin geniş, zühdünün büyük olduğuna inanmamışsa; verdiği meşhûr haberleri, mütevâtir bilgileri hakaret kastı olmadan yalanlamışsa,[1] onun hakkında saygısız sözler, çirkin kelimeler sarfetmişse; ancak hâline bakınca onun bu sözleri Resûlullah'ı kötülemek ve ona hakaret etmek niyetiyle söylemediği anlaşılıyorsa; bu sözleri aşırı câhilliği veya bir şeye kızıp sinirlendiği yahut sarhoşluğu, kendini kontrol edemeyen, ağzı bozuk, düşüncesiz ve dikkatsiz biri olması yüzünden sarfetmişse; işte o takdirde bu kimsenin âkıbeti de meselenin birinci kısmında olduğu gibi tereddütsüz ölümdür. Çünkü aklı başında olan hiç kimsenin bilgisizlik, dil sürçmesi ve şimdi saydığımız sebepler yüzünden kâfir olması mâzur görülemez. Sadece kalbi îmânla huzûra ermiş olduğu hâlde, baskı altında kalarak inkâra zorlananlar mâzur sayılır.

> Bu son cümle şu âyetten iktibas edilmiştir: "Kalbi îmânla huzûra ermiş olduğu hâlde baskı altında kalarak inkâra zorlananlar hâriç, îmân ettikten sonra kâfir olan ve inkârı gönül rızâsıyla benimseyenlere Allah gazap eder; onları büyük bir azap beklemektedir."[2]

Yukarda geçtiği üzere Endülüslü âlimler, İbni Hâtim et-Tuleytılî'nin Peygamber Efendimiz'in zühd sahibi olmadığını, fakat yiyecek bulamadığı için zühd hayatı yaşadığını söylemesi yüzünden katline fetvâ vermişlerdi.

Tuleytılalı İbni Hâtim'in yaptığı sohbet ve tartışmalar sırasında Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme kâfirler gibi "Ebû Tâlib'in yetimi", "Haydara'nın kayınpederi" diye alaycı bir dille hakaret ettiğini, Resûlullah'ın dünyaya değer vermeyip zâhidâne bir hayat sürmesinin bir tercih meselesi olmadığını, yiyecek bulamadığı için öyle yaşadığını, şâyet eline geçse nefis yiyecekler yiyeceğini söylediği belirtilmişti.[3]

---

sinin fetret devrinde yaşamaları sebebiyle kâfir olmadıkları görüşüne sahiptir (Aliyyü'l-Kârî, *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 428).

1. Mütevâtir haberi inkâr eden kâfir olur; haber-i vâhidi inkâr eden kâfir olmaz, ancak onun fâsık olduğu (doğru yoldan çıkıp Allah'a isyân ettiği) kabul edilir (Aliyyü'l-Kârî, *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 428).
2. Nahl 16/106.
3. Bk. III, 310.

Baskı Altında Hakaret Eden Cezalandırılmaz

Mâlikî fakihi Muhammed ibni Sahnûn[1] (v. 256/870), düşman elinde esir olup da Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme hakaret edenin öldürüleceğini, fakat Hıristiyan olduğu bilinen veya düşman tarafından Peygamber Efendimiz'e hakaret etmeye zorlanan kimsenin cezâlandırılmayacağını söylemiştir.

> Dininden dönmesi için zorlanan ve bu yüzden dininden dönmüş gibi yapanların îmânına bir zarar gelmeyeceğini şu âyet-i kerîme ortaya koymaktadır:
>
> "Kalbi îmânla huzûra ermiş olduğu hâlde baskı altında kalarak inkâra zorlananlar hâriç, îmân ettikten sonra kâfir olan ve inkârı gönül rızâsıyla benimseyenlere Allah gazap eder; onları büyük bir azap beklemektedir."[2]
>
> "Kimse gücünün yetmeyeceği şeyden sorumlu tutulamaz."[3] âyet-i kerîmesi de bunu göstermektedir. Nitekim İslâmiyet'in ilk günlerinde Mekkeliler Ammâr ibni Yâsir'e dayanılmaz işkenceler yaparak ona putları lehinde, Peygamber Efendimiz aleyhinde sözler söylettiler. Ammâr Resûl-i Ekrem'e gelip o sözleri söylerken kalbinde ve îmânında bir değişiklik olmadığını söyleyince, Allah'ın Elçisi bunun bir sakıncası olmadığını, gerekirse aynı sözleri yine söyleyebileceğini belirtti.[4]

Malikî âlimi Ebû Muhammed ibni Ebî Zeyd el-Kayrevânî[5] (v. 389/999) şöyle demiştir: Başka konularda dil sürçmesi mâzur görülse bile, hiç kimsenin Resûl-i Ekrem'e iftirâ etme konusuda ileri süreceği mâzereti kabul edilemez.

---

1. Muhammed ibni Sahnûn hakkında bilgi için bk. II, 416.
2. Nahl 16/106.
3. Bakara 2/286.
4. Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), II, 389, nr. 3362; İbni Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, III, 249.
5. Ebû Muhammed ibni Ebî Zeyd el-Kayrevânî hakkında bilgi için bk. II, 416.

Sarhoşken Hakaret Edenin Durumu

Mâlikî fakihi Ebü'l-Hasan el-Kâbisî[1] (v. 403/1012), sarhoşken Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme hakaret eden kimsenin öldürüleceğine dâir fetvâ vermiştir. Bu fetvânın iki dayanağı vardır:

Biri: O kimsenin Resûlullah'a hakaret etmenin câiz olduğu inancını taşıdığı ve ayıkken de aynı şekilde ona hakaret ettiği yönündeki kanaattir.

> Zira böyle biri hakkında hüsnüzan değil, sûizan beslenebilir ve her kap içindekini dışarı sızdırır diye düşünülür.

Diğeri de şudur: Peygamber aleyhisselâma hakaret etmenin cezâsı ölümdür; sarhoş olmak bu cezâyı ortadan kaldırmaz. Nitekim sarhoşluk iftirâ etmenin, adam öldürmenin ve Cenâb-ı Hakk'ın koyduğu buna benzer sınırları aşmanın cezâsını ortadan kaldırmaz; çünkü o kişi sarhoş olmayı kendisi tercih etmiştir.

> Sarhoş olmak; bayılmak, aklını kaybetmek gibi bir şey değildir. Çünkü bayılan, aklını kaybeden bu sırada yaptığından sorumlu değildir, ancak sarhoş kendi irâdesiyle sarhoş olduğu için yaptıklarından sorumludur.

Şüphe yok ki içki içen kimse, içkinin aklını alıp götüreceğini, aklı başında olmadığı için de istenmeyen bazı şeyleri yapabileceğini de bilir. Bu durumda içki yüzünden neler yapabileceğinin şuurunda olan kimse, Resûl-i Ekrem'e bile bile hakaret etmiş sayılır. İşte bunun içindir ki, sarhoşun eşini boşaması, kölesini azat etmesi geçerlidir ve ona kısas ve benzeri cezâlar da uygulanır.

Sarhoşa cezâ verilmez görüşüne delil olarak Hz. Hamza'nın sarhoşken Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem'e ve yanındakilere "Sizler, hepiniz benim babamın köleleri değil misiniz?" demesi, Peygamber Efendimiz'in de ona bir şey yapmaması ileri sürülemez. Resûlullah Efendimiz amcasının sarhoş olduğunu görünce ona bir şey söylemeden oradan ayrılıp gitti; çünkü o günlerde içki henüz yasaklanmamıştı. İçki yasaklanmadığı için de, yaptığı suçlar yüzünden sarhoşa cezâ verilmiyor-

1. Ebü'l-Hasan Ali ibni Muhammed el-Kayrevânî el-Kâbisî hakkında bilgi için bk. I, 94.

du. Tıpkı uykudayken işlenen suçlar gibi veya sarhoş ettiği bilinmeyen bir ilacın etkisiyle işlenen suçlar gibi sarhoşun yaptıkları da cezâsız kalıyordu.

> Hz. Hamza'mn sarhoşken Resûl-i Ekrem'e ve yanındakilere hakaret etmesi olayı hicretten sonra Medine'de meydana gelmiş ve bu olayı Hz. Ali nakletmiştir. Buna göre Hz. Ali'nin iki yaşlı devesi vardı. Bunlara, kuyumculara lâzım olan boya otu (izhır) yükleyip satıyor, Hz. Fâtıma ile evlenince vereceği düğün yemeğinin parasını denkleştirmeye çalışıyordu. Bir gün bu develeri Ensâr'dan birinin evinin önüne çöktürmüştü. O günlerde daha içki yasaklanmadığı için Hz. Hamza o evde içki içiyor, yanında da bir kadın şarkıcı kendisine şarkı söylüyordu. Kadın dışarıda yatan develer üzerine irticâlen bir şarkı söylemeye başladı. Develerin semiz olduğunu, sımsıkı bağlandığını, bunların nefis parçalarından keserek şarabın yanında yemek üzere kebap yaptırmasını istedi. Hz. Hamza da hemen kılıcını çekip develeri kesti, hörgüçlerini kopardı, böğürlerini yarıp ciğerlerinden birer parça aldı. Bu manzarayı dehşet içinde seyreden Hz. Ali, doğruca Resûl-i Ekrem Efendimiz'in yanına geldi ve olanları anlattı; orada Zeyd ibni Hârise de vardı. Hepsi birden kalkıp doğruca Hz. Hamza'nın yanına gittiler. Orada içki içen başkaları da vardı. Peygamber Efendimiz Hz. Hamza'ya develeri kestiği için son derece öfkelendi. Hz. Hamza, içki yüzünden kızarmış olan gözlerini yavaş yavaş kaldırarak: "Sizler, hepiniz benim babamın köleleri değil misiniz?" dedi. Amcasının sarhoş olduğunu gören Fahr-i Cihân Efendimiz geri çekilerek oradan uzaklaştı.[1] İçkinin yasaklanmasına bu olayın sebep olduğu söylenmekle beraber, içki, Hz. Hamza'nın Uhud Gazvesi'nde şehid düşmesinden sonra haram kılınmıştır.

1. Buhârî, Müsâkāt 12, nr. 2375; Müslim, Eşribe 1, 2, nr. 1979.

4. Resûl-i Ekrem'e Kasıtlı Olarak Hakaret Edenin Durumu

Bu bahiste **Resûl-i Ekrem'e hakaret etmenin üçüncü yönü** ele alınacaktır: Bu da bir kimsenin Resûlullah Efendimiz'in bizzat söylediği hadisleri ve Allah'tan vahiy yoluyla alıp ortaya koyduğu İslâmî hükümleri yalanlaması veya onun nebîliğini yahut resûllüğünü yalanlaması, yahut da öyle bir peygamberin varlığını inkâr etmesidir.

> Kādî İyâz, bir kimsenin **"Resûlullah Efendimiz'in bizzat söylediği hadisleri"** yalanlaması derken, onun mütevâtir olarak gelen hadislerini inkâr etmesini kasdetmektedir. Yine birinin **"onun nebiliğini yahut resûllüğünü yalanlaması"** ifâdesiyle de, meselâ **"O sadece Araplara gönderilmiş bir peygamberdir!"** diyerek Fahr-i Âlem Efendimiz'in bütün insanların ve cinlerin resûlü olduğunu inkâr etmesini kasdetmektedir.

Böyle biri ister İslâm milletinden başka bir dine geçsin,[1] isterse geçmesin,[2] sonuç itibâriyle âlimler onun kâfir olduğunda ve katledilmesi gerektiğinde görüş birliği etmişlerdir.

Sonra o kimsenin durumuna bakılır: Bu şahıs İslâm Dini'ni terkettiğini açıkça söylüyor mu, söylemiyor mu? Eğer dinini terkettiğini ulu orta söylüyorsa, onun durumu daha çok mürtedin durumunu andırmaktadır. Ondan tövbe etmesi istenip istenmeyeceğinde (Mâlikî) âlimler arasında ihtilâf vardır.

> Dinini terkettiğini ulu orta söyleyen kimse tövbe etse bile, tövbesinin kabul edilip edilmeyeceğinde âlimler ihtilâf etmişlerdir. Tövbesinin kabul edilmeyeceğini söyleyenler öyle birinin derhal öldürülmesi gerektiği kanaatindedir.

Bu konuda bir başka görüş de şöyledir: Eğer bir kimse Peygamber Efendimiz'in yalancı olduğunu söyleyerek veya bir başka şekilde ona hakaret ederek hakkını çiğnemişse onun tövbe etmesi, hakettiği ölüm cezâsını kaldırmaz.

> İnsan tövbe etmekle üzerindeki Allah hakkından kur-

1. Yani Yahudi veya Hıristiyan olsun yahut daha başka bir dine girsin.
2. Hiçbir dini kabul etmeyen bir ateist olsun demektir.

> tulur, fakat kul hakkından kurtulamaz. Birine iftirâ etmek, birinin malını çalmak kul hakkını çiğnemek olduğu için böylesi suçlar tövbe ile affedilmez.

Şâyet Resûl-i Ekrem'i küçük düşürmeye çalışan kimse bunu açıkça değil de gizli gizli yapıyorsa o zındık[1] sayılır ve yakında açıklayacağımız üzere onun tövbe etmesi, bize göre[2] ölüm cezâsını ortadan kaldırmaz.

Hanefî Âlimlere Göre

İmâm Ebû Hanîfe ve Hanefî mezhebinin ileri gelen âlimleri ise bu konuda şöyle demiştir: Muhammed aleyhisselâm ile hiçbir ilgisi olmadığını söyleyen ve onun peygamberliğini yalanlayan kimse mürteddir ve onun öldürülmesinde bir sakınca yoktur. Ancak Muhammed aleyhisselâm ile hiçbir ilgisi olmadığı görüşünden vazgeçer ve tövbe ederse öldürülmez.

> İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'ye göre böyle birinin durumu mürtedin yani kendi irâdesiyle İslâm Dini'nden çıkan kimsenin durumu gibidir. Mürted tövbe ederek söylediklerinden vazgeçerse öldürülmez. Şu âyet de bunu göstermektedir: "Kâfirlere söyle: yaptıklarından vazgeçerlerse, geçmiş günahları bağışlanacaktır."[3]

"Kur'an'ı O Uydurmuştur" Diyenin Durumu

İmâm Mâlik'in talebelerinden Mısırlı fakih Abdurrahmân ibni'l-Kāsım[4] (v. 191/806) şöyle demiştir:

"Bir Müslüman; Muhammed peygamber değildir veya Allah tarafından bütün insanlara peygamber gönderilmemiştir, dese yahut Allah ona Kur'an'ı indirmemiştir; Kur'an'ı o uydurmuştur, dese, öldürülür."

> Bu sözlerden birini söyleyen kimse kâfir olur, aynı zamanda şu gibi âyetleri inkâr etmiş olur: "O kendi hevâ-hevesine göre konuşmaz. Onun söyledikleri kendisine vahyolunandan başka bir şey değildir."[5];

1. Zındık, kâfir olduğunu gizleyip Müslüman olduğunu ileri süren kimsedir.
2. Müellifimiz bu ifâdesiyle "biz Mâlikîlere göre" demek istiyor.
3. Enfâl 8/38.
4. Abdurrahmân ibni'l-Kāsım hakkında bilgi için bk. III, 512.
5. Necm 53/3-4.

> "Ey insanlar! Şüphesiz Peygamber size Rabbinizden gerçeği getirmiştir."[1]

Yine Abdurrahmân ibni'l-Kāsım şunları söylemiştir:

"Müslüman biri, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin peygamberliğini inkâr etse, o kimse mürted durumundadır. Yine bir kimse, Resûlullah Efendimiz'in yalancı olduğunu söylese o da mürted gibidir ve ondan tövbe etmesi istenir."

> Söylediği bu sözden dolayı tövbe ederse bağışlanır, tövbe etmezse öldürülür.

"Ben Peygamberim Diyenin Durumu"

Abdurrahmân ibni'l-Kāsım, peygamber olduğunu ve kendisine vahiy geldiğini söyleyen kimsenin de bu durumda olduğunu söylemiştir. İbnü'l-Kāsım'ın bu sözünün bir benzerini Mâlikî fakihi Sahnûn[2] da (v. 240/854) söylemiştir.

Yine İbnü'l- Kāsım şöyle demiştir: Kendisinin peygamber olduğunu iddia eden kimsenin bunu gizlice veya açıkça söylemesi arasında bir fark yoktur, o kesinlikle mürteddir.

Mısırlı hadis hâfızı ve Mâlikî fakihi Asbağ ibni'l-Ferec[3] (v. 225/840), peygamber olduğunu ileri süren kimsenin aynen mürted gibi olduğunu, çünkü onun Allah'a iftirâ etmekle kalmayıp Allah'ın kitâbını da inkâr ettiğini söylemiştir.

> Peygamber olduğunu iddia eden kimsenin Cenâb-ı Hakk'a iftirâ ettiğini şu âyet-i kerîme göstermektedir: "Allah adına yalan uyduran, kendisine vahiy gelmediği hâlde "Bana vahiy geldi" diyenden daha zâlim kim olabilir?"[4]
>
> Ben peygamberim diyen kimse şu âyet-i kerîmeyi de inkâr etmiş olur: "Muhammed bütün peygamberlerin sonuncusudur."[5]

1. Nisâ 4/170.
2. Sahnûn hakkında bilgi için bk. II, 427.
3. Asbağ ibni'l-Ferec hakkında bilgi için bk. II, 427.
4. En'âm 6/93.
5. Ahzâb 33/40.

Mısırlı Mâlikî fakihi Eşheb[1] (v. 204/820) peygamber olduğunu iddia eden veya bütün insanlara peygamber olarak gönderildiğini ileri süren yahut "Sizin Peygamberinizden sonra gelecek bir peygamber vardır." diyen bir Yahudi hakkında şunları söylemiştir:

"Bu Yahudi kendisinin peygamber olduğunu açıkça söylüyorsa, ondan tövbe etmesi istenir, tövbe ederse ne âlâ, yoksa öldürülür." Sözü edilen Yahudinin öldürülmesinin sebebi şudur: Evvelâ o, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin: "Benden sonra peygamber gelmeyecektir." sözünü yalanlamıştır. Sonra Allah Teâlâ'nın kendisini peygamber olarak gönderdiğini söylemekle de Cenâb-ı Hakk'a iftirâ etmiştir.

> Peygamber Efendimiz'in "Benden sonra peygamber gelmeyecektir." sözü şu hadîs-i şerîfte geçmektedir:
>
> Bir defasında Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem: "Vaktiyle İsrâiloğulları'nı peygamberleri yönetirdi. Bir peygamber ölünce onun yerine bir başkası geçerdi. Şüphesiz **benden sonra peygamber gelmeyecek**, ancak toplumu halîfeler yönetecek hem de çok sayıda halîfe gelecektir" buyurunca, ashâbı kirâm:
>
> "O zaman bize ne tavsiye buyurursunuz?" diye sordular. Bunun üzerine Allah'ın Elçisi şunları söyledi:
>
> "İlk halîfeye yaptığınız bîata bağlı kalınız ve ona verdiğiniz sözü tutunuz. Cenâb-ı Hak onlara da, gözetmeleri gereken sizin onların üzerindeki hakkınızı soracaktır."[2]
>
> Yukarıda "Allah Teâlâ'nın kendisini peygamber olarak gönderdiğini söyleyen kimsenin Cenâb-ı Hakk'a iftirâ ettiği" belirtildi. Şu âyet-i kerîme bu iftirânın ne kadar ağır bir suç olduğunu göstermektedir: "Allah adına yalan uyduran yahut O'nun âyetlerini yalanlayandan daha zâlim kim var?"[3]

1. Eşheb ibni Abdilazîz el-Kaysî hakkında bilgi için bk. II, 427.
2. Buhârî, Enbiyâ 50, nr. 3455; Müslim, İmâret 44, nr. 1842.
3. En'âm 6/21.

Resûlullah'a Hakaretin Değişik Şekilleri

Mâlikî fakihi Muhammed ibni Sahnûn (v. 256/870) şöyle demiştir:

"Muhammed sallallahu aleyhi ve sellemin Allah'tan vahiy yoluyla alıp ortaya koyduğu kitâbın bir harfinde şüphe eden kimse inatçı kâfirdir."

Yine Muhammed ibni Sahnûn şöyle demiştir:

"İslâm ümmetine göre Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin yalan söylediğini ileri süren kimsenin cezâsı öldürülmektir."

> Muhammed aleyhisselâmın "yalan söylediğini ileri süren kimse" ifâdesini, onun Allah'tan vahiy yoluyla alıp ortaya koyduğu şeylerden birini inkâr eden kimse diye de anlamak mümkündür.

Mâlikî fakihi Sahnûn'un (v. 240/854) talebelerinden ve Mâlikî fıkhının önde gelen âlimlerinden Ahmed ibni Ebî Süleymân[1] (v. 291/904) şöyle demiştir:

"Bir kimse Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme (hakaret etmek maksadıyla) onun siyah renkli olduğunu söylese katledilir. Çünkü Peygamber aleyhisselâm siyah renkli değildi."[2]

Bu sözün bir benzerini de fıkıh ve kelâm âlimi Ebû Osmân el-Haddâd[3] (v. 302/915) söylemiş ve şöyle demiştir:

"Bir kimse Resûl-i Ekrem'in henüz sakalları çıkmadan, küçük yaşta vefât ettiğini söylese veya onun (Hicaz bölgesindeki) **Tihâme**'de değil de, (Endülüs'teki) **Tâhert**'te yaşadığını söylese öldürülür. Çünkü bu söz, Peygamber aleyhisselâmın herkesçe bilinen özelliğini ve yaşadığı yeri, dolayısıyla varlığını inkâr etmektir."

1. Ebû Ca'fer Ahmed ibni Ebî Süleymân Mâlikîlerin tanınmış fakihlerinden biriydi. Sağlam bilgisi yanında takvâsıyla ve hikmetli konuşmasıyla da ünlüydü.
2. Bu konuya daha önce temas edilmiş ve bilgi verilmişti bk. III, 308.
3. Ebû Osmân Saîd ibni Muhammed el-Gassânî el-Kayrevânî ünlü mâlikî fakihi Sahnûn'un talebesi olup İbnü'l-Haddâd diye de bilinir. Üstün münazara kabiliyeti dolayısıyla Kayrevanlı yöneticilerin savunduğu Şîî-İsmâilî fikirlere karşı Sünnî görüşü başarıyla savunmuştur. Zühd ve takvâ sahibi bir âlim olup hikmetli sözleri vardır. Son derece mütevâzı olduğu hâlde Ehl-i Sünnet muhaliflerine karşı heybetli görünmek için pahalı elbiseler giydiği belirtilir. Onun değerli kitapları arasında *Kitâbü'l-İstivâ*, *Tavzîhu'l-müşkil fi'l-Kur'ân* zikredilebilir.

Bu iddia öncelikle Fahr-i Âlem Efendimiz'in Mekke'de ve Mekkelilerin arasında bir ömür boyu yaşadığını dile getiren şu âyetlere ters düşer:

"Şöyle de: "Eğer Allah dileseydi Kur'an'ı size okuyamazdım, Allah da onu size bildirmezdi. **Bana vahiy gelmeden önce aranızda bir ömür boyu yaşadım.** Hâlâ aklınızı başınıza almayacak mısınız?"[1] "Şehirlerin anası olan **Mekke ile onun çevresindekileri uyarman** ve geleceğinde şüphe bulunmayan toplanma gününden sakındırman için, sana böylece Arapça bir Kur'an vahyettik."[2]

Resûl-i Ekrem'in başka yerde yaşadığı iddiası, Abdullah ibni Abbâs ile Hz. Âişe'nin şu rivâyetlerine ters düşer: "Resûl-i Ekrem kırk yaşında peygamber oldu ve Mekke'de on üç yıl boyunca kendisine vahiy geldi; sonra hicret emri aldı, Medine'de on yıl yaşadı ve altmış üç yaşında vefât etti."[3]

Mâlikî fakihi Habîb ibni Rebî' de şöyle demiştir:

"Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin özelliğini ve yaşadığı yerleri değiştirmek, varlığını inkâr etmek anlamına geldiği için küfürdür (dinin esaslarını inkâr etmektir). Bunu açıkça söyleyen kimse kâfir olur. Ondan tövbe etmesi istenir; tövbe ettiği takdirde tövbesi kabul edilir. Bu yöndeki inancını gizleyen ise zındıktır, tövbe etmesi istenmeden katledilir."

5. Resûl-i Ekrem'e, Hakaret Anlamına Gelebilecek Bir Söz Söyleyenin Durumu

Bu bahiste **Resûl-i Ekrem'e hakaret etmenin dördüncü yönü** ele alınacaktır.

Şöyleki bir kimse hakaret içeren bir söz söyler; fakat bu sözün Peygamber Efendimiz'i mi yoksa bir başkasını mı hedef aldığı kolayca anlaşılamaz. Yahut o sözün Resûl-i Ekrem hakkında olduğu anlaşılmakla be-

1. Yûnus 10/16.
2. Şûrâ 42/7.
3. Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr 28, 45, nr. 3851, 3902, 3903, Fezâilü'l-Kur'ân 1, nr. 4978-79.

raber, **onun lehinde mi, yoksa aleyhinde mi olduğuna** karar verilemez. Şimdi bu sözü sarfeden kimsenin durum ne olacaktır?

İşte bu mesele; insanı tereddüde sevkeden, üzerinde ibretle düşünülmesi gereken, müctehidleri ihtilâfa düşüren, kadı ve müftülerin hemen karar vermesini engelleyen bir konudur. Bu âlimler, "inkâr edip helâk olacak olan açık bir delili görerek helâk olsun, inanıp yaşayan da yine açık bir delili görerek yaşasın!"[1] diye hemen karar vermekten kaçınmışlardır.

> Müellifimizin bu cümlesinde iktibas ettiği âyet-i kerîme, Bedir Gazvesi hakkında olup tamamı şöyledir: "Hani siz vâdinin Medine'ye daha yakın bir yamacında, onlar ise daha uzak tarafında idiler. Kervan da sizden daha aşağıda bir yerde idi. Eğer belli bir noktada buluşmak üzere birbirinizle sözleşseydiniz, farklı davranır o vakitte bir araya gelemezdiniz. Ama Allah, inkâr edip helâk olacak olan açık bir delili görerek helâk olsun, inanıp yaşayan da yine açık bir delili görerek yaşasın diye kesinleşmiş bir işi gerçekleştirmek için sizi böyle bir araya getirdi. Şüphesiz Allah, her şeyi işiten, her şeyi bilendir."[2]

Âlimlerden bazıları, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin hakkını, onun şeref ve haysiyetini her şeyin üstünde tutarak, ona hakarete yeltenen kimseyi ölüme mahkûm etmişlerdir. Diğerleri ise hakaret gibi görünen sözün hakaret olmayabileceğini dikkate almışlar, adam öldürüp kan dökmenin muazzam bir mesele olduğunu düşünmüşler ve suç sâbit olmadığı sürece, şüpheyle cezâ vermemeyi tavsiye eden hadîs-i şerîfi göz önünde bulundurmuşlardır.

> Hz. Âişe radıyallahu anhânın rivâyet ettiğine göre Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Müslümanlara cezâ vermeyi elinizden geldiğince önleyiniz. Bir çıkış yolu bulursanız serbest bırakınız. Çünkü hâkimin affederek yapacağı hatâ, cezâ vererek yapacağı hatâdan daha hayırlıdır."[3]

1. Enfâl 8/42
2. Enfâl 8/42.
3. Tirmizî, Hudûd 2, nr. 1424.

Bu Söz Hakaret Sayılır mı?

Alacaklıyı borçlusu kızdırsa da, borçlu alacaklıyı sâkinleştirmek için "Haydi Muhammed peygambere salâtü selâm getir!" dese, alacaklı da "Ona salât getirene Allah rahmet etmesin!" dese, bu söz Resûl-i Ekrem'e hakaret sayılır mı, sayılmaz mı?

> Borçlunun, alacaklısını sâkinleştirmek için "Haydi Muhammed peygambere salâtü selâm getir!" demesinin sebebi, bazı yerlerde öfkelenen kimsenin salâtü selâm getirmesi hâlinde öfkesinin yatışacağı inancıdır.

Mâlikî ulemâmız bu konuda ihtilâf etmiştir.

Bu mesele Mâlikî fakihi Sahnûn'a (v. 240/854) şöyle soruldu:

"Ne dersiniz, bu sözü sarfeden kimse Resûl-i Ekrem'e hakaret etmiş sayılır mı? Veya Resûl-i Ekrem'e salât edip duran meleklere hakaret etmiş sayılır mı?"

Ünlü Mâlikî fakihi bu soruya şöyle cevap verdi:

"Hayır; bu adam söylediğin gibi öfkeliyse,[1] Resûlullah Efendimiz'e hakaret etmeyi de düşünmediği için, onun bu sözü hakaret sayılmaz."

Mısırlı fakih Ebû İshâk İbrâhim ibni Abdirrahman el-Berkī (v. 245/859) ile hadis hâfızı ve Mâlikî fakihi Asbağ ibni'l-Ferec[2] (v. 225/840) şöyle demişlerdir:

"Bu adam Resûl-i Ekrem'e (ve meleklere) değil, diğer insanlara hakaret ettiği için öldürülmez."

Aslında Sahnûn'un söylediği de bu anlamdadır. O, kızıp da Resûlullah'a hakaret edene müsâmaha edilir, bu sebeple de öldürülmez demiyor. Ona göre bu söz, adamın Resûl-i Ekrem'e veya meleklere açıkça hakaret ettiğini göstermediği için iki mânaya da yorumlanabilir. Onun bu mânalardan hangisini kastettiğini gösteren bir ipucu da yoktur. Ama "Haydi Muhammed peygambere salâtü selâm getir!" diyen borçluya, "Ona salât getirene Allah rahmet etmesin!" diye karşılık veren alacaklının, bu sözüyle Resûlullah'ı ve melekleri kastettiğine dâir daha önceki söz ve davranışlarından çıkarılacak bir işaret bulunmamakta, aksine

1. Çünkü öfke, insana söylemek istemediği şeyleri söyletir.
2. Ebû Abdillah Asbağ ibni'l-Ferec el-Ümevî hakkında bilgi için bk. II, 427.

Efendimiz'e salât edecek diğer insanları kastettiğini gösteren bir ipucu bulunmaktadır.

İşte Sahnûn'un sözünün mânası budur ve arkadaşları Ebû İshâk el-Berkī ile Asbağ ibni'l-Ferec'in o kimsenin öldürülmeyeceğine dâir ileri sürdükleri gerekçeye de tamamen uygundur.

Mâlikî fakihi Kādî ve muhaddis Hâris ibni Miskîn[1] (v. 250/864) ve daha başkaları, "Ona salât getirene Allah rahmet etmesin!" diyen kimsenin öldürülmesi gerektiğini söylemişlerdir.

> Çünkü bu söz ilk bakışta, melekler de dâhil Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme salât eden herkese hakaret mânası ihtivâ etmektedir.

Mal Mülk Sahibi Olanlara, Hancılara Hakaretin Cezası

Mâlikî fakihi Ebü'l-Hasan el-Kābisî (v. 403/1012), "Hanı ve oteli olan herkes, Allah'ın gönderdiği peygamber bile olsa boynozludur!"[2] diyen birinin öldürülüp öldürülmeyeceği konusunda karar verememiş, ağzı bozuk o adamın bu çirkin sözüyle neyi kastettiği anlaşılıncaya kadar sıkıca bağlanıp hapsedilmesi ve sorguya çekilmesi gerektiğini söylemiş, böylece onun bu sözüyle aralarında peygamber bulunmayan bugünkü han ve otel sahiplerini kasdedip etmediğinin ortaya çıkarılması icap ettiğini belirtmiştir ki, o takdirde cezâsı daha hafif olacaktır.

Ebü'l-Hasan el-Kābisî bu konuda şunları da söylemiştir: "Adamın bu çirkin sözü eskiden han ve otel işletenleri olduğu gibi, daha sonra bu mesleği yapacak olanları da kapsamaktadır. Nitekim daha önceki peygamberler arasında mal mülk sahibi olup ticaret yapanlar da bulunduğu için adamın 'herkes' demesi onları da içine alır."

Yine Ebü'l-Hasan el-Kābisî şöyle demiştir:

1. Mısırlı âlim Ebû Amr el-Hâris ibni Miskin el-Ümevî nerede olursa olsun hakkı söylemekten çekinmezdi. Abbâsî Halîfesi Me'mûn'un huzûrunda yöneticilerin halka zulmettiğini söylediği için onun bu sözlerinin halkın isyânına yol açabileceği düşüncesiyle ve "Kur'ân'ın mahlûk olduğu" görüşünü kabul etmemesi sebebiyle Bağdat'a sürgün edildi ve orada on altı yıl kaldı. Daha sonra Halîfe Mütevekkil'in teklif ettiği Mısır kadılığını arkadaşlarının ısrarıyla kabul etti. Ünlü fakih ve muhaddis Ahmed ibni Hanbel onun hakkında takdirkâr sözler söylemiştir.
2. "Boynuzlu" kelimesi deyyûs anlamında olup eşiyle veya kızıyla yahut kızkardeşi gibi bir yakınıyla yabancı erkeklerin ilişkide bulunmasına göz yuman kimseler için kullanılır.

"İşlediği suç son derece açık olmadıkça bir Müslümanın kanı dökülmez. Değişik ihtimâller söz konusu ise, o zaman mesele üzerinde iyi düşünerek karar vermek gerekir." Ebü'l-Hasan el-Kâbisî'nin sözü işte bu anlamdadır.

> "Bir Müslümanın kanının dökülmesine yol açan son derece açık suçlar" konusunda Fahr-i Âlem Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Allah'tan başka ilâh bulunmadığına ve benim Allah'ın Elçisi olduğuma şehâdet eden bir Müslümanın kanı ancak üç şeyden dolayı dökülebilir: **Bir insanın canına kıymışsa, başından evlilik geçen bir erkek veya kadın zina etmişse, bir de İslâm toplumunu bırakarak dininden ayrılmışsa** (irtidat etmişse) öldürülür."[1]

Ağzı Bozukların Cezasını Yönetici Verir

Malikî âlimi Ebû Muhammed ibni Ebî Zeyd'den (v. 389/999) nakledildiğine göre, bir kimse "Allah Araplara lânet etsin, Allah İsrâiloğulları'na lânet etsin, Allah Âdemoğullarına lânet etsin!.." gibi sözlerden birini söylese, sonra da "Ben bu sözle peygamberleri değil, bu grupların içindeki zâlimleri kastettim" dese ona ne yapılır diye soruldu, o da bu sözleri sarfedene, yöneticinin uygun göreceği bir cezânın verileceğini belirtti.

Yine Ebû Muhammed ibni Ebî Zeyd'e: "Allah içkiyi haram kılana lânet etsin!" diyen, sorguya çekilince de: "Ben içkiyi kimin haram kıldığını bilmiyorum!" diye cevap veren kimseye de yöneticinin uygun göreceği bir cezâ verebileceğine dâir fetvâ verdi.

> İçkinin haram olduğunu Allah'ın emriyle Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem tebliğ ettiğine göre, bu sözü sarfeden kimse ona lânet ederek küfür bataklığına düşmüş olur.

Yine aynı âlime "Şehirli, köylü namına onun malını satmasın!" hadisi ve bu hadisi rivâyet edeni lânetleyen kimseye ne yapılacağı soruldu.[2] O

1. Buhârî, Diyât 6, nr. 6878; Müslim, Kasâme 25, nr. 1676.
2. Hadîs-i şerîfin tamamı şöyledir: Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:
"Pazara gelen köylüleri yolda karşılayıp mallarını satın almayın! Şehirli, köylü nâmına

da: Şâyet bu hadisi rivâyet edeni lânetleyen kimse câhilse, hadisler konusunda bir bilgiye sahip değilse, yöneticinin onu terbiye etme maksadıyla ağır bir şekilde cezâlandırması yönünde fetvâ vermiştir. Onun öldürülmesi yönünde fetvâ vermemesinin sebebi, bu şahsın, görünüşe göre Allah'a ve Resûlullah'a hakaret etmeyi düşünmemesi, böyle bir satışı yasaklayana lânet etmesidir. Mâlikî fakihi Sahnûn ile arkadaşlarının bundan önceki meselede verdikleri fetvâ da böyledir.

Ağzı bozuk insanların birbirine söylediği "Ey 1000 domuzun oğlu!", "Ey 100 köpeğin oğlu!" gibi sözlerin cezâsı da böyledir. Kendisine bu sözlerle hakaret edilen kimsenin soyunda 100 veya 1000 nesil geriye gidildiğinde mutlaka atalarından bir değil birkaç peygambere ulaşılacaktır. Belki bu kadar geriye gidilince Hz. Âdem'e bile varılacaktır. İşte bu sebeple o sözleri sarfedeni bundan menetmek, şuursuzca söylediği bu sözlerin nereye vardığını ona anlatıp öğretmek ve şiddetli bir şekilde terbiyesini vermek gerekir.

Şâyet bu küfürbazın, **ataları arasında peygamberlerin bulunduğu kimseye bile bile hakaret ettiği** ortaya çıkarılırsa kesinlikle öldürülür.

Bir kimse Hâşimoğullarından birine "Allah Hâşimoğullarına lânet etsin!" dese, sonra da "Ben onların arasındaki zâlimleri kastettim." [1] diye kendini savunsa veya Peygamber Efendimiz'in soyundan veya neslinden[2] yahut çocuklarından geldiğini bildiği birine, ataları hakkında çirkin bir şey söylese, bununla beraber onun bu sözünde Resûl-i Ekrem'in atalarından birini kastettiğine dâir bir işaret de bulunmasa, yaptığı hakaretle kimi hedef aldığının ortaya çıkması için adama baskı yapılır.

Kayrevanlı Mâlikî fakihi Ebû Mûsâ Îsâ bin Menâs'ın[3] (v. 390/1000) şöy-

---

onun malını satmasın! (Ona simsarlık yani komisyonculuk etmesin!)." (Buhârî, Büyû' 68, 71, nr. 2158, 2163; Müslim, Büyû' 18, 19, nr. 1520, 1521).
Peygamber Efendimiz, hem üreticinin malını ihtiyaç sahiplerine arzetmesini ve böylece piyasanın oluşmasını uygun görmekte, üretici malını kendisi sattığı takdirde şehir ahalisi bu malı daha ucuza alabileceği düşüncesiyle toplumun hakkını korumakta, hem de simsarın köylünün malını ucuza kapatmasını önlemektedir.

1. "Ben Hâşimoğulları arasındaki Ebû Leheb ve Ebû Cehil gibi zâlimleri kasdettim" dese.
2. Hz. Fâtıma'nın neslinden gelen birine çirkin bir söz söylese.
3. Ebû Mûsâ Îsâ bin Menâs el-Kayrevânî'nin Mâlikî fakihi Sahnûn'un ashâbından olduğu ve *Kitâbü'l-Kasr* adlı bir eseri bulunduğu kaydedilmektedir (*Hediyyetü'l-ârifîn*, I, 427).

le bir fetvâ verdiğini gördüm: "Bir şahsa: 'Âdem'e varıncaya kadar Allah senin soyuna lânet etsin!' diyen birinin gerçekten böyle söylediği anlaşılırsa, o kimse öldürülür."

Bir kimse kendi aleyhinde şâhitlik eden birine: "Sen beni ithâm mı ediyorsun?" dese, öteki de "Sen de kim oluyorsun, Peygamberleri bile ithâm etmişlerdir?" diye cevap verse, buna ne yapılacağı konusunda üstadlarımız şöyle ihtilâf etmişlerdir:

Üstâdımız fakih Ebû İshâk ibni Ca'fer (v. 437/1045), bu sözü son derece iğrenç bularak onu söyleyenin katline fetvâ vermiştir.

Hakaret Ettiği Kesinlik Kazanmazsa

Kâdî Ebû Muhammed ibni Mansûr (v. 513/1119) ise, "Peygamberleri bile ithâm etmişlerdir?" diyen kimsenin bu ifâdesiyle kâfirlerin peygamberleri ithâm etmelerini anlatmış olabileceğini, dolayısıyla onun katline karar verilemeyeceğini söylemiştir.

Bu konuda Kurtuba kadısı Ebû Abdillah ibni'l-Hâc da[1] (v. 529/1135) buna benzer bir fetvâ vermiştir.

Kâdî Ebû Muhammed ibni Mansûr, "Peygamberleri bile ithâm etmişlerdir" diyenin katline karar veremeyeceğini söylemekle beraber, onu zincire vurdurmuş, uzun süre hapsettirmiş, aleyhinde şâhitlik edenlerden birinin şehâdetini yeterli bulmadığı için, kendisine nisbet edilen sözü söylemediğine dâir suçluya yemin ettirmiş, sonra da onu serbest bıraktırmıştır.

Üstâdımız Kâdî Ebû Abdillah Muhammed ibni Îsâ'nın[2] (v. 505/1111) kadılık yaptığı günlerde onun huzûruna bir adam getirildiğini görmüştüm. Bu adam Muhammed adındaki birine çirkin sözler söyleyip onunla alay etmiş, sonra bir köpeğin yanına gidip ayağıyla ona dokunarak "Kalk, Muhammed!" demişti.

Dördüncü bölümün girişinde müellifimiz bu konuy-

1. İbnü'l-Hâc diye anılan Kurtubalı Ebû Abdillah Muhammed ibni Abdillah ibni Halef, iyi bir fakih, muhaddis ve edib idi. Ayrıca onun son derece yumuşak huylu ve mütevâzı olduğu, huşûyu terketmediği kaydedilmektedir.
2. Sebte müftüsü de olan Ebû Abdillah Muhammed ibni Îsâ et-Temîmî, "akıllı fakih" diye tanınırdı. Aralarında Kâdî İyâz'ın da bulunduğu çok değerli talebeler yetiştiren bu gözü yaşlı âlim, talebeleri üzerinde son derece etkiliydi.

la ilgili olarak şöyle bir olay nakletmişti: Bir gün "Hz. Ömer, bir adamın adı Muhammed olan birine 'Muhammed! Allah sana şöyle yapsın, böyle yapsın!' diye sövüp hakaret ettiğini duydu. Bunun üzerine kardeşi Zeyd ibni Hattâb'ın oğlu Muhammed'e: 'Resûl-i Ekrem'in adını taşıdığın için, bugünden sonra senin yüzünden Muhammed sallallahu aleyhi ve selleme hakaret edildiğini görmeyeceğim. Ben yaşadıkça artık kimse sana 'Muhammed' diye seslenmeyecek!' dedi ve onun adını Abdurrahmân olarak değiştirdi."

Adam Kâdî Ebû Abdillah'ın huzûruna getirilince söylediği sözü inkâr etti. Fakat birçok kimse onun bu sözü söylediğine şâhitlik edince Ebû Abdillah onu hapse attırdı ve Müslümanlığında şüphe edilen kimselerle arkadaşlık edip etmediğini araştırdı; itikadında şüphe bulunduğuna dâir bir delil elde edemeyince, onu kamçıyla dövdürmek sûretiyle terbiyesini verdikten sonra serbest bıraktırdı.

6. Kendini veya Başkasını Peygamber Gibi Yüceltenin Durumu

Bu bahiste **Resûl-i Ekrem'e hakaret etmenin beşinci yönü** ele alınacaktır.

Bir kimse Peygamber Efendimiz'de bir kusur ve noksanlık bulunduğunu söylemez, ona herhangi bir ayıbı isnâd etmez, kendisine herhangi bir şekilde hakaret de etmez, fakat onun bazı özelliklerini, dünyada ona nisbet edilmesi câiz olan bazı hâl ve fiillerini teşbîh veya atasözü yoluyla kendisinin veya bir başkasının yaptığını, böylece bir bakıma kendisinin Peygamber'e benzediğini iddia eder. Yahut başına büyük bir sıkıntı veya insanların ayıp saydığı bir hâl geldiğinde, Resûlullah'ı örnek alacak ve onu yüceltecek şekilde hareket etmek yerine, onunla alay edecek, ancak kendisini veya bir başkasını yüceltecek şekilde davranır. Böyle bir kimseye nasıl bir cezâ verilecektir?

Her şeyden önce anlatmaya çalıştığımız bu duruma birkaç misâl verelim.

Bir kimse kendisini yücelterek şöyle dese:

"Benim hakkımda kötü sözler söylenmişse, Allah'ın Peygamberi hakkında da söylenmiştir."

Bu söz, İslâm edebine yakışmayan bir söz sayılabilir.

"İnsanlar bana yalancı demişse ne çıkar, peygamberlere de yalancı demişlerdir."

Bu sözü söyleyen kimse, kendini peygamberlerle kıyaslama küstahlığında bulunmuş gibi görünmektedir. Gerek bu söz, gerekse bundan önceki sözü söyleyenin niyeti önemlidir. Şâyet bu adam peygamberlerin yolunca gittiği hâlde, insanlardan zulüm ve cefâ gördüğünü anlatmak istiyor, bu tür haksızlıklara peygamberlerin de sabrettiğini dile getirerek sıkıntılarını hafifletmeye çalışıyorsa, bunda bir sakınca yoktur.

"Ben günah işlemişsem ne çıkar, peygamberler de günah işlemiştir."

Peygamberler günah işlemekten mâsum olduğu için bu söz son derece tehlikelidir. Üstelik Allah Teâlâ, onların bize günah gibi görünen, fakat esasında günah olmayan hâllerini bağışlamıştır.

"İnsanların dilinden Allah'ın nebîleri ve resûlleri bile kurtulamamışken, ben nasıl kurtulayım?"

"Ben başıma gelen sıkıntıya, ülülazm peygamberler gibi sabrettim."

Bu söz son derece yanlıştır. Bu sözde kendini ülülazm olmayan peygamberlerden üstün görmek gibi bir iddia da vardır. Allah Teâlâ'nın Hz. Âdem için "Doğrusu Biz Âdem'e daha önce buyruğumuzu iletmiştik; ama o bunu unuttu. Biz onda bir azim de görmedik."[1] buyurduğunu, Hz. Yûnus için "Rabbin hükmedinceye kadar sabret; balığın arkadaşı gibi olma!"[2] buyurduğunu görmekteyiz.

Ülülazm peygamberler, Resûl-i Ekrem Efendimiz baş-

1. Tâhâ 20/115.
2. Kalem 68/48.

ta olmak üzere Hz. Nûh, Hz. İbrâhim, Hz. Mûsâ ve Hz. İsâ'dır; onların arasında Hz. Âdem ve Hz. Yûnus yoktur.

"Ben Eyyûb Peygamber gibi sabrettim."

Bu söz de çirkin bir sözdür; zira hiç kimse Hz. Eyyûb gibi sabredemez.

"Peygamber Efendimiz'in düşmanlarına olan sabrı, benim sabrımdan daha fazla idi."

Bütün bu sözlerde kendini Peygamber Efendimiz ile ve diğer peygamberlerle kıyaslamak gibi bir çirkinlik âşikârdır.

Kendini peygamberle kıyaslamanın bir örneği şâir Mütenebbî'nin[1] (v. 354/965) şu beytinde görülmektedir:

"Allah haklarından gelsin, ben bir cemaatin arasında,
Semûd kavminin arasındaki Sâlih gibi garibim."

"Allah haklarından gelsin!" ifâdesini "Allah onlara lütfuyla muâmele etsin." diye tercüme etmek de mümkündür. Müellifimizin buraya almadığı bir önceki beytin anlamı ise şöyledir: "Ben Nahle'de, Yahudilerin arasındaki Îsâ gibiyim."

İnançları zayıf olduğu için, özensiz ve dikkatsiz bir üslûpla şiir söyleyip konuşan bazı şâirlerin şiirlerinde de bu durum görünmektedir. Ünlü Arap şâiri Ebü'l-Alâ el-Maarrî'nin[2] (v. 449/1057), medhettiği biri için söylediği şu beyti böyledir:

1. Kûfeli ünlü Arap şâiri Mütenebbî'nin adı Ebü't-Tayyib Ahmed ibni Hüseyin el-Cu'fî'dir. Yukarıdaki beytinden dolayı kendisine "peygamberlik iddiasında bulunan kimse" anlamında Mütenebbî lakabı verildiği söylenmiştir. Pekçok şiiri olup, bunların bir kısmı *Dîvan*'ında toplanmıştır.
2. Filozof şâir Ebü'l-Alâ Ahmed ibni Abdillâh ibni Süleymân el-Maarrî, dört yaşında çiçek hastalığından dolayı gözlerini yitirmiştir. Maarrî; fakih, muhaddis ve kelâmcıların görüşlerine değer vermemiş, yeniden dirilme, Cennet, Cehennem, cezâ ve mükâfat gibi inanç esaslarını tartışmıştır. Manzûm ve mensûr, irili ufaklı yetmiş kadar eseri ve risâlesi bulunmaktadır. Manzûm eserlerinden 3.000'den fazla beyt ihtivâ eden *Saktü'z-zend* ile 11.000 beyit ihtivâ eden *Lüzûmü mâ lâ yelzem*, mensûr eserlerinden de Kur'ân-ı Kerîm'e nazîre olarak yazdığı söylenen *el-Fusûl ve'l-gâyât fî temcîdillâhi ve'l-mevâiz* anılabilir.

"Sen Mûsâ'sın; hanımın da, onunla evlenen Şuayb'ın kızıdır.
Yalnız Mûsâ ile hanımı fakirdi, siz zenginsiniz."

Şâir; övdüğü kimseyi Hz. Mûsâ'ya, onun karısını da Hz. Şuayb'in kızına benzettiği bu beytin son tarafında son derece cüretkâr bir üslûp kullanmakta ve Hz. Mûsâ'ya bir tür hakaret etmektedir.

Yine Ebü'l-Alâ el-Maarrî'nin şu beyitleri de böyledir:

"Muhammed'den sonra vahiy kesilmeseydi,
'Bu Muhammed, babası Muhammed'in yerini tutar' derdik.

> Şâirin medhettiği kimse, Halîfe Hârûnürreşîd'in oğlu Muhammed'dir. Hârûnürreşîd, Peygamber Efendimiz'in amcası Hz. Abbâs'ın yedinci göbekten torunu olduğu için, onun hakkında bu ifâdeyi kullanmıştır. Allah Teâlâ "Muhammed içinizden hiçbir erkeğin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Elçisi'dir ve bütün peygamberlerin sonuncusudur."[1] buyurduğu hâlde, şâir bu âyetteki "Muhammed içinizden hiçbir erkeğin babası değildir." ifâdesini görmezden gelerek Kur'ân-ı Kerîm'e aykırı söz söylemiştir.

Bu Muhammed üstünlükte onun gibidir,
Yalnız Cebrâil ona peygamberlik getirmemiştir."

İkinci beytin birinci mısrâındaki "*Bu Muhammed, üstünlükte onun gibidir.*" ifâdesi, peygamber olmayan bir şahıs fazilet bakımından Resûl-i Ekrem'e benzetildiği için son derece çirkin ve Resûl-i Ekrem'i aşağılayıcıdır.

Bu beytin ikinci mısrâındaki "*Yalnız Cebrâil ona peygamberlik getirmemiştir*" ifâdesi iki anlama gelmektedir. Birinci anlamı şudur: Cebrâil aleyhisselâmın Resûl-i Ekrem'e peygamberlik getirmesi, o medhedilen kişiyi, Peygamber'in yüce makamının altına düşürmüştür. İkinci anlamı ise övülen şahsın peygamberliğe ve Cebrâil'in aracılığına ihtiyacının bulunmadığı ifâdesidir. Bu ifâde ise birincisinden daha da ağırdır.

Bir başka şâirin[2] şu beyti de böyledir:

1. Ahzâb 33/40.
2. Bu beyit de Ebü'l-Alâ el-Maarrî'nin *Saktü'z-zend* adlı şiir kitâbında geçmektedir.

"Onun sancakları zafer rüzgârıyla dalgalandığı zaman Cebrâil'in kanatları arasında dalgalanır."

> Şâirin bu benzetmesini, bazıları Cebrâil aleyhisselâm hakkında cüretkâr bir benzetme kabul etmekte, bazıları da cihâd için yükseltilen sancakların zaferle dalgalanması için Cebrâil aleyhisselâmın yardımı ümid edilmiş olabilir diyerek bu beyitte bir sakınca görmemektedir.

Zamanımız şâirlerinden birinin şu beyti de buna örnektir:

"O ebediyet yurdu Cennet'ten kaçıp bizim yakınımıza sığındı Allah, Cennet'in bekçisine sabır versin."[1]

Endülüs şâirlerinden Hassân el-Massîsî'nin Mu'temid-Alellah diye bilinen Muhammed ibni Abbâd[2] (v. 487/1094) ile onun veziri Ebû Bekir ibni Zeydûn hakkında söylediği şu beyit de böyledir:

"Senin vezirin Ebû Bekir, Hz. Ebû Bekir gibidir.
Şâirin olan ben Hassân, Resûlullah'ın şâiri Hassân ibni Sâbit gibi, sen de Muhammed gibisin."

> Bu teşbîhin o kadar hatâlı olmadığı, zira kendisine bir şey benzetilenin, benzetildiği konuda benzeyenden daha güçlü olduğu bilinmektedir. Tıpkı "Ali aslandır", "Falan güneş gibidir" benzetmelerinde olduğu gibi. Fakat müellifin bu konudaki hatâlı uygulamalara meydan vermemek için böyle bir teşbîhi mahzurlu gördüğü söylenmektedir.

Kötü Şiirleri Nakletmek de Günahtır

Bu tür daha pek çok şiir vardır. Bu nevi şiirleri zikretmeyi hiç de sevmemekle beraber, insanlar böylesi dar yola girmekte pek gevşek davrandıkları, onun ağır yükünü hafif zannettikleri, bu tür şiirleri başkalarına nakletmenin ne kadar günah olduğunu yeterince bilmeyip basit bir şey

1. Şâir, medhettiği kimsein vazgeçilmez, ayrılığına dayanılmaz biri olduğunu söylemeye çalışıyor.
2. Abbâdîler, Endülüs Emevî hilâfetinin son yıllarında Endülüs'te 1029-1091 yılları arasında hüküm süren bir Arap hânedanı idi. Mu'temid-Alellah da bu hânedanın 1069-1091 yılları arasındaki son emiri idi.

sandıkları, yaptıkları bu iftirânın Allah katında son derece büyük bir günah olduğunu anlamadıkları için,[1] böyle şiirleri iyice târif edip açıklamak maksadıyla bu kadar çok örnek verdik.

Bu konuda en gevşek davrananlar şâirlerdir.

> Genellikle şâirler her sahada söz söyler; ölçüsüzce övgü ve yergiye dalar; bir gün övdüklerini ertesi gün yerer, yerdiklerini de överler. İşte bu sebeple Peygamber Efendimiz mânevî değerleri yücelten şiirleri tasvip etmiş, şâirleri İslâm karşıtları aleyhinde şiir söylemeye teşvik etmiş ve **"insanın kendini zehirleyecek şeylerle midesini doldurmasını, rûhunu perişan edecek şiirlerle hâfızasını doldurmasına"** tercih etmiştir.[2] Resûl-i Ekrem Efendimiz güzel şiiri beğendiğini de şöyle dile getirmiştir: **"Öyle güzel söz vardır ki, insanı âdetâ büyüler; öyle güzel şiir vardır ki, hikmetin tâ kendisidir."**[3]

Sakıncalı olduğunu söylediğimiz bu tür sözleri şiirlerinde en çok kullananların başında Arap şâiri İbni Hânî el-Endelüsî[4] (v. 362/973) ve İbni Süleymân el-Maarrî[5] gelmektedir. Bu iki şâirin birçok sözü dini hafife alan, Resûl-i Ekrem'i küçümseyen, Cenâb-ı Hakk'ı inkâra varan ifâdeler taşımaktadır.

Şâirin Günahı Aşırı Derecede Övmesidir

Biz daha önce böyle şâirlere gerekli cevabı verdik ve şiirleri karşısında alınması gereken tavrı belirttik. Bu bahiste bizim maksadımız, örneklerini verdiğimiz çirkin söz ve şiirler hakkında konuşmaktır. Her ne ka-

1. Kādî İyâz bu ifâdeyi "Çünkü siz bu iftirâyı dilden dile yayıyor, hakkında bilgi sahibi olmadığınız şeyleri ağzınızda geveleyip duruyor ve bunun da basit bir şey olduğunu sanıyordunuz. Oysa bu, Allah katında son derece büyük bir günahtı." (Nûr 24/15) âyetinden iktibas etmiştir.
2. Buhârî, Edeb 92, nr. 6154, 6155; Müslim, Şiir 7-9, nr. 2257.
3. Buhârî, *el-Edebü'l-müfred* (Elbânî), s. 303-304, nr. 872.
4. Ebü'l-Kāsım Muhammed ibni Hânî el-Endelüsî, Fatımî Halîfesi Muiz-Lidînillâh'ın saray şâiridir ve onu insan üstü sıfatlarla medhetmiş, Halîfeye ilâhî sıfatlar isnâd etmekten çekinmemiş ve şiirlerinde Şîî-İsmâilî görüşü savunmuştur. İbni Hânî'nin, şiirlerini toplayan bir divanı vardır.
5. İbni Süleymân el-Maarrî, yukarıda zikredilen Ebü'l-Alâ el-Maarrî'dir. Burada dedesi Süleymân'a nisbetle anılmıştır.

dar bu sözlerin hepsi sövme ve hakaret anlamı taşımasa da, meleklere ve peygamberlere kusur bulmasa ve ayıp isnat etmese de (bunu söylerken Maarrî'nin son iki beytinin son mısralarını kastetmiyorum), bu sözleri söyleyenler Peygamber Efendimiz'e hakaret etmeyi ve onu küçümsemeyi düşünmese de nübüvvet ve risâlet makamına gösterilmesi gereken saygıyı göstermemiş, Cenâb-ı Hakk'ın insanların arasından seçtiği yüce Peygamber'in büyüklüğüne yakışır şekilde davranmamış, onun Allah'a olan yakınlığını dikkate almamıştır. Medhettiği devlet adamlarından alacağı bahşişi düşünen, yaşadığı sıkıntılı bir durumdan kurtulmayı arzu eden, hoş sözlerle bulundukları meclisi neşelendirmeye çalışan şâir; medhettiği kimseyi câzip sözlerle övmek için onu Cenâb-ı Hakk'ın pek değer verdiği, şanını yücelttiği, kendisine saygı gösterilmesini emrettiği, insanlara seslerini onun sesinden fazla yükseltmeyi ve birbirlerine bağırdıkları gibi onun yanında bağırmayı yasakladığı bir zâta benzetmiştir.

> Kādî İyâz bu ifâdesiyle "Ey îmân edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinden fazla yükseltmeyin; birbirinize bağırdığınız gibi ona bağırmayın. Yoksa yaptığınız iyilikler mahvolur gider de farkına bile varmazsınız."[1] âyet-i kerîmesine işaret etmektedir.

Şâire Hakettiği Ceza Verilir

Her ne kadar bazı şüpheler ve yorumlar sebebiyle böylesi şâirler, her türlü ihtimâl dikkate alınarak ölüme mahkûm edilmese bile, sözlerinin iğrençliği, sarfettikleri lafların çirkinliği yüzünden, bu tür sözler sarfetmeyi alışkanlık hâline getirdiklerine veya bu sözleri nâdiren sarfettiklerine bakarak, bununla beraber yaptıklarına pişman olup olmadıkları dikkate alınarak uzun süre hapsedilmek veya dövülmek sûretiyle edepleri verilir.

İlk devir âlimleri ve yöneticileri, medhettiklerini aşırı derecede öven şâirleri yadırgamışlardır. Nitekim Abbâsî Halîfesi Hârûnürreşîd (v. 193/809) şâir Ebû Nüvâs'ın[2] (v. 198/813) kendisini medhettiği şu beytini uygun görmemiştir:

1. Hucurât 49/2.
2. Abbâsîler devri saray şâiri Ebû Nüvâs Hasan ibni Hâni' el-Hakemî, içkiye, zevkine ve gayr-i meşrû hayata düşkün bir kimseydi. Bir ara Bağdat batakhânelerine dadandığından, kendine çeki düzen vermesi için Hârûnürreşîd tarafından hapsedilmişti. Hârûnürreşîd'in ölümü üzerine halîfe olan oğlu Emîn de, eğlenceye düşkün olmasına

"Ey Mısırlılar! Eğer sizde Firavun'un sihrinin kalıntısı varsa,

(Mısır vâlisi) Hasîb'in elinde de Mûsâ'nın asâsı vardır."

> Hasîb, Halîfe Hârûnürreşîd'in kölesi idi; Halîfe onu Mısır'a vâli tâyin etmişti. Şâir Mısırlılara şunu söylemektedir: Eğer sizin elinizde Firavun'un sihrinin kalıntısı yani hileleriniz varsa, Halîfe hazretleri oraya sizin düzenlerinizi boşa çıkaracak olan bir vâli tâyin etmiştir. Halîfe Hârûnürreşîd, şâirin ülü'l-azm bir peygambere gereken saygıyı göstermediği, Hz. Mûsâ'nın elinde mûcizeler meydana getiren asâyı, vâli de olsa bir kölenin eline verdiği için bu beyti lâübali bulmuş ve beğenmemiştir.

Bu beyti duyan Halîfe, şâire: "Ey kokuşmuş kadının oğlu! Sen Mûsâ aleyhisselâmın asâsı ile alay mı ediyorsun?" demiş ve onun o gece ordugâhından çıkarılmasını emretmiştir.

İbni Kuteybe diye bilinen ve birçok ilimde söz sahibi olan Kutebî'nin[1] (v. 276/889) belirttiğine göre şâir Ebû Nüvâs, Hârûnürreşîd'in oğlu Halîfe Muhammed Emîn (v. 198/813) için söylediği ve onu Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme benzettiği şu beyti dolayısıyla tenkit edilmiş, hattâ kâfir olduğu (veya küfre iyice yaklaştığı) söylenmiştir:

"İki Ahmed birbirine benzemede çekiştiler,
Hem görünüş hem de huy bakımından aynı deriden kesilmiş iki nalın tasması gibi birbirine denk oldular."

> Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ile Halîfe Emîn'in hem fazilet hem de şeref bakımından birbirine bu kadar benzetilmesi apaçık küfür sayılmıştır. İbni Hacer el-Askalânî, bu benzetmeyi son derece çirkin bulmakla beraber, yüzde yüz benzetmeyi kastetmedikçe, Şâfiî mezhebine göre bu benzetmenin küfür sayılamayacağını söylemiştir.[2]

---

rağmen, dine saygısızlığını gösteren bir şiiri yüzünden Ebû Nüvâs'ı bir süre hapsetmiştir. Annesinin gayr-i meşrû hayat yaşaması şâiri son derece üzdüğü, bu yüzden kendini içkiye ve eğlenceye verdiği de söylenmektedir.

1. İbni Kuteybe ed-Dîneverî hakkında bilgi için bk. I, 519.
2. Hafâcî, *Nesîmü'r-riyâz* (Atâ), VI, 242.

Ebû Nüvâs'ın şu beytini de âlimler ve emirler tenkit etmiştir:

"Seni arzu ettiğin şeye Allah nasıl eriştirmez?
Sen ki, Allah'ın Resûlü bile kendi kabilesinden olan yüce birisin."

Bu beytin tenkid edilmesinin sebebi şudur: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin hakkı ve ona gösterilecek saygının gereği, övülmek istenen kimseyi "O Resûlullah'ın kabilesindendir." diye medhetmektir. Hâlbuki şâir bu beyitte "Resûlullah da onun kabilesindendir." diyerek Allah'ın Elçisi'ne saygısızlık etmiştir.

"Benim Yaptığımı Peygamber de Yapmıştır"

Genişçe açıkladığımız üzere, uygun olmayan sözleri dolayısıyla birilerine verilecek cezâlara dâir fetvâlar, mezhebimizin imâmı olan Mâlik ibni Enes ile Mâlikî mezhebine bağlı imâmların verdiği fetvâlardır.

Malikî âlimi Ebû Muhammed ibni Ebî Zeyd el-Kayrevânî'nin (v. 389/999) *en-Nevâdir* adlı eserinde hadis hâfızı ve fakih İbni Ebî Meryem'in naklettiğine göre, bir kimse bir başkasını fakirliği dolayısıyla ayıpladı. O da "Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem bile koyun gütmüşken[1] sen beni fakir olduğum için mi ayıplıyorsun?" dese, bu adamın durumu nedir diye İmâm Mâlik'e soruldu. O da şunu söyledi: "Bu adam Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemi uygun olmayan bir yerde anarak ona üstü kapalı bir şekilde hakaret etmiştir; bu yüzden onun mutlaka terbiyesi verilmelidir."

Yine İmâm Mâlik şöyle demiştir:

"Günahkârlar, günahları yüzünden azarlandıkları zaman, onların 'Biz günah işlemişsek ne çıkar? Bizden önce peygamberler bile günah işlemişlerdir!' demesi kesinlikle uygun değildir."[2]

Resûlullah'ın Ebeveyni Saygıyla Anılmalıdır

Halîfe Ömer ibni Abdilaziz (v. 101/719) bir adama: "Bana, babası Arap olan bir kâtip bul!" dedi. Bunu duyan diğer kâtiplerden biri: "Kâtibin ba-

1. Peygamber Efendimiz'in koyun güttüğüne dâir hadîs-i şerîf aşağıda gelecek ve peygamberlerin çobanlık yapmasının hikmeti orada açıklanacaktır bk. III, 392.
2. "Peygamberlerin Büyük ve Küçük Günahlardan Korunmaları" ve "Peygamberlerin Küçük Günah İşleyebileceğini Söyleyenlerin Reddi ve Delillerinin Tenkidi" bahislerinde onların büyük ve küçük günah işlemekten mâsum oldukları açıklanmıştı bk. III, 116.

basının Arap olmasına ne gerek var, Peygamber'in babası da kâfirdi!" dedi.[1] Bunun üzerine Ömer ibni Abdilaziz onun işine son verdi ve kendisine şunu söyledi: "Sen Peygamberimizin babasının kâfir olduğunu, rahatça söylenebilecek bir söz hâline getirdin. Bundan sonra kesinlikle bana kâtiplik yapmayacaksın!"

> Ömer ibni Abdilazîz bu sözü söyleyen kâtibini azletmek sûretiyle onu cezâlandırmış, böylece hem Peygamber Efendimiz'i üzecek hem de onun anne ve babasına hakaret anlamına gelecek bir sözün başkaları tarafından da söylenmesini engellemeye çalışmıştır.
>
> Peygamber Efendimiz'in anne ve babasının kâfir olup olmadığı konusuna gelince; bazı âlimler bu konuyu tartışmayı doğru bulmamıştır. İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğu, Hz. Abdullah ile Hz. Âmine'nin, peygamber gelmediği bir zamanda yaşadıkları ve ilâhî tebliği duymadıkları için sorumlu olmadıkları görüşündedir. İslâm âlimlerinin bir kısmı da onların sorumlu olduğunu söylemiş ve kendilerini mü'min saymamıştır. Onların dayanaklarından biri, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in şöyle buyurmasıdır: "Rabbimden annem için istiğfâr etmeme izin vermesini istedim, bana izin vermedi. Kabrini ziyâret etmek için izin istedim, buna izin verdi."[2]

Hayret Edince Salavât-ı Şerîfe Getirmek

Mâlikî fakihi Sahnûn[3] da (v. 240/854) bir şeye hayret edildiği zaman Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme salavât getirilmesini uygun görmemiştir. Ancak Cenâb-ı Hakk'ın bize: "Allah ve melekleri Peygamber'e salât ederler. Ey îmân edenler, siz de ona salât edin ve tam bir teslimiyetle selâm verin."[4] diye emrettiği üzere, şâyet Resûlullah Efendimiz'e saygı

1. Hicretin birinci asrında, hesap bildikleri için, kâtipler genellikle Hıristiyan ve Sâbiî dinlerine mensup Rûmlar ve Arap olmayan şahıslar arasından seçiliyordu (Hafâcî, *Nesîmü'r-riyâz* [Atâ], VI, 244).
2. Müslim, Cenâiz 105, nr. 976.
3. Sahnûn veya Suhnûn, Mâlikî fıkhına dâir el-Müdevvene adlı eseriyle ünlüdür; hakkında bilgi için bk. II, 427.
4. Ahzâb 33/56.

gösterip onu yüceltmek sûretiyle sevâp ve Allah'ın rızâsını kazanmak için salâtü selâm getiriyorsa bunda da bir sakınca görmemiştir.

Çirkin Birini, "Nekîr"e Benzetmek

Mâlikî fakihi Ebü'l-Hasan el-Kâbisî'ye (v. 403/1012) şöyle soruldu: "Bir kimse çirkin bir adam hakkında: 'Onun yüzü Nekîr'in yüzüne benziyor' dese; asık suratlı biri hakkında da: 'Onun yüzü öfkeli Cehennem bekçisi Mâlik'in yüzüne benziyor' dese, bunlara ne yapılır?"

Ebü'l-Hasan el-Kâbisî bu soruya şu cevabı vermiştir:

"Acaba adam bu sözüyle neyi kastetmiştir? Münker ve Nekîr, kabirde insanları hesaba çekecek olan iki melektir. Karşısındakini Nekîr'e benzeten adam; muhatâbının yüzünü görünce korktu da, onun için mi böyle söyledi? Yoksa onun yüzünü görünce, çirkinliğinden dolayı tiksindi de, onun için mi adamı Nekîr'e benzetti? Eğer ondan tiksindiği için böyle söylemişse, bu söz ağır bir suç olup hakaret ve aşağılama anlamı taşır. Bu takdirde ağır bir cezâya çarptırılır. Fakat adam bu sözüyle meleği açık bir ifâdeyle küçümsemediği için ölüm cezâsına çarptırılmaz. Zira onun asıl küçümseyip hakaret ettiği kimse, karşısındaki adamdır. O kişi bu davranışından dolayı kendisine benzer kimselerin ibret alması için dövülür ve uzun süre hapsedilir."

> Münker ve Nekîr, kabirde insanları: "Rabbin kim? Peygamberin kim? Hangi dindensin?" diye inancını öğrenmek üzere sorguya çekecek olan meleklerdir. Onların yüzü bütün meleklerin yüzü gibi güzeldir; fakat insanların karşısına onları imtihân etmek için değişik bir yüzle çıkmalarından dolayı, kendilerine, "tanınmayan kimse, kalplere korku salan" anlamında Münker ve Nekîr denilmiştir.

Çirkin Birini "Mâlik"e Benzetmek

Ebü'l-Hasan el-Kâbisî sözüne şöyle devam etmiştir: "Asık suratlı birinin yüzünü, Cehennem bekçisi Mâlik'in yüzüne benzeterek "Bunun suratı Mâlik'in suratı gibi asık!" diyen kimseye gelince;[1] o bu kaba ve edep dışı

1. Mâlik; Cenâb-ı Hakk'ın gazabına uğrayarak Cehennem'e girenlere bekçilik ettiği için, onlara hakettikleri şekilde öfkeli davranır.

sözüyle, Cehennem bekçisi Mâlik'e benzettiği kimseyi üzmüş, incitmiş olur. Şâyet o bu sözüyle, Allah'ın emirlerine itâatkâr olan Mâlik Cehennem halkına nasıl öfkelenirse, yüzü ona benzeyen asık suratlı adam da başkalarına Allah rızâsı için öyle öfkelenir demek istemişse, bunun cezâsı hafiftir. Bununla beraber bu söz bir Müslümana yakışmaz. Öyle değil de, asık suraklı adamın yüzünü Mâlik'e benzeterek överse, sert bir cezâyı hakeder. Yine de bu sözde, meleği yerme söz konusu değildir; şâyet meleği yermişse kesinlikle öldürülür!"

> *Şifâ-i Şerîf* şârihi Şihâbüddin el-Hafâcî, Mâlikî mezhebinin böyle olduğunu, fakat başkalarına göre böyle birinin terbiyesi verilerek tövbe etmeye dâvet edileceğini, şâyet yaptığına pişman olup tövbe ederse katledilmeyeceğini belirtmiştir.[1]

"Peygamber de Benim Gibi Ümmî İdi"

Yine Ebü'l-Hasan el-Kābisî'ye şöyle bir soru soruldu: "İyi işler yapmakla tanınan bir genç, bir adama bir şey söylese; o adam da 'Sen sus! Sen hayrı şerden, iyiyi kötüden ayıramayan câhil birisin! (ümmîsin)' dese; o genç de "İyi ama, **Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem de okuma yazma bilmezdi** (ümmî idi), diye cevap verse; halk o gencin bu sözünü pek ağır bularak ona 'Sen bu sözünle kâfir oldun' dese; genç adam da söylediği sözden korkup pişman olsa, buna ne yapmak gerekir?"

Ebü'l-Hasan el-Kābisî bu soruya şu cevabı verdi: "O gencin bu sözüyle kâfir olduğunu söylemek hatâdır. O, 'ümmî'nin anlamını iyi bilmediği için, Peygamber aleyhisselâmın da kendisi gibi ümmî olduğunu söylemek sûretiyle hatâ etmiştir. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in ümmî olması kendisi için bir fazilet ve mûcize, o gencin ümmî olması ise şahsı için bir noksanlık ve bir cehâlettir."[2]

Peygamber Efendimiz'in ümmî olduğunu söyleyerek itiraz eden o gencin bir başka cehâleti de, Resûlullah Efendimiz'in ümmîliğini kendi

1. Hafâcî, *Nesîmü'r-riyâz* (Atâ), VI, 247.
2. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in neden okuma yazma bilmediği şu âyette belirtilmektedir: "Sen, bu Kur'an'dan evvel ne bir kitap okuyordun, ne de onu elinle yazıyordun! Öyle olsaydı, bâtıla uyanlar şüpheye düşerdi." (Ankebût 29/48). O gencin: "İyi ama, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem de okuma yazma bilmezdi." demesi, onun, Resûlullah Efendimiz'in Allah katındaki üstün yerini gerektiği şekilde bilmediğini göstermektedir.

ümmîliğine delil olarak göstermesidir. Şâyet o genç tövbe ve istiğfâr eder, hatâsını kabul eder ve Cenâb-ı Hakk'a sığınırsa cezâdan kurtulur; çünkü onun bu sözü öldürmeyi gerektirecek derecede ağır değildir; terbiyesinin verilmesi yeterlidir. Esasen söylediği sözden dolayı pişmanlık duyması, kendisine cezâ verilmesine gerek bırakmaz.

> Kâdî Ebû Yûsuf'tan rivâyet olunduğuna göre, halîfenin huzûrunda konuşulurken biri Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin kabağı sevdiğini söyledi. Orada bulunan biri: "Ben kabağı sevmem" dedi. Bunun üzerine Ebû Yûsuf hazretleri oradakilere: "Bana kılıcı ve infâzdan önce mahkûmun altına serilen deri yaygıyı getirin!" dedi. Kabağı sevmediğini söyleyen adam: "Söylediğim sözden ve küfrü gerektiren her şeyden dolayı istiğfâr ediyorum." diyerek Kelime-i Şehâdet getirmeye başladı. Bunun üzerine Kâdî Ebû Yûsuf onu öldürmekten vazgeçti. Çünkü kabağı sevmediğini söyleyen kimse, Peygamber Efendimiz'in kabağı sevmesini hafife alıp onu küçümsemişti. Yoksa bir kimse zevki ve huyu gereği kabağı sevmiyorsa bu tabiî görülür, ondan kabağı mutlaka sevmesi istenmez.[1]

"Peygamber de Dâhil Herkes Kusurludur" Diyen Kimseye Ne Yapılır?

Endülüslü kadılara bir mesele sorulmuş, onlar da bunu üstâdımız Kâdî Ebû Muhammed ibni Mansûr'a (v. 513/1119) sormuşlardı. Mesele şöyle idi: Bir kimse bir adamı bir kusuru dolayısıyla ayıplamıştı. Ayıplanan adam da ona "Elbette sen bu sözünle benim bir kusurumu dile getiriyorsun. Unutma ki ben bir insanım. **Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme varıncaya kadar bütün insanlar kusurludur.**" demişti. Ebû Muhammed ibni Mansûr, Resûlullah Efendimiz'e hakaret etmeyi kastetmediği takdirde bu sözü söyleyen kimsenin uzun süre hapsedilmesine ve can yakıcı bir şekilde terbiye edilmesine fetvâ vermiştir. Endülüslü bazı fakihler ise onun öldürülmesine fetvâ vermişlerdir.

1. Aliyyü'l-Kârî, *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 451.

7. Peygamber Efendimiz Aleyhindeki Sözü Nakledenin Durumu

Bu bahiste **Resûl-i Ekrem aleyhindeki konuşmaların altıncı yönü** ele alınacaktır.

Peygamber Efendimiz aleyhindeki bir sözü anlatmak ve nakletmek duruma göre değişir. Sözü anlatma ve nakletme tarz ve üslûbu önemlidir. Bu konu dört şekilde ele alınabilir. Yerine göre böyle bir sözü naklet-mek vâcib, mübâh, mekrûh ve haram olur. Bir kimse Efendimiz aleyhindeki çirkin bir sözü falan şöyle dedi veya böyle demedi şeklinde şâhitlik yapmak için, o sözün çirkinliğini dile getirmek ve öyle sözlerden sakındırmak için anlatıyorsa, bunda bir sakınca yoktur; esasen yapılması gereken de budur. Çirkin sözü bu maksatla anlatan takdir edilir. Şâyet böyle bir sözü reddetmek düşüncesiyle bir yazar kitâbında, bir vâiz câmide, bir hoca derste, bir müfti fetvâ verdiği sırada naklederse bunda da bir sakınca yoktur. Hattâ bunun yapılması gereklidir (vâciptir). Kimi zaman da bu sözleri nakletmek, nakledenin ve sözü nakledilenin durumuna göre yerinde ve güzel (müstehâb) olur.

Tanınan Birinin Resûlullah Aleyhindeki Sözü İfşâ Edilmeli

Resûl-i Ekrem Efendimiz hakkında çirkin söz söyleyen kimse, kendisinden ilim öğrenilen veya hadis rivâyet edilen yahut verdiği hüküm uygulanan, şâhitliği mûteber sayılan yahut da hukukî meselelerde verdiği fetvâ kabul edilen biriyse; onun Peygamber Efendimiz aleyhindeki sözünü duyan kimsenin o sözü başkalarına da duyurması, halkın kendisinden nefret etmesini sağlaması ve onun vereceği zararı önlemek için aleyhinde şâhitlik yapması şarttır (vâciptir).

Resûlullah Efendimiz aleyhinde söylenen bir sözü duyan âlimler, onun Müslümanlara zarar vermesini önlemek, Peygamberlerin Sultanı Efendimiz'in hakkını gözetmek için o sözün son derece yanlış ve çirkin olduğunu açıklamalı, onu söyleyenin küfre girdiğini bildirmelidir.

Şâyet o çirkin sözü söyleyen kimse halka va'z ve nasihat eden, çocuklara din dersleri veren biriyse, bozuk görüşlerini onların zihnine sokmayacağından emin olunamaz. İşte bu sebeple hem Peygamber Efendimiz'in hakkını savunmak, hem onun getirdiği dini böyle bozuk fikirlerden korumak için, öylesi insanları herkese tanıtmalıdır.

Resûlullah Efendimiz hakkında bozuk fikirleri bulunan kimse halka ve çocuklara dini anlatıp öğreten biri olmasa bile, Allah'ın Elçisi'nin hakkını ve şerefini savunmak, ona hakaret edilmesine, hayatında ve vefâtından sonra incitilmesine meydan vermemek her mü'minin görevidir.

> Allah Teâlâ, Peygamber'ini üzmeyi şu âyetle yasaklamıştır: "Peygamber'i üzmek de, onun ölümünden sonra hanımlarım nikâhlamak da size ebediyen yasaklanmıştır. Bunları yapmanız Allah katında büyük bir günahtır."[1]

Şâyet halka sözünü geçiren, hükmünü yürüten, gücüne boyun eğilen biri bu görevi yaparsa, diğer Müslümanlar sorumluluktan kurtulur. Bununla beraber ne kadar çok insan Peygamber Efendimiz'i incitene karşı çıkar ve onu susturmaya çalışanı desteklerse o kadar makbûl (ve müstehâb) bir iş yapılmış olur.

Hadis rivâyetinde yalan söylemekle veya başka bir kusurla suçlanan râvinin hâlini açıklamak ve onu tenkid etmek gerektiğinde, kendilerine Selef dediğimiz sahâbe ve tâbiîn âlimleri görüş birliği etmişken, Peygamber Efendimiz aleyhinde konuşan kimse nasıl tenkid edilmez?

> Ünlü hadis münekkidi Yahyâ bin Maîn'in (v. 233/847) Kâbe'yi tavâf ederken bir yandan da: "Falan râvi yalancıdır, falan râvi hadis uydurmakla bilinir." diye söylendiği rivâyet edilmiştir. İmâmü'l-Haremeyn lâkabıyla da bilinen ünlü Eş'arî kelâmcısı ve Şâfiî fakihi Ebü'l-Meâlî el-Cüveynî, mütevâtir olduğu bilinen: "Kim benim ağzımdan bilerek hadis uydurursa, Cehennem'deki yerine hazırlansın." hadisine dayanarak Peygamber Efendimiz hakkında yalan söyleyen kimsenin kâfir olduğunu ifâde etmiştir.[2]

Allah'a Hakaret Eden Bir Kişinin Aleyhinde Şâhitlik Yapmak

Malikî âlimi Ebû Muhammed ibni Ebî Zeyd'e (v. 389/999) şöyle bir soru soruldu:

1. Ahzâb 33/53.
2. Aliyyü'l-Kārî, *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 454.

"Allah Teâlâ aleyhinde söylenen sözü duyan kimse, hâkimin huzûruna çıkıp şâhitlik etmeye bilir mi?"

İbni Ebî Zeyd bu soruya şu cevabı verdi:

"Eğer o kimse, şâhitliğine dayanılarak hüküm verileceğini biliyorsa, mutlaka şâhitlik etmelidir (şâhitlik etmesi vâcibtir). Şâyet hâkimin görüşünün bu suçluyu katletme yönünde olmadığını, ama suçludan tövbe etmesini isteyeceğini, sonra da dayak veya hapis cezâsı vereceğini bilse, yine de mutlaka şâhitlik etmelidir."

> *Şifâ-i Şerîf* şârihi Şihâbüddin el-Hafâcî, Mâlikî mezhebine göre durumun böyle olduğunu, diğer mezheplere göre ise şâhitlik etme durumunda olan kimsenin mutlaka şâhitlik etmesi gerektiğini söylemiş ve şöyle demiştir: "Allah hakkı söz konusu olduğunda, bir kimse gel şâhitlik et denmesini beklemeden gidip şâhitlik etmelidir. Kendisinden şâhitlik istenmeden şâhitlik etmenin yerilmesi, kul hakkı söz konusu olduğundadır."[1]

Resûlullah Aleyhindeki Sözler, Gerekmedikçe Anlatılmamalı

Bir kimse Resûl-i Ekrem Efendimiz aleyhinde söylendiğini duyduğu bir sözü şâhitlik etmek maksadıyla nakledebilir; ancak şâhitlik söz konusu değilse, Resûlullah aleyhindeki sözün nakledilmesini câiz görmem. Zira Allah'ın Elçisi'nin şerefine dil uzatanların çirkin sözlerini, şer'î bir maksat olmadan nakletmek hiç kimseye mübâh değildir.

> Resûl-i Ekrem'in şerefini zedeleyen bir sözü, sebep yokken nakletmek ya haram veya mekrûhtur.

Peygamber Efendimiz aleyhinde söylenmiş sözleri, hâkimin huzûrunda şâhitlik etmek, bu sözleri tenkit etmek ve insanları uyarmak için tekrarlamak kimileri için gerekli (vâcib), kimileri için de uygundur (müstehaptır).

Allah Teâlâ kendisini ve peygamberlerini yalanlayanların sözlerini Kur'ân-ı Kerîm'inde nakletmiş, böylece o sözlerin çirkinliğini göstermiş,

1. *Nesîmü'r-riyâz* (Atâ), VI, 251.

diğer kullarını onların düştüğü inkâr bataklığından sakındırmış, o müfterilere verilecek cezâları bildirmiş, iftirâlarını da reddetmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de olduğu gibi, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin sahîh hadislerinde de Allah'ı ve Resûlullah'ı yalanlayanların ne kadar çirkin bir iş yaptığı gösterilmiş ve diğer insanlar onlara benzemekten sakındırılmıştır.

İlk devir âlimleri ile onlardan sonra gelen âlimler de kâfir ve dinsizlerin sözlerindeki yanlışları göstermek, ileri sürdükleri şüpheleri reddetmek için bu sözleri hem kitaplarında hem de sohbet meclislerinde nakletme konusunda görüş birliği etmişlerdir. Her ne kadar Hanbelî mezhebinin imâmı ve hadis âlimi Ahmed ibni Hanbel (v. 241/855), ilk sûfîlerden, hadis, kelâm ve tefsir âlimi Hâris ibni Esed el-Muhâsibî'nin (v. 243/857) kitâbında bu tür sözleri nakletmesine karşı çıkmışsa da, Cehmiye'nin ve Kur'an'ın mahlûk olduğunu söyleyenlerin bazı görüşlerini reddederken kendisi de o görüşleri nakletmiştir.

Burada önce **Cehmiyye**'yi kısaca tanıtalım, sonra da **"Kur'an'ın mahlûk olduğu"** konusu hakkında özet bilgi verelim.

Cehmiyye, ehl-i bid'at fırkalarından biri olup hadis âlimleri ve müctehidler tarafından tenkîd ve tekfîr edilen Semerkantlı Cehm ibni Safvân (v. 128/745) tarafından kurulmuştur. **Cehm ibni Safvân**'a göre kabir azabı, sırat, mîzân yoktur; Cennet ve Cehennem bir süre var olacak, daha sonra yok olacaktır; âhirette Allah görülmeyecektir; îmânı ikrâr etmeye ve ibâdet yapmaya gerek yoktur. Kâinâtta olup biten her şeyi Allah yaptığı için, insan rüzgârın önündeki ağaçtan farksızdır ve bir şey yapacak kudret ve irâdesi yoktur.

Kur'an'ın mahlûk olduğu konusuna gelince; hicrî ikinci (milâdî sekizinci) yüzyılda ortaya çıkan Kur'an'ın mahlûk olup olmadığı tartışması kitaplarımızda "Halku'l-Kur'an meselesi" diye anılır. Bu meseleyi ilk defa Mu'tezile fırkası ortaya atmış ve Kur'an'ın mahlûk yani yaratılmış olduğunu ileri sürmüş, Cehm ibni

Safvân gibileri de bu görüşü şiddetle savunmuştur. Onların iddiasına göre Kur'an bizim ellerimizle yazdığımız, dillerimizle okuduğumuz, kalbimizde sakladığımız bir kitaptır, dolayısıyla onun lafızları da mahlûktur, yazısı da. Abbâsî Halîfelerinden Hârûnürreşîd, oğlu Emîn, özellikle de diğer oğlu Me'mûn dönemlerinde Kur'an'ın mahlûk olduğu resmî bir görüş hâline getirilmiş ve dönemin âlimlerinden bu görüşü benimsemeleri istenmiştir. Sünnî âlimler, özellikle de **Ahmed ibni Hanbel** gibi şahsiyetler Kur'an'ın Allah kelâmı, dolayısıyla ezelî olduğunu, mahlûk (yaratılmış) sayılamayacağını belirtmişler, halîfelerin tehdit ve tazyiklerine karşı koymuşlar, ölümü göze aldıkları için, "mihne" olarak anılan bu dönemin işkence ve hapis cezâları karşısında yılmamışlardır. **Ahmed ibni Nasr el-Huzâî**'yi Halîfe Vâsık celladın yardımıyla öldürmüş, naaşını Sâmerrâ'da, başını da Bağdat'ta teşhir ettirmiştir. Kaynaklar, Ahmed ibni Nasr'ın kesik başının "Lâ ilâhe illallah" diyerek Kur'an okuduğunu ısrarla belirtirler.[1] **Nuaym ibni Hammâd** da zindanda can vermiştir. Öte yandan dayak yemekten, zindanda yatmaktan, maaşının kesilmesinden korkan bazıları da kendilerine dayatılan bu fikri benimsemiş gibi görünmüşlerdir. Kimi âlim de kendisini bu belâdan kurtarmak için ta'rîz yoluna başvurmuş, Kur'ân-ı Kerîm'in mahlûk olduğunu kabul etmiş görünmek için elinin parmaklarıyla birer birer sayarak, sonra da hepsini birden göstererek "Tevrât, İncîl, Zebûr ve Kur'an, işte bu dördü mahlûktur" demiştir.

Ahmed ibni Hanbel'in görüşlerine karşı çıktığı Hâris ibni Esed el-Muhâsibî'nin bu konudaki görüşü şöyleydi: Kur'an Allah kelâmıdır; mânası kadîm ve ezelîdir; lafızları ve insanlar tarafından okunuşu ise mahlûktur.

1. Bk. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, II, 110.

Nakledilmesi Câiz Olmayan Lâflar

İnkârcıların sözlerinden nakledilmesi câiz olanlar işte bunlardır. Bir de nakledilmesi câiz olmayan şeyler arasında Resûl-i Ekrem'in şânına yakışmayan sözler, hikâyeler, gece sohbetleri sırasında anlatılanlar, latife ve nükteler, halkın laf olsun diye anlattığı doğru yanlış olaylar, ölçüsüz derecede şaka yapanların halkı güldürmek için anlattığı fıkralar, hafif akıllıların komik hikâyeleri, bazı kıt akıllıların nükteli hikâyeleri, dedi koduları, boş ve mânasız lakırdıları sırasında sarfedilen laflar vardır. İşte bunlar arasında Peygamber Efendimiz'i incitecek sözler sarfetmek kesinlikle yasaklanmıştır. Bu sözlerin bir kısmı çok çirkin olduğu için, cezâsı daha ağırdır.

Bu mânasız lâflardan birini Peygamber Efendimiz'i incitmeyi düşünmeden nakleden veya o sözün nereye gittiğini bilmeyen, bu tür lakırdıları sarfetmeyi alışkanlık hâline getirmeyen yahut söylediği söz o kadar ağır ve çirkin olmayan, bir de anlattığı hikâyeyi beğenip tasvip ettiği belli olmayan kimse bu tutumundan dolayı azarlanır ve kendisine bir daha bu sözleri nakletmemesi tembih edilir. Eğer o kimse bir şekilde cezâlandırılırsa, bu cezâyı haketmiş olur. Sarfettiği söz çirkinse, cezâsı da o nisbette ağır olur.

Hassas Konularda Gevşek Davrananın Durumu

Söylendiğine göre adamın biri İmâm Mâlik'e:

"Kur'an mahlûktur, diyen kimseye ne yapılır?" diye sordu. O da:

"Bu adam kâfirdir, öldürün şunu!" dedi. Soruyu soran adam:

"Bunu ben söylemiyorum, başkasının görüşünü naklettim." deyince de:

"Biz bu sözü senden duyduk!" dedi. İmâm Mâlik o kimseyi öldürtmediğine göre, belli ki **bu tür çirkin lafları ulu orta söylemekten sakındırmak için** öyle davranmıştır.

> İmâm Mâlik hazretlerinin bu tür soruları uygun görmediği bilinmektedir. Nitekim biri ona "istivâ"nın mâhiyetini (Allah Teâlâ'nın Arş üzerine kurulmasını) sorduğunda şu cevabı vermiştir: **"İstivâ mâlumdur, mâhiyeti meçhûldür, ona îmân etmek vâciptir, bu konuda soru sormak bid'attır."**

Şâyet bu tür davranışları nakleden kimse; sorduğu soruyu kendisi uydurup, onu başkası sordu demekle ithâm edilmişse ve böyle yapmayı âdet hâline getirmişse, bu tür sorulardan hoşlandığı ortaya çıkmışsa, böyle şeylere düşkünse, bu tür davranışları önemsemediği ve hafife aldığı belli olmuşsa, halkı hayrete düşüren böyle soruları meraklısından öğrenip onları biriktirme alışkanlığına sahip olduğu anlaşılmışsa, **Resûl-i Ekrem Efendimiz'i hicveden ve onu inciten şiirleri rivâyet etmeye meraklıysa,** ona yapılması gereken şey, Resûlullah Efendimiz'e hakaret edene yapılacak olanın aynıdır. İşte bu sebeple o kimse kendi sözüyle cezâlandırılır; "Bunu ben söylemedim, ben başkasının sözünü naklediyorum" demenin ona bir faydası olmaz, derhal öldürülür ve "kendisini sarıp kuşatacak olan Cehennem'e" bir an önce gönderilir.

> İbni Hacer el-Askalânî, "O sözü ben söylemedim, ben başkasının sözünü naklediyorum." diyen kimsenin tövbe ettiği takdirde kurtulacağını, tövbe etmezse öldürüleceğini söylemiştir.[1] Kādî İyâz, o kimse "kendisini sarıp kuşatacak olan Cehennem'e bir an önce gönderilir" derken şu âyet-i kerîmeye işaret etmektedir: "Kimin amelleri de hafif gelirse, onu kucaklayacak olan Hâviye'dir. Hâviye'nin ne olduğunu biliyor musun? O kızgın bir ateştir."[2]

İslâm Büyüklerinin Bu Konudaki Titizliği

Arap dili ve edebiyâtı, fıkıh, hadis, kırâat, tefsir ve tarih âlimi Ebû Ubeyd el-Kāsım ibni Sellâm[3] (v. 224/839), Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi hicveden bir beytin sadece bir mısrâını ezberleyen kimsenin kâfir olacağını söylemiştir.

İslâm âlimlerinin ittfak ettikleri noktalar (icmâ) konusunda kitap yazan âlimlerden biri,[4] Peygamber aleyhisselâmın hicvedildiği bir şiiri veya nesri rivâyet etmenin, yazmanın, okumanın, o yazıyı gördüğü hâlde silmeden bırakmanın haram olduğu konusunda İslâm âlimlerinin görüş birliği ettiklerini söylemiştir.

1. Hafâcî, *Nesîmü'r-riyâz* (Atâ), VI, 255.
2. Kāria 101/8-11.
3. Ebû Ubeyd el-Kāsım ibni Sellâm hakkında bilgi için bk. I, 550.
4. Bu âlimin, Zâhirî mezhebinin en büyük temsilcisi, fakih, muhaddis, tarihçi, edip ve şâir İbni Hazm (v. 456/1064) olduğu söylenmiştir (Aliyyü'l-Kārî, *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 458).

Allah Teâlâ, ilk devirlerde yaşayan müttaki ve dinlerine sahip çıkan büyüklerimize rahmet eylesin. Çünkü onlar **Peygamber Efendimiz'e hakaret içeren pek çok nakli Siyer ve megâzî kitaplarından çıkarmış**, onları rivâyet etmemiş, fazla çirkin bulmadıkları az sayıdaki sözleri, bu bahsin başında söylediğimiz gibi, naklinin vâcib, mübâh, mekrûh ve haram olması esasına göre nakletmişlerdir. Bunu da, Peygamber aleyhisselâmı incitip ona iftirâ edenlere Cenâb-ı Hakk'ın nasıl gazap buyurduğunu ve onlardan nasıl intikam alacağını göstermek için yapmışlardır.

Biraz yukarıda ismi geçen Ebû Ubeyd el-Kāsım ibni Sellâm (v. 224/839), Allah ona rahmet eylesin, kitaplarında anlattığı konuyla ilgili olarak Arap şiirindeki hicviyelerden örnek vermek zorunda kaldığı zaman, hicvedilen şahsın adını zikretmez, onun şeref ve itibârını korumak için isminin vezninde bir kelime söylerdi. Herhangi bir insanın kişiliğini korumak için böyle titiz davranıldığına göre, bütün peygamberlerin ve insanların efendisi hakkında saygısız ifâdeler kullanmaya insan nasıl cesâret edebilir?

8. Peygamber Efendimiz Hakkında Câiz Olan Şeylerin Bilgilendirmek İçin Söylenmesi

Bu bahiste **Resûl-i Ekrem hakkındaki konuşmaların yedinci yönü** ele alınacaktır.

Burada, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem hakkında söylenmesi câiz olan ve söylenmesinin câiz olup olmadığında ihtilâf edilen konular ele alınacaktır. İnsanoğlunun başına gelen hâdiselerden Resûlullah'a nisbet edilmesi uygun olanlar, sevâbının artması için başına gelen sıkıntılar, peygamberliğinin ilk zamanlarında düşmanlarının verdiği eziyetler ile o günlerde yaşadığı sıkıntılara Allah rızâsı için sabredip katlanmasından söz edilecek ve bütün bunları rivâyet etmenin, ilim meclisinde ele almanın uygun olduğundan bahsedilecektir.

Bunlar, incelenmesi câiz olan ve peygamberlerin masumluğuna zarar vermeyen konulardır. Bu konular, daha önce ele aldığımız altı konudan farklıdır; çünkü bu konular ele alınırken söylenen sözlerde ve onu söyleyenin maksadında Peygamber Efendimiz'in bir kusurunu dile getirmek, ona hakaret edip kendisini hafife almak gibi bir olumsuzluk yoktur.

Daha önceki bahislerde Peygamber Efendimiz'i incitmek, ona hakaret etmek gibi hâller, bunun sonucu olarak da onu incitenleri ve ona hakaret edenleri dövmek, hattâ öldürmek gibi cezâlar söz konusu olduğu için bu konudan farklıydı.

Yine de bu hassas konu, ilim adamlarıyla ve dinî tahsil yapan anlayışlı ve ne yaptığını bilen talebelerle konuşulmalı, bu husus anlayışı kıt olan ve fitneye düşmesinden korkulan kimselerle görüşülmemelidir. Nitekim Selef âlimlerinden biri, Hz. Yûsuf ile Züleyhâ'nın kıssasında geçen olaylar dolayısıyla, anlayış ve idrâklerinin yeterli olmadığı gerekçesiyle kadınlara Yûsuf sûresini öğretmeyi doğru bulmamıştır.

Bütün Peygamberler Koyun Gütmüştür

Peygamber aleyhisselâm kendisinin, gençlik yıllarında ücretle koyun güttüğünü haber vermiş ve şöyle buyurmuştur: "Allah Teâlâ'nın gönderdiği her peygamber mutlaka koyun gütmüştür."

Ebû Hüreyre radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem: "Allah Teâlâ'nın gönderdiği her peygamber mutlaka koyun gütmüştür." buyurdu. Bunun üzerine sahâbîleri: "Sende mi güttün, yâ Resûlallah?" diye sordular. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem: "Evet, Mekkelilerin koyunlarını Karârît yöresinde güderdim." buyurdu.[1]

Bir defasında Resûl-i Ekrem Efendimiz misvak ağacının meyvelerini toplayan sahâbîlerine, onların kararmış olanlarının pek lezzetli olduğunu söylemiş ve onları toplamalarını tavsiye buyurmuştu. Sahâbîler bu yemişin iyisini, kötüsünü en iyi çobanların bildiğini söyledikten sonra: "Siz de koyun güttünüz mü?" diye sormuşlardı. Fahr-i Âlem Efendimiz onlara: "Koyun gütmeyen hiçbir peygamber yoktur." buyurmuştu.

Hadîs-i şerîfte geçen **"karârît"** kelimesi, Mekke'de bir yerin adı diye açıklandığı gibi, bir para birimi olarak

1. Buhârî, İcâre 2, nr. 2262.

> "kîrât" kelimesinin çoğulu olduğu da söylenmektedir. Bu görüş doğruysa, Peygamber Efendimiz, her gün koyun başına, dinarın yirmide biri olan bir kîrât karşılığında Mekkelilerin koyunlarını güttüğünü söylemiştir. Siyer kitaplarından öğrendiğimize göre, Peygamber Efendimiz koyun güttüğü sıralarda **yirmi yaşında** bulunuyordu.

Allah Teâlâ Mûsâ aleyhisselâmın da çobanlık yaptığını bize haber vermiştir.

> Hz. Mûsâ'nın Şuayb aleyhisselâmın yanında on yıl kaldığı, ona hizmet ettiği ve koyunlarını güttüğü Kasas sûresinde (28/22-28) anlatılmaktadır.

Ücretle veya ücretsiz olarak koyun gütmek Arapların âdeti olduğu için, konu aynen nakledildiğinde bunda peygamberler için bir aşağılama söz konusu değildir.

> O devirde zenginlerin çocukları bile kendi koyunlarını güderdi ve kimse onları aşağılık bir iş yapmakla suçlamazdı.

Ancak peygamberlerin koyun gütmesini onları aşağılamak için anlatan kimsenin durumu böyle değildir.

Peygamberlerin koyun gütmesinde büyük hikmetler vardır. Allah Teâlâ kendilerine ikrâm ettiği peygamberlik görevine onları bu yolla yavaş yavaş hazırlamıştır. Ezelde, Allah'ın ilminde mevcut olduğu üzere peygamber oldukları zaman ümmetlerini yönetme usûlüne onları alıştırmıştır.

> "Allah Teâlâ'nın gönderdiği her peygamberin mutlaka koyun gütmüş olması" boşuna değildir. İnsanlara kendisini kabul ettirmek ve sözünü dinletmek zor iştir. Gönüllere hükmetmek ince bir san'attır. Bu sebeple peygamberler mahlûkātın en uysalı olan koyunları idare etmeyi öğrenerek idare san'atı hakkında fikir sahibi olurlar. Şöyle ki: Koyunları güden kimsede, güttüğü hayvanlara karşı **merhamet duygusu** gelişmeye başlar. Zira

koyunlar kendilerini tehlikelerden koruma imkânlarına sahip olmadıkları için, himâye edilmeye diğer hayvanlardan daha fazla muhtaçtır. Yayılırken birbirinden kopup dağılan sürüyü toplamak, onları etrafa zarar vermeden bir otlaktan diğerine götürmek, su içme zamanı gelince sulamak, hırsızdan ve yırtıcı hayvanlardan korumaya çalışmak insanda **sabır duygusu**nu geliştirir. **Uysal olanlarla inatçı ve söz dinlemeyenlerin farkını** görür ve onlara nasıl davranmak gerektiğini öğrenir. Zamanla onlara farklı ses tonlarıyla her istediğini yaptırır. Yaratılmışlara merhamet etmek, onların huysuz ve anlayışsız hâllerine sabretmek peygamberlerin en fazla muhtaç oldukları özelliklerdir. Onlar kazandıkları şefkat, sabır ve hoşgörü ile insanların isyânkâr ve söz dinlemez tavırlarını anlayışla karşılamaya çalışırlar."[1]

Cenâb-ı Hakk'ın Onun Yetimliğinden Söz Etmesi

Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîm'inde Resûl-i Ekrem Efendimiz'e yetim olduğunu, ihtiyaç içinde bulunduğunu hatırlatmakla ona olan lütuf ve ikrâmlarını dile getirmek istemiştir.

Kādî İyâz bu ifâdesiyle "O seni yetim bulup da barındırmadı mı? Sen hidâyeti ararken O sana yol göstermedi mi? O seni yoksul bulup zengin etmedi mi?"[2] âyetlerine işaret etmektedir.

Bir kimsenin Peygamber aleyhisselâmın ilk zamanlardaki durumunu bildirmesinde, peygamber olmadan önceki hâlini anlatmasında, Allah Teâlâ'nın ona olan büyük lütuflarını yâdetmesinde Resûl-i Ekrem'i aşağılama ve değerini düşürme söz konusu değildir. Aksine bu sözleriyle onun peygamberliğinin gerçek, dâvasının sağlam olduğunu göstermiş olur. Çünkü Cenâb-ı Hak yetim ve fakir olan Resûlünü Arapların liderlerine, önde gelen şahsiyetlerine, ona düşman olan eşrâfına zaman içinde üstün kılmış, sonunda Kendisinin ve mü'minlerin yardımıyla, özel işaretli

1. Kandemir, Çakan, Küçük, *Riyâzü's-sâlihîn Tercüme ve Şerhi, Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, III, 497, hadis nr. 601.
2. Duhâ 93/6-8.

meleklerin desteğiyle[1] hem Arapları hem de Arap olmayan memleketleri mağlup etmiş, ülkelerinin yönetimini ele geçirmiş, Cenâb-ı Hak da kalplerini birbirine kaynaştırmak sûretiyle onları kardeş yapmıştır.

> Burada öncelikle Âl-i İmrân sûresinin (3) 103. âyeti de hatırlanmalıdır: "Allah'ın üzerinizdeki şu nimetini hatırlayın: Hani birbirinize düşman idiniz de, Allah kalplerinizi kaynaştırdı; O'nun ihsânı sâyesinde kardeş oldunuz." Daha önce okuduğumuz üzere (bk. I, 242) Kureyşliler, (Mekke'nin fethinde) Peygamber aleyhisselâmın, kendilerinin kökünü kazıyacağını, hepsini kılıçtan geçireceğini düşünüyordu; fakat o hepsini affedip bağışladı. Onlara:
>
> "Size ne yapacağımı sanıyorsunuz?" diye sordu. Onlar:
>
> "Hayır ve iyilik bekliyoruz; çünkü sen asil kardeşsin, asil kardeşin oğlusun." dediler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem şöyle buyurdu:
>
> "Size kardeşim Yûsuf'un, kardeşlerine dediğini söylüyorum: 'Bugün sizi azarlayıp kınamak yok. Allah sizi bağışlasın. O merhamet edenlerin en merhametlisidir.'[2] Haydi gidin, serbestsiniz."[3]

Şâyet Resûl-i Ekrem Efendimiz bir kıralın oğlu veya taraftarları çok biri olsaydı, birçok câhil onun ortaya çıkış sebebini, şan ve şöhretinin yükselmesini buna bağlardı.

İşte bunun içindir ki Bizans Kralı Herakliyüs, Ebû Süfyân'a Resûl-i Ekrem Efendimiz hakkında sorduğu sorulardan birinde:

---

1. Müellifimiz bu ifâdesiyle şu âyetlere işaret etmektedir: "Siz düşmana göre çok zayıf bir durumda iken şüphesiz Allah, size Bedir Savaşı'nda zafer verdi. O hâlde Allah'a karşı gelmekten sakının ki, şükretmiş olasınız. O vakit sen mü'minlere: 'İndirilen üç bin melekle Rabbinizin size yardım etmesi yetmez mi?' diyordun. Evet yeter, eğer sabredip, Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız, o anda düşmanlarınız size saldırsa bile, Rabbiniz sizi özel işâretli beş bin melekle destekleyecektir." (Âl-i İmrân 3/123-125).
2. Yûsuf 12/92.
3. Beyhakī, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Atâ), IX, 118, nr. 18054; İbni Abdülber, *el-İstizkâr* (Atâ-Muavviz), V, 151-152.

"Onun ataları arasından kral çıktı mı?" diye sormuştu. Ebû Süfyân da;

"Hayır, çıkmadı" demişti. Bunun üzerine Herakliyüs şunu söylemişti:

"Eğer onun ataları arasından bir kral çıksaydı, ecdâdının saltanatını ele geçirmeye çalışıyor derdik; ama öyle değilmiş!"[1]

> Peygamber Efendimiz Kral Herakliyus'a (610-641) kendisini İslâmiyet'e dâvet eden bir mektup gönderdiği günlerde Kral Kudüs'te bulunuyordu. Fahr-i Âlem Efendimiz hakkında bilgi almak istedi ve adamlarına Mekke'den gelen kimi bulurlarsa, alıp yanına getirmelerini emretti. O günlerde Ebû Süfyan başkanlığında bir ticaret kafilesi Şam'a gitmekteydi. İmparator'un adamları onları alıp Kudüs'e, Herakliyus'un yanına götürdüler. İmparator, Peygamber aleyhisselâma soyca en yakın olan Ebû Süfyan'a onunla ilgili birçok soru sordu. O zamanlar henüz Müslüman olmayan Ebû Süfyan, daha sonraları kendisinin de belirttiği üzere, yanındaki diğer Mekkeli tüccarlardan çekindiği için Kralın sorularına doğru cevap vermek zorunda kaldı.

Peygamber Efendimiz'in yetimlik sıfatı, onun Tevrat ve İncîl gibi eski kitaplarda ve geçmiş milletlerin haberlerinde zikredilen özelliklerinden biridir.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin yetim olduğu İsrâiloğulları'na gönderilen peygamberlerden olan Ermiyâ'nın (Yeremyâ'nın) kitâbında da kayıtlıdır.

> İslâm kaynaklarında "Ermiyâ", Batı kaynaklarında "Yeremyâ" diye geçen bu peygamberin milattan önce 500'lü yıllarda yaşadığı kaydedilmektedir. Sözü edilen kitâbı, *Kitâb-ı Mukaddes*'in (*Eski Ahit*'in) bir bölümünü oluşturmaktadır.

1. Buhârî, Bed'ü'l-vahy 6, nr. 7, Cihâd 102, nr. 2941, Tefsîr 3/4, nr. 4553; Müslim, Cihâd 74, nr. 1773.

Yemen meliki Seyf ibni Zîyezen, Peygamber Efendimiz'in dedesi Abdülmuttalib'e,[1] râhip Bahîrâ'da amcası Ebû Tâlib'e onun yetim olduğundan söz etmişlerdi.

Cenâb-ı Hakk'ın Onun Ümmîliğinden Söz Etmesi

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in yetimlik özelliği gibi, Allah Teâlâ onu Kur'ân-ı Kerîm'inde "ümmî" diye nitelediğine göre, onun ümmî diye anılması kendisi için bir övgü, kesin bir fazilet ve mûcizesinin de temelidir.

> Kur'ân-ı Kerîm'de Resûl-i Ekrem'in ümmîliğinden şöyle söz edilmektedir: "Şöyle de: 'Ey insanlar! Elbette ben, göklerin ve yerin sahibi olan, Kendisinden başka ilâh bulunmayan, dirilten ve öldüren Allah'ın hepinize birden gönderdiği elçisiyim. Öyleyse Allah'a îmân edin, Allah'a ve O'nun sözlerine îmân eden o **ümmî** Peygamber'e de îmân edin."[2]

Bu böyledir; çünkü **Resûlullah'ın en büyük mûcizesi Kur'ân-ı Kerîm olup** onu bir başkasının sahip olamayacağı mârifet ve ilim yoluyla elde etmiş, bunu ona Allah Teâlâ ihsân buyurmuş ve kendisini Kur'an ile bütün insanlara üstün kılmıştır. Bu durumu kitâbımızın birinci bölümünde belirtmiştik.[3]

Okuyup yazmamış, bir hocadan faydalanmamış, mektep medrese görmemiş bir kimsenin Kur'ân-ı Kerîm gibi benzerini kimsenin ortaya koyamayacağı bir kitâbı getirmesi son derecede şaşılacak ve ibret alınacak bir durumdur.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in "ümmî" diye anılması onun için bir kusur değildir; çünkü okuyup yazmanın mânası bilgi sahibi olmaktır. Okuyup yazmak bir amaç değildir, okuyup yazmak insanı bilgiye götüren bir

1. Kutsal kitapları okuyan Seyf ibni Zîyezen, ülkesini Habeşlilerden geri aldığında kendisini tebrike giden Abdülmuttalib'e, alâmetlere bakılırsa yakında Mekke'de senin soyundan bir peygamber gelecek diyerek Efendimiz'in bazı özelliklerinden bahsetmiş, hattâ onun yetim olduğunu da belirtmiş ve bu bilgiyi herkesin ulaşamayacağı bazı kitaplardan öğrendiğini de söylemişti bk. II, 242-243.
2. A'râf 7/158.
3. Bk. I, 538-I, 591.

araçtır. Okuyup yazmanın kazandıracağı bilgi elde edildikten sonra araca gerek yoktur.

Ümmîlik diğer insanlar için bir kusurdur. Çünkü câhilliğin sebebi, bilgisizliğin esası, okuyup yazma bilmemektir. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin hâlini başkalarının hâlindan ayıran, başkaları için değersizlik vesîlesi olan bir şeyi Resûlü için şeref vesîlesi kılan, başkalarının helâkine sebep olan bir şeyi Resûlünün hayatına sebep kılan Allah her türlü noksandan münezzehtir.

Bunun en açık misâli Fahr-i Âlem Efendimiz'in kalbinin yarılıp içinden şeytanın nasibi olan et parçasının çıkarılmasıdır. Diğer insanların kalbinin yarılması onların helâkine ve mahvolup gitmesine yol açarken, bu ameliyat Resûlullah'ı güçlendirmiş, nefsini dayanıklı kılmış, kalbini daha bir sağlamlaştırmıştır. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in hayatı ve yaşayışı ile ilgili hadislerde onun yumuşacık giyeceklere, lezzetli yiyecek ve içeceklere, süslü bineklere önem vermediği görülmektedir.

> Resûlullah Efendimiz giyim kuşam konusunda mütevâzı olanlara şu müjdeyi vermiştir: "Bir kimse, gücü yettiği hâlde alçak gönüllü davranarak şatafatlı ve gösterişli elbise giymeyi terkederse, Allah kıyâmet gününde o insanı mahlûkātının en başında huzûruna çağırır ve onu îmân ehlinin giyeceği elbiselerden dilediğini giymekte serbest bırakır."[1]

Allah'ın Elçisi'nin zühd hayatını benimsediği, dünyadan yüz çevirdiği, dünyalıkların çabucak yok olmasına, bir hâlde kalmamasına bakarak onları şu kıymetli bu kıymetsiz diye ayırmadığı için tevâzu sahibi olduğu, hem kendi işini hem de âilesinin işlerini bizzat yaptığı bilinmektedir.

> Burada Fahr-i Cihân Efendimiz'in, **dünyanın değersizliğiyle ilgili** şu hadîs-i şerîfi hatırlanmalıdır: "Eğer dünya, Allah katında sivrisineğin kanadı kadar bir değere sahip olsaydı, Allah hiçbir kâfire dünyadan bir yudum su bile içirmezdi."[2]

1. Tirmizî, Sıfatu'l-kıyâme 39, nr. 2481.
2. Tirmizî, Zühd 13, nr. 2320; İbni Mâce, Zühd 3, nr. 4110.

Bu tür misâlleri çoğaltmak mümkündür. İşte bütün bunlar, daha önce de anlattığımız üzere, Resûlullah Efendimiz'in üstünlükleri, güzel huyları ve pek kıymetli davranışlarındandır.[1]

Resûlullah Efendimiz'in bu güzel hâllerini, ona gösterilmesi gereken saygıyla birlikte anlatan kimse iyi bir iş yapmış olur. Onun yüceliklerini, ona yakışmayan bir üslûpla ele alan kimsenin ise kötü niyeti ortaya çıkar; o da, daha önceki bahislerde görüldüğü üzere cezâlandırılır.

> Resûl-i Ekrem Efendimiz'i inciten ve ona hakaret eden kimsenin ya hapsedileceği veya azledileceği yahut öldürüleceği bundan önceki altı bahis boyunca geniş bir şekilde ele alınmıştı.

Halkın Anlamayacağı Rivâyetler Anlatılmamalı

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in ve diğer peygamberlerin söz ve davranışlarına dâir hadislerden, onların hâline ve şânına yakışmadığı ilk bakışta anlaşılan, te'vile muhtaç olan ve onları işitenleri tereddüde sevkeden rivâyetleri zikretmemek, onlardan sadece sahîh ve hasen olanları anlatmak gerekir.

İmâm Mâlik, Allah ona rahmet eylesin, teşbîhi andıran (te'vile ihtiyaç duyulan) ve anlaşılması zor olan hadislerin rivâyet edilmesini uygun görmemiş, "Böyle hadisleri rivâyet etmeye insanları yönelten sebep nedir?" diye sormuştur. Ona: "Böyle hadisleri tebe-i tâbiîn âlimlerinden İbni Aclân[2] (v. 148/765) rivâyet ediyor." dediklerinde de: "O fakih değildir." demiştir.

> İmâm Mâlik'in "Böyle hadisleri rivâyet etmeye insanları yönelten sebep nedir?" dediği rivâyetlerden biri **"hadîs-i nüzûl"** diye anılan ve yirmi kadar sahâbî tarafından rivâyet edilen şu hadîs-i şerîftir: Ebû Hüreyre radıyallahu anhın rivâyet ettiğine göre Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

1. Bu konuda geniş bilgi için bk. "Allah Teâlâ'nın, Resûl-i Ekrem'e Beden ve Huy Güzellikleri, Din ve Dünya Üstünlükleri Vermesi" bahsi I, 161.
2. Ebû Abdillah Muhammed ibni Aclân el-Kureşî Medineli âbid ve zâhid bir âlimdi. Mescid-i Nebevî'de kalabalık bir cemaate hadis okuturdu. İmâm Mâlik'in hocalarından biriydi.

"Her gece, gecenin son üçte biri kalınca, Yüce Rabbimiz dünya semâsına iner ve: 'Bana duâ eden yok mu, onun duâsını kabul edeyim. Benden bir dilekte bulunan yok mu, onun dileğini yerine getireyim. Benden bağışlanma dileyen yok mu, onu affedeyim.' buyurur."[1] Hadîs-i şerîfte sözü edilen, Cenâb-ı Hakk'ın dünya semâsına inmesi olayını İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe, İmâm Mâlik, İmâm Şâfiî ve Ahmed ibni Hanbel gibi selef âlimleri te'vil etmeden kabul ederler ve **bu inişin mâhiyetini bilemeyeceğimizi, ama bunun mutlaka Allah Teâlâ'nın şânına yakışan bir iniş olduğunu** söylerler ve bu konuda "niçin, nasıl?" diye soru sorulmasını uygun bulmazlar. İlgisi sebebiyle burada, bir önceki bahiste zikrettiğimiz bir cümleyi tekrarlamakta fayda var. İmâm Mâlik hazretlerine Kur'ân-ı Kerîm'de geçen "istivâ"nın yani Allah Teâlâ'nın Arş üzerine kurulmasının mâhiyeti sorulduğunda şu cevabı vermişti: "İstivâ mâlumdur, mâhiyeti meçhuldür, ona îmân etmek vâciptir, bu konuda soru sormak bid'attır."

Daha sonra gelenler anlamında kendilerine "müteahhirîn" denen âlimlere göre ise, hadîs-i şerîfte yeryüzüne indiği söylenen Allah Teâlâ'nın kendisi değil, O'nun rahmetidir.

Hadîs-i şerîfte bu iniş kinâye yoluyla anlatılmıştır. İmâm Mâlik'in de yeryüzü semâsına inen şeyin Cenâb-ı Hakk'ın rahmeti ve melekleri olduğunu söyleyerek hadîs-i şerîfi te'vil ettiği söylenmektedir.

Halka İhtiyacı Olan Hadisler Anlatılmalı

Keşke insanlar bu konuda İmâm Mâlik'in dediğini yapsaydı da müteşâbih hadisleri halk arasında rivâyet etmeseydi; çünkü bu tür hadisler dini yaşayıp uygulamakla ilgili olmadığı için halkın onlara ihtiyacı yoktur.

1. Buhârî, Teheccüd 14, nr. 1145, Daavât 14, nr. 6321, Tevhîd 35, nr. 7494; Müslim, Müsâfirîn 168-172, nr. 758.

Selef âlimlerinin büyük çoğunluğundan, hattâ hepsinden nakledildiğine göre onlar dini yaşayıp uygulamakla ilgisi olmayan hadisleri halkın yanında söz konusu etmeyi uygun görmezlerdi. Öyleyse **Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bu tür hadisleri niçin söylemiştir** diye sorulacak olursa, bunun cevabı şudur: Peygamber Efendimiz bu tür hadisleri Arapça'yı mükemmel sûrette bilip anlayan, bu dilin mecâzını, istiâresini, fesâhat ve belâgatını, icâzını çok iyi kavrayan Arapların yanında söylemiştir. Bu tür hadislerde onların anlamadığı bir kelime, bir ifâde yoktu. Daha sonraları Arap toplumu, Arap olmayan kavimlerle kaynaştığı için, Arapça'nın edebî inceliklerini bilmeyen, kinâyeli ve ta'rîzli ifâdeleri kavramayan, sadece açık bir şekilde söylenen sözleri anlayabilen bir nesil geldi. Onlar da müteşâbih hadisleri anlamadıkları için, kimi bunları te'vil edip îmânını kurtardı, kimi de dış görünüşüne saplanıp kâfir oldu.[1]

Halk arasında söylenip duran hadislerden sahîh olmayanları aslâ rivâyet etmemeli, sıhhat şartlarını taşımayan bu müteşâbih rivâyetlerden Allah Teâlâ ve peygamberleriyle ilgisi bulunanları kesinlikle sohbet konusu yapmamalı ve onların mânasını açıklamaya kalkmamalıdır. Doğrusunu Cenâb-ı Hak daha iyi bilir ya, bunları mutlaka gündemden çıkarmalı, hiçbir şekilde onlarla meşgul olmamalıdır. O tür rivâyetlerden, sadece râvilerine güvenilemeyeceğini, senedlerine itimad edilemeyeceğini belirtmek için söz edilebilir.

Eş'arî kelâm âlimi Ebû Bekir ibni Fûrek'in[2] (v. 406/1015) *Müşkilü'l-hadîs ve beyânihî* adlı eserinde, hiçbir senedi bulunmayan uydurma rivâyetleri açıklamaya çalışmasını, hakkı bâtıla karıştırmalarıyla bilinen Ehl-i Kitap'tan nakledilen rivâyetleri ele alıp tenkit etmesini âlimler yadırgamışlardır. Esasen o, bu tür rivâyetlerden hiç söz etmemeliydi; onların zayıf olduğunu belirtip geçmesi yeterliydi. Çünkü bir rivâyetin "müşkil"i yani anlaşılması ve açıklanması zor olan yönü üzerine konuşmak demek, ondaki karışıklığı ve anlaşılmazlığı gidermek demektir ki, buna da gerek yoktu. Aslında böylesi rivâyetleri kaldırıp atmak, ondaki karışıklığı gidermenin ve nefsi rahatlatmanın en iyi yoludur.

1. Yukarıdaki dipnotta sunduğumuz "Cenâb-ı Hakk'ın her gece dünya semâsına inmesi"ne dâir hadis işte böyle müteşâbih bir hadistir.
2. Ebû Bekir ibni Fûrek hakkında bilgi için bk. I, 140.

9. Resûl-i Ekrem'den Bahsetmenin Edebi

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem hakkında câiz olan ve olmayan konulardan bahseden kimsenin; bundan önceki bahiste geçtiği üzere, gerek onunla ilgili konuları müzâkere ederken, gerekse onun hâllerinden söz ederken saygılı bir dil kullanması, üslûbuna dikkat etmesi ve bu konudaki titizliği elden bırakmaması gerekir. Şâyet Resûlullah Efendimiz'in İslâmiyet'in ilk yıllarında başına gelen dert ve sıkıntılardan söz ediyorsa, o zaman yanık ve dokunaklı, düşmanlarına karşı öfkeli bir dil kullanmalı, elinde olsaydı onun uğrunda canını seve seve fedâ edeceğini, imkânı olsaydı onun yanında yer alıp kendisine yardım edeceğini ifâde etmelidir.

Resûl-i Ekrem'den Saygıyla Söz Etmeli

Şâyet bir kimse Cenâb-ı Hakk'ın Resûl-i Ekrem'ini koruyup himâye etmesinden bahsediyor, Fahr-i Âlem Efendimiz'in söz ve davranışlarını anlatıyorsa; elinden geldiği ölçüde saygılı ifâdeler kullanmalı; câhil, yalancı, günahkâr gibi çirkin ve kaba ifâdelerden kaçınmalıdır.

> Müellifimiz burada, Resûl-i Ekrem Efendimiz hakkında bazı saygısız veya dikkatsiz kimselerin kullandığı kaba ve çirkin sözleri naklederken bile dikkatli olunması gerektiğine işaret etmektedir. Meselâ Duhâ Sûresi'ndeki ﴿وَوَجَدَكَ ضَآلًّا فَهَدَىٰ﴾ âyetini tercüme ederken, bazı özensiz mütercimlerin yaptığı gibi "Seni bir sapık olarak bulup doğruya iletmedik mi?" şeklinde değil, "Sen hidâyeti ararken O sana yol göstermedi mi?" şeklinde zarif ve saygılı bir üslûp ile tercüme etmelidir.

Peygamber aleyhisselâmın sözleri hakkında konuşuyorsa; onun yüce makamına saygılı davranmalı, "Resûl-i Ekrem'in yalan söylemesi câiz midir?" gibi bir ifâdeyi kesinlikle kullanmamalı, o tür kelimeler yerine: "Onun gerçek dışı bir şey söylemesi, olmayan bir şeyi yanılarak veya yanlışlıkla haber vermesi câiz midir?" gibi bir ifâde kullanmalıdır.

Resûl-i Ekrem'in ilminden söz ediyorsa; "Onun, Allah Teâlâ'nın kendisine öğrettiği şeyden başkasını bilmemesi câiz olur mu?" demelidir. Diğer bir ifâdeyle "Peygamber Efendimiz'in kendisine vahiy gelinceye kadar bazı şeyleri bilmemesi mümkün müdür?" demelidir. Böyle zarif ifâdeleri

kullanmak varken "O bazı şeyleri bilmezdi!" demek aynı anlama gelse bile çirkin ve sevimsiz bir ifâde tarzıdır.

> Burada müellifimiz, her sözün daha uygun bir şekilde ifâde edilebileceğini dile getirmektedir. Bu durumu anlatmak için şöyle bir misâl nakledilir: Bir padişahın iki nedimi varmış, birine diğerinden fazla maaş verirmiş. Dostları bunun sebebini sorduklarında, "Aralarındaki farkı siz de görün!" diyerek, önce daha az maaş verdiği nedimini çağırmış ve ona: "Bu gece bir rüyâ gördüm, ağzımdaki bütün dişler dökülmüştü, bunun anlamı nedir?" diye sormuş. Adam, "Padişahım çok üzüldüm, bütün yakınlarınız sizden önce ölecek, siz de onların acısına katlanacaksınız!" demiş. Padişah onu gönderdikten sonra daha fazla maaş verdiği tâbircisini çağırmış, ona da aynı rüyâyı anlatmış. O da rüyâyı şöyle tâbir etmiş: "Padişahım çok güzel bir rüyâ görmüşsünüz, siz yakınınızdaki bütün insanlardan daha çok yaşayacaksınız." Padişah meraklı dostlarına "Gördüğünüz gibi aynı şeyi söylediler, ama söyleyiş tarzları ne kadar farklıydı değil mi?" demiş.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin fiillerinden söz ederken "Onun, Allah'ın emirlerine isyân etmesi veya günah işlemesi yahut şöyle şöyle yaparak Allah'a karşı gelmesi câiz midir?" demek, kaba saba bir ifâde tarzıdır. Bunun yerine "Onun, bazı emirlere ve yasaklara aykırı davranması ve bazı küçük günahları işlemesi câiz midir?" demek daha edepli bir ifâde tarzıdır. Her ne kadar bu iki ifâde tarzı aynı anlama gelse de, ikincisi Peygamber Efendimiz'e gösterilmesi gereken saygı ve hürmete daha uygundur.

Sözünü Seçerek Söylemek

Bazı âlimlerin bu konuda gösterilmesi gereken titizliğe uymadığını, bu yüzden de onların diğer âlimler tarafından kınandığını gördüm ve üslûplarını ben de beğenmedim.

Bazı şaşkınların üslûplarına dikkat etmedikleri için, Resûlullah Efen-

dimiz'in söylemediği bir sözü ona nisbet ettiklerini, herhangi birinin ağzından duyulsa, onun kâfir diye suçlanmasına yol açabilecek şeyleri ona yakıştırdıklarını gördüm.

İnsanların karşılıklı ilişkilerinde; güzel geçinmek, birbirine saygıyla hitap etmek için gösterdikleri titizliği, Peygamber aleyhisselâm hakkında da göstermeleri çok daha önemli ve son derecede gereklidir.

Güzel ve kusursuz bir ifâde, yerine göre sözü çirkinleştirir, yerine göre güzelleştirir. Gözden geçirilmiş, fazlalıklardan arındırılmış bir söz; basit bir şeyi çok değerli, önemli bir şeyi önemsiz hâle getirebilir. İşte bu sebeple Fahr-i Âlem Efendimiz "Öyle güzel söz vardır ki, insanı âdatâ büyüler." buyurmuştur.[1]

Onun Adını Bile Saygıyla Anmalıdır

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme lâyık olmayan bir hâlin onda bulunmadığını söylerken; meselâ "Onun, yalan söylemesi kesinlikle mümkün değildir", "Onun, kasten olsun, unutarak olsun büyük günah işlemesine imkân yoktur", "Bir konuda hüküm verdiği sırada, ister öfkeli olsun, isterse sâkin olsun, onun adâletten uzaklaşması aslâ düşünülemez" derken son derece açık seçik bir ifâdeyle konuşmakta hiçbir sakınca yoktur. Bununla beraber onun sadece adını anarken bile hürmette, ta'zimde, yüceltmede aslâ kusur etmemek gerektiğine göre, onun hâllerinden, sözlerinden bahsederken ne kadar saygılı olmak gerektiğini artık sen kıyâs et!

Resûlullah Efendimiz'in sadece adı anılınca bile Selef âlimlerinin[2] ne kadar derin duygular yaşadıklarını kitâbımızın ikinci bölümünde görmüştük.[3]

Yine bazı Selef âlimleri; İslâm düşmanlarının, Allah'ın âyetlerini inkâr edenlerin, Cenâb-ı Hak adına yalan uyduranların sözlerini dile getiren Kur'an âyetlerini okudukları zaman son derece hislenirlerdi ve Rablerine derin saygı duymaları, Allah'ı inkâr edenlere benzemekten korkmaları sebebiyle seslerini iyice kısarlardı.

---

1. Buhârî, Nikâh 47, nr. 5146, Tıb 51, nr.5767. Bu hadîs-i şerîfin tamamı için bk. III, 376.
2. Selef âlimleri; sahâbe, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn gibi ilk devir âlimleridir.
3. İbni Şihâb ez-Zührî, Muhammed ibni Münkedir, Eyyûb es-Sahtiyânî, Ca'fer-i Sâdık, İmâm Mâlik gibi âlimlerin Peygamber Efendimiz anıldığı zaman nasıl duygulandıklarını görmek için bk. II, 364-366.

İKİNCİ KISIM

RESÛL-i EKREM'E HAKARET EDENE VERİLECEK CEZA ve O KİMSENİN MİRASI

Bundan önceki kısımda, nelerin Peygamber Efendimiz'e hakaret sayıldığını ve onu incittiğini gördük. Ona hakaret edip incitenlerin katledileceği konusunda âlimlerinin görüş birliği ettiğini, anlattığımız üzere bu suçları işleyenleri öldürmek veya asmakta devlet başkanının muhayyer olduğunu belirttik ve konuyla ilgili delilleri zikrettik.

Ey okuyucu! Şunu bilmelisin ki, İmâm Mâlik'in ve Mâlikî âlimlerin meşhûr görüşü, aynı zamanda Selef âlimlerinin ve ulemânın büyük çoğunluğunun kanaati, **Resûl-i Ekrem'e hakaret eden kimse, kâfir olduğu için değil, bir peygambere iftirâ ettiği için öldürülür**; bu bir had cezâsı olduğu için de tövbesi kabul edilmez. Daha önce de belirttiğimiz gibi, hakaretini geri alması, af dilemesi onu ölümden kurtarmaz.

> Bir önceki cümlede geçen **"had cezâsı"** sözüyle anlatılmak istenen şudur: Peygamberlere hakaret eden kimse kâfir olduğu için değil, peygambere hakaretin dünyevî cezâsı ölüm olduğu için katledilir. Bu sebeple de tövbe etmekle ölümden kurtulamaz. Şâyet samimiyetle tövbe etmişse, bunun faydasını âhirette görür. Adam öldürmek ve benzeri suçlar da böyledir. Kâtil, kâfir olduğu için değil, birini öldürmenin dünyevî cezâsı ölüm olduğu için katledilir.

Peygambere hakaret edenin durumu, tıpkı kâfir olduğunu gizleyip Müslüman olduğunu ileri süren zındığın durumu gibidir. O ister yakalanıp suçlandıktan ve suçu şâhitlerin ifâdeleriyle kesinlik kazandıktan sonra olsun, isterse kendisi gelip pişmanlığını dile getirdikten sonra olsun, mutlaka öldürülür. Çünkü **ona verilen cezâ, mutlaka yerine getirilmesi gereken bir had cezâsıdır**; had cezâsı da, diğer had cezâları gibi tövbe edip pişman olmakla düşmez.

Peygambere Hakaretin Cezası Ölümdür

Mâlikî fakihi Ebü'l-Hasan el-Kābisî (v. 403/1012), Allah ona rahmet eylesin, şöyle demiştir:

"Bir kimse Resûl-i Ekrem'e veya diğer peygamberlere hakaret ettiğini itiraf ederse, bundan dolayı tövbe de etse, tövbe ettiğini de açıklasa, peygambere hakaret ettiği için katledilir;[1] **çünkü peygambere hakaretin cezâsı katledilmektir**."

Malikî âlimi Ebû Muhammed ibni Ebî Zeyd[2] de (v. 389/999) böyle söylemiştir. Artık gerisi onunla Allah arasındadır. Şâyet samimi olarak tövbe etmişse, tövbesinin faydasını görecektir.

Mâlikî fakihi Muhammed ibni Sahnûn[3] da (v. 256/870) şöyle demiştir:

"Müslümanlardan biri Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme hakaret eder, sonra da bu suçundan dolayı tövbe ederse, onun tövbe etmesi ölüm cezâsını ortadan kaldırmaz."

Tövbe Eden Zındığın Cezası

Mâlikî âlimleri tövbe eden zındığa ne yapılacağı konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Mâlikî kadılarından Ebü'l-Hasan ibni'l-Kassâr[4] (v. 397/1007) bu konuda şu iki görüşü nakletmiştir:

"Üstâdlarımızdan bir kısmı şöyle demiştir: **O zındığı, suçunu itiraf ettiği için öldürürüm**; çünkü o, hâlini gizleyecek durumda olduğu hâlde

1. Kâfir olduğu için değil, Allah'ın Elçisi'ne veya elçilerine hakaret ettiği için katledilir. Çünkü peygamberlere hakaret etmenin cezâsı ölümdür.
2. İbni Ebî Zeyd hakkında bilgi için bk. II, 416.
3. Muhammed ibni Sahnûn hakkında bilgi için bk. II, 81.
4. İbnü'l-Kassâr hakkında bilgi için bk. II, 413.

gizlememiştir. Esasen o, yaptığına pişman olduğu için değil, zındıklığının ve Resûlullah'a hakaretinin bizim tarafımızdan anlaşılacağından korkmuş ve cezâlandırılmadan önce tövbe etmiştir."

"Üstâdlarımızdan bazıları da şöyle demiştir: **Ben suçunu itiraf eden zındığın tövbesini kabul ederim**. Onun kendiliğinden gelmesini de, tövbesinin samimi olduğuna işaret sayarım. Böylece biz onun içyüzünden haberdâr olmuş sayılırız. Ama suçunu itiraf etmeyen, zındık olduğu delillerle ortaya çıkan kimsenin durumu ise böyle değildir."

Bu ikinci görüş, Mısırlı hadis hâfızı ve Mâlikî fakihi Asbağ ibni'l-Ferec'in (v. 225/840)[1] görüşüdür.

Peygambere Hakaret Suçu, Zındıklık Suçundan Ağırdır

Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme hakaret meselesi, zındıklık meselesinden daha ağır bir suç olduğu için; fıkıh kitaplarında geçtiği ve daha önce de belirtildiği üzere, Peygamber Efendimiz'e hakaret edenin öldürüleceği konusunda âlimler arasında bir ihtilâf yoktur. Çünkü kendisine hakaret edilmesi Peygamber Efendimiz'in, dolayısıyla onun ümmetinin hakkıdır. Bu sebeple de diğer kul hakları gibi, tövbe etmekle o hak düşmez.

> Zındığın öldürülmesi meselesi, Allah Teâlâ ile ilgili bir hak olduğu ve müsâmaha ile karşılanabileceği için, zındığın öldürülüp öldürülmeyeceği konusunda âlimler ihtilâf edebilirler. Ancak Resûlullah Efendimiz'e hakaret etmek kul hakkına girdiği için, ona hakaret edenin bir an önce cezâlandırılması gerekir.

Dört Mezhep İmâmının Görüşü

Zındık, zındık olduğu anlaşılıp **yakalandıktan sonra tövbe ederse**, İmâm Mâlik (v. 179/795), Leys ibni Sa'd (v. 175/791), İshâk ibni Râhûye (v. 238/852) ve Ahmed ibni Hanbel'e (v. 241/855) göre onun tövbesi kabul edilmez, öldürülür.

İmâm Şâfiî'ye (v. 204/819) göre ise zındığın tövbesi kabul edilir, öldürülmez.

1. İmâm Buhârî'nin hocalarından olan Asbağ ibni'l-Ferec hakkında bilgi için bk. II, 427.

Bu konuda İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe (v. 150/767) ile talebesi İmâm Ebû Yûsuf'tan[1] (v. 182/798) gelen iki rivâyet bulunmakta, birinde zındığın tövbesinin kabul edilmeyeceği, diğerinde ise kabul edileceği belirtilmektedir.

Ünlü fıkıh âlimi ve hadis hâfızı Ebû Bekir ibni'l-Münzir'in,[2] (v. 318/930) Ali bin Ebî Tâlib'den rivâyet ettiğine göre, zındık yakalandıktan sonra tövbe ederse tövbesi kabul edilir.

> Bu sözün anlamı şudur: Zındık; yakalandıktan ve tövbe etmesi istendikten sonra tövbe ederse öldürülmez, tövbe etmezse öldürülür.

Mâlikî fakihi Muhammed ibni Sahnûn şöyle demiştir:

"Resûl-i Ekrem'e hakaret eden bir Müslüman, bu suçundan dolayı tövbe etmekle ölüm cezâsından kurtulamaz. Çünkü o, hak dinden çıkıp batıl bir dine girmemiştir."

> Kâdî İyâz, Resûl-i Ekrem'e hakaret eden kimsenin hak dinden çıkıp bâtıl bir dine girmediğini, dolayısıyla mürted olmadığını, bu sebeple de Müslümanlıktan çıkmadığını, İslâmiyet'in içinde bozgunculuk yaptığını söylemektedir. Aliyyü'l-Kârî ise bu ifâdeyi garip bulmakta, o zındığın Resûl-i Ekrem'e hakaret etmek sûretiyle zâten İslâm dininden çıkmış olduğunu söylemektedir.[3]

1. İmâm Ebû Yûsuf'un adı Ya'kub ibni İbrâhim'dir. O, İmâm Ebû Hanîfe'nin önde gelen üç talebesinden biri, müctehid ve ilk kâdılkudâttır. Hocası Ebû Hanîfe'nin derslerine on yedi yıl devam etti. Abbâsî Halîfesi Mehdî-Billâh onu 166 (782) yılında kadılık görevine getirdi, vefâtına kadar da bu görevde kaldı. Halîfe Hârûnürreşîd'e yazdığı şu ifâdeler onun halîfeler yanındaki itibârını da ortaya koymaktadır: "Allah'ın sana verdiği görevde, bir saat bile olsa hakkı yerine getir! Kıyâmet gününde yöneticilerin en mutlusu, halkı en mutlu olandır. Sen doğru yoldan ayrılma ki, halkın da ayrılmasın. Arzularına uymaktan ve öfkelenip intikam almaktan sakın!" İmâm Ebû Yûsuf, fıkıh kadar hadis ilminde de tanınmış bir âlimdi. Ebû Hanîfe'nin üç ünlü talebesinden biri olan Muhammed ibni Hasan eş-Şeybânî ile İmâm Buhârî'nin hocası Ali bin Medînî, Yahyâ bin Maîn ve Ahmed ibni Hanbel gibi ünlü hadis âlimleri onun hadis talebeleri arasında bulunmaktaydı. Ebû Yûsuf'un eserleri arasında mâlî konuları, cezâ, idâre ve devletler hukûkuyla ilgili meseleleri ele aldığı *Kitâbü'l-Harâc* ile Ebû Hanîfe'den rivâyet edilen bazı hadisleri ve fıkhî görüşleri ihtivâ eden *Kitâbü'l-Âsâr* zikredilebilir.
2. Ebû Bekir ibni'l-Münzir hakkında bilgi için bk. III, 300.
3. *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 473.

Resûl-i Ekrem'e hakaret eden bir Müslüman bize (Mâlikîlere) göre, cezâsı ölüm olan bir suç işlemiştir. Allah'ın koyduğu bir cezâyı affetmeye ise kimsenin yetkisi yoktur. Nitekim Resûlullah'a hakaret eden zındık da öldürülür, çünkü o da bir dini bırakıp başka bir dine geçmemiş, kendi dininde fesat çıkarmıştır.

Resûlullah'a Hakaret Edenin Tövbesi Geçersizdir

Mâlikî âlimlerinden Kâdî Ebû Muhammed ibni Nasr[1] (v. 422/1031) Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme dil uzatan kimsenin yaptığı tövbenin bir değeri olmadığına şöyle delil getirmiştir:

"Meşhûr görüşe göre, Allah Teâlâ'ya hakaret edenin tövbesi kabul edilir, fakat Peygamber aleyhisselâma hakaret edenin tövbesi kabul edilmez. Şöyle ki, Peygamber aleyhisselâm da bir beşerdir; Cenâb-ı Hakk'ın peygamberlikle şereflendirdiği kimseler dışında her beşer kusurludur. Kâinâtın yaratıcısı (celle celâlüh), her türlü kusur ve noksandan kesinlikle münezzehtir ve O'nun kusurlu olan bir varlık grubuyla da ilgisi yoktur. Resûl-i Ekrem'e hakaret eden kimse, tövbesi kabul edilen mürted gibi değildir. Çünkü irtidat, dinden dönen kimseye özel bir durumdur. Daha açık söylersek, bir kimse dinden dönmekle başka insanların hakkını çiğnemiş olmaz. Bu sebeple dinden dönenin (mürtedin) tövbesi kabul edilir.

> Aliyyü'l-Kārî şöyle demiştir: "Allah Teâlâ'ya hakaret eden kimse aynı zamanda peygamberlerin ve diğer kulların hakkını çiğnemiş olur. **Kendine sövüldüğü zaman kızıp da, Allah'a sövüldüğü zaman kızmayan kimse her şeyden önce insan değildir.** İşte bunu için Peygamber Efendimiz mürtede yani kendi irâdesiyle İslâm Dini'nden çıkan kimseye müsâmaha göstermemişken, Cenâb-ı Hakk'a hakaret edeni nasıl bağışlar? Hâlbuki Allah'ın Elçisi, kendisine hakaret eden münâfıkları bağışlamıştır. Bu da Allah Teâlâ'ya hakaret etmenin, başkalarına hakaret etmekten daha ağır bir suç olduğunu göstermektedir.[2] Kısacası buna göre, Allah Teâlâ'ya ve peygamberlere hakaret eden kimse kâfir olur. Ondan

1. Kâdî Ebû Muhammed ibni Nasr hakkında bilgi için bk. II, 414.
2. *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 474.

> tövbe etmesi istenir. Tövbe ederse, İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğuna göre tövbesi kabul edilir. Ancak diğer insanlara sövüp sayan kimse kâfir olmaz.

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme hakaret edene gelince, ona kul hakkı, yani Peygamber Efendimiz'in hakkı geçmiş olur. O kimse, tıpkı dinden döndüğü zaman bir Müslümanı öldüren veya namuslu bir kadına iftirâ eden kimse gibidir.

Resûlullah'a Hakaret Eden Dinden Çıksa da Öldürülür

Mürtedin tövbesi makbûl olsa bile, bu tövbe adam öldürme ve nâmuslu bir kadına iftirâ cezâsını ortadan kaldırmaz. Bir başka söyleyişle, mürtedin tövbesinin kabul edilmesi, onun mürted iken yaptığı zina, içki, hırsızlık gibi suçlarını bağışlanmasına yol açmaz. Sonuç itibârıyle o kimse dinden döndüğü için öldürülür.

Peygamber Efendimiz'e hakaret eden kimse kâfir olduğu için değil, peygamberlik makamına göstermesi gereken saygıyı göstermediği ve ölümüyle böyle bir çirkinlik ortadan kalkacağı için öldürülür. Yoksa Resûlullah'a hakaret edenin tövbe etmesi, onun öldürülmesi gereğini ortadan kaldırmaz.

Doğrusunu Allah bilir ya, "Resûl-i Ekrem'e hakaret eden kimse kâfir olduğu için değil, peygamberlik makamına saygısızlık ettiği için öldürülür!" diyen kimse bu sözüyle şunu anlatmak istemiş olabilir:

Peygamber aleyhisselâma hakaret eden kimse, kendisinin kâfir olduğunu gösteren bir ifâde kullanmamış; Resûl-i Ekrem'i tahkir ve küçümseme anlamı taşıyan bir söz söylemiştir.

> Aliyyü'l-Kārî bu ifâdeyi ve gerekçeyi yadırgamakta ve Resûl-i Ekrem'e hakaret eden kimsenin zâten onun peygamberliğini reddettiği için kâfir olduğunu söylemekte ve bu konuda ulemânın icmâı bulunduğunu belirtmektedir.[1]

Veya o kimse şunu da anlatmak istemiş olabilir:

Resûl-i Ekrem'e hakaret eden kimse bu suçundan dolayı tövbe ettiği,

1. *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 475.

günahından yüz çevirip Hakk'a döndüğü için kâfirlikten kurtulmuş görünse bile onun iç yüzünü Allah bilir. Fakat Resûlullah'a hakaret suçu yine de onun üzerinde durduğu için öldürülmesi gerekir.

Fakih, hadis hâfızı ve kırâat âlimi Ebû İmrân el-Fâsî[1] (v. 430/1039) şöyle demiştir:

"Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme hakaret eden, sonra da İslâmiyet'ten çıkıp irtidat eden kimse, tövbe etmesi istenmeden katledilir. Çünkü hakaret etmek bir insan hakkı olup, hiç kimse dinden çıkmakla bu haktan kurtulamaz."

> Peygamber aleyhisselâma hakaret etmek, onun şahsiyetine tecavüz etmektir. Bu sebeple, diğer insanların hakkı kul hakkıdır diye nasıl korunuyorsa, Resûl-i Ekrem'in hakkının da korunması gerekir. İmâm Ebû Hanîfe, İmâm Şâfiî ve daha başka âlimler bu görüştedir.[2]

Hakaret Edenin Tövbesi Onu Kurtarır mı?

Yukarıdan beri isimlerini zikrettiğim Mâlikî üstadlarımızın, "Resûl-i Ekrem'e hakaret eden kimse kâfirliği yüzünden değil, Allah'ın Elçisi'ne hakaret etmesi yüzünden öldürülür!" demeleri, açıklanması gereken bir sözdür.

Şamlı hadis hâfızı Velîd ibni Müslim'in (v. 195/811) hocası İmâm Mâlik'ten ve daha önce adlarını zikrettiğimiz onunla aynı görüşteki âlimlerden rivâyet ettiğine göre, ki bu görüşü birçok ilim adamı da benimsemiştir, Resûl-i Ekrem'e hakaret etmek irtidattır (dinden çıkmaktır). Ve bu âlimler şöyle demişlerdir: "Bu durumda olan birinden tövbe etmesi istenir, tövbe ederse, öldürülmez, ancak başkalarına ibret olması için cezâlandırılır. Şâyet tövbe etmezse katledilir. Velîd ibni Müslim'in rivâyet ettiği bu görüşe göre Resûl-i Ekrem'e hakaret edene mürted hükmü uygulanır."

Birinci görüş,[3] Velîd ibni Müslim'in rivâyet ettiği bu görüşten, daha önce de açıkladığımız üzere fazla kabul görmüştür. Şimdi bu konuya açıklık getireceğiz:

---

1. Ebû İmrân el-Fâsî hakkında bilgi için bk. II, 466.
2. Hafâcî, *Nesîmü'r-riyâz* (Atâ), VI, 279.
3. Birinci görüş, "Resûl-i Ekrem'e hakaret eden kimse kâfirliği yüzünden değil, tövbe etse bile, Allah'ın Elçisi'ne hakaret etmesi yüzünden öldürülür" görüşüdür.

Peygamber Efendimiz'e hakaret etmeyi dinden çıkma (irtidat) sebebi olarak görmeyenler, hakaret edeni kâfirliğinden dolayı değil, Allah'ın Elçisi'ne hakaret etmesi yüzünden (had cezâsıyla) öldürmüş olurlar. Biz bu konuyu iki ayrı şekilde ele alacağız. Birinci şekil şudur:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme hakaret ettiği başkasının beyânıyla anlaşılan kimse kendisine isnâd edilen suçu inkâr etse bile, onun Resûl-i Ekrem'e hakaret ettiği âdil bir kimsenin şâhitliği ile anlaşılmış yahut suçunu kabul edip tövbe etmesi dolayısıyla suçu kesinlik kazanmıştır. Her iki durumda da kâfirliği ortaya çıkmış, Cenâb-ı Hakk'ın şânını yücelttiği bir Peygamber'i küçük düşürmeye çalışmıştır. Bu sebeple biz onun, peygamberlere iftirâ suçundan dolayı katledilmesine hükmederiz; görünüşte Müslüman olduğu için de, tıpkı zındığa yapıldığı gibi malını mîrasçılarına veririz.

Hakaret Edenden Niçin Tövbe Etmesi İstenmez?

Dinden dönen kimseden tövbe etmesi ve benzeri şeyler istendiği gibi, Resûl-i Ekrem'e hakaret eden kimseden de niçin tövbe etmesi istenmiyor, niçin onun kâfir olduğuna hükmediliyor ve şâhitlerden bu yönde şâhitlik etmeleri isteniyor, diye sorulacak olursa...

Bunun cevabı şudur: Biz (Mâlikîler), Peygamber Efendimiz'e hakaret edeni öldürmek için, her ne kadar onun kâfir olduğunu söylesek de; o kimse Kelime-i Tevhîd'i söylediği ve Peygamber'e hakaret ettiği konusunda aleyhinde yapılan şâhitliği kabul etmediği, zâten Allah'ın Elçisi'ne hakaret etmeyi doğru bulmadığı, ayrıca böyle bir sözün ağzından hatâ ve yanlışlıkla çıktığını, bundan dolayı pişman olduğunu söylediği için onun kâfir olduğunu kesin bir dille belirtemiyoruz. Bununla beraber bazı Müslümanlarda kâfirliğin bütün özellikleri olmasa bile bazı özelliklerinin bulunduğunu söylemek pekâlâ mümkündür. Meselâ bazı mezheplerde (Şâfiîlikte) tembelliği yüzünden veya namazı çok önemli görmediği için namaz kılmayan bir Müslüman, namaz kılmanın şart olmadığını ileri sürmediği hâlde ölüm cezâsına çarptırılabiliyor.[1] Peygamber aleyhisselâma hakaret eden kimseye de aynı sebeple ölüm cezâsı verilmektedir.

Resûlullah'a dil uzatmakta sakınca bulunmadığı inancıyla ona hakaret ettiği bilinen kimsenin kâfir olduğunda şüphe yoktur.

1. Namazın farz olmadığına inanan kimse, bütün mezheplere göre kâfir kabul edilir.

Resûlullah'a İçinden Hakaret Eden Kâfirdir

Bir kimse Allah'ın Elçisi'ne içinden hakaret ederse, tıpkı onu yalanlamış, inkâr etmiş, peygamberliğinden şüphe etmiş gibi kâfir olur ve tövbe etse bile katledilir. Çünkü biz (Mâlikîler) onun tövbesini kabul etmiyoruz. Tövbe ettikten sonra da o çirkin sözü söylediği, tövbe etmeden önce ise kâfir olduğu ve öldürülmeyi hakettiği için onu katline hükmederiz. Artık daha sonrası, onun iç yüzünü ve tövbesinde ne kadar samimi olduğunu bilen Allah'a kalmıştır.

Yine bir kimse hakkında Peygamber'e hakaret etti diye şâhitlik yapılsa, o da hakaret ettiğini kabul etmekle beraber tövbe etmese ve hakaretinde ısrar etse, bu kimse hem kendi itirafıyla hem de Allah'ın ve Resûlullah'ın yasağını çiğnediği için kâfir olur ve bütün mezheplerin ittifakıyla kâfir olduğu için öldürülür.

Ey okuyucu! Şimdi sen bu açıklamalar doğrultusunda çeşitli mezheplere mensup âlimlerimizin kendi kitaplarında söyledikleri sözleri aynen kabul et; onların bir şeyi farklı ifâdelerle anlatmalarına takılma, sonuç itibâriyle aynı şeyi söylemiş olmalarına bak; ulemâmızın mîras meselesindeki ve başka konulardaki[1] ihtilâflarını ise aynen uygula; işte o zaman onların ne demek istediklerini daha iyi kavrarsın.

1. Dinden Dönenin (Mürtedin) Tövbe Etmesi

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme ve diğer peygamberlere hakaret eden kimsenin tövbesinde ihtilâf edilmesiyle, mürtedin tövbesinde ihtilâf edilmesi arasında bir fark yoktur.

> Çünkü Resûlullah'a hakaret eden de mürted de Müslüman iken dinden çıkıp kâfir olmuşlardır.

Selef âlimleri mürtedin tövbe etmesinin gerekli (vâcip) olup olmadığında, bir de nasıl ve ne kadar zaman içinde tövbe edeceğinde ihtilâf etmişlerdir. Âlimlerin büyük çoğunluğu, mürtedden tövbe etmesi istenece-ği görüşündedir.

1. Müellif, "başka konular" derken, cenâze namazını kılma ve Müslüman mezarlığına defnetme gibi konulardaki ihtilâflarının aynen uygulanmasını istemektedir.

Mürtedden Tövbe Etmesi İstenir Görüşü

Mâlikî kadılarından Ebü'l-Hasan ibni'l-Kassâr[1] (v. 397/1007) mürtedden tövbe etmesi isteneceği konusunda sahâbenin görüş birliği ettiğini söylemiştir. Buna göre Hz. Ömer mürtedden tövbe etmesi isteneceğini söylemiş, sahâbeden hiçbiri ona karşı çıkmamıştır. Hz. Osmân, Hz. Ali ve Abdullah ibni Mes'ûd da aynı görüştedir.

Ayrıca tâbiîn âlimleri ile daha sonraki ulemâdan Atâ bin Ebî Rebâh (v. 114/732), İbrâhim en-Nehaî (v. 96/714), Süfyân es-Sevrî (v. 161/778), Abdurrahmân el-Evzâî (v. 157/774), İmâm Mâlik (v. 179/795) ve talebeleri, İmâm Şâfiî (v. 204/819), Ahmed ibni Hanbel (v. 241/855), İshâk ibni Râhûye (v. 238/852) ile rey taraftarları da bu görüşü paylaşmışlardır.

> "Rey taraftarları", diğer bir söyleyişle "ehl-i rey" veya "ashâbü'r-rey" denince, bununla hicrî ikinci (milâdî sekizinci) yüzyıldan itibâren Kûfeli fıkıhçılar kastedilmiştir. Onlar, hakkında âyet ve hadis bulunmayan fıkhî konuları belli metodlar kullanarak çözdükleri için bu adla anılmışlardır. Ünlü Şâfiî âlimi İmâm Nevevî, Horasanlı âlimlerin, "ehl-i rey" veya "ashâbü'r-rey" terimleriyle Hanefî mezhebi ulemâsını kasdettiklerini söylemiştir.

Mürtedden Tövbe Etmesi İstenmez Görüşü

Tâbiîn âlimlerinden Tâvûs ibni Keysân[2] (v. 106/724), İmâm Ebû Hanîfe'nin üç ünlü talebesinden biri olan İmâm Muhammed ibni Hasan eş-Şeybânî (v. 189/804), tâbiîn imâmlarından Ubeyd ibni Umeyr[3] (v. 74/693) ve kendisinden rivâyet edilen iki görüşten birine göre Hasan-ı Basrî (v. 110/728) mürtedden mutlaka tövbe etmesinin istenmeyeceğini söylemişlerdir.

> Bu ifâdeyle mürtedin tövbe etmesi istenmeden öldürü-

1. Ebü'l-Hasan ibni'l-Kassâr hakkında bilgi için bk. II, 413.
2. Tâvûs ibni Keysân hakkında bilgi için bk. I, 209.
3. Ebû Katâde Ubeyd ibni Umeyr el-Leysî, Resûl-i Ekrem Efendimiz henüz hayattayken doğmuş, fakat onu görme şerefine nâil olamamıştır. Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Âişe gibi sahâbîlerden hadis rivâyet etmiş olup, rivâyet ettiği hadisler *Kütüb-i Sitte*'de yer almıştır. Vâiz ve müfessir olan Ubeyd ibni Umeyr'in sohbet meclislerinde Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümânın da bulunduğu belirtilmektedir. Hz. Âişe ona: "Vaazlarını hafif tut, çünkü dinî sohbet ağır iştir" diye tavsiyede bulunmuştur.

leceği, ama kendiliğinden tövbe ederse, tövbesinin kabul edileceği ve öldürülmeyeceği anlatılmaktadır.

Abdülazîz ibni Ebî Seleme de[1] (v. 164/781) bu görüşte olup bunu Muâz ibni Cebel radıyallahu anhden rivâyet etmiş, fakat Mâlikî fakihi Sahnûn (v. 240/854) Muâz ibni Cebel'den böyle bir görüşün rivâyet edilmiş olabileceğini kabul etmemiştir.

Mürtedden tövbe etmesini istemenin gerekli olmadığı görüşünü, Hanefî fakihi Ebû Ca'fer et-Tahâvî de[2] (v. 321/933) İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin ünlü talebesi İmâm Ebû Yûsuf'tan rivâyet etmiştir. Zâhirî mezhebi ulemâsının[3] görüşü de böyledir.

Âlimler,[4] mürtedden tövbe etmesi istenmese bile, onun tövbesinin Allah katında âhirette ona fayda vereceğini söylemişlerdir.

Mürted Tövbe Etse de Etmese de Öldürülür

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem "Dinini değiştireni öldürünüz." buyurduğu için mürted tövbe etse de etmese de öldürülür.

> "Dinini değiştireni öldürünüz." hadîs-i şerîfinin tamamı şöyledir: Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümâdan rivâyet olunduğuna göre, Hz. Ali kendisine getirilen bazı zındıkları yakarak cezâlandırmıştı. İbni Abbâs bunu duyunca şöyle dedi: "Ben Hz. Ali'nin yerinde olsam onları yakmazdım; çünkü Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem 'İnsanları yakarak Allah'ın azabıyla cezâlandırmayın!' buyurmuştur. Ancak Ben onları kesinlikle öldürürdüm. Zira Allah'ın Elçisi 'Kim dinini değiştirirse onu hemen öldürünüz!' buyurmuştur."[5]

Tâbiîn âlimlerinden Atâ bin Ebî Rebâh'ın (v. 114/732) şöyle dediği rivâyet edilmektedir:

---

1. Ebû Abdillâh Abdülazîz ibni Ebî Seleme el-Mâcişûn Medineli zâhid bir fakih, rivâyetleri *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*'de yer alan güvenilir bir hadis râvisi idi.
2. Ebû Ca'fer et-Tahâvî hakkında bilgi için bk. I, 596.
3. Zâhirîler âyet ve hadislerin zâhirine göre hüküm veren kimselerdir.
4. Kādî İyâz'ın "âlimler" sözüyle, mürtedden tövbe etmesinin istenmesini gerekli görmeyenleri mi, Mâlikî âlimlerini mi, yoksa bütün fakihleri mi kastettiği anlaşılmamaktadır.
5. Buhârî, Cihâd 149, nr. 3017; İstitâbetü'l-mürteddîn 2, nr. 6922.

"Eğer mürted Müslümanlar arasında doğmuşsa, tövbe etmesi istenmeden katledilir; şâyet sonradan Müslüman olmuş biriyse ondan önce tövbe etmesi istenir."

Dinden Dönen Kadın-Erkek Farkı

İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğu, dinden dönen erkek ile kadının cezâlandırılması arasında herhangi bir fark bulunmadığını söylemişlerdir.

Hz. Ali'nin: "Dinden dönen kadın öldürülmez, esir muâmelesi görür." dediği rivâyet edilmiş, tâbiîn âlimlerinden Atâ bin Ebî Rebâh ile Katâde bin Diâme es-Sedûsî de (v. 117/735) bu görüşü paylaşmıştır.

> Hz. Ali'nin: "Dinden dönen kadın öldürülmez, esir muâmelesi görür." demesini, "İslâm ülkesinden çıkıp gitmesi ve yapılacak bir savaşta ele geçmesi hâlinde esir edilir." şeklinde açıklamışlardır. Öyle anlaşılıyor ki, Hz. Ali'nin kadınların öldürülmeyeceği görüşü, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in: "Kadınları öldürmeyiniz." hadîs-i şerîfine dayanmaktadır.[1] Peygamber Efendimiz'in, kadınların öldürülmemesine dâir emrinin, savaşa katılmayan ve bu sırada korumasız olan kadın, yaşlı ve çocuklarla ilgili olduğu ve savaş sırasında onların öldürülmemesini emrettiği de bilinmektedir.

Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümâ'nın: "Kadınlar dinden döndükleri için öldürülmez." dediği rivâyet edilmiş, İmâm Ebû Hanîfe de aynı görüşü paylaşmıştır.

> Hanefîlere göre, dinden çıkan kadın öldürülmez, tövbe edene kadar hapsedilir.

İmâm Mâlik, dinden dönenlerin öldürülmesi konusunda hür, köle, erkek ve kadın arasında bir fark olmadığını söylemiştir.

> İmâm Mâlik'in bu görüşünün, yukarıda geçen "Dinini değiştireni öldürünüz." hadisinin zâhirine dayandığı anlaşılmaktadır.

1. Bezzâr, *Müsned* (Mahfûzurrahmân), XII, 185-186, nr. 2753.

Mürted Hapsedilir, Kendisine Tövbe İçin Üç Gün Mühlet Verilir

Mürtedin tövbe etmesinin süresine gelince; bu konuda âlimlerin büyük çoğunluğunun ve kendisinden gelen bir rivâyete göre Hz. Ömer'in görüşü şöyledir:

Mürted üç gün hapsedilir ve bu esnada ondan tövbe etmesi istenir.

> Üç gün hapsedilen mürted, bu sırada tövbe ederse serbest bırakılır; etmezse öldürülür. Hz. Ömer'in bu görüşte olduğunu şu olaydan öğrenmekteyiz: Halîfe olduğu yıllarda Hz. Ömer'e Basra vâlisi Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin yanından bir adam gelmişti. Onunla aralarında şöyle bir konuşma geçti:
>
> "Oralardan bir haber getirdin mi?"
>
> "Evet, Müslüman olan biri irtidat etti."
>
> "Ona ne yaptınız?"
>
> "Yakalayıp boynunu vurduk."
>
> "Onu üç gün hapsetseydiniz, kendisine her gün bir pide verseydiniz. Ve tövbe etmesini isteseydiniz olmaz mıydı? Öyle yapsaydınız belki de adam tövbe edip İslâmiyet'e dönerdi." Ardından Hz. Ömer şunları söyledi: "Allahım! Ben bu olayın geçtiği yerde bulunmadım. O adamın öldürülmesini emretmedim. Şâyet bu olay bana bildirilseydi, o kimsenin öldürülmesine râzı olmazdım."[1]

Mürtedin üç gün hapsedilmesine dâir Hz. Ömer'den gelen rivâyette ihtilâf edilmiştir.

İmâm Şâfiî'nin iki görüşünden biri,[2] ayrıca Ahmed ibni Hanbel ile İshâk ibni Râhûye'nin (v. 238/852) görüşü de böyledir. Bu görüşü İmâm Mâlik de uygun görmüş ve: "Acele etmeyip teennî ile hareket etmekte mutlaka hayır vardır; fakat insanların çoğu aceleci olduğu için teennîli davranmak herkesin harcı değildir." demiştir.

1. Mâlik, *Muvatta'*, Akdıye, 16.
2. İmâm Şâfiî'nin diğer görüşüne göre mürtedden hemen tövbe etmesi istenir, tövbe ederse serbest bırakılır, etmezse öldürülür.

Malikî âlimi Ebû Muhammed ibni Ebî Zeyd (v. 389/999) şöyle demiştir: "İmâm Mâlik teennî ile hareket etmekte hayır bulunduğunu söylerken, mürtede üç gün mühlet verilmesinin uygun olacağını anlatmak istemiştir."

İmâm Mâlik bir de şöyle demiştir: "Mürted konusunda Hz. Ömer'in görüşünü benimsiyorum. Buna göre mürted üç gün süreyle hapsedilir, ona her gün tövbe edip İslâmiyet'e dönmesi teklif edilir. Tövbe ederse ne âlâ, etmezse öldürülür."

Mâlikî kadılarından Ebü'l-Hasan ibni'l-Kassâr (v. 397/1007) mürtede üç gün mühlet verilmesi konusunda İmâm Mâlik'ten iki rivâyet bulunduğunu, bu rivâyetlerden birine göre mürtede üç gün mühlet verilmesinin vâcip, diğerine göre ise müstehap olduğunu söylemiştir. Mürtede üç gün mühlet verip tövbesinin beklenmesini ehl-i re'y de uygun görmüştür.

> Müellif bu ifâdesiyle, "mürtede üç gün mühlet verip tövbesinin beklenmesini" İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe ve talebelerinin de uygun gördüğünü söylemektedir.

Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk'tan rivâyet olunduğuna göre, kendisi halîfe olduğu sıralarda Müslüman iken dinden dönüp kâfir olan bir kadından tövbe etmesini istemiş, tövbe etmeyince de onu öldürtmüştür.

> Hz. Ebû Bekir'in ridde (dinden dönme) olayları sırasında katlettiği bu kadının Ümmü Kırfe el-Fezâriyye adında biri olduğu belirtilmektedir.[1] Bu kadının öldürülmesinin sebebi, ya kavminin önderi olmasıydı veya peygamberlik iddiasında bulunan biri olmasıydı.

İmâm Şâfiî de ona bir kere tövbe teklif edileceğini, şâyet kabul etmezse bulunduğu yerde öldürüleceğini söylemiş, ünlü Şâfiî âlimi Müzenî de (v. 264/878) bu görüşün uygun olduğunu belirtmiştir.

> Ebû İbrâhîm İsmâil ibni Yahyâ el-Müzenî İmâm Şâfiî'nin talebelerinin en önde geleni olup müctehid ve muhaddistir. Onun zekâsını takdir eden İmâm Şâfiî'nin: "Müzenî şeytanla tartışsa onu yener" dediği, bununla beraber Müzenî'nin dünyaya değer vermediği ve son

1. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Atâ), VIII, 355, nr. 16873.

derece sade yaşayan bir zâhid olduğu belirtilmektedir. **Müzenî, İmâm Şâfiî'nin talebesi olduğu hâlde, hocasının görüşünü benimsediği niçin söylenmiştir?** Uygun olan da hocasının görüşünü beğenmesi değil midir? Bunun sebebi şudur: Müzenî daha sonraları Şâfiî mezhebine aykırı görüşler ileri sürmüş ve müstakil bir mezhep sahibi gibi hareket etmiştir. Bu itibârla Kâdî İyâz, onun da hocasıyla aynı görüşü paylaştığını belirtmek ihtiyacını duymuştur.

Mürted Üç Defa Dine Dâvet Edilir

Tâbiîn muhaddislerinden İbni Şihâb ez-Zührî de (v. 124/742) şöyle demiştir:

"Dinden dönen biri, **üç defa** yeniden İslâmiyet'e dönmeye dâvet edilir;[1] kabul etmezse öldürülür."

Rivâyet edildiğine göre bu konuda Hz. Ali'nin görüşü, mürtedden **iki ay süreyle** tövbe etmesinin isteneceği, tövbe etmediği takdirde öldürüleceği yönündedir.

Tâbiîn muhaddis ve fakihlerinden İbrâhim en-Nehaî[2] (v. 96/714) mürtedin katledilmeyeceğini, **yaşadığı sürece tövbe etmesinin isteneceğini** söylemiştir. Fakih, muhaddis ve müfessir Süfyân es-Sevrî de (v. 161/778) mürtedin tövbe etmesi ümidi olduğu takdirde bu görüşün uygulanacağını söylemiştir.

Mâlikî kadılarından Ebü'l-Hasan ibni'l-Kassâr (v. 397/1007) İmâm Ebû Hanîfe'nin şöyle dediğini söylemiştir:

"Mürtedden hergün bir defa olmak üzere **üç gün** veya her Cuma bir defa olmak üzere **üç Cuma** tövbe etmesi istenir, tövbe etmezse öldürülür."

Mâlikî fakihi Muhammed ibni'l-Mevvâz[3] (v. 269/882), kendi kitâbında,

1. Bu dâvetin bir günde üç defa olabileceği gibi, üç gün boyunca birer defa olabileceği de belirtilmektedir.
2. İbrâhim ibni Yezîd en-Nehaî hakkında bilgi için bk. II, 429.
3. İbnü'l-Mevvâz diye anılan Ebû Abdillah Muhammed ibniİbrâhim ibni Ziyâd el-İskenderânî hakkında bilgi için bk. II, 416.

İmâm Mâlik'in talebelerinden Mısırlı fakih Abdurrahmân ibni'l-Kāsım'ın [1] (v. 191/806) şöyle dediğini rivâyet etmiştir:

"Mürtedden, **üç defa** yeniden İslâmiyet'e dönmesi istenir, kabul etmezse boynu vurulur."

Mürted, Üç Gün Boyunca Tehdit Edilir mi?

Dinden dönen kimseden tövbe etmesi isteneceği sırada, o, "Şâyet tekrar Müslüman olmazsan seni döver, öldürürüz." diye tehdit edilir mi veya "İslâmiyet'e dönmezsen seni aç, susuz bırakırız" diye sıkıştırılır mı yoksa sadece hapsetmekle yetinilir mi diye ihtilâf edilmiştir. Bu konuda İmâm Mâlik şöyle demiştir: "Tövbe etmesi istendiği sırada mürtedin aç, susuz bırakılmakla tehdit edileceğine dâir bir şey bilmiyorum; bu sırada ona sevilmeyen, tiksinilen gıdalar da verilmez."

Mısırlı hadis hâfızı ve Mâlikî fakihi Asbağ ibni'l-Ferec[2] (v. 225/840) şöyle demiştir:

"Tövbe etmesi istendiği günlerde mürtede yeniden İslâmiyet'e dönmesi teklif edilir ve o 'Şâyet dönmezsen seni öldürürüz' diye de korkutulur."

Ebü'l-Hasan et-Tâbisî'nin[3] kitâbında, tövbe etmesi istendiği günlerde mürtede Cennet'in güzelliklerinden, Cehennem'in korkunçluğundan söz edilerek öğüt verileceği belirtilmektedir.

Mâlikî fakihi Asbağ ibni'l-Ferec'e göre mürted, kaçmayacağından emin olunduğu takdirde, diğer mahkûmlarla birlikte veya tek başına hapsedilebilir. Şâyet malını Müslümanların aleyhine harcaması ihtimâli varsa, malına tedbîren el konulur; yeme içme gibi ihtiyaçları kendi malından karşılanır.

> Diğer Müslümanların, "o kâfir oldu" diye malına zarar vermeyeceklerinden emin olunması hâlinde, malına el konulmasına gerek yoktur. Tekrar İslâmiyet'e dönerse, malı yine onundur; dönmeyip katledilirse, malı devlet hazinesine devredilir.

1. Ebû Abdillâh Abdurrahmân ibni Kāsım ibni Hâlid el-Mısrî hakkında bilgi için bk. III, 512.
2. Ebû Abdillah Asbağ ibni'l-Ferec el-Ümevî hakkında bilgi için bk. II, 427.
3. Ebü'l-Hasan (veya Ebü'l-Hüseyin) et-Tâbisî, Basra yakınlarındaki Tâbis köyüne mensup büyük bir âlimdi. Kaynaklarda hakkında yeterli bilgi yoktur.

Bir kimse defalarca irtidat etse, her defasında ondan tövbe etmesi ve yeniden İslâmiyet'e dönmesi istenir. Nitekim Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, dört veya beş defa irtidat eden Nebhân'ı, her defasında tövbe edip İslâmiyet'e dönmeye dâvet etmiştir.[1]

> İbni Hacer el-Askalânî sahâbe arasında dört Nebhân bulunduğunu, isminden başka bir özelliği bilinmeyen Nebhân'ın irtidat ettiğini söylemiştir. Belirtildiğine göre Nebhân İslâmiyet'ten çıktı, onu yakalayıp Resûl-i Ekrem'in huzûruna getirdiler. Allah'ın Elçisi ondan tövbe etmesini istedi, o da tövbe edince kendisini serbest bıraktılar. Bir süre sonra Nebhân yine irtidat etti, onu alıp Peygamber Efendimiz'in huzûruna getirdiler, Efendimiz yine ondan tövbe etmesini istedi, edince de kendisini serbest bıraktı. Nebnân üçüncü defa irtidat edince, Resûlullah Efendimiz: "Allahım! Nebhân'ı boynunda siyah ip olduğu hâlde yakalayıp bana getirmelerini lütfet!" diye duâ etti. Dönüp bakınca Nebhân'ı yakaladıklarını ve boynuna siyah ip bağlayıp getirdiklerini gördü. Peygamber Efendimiz onu öldürmek için sağ eline bir kılıç, sol eline de bir ip aldı. Ensâr'dan bir sahâbî onu öldürmek isteyince, Resûl-i Ekrem kılıcı ona uzatarak: "Haydi git, onun boyununu vur!" buyurdu. O sahâbî Nebhân'ı öldürmek üzere alıp götürürken Nebhân güldü ve: "Hayret, 'Eşhedü enlâ ilâhe illallah ve enne Muhammeden Resûlullah' diyen bir adamı mı öldürüyorsunuz?" dedi. Onu tekrar serbest bıraktılar.[2]

Mısırlı hadis hâfızı ve fakih Abdullah ibni Vehb[3] (v. 197/813) hocası İmâm Mâlik'in: "Dinden her döndüğünde mürtedden tövbe etmesi istenir" dediğini nakletmiştir.

1. Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, *Müsned* (Esed), III, 320, nr. 1785; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Atâ), VIII, 342, nr. 16833.
2. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* (İvezullah), VII, 326, nr. 7633; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, VI, 262; Heysemî, *Mecma'u'l-bahreyn* (Abdülkuddûs), IV, 258-259; İbni Hacer, *el-İsâbe*, III, 550.
3. Abdullah ibni Vehb hakkında bilgi için bk. I, 356.

Mısırlı fakih Abdurrahmân ibni'l-Kāsım'a (v. 191/806) göre İmâm Şâfiî ve Ahmed ibni Hanbel'in görüşü de böyledir.

Hadis, fıkıh ve tefsir âlimi İshâk ibni Râhûye[1] (v. 238/852) dinden üç defa dönen kimseye her defasında tövbe etmesi teklif edileceğini, ama dördüncü defa dönüşünde tövbe teklif edilmeden onun katledileceğini söylemiştir.

Hanefîlerin Mürted Hakkındaki Görüşü

Ehl-i rey (Hanefîler) şöyle demiştir: Dinden birkaç defa dönen mürted, dördüncü dönüşünde kendiliğinden tövbe etmezse, bir daha tövbe etmesi istenmeden öldürülür. Şâyet dördüncüde kendiliğinden tövbe ederse, canını yakacak şekilde dövülür;[2] kendisinin samimi olarak tövbe ettiğini gösteren belirtiler görülünceye kadar da hapisten çıkarılmaz.

Ünlü fıkıh âlimi, müctehid ve hadis hâfızı Ebû Bekir ibni'l-Münzir[3] (v. 318/930) şöyle demiştir:

"İlk defa dinden çıkıp, yine kendiliğinden dine dönen kimsenin cezâlandırılması gerektiğini söyleyen bir âlim bilmiyorum."

İbni'l-Münzir'in dile getirdiği bu görüş İmâm Mâlik, İmâm Şâfiî ve İmâm Ebû Hanîfe'nin görüşüdür.

2. Dinden Çıktığı Şüpheli Olan Kimsenin Durumu

Resûl-i Ekrem Efendimiz'e hakaret ettiği için dinden çıktığı kendi itirafıyla ispatlanan veya dürüstlüğünü herkesin kabul ettiği âdil kişilerin şâhitliği ile bilinen kimselerin durumu işte böyle açık ve nettir. Bir de Resûlullah'a hakaret ederek dinden çıktığı söylenmekle beraber, buna sadece bir kişi şâhitlik ettiği için veya birçok kişi şâhitlik etmekle beraber hepsi de şâhitliği makbûl olmayan kimseler olduğu için yahut söylediği söz açıkça hakaret anlamına gelmediği için dinden çıkıp çıkmadığı şüpheli olanlar vardır.

İrtidat edenin tövbesi makbûldür diyenlere göre, mürted tövbe edince ölümden kurtulur.

---

1. İshâk ibni Râhûye hakkında bilgi için bk. I, 172.
2. Dövülmesinin sebebi, dinden dönmesinin çirkinliğini kendine göstermek ve gözdağı vermektir.
3. İbnü'l-Münzir en-Nîsâbûrî hakkında bilgi için bk. II, 415.

> Bir önceki bahiste bu konuda şöyle denmişti: "Şamlı hadis hâfızı Velîd ibni Müslim'in (v. 195/811) hocası İmâm Mâlik'ten ve daha önce adlarını zikrettiğimiz onunla aynı görüşteki âlimlerden rivâyet ettiğine göre, ki bu görüşü birçok ilim adamı da benimsemiştir, Resûl-i Ekrem'e hakaret etmek irtidattır (dinden çıkmaktır). Ve bu âlimler şöyle demişlerdir: "Bu durumda olan birinden tövbe etmesi istenir, tövbe ederse, öldürülmez, ancak başkalarına ibret olması için cezâlandırılır. Şâyet tövbe etmezse katledilir."

Mürted tövbe edince ölümden kurtulsa bile, devlet başkanı onun irtidat ile suçlanmadan önceki hâline, insanların onun hakkındaki görüşlerine, dini yaşama biçimine, değer ölçülerine ne kadar saygılı olup olmadığına, kötü hâl ve tavırlarıyla tanınıp tanınmadığına bakarak kendisini kınamaya, suçunu teşhir etmeye devam eder. Eğer o kimse kötü hâl ve tavırlarıyla, ölçüsüz davranışlarıyla tanınan biriyse, durumunun gerektirdiği cezâyı verir, meselâ hapse atar, hakettiği derecede ve dayanabildiği ölçüde onu işkenceye tâbi tutar, zarurî ihtiyaçlarını gidermesine, namazını kılmasına engel olmamak şartıyla, ölümü hakeden kimseye yapılabilecek her şeyi ona yapar; yalnız öldürülmesine imkân vermeyen dinî veya örfî bazı durumlar sebebiyle onu öldürmez.

Şamlı hadis hâfızı Velîd ibni Müslim'in (v. 195/811) hocası İmâm Mâlik'ten ve İmâm Abdurrahmân el-Evzâî'den (v. 157/774) rivâyet ettiğine göre bir kimsenin Resûlullah'a açıkça hakaret anlamına gelmeyen sözleri de onun dinden çıktığını gösterir, işlediği günaha tövbe ettiği takdirde bile ağır şekilde cezâlandırılır.

Endülüslü Mâlikî fakihi Ebû Abdillâh Muhammed ibni Ahmed el-Utbî'nin (v. 255/869) *el-Utbiyye*'sinde ve yine Mâlikî fakihi Muhammed ibni'l-Mevvâz'ın (v. 269/882) *el-Mevvâziyye*'sinde Mısırlı Mâlikî fakihi Eşheb'den[1] (v. 204/820) rivâyet edildiğine göre dinden dönen kimse tövbe ettiği takdirde ona hiçbir cezâ verilmez. Ünlü Mâlikî fıkıh âlimi Sahnûn da (v. 240/854) bu görüştedir.

> İslâm âlimleri, dinden dönen kimse tövbe ettiği takdirde ona hiçbir cezâ verilmez görüşüne varırken şu

1. Ebû Amr Eşheb ibni Abdilazîz el-Kaysî hakkında bilgi için bk. II, 427.

> âyet-i kerîmeyi dikkate almışlardır: "Kâfirlere söyle: yaptıklarından vazgeçerlerse, geçmiş günahları bağışlanacaktır."[1]

Mâlikî fakihlerinden Kurtubalı Ebû Abdillâh ibni Attâb'ın[2] (v. 462/1070) verdiği fetvâya göre; bir kimsenin Resûl-i Ekrem'e hakaret ettiği iki şâhidin ifâdesiyle ortaya çıkarsa, yalnız şâhitlerden biri adâletli, ama diğeri âdil kabul edilmezse, hakaret eden o şahıs, tövbe ettiği anlaşılana kadar can yakıcı ve caydırıcı şekilde dövülür, uzun süre hapsedilir.

Mâlikî fakihi Ebü'l-Hasan el-Kâbisî[3] (v. 403/1012) Resûl-i Ekrem'e hakaret ettiği için ölüme mahkûm edilen, ancak bir sebeple öldürülmesine bir engel çıkan kimse için şöyle demiştir: "O şahsın hapisten çıkarılması doğru olmaz. Kendisine olabildiğince uzun bir süre ağır hapis cezâsı uygulanır."

Ebü'l-Hasan el-Kâbisî, ölümü haketmekle beraber bir engel yüzünden cezâlandırılamayan kimsenin sıkıca bağlanacağını, durumu açıklık kazanıncaya kadar ağır şartlar altında hapsedileceğini söylemiştir.

Yine Ebü'l-Hasan el-Kâbisî buna benzer bir başka mesele dolayısıyla şöyle demiştir: "İşlediği suç son derece açık olmadıkça bir Müslümanın kanı dökülmez."

> Şu hadîs-i şerîf bunu açıkça göstermektedir: "Allah'tan başka ilâh bulunmadığına ve benim Allah'ın Elçisi olduğuma şehâdet eden bir Müslümamn kanı ancak üç şeyden dolayı dökülebilir: Bir insanın canına kıymışsa, gerek erkek, gerekse kadın olsun başından evlilik geçtiği hâlde zina etmişse, bir de İslâm toplumunu bırakarak dininden ayrılmışsa (irtidat etmişse) öldürülür."[4]

Bayağı ve âdi kimselerin (süfehânın) kamçı ile dövülmesi ve hapse atılması onlar için caydırıcı sebepler olduğu için, bu kimseler uzun süre bu şekilde cezâlandırılır. Bir kimsenin Resûl-i Ekrem Efendimiz'e hakaret ettiğine dâir iki şâhit bulunsa da, suçlanan kimse o şâhitlerin kendisi-

1. Enfâl 8/38.
2. Ebû Abdillâh ibni Attâb hakkında bilgi için bk. III, 309.
3. Ebü'l-Hasan el-Kâbisî hakkında bilgi için bk. I, 94.
4. Buhârî, Diyât 6, nr. 6878; Müslim, Kasâme 25, nr. 1676.

ne düşman olduklarını, bu yüzden de kendisi hakkında şâhitlik yapamayacaklarını ispat etse, o adamın Resûlullah'a hakaret ettiğini söyleyen başka bir şâhit de bulunmasa, o şahsa verilecek ölüm veya hapis cezâsı düşeceği için durumu iyice hafifler ve aleyhinde bir şâhitlik yapılmamış gibi olur. Yalnız o kimse dine ilgisiz biri olarak bilinirse, kendisine nisbet edilen suçu işlemiş gibi kabul edilir. Çünkü kendisi aleyhine şâhitlik eden iki kişiyi herkes âdil kabul etmekle beraber, onların şâhitliğini geçersiz kılan şey, Resûl-i Ekrem'e hakaret eden kişiye düşman oldukları gerekçesidir. İşte bu yüzden onların bu konuda şâhitliği makbûl sayılmasa bile, zanlı hakkında doğru söyledikleri ihtimâli her zaman mevcuttur. Onun için de hâkim ictihâdını kullanarak ona caydırıcı cezâ verebilir.

3. Resûl-i Ekrem'e Hakaret Eden Zimmînin Durumu

Buraya kadar Peygamber Efendimiz'e hakaret eden bir Müslümanın durumunu gördük. Şimdi de (İslâm devletinin gayri Müslim vatandaşı demek olan) zimmînin durumunu göreceğiz.

Şâyet bir zimmî Resûl-i Ekrem Efendimiz'e açıkça hakaret etse veya üstü kapalı bir şekilde söz dokundursa[1] yahut Peygamber aleyhisselâmı hafife alacak bir söz söylese yahut da onun peygamberliğini kabul etmemenin dışında bir tavsifte bulunsa, biz Mâlikîlere göre, Müslüman olmaması hâlinde, mutlaka katledilir. Çünkü biz ona malını ve canını koruyacağımıza dâir söz vermekle beraber, Peygamber Efendimiz'e hakaret etme hakkını vermedik. Esasen bütün âlimler de bu görüştedir. Yalnız İmâm Ebû Hanîfe ile; fakih, muhaddis ve müfessir Süfyân es-Sevrî (v. 161/778) ve onlarla aynı görüşte olan Kûfeli fakihlere göre, Resûl-i Ekrem Efendimiz'e hakaret eden zimmî öldürülmez; zira onların içinde bulunduğu inkârcılık, Resûlullah'a hakaret etmekten daha büyük bir suçtur. O zimmî, bir daha böyle saygısızlıkta bulunmaması kaydıyla ve yaptığı iş günah olduğu için dövülür ve azarlanır.

Resûlullah'a Hakaret Eden Zimmî Niçin Öldürülür?

Mâlikî âlimlerimizden biri Resûl-i Ekrem Efendimiz'e hakaret eden zimmînin öldürüleceğine delil olarak şu âyet-i kerîmeyi göstermiştir:

1. Üstü kapalı bir şekilde söz dokundurmaya ta'rîz ve kinâye denir. Bu konuda bilgi için bk. III, 66.

﴿وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا أَئِمَّةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ﴾ "Onlar antlaşma yaptıktan sonra yeminlerini bozar, dininize dil uzatırlarsa, o zaman küfrün elebaşlarıyla savaşın. Çünkü onların artık ne yeminlerine güvenilir, ne de antlaşmalarına. Belki böylece azgınlıklarından vazgeçerler."[1]

> Bazı âlimler, Resûlullah'a hakaret eden zimmînin öldürüleceğine dâir görüşü yerinde bulmamış, yukarıdaki âyet-i kerîmenin zimmîlerle değil, Hudeybiye'de yapılan antlaşmayı bozan Mekkeli harbîlerle ilgili olduğunu belirtmişlerdir. İmâm Ebû Hanîfe de Resûl-i Ekrem'e hakaret etmenin ahdi bozmakla ilgili bir konu olmadığını söylemiştir. Burada mesele harbî olanlarla savaşmak değil, zimmî olan birini katledip etmemektir. Zimmî cizyesini veriyorsa öldürülmez.[2]

Resûl-i Ekrem'in Yahudi reislerinden Kâ'b ibni'l-Eşref'i (ö. 3/624) ve benzeri kimseleri öldürtmesini de zimmînin öldürüleceğine delil olarak göstermişlerdir.

> Resûl-i Ekrem Efendimiz'in kendisine hakaret eden Kâ'b ibni'l-Eşref'i (ö. 3/624) ve benzeri kâfirleri öldürttüğü bilinmektedir.[3] Şurası unutulmamalıdır ki, Peygamber Efendimiz Kâ'b ibni'l-Eşref ile antlaşma yapmıştı; fakat o bu antlaşmayı bozmuş, Allah'ın Elçisi'ni hicvetmiş, Mekkeli kâfirleri Resûl-i Ekrem ile savaşmaya ve onu öldürmeye teşvik etmişti. Onun suçu Resûl-i Ekrem'e hakaret etmekten ibaret değildi.

Bir de şu var ki, biz zimmîlere Resûl-i Ekrem'e hakaret edebileceklerine dâir bir dokunmazlık güvencesi (emân) vermedik, zâten böyle bir güvence vermemiz de mümkün değildir. Kendilerine dokunmazlık güvencesi verilmeyen bir şeyi yaptıkları takdirde ise, antlaşmayı bozmuş olurlar; kendileriyle savaş yapılabilecek kâfir (harbî) durumuna düşerler; bu yüzden de öldürülürler.

1. Tevbe 9/12.
2. Hafâcî, *Nesîmü'r-riyâz* (Atâ), VI, 293; Aliyyü'l-Kārî, *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 483.
3. Bk. III, 322

Şöyle ki onların zimmî oluşu; Müslümanların mallarını çaldıklarında ellerinin kesilmesi, bir Müslümanı öldürdüklerinde katledilmeleri gibi, İslâm Dini'nin suçlulara verdiği had cezâlarını kendilerinden düşürmez. Müslümanların mallarını çalmak ve onları öldürmek gibi suçlar onların inancına göre helâl olsa bile bu böyledir. Aynı şekilde Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme hakaret ettikleri takdirde, bu suçu işlemelerinin karşılığı olarak ölüm cezâsına mahkûm edilirler.

Resûl-i Ekrem'e, kendi inancına göre (o peygamber değildir gibi bir ifâdeyle) hakaret eden zimmînin öldürülüp öldürülmeyeceği konusunda Mâlikî imâmları farklı görüşlere sahiptir. İleride İmâm Mâlik'in talebelerinden Mısırlı fakih Abdurrahmân ibni'l-Kāsım (v. 191/806) ile Mâlikî fakihi Sahnûn'un (v. 240/854) bu konudaki görüşleri belirtilecektir.[1]

İmâm Mâlik'in talebesi olan Medine kadısı Ebü'l-Mus'ab el-Kureşî[2] (ö. 242/857) zimmînin öldürülmesi konusunda Medineli âlimler arasında da ihtilâf bulunduğunu söylemiştir.

Resûlullah'a Hakaret Eden Zimmî Müslüman Olursa?

Mâlikî âlimler Resûl-i Ekrem'e hakaret ettikten sonra Müslüman olan zimmînin öldürülüp öldürülmeyeceğinde ihtilâf etmişlerdir. Onların bir kısmı Müslüman olmanın daha önceki günahları silip yok ettiğine dâir hadise dayanarak, "zimmînin Müslüman olması, onun ölüm cezâsını kaldırır" demişlerdir.

> Amr ibni Âs Müslüman olmaya karar verince Peygamber Efendimiz'in huzûruna çıkmış, eski günahlarının bağışlanması şartıyla Müslüman olacağını söylemişti, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem de ona, Müslüman olmanın daha önceki günahları silip süpürdüğünü haber vermişti.[3]

Resûlullah'a hakaret ettikten sonra tövbe eden Müslümanın durumu böyle değildir. Onun tövbe etmesi ölüm cezâsını düşürmez. İslâmiyet'in zimmînin öldürülmesine engel olmasının sebebi şudur: Biz kesin olarak biliyoruz ki, kâfirler içlerinden Resûl-i Ekrem Efendimiz'e buğzederler ve

1. Bk. III, 430.
2. Ebü'l-Mus'ab el-Kureşî hakkında kısa bilgi için bk. II, 368
3. Müslim, Îmân 192, nr. 121; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, IV, 198, 204, 205.

kalplerinden onu küçümserler. Fakat biz onları, kalplerinde olan duygu ve düşüncelerini ortaya koymaktan menetmişizdir. Dolayısıyla onların açıkça ortaya koydukları, emre karşı gelmek ve antlaşmayı bozmaktan başka bir şey değildir. Ancak önceki dinlerini bırakıp İslâmiyet'i kabul ederlerse, hakettikleri ölüm cezâsı düşer. Şu âyet-i kerîme de bunu göstermektedir: ﴿قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ، وَإِنْ يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْأَوَّلِينَ﴾ "Kâfirlere söyle: yaptıklarından vazgeçerlerse, geçmiş günahları bağışlanacaktır. Ama tekrar inkâra dönecek olurlarsa, ilâhî yasa gereği öncekilerin başına gelenler gözlerinin önündedir."[1]

Resûlullah'a Hakaret Eden Müslüman Niçin Öldürülür?

Müslüman ise zimmî gibi değildir. Biz Müslümanın iç dünyasının da göründüğü gibi Müslüman olduğunu kabul ederiz. Ancak öyle olmadığını anlayınca da, onun tövbesine değer vermeyiz ve artık onun iç dünyasına güvenemeyiz. Çünkü onun iç dünyasının bizim zannettiğimiz gibi olmadığı ortaya çıkmıştır. Böyle bir Müslüman için uygulanması gereken hüküm belli olmuştur, tövbe etmesi bu sonucu değiştirmez.

Hakaret Eden Zimmî Müslüman Olsa Bile

Bazıları da Resûl-i Ekrem'e hakaret edeni öldürmek Peygamber aleyhisselâma ait bir haktır; bu sebeple ona hakaret edip yüce şahsiyetini küçümsemeye kalkan zimmî, İslâmiyet'i kabul etmekle ölüm cezâsından kurtulamaz demişlerdir. Bu âlimlere göre Müslüman olmadan önce birini katleden, birine iftirâ eden, birinin malını çalan zimmî Müslüman olmakla bu suçların cezâsından nasıl kurtulamıyorsa, Resûlullah'a hakaret etmenin cezâsından da kurtulamaz.

> Bir insanı katleden, birine iftirâ eden ve bir kimsenin malını çalan kimse kul hakkını çiğnediği için cezâlandırılır; onun tövbe etmesi cezâsını kaldırmaz. Resûl-i Ekrem Efendimiz'e hakaret eden kimse de, kul hakkını çiğnediği için cezâlandırılmalıdır.

Peygamber Efendimiz'e hakaret eden Müslümanın tövbesi kabul edilmediğine göre, ona hakaret eden kâfirin tövbesini kabul etmemek daha yerinde olur.

1. Enfâl 8/38.

Zimmî Müslüman Olunca Ölüm Cezasından Kurtulur mu?

Mâlikî fakihi Abdülmelik ibni Habîb'in (v. 238/853) *el-Vâzıha fi's-sünen ve'l-fıkh* adlı kitâbında ve Mâlikî fıkhına dâir olan *el-Mebsût*'ta[1] kaydedildiğine göre İmâm Mâlik, ayrıca İmâm Mâlik'in talebelerinden Mısırlı fakih Abdurrahmân ibni'l-Kãsım (v. 191/806), İmâm Mâlik'in önde gelen talebelerinden İbnü'l-Mâcişûn diye bilinen fakih Abdülmelik ibni Abdülazîz[2] (v. 212/827), İmâm Mâlik'in talebesi Abdullah ibni Abdilhakem (v. 214/829) ve Mısırlı hadis hâfızı ve Mâlikî fakihi Asbağ ibni'l-Ferec (v. 225/840) Peygamber Efendimiz'e veya diğer peygamberlerden birine hakaret eden bir zimmînin katledileceğini, ancak İslâmiyet'i kabul ettiği takdirde ölüm cezâsından kurtulacağını söylemişlerdir. Endülüslü fakih Utbî'nin *el-Utbiyye*'sinde kaydedildiğine göre, İmâm Mâlik'in talebelerinden Mısırlı fakih Abdurrahmân ibni'l-Kãsım (v. 191/806), Mâlikî fakihi Muhammed ibni'l-Mevvâz (v. 269/882) ve Mâlikî fakihi Muhammed ibni Sahnûn da (v. 256/870) bu görüştedir.

Mâlikî fakihleri Sahnûn (v. 240/854) ile Asbağ ibni'l-Ferec bu konuda şöyle demişlerdir: "Resûl-i Ekrem'e hakaret eden zimmîye Müslüman ol da denmez, olma da denmez; şâyet İslâmiyet'i kendiliğinden kabul ederse bu onun için tövbe sayılır."

> Bu görüşe göre, Resûl-i Ekrem'e hakaret eden zimmîye Müslüman olmasını teklif etme mecburiyeti yoktur. Ama kendi irâdesini kullanarak Müslüman olduğu takdirde tövbesi kabul edilir ve artık ona had cezâsı uygulanmaz.

Mâlikî fakihi Muhammed ibni'l-Mevvâz'ın (v. 269/882) (*el-Mevvâziyye* adlı) kitâbında kaydedildiğine göre İmâm Mâlik'in talebeleri hocalarının şöyle dediğini söylemişlerdir: "Kim Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme veya diğer peygamberlere sövüp hakaret ederse, onun Müslüman veya kâfir olduğuna bakılmadan öldürülür, kendisine 'Haydi tövbe et!' diye teklif de edilmez."

---

1. *el-Mebsût*, Kãdî İsmâil ve Cehdamî diye ünlü Mâlikî fakihi ve muhaddis Ebû İshâk İsmâil ibni İshâk'ın (v. 282/896) Mâlikî fıkhına dâir eseridir.
2. Ebû Mervân Abdülmelik ibni Abdilazîz el-Kureşî el-Medenî, başta babası Abdülazîz ibni Abdillah ve İmâm Mâlik olmak üzere ünlü âlimlerden fıkıh ve hadis okudu. Medineli Mâlikî âlimlerinin en tanınmışlarından biri oldu.

Bize İmâm Mâlik'in şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Eğer kâfir Müslüman olursa katledilmez."

Tebe-i tâbiîn âlimlerinden Abdullah ibni Vehb'in[1] (v. 197/813) Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümâ'dan (v. 73/692) naklettiğine göre, bir râhibin Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme hakaret ettiği söylendiği zaman, İbni Ömer: "Onu öldürseydiniz ya!" demiştir.

Îsâ bin Dînâr el-Kurtubî[2] (v. 212/827) hocası Mısırlı fakih Abdurrahmân ibni'l-Kâsım'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir:

"Bir zimmî; 'Muhammed bize peygamber olarak gönderilmedi, o size peygamber gönderildi. Bizim peygamberimiz Hz. Mûsâ veya Hz. Îsâ'dır' dese veya buna benzer bir şey söylese, ona bir cezâ vermek gerekmez. Çünkü Allah Teâlâ, cizye vermeyi kabul ettikleri takdirde onları kendi hâllerine bırakmıştır."

Eğer bir zimmî Resûl-i Ekrem Efendimiz'e hakaret ederek "O peygamber değildir!" veya "Ona vahiy indirilmemişir!" yahut "Ona Kur'an indirilmemiştir, Kur'an'ı o uydurmuştur!" derse veya buna benzer bir şey söylerse öldürülür.

> Bu sözlerden birini sarfeden zimmî Allah'ı da, Resûlullah'ı da yalanladığı için öldürülür. Onu kurtaracak tek şey İslâmiyet'i kabul etmektir.

İslâmiyet'e Hakaret Eden Zimmînin Cezası

Abdurrahmân ibni'l-Kâsım, şunu da söylemiştir: Bir Hıristiyan bir Müslümana "Bizim dinimiz sizin dininizden daha hayırlıdır. Sizin dininiz eşeklerin dinidir!" dese[3] veya buna benzer çirkin sözler söylese yahut müezzinin "Şehâdet ederim ki, Muhammed Allah'ın resûlüdür" dediğini duyup da "Eh, sizin gibilere ancak öyle biri yaraşır!" diye alay etse, o zimmîye can yakıcı bir şekilde edep dersi verilir ve uzun süre hapsedilir.

---

1. Abdullah ibni Vehb hakkında bilgi için bk. I, 356.
2. "Endülüs fakihi ve müftüsü" diye bilinen Îsâ bin Dînâr el-Gâfikī el-Kurtubî, uzun süre Abdurrahmân ibni'l-Kâsım'a talebelik etmiştir. Hayır yapmayı seven bu âlim, duâsı makbûl bir insan olarak da bilinirdi. "Rey" ile değil, hadisle fetvâ vermeyi tercih ederdi.
3. Yani sizin dininize ancak akılsızlar ve ahmaklar inanır anlamında böyle bir söz sarfetse.

Şu sözler de Abdurrahmân ibni'l-Kãsım'a aittir: "Bir zimmî Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme kapalı bir ifâde ile değil de açıkça hakaret ederse, mutlaka öldürülür. Şâyet Müslüman olursa ölümden kurtulur. İmâm Mâlik bu kanaatte olduğunu birçok defa belirtmiş, 'o zimmîye Müslüman olması teklif edilir' dememiştir."

Abdurrahmân ibni'l-Kãsım, İmâm Mâlik'in bu sözünü açıklarken şöyle demiştir: "Bana göre İmâm Mâlik bu sözüyle, 'Resûl-i Ekrem'e açıkça hakaret eden zimmî, bir başkası tarafından zorlanmadan kendi istek ve arzusuyla Müslüman olursa, ancak o zaman katledilmekten kurtulur' demek istemiştir."

Kãdî Süleymân ibni Sâlim'in[1] (v. 281/894) *Suâlât* adlı eserinde kaydettiğine göre Mâlikî fakihi Muhammed ibni Sahnûn'a (v. 256/870) şöyle bir soru soruldu:

"Bir müezzin 'Şehâdet ederim ki, Muhammed Allah'ın resûlüdür' diye ezân okurken bir Yahudi ona 'Yalan söyledin!' dese, bu Yahudi'ye ne yapılır?"

Muhammed ibni Sahnûn da şu cevabı verdi:

"O Yahudi uzun süre hapsedilir ve can yakıcı bir şekilde dövülerek cezâlandırılır."

> Zâten Yahudiler Resûl-i Ekrem Efendimiz'in peygamberliğini kabul etmedikleri için, o Yahudiye ölüm cezâsı verilmez.

Mâlikî âlimi Ebû Muhammed ibni Ebî Zeyd el-Kayrevânî'nin (v. 389/999) Mâlikî fıkhına dâir *en-Nevâdir ve'z-ziyâdât* adlı eserinde kaydedildiğine göre, Mâlikî fakihi Sahnûn hocası İmâm Mâlik'in şöyle dediğini söylemiştir:

"Bir Yahudi veya Hıristiyan, inkâr ettiklerinden daha farklı bir üslûp ile peygamberlere hakaret etse boynu vurulur; ancak İslâmiyet'i kabul ettiği takdirde ölümden kurtulur."

1. İbnü'l-Kehhâle diye de anılan Mağribli Ebü'r-Rebî' Kãdî Süleymân ibni Sâlim, Mâlikî kadısı Sahnûn'un talebelerindendir. Sahnûn'un oğlu Muhammed ibni Sahnûn'dan da faydalanmıştır. Mâlikî fıkhına dâir pek çok kitap yazmış olup bu kitapları kendine nisbetle *el-Kütübü's-Süleymâniyye* diye bilinir.

> Çünkü İslâmiyet'i kabul eden, daha önceki günahlarından arınır.

Mâlikî fakihi Muhammed ibni Sahnûn (v. 256/870) şöyle demiştir:

"Eğer bana: 'Zimmînin Resûl-i Ekrem Efendimiz'e dil uzatması ve onu yalanlaması inancının bir gereği olduğu hâlde onun öldürülmesine niçin fetvâ verdin?' denilirse, buna şöyle cevap verilir: **Biz onlara, Peygamber Efendimiz'e hakaret etsinler, bizleri öldürsünler, malımızı alsınlar diye dokunmazlık güvencesi (emân) vermedik.** Şâyet bir zimmî, bizden birini öldürürse biz de onu öldürürüz. Her ne kadar onların dini; kendilerine bizi öldürme, Peygamberimize hakaret etme yetkisi vermiş olsa bile, biz onlara bu konularda bir güvence vermediğimiz için Peygamberimize hakaret eden zimmîyi öldürürüz."

Mâlikî fakihi Sahnûn şöyle demiştir:

"Müslümanlarla aralarında anlaşma bulunmayan kimseler (harbîler), Peygamber Efendimiz'e hakaret etmeyi kabul etmek üzere, biz Müslümanlara bol miktarda cizye verebileceklerini ileri sürseler, hiçbir İslâm âlimi onların bu şartının kabul edilebileceğini söylememiştir."

Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme hakaret eden zimmîlerin Müslümanlarla yaptığı antlaşma fesholunur ve kanları helâl olur.

> Zimmî, hakkı olmayan bir şeyi yaparak Peygamber Efendimiz'e hakaret ederse, Müslümanlarla yaptığı anlaşmanın hükmü kalmaz, kendisi de zimmî olmaktan çıkıp harbî olur ve öldürülmeyi hak eder.

Resûlullah Efendimiz'e hakaret eden kimsenin Müslüman olması onun canını ölümden nasıl korumazsa, Allah'ın Elçisi'ne hakaret eden zimmînin canını da kendisiyle yapılan antlaşma ölümden korumaz.

Bu Konuda Farklı Bir Görüş

Resûl-i Ekrem'e hakaret eden zimmîye verilecek cezâ konusunda Muhammed ibni Sahnûn'un hem kendisinin söylediği ve babasından naklettiği görüş ile Abdurrahmân ibni'l-Kāsım'ın, zimmîler zâten Resûlullah'ı peygamber olarak kabul etmedikleri için onlara hakaretleri dolayısıyla verilecek cezâyı hafifletmek gerektiği konusundaki görüşü birbirine zıddır.

Anlaşıldığına göre Mâlikî fakihi Muhammed ibni Sahnûn ile babası Sahnûn'un görüşü, Medineli Mâlikî âlimlerinin bu konudaki görüşlerine de aykırıdır. Nitekim İmâm Mâlik'in talebesi olan Medine kadısı Ebû Mus'ab el-Kureşî[1] (ö. 242/857) şöyle demiştir:

"Bana, 'Îsâ'yı Muhammed'e üstün kılan Allah'a yemin ederim' diyen bir Hıristiyan'ı getirdiler. Halk onun hakkında farklı şeyler anlatmaktaydı.[2] Onu öldürene kadar dövdüm veya onu dövdükten sonra bir gün bir gece daha yaşadı. Ölünce, ayağından sürükleyerek bir çöplüğe götürüp atılmasını emrettim, orada ölüsünü köpekler yedi."

Ünlü Hanefî âlimi Aliyyü'l-Kārî, Medine kadısı Ebü'l-Mus'ab ez-Zührî'nin bu fetvâsını isâbetli bulmadığını söylemektedir. Ona göre: "Îsâ'yı Muhammed'e üstün kılan Allah'a yemin ederim" diyen bir Hristiyanm, tıpkı Hz. Îsâ gibi Resûl-i Ekrem'in de Cenâb-ı Hak tarafından peygamber olarak seçildiğini kabul ettiği, yalnız Hz. Îsâ'yı Peygamber Efendimiz'e üstün tuttuğu anlaşılmaktadır. Zâten onun dinine göre de böyledir. Öte yandan "İşte bu peygamberlere birbirinden farklı üstünlükler verdik."[3] âyet-i kerîmesi de peygamberler arasında bir üstünlüğün mevcut olduğunu göstermektedir ve bu Kur'an âyetiyle kesinlik kazanmıştır. Peygamber Efendimiz'in: "Allah'ın peygamberlerini birbirinden üstün tutmayınız."[4], "Benim Mûsâ peygamberden daha üstün olduğumu söylemeyiniz."[5] şeklindeki buyrukları, onun tevâzuunu yansıttığı için, bu konuda âyetler gibi zorunluluk bildirmez.[6]

1. Ebû Mus'ab Ahmed ibni Ebî Bekir el-Kâsım hakkında bilgi için bk. II, 368.
2. Ebû Mus'ab el-Kureşî'nin: "Halk onun hakkında farklı şeyler anlatmaktaydı" sözünü, "Önce onu nasıl cezâlandırmam gerektiğine karar veremedim (sonra kanaatim kesinleşti)" diye anlamak da mümkündür.
3. Bakara 2/253.
4. Buhârî, Enbiyâ 35, nr. 3414; Müslim, Fezâil 163, nr. 2374.
5. Buhârî, Husûmât 1, nr. 2411, Enbiyâ 35, nr. 3408.
6. *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 486.

Bazı Hıristiyanların Çirkin Lakırdıları

Yine Ebü'l-Mus'ab ez-Zührî'ye: "Muhammed'i İsâ yaratmıştır diyen bir Hıristiyan'a ne yapmak gerekir?" diye sorulmuş, o da "öldürülür" diye cevap vermiştir.

İmâm Mâlik'in talebelerinden Mısırlı fakih Abdurrahmân ibni'l-Kāsım (v. 191/806) şöyle demiştir:

"Biz İmâm Mâlik'e, Kahire'deki bir Hıristiyanın alaylı bir ifâde ile: 'Zavallı Muhammed! Size kendisinin Cennet'e gireceğini söylüyor. O nasıl Cennet'te olabilir? Köpekler onun baldırlarını yerken kendine bile faydası dokunmadı. Şâyet onu öldürselerdi, insanlar da ondan kurtulmuş olurdu!' dediğini duymuşlar; bu Hıristiyana ne yapılması gerekir, diye sorduk. İmâm Mâlik de 'Kanaatimce onun öldürülmesi gerekir' dedi."

> Resûl-i Ekrem Efendimiz'e hakaret etmeye yeltenen bu Hıristiyan, "Köpekler onun baldırlarını yerken kendine bile faydası dokunmadı!" ifâdesiyle, Peygamber Efendimiz'in geçtiği yollara kâfirlerin diken dökmeleri, Tâif'te attıkları taşlarla mübârek ayaklarını kanatmaları türünden düşmanlarının ona yaptığı eziyetleri kastettiği, düşmanlarının bu tür eziyetlerine engel olamayan, dolayısıyla burada kendisine faydası dokunmayan biri Cennet'e nasıl girebilir, demeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu Hıristiyanın 'İnsanlar da ondan kurtulmuş olurdu' sözüyle Müslümanlarla düşmanları arasında bunca savaş olmazdı demek istediği hatıra gelmektedir.

İmâm Mâlik şöyle demiştir: "Önce Hıristiyanın bu sözüyle ilgili bir şey söylemeyi arzu etmedim, sonra da cevap vermemenin doğru olmayacağını düşündüm."

Öldürüldükten Sonra Yakılan Adam

Kādî İsmâil'in (v. 282/896) *el-Mebsût* adlı eserinde nakledildiğine göre, İmâm Mâlik'in talebesi Ebû Amr Osmân ibni Kinâne el-Medenî (v. 186/802) şöyle demiştir:

"Benim kanaatime göre devlet başkanı, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme hakaret eden Yahudi ve Hıristiyanı yakarak cezâlandırmalıdır. Eğer bu kimse Efendimiz aleyhisselâma ısrarla hakaret ediyorsa, devlet başkanı onu dilerse önce katleder, sonra cesedini yakar; isterse diri diri yakar."

Aliyyü'l-Kārî, İbni Kinâne'nin, Resûl-i Ekrem Efendimiz'e hakaret edenin yakılarak cezâlandırılması yönündeki fetvâsının siyâseten verilmiş bir fetvâ olduğunu söylemektedir.[1] Onun da dediği gibi, Resûlullah Efendimiz canlıyı yakarak cezâlandırmayı doğru bulmamıştır. Nitekim Allah'ın Elçisi bir yere gönderdiği askerî birliğin komutanına önce: "Falanı yakalarsanız onu ateşte yakınız" buyurmuştu. Komutan emri aldıktan sonra dönüp giderken ona tekrar seslendi veya arkasından şöyle haber gönderdi: "Falanı yakalarsanız onu öldürünüz, ama yakmayınız; çünkü ateşte yakarak cezâlandırmak sadece Allah Teâlâ'ya mahsustur."[2]

Yine bir başka seferde, İslâm askerlerinin bir karınca yuvasını yaktıklarını görünce, Fahr-i Âlem Efendimiz: "Bu yuvayı kim yaktı?" diye sormuş, sahâbîlerin: "Biz yaktık" demeleri üzerine onları aynı şekilde ikaz etmişti.[3]

Burada şu olayı da hatırlamalıdır: Hz. Ali kendisine getirilen bazı zındıkları yakarak cezâlandırmıştı. İbni Abbâs bunu duyunca şöyle dedi: "Ben Hz. Ali'nin yerinde olsam onları yakmazdım; çünkü Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem: 'İnsanları yakarak Allah'ın azabıyla cezâlandırmayın' buyurmuştur. Ancak ben onları kesinlikle öldürürdüm. Zira Allah'ın Elçisi: 'Kim dinini değiştirirse onu hemen öldürünüz' buyurmuştur."[4]

1. *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 487.
2. Ebû Dâvûd, Cihâd 112, nr. 2673; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, III, 494.
3. Ebû Dâvûd, Cihâd 112, nr. 2675, Edeb 163, 164, nr. 5268.
4. Buhârî, Cihâd 149, nr. 3017; İstitâbetü'l-mürteddîn 2, nr. 6922.

Osmân ibni Kinâne sözüne devam ederek Kahire'den İmâm Mâlik'e bir mektup yazıldığını, bu mektupta bir mesele hakkında ondan fetvâ istendiğini söylemiş, gönderilen bu mektupta bir Hıristiyanın alaylı bir ifâde ile: "Zavallı Muhammed! Size kendisinin Cennet'e gireceğini söylüyor" dediğini anlatmış ve Mısırlı fakih Abdurrahmân ibni'l-Kâsım'ın yukarıda naklettiği olayı hikâye ederek sözünü şöyle tamamlamıştır:

"Abdurrahmân ibni'l-Kâsım şöyle dedi: 'İmâm Mâlik'in emri üzerine, cevâbî mektupta o Hıristiyanın boynu vurularak öldürülmesini yazdım. Yazdıktan sonra da İmâm Mâlik'e: 'Ey Ebû Abdillah! Mektupta: "O Hıristiyan, boynu vurularak öldürüldükten sonra yakılır!" şeklinde yazayım mı?' diye sordum; o da: 'Aslında o kimse boynu vurulduktan sonra yakılmayı ne kadar da hakediyor!' dedi. Ben de onun gözü önünde elimle aynen böyle yazdım. İmâm Mâlik bu ifâdeyi ne yadırgadı ne de olmaz dedi. Yazdığım mektup aynen gönderildi, o kimse de öldürüldükten sonra yakıldı."

Endülüslü fakih Ubeydullah ibni Yahyâ el-Leysî[1] (v. 298/911) ve Mâlikî fakihi İbni Lübâbe el-Kurtubî[2] (v. 314/926), Endülüslü ilk devir Mâlikî âlimleriyle birlikte bir kadın hakkında fetvâ vermişler, bu fetvâda, "Cenâb-ı Hakk'ın rubûbiyyetini (ilâhlığını) kabul etmeyen, Hz. İsâ'nın Allah'ın oğlu olduğunu ileri süren, Muhammed aleyhisselâmın da peygamber olmadığını" iddia eden bu kadının, İslâmiyet'i kabul ettiği takdirde öldürülmeyeceğini belirtmişlerdir.

Daha sonra gelen Mâlikî âlimlerinden Ebü'l-Hasan el-Kâbisî (v. 403/1012), İbnü'l-Kâtib diye meşhûr Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân ibni Alî[3] gibi birçokları da aynı fetvâyı vermişlerdir.

---

1. Ebû Mervân Ubeydullah ibni Yahyâ el-Leysî el-Kurtubî, İmâm Mâlik'in *el-Muvatta*'ının ünlü râvisi Yahyâ bin Yahyâ el-Leysî'nin oğludur. Çok cömert bir zengin olduğu, bu sebeple çok sevildiği, Yahudi ve Hıristiyanların bile onun ölümüne ağladığı belirtilmektedir.
2. Ebû Abdillah Muhammed ibni Yahyâ bin Ömer ibni Lübâbe el-Kurtubî, bir Mâlikî fakihidir.
3. Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân ibni Alî bin Muhammed el-Kinânî, âlimlerin içinden çıkamadığı fıkhî meseleleri halletmesiyle ünlü Kayrevanlı bir fakihti. Onun 150 cüz hacminde büyük bir fıkıh kitâbının bulunduğu kaydedilmektedir (Kâdî İyâz, *Tertîbü'l-medârik* [A'râb], VII, 252-254).

Aykırı Bir Fetvâ

İbnü'l-Cellâb diye bilinen Mâlikî fakihi Ebü'l-Kâsım Ubeydullah b. Hüseyin el-Basrî[1] (ö. 378/988) kitâbında şöyle demiştir:

"Müslüman olsun, kâfir olsun Allah'a ve Resûlüne kim hakaret ederse öldürülür, tövbesi de kabul edilmez."

> İbnü'l-Cellâb "kâfir" kelimesiyle zimmîyi kastetmiştir. Onun böyle birine tövbe teklif edilmeyeceği, tövbe etse bile kabul edilmeyip öldürüleceği yönündeki ifâdesi İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğunun görüşüne aykırıdır.[2]

Hakaret Ettikten Sonra Müslüman Olan Zimmî

Mâlikî kadılarından Ebû Muhammed Abdülvehhâb ibni Nasr[3] (v. 422/1031) Resûl-i Ekrem'e hakaret eden, sonra da Müslüman olan zimmîye ne yapılacağı konusunda İmâm Mâlik'ten iki farklı görüş nakletmiştir. Bu görüşlerden birine göre o zimmî öldürülmez, diğerine göre ise öldürülür.

Mâlikî fakihi Muhammed ibni Sahnûn[4] (v. 256/870) zimmînin öldürülmesiyle ilgili görüşü şöyle açıklamıştır: Birine iftirâ edene, Resûl-i Ekrem'e hakaret edene uygulanan cezâ kul hakkıyla ilgili olduğu için zimmînin Müslüman olması bu hakkı düşürmez; zimmînin İslâmiyet'i kabul etmesiyle onun üzerindeki Allah hakkı düşer.

Birine (zina etti diye) iftirâ edene verilen cezâ, kul hakkını çiğnediği için verilir. O kimsenin bir peygambere veya bir başkasına hakaret etmesi arasında fark yoktur. Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme hakaret ettikten sonra Müslüman olan zimmîye verilmesi gereken de iftirâ cezâsıdır.

---

1. İbnü'l-Cellâb, yaşadığı devirde Mâlikî mezhebinin Irak'taki en büyük temsilcisiydi. Burada sözü edilen kitâbı, onun en meşhûr eseri *et-Tefrî'* olmalıdır. O, *Muhtasaru'l-Cellâb* diye de bilinen bu eserinde İmâm Mâlik ile talebelerinin görüşlerini derlemiş, 18.000 meseleyi ihtivâ ettiği söylenen bu eser İslâm dünyasındaki birçok medresede ders kitâbı olarak okutulmuştur.
2. Aliyyü'l-Kârî, *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 488.
3. Ebû Muhammed Abdülvehhâb ibni Alî bin Nasr et-Tağlibî hakkında bilgi için bk. II, 414.
4. Muhammed ibni Sahnûn hakkında bilgi için bk. II, 81.

Peygamberlere iftirâ edenlere nasıl bir cezâ vermek gerektiğini artık sen iyice düşün! Resûl-i Ekrem Efendimiz ümmetinin diğer fertlerinden daha fazla hürmete lâyık olduğu için mi ona iftirâ edene ölüm cezâsı verilir?[1] Yoksa zimmî Müslüman olunca ölüm cezâsı düşer de, kendisine onun için mi seksen değnek vurulur?[2] Bunun iyice düşünülmesi gerekir?

"Şâfiî mezhebi âlimleri, Resûl-i Ekrem Efendimiz ümmetinin diğer fertlerinden daha fazla hürmete lâyık olduğu için, ona iftirâ edene ölüm cezâsı verileceği görüşündedir. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in âilesinin, cezâ alma konusunda diğer Müslümanlardan farklı olduğunu gösteren şu âyet-i kerîme, hukukun şahıslara göre değişebileceğini ortaya koymaktadır "Ey Peygamber hanımları! Sizden kim açık bir hayâsızlıkla huzûrumuza gelirse, onun azabı iki kat olur. Bu ise Allah için pek kolaydır."[3]

Birine iftirâ edene seksen değnek vurulacağı husûsu Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle belirtilmiştir: "İffetli kadınlara zina suçu isnat edip de sonra dört şâhit getiremeyenlere seksen değnek vurun. Onların şâhitliklerini de ebediyen kabul etmeyin. Çünkü onlar fâsıkların tâ kendileridir."[4]

Bazı âlimler Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme hakaret eden kimsenin öldürülmesi gerektiğini belirtmiş, fakat Hanefî âlim Aliyyü'l-Kārî, Resûl-i Ekrem Efendimiz'e hakaret eden zimmînin Müslüman olunca ölüm cezâsından kurtulacağını söylemiş, gerekçe olarak

1. Nitekim Şâfiî mezhebi âlimleri bu görüştedir. Resûl-i Ekrem âilesinin, cezâ alma konusunda diğer Müslümanlardan farklı olduğunu gösteren şu âyet-i kerîme, hukukun şahıslara göre değişebileceğini ortaya koymaktadır "Ey Peygamber hanımları! Sizden kim açık bir hayâsızlıkla huzûrumuza gelirse, onun azabı iki kat olur. Bu ise Allah için pek kolaydır." (Ahzâb 33/30).
2. Birine iftirâ edene seksen değnek vurulur. Bu husus Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle belirtilmiştir: "İffetli kadınlara zina suçu isnat edip de, sonra dört şâhit getiremeyenlere seksen değnek vurun. Onların şâhitliklerini de ebediyen kabul etmeyin. Çünkü onlar fâsıkların tâ kendileridir." (Nûr 24/4).
3. Ahzâb 33/30.
4. Nûr 24/4.

da Peygamber Efendimiz'in kendisine hakaret eden birçok kimseyi Müslüman olmaları üzerine katletmediğini belirtmiştir.[1]

4. Resûl-i Ekrem'e Hakaret Ettiği İçin Öldürülenin Mîrası, Yıkanması, Cenâze Namazı

Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme hakaret ettiği için öldürülen kimsenin mîrası hakkında Mâlikî âlimleri ihtilâf etmişlerdir.

> Hanefî ulemâsına göre mürted; Müslümana da, kâfire de, bir başka mürtede de mîrasçı olamaz. Fakat mürtedin Müslüman olan yakınları onun Müslüman iken kazandığı mala mîrasçı olur. İmâm Şâfiî mürtedin malının beytülmâle (devlet hazinesine) kalacağını söylemiştir. Mürtedin dinden döndükten sonra kazandığı mal ise, İmâm Ebû Hanîfe'ye göre beytülmâle kalır. İmâm Ebû Hanîfe'nin iki talebesi İmâm Muhammed ile İmâm Ebû Yûsuf'a göre ise, mürtedin Müslüman olan akrabası onun irtidat ettikten sonra kazandığı mala da mîrasçı olur.[2]

Mâlikî fakihi Sahnûn (v. 240/854), Resûl-i Ekrem'e hakaret ettiği için öldürülen kimsenin malının beytülmâle (devlet hazinesine) konulacağını söylemiş, buna gerekçe olarak da Peygamber Efendimiz'e hakaret etmenin tıpkı zındıklık gibi küfür olmasını göstermiştir.

Gizlice veya Alenen Yapılan Hakaretin Farkı

Mısırlı hadis hâfızı ve Mâlikî fakihi Asbağ ibni'l-Ferec[3] (v. 225/840) şöyle demiştir:

"Resûl-i Ekrem Efendimiz'e hakaret eden kimse şâyet hakaretini alenen değil de gizlice yapmışsa, malları Müslüman olan mîrasçılarına kalır. Şâyet hakaretini alenen yapmışsa, tıpkı düşmandan alınan mal gibi mîrası devlet hazinesine kalır; hakaretini gizli veya açık yapmasına bakılmaksızın öldürülür; tövbesi de kabul edilmez."

1. *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 488.
2. Aliyyü'l-Kârî, *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 488-489.
3. Ebû Abdillah Asbağ ibni'l-Ferec el-Ümevî hakkında bilgi için bk. II, 427.

Müfterî veya Kâfir Diye Öldürülmenin Sonuçları

Mâlikî fakihi Ebü'l-Hasan el-Kâbisî (v. 403/1012) ise şöyle demiştir:

"Şâhitlerin 'Bu adam Peygamber'e hakaret etti' demelerini, 'Hayır ben ona hakaret etmedim' diye reddeden kimse yine öldürülmekle beraber mîrası Müslüman olan yakınlarına kalır.[1] Bu durumda o kâfir olduğu için değil, Peygamber aleyhisselâma iftirâ etmenin cezâsı olarak öldürülür. Onun bu durumu mîrasına zarar vermez. Böyle biri Peygamber'e hakaret ettiğini itiraf etse, ancak tövbe ettiğini söylese yine de öldürülür. Çünkü ona verilen ölüm cezâsı Peygamber'e iftirâ etmenin cezâsıdır. Gerek mîrasta, gerekse diğer hususlarda ona Müslüman muâmelesi yapılır."

> "Müslüman muâmelesi yapılır" demek, bir Müslümana yapıldığı gibi onun da cenâzesi yıkanır, kefenlenir, cenâze namazı kılınır, Müslüman mezarlığını defnedilir, arkasından hayır yapılabilir.

"Şâyet o kimse Resûl-i Ekrem'e hakaret ettiğini kabul eder, üstelik hakaret etmeye devam eder ve bundan dolayı da tövbe etmezse kâfir olarak öldürülür; bıraktığı mîras devlet hazinesine kalır; cenâzesi yıkanmaz, kefenlenmez, cenâze namazı kılınmaz, mahrem yerleri kapatılarak kâfirlere yapıldığı gibi cesedi açılan bir çukura gömülür."

Ebü'l-Hasan el-Kâbisî'nin bu sözleri, Peygamber aleyhisselâma açıkça hakaret eden ve hakaret etmeye devam eden kimse hakkındadır. Ona verilen bu cezâda âlimler görüş birliği etmiştir; çünkü o kimse dinden dönen bir kâfirdir, tövbe etmemiş, inkârından da vazgeçmemiştir.

Mısırlı hadis hâfızı ve Mâlikî fakihi Asbağ ibni'l-Ferec de Resûl-i Ekrem'e hakaret etmekten vazgeçmeyen kimseye aynı cezânın verileceğini ifâde etmiş, Mâlikî fakihi Sahnûn inkârından vazgeçmeyen zındığın[2] cezâsının da aynı olduğunu belirtmiş, Endülüslü fakih Utbî'nin *el-Utbiyye*'sinde kaydedildiğine göre Mısırlı fakih Abdurrahmân ibni'l-Kâsım da aynı şeyi söylemiştir.

1. Çünkü onun "Ben Peygamber'e hakaret etmedim" demesi, onun Resûl-i Ekrem Efendimiz'e saygılı olduğunu gösterir.
2. Aliyyü'l-Kârî, zındığın bir hâl ve durumda sebât edip kalamayacağını, onun özelliğinin değişkenlik olduğunu, küfür ve inkârında devam ettiği takdirde ona zındık denemeyeceğini söylemiştir (*Şerhu'ş-Şifâ*, II, 489).

Mâlikî fakihi Abdülmelik ibni Habîb'in (v. 238/853) *el-Vâzıha fi's-sünen ve'l-fıkh* adlı kitâbında kaydedildiğine göre, bir grup Mâlikî âlimi kâfir olduğunu gizlemeyen kimselere de aynı cezânın verileceğini belirtmişlerdir.

Resûlullah'a Hakaret Edene ve Mürtede Hiç Kimse Mirasçı Olamaz

Fakih Abdurrahmân ibni'l-Kāsım şöyle demiştir:

"Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme hakaret eden kimse tıpkı mürted gibidir; hem Müslüman olan yakınları hem de İslâmiyet'i bırakarak geçtiği dinin mensupları ona mirasçı olamaz. Hattâ o kimsenin yapacağı vasiyet de, köle azat etmesi de mûteber değildir."

> Mâlikî mezhebine göre mürtedin mal varlığı devlet hazinesine kalır. Dinden dönmesi yüzünden malı üzerindeki tasarruf yetkisi kalkar. İşte bu sebeple vasiyeti makbûl olmadığı gibi, köle azat etmesi de geçersiz sayılır.

Mâlikî fakihi Asbağ ibni'l-Ferec de İbnü'l-Kāsım ile aynı görüştedir; o şahsın dinden döndüğü için katledilmesi veya yatağında ölmesi arasında fark yoktur.

Malikî âlimi Ebû Muhammed ibni Ebî Zeyd (v. 389/999) şöyle demiştir:

"Peygamber Efendimiz'e hakaret ettikten sonra, samimiyetle tövbe etmediği hâlde tövbe etmiş gibi davranan, bununla beraber tövbesi kabul edilmeyen zındığın mîrası hakkında âlimler ihtilâf etmişlerdir.[1] Ancak inkâr ve irtidadından vazgeçmeyen kimsenin malına hiç kimsenin mîrasçı olmayacağı hususunda hiçbir ihtilâf yoktur."

Fakih Ebû Muhammed ibni Ebî Zeyd'e göre, Allah Teâlâ'ya hakaret eden, fakat hakaret ettiğine dâir delil bulunamadan veya bulunsa bile yeterli görülmediği için kendisine cezâ verilmeden önce ölen şahsın cenâze namazı kılınır.

1. Şâyet o kimse samimiyetle tövbe etmişse, tövbesi Allah katında makbûl olacağı için âhirette faydasını görür.

Mürtedin Malı Hazineye Kalır Görüşü

Fakih Asbağ ibni'l-Ferec, Abdülmelik ibni Habîb'in *el-Vâzıha fi's-sünen ve'l-fıkh* adlı kitâbında Fakih Abdurrahmân ibni'l-Kâsım'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Bir kimse Resûl-i Ekrem'in peygamber olmadığını söylese veya İslâm dininden başka bir dine girdiğini duyursa bu mürtedin mîrası devlet hazinesine kalır."

İmâm Mâlik'in görüşü de aynı olup, mürtedin malının yakınlarına bırakılmayacağını, onun malının devlet hazinesine kalacağını söylemiş, tâbiîn muhaddis ve fakihlerinden Rebîatürre'y[1] (v. 136/753), İmâm Şâfiî, hadis hâfızı ve fakih Ebû Sevr[2] (v. 240/854) ve Kûfe kadısı muhaddis İbni Ebî Leylâ da[3] (v. 148/765) aynı şeyi söylemiş, yalnız Ahmed ibni Hanbel'in de aynı görüşte olup olmadığı husûsunda ihtilâf edilmiştir.

> Bu konuda Ahmed ibni Hanbel'den iki görüş nakledilmiş, bunlardan birinde dinden dönen kimsenin (mürtedin) malının devlet hazinesine konacağını, diğerinde ise onun malına yakınlarının mîrasçı olacağını söylemiştir.

Mürtedin Malı, Onun Müslüman Akrabasına Kalır Görüşü

Ashâb-ı kirâmdan Ali bin Ebî Tâlib, Abdullah ibni Mes'ûd, **tâbiînden** Saîd ibni Müseyyeb, Hasan-ı Basrî, Şa'bî[4] (v. 104/722), Ömer ibni Abdilazîz, fakih Hakem ibni Uteybe[5] (v. 115/733), **tebe-i tâbiînden** ünlü fakih ve hadis

1. Ebû Osmân Rebîa bin Ebî Abdirrahmân el-Medenî, Medine'nin önde gelen muhaddislerinden biriydi. İmâm Mâlik'in de hocasıydı. Hadis ilmi yanında re'ye de taraftar olduğu için Rebîatürre'y diye anılırdı. Medineliler en zor meseleleri ona sorarlardı. Rebî'a vefât edince, İmâm Mâlik, artık fıkhın tadının kalmadığını söyledi. Çok ibâdet etmesiyle de tanınan Rebîa, her faziletin ilimle kazanılacağını söylerdi.
2. Ebû Sevr diye ünlü Ebû Abdillâh İbrâhîm ibni Hâlid el-Bağdâdî güvenilir bir muhaddis ve kendine mahsus mezhebi bulunan bir müctehid idi. Kendisi İmâm Şâfiî'nin talebesiydi, İmâm Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbni Mâce, Ebû Hatim er-Râzî gibi şöhretli muhaddisler de ondan hadis rivâyet etmişti.
3. Ebû Abdirrahmân Muhammed ibni Abdirrahmân ibni Ebî Leylâ el-Kûfî, mutlak müctehid idi. Sahâbeden olan dedesi Ebû Leylâ'ya nisbetle İbni Ebî Leylâ diye tanındı. Fıkıh sahasında dirâyetli bir âlimdi. Süfyân es-Sevrî, İmâm Ebû Yûsuf ve Süfyân ibni Uyeyne gibi ünlü şahsiyetler onun ilminden faydalanmıştır.
4. Şa'bî diye tanınan Âmir ibni Şerâhîl hakkında bilgi için bk. I, 602.
5. Kûfeli ünlü âlim Ebû Muhammed Hakem ibni Uteybe, sünnete son derece bağlı bir fakih ve rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler *Kütüb-i Sitte*'de yer alan bir muhaddisti.

âlimi Abdurrahmân el-Evzâî[1] (v. 157/774), fakih ve muhaddis Leys ibni Sa'd[2] (v. 175/791), hadis, fıkıh ve tefsir âlimi İshâk ibni Râhûye[3] (v. 238/852) ve İmâm Ebû Hanîfe dinden çıkan kimseye, Müslüman akrabasının mîrasçı olacağını söylemişlerdir.

Mürtedin Dinden Dönmeden Önceki ve Sonraki Malı

Mürtedin dinden dönmeden önce kazandığı mala Müslüman akrabasının mîrasçı olacağı, fakat dinden döndükten sonra kazandığı malın devlet hazinesine kalacağı söylenmiştir.

> Daha önce bu konuyla ilgili olarak şu bilgi verilmişti: Hanefî ulemâsına göre mürted; Müslümana da, kâfire de, bir başka mürtede de mîrasçı olamaz. Fakat mürtedin Müslüman olan yakınları onun Müslüman iken kazandığı mala mîrasçı olur. İmâm Şâfiî mürtedin malının beytülmâle yani devlet hazinesine kalacağını söylemiştir. Mürtedin dinden döndükten sonra kazandığı mal ise, İmâm Ebû Hanîfe'ye göre beytülmâle kalır. İmâm Ebû Hanîfe'nin iki talebesi İmâm Muhammed ile İmâm Ebû Yûsuf'a göre ise mürtedin Müslüman olan akrabası onun irtidat ettikten sonra kazandığı mala da mîrasçı olur.[4]

Mâlikî fakihi Ebü'l-Hasan el-Kābisî'nin (v. 403/1012) bu konuda yukarıda nakledilen cevabının müteâkip kısmı da gayet faydalı ve açıktır; bu cevap Mâlikî fakihleri Asbağ ibni'l-Ferec'in görüşüne uygun, Sahnûn'un görüşüne ise aykırıdır.

Zındığın mîrası konusunda Asbağ ibni'l-Ferec ile Sahnûn arasındaki ihtilâfın sebebi, İmâm Mâlik'in bu konuda iki farklı görüş ileri sürmesidir. Zira İmâm Mâlik, bir defasında zındığın mîrasının Müslüman olan yakınlarına kalacağını söylemiştir; zındığın Peygamber Efendimiz'e hakaret ettiğine dâir delili inkâr etmesinin veya hakaret ettiğini itiraf edip, ardından tövbe etmesinin bu sonucu değiştirmeyeceğini belirtmiştir.

1. Abdurrahmân el-Evzâî hakkında bilgi için bk. II, 383.
2. Leys ibni Sa'd hakkında bilgi için bk. II, 372.
3. İshâk ibni Râhûye hakkında bilgi için bk. I, 172.
4. Aliyyü'l-Kārî, *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 488-489.

Mâlikî fakihi Asbağ ibni'l-Ferec, Muhammed ibni Mesleme[1] (v. 216/831) ve İmâm Mâlik'in talebelerinden birçoğunun görüşü de böyledir.

Zındığın Yakınları Niçin Ona Mirasçı Olur?

Zındığın yakınlarının ona mîrasçı olmasının sebebi; onun, "Ben Peygamber'e hakaret etmedim" demesinin veya hakaretinin ardından tövbe etmesinin onun Müslüman olduğunu göstermesidir. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin zamanındaki münâfıklara ne yapılmışsa, buna yapılacak olan da odur. İmâm Mâlik'in birinci görüşü budur.

> Asr-ı Saâdet'teki münâfıklara ne yapıldı? Asr-ı Saâdet'teki münâfıklar kâfir olduklarını gizliyor, Müslüman olduklarını söylüyorlardı. Peygamber Efendimiz de, İslâm düşmanları "Muhammed arkadaşlarını öldürüyor!" demesinler diye onları öldürmüyor, dış görünüşlerini dikkate alarak kendilerine mîras ve benzeri konularda Müslüman muâmelesi yapıyordu. Münâfıkların başı Abdullah ibni Übey ibni Selûl ve diğer münâfıklar ölünce, Müslüman olan akrabaları onlara mîrasçı olmuşlardı.

Mâlikî fakihi Utbî'nin *el-Utbiyye*'sinde ve Muhammed ibni'l-Mevvâz'ın *el-Mevvâziyye*'sinde kaydedildiğine göre, İmâm Mâlik'in ikinci görüşünü ondan talebesi Abdullah ibni Nâfi[2] (v. 206/821) nakletmiştir. Buna göre zındığın mîrası devlet hazinesine kalır; çünkü onun malı kanına tâbidir."

> "Zındığın malı kanına tâbidir" demek; zındığın kanı heder edildiğine göre yani öldürülmeyi hakettiğine ve onu öldürmek diyet ödemeyi gerektirmediğine göre, malı ganimet sayılır ve beytülmâle kalır, demektir.

Mâlikî mezhebine mensup birçok fakih bu kanaattedir. Bu kanaatte olan Mâlikî fakihlerinden Mısırlı Eşheb ibni Abdilazîz[3] (v. 204/820), Mugîre bin Abdirrahman el-Mahzûmî[4] (v. 188/804), İmâm Mâlik'in önde gelen ta-

1. Muhammed ibni Mesleme hakkında bilgi için bk. II, 433.
2. Abdullah ibni Nâfi' hakkında bilgi için bk. II, 502.
3. Ebû Amr Eşheb ibni Abdilazîz hakkında bilgi için bk. II, 427.
4. Mugîre bin Abdirrahmân ibni'l-Hâris el-Mahzûmî el-Kureşî, Medineli âlimlerden olup İmâm Mâlik'in hocalarından biriydi.

lebelerinden İbnü'l-Mâcişûn diye bilinen Abdülmelik ibni Abdilazîz[1] (v. 212/827), Muhammed ibni'l-Mevvâz[2] (v. 269/882) ve Sahnûn sayılabilir.

Zındığın Hakaret Ettiğini İtiraf Etmesi, Durumu Değiştirir

Endülüslü Mâlikî fakihi Utbî'nin *el-Utbiyye*'sinde şöyle kaydedilmiştir: Mısırlı fakih Abdurrahmân ibni'l-Kāsım'a göre eğer zındık, Resûl-i Ekrem'e hakaret ettiğine dâir aleyhinde söylenen sözleri kabul edip tövbe ederse katledilir, hiçbir kimse de ona mîrasçı olamaz. Şâyet öldürülene veya ölene kadar Resûlullah'a hakaret ettiğini itiraf etmezse, yakınları ona mîrasçı olur.

> Çünkü bu takdirde onun da tıpkı Münâfıklar gibi Müslüman olduğu kabul edilir.

Yine Abdurrahmân ibni'l-Kāsım'a göre kâfir olduğunu gizleyen herkes görünüşte Müslüman kabul edilir ve İslâmî hükümlere göre birbirine mîrasçı olur.

> Peygamber Efendimiz zamanındaki Münâfıklar gibi onlar da birbirlerine mîrasçı olurlar.

Hakaret Ettiği İçin Öldürülen Hıristiyanın Malı

Mâlikî fakihi Ebü'l-Kāsım ibnü'l-Kâtib'e, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme hakaret ettiği için öldürülen bir Hıristiyana dindaşları mı yoksa Müslümanlar mı mîrasçı olur diye soruldu; o da özetle şu cevabı verdi: O Hıristiyanın malı mîras yoluyla olmamak üzere Müslümanlara kalır; çünkü iki ayrı dinin mensubu arasında mîras söz konusu değildir.

> Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem "İki ayrı dinin mensupları birbirlerine mîrasçı olamazlar." buyurmuştur.[3] Hadîs-i şerîfin bazı rivâyetlerinde "İki ayrı dinin mensupları birbirlerine mîrasçı olamazlar." cümlesinden sonra "Müslüman kâfire, kâfir de Müslüma-

1. Ebû Mervân Abdülmelik ibni Abdilazîz ibni Mâcişûn hakkında bilgi için bk. II, 416.
2. Muhammed ibni'l-Mevvâz hakkında bilgi için bk. II, 416.
3. Ebû Dâvûd, Ferâiz 10, nr. 2911; Tirmizî, Ferâiz 16, nr. 2108; İbni Mâce, Ferâiz 6, nr. 2731.

na mîrasçı olamaz." ifâdesi vardır.[1] Müslümanlar tek bir millet yani aynı dinin mensubu, onların dışında kalanların hepsi de tek bir millet kabul edilir. "Kâfirler birbirlerinin dostlarıdır."[2] âyet-i kerîmesi de bunu ifâde buyurmaktadır

Hıristiyanlar Müslümanlarla yaptıkları sözleşmeye uymadıkları için malları ganimet malı olarak devlet hazinesine kalır.

1. Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), II, 262, nr. 2944.
2. Enfâl 8/73.

ÜÇÜNCÜ KISIM

ALLAH'A, MELEKLERİNE, PEYGAMBERLERİNE, KİTAPLARINA, RESÛL-İ EKREM'İN ÂLİNE, HANIMLARINA VE ASHÂBINA HAKARET EDENİN CEZASI

Allah'a Hakaret Edenin Durumu

Allah Teâlâ'ya hakaret eden bir Müslümanın kâfir sayıldığında ve öldürülmeyi hakettiğinde âlimler arasında ihtilâf yoktur. İhtilâf, böyle birinden tövbe etmesinin istenip istenmeyeceği, tövbe ederse tövbesinin kabul edilip edilmeyeceği konusundadır. Abdurrahmân ibni'l-Kāsım; *el-Mebsût*'ta,[1] Muhammed ibni Sahnûn'un kitâbında ve Muhammed ibni'l-Mevvâz'ın *el-Mevvâziyye*'sinde söylediğine göre, yine Abdurrahmân ibni'l-Kāsım, İshâk ibni Yahyâ'nın kitâbında İmâm Mâlik'ten rivâyet ettiğine göre Cenâb-ı Hakk'a sövüp hakaret eden bir Müslüman öldürülür, ondan tövbe etmesi de istenmez. Ancak o kimse İslâm dininden çıkıp başka bir dine girdiğini açıklamak sûretiyle Allah Teâlâ'ya iftirâ ediyorsa ondan tövbe etmesi ve yeniden İslâmiyet'e dönmesi istenir; şâyet başka bir dine girdiğini açıklamıyorsa, **tövbe etmesi istenmeden katledilir**.

> Allah'a hakaret ederek başka bir dine giren kimseden tövbe etmesi istendiği takdirde, tıpkı zındık gibi kâfir olduğunu gizleyecek ve tövbe etmiş görünecektir ki, el-

1. *el-Mebsût*, Kādî İsmâil diye ünlü Mâlikî fakihi ve muhaddis Ebû İshâk İsmâil ibni İshâk'ın Mâlikî fıkhına dâir eseridir.

> bette onun tövbesine güvenilemez. Buna fırsat verilmeden öldürülür.

Kurtubalı fakih Yahyâ bin İshâk'ın *el-Mebsûta* adlı fıkıh kitâbında belirtildiğine göre İmâm Mâlik'in talebesi ve yeğeni Mutarrif ibni Abdillah (v. 220/835) ve Abdülmelik ibni Habîb (veya Abdülmelik ibni Mâcişûn) da aynı görüştedir.

Cenâb-ı Hakk'a Sövenden Tövbe Etmesi İstenir

İmâm Mâlik'in hocalarından Mugîre bin Abdurrahmân el-Mahzûmî (v. 188/804), Mâlikî fakihi Muhammed ibni Mesleme (v. 216/831) ve Medineli muhaddis ve fakih Abdülazîz ibni Ebî Hâzim[1] (v. 184/800) Cenâb-ı Hakk'a hakaret eden bir Müslümanın, kendisine **tövbe teklif edilmeden öldürülemeyeceğini** söylemişlerdir.

> İmâm Şâfiî ve başka âlimler de bu kimsenin tövbe teklif edilmeden öldürülmeyeceği görüşündedir. Onlara göre Allah Teâlâ'ya sövüp sayan kimseden tövbe etmesi istenir, eğer tövbe ederse öldürülmez, tövbe etmezse öldürülür.

Cenâb-ı Hakk'a sövüp sayan Yahudi ve Hıristiyanların durumu da böyledir. Eğer tövbe ederlerse tövbeleri kabul edilir, tövbe etmezlerse katledilirler. Ancak katledilmeden önce onlardan mutlaka tövbe etmeleri istenir.

> Bir Yahudi ve Hıristiyanın katledilmesi bakımından Asr-ı Saâdet ile İslâmiyet'in güçlü olduğu daha sonraki dönemler arasında elbette fark vardır. Çünkü ilk zamanlar Müslümanlar zayıftı, fitne çıkmaması düşüncesiyle bazı müeyyideler uygulanamıyordu. Meselâ: "**Allah'a güzel bir borç verirseniz**, elbette Ben de sizin günahlarınızı örter ve sizi içinde ırmaklar akan cennetlere koyarım."[2] âyet-i kerîmesi nâzil olduğu zaman, Yahudiler Allah'a iftirâ ettiler. Kur'ân-ı Kerîm onların bu

1. Ebû Temmâm Abdülazîz ibni Ebî Hâzim Medine'nin şöhretli âlimlerinden biriydi. Ahmed ibni Hanbel, Medine'de İmâm Mâlik'ten sonra ondan daha fakih birinin bulunmadığını söylerdi. Secdede vefât eden bu ünlü âlimin rivâyetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer almıştır.
2. Mâide 5/12.

saygısızlığını şu sözlerle ifâde etti: "Yahudiler bir de: **'Allah'ın eli sıkıdır'** dediler. Elleri bağlansın onu söyleyenlerin, lânet olsun onlara! Hiç de öyle değil, aksine Allah'ın iki eli de açıktır."[1] Cimrilikleriyle ünlü Yahudiler, Allah'ın elinin sıkı, yani O'nun cimri olduğunu uydurdular. Hâlbuki **"Allah'a borç vermek"**, O'nun rızâsını kazanmak için, malını ve canını yine O'nun gösterdiği yolda gönül hoşluğu ile harcamak anlamındaydı. Yahudilerin Cenâb-ı Hakk'a yönelttikleri bu ağır iftirâ karşısında sessiz kalmayı uygun buldu.

Cenâb-ı Hakk'a hakaret eden kimselerin durumu, dinden dönen kimsenin (mürtedin) durumu gibidir.

Allah Teâlâ'ya hakaret etmekle ilgili olarak yukarıdan beri söylenen bilgileri, Mâlikî âlimlerinden Kādî Ebû Muhammed ibni Nasr[2] (v. 422/1031), Mâlikî mezhebinin görüşleri olarak nakletmiştir.

Malikî âlimi Ebû Muhammed ibni Ebî Zeyd[3] (v. 389/999), kendisinden nakledildiğine göre birine ve Allah Teâlâ'ya lânet eden, sonra da "Aslında ben şeytana lânet edecektim, ama dilim kaydı" diyen kimse hakkında, "Allah Teâlâ'yı inkâr ettiği son derece açık olduğu için öldürülür; özrü de kabul edilmez, şâyet ileri sürdüğü özrü doğruysa, âhirette temize çıkar" diye fetvâ vermiştir.

Allah'tan Şikâyet Eden Adam

Kurtubalı fakihler, Mâlikî fakihi Abdülmelik ibni Habîb'in[4] (v. 238/853) kardeşi Hârûn ibni Habîb'in meselesinde ihtilâf etmişlerdir. Hârûn ibni Habîb, kötü huylu, başına gelen sıkıntılara tahammül edemeyen bir kimseydi. Onun bu sabırsızlığı hakkında pekçok şey anlatılmıştır. Bunlardan biri şöyledir: Bir hastalıktan henüz kurtulduğu günlerden birinde "Bu seferki hastalığım o kadar ağır geçti ki, eğer Ebû Bekir'i ve Ömer'i öldürseydim, bu kadar sıkıntı çekmezdim" demişti.

1. Mâide 5/64.
2. Devrinde en güçlü Mâlikî fakihi kabul edilen Kādî Ebû Muhammed ibni Nasr hakkında bilgi için bk. II, 414.
3. İbni Ebî Zeyd el-Kayrevânî hakkında bilgi için bk. II, 416.
4. Abdülmelik ibni Habîb hakkında bilgi için bk. II, 426.

Fakih İbrâhim ibni Hüseyin ibni Hâlid[1] (v. 249/863), Hârûn ibni Habîb'in öldürülmesine dâir fetvâ verdi; gerekçesi de, onun söylediği bu sözle **Allah Teâlâ'yı zulmetmekle suçlaması ve O'ndan şikâyette bulunmasıydı**. Allah Teâlâ hakkında üstü kapalı konuşmak (ta'rizde bulunmak), açıkça konuşmaktan farksızdır.

Buna karşılık Hârûn ibni Habîb'in kardeşi Mâlikî fakihi Abdülmelik ibni Habîb ile İbrâhîm ibni Hüseyin ibni Âsım (v. 258/872) ve Kādî Saîd ibni Süleymân, Hârûn ibni Habîb'in **ölüm cezâsının kaldırılması** yönünde fetvâ verdiler. Ancak Kādî Saîd ibni Süleymân, Hârûn ibni Habîb'in sözlerinin küfre girmesine ve dolayısıyla öldürülmesine yol açacak çok ağır sözler olduğunu ve Yaratan'ı yaratılana şikâyet edecek ifâdeler taşıdığını dikkate alarak onun **ağırlaştırılmış hapis cezâsına çarptırılması gerektiğini ve kendisine canını acıtacak şekilde edeb dersi verilmesi icap ettiğini** belirtmiştir.

Ondan Tövbe Etmesi Niçin İstenir?

Allah Teâlâ'ya sövüp sayan kimseden tövbe etmesinin **isteneceğini** söyleyenlerin gerekçesi şudur: Cenâb-ı Hakk'a hakaret eden kimse kâfir olmuş, tam mânasıyla irtidat etmiştir. Bu hakareti dolayısıyla o kimsenin üzerinde Allah'tan başkasının hakkı yoktur. Şimdi bu şahsın durumu, Cenâb-ı Hakk'a hakaret etmeksizin dinden çıkan ve İslâmiyet'ten başka bir dine giren kimsenin durumuna benzemiştir. Allah Teâlâ'ya sövüp sayanın dinden çıkması, Cenâb-ı Hakk'a hakaret ederek din değiştirmek olduğu için, diğer kâfirlerin tövbesi kabul edildiği gibi onun tövbesi de kabul edilir.

Ondan Tövbe Etmesi Niçin İstenmez?

Allah Teâlâ'ya sövüp sayan kimseden tövbe etmesinin **istenmeyeceğini** söyleyenlerin gerekçesi de şudur: O kimse Cenâb-ı Hakk'a hakaret etmeden önce Müslüman olduğunu söylemiş biridir. Allah Teâlâ hakkında söylediği o sözleri dil sürçmesi dolayısıyla değil, bilerek ve inanarak söylemiştir. Böyle bir konuda kimse müsâmahakâr davranamayacağı için, o kimsenin zındık olduğuna hükmedilir, tövbesi de kabul edilmez.

1. Ebû İshâk İbrâhim ibni Hüseyin ibni Hâlid el-Kurtubî, fıkhî hükümleri ezbere bilmesiyle, oldukça sert, ancak âdil fetvâlarıyla tanınan bir âlimdir. Onun Kur'ân-ı Kerîm tefsirine dâir de bir eseri vardır.

> Zındık, tıpkı münâfık gibi kâfir olduğunu gizleyip Müslüman olduğunu söyleyen kimsedir. Böyle biri samimi olarak tövbe etmez; o ancak katledilmekten kurtulmak için tövbe etmiş görünür.

O kimse, İslâmiyet'ten çıkıp başka bir dine girdiği ve İslâmiyet'ten ayrıldığını gösterir mâhiyette Cenâb-ı Hakk'a hakaret ettiği takdirde, boynundaki İslâm ilmiğini de çözüp attığını bildirmiş olur. Artık o, eskiden olduğu gibi dinine bağlı bir Müslüman değil, mürted durumundadır.

> Kâdî İyâz, bu cümlesindeki, "boynundaki İslâm ilmiğini çözüp atma" ifâdesini şu hadîs-i şerîften almıştır: "İslâm cemaatinden bir karış da olsa ayrılan kimse, tekrar oraya dönünceye kadar, boynundaki İslâm ilmiğini çözüp atmış demektir." [1]

Büyük mezheplerin ulemâsının büyük çoğunluğuna göre, ondan tövbe etmesi istenir.

> Mâlikî âlimi olan müellifimiz bu ifâdesiyle Hanefî, Şâfiî, Hanbelî âlimlerinin de aynı kanaatte olduklarını belirtmektedir. Bu âlimlere göre dinden çıkan kimseden tövbe edip tekrar İslâm dinine girmesi istenir; tövbe ederse yeniden Müslüman olur, tövbe etmezse katledilir.

Daha önce de söylediğimiz gibi İmâm Mâlik ve Mâlikî âlimlerinin görüşü de böyledir. İlgili bahislerde bu görüşün aksini savunanlardan da söz etmiştik.

1. Allah Teâlâ Hakkında Söylenmeyecek Sözler Sarfedenin Durumu

Bir kimse, **Allah Teâlâ'nın şânına yakışmayan bir söz söylese**, bunu da Cenâb-ı Hakk'a hakaret etmeyi, dinden dönmeyi ve O'nu inkâr etmeyi düşünmeden, fakat âyet ve hadisi te'vîl ederek veya o konuda ictihâd ederek yahut hevâ ve bid'ate götüren bir yanlışlığa düşerek yapsa; meselâ Cenâb-ı Hakk'ın el, ayak, yüz gibi organları olduğunu yahut

1. Ebû Dâvûd, Sünnet 26, 27, nr. 4758; Tirmizî, Emsâl 3, nr. 2863; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, IV, 130.

O'nun kemâl sıfatlarının bulunmadığını söylemek sûretiyle yapsa; Selef âlimleri ile daha sonra gelen âlimler böyle bir şey söyleyen veya buna inanan kimsenin kâfir sayılıp sayılmayacağı hususunda farklı görüşlere sahip olmuşlardır.

> Burada kısaca belirtmek gerekirse, Eş'arîler ile Hanefî âlimlerin çoğu, böyle birinin kâfir sayılmayacağını belirtmişlerdir.

Cenâb-ı Hakk'a Saygısız Davrananlara Ne Yapılır?

İmâm Mâlik ile Mâlikî mezhebi âlimleri, Cenâb-ı Hakk'ın şânına yakışmayacak söz söyleyen kimsenin kâfir sayılıp sayılmayacağı konusunda farklı düşünmekle beraber, şâyet bu tür insanlar Müslümanların büyük çoğunluğundan ayrılır, kendileri gibi düşünenlerle birlikte bir yerde toplanmaya başlarsa, onlarla savaşılacağı konusunda hem Mâlikîler hem de diğer âlimler görüş birliği etmişlerdir. Cenâb-ı Hakk'ın şânına yakışmayacak söz söyleyen kimselerden önce tövbe etmeleri istenir, tövbe ederlerse tövbeleri kabul edilir, etmezlerse katledilirler. Ancak Mâlikî âlimler bunlardan bir topluluk oluşturmayan ve kendi başlarına yaşayanlara ne yapılacağı konusunda ihtilâf etmişlerdir. İmâm Mâlik ile Mâlikîlerin çoğunun görüşüne göre onlar kâfir sayılmaz ve öldürülmez; ancak görüşlerinden büsbütün vazgeçinceye ve yaptıklarına tövbe edinceye kadar kendilerine ağır cezâ verilir, uzun süre hapsedilir. Nitekim Hz. Ömer de Sabîğ ibni İsl'e öyle yapmıştır.

> Sabîğ ibni İsl, Temîm kabilesine mensup biriydi. Hz. Ömer devrinde Medine'ye geldi ve Hâricîler gibi Kur'ân-ı Kerîm'in müteşâbih âyetleri ve benzeri konular üzerinde konuşmaya ve onları soruşturmaya başladı. Hz. Ömer bunu duydu ve onu huzûruna getirtti. Yanına da hurma ağacından kesilmiş dallar koydu ve ona "Sen kimsin?" diye sordu. O da "Ben Allah'ın kulu Sabîğ'im" diye cevap verdi. Hz. Ömer "Ben de Allah'ın kulu Ömer'im" dedi. Sonra ayağa kalktı, yanındaki hurma dalıyla adamın kafasına vurup yardı. Başının kanı yüzüne doğru akana kadar vurmaya devam etti. Sabîğ: "Artık yeter ey mü'minlerin emiri! Vallahi kafamdaki

o düşünceler tamamen gitti" dedi.[1] Bir başka rivâyette Hz. Ömer onu hurma dallarıyla dövüp sırtını yaraladı, sonra serbest bıraktı, yaraları iyileşince onu tekrar huzûruna getirtip yine dövdü ve serbest bıraktı, yine onu dövmek üzere üçüncü defa huzûruna getirttiği zaman Sabîğ şunu söyledi: "Beni öldürmek istiyorsan, güzelce öldür, öyle değil de beni iyileştirmek istiyorsan, vallahi ben o fikirleri bırakıp iyileştim." Bunun üzerine Hz. Ömer onu serbest bıraktı ve memleketine gönderdi. Oradaki yöneticiye de Müslümanların onunla oturup konuşmamasını temin etmesi için mektup yazdı. Bu cezâ o adama pek ağır geldi ve bozuk fikirlerinden tamamen vazgeçti. Hz. Ömer de halkın onunla konuşmasına izin verdi.[2]

Burada müteşâbih âyetler hakkında kısaca bilgi verelim: Bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Sana kitâbı indiren O'dur. O kitâbın bir kısmı muhkem âyetlerden meydana gelir ki, bunlar kitâbın aslı ve özüdür, bir kısmı da müteşâbih âyetlerdir. Kalplerinde eğrilik bulunanlar, sırf fitne çıkarmak için o müteşâbih âyetlerin yorumlarına tâbi olurlar. Oysa bunların kesin anlamlarını yalnız Allah bilir."[3] Müteşâbih âyetler, çoğunlukla bir benzetme içeren ve başka bir delil ışığında ele alınmadığı takdirde, yanlış yorumlanabilecek olan âyetlerdir: "Allah'ın eli", "Allah'ın tahtı" gibi deyimler içeren âyetler bu gruba girer. Bu tür âyetler, zihinlerimizin kavrayamayacağı yüce ve soyut meseleleri bizim anlayabileceğimiz şeylerle açıklayan âyetlerdir; eğer onları "kitâbm aslı ve özü" olan muhkem âyetlerin ışığında ele alacak olursak, bize anlatılan şeyi çözmekte zorlanmayız. Ancak dünya imtihân dünyasıdır; hakkı arayan ruhlar Kur'an ile aradıklarını nasıl buluyorlarsa, fit-

1. Dârimî, Mukaddime 19, nr. 146; Müttakī el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, (Sekkā), II, 334.
2. Dârimî, Mukaddime 19, nr. 151.
3. Âl-i İmrân 3/7.

> ne arayanlar da aynı kaynakta kendi cezâlarını bulurlar ki, bunun bir yolu da müteşâbih âyetlere tutunup onlarla oyalanmaktır. Kur'an, bizi bu tür kalp eğriliklerine karşı uyarmaktadır.[1]

Tövbe Etmeleri İstenecek Olanlar

Her biri ünlü birer Mâlikî fakihi olan Muhammed ibni'l-Mevvâz (v. 269/882) ile İmâm Mâlik'in önde gelen talebelerinden Abdülmelik İbni'l-Mâcişûn'un (v. 212/827) Hâricîler hakkındaki görüşleri böyledir.[2] Sahnûn (v. 240/854) ise inançlarını ilâhî vahye göre değil de beşerî görüş ve arzularına göre oluşturan fırkaların (ehl-i ehvâ'nın) hepsine aynı şekilde davranılacağını söylemiştir.

> İnançlarını ilâhî vahye göre değil de beşerî görüş ve arzularına göre oluşturan fırkalar (ehl-i ehvâ), ümmet-i Muhammed'in 73 fırkaya ayrılacağını, onlardan sadece birinin kurtulacağını bildiren hadîs-i şerîfteki kimselerdir.[3]

İmâm Mâlik'in *el-Muvatta'* adlı eserindeki sözü de böyle yorumlanmıştır.

> İmâm Mâlik, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in **"Dinini değiştireni öldürünüz"** hadîs-i şerîfini şöyle açıklamıştır: "İslâm dinini bırakıp başka bir dine giren zındık ve benzeri kişiler yakalandıkları zaman, tövbe etmeleri istenmeden öldürülür. Çünkü onların tövbelerinin bir kıymeti yoktur. Onlar kâfir olduklarını gizleyip Müslüman olduklarını söylerler. Ben onların tövbe ettiklerini sanmıyorum. Zâten onların tövbe ettik demelerinin de bir kıymeti yoktur. Bir kimse İslâmiyet'ten çıkıp başka bir dine girerse, başka bir dine girdiğini de açıkça söylerse, ondan tövbe etmesi istenir, şâyet tövbe ederse, töv-

1. Kandemir, Zavalsız, Şimşek, *Âyet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Âl-i İmrân 3/7. âyetin dipnotu.
2. Hâricîler hakkında bilgi için bk. II, 160.
3. Bu hadisler için bk. II, 151.

besi kabul edilir; etmezse öldürülür. Bunu bir kişi değil de bir topluluk da yapsa, durum değişmez. Bence onların hepsinden yeniden İslâm Dini'ne girmeleri ve tövbe etmeleri istenir; şâyet tövbe ederlerse, tövbeleri kabul edilir; etmezlerse hepsi de öldürülür. Bana kalırsa Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem **"Dinini değiştireni öldürünüz"** buyururken, Yahudilikten Hıristiyanlığa geçenleri, Hıristiyanlıktan Yahudiliğe geçenleri yahut diğer dinlere mensup kimselerden din değiştirenleri değil, doğrusunu Allah bilir ya, Müslümanları kasdetmiştir. Daha açık bir ifâdeyle, İslâm Dini'nden çıkıp başka dine girenleri ve bunu açıkça söyleyenleri kasdetmiştir. Her şeyin doğrusunu Allah bilir.[1]

Yine İmâm Mâlik'in Halîfe Ömer ibni Abdilazîz ile Ömer ibni Abdilazîz'in dedesi Mervân ibni'l-Hakem ve amcası Emevî Halîfesi Abdülmelik ibni Mervân'dan Kaderiyye fırkası hakkında naklettiği: "Onlardan tövbe etmeleri istenir, tövbe ederlerse kurtulurlar, etmezlerse öldürülürler" sözü de aynı şekilde yorumlanmıştır.[2]

Îsâ bin İbrâhîm[3] (v. 271/884); Abdurrahmân ibni'l-Kāsım'ın, Ehl-i Sünnet'e muhâlif olan İbâziyye,[4] Kaderiyye gibi bid'atçı görüşlere sahip fırkalardan Kur'ân-ı Kerîm'i keyiflerine göre te'vil ve tahrif eden kimseler hakkında şöyle dediğini nakletmiştir: Bunlar inançlarını ister açıkça söylesinler, isterse gizlesinler, onlardan tövbe etmeleri istenir. Tövbe ederlerse kendilerine dokunulmaz, tövbe etmezlerse öldürülürler; malları da mîrasçılarına verilir.

Onlar kâfir olmadıkları için malları mîrasçılarına verilir; öldürülmelerinin sebebi ise Kur'ân-ı Kerîm'i beşerî görüşlerine ve keyiflerine göre te'vil ve tahrif etmeleridir.

1. Mâlik, *Muvatta'*, Akdıye 15.
2. Kaderiyye fırkası hakkında bilgi için bk. II, 175.
3. Îsâ bin İbrâhîm, İmam Nesâî'nin de kendisinden hadis rivâyet ettiği Îsâ bin İbrâhîm ibni Mesrûd el-Mısrî el-Gāfikī'dir.
4. İbâziyye, Hâricî fırkalarından biridir ve onların Ehl-i Sünnet'e en yakın koludur. Basra, Hicaz, Yemen, Uman, Kuzey Afrika, Mağrib, Sudan gibi ülkelerde yayılan, günümüze de gelmiş olan bu fırkaya göre "Kur'an mahlûktur" yani yaratılmıştır; "günahkâr olana şefâat edilmez"; "Allah Teâlâ âhirette görülmez."

Yine Mâlikî fakihi Muhammed ibni'l-Mevvâz'ın Mâlikî fıkhının temel kaynaklarından olan *el-Mevvâziyye*'sinde kaydedildiğine göre Abdurrahmân ibni'l-Kāsım, Kaderiyye ile diğer fırkalar hakkında şöyle demiştir: "Onlardan tövbe etmelerini istemek demek, kendilerine 'Şu bozuk inançlarınızı bırakınız' demekten ibarettir."

Abdurrahmân ibni'l-Kāsım'ın Kaderiyye, İbâziyye ve diğer bid'atçı fırkalar hakkında böyle dediği kādîlkudât İsmâil el-Cehdamî'nin Mâlikî fıkhına dâir *el-Mebsût* adlı eserinde de söylenmekte ve onun şunu da söylediği belirtilmektedir:

"Bu fırkaların mensupları Müslümandır; fakat onlar Ehl-i Sünnet'e aykırı olan bozuk fikirleri ve inançları yüzünden katledilirler." Halîfe Ömer ibni Abdilazîz de (aşağıda belirtileceği üzere) bu görüşü uygulamıştır.

Allah, Mûsâ ile Konuşmadı Diyenlere Ne Yapılır?

Abdurrahmân ibni'l-Kāsım şunu da söylemiştir: "Allah Teâlâ Hz. Mûsâ ile konuşmamıştır diyen kimseden de tövbe etmesi istenir; tövbe ederse ne âlâ, etmezse öldürülür."

> "Allah Teâlâ Hz. Mûsâ ile konuşmamıştır" diyen kimsenin öldürülmesinin sebebi, Hz. Mûsâ'nın Allah Teâlâ ile konuştuğunu belirten "Allah, Mûsâ ile de bizzat kelâmıyla konuştu."[1] âyet-i kerîmesini inkâr etmesidir

Mâlikî fakihi Abdülmelik ibni Habîb (v. 238/853) ile Mâlikî mezhebine mensup diğer âlimler; hem böyle bid'atçıların hem de bunlar gibi bâtıl fırka mensubu olan Hâricîler'in, Kaderiyye ve Mürcie fırkalarının kâfir olduğu görüşündedir.

> Hâricîlerin en belirgin görüşü, "büyük günah işleyenleri kâfir" kabul etmeleri, Mürciîlerin en belirgin görüşü de, Hâricîlerin tam aksine, "îmânı sağlam olanlara işledikleri günahların bir zarar vermeyeceğini" söylemeleridir.

Ünlü Mâlikî âlimi Sahnûn'un da 'Allah Teâlâ Hz. Mûsâ ile konuşmamıştır' diyen böylesi bâtıl fırka mensuplarını aynı şekilde kâfir saydığı rivâyet edilmiştir.

1. Nisâ 4/164.

İmâm Mâlik'in Bid'at Fırkaları Hakkındaki Görüşü

Bid'at fırkalarına mensup olanlar hakkında İmâm Mâlik'ten farklı görüşler rivâyet edilmektedir. Şamlı âlimlerden muhaddis ve fakih Ebû Müshir ed-Dımaşkî[1] (v. 218/833) ve hadis hâfızı Mervân ibni Muhammed et-Tâtarî'nin[2] (v. 210/825) rivâyet ettiğine göre, İmâm Mâlik bâtıl fırka mensuplarının kâfir olduğunu kabul etmiş, ona:

"Kaderiyye fırkasındaki birine kız verilir mi?" diye soran bir şahsa: "Hayır, kızını onlarla evlendirme!" demiştir. Nitekim Allah Teâlâ da bu konuda şöyle buyurmuştur:

﴿وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ﴾ "Mü'min bir köle, özgür bir müşrikten hayırlıdır. Bu müşrik hoşunuza gitse bile."[3]

> Âyet-i kerîmenin tamamı şöyledir: "Müşrik kadınlar îmân etmedikçe onlarla evlenmeyin. Bu müşrik hoşunuza gitse bile, Mü'min bir câriye özgür bir müşrikten hayırlıdır. Müşrik erkekleri de, îmân etmedikleri sürece mü'min kadınlarla evlendirmeyin. Mü'min bir köle, özgür bir müşrikten hayırlıdır. Bu müşrik hoşunuza gitse bile. Çünkü onlar insanı Cehenneme çağırırlar; Allah ise izni ve keremiyle Cennete ve bağışlamaya çağırır; insanlar düşünüp ders alsınlar diye âyetlerini açıklar."

Yine rivâyet edildiğine göre İmâm Mâlik şöyle demiştir: "İnançlarını ilâhî vahye göre değil de beşerî görüş ve arzularına göre oluşturan fırkaların (ehl-i ehvâ'nın) hepsi kâfirdir."

İmâm Mâlik şunu da söylemiştir: "Bir kimse Allah Teâlâ'nın zâtını vasfederken, kendi vücûdundan el veya kulak yahut göz gibi bir organı-

1. Ebû Müshir ed-Dımaşkî diye anılan Abdüla'lâ ibni Müshir, hâfızası çok güçlü ve güvenilir bir muhaddis, aynı zamanda kırâat ve fıkıh âlimiydi. Halk onu çok sever, bir yerden geçerken saf tutarak elini öpmek isterlerdi. Abbâsî Halîfesi Me'mûn'un, Kur'ân-ı Kerîm'in mahlûk olduğunu söyletmeye çalıştığı bu âlim hapiste vefât etti.
2. Ebû Bekir Mervân ibni Muhammed el-Esedî, beyaz elbise satan tâcirlere Tâtarî dendiği için bu nisbeyle anılmıştır. O, rivâyet ettiği hadisler *Sahîh-i Buhârî* dışındaki *Kütüb-i Sitte*'de yer alan güvenilir bir muhaddisti. Tâtarî'nin huşû sahibi ve hayır yapmayı seven biri olduğu da belirtilmektedir.
3. Bakara 2/221.

na işaret etse, o organı kesilir; çünkü o, Allah Teâlâ'yı kendisine benzetmiştir."

> Allah Teâlâ'nın zâtından söz ederken kendi organlarına işaret eden kimsenin yaptığı yanlışı şu âyet-i kerîme reddetmektedir: "Hiçbir şey O'na benzemez."[1]

Yine İmâm Mâlik, "Kur'an mahlûktur" diyen kimse hakkında: "O kâfirdir, onu öldürün" demiştir.[2]

Talebesi Abdullah ibni Nâfi'in[3] (v. 206/821) rivâyetine göre ise İmâm Mâlik şöyle demiştir: "O kimseye celde vurulur, canı yakılacak şekilde dövülür ve tövbe edinceye kadar hapsedilir."

Bişr ibni Bekr et-Tinnîsî'nin[4] (v. 205/820) rivâyetine göre İmâm Mâlik: "O kimse katledilir, tövbesi de kabul edilmez" demiştir.

> Bişr ibni Bekr et-Tinnîsî'nin naklettiği bu görüşün İmâm Mâlik'e nisbet edilmesi doğru bulunmamış, onun bu konudaki asıl görüşünün "O kimseye celde vurulur, canı yakılacak şekilde dövülür ve tövbe edinceye kadar hapsedilir" şeklinde olduğu belirtilmiştir.

Her ikisi de Iraklı Mâlikî fakihi olan Kâdî Ebû Abdillah el-Bernekânî[5] (v. 319/931) ve Kâdî Ebû Abdillâh et-Tüsterî'nin[6] (v. 345/956) söylediğine göre İmâm Mâlik'in bu konudaki cevabı farklıdır. O, dinî konuları bilen, sapık inancının propagandasını yaparak "Kur'an mahlûktur" diyen kimsenin katledileceğini söylemiştir.

---

1. Şûrâ 42/11.
2. Kur'ân-ı Kerîm'in mahlûk olduğu iddiasıyla bazı Abbâsî halîfelerinin İslâm âlimlerine büyük sıkıntılar çektirdiği "Halku'l-Kur'ân" olayı hakkında bilgi edinmek için bk. III, 387.
3. Abdullah ibni Nâfi' hakkında bilgi için bk. II, 502.
4. Dımaşklı Bişr ibni Bekr et-Tinnîsî, Abdurrahmân el-Evzâî'den hadis rivâyet eden, İmâm Şâfiî'nin de kendisinden rivâyette bulunduğu güvenilir bir muhaddistir. Nitekim rivâyet ettiği hadisler *Kütüb-i Sitte*'nin çoğunda yer almıştır.
5. Ebû Abdillâh ibni Ahmed ibni Sehl el-Bernekânî, Basralı hadis ve fıkıh âlimidir. Basra'da ve Fâris'te kadılık yapan Bernekânî'nin *Fezâilü Mâlik ve ahbâruhû* adlı oldukça hacimli bir de eseri vardır.
6. Ebû Abdillâh Muhammed ibni Ahmed et-Tüsterî, ünlü âlim ve zâhid Sehl ibni Abdillâh et-Tüsterî'nin akrabasıydı. Basra kadısı olan Tüsterî hadis rivâyetiyle de meşgul olur, sünnete göre yaşar, bid'atlardan uzak dururdu. Mâlikî mezhebine son derecede bağlı olan bu fakihin de İmâm Mâlik'in hayatına dâir bir eseri vardır.

İşte bu farklı görüş sebebiyle Kur'ân-ı Kerîm'in mahlûk olduğunu ileri sürenlerin arkasında kılınacak namazın iâde edilip edilmeyeceği hususunda da İmâm Mâlik'ten iki farklı fetvâ nakledilmiştir.

> İmâm Mâlik'in iki farklı fetvâsı, sapık inancının propagandasını yapanların arkasında namaz kılınmayacağı, yapmayanların arkasında ise kılınabileceği yönündedir. Böyle bir durumda tereddütte kalmamak için yapılması uygun olan, onların arkasında kılınan namazın ihtiyâten iâde etmektir. Hanefî ve Şâfiî mezheplerine göre bid'atçıların arkasında namaz kılınabilir.

Ünlü fıkıh âlimi ve hadis hâfızı Ebû Bekir ibni'l-Münzir[1] (v. 318/930); İmâm Şâfiî'nin, "Kaderiyye fırkasına mensup olanlardan tövbe etmeleri istenmez" dediğini nakletmiştir.

> "Kaderiyye fırkasına mensup olanlardan tövbe etmeleri istenmez" demek; onlar kâfirdir, tövbe etmelerini istemeye gerek yoktur demektir. Ehl-i Sünnet'e göre, Kâbe'ye doğru namaz kılmanın farz olduğunu kabul edenler -ki onlara **ehl-i kıble** denir- kâfir sayılmaz. İmâm Şâfiî de bunu kabul ettiğine göre, onun Kaderiyye fırkası mensuplarını kâfir saymasına ihtimâl verilmemiştir.

"Kur'an Mahlûktur" Diyenleri Kâfir Sayanlar

Selef âlimlerinin birçoğuna göre Kaderiyye fırkası mensupları kâfirdir. Her biri tebe-i tâbiîn âlimi olan Leys ibni Sa'd[2] (v. 175/791), Süfyân ibni Uyeyne (v. 198/814) ve Abdullah ibni Lehîa da[3] (v. 174/790) bu görüştedir. Selef âlimleri ile adları zikredilen bu âlimlerin "Kur'an mahlûktur" diyenleri kâfir saydıkları rivâyet edilmiştir. **Şu âlimler de Kur'ân-ı Kerîm'in mahlûk olduğunu söyleyenleri kâfir kabul etmişlerdir**: Tebe-i tâbiîn âlimlerinden Abdullah ibni'l-Mübârek[4] (v. 181/797), hadis hâfızı Abdullah

1. Ebû Bekir ibnü'l-Münzir hakkında bilgi için bk. II, 415.
2. Leys ibni Sa'd hakkında bilgi için bk. II, 372.
3. Mısır'ın önde gelen muhaddislerinden olan İbni Lehîa, Mısır kadılığı da yapmış bir muhaddis ve fakihtir.
4. Abdullah ibni'l-Mübârek hakkında bilgi için bk. II, 371.

ibni İdrîs el-Evdî[1] (v. 192/808), hadis hâfızı Vekî' bin Cerrâh[2] (v. 197/813), hadis hâfızı ve fakih Hafs ibni Gıyâs[3] (v. 194/810), hadis hâfızı ve fakih Ebû İshâk İbrâhîm el-Fezârî[4] (v. 188/804), hadis hâfızı Hüşeym ibni Beşîr[5] (v. 183/799), tanınmış muhaddis Alî bin Âsım[6] (v. 201/816). Bu görüşte olan daha başka âlimler de vardır. Ayrıca birçok muhaddis, fakih ve kelâm âlimi sadece "Kur'an mahlûktur" diyenlerin değil, aynı zamanda bid'atçılar, Hâricîler, Kaderiyye ve inançlarını ilâhî vahye göre değil de beşerî görüş ve arzularına göre oluşturan fırkalar (ehl-i ehvâ) ile âyet ve hadisleri asılsız bir şekilde te'vil eden bid'atçıların da kâfir olduklarını söylemişlerdir. Ahmed ibni Hanbel de aynı kanaattedir. Bu âlimler, Kur'an mahlûk mudur, değil midir diye karar veremeyenler ile bu konuda tereddüde düşenlerin de kâfir sayılacağını söylemişlerdir.

---

1. Kādî İyâz el-Evdî demekle yetinmiş, Aliyyü'l-Kārî onun Osmân ibni Hakîm (*Şerhu'ş-Şifâ*, II, 498), Hafâcî ise Osmân ibni'l-Hakem (*Nesîmü'r-riyâz* [*Atâ*], VI, 321) olduğunu söylemişse de, müellifin Kûfeli ünlü hadis hâfızı Abdullah ibni İdrîs el-Evdî'yi kastettiği anlaşılmaktadır. O rivâyetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer alan, hem muhaddis, hem kırâat âlimi, hem de tanınmış bir zâhiddir. İmâm Mâlik, Abdullah ibni Mübârek ve Ahmed ibni Hanbel gibi ünlülerin de hadis hocasıdır. Halîfe Hârûnürreşîd'in ısrarına rağmen Kûfe kadılığını kabul etmemiştir. Vefât edeceği zaman kızı ağlamaya başlayınca ona "Ağlama kızım! Senin baban bu evde Kur'ân-ı Kerîm'i 4.000 defa hatmetti" demiştir.
2. Vekî' bin Cerrâh hakkında bilgi için bk. II, 84.
3. İmâm Ebû Hanîfe'nin talebelerinden olan Hafs ibni Gıyâs, rivâyetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer alan ünlü bir muhaddis, Kûfe ve Bağdat kadısıdır. Abdurrahmân ibni Mehdî ve Ahmed ibni Hanbel gibi şöhretli muhaddislere hadis rivâyet etmiştir. Talebelerine ezberinden 3.000 veya 4.000 hadis rivâyet etmiştir.
4. Ebû İshâk İbrâhîm el-Fezârî, sünnete son derece bağlı, bid'atlara karşı bir âlimdi. Onun derin hadis bilgisini şu olay pek güzel gösterir: Hârûnürreşîd bir zındığı ölüme mahkûm etmişti. Bu zındık, dini bozmak için Resûl-i Ekrem adına 1000 hadis uydurduğunu ileri sürünce Halîfe ona şunu söylemişti: «Ey Allah düşmanı, Ebû İshâk el-Fezârî ve Abdullah ibni Mübârek varken sen de kim oluyorsun! Onlar senin uydurduklarını bir bir ayıklayıp temizler.» Onun İslâm devletler hukukuna dâir *Kitâbü's-Siyer* adlı eseri günümüze ulaşmıştır.
5. Hüşeym ibni Beşîr, İbni Şihâb ez-Zührî gibi hocalardan hadis öğrendi; İmâm Mâlik, Ahmed ibni Hanbel gibi ünlü fakih ve muhaddisler de ondan hadis rivâyet etti. Çok güçlü hâfızasında 20.000 kadar hadis bulunduğu belirtilmiştir. Talebesi Abdullah ibni'l-Mübârek onun hâfızasının hiç zayıflamadığını söylemiştir. Hüşeym, her fırsatta Cenâb-ı Hakk'ı zikrederdi; hadis rivâyet ederken bile, ara ara "Lâ ilâhe illallah" diye sesini yükseltirdi.
6. Ali bin Âsım et-Teymî, dini güzel bir şekilde yaşayan ve dinin yasakladığı şeylerden kaçınan bir muhaddis olarak bilinmektedir.

Bâtıl Fırkaları Kâfir Saymayanlar

Yukarıda sayılan grupların kâfir sayılmayacağını söyleyenler de vardır. Bunlar arasında ashâb-ı kirâmdan Ali bin Ebî Tâlib, Abdullah ibni Ömer ile tâbiînden Hasan-ı Basrî'nin adları zikredilebilir. Bu aynı zamanda fakihlerden, delilleri bilip münâzara yapma gücüne sahip olanlardan ve kelâmcılardan bir cemâatin de görüşüdür.[1] Onlar bu görüşü ileri sürerken, Harûrâ'da[2] katledilenlere ve Kaderiyye görüşünü benimseyerek ölenlere yakınlarının mîrasçı olabileceğini, onların Müslüman mezarlığına defnedileceğini ve kendilerine İslâmî hükümlerin uygulanabileceğini söyleyen sahâbe ve tâbiînin görüşlerini esas almışlardır.

"Bid'atçılar Öldürülür" Diyenlerin Gerekçesi

Mâlikî fakihi Kâdî İsmâil (v. 282/896); İmâm Mâlik'in, Kaderiyye fırkası ile diğer bid'atçı fırkalar hakkında şöyle dediğini söylemiştir:

"Onlardan tövbe etmeleri istenir, tövbe ederlerse kendilerine dokunulmaz, tövbe etmezlerse öldürülürler." Öldürülmelerinin sebebi, (kâfir olmaları değil) yeryüzünde fesat çıkarmalarıdır.

Yine İmâm Mâlik, yol keserek devlete karşı isyân edenlerin öldürülmesi gerektiğini söylemiştir.

> Bu hususta Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurulmaktadır: "Allah ve Resûlüne karşı savaşanların ve yeryüzünde fitne fesat çıkarmaya çalışanların cezâsı ya öldürül-

1. Meselâ İmâm Şâfiî, **Ehl-i Kıble**'yi, yani kıbleye doğru namaz kılan hiç kimseyi kâfir saymayacağını söylemiştir.
2. Hicretin 37. yılında (m. 657) yapılan Sıffîn Savaşı'nda Hz. Ali, Muâviye bin Ebî Süfyân'ı yenmek üzereydi. Muâviye'nin yanında yer alan sahâbeden Amr ibni Âs'ın teklifi üzerine askerler mızraklarının ucuna Kur'ân-ı Kerîm sayfalarını bağladılar ve Hz. Ali'den "Kur'ân'ın hakemliğini kabul etmesini" istediler. Hz. Ali bunun bir hile olduğunu anladı, taraftarlarını uyardı, ama savaşı durdurmaya ve Muâviye ile antlaşma yapmaya mecbur kaldı. Kendisi Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi, Muâviye de Amr ibni Âs'ı hakem tâyin etti. Hakemler anlaşmaya vardılar. Hz. Ali'nin ordusunda bulunan bir grup, bu antlaşmayı kabul ettiği için Hz. Ali'yi suçladılar ve bu yüzden onu kâfir ilân ederek ordusundan ayrıldılar. Bu gruba Hz. Ali'ye karşı gelenler ve cemaatten uzaklaşanlar anlamında Hâricîler (Havâric) dendi. Hâricîlerin çeşitli kolları olup bunlardan biri de **Harûrîler**'dir. Onlar Hz. Ali ordusundan ayrıldıktan sonra Kûfe'ye iki mil uzaklıktaki **Harûrâ** denilen yerde toplandılar (Bunun için kendilerine Harûrîler dendi); sayıları 30.000'i bulan bu isyâncılar Nehrevân'a giderek Hz. Ali ile savaştılar; içlerinden 10.000 kadarı orada öldürüldü.

> mek veya asılmak yahut elleri ve ayakları çaprazlama kesilmek ya da bulundukları yerden sürgün edilmektir. Dünyada onların cezâsı böyle bir rezilliktir; âhirette de onlar için büyük bir azap vardır."[1]

Bu kimseler kimseyi öldürmeseler bile, devlet reisi onları öldürmeyi gerekli görüyorsa öldürür. Sözü edilen bu isyancıların yaptığı bozgunculuk (fesat), bâzen hacıların yolunu kesmek, cihâda çıkanlara zarar vermek sûretiyle din işleriyle ilgili olduğu bile, çoğu zaman insanların mallarını ellerinden almak ve onlara karşı zorbalık yapmak sûretiyle dünya işleriyle de ilgilidir. Bid'atçıların yaptığı bozgunculuk daha ziyâde dine yöneliktir. Her ne kadar bâzen Müslümanların arasına kin ve düşmanlık atmak sûretiyle fenalıkları dünyaya yönelik olsa bile, onların dine verdiği zarar, ötekilerin zararından kat kat fazladır.

> Allah Teâlâ da içkiyi işte bu sebeple yasaklamış ve şöyle buyurmuştur: "Elbette şeytan, içki ve kumarla aranıza kin ve düşmanlık sokmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namaz kılmaktan alıkoymak ister."[2]

İnsanı doğruya ileten Allah'tır.

2. Âyet ve Hadisleri Bozuk İnançlarına Göre Te'vil Edenlerin (Bid'atçıların) Kâfir Sayılması

Bir önceki bahiste şunu görmüştük:

Bazı Selef âlimleri; bid'atçılar ile inançlarını beşerî görüşlerine göre oluşturan fırkalardan (ehl-i ehvâ'dan), âyet ve hadisleri kendilerine göre te'vil ederek inkârcılığa götüren söz söyleyenleri kâfir saymış, bazısı da onların kâfir olmadığını söylemiştir. Bid'atçılar ile ehl-i ehvâyı kâfir sayanlar, bu kimselere, sözlerinin nereye vardığı hatırlatıldığı zaman, 'Ben onu demek istememiştim' dese bile sonucun değişmeyeceğini söylemişlerdir.

Bid'atçıları Kâfir Sayanlar ve Saymayanlar

Bu grupları kâfir sayıp saymamakta Selef âlimleri nasıl ihtilâf etmişse, fakih ve kelâmcılar da ihtilâf etmiştir. Fakih ve kelâmcıların bir kısmı

1. Mâide 5/33.
2. Mâide 5/91.

Selef âlimlerinin büyük çoğunluğu gibi o grupları kâfir saymış, kimi de onları İslâm toplumundan çıkarmayı doğru bulmamıştır.

Fakih ve kelâm âlimlerinin ekserisi onları İslâm toplumundan çıkarmak istemiş ve şöyle demiştir:

Gerçi o bid'atçılar fâsıktır, âsidir ve sapıktır, ama yine de biz onları Müslüman kabul eder, akrabalarını kendilerine mîrasçı yapar, hem din hem de dünya işlerinde onlara diğer Müslümanlara uygulanan hükümleri uygularız. İşte bundan dolayı Mâlikî fakihi Sahnûn (v. 240/854) şöyle demiştir:

"Bu bid'atçıların arkasında kılınan namaz iâde olunmaz. İmâm Mâlik'in hocalarından Medineli Mugîre bin Abdirrahmân el-Mahzûmî (v. 188/804), İmâm Mâlik'in talebesi Medineli Osmân ibni Kinâne el-Medenî (v. 186/802) ve Mısırlı Mâlikî fakihi Eşheb (v. 204/820) gibi Mâlikî imâmları bu görüştedir; onlara göre bu bid'atçılar Müslümandır ve işledikleri günahlar onları İslâm dininden çıkarmaz."

Kâfir Sayıp Saymamakta Tereddüt Edenler

Bir kısım Mâlikî âlimleri bu konuda tereddüde düştüler; o bid'atçılara ne kâfir diyebildiler ne de onların Müslüman olduklarını söylediler.

Aynı şekilde İmâm Mâlik de bid'atçılar hakkında kesin bir görüş belirtmemiş, onların arkasında kılınan namazın iâde edilip edilmeyeceği hususunda tereddüde düşmüştür.

Ele aldığı konuyu derinlemesine araştırıp inceleyen âlimlerin ve hak görüşü temsil edenlerin imâmı **Kâdî Ebû Bekir el-Bâkıllânî**[1] (v. 403/1013) bu konuda şöyle demiştir:

"Bid'atçıların kâfir olduğunu söylemek, son derece zor bir meseledir. Çünkü onlar, açıkça küfür kelimesini telaffuz ederek kâfir olduklarını gösteren bir söz söylememişler, fakat insanı kâfirliğe doğru götüren sözler sarfetmişlerdir."

Kâdî Ebû Bekir el-Bâkıllânî'nin bu konudaki görüşü açık ve net değildir; o da imâmı Mâlik ibni Enes gibi kararsızdır. Nitekim bir sözünde şöyle demiştir:

1. Ebû Bekir Muhammed ibni Tayyib el-Bâkıllânî hakkında bilgi için bk. I, 420.

"Bid'atçıları te'vil ile kâfir sayanlara göre, onların bizim gibi Ehl-i Sünnet taraftarlarının kadınlarıyla evlenmesi helâl olmadığı gibi, kestiklerini yemek, ölülerinin cenâze namazını kılmak da helâl değildir."

Bid'atçıların Mîrası

Dinden dönen kimsenin (mürtedin) mîrasında ihtilâf edildiği gibi âyet ve hadisleri bozuk inançlarına göre te'vil edenlerin mîrasında da ihtilâf edilmiştir.

Kâdî Ebû Bekir el-Bâkıllânî şöyle de demiştir:

"Onlardan ölenlerin mîrasını Müslüman olan yakınlarına veririz; fakat onları Müslüman olan yakınlarına mîrasçı yapmayız." Esasen Ebû Bekir el-Bâkıllânî, bid'atçıları kâfir saymamaya daha çok meyillidir.

Bâkıllânî'nin hocası Ebü'l-Hasan el-Eş'arî de (v. 324/935) bid'atçıların mîrası konusunda tereddüt etmekle beraber, onları kâfir saymamaya daha çok meyletmiştir. Çünkü kâfir olmak, Cenâb-ı Hakk'ın varlığını ve birliğini kabul etmemekten ibaret bir özelliktir.

Ebü'l-Hasan el-Eş'arî bir defasında da şöyle demiştir:

"Allah Teâlâ'nın cisim olduğuna inanan veya 'Hz. İsâ Allah'tır' diyen yahut yolda rastladığı bazı şeylerin ilâh olduğunu kabul eden kimse, Cenâb-ı Hakk'ın varlığını bilmiyor demektir ve o kâfirdir."

Ebü'l-Hasan el-Eş'arî kıbleye dönerek namaz kılan (ehl-i kıble olan) bid'atçıları kâfir saymadığı gibi, Eş'arî kelâmcısı ve Şâfiî fakihi İmâmü'l-Haremeyn Ebü'l-Meâlî el-Cüveynî[1] de (ö. 478/1085) Mâlikî fakihi Ebû Muhammed Abdülhak ibni Muhammed'in[2] (v. 466/1074) kendisine sorduğu suâllere, Ebü'l-Hasan el-Eş'arî'nin görüşüne benzer cevaplar vermiştir.

Abdülhak ibni Muhammed, Cüveynî'ye, Ebü'l-Hasan el-Eş'arî'nin bid'atçıları kâfir saymamasını hatırlatarak sorduğu bir soru üzerine Cüveynî şöyle demiştir:

1. Ebü'l-Meâlî el-Cüveynî hakkında bilgi için bk. III, 385.
2. Ebû Muhammed Abdülhak ibni Muhammed es-Sehmî Mâlikî âlimidir. Birçok defa haccetmiş, Mekke'de İmâmü'l-harameyn Ebü'l-Meâlî el-Cüveynî ile karşılaşmış, onunla tartışıp kendisine çeşitli sorular sormuştur. En önemli kitaplarından *en-Nüketü ve'l-fürûk li mesâili'l-Müdevvene* ile *Tehzîbü't-tâlib* anılabilir.

"Bu konuda hatâ etmek çok mes'ûliyetli bir iştir. Bir kâfiri Müslüman saymanın, bir Müslüman'ın kâfir olduğunu ileri sürmenin vebâli dinimizde çok ağırdır."

"Bid'atçıların Kâfir Olduğu Söylenmemelidir"

Ebü'l-Hasan el-Eş'arî ile İmâmü'l-Haremeyn Ebü'l-Meâlî el-Cüveynî dışındaki muhakkik âlimler de şöyle demişlerdir: "Âyet ve hadisleri kendi arzularına göre te'vil eden bid'atçıların kâfir olduğunu söylemekten sakınmalıdır. Namaz kılan, Allah'ın varlığına ve birliğine inanan kimselerin kanlarını helâl saymak büyük bir hatâdır.[1] Öldürülmeyi hak eden 1.000 kâfiri öldürmemenin günahı, bir Müslümanın bir miktar kanını haksız yere dökmekten daha hafiftir."

> Bir Müslümanı haksız yere cezâlandırmanın ne kadar büyük bir vebâl olduğunu şu hadîs-i şerîf açıkça göstermektedir: "Müslümanları cezâlandırmaktan elinizden geldiğince kaçının; bir çâresini bulup onu serbest bırakabiliyorsanız, bunu da yapın. **Devlet başkanının affetmekte yanılması, cezâ vermekte yanılmasından daha hayırlıdır.**"[2]

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

«أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ، فَإِذَا فَعَلُوا ذٰلِكَ عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّ الْإِسْلَامِ، وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللهِ»

"Allah'tan başka ilâh bulunmadığına, benim Peygamber olduğuma ve getirdiğim dine inanıncaya kadar insanlarla savaşmam emredildi. Eğer insanlar Allah'a, benim O'nun Peygamberi olduğuma ve getirdiğim dine inanırlarsa, kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. İslâm'ın gerektirdiği haklar ise bunların dışındadır. Onların kalplerinde gizledikleri şeylerin hesabı Allah'a âittir."[3]

---

1. Öldürülmeyi hak etmeyen bir Müslümanın öldürülebileceğini söylemek, Cenâb-ı Hakk'ın gazabını çekebilecek kadar büyük bir günahtır.
2. Tirmizî, Hudûd 2, nr. 1424.
3. Buhârî, Îmân 17, nr. 25; Müslim, Îmân 34, nr. 21. Hadîs-i şerîfin açıklaması için bk. II, 275.

Kelime-i Şehâdet'i getirdikleri takdirde canlarına ve mallarına kesinlikle dokunulmaz. Can ve mal güvenliği ancak kesin bir delille ortadan kalkabilir. **Ehl-i kıble ile âyet ve hadisleri te'vil edenleri kâfir saymak için şerîatte kesin bir delil bulunmadığı gibi, kıyâs bile yoktur.**

Bid'atçıları zemmeden hadîs-i şerîflerin lafızlarını te'vil etmek mümkündür. Kaderi inkâr edenleri (Kaderiyye'yi) kâfir kabul eden hadislerden birinde "Onların İslâm'dan nasipleri yoktur." buyurulmuştur.

> Bu hadisin tamamı şöyledir: "Ümmetimden (bu ümmetten) iki topluluğun Müslümanlıktan hiçbir payı yoktur: Onlar Mürcie ve Kaderiyye fırkalarıdır."[1]

Râfızîlerin[2] müşrik olduğunu söylemek, Râfızîlere ve Kaderiyye'ye lânet etmek, Hâricîler ile inançlarını beşerî görüş ve arzularına göre oluşturan fırkaları ve bid'atçıları müşrik saymak, onları kâfir kabul edenlere göre öyledir.

Bazı Hadislerin Hedefi Caydırmaktır

Bu grupların kâfir olmadığını söyleyenler ise şöyle demişlerdir: **Kâfir oldukları kesinlik kazanmayan grupları kâfirlikle suçlayan hadisler, onları korkutmak ve kanaatlerinden caydırmak için söylenmiştir.**

> Burada şu tür hadîs-i şerîflerin muhatâplarını korkutarak caydırmak için söylendiği belirtilmektedir: "Falcıya, büyücüye ve kâhine giden, ondan bir şey sorup söylediğini tasdik eden kimse, Muhammed sallallahu aleyhi ve selleme indirilen Kur'an'ı inkâr etmiş sayılır."[3] Şu hadîs-i şerîf de buna örnek olabilir:
>
> "Kim, çalıntı veya yitik bir malın yerini haber verdiğini iddia eden kimseye (arrâfa) gidip ondan bir şey sorar, söylediğini de tasdik ederse, o kişinin kırk gün hiçbir namazı kabul olunmaz."[4]

1. Tirmizî, Kader 13, nr. 2149; İbni Mâce, Mukaddime 9, nr. 62, 73. Kaderiyye hakkında bilgi için bk. II, 175.
2. Râfızîler hakkında bilgi için bk. II, 176.
3. Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, *Müsned* (Esed), IX, 280, nr. 5408. Ayrıca bk. Aliyyü'l-Kārî, *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 503.
4. Müslim, Selâm 125, nr. 2230; Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, II, 429, IV, 68, V, 380.

Açıkça Allah'ı inkâr edenlere kâfir dendiği gibi, Allah'ın nimetlerine nankörlük edenlere de kâfir denir. Aynı şekilde şirk de derece derecedir, onun da açık olanı vardır, gizli olanı vardır. Peygamber Efendimiz riyâdan, ana babaya karşı gelmekten, eşinin beraber olma teklifini reddetmekten, yalancı şâhitlik yapmaktan ve daha başka günahlardan caydırmak ve sakındırmak için de hadisler söylemiştir.

Şâyet bir hadis iki farklı mânaya geliyorsa, ona bu mânalardan sadece birini verebilmek için elde kesin bir delil bulunması gerekir. Böyle bir delil ise yoktur.

Hâricîlerin Kâfir Olduğu Görüşü

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in Hâricîler hakkında söylediği:

«هُمْ مِنْ شَرِّ الْبَرِيَّةِ» "Onlar yaratılmışların en kötülerindendir." hadisi, kâfirler için kullanılan bir ifâdedir.

> Bu hadîs-i şerîfin tamamı şöyledir: "Benden sonra ümmetimden, okudukları Kur'an gırtlaklarından aşağı geçmeyecek bazı kimseler gelecek. Onlar, okun avı delip geçtiği gibi dinden çıkacak, daha sonra da dine dönmeyeceklerdir. İnsanların ve diğer yaratılmışların en kötüsü işte onlardır."[1] Kur'ân-ı Kerîm'de ise aynı ifâde kâfirler hakkında şöyle kullanılmıştır: "Ehl-i kitaptan kâfir olanlar ile müşrikler Cehennem ateşindedirler; orada sürekli kalırlar. Onlar, yaratılmışların en kötüsüdür." [2]

Allah'ın Resûlü başka bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

«شَرُّ قَبِيلٍ تَحْتَ أَدِيمِ السَّمَاءِ، طُوبَى لِمَنْ قَتَلَهُمْ أَوْ قَتَلُوهُ» "Onlar (O Hâricîler) gökkubbenin altındaki en şerli topluluktur. Onları katleden veya onlar tarafından katledilen kimselere müjdeler olsun."[3]

Resûl-i Ekrem Hâricîler hakkında şöyle de buyurmuştur:

1. Müslim, Zekât 158, nr. 1067; İbni Mâce, Mukaddime 12, nr. 170; Dârimî, Cihâd 40, nr. 2439.
2. Beyyine 98/7.
3. Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, *Müsned* (Esed), VII, 14, nr. 3908. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Sünnet 27-28, nr. 4765; Dârimî, Cihâd 40, nr. 2439.

«فَإِذَا وَجَدْتُمُوهُمْ فَاقْتُلُوهُمْ قَتْلَ عَادٍ» "Onları yakaladığınız zaman, Âd kavminin öldürüldüğü gibi öldürün."

Hadîs-i şerîfin tamamı şöyledir: Hz Ali Yemen'de görevli olduğu sırada Peygamber Efendimiz'e henüz toprağından iyice temizlenmemiş bir altın külçesi göndermiş, o da bunu müellefe-i kulûb'dan, bedevîlerin önde gelenlerinden olan dört kişi arasında paylaştırmıştı. Bazı kimseler bu taksime itiraz ederek kendilerinin bu mala onlardan daha lâyık olduğunu söylediler. Allah'ın Elçisi o altınları, söz konusu kişilere, kalplerini İslâm'a kazanmak için verdiğini söyledi. Orada bulunanlardan gür sakallı, elmacık kemikleri çıkık, gözleri çukur, alnı yüksek ve başı tıraşlı, vahşî görünümlü bir adam:

"Allah'tan kork, yâ Muhammed!" diye söylendi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem:

"Ben Allah'a karşı gelirsem, O'na kim itâat eder. Allah bana güvenip insanlara gönderiyor da siz mi bana güvenmiyorsunuz?" buyurdu. Sonra o adam çekip gitti. O zaman Hâlid ibni Velîd:

"Yâ Resûlallah! İzin ver de şunun kellesini uçurayım!" dedi. Peygamber aleyhisselâm

"Hayır, vurma! Belki o ileride namaz kılan biri olur." buyurdu. Ardından da şu sözleri ilâve etti:

"Bu adamın soyundan güzel sesle Kur'an okuyan kimseler gelecek. Fakat okudukları Kur'an onların gırtlaklarından ileri geçmeyecek. Onlar Müslümanları öldürüp, puta tapanlara dokunmayacaklar. Onlar okun avı delip geçtiği gibi dinden çıkacaklar. Eğer onlara yetişseydim, kendilerini Âd kavminin tepelendiği gibi tepelerdim."[1]

Âd kavminin helâk edilişini anlatan âyet-i kerîmelerden biri şudur: "Âd kavminde de ibretler vardır. Onların üze-

1. Buhârî, Enbiyâ 6, nr. 3344, Tevhîd 23, nr. 7432; Müslim, Zekât 143, nr. 1064.

> rine de Biz köklerini kazıyan bir kasırga göndermiştik. Bir kasırga ki, dokunduğu her şeyi küle çeviriyordu."[1]

Bu hadîs-i şerîf onların kâfir olduğunu göstermektedir. Özellikle de Âd kavmine benzetilmeleri bu anlama gelir. Hâricîlerin kâfir olduğunu söyleyenler bu hadîs-i şerîfe dayanırlar.

Hâricîlerin Kâfir Olmadığı Görüşü

Hâricîlerin kâfir olmadığını söyleyenler ise; onların katledilmeleri emrinin kâfir oldukları için verilmediğini, Müslümanlara karşı ayaklanıp isyân etmeleri hâlinde öldürüleceklerini söylemişlerdir. Zâten Hâricîlerin öldürülmesinden söz eden hadîs-i şerîfte geçen "Onlar Müslümanları öldürecekler" ifâdesi, onların kâfir oldukları için değil, Müslümanları öldürmelerinin cezâsı (had ve kısas cezâsı) olarak katledileceklerini göstermektedir.

> Hâricîler, Sıffîn Savaşı'nda Hz. Ali'yi, hakem olayını kabul etti diye kâfir olmakla suçladılar; Onlardan 10.000 kadar Hâricî Hz. Ali'nin ordusundan ayrılıp Nehrevân'da toplandılar. Burada Hz. Ali ile yaptıkları şiddetli bir savaşta hemen hemen hepsi hayatlarını kaybettiler (hicrî 38/milâdî 658).

Hadîs-i şerîfte Âd kavminden söz edilmesi, her biri âsî olan Hâricîleri öldürüp köklerini kurutmanın Âd kavmini öldürmek gibi helâl olduğunu göstermek içindir; yoksa Hâricîlerin ölülerinin Âd kavminin ölüleri gibi kâfir olduğunu söylemek için değildir. Böyle bir benzetmeden, öldürülmesine hükmedilen herkesin kâfir olduğu sonucu çıkarılamaz.

> Meselâ recmedilerek veya kısas yapılarak öldürülen kimse samimi bir mü'min olabilir. Öldürülmesi onun kâfir olduğunu göstermez. Nitekim Medine'de bir kadın, zina ettiğini itiraf ederek recmedilmesini ısrarla istemiş, hükmün infâzından sonra Resûl-i Ekrem Efendimiz de onun cenâze namazını kılmıştı. Böyle bir günahkârın cenâze namazının kılınmayacağını düşünen Hz. Ömer bu düşüncesini dile getirince, Allah'ın Resûlü Hz. Ömer'e şunu söylemişti: "O kadın öyle bir

1. Zâriyât 51/41-42.

tövbe etti ki, şâyet **onun tövbesi Medine halkından yetmiş kişiye taksim edilseydi, hepsine yeterdi.** Sen Cenâb-ı Hakk'ın rızâsını kazanmak için can vermekten daha üstün bir şey biliyor musun?"[1]

Nitekim şu hadîs-i şerîf de bunun aksinin doğru olduğunu göstermektedir: Ashâb-ı kirâmdan ünlü kumandan Hâlid ibni Velîd bir kimse hakkında:

"Yâ Resûlallah! İzin ver de boynunu vurayım!" dediğinde, Allah'ın Elçisi ona:

«لَا، إِنَّهُ لَعَلَّهُ يُصَلِّي» "Hayır, vurma! Belki o ileride namaz kılan biri olur." buyurmuştu.[2]

Bâtıl Fırkaları Kâfir Sayanların Delilleri

Bâtıl fırkaların kâfir olduğunu söyleyenler şu hadîs-i şerîflere dayanmışlardır:

* «يَقْرَؤُونَ الْقُرْآنَ، لَا يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ» "Okudukları Kur'an onların gırtlaklarından ileri geçmez";[3] yani Kur'an onların sadece dilindedir, gırtlaklarından öteye geçipte kalplerine girmez.

* «يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ مُرُوقَ السَّهْمِ مِنَ الرَّمِيَّةِ، ثُمَّ لَا يَعُودُونَ إِلَيْهِ حَتَّى يَعُودَ السَّهْمُ عَلَى فُوقِهِ» "Onlar, okun avı delip geçtiği gibi dinden çıkacaklar. Ok, çıktığı yere yeniden girmedikçe onlar da yeniden İslâm'a dönmeyecekler."[4]

> Hadîs-i şerîfteki bu mecâzî ifâde ile okun çıktığı yere dönmesinin imkânsız olması gibi, dinden çıkan Hâricîlerin de yeniden İslâm'a dönmelerinin imkânsız olduğu anlatılmaktadır.

* «سَبَقَ الْفَرْثَ وَالدَّمَ» "Okun avı delip geçtiği, fakat ona kan ve pisliğin hiç bulaşmadığı gibi" onlar dinden faydalanmadan çıkıp gidecekler.[5]

1. Müslim, Hudûd 24, nr. 1696.
2. Buhârî, Enbiyâ 6, nr. 3344, Tevhîd 23, nr. 7432; Müslim, Zekât 143, nr. 1064. Bu hadisin tamamı biraz yukarıda, dipnotta verilmiştir. Benzeri bir rivâyet için bk. II, 178. Bu hadîs-i şerîf, kendilerine ehl-i kıble denen ve Kâbe'ye doğru namaz kılan kimselere kâfir denemeyeceğini göstermektedir.
3. Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 36, nr. 5058; Müslim, Zekât 143, nr. 1064.
4. Buhârî, Enbiyâ 6, nr. 3344, Tevhîd 57, nr. 7562.
5. Buhârî, Menâkıb 25, nr. 3610; Müslim, Zekât 148, nr. 1064.

> Bid'atçıların dinden hiçbir nasibi olmadığını ifâde eden bu hadîs-i şerîf ile kâfirlerin Cennet'ten hiçbir nasibi olmayacağını dile getiren şu âyet-i kerîme aynı anlamdadır: "Âyetlerimizi yalanlayan ve kibirlenip onlardan yüz çevirenlere elbette gök kapıları açılmaz ve deve iğne deliğinden geçmedikçe onlar da Cennet'e giremezler."[1]

Hâricîlerin kâfir olmadığı görüşünü savunanlar, "Okudukları Kur'an onların gırtlaklarından ileri geçmez" hadisinin şöyle anlaşılması gerektiğini söylediler: Kur'an'ın mânası onların kalplerine nüfûz etmez, gönüllerine tesir etmez, onlar Kur'an'ın emirlerine sarılıp yasaklarından kaçınmazlar.

> Hâricîlerin kâfir olmadığını söyleyenler, onları âsî sayarlar, iyi birer mü'min olamadıklarını söylerler. Bu hadiste onların Kur'ân-ı Kerîm'i güzel sesle okuduklarına, hattâ çok ibâdet ettiklerine işaret edildiğini, bununla beraber müttakī mü'minler gibi Kur'ân-ı Kerîm'in mâna ve rûhuna nüfûz edemediklerinin anlatıldığını ifâde ederler.

Yine **Hâricîlerin kâfir olmadığı görüşünü savunanlar**, onları kâfir sayanların görüşünü çürütmek için "Avcı, acaba kan izi var mı diye yay kirişine bakar" hadisini delil gösterdiler ve bu hadis ortada iken onların Müslümanlıklarından şüphe edilse bile, kâfir olduklarına kesin sûrette hükmedilemeyeceğini belirttiler.

Hâricîlerin kâfir olduğunu kabul edenler ise, Ebû Saîd el-Hudrî'nin rivâyet ettiği "Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin: 'Bu ümmetin içinde (fî hâzihi'l-ümme) birtakım topluluklar çıkacak' buyurduğunu duydum" hadîs-i şerîfinde geçen "bu ümmet" ifâdesini gösterdiler ve Resûlullah'ın onları kendine mâlederek "bu ümmet (min hâzihi'l-ümme)" demediğini söylediler. Ayrıca, Ebû Saîd el-Hudrî'nin kelimeyi seçerek dikkatli bir şekilde kullandığını belirttiler.

> Ebû Saîd el-Hudrî'ye Harûrîler hakkında bir şey bilip bilmediğini sordular (Harûrîler için bk. III, 461). O da Harûrîlerin kimler olduğunu bilmediğini söyledikten

1. A'râf 7/40.

sonra, öyle isyânkâr bir grup hakkında Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken dinlediğini söyledi:

"Şu ümmetten -bu ümmetten demedi- öyle topluluk çıkacak ki, onların kıldığı namaz yanında kendi namazınızı, onların tuttuğu oruç yanında kendi orucunuzu, onların yaptığı iyi işler yanında kendi sâlih amellerinizi küçümseyeceksiniz. Okudukları Kur'an onların gırtlaklarından ileri geçmeyecek. Onlar, okun avı delip geçtiği gibi dinden çıkacaklar. Oku atan kimse, avı delip geçen okunun demirine bakacak, orada hiç kan izi görmeyecek; yelesine bakacak, orada da bir kan izi göremeyecek; sonra acaba ok ava dokunmadı mı diye yay kirişine bakacak, orada da kan izi göremeyecek."[1]

Hâricîlerin kâfir olmadığını söyleyenler, hadîs-i şerîfte geçen "bu ümmetin içinde" ifâdesinin, onların Ümmet-i Muhammed'den olmadığı anlamına gelmediğini söylediler ve ashâb-ı kirâmdan Hz. Ali, Ebû Zer el-Gıfârî ve Ebû Ümâme el-Bâhilî ve daha başkalarının bu hadisi "**Benim ümmetimden** bir topluluk çıkar", "**Benim ümmetimden** birileri ortaya çıkacak" diye rivâyet ettiklerini belirttiler.[2] Cümle içinde anlamı olan harfler müşterektir, birbirinin yerine kullanılabilir. Hadîs-i şerîfteki "fî hâzihi'l-ümme" ifâdesine bakarak onları Ümmet-i Muhammed'den çıkarmak, "min hâzihi'l-ümme" ifâdesine bakarak onları Ümmet-i Muhammed'den saymak mümkün değildir; çünkü Arapça'da "fî" ve "min" gibi harfler birbirinin yerine kullanılabilir.

Bununla beraber Ebû Saîd el-Hudrî hazretleri Hâricîlerin ortaya çıkacağını anlatırken "Bu ümmetin içinde (fî hâzihi'l-ümme)" demekle, konuyu pek güzel bir üslûp ile ifâde etmiştir. Bu da ashâb-ı kirâmın ne kadar kapsamlı düşündüğünü, mânaya ne kadar nüfûz ettiğini, sözlerden ne kadar derin anlamlar çıkardığını, anlaşılması gerekeni pek güzel dile getirdiğini ve rivâyette son derece dikkatli olduğunu göstermektedir.

1. Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 36, nr. 5058, İstitâbetü'l-Mürteddîn 6, nr. 6931; Müslim, zkt 147, nr. 1064.
2. Bir önceki dipnotta geçen hadise benzeyen ve Hz. Ali tarafından rivâyet edilen bu hadis için bk. Müslim, Zekât 156, nr. 1066.

Bunlar Ehl-i Sünnet'in görüşleridir. Diğer fırkaların (Mu'tezile ve Şîa gibi) ise birbirinden farklı, karmaşık ve yetersiz görüşleri vardır. Bu fırkaların içinde Ehl-i Sünnet'in görüşlerine en yakını her ikisi de Mu'tezile âlimi olan Cehm ibni Safvân[1] (v. 128/745) ile Muhammed ibni Şebîb'in[2] görüşleridir. Sözü edilen bu görüş şöyledir: **Kâfir olmak yani Allah'ı inkâr etmek demek, O'nu tanımamak demektir. Bunun dışında insan hiçbir şekilde kâfir olmaz.**

> Kâfirliği, "Allah'ı tanımamak" diye târif etmek, kabul edilmesi mümkün olmayan bir sözdür. Zira **buna göre, bir kimse Allah Teâlâ'nın varlığını ve birliğini kabul etse de Muhammed aleyhisselâmın peygamberliğini ve getirdiği dini kabul etmese ona kâfir denmeyecektir.** Peygamberler sadece Allah'ın varlığını öğretmek için değil, aynı zamanda O'nun birliğini öğretmek için gönderilmişlerdir. Bunun içindir ki onlar halka "lâilâhe illalah: Allah'tan başka ilâh yoktur" demeyi öğretmekle görevlendirilmişlerdir. Yine bir kimse Allah'ın birliğini kabul etse de peygamberleri kabul etmese veya Ehl-i Kitâb'ın yaptığı gibi bazı peygamberleri kabul etse de Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi ve onun peygamberliğini kabul etmese, İslâm âlimlerinin görüş birliği ettiği üzere o kimse kâfir olur.[3]

Yanlış Te'vilin Sonucu

Mu'tezile âlimlerinden Ebü'l-Hüzeyl el-Allâf[4] (v. 235/849) şöyle demiştir: Bir kimse te'vil yaparken Allah Teâlâ'yı yarattığı varlıklara benzetirse; Cenâb-ı Hakk'ın, kullarına zulmettiğini söylerse ve O'nun insanlara gönderdiği haberleri yalanlarsa kâfir olur.

> Cenâb-ı Hakk'ı bir cisim olarak düşünen ve O'nu yarattığı varlıklara benzetenlere Mücessime denir.

1. Cehm ibni Safvân hakkında bilgi için bk. III, 387.
2. Muhammed ibni Şebîb hakkında fazla bilgi yoktur.
3. Aliyyü'l-Kârî, *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 506.
4. Adı Muhammed ibni'l-Hüzeyl ibni Abdillâh el-Basrî'dir. Felsefî konuları da iyi bilen, çeşitli görüşlere mensup kimselerle yaptığı tartışmalarda başarılı olan bir âlimdi. Kelâm ilminin temel konularına dâir kitapları vardır.

Allah Teâlâ'dan başka bir varlığın kadîm olduğunu söyleyen de aynı şekilde kâfir olur.

> Kadîm, varlığının başlangıcı olmayan demektir. Bu sıfat sadece Allah Teâlâ'ya mahsustur.

Kelâm âlimlerinden biri şöyle demiştir: Te'vil yapan kimse Kur'an'ı ve Sünneti bilen biriyse, te'vilini de Kur'an ve Sünnet'e dayandırmak sûretiyle yapıyorsa ve bu hatâlı te'vili de Allah Teâlâ'nın sıfatlarından birine dâirse, böyle biri bu yanlışı Cenâb-ı Hakk'ın zâtını ve sıfatını bile bile yaptığı için kâfir olur. Eğer yaptığı te'vil, Allah Teâlâ'nın sıfatlarıyla ilgili değilse günahkâr (fâsık) olur. Te'vil yapan kimse Kur'an'ı ve Sünneti bilmeyen biriyse, te'vilini kasten değil de bilgisizlik yüzünden yaptığı için kâfir değil, ama hatâlıdır.

Mûteber Olmayan Bir Görüş

Ubeydullah ibni Hasan el-Anberî[1] (v. 168/784) dinin asıllarıyla yani itikad konularıyla ilgili te'villerde müctehidlerin herbirinin görüşünü benimsemeyi uygun görmüş, böylece hak olsun, bâtıl olsun diğer fırkaların hepsine ters düşmüştür. Çünkü diğer fırkaların tamamı, dinin asılları konusunda hakkın sadece bir tarafta bulunduğunu söylemiş, bu konuda hatâ edenin günahkâr, âsi ve fâsık olduğunu belirtmiş, ancak hatâ edenin kâfir olup olmadığı hususunda ihtilâf etmişlerdir.

> İtikad konularıyla ilgili hatâlı te'villere müsamaha yoktur. Fakat fıkıh konuları böyle değildir; o konularda isâbetli karar verenler iki sevap, hatâ edenler ise, ellerinden gelen gayreti gösterdikleri için, ictihadlarının karşılığında bir sevap alacaklardır.

Mâlikî âlimlerinden Kâdî Ebû Bekir el-Bâkıllânî (v. 403/1013), Ubeydullah ibni Hasan el-Anberî'nin görüşünün bir benzerini Zâhirî mezhebinin kurucusu Dâvûd ez-Zâhirî el-İsfahânî'den[2] (v. 270/884) nakletmiştir.

1. Ubeydullah ibni Hasan el-Anberî, Mu'tezile'ye mensup olduğu söylenen Basralı bir âlim ve Basra kadısıdır. Onun rivâyetlerine güvenilir bir râvi olduğu da belirtilmektedir.
2. Ebû Süleymân Dâvûd ibni Alî ibni Halef el-İsfahânî, fıkıh ilminde iyi yetişmiş olup Bağdat'ın önde gelen âlimlerinden biriydi. Zâhidâne yaşardı. Kur'an ve Sünnet'in zâhirine göre hüküm verdiği için kurduğu mezhebe Zâhiriyye denildi. Görüşleri aşırı bulunduğu için fikirleri pek kabul görmemiştir. Bu yüzden Ahmed ibni Hanbel, onun kendisini ziyâret etmesine izin vermemiştir.

Buna göre, bazı âlimler, Ubeydullah ibni Hasan el-Anberî ile Dâvûd ez-Zâhirî'nin şöyle dediklerini söylemişlerdir: İster ehl-i kıble'den (Müslüman) olsun, isterse olmasın; doğruyu bulmak için bütün gücünü sarfeden herkesin ictihâdı, hatâlı bile olsa makbûldür.

> Bu görüşün yanlış olduğu, Müslümanın görüşüyle Müslüman olmayanın görüşünü bir tutmasından anlaşılmaktadır.

Bu görüşün bir benzerini, her ikisi de Mu'tezile'nin önde gelen kelâmcılarından olan Câhiz[1] (v. 255/869) ile Sümâme bin Eşres[2] (v. 213/828) söylemiş ve şöyle demişlerdir: Allah'ın; avam tabakasından, kadınlardan,[3] noksan akıllılardan, Hıristiyan ve Yahudileri taklid edenlerden ve daha başkalarından pek çok kimse üzerinde onları suçlayacak bir delili yoktur. Çünkü bu kimselerin çeşitli delillere dayanarak kendilerini savunma ve haklı çıkarma yetenekleri bulunmamaktadır.

> Şu âyet-i kerîme karşısında bu iddianın hiçbir tutar tarafı yoktur: "Şöyle de: 'Tam ve kesin delil Allah'ındır. Eğer O dileseydi hepinizi doğru yola iletirdi."[4] Buna göre Allah Teâlâ, insanlara doğru yolu göstermek için gerçeği açıklayacak, inkârcıların yalan söylediğini açık ve kesin bir şekilde ortaya koyacak delile sahiptir.

İmâm Gazzâlî (v. 505/1111) *Kitâbü't-Tefrika (Faysalü't-tefrika beyne'l-İslâm ve'z-zendeka)* adlı eserinde buna yakın bir görüşü benimsemiştir.

> Önce İmâm Gazzâlî'yi kısaca tanıyalım: Ebû Hâmid Muhammed ibni Muhammed el-Gazzâlî, İran'ın Hora-

1. Câhiz'in adı Ebû Osmân Amr ibni Bahr el-Kinânî'dir. "Patlak gözlü" anlamındaki Câhiz onun lakabıdır. Arap edebiyâtının en büyük nesir yazarlarından olan Câhiz'ın Arap dilinin özelliklerine dâir *el-Beyân ve't-tebyîn*, mezhepler tarihine dâir *el-Osmâniyye*, insanların iyi ve kötü davranışlarını tahlil ettiği *Kitâbü'l-Mehâsin ve'l-ezdâd* adlı eserleri anılabilir. Mu'tezile'nin onun adıyla anılan Câhiziyye kolu vardır.
2. Sümâme bin Eşres el-Basrî, Câhız'ın hocasıdır. Kur'an'ın mahlûk olduğu görüşünü Abbâsî Halîfesi Me'mûn'a onun kabul ettirdiği söylenir. Mu'tezile'nin onun adıyla anılan Sümâmiyye kolu vardır.
3. Mu'tezile kelâmcıları Câhiz ile Sümâme bin Eşres'in, burada "kadınlar"dan söz etmeleri, o dönemdeki kadınların çoğunun okuma yazmadan mahrum ve bilgisiz olmaları dolayısıyladır.
4. En'âm 6/149.

san bölgesindeki Tûs şehrine mensup bir Eş'arî kelâmcısı, Şâfiî fakihi ve mutasavvıftır. "Hüccetülislâm" lakabıyla meşhûrdur. O, devrin en tanınmış kelâm âlimi İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî'ye talebelik etmiş, daha birçok âlimden faydalanmış ve Nizâmiye Medresesi'nde hocalık yapmıştır. Gazzâlî'nin en tanınmış eseri *İhyâu ulûmi'd-dîn*'dir.

İmâm Gazzâlî, müellifimizin sözünü ettiği *Faysalü't-tefrika beyne'l-Islâm ve'z-zendeka* adlı eserinde dinde müsâmahanın gereği üzerinde durmuştur. Kādî İyâz'ın, İmâm Gazzâlî'den bahisle, onun "buna yakın bir görüşü benimsediğini söylemesi" bir zühûl olmalıdır; çünkü Gazzâlî'nin ileri sürülen görüşün tam aksini benimsediği anlaşılmaktadır. Nitekim *Şifâ-i Şerîf*'in ünlü mütercimi ve Osmânlı âlimi Hanîf İbrâhim Efendi (v. 1189/1775) bu yanılgıyı şöyle ifâde etmiştir: "Gazzâlî'nin *Kitâb-ı Tefrika*'da ol mesleğe sülûkünün gayr-i vâki olduğunda ulemâ ve şürrâh ittifak ettiler."[1]

Yahûdi ve Hıristiyanlara Kâfir Demeyenler Kâfirdir!

Câhız ve Sümâme'nin ileri sürdüğü bu görüşü benimseyenler ile **Yahudi ve Hıristiyanların kâfir olduğunu kabul etmeyenler, âlimlerin görüş birliği ettiği üzere kâfirdir**. İslâm dinine sözleriyle ve davranışlarıyla karşı çıkanlar ile Yahudi ve Hıristiyanların kâfir olduğunu söylemeyenler, bir de bu konuda şüphesi olanlar kâfirdir.

Kādî Ebû Bekir el-Bâkıllânî bu konuda şöyle demiştir: **"Evet bunlar kâfirdir; çünkü Kur'an, Sünnet ve icmâ onların kâfir olduğunu belirtmektedir.** Onların kâfir olduğunda tereddüdü bulunanlar, onların kâfir olduğunu belirten âyet ve hadisleri yalanlamış veya bu konudaki âyet ve hadislerde şüphe etmiş olur. Bunu da bir Müslüman değil, ancak kâfir olan yapar."

1. *Şifâ-i Şerîf Tercümesi*, II, 282.

3. İnsanı Kâfir Yapan ve Yapmayan Sözler

Ey okuyucu şunu bil ki, bu bahsi ele alıp inceleme ve konuyu bütün açıklığı ile ortaya koymada tek yetkili dindir, âyet ve hadislerdir; bu bahiste aklın hiçbir sözü yoktur.

Kâfir Olan Bazı İnanç Grupları

Şunu açıkça belirtelim ki, Allah Teâlâ'nın varlığını ve birliğini açıkça inkâr etmek veya Allah'tan başka birine tapılacağını yahut Allah ile birlikte bir başkasına da tapılabileceğini söylemek insanı kâfir yapar. Bu inanç sistemlerine misâl olarak (âlemin ezelî olduğunu ve bir yaratıcısının bulunmadığını ileri süren) Dehriyye;[1] (hayrı ve şerri iki ayrı tanrının yarattığını söyleyen) Seneviyye[2] inanç gruplarını oluşturan Deysâniyye ve Mâniyye (Maniheizm);[3] bunları andıran (aydınlık ve karanlık tanrılarına inanan) Sâbiîler; ayrıca Hıristiyanlar; (ateşe tapan) Mecûsîler; Allah'a şirk koşmak sûretiyle putlara, meleklere, şeytanlara, Güneşe, Ay'a, yıldızlara, ateşe, müşrik Araplar gibi Allah'tan başka birine tapanlar; Hindûlar, Çinliler, zenciler[4] ve ilâhî bir kitâba inanmayanlar zikredilebilir.

Bunlara ilâve olarak (Kur'ân-ı Kerîm'in Resûl-i Ekrem'in sözü olduğunu söyleyen) Karmatîler,[5] (Cenâb-ı Hakk'ın yaratılmışlardan birinin bedenine yerleştiğini ileri süren) Hulûliyye, Bâtınîlerden tenâsühe inananlar,[6]

1. Dehriyye'ye göre hayat, dünya hayatından ibarettir, âhiret hayatı yoktur. Kur'ân-ı Kerîm onların inancını şöyle özetlemektedir: "Dediler ki: 'Dünya hayatımızdan başka hayat yoktur. Yaşarız ve ölürüz. Bizi helâk eden de yalnız zamandır.' Oysa onların bu konuda bilgileri yoktur; sadece tahmin yürütüyorlar." (Câsiye 45/24).
Resûl-i Ekrem Efendimiz de bir kudsî hadiste Allah Teâlâ'nın dehr ile ilgili olarak şöyle buyurduğunu haber vermiştir:
"İnsan, zamana (dehre) söverek Beni üzer. Hâlbuki zamanı yaratan Benim. Her şey Benim elimdedir. Geceyi, gündüzü Ben idâre ederim." (Buhârî, Tefsîr 45/1, nr. 4826; Tevhîd 35, nr. 7491; Müslim, Elfâz 1, nr. 2246).
2. Seneviyye (ikili) inanç sistemlerine göre kâinâtı iki ayrı tanrı yönetir. Bunlar hayır tanrısı - şer tanrısı, aydınlık tanrısı - karanlık tanrısı, iyilik tanrısı - kötülük tanrısı, yer tanrısı - gök tanrısı gibi ikili tanrı inançlarıdır. Bu konuda geniş bilgi için bk. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXVI,521-522.
3. Maniheizm için bk. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXVII, 575-577.
4. Müslüman zencilerin dışındaki, ağaca ve suya tapan zenciler kasdedilmektedir.
5. Aşırı Şîî İsmâiliyye mezhebine mensup Karmatîler hakkında bilgi için bk. I, 563.
6. Bâtınîler, Şîa'nın bir kolu olup her nassın zâhirinin bir de bâtını bulunduğunu söyleyen, bunu da sadece Cenâb-ı Hak tarafından belirlenen mâsum imâmların bildiğini iddia eden gruplardır. Bunlar îmân ve ibâdete dâir hükümleri kabul etmedikleri gibi, âyetlere

Râfızîler'den (Hz. Ali'nin ilâh olduğunu kabul eden) Tayyâre (Tayyâriyye), Cenâhiyye, Beyâniyye ve Gurâbiyye kolları anılabilir.

> Gulât-ı Şîâ'dan olan bu fırkalardan **Tayyâre (Tayyâriyye)** ve **Cenâhiyye**; iki kanatlı anlamında Zülcenâheyn diye anılan Ca'fer-i Tayyâr'a mensup olduklarını iddia ettikleri için bu adı almışlardır.
>
> **Beyâniyye**; Emevîler devrinin sonlarına doğru ortaya çıkan ve Cenâb-ı Hakk'ın rûhunun Hz. Ali'nin bedenine girdiğini ileri süren Beyân ibni Sem'ân'a mensup oldukları için bu adı almışlardır.
>
> **Gurâbiyye** ise, Resûl-i Ekrem ile Hz. Ali'nin iki karganın birbirine benzeyişi gibi birbirlerine benzediklerini ileri sürdükleri, işte bu benzerlik dolayısıyla Cebrâil'in peygamberliği Hz. Ali'ye getirecek yerde yanlışlıkla Resûlullah'a getirdiğini iddia ettikleri için bu adla anılmışlardır. Resûl-i Ekrem ile Hz. Ali'nin birbirine benzediği iddiası ise tamamen yanlıştır. Resûl-i Ekrem ile Hz. Ali arasında böyle bir benzerlik söz konusu değildir. Resûlullah'ın şemâili daha önce geniş bir şekilde görülmüştü (bk. I, 335). Hz. Ali ise ortaya yakın kısa boylu, koyu esmer tenli, iri siyah gözlü, sık ve geniş sakallıydı. Peygamber aleyhisselâma her bakımdan benzeyen bir kimse de yoktu. Hz. Hasan'ın Resûl-i Ekrem'e çok benzediği söylenmekle beraber, bu her bakımdan bir benzerlik değildi. Hz. Hasan'ın vücûdunun üst kısmının, Hz. Hüseyin'in de vücûdunun alt kısmının Resûl-i Ekrem'e benzediği kabul edilir.

Bir kimse Cenâb-ı Hakk'ın ilâhlığını ve birliğini kabul etmekle beraber, O'nun diri ve kadîm olmadığına inansa, sonradan meydana geldiğini, cisim olduğu için bir şekli (sûreti), bir oğlu, bir eşi, bir babası bulunduğunu kabul etse, O'nun bir şeyden bir başka şeye dönüştüğünü, ezelde

istedikleri şekilde mânalar vererek bütün haramları mübah sayarlar. Bunların içinde tenâsühe inananlar, yani ölen insanın rûhunun ya bir başka insanın veya bir hayvanın yahut bir bitkinin bedenine geçtiğini kabul edenler de vardır.

O'ndan başka kadîm bir varlığın daha mevcut olduğunu, bu kâinâtı yaratan bir başka varlığın daha bulunduğunu iddia etse, bu âlemi idare eden bir diğer ilâhın daha varolduğunu ileri sürse, o kimse İslâm âlimlerinin görüş birliği ettiği üzere kâfir sayılır.

Felsefecilerden (Cenâb-ı Hakk'ın varlığını ve sıfatlarını akıllarıyla bulmaya çalışan) **İlâhiyyûn**, (kâinâtın yaratılmasında ve yönetilmesinde yıldızların da etkili olduğunu ileri süren) Müneccime, (kâinâtın idaresinde tabiatın etkisi bulunduğunu iddia eden ve kendilerine Tabâiiyyûn da denilen) Tabâi'iyye de aynı şekilde kâfirdir.

> Bazı olayların meydana gelmesinde yıldızların etkili olduğuna inananlar günümüzde de bulunmaktadır. Şu hadîs-i şerîf kâinâtın idaresinde yıldızların hiçbir etkisi bulunmadığını göstermektedir: Ashâb-ı kirâmdan Zeyd ibni Hâlid el-Cühenî şöyle demiştir: "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, Hudeybiye'de geceleyin yağan yağmurdan sonra bize sabah namazını kıldırdı. Namazdan sonra yüzünü cemaate döndü ve onlara:
>
> "Azîz ve Celîl olan Rabbinizin ne buyurduğunu biliyor musunuz?" diye sordu. Onlar da:
>
> "Allah ve Resûlü daha iyi bilir" diye cevap verdiler. Allah'ın Elçisi sözüne şöyle devam etti:
>
> "Cenâb-ı Hak şöyle buyurdu: 'Kullarımın bir kısmı bana îmân ederek, bir kısmı da beni inkâr ederek sabahı etti. 'Allah'ın lütfu ve rahmeti sâyesinde bize yağmur yağdı' diyenler bana îmân etti ve yağmurun yağmasında yıldızın bir etkisi bulunmadığını söyledi. Ancak 'Falan ve falan yıldızın doğup batması sebebiyle üzerimize yağmur yağdı' diyenler ise Bana îmân etmedi, yıldıza îmân etti."[1]

Kâfir olduklarında İslâm âlimlerinin görüş birliği ettiği fırkalar arasında dünyada bazı kimselerin Allah Teâlâ ile oturup sohbet ettiğini, O'nun huzûruna çıktığını, O'nunla konuştuğunu, Cenâb-ı Hakk'ın bazı şahısla-

1. Buhârî, Ezân 156, nr. 846, Küsûf 28, nr. 1038, Megāzî 35, nr. 4147; Müslim, Îmân 125, nr. 71.

rın bedenlerine girdiğini ileri süren bazı sözde mutasavvıflar ile Bâtınîler, Hıristiyanlar ve Karmatîler de vardır.

Kâfir olduklarında şüphe bulunmayan fırkalar arasında âlemin başlangıcının bulunmadığını (âlemin kadîm olduğunu) veya sonunun bulunmadığını (bâkī olduğunu) söyleyenler[1] yahut bazı filozoflar ve Dehrîler gibi bu konuda şüphe edenler, ruhların tenâsühüne inanan, onun devamlı sûrette şahıstan şahısa geçeceğini kabul eden, eğer insan iyi biriyse ruhunun iyi varlıklara geçerek rahat edeceğini; kötü biriyse, rûhunun (köpek, eşek, çift süren öküz gibi) varlıklara geçerek hep azap çekeceğini ileri sürenler de vardır.

Yine kesinlikle kâfir olan fırkalar arasında Cenâb-ı Hakk'ın ilâhlığını ve birliğini dile getirmekle beraber, peygamberlik müessesesini tamamen reddedenler veya peygamberlere inanmakla beraber bizim Peygamberimiz Efendimiz'in peygamber olduğunu kabul etmeyenler yahut peygamber olduğunu Allah Teâlâ'nın Kur'ân-ı Kerîm'de haber verdiği birinin peygamberliğine inanmayanlar şüphesiz kâfirdir. Bunlara misâl olarak (Allah'ın insanlara peygamber göndermeyeceğini söyleyen) **Brahmanizm**; Yahudilerin büyük çoğunluğu; Hıristiyanlardan Erûsiyye mezhebi mensupları;[2] Râfızîlerden esasen Cebrâil'in ilâhî vahyi Hz. Ali'ye götürmekle görevli olduğu hâlde yanlışlıkla Resûl-i Ekrem'e götürdüğünü iddia eden **Gurâbiyye**;[3] (dinin hükümlerini uygulama sorumluluğu bulunmadığını ve Allah Teâlâ'nın hiçbir sıfatının olmadığını ileri süren) **Muattıla**, **Karmatîler**, (aşırı Şiî ve Râfizî mezhebi olan) **İsmâîlîyye** ve **Anberiyye** verilebilir. Gerçi bu fırkaların bir kısmı, adları verilen bazı fırkalarla birlikte bir başka şekilde de küfür bataklığına düşmüşlerdir.

> Meselâ bazı Râfızîler, sahâbeyi kâfir saydıkları ve Hz. Âişe'ye iftirâ ettikleri için zâten kâfir olmuşlar, bununla

1. Allah Teâlâ: "O'nun zâtından başka her şey yok olacaktır." (Kasas 28/88) buyurduğu hâlde, bu görüşe saplananlar kâinâtın yok olmayacağını ileri sürmüşlerdir.
2. Erûsîler (Erûsiyyûn); Allah'ın birliğine inanan, Hz. İsâ'nın Rab değil bir kul ve bir peygamber olduğunu kabul eden bir mezheptir. Bu mezhebin kurucusu Arius (280-336 milâdî), diğer Hıristiyanların aksine tevhîd inancına sahip olduğu için Bizans devleti ve kilise onunla uzun zaman uğraşmıştır. Arius, Cenâb-ı Hakk'ın kadîm, ezelî ve ebedî olduğunu, O'nun hiçbir ortağı bulunmadığını, Hz. İsâ'yı yoktan yarattığını, hiçbir zaman baba olmadığını ısrarla belirtmiştir (Ebü'l-Hasen en-Nedvî, *Rahmet Peygamberi*, s. 270-274).
3. Gurâbiyye hakkında bilgi için bk. III, 478.

da kalmayıp Hz. Ali ile evlâdının ilâh olduğunu, Cenâb-ı Hakk'ın onların bedenine girdiğini iddia etmişlerdir.

Müslüman Olduğunu İleri Süren İnkârcılar

Bunlar gibi kâfir olan bir başka grup da Allah'ın birliğini kabul eden, O'nun peygamberler gönderdiğine ve Resûl-i Ekrem Efendimiz'in peygamber olduğuna inanan, fakat **peygamberlerin** Allah Teâlâ'dan alıp getirdiği dinde **yalan söylemelerini câiz gören** kimselerdir. Bunlar, peygamberlerin yalan söylemesini boş inançlarına göre faydalı bir şeye dayandırsalar da dayandırmasalar da sonuç olarak İslâm âlimlerine göre kâfirdir. Bunlara örnek olarak sözde filozofları, bazı Bâtınîleri (Râfızîleri), (câhil ve) müfrit mutasavvıfları ve haramları helâl saydıkları için kendilerine İbâhiyye denilen fırkayı zikredebiliriz.

> "Aşırı giden bu mutasavvıflara mübâhiyye (ibâhiyye) denmektedir. Gönüllerinde ilâhî muhabbetin zerresi bulunmayan bu dinsizlere göre, muhabbette son noktaya ulaşanlardan ilâhî teklif düşer, artık onların ibâdeti tefekkürden ibarettir. İbâhiyye, hiçbir ahlâk kuralını benimsemeyen, mülkiyet hakkı tanımadıkları için bütün malların ve kadınların ortak olduğunu iddia eden âdi ve bayağı kimselerdir."

Bunlara göre; şerîatın zâhiri ve peygamberlerin geçmişte meydana geldiğini söyledikleri haberler ve ileride, âhiret hayatında meydana geleceğini söyledikleri kabir azabı, kıyâmetin kopması, yeniden dirilip kabirlerden çıkma, Cennet, Cehennem gibi şeylerin çoğu, bu kelimelerden anlaşılan mânada değildir. Peygamberler halkın kendilerine tâbi olmasını sağlamak ve yapmaları uygun olmayan davranışlardan onları sakındırmak için bunlardan sözetmişlerdir. Şâyet onlara böyle şeylerin olmadığı gerçeğini söyleselerdi, anlayış seviyeleri düşük olan halk bunları anlayıp kavrayamayacaktı.

Bu fırkaların yapmak istediği; dinî hükümleri ortadan kaldırmak, ilâhî emir ve yasakları geçersiz kılmak, peygamberleri yalanlamak ve onların getirdiği dinde şüphe edilmesini sağlamaktır.

Yine aynı şekilde bir kimse Peygamberimiz sallallahu aleyhi ve selle-

min halka duyurduğu veya haber verdiği şeylerde bile bile yalan söylediğini ileri sürse veya onun doğruluğundan şüphe etse yahut kendisine hakaret etse, din esaslarından birini tebliğ etmediğini iddia etse,[1] Peygamber Efendimiz'le veya peygamberlerden biriyle alay etse, onları küçümseyecek bir söz söylese, kendilerine eziyet etse, (İsrâiloğulları'nın yaptığı gibi) bir peygamberi öldürse, (Mekkeliler'in yaptığı gibi) onunla savaşsa, böylesi bir kimse bütün âlimlerin kanaatine göre kâfirdir.

Peygamberlikle Alay Edenler Kâfirdir

Bazı filozof ve hakîmlerin görüşünü benimseyerek ve akıllarınca "Hiçbir ümmet yoktur ki, onların içlerinden bir uyarıcı gelip geçmiş olmasın." (Fâtır 35/24) âyetine dayanarak maymunlara, domuzlara, hattâ kurtlara varıncaya kadar diğer hayvanlara ve şeytanlara peygamber gönderildiğini söyleyenleri de kâfir sayarız. Çünkü böyle söylendiği takdirde peygamberler (domuz, maymun gibi) çirkin sıfatlarla anılacak ve böylece yüce peygamberlik makamıyla alay edilmiş olacaktır. Hâlbuki Müslüman âlimlerin tamamı, bu görüşün aksini doğru bulmuş ve bunu söyleyenleri yalanlamışlardır.

> "Senden önce gönderdiğimiz peygamberler de, o ülkelerin halkından kendilerine vahiy indirdiğimiz **adamlardan** başkası değildi."[2] âyet-i kerîmeleri, hayvanlar ve cinler bir yana, peygamberlerin insanlardan, onların da erkeklerinden seçildiğini belirtmektedir.

Resûlullah'ı Hafife Alan Kimseler Kâfirdir

Bir kimse (kâinâtı yaratan bir ilâh bulunması, O'nun bir olması, peygamber göndermesi gibi) dinin en önemli esaslarını ve Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin peygamberliğini kabul etmekle beraber, Peygamber Efendimiz'in siyah renkli olduğunu, daha sakalı bitmeden vefât ettiğini, onun Mekke'de ve Hicaz bölgesinde yaşamadığını, Kureyş kabilesine mensup olmadığını söylese, Resûl-i Ekrem'i kendisinde bulunmayan sıfatlarla anmak onu yok saymak ve yalanlamak anlamına geldiği için biz bu şahsı da kâfir sayarız.

1. Bu konuda bilgi için bk. II, 563.
2. Yûsuf 12/109. Ayrıca bk. Nahl 16/43; Enbiyâ 21/7.

Peygamberliği Hafife Alan Sözde Müslümanlar

Kendilerini kâfir saydığımız kimseler arasında şunlar da vardır: Peygamber Efendimiz'le beraber (Müseylimetülkezzâb ve Esved-i Ansî gibi) bir başka şahsın da peygamber olduğunu söyleyenler, Yahudi mezheplerinden olan İseviyye[1] gibi Peygamber Efendimiz'in sadece Arapların peygamberi olduğunu iddia edenler, Hürremiyye[2] gibi dünya durdukça yeni peygamberlerin geleceğini ileri sürenler, Râfızîlerin büyük çoğunluğu gibi Hz. Ali'nin hem Peygamberimizle birlikte hem de onun vefâtından sonra peygamber olduğunu ve On İki İmâm'dan herbirinin peygamberlik görevini yürüttüğünü kabul edenler, (kim olduğu bilinmeyen) Bezîğ ile Beyân ibni Sem'ân'ın (v. 119/737) ve benzeri kimselerin peygamber olduğuna inanan Bezîgıyye ve Beyâniyye[3] mensupları. Bunlar ile (Muhtâr es-Sekafî gibi) Peygamber Efendimiz'den sonra kendisinin peygamber olduğunu iddia edenler,[4] filozoflar ile câhil ve müfrit tasavvuf erbâbının ileri sürdüğü gibi nefis terbiyesi ve kalp tasfiyesiyle peygamber olunabileceğini söyleyenler de kâfirdir.

Peygamber olduğunu söylemese bile kendisine tıpkı peygamberler gibi vahiy geldiğini, göğe çıkıp Cennet'e girdiğini, Cennet meyvelerinden yediğini, hurilerle kucaklaştığını iddia edenler de kâfirdir ve Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemi yalanlamıştır. Zira Resûlullah Efendimiz son peygamber olduğunu, kendisinden sonra peygamber gelmeyeceğini belirtmiş, hem bu gerçeğin hem de bütün insanlara peygam-

1. **İseviyye** mezhebini milâdî sekizinci yüzyılda İran'da yaşayan Ebû İsâ İshâk ibni Ya'kûb el-İsfahânî adlı biri kurmuştur. Onun Mesîh olduğu, semâya çıktığı, orada Allah tarafından İsrâiloğulları'nı zulümlerden kurtarmakla görevlendirildiği iddia edilmiştir. İseviler hem Resûl-i Ekrem'in, hem de Hz. İsâ'nın peygamberliğini kabul eder, ama onların sadece kendi toplumlarına peygamber gönderildiğini ileri sürerler.
2. **Hürremiyye**, mal ve kadınlar başta olmak üzere her şeyin insanlar arasında ortak olduğunu iddia eden Bâbek el-Hürremî Mezdek tarafından kurulan bir dinî harekettir. Aşırı Şîîlerin tesiriyle gelişen İran kaynaklı ve Arap aleyhtarı çeşitli fırkalara da Hürremiyye denmektedir.
3. Gulât diye anılan aşırı Şîîlerden olan Beyân ibni Sem'ân'ın (v. 119/737) görüşlerini benimseyenlere Beyâniyye denmektedir. Onlar Hz. Ali'nin ilâh olduğunu, gaybı bildiğini ve savaşları bu güçle kazandığını. gök gürlemesinin onun sesi, şimşeğin onun gülümsemesi olduğunu iddia etmişlerdir. Bunlar Hz. Ali'deki ilâhlığın oğulları Hasan, Hüseyin ve Muhammed ibni'l-Hanefiyye'ye, daha sonra da Beyân ibni Sem'ân'a geçtiğini ileri sürmüşlerdir.
4. Muhtâr es-Sekafî (v. 67/687), önceleri Hz. Hüseyin'in intikamını almak üzere ayaklanmış, daha sonraları peygamber olduğunu iddia edecek kadar işi ileri götürmüştür.

ber olarak gönderildiğinin Allah Teâlâ tarafından da teyit edildiğini haber vermiştir.

> Allah Teâlâ Resûl-i Ekrem'in son peygamber olduğunu şöyle ifâde buyurmuştur:
>
> "Muhammed içinizden hiçbir erkeğin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Elçisi'dir ve **bütün peygamberlerin sonuncusudur.**"[1] Onun bütün insanlara peygamber olduğunu da şöyle belirtmiştir:
>
> "**Biz seni bütün insanlara elçi gönderdik.**"[2] "**Biz seni bütün insanlara bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik.** Fakat insanların çoğu bunu bilmiyor."[3]
>
> Resûl-i Ekrem Efendimiz de şöyle buyurmuştur:
>
> "Bir Peygamber sadece kendi kavmine gönderilirdi; **ben ise bütün insanlara gönderildim.**"[4]

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemden sonra peygamber gelmeyeceğini ve onun bütün insanlara peygamber gönderildiğini belirten âyet-i kerîmeyi herhangi bir yoruma (te'vile) tâbi tutmadan ve ona özel bir mâna vermeden zâhirine göre anlamak gerektiğinde bütün âlimler görüş birliği etmiştir. Yukarıdan beri sayılan bütün bu toplulukların şeksiz şüphesiz kâfir olduğunda hem İslâm âlimlerinin görüş birliği vardır hem de Kur'an ve Sünnet'e göre böyledir.

Âyet ve Hadislere Başka Mânâlar Verenler

Kâfir olduğunda İslâm âlimlerinin görüş birliği ettiği kimseler vardır. Kur'ân-ı Kerîm'de açıkça belirtilen bir âyetin başka mânası bulunduğunu söyleyerek onu tartışmaya açanlar kâfirdir.

> Bâtınîlerden ve câhil sûfîlerden bir kısmı bazı âyetlerin zâhirî mânalarından başka bir mânası daha bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Meselâ Kur'ân-ı Kerîm'de Nûh

1. Ahzâb 33/40.
2. Nisâ 4/79.
3. Sebe' 34/28.
4. Buhârî, Teyemmüm 1, nr. 335, Salât 56, nr. 438; Müslim, Mesâcid 3, nr. 521.

kavminden "Böylece günahları yüzünden suda boğuldular, ardından ateşe atıldılar."[1] diye söz edildiği hâlde, bazıları bu âyetin mânasının "Onlar muhabbet denizinde boğuldular ve muhabbet ateşiyle yakıldılar." demek olduğunu söylemişlerdir.[2]

Sahîh olduğunda ve te'vil edilmeden zâhirî mânasıyla anlaşılması gerektiğinde ittifak edilen bir hadise başka bir mâna vermeye çalışanlar da kâfirdir. Nitekim recm diye birşey olmadığını söyleyen Hâricîler kâfir sayılmıştır.[3]

İslâmiyet'ten başka bir dine inananı kâfir saydığımız gibi, **diğer dinlere inananları kâfir saymayanı veya bu konuda şüphesi ve tereddüdü bulunanı yahut onların dinlerinin de geçerli olduğunu** ileri sürenleri de kâfir kabul ederiz.

Çünkü bazı kimseler, mü'min olmak için Allah'ın varlığını ve birliğini inkâr etmemeyi yeterli sayma hatâsına düşmüşlerdir.

Diğer dinleri geçerli kabul eden kimse ben Müslümanım dese, İslâmiyet dışındaki bütün dinlerin geçersizliğini açıkça değil de içinden söylese, inandığının aksini ortaya koyduğu için kâfir sayılır.

Sahâbeyi Kâfir Sayan Kâfirdir!

Yine Ümmet-i Muhammed'in dalâlet içinde bulunduğunu, bütün sahâbîlerin kâfir olduğunu söyleyen herkesi kesinlikle kâfir sayarız. Râfızîlerden **Kümeyliyye** fırkası işte o kâfirlerden biridir. Zira onlar Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem dışındaki bütün Ümmet-i Muhammed'i ve hilâfet Hz. Ali'nin hakkıdır diye onu savunmadıkları için bütün sahâbîleri, öte yandan "Halîfe olmak benim hakkımdır!" diye hakkını aramadığı için de Hz. Ali'yi kâfir saymışlardır.

Kümeyliyye tarîkatı mensupları birkaç bakımdan küfre düşmüşlerdir.

Kümeyliyye, Kümeyl ibni Ziyâd el-Kûfî'nin (ö. 82/701) gö-

1. Nûh 71/25.
2. Aliyyü'l-Kârî, *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 520.
3. Zina eden bir Yahudi erkekle kadına Resûl-i Ekrem Efendimiz'in, kendi şeriatları gereğince recm cezâsı uygulamasıyla ilgili olay için bk. I, 571.

rüşlerini yansıtan bir tarikattır. Şîî hadis kitaplarında Hz. Ali'nin Kümeyl'e öğrettiği ileri sürülen duâlar yer almaktadır. Tenâsühe inanan bu tarikat, peygamberliğin de bir kimseden diğerine geçen bir nûr olduğunu ileri sürmüşlerdir. Onlara göre sahâbîler Hz. Ebû Bekir'e bîat ettikleri gün kâfir olmuşlardır.

Şöyle ki onlar İslâm şerîatını tamamen yok saymışlardır. Buna gerekçe olarak da İslâm dininin ve Kur'ân-ı Kerîm'in daha sonraki nesillere nakledilmeyişini göstermişlerdir. Zira onlara göre dini ve Kur'an'ı nakledecek olan sahâbe nesli (Hz. Ali'nin hakkını savunmadıkları için) kâfir olmuştur. İmâm Mâlik, kendisinden nakledilen iki görüşten birinde, "Sahâbenin kâfir olduğunu söyleyenler öldürülür" derken, doğrusunu Allah bilir ya, bunların kâfir olduğuna ve öldürülmeleri gerektiğine işaret etmiştir.

Kümeyliyye tarîkatı mensuplarının kâfir olduğunu gösteren delillerden biri de, onların Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme hakaret etmeleri ve şöyle demeleridir: Kendi vefâtından sonra Ali'nin (hakkını savunmak için muhâlifleriyle savaşmayacağından dolayı) kâfir olacağını, (kâfirin de halîfe olamayacağını) bile bile, onu kendi yerine halîfe tâyin etmiştir. Cenâb-ı Hak bu tarîkat mensuplarına lânet, resûlü Muhammed'e ve âile efradına da salâtü selâm eylesin.

Kâfirlerin Âdetlerini Benimseyenlerin Durumu

İslâm âlimlerinin, "Bunu kâfirden başkası yapmaz" dediği herbir işi yapan kimse, "Ben Müslümanım" dese bile, onu kâfir sayarız. Meselâ puta, Güneş'e, Ay'a, haça, ateşe secde eden, o dinlerin mensuplarıyla birlikte havraya ve kiliseye gidip gelen, onların dinî kıyafetlerini benimseyerek beline zünnar bağlayıp başının ortasını tıraş eden kimseleri,[1] İslâm âlimleri bunları sadece kâfir olanların yapacağında görüş birliği ettiği ve bunlar kâfirlerin alâmetleri olduğu için, yine tekrar edelim ki, bunları yapanlar Müslüman olduklarını söyleseler bile biz onları kâfir kabul ederiz.

1. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Müslümanları kâfirlere benzemekten şiddetle sakındırdığı için, çocukların usûlünce tıraş edilmesini tavsiye eder, onlar gibi başın bir kısmını tıraş edip bir kısmını bırakmayı doğru bulmazdı. Bir gün saçının bir kısmı tıraş edilmiş bir kısmı bırakılmış bir çocuk gördüğünde, yakınlarını böyle yapmaktan sakındırmış: "Ya hep tıraş edin ya hep bırakın!" buyurmuştu (Buhârî, Libâs 72, nr. 5920, 5921; Müslim, Libâs 113, nr. 2120; Ebû Dâvûd, Tereccül 14, nr. 4193-4195).

Müslümanlar; Allah Teâlâ'nın haram kıldığını bile bile adam öldürmeyi, içki içmeyi, zina etmeyi helâl sayanların da kâfir olduğunda görüş birliği etmişlerdir. Bunlara misâl olarak haramı helâl sayan Karmatîler ile müfrit mutasavvıfları gösterebiliriz.

> Daha önce de söylediğimiz gibi, bu müfrit mutasavvıflara mübâhiyye (ibâhiyye) denir; onların gönüllerinde ilâhî muhabbetin zerresi bulunmadığı hâlde, muhabbette son noktaya varanlardan ilâhî teklifin kalktığını, artık onların ibâdetinin tefekkür olduğunu iddia ederler. Onlar; namaza, oruca gerek bulunmadığını, yabancı kadınlarla birlikte olmakta bir sakınca bulunmadığını ileri sürerler.

Dinin Bir Esasını İnkâr Eden Kâfirdir

Dinin bir esasını, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin mütevâtir nakille kesin sûrette bilinen ve asırlardan beri üzerinde görüş birliği edilen bir fiilini yalanlayıp inkâr eden kimsenin kâfir olduğunu biz de tereddütsüz belirtiriz. Meselâ biri kalkıp da beş vakit namazın farz olduğunu veya rek'at ve secdelerinin sayısını inkâr etse ve: "Allah, Kitâb'ında bize namazı kısaca, özlü bir şekilde emretti, onun için ben namazın beş vakit ve bugün uygulandığı şekilde kılınacağını bilmiyorum; çünkü namazın böyle kılınacağına dâir Kur'an'da açık bir âyet yoktur; bu konuda Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden gelen haberler ise mütevâtir değil haber-i vâhiddir; haber-i vâhid de namazın bize farz kılındığını göstermez" dese, biz o kimsenin de kâfir olduğunu belirtiriz.

> Resûl-i Ekrem Efendimiz'in namaz konusundaki hadislerinin mütevâtir derecesinde kuvvetli olmadığını ileri sürenler, Kur'ân-ı Kerîm'in: "Peygamber size neyi emrettiyse ona uyun; neyi yasakladıysa ondan da kaçının"[1] ve: "Peygamber'in emrine aykırı hareket edenler, başlarına bir belâ gelmesinden veya elem verici bir azaba uğramaktan sakınsınlar."[2] şeklindeki buyruklarına kulak vermeleri hâlinde namazın haber-i vâhidle değil, mütevâtir

1. Haşr 59/7.
2. Nûr 24/63.

haberle farz kılındığını göreceklerdir. Allah Teâlâ'nın da: "Sana da, kendilerine gönderileni insanlara açıklaman, onların da üzerinde düşünmeleri için bu Kur'an'ı indirdik"[1] buyruğu ile, Resûl-i Ekrem'ine Kur'ân-ı Kerîm'i açıklama yetkisi verdiğini anlayacaklardır.

Namaz Hakkında Küfre Götüren Yorumlar

Müslümanlar; Hâricîlerden "Namaz sadece gündüzün iki ucunda (sabah ve akşam vakitlerinde) farz kılınmıştır (başka namaz yoktur)" diyenlerin kâfir olduğunda nasıl görüş birliği etmişlerse, Bâtınîlerden de[2] "Ferâiz (farzlar) sözü, sevilip kendilerine itâat edilmesi emredilen bazı kimselerin ismidir; habâis (çirkin işler) ve mehârim (haramlar) sözleri de kendilerinden uzak durulması emredilen bazı adamların ismidir" diyenlerin kâfir olduğunda da ittifak etmişlerdir.

Sûfîyyeden zâhid görünen bazı dinsizler de şöyle demiştir: "İbadet ve uzun süre devam eden mücâhede insanın nefsini mânevî kirlerden temizleyince, onların üzerinden ibâdet görevi düşer, bütün haramlar onlara mübâh olur ve dinî sorumluluklardan kurtulurlar."

Âlimler bunları söyleyenleri de ittifakla kâfir saymışlardır.

Mekke, Kâbe v.s. Hakkında Şüphe Uyandıranın Durumu

Bir kimse Mekke'yi, Kâbe'yi, Mescid-i Harâm'ı inkâr etse; yahut haccın şeklini inkâr etse de "Kur'an'da hac farz kılınmıştır; aynı şekilde namaz kılarken kıbleye yönelmek de farzdır; acaba bu farz, bugün namazda Kâbe'ye dönüldüğü gibi mi uygulanacaktır? Kur'an'da adları geçen Mekke, Kâbe ve Mescid-i Harâm bugün bildiğimiz yerler midir, yoksa onlar daha başka yerler midir? Onların bugün bildiğimiz yerler olduğunu Peygamber aleyhisselâm göstermiştir diyenler belki de yanılmışlardır." Bu sözleri söyleyen kimsenin bu yerleri iyi bildiği, uzun süre Müslümanlarla bir arada kaldığı biliniyorsa ve eğer o yeni Müslüman olmuş biri de değilse, onun kâfir olduğunda şüphe yoktur.

1. Nahl 16/44.
2. Bâtınîler; âyet ve hadislerin zâhirî mânalarını kabul etmeyen, bunların gerçek anlamlarını ancak Allah ile ilişki kurabilen mâsum imâmların bilebileceğini ileri süren aşırı fırkalardır.

Yeni Müslüman Olanın Şüphesi Nasıl Giderilir?

Şâyet bu sözleri söyleyen İslâmiyet'e yeni girmiş biriyse onun kâfir olduğu söylenemez. Fakat ona şöyle denir:

"Senin yapman gereken, henüz öğrenmediğin şeyleri diğer Müslümanlara sormaktır. Onların hepsi bunun böyle olduğunu kendilerinden öncekilerden duyup öğrendikleri için, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin zamanına kadar gitsen bile, onların arasında bu konuda farklı düşünen bir tane adam bulamazsın. Bunlar sana söylendiği gibidir. Sözü edilen o yer Mekke'dir; oradaki Beytullah denen ev Kâbe'dir. Orası hem Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin hem de diğer Müslümanların kendisine yönelip namaz kıldığı kıbledir. Haccı orada yapmışlardır, onun etrafında tavâf etmişlerdir. Hacıların orada yaptıkları fiiller, hac ibâdetini meydana getiren, Allah ve Resûlullah tarafından emredilen, Allah'ın Elçisi ve Müslümanlar tarafından yapılan fiillerdir."

> Müellif; hacıların orada yaptıkları fiiller (menâsik) derken, hacıların ihrâma girmeleri, Kâbe'yi tavâf etmeleri, orada sa'y yapmaları, Arafat'ta vakfeye durmaları, tıraş olmaları, şeytan taşlamaları gibi ibâdetleri kastetmektedir. Cenâb-ı Hakk'ın "Hacca gitmeye gücü yeten insanlara Beytullah'ı haccetmek Allah'ın bir emridir."[1] diye buyurduğu, Resûl-i Ekrem'in: "Ey insanlar! Allah size haccı farz kıldı. O hâlde haccediniz."[2] diye emrettiği ibâdet işte budur.

"Sözü edilen namaz, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin kıldığı namazdır. Resûlullah, namazı bilindiği şekliyle kılmak sûretiyle, Allah Teâlâ'nın da namazın öyle kılınmasını istediğini göstermiş ve hangi vakitlerde kılınacağını öğretmiştir. Ashâb-ı kirâm ve Müslümanlar bu ibâdetlerin nasıl yapılacağını Allah'ın Resûlü'nden öğrendikleri gibi, sen de öğrenmelisin. Bunları öğrendikten sonra da haccın nasıl yapılacağında, namazın nasıl kılınacağında artık bir şüphen kalmaz."

Bu ibâdetlerin nasıl yapılacağını Müslümanlarla görüşerek öğrendikten sonra bunlar hakkında şüpheye düşen veya bu ibâdetleri inkâr eden

1. Âl-i İmrân 3/97.
2. Müslim, Hac 412, nr. 1337.

kimse, âlimlerin görüş birliği ettiği üzere kâfir kabul edilir. Artık onun: "Ben bunları bilmiyorum" demesi bir mâzeret teşkil etmez ve onun bu sözü kabul görmez.

> Allah Teâlâ "Bilmiyorsanız bilenlere sorun."[1] âyet-i kerîmesiyle; Resûlullah Efendimiz de "İlim öğrenmek her Müslümana farzdır."[2], "Cehâletin ilâcı sormaktır."[3] hadîs-i şerîfleriyle bilinmesi farz ve zarurî olan bilgileri bilmek gerektiğine işaret buyurmuşlar ve "bilmiyorum" demenin mâzeret sayılamayacağını göstermişlerdir.

Bunları bilmemesi mümkün olmadığı hâlde, hâlâ "ben bilmiyorum" demenin, Allah'ı ve Resûlullah'ı açıkça olmasa bile, gizlice yalanlamaktan başka mânası yoktur.

Dini Bilmediğini İleri Sürmenin Anlamı

Bu durumda dini bilmediğini ileri sürmenin bir başka mânası daha vardır: Ümmet-i Muhammed Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin söz ve fiilleriyle Cenâb-ı Hakk'ın emrinin uygulanma şeklini gösterdiğinde görüş birliği etmişken, dini ve Kur'an'ı bize nakledenleri hatâ etmekle, yanılmakla suçlamak sûretiyle bütün bir şerîatten şüphe ettiğini de ortaya koymuş, böylece İslâm diniyle alâkasını büsbütün kesmiş olur. Bunları söyleyen kimse ise elbette kâfirdir.

Kur'an'ı İnkâr Etmenin Binbir Anlamı

Aynı şekilde Kur'ân-ı Kerîm'i veya onun bir harfini inkâr eden veya Kur'an'ın bir buyruğunu değiştiren yahut da ona bir şey ilâve eden de kâfirdir. Bâtıniyye ve İsmâîliyye fırkaları böyledir.[4] Aynı şekilde Kur'an'ın Peygamber Efendimiz için hüküm elde edecek bir kaynak olmadığını iddia eden,[5] Kur'an'da kimsenin çıkaracağı bir hüküm ve Resûl-i Ekrem'in pey-

1. Nahl 16/43; Enbiyâ 21/7.
2. İbni Mâce, Mukaddime 17, nr. 224.
3. Ebû Dâvûd, Tahâret 125, nr. 336.
4. Bâtıniyye ve İsmâîliyye fırkaları hakkında bilgi için bk. III, 477.
5. İsmâîliyye ve Bâtıniyye fırkalarına göre Kur'an'ın dışı önemli değildir, oradan hüküm çıkarılamaz. Hüküm içindeki derin mânalardan çıkarılır, onu da sadece imâmlar ve ehliyetli kimseler yapar.

gamber olduğunu gösteren bir mûcize bulunmadığını söyleyen de kâfirdir. Bunun örneği, her ikisi de Mu'tezile kelâmcısı olan Hişâm ibni Amr el-Füvatî (ö. 218/833 civarı) ve Muammer ibni Abbâd el-Basrî'dir (ö. 215/830). Bunlara göre Kur'ân-ı Kerîm Cenâb-ı Hakk'ın sözü değildir; Resûl-i Ekrem'in Kur'an'dan elde edeceği bir hüküm yoktur; ondan sevâp, cezâ (helâl, haram) çıkarılamaz. Bu sözleri sarfetmeleri dolayısıyla onların ve bu iddiaları tekrarlayanların kâfir olduğunda hiçbir şüphe yoktur.

Bu iki şahsın kâfir olduğunu gösteren başka sözleri de vardır: Onlara göre **Resûl-i Ekrem'in diğer mûcizeleri onun Peygamber olduğunu göstermez; göklerin ve yerin yaratılması da Allah'ın varlığım göstermez.** Onlar bu iddialarıyla hem âlimlerin icmâına ters düşmüşler, hem Peygamber Efendimiz'in delil olarak kullandığı bu tür mütevâtir nakle ters düşmüşler, hem de Kur'ân-ı Kerîm'in Cenâb-ı Hakk'ın varlığına delil olarak gösterdiği âyetlere ters düşmüşlerdir.

> Kur'ân-ı Kerîm'de bulunan "Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün birbirini takip edişinde akıl sahipleri için birçok deliller vardır."[1] şeklindeki âyetler akıl sahiplerini ibret almaya dâvet ettiği hâlde, ne yazık ki bazı kimseler bunlardan gerekli dersi çıkaramamıştır.

Bir kimse Kur'ân-ı Kerîm'de bulunan (kıyâmetin ve meleklerin varlığı gibi) bir konuyu inkâr etse; bilmediği veya İslâmiyet'e yeni girdiği için değil de, inkâr ettiği meselenin insanların elindeki ve Müslümanların okuyup durduğu Kur'an'daki bir mesele olduğunu bile bile inkâr etse; inkârına gerekçe olarak da Kur'ân-ı Kerîm'in güvenilir bir şekilde nakledilmediğine inandığını, bu konuda kendisine sağlam bir bilgi gelmediğini veya Kur'an'ı nakledenlerin yanılmış olabileceğini düşündüğünü söylese; biz de o kimseyi daha önce de söylediğimiz gibi, hem âlimlerin bu konudaki görüş birliğine hem de Kur'ân-ı Kerîm'in mütevâtir bir nakille geldiği gerçeğine ters düştüğü için kâfir olmakla suçlarız. Çünkü o hem Kur'ân-ı Kerîm'i, hem de Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemi yalanlamakta, ileri sürdüğü gerekçelerle de asıl maksadını gizlemektedir.

1. Âl-i İmrân 3/190.

Âhireti İnkâr Eden Kâfirdir!

Cennet ya da Cehennem diye bir şey olmadığını söyleyen, öldükten sonra dirilmeye inanmayan veya insanların hesaba çekilmesi hâdisesini yahut kıyâmeti inkâr eden kimse de İslâm âlimlerinin görüş birliği ile kâfirdir; çünkü bu konuların varlığı Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs-i şerîflerle bildirilmiş ve onlar inkâr edilmesine imkân bulunmayan (mütevâtir) bir yolla sağlam bir şekilde geldiğinde İslâm âlimleri görüş birliği etmiştir.

> Ehl-i Sünnet âlimleri Cennet ve Cehennem'in hâlen yaratılmış olduğunu kabul etmiş, Mu'tezile mensupları da onların ileride yaratılacağını ileri sürmüşlerdir. Öte yandan "Ve sûra üfürülür. O anda onlar kabirlerinden çıkmış, Rablerine doğru koşmaktadırlar"[1] gibi âyetler, öldükten sonra dirilmeyi ifâde ettiği, mahşerin varlığını gösterdiği, "Kıyâmet gününde Biz adâlet terazilerini kuracağız."[2] gibi âyetler hesabın gerçek olduğunu belirttiği hâlde, ne yazık ki bunları kabul etmeyen bahtsızlar olagelmiştir. Konumuzla ilgili pekçok hadîs-i şerîften birini burada nakledelim: Hz. Âişe'nin haber verdiğine göre bir adam Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin huzûruna gelip oturdu ve:
>
> "Yâ Resûlallah! Benim iki kölem var; bana yalan söylüyor, ihânet ediyor, emirlerime karşı geliyorlar; ben de onlara sövüp sayıyor, dayak atıyorum; onlarla benim durumum nedir?" diye sordu. Resûl-i Ekrem Efendimiz şöyle buyurdu:
>
> "Kıyâmet gününde onların sana olan ihânetleri, karşı gelmeleri, yalan söylemeleri ile senin onlara verdiğin cezâ hesap edilecek; eğer onlara verdiğin cezâ onların suçları kadarsa, karşılıklı olarak bir alıp vereceğiniz yoktur. Eğer senin onlara verdiğin cezâ onların suçundan daha az ise, senin onlardan alacağın var demektir. Şâyet onlara verdiğin cezâ hak ettiklerinden daha faz-

1. Yâsîn 36/51; Meryem 19/85, 86.
2. Enbiyâ 21/47.

laysa, o fazlalık kısas yoluyla senden alınacaktır." Bunun üzerine adam bir köşeye çekildi, hıçkırarak ağlamaya başladı. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ona: "Sen 'Kıyâmet gününde Biz adâlet terazilerini kuracağız' âyetini[1] okumuyor musun?" buyurdu. O zaman adam:

"Vallahi Yâ Resûlallah! Anlaşılan benim için de onlar için de hayırlı olan, kendilerinden ayrılmaktır. Şâhit olun ki, ben onların hepsini azat ediyorum." dedi.[2]

Bütün bunların varlığını kabul eden; ancak Cennet, Cehennem, öldükten sonra dirilme, Mahşer ve hesaba çekilme gibi hususların ilk akla gelen mânalarından başka anlamları bulunduğunu; bunların bedenin değil rûhun lezzet alması veya azap görmesi gibi bâtınî mânaları olduğunu iddia edenler de kâfirdir. Nitekim Hıristiyanlardan bir kısmı, filozoflar (felâsife), Bâtınîler, mutasavvıf görünen zındıklar kıyâmetin ölmek veya tamamen yok olmak anlamına geldiğini, kâinâtın şeklinin büsbütün değişerek ortadan kalkması demek olduğunu söylemişlerdir.

"On iki mâsum imâm peygamberlerden daha üstündür!" diyen aşırı Şiîlerin kesinlikle kâfir olduğunu belirtiriz.

Şîa, Hz. Ali ile onun soyundan gelen on iki kişiyi imâm sayar, imâmetin ve hilâfetin onların hakkı olduğunu kabul eder. Şîa'nın aşırı kollarından olan **Nusayrîler; Hz. Ali'yi ilâh, on iki imâmı da peygamberlerden üstün kabul ederler.** Onların Kelime-i Şehâdet'i şöyledir: "Ben şehâdet ederim ki Ali bin Ebî Tâlib'den başka ilâh, Muhammed Mahmûd'dan başka hicâb, Selmân-ı Fârisî'den başka bâb yoktur."[3]

Şunları İnkâr Eden Kâfir Sayılmaz

Bir kimse tevâtür yoluyla bilinen târihî olayları, Peygamber Efendimiz'in hayatıyla ilgili bazı hâdiseleri ve şehirleri inkâr etse,[4] bunlar dini

1. Enbiyâ 21/47.
2. Tirmizî, Tefsîr 21/2, nr. 3165; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, VI, 280.
3. Nusayrîlik için bk. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXIII, 270-274.
4. Meselâ Peygamber Efendimiz, ilk Müslümanlardan olan Ammâr ibni Yâsir'in Müslümanlar tarafından öldürüleceğini haber vermiş, o da Sıffîn Savaşı'nda katledilmişti; bir kimse bunu ve Horasan diye bir bölgenin olduğunu inkâr etse kâfir olmaz.

ve dinin esaslarından birini inkâr etmek anlamına gelmez; meselâ Tebük Gazvesi'nin[1] ve Mü'te Savaşı'nın[2] olmadığını söylese veya Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in varlığını yok saysa[3] yahut Hz. Osmân'ın şehid edildiğini, Hz. Ali'nin halîfelik yaptığını kabul etmese, nakil yoluyla kesin sûrette bilinen böyle şeyleri inkâr etmek dini inkâr etmek anlamına gelmeyeceği için, bunları inkâr edenin kâfir olduğu söylenemez. Aynı şekilde Mu'tezile kelâmcıları olan Hişâm ibni Amr el-Füvatî ve Muammer ibni Abbâd el-Basrî adlı şahısların,[4] Cemel Vak'ası'nı inkâr etmeleri, Hz. Ali'nin muhâlifleriyle savaşmadığını ileri sürmeleri insanı dinden çıkarmaz; bunlar yalan söyleyip iftirâ etmekten öteye geçmez.

Mütevâtir Haberi Reddeden ve İcmâa Karşı Olanın Durumu

Bununla beraber bir kimse mütevâtir yolla gelen haberleri ve olayları nakledenleri suçlarsa ve bütün Müslümanları yanılmakla ithâm ederse, bu tavrının dini yok sayma anlamına geldiği gerekçesiyle kendisini kâfir olmakla suçlarız.

Cenâb-ı Hak'tan ve Resûlullah Efendimiz'den bize mütevâtir yolla gelmeyen, ama İslâm âlimleri tarafından üzerinde görüş birliği edilen konuları inkâr edene gelince; bu konuda görüş bildiren fakihler ile konu üzerinde görüş bildiren âlimlerin çoğuna göre, üzerinde ittifak edilen ve sıhhat şartlarını taşıyan bir icmâa muhâlefet eden kâfir sayılır.

Bu görüşte olanların âyet ve hadisten delilleri vardır. Âyetten delilleri şudur:

﴿وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ، وَسَآءَتْ مَصِيرًا﴾

1. Tebük Gazvesi hakkında bilgi için bk. I, 603.
2. Mûte Savaşı hakkında bilgi için bk. II, 191.
3. Bazı âlimler Hz Ebû Bekir'i inkâr etmenin, "Hani kâfirler onu yurdundan çıkardıklarında, iki kişiden biri olarak mağarada iken yanındaki arkadaşına: 'Üzülme! Allah bizimle beraberdir' diyordu." (Tevbe 9/40) âyetini inkâr etmek demek olduğunu, âyette geçen "arkadaşın" Hz Ebû Bekir olduğunda İslâm ulemâsının ittifak ettiğini, dolayısıyla Hz Ebû Bekir'in varlığını inkâr edenin kâfir olacağını söylemişlerse de, âyet-i kerîmede Hz Ebû Bekir'in adı açıkça zikredilmediği için onu inkâr edenin kâfir sayılamayacağını ifâde etmişlerdir.
4. Bu iki şahıs hakkında bilgi için bk. III, 491.

"Doğru yol kendisine besbelli olduktan sonra Peygamber'e karşı çıkan ve mü'minlerin yolundan başka bir yol tutan kimseyi bu kötü tercihiyle başbaşa bırakır ve onu Cehennem'e sokarız. Cehennem ise varılacak ne kötü bir yerdir!"[1]

Hadisten delilleri de şudur:

«مَنْ خَالَفَ الْجَمَاعَةَ قِيدَ شِبْرٍ، فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَةَ الْإِسْلَامِ مِنْ عُنُقِهِ» "İslâm cemaatinden bir karış da olsa ayrılan kimse, boynundaki İslâm bağını çözmüş demektir."[2]

Fıkıh bilginleri, İslâm âlimlerinin görüş birliği ettiği şeye (icmâa) aykırı davranan kimsenin kâfir olduğu konusunda da icmâ bulunduğunu söylemişlerdir.

Bâzı usûl-i fıkıhçılar da, sadece âlimlerin naklettiği icmâa aykırı davrananları kesin sûrette kâfir sayıp saymama konusunda sükût etmeyi tercih etmişlerdir.

Yine bazı âlimler, teemmül ve tefekkür yoluyla hâsıl olan icmâa karşı çıkanları kâfir saymada tereddüd göstermişler, fakat son derece açık olan icmâa karşı çıkanları kâfir saymışlardır. Meselâ Mu'tezile'den Nazzâm'ı (v. 231/845), icmâı delil olarak kabul etmediği için kâfir saymışlardır;[3] çünkü o bu tavrıyla birçok meseleyi icmâ ile çözmüş olan Selef ulemâsının vardığı sonuçlara karşı çıkmış, dinin dört delilinden biri olan icmâı da tamamen reddetmiştir.

İnsanı Kâfir Yapan Şeyler

Kādî Ebû Bekir el-Bâkıllânî[4] (v. 403/1013) şöyle demiştir:

"Bana göre Allah'ı inkâr etmek, O'nun varlığını bilmemektir; Allah'a îmân ise O'nun varlığını bilmektir. Hiç kimse bir sözünden, inancını yansıtan bir görüşünden dolayı kâfir sayılmaz; şâyet söylediği söz, ortaya koyduğu görüş Allah'ı bilmemek ve O'nun varlığını inkâr etmek yönündeyse, o zaman o şahsın kâfir olduğu kabul edilir."

1. Nisâ 4/115.
2. Ebû Dâvûd, Sünnet, 27, nr. 4758; Tirmizî, Emsâl 3, nr. 2863.
3. Nazzâm, Mu'tezile'nin Basra kolunun önde gelen kelâmcısıdır. Halîfe Me'mûn'un dâveti üzerine Bağdat'a gitmiş, görüşleriyle oradaki Mu'tezile ileri gelenlerini etkilemiştir. Mu'tezile'nin, onun adıyla anılan Nazzâmiyye kolu ve yazdığı pekçok eseri vardır.
4. Ebû Bekir Muhammed ibni Tayyib el-Bâkıllânî hakkında bilgi için bk. I, 420.

"Eğer bir kimse, Allah'ın Kitâb'ında, Resûlullah'ın sünnetinde açıkça belirttiği bir şeye veya Müslümanların icmâ ettiği bir konuya sözüyle veya davranışıyla karşı çıkıp isyân ederse ve o yaptığı şey kâfirden başkasının yapmayacağı bir şey ise ve öyle olduğuna dâir bir de delil varsa, o zaman o şahıs kâfir kabul edilir. Yoksa kişi, sözü veya davranışı dolayısıyla değil, Cenâb-ı Hakk'ı bilmemesi yüzünden yaptığı bir şeyden dolayı kâfir sayılır."

"İnsan sadece üç şeyden dolayı kâfir olur:

Birincisi Allah Teâlâ'yı bilmemek.

İkincisi Allah'ın ve Resûlullah'ın 'Bunu kâfirden başkası yapmaz' dediği bir şeyi veya Müslümanların kâfirden başkasının yapmayacağını kabul ettiği bir işi yapmak. Meselâ putlara secde etmek veya beline zünnâr[1] takarak Yahudi ve Hıristiyanlarla birlikte onların bayramlarında kiliseye gitmek.

Üçüncüsü de Allah Teâlâ'yı bilenin kesinlikle söylemeyeceği ve yapmayacağı bir şeyi söylemek ve yapmak."

> Meselâ bir farzı inkâr etmek, Kur'ân-ı Kerîm'i pisliğe atmak insanı kâfir yapan şeylerdendir.

Kâdî Ebû Bekir el-Bâkıllânî sözüne devamla şöyle demiştir:

"Allah Teâlâ'yı bilenin kesinlikle söylemeyeceği ve yapmayacağı bir şeyi söylemek ve yapmak Allah'ı bilmemek anlamında değilse bile, o söz ve davranış, kişinin kâfir olduğunu ve dinden çıktığını gösteren işaretlerdir."

Allah'ın Sıfatlarından Birini Reddeden Kâfir Olur mu?

Bir kimse Cenâb-ı Hakk'ın zâtî sıfatlarından birinin O'nda bulunmadığını ileri sürse[2] ve meselâ "Allah âlim değildir, kudret sahibi değildir, O'nun irâdesi yoktur, O konuşmaz!" gibi bir şey söylemek sûretiyle O'nda mutlaka bulunması gereken bir sıfatı reddetse; (Mâlikî mezhebine mensup) âlimlerimiz Allah Teâlâ'nın zâtî ve sübûtî sıfatlarından birini reddeden kimsenin kâfir olduğunda görüş birliği (icmâ) etmişlerdir.

1. Zünnâr, keşişlerin bellerine bağladıkları kıldan yapılma, ucunda haç bulunan uzun kuşak.
2. Hayat, ilim, semî', basar, irâde, kudret ve kelâm gibi sıfatların Allah Teâlâ da bulunmadığını iddia etse.

> Müellifin sözünü ettiği bu sıfatlar, Allah Teâlâ'nın Kur'ân-ı Kerîm'de Kendisinde bulunduğunu belirttiği sıfatlardır. Bu sıfatlardan birini inkâr eden kimse, Kur'ân-ı Kerîm'in o âyetini inkâr etmiş olacağı için kâfir sayılır.

Mâlikî fakihi Sahnûn'un (v. 240/854) "Bir kimse Allah'ın kelâm sıfatı yoktur (O konuşmaz) dese, elbette kâfir olur" sözü de bu anlamdadır.[1] Hâlbuki Sahnûn'un, nasları te'vil eden kimseleri kâfir saymadığı bilinmektedir.

> Ünlü Mâlikî fakihi Sahnûn; nasları te'vil edenleri ve bunların başında gelen Mu'tezile'yi bile kâfir olmakla suçlamamıştır. Hâlbuki Mu'tezile; "Allah, Mûsâ ile bizzat kelâmıyla konuştu."[2] âyet-i kerîmesini başka türlü yorumlamış, O'nun Hz. Mûsâ ile doğrudan konuşmadığını, kelâmı ağaçta yarattığını ve Hz. Mûsâ ile ağaç vasıtasıyla konuştuğunu iddia etmişti ve yine onlar kelâmın harflerden ve seslerden meydana geldiğini söyleyerek Kur'ân-ı Kerîm'in de mahlûk olduğunu söylemişlerdi.

Cenâb-ı Hakk'ın yukarıda zikredilen sıfatlarından birini bilmeyip inkâr eden kimse hakkında âlimler ihtilâf etmiş, bir kısmı böyle bir insanın kâfir olduğunu söylemiştir. Müfessir ve Şâfiî âlimi İbn Cerîr et-Taberî[3] (v. 310/922), Allah ona rahmet eylesin ve daha başka âlimler böyle birini kâfir kabul etmişlerdir. Ebü'l-Hasan el-Eş'arî de (v. 324/935) bir defasında bu görüşe katılmış, bir defasında da bu konuda susmayı tercih etmiştir.

Bazı âlimler ise Cenâb-ı Hakk'ın sıfatlarından birini bilmeyip inkâr eden kimsenin îmân sınırından dışarı çıkmayacağını söylemiş, Ebü'l-Hasan el-Eş'arî de ilk görüşünden vaz geçip bu görüşü benimsemiş ve gerekçesini şöyle açıklamıştır:

"Allah Teâlâ'nın zâtî sıfatlarından birini bilmeyeni kâfir saymayız; çünkü o, bu sıfatın Cenâb-ı Hak'ta bulunmamasını kesin bir inanç olarak benimsememiş, bilgisizliği dolayısıyla öyle söylemiştir. Zâten o İslâmiyet'i

1. Hâlbuki Allah Teâlâ "Müşriklerden biri senden sığınma hakkı isterse, Allah'ın kelâmını dinlemesi için ona bu hakkı ver." (Tevbe 9/6) buyurmaktadır.
2. Nisâ 4/164.
3. İbni Cerîr et-Taberî hakkında bilgi için bk. I, 222.

de din olarak kabul etmektedir. Biz, kendi sözünün hak olduğuna inanan kimseyi kâfir kabul ederiz."

Siyah Câriye Hadisi

Allah Teâlâ'nın zâtî sıfatlarından birini bilmeyenin kâfir sayılmayacağını söyleyen âlimler, bu kanaatlerine delil olarak "siyah câriye" hadisini göstermişlerdir. Zira Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem o câriyenin mü'min olup olmadığını anlamak için Allah'ın birliğine (tevhîde) inanıp inanmadığına bakmış ve câriyenin "Allah göktedir" demesini, onu mü'min saymak için yeterli görmüştür.

> Bu konudaki hadislerden biri şöyledir: Ashâb-ı kirâmdan Muâviye bin Hakem es-Sülemî radıyallahu anh anlatıyor: Bir câriyem vardı; Uhud ve Cevvâniye taraflarında koyunlarımı güderdi. Bir gün onun yanına gittiğimde, koyunlardan birini kurda kaptırdığını gördüm. Ben de bir insanım, herkes gibi ben de üzülürüm. Câriyeye müthiş bir tokat attım. Sonra kalkıp Resûl-i Ekrem'in yanma gittim. Peygamber Efendimiz bu yaptığımı bana çok gördü. Ben de:
>
> "Ey Allah'ın Elçisi! Onu âzat edip hürriyetine kavuşturayım mı?" diye sordum. Câriyenin Müslüman olup olmadığını anlamak isteyen Fahr-i Âlem Efendimiz:
>
> "Hele onu bana bir getir!" buyurdu. Câriyeyi alıp yanına götürdüğümde ona:
>
> "Allah nerede?" diye sordu. Câriye:
>
> "Gökte!" dedi.
>
> "Peki, ben kimim?" deyince de:
>
> "Sen Allah'ın peygamberisin" cevabını verdi. O zaman Resûl-i Ekrem bana döndü ve:
>
> "Onu âzat et! Çünkü o Allah'a inanmış bir kadındır" buyurdu.[1]

1. Müslim, Mesâcid 33, nr. 537; Ebû Dâvûd, Salât 166, 167, nr. 930, Eymân 16, nr. 3282; Nesâî, Sehv 20, nr.1217.

Benzeri bir olayı da ashâb-ı kirâmdan Şerîd ibni Süveyd anlatmıştır. Buna göre, annesi ona kendi adına mü'min bir köle azad etmesini vasiyet etmişti. Şerîd, Peygamber Efendimize gelerek: "Yâ Resûlallah! Annem bana kendi adına mü'min bir köle azad etmemi vasiyet etti. Benim ise Nûbeli siyah bir câriyem var" dedi. Fahr-i Cihân Efendimiz de câriyesinin mü'min olup olmadığını anlamak için onu yanına getirmesini istedi. Olayın devâmı bir önceki hadîs-i şerîfte nakledildiği gibidir.[1]

Allah'ın Elinden Kurtulacağını Zanneden Adam

Allah Teâlâ'nın zâtî sıfatlarından birini bilmeyenin kâfir sayılmayacağını söyleyen âlimlerin, bu kanaatlerine delil olarak zikrettikleri hadîs-i şerîflerden biri de: "Şâyet Allah beni yakalayıp hesaba çekerse, bana ağır cezâ verir", diğer bir rivâyette: "Belki Allah'ın elinden kurtulurum" diyen kimsenin sözleridir ki, bu hadisin sonunda, o kimsenin Cenâb-ı Hakk'ın kudretini bilmediği hâlde, Allah Teâlâ'nın o adamı bağışladığı belirtilmektedir.

Allah Teâlâ'nın elinden kurtulabileceğini zanneden, O'nun ilmi ve kudreti hakkında yeterli bilgisi olmayan kimsenin kâfir sayılmayıp sonuç itibâriyle bağışlanmasıyla ilgili olarak Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

"Vaktiyle çok zengin bir adam öleceğini anlayınca çocuklarını başına topladı. Onlara:

"Yavrularım!" dedi. "Söyleyin bakalım, ben size karşı nasıl bir babaydım?" Çocukları:

"Sen babaların en iyisiydin" dediler. Adam:

"Öyleyse size bir vasiyetim var; ya bu vasiyetimi tutarsınız veya sizi mirasımdan mahrum ederim" dedi. Çocukları:

1. Ebû Dâvûd, Eymân 16, nr. 3283.

"Vasiyetini elbette yerine getiririz" dediler. Adam şunları söyledi:

"**Ben hayatımda hiç iyilik yapmadım.** Eğer Allah beni hesaba çekecek olursa, en ağır cezâyı bana vereceğini biliyorum. İşte bu sebeple **öldüğüm zaman cesedimi yakınız.** Sonra benden geriye kalan parçaları iyice ezip kül hâline getiriniz. Rüzgârlı bir günde külümü savurunuz. Belki o zaman Allah'ın azabından kurtulabilirim." Çocukları ona, dediklerini aynen yapacaklarına söz verdiler ve sözlerini tuttular. Allah Teâlâ yeryüzüne:

"O adama ait senin üzerinde ne varsa hepsini bir araya getir" diye emretti. Yeryüzü bu emri derhal yerine getirdi. Allah Teâlâ da o adama yeniden can verdi ve:

"Söyle bakalım, neden böyle davrandın?" diye sordu. Adam:

"Senin azabından korktuğum için öyle yaptım, yâ Rabbî!" dedi. Cenâb-ı Hak da onu azabından korktuğu için bağışladı."[1] Hadîs-i şerîf, o adamın Cenâb-ı Hakk'ın kudret elinin nelere kādir olduğunu bilmemesine rağmen yine de O'na îman ettiği için bağışlandığını göstermektedir.

Cenâb-ı Hakk'ın sıfatlarını bilmemenin insanı kâfir yapmayacağı görüşünde olan İslâm âlimleri şöyle demişlerdir: İnsanların çoğuna "Cenâb-ı Hakk'ın sıfatları" sorulsa ve onlardan bu konuda bildiklerini söylemeleri istense, bunu pek az insanın bildiği görülecektir.

Buna karşılık **Cenâb-ı Hakk'ın sıfatlarından birini bile bilmeyenin kâfir sayılacağı görüşünde olan âlimler**, Cenâb-ı Hakk'ın elinden kurtulabileceğini düşünen adam hadîs-i şerîfini birkaç şekilde açıklamışlardır:

* Hadîs-i şerîfteki "Şâyet Allah beni yakalayıp hesaba çekerse" ifâdesine, "yakalayabilirse, buna gücü yeterse (ka-de-ra)" anlamı değil, "yakalamayı takdir ederse (kad-de-ra)" mânası vermişlerdir. Buna göre o

1. Buhârî, Enbiyâ 54, nr. 3481, Tevhîd 35, nr. 7506, 7508; Müslim, Tevbe 27, nr. 2757; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, IV, 447; V, 3-5.

adamın, Cenâb-ı Hakk'ın kendisini yeniden diriltmeye gücünün yeteceğinden şüphesi yoktur; onun şüphesi, belki de onların dininde bulunmayan ve sadece din yoluyla öğrenilen "öldükten sonra yeniden dirilme" hâdisesindedir. Şâyet onların dininde öldükten sonra dirilme inancı olsaydı, o da bunu inkâr etseydi, o zaman kâfir olurdu. Dinin bildirmediği bir konuda aklın olur veya olmaz demesi hiçbir şeyi değiştirmez.

* "Ka-de-ra" kelimesi "darda bıraktı" mânasına da gelir.

> Yûnus aleyhisselâmdan söz eden âyet-i kerîmede bu anlamda şöyle buyurulmaktadır: "Zünnûn'u da hatırla! Hani o, kavmine öfkelenip gitmiş; Bizim kendisini **darda bırakmayacağımızı** zannetmişti."[1]

Esasen o adam çocuklarından kendisini yakmalarını, külünü savurmalarını istemekle kendisini zorda bırakmıştır. Çok günah işleyen nefsine duyduğu öfke ve isyândan dolayı kendisini cezâlandırmıştır.

> Veya dünyada kendini cezâlandırmakla âhiret azabından kurtulacağım zannetmiştir.

* Şöyle de bir açıklama yapılmıştır: Kendisinin yakılmasını isteyen adam, böyle bir istekte bulunduğu zaman aklı başında değildi; içine düştüğü aşırı üzüntü ve ümitsizlik yüzünden sözünün ne anlama geldiğini bilmiyordu. Hissettiği korku aklını başından almıştı. İşte bu sebeple o kimse söylediklerinden dolayı sorumlu tutulmaz.

> Aşırı sevincinden dolayı Cenâb-ı Hakk'a: "Sen benim kulumsun, ben de Senin Rabbinim" diyen kimse de aynı şekilde bu hatâlı sözünden dolayı sorumlu tutulmamıştı. Resûl-i Ekrem Efendimiz şöyle buyurmuştu:
>
> "Herhangi birinizin tövbe etmesinden dolayı Allah Teâlâ'nın duyduğu hoşnutluk, ıssız çölde giderken üzerindeki yiyecek ve içeceğiyle birlikte devesini elinden kaçıran, arayıp taramaları sonuç vermeyince, deveyi bulma ümidini büsbütün kaybederek bir ağacın gölgesine uzanıp yatan, derken yanına devesinin geldiğini görünce onun yularına yapışan ve aşırı sevincinden dolayı ne

1. Enbiyâ 21/87.

söylediğini bilmeyerek: 'Allahım! Sen benim kulumsun; ben de senin rabbinim' diyen kimsenin sevincinden çok daha fazladır."[1]

* Bir başka yorum da şöyledir: Yakılmasını isteyen adam, iki peygamber arasında hak dine dâvetin kesintiye uğradığı bir zamanda (fetret devrinde) yaşamıştı. Peygamber dâveti kendisine ulaşmayan bir devirde yaşayan kimsenin, sadece Allah'ın varlığını ve birliğini bilmesi, kendini kurtarmak için yeterlidir.

* Bir açıklama da şöyledir: Yakılmasını isteyen adamın sözü, Arapların görünüşte şüphe içeren, fakat esasen kesinlik ifâde eden mecazlarından biridir. İnsanın bildiği şeyi bilmez gibi göründüğü bu ifâde tarzına "tecâhül-i ârif" denir ve bunun Arapların dilinde pekçok örneği vardır. Meselâ Allah Teâlâ'nın Hz. Mûsâ ile kardeşini Firavun'a gönderirken ﴿فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى﴾ "Ona yumuşak bir üslûpla hitap edin; belki, düşünür veya azabımdan korkar."[2] buyurması böyledir.[3] Cenâb-ı Hakk'ın kâfirlere olan şu hitâbı da tecâhül-i ârife misâldir: ﴿وَإِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَى هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾ "Ya biz, ya da siz; ikimizden biri doğru yolda, diğeri ise apaçık bir sapıklıktadır."[4]

Allah'ın Sıfatını İnkâr Etmek

Biri çıkıpta, Mu'tezile mezhebine uygun olarak, Allah Teâlâ'yı zâtî vasıflarıyla anıp sıfatını inkâr etse, meselâ Cenâb-ı Hak âlimdir, ama ilmi yoktur; mütekellimdir, ama kelâm sıfatı yoktur dese; (aynı şekilde bunlara daha başka sıfatları da ilâve ederek meselâ "Kâdirdir, ama kudreti yoktur; mürîddir, ama irâde sıfatı yoktur" dese) bu kimse "vasfı inkâr etmek, sıfatı inkâr etmektir" diyenlere göre kâfir sayılır. Çünkü o, "Cenâb-ı Hakk'ın ilmi yoktur" deyince âlimlik özelliğinin de bulunmadığını söylemiş olmaktadır; zira ilmi olana âlim denir. Böyle birini kâfir sayanlar, onun Mu'tezile görüşünü benimsediğini kabul etmiş olurlar.

Müşebbihe ve Kaderiyye gibi te'vilci fırkaların durumu da böyledir.

1. Müslim, Tevbe 7, nr. 2747.
2. Tâhâ 20/44.
3. Allah Teâlâ, Firavun'un "düşünmeyeceğini ve azabından korkmayacağını bildiği hâlde" ona yumuşak bir üslûpla hitap edilmesini istemesi tecâhül-i ârifdir.
4. Sebe' 34/24.

Te'vilci Fırkaları Kâfir Saymayanlar

Bu fırkalara mensup olanları kendi sözleri ve mezheplerinin görüşleri dolayısıyla eleştirmeyenler, onları kâfir saymayıp şöyle dediler:

"Bu fırkaların mensupları sözlerinin ne anlama geldiği üzerinde düşünselerdi, Ehl-i Sünnet mensuplarına şöyle derlerdi: Biz 'Allah Âlim değildir' demiyoruz. Bizim sözümüze bakarak çıkardığınız sonuçtan biz de kaçınırız. Biz de sizin gibi o sözlerin insanı inkâra götüreceği kanâatindeyiz. Mu'tezile mezhebimizin esas ve kaideleri dikkate alınınca, bizim sözlerimizden sizin elde ettiğiniz sonuç çıkmaz." İşte bu görüş açısı sebebiyle bazı âlimlerimiz, Ehl-i Sünnet yolundan ayrılan te'vilci fırkaları kâfir saymamışlardır.

Te'vilci fırkaların sözlerine değer verenlerle vermeyenler, onları kâfir sayıp saymama konusunda farklı sonuçlara varmışlardır. Bizim bu konudaki açıklamalarımızı anladığın zaman, insanların onları kâfir sayıp saymama hususunda neden ihtilâf ettiklerini de anlayacaksın.

Ashâb ve Tâbiîn, Te'vilci Fırkaları Kâfir Saymamıştır

Doğru olan görüş, te'vilci fırkaları kâfir saymamak, onların hüsrân içinde olduklarını söylememektir. Onları Müslüman kabul etmeli; kendilerine İslâm'ın kısas, mîras, evlenme, diyet gibi hükümleri uygulanmalı, cenâze namazları kılınmalı ve onları Müslüman mezarlığına defnetmelidir. Bununla beraber bu fırkaları bid'atlarından vazgeçirmek için te'dîb etmek, hapsetmek gibi cezâlarla cezâlandırmalı, onlarla birlikte oturup sohbet etmemek sûretiyle kendilerine aşağılayıcı bir tavır takınmalıdır.

Ashâb ve tâbiîn gibi Selef âlimlerinin onlara karşı tutumu böyleydi. Kaderiyye'den, Hâricîlerden ve Mu'tezile'den bu gibi yanlış sözleri söyleyen ve bu tür bozuk inançlara kapılan kimseler, sahâbe ve tâbiîn zamanında ortaya çıkmış yayılmıştı. Fakat ashâb-ı kirâm da, tâbiîn de onları Müslüman kabristanından başka bir yere defnetmek gerektiğini söylemediler; kendilerini mîras hakkından mahrûm etmediler; sadece onlara tavır koydular ve kendileriyle konuşup görüşmediler; onları suçlarının derecesine göre döverek, sürgün ederek ve katlederek cezâlandırdılar. Çünkü ehl-i kıbleyi reddetmeyen Ehl-i Sünnet âlimleri onları kâfir saymadılar, ancak onları fâsık, dalâlet ehli, âsî ve büyük günah işleyen kimse diye ni-

telediler. Bunun yanında onları kâfir sayan, öldürülmeleri gerektiğini savunanlar da olmuştur. Doğru yolu gösteren sadece Allah'tır.

Mâlikî âlimlerinden Kādî Ebû Bekir el-Bâkıllânî[1] (v. 403/1013) şöyle demiştir:

"Allah Teâlâ'nın itâatkâr kullarını mükâfatlandırması **(va'd)**, âsî kullarını cezâlandırması **(vaîd)**, Cenâb-ı Hakk'ın âhirette görülmesi **(rü'yetullah)**, Kur'an'ın mahlûk olup olmadığı **(halku'l-Kur'ân)**, kulun kendi fiilinin hâlıkı olup olmadığı **(halku'l-ef'âl)**, arazların devamlı olup olmadığı **(bekāü'l-a'râz)** ve kulun ihtiyârî fiillerinin meydana gelmesinde Allah'ın bir tesirinin bulunup bulunmadığı **(tevellüd)** gibi hassas meseleleri diğer konularla kıyaslayınca, te'vilcileri bu saydığımız meselelerden dolayı kâfirlikle suçlamamak daha doğru ve daha uygundur. Zikredilen bu meselelerden birini bilmemek, Allah Teâlâ'yı bilmemek anlamına gelmediği için, İslâm âlimleri, bu meselelerden birini bilmeyeni kâfir sayma hususunda görüş birliği etmemişlerdir."

Ebû Bekir el-Bâkıllânî, burada, **Mu'tezile gibi fırkaların bazı inanç esaslarını ve belli başlı konulardaki görüşlerini** ana başlıklarıyla zikretmiştir. Bunlar hakkında kısaca bilgi verelim:

Va'd ve vaîd: Mu'tezile'nin "usûl-i hamse" denen beş esasından biridir. **Va'd**, Allah'a inanmış olarak ölen kimsenin sevap ve mükâfat kazanmasıdır. **Vaîd** ise, îmânsız olarak ölen veya büyük günâh işleyip de tövbe etmeden ölen kimsenin ebedî olarak Cehennem'de kalmasıdır.

Onlara göre Allah Teâlâ bir kulunu cezâlandıracağını (vaîd) söylemişse, bunu mutlaka yerine getirmesi gerekir; ona azap etmemesi câiz değildir; şâyet azap etmezse, vaîdinden dönmüş olur; hâlbuki O, "verdiği sözden dönmeyendir." Buna göre Allah Teâlâ dilediği kulunu da bağışlayamaz.

Onların bu görüşüne karşılık **Ehl-i Sünnet âlimlerinin büyük çoğunluğu** (cumhûr) şöyle demiştir: Allah Teâlâ itâatkâr kullarını mükâfatlandıracağını va'detmiştir. Bu

1. Kādî Ebû Bekir el-Bākıllânî hakkında bilgi için bk. I, 420.

vad mutlaka gerçekleşecektir. Bu, O'nun lütuf ve ihsânıdır. Âsî kullarını cezâlandıracağına dâir vaîdi ise, O'nun dilemesine (meşîetine) kalmıştır. Âsî kullarını affetmesi ise O'ndan beklenir; bu olmayacak şey değildir.

Rü'yetullah: Mu'tezile, Cehmiyye ve Hâricîler gibi fırkalar âhirette Allah Teâlâ'nın görülmesini kabul etmez ve bunu câiz görmezler. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat âlimlerinin tamamı ise, Allah Teâlâ'nın âhirette görülmesini hem dinen hem aklen mümkün görürler. Onlar sadece bunun dünyada mümkün olup olmadığı hususunda ihtilâf etmişlerdir.

Halku'l-Kur'ân: Ehl-i Sünnet ulemâsına göre, Kur'an Allah'ın kelâmıdır ve mahlûk değildir. Mu'tezile ise Kur'an'ın mahlûk (yaratılmış) olduğunu ve diğer mahlûkların özelliklerini taşıdığını söylemiştir. Halku'l-Kur'ân hakkında bilgi için bk. III, 459.

Halku'l-ef'âl: Mu'tezile; kulun, ihtiyârî fiillerini yani kendi irâde ve isteğiyle yaptığı işlerini bizzat yarattığını ileri sürerken, Ehl-i Sünnet, ihtiyârî fiilleri de Allah'ın yarattığını, kulun ise sadece onu yapmaya teşebbüs ettiğini söylemiştir.

Bekāü'l-a'râz: Varlığı devamlı ve zorunlu olmayan arazların (araz/a'râz) sürekli olarak geleceğe doğru sürüp gitmelerini kabul etme anlamında bir kelâm-felsefe terimidir. Ehl-i Sünnet ile Mu'tezile arasındaki insan fiilleri, irâdesi, istitâat ve sıfâtullah tartışmalarında karşımıza çıkar.

Tevellüd (Tevlîd): Mu'tezile; kul ihtiyârî fiillerini Allah'ın bir tesiri olmadan kendiliğinden yapar; çünkü Allah ona fiilini kendi başına yapma kudretini ve irâdesini vermiştir der. Ehl-i Sünnet ise, kulun yaptığı her işte Allah'ın müdâhalesinin bulunduğunu söyler.[1]

1. Bu konularda bilgi için bk. Bâkıllânî, *el-İnsâf*, s. 47-50, 70-80, 176-193; Aliyyü'l-Kārî, *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 534; Topaloğlu-Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, ilgili yerler.

Bundan önceki bahislerde biz bu konuları, Allah Teâlâ'nın lütfuyla geniş bir şekilde ele alıp incelediğimiz için, burada onlardan tekrar söz etme gereğini duymuyoruz. Doğru olanı en iyi Allah bilir.

4. Cenâb-ı Hakk'a Hakaret Eden Zimmînin Durumu

Buraya kadar Allah'a hakaret eden bir Müslümanın durumunu inceledik. Şimdi de Cenâb-ı Hakk'a hakaret eden zimmîye[1] ne yapılacağını ele alacağız.

Kendisinden rivâyet edildiğine göre, Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümâ (v. 73/692), bir zimmînin; Müslümanlarca bilinen inancını aşarak, sırf hakaret olsun diye Allah Teâlâ'ya yönelik söz ve davranışlarda bulunduğunu ve bu konuda başkalarıyla tartıştığını duymuş, onu öldürmek üzere kılıcını kuşanıp zimmînin bulunduğu yere gitmiş, fakat zimmî durumu öğrenip kaçmıştır.

Hepsi de birer Mâlikî fakihi olan Abdülmelik ibni Habîb'in (v. 238/853) kitâbında, Kurtubalı fakih Yahyâ bin İshâk'ın (v. 303/915) *el-Mebsûta*'sında, Abdurrahmân ibni'l-Kãsım'ın (v. 191/806) *el-Mebsût*'unda, Muhammed ibni'l-Mevvâz'ın (v. 269/882) *el-Mevvâziyye*'sinde ve Muhammed ibni Sahnûn'un (v. 256/870) eserinde kaydedildiğine göre İmâm Mâlik şöyle demiştir:

"Bir Yahudi ve Hıristiyan, kendi din ve inançlarında yer almayan söz ve davranışlarla irâdî olarak Allah Teâlâ'ya hakaret etse, o kimse tövbe etmesi istenmeden öldürülür."

Zimmî Müslüman Olursa Öldürülmez

Mısırlı fakih Abdurrahmân ibni'l-Kãsım: "Şâyet o zimmî Müslüman olursa öldürülmez" demiş, *el-Mebsûta*'da ise: "kendi isteğiyle Müslüman olursa" ifâdesi kullanılmıştır.

Mısırlı hadis hâfızı ve Mâlikî fakihi Asbağ ibni'l-Ferec (v. 225/840), zimmînin Müslüman olmadığı takdirde katledilmesinin gerekçesini şöyle açıklamıştır: Gayr-i Müslimler; Cenâb-ı Hakk'ın eşi ve oğlu bulunduğu şeklindeki İslâmiyet'e aykırı inançları bilinmesine rağmen zimmî sayılmış, himâye altına alınmışlardır. Fakat onların, bilinen inançlarının dışına çıkarak Allah Teâlâ'ya iftirâ ve hakaret etmeleri hâlinde himâye edilmeleri

1. Zimmî, İslâm devletinin gayr-i Müslim vatandaşı demektir.

söz konusu değildir. Böyle bir hâl, himâyelerinin kaldırılması ve anlaşmanın bozulması için yeterli sebeptir.

Muhammed ibni'l-Mevvâz'ın *el-Mevvâziyye*'sinde kaydedildiğine göre, Mâlikî fakihi Abdurrahmân ibni'l-Kāsım şöyle demiştir:

"Kendisine emân verilen bir gayr-i Müslim, kendi kitaplarında ve inançlarında yer almayan bir şekilde Allah Teâlâ'ya hakaret ederse öldürülür; ancak Müslüman olması hâlinde öldürülmez."

Kurtubalı fakih Yahyâ bin İshâk'ın *el-Mebsûta*'sında belirtildiğine göre, İmâm Mâlik'in hocalarından Mugîre bin Abdirrahmân el-Mahzûmî (v. 188/804), Mâlikî fakihi Muhammed ibni Mesleme (v. 216/831) ve Medineli muhaddis ve fakih Abdülazîz ibni Ebî Hâzim (v. 184/800); Müslüman olsun, kâfir olsun bir kimse tövbe etmesi istenmeden öldürülmez; tövbe ederse kurtulur, etmezse öldürülür demişlerdir.

İmâm Mâlik'in yeğeni ve talebesi Mutarrif ibni Abdillah (v. 220/835) ile Medineli fakih Abdülmelik ibni Mâcişûn (v. 212/827) hocaları İmâm Mâlik gibi, böyle bir zimmînin tövbe etmesi istenmeden öldürüleceğini söylemişlerdir.

Kayrevanlı Malikî âlimi Ebû Muhammed ibni Ebî Zeyd de (v. 389/999) şöyle demiştir:

"Bir zimmî, Müslümanlarca bilinen inancının dışında, irâdî olarak Allah Teâlâ'ya hakaret ifâde eden söz ve davranışlarda bulunursa öldürülür, ancak Müslüman olursa öldürülmez."

Bir Zimmî, Dârü'l-islâm'da Kendi İnancını Yaymaya Çalışırsa

Daha önceki bahislerde İbnü'l-Cellâb diye bilinen Ebü'l-Kāsım Ubeydullah ibni Hüseyin el-Basrî'nin (ö. 378/988) bu konudaki görüşünü zikretmiştik.[1] Mâlikî fakihleri Endülüslü Ubeydullah ibni Yahyâ el-Leysî'nin (v.

1. Yaşadığı devirde Mâlikî mezhebinin Irak'taki en büyük temsilcisi olan İbnü'l-Cellâb'ın, muhtemelen medreselerde ders kitâbı olarak okutulan *Muhtasaru'l-Cellâb* adlı fıkıh kitâbında "Müslüman olsun, kâfir olsun Allah'a ve Resûlüne kim hakaret ederse öldürülür, tövbesi de kabul edilmez" dediğini zikretmiştik. Bu âlimin "kâfir" kelimesiyle zimmîyi kastettiğini, onun böyle zimmîye tövbe teklif edilmeyeceği, tövbe etse bile tövbesinin kabul edilmeyip öldürüleceği yönündeki ifâdesinin İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğunun görüşüne aykırı olduğunu da belirtmiştik III, 506.

298/911), İbni Lübâbe el-Kurtubî'nin (v. 314/926) ve Endülüslü âlimlerin; bir Hıristiyan kadının, kendi din ve inancında yer alıp ta benimsediği bir sözü, Allah'a ve Resûlullah'a hakaret maksadıyla başkalarına duyurduğu için öldürüleceğine dâir fetvâ verdiklerini söylemiştik.

Endülüslü fakihlerin görüş birliği hâlinde verdikleri bu fetvâ, gayri Müslimlerin kendi din ve inançlarında bulunup benimsedikleri bir sözü, Resûlullah'a hakaret etmek maksadıyla başkalarına duyurmaları hâlinde de geçerlidir. Onların bu durumda Allah'a veya Resûlullah'a hakaret etmeleri arasında bir fark yoktur. Çünkü biz onlara ehl-i zimmet adını vermiş, kendilerine Allah'ı inkâr anlamına gelen inançlarını ifşâ etmemek, bunu bizlere duyurmamak üzere emân verip himâye altına almışız. Küfür saydığımız inançlarını bizim aramızda yaymaya, onları duyurmaya kalkmaları hâlinde ise, onlar kendileriyle yapılan bu anlaşmayı bozmuş sayılacakları için öldürülmeyi de hakederler.

Zimmî Kendi Dinini Terkederse

Kendi dinini terkeden (Müslüman da olmayan) bir zimmînın durumu konusunda âlimler ihtilâf etmiş, İmâm Mâlik, talebeleri Mutarrif ibni Abdillah ve Abdullah ibni Abdilhakem (v. 214/829) ile Asbağ ibni'l-Ferec, bir inkârdan bir başka inkâra düştüğü için o zimmînin öldürülmeyeceğini söylemişlerdir.

İmâm Mâlik'in bir diğer talebesi Abdülmelik ibni Mâcişûn ise, "Dinini terk eden zimmî, ilâhî kaynaklı olmayan ve sâliklerinden cizye alınmayan bir dine geçtiği için öldürülür" demiştir. Abdülmelik ibni Habîb: "İbni Mâcişûn'dan başka birinin bu görüşü benimsediğini bilmiyorum" demiştir.

5. İlâh veya Peygamber Olduğunu Söyleyerek yahut Kendisini Allah'ın Yaratmadığını İleri Sürerek Allah'a İftirâ Eden Kimsenin Durumu

Bundan önceki bahiste, Cenâb-ı Hakk'a açıkça hakaret eden veya O'nun yüceliğine ve ilâh oluşuna yakışmayan sözler sarfeden kimsenin durumunu gördük. Şimdi ise, kendisinin ilâh veya peygamber olduğunu iddia eden yahut Allah Teâlâ'nın kendisini yarattığını ve kendisinin Rabbi olduğunu kabul etmeyen yahut da "Beni kimse yaratmadı" diyen, şaş-

kınlık veya ileri derecedeki ahmaklık içinde bu konuda aklın almayacağı şeyler söyleyerek Allah Teâlâ'ya iftirâ eden kimsenin durumunu ele alacağız.

> Böylesi inkârcıların âhiretteki durumunu belirtirken Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Kıyâmet gününde, Allah adına yalan söyleyenlerin yüzlerini simsiyah görürsün."[1]

Allah Hakkında Çirkin Söz Söyleyene Verilecek Ceza

Daha önce de söylediğimiz gibi, aklını yitirmediği hâlde böyle sözler söyleyen kimsenin kâfir olduğu konusunda âlimler arasında hiçbir ihtilâf bulunmamaktadır. Mâlikî mezhebinin meşhur olan (ve İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğuna da uygun düşen) görüşü, böyle bir şahsın pişman olarak yapacağı tövbenin kabul edileceği ve kendisini ölümden kurtaracağı yönündedir. Bununla beraber böyle birinin tövbe etmesi; onu, caydırıcı bir gözdağından, şiddetli bir cezâdan kurtaramaz. Çünkü ağır bir cezâ, başkalarının o çirkin sözleri sarfetmesine, kendisinin tekrar Allah'ı inkâr etmesine veya o cehâletin içine düşmesine engel olacaktır. Şâyet o kimse bu günahı tekrar işlerse ve sarfettiği o ağır sözleri önemsemediği anlaşılırsa; niyetinin bozuk, tövbesinin yalan olduğu ortaya çıkar, iç dünyasından emin olmadığımız bir zındık durumuna düşer;[2] biz de onun tövbe edip yeniden Müslüman olduğunu kabul etmeyiz. Allah hakkında uygun olmayan sözler sarfeden sarhoş, ayıkmış gibi cezâlandırılır.

Bir Deli ve Bunak Allah'a Hakaret Ederse

Deli ve bunak olanın, Allah Teâlâ hakkında sarfettiği hakaret içeren sözleri, akıl ve idrâkinin iyice kaybolduğu bir zamanda söylediği bilinirse, onun bu sözleri dikkate alınmaz. Ancak o kimse, tam anlamıyla akıllı ve sorumlu olmasa bile, böyle bir sözü aklını ve idrâkini büsbütün kaybetmediği bir zamanda söylemişse, kötü bir davranışta bulunduğu zaman terbiye edildiği gibi, bir daha öyle kötü söz sarfetmemesi için terbiye edilir. Bilindiği gibi hayvanları bile ehlîleştirmek için eğitirler.

---

1. Zümer 39/60.
2. Artık o, kâfir olduğunu gizleyip, Müslüman olduğunu ileri süren biridir.

Yakılan ve Katledilenler

Hz. Ali radıyallahu anh kendisine "Sen ilâhsın!" diyenleri yakmıştır.

> Hz. Ali'nin ilâh olduğunu ortaya atmak sûretiyle İslâm'da ilk fitne tohumunu atan, Abdullah ibni Sebe adlı İslâm düşmanıdır. Hz. Ali'nin ölmediğini, İbni Mülcem'in onu değil, onun kılığına girmiş bir şeytanı öldürdüğünü ileri sürmüş, şimşeğin onun kamçısı, yıldırımın onun sesi olduğunu iddia etmiş, yıldırım sesini duydukları zaman: "Ey Mü'minlerin emîri! Selâm sana olsun!" diye Hz. Ali'yi selâmlamışlar, onun kıyâmetten önce dünyaya döneceğini ve dünyayı adâletle dolduracağını yaymaya çalışmışlardır. Hz. Ali'nin, aşırı Şîî görüşleri ilk defa ortaya atan İbni Sebe'yi önce yakmak istediği, sonra bu düşüncesinden vazgeçerek onu Medâin'e sürdüğü de belirtilmektedir.

Emevî Halîfesi Abdülmelik ibni Mervân peygamberlik iddiâsında bulunan sahtekâr Hâris ibni Saîd'i katledip asmıştır.[1]

Birçok halîfe ve melik kendi devirlerinde peygamber olduğunu iddia edenleri katletmişler, o devrin âlimleri bunların katledilmesini uygun görmüşler, hattâ onların kâfir olduğunu kabul etmeyenlerin kâfir sayılacağı konusunda görüş birliği etmişlerdir.

Hallâc-ı Mansûr'un Katledilip Asılması

Abbâsî Halîfesi Muktedir Billâh'ın zamanında (hilâfet yılları: 295-320/908-932), Kādılkudâtları olan Ebû Ömer el-Mâlikî ile birlikte Bağdat'taki Mâlikî fakihleri; Hallâc-ı Mansûr'u (v. 309/922), söz ve davranışlarında şerîata bağlı olmakla beraber ilâhlık iddia ettiği, Cenâb-ı Hakk'ın her şeye hulûl ettiğini (varlıklara intikal edip onlarla birleştiğini) ileri sürdüğü ve "Ben Hakk'ım", "Ben Allahım" anlamında "Ene'l-hak" dediği için katledilip asılmasında ittifak etmişler, onun tövbesini bile kabul etmemişlerdir.

---

1. Hâris ibni Saîd, Dımaşklı bir zâhid idi. Onun Emevî Halîfesi Mervân ibni Hakem'in kölesi olduğu da söylenmektedir. Birçok kimseyi peygamber olduğuna inandıran bu sahtekârı Abdülmelik ibni Mervân yakalatıp katlettirmiştir.

İranlı olan Hallâc-ı Mansûr'un tam adı: Ebü'l-Mugîs Hüseyin ibni Mansûr el-Beyzâvî'dir. Mesleği hallâclık olan babasının adıyla anılmıştır. Dokuz yaşında hâfız olan Hallâc-ı Mansûr, ünlü mutasavvıf Sehl et-Tüsterî'ye talebelik etti, Cüneyd-i Bağdâdî'nin sohbetlerinde bulundu. İslâm dünyasında yaptığı seyahatler sırasında etkili sohbetleri ve eserleriyle birçok kimsenin İslâmiyet'i kabul etmesine vesîle oldu. Yönetim tarafından tasvip edilmeyen fikirleri dolayısıyla sekiz yıl hapis yattı. Yapılan muhâkeme sonunda, **Hanefî kadısının muhâlefetine rağmen**, diğer kadıların ittifakıyla ölüme mahkûm edildi. Burnu, kolları ve ayakları kesildikten sonra idam edildi.

Hallâc-ı Mansûr'ınkine benzer görüşleri olan İbni Ebi'l-Azâkır'ı da (ö. 323/935), Abbâsî Halîfesi er-Râzî Billâh'ın zamanında (hilâfet yılları: 322-329/934-940), Ebü'l-Hüseyin ibni Ebî Ömer el-Mâlikî'nin[1] (ö. 328/940) Bağdat kâdılkudâtı olduğu günlerde ve Hallâc'dan bir süre sonra ölüme mahkûm etmişlerdir.

İbni Ebi'l-Azâkır diye tanınan bu Râfızî zındığın tam adı Ebû Ca'fer Muhammed ibni Alî eş-Şelmegânî'dir. Irak'ta bulunan Vâsıt'ın Şelmegân köyündendir. Tenâsüh (reenkarnasyon) ve hulûl (Cenâb-ı Hakk'ın varlıklara intikal edip onlarla birleştiği) inancını benimsemiş, ilâhî rûhun önce Adem'e, ondan peygamberlere ve imâmlara hulûl ettiğini, on ikinci imâmdan da kendisine geçtiğini iddia etmişti. Bu aşırı Şîî liderin adıyla anılan Azâkıre fırkası, "varlıkları Allah'a veya Allah'ı varlıklara benzeten" Müşebbihe'yi meydana getiren fırkalardan biridir. İbni Ebi'l-Azâkır; namaza, oruca gerek bulunmadığı, her kadının herkese helâl olduğu gibi sapık fikirlere sahipti. Ona önce seksen değnek vurulmuş, katledilip asılmış ve cesedi yakılmıştır.

1. Asıl adı Ömer ibni Muhammed ibni Yûsuf el-Ezdî olan bu fıkıh âlimi muhaddis ve edîb olması yanında Ferâiz ve Hesap ilimlerini de çok iyi bilmesiyle tanınırdı.

Peygamber Olduğunu İleri Sürene Ne Yapılır?

el-Mebsût adlı fıkıh kitâbında kaydedildiğine göre Mâlikî fakihi Muhammed ibni Abdilhakem[1] (v. 268/881): "Peygamber olduğunu iddia eden öldürülür" demiştir.

İmâm Ebû Hanîfe ve mezhebini benimseyen âlimler şöyle demiştir: "Bir kimse kendisini Allah Teâlâ'nın yarattığını ve yetiştirdiğini inkâr eder veya 'Beni yaratan yoktur' derse, o kimse mürteddir (tövbe etmezse öldürülür)."

Muhammed ibni'l-Mevvâz'ın *el-Mevvâziyye*'sinde kaydedildiğine göre, Mâlikî fakihi **Abdurrahmân ibni'l-Kāsım**; Endülüslü fakih Utbî'nin *el-Utbiyye*'sinde kaydedildiğine göre de Mâlikî fakihi **Abdülmelik ibni Habîb** (v. 238/853); peygamber olduğunu iddia edenler hakkında şöyle demişlerdir: "Böyle bir kimse, peygamber olduğunu ister gizli, ister açık bir şekilde söylesin, o mürted hükmünde olduğu için tövbe etmesi istenir."

Ünlü Mâlikî fakihi Sahnûn (v. 240/854) ile diğer Mâlikî âlimleri de aynı görüştedir. Mısırlı Mâlikî fakihi Eşheb de (v. 204/820) peygamberlik iddiasında bulunan ve insanlara gönderilmiş bir peygamber olduğunu ileri süren bir Yahudi hakkında böyle fetvâ vermiş ve: "Şâyet o açıkça 'Ben peygamberim' diyorsa, tövbe etmesi istenir, tövbe ederse kurtulur, etmezse öldürülür!" demiştir.

Yaratan'a Lânet Eden ve Kendisinin İlâh Olduğunu Söyleyene Ne Yapılır?

Malikî âlimi Ebû Muhammed ibni Ebî Zeyd (v. 389/999); kendisini Yaratan'a lânet eden, sonra da: "Ben şeytana lânet etmek istemiştim, ama dilim sürçtü" diyen biri hakkında: "O kimse kâfir olduğu için öldürülür, mâzereti de kabul edilmez!" demiştir.

Bu hüküm, kendisini Yaratan'a lânet eden şahsın "tövbesinin kabul edilmeyeceği" görüşüne göredir.

> Bazı âlimler ise o kimsenin tövbesinin kabul edileceğini söylemişlerdir.

1. Ebû Abdillah Muhammed ibni Abdillah ibni Abdilhakem el-Mısrî hakkında bilgi için bk. II, 417.

Mâlikî fakihi ve eğitimci Ebü'l-Hasan el-Kâbisî[1] (v. 403/1012) "Ben Allah'ım, ben Allah'ım!" diyen sarhoş hakkında şöyle demiştir: "O sarhoş öldürülmez, ancak söylediklerinden dolayı tövbe ederse, aklını başına getirecek şekilde cezâlandırılır; şâyet o sözü tekrar söylerse, zındığa verilen cezâ ile cezâlandırılmak sûretiyle öldürülür; çünkü onun bu yaptığını, dini hafife alarak onunla alay eden inkârcılar yapar."

> Mâlikî mezhebinin bu konudaki görüşü böyle olmakla beraber, diğer mezheplerde daha farklı görüşler de bulunmaktadır.

6. Allah Teâlâ'nın Şânına Yakışmayan Çirkin Sözler Sarfedenlerin Durumu

Bir kimse düşünüp taşınmadan, ağzından çıkana dikkat etmeden konuştuğu ve diline sahip olmadığı için Rabbinin azametini ve yüceliğini gözetmeden seviyesiz sözler sarfetse veya Allah Teâlâ'nın değer ve önem verdiği yüceler âlemine ait bazı ifâdeleri, hiç özen göstermeden dünyevî varlıklar hakkında kullansa yahut ancak Mevlâ'sının yüce şânı hakkında kullanılabilecek sözleri, Allah'ı inkâr etme düşüncesi ve O'nu hafife alma niyeti olmadan diğer insanlar hakkında kullansa, o şahsın durumuna bakılır: Şâyet o bu tür saygısızlığı sık sık yapıyor ve bu özelliği ile tanınıyorsa, onun diniyle alay ettiği, Rabbinin saygınlığını hafife aldığı, Cenâb-ı Hakk'ın yüceliğini ve büyüklüğünü tanımadığı sonucuna varılır ki, şüphesiz bu durum o kimsenin kâfir olduğunu gösterir.

> Meselâ bir kimse kendisine iyilik yapan veya iyilik yapmasını beklediği birine "Ey celâl ve ikrâm sahibi!" diye hitap etse yahut kendisine seslenen birine "Lebbeyk, Allâhümme lebbeyk (Buyur, emret, ey benim yüce Rabbim!)" diye karşılık verse yahut da Allah Teâlâ hakkında kullanılan saygı ifâdelerini bir insan için kullansa, ölçüyü kaçırmış olur.

Ve şâyet o kimsenin sarfettiği sözler Rabbini hafife aldığını, O'nu küçümsediğini gösteriyorsa, artık onun kâfir olduğu kesinlik kazanır.

1. Ebü'l-Hasan Ali ibni Muhammed el-Meâfirî el-Kayrevânî el-Kâbisî hakkında bilgi için bk. I, 94.

Cenâb-ı Hakk'a "Kunduracı" Diyene Ne Yapılır?

Mâlikî fakihi Abdülmelik ibni Habîb (v. 238/853) ile Kurtuba kadısı ve müftîsi Ebü'l-Kāsım Asbağ ibni Halîl (v. 273/886), İbni Ahî Aceb diye bilinen Yahyâ bin Zekeriyyâ'nın katline fetvâ vermişlerdir. Çünkü bu adam bir gün evinden çıkıp giderken şiddetli bir yağmura tutulmuş ve (alaycı bir ifâdeyle): "Kunduracı (veya saraç), derilerine su serpmeye başladı" demişti.

> Adam Cenâb-ı Hakk'ı veya melekleri kunduracıya veya saraca benzeterek, kunduracı dikeceği meşin veya sahtiyanı, rahatça dikebilmek için nasıl ıslatırsa, Allah Teâlâ veya melekleri de yeryüzünü öyle ıslatıyor demek istemişti.

Buna karşılık Semâniyye emîri olan Endülüs müftüsü Ebû Zeyd, Abdüla'lâ bin Vehb (v. 261/875) ve Ebân ibni Îsâ gibi Kurtubalı bazı fakihler ise bu sözleri sarfeden adamın kanını dökmekten çekinmişler, onun bu sözünün boş ve mânâsız bir laf olduğunu, onu öldürmek yerine ona kendisini yola getirecek bazı cezâlar vermenin yeterli olacağını söylemişlerdi. Nitekim o devrin Kurtuba kadısı Mûsâ bin Ziyâd da bu âlimler gibi fetvâ vererek onu yola getirecek bir cezânın yeterli olacağına dâir fetvâ vermişti.

Mâlikî fakihi Abdülmelik ibni Habîb[1] ise, söz konusu adamın katline hükmederek şunları söylemiştir:

"Siz onu öldürün; şâyet onu öldürmenin bir vebâli varsa, benim boynuma olsun! O adam, bizim ibâdet ettiğimiz Rabb'e hakaret edecek de, biz Rabbimizin rızâsını kazanmak için ondan bunun intikamını almayacağız öyle mi? Bunun intikamını almadığımız takdirde bizler çok kötü kullarız; O'na gerektiği gibi ibâdet etmiyoruz demektir." İbni Habîb, bu sözleri söyledikten sonra üzüntüsünden ağladı. Ardından toplantıyı Kurtuba emîri Abdurrahmân ibni'l-Hakem el-Ümevî'nin huzûrunda yaptılar.

Cezalandırılması istenen İbnü Ahî Aceb'in halası Aceb, Kurtuba vâlisinin pek sevdiği hanımlarından biriydi. Vâliye, suçlunun cezâlandırılması konusunda âlimlerin ihtilâf ettiğini anlattılar. Vâli de Abdülmelik ibni

1. Abdülmelik ibni Habîb hakkında bilgi için bk. II, 426.

Habîb ile arkadaşı Ebü'l-Kāsım Asbağ ibni Halîl'in görüşlerini haklı bularak adamın öldürülmesini emretti; suçlu, katline fetvâ veren iki fakîhin huzûrunda öldürülüp asıldı. Kurtuba kadısı Mûsâ bin Ziyâd ise, "vâlinin yakınıdır diye suçlunun tarafını tuttuğu" ithâmıyla görevinden azledildi. Vâli diğer fakihleri de bu önemli konuda gereken hassâsiyeti göstermedikleri gerekçesiyle azarladı.

Şâyet bir kimse, bahis konusu edildiği üzere bir defaya mahsus olmak üzere öyle çirkin bir söz ağzından kaçmış, pek nâdir meydana gelen bir hata işlemişse; ağzından çıkan söz Allah Teâlâ'yı küçümseme ve O'na hakaret etme anlamı da taşımıyorsa; ona, genel tutumu ve o lâfı hangi sebeple söylediği de dikkate alınarak, sözünün çirkinliği ölçüsünde, aklını başına getirecek derecede bir cezâ verilir.

Kendisini Çağırana "Allâhümme Lebbeyk" Diyene Ne Yapılır?

İmâm Mâlik'ın talebelerinden Mısırlı fakih Abdurrahmân ibni'l-Kāsım'a (v. 191/806), "Bir kimseye adıyla hitap edilse, o da kendisine seslenen şahsa: 'Lebbeyk, Allâhümme lebbeyk (Buyur, emret Allahım!)' diye cevap verse, o kimsenin durumu ne olur?" diye sordular. İbnü'l-Kāsım da şu cevabı verdi:

"Eğer böyle cevap veren kimse sözünün nereye vardığını bilmeyen biriyse veya söylediği sözü düşüncesizce sarfetmişse, ona hiçbir şey yapılmaz."

Abdurrahmân ibni'l-Kāsım'ın, "O kimseye hiçbir şey yapılmaz" sözünün anlamı şudur: Kendisini çağırana "Allâhümme Lebbeyk" diye cevap veren kimse dövülüp cezâlandırılmaz, ancak o câhilin biriyse, ona sözünün ne kadar tehlikeli olduğu öğretilir, bir daha böyle münâsebetsiz sözler söylememesi tembih edilir; şâyet o adam câhil değil, aptalın biriyse cezâlandırılır. Eğer o kimse 'Lebbeyk, Allâhümme lebbeyk' diye cevap verdiği kimseyi Rabbi yerine koyarak ona cevap vermişse, elbette kâfir olur. Evet, Abdurrahmân ibni'l-Kāsım'ın sözünü işte böyle anlamak gerekir.

Cenâb-ı Hakk'a Söylenen Edep Dışı Laflar

Câhil olan ve Cenâb-ı Hakk'a gerekli saygıyı göstermediği bilinen birçok şâir; buraya kaydetmekten kitâbımızı, söylemekten dilimizi, yazmaktan kalemimizi tenzih ettiğimiz pekçok çirkin söz söyleyerek hadlerini aşmışlardır. Şâyet bizim maksadımız onların sarfettiği çirkin sözleri okuyucuya gösterip açıklamak olmasaydı, tekrar edilmesi bile bizi rahatsız eden o sözlerin hiçbirini daha önceki bahislerde zikretmezdik.

Yine bu konuda bazı câhiller ile ağzı bozuk kimselerin sarfettiği sözler vardır. Bedevîlerden birinin Allah Teâlâ'ya hitâben söylediği şu söz böyledir:

"Ey insanların Rabbi! Eskiden bize yağmur yağdırırdın. Şimdi aramızda ne geçti de bizden yağmuru kestin? Ey babası olmayan, bize yağmur yağdır!"

Câhillerin buna benzer pekçok sözünde Cenâb-ı Hakk'a yöneltilmeyecek edep dışı ifâdeler vardır.

Şerîatın terbiye usûlleri, kendisinin de şahsî bilgisi durumunu düzeltmeye yetmeyen câhiller, bu tür sözleri sarfederler. Böylesi insanlara söyledikleri sözün tehlikesi anlatılmalı, işin doğrusu öğretilmeli, şiddet yoluyla da olsa, öyle sözleri bir daha ağızlarına almamaları temin edilmelidir.

Hadis ve lugat âlimi Ebû Süleymân el-Hattâbî (v. 388/998) şöyle demiştir:

"Bunlar, insanı doğru yoldan uzaklaştıran son derece tehlikeli sözlerdir. Allah Teâlâ ise bu tür hitaplardan münezzehtir."

Cenâb-ı Hakk'ın Adı Olur Olmaz Şekilde Anılmamalı

Bize rivâyet olunduğuna göre, tâbiîn zâhidlerinden muhaddis ve fakîh Avn ibni Abdillâh da (v. 110/728 civarı) şöyle demiştir:

"Ey mü'minler! Allah Teâlâ'ya saygılı davranın da, O'nun adını olur olmaz yerde anmayın! Meselâ: 'Allah köpeği zelîl eyledi', 'Allah falana şöyle şöyle kötülük yaptı' demeyin. Kendisinden faydalandığımız bir hocamız, Allah Teâlâ'nın adını olur olmaz yerde ağzına almaz, sadece O'na ibâdet söz konusu olduğu zaman ism-i şerîfini anardı. Birine duâ edeceği zaman çoğu defa: 'Yaptığının karşılığında hayır göresin' derdi; pek nâdir

olarak da: 'Yaptığının karşılığında Allah sana hayır versin' derdi. Cenâb-ı Hakk'ın ismini her yerde anmaması, O'na duyduğu saygıdan dolayı idi."

> Âlimlerimizin bu konudaki titizliği, "Allah temizdir, ancak temiz olanı kabul eder."[1] hadîs-i şerîfini hatıra getirmekte, Cenâb-ı Hakk'ın ism-i şerîfini güzel yerlerde anmak gerektiğini ifâde etmektedir. Zâhid tâbiî Avn ibni Abdillâh'ın yaptığı **"Cezâkellâhü hayren**: Yaptığının karşılığında Allah sana hayır versin" duâsı ise, onun ashâb-ı kirâmın birbirine yaptığını görüp duyduğu duâlardan biriydi.[2] Ashâb-ı güzîn de bunu Peygamber Efendimiz'den öğrenmişti. Çünkü Allah'ın Resûlü onlara şöyle buyurmuştu: "Kendisine iyilik edilen bir kimse o iyiliği yapana, 'Cezâkellâhü hayran: Yaptığının karşılığında Allah sana hayır versin' derse, ona en iyi şekilde teşekkür etmiş olur."[3]

Sözüne güvenilir âlimlerin bize naklettiğine göre Ebû Bekir eş-Şâşî[4] (v. 365/976), Cenâb-ı Hakk'ın ismine duyduğu üstün saygıdan dolayı, kelâmcıların, Allah Teâlâ'nın zâtı ve sıfatları üzerinde çok durmalarını doğru bulmaz ve şöyle derdi: "Onlar, ellerini mendille siler gibi, iki de bir Cenâb-ı Hakk'ın ismini söyleyip duruyorlar."

> **Aliyyü'l-Kārî, Ebû Bekir eş-Şâşî'nin bu sözüne katılmamış**, hattâ onun bu sözünün Kur'an ve Sünnet'e aykırı olduğunu söylemiş, sonra da Cenâb-ı Hakk'ın adını çok anmakla ilgili olarak şu âyet ve hadisleri zikretmiştir:
>
> "Ey îmân edenler! Allah'ı çok zikredin."[5] "Allah'ı çok anan erkekler ve Allah'ı çok anan kadınlar; işte bunlar için Allah hem bağışlanma hem de pek büyük bir

1. Müslim, Zekât 65, nr. 1015.
2. Buhârî, Teyemmüm 2, nr. 336; Müslim, İmâre 11, nr. 1823.
3. Tirmizî, Birr 87, nr. 2035.
4. Ebû Bekr Muhammed ibni Alî el-Kaffâl eş-Şâşî, Türkistan'nın Şâş şehrinde doğduğu için eş-Şâşî nisbesiyle anılmıştır. Şâfiî fakihi olan âlim ayrıca tefsir, hadis, kelâm, Arap dili ve şiirde de devrin önde gelen sîmaları arasında yer almıştır. Onun birçok eseri arasında *Cevâmiü'l-kelim fi'l-hadîs mine'l-mevâiz ve'l-hikem ile şer'î hükümlerin illetlerine dâir Mehâsinü'ş-şerîa fî fürûi'ş-Şâfiiyye* zikredilebilir.
5. Ahzâb 33/41.

mükâfât hazırlamıştır."[1] Resûl-i Ekrem Efendimiz de şöyle buyurmuştur:

"Allah Teâlâ'yı o kadar çok zikredin ki, size deli desinler."[2]

Allah Teâlâ'nın şânına yakışmayan çirkin sözler sarfedenlere verilecek cezâ, daha önceki bahislerde Peygamber Efendimiz'e hakaret edenlere verileceğini söylediğimiz cezâlar gibi olacaktır.

Muvaffak kılan sadece Allah'tır.

7. Diğer Peygamberlere ve Meleklere Hakaret Edenlerin Durumu

Cenâb-ı Hakk'ın diğer peygamberlerine, meleklerine -Allah'ın selâmı onların üzerine olsun- hakaret edenlerin, onları hafife alanların veya onların getirdiği esasları yalanlayanların yahut onların varlığını, kendilerine ilâhî vahiy geldiğini inkâr edenlerin durumu ve onlara verilecek cezâ tıpkı Peygamber Efendimiz'i ve ona gelen vahyi inkâr edenlerin durumu gibidir.

Konuyla İlgili Âyetler

Bu hususta Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلًا. أُولٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا، وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا﴾

"Allah'ı ve **peygamberlerini inkâr edenler**, Allah ile peygamberlerinin arasını ayırmak isteyen ve **'Bir kısmına inanırız, bir kısmına inanmayız' diyenler** ve böylece îmân ile inkâr arasında bir yol tutmak isteyenler, işte gerçek kâfirler bunlardır. Biz onlara, aşağılayıcı bir azap hazırlamışızdır."[3]

1. Ahzâb 33/35.
2. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, III, 68; *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 544.
3. Nisâ 4/150-151.

Peygamberlerden birini inkâr eden, hepsini inkâr etmiş demektir. Mü'min olabilmek için, Allah Teâlâ'nın gönderdiği bütün peygamberlere inanmak şarttır.

﴿قُولُوٓا ءَامَنَّا بِاللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَآ أُنزِلَ إِلَىٰٓ إِبْرَٰهِيمَ وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَآ أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَآ أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمْ، لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُۥ مُسْلِمُونَ﴾

"Siz şöyle deyin: 'Biz Allah'a, bize indirilene; İbrâhim'e, İsmâil'e, İshak'a, Ya'kūb'a ve torunlarına indirilene; Mûsâ'ya ve İsâ'ya verilene; Rablerinden **bütün peygamberlere verilene îmân ettik**. Biz o peygamberler arasında hiçbir ayırım yapmayız. Biz sadece Allah'a boyun eğen Müslümanlarız."[1]

"Mü'min olabilmek için hem kendi peygamberine hem de diğer peygamberlere inanmak şarttır. Bütün peygamberlere inanmayan kimse, kendi peygamberine de inanmamış olur. İşte bu sebeple Resûl-i Ekrem'e inanmayan Yahudi ve Hıristiyanların îmânından söz edilemez." Ayrıca "Biz o peygamberlerden hiçbiri arasında ayırım yapmayız" demek, biz onların tamamına inanırız demektir. Ancak onlar arasında ayırım yapmamak, onlardan hiçbirinin diğerine üstün olmadığı anlamına gelmez.[2]

Peygamber Efendimiz zamanında Yahudiler ve Hıristiyanlar Tevrat'ı İbrânice okur, onu Müslümanlara Arapça olarak tefsir ederlerdi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem, Müslümanlara: "Kendilerine ilâhî kitap verilen Yahudi ve Hıristiyanları ne doğrulayınız ne de yalanlayınız. Onlara şöyle deyiniz..." buyurarak yukarıdaki âyeti okudu.[3]

﴿ءَامَنَ الرَّسُولُ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيْهِ مِن رَّبِّهِۦ وَالْمُؤْمِنُونَ، كُلٌّ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَمَلَٰٓئِكَتِهِۦ وَكُتُبِهِۦ وَرُسُلِهِۦ، لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّن رُّسُلِهِۦ، وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ﴾

1. Bakara 2/136.
2. bk. Bakara 2/253.
3. Buhârî, Tefsîr 2/11, nr. 4485; İ'tisâm 25, nr. 7362, Tevhîd 51, 7542. Kandemir, Zavalsız, Şimşek, *Âyet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, I, 75.

"Peygamber, Rabbinden kendisine indirilene îmân etti, mü'minler de îmân ettiler. Hepsi de Allah'a, **meleklerine**, kitaplarına, **peygamberlerine**, **"Peygamberleri arasında hiçbir ayırım yapmayız"** diye îmân ettiler, "İşittik ve itaat ettik, ey Rabbimiz; bizi bağışlamanı dileriz, dönüşümüz ancak Sanadır." dediler."[1]

Bir Peygambere Hakaret Eden Öldürülür

Mâlikî fakihi Abdülmelik ibni Habîb'in, Muhammed ibni'l-Mevvâz'ın (veya Muhammed ibni Sahnûn'un) fıkha dâir eserinde kaydedildiğine göre, İmâm Mâlik şöyle demiştir: "Bir kimse peygamberlere veya peygamberlerden sadece birine hakaret ederse yahut da onları küçük düşürecek bir söz söylerse, kendisinden tövbe etmesi istenmeden (tövbe etse bile tövbesine bakmadan) öldürülür. Zimmîlerden biri peygamberlere hakaret ederse, öldürülür; şâyet o zimmî Müslüman olursa öldürülmez." İmâm Mâlik'in bu görüşüne ünlü Mâlikî fakihleri Abdurrahmân ibni'l-Kāsım (v. 191/806), İbnü'l-Mâcişûn diye bilinen Abdülmelik ibni Abdilazîz (v. 212/827), Muhammed ibni Abdilhakem (v. 268/881), Asbağ ibni'l-Ferec (v. 225/840) ve Sahnûn da (v. 240/854) katılmıştır.

Sahnûn, İmâm Mâlik'in talebelerinden olan Abdurrahmân ibni'l-Kāsım'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir:

"Yahudi ve Hıristiyanlardan biri, kendi din ve inançlarında yer almayan bir tarzda peygamberlere hakaret etse öldürülür, şâyet Müslüman olursa ölümden kurtulur."

Böyle birinin öldürülüp öldürülmeyeceği konusunda âlimlerin ihtilâf ettiğinden daha önce söz edilmişti.[2]

Kurtuba kadısı Saîd ibni Süleymân, kendisine sorulan bir soruya verdiği cevapta şöyle demişti: "Bir kimse Allah Teâlâ'ya ve O'nun meleklerine hakaret ederse öldürülür."

Mâlikî fakihi Sahnûn şöyle demiştir: "Bir kimse meleklerden birine sövüp hakaret ederse, öldürülür."

---

1. Bakara 2/285.
2. Bu konu için bk, III, 506-508.

"Cebrâil Vahyi Yanlış Kimseye Götürdü!" Diyene Ne Yapılır?

Malikî âlimi Ebû Muhammed ibni Ebî Zeyd el-Kayrevânî'nin (v. 389/999) Mâlikî fıkhına dâir *en-Nevâdir ve'z-ziyâdât* adlı eserinde kaydedildiğine göre, İmâm Mâlik: "Ali bin Ebî Tâlib peygamber olacaktı. Ancak Cebrâil vahyi yanlış kimseye götürdü!" diyen kimse hakkında şöyle demiştir: "Bu sözü sarfeden kimseden tövbe etmesi istenir; tövbe ederse kurtulur; etmezse öldürülür."

Fakih Sahnûn da bu sözü sarfedene aynı cezânın verileceğini söylemiştir. Bu mânasız sözü söyleyenler Râfızîlerden Gurâbiyye fırkasıdır. Onlar, "Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ile Hz. Ali radıyallahu anh, iki karganın (gurâbın) birbirine benzemesi gibi birbirlerine benzerlerdi" dedikleri için kendilerine bu ad verilmiştir.[1]

Hanefîlere Göre, Bir Peygambere Hakaret Eden Mürteddir

İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe ile mezhebinin ileri gelen âlimleri, mezheplerinin bu konudaki görüşünü şöyle ifâde etmişlerdir:

"Bir kimse peygamberlerden birini yalanlar veye onlardan birini aşağılarsa veya kendisinin onlarla bir ilgisinin olmadığını söylerse, o kimse mürteddir."

> Bu söz ve tavrından dolayı tövbe ederse, kendisine bir şey yapılmaz, aksi hâlde öldürülür.

Öfkeli Bir Kimseyi Cehennem Bekçisine Benzetenin Durumu

Mâlikî fakihi Ebü'l-Hasan el-Kâbisî[2] (v. 403/1012) şöyle demiştir: "Bir kimse sevmediği bir şahıs hakkında: 'Onun yüzü, öfkelenmiş Cehennem bekçisi Mâlik'in yüzüne benziyor' dese ve bu sözüyle meleği yerdiği bilinse, o kimse öldürülür."

> İmâm Mâlik ve İmâm Ebû Hanîfe de bu görüştedir. Ce-

1. Gurâbiyye hakkında ve Resûlullah ile Hz. Ali'nin birbirine benzemediği konusunda bilgi için bk. III, 478.
2. Ebü'l-Hasan Ali ibni Muhammed el-Meâfirî el-Kayrevânî el-Kâbisî hakkında bilgi için bk. I, 94.

hennem bekçisi hakkında o sözü söyleyen kimse meleği aşağılamak maksadıyla değil de, onun Cenâb-ı Hakk'ın buyruğunu uygulamak için cehennemliklere sert davrandığını anlatmak istemişse, kendisine bir şey yapılmaz.

Kur'an'da Zikredilen Meleklere Hakaret Edenin Durumu

Bir kimse genel olarak peygamberlere ve meleklere dil uzatsa veya Kur'ân-ı Kerîm'de adları geçen yahut mütevâtir ve meşhûr hadislerle ve âlimlerin görüş birliği etmesiyle bilinen meselâ Cebrâil, Mîkâil, Cehennem'in bekçisi Mâlik, Cennet ve Cehennem'in bekçileri, Zebânîler ve Arş'ı taşıyan meleklere veya bunlardan sadece birine hakaret etse kâfir olur ve onun öldürülmesi gerekir.

Burada kendilerinden bahsedilen melekler, yukarıda geçen sırayla Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle anılır:

"Kim Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, **Cebrâil'e ve Mîkâil**'e düşmansa, Allah da o kâfirlerin düşmanıdır."[1]

Cehennemlikler: "**Yâ Mâlik!** 'Rabbin bizi öldürsün de işimizi bitirsin artık' diye seslenirler. O da: 'Siz burada sürekli kalıcısınız' der."[2]

"Rablerine karşı gelmekten sakınanlar da bölük bölük Cennet'e sevk edilirler. Oraya vardıklarında Cennet'in kapıları açılır ve **bekçileri** 'Size selâm olsun Tertemiz geldiniz. Oraya ebediyen kalmak üzere girin' derler."[3]

"Biz de **zebânileri** çağıracağız."[4]

"**Arş'ı taşıyan ve onun etrafında bulunan melekler** Rablerini hamdederek tesbih ederler."[5]

Yine Kur'ân-ı Kerîm'de adları zikredilen peygamberlere yönelik hakaretlerle ilgili hüküm böyledir. Öte yandan Azrâil, İsrâfil, (Kur'ân-ı

1. Bakara 2/98.
2. Zuhruf 43/77.
3. Zümer 39/73.
4. Alak 96/18.
5. Mü'min 40/7.

Kerîm'de kendilerinden "kirâmen kâtibîn" diye söz edilen) Hafaza melekleri, Cennet'in bekçisi Rıdvân, Münker, Nekîr gibi herbirinin melek olduğu hususu sağlam hadislerde belirtilen varlıklara yapılan hakaretler de böyledir.

Kur'an'da Adı Geçen Bazı Varlıklara Hakaret Edenin Durumu

Bir de Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs-i şerîflerde mâhiyetleri kesin şekilde belirtilmediği ve üzerinde âlimler ittifâk etmediği için melek olup olmadığı kesinlik kazanmayan Hârût ve Mârût ile peygamber olup olmadığı bilinmeyen Hızır, Lokmân, Zülkarneyn, Hz. Îsâ'ın annesi Hz. Meryem, Firavun'un karısı Hz. Âsiye, Res kavmine gönderildiği söylenen Hâlid ibni Sinân gibi şahsiyetler, bir de Mecûsîler ile bazı târihçilerin peygamber olduğunu ileri sürdüğü Zerdüşt gibiler vardır. Adları zikredilen **bu varlıkların melek veya peygamber olduğu kesinlik kazanmadığı için kendilerine sövüp hakaret eden, onların peygamber olmadığını söyleyen kimse kâfir sayılmadığı gibi, bir cezâ da almaz.** Bununla beraber peygamber oldukları bilinmese bile, velî ve sâlih oldukları bilinenlere dil uzatıp aşağılayan kimselere, sarfettikleri hakaretin derecesine göre cezâ verilir.

Peygamber oldukları bilinmeyenlerin peygamberliğini, Hârût ve Mârût gibilerin de meleklerden olduğunu inkâr etme meselesine gelince; âlimler bu hususta ihtilâf ettiği için, ilim ehlinden birinin bu konuda görüş bildirmesinde sakınca yoktur. Halktan birinin ise, bu gibi konulara girmesi yasaklanır; buna rağmen konuşmaya devam ederse, böyle hassas konularda onların görüş bildirme yetkisi olmadığı için, yaptığı hatânın derecesine göre cezâlandırılır.

Selef âlimleri (sahâbe ve tâbiîn), dini yaşamak ve uygulamakla ilgili olmayan konularda ulemânın bile konuşmasını uygun görmezken, halkın konuşmasını nasıl doğru bulur?

> Peygamber Efendimiz'in şu hadîs-i şerîfi konumuzu aydınlatmaktadır: "Kendisini doğrudan ilgilendirmeyen şeyi terketmesi, kişinin iyi Müslüman olduğunu gösterir."[1]

1. Tirmizî, Zühd 11, nr. 2317; İbni Mâce, Fiten 12, nr. 3976.

8. Kur'an'a Hakaret Edenin Durumu

Ey okuyucu! İslâm âlimleri, şu kimselerin kâfir olduğunda görüş birliği etmiştir:

Kur'ân-ı Kerîm'i ya da Mushaf-ı şerîfi[1] veya Kur'an'daki bir bilgiyi hafife alan,

Kur'an'a ve mushafa sövüp hakaret eden yahut da onu inkâr eden,

Kur'an'ın bir harfini, bir âyetini inkâr eden,

Kur'ân-ı Kerîm'in verdiği bilgilerin aslı olmadığını iddia ederek onları yalanlayan,

Kur'an'da ve mushafta açıkça belirtilen bir hükmü, bir haberi yalanlayan,

Kur'ân-ı Kerîm'in var olmadığını söylediği bir şeyin var olduğunu, var olduğunu söylediği bir şeyin de yok olduğunu şuurlu bir şekilde ileri süren,

Kur'an'ın haber verdiği bir şeyde şüphe eden.

Kur'ân-ı Kerîm Mükemmel Bir Kitaptır

Şimdi bunun böyle olduğunu Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs-i şerîflerle isbât edelim: Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ. لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ﴾ "Kur'an'a hiçbir yönden bir noksanlık erişmez. O, her işi yerli yerince yapan ve her türlü övgüye lâyık olan Allah tarafından indirilmiştir."[2]

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem de şöyle buyurmuştur:

"Kur'ân-ı Kerîm hakkında çekişmek (cidâl) küfürdür."[3]

Hadîs-i şerîfteki "mirâ'" kelimesi, "şüphe etmek" ve "çekişmek" diye açıklanmıştır.

---

1. Kur'ân-ı Kerîm'in bugün elimizde bulunan, Fâtiha sûresi ile başlayıp Nâs sûresi ile biten şekline, "iki kapak arasında toplanan kitap" anlamında mushaf denir.
2. Fussılet 41/42.
3. Ebû Dâvûd, Sünnet 4, nr. 4603; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, II, 286, 300, 424, 475, 503, 528.

Allah Teâlâ, Kur'ân-ı Kerîm hakkında şüphe etmemek gerektiğini şöyle ifâde buyurmuştur:

"Kendisinde hiçbir şüphe bulunmayan kitap işte budur."[1]

"Bu kitaptan aslâ şüphe etme. O, elbette Rabbinden gelen bir gerçektir. Fakat insanların çoğu ona îmân etmez."[2]

Bununla beraber hakikati ortaya çıkarmak için yapılan tartışmaların hiçbir sakıncası yoktur. Fakat böyle bir amacı olmayan, ben haklı çıkayım düşüncesiyle ve gerçekleri ters yüz etmek sûretiyle yapılan tartışmalar insanı yanlış yola götürebilir. Kur'ân-ı Kerîm hakkında yapılan cidâl muhtemelen bu sebeple küfür sayılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'in müteşâbih âyetleri hakkında münakaşaya tutuşmak ve "çekişmek", insanı sonuçta küfür bataklığına düşürebilir.

Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhüma Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Bir Müslüman, Kur'ân-ı Kerîm'in bir âyetini inkâr ederse, elbette onun boynunu vurmak helâl olur."[3]

Hadîs-i şerîfin tamamı şöyledir: "Kur'ân-ı Kerîm'in bir âyetini kim inkâr ederse, elbette onun boynunu vurmak helâl olur. Kim de 'Lâilâhe illallâhü vahdehû lâ şerîke leh ve enne Muhammeden abdühû ve resûlüh: Allah'tan başka ilâh yoktur; O tekdir; O'nun ortağı yoktur; Muhammed de O'nun kulu ve resûlüdür' derse, öldürmeyi gerektirecek bir suç işlemediği takdirde, hiç kimse ona dokunamaz."

İlâhî Kitaplara Dil Uzatanın Durumu

Bir kimse Tevrât, İncîl'i, Allah Teâlâ'nın indirdiği diğer kitapların tamamını veya bir kısmını, 'Allah onu bir peygambere indirmemiştir' diye

1. Bakara 2/2.
2. Hûd 11/17.
3. İbni Mâce, Hudûd 3, nr. 2539.

inkâr ederse veya onlara hakaret ederse yahut dil uzatırsa yahut da onları küçümserse, o kimse kâfirdir.

Kur'ân-ı Kerîm; Fâtiha sûresinin baş tarafından, Nâs sûresinin sonuna kadar iki kapak arasında ve Müslümanların elinde yazılı olarak bulunan, aynı zamanda bütün yeryüzünde okunan bir kitaptır; onun Allah'ın kelâmı olduğunda ve Muhammed aleyhisselâma indirildiğinde Müslümanların görüş birliği vardır. Yine Müslümanlar, Kur'ân-ı Kerîm'deki bütün âyetlerin ve kelimelerin hak ve gerçek olduğunda ittifak etmişlerdir. Bir kimse Kur'ân-ı Kerîm'deki bir harfi kasıtlı olarak ondan çıkarsa, bir harfin yerine başka bir harf koysa, herkesin görüş birliğiyle kabul ettiği Kur'ân-ı Kerîm'de bulunmayan bir harfi ona ilâve etse, bütün bunları bilerek ve kasıtlı olarak yapsa, o kimse kâfir olur.

Hz. Âişe'ye İftirâ Eden, Kur'an'ı İnkâr Etmiş Olur

Kur'ân-ı Kerîm; harfleri, kelimeleri ve âyetleri birlikte hak ve gerçek olduğu içindir ki, İmâm Mâlik; Hz. Âişe'ye iftirâ etmek sûretiyle hakarette bulunan kimsenin, onun temiz ve günahsız olduğunu belirten âyet-i kerîmeye ters düşmesi yüzünden öldürülmesi gerektiği görüşünü benimsemiştir; zira Kur'ân-ı Kerîm'e muhâlefet eden, onun muhtevâsını da yalanlamış olacağı için katledilir.

> Burada, İslâm tarihinde **"İfk hâdisesi"** diye bilinen bir olaya işaret edilmektedir. Hz. Âişe'ye yapılan iftirânın mâhiyeti şöyledir: Peygamber Efendimiz hicretin 6. yılında Benî Mustalık Gazvesi'nden dönerken, yanında bulunan Hz. Âişe, tabiî ihtiyacını gidermek için uzaklaşmış, o sırada düşürdüğü gerdanlığını ararken, onun, bindiği devenin mahfesinde olduğunu zanneden askerî birlik oradan ayrılmış, kendisi geride kalmıştı. Birliğin artçılarından Safvân ibni Muattal, Hz. Âişe'yi kendi devesine bindirip hayvanı yederek Medine'ye getirdi. Aralarında münafıkların reisi Abdullah ibni Übey ile bazı mü'minlerin de bulunduğu bir grup bu olaya dayanarak, Hz. Âişe ile Safvân arasında ilişki bulunduğu iftirâsını ortaya attılar. Bunun üzerine Hz. Âişe'nin mâsûm olduğunu açıklayan ve "O iftirâyı ortaya atanlar içinizden

küçük bir gruptur" diye başlayan Nur sûresinin 11-20. âyetleri nâzil oldu.[1]

Kur'an'ın Bir Harfini İnkâr Eden Kâfir Olur

Mâlikî fakihi Abdurrahmân ibni'l-Kāsım (v. 191/806), "Allah Teâlâ Hz. Mûsâ ile konuşmamıştır diyen kimse öldürülür!" demiştir.

Tebe-i tâbiîn neslinden fakih ve muhaddis Abdurrahmân ibni Mehdî de[2] (v. 198/813) aynı görüşü benimsemiştir.

> Allah Teâlâ'nın Hz. Mûsâ ile konuşmadığını ileri süren kimse, "Allah, Mûsâ ile de bizzat kelâmıyla konuştu"[3] âyet-i kerîmesini yalanmış olduğu için onun bu cezâya çarptırılacağı belirtilmiştir.

Mâlikî fakihi Muhammed ibni Sahnûn (v. 256/870) "Muavvizeteyn (Felak ve Nâs sûreleri) Kur'ân-ı Kerîm'den değildir" diyen kimsenin, kâfir olduğu için boynunun vurulacağını, ancak tövbe ederse onun ölümden kurtulacağını söylemiştir.

Şu sözler de Muhammed ibni Sahnûn'a aittir:

"Kur'ân-ı Kerîm'in bir harfini bile inkâr eden katledilir."

"Bir kimsenin, 'Allah, Mûsâ ile de bizzat kelâmıyla konuşmamıştır' dediğine biri şâhitlik etse; bir başkası da onun: 'Allah Hz. İbrâhim'i dost edinmemiştir' dediğine şâhitlik etse, böylece iki şâhit de onun zımnen Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemi yalan söylemekle suçladığını dile getirdiği için, o kimse öldürülür."

Fıkıh ve kelâm âlimi Ebû Osmân el-Haddâd[4] da (v. 302/915) şöyle demiştir:

"Tevhîd (Allah'ın birliği) inancına sahip olanlar, Kur'ân-ı Kerîm'in bir harfini bile inkâr edenin kâfir olduğu görüşünde ittifak etmişlerdir."

---

1. Bu olay *Sahîh-i Buhârî*'de (Şehâdât 15, nr. 2661) ve *Sahîh-i Müslim*'de (Tevbe 56, nr. 2770) geniş bir şekilde anlatılmaktadır (Kandemir, Zavalsız, Şimşek, *Âyet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, II, 1218-1219).
2. Abdurrahmân ibni Mehdî hakkında bilgi için bk. II, 367.
3. Nisâ 4/164.
4. Ebû Osmân Saîd ibni Muhammed el-Gassânî el-Kayrevânî hakkında bilgi için bk. III, 363.

Tâbiîn âlimlerinden Ebü'l-Âliye er-Riyâhî[1] (v. 90/709), yanında Kur'ân-ı Kerîm okuyan birinin yanlışını düzeltmek istediğinde: "Orası senin okuduğun gibi değildir" demez, "Ben orayı şöyle okurum" derdi. Onun bu ihtiyatlı tutumunu ünlü tâbiîn muhaddis ve fakihlerinden İbrâhim en-Nehaî'ye[2] (v. 96/714) naklettikleri zaman: "Zannedersem Ebü'l-Âliye, 'Kur'ân-ı Kerîm'in bir harfini inkâr eden, tamamını inkâr etmiş olur' hadisini işittiği için böyle ihtiyatlı davranıyordur" dedi.[3]

Abdullah ibni Mes'ûd radıyallahu anh şöyle demiştir:

"Kur'ân-ı Kerîm'in bir âyetini inkâr eden, tamamını inkâr etmiş olur."[4]

Mısırlı hadis hâfızı ve Mâlikî fakihi Asbağ ibni'l-Ferec (v. 225/840) şöyle demiştir:

"Kur'ân-ı Kerîm'in bir kısmını yalanlayan, onun tamamını yalanlamış olur; Kur'an'ı yalanlayan, onu inkâr etmiş olur; Kur'an'ı inkâr eden de Allah Teâlâ'nın kelâmını inkâr etmiş olur."

Tevrât'a Lânet Edenin Durumu

Mâlikî fakihi Ebü'l-Hasan el-Kābisî'ye[5] (v. 403/1012) bir Yahudi ile çekişen adamın durumunu sordular. Yahudi, karşısındaki şahsa doğru söylediğini ispat etmek için Tevrât'a yemin etmiş, hasmı da "Allah Tevrât'a lânet etsin" diye söylenmiş, onun böyle lânet ettiğine de bir adam şâhitlik etmişti. Bir başkası Tevrât'a lânet edene, neden böyle bir söz söylediğini sorduğu zaman ise: "Ben asıl Tevrât'a değil, bugün Yahudilerin elinde bulunan tahrîf edilmiş Tevrât'a lânet ettim" demişti. Ebü'l-Hasan el-Kābisî bu mesele hakkında şunları söyledi: "Olaya bir kişi şâhit olduğu için, o kimseyi öldürmek gerekmez. İkinci şahsın getirdiği açıklama yorum yapmaya müsâit bir açıklamadır. Belki de o adam, Tevrât'ı bozup değiştirdikleri için, Yahudilerin, Cenâb-ı Hakk'ın gönderdiği Tevrat'a bağlı olmadık-

1. Ebü'l-Âliye er-Riyâhî hakkında bilgi için bk. I, 87.
2. İbrâhim ibni Yezîd en-Nehaî hakkında bilgi için bk. II, 429.
3. İbni Ebî Şeybe, *el-Musannef* (Hût), VI, 136. "Kur'ân-ı Kerîm'in bir harfini inkâr eden, tamamını inkâr etmiş olur" sözü hem Hz. Ali'ye, hem de Abdullah ibni Mes'ûd'a nisbet edilmektedir.
4. Taberânî, *el-Mu'cemü's-sağîr* (*er-Ravdu'd-dânî*), II, 28, nr. 721; İbni Batta, *el-İbânetü'l-kübrâ* (Vâbil), VI, 77.
5. Ebü'l-Hasan el-Kābisî hakkında bilgi için bk. I, 94.

ları görüşündedir. Şâyet şâhitlerin ikisi de o şahsın "tahrîf edilmiş" şeklinde bir ayırım yapmadan Tevrat'a lânet ettiğini söyleselerdi, yorum yapmak zor olurdu."

Şâz Kırâatleri Israrla Okuyanın Sorgulanışı

Bağdatlı fakihler; İbni Mücâhid[1] (v. 324/936) ile birlikte Bağdat'ın önde gelen kırâat âlimlerinden biri olduğu kabul edilen İbni Şenebûz'un[2] (ö. 328/939), elimizdeki Mushaf'ta bulunmayan şâz kırâatleri okuması ve talebelerine okutması yüzünden, bu davranışlarından vazgeçerek tövbe etmesi için bir ilmî toplantı yapmaya karar verdiler. Bu amaçla hicretin 323. yılında (mîlâdî 935) ünlü Abbâsî vezîri Ebû Alî İbni Mukle'nin de (v. 328/940) katıldığı bir toplantı yaptılar. Bu toplantıda İbni Şenebûz'dan da bir daha söz konusu şâz kırâatleri okumayacağına ve okutmayacağına dâir söz alıp bu hususu kayda geçtiler. İbni Şenebûz'un şâz kırâatlerden vazgeçmesine dâir fetvâ verenler arasında Mâlikî fakihi ve hadis âlimi Ebû Bekir el-Ebherî[3] (v. 375/986) ve başka âlimler de vardı.

Garip Bir Lânet Şekli

Ünlü Malikî âlimi Ebû Muhammed ibni Ebî Zeyd[4] (v. 389/999), (Kur'an öğrenen) çocuğa: "Allah senin öğretmenine ve sana öğrettiğine lânet etsin" diyen kimsenin cezâlandırılması gerektiğine dâir fetvâ vermiştir. Her

1. Büyük dedesi Mücâhid'in adıyla anılan Ebû Bekr Ahmed ibni Mûsâ et-Temîmî, Bağdat'ın en tanınmış kırâat âlimlerinden biri olarak pek çok talebe yetiştirdi. Güzel ahlâkıyla da tanınan bu âlim, iyi bir hadis tahsili gördüğü için talebelerine hadis de rivâyet etti. Onun kırâat ilmine dâir pek çok eserinin en ünlüsü *Kitâbü's-Seb'a*'dır. İbni Mücâhid'in bir hizmeti de, Irak şeyhülkurrâsı sıfatıyla, Abdullah ibni Mes'ûd ve Übey ibni Kâ'b gibi sahâbîlerden rivâyet edilen şâz kırâatleri okuyanlarla mücadele etmesi, gerektiğinde konuyu siyasî otoritelere götürmesidir. Nitekim devrinin şâz kırâatlere meraklı kırâat âlimlerinden İbni Şenebûz ve İbni Miksem el-Attâr'ın bu tür faaliyetlerine devlet gücüyle engel olmuştur.
2. İbni Şenebûz'un tam adı Ebü'l-Hasen Muhammed ibni Ahmed Eyyûb el-Bağdâdî'dir. Hadis ve kırâat tahsili için birçok ilim merkezini dolaşmış ve devrin tanınmış âlimlerinden ilim tahsil etmiştir. Onu şöhrete kavuşturan olay, yukarıda da ifâde edildiği üzere, ashâb-ı kirâmdan Übey ibni Kâ'b ile Abdullah ibni Mes'ûd'a isnâd edilen ve Hz. Osmân'ın Mushafı'na aykırı olan kırâatleri okuyup okutması yüzünden bir heyet önünde sorgulanmasıdır. İbni Mücâhid ve İbni Şenebûz hakkında geniş bilgi için bk. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XX, 214-215; 376-377.
3. Ebû Bekr Muhammed ibni Abdillâh el-Ebheri hakkında bilgi için bk. III, 82.
4. İbni Ebî Zeyd el-Kayrevânî hakkında bilgi için bk. II, 416.

ne kadar bu sözü söyleyene, kastının ne olduğu sorulduğunda o: "Ben çocuğa, 'Öğretmenin sana öğrettiğine Allah lânet etsin' derken Kur'ân-ı Kerîm'i değil, öğretmenin çocuğa öğrettiği kötü huyları kastetmiştim" dese bile, ona mutlaka aklını başına toplayacak bir cezâ verilir.

Ebû Muhammed ibni Ebî Zeyd: "Bir kimse Mushaf'a lânet ederse, kesinlikle öldürülür" demiştir.

9. Resûl-i Ekrem'in Ehl-i Beyt'ine, Hanımlarına ve Ashâbına Hakaret Edenin Durumu

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin Ehl-i beytine, hanımlarına ve ashâbına hakaret etmek, onları küçük düşürmek haramdır. Bunu yapan lânetlenmiş yani Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılmıştır.

> Resûlullah'ın Ehl-i beyti şunlardır: Peygamberimizin hanımları ve "sadaka almaları haram olan" yakınları. Bunlar amcaoğulları, yani Hz. Ali'nin, Akîl'in, Ca'fer'in ve amcası Hz. Abbâs'ın âileleridir. Özellikle de Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'dir.[1]

Ashâba Hakaret Etmeyi Yasaklayan Hadisler

Ashâb-ı kirâmdan Abdullah ibni Mugaffel[2] (ö. 59/679) Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir:

"Aslâ ashâbım aleyhinde konuşmayınız. Ashâbım aleyhinde konuşmaktan şiddetle sakınınız. Benden sonra onlara kesinlikle laf dokundurmayınız. Onları seven, sırf bana olan sevgisi dolayısıyla onları sever. Onlara düşmanlık eden, bunu sırf bana düşmanlık beslediği için yapar. Onlara eziyet eden, bana eziyet etmiş olur. Bana eziyet eden ise Allah'a eziyet etmiş olur. Allah'a eziyet edenin ise, çok geçmeden Allah belâsını verir."[3]

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem muhtelif hadislerinde ashâb-ı kirâm hakkında şöyle buyurmuştur:

---

1. Müslim, *Fezâilü's-sahâbe* 36, nr. 2408; Tirmizî, Tefsîr 33/7-8, nr. 3205, 3206; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, IV, 366-367.
   Konuyla ilgili olarak ayrıca bk. "Resûl-i Ekrem'e Vefâtından Sonra ve Adı Anıldığında Saygı Gösterme, Ehl-i beyt'ine ve Ashâbına Hürmet Etme" bahsi.
2. Abdullah ibni Mugaffel hakkında bilgi için bk. II, 336.
3. Tirmizî, Menâkıb 58, nr. 3862.

* «لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي، فَمَنْ سَبَّهُمْ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ، لَا يَقْبَلُ اللهُ مِنْهُ صَرْفًا وَلَا عَدْلًا» "Ashâbıma sövmeyiniz! Kim ashâbıma söverse, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun. Allah onların tövbelerini de kabul etmez, ibâdetlerini de."[1]

* «لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي، فَإِنَّهُ يَجِيءُ قَوْمٌ فِي آخِرِ الزَّمَانِ يَسُبُّونَ أَصْحَابِي فَلَا تُصَلُّوا عَلَيْهِمْ، وَلَا تُصَلُّوا مَعَهُمْ، وَلَا تُنَاكِحُوهُمْ، وَلَا تُجَالِسُوهُمْ، وَإِنْ مَرِضُوا فَلَا تَعُودُوهُمْ» "Ashâbıma sövmeyiniz! Âhir zamanda bir topluluk gelecek, onlar ashâbıma sövüp hakaret edecektir. Onların cenâze namazını kılmayınız. Onların arkasında namaz kılmayınız. Onlarla evlenmeyiniz. Onlarla birlikte oturup kalkmayınız. Hastalandıkları zaman onları ziyaret etmeyiniz."[2]

* «مَنْ سَبَّ أَصْحَابِي فَاضْرِبُوهُ» "Kim benim ashâbıma sövüp hakaret ederse, onu dövünüz."[3]

> Bu hadis, dipnotta gösterilen kaynaklarda şöyledir: "Peygamberlere söven katledilir, ashâba sövene sopa atılır." Bazı hadis kitaplarında da Resûl-i Ekrem'in: "Ashâbıma sövene Allah lânet etsin" buyurduğu rivâyet edilmiştir.[4]
>
> Çok zayıf olduğu söylenerek tenkit edilen bu rivâyet hakkında Yemenli muhaddis ve fakih Yahyâ bin Ebî Bekr el-Âmirî (ö. 893-1488), siyer ve fıkhî meselelere dâir *Behcetü'l-mehâfil ve buğyetü'l-emâsil ve telhîsi's-siyer ve'l-mu'cizât ve'ş-şemâil* adlı eserinde (II, 195) şöyle demektedir: **"Bu hadisin senedinde zayıflık bulunmakla beraber, metnin diğer tariklerle takviye edildiği hususunda icmâ vardır."**

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Efendimiz ashâb-ı kirâma sövüp eziyet etmenin kendisini inciteceğini bildirmiştir; Resûlullah sallal-

1. İbni Ebî Âsım, *es-Sünne* (Elbânî), s. 469, nr. 1000, 1001; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* (Selefî), XII, 142, nr. 12709, XVII, 140, nr. 349; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, X, 21; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, V, 446-448, nr. 2340.
2. Müttakī el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl* (Sekkā), XI, 542, nr. 32542.
3. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, VI, 260; Taberânî, *el-Mu'cemü's-sağîr* (*er-Ravdu'd-dânî*), I, 393, nr. 659.
4. İbni Ebî Şeybe, *el-Musannef* (Avvâme), XII, 179, nr. 33086; Bezzâr, *Müsned* (Mahfûzurrahmân), XII, 155, nr. 5753; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* (İvezullah), II, 236, nr. 1846.

lahu aleyhi ve selleme eziyet etmek ise haramdır. Nitekim yukarıda geçen hadîs-i şerîfinde bunu şöyle ifâde buyurmuştur: "Ashâbıma sövüp sayarak bana eziyet etmeyiniz. Çünkü onlara eziyet eden, bana eziyet etmiş olur."[1]

Hz. Âişe ve Hz. Fâtıma'nın Değeri

Resûl-i Ekrem Efendimiz hanımlarından birine:

«لَا تُؤْذِينِي فِي عَائِشَةَ» "Âişe hakkında söylenip de beni üzme!" buyurmuştur.[2]

> Bu hadis "Resûlullah'ın Âilesine ve Soyuna Saygı" bahsinde de geçmiş, orada Peygamber Efendimiz'in, hanımı **Ümmü Seleme'yi böyle uyardığı** belirtilmiş ve bu hadis hakkında geniş bilgi verilmişti. Burada ise bir başka hadis belgesinden söz edeceğiz. Ünlü Selçuklu vezîri Nizâmülmülk'ün (ö. 485/1092) hadis ilminde üstün bir yeri vardır. Bağdat'ta Nizâmiye Medresesi ile Câmiu'l-Mehdî' de emâlî meclisleri tertip ederek **hadis talebelerine hadis yazdırmış** ve bu emâlîler muhtelif adlarla yayımlanmıştır.[3] Nizâmülmülk'ün yazdırdığı ve Abdullah ibni Abbâs radıyallahü anhümânın rivâyet ettiği bir hadise göre Hz. Âişe şöyle demiştir:
>
> "Allah Teâlâ, daha önce hiçbir kadına vermediği on özelliği bana vermiştir:
>
> 1. Daha annemin rahminde şeklim belirlenmeden önce, Allah Teâlâ benim sûretimi Resûlullah'a göstermiştir (*Sünen-i Tirmizî*'deki hadîs-i şerîf ise şöyledir: "Cebrâil ayhisselâm, Hz. Âişe'nin yeşil bir kumaş üzerindeki sûretini Resûl-i Ekrem'e göstererek: 'Bu senin dünya ve âhiretteki eşindir' buyurdu.")[4]
>
> 2. Allah'ın Resûlü beni bâkire olarak aldı.

1. Tirmizî, Menâkıb 58. nr. 3862.
2. Buhârî, Hibe 8, nr. 2581; Müslim, Fezâilu's-sahâbe 82, 83, nr. 2441, 2442.
3. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Hadis maddesi, XV, 53-54.
4. Menâkıb 62, nr. 3880.

3. Benden başka bir bâkireyle evlenmedi.

4. Resûlullah'a, diğer hanımlarının yanında değil, sadece benim yanımdayken vahiy gelirdi.

5. Bana iftirâ ettiklerinde, suçsuz olduğuma dâir semâdan belge inmiştir.

6. Onun en sevdiği kadın bendim.

7. Onun en sevdiği erkek benim babamdı.

8. Allah'ın Resûlü benim göğsüme yaslanmış vaziyetteyken rûhunu teslim etti.

9. Benim odamdayken Rabbine kavuştu.

10. Ve o, benim odama defnedildi. Allah'ın salâtü selâmı ona olsun."[1]

Hz. Fâtıma hakkında da şöyle buyurmuştur:

«إِنَّ فَاطِمَةَ بِضْعَةٌ مِنِّي، يُؤْذِينِي مَا اٰذَاهَا، وَيُغْضِبُنِي مَا أَغْضَبَهَا» "Fâtıma benim bir parçamdır, onu üzen şey beni de üzmüş olur. Onu gazaplandıran beni de gazaplandırmış olur."[2]

Ashâba Hakaret Edenin Cezası

Ashâb-ı kirâma hakaret edene nasıl bir cezâ verileceği hususunda âlimler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Mâlikîlerin bu konudaki meşhur görüşü, "sahâbeye hakaret edene gözdağı vermek, bunun için de onu ağır bir şekilde cezâlandırmak" şeklindedir.

Mâlikîlerin bu görüşünü, diğer mezheplere mensup İslâm âlimleri de benimsemiştir.

İmâm Mâlik şöyle demiştir:

"Peygamber aleyhisselâma hakaret eden öldürülür; onun ashâbına hakaret eden ise, ağır şekilde cezâlandırılır."

1. Nizâmülmülk, *Meclisâni min emâlî Nizâmülmülk*, s. 50, nr. 19.
2. Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî 12, 16, 29, nr. 3714, 3729, 3767; Müslim, *Fezâilü's-sahâbe* 93-96, nr. 2449. "Peygamber Sevgisinin Göstergesi" bahsinde bu hadis hakkında açıklama yapılmıştır II, 323.

Yine İmâm Mâlik şöyle demiştir:

"Bir kimse Peygamber Efendimiz'in ashâbından birine, meselâ Hz. Ebû Bekir'e ya da Ömer'e veya Osmân'a yahut Muâviye bin Ebî Süfyân'a yahut da Amr ibni Âs'a sövüp sayarsa, söz gelimi 'Onlar doğru yoldan ayrılmışlar, inkârcı olarak ölmüşlerdir' derse, öldürülür.

> Böyle söyleyenlerin öldürülmesinin sebebi, öncelikle ashâb-ı kirâm hakkında: "Muhâcir ve Ensârdan İslâm'a ilk girenler ile bunların yolunu samimiyetle izleyenlerden Allah râzı olmuş, onlar da Allah'tan râzı olmuşlardır."[1] buyuran Kur'ân-ı Kerîm'i yalanlamış olmalarıdır. İkinci olarak onlar, ashâb-ı kirâm hakkındaki bu hakâretleriyle: "Ashâbıma sövmeyiniz! Canımı kudretiyle elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, biriniz Allah rızâsı için Uhud dağı kadar altın verse, onlardan birinin verdiği iki avuç, hattâ yarım avuç sadakasına yetişmez."[2] gibi hadîs-i şerîfleriyle ashâb-ı kirâmı tezkiye eden Resûl-i Ekrem Efendimiz'i de yalanlamış olmaktadır.

Böyle değil de, halkın birbiri için kullandığı bir hakaret cümlesiyle onlara dil uzatırsa, çok ağır şekilde cezâlandırılır."

Dört Halîfeye Hakaret Edenin Cezâsı

Mâlikî fakihi Abdülmelik ibni Habîb (v. 238/853) şöyle demiştir:

"Aşırı Şîîlerden biri Hz. Osmân'a düşmanlıkta ileri gitse ve onu hiç sevmediğini söylese, ağır bir şekilde cezâlandırılır. Bununla da yetinmeyerek Hz. Ebû Bekir ve Ömer'e buğzettiğini söylese, cezâsı daha da ağırlaştırılır; defalarca dövülür ve ölene kadar hapsedilir. O bu hakaretinden dolayı ölüm cezâsına çarptırılmaz; ancak Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme hakaret ederse öldürülür."

el-Müdevvene adlı fıkıh kitâbıyla ünlü Mâlikî fakihi Sahnûn (v. 240/854) şöyle demiştir:

1. Tevbe 9/100.
2. Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî 5, nr. 3673; Müslim, *Fezâilü's-sahâbe* 221-222, nr. 2540-2541.

"Bir kimse Peygamber Efendimiz'in ashâbından Hz. Ali veya Hz. Osmân yahut diğer sahâbîlerden birini kâfir olmakla suçlarsa, ağır şekilde dövülerek cezâlandırılır."

Malikî âlimi Ebû Muhammed ibni Ebî Zeyd (v. 389/999) ise ünlü fakih Sahnûn'un şöyle dediğini nakletmiştir:

"Bir kimse Hz. Ebû Bekir, Ömer, Osmân ve Ali (radıyallâhu anhüm) hakkında 'Onlar dalâlet ve küfür içindeydi' dese, öldürülür. Ancak dört halîfenin dışındaki sahâbîleri aynı sözlerle suçlasa, ağır bir şekilde cezâlandırılır."

Hz. Âişe ile Babasına Hakaretin Cezâsı Farklıdır

İmâm Mâlik'in bir başka görüşünde şöyle dediği rivâyet edilmiştir:

"Hz. Ebû Bekir'e hakaret eden, dövülerek cezâlandırılır. Hz. Âişe'ye hakaret eden ise öldürülür." Bunun üzerine İmâm Mâlik'e: "Onlara neden böyle farklı cezâlar verilir?" diye sorulduğunda[1] şu cevabı verdi: "Çünkü Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Âişe'nin kendisine atılan iftirâ ile bir ilgisi bulunmadığını açıkça belirttiği hâlde, ona dil uzatmaya devam eden kimse Kur'an'a karşı geldiği için ölüm cezâsını hak eder."

Mâlikî fakihi Ebû İshâk ibni Şa'bân[2] (v. 355/966) İmâm Mâlik'in şöyle dediğini söylemiştir:

"Allah Teâlâ (Hz. Âişe'ye iftirâ edenleri yaptıklarından sakındırarak) ﴿يَعِظُكُمُ اللَّهُ أَنْ تَعُودُوا لِمِثْلِهِ أَبَدًا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ 'Eğer inanmış kimseler iseniz, böyle bir şeyi bir daha yapmamanız için, Allah size öğüt veriyor'[3] buyurmuştur. Şâyet bir kimse bu âyete rağmen Hz. Âişe'ye iftirâ etmeye devam ederse kâfir olur."

---

1. "Onlara neden böyle farklı cezâlar verilir?" diye soran kimse aslında şöyle demiş olmaktadır: Hz. Ebû Bekir'in, kızı Hz. Âişe'den daha faziletli olduğunda İslâm âlimleri görüş birliği etmişlerdir. Buna rağmen neden "Hz Ebû Bekir'e hakaret eden, dövülerek cezâlandırılır. Hz. Âişe'ye hakaret eden ise öldürülür" diyorsun?
2. Ebû İshâk Muhammed ibni Kāsım ibni Şa'bân hakkında bilgi için bk. II, 225.
3. Nûr 24/17.

Hz. Âişe'ye Yapılan İftirâyı Allah Reddetmiştir

Ebü'l-Hasan es-Sıkıllî[1] Mâlikî fakihi Kādî Ebû Bekir el-Bâkıllânî'nin[2] (v. 403/1013) bu konuda şöyle dediğini nakletmiştir:

"Allah Teâlâ, Kur'ân-ı Kerîm'de, kâfirlerin Kendisi hakkında ileri sürdükleri bir sözü onların ağzından naklettiği zaman, Kendisini onların iddialarından tenzih buyurur. Bunun pekçok misâlinden biri şu âyet-i kerîmedir: ﴿وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ، بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ﴾ 'Buna rağmen onlar: 'Rahmân, oğul edindi!' dediler. Hâşâ! O bütün noksanlıklardan uzaktır. Bilakis evlât diye niteledikleri Allah'ın şerefli kullarıdır.'"[3]

> Allah Teâlâ, zâtını, "Sübhânallah" diyerek böyle iftirâlardan tenzih buyurmuştur. Bunun birçok misâlinden ikisi şu âyet-i kerîmelerdir:
>
> "Yahudiler ve Hıristiyanlar: 'Allah oğul edindi' dediler. **Hâşâ, O'nun hiçbir şeye ihtiyacı yoktur**. Buna ne gerek var, göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Hepsi O'na saygıyla boyun eğmiştir."[4]
>
> "Melekler Allah'ın kızlarıdır" diyenler hakkında da şöyle buyurmuştur: "Kızları Allah'a yakıştırıyorlar; **hâşâ O böyle şeylerden yücedir**; çok sevdikleri erkek çocukları da kendilerine malediyorlar."[5]

"Ayrıca, münâfıklar Hz. Âişe'ye iftirâ ettikleri zaman, Allah Teâlâ onu bu iftirâdan şöyle tenzih buyurmuştur: ﴿وَلَوْلَآ إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَتَكَلَّمَ بِهٰذَا، سُبْحَانَكَ هٰذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ﴾ 'Onu duyduğunuz zaman 'Bu konuda konuşmak bize yakışmaz! Hâşâ! bu büyük bir iftirâdır!' deseydiniz ya!'[6] Cenâb-ı Hak kendi zâtını kötü sözlerden ve iftirâlardan tenzîh ettiği gibi, Hz. Âişe'yi de kötü söz ve iftirâdan tenzih buyurmuştur."

Burada, Hz. Âişe'yi, kendisine atılan iftirâdan temize çı-

1. Bu Mâlikî âlimi, Akdeniz'deki Sicilya adasından olduğu için es-Sıkıllî veya es-Sakallî nisbesiyle anılır.
2. Ebû Bekir Muhammed ibni Tayyib el-Bâkıllânî hakkında bilgi için bk. I, 420.
3. Enbiyâ 21/26.
4. Bakara 2/116.
5. Nahl 16/57.
6. Nûr 11/17.

karan âyet-i kerîmelerin tamamını bir arada görelim: "O iftirâyı ortaya atanlar içinizden küçük bir gruptur. Onu kendiniz için şer sanmayın. Bilakis o sizin için bir hayırdır. Onlardan her biri işlediği günahın cezâsını çekecektir. Ama onlardan bu işin elebaşılığını yapan kimseye daha büyük bir azap vardır. Bu iftirâyı işittiğinizde, mü'min erkek ve mü'min kadınların, birbirleri hakkında iyi şeyler düşünmeleri ve: 'Bu, düpedüz bir iftirâdır!' demeleri gerekmez miydi? Bu iftirâyı atanlar, iddialarına dâir dört şâhit getirselerdi ya! Şâhit getiremedikleri ne göre onlar Allah katında yalancıların tâ kendileridir. Eğer dünya ve âhirette size Allah'ın lütfu ve merhameti olmasaydı, içine daldığınız bu iftirâ yüzünden size gerçekten büyük bir azap dokunurdu. Çünkü siz bu iftirâyı dilden dile yayıyor, hakkında bilgi sahibi olmadığınız şeyleri ağzınızda geveleyip duruyor ve bunun da basit bir şey olduğunu sanıyordunuz. Oysa bu, Allah katında son derece büyük bir günahtı. Onu duyduğunuz zaman 'Bu konuda konuşmak bize yakışmaz! Hâşâ! Bu büyük bir iftirâdır!' deseydiniz ya! Eğer inanmış kimseler iseniz, böyle bir şeyi bir daha yapmamanız için, Allah size öğüt veriyor."[1]

Kâdî Ebû Bekir el-Bâkıllânî'nin bu sözleri, İmâm Mâlik'in: "Hz. Âişe'ye iftirâ eden katledilir" sözünü te'yit etmektedir.

Hz. Âişe'ye yapılan iftirâyı bizzat Allah Teâlâ'nın reddetmesinin anlamı şudur: Cenâb-ı Hak, (oğlu, kızı olduğu söylenerek) Kendisine yapılan iftirâları nasıl büyük bir suç kabul etmişse, Âişe radıyallahu anhâya yapılan iftirâyı da büyük bir suç olarak değerlendirmiştir. Hz. Âişe'ye iftirâ etmek, Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme hakaret etmektir.

Esasen Hz. Âişe'ye hakaret etmek, Resûlullah'a hakaret etmek demek değildir. Aynı şekilde Hz. Âişe'ye iftirâ etmek de, Resûlullah'a iftirâ etmek demek değildir. Öyle olsaydı, Hz. Âişe'ye iftirâ edenler öldürülürdü. Hâlbuki

1. Nûr 24/11-17.

Hz. Âişe'yi temize çıkaran âyet-i kerîmeler nâzil olmadan önce ona iftirâ edenler öldürülmemiştir. Çünkü ona iftirâ etmek, diğer Müslümanlara iftirâ etmek gibi kabul ediliyordu. **Hz. Âişe'ye iftirâ etmenin kâfirlik olarak kabul edilmesine gelince**, bu durum, onu temize çıkaran âyetlerin inmesinden ve ona iftirâ etmenin Kur'ân-ı Kerîm'i inkâr etmek olarak kabul edilmesinden sonradır.

Allah Teâlâ Resûlü'ne yapılan hakareti, Kendisine yapılan hakaretle bir tutmuştur.[1] İşte bundan dolayı, daha önce de söylediğimiz gibi, Cenâb-ı Hakk'a hakaret eden nasıl öldürülüyorsa, O'nun Peygamber'ine hakaret edenin cezâsı da aynı şekilde öldürülmek olmuştur.

Hz. Âişe'ye Hakaret Edene Verilen Bir Ceza

Kûfe'de bir adam Hz. Âişe'nin aleyhinde konuşup ona hakaret etmişti. Onu Kûfe emîri olan Mûsâ bin Îsâ el-Abbâsî el-Hâşimî'nin[2] (v. 183/799) karşısına çıkardılar. Emîr:

"Bu adam Hz. Âişe'ye hakaret ederken orada kim vardı?" diye sordu. Kûfe kadısı muhaddis İbni Ebî Leylâ[3] (v. 148/765):

"Ben vardım" dedi. Bunun üzerine emîr, Hz. Âişe'ye hakaret eden kimseye seksen değnek vurdurdu, kınama cezâsı olarak saçını kestirdi ve daha sonra kendisine biraz daha eziyet etmeleri için onu hacamat yapanlara teslim etti.

Hz. Ömer'in Sahâbeye Dil Uzatanlara Öfkesi

Rivâyet edildiğine göre, Hz. Ömer'in oğlu Ubeydullah ibni Ömer (v. 37/657), ashâb-ı kirâmdan Mikdâd ibni'l-Esved el-Kindî'ye (v. 33/653) hakaret ettiği zaman, Hz. Ömer oğlunun dilini keseceğine dâir yemin etmişti. Bazı yakınları Halîfe'ye yemininden vazgeçmesi için ricâda bulundular.

1. Şu âyet-i kerîme bunu göstermektedir: "Allah'ı ve Resûlünü incitenleri ise Allah dünyada da, âhirette de lânetlemiş ve onlara aşağılayıcı bir azap hazırlamıştır." (Ahzâb 33/57).
2. Mûsâ bin Îsâ el-Hâşimî, Abbâsî halîfeleri Mansûr ve Mehdî zamanında Mekke ve Medine vâliliği yaptı. Daha sonraları Yemen, Mısır, Irak, Kûfe ve Dımaşk'ta vâlilik yaptı.
3. Ebû Abdirrahmân Muhammed ibni Abdirrahmân ibni Ebî Leylâ el-Kûfî hakkında bilgi için bk. III, 442.

O zaman Hz. Ömer şunu söyledi: "Bırakın, ben onun dilini keseyim de, bundan sonra biri çıkıp da Muhammed aleyhisselâmın ashâbından birine dil uzatmaya cesaret edemesin!"[1]

Horasanlı hadis hâfızı Ebû Zer el-Herevî'nin[2] (v. 434/1043) rivâyet ettiğine göre, Halîfe Hz. Ömer'in huzûruna Ensâr'ı hicveden bir bedevîyi getirdiler. O sırada Hz. Ömer şunu söyledi: "Eğer bu adam Resûl-i Ekrem'in ashâbından olmasaydı, onu katlederek sizi onun şerrinden kurtarırdım."[3]

İmâm Mâlik şöyle demiştir:

"Bir kimse Peygamber Efendimiz'in ashâbına dil uzatarak onlarda kusur bulmaya çalışırsa, İslâm devletinin savaşmaksızın gayri müslim tebaadan alarak Müslümanlara verdiği ganîmetten bir pay alamaz. Çünkü Allah Teâlâ, gayri müslim tebaadan alınan ganimeti (fey'i) üçe ayırmıştır; **bu gelirin bir hissesinin Medine'ye hicret eden fakir muhâcirlerin** olduğunu belirterek şöyle buyurmuştur:

'O mallarda, yurtlarından çıkarılıp mallarından yoksun bırakılmış, Allah'ın lütuf ve rızâsını arayarak Allah'a ve Resûlüne yardım eden muhâcirlerin de hakkı vardır. Onlar özü sözü doğru olanların tâ kendileridir.'[4]

---

1. Harâitî, Mesâvi'l-ahlâk ve mezmûmühâ (Şelebî), s. 37, nr. 48. Hz. Ömer'in oğlu Ubeydullah, Peygamber Efendimiz zamanında doğmuş, babası Müslüman olduktan sonra İslâmiyet'i kabul etmişti. Hicretten sonra Medine'de yaşayan Ubeydullah Kureyş'in yiğitlerinden biri olarak bilinirdi. İfrîkıyye fethine katılmış, Hz. Ali zamanında Suriye'ye gitmiş ve Sıffîn Savaşı'ında Muâviye bin Ebî Süfyân'ın yanında yer almıştı.
Ubeydullah'ın hakaret ettiği Mikdâd ibni Esved el-Kindî ise Mekke'de İslâmiyet'i ilk kabul edenlerdendi. Daha sonra Habeşistan'a hicret etmişti. Resûl-i Ekrem'in okçularından olan Mikdâd, Peygamber Efendimiz'in yanında hemen bütün gazvelere katıldığı gibi, Hz. Ömer ve Hz. Osmân zamanında yapılan fetihlere de katılmıştı. Bu yiğit sahâbî Bedir Gazvesi'nde bir elini kaybetmişti. Resûlullah'ın süvârisi diye anılır, Efendimiz zamanındaki ölüm cezâlarını o yerine getirirdi. Mikdâd, Peygamber Efendimiz'den kırk iki hadis rivâyet etmiştir.
2. Ebû Zer Abd ibni Ahmed ibni Muhammed el-Herevî, Heratlı hadis hâfızlarındandır. *Sahîh-i Buhârî*'yi, Buhârî'nin en tanınmış râvisi olan Firebrî'nin üç tanınmış öğrencisinden dinlemiş, kendisi de bu ölümsüz eseri Horasan, Bağdat ve Mekke'de okutmuştur. Herevî'nin *Sahîh-i Buhârî* nüshası, bugün elimizde bulunan *Sahîh-i Buhârî*'nin Yûnînî nüshasının dayandığı rivâyetlerden biridir. Bu zâhid âlimin çeşitli kitaplarından *el-Müstedrek alâ Sahîhi'l-Buhârî ve Müslim ile Mu'cemü'ş-şüyûh* adlı eserleri anılabilir.
3. İbnü'l-Ca'd, el-*Müsned* (Abdülhadî), II, 956, nr. 2751.
4. Haşr 59/8.

Sözü edilen gelirin diğer bir hissesinin **Medineli Müslümanların yâni Ensâr'ın** hakkı olduğunu belirterek şöyle buyurmuştur:

'Daha önce Medine'yi kendilerine bir yurt edinmiş ve îmânı benliklerine sindirmiş olanlar, kendi beldelerine hicret edenlere muhabbet beslerler; onlara verilen şeylerden dolayı gönüllerinde bir sıkıntı duymazlar; hattâ kendileri ihtiyaç içinde olsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin tutkularından korunmuşsa, işte onlar kurtuluşa ermiş olanlardır.'"[1]

Gayri müslim tebaadan alınan ganîmetin üçüncü hissesinin de, **ashâb-ı kirâmdan sonra gelen ve kalplerinde onlara karşı kin beslemeyen** tâbiîn nesli ve kıyâmete kadar onların izini takip edenler olduğunu şöyle ifâde buyurmuştur:

"Onlardan sonra gelenler de 'Ey Rabbimiz' derler. 'Bizi ve bizden önce îmân etmiş olan kardeşlerimizi bağışla. Kalplerimizde îmân edenlere karşı kin bırakma. Rabbimiz, muhakkak ki Sen çok şefkatli, çok merhametlisin.'"[2]

Böylece Allah Teâlâ, ashâb-ı kirâma hakaret eden ve onlarda kusur arayanları Müslüman saymadığı, onları zikredilen üç grubun dışında tuttuğu için, bu gibilerin zikredilen ganîmetten hiçbir pay alamayacaklarını belirtmiştir.

Sahâbeye Hakaret Edene İki Misli Ceza

Mâlikî fakihi Ebû İshâk ibni Şa'bân'ın kitâbında şöyle denmektedir:

"Bir kimse, annesi de Müslüman olan bir sahâbîye 'fâhişe çocuğu' diye hakaret etse, bazı Mâlikî âlimlerimize göre ona iki iftirâ cezâsı verilir; biri o sahâbîye, diğeri de annesine iftirâ ettiği içindir. Bir kimse bir topluluğa aynı şekilde iftirâ etse, ona sadece bir iftirâ cezâsı verilir. Ancak ashâb-ı kirâm başkaları gibi olmadığı, onlara yapılan hakaret daha ağır bir suç olduğu için, sahâbeye yapılan hakarete daha ağır bir cezâ verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Nitekim Peygamber aleyhisselâm: **'Ashâbıma söveni dövünüz'** buyurmuştur."[3]

1. Haşr 59/9.
2. Haşr 59/10.
3. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, VI, 260; Taberânî, *el-Mu'cemü's-sağîr (er-Ravdu'd-dânî)*, I, 393, nr. 659.

Ebû İshâk ibni Şa'bân sözüne şöyle devam etmiştir:

"Bir kimse, annesi kâfir olan bir sahâbîye aynı şekilde 'fâhişe çocuğu' diye hakaret etse, sadece o sahâbîye iftirâ ettiği için ona bir iftirâ cezâsı verilir. Şâyet o sahâbînin kendisi hayatta olmayıp çocuklarından veya torunlarından biri hayatta ise, iftirâcıya verilmesi gereken cezâyı o isteyip uygulatabilir. O sahâbînin soyundan hiç kimse hayatta olmadığı için, onun adına bir Müslüman çıkıp da iftirâcıya cezâ verilmesini istese, hâkim onun isteğini yerine getirerek iftirâcıyı cezâlandırır."

Sahâbe Adına Hakaret Dâvası Açılabilir

Ebû İshâk ibni Şa'bân sözlerine şunu da eklemiştir:

"Bir Müslüman, sahâbeden başkası adına iftirâ ve hakaret dâvası açamaz. Sahâbe adına dâva açılabilmesinin sebebi ise, ashâb-ı kirâmın Resûlullah'a üstün saygı beslemesidir. Şâyet bir kimsenin sahâbeye hakaret ettiğini devlet başkanı duysa ve ondan bu konuda şâhitlik yapması istense, bu dâvayı onun tâkip edip sonuçlandırması gerekir."

Peygamber Hanımlarına Hakaret Edene Ne Ceza Verilir?

Ebû İshâk ibni Şa'bân sahâbeye hakaret edilmesi konusunda şunları da söylemiştir:

"Bir kimse Resûl-i Ekrem'in Hz. Âişe dışındaki hanımlarından birine hakaret etse, bu konuda iki görüş vardır: Bu görüşlerden birine göre o kimse, Peygamber Efendimiz'in hanımına hakaret etmekle Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme hakaret etmiş sayıldığı için öldürülür. Diğer bir görüşe göre ise, Hz. Âişe dışında kalan Ezvâc-ı tâhirât'a hakaret etmek diğer sahâbîlere hakaret etmek gibi olduğu için onlara söven kimse öldürülmez, ancak ona iftirâ cezâsı uygulanır." Ebû İshâk ibni Şa'bân: "Ben bu konuda birinci görüşü benimsiyorum" diyerek Ezvâc-ı tâhirât'a hakaret edenin de öldürülmesi gerektiğini belirtmiştir.

Peygamber Torunu Olduğunu İddia Edenin Cezâsı

Medine kadısı Ebû Mus'ab el-Kureşî[1] (ö. 242/857) hocası İmâm Mâlik'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir:

1. Ebû Mus'ab Ahmed ibni Ebî Bekr el-Kāsım hakkında bilgi için bk. III, 305.

"Resûl-i Ekrem ile hiçbir soy bağı olmayan biri çıkıp da, Peygamber torunlarından olduğunu ileri sürerse, şiddetli bir şekilde dövülerek cezâlandırılır, ardından sokaklarda dolaştırılarak teşhîr edilir; gerçekten tövbe ettiği anlaşılana kadar uzun süre hapsedilir; çünkü o bu iddiasıyla Resûlullah'a ait bir hakkı hafife almıştır."

Burada Peygamber Efendimiz'in, "kendi babası olmayan birini babam diye göstermenin" ne büyük günah olduğunu belirten hadîs-i şerîflerini hatırlayalım: Allah'ın Resûlü şöyle buyurmuştur:

"Bir kimse kendi babası olmadığını kesinlikle bildiği birinin soyundan geldiğini ileri sürerse, ona Cennet haramdır."[1]

1069 (mîlâdî 1659) yılında vefat eden *Şifâ-i Şerîf* şârihi Şihâbüddîn el-Hafâcî, kendi zamanındaki birçok şerîrin Peygamber soyundan geldiğini iddia ettiğini, kadıların da buna âlet olarak onları "Peygamber soyundan gelmiştir" diye kolaylıkla tescil ettiğini söylemektedir.[2]

Hz. Âişe ile Babasına Saygı Göstermeyenin Cezâsı

Adamın biriyle bir hanım arasında anlaşmazlık çıkmış, hanıma yemin verilmesi gerekmiş, hanım iffetli biri olduğundan, hakkında dedi kodu yapılmaması için kadı ona geceleyin yemin verdirmek istemiş, fakat onunla dâvalı olan adam, o hanıma ayrıcalık yapılmasını kabul etmeyip, "O kadın, Ebû Bekr-i Sıddîk'ın kızı bile olsa, ona gece değil, gündüz yemin verilmesi gerekir" demişti. Üstelik fakih geçinen biri de adamın bu sözünü yerinde bulmuştu. Mesele Endülüs'ün Mâleka şehrinde kadılık yapan Ebü'l-Mutarrif eş-Şa'bî'ye[3] götürüldüğünde, o adam hakkında şöyle fetvâ vermişti:

"O adam, Hz. Ebû Bekir'in kızını, uygun olmayan böyle bir yerde andığı için şiddetli bir şekilde dövülmeyi, uzun süre hapsedilmeyi haketmiş-

1. Buhârî, Megâzî 56, nr. 4326, 4327, Ferâiz 29, nr. 6766; Müslim, Îmân 114, 115, nr. 63.
2. *Nesîmü'r-riyâz* (Atâ), VI, 442.
3. Ebü'l-Mutarrif Abdurrahmân ibni Kāsım el-Mâlekī hem ilmi hem de faziletli oluşuyla tanınmış bir fakîhti.

tir. O adamın sözünü yerinde bulan fakîhe gelince, aslında ona fakîh değil fâsık demek daha uygun olur; onun verdiği fetvâdan dolayı kınanması, azarlanması gerekir; onun fetvâsı da şâhitliği de kabul edilmez. Çünkü onun bu fetvâsı, kendisinin adâlet vasfını yitirmesine yol açmış olup, ona Allah için buğzetmek gerekir."

> Aliyyü'l-Kārî, Mâlika kadısının o fakih hakkındaki sözlerini aşırı bulmuş, bir müctehid fetvâsında yanılsa bile, sonuç itibâriyle onun hatâ etmiş sayılacağını, kendisine fâsık denemeyeceğini ve İslâm âlimlerinin görüş birliği ile şâhitliğinin de reddedilemeyeceğini söylemiştir.[1]

Fakih, hadis hâfızı ve kırâat âlimi Ebû İmrân el-Fâsî[2] (v. 430/1039), "Benim aleyhimde Ebû Bekr-i Sıddîk bile şâhitlik etse, ben onun şâhitliğini kabul etmem" diyen biri hakkında şunları söylemiştir:

"Şâyet o sözü sarfeden kimse, bir şâhidin şehâdeti yetmeyen bir konuda böyle bir söz söylemişse, ona bir şey yapılamaz. Çünkü o tek şâhit Hz. Ebû Bekir bile olsa, dinî bakımdan bir kişinin şâhitliği yeterli değildir; o kimse Hz. Ebû Bekir'e de hakaret etmiş sayılmaz. Öyle değil de, bu sözü ona hakaret etmek düşüncesiyle sarfetmişse, ona canını alacak derecede şiddetli bir sopa atılır."

Sözün Sonu

Şifâ-i Şerîf'i yazmaya başlarken önümüze koyduğumuz hedeflere ulaştık ve artık sözün sonuna geldik. Benim arzum, bu kitapta yazmayı hedeflediğimiz konuları, okuyucunun beklentisine uygun şekilde sunmuş olabilmektir. Kitâbın her bölümünde, okuyucuyu bu hedefe kolayca ulaştıracak deliller bulunmaktadır. Ben bu eserde okuyucunun garip bulacağı, ilk defa geçtiğini düşüneceği meseleleri genişçe açıkladım. Birçok kitapta ele alınmayan önemli konuları ilk kez bu kitapta araştırmak sûretiyle gün ışığına çıkardım. Şâyet benden önce o konuları kitâbında geniş bir şekilde ele alan veya o bahiste söz söyleyen ve sözüne güvenilen birini bulsaydım, onlardan nakletmekle yetinir, konuyu daha çok araştırma yoluna gitmezdim.

1. *Şerhu'ş-Şifâ*, II, 562.
2. Ebû İmrân el-Fâsî' hakkında bilgi için bk. II, 466.

Cenâb-ı Hak, bu kitapta Kendi rızâsını kazanmak için yapılan gayretleri lütfedip kabul buyursun. Bu eseri başkalarının da takdirini kazanmak için güzel bir üslûpla yazmak düşüncesiyle, rızâsı dışında bir hedefim olmuşsa, lütfen kusurlarımı affeylesin. Kullarının arasından seçip vahyini kendisine emânet ettiği Resûl-i Ekrem'inin şan ve şerefinin yüceliğini belirtmek, fazîletlerini ve kendine mahsus özelliklerini ortaya koymak için **rahatı ve istirâhatı bir yana bırakarak, birçok kitâbı okuyup incelemek ve onlar üzerinde uzun uzun düşünmek sûretiyle yaptığım bu çalışmanın** hâtırına, riyâ ve gösteriş kabilinden kusurlarımı bağışlasın. Habîbinin yüce şerefini koruyup gözetmemize bakarak, bizi Cehennem ateşinden muhâfaza buyursun.

Onun sünnetini değiştiren kimseler, kıyâmet gününde, Kevser Havuzu'nun etrafından kovulduğunda, bizi onlardan eylemesin. Cenâb-ı Mevlâ, "herkesin dünyada iken yaptığı iyiliği karşısında hazır bulduğu kıyâmet gününde" (Âl-i İmrân 3/30) ***Şifâ-i Şerîf*'i, hem bizim, hem de onun okunmasına hizmet edenler için, Kendi rızâsını kazanmaya, dünya ve âhiret saâdetini elde etmeye vesîle kılsın.** *Şifâ-i Şerîf* sebebiyle bizleri, Peygamber Efendimiz'in yakın ashâb ve etbâının zümresine ilhâk eylesin. Bizleri, Peygamber aleyhisselâmın şefâatine nâil oldukları için, hesaba çekilmeden, Cennet kapılarının en sağındaki Bâbü'l-eymen'den içeri girecekle birlikte Cennet'ine koysun.

> Kādî İyâz bu ifâdesiyle, meşhûr şefâat hadisindeki şu ifâdeye işaret ediyor: "Kıyâmet gününde Cenâb-ı Hak bana: 'Yâ Muhammed! Ümmetinden hesaba çekilmeden Cennet'e girecek olanları, Cennet kapılarının en sağındaki Bâbü'l-eymen'den içeri al! Esasen onlar, başkalarıyla beraber Cennet'in diğer kapılarından da girecek lerdir' buyuracak."[1]

Bize *Şifâ-i Şerîf*'in yazılmasını ilhâm ve onu tamamlamayı nasîb ettiği, ona hangi bilgileri almamız gerektiği hususunda basîretimizi açarak bize yol gösterdiği için Allah Teâlâ'ya hamdü senâlar eyleriz.

Kabul olmayan duâdan, faydasız ilimden, O'na yükselmeyen ameldan ismi yüce olan Rabbimize sığınırız.

1. Buhârî, Tefsîr 17/1, nr. 4712; Müslim, İmân 327, nr. 194.

Müellifimizin bu duâ cümlesini: "Allahım! Faydasız ilimden, ürpermeyen gönülden, doyma bilmeyen nefisten ve kabul olunmayan duâdan sana sığınırım."[1] hadîs-i şerîfi ile "Güzel sözler O'na yükselir."[2] âyet-i kerîmesinden ilhâm almak sûretiyle yazdığı anlaşılmaktadır.

O öyle cömert bir Allah'tır ki, Kendisine ümit bağlayan kulunu eli boş çevirmez. Lütfundan mahrûm ettiğine de hiçbir kimse yardım edemez. O, Kendisine samimiyetle yönelenlerin duâsını da aslâ reddetmez.

﴿إِنَّ اللهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ﴾ "Fitne fesat çıkaranların işini düzeltmez."[3]

﴿حَسْبُنَا اللهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ﴾ "Allah bize yeter; O, ne güzel vekildir."[4]

Cenâb-ı Hak; Efendimiz Muhammed'e, onun âilesine ve ashâbına bol bol salâtü selâm eylesin.

1. Müslim, Zikir 73.
2. Fâtır 35/10.
3. Yûnus 10/81.
4. Âl-i İmrân 3/173.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

Abdullah ibni Ahmed ibni Hanbel, *es-Sünne* (nşr. Muhammed Saîd Sâlim el-Kahtânî), Demmâm 1406;

Abdullah ibni'l-Mübârek, *ez-Zühd* (nşr. Habîburrahmân el-A'zamî), Beyrut 1419/1998;

Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris ve'l-esbât ve mu'cemü'l-me 'âcim ve'l-meşîhât ve'l-müselselât* (nşr. İhsan Abbâs), I-III, Beyrut 1402/1982;

Abdürrezzâk, *el-Musannef* (A'zamî), I-XI, Beyrut 1390-92/1970-72;

Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* (nşr. Ahmed el-Kalâş), I-II, Halep, ts. (Mektebetü't-türâsi'l-İslâmî);

Ahmed Hanîfzâde, *Âsâr-i nev: Nova Opera* (nşr. G. Fluegel), y.y. t.y;

Ahmed ibni Hanbel, *el-Akīde* (nşr. Abdülaziz es-Seyrevân), Dımaşk 1408;

----------, *Fezâilü's-sahâbe* (nşr. Vasiyyullah Muhammed Abbâs), I-II, Beyrut 1403/1983;

----------, *Müsned*, I-VI, Kahire 1313/1895; (nşr. Şuayb el-Arnaût ve diğerleri), I-L, Beyrut 1420/1999;

----------, *el-Vera'* (nşr. Semîr ibni Emîn ez-Züheyrî), Riyad 1418/ 1997;

----------, *ez-Zühd*, Beyrut 1420/1999;

Ahmed Naim-Kâmil Miras bk. *Tecrid Tercemesi;*

Aliyyü'l-Kārî, *Cem'u'l-vesâil fî şerhi'ş-Şemâil*, I-II, Beyrut, ts. (Dâru'l-Ma'rife);

----------, *el-Esrâru'l-merfû'a fi'l-ahbâri'l-mevzû'a* (nşr. Muhammed es-Sabbâğ), Beyrut 1391/1971;

----------, *el-Masnû' fî ma'rifeti'l-hadîsi'l-mevzû* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Halep 1389/1969;

----------, *Mirkâtü'l-mefâtîh şerhu Mişkâti'l-Mesâbîh*, I-IX, Beyrut 1422/2002;

Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, I-XXX, Beyrut, ts. (Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî);

Âmirî, (Yahyâ bin Ebî Bekir), *Behcetü'l-mehâfil ve buğyetü'l-emâsil ve telhîsi's-siyer ve'l-mûcizât ve'ş-şemâil*, I-II, Beyrut, ts.;

Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd* (nşr. Abdurrahman Muhammed Osmân), I-XIV, Medine 1388/1968;

Bâkıllânî, *el-İnsâf fîmâ yecibü i'tikâdühû velâ yecûzü'l-cehlü bihî* (nşr. Muhammed Zâhid el-Kevserî), Kahire 1382/1963);

Begavî, *Me'âlimü't-tenzîl* (nşr. Muhammed Abdullah en-Nemr ve diğerleri), I-VIII, Riyad 1417/1997;

----------, *Şerhü's-sünne* (nşr. Şuayb el-Arnaût-M. Züheyr Şâvîş), Dımaşk-Beyrut 1403/1986;

Beşîr Ali Hamed et-Türâbî, *el-Kâdî İyâz ve cühûdühû fî ilmeyi'l-hadîs rivâyeten ve dirâyeten*, Beyrut 1418/1997;

Beyhakī, *Delâilü'n-nübüvve* (nşr. Abdülmu'tî Kal'acî), I-VII, Kahire 14081988;

----------, *el-Medhal ile's-Süneni'l-kübrâ* (nşr. Muhammed Ziyâurrahmân el-A'zamî), Kuveyt, ts. (Dâru'l-hulefâ li'l-kitâbi'l-İslâmiyye);

----------, *es-Sünenü'l-kübrâ* (nşr. Muhammed Abdülkadir Atâ), Mekke 1414/1994;

----------, *es-Sünenü's-sagîr* (nşr. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî), Karaçi 1410/1989;

----------, *Şu'abü'l-îmân* (nşr. Muhammed Saîd Besyûnî Zağlûl), I-VII, Beyrut 1410;

Bezzâr, *el-Müsned* (nşr. Mahfûzurrahmân Zeynullah, Âdil ibni Sa'd), I-XV, Beyrut-Medine, 1409-1427/1988-2006;

Brockelmann (Carl), *GAL Suppl. (Geschichte der arabischen Litteratur Supplementband)*, I-III, Leiden 1937-1942;

Buhârî: *Sahîh-i Buhârî*'de hadisler, kitap ve bab esasına göre verilmiştir;

----------, *el-Edebü'l-müfred* (nşr. Muhammed Nâsırüddîn el-Elbânî), Beyrut 1421/2000;

----------, *et-Târîhu'l-kebîr* (nşr. Abdurrahmân ibni Yahyâ el-Yemânî ve diğerleri), I-IX, Haydarâbâd 1360-1380/1941-1960;

----------, *et-Târîhu's-sağîr* (nşr. Mahmûd İbrâhim Zâyed), Halep-Kahire 1397/1977;

Bürrî, Muhammed ibni Abdillah et-Tilimsânî, *el-Cevhere fî nesebi'n-Nebî ve ashâbihi'l-aşere* (nşr. Muhammed Altuncî), I-II, Riyad 1403/1983;

Ca'fer ibni Muhammed el-Firyâbî, *Delâilü'n-nübüvve* (nşr. Âmir Hasan Sabrî), Mekke 1406/1989;

Carmen Thomas, *Çişteki Mucize* (trc. Leman Çalışkan), İstanbul 1995;

Cehdamî, İsmâil ibni İshâk, *Fazlü's-salât ale'n-Nebî* (nşr. Muhammed Nâsırüddîn Elbânî), Beyrut 1977;

Dârekutnî, *es-Sünen* (nşr. Abdullah Hâşim Yemânî), Medine 1386/1966;

----------, *el-İlelü'l-vâride fi'l-ehâdîsi'n-Nebeviyye* (nşr. Mahfûzurrahmân Zeynullah), I-XV, Riyad 1045/1985;

Dârimî: *Sünen-i Dârimî*'deki hadisler, kitap ve bab esasına göre verilmiştir;

Deylemî, *el-Firdevs bi-me'sûri'l-hitâb* (nşr. Saîd b. Besyûnî Zağlûl), I-V, Beyrut 1406/1986;

Ebû Bişr ed-Dûlâbî, *el-Esmâ ve'l-künâ,* I-III, Beyrut 1421/2000;

Ebû Dâvûd: *Sünen-i Ebî Dâvûd*'daki hadisler, kitap ve bab esasına göre verilmiştir;

----------, *el-Merâsîl* (nşr. Şuayb el-Arnaût), Beyrut 1408/1988;

Ebû Dâvûd et-Tayâlisî bk. Tayâlisî.

Ebû İshâk İbrâhîm ibni Alî el-Husrî, *Zehrü'l-âdâb ve semerü'l-elbâb* (nşr. Yûsuf Ali Tavîl), I-II, Beyrut 1417/1997;

Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Delâilü'n-nübüvve* (nşr. Muhammed Revvâs Kal'acî-Abdülber Abbâs), I-II, Beyrut 1419/1999;

----------, *Hilyetü'l-evliyâ*, I-X, Beyrut 1405;

----------, *Ma'rifetü's-sahâbe* (nşr. Âdil ibni Yûsuf el-Gazzâzî), I-VII, Riyad 1419/1998;

Ebû Temâm er-Râzî, *el-Fevâid* (nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî), Riyad 1412;

Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, *Müsned* (nşr. Hüseyin Selîm Esed), I-XIII, Dımaşk-Beyrut 1407/1987;

Ebü'l-Hasen en-Nedvî, *Rahmet Peygamberi* (trc. Abdülkerim Özaydın), İstanbul 1996;

Ebü'l-Leys es-Semerkandî, *Bahru'l-ulûm* (nşr. Mahmûd Mataracî), I-III, Beyrut, ts. (Dâru'l-Fikr);

Ebü'l-Muzaffer es-Sem'ânî, *Tefsîru'l-Kur'ân* (nşr. Yâsir ibni İbrâhîm, Ganîm b. Abbâs), I-VI, Riyad 1997;

Ebü'ş-Şeyh, *Ahlâku'n-Nebî ve âdâbüh* (nşr. Sâlih ibni Muhammed el-Veneyyân), Riyad 1418/1998;

Ebü'l-Velîd el-Bâcî, *el-Münteka Şerhu Muvattai Mâlik* (nşr. Muhammed Abdülkādir Ahmed Atâ), I-II, Beyrut 1420/1999;

----------, *et-Ta'dîl ve't-tecrîh limen harrece lehü'l-Buhârî fi'l-Câmi'i's-sahîh* (nşr. Ebû Lübâbe Hüseyin), Riyad 1406/1986;

Ebü'l-Velîd el-Ezdî, *Târîhu'l-ulemâ ve'r-ruvât li'l-ilmi bi'l-Endelüs* (nşr. İzzet Attâr el-Hüseynî), I-II, Kahire 1408/1988;

Elbânî, *İrvâü'l-galîl fî tahrîci ehâdîsi Menâri's-sebîl*, I-IX, Beyrut 1405/1985;

----------, *Sahîhu Süneni Ebî Dâvûd*, I-III, Riyad 1419/1998;

----------, *Sahîhu Mevâridi'z-zam'ân*, I-II, Riyad 1422/2002;

----------, *Sahîhu's-sîreti'n-nebeviyye*, Amman-Riyad 1421;

----------, *Sahîhu Sünen-i İbni Mâce*, I-II, Beyrut 1407/1986;

----------, *Sahîhu't-Tergîb ve't-terhîb*, I-III, Riyad 1421/2000;

----------, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, I-VII (XI mücelled), Riyad 1415-1422/1995-2002;

----------, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-za'îfe ve'l-mevzû'a*, I-XIV, Amman 1404; Riyad 1408-1425/1987-2004;

----------, *Zaîfü't-Tergîb ve't-terhîb*, I-II, Riyad 1421/2000;

Firyâbî, *Fezâilü'l-Kur'ân* (nşr. Yûsuf Osmân Fazlullah Cibrîl), Riyad 1989;

Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, I-IV, Kahire, ts. (el-Mektebetü't-ticâriyyeti'l-kübrâ);

Hafâcî Şihâbüddîn, *Nesîmü'r-riyâz fî şerhi Şifâi'l-Kādî İyâz* (nşr. Muhammed Abdülkādir Atâ), I-VI, Beyrut 1421/2001

Hâkim en-Nîsâbûrî, *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs* (nşr. Seyyid Muazzam Hüseyin), Beyrut 1397/1977.

Hanîf İbrâhim, *Şifâ-i Şerîf Tercümesi*, I-II, İstanbul 1317;

Harâitî, *Mesâvi'l-ahlâk ve mezmûmühâ* (nşr. Mustafâ bin Ebi'n-Nasr eş-Şelebî), Cidde 1412/1992;

Hasan-ı Basrî, *Fezâilü Mekke* (nşr. Sâmî Mekkî Ânî), Küveyt 1400;

Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmi' li-ahlâkı'r-râvî* (nşr. Mahmûd et-Tahhân), I-II, Riyad 1403/1983;

----------, *Târîhu Bağdâd*, I-XIV, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye);

Hatîb et-Tebrîzî, *Mişkâtü'l-Mesâbîh* (nşr. Muhammed Nâsıruddîn el-Elbânî), I-III, Beyrut 1399/1979;

Hâzimî, *el-İ'tibâr fi'n-nâsihi ve'l-mensûhi mine'l-âsâr*, Haydarâbâd-Dekken 1359;

Hennâd ibni Serî, *ez-Zühd* (nşr. Abdurrahmân el-Ferîvâî), I-II, Kuveyt 1406;;

Heysemî, *Buğyetü'l-bâhis an zevâidi Müsnedi'l-Hâris* (nşr. Hüseyin Ahmed Sâlih el-Bâkirî), Medine 1413/1992;

----------, *Mecma'u'z-zevâid*, Beyrut 1967;

----------, *Mecma'u'l-bahreyn fî zevâidi'l-Mu'cemeyn* (nşr. Abdülkuddûs ibni Muhammed Nezîr), Riyad 1415/1995;

(http://www.pnas.org/content/103/47/17979.abstract), 21 Kasım 2006; (http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/19767583), Eylül 2009; (http://kbb.uludag.edu.tr/oralkavite-fizyoloji.htm), 9 Temmuz 2011;

Humeydî, *Müsned* (nşr. Habîbürrahmân el-A'zamî), 1409/1988;

İbni Ebî Âsım, *ez-Zühd* (nşr. Abdülalî Abdülhamîd Hâmid), Kahire 1408;

İbni Abdilber, *Câmiu beyâni'l-ilm ve fadlihî* (nşr. Fevvâz Ahmed Zemirlî), Beyrut 1424/2003;

----------, *el-İstî'âb*, I-IV, Kahire 1328 (*el-İsâbe*'nin kenarında).

---------, *el-İstizkâr* (nşr. Sâlim Muhammed Atâ-Muhammed Ali Muavvız), Beyrut 1421/2000;

İbni Arrâk, *Tenzîhü'ş-şerîati'l-merfûa* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatîf, Abdullah Muhammed es-Sıddîk), Kahire 1375;

İbni Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımaşk* (nşr. Ömer ibni Garâme el-Amrî), I-LXX, Beyrut 1995;

İbni Batta, *el-İbânetü'l-kübrâ* (nşr. Yûsuf ibni Abdillah ibni Yûsuf el-Vâbil), I-IX, Riyad 1409-1418;

İbni Battâl, *Şerhu'l-Buhârî* (nşr. Ebû Temîm Yâsir ibni İbrâhim), I-X, Riyad 1420/2000;

İbni Ebî Şeybe, *el-Musannef* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), I-VII, Riyad 1409;

----------, *el-Musannef* (nşr. Muhammed Avvâme), I-XXVI, Cidde 2006/1427;

İbni Ebi'd-Dünya, *el-İşrâf fî menâzili'l-eşrâf* (nşr. Necm Abdurrahmân Halef), Riyad 1411/1990;

----------, *el-Ukūbât* (nşr. Muhammed Hayr Ramazan Yûsuf), Beyrut 1416/1996;

İbni Habîb, *el-Muhabber*, Haydarâbâd 1361/1942;

İbni Hacer el-Askalânî, *Fethü'l-bârî*, I-XIII, Beyrut 1379;

----------, *el-İsâbe*, I-IV, Kahire 1328;

----------, *el-İsâbe* (nşr. Ali Muhammed el- Bicâvî), I-VIII, Kahire 1390-92/1970-72;

----------, *Lisânü'l-Mîzân*, I-VII, Haydarâbâd 1329-1331;

----------, *el-Metâlibü'l-âliye bi-zevâidi'l-mesânîdi's-semâniye* (nşr. Habîburrahman el-A'zamî), I-IV, Kuveyt 1393/1973;

----------, *Takrîbü't-Tehzîb* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatîf), Beyrut 1395/1975;

----------, *et-Telhîsu'l-habîr fî tahrîci ehâdîsi'r-Râfi'iyyi'l-kebîr*, I-IV, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye 1419/1989;

İbni Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân* (nşr. İhsan Abbâs), I-VII, Beyrut 1900;

İbni Hazm, *Cevâmiu's-sîre*, Beyrut 1403/1983;

İbni Hibbân, *es-Sahîh* (nşr. Şuayb el-Arnaût), I-XVI, Betrut 1418/ 1997;

----------, *Meşâhîru ulemâi'l-emsâr* (nşr. M. Fleischhammer), Wiesbaden 1959;

----------, *es-Sikat* (nşr. Seyyid Şerefüddîn Ahmed), Beyrut 1395/1975;

----------, *Kitâbü'l-Mecrûhîn* (nşr. Mahmûd İbrâhim Zâyed), I-III, Halep 1976;

İbni Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye* (nşr. Mustafâ es-Sekkâ ve diğerleri), I-IV, Kahire 1355/1936;

İbni Huzeyme, *es-Sahîh* (nşr. Muhammed Mustafâ el-A'zamî), I-IV, Beyrut 1391/1991;

----------, *et-Tevhîd* (nşr. Abdülazîz ibni İbrâhim eş-Şehvân), I-II, Riyad 1414/1994;

İbni İshâk, *es-Sîre* (nşr. Muhammed Hamîdullah), Konya 1401/1981; (nşr. Süheyl ez-Zekkâr), Beyrut 1398/1978;

İbni Kesîr, *Câmiü'l-mesanid ve's-süneni'l-hadi li-akvami senen* (nşr. Abdülmelik ibni Abdillah), I-X, Mekke 1419/1998;

----------, *es-Sîretü'n-nebeviyye* (nşr. Mustafa Abdülvâhid), I-IV, Beyrut, ts. (Dâru'l-Ma'rife);

----------, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm* (nşr. Sâmî ibni Muhammed Selâme), I-VIII, Medîne 1420/1999;

----------, *Tuhfetü't-tâlib bi-ma'rifeti ehâdîsi Muhtasarı İbni'l-Hâcib* (nşr. Abdülganî bin Humeyd el-Kebîsî), Mekke 1406;

İbni Kunfüz, *Vesîletü'l-İslâm bi'n-nebî aleyhi's-salâtü ve's-selâm* (nşr. Süleymân Sîd), Beyrut 1404/1984;

İbni Mâce: *Sünen-i İbni Mâce*'deki hadisler kitap ve bab esasına göre verilmiştir;

İbnü'l-Ca'd, *el-Müsned* (nşr. Abdülmehdî bin Abdilkadir ibni Abdilhâdî), I-II, Küveyt 1405/1985;

İbnü'l-Ebbâr, *Mu'cemü ashâbi'l-Kādî Ebî Alî es-Sadefî*, Kahire 1420/2000;

İbnü'l-Esîr (İzzüddîn), *Üsdü'l-gâbe* (nşr. M. İbrâhim el-Bennâ ve diğerleri), I-VII, Kahire 1390/1970;

İbnü'l-Esîr (Mecdüddîn), *en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs* (nşr. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî-Tâhir Ahmed ez-Zâvî), I-V, Kahire 1383/1963;

----------, *Câmiu'l-usûl min ehâdîsi'r-resûl* (nşr. Abdülkadir el-Arnaût), I-XI, Beyrut 1970;

İbnü'l-Irâkî, *Tarhu't-tesrîb fî şerhi't-Takrîb* (*Takrîbü'l-esânîd ve tertîbü'l-mesânîd*), I-VIII, Kahire 1353;

İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (nşr. Kevser el-Berenî), Cidde-Beyrut, ts. (Dârü'l-kıble);

İhsan İlâhî Zahîr, *eş-Şî'a ve's-sünne*, Lahor 1404/1984;

İshâk ibni Râhûye, *Müsned* (nşr. Muhammed Muhtâr Dırâr el-Müftî), Beyrut 1423/2002;

Kādî İyâz, *İkmâlü'l-Mu'lim bi-fevâ'idi Müslim* (nşr. Yahyâ İsmâil), Mansûre 1419/1998;

----------, *el-İlmâ' ilâ ma'rifeti usûli'r-rivâye ve takyîdi's-semâ'* (nşr. Seyyid Ahmed Sakr), Kahire 1389/1970;

----------, *eş-Şifâ bi-ta'rîfi hukûki'l-Mustafâ* (nşr. Abduh Alî Kûşek), Dımaşk-Beyrut 1420/2000; (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), I-II, Kahire 1977; (nşr. Muhammed el-Menûnî), Beyrut 1423/2002;

----------, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik li-ma'rifeti a'lâmi mezhebi Mâlik* (nşr. Muhammed ibni Tâvît et-Tancî), Rabat 1383/1965; (nşr. Saîd Ahmed A'râb), I-VIII, Mağrib 1981-1984;

Kandemir, Çakan, Küçük, *Riyâzü's-sâlihîn Tercüme ve Şerhi, Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, I-VIII, İstanbul 1998;

Kandemir, Zavalsız, Şimşek, *Âyet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, I-II, İstanbul 2010;

Kandemir, M. Yaşar, *Canım Arzular Seni*, İstanbul 1432/2011;

Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn* (nşr. Kilisli Muallim Rifat-Şerefeddin Yaltkaya), I-II, İstanbul 1360-1362/1941-1943;

Kelâbâzî, Muhammed ibni İbrâhim, *Bahru'l-fevâid el-meşhûr bi-Me'âni'l-ahbâr* (nşr. Muhammed Hasan İsmâil-Ahmed Ferîd el-Mezîdî), Beyrut 1420/1999;

Keşşî, *el-Müntehab min Müsnedi Abd ibni Humeyd* (nşr. Subhî el-Bedrî es-Sâmerrâî-Mahmûd Muhammed Halîl es-Su'aydî), Kahire 1408/1988;

Kettânî, Muhammed ibni Ca'fer, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (nşr. Muhammed el-Muntasır), Dımaşk 1383/1964;

Kurtubî, Muhammed ibni Ahmed, *el-İ'lâm bi-mâ fî dîni'n-nasârâ mine'l-fesâdi ve'l-evhâm ve ihzâri mehâsini dîni'l-İslâm ve isbâti nübüvveti nebiyyinâ Muhammed aleyhi's-salâtü ve's-selâm* (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ), Kahire 1398;

--------, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân* (nşr. Hişâm Semîr el-Buhârî), I-XX, 2003/1423;

Lâlekâî, *Şerhu usûli i'tikâdi ehli's-sünne ve'l-cemâ'a* (nşr. Ahmed ibni Sa'd el-Gāmidî), I-IX, Suûdiyye 1423/2003;

Makkarî, *Ezhârü'r-riyâz fî ahbâri İyâz* (nşr. Mustafa es-Sekkâ ve diğerleri), I-V, Kahire 1358-1361/1939-1942;

Mâlik: *Muvatta'*daki hadisler, kitap ve hadis numarası esasına göre verilmiştir;

Mâverdî, *A'lâmü'n-nübüvve* (nşr. Muhammed el-Mu'tasım billâh el-Bağdâdî), Beyrut 1987;

Metin Hülagü, *Sultan İkinci Abdülhamid'in Sürgün Günleri,* İstanbul 2003;

Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl* (nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), I-XXXV, Beyrut 1403-1413/1982-1992;

Muhammed ibni Ca'fer el-Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (nşr. Muhammed Muntasır ibni Muhammed ez-Zemzemî), Dımaşk 1383/1964;

Muhammed ibni İyâz, *et-Ta'rîf bi'l-Kādî İyâz* (nşr. Muhammed ibni Şerîfe), Rabat 1402/1982;

Muhammed ibni Nasr el-Mervezî, *es-Sünne* (nşr. Sâlim Ahmed es-Selefî), Beyrut 1408;

Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, I-VI, Kahire 1356/1938;

Müslim: *Sahîh-i Müslim*'deki hadisler, kitap ve hadis numarası esasına göre verilmiştir;

Müttakī el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl fî süneni'l-akvâli ve'l-ef'âl* (nşr. Bekrî Hayyânî-Saffet es-Sekkâ), I-XVI, Beyrut 1401/1981;

Nâfi' bin Ebî Nuaym, *Cüz' fîhi ehâdîsi Nâfi' bin Ebî Nuaym* (nşr. Ebü'l-Fazl el-Huveynî el-Eserî), Tanta 1411/1991;

Nesâî: *Sünen-i Nesâî*'deki hadisler kitap ve bab esasına göre verilmiştir;

----------, *es-Sünenü'l-kübrâ* (nşr. Abdülgaffâr Süleymân el-Bündârî-Seyyid Kisrevî Hasan), I-VI, Beyrut 1411/1991;

Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, I-XVIII, Beyrut 1392;

--------, *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-lugât*, I-II, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye);

Nizâmülmülk, *Meclisâni min emâlî Nizâmülmülk* (nşr. Ebû İshâk el-Huveynî el-Eserî), Kahire, ts. (Mektebetü İbni Teymiyye);

Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb fî fünûni'l-edeb* (nşr. Müfîd Kamhiyye ve diğerleri), I-XXXIII, Beyrut 1424/2004;

Râmhürmüzî, *Emsâlü'l-hadîs* (nşr. Ahmed Abdülfettâh Temmâm), Beyrut 1409;

Rûyânî, *Müsned* (nşr. Eymen Ali Ebû Yemânî), I-II, Kahire 1416;

Sââtî, Ahmed ibni Abdirrahman el-Bennâ, *el-Fethu'r-Rabbânî li-tertîbi Müsned'l-İmâm Ahmed ibni Hanbel eş-Şeybânî* , I-XXIV, Kahire 1353-1358;

Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, I-XII, Beyrut, ts. (Mektebetü'l-hayât);

----------, *el-İntihâz fî hatmi'ş-Şifâ li-İyâz* (nşr. Abdüllatîf Muhammed el-Cîlânî), Beyrut 1422/2001;

----------, *el-Kavlü'l-bedî' fi's-salâti ale'l-habîbi'ş-şefî'* (nşr. Muhammed Avvâme), Medine 1428/2007;

Seyyid Süleyman Nedvî, *Hz. Muhammed Aleyhisselâm Hakkında Konferanslar* (trc. Osman Keskioğlu), Ankara 1967;

Süheylî, *er-Ravzu'l-ünüf fî şerhi's-Sîreti'n-nebeviyye l'İbni Hişâm* (nşr. Abdurrahman el-Vekîl), I-VII, Kahire 1387-90/1967-70;

Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, I-VIII, Beyrut 1993;

----------, *Menâhilü's-safâ fî tahrîci ehâdîsi'ş-Şifâ* (nşr. Semîr el-Kādî), Beyrut 1408/1988;

Şâfiî, *es-Sünenü'l-me'sûre* (nşr. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî), Beyrut 1406/1986;

----------, *Müsnedü'l-İmâm eş-Şâfiî* (nşr. Mâhir Yâsîn Fahl), I-IV, Kuveyt 2004/1425;

Şâmî, Muhammed ibni Yûsuf es-Sâlihî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî sîreti hayri'l-ibâd* (nşr. Mustafa Abdülvâhid ve diğerleri), I-XII, 1395-1415/1975-95;

Şümünnî, *Müzîlü'l-hafâ an elfâzı'ş-Şifâ*, Beyrut, ts. (Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye);

Taberî, *Câmiu'l-beyân* (nşr. Ahmed Muhammed Şâkir), I-XXIV, Kahire 1420/2000;

----------, *Târîh*, I-V, Beyrut 1407;

Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* (nşr. Târık ibni İvezullah ibni Muhammed-Abdülmuhsin ibni İbrâhim el-Hüseynî), Kahire 1415/1995;

----------, *el-Mu'cemü'l-kebîr* (nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî), I-XXV, Beyrut 1404/1984;

----------, *el-Mu'cemü's-sağîr* (*er-Ravzu'd-dânî*), (nşr. Muhammed Şekûr Mahmûd el-Hâc Emrîr), I-II, Beyrut 1405/1985;

----------, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn* (nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî), I-IV, Beyrut 1416/1996;

----------, *ed-Duâ* (nşr. Abdülkadir Atâ), Beyrut 1403;

Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l-âsâr* (nşr. Şuayb el-Arnaût), I-XV, Beyrut 1415/1994;

Taşköprizâde, *Miftâhu's-saâde* (nşr. Abdülvehhâb Ebü'n-Nûr-Kâmil Kâmil Bekrî), I-III, Kahire 1968;

Tayâlisî, *Müsned* (nşr. Muhammed ibni Abdilmuhsin et-Türkî), I-IV, Cize 1419-1420/1999;

Tecrid Tercemesi (trc. Ahmed Naim-Kâmil Miras, I-XII, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*), Ankara 1974;

Tihâmî Râcî Hâşimî, *el-Kādî İyâz el-lugavî min hilâli hadîsi Ümmi Zer'*, Dâru'l-beyzâ 1985;

Tirmizî: *Sünen-i Tirmizî*'deki hadisler, kitap ve bab esasına göre verilmiştir;

----------, *eş-Şemâilü'l-Muhammediyye* (nşr. Seyyid Abbâs el-Cüleymî), Beyrut 1412;

Topaloğlu, Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2010;

Zebîdî, *İthâfü's-sâde*, I-X, Beyrut, ts. (Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî);

Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), I-IV, Kahire 1382/1963;

----------, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'* (nşr. Şuayb el-Arnaût ve diğerleri), I-XIII, Beyrut 1402-1405/1982-1985

----------, *Târîhu'l-İslâm* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî ve diğerleri), I-LVII, Beyrut 1407/1987;

Zeylaî, *Tahrîcü'l-ehâdîs ve'l-âsâri'l-vâkı'a fî Tefsîri'l-Keşşâf li'z-Zemahşerî* (nşr. Abdullah b. Abdurrahman es-Sa'd), I-IV, Riyad 1414;

Zeynüddîn el-Irâkî, *el-Muğnî an hamli'l-esfâr fi'l-esfâr*, Kahire, ts. (el-Mektebetü't-ticâriyyeti'l-kübrâ);

Ziriklî, *el-A'lâm* (nşr. Züheyr Fethullah), I-VIII, Beyrut 1984;

Ziyâeddîn el-Makdisî, *el-Ehâdîsü'l-muhtâre* (nşr. Abdülmelik ibni Abdillah ed-Dehîş), I-XIII, Beyrut 1420/2000;

Zürkānî, *Muhtasaru'l-Makasıdi'l-hasene fî beyâni kesîrin mine'l-ehâdîsi'l-müştehira ale'l-elsine* (nşr. Muhammed ibni Lutfî es-Sabbâğ), Riyad 1416/1995.

KARMA FİHRİST

* Hakkında bilgi verilen isimler **bold (siyah)** olarak gösterilmiştir.
* *Şifâ-i Şerîf Şerhi*'nde geçen bahislerin kolayca bulunabilmesi için, konu başlıkları kitapta geçtiği şekliyle fihriste alınmıştır..

A

Abbâd ibni Bişr **III,** 104
Abbâdîler **III,** 375
Abbâs ibni Mirdâs **II, 70, 71**
Abbâs ibni Abdilmuttalib **I,** 196, 199, 208, 246, 247, 250, 251, 283, 349, 351, 450, 490, 519; **II,** 62, 177, 188, 234, 255, 260, 261, 318, 373, 374, 376, 377, 378, 468; **III,** 200, 238, 239, 284, 374, 530
Abbâs'ın Şiiri **I,** 351
Abbâsî devri **III,** 140
Abbâsî Halîfeliği ve Halifeleri **II,** 159, 385
Abbâsîler **II,** 158, 159, 385, 431
Abd ibni Humeyd ibni Nasr el-Kissî **I,** 57, 403; **II,** 206
Abdullah ibni Ahmed ibni Hanbel **I,** 366, **416**
Abdullah es-Sunâbihî **I,** 438
Abdullah ibni Abbâs **I, 70,** 72, 73, 75, 77, 78, 89, 106, 167, 179, 198, 202, 204, 209, 210, 244, 266, 308, 313, 314, 348, 350, 351, 352, 360, 367, 368, 379, 395, 409, 410, 411, 413, 415, 416, 418, 421, 424, 425, 427, 433, 441, 455, 465, 471, 472, 473, 553, 577, 584, 594; **II,** 50, 54, 55, 60, 64, 81, 97, 105, 167, 212, 234, 322, 331, 348, 349, 365, 376, 377, 386, 387, 409, 418, 425, 429, 442, 464, 466, 496, 516, 538, 539, 540, 541, 550, 552, 578; **III,** 30, 31, 37, 73, 79, 81, 85, 111, 112, 125, 142, 149, 154, 167, 184, 189, 193, 201, 209, 229, 230, 231, 234, 239, 245, 284, 289, 326, 329, 330, 364, 415, 416, 435, 525, 532
Abdullah ibni Abbâs'ın Duâsı **II,** 442
Abdullah ibni Abdilesed **II,** 375
Abdullah ibni Abdilhakem **III, 306,** 508
Abdullah ibni Ahmed ibni Saîd ez-Zemmûrî **I,** 36
Abdullah ibni Ali es-Süveydân **I,** 39
Abdullah ibni Amr ibni Harâm **II,** 36
Abdullah ibni Amr ibni'l-Âs **I, 90,** 91, 273, 316, 432, 437, 469, 515, 608; **II,** 296, 446, 498; **III,** 24, 25
Abdullah ibni Amr ibni'l-Âs'ın hadisleri yazması **III,** 24
Abdullah ibni Amr ibni'l-Âs'ın özellikleri **I,** 90
Abdullah ibni Atîk **III,** 324, 325

Abdullah ibni Buhayne el-Ezdî **III,** 101
Abdullah ibni Ca'fer **II,** 72, 106, 331
Abdullah ibni Cahş **II, 130**; **III,** 137, 221
Abdullah ibni Cahş Seriyyesi **III,** 136, 137
Abdullah ibni Dînâr **II,** 465, 470
Abdullah ibni Ebî Evfâ **II,** 72, **467**
Abdullah ibni Ebî Serh **III, 48,** 49, 50, 52
Abdullah ibni Ebi'l-Hamsâ **I, 280**
Abdullah ibni Harâm **II,** 37
Abdullah ibni Hâris **I,** 268, **411**
Abdullah ibni Hasan **II, 381**
Abdullah ibni Hatal **III,** 325, 340
Abdullah ibni Huzâfe es-Sehmî **II,** 78, 113
Abdullah ibni İdrîs el-Evdî **III, 460**
Abdullah ibni Kamîe **I,** 232; **III,** 198
Abdullah ibni Kays **I,** 138
Abdullah ibni Kays ibni Zâide el-Kureşî el-Âmirî **III,** 139
Abdullah ibni Kurt **II,** 74
Abdullah ibni Lehîa **III, 459**
Abdullah ibni Mâlik **III,** 101
Abdullah ibni Mesleme ibni Ka'neb el-Ka'nebî **II, 484**
Abdullah ibni Mes'ûd **I,** 95, 171, 210, 226, 233, **272**, **279,** 294, 301, 310, 359, 369, 383, 387, 388, 395, 407, 409, 414, 416, 424, 438, 441, 452, 456, 474, 495, 512, 542, 573, 584, 587, 592, 593, 594, 598, 599; **II,** 49, 50, 60, 64, 102, 111, 116, 117, 133, 232, 237, 302, **308**, 335, 367, 418, 419, 423, 432, 441, 442, 449, 459, 595, 596, 609; **III,** 47, 63, 98, 102, 110, 149, 274, 278, 296, 414, 442, 528, 529
Abdullah ibni Mes'ûd'un koyunu **II,** 133
Abdullah ibni Mes'ûd'un Salavâtı **II,** 441
Abdullah ibni Mugaffel el-Müzenî **II, 336**, 337; **III,** 530
Abdullah ibni Muhammed el-Aşîrî **I,** 44
Abdullah ibni Muhammed ibni Akîl **II, 548**
Abdullah ibni Muhammed ibni İbrâhim el-Lahmî **I,** 46
Abdullah ibni Muhammed ibni Yahyâ ibni Urve **II, 545**
Abdullah ibni Nâfi es-Sâiğ el-Mahzûmî **II, 502**; **III,** 444, 458
Abdullah ibni Nâfi' el-Endelüsî **III,** 104
Abdullah ibni Ömer **I,** 77, **197**, 205, 252, 299, 344, 352, 355, 410, 438, 450, 451, 470, 571, 594; **II,** 44, 50, 55, 59, 64, 161, 224, 276, 299, 303, 305, 320, 322, 323, 330, 332, 365, 366, 382, 383, 403, 418, 433, 460, 465, 470, 474, 483, 484, 485, 496, 509, 512; **III,** 55, 87, 184, 185, 430, 461, 506
Abdullah İbni Ömer'in Selâm Veriş Şekli **II,** 483
Abdullah ibni Revâha **I, 533, II,** 191
Abdullah ibni Sa'd ibni Ebî Serh **III,** 48, 219
Abdullah ibni Sâlih **II, 372**
Abdullah ibni Sebe **III,** 510
Abdullah ibni Selâm **I, 91**, 530, 549, 571; **II,** 245
Abdullah İbni Sûriyâ **I,** 570, 571; **II,** 248
Abdullah ibni Şakîk **I,** 422
Abdullah ibni Şıhhîr **I, 317**
Abdullah ibni Ubeydillah el-Ensârî **II,** 86
Abdullah ibni Ubeydillah ibni Ebî Müleyke **II,** 482
Abdullah ibni Übey ibni Selûl **I,** 237, 253, 523; **II,** 333, 334; **III,** 255, 336, 337, 339, 444, 526
Abdullah ibni Ümmi Mektûm **III,** 139, 118, 138, 139, 140
Abdullah ibni Üneys **II, 93**
Abdullah ibni Vehb ibni Müslim el-Kureşî **I,** 25, **356**, 369; **II,** 70, 74, 95, 96, 453, 470, **481**, 484, **488**, 503; **III,** 188, 307, 421, 430
Abdullah ibni Zeyd **I,** 438
Abdullah ibni Zübeyr el-Humeydî **II,** 379, **517**
Abdullah ibni'l-Mübârek **I,** 378, 403; **II,** 371, 372, 383, 395, 581; **III,** 459, 460

Abdullah ibni'z-Zübeyr **I,** 175, 176; **II,** 164, 167, 322, 323, 366, 418, 504; **III,** 57
Abdullah ibnü'z-Ziba'râ **III,** 341
Abdullah Kenûn **I,** 52
Abdullah ibni Ebî Râfi' **II,** 307
Abdullah ibni Abdilmuttalib **III,** 380
Abdurrahman Darîr **I,** 41
Abdurrahman el-Evzâî **II, 197, 383**; **III, 300,** 301, 334, 414, 423, 443, 458
Abdurrahman ibni Ahmed el-Gırnâtî **I,** 44
Abdurrahmân ibni Avf **I, 307**, 349; **II,** 63, 80, 96, **100**, 238, 244, 252, 368, 396, 448, 449
Abdurrahmân ibni Ebî Amre el-Ensârî **II,** 30
Abdurrahman ibni Ebzâ **III, 190**
Abdurrahman ibni İshâk el-Kureşî **II,** 455
Abdurrahman ibni Kā'b es-Sülemî **III,** 205
Abdurrahmân ibni Kāsım el-Utekî **I, 368**
Abdurrahmân ibni Mehdî **II,** 135, **367**, 371, 372; **III,** 460, 527
Abdurrahman ibni Muhammed ed-Dâvûdî **III, 263**
Abdurrahman ibni Mülcem **II,** 196
Abdurrahmân ibni Şümâse el-Mehrî **II,** 356
Abdurrahmân ibni Zeyd ibni Eslem **I,** 88, 395; **II,** 535, 551; **III,** 142, 295
Abdurrahman ibni Zeyd ibni Hattâb **II,** 142; **III,** 295
Abdurrahmân ibni'l-Hakem el-Ümevî **III,** 514
Abdurrahman ibni'l-Kāsım **II, 365**, 484; **III,** 304, 360, 361, 420, 422, **427**, 429, 430, 431, 432, 434, 436, 440, 441, 442, 445, 447, 455, 456, 484, 506, 507, 512, 515, 520, 527
Abdurrahman ibni Ebî Bekir **II, 30**, 32
Abdüh Ali Kûşek **I,** 26, 42
Abdüla'lâ bin Vehb **III,** 514
Abdüla'lâ ibni Müshir **III,** 457
Abdülazîz ibni Ebî Hâzim **III, 448,** 507
Abdülazîz ibni Ebî Seleme **III,** 415
Abdülaziz ibni Rufey' **III,** 51
Abdülhak ibni Muhammed **III,** 464
Abdülhay el-Kettânî **I,** 39
Abdülkādir es-Sahrâvî **I,** 48
Abdülkays kabilesi **II,** 76
Abdülkerîm el-Kuşeyrî **I,** 31, 140; **II, 291, 345**, 570, 578; **III,** 38, 124, 128
Abdüllât **III,**
Abdüllatîf ibni Muhammed el-Cilânî **I,** 40
Abdülmecîd ibni Abdûn **I,** 47
Abdülmelik ibni Abdilazîz **III,** 520
Abdülmelik ibni Abdillâh **I,** 526
Abdülmelik ibni Habîb **II,** 503; **III,** 304, 429, 441, 442, 448, 449, 450, 456, 506, 508, 512, 514, 515, 520, 534
Abdülmelik ibni Kureyb **I,** 551
Abdülmelik ibni Mâcişûn **III,** 448, 454, 507, 508
Abdülmelik ibni Mervân **II,** 323, **III,** 455, 510
Abdülmelik ibni Muhammed el-Harkûşî **I,** 51
Abdülmesîh **(Necranlı piskopos) I,** 578
Abdülmuttalib **I,** 249, 250; **II,** 243; **III, 397**
Abdülmuttalipoğulları **I,** 240; **II,** 33; **III,** 239
Abdülmü'min el-Kûmî **I,** 45, 46
Abdülmüheymin ibni Abbâs **II,** 420
Abdüluzzâ ibni Safvân ibni Kudâme **II,** 314
Abdüluzzâ bin Hatal **III,** 331, 332
Abdülvehhâb ibni Alî bin Nasr et-Tağlibî **II,** 414, 417; **III, 80,** 332, 349, 409, 437, 449
Abdümenâf (Resûl-i Ekrem'in büyük dedesi) **I,** 185
Abdünühm ibni Safvân ibni Kudâme **II,** 314
Abdürrahim el-Kuşeyrî **II, 570**, 578, 572; **III,** 38
Abdürrezzâk ibni Hemmâm es-Sanânî **I,** 57, 185, **414**; **II, 466**, 505, 598; **III,** 205, 327

Abdüsselâm ibni Saîd et-Tenûhî el-Kayrevânî Sahnûn **I,** 202; **II, 427**
Abdüsselâm Şakkûr **I,** 52
Abdüsseyyid ibni Muhammed ibni Abdülvâhid el-Bağdâdî **I,** 174
Açıklamalı Şifâi Şerîf Tercemesi **I,** 42
Âd kavmi **II,** 179, 209; **III,** 468, 469
Âd ve Semûd **I,** 581
Âdâbü'l-muallimîn ve'l-müteallimîn **II,** 81
Adal ve Kāre kabileleri **II,** 321
Adbâ (Peygamberimizin Devesi) **II,** 73
Addâ bin Hâlid **I,** 167
Âdem **peygamber I,** 72, 97, 98, 104, 109, 131, 132, 134, 198, 322, 323, 324, 328, 347, 351, 359, 365, 366, 373, 379, 391, 432, 441, 442, 451, 455, 458, 460, 507, 578; **II,** 217, 364, 496, 513, 571; **III,** 74, 98, 118, 125, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 169, 171, 173, 184, 192, 193, 369, 370, 372, 373, 511
Âdem'in Kıssası **III,** 140
Âdem'in unutması **III,** 142
Âdem ile Havvâ **III,** 141, 142, 143, 148
Âdem ile Havvâ'nın Cennet'ten çıkmaları **III,** 119
Âdem ile Havva'nın yasak ağaçtan yemesi **III,** 140
Âdem'in isimleri bilmesi **III,** 23
Adî bin Hâtim et-Tâî **I,** 85; **II,** 147
Adnânîler **II,** 173
Afrâ hanım **II,** 95
Ağaçkakanı öldürmek haramdır **III,** 167
Ağaçların Resûl-i Ekrem ile konuşması **II,** 44
Ağaçların Resûlullah Efendimiz'in sözüne itaat etmesi **II,** 54
Ağaçların Resûlullah'a Boyun Eğmesi **II,** 44
Ağaçların, Dağların, Taşların Selâmı **II,** 61
Ahfeş **II,** 349
Âhireti İnkâr Edenin durumu **III,** 492
Ahkâmü'l-Kur'ân **II, 225,** 412, 499; **III,** 82
Ahkâmü'l-Kur'ân **II,** 225
Ahlâku'l-ulemâ **I,** 365
Ahmed (aleyhisselâm) **I, 92,** 360, 362
Ahmed Arslanlar Hocaefendi **I,** 24
Ahmed ibni Hüseyin el-Beyhakî **I,** 140
Ahmed Baba et-Tinbüktî **I,** 36
Ahmed Bekîr Mahmûd **I,** 48
Ahmed ibni Nasr el-Huzâî **III, 124**
Ahmed Cemâl el-Ömerî **I,** 52
Ahmed ibni Abdirrahmân **I,** 32
Ahmed ibni Alî el-Gırnâtî **I,** 32
Ahmed ibni Amr el-Basrî **I,** 390
Ahmed ibni Ebî Süleymân **III, 308,** 309, **363**
Ahmed ibni Fadlaveyh **II,** 404
Ahmed ibni Hanbel **I,** 30, 57, 80, 182, 184, 396, 415, 416, 486, 515, 550; **II,** 305, 343, 367, 372, 430, 466, 488, 493, 584; **III,** 124, 160, 184, 271, 276, 300, 301, 367, 387, 388, 400, 407, 408, 414, 417, 422, 442, 448, 460, 474
Ahmed ibni Hüseyin er-Remlî **I,** 38
Ahmed ibni Hüseyin es-Selâvî **I,** 39
Ahmed ibni Muhammed el-Makkarî **I,** 33, 34, 36, 37, 51
Ahmed ibni Muhammed ibni Sehl ibni Atâ **I,** 148; **III,** 125, 227
Ahmed ibni Muhammed et-Tahâvî **II,** 415
Ahmed ibni Mûsâ et-Temîm **III,** 529
Ahmed ibni Nasr ed-Dâvûdî **II, 509; III,** 130, 135, 150, 151
Ahmed ibni Nasr el-Huzâî **III,** 124, 388
Ahmed ibni Ömer ibni Yûsuf el-Haffâf **II,** 342
Ahmed ibni Saîd el-Hindî **II,** 493
Ahmed ibni Sâlih **I,** 597
Ahmed Ömer el-Mahmasânî **I,** 51
Ahmed Râkım Efendi **I,** 42
Ahmed Yeken el-Bel'amşî **I,** 48
Ahmesoğulları **II,** 35

Ahnef ibni Kays **I, 541**
Ahnes ibni Şerîk **I,** 126, **295**
Ahtab'ın iki oğlu **I,** 570, 571
Ahzâb Savaşı **III,** 108, 211
Âişe binti Ebî Bekr **I,** 72, 127, 142, 143, 167, 171, 173, 174, 179, 181, 182, 201, 202, 215, 217, 231, 236, 239, 256, 257, 258, 261, 263, 274, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 292, 296, 301, 302, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 313, 314, 315, 321, 350, 394, 395, 405, 406, 407, 408, 409, 412, 438, 470, 508, 592; **II,** 30, 62, 66, 82, 125, 143, 161, 162, 163, 168, 204, 254, 257, 258, 260, 293, 321, 330, 334, 365, 373, 379, 380, 384, 399, 433, 506, 538, 539, 540, 541, 545, 563, 597, 609; **III,** 39, 41, 88, 104, 175, 200, 202, 203, 205, 207, 214, 228, 231, 244, 245, 246, 255, 257, 259, 261, 262, 263, 274, 277, 278, 286, 287, 319, 343, 351, 352, 364, 365, 480, 492, 526, 532, 535, 536, 537, 538, 541
Âişe Abdurrahman **I,** 42
Âişe'ye yapılan iftirâ **I,** 238, **III,** 537
Âişe binti Talha **III,** 160
Âişe ile Babasına Hakaretin Cezâsı **III,** 535
Âişe ile Babasına Saygı Göstermeyenin Cezâsı **III,** 542
Âişe ve Fâtıma'nın Değeri **III,** 532
Âişe'ye Hakaret Edene Verilen Ceza **III,** 538
Âişe'ye hakaret etmek **III,** 536, 537, 538
Âişe'ye İftirâ Edenin durumu **III,** 526
Âiz ibni Amr el-Müzenî **II,** 137
Akabe **I,** 250; **II,** 603, 604
Akabe Bîatı **I,** 259, 312; **II,** 79; **III,** 248
Akabe günü (Tâif yolculuğu) **I,** 277
Akciğer iltihâbının tedâvisi **II,** 221
Âkıb (Abdülmesîh) **I, 578; II,** 247
Âkif Köten **I,** 52
Akik mevkii **II,** 371
Akîl **ibni Ebî Tâlib I,** 349, 450; **II,** 373, 374, 468; **III,** 134, 238, 284, 530
Akra' ibni Hâbis **I,** 233; **II,** 224, 352
Âlü Dâvûd **II,** 469
Âlü Muhammed **II,** 469
Alaca hastalığı **II,** 170
Ali bin Ahmed el-Fârisî **III,** 302
Ali bin Âsım et-Teymî **III, 460**
Ali bin Hakem es-Sülemî **II,** 94
Ali bin Hamza el-Kisâî **I,** 31
Ali bin Îsâ er-Rummânî **I,** 31, **122; II,** 578
Ali bin Medînî (İbnü'l-Medînî) **I,** 80; **II, 156; III,** 408
Ali en-Nakī **II,** 472
Ali er-Rızâ **II,** 472
Ali ibni Ahmed el-Fâsî el-Hureyşî **I,** 38
Ali bin Ebî Tâlib **I,** 72, 89, 102, 106, 132, 142, 167, 170, 174, 175, 179, 187, 205, 218, 226, 231, 251, 252, 259, 267, 268, 279, 283, 294, 296, 318, 336, 345, 349, 354, 359, 366, 390, 425, 450, 491, 514, 557, 592, 594, 596, 597; **II,** 33, 34, 35, 50, 51, 61, 63, 93, 95, 101, 108, 148, 153, 159, 160, 161, 162, 163, 176, 179, 187, 195, 196, 197, 302, 315, 319, 327, 329, 340, 373, 374, 375, 376, 381, 386, 393, 396, 422, 425, 436, 438, 439, 440, 443, 444, 456, 461, 468, 472, 539, 579; **III,** 133, 134, 150, 152, 184, 200, 238, 239, 256, 284, 296, 310, 321, 326, 327, 358, 408, 414, 415, 416, 419, 435, 442, 461, 468, 469, 472, 478, 480, 481, 483, 485, 486, 493, 494, 510, 521, 530, 535
Ali bin Ebî Tâlib'in Taraftarları **II,** 160
Ali bin Ebî Tâlib'in ordusu **III,** 461
Ali bin Ebî Tâlib'in Rivâyet Ettiği Salavât **II,** 436, 438, 440
Ali bin Ebî Tâlib'in şehid edilmesi **II,** 101
Ali ve Muâviye arasındaki savaş **II,** 209
Ali Zeynelâbidîn **II,** 472; **III,** 227

Aliyyü'l-Kārî **I,** 24, 33, 37, 41, 55, 56, 57, 87, 141, 317, 321, 331, 411; **II,** 57, 221, 386, 390, 474, 481, 485, 499, 579; **III,** 136, 142, 145, 149, 191, 200, 230, 242, 272, 273, 346, 408, 409, 410, 433, 435, 438, 517, 543
Aliyyü'l-Kārî'nin Şifâ Hadislerini Değerlendirmesi **I,** 55
Alkame bin Kays **I, 594,** 599; **II,** 429, 430
Allah Hakkında Çirkin Söz Söyleyene Verilecek Ceza **III,** 509
Allah için kurban edilen çocuk **I,** 223
Allah Mûsâ ile Konuşmadı Diyenlere Ne Yapılır **III,** 456
Allah Teâlâ Hakkında Söylenmeyecek Sözler Sarfedenin Durumu **III,** 451
Allah Teâlâ'm Peygamberimize İkrâmı **I,** 152
Allah Teâlâ'nın kıyâmette Peygamberimize vereceği özellikler **I,** 431, **II,** 223
Allah Teâlâ'nın Peygamberimiz'in Değerine Yemin Etmesi **I,** 104
Allah Teâlâ'nm Peygamberimize Gönül Okşayan Hitâbı **I,** 98
Allah Teâlâ'nın Peygamberimize olan ikrâmları **I,** 154
Allah Teâlâ'nın Peygamberimize Salât Etmesi **I,** 136
Allah Teâlâ'nın Peygamberimize Şefkati **I,** 126
Allah Teâlâ'nın Peygamberimize Verdiği Bilgiler, İlimler **II,** 217, 396
Allah Teâlâ'nm Peygamberimizi bağışlaması **I,** 148
Allah Teâlâ'nın Peygamberimizi Esmâ-i Hüsnâ'sı ile Şereflendirmesi **I,** 499
Allah Teâlâ'nın Peygamberimizi Koruması **II,** 210; **III,** 198
Allah Teâlâ'nın Peygamberimizi Övmesi **I, 64,** 69
Allah Teâlâ'nın Peygamberimizi Şâhit Diye Nitelemesi **I,** 90
Allah Teâlâ'nın Peygamberimizin Yüce Değerine Yemin Etmesi **I,** 165
Allah Teâlâ'nın Şânına Yakışmayan Çirkin Sözler Sarfedenlerin Durumu **III,** 513
Allah Teâlâ'yı müşâhede etme **I,** 159
Allah'a İftirâ ve Hakaret Edenin Durumu **III,** 385, 447, 508
Allah'ı ve Peygamberimizi İncitmeyi Yasaklayan Âyetler **III,** 289
Allah'ın Arslanı **III,** 150
Allah'ın beşerle konuşması **I,** 408
Allah'ın Sevgisini Kazanmanın Yolu **II,** 290
Allah'ın Sıfatını İnkâr Etmek **III,** 502
Allah'ın Sıfatlarından Birini Reddeden Kâfir Olur mu **III,** 496
Allâmü'l-guyûb **I,** 509
Altın pervanelerin Sidre'yi kaplaması **I,** 383
Âmânın Gözünün Açılması **II,** 89
Amel-i ehl-i Medîne **II,** 492
A'meş (Süleymân ibni Mihrân el-Kûfî) **I, 592; II,** 370, 373
Âmine, (Peygamberimiz'in annesi) **I,** 179, 226; **II,** 101, 223, 252; **III,** 380
Âmir ibni Abdillah ibni'z-Zübeyr **II, 365**
Âmir ibni Azbat **II,** 118
Âmir ibni Füheyre **II,** 131, **211**
Âmir ibni Mâlik ibni Ca'fer **II,** 90
Âmir ibni Rebîa **II, 450**
Âmir ibni Sa'aa kabilesi **II,** 105
Âmir ibni Şerâhîl eş-Şa'bî **I,** 602, **II,** 382
Âmir ibni Tufeyl **II,** 216
Ammâr ibni Ebî Ammâr **II,** 60
Ammâr ibni Yâsir **I,** 359; **II,** 163, 225, 326, 327; **III,** 335, 356
Ammâr ibni Yâsir'in öldürülmesi **II,** 163
Amr ibni Âs **I,** 483; **II,** 160, 312, 317, 356, 357, 384; **III,** 235, 427, 461, 534
Amr ibni Âs'ın Müslüman oluşu **I,** 483; **III,** 427
Amr ibni Âs'ın Sıffın savaşındaki taktiği **II,** 160

Amr ibni Âs'ın Vefat ederken anlattıkları **II,** 357
Amr ibni Âs'ın Zâtüsselâsil'e gönderilişi **II,** 384
Amr ibni Avf el-Müzenî **II,** 298
Amr ibni Cemûh **II,** 37
Amr ibni Cihâş **II,** 213
Amr ibni Dînâr **II,** 428, **517**
Amr ibni Fâid (Ebû Alî el-Üsvârî et-Temîmî) **III, 222**
Amr ibni Hâris el-Mustalikî **I,** 305
Amr ibni Hazm **III,** 297
Amr ibni Leys **II,** 345
Amr ibni Meymûn **II, 367**
Amr ibni Müslim **III,** 236
Amr ibni Sa'lebe el-Cühenî **II,** 138
Amr ibni Şuayb **I,** 25, **608**
Amr ibni Şurahbîl **II,** 542
Amr ibni Ümeyye ed-Damrî **II, 78, 213, 214**
Amr ibni'l-Hadramî **III,** 136, 137
Amre binti Abdirrahmân **II,** 430
Amvâs Tâûnu **II,** 180
Anberiyye **Mezhebi III,** 480
Antere bin Şeddâd **I, 541**
Antik Yunan ve Roma devirleri **I,** 178
Arabistan kirazı **I,** 374
Arafât **I,** 411; **II,** 586, 587; **III,** 489
Arap yarımadası **I,** 214; **III,** 231, 232
Ârif Hikmet Kütphânesi **I,** 41
Ârızatü'l-ahvezî **III,** 40
Arrâf **III,** 466
Arş'ı taşıyan melekler **I,** 355
Arş-ı Âlâ **I,** 366, 374, 383, 387, 433, 452
Artikülasyon **II,** 92
Arz-ı Mukaddes **III,** 160
Âs ibni Hişâm **II,** 333
Âs ibni Vâil es-Sehmî **I,** 568
Asâkir-i Şâhâne **I,** 34
Asbağ ibni'l-Ferec **II, 427; III,** 306, 361, 366, 367, 407, 420, 427, 429, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 506, 508, 520, 528
Ashâba Hakaret Edenin Cezası **III,** 533
Ashâba Hakaret Etmeyi Yasaklayan Hadisler **III,** 530
Ashâb-ı Kehf **I,** 570, 572
Ashâbı Kimler Sever **II,** 395
Ashâb-ı kirâmı Öven Hadisler **II,** 390
Ashâb-ı kirâmın Peygamberimize saygısı **II,** 360
Ashâb-ı Suffe **I,** 169; **II,** 31
Ashâb-ı Şimâl **I,** 348
Ashâb-ı Yemin **I,** 76, 348
Ashâbü'r-rey **III,** 414
Ashâbü's-sünen **II,** 301
Ashame (Habeşistan Necâşîsi) **I,** 182, 183, 284; **II,** 78, 191, 192, 246
Asîlâ şehri (Endülüs) **I,** 577
Âsım ibni Ömer ibni Katâde **II,** 88
Âsım ibni Sâbit **II,** 321
Âsım (kırâat imâmı) **II,** 386
Âsiye **III,** 523
Askelân ibni Avâkin el-Himyerî **II,** 243, 244, 270
Aslanın Sefîne'ye hizmet etmesi **II,** 75, 76, 115
Asmâ binti Mervân **III,** 329
Asmaî (Ebû Saîd Abdülmelik ibni Kureyb) **I, 551,** 552
Asr-ı Saâdet **I,** 562; **II,** 42, 482, 501; **III,** 444, 448
Aşere-i mübeşşere **I,** 232; **II,** 63, 332, 396; **III,** 208, 296
Atâ bin Ebî Rebâh **I, 409; II, 304,** 503; **III,** 414, 415, 416
Atâ bin Yesâr **I, 90**
Atâ el-Horasânî **III,** 205
Atîk ibni Ali es-Simintârî **I, 368**
Âtike el-Huzâiyye **II,** 131; **III,** 139
Atıyye es-Sa'dî **I,** 189
Attâb ibni Esîd **II,** 199

Avâkin el-Himyerî **II,** 244
Avf ibni Afrâ **I,** 248; **II,** 95, 96
Avf ibni Mâlik el-Eşcaî **I, 314,** 453; **II,** 146, 181
Avn (Ukkâşe'nin kılıcı) **II,** 130
Avn ibni Abdillâh **I,** 99; **III,** 516, 517
Avrupa'daki fırıncılar **I,** 178
Ay'ın İkiye bölünmesi **I,** 591, 594, 595, 596
Âyet ve Hadislere Başka Mânâlar Verenlerin durumu **III,** 484
Âyet ve Hadisleri Bozuk İnançlarına Göre Te'vil Edenlerin Kâfir Sayılması **III,** 462
Az uyumak **I,** 199
Az Yemenin Faydaları **I,** 199
Azâkıre fırkası **III,** 511
Azap alâmetleri **II,** 549
Azerbaycan vâliliği **I,** 259
Azim ve Sebât Sahibi Peygamberler **I,** 230; **III,** 342
Azîmü'l-Kıbt **II,** 248
Azrâil **III,** 159, 160, 161, 181, 281, 522

B

Babanzâde Ahmed Naim Bey **III,** 229
Bâbek el-Hürremî Mezdek **III,** 483
Bâb-ı Fetvâ **I,** 34
Bâb-ı Seraskerî **I,** 34
Bâbil **III,** 186, 190
Bâbu hurûci'l-Mehdî **II,** 159
Bâbü Îlân **I,** 45
Bâbü'l-eymen **I,** 462, 511; **III,** 544
Bâcî **II,** 484
Bağdat **I,** 173, 182; **II,** 196, 197, 420, 466, 484; **III,** 83, 124, 302, 367, 388, 460, 474, 495, 510, 511, 529, 532, 539
Bağdatlı fakihler **III,** 529
Bahîrâ **II,** 65, 66, 246, 585, 586; **III,** 397
Bahîrâ'ın Gördükleri **II,** 65, 586
Bahreyn **I,** 188
Bahreyn vâliliği **II,** 375
Bahreyn'deki gayr-i Müslimler **I,** 246
Bahrü'l-cûd bk. Abdullah ibni Ca'fer
Bakī bin Mahled el-Kurtubî **I, 182; II,** 81
Bakī Kabristanı **I,** 226; **II,** 209, 306, 399, 400
Bâkıllânî **bk. Ebû Bekir el-Bâkıllânî**
Bakīu'l-garkad **bk.** Bakī Kabristanı
Bal arısı **III,** 167
Bal şerbeti **I,** 142, 143
Baldan ırmaklar **I,** 383
Bânet Suâd **III,** 341
Basra (Busayra) **I,** 138, 253, 317, 376, 378, 551, 598; **II,** 99, 162, 163, 167, 181, 336, 367, 368, 384, 417, 503, 504; **III,** 172, 174, 222
Basra gençlerinin efendisi (Eyyûb ibni Keysân es-Sahtiyânî) **II,** 395
Basra kadılığı **I,** 253
Basra mescidi **I,** 253
Basra vâliliği **I,** 137
Basralılar **I,** 138, 253, 598
Bâsur **II,** 236
Başbakanlık Osmanlı Arşivi **I,** 34
Bathâ'nın taşları **II,** 199
Batı'dan doğan güneş (Şifâ-i Şerîf) **I,** 56
Bâtıl Fırkaları Kâfir Sayanlar, Saymayanlar **III,** 461, 470
Bâtınîler (Râfızîler) **III,** 477, 480, 481, 484, 488, 493
Bâtıniyye **III,** 490
Batn-ı Nahle **III,** 137
Bazı Hıristiyanların Çirkin Lakırdıları **III,** 434
Becîle kabilesi **I,** 264; **II,** 35
Bedevî Araplar **I,** 196
Bedir **I,** 208, 253, 567, 568; **II,** 30, 87, 96, 187, 189, 235, 322, 438; **III,** 60
Bedir Esirleri **III,** 133
Bedir Esirlerinden Fidye Alınması **III,** 130
Bedir Gazileri **I,** 283

Bedir Gazvesi **I,** 152, 165, 166, 169, 170, 195, 197, 237, 245, 248, 252, 253, 295, 312, 354, 401, 506, 517, 556, 563, 567, 581; **II,** 30, 56, 79, 95, 96, 111, 116, 117, 130, 141, 188, 189, 191, 198, 205, 214, 235, 236, 332, 333, 362, 377, 396, 431, 588, 590, 602; **III,** 117, 130, 132, 133, 134, 137, 138, 207, 210, 251, 255, 322, 326, 365, 539
Bedir günü **II,** 112
Bedir mevkii **I,** 354
Bedir'deki Savaş Taktiği **III,** 210
Bedreddin ez-Zerkeşi **III,** 243
Behcetü'l-mecâlis **II,** 445
Behcetü'l-mehâfil ve buğyetü'l-emâsil ve telhîsi's-siyer ve'l-mu'cizât ve'ş-şemâil **III,** 531
Bekâü'l-a'râz **III,** 504, 505
Bekkâîn **I,** 359
Bekkâoğulları **II,** 132
Bekr ibni Alâ el-Kuşeyrî (Ebü'l-Fazl Bekr ibni Muhammed ibni Alâ') **I, 505, II, 411,** 534, **582; III,** 29, 137, 227
Bel'âm er-Rûmî **II,** 229
Belkıs **II,** 431
Benî Ca'de **II,** 105
Benî Hanîfe **II,** 167, 184
Benî Hâşim **I,** 197, 198, 350; **II,** 201, 331
Benî Hazrec kabilesi **II,** 79
Benî İsrâil **I,** 76; **III,** 92
Benî Kaynuka çarşısı **II,** 328
Benî Kaynuka Yahudileri **II,** 186, 250
Benî Kilâb kabilesi **II,** 214
Benî Kinâne **I,** 197, 350
Benî Kurayza **I,** 289
Benî Kurayza kalesi **II,** 250
Benî Kurayza Yahudileri **I,** 565, 571; **II,** 213, 249, 250, 251; **III,** 350
Benî Muhârib kabilesi **II,** 138
Benî Mustalık Gazvesi **III,** 526
Benî Nadîr Yahudileri **I,** 565; **II,** 214, 245, 250; **III,** 350
Benî Sa'd ibni Bekr kabilesi **I, 179,** 189, 246, 531
Benî Sakîf kabilesi **II,** 498
Benî Süleym kabilesi **III,** 60
Benî Uleym **I,** 186
Benî Zurayk toprakları **I,** 237; **II,** 82
Benî Zühre kabilesi **I, 227; II,** 101
Benî Zürayk kabilesi **II,** 200
Bennânî **I,** 38, 39
Berâ bin Âzib **I, 167,** 169, 203, 249, 250, 438, 603; **II, 362; III,** 324
Berber dili **I,** 36
Berberî hânedânı **I,** 44, 45
Berberî Kütâme kabilesi **II,** 514
Bereke **I,** 176, 177, 178
Bereke bint Sa'lebe **II,** 25
Berîre binti Safvân **I, 201,** 202; **III,** 261, 262
Berîre Hadisindeki Müşkil **III,** 261
Berrak sudan ırmaklar **I,** 383
Berre binti Abdilmuttalib **I,** 312
Beş vakit namazın farz kılınması **I,** 375
Beşîr (Resûl-i Ekrem'in ismi) **I,** 523
Beşîr Ali Hamed et-Türâbî **I,** 52
Beşîr ibni Sa'd **II,** 435
Bey'atü'r-rıdvân **I,** 150; **II,** 92, 94, 125, 336, 360, 435, 467
Beyân ibni Sem'ân **III,** 478, 483
Beyâniyye **III, 478,** 483
Beyânü fezâili'l-Kur'ân **I,** 84
Beyt-i Mâmur **I,** 374
Beyt-i Şerîf **II,** 515
Beytullah **II,** 406, 514; **III,** 489
Beytü'l-Makdis **I,** 183, 184, **372,** 378, 381, 389, 396, 397, 399, 400, 520, 521; **II,** 201, 497, 570; **III,** 87
Beytü'l-Makdis'in îmâr edilmesi **II,** 201, 202
Beyzâvî **III,** 321
Bezîgıyye ve Beyâniyye **III,** 483
Bezîğ **III,** 483

Bezm-i elest **I,** 134
Bezzâr **I,** 30, 72, **390; III,** 31, 51
Bi'ri maûne **II,** 214
Bîatürrıdvân **I, 150,** 151
Bid'at **II,** 405
Bid'atçılar Öldürülür Diyenlerin Gerekçesi **III,** 461
Bid'atçıları Kâfir Sayanlar ve Saymayanlar **III,** 462
Bid'atçıların Mîrası **III,** 464
Bilâl ibni Hâris el-Müzenî **II,** 298
Bilâl-i Habeşî **I,** 359; **II,** 42, 123, 199, 298, 320, 326, 402, 568, 612, 613, 616; **III,** 110, 113
Binek atları **I,** 188
Biniciliği Resûl-i Ekrem'in iyi bilmesi **II,** 224
Bîsân kuyusu **II,** 126
Bişr ibni Amr el-Abdî **II,** 247
Bişr ibni Bekr et-Tinnîsî **III, 458**
Bişr ibni Berâ bin Ma'rûr **I,** 236, **II, 79,** 80, 81
Bişr ibni Muâviye bin Sevr **II,** 132
Bizans devleti **III,** 480
Bizans donanması **III,** 49
Bizans Kayseri **II,** 148, **II,** 247
Bizans kuvvetleri **II,** 191
Bizans patriği **II,** 246
Bizanslılar **I,** 98, 560, 562; **II,** 421
Boğaz hastalığı **II,** 221
Boyacılıkta idrarın kullanılması **I,** 178
Brahmanizm **III,** 480
Brockelmann **I,** 36
Bugyetü ehli's-safâ **I,** 36
Bugyetü'r-râ'id fîmâ fî hadîsi Ümmi Zer' mine'l-fevâ'id **I,** 49
Buğday ekmeği **I,** 305
Buhârâ **II,** 101
Buhârî **I,** 47, 48, 57, 172; **II, 107,** 156, 178, 220, 368, 377, 420, 487, 500, 505, 509, 517; **III,** 233, 234, 249, 408
Buhayne **(Abdullah ibni Buhayne'nin annesi) III,** 101, 102
Buhtunnasr **III,** 266
Bulutun ve Ağacın Gölgesi **II,** 256
Burak **I, 68,** 350, 372, 374, 381, 390, 392, 397, 398, 402, 427
Burak'ın Hırçınlığı **I,** 68
Busrâ **I,** 362
Busrâ emiri **II,** 246
Bustânü'l-ârifîn **I,** 69
Buvât Gazvesi **I, 542,** 601
Buzağıya tapmak **II,** 529
Büceyr ibni Züheyr **III,** 341
Bünyamin (Hz. Yûsuf'un kardeşi) **III,** 264
Büreyde bin Husayb **II, 45,** 50, 55, 58, 60, 507
Büvâne **II,** 585
Büyü **(Resûl-i Ekrem'e büyü yapılması) II,** 200
Büyük Günah, Küçük Günah Farkı **III,** 79

C

Ca'de el-Cüşemî **I,** 239
Ca'fer ibni Ebî Tâlib **I,** 349, 359, 450; **II,** 106, 226, 468; **III,** 238, 284, 478, 530
Ca'fer ibni Süleymân **II,** 385
Ca'fer-i Sâdık (Ca'fer ibni Muhammed) **I, 73,** 76, 83, 106, 111, 119, 149, 368, 420, 424, 428, 429, 485; **II, 34,** 62, 191, 365, **369,** 373, 374, 420, 428, **456, 472,** 579
Câbir ibni Abdillah **I, 166, 172,** 173, 183, 235, 244, 301, 352, 372, 395, 400, 438, 456, 598, 600, 601; **II,** 23, 25, 26, 27, 36, 37, 46, 47, 50, 55, 56, 59, 62, 71, 72, 80, 81, 121, 122, 123, 151, 184, 287, 293, 365, 366, 393, 418, 423, 446, 452, 457, 508, 509, 548, 583
Câbir ibni Abdillah'ın Borcu **II,** 36
Câbir İbni Semure **I,** 167, **169,** 171, 288, 299; **II,** 61; **III,** 308

Câhiliye âdetleri **II,** 476
Câhiliye devri **I,** 184, 211, 225, 245, 294, 307, 482, 483, 496, 531, 541, 557; **II,** 215, 229, 241, 242, 251, 367, 404, 514; **III,** 127, 128, 225, 271, 341
Câhiz (Ebû Osmân Amr ibni Bahr el-Kinânî) **III, 475,** 476
Câhiziyye **III,** 475
Câmi' bin Şeddâd **I, 532**
Câmi'u't-târîh **I,** 51
Câmiu beyâni'l-ilm ve fazlih **II,** 445
Câmiu'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân **I,** 102
Câmiu'l-Mehdî **III,** 532
Câmiu'z-Zeytûne **I,** 38
Cansız Varlıkların Konuşması **II,** 83
Carmen Thomas **I,** 178
Cârûd (Bişr ibni Amr el-Abdî) **II,** 246, 247
Cebbâr ibni Sülmâ **II,** 211
Ceberût **II,** 523
Cebr **II,** 229
Cebrâil **I,** 68, 75, 82, 102, 110, 113, 118, 120, 122, 123, 142, 143, 156, 176, 225, 229, 237, 244, 268, 276, 277, 278, 294, 306, 316, 317, 350, 363, 364, 371, 373, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 389, 390, 392, 394, 396, 397, 398, 399, 400, 402, 408, 409, 416, 421, 424, 426, 428, 429, 438, 443, 470, 498, 499, 503, 512, 514, 520, 568; **II,** 51, 62, 82, 167, 169, 179, 200, 212, 214, 231, 232, 234, 235, 237, 259, 276, 278, 280, 406, 436, 447, 448, 455, 452, 480, 522, 539, 541, 542, 543, 545, 546, 548, 549, 573, 587, 600, 602, 603, 606; **III,** 28, 30, 32, 86, 116, 133, 152, 181, 189, 191, 196, 211, 223, 374, 375, 478, 480, 521, 522, 532
Cebrâil'in aslî şekli **II,** 522
Cebrâil Vahyi Yanlış Kimseye Götürdü Diyene Ne Yapılır **III,** 521
Cebrâil'in ayağı **II,** 522
Cebrâil'in Getirdiği Müjde **II,** 452
Cehcâh el-Gıfârî **II, 125,** 126, 405
Cehdamî (Kādî İsmâil) **III,** 304
Cehennem azâbı **I,** 63
Cehennem'in alt tabakaları **II,** 285
Cehennem'in tutuşturulması **I,** 277
Cehm ibni Safvân **III,** 387, 473
Cehmiyye **III,** 387, 505
Cemel Vak'ası **I,** 488; **II, 162,** 163, 195, 196; **III,** 494
Cenâb-ı Hakk'a Hakaret Eden Zimmînin Durumu **III,** 506
Cenâb-ı Hakk'a Kunduracı Diyene Ne Yapılır **III,** 514
Cenâb-ı Hakk'a Saygısız Davrananlara Ne Yapılır **III,** 452
Cenâb-ı Hakk'a Sövenin Durumu **III,** 448
Cenâb-ı Hakk'a Söylenen Edep Dışı Laflar **III,** 516
Cenâb-ı Hakk'ın dünya semâsına inmesi **I,** 429
Cenâb-ı Hakk'ın hayâ sahibi olduğu **I,** 255
Cenâb-ı Hakk'ın Peygamberimize nimetini tamamlaması **I,** 149
Cenâb-ı Hakk'ın Peygamberimizi Koruduğu Olaylar **III,** 198
Cenâb-ı Hakk'ın Peygamberimizi Meleklere Övmesi **II,** 411
Cenâb-ı Hakk'ın Peygamberimizin Ümmîliğinden Söz Etmesi **III,** 397
Cenâb-ı Hakk'ın Peygamberimizin Yetimliğinden Söz Etmesi **III,** 394
Cenâb-ı Hakk'ın zâtî sıfatları **III,** 496
Cenâb-ı Hakk'ın Peygamberimize şefkati **I,** 129
Cenâb-ı Hakk'ın Peygamberimize yakınlaşması **I,** 429
Cenâhiyye **III,** 478
Cennet bahçeleri **II,** 506, 508
Cennet nimetleri **I,** 63
Cennet'e ilk girecek kimselerin yüzleri **I,** 321

Cennet'in hoş kokulu ağacı **I,** 322
Cennet'in sekiz kapısı **I,** 462
Cennet'le müjdelenen sahâbîler **II,** 63
Cennetliklerin Hali **I,** 322
Cennetliklerin Allah Teâlâ'yı Ziyâreti **II,** 477
Cennetü'l-Bakī **II,** 190, 399
Cennetü'l-muallâ **II,** 53
Cerbeze **I,** 217
Cerîr ibni Abdilhamîd **II,** 142, **372**
Cerîr ibni Abdillah **I,** 263, 264; **II, 35, 142**
Cessâme el-Müzeniyye **I,** 282, 283
Cevâmiu'l-kelim **I,** 186, 338, 354, 355
Cevvâniye **III,** 498
Ceylan Nasıl Yardım İstedi **II,** 74,75
Ceylanı Kovalayan Kurt **II,** 70
Ceyşü'l-usre **I,** 608; **II,** 102
Cezayir'de *Şifâ-i Şerîf* okuma âdeti **I,** 32
Cibrîl hadisi **II,** 179, 276, 280
Cihâd kapısı **I,** 462
Cimri Kimdir **II,** 456
Cimrilerin hali **I,** 213
Cinlerin Peygamberimizden Söz Etmesi **II,** 251
Cinsel duygular **I,** 227
Cinsel güç **I,** 204, 205, 206, 210
Cîrâne **II,** 402
Cizl ibni Cizl el-Kindî **II,** 251
Cuma günü getirilen salâtü selâmlar **II,** 460, 461
Cüayl el-Eşcaî **II,** 123
Cübeyr ibni Muhammed **I,** 595
Cübeyr ibni Mut'im **I,** 479, 487, **580,** 594, 595
Cübn (korkaklık) **I,** 217, 249
Cülâs ibni Süveyd **III,** 336
Cülendâ (Uman meliki) **I,** 532
Cümûd (donuk olma) **I,** 217
Cündeb ibni Abdillah el-Becelî **I,** 438
Cüneyd-i Bağdâdî (Ebü'l-Kāsım Cüneyd ibni Muhammed el-Hazzâz el-Kavârîrî) **I,** 82; **II, 580**; **III,** 511
Cüveynî (Ebü'l-Meâlî İmâmü'l-Haremeyn Abdülmelik ibni Abdillâh) **III,** 464 **I, 526**; **II,** 268; **III, 93,** 385, 464, 465, 476
Cüveyriye (Resûl-i Ekrem'in hanımı) **I,** 305; **II,** 373
Cüveyriyye, (Ebû Cehil'in kızı) **II,** 329
Cüz fîhi avâlî ehâdîsi Mâlik **II,** 372

Ç

Çanakkale zaferi için Şifâ okumak **I,** 32
Çanakkale savaşları **I,** 32
Çavuş kuşunu öldürme yasağı **III,** 167
Çişteki Mucize **I,** 178
Çoban yıldızı **III,** 185
Çobanın kurt ile olan konuşması **II,** 68
Çok uyuma **I,** 199

D

Dağâtır **II,** 246, 248
Dağlar Meleği **I,** 276, 277, 278
Dahhâk ibni Müzâhim el-Hilâlî **I, 94,** 395, 593; **II,** 349, 536, 552; **III,** 132
Dâillâh **I,** 492
Dânyâl Peygamber **III,** 265, 266, 267
Dârekutn semti (Bağdat) **II,** 420
Dârekutnî (Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer) **I, 176,** 323, 366; **II,** 221, **420,** 584
Dârimî **I,** 599; **II,** 29
Dâru'n-Nedve **II,** 548, 601
Dârülerkam **II,** 401
Dârüsselâm (Bağdat) **II,** 197
Dâvûd peygamber **I,** 104, 133, 138, 209, 210, 220, 221, 222, 327, 329, 332, 333, 382, 384, 385, 477, 486, 501, 504, 590; **II,** 469, 513; **III,** 95, 148, 149, 150, 151, 152, 161, 165, 173, 174, 190, 191, 315
Dâvûd ez-Zâhirî el-İsfahânî **III, 474,** 475
Dâvûd Peygamberin Kıssası **III,** 120, 148
Dâvûdî **II,** 509; **III,** 136
Deccâl **II,** 172, 173, 202

Definelerin zekâtı **I,** 188
Dehriyye **III,** 477, 480
Delâilü'n-nübüvve **II,** 518
Delecî **I,** 37
Deli ve Bunak Allah'a Hakaret Ederse **III,** 509
Dendân-ı Saâdet **I,** 232
Dendân-ı Şerîf **I,** 232
Devamlı tekrarlanan yedi âyet **I,** 155
Deve **I,** 187, 188, 245, 270, 271, 280, 532, 608; **II,** 30, 31, 35, 42, 46, 72, 73, 74, 76, 77, 89, 116, 121, 122, 123, 131, 186
Deve çobanlarının servet sahibi olması **II,** 179
Develerin Dertlenmesi **II,** 72
Devs halkı **II,** 110, 111
Deysâniyye **III,** 477
Dımâd İbni Sa'lebe **I, 531**
Dımâr (put) **II,** 70, 71
Dırâr ibni Mürre (Ebû Sinân Dırâr ibni Mürre eş-Şeybânî) **II, 370**
Dicle ve Düceyl nehirleri **II,** 196
Difteri tedavisi **I,** 178
Diğer Peygamberlere Salâtü selâm Getirme Konusundaki Farklı Görüşler **II,** 464
Diğer Peygamberlere ve Meleklere Hakaret Edenlerin Durumu **III,** 518
Dihye bin Halîfetü'l-Kelbî **II,** 78, 234, **246**
Dinden Çıktığı Şüpheli Olan Kimsenin Durumu **III,** 422
Dinden Dönen Kadın-Erkek Farkı **III,** 416
Dinden Dönenin Tövbe Etmesi **III,** 301
Dini Bilmediğini İleri Sürmenin Anlamı **III,** 490
Dinin Bir Esasını İnkâr Edenin durumu **III,** 487
Dirâyetü'l-hadîs **I,** 47
Dirilen Gencin Hikâyesi **II,** 86
Dişleri fırçalamak **I,** 303
Doğruluk Makamı **I,** 97
Doğu İslâm ülkeleri **I,** 182
Domuza Hz. İsâ'nın söylediği **I,** 334; **II,** 181
Donanmâ-yı Hümâyûn **I,** 34
Dört Halîfeye Hakaret Edenin Cezâsı **III,** 534
Duâların Kabul Edildiği İki Yer **II,** 515
Duânın Kabul Edilmesinin Şartları **II,** 424
Duânın kanatları **II,** 424
Duânın süratle kabul edileceği vakitler **II,** 424
Duânm temelleri **II,** 424
Duâyı Allah'a Yükselten Güç **II,** 425
Duâyı hedefine çabucak ulaştıracak sebepler **II,** 425
Duhâ kapısı **I,** 462
Duhâ Sûresi'nin Sebeb-i Nüzûlü **I,** 113
Dûlâb köyü (Rey) **II,** 42
Dûmetülcendel **II,** 198
Dü'sûr ibni Hâris **II,** 205
Düceyl ve Dicle nehirleri **II,** 196
Dükeyn ibni Saîd el-Ahmesî (el-Müzenî) **II,** 35
Düldülü Resûl-i Ekrem'in düşman üzerine sürmesi **I,** 250
Dünyadaki Cennet Bahçesi **II,** 505
Dünyanın değeri ve değersizliği **III,** 164, 398

E

Ebân ibni Îsâ **III,** 514
Ebe'l-Kāsım **III,** 294, 319
Ebrârın haesenâtı **III,** 170
Ebrekân (Muhammed ibni Hasan ibni Mahlûf er-Râşidî et-Tilimsânî) **I,** 36
Ebû Abdillah el-Bernekânî **III, 458**
Ebû Abdillâh er-Rundî **II,** 405
Ebû Abdillâh et-Tüsterî **III,** 458
Ebû Abdillâh ibni Attâb **III,** 309, 313, 424
Ebû Abdillah ibni'l-Hâc **III,** 370
Ebû Abdillâh ibni'l-Murâbıt **III, 311**
Ebû Abdillâh Muhammed ibni Îsâ III, **370,** 371

Ebû Abdurrahman es-Sülemî **I, 80**, 88, 98, 106, 119, 279, 485, 595; **II, 350**, 404; **III,** 125, 127
Ebû Âişe (Mesrûk) **I,** 407
Ebû Alî el-Cübbâî **II, 83**, 84
Ebû Ali el-Gassânî **I,** 44
Ebû Ali es-Sadefî (Hüseyin ibni Muhammed, İbni Sükkere) **I,** 44, 47; **II, 125, 518**
Ebû Alî İbni Hayrân (Hüseyin ibni Sâlih ibni Hayrân el-Bağdâdî) **III, 83**
Ebû Alî İbni Mukle **III,** 529
Ebû Amr Osmân ibni Kinâne el-Medenî **III,** 305, 434
Ebû Amre (Bedir gazisi) **II,** 30
Ebû Azze (Mekkeli müşrik, şâir) **I,** 195
Ebû Bekir devri **I,** 76, 362, **II,** 38, 86, 88, 130, 199, 382; **III,** 328
Ebû Bekir el-Âcurrî (Muhammed ibni Hüseyin) **I, 365**, 366; **II,** 42, 343, 345
Ebû Bekir el-Bâkıllânî **I,** 31, 140 **420**, 544; **II,** 83, 466; **III,** 24, 40, 41, 78, 80, 91, 93, 464, 474, 476, 495, 496, 504, 536, 537
Ebû Bekir el-Bezzâr (bk. Ebû Bekir Ahmed ibni Amr el-Basrî) **I, 390**, 425; **II,** 82, 128; **III,** 30, 31, 51, 326
Ebû Bekir el-Ebherî (Muhammed ibni Abdillâh) **III, 82**, 529
Ebû Bekir el-Haffâf **II,** 343
Ebû Bekir el-Hüzelî (Sülmâ bin Abdillah) **I, 419**
Ebû Bekir el-Vâsıtî **I, 109,** 125, 127, 148, 159, 424, 429, 485, 524, 525; **III,** 148
Ebû Bekir en-Nakkāş (Muhammed ibni Hasan el-Mevsılî) **I, 107**, 210, 369, 415, 424, 427, 486; **III, 158**, 166
Ebû Bekir eş-Şâşî **III, 517**
Ebû Bekir ibni Abdirrahman **III, 39**, 43
Ebû Bekir ibni Alâ el-Kuşeyrî **II,** 415
Ebû Bekir ibni Ayyâş **II, 386**
Ebû Bekir ibni Bükeyr (Muhammed ibni Ahmed) **II,** 412, 414
Ebû Bekir ibni Ebî Cemre **I,** 32
Ebû Bekir ibni Ebî İshâk el-Haffâf **II, 342**
Ebû Bekir ibni Ebî Şeybe **I,** 57; **II,** 459
Ebû Bekir ibni Fûrek (Muhammed ibni Hasan) **I,** 31, **140, 269,** 444, 448, 544; **II,** 51, 560; **III,** 145, 226, 227, 401
Ebû Bekir ibni Muhammed ibni Amr ibni Hazm el-Ensârî **II,** 430
Ebû Bekir ibni Sâbık **I,** 174
Ebû Bekir İbni Tâhir ibni Müfevviz Ahmed el-Me'âfirî eş-Şâtıbî **I,** 74
Ebû Bekir ibni Zeydûn **III,** 375
Ebû Bekir ibni'l-Münzir (Muhammed ibni İbrâhim) **II, 415**; **III, 300**, 408, 422, 459
Ebû Bekir İbnü'l-Arabî **I,** 44; **III, 40**, 41
Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî **III, 38**
Ebû Bekir **I,** 87, 88, 89, 91, 142, 153, 154, 175, 188, 307, 359, 399, 438, 440, 441, 445, 464, 564, 608; **II,** 28, 30, 32, 33, 37, 61 62, 63, 69, 71, 87, 102, 131, 133, 134, 176, 177, 198, 207, 208, 210, 211, 212, 214, 242, 244, 314, 309, 318, 348, 351, 352, 354, 358, 365, 378, 380, 381, 386, 387, 388, 390, 393, 396, 418, 430, 454, 466, 470, 472, 483, 484, 485, 487, 491, 520, 525, 590, 613; **III,** 55, 61, 64, 134, 231, 232, 277, 300, 303, 328, 331, 332, 375, 418, 449, 486, 494, 534, 535, 542, 543
Ebû Bekir'in hilâfeti **II,** 117, 188
Ebû Bekre **I,** 438; **III,** 249
Ebû Bekre Nüfey İbni Hâris es-Sekafî **III,** 234, 249
Ebû Berze el-Eslemî (Nadle ibni Ubeyd) **I,** 438; **III, 331**, 332
Ebû Bistâm Mukātil ibni Hayyân el-Belhî **III, 39**
Ebû Bişr Ca'fer ibni İyâs **I,** 472; **III,** 30, 31
Ebû Bişr ed-Dûlâbî **II, 42**
Ebû Ca'fer el-Hassâr (Ahmed ibni Alî el-Gırnâtî) **I,** 32

Ebû Ca'fer el-Mansûr (İkinci Abbâsî Halifesi) **II,** 197, 363, 385
Ebû Ca'fer et-Tahâvî **I, 596**; **II,** 415, 417, 458, 505; **III,** 415
Ebû Ca'fer İbn Cerîr et-Taberî **III,** 79
Ebû Ca'fer Muhammed ibni Alî eş-Şelmegânî **III,** 511
Ebû Ca'fer, Nâfi' **III,** 53
Ebû Cehil **I,** 102, 126, 245, 248, 294, 295, 506, 507, 555, 567, 577, 593; **II,** 70, 95, 96, 102, 116, 117, 212, 213, 214, 215, 329, 601; **III,** 198, 326
Ebû Cehil'in Perişan Hâlleri **II,** 212; **III,** 198
Ebû Cehil'in Tanıklığı **I,** 295
Ebû Cehm ibni Huzeyfe **II, 209**
Ebû Cühayfe **I,** 167
Ebû Dâvûd **I,** 57; **II,** 80, 284, 493; **III,** 442
Ebû Dâvûd el-Mâzinî **II,** 235
Ebû Dâvûd et-Tayâlisî **I,** 57
Ebû Evfâ ailesi **II, 467**
Ebû Eyyûb el-Ensârî (Hâlid ibni Zeyd) **I,** 197, 294; **II,** 28, 29; **III,** 87
Ebû Eyyûb Süleymân ibni Sühaym **II, 463**
Ebû Habbe el-Bedrî **I,** 395
Ebû Hafs Ömer İbni Ebî Seleme **I,** 303; **II,** 375
Ebû Hâmid Muhammed ibni Muhammed el-Gazzâlî **III,** 475
Ebû Hanîfe **I,** 86, 409, 545, 577; **II,** 299, 365, 371, 417, 467, 481; **III,** 82, 300, 301, 334, 360, 400, 408, 411, 414, 415, 416, 418, 419, 422, 425, 426, 439, 443, 460, 512, 521
Ebû Hâtim er-Râzî **II,** 433, 499; **III,** 155, 442
Ebû Hâtim Rebî' bin Enes el-Bekrî el-Basrî **I,** 127
Ebû Hayye el-Kelbî **II,** 59
Ebû Humeyd es-Sâidî (Abdurrahmân ibni Sad) **II, 434,** 469
Ebû Hüreyre bin Âzib (Asıl adı Abdurrahman) **I,** 169
Ebû Hüreyre **I,** 63, 72, 91, **167,** 169, 184, 185, 196, 197, 248, 267, 290, 293, 310, 312, 318, 322, 326, 332, 349, 352, 353, 354, 358, 381, 382, 383, 395, 400, 409, 415, 432, 433, 434, 435, 438, 442, 451, 452, 454, 457, 458, 459, 462, 465, 467, 468, 468, 470, 473, 474, 488, 507, 512; **II,** 30, 31, 32, 33, 37, 38, 39, 40, 41, 63, 68, 69, 72, 79, 80, 81, 107, 108, 111, 127, 141, 142, 165, 174, 175, 183, 184, 214, 220, 227, 266, 275, 285, 286, 295, 296, 306, 312, 317, 324, 326, 328, 393, 418, 438, 448, 450, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 466, 477, 478, 490, 496, 500, 504, 506, 594, 594, 598, 599; **III,** 60, 122, 159, 240, 244, 270, 278, 279, 339, 392, 399
Ebû Hüreyre'nin Dağarcığı **II,** 37
Ebû Hüreyre'nin elbisesi **II,** 141
Ebû Hüreyre'nin Rivâyet Ettiği Salavât **II,** 438
Ebû İmrân el-Fâsî **II, 466,** 471, 478; **III,** 411, 543
Ebû Îsâ İshâk ibni Ya'kûb el-İsfahânî **III,** 483
Ebû İshâk Amr ibni Abdillâh es-Sebîî **I,** 249
Ebû İshâk İbrâhim ibni Ahmed el-Müstemlî **III,** 234
Ebû İshâk el-Berkî **III,** 367
Ebû İshâk el-Harbî **I, 486, 490**
Ebû İshâk el-İsferâyînî **I,** 31, 140; **II, 58,** 73; **III,** 23, 24, 25, 26, 78, 97
Ebû İshâk el-Müstemlî **III, 234**
Ebû İshâk es-Sebîî **I, 249**
Ebû İshâk ez-Zeccâc (İbrâhim ibni Muhammed) **I,** 31, **106,** 576; **II,** 291, **342,** 574
Ebû İshâk ibni Ca'fer **III,** 370
Ebû İshâk ibni Şa'bân **II,** 428, 430; **III,** 535, 540, 541
Ebû İshâkzâde İshâk Efendi **I,** 41

Ebû İsmâil Muhammed ibni İsmâil ed-Dîlî **II,** 480
Ebû Katâde Hâris ibni Rib'î el-Ensârî **I, 284,** 303; **II,** 88, 89, 104, 105; **III, 284,** 604, 605, 606
Ebû Katâde **I,** 284
Ebû Kebşe **I,** 593; **II,** 333
Ebû Kerb Es'ad Tübân **II,** 241
Ebû Kuhâfe **II,** 318
Ebû Leheb **I,** 113, 285; **II,** 114, 189, 206, 207
Ebû Leylâ **III,** 442
Ebû Lübâbe **II,** 142
Ebû Ma'bed **II,** 131
Ebû Mahzûre **II,** 401, 402
Ebû Mâlik **I,** 464
Ebû Mervân Abdülmelik ibni Habîb ibni Süleymân es-Sülemî **II, 426,** 485
Ebû Mes'ûd el-Ensârî **I,** 211, 354; **II,** 420, 434, 435, 443
Ebû Mes'ûd el-Bedrî **I,** 354
Ebû Muhammed (Hz. Âdem'in künyesi) **I,** 366
Ebû Muhammed el-Asîlî (Abdullah ibni İbrâhim) **I, 577; III, 233**
Ebû Muhammed Hakem ibni Uteybe **III, 442**
Ebû Muhammed Hasan ibni Raşîk el-Askerî **II,** 518
Ebû Muhammed ibni Ebî Zeyd **III,** 308, 368, 385, 406, 418, 441, 449, 507, 512, 521, 529, 530, 535
Ebû Muhammed ibni Ebî Zeyd (Abdullah ibni Ebî Zeyd Abdirrahmân en-Nefzî) **II, 416,** 445, 446
Ebû Muhammed ibni Ebî Zeyd el-Kayrevânî **III,** 356, 379, 431
Ebû Muhammed ibni Mansûr **III, 370,** 383
Ebû Muhammed ibni Nasr bk. Abdülvehhâb ibni Alî
Ebû Mûsâ el-Eş'arî (Abdullah ibni Kays) **I, 137,**138, 423, 453, 487, 490; **II,** 160, 315, 320, 335, 418, 469; **III,** 56, 266, 417, 461
Ebû Mûsâ Îsâ bin Menâs **III,** 369
Ebû Mus'ab el-Kureşî Ahmed ibni Ebî Bekir el-Kâsım **II, 368; III,** 433, 541
Ebû Müleyke **II,** 482
Ebû Müshir ed-Dımaşkî (Abdüla'lâ ibni Müshir) **III, 457**
Ebû Nadra Münzir ibni Mâlik **II,** 59
Ebû Nâile el-Ensârî **III,** 323
Ebû Nâsır el-Kuşeyrî **II,** 415
Ebû Nasr ibnü's-Sabbâğ **I, 174**
Ebû Nuaym el-İsfahânî **I,** 49
Ebû Nüvâs **III,** 377, 378, 379
Ebû Osmân Amr ibni Bahr el-Kinânî **III,** 475
Ebû Osmân el-Haddâd (Saîd ibni Muhammed el-Gassânî el-Kayrevânî) **III, 363,** 527
Ebû Osmân el-Hîrî **II, 305**
Ebû Ömer el-Mâlikî **III,** 510
Ebû Ömer et-Talemenkî **I, 414,** 415
Ebû Ömer Hâlid ibni Ebî İmrân et-Tücîbî **III, 188**
Ebû Ömer İbni Abdilber (Yûsuf ibni Abdillâh ibni Muhammed ibni Abdilberr en-Nemerî) **II, 445,** 473
Ebû Râfi' **(Resûl-i Ekrem'in Hizmetkârı) I, 208; II,** 293, 307; **III,** 340
Ebû Râfi' Selâm'ın Katledilmesi **III,** 324
Ebû Rimse et-Teymî (Habîb ibni Hayyân) **I, 530,** 531
Ebû Rişdîn (Ebû Reşîk) Haneş ibni Abdillah ibni Amr es-San'ânî' **II,** 425
Ebû Ruhm Külsûm ibni Husayn el-Gıfârî **II, 92**
Ebû Rükâne **I,** 185
Ebû Sa'de **II,** 101
Ebû Saîd el-Hudrî (Sa'd ibni Mâlik) **I,** 25, **82, 97,** 175, 256, 292, 299, 433, 438, 440, 464; **II,** 55, 59, 67, 70, 82, 88, 148, 150, 166, 336, 337, 418, 436, 458, 495, 506, 509, 544, 614; **III,** 275, 276, 278, 471, 472

Ebû Saîd el-İstahrî (Hasan ibni Ahmed) **III, 83**
Ebû Saîd Hasan ibni Ahmed el-İstahrî **III,** 83
Ebû Saîd Hasan ibni Yesâr **I,** 79
Ebû Saîd ibni Muallâ **II,** 282
Ebû Sâlih Zekvân es-Semmân **I, 468; II,** 59, **III,** 30
Ebû Seleme (Abdullah ibni Abdilesed el-Kureşî) **I, 312,** 349; **II,** 80, 94, 375
Ebû Sevr (Ebû Abdillâh İbrâhîm ibni Hâlid el-Bağdâdî) **III, 442**
Ebû Sevr Mâlik ibni Nemat **I,** 186
Ebû Süfyân **ibni Harb I,** 242, 251, 295, 323, 567; **III,** 27, 395, 396
Ebû Süfyân ibni Hâris **I,** 249, 251, **II,** 70, 101, 112, 199, 207, 236, 248, 321
Ebû Süfyân Medlûk el-Fezârî **II,** 136
Ebû Süleymân Muhammed ibni Talha **I,** 25; **III,** 297
Ebû Süleymân Dâvûd ibni Alî ibni Halef el-İsfahânî **III,** 474
Ebû Süleymân ed-Dârânî **II,** 425
Ebû Süleymân el-Büstî (Hamd ibni Muhammed el-Hattâbî) **II, 342**
Ebû Süleymân (Hamd ibni Muhammed) el-Hattâbî **I,** 31, **84,** 85; **II,** 206, 342, 343; **III,** 303, 516
Ebû Tâhir es-Silefî **I,** 44
Ebû Talha el-Ensârî **II, 23,** 24, 25, 120, 121, 252, 452, **III,** 295
Ebû Talha'nm atı **I,** 252
Ebû Tâlib **I,** 608; **II,** 66, 253, 318, 561, 585, 586; **III, 190,** 308, 310, 397, 493
Ebû Talib Muhammed ibni Ali ibni Atıyye el-Mekkî **I,** 87, **II,** 535; **III,** 127, 130
Ebû Tâlib'in oğulları **II,** 374
Ebû Temmâm (Habîb ibni Evs ibni Hâris et-Tâî) **III, 140**
Ebû Temmâm Abdülazîz ibni Ebî Hâzim **III,** 448
Ebû Temmâm Muhammed el-Ebherî et-Tulaytılî **III, 150**
Ebû Türâb **I,** 267, 268
Ebû Ubeyd Ahmed ibni Muhammed el-Herevî **II, 583**
Ebû Ubeyd el-Kāsım ibni Sellâm **I, 550; III,** 390, 391
Ebû Ubeyde bin Cerrâh **I,** 232; **II,** 180, **332,** 396
Ebû Ubeyde Ma'mer ibni'l-Müsennâ **II, 538, 554; III,** 155
Ebû Umeyr **I,** 266
Ebû Ümâme el-Bâhilî **I, 287,** 302, 308, 438; **II,** 157; **III,** 472
Ebû Ümâme el-Ensârî (Es'ad ibni Sehl ibni Huneyf) **II, 431**
Ebû Ümâme Es'ad ibni Zürâre **II,** 431
Ebû Üsâme el-Herevî **II,** 517, 518
Ebû Vâil Şakîk ibni Seleme **I,** 279
Ebû Ya'lâ el-Abdî (bk. Ahmed ibni Muhammed) **II, 417**
Ebû Yalâ el-Mavsılî **I, 192; II,** 220; **III,** 275
Ebû Yâsir ibni Ahtab **I,** 571, 572; **II,** 247, 249
Ebû Yûsuf (Ya'kub ibni İbrâhim) **III,** 383, **408,** 415, 439, 442, 443
Ebû Zem'a Esved ibni Muttalib **I,** 568
Ebû Zer el-Herevî (Abd ibni Ahmed ibni Muhammed) **III,** 539
Ebû Zer el-Gıfârî (Cündeb ibni Cünâdeî) **I, 311,** 312, 315, 352, 359 361, 362, 364, 367, 378, 399, 405, 412, 421, 422, 437, 536, 557; **II,** 61, 89, 144, 171, 172, 192, 193, 194, 315, 317, 512; **III,** 472
Ebû Zeyd, Endülüs müftüsü **III,** 514
Ebû Zür'a er-Râzî **I,** 366
Ebû Zür'a ed-Dımaşkî **II,** 433, 499
Ebû Zür'a el-Becelî **I,** 468
Ebûbekir ibni Amr ibni Hazm (Muhammed ibni Amr ibni Hazm el-Ensârî) **II, 430**

Ebü'd-Derdâ **I,** 314, 361; **II,** 460, 599
Ebü'l-Abbâs el-Müberred (bk. Muhammed ibni Yezîd) **I,** 31, **297**
Ebü'l-Abbâs el-Uzrî (Ahmed ibni Ömer ibni Enes el-Endelüsî ed-Dilâî) **II, 518**
Ebü'l-Abbâs Ahmed ibni Ömer ibni Süreyc el-Bağdâdî **III,** 82
Ebü'l-Abbâs ibni Tâlib **III,** 311
Ebü'l-Abbâs Sa'leb **I,** 31, **496**, 497; **II,** 349
Ebü'l-Abbâs Velîd ibni Müslim ed-Dımaşkî **III,** 301
Ebü'l-Alâ el-Maarrî **III,** 373
Ebü'l-Alâ İdrîs ibni Muhammed el-Irâkî el-Fâsî **I,** 39
Ebü'l-Alâ **(Semüre bin Cündeb'in râvisi) II,** 29
Ebü'l-Âliye er-Riyâhî (Rufey ibni Mihrân) **I, 87**, 88, 410, 507; **II,** 411; **III,** 528
Ebü'l-Âs oğulları **II,** 158
Ebü'l-Beşer (Hz. Âdem'in künyesi) **I,** 366
Ebü'l-Cevzâ **I, 105**
Ebü'l-Fazl el-Cevherî **II, 405**
Ebü'l-Ferec **Ömer ibni Muhammed el-Mâlikî III, 82**
Ebü'l-Feth er-Râzî (Süleym ibni Eyyûb) **I, 411**, 426
Ebü'l-Hakem **(Ebû Cehil) I,** 295
Ebü'l-Hamrâ (Hilâl ibni Hâris) **I, 366**
Ebü'l-Hasen ed-Dârekutnî Ali bin Ömer **I,** 176
Ebü'l-Hasan el-Eş'arî **I,** 31, 140, 424, 558; **II,** 83; **III,** 464, 465, 497
Ebü'l-Hasan el-Kābisî (Ali ibni Muhammed el-Meâfirî el-Kayrevânî) **I, 94**, 130; **III,** 307, 357, 367, 368, 381, 382, 406, 424, 436, 440, 443, 513, 521, 528
Ebü'l-Hasan es-Sıkıllî **III, 536**
Ebü'l-Hasan et-Tâbisî **III,** 420
Ebü'l-Hasan ibni'l-Kassâr **II, 413**, 417, 419; **III,** 82, 346, 406, 414, 418, 419
Ebü'l-Hasan Muhammed ibni Hasan ibni Alî bin Râşid el-Ensârî **II, 517**
Ebü'l-Hasan Nûreddîn es-Sindî **II,** 420
Ebü'l-Hasen el-Eş'arî (Ali bin İsmâil) **I,** 269, **416**
Ebü'l-Hasen el-Mâverdî **I,** 25, 31, 80, 83, 87, 88, 427; **II,** 350; **III,** 127
Ebü'l-Hüseyin ibni Ebî Ömer el-Mâlikî **III,** 511
Ebü'l-Hüseyin Sirâc ibni Abdülmelik el-Endelüsî **I,** 47
Ebü'l-Hüzeyl el-Allâf (Muhammed ibni'l-Hüzeyl ibni Abdillâh el-Basrî) **III, 473**
Ebü'l-Kāsım (Peygamberimiz'in künyesi) **I,** 493, 498; **II,** 214, 351; **III,** 54, 292, 293, 297, 319
Ebü'l-Kāsım Abdurrahmân ibni Alî **III, 436**
Ebü'l-Kāsım Abdülkerîm el-Kuşeyrî **I, 519,** 525; **II,** 570; **III,** 130
Ebü'l-Kāsım Asbağ ibni Halîl **III,** 514, 515
Ebü'l-Kāsım el-Begavî **I,** 366
Ebü'l-Kāsım el-Kuşeyrî **II,** 415
Ebü'l-Kāsım ibni Me'mûn **II,** 125
Ebü'l-Kāsım ibnü'l-Kâtib **III,** 445
Ebü'l-Leys es-Semerkandî (Nasr ibni Muhammed) **I,** 31, **69**, 75, 80, 88, 94, 96, 99, 110, 134, 135, 365, 411, 412, 593; **II,** 213, 284, 582, 608; **III,** 125, 127, 130, 150, 190, 226, 227, 271
Ebü'l-Mugîs Hüseyin ibni Mansûr el-Beyzâvî **III,** 511
Ebü'l-Mus'ab el-Kureşî (Ahmed ibni Ebî Bekr el-Kāsım ez-Zührî) **III, 305, 427**
Ebü'l-Mus'ab ez-Zührî **III,** 433, 434
Ebü'l-Mutarrif eş-Şa'bî (Abdurrahmân ibni Kāsım el-Mâlekī) **III, 542**
Ebü'l-Muzaffer el-İsferâyînî **II, 473; III,** 107
Ebü'l-Veddâk Cebr ibni Nevf el-Bikâlî **II,** 59
Ebü'l-Velîd Abdullah ibni Hâris el-Basrî **I,** 411
Ebü'l-Velîd Abdülmelik ibni Abdilazîz ibni Cüreyc el-Kureşî **I,** 178; **III, 158**

Ebü't-Tayyib Ahmed ibni Hüseyin el-Cu'fî **III,** 373
Ebü't-Tufeyl Âmir bin Vâsile el-Leysî **I,** 167, **285**; **II,** 388
Ebü'l-Velîd el-Bâcî (Süleymân ibni Halef) **I,** 31; **II, 484,** 492, **504,** 508; **III,** 104
ed-Delâil **I,** 577
ed-Du'afâü'l-kebîr **II,** 91
Edebü'l-kadâ **III,** 83
Edebü'l-kâtib **I,** 519
Edûz köyü (Sûs şehri, Fas) **I,** 36
Egar (Kays ibni Zeyd el-Cüzâmî) **II,** 138
Egar ibni Yesâr el-Müzenî **I,** 318
Ehl-i beyt **I,** 87, 308, **349,** 368, 450, 457, 490; **II,** 159, 168
Ehl-i Beyt Sevgisi **II,** 378
Ehl-i ehvâ **III,** 29, 454, 457, 460, 462
Ehl-i kıble **III,** 459
Ehl-i Kitâb'ın eserleri **I,** 180
Ehl-i Kitâb'ın Peygamberimize Soruları **I,** 570
Ehl-i Kitap **I,** 62, 560
Ehl-i Kitap Bilginleri **II,** 240, 270
Ehl-i Kitap Bilginlerinin Peygamberimizin ve Ümmetinin Özelliklerini Haber Vermesi **III,** 351
Ehl-i Medine **II,** 416
Ehl-i rey **III,** 414, 418, 422
Ehl-i Suffe **I,** 197, 311, 359; **II, 31,** 32, 33, 39, 75, 134
Ehl-i Suffe'ye Yeten Bir Kap Süt **II,** 39
Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat **I,** 151, 525, **II,** 176, **III,** 232, 504
Ehrimen **II,** 175
Ekin **I,** 187
Ekin tarlası **I,** 220
El öpme **I,** 293
el-Afüv **I,** 514
el-Âhir **I,** 509
el-Akîdetü'n-Nizâmiyye **I,** 526
el-Alîm **I,** 509
el-Asmaiyyât **I,** 551
el-Azîm **I,** 504
el-Azîz **I,** 522
el-Bahrü'z-zehhâr **I,** 390
Elbânî **II,** 388
el-Bedî' **I,** 174
el-Beşîr **I,** 491
el-Beyân ve't-tebyîn **III,** 475
el-Burhân ve el-Varakāt **I,** 526
el-Câmi' fi'l-hadîs **I,** 356; **II,** 481
el-Câmi' fi's-sünen ve'l-âdâb ve'l-meğâzî ve't-târîh **II,** 416
el-Câmi' fi't-târîh **I,** 51
el-Câmi'u's-sahîh **I,** 48; 57, 176; **II,** 509, 517
el-Cebbâr **I, 466,** 504, 505
el-Ecvibe fîmâ nezele fî eyyâmi kadâ'ihî min nevâzili'l-ahkâm **I,** 50
el-Emîn **I,** 492, 518
el-Esrâru'l-merfû'a fi'l-ahbâri'l-mevzû'a **I,** 56; **II,** 221
Elest meclisi **I,** 134; **II,** 571
el-Evsat fi's-sünen ve'l-icmâ ve'l-ihtilâf **II,** 416; **III,** 300
el-Evvel **I,** 509
el-Fethü'l-Feyyâz fî şerhi'ş-Şifâ' li'l-Kādî İyâz **I,** 38
el-Fettâh **I,** 506, 507
el-Fusûl ve'l-gāyât fî temcîdillâhi ve'l-mevâiz **III,** 373
el-Gunye **I,** 50
el-Habîb **I,** 493
el-Habîr **I,** 505
el-Hâc Mustafa Râkım **I,** 42
el-Hâdî **I,** 493, 516
el-Hakku'l-Mübîn **I,** 491, 501
el-Hamâse **III,** 140
el-Hamîd **I,** 500
el-Hâvî fi'l-fıkh **III,** 82
el-Hizânetü'l-âmme **I,** 38, 40
el-Hızânetü'l-Kettâniye **I,** 38

el-İ'lâm bi-hudûdi kavâ'idi'l-İslâm **I,** 50
el-İcmâ **II,** 416; **III,** 300
el-İktifâ fî şerhi elfâzı'ş-Şifâ **I,** 35, 37
el-İlmâ' ilâ ma'rifeti usûli'r-rivâye ve takyîdi's-semâ' **I,** 48
el-İnsâf **I,** 420
el-İntihâz fî hatmi'ş-Şifâ li-İyâz ve er-Riyâd fî hatmi'ş-Şıfâ li İyâd **I,** 54
el-İrşâd ilâ kavâtı'i'l-edilleti fî usûli'l-i'tikâd **I,** 526
el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb **II,** 445
el-Istıfâ li beyâni me'âni'ş-Şifâ **I,** 37
el-İstişfâ fî tercemeti'ş-Şifâ **I,** 41
el-İşrâf alâ mezâhibi ehli'l-ilm **II,** 416; **III,** 300
el-Kādî 'İyâd ve Buğyetü'r-râ'id fîmâ fî hadîsi Ümmi Zer' mine'l-fevâ'id **I,** 52
el-Kâdî 'İyâz el-Edîb **I,** 52
el-Kādî İyâz beyne'l-'ilm ve'l-edeb **I,** 52
el-Kādî İyâz el-lugavî min hilâli hadîsi Ümmi Zer' et-Ta'rîf bi-Kitâbi'ş-Şifâ **I,** 52
el-Kādî İyâz el-Yahsubî ve menhecühû fi'l-'akîde **I,** 52
el-Kādî İyâz mufessiren **I,** 52
el-Kādî İyâz ve Buğyetü'r-râid fîmâ fî hadîsi Ümmi Zer mine'l-fevâid **I,** 50
el-Kādî İyâz ve cühûdühû fî 'ilmi'l-hadîs **I,** 52
el-Kâmil **I, 174,** 297
el-Kasîdetü'l-müştemile. (el-Kasîdetü'l-ferîdetü'l-garrâ' 'alâ esmâi süveri'l-Kur'ân) **I,** 50
el-Kavâid **I,** 50
el-Kavî **I,** 512
el-Kayrevânî **III,** 521
el-Kerîm **I,** 492, 503
el-Kuddûs **I,** 520
el-Künâ ve'l-esmâ **II,** 42
el-Kütübü's-Süleymâniyye **III,** 431
Elli vakit namaz **I,** 375
el-Lüma' fî usûli'l-fıkh **III,** 82
el-Makāsıdü'l-hasene fî beyâni kesîrin mine'l-ehâdîsi'l-müştehire ale'l-elsine **I,** 54
el-Maksûr ve'l-memdûd **I,** 100
el-Masnû' fî ma'rifeti'l-hadîsi'l-mevzû **I,** 56
el-Mebsût **II,** 433, 482, 484, 491, 499; **III,** 304, 305, 347, 429, 434, 447, 456, 506, 512
el-Mebsûta **II,** 465; **III,** 448, 506, 507
el-Mecmûa' **II,** 434
el-Mededü'l-feyyâz bi-nûri'ş-Şifâ' li'l-Kādî İyâz **I,** 38
el-Megāzî **III,** 41
el-Menhelü'l-asfâ fî şerhi mâtemessü'l-hâcetü ileyhi min elfâzi'-Şifâ **I,** 36, 37
el-Mesâlik ve'l-memâlik **II,** 518
el-Mevlâ **I,** 513
el-Mevvâziyye **II,** 416; **III,** 423, 429, 444, 447, 456, 506, 507, 512
el-Minhacü's-savâb fi fadli'n-Nebi ve'l-ashâb **I,** 51
el-Mu'cemü'l-kebîr **II,** 388
el-Mu'lim bi-fevâ'idi Müslim **I, 49, III,** 160
el-Mucemül-evsat **II,** 220
el-Muhtâr **I,** 495
el-Muhtasaru'l-kebîr fi'l-fıkh **III,** 306
el-Mukaddes **I,** 496, 521
el-Muktefâ fî dabti elfâzi'ş-Şifâ **I,** 35, 36, 37
el-Musannef **I,** 57, 185; **II,** 459, 466; **III,** 205, 327
el-Muslıh **I,** 493
el-Mustafâ **I,** 493
el-Muvatta' **I,** 47, 48, 57, 603; **II,** 363, 414, 427, 445, 465, 470, 483, 484, 504, 509, 600; **III,** 454
el-Mü'min **I,** 516
el-Mübeşşir **I,** 491
el-Müctebâ **I,** 493
el-Müdevvenetü'l-kübrâ **I,** 51, 202; **II,** 81, 427, **III,** 534
el-Müheymin **I,** 493, 516, 518

el-Müntekâ **II,** 484, 504
el-Münzir **I,** 491
el-Müsned **I,** 57; **II,** 128, 430, 488; **III,** 275
el-Müstedrek alâ Sahîhi'l-Buhârî ve Müslim **I, 177; III,** 539
el-Mütevekkil **I,** 495
el-Müttakī **I,** 493
el-Osmâniyye **III,** 475
el-Urvetü'l-vüskâ **I,** 492
el-Utbiyye **II,** 483, 494; **III,** 304, 423, 429, 440, 444, 445, 512
el-Vâdi'l-mukaddes **I,** 520, 521
el-Vâzıha fi's-sünen ve'l-fıkh **II,** 426; **III,** 429, 441, 442
el-Vefâ fî şerhi'ş-Şifâ **I,** 35
el-Velî **I,** 513
Elyesa' aleyhisselâm **I,** 327; **III,** 95
Emâlî meclisleri **III,** 532
Emânet Hazinesi bölümü (Topkapı Sarayı Müzesi Kütühânesi) **I,** 41
Eme (bk. Ümmü Hâlid) **II,** 226, 227
Emevî Halifeleri **II,** 159
Emevî kuvvetleri **II,** 147; **III,** 297
Emevî soyu **II,** 397
Emevî yönetimi **I,** 77; **II,** 147, 157, 158, 167, 323; **III,** 297
Emevîler **II,** 153, 157, 158
Emevîler devri **II,** 176; **III,** 478
Emevîlerin beytülmâli **II,** 158
Emîn, (Hârûnürreşîd oğlu) **III,** 388
En Temiz Soy **I,** 198
Enderûn **I,** 34
Endülüs **I,** 24, 32, 43, 44, 45, 47, 48, 53, 55, 56, 74, 87, 99, 105, 108, 182, 577, 583; **II,** 405, 414, 425, 426, 445, 465, 470, 473, 483, 484, 485, 492, 493, 494, 504, 518, 535, 551, 560, 561, 609; **III,** 40, 104, 125, 127, 130, 189, 304, 310, 363, 375, 383, 423, 429, 436, 440, 445, 507, 512, 514, 542
Endülüs hükümdarları **I,** 51
Endülüslü âlimler **I,** 59; **III,** 355, 508
Enes ibni Mâlik **I, 68,** 79, 81, 167, 171, 172, 181, 188, 208, 210, 218, 238, 242, 244, 245, 252, 255, 257, 263, 266, 267, 269, 280, 287, 288, 289, 292, 302, 308, 310, 314, 323, 331, 350, 361, 363, 372, 376, 378, 379, 383, 389, 394, 395, 396, 397, 398, 400, 404, 424, 428, 431, 432, 434, 436, 437, 438, 456, 458, 459, 462, 463, 466, 468, 470, 498, 568, 594, 595, 598, 599, 600; **II,** 23, 24, 34, 42, 43, 50, 51, 55, 57, 59, 61, 62, 71, 73, 74, 79, 80, 81, 86, 99, 100, 103, 120, 126, 158, 174, 181, 194, 195, 261, 297, 307, 312, 314, 315, 316, 325, 331, 349, 358, 359, 365, 366, 387, 391, 429, 446, 447, 468, 470, 475, 481, 520; **III,** 49, 50, 51, 172, 208, 240, 245, 247, 270, 276, 285, 294, 307
Enes ibni Nadr **I,** 517; **II,** 344, 520
Enes'in koyunu **II,** 132
en-Nâmî fî şerhi'l-Muvatta' **II,** 509
en-Nâsih ve'l-mensûh **I,** 550
en-Nasîha fî şerhi'l-Buhârî **II,** 509
en-Nasîha **I,** 365
en-Nebiyyü'l-ümmî **I,** 492
en-Necmü's-sâkıb fîmâ li-evliyâillâhi mine'l-mefâhir ve'l-menâkıb **I,** 56, 492
en-Nevâdir **III,** 379
en-Nevâdir ve'z-ziyâdât **II,** 416; **III,** 431, 521
en-Nezîr **I,** 491
en-Nûr **I,** 491, 502
en-Nüketü ve'l-fürûk li mesâili'l-Müdevvene **III,** 464
Enzim **II,** 92
Erbed ibni Kays **II,** 216
Erkek hurma **II,** 82
Ermiyâ **III,** 396
er-Raûf **I,** 492, 501
er-Rahîm **I,** 492, 501
er-Ravzu'l-ünüf **I,** 401

er-Râzî Billâh (Abbâsî Halîfesi) **III,** 511
er-Risâle (Risâletü'l-Kuşeyrî) **II,** 292, 345, 415, 416, 570
er-Risâletü'l-mufassıla li-ahvâli'l-müteallimîn ve ahkâmi'l-muallimîn ve'l-müteallimîn **I,** 94
er-Risâletü'l-müstetrafe li-beyâni meşhûri kütübi's-sünneti'l-müşerrefe **I,** 32, 55
er-Riyâd fî hatmi'ş-Şifâ li İyâd **I,** 41
Erûsîler (Erûsiyyûn) **III,** 480
Erûsiyye mezhebi **III,** 480
Esâtîrü'l-evvelîn **I,** 549
Esbât **III,** 153
Eski Ahit **III,** 396
Eskişehir **I,** 42
Esmâ binti Umeys **II,** 509
Esmâ binti Yezîd **III,** 193
Esmâ binti Ebî Bekir **I,** 438; **II, 106,** 125, 323, 365
Esmâ binti Yezîd **II,** 192
Esmâ binti Umeys **596,** 597
Esmâ-i hüsnâ **I,** 59, 71, 127, 269, 499
Esrâ ve Fitne Kelimeleri **I,** 401
es-Sâdık ve'l-Masdûk **I,** 493, 512
es-Safâ' bi-tahrîri'ş-Şifâ **I,** 39
es-Sahîh **II,** 31, 68, 107; **III,** 184
es-Seb'u'l-mesânî **I,** 155, 387
es-Sikât **II,** 438
es-Sirâcü'l-münîr **I,** 491
es-Sırâtu'l-müstakîm **I,** 492
es-Sîretü'n-nebeviyye fî mefhûmi'l-Kādî İyâz **I,** 52
es-Sünen **I,** 57; **II,** 420, 430, 488; **III,** 72, 275
Esved ibni Abdiyegûs ez-Zührî **I,** 568
Esved ibni Yezîd **I, 592,** 594
Esved-i Ansî **II,** 168; **III,** 483
Eş'arî kabilesi **II,** 320, 326; **III,** 56
Eş'as ibni Kays **I, 187**
Eşheb (Ebû Amr Eşheb ibni Abdilazîz) **II,** 427, 502; **III,** 307, 362, 423, 444, 463, 512
Eşheb ibni Abdilazîz **III,** 444
eş-Şâhid **I,** 491
eş-Şâmil **I,** 174
eş-Şâmil fî usûli'd-dîn **I,** 526
eş-Şefiu'l-Müşeffa **I,** 493
eş-Şehîd **I,** 491, 503
eş-Şekûr **I,** 508
eş-Şemâilü'l-Muhammediyye **II,** 332
eş-Şerî'a **I,** 365
eş-Şi'r ve'ş-şu'arâ **I,** 519
et-Ta'rîf bi'l-Kādî İyâz **I,** 51
et-Ta'zîm ve'l-minne fî mâ'nâ kavlihî Teâlâ le tü'minünne bihî ve le tensurunneh **I,** 130
et-Tabakātü'l-kübrâ **I,** 173; **II,** 238; **III,** 206
et-Tâhir **I,** 493
et-Târîhu'l-kebîr **I,** 172
et-Temhîd **I,** 420
et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-meânî ve'l-esânîd **II,** 445
Evlâdü'l-Harre **II,** 147
Evlenmeyen Peygamberler **I,** 206
Evs ibni Evs **II,** 428, 462
Evs ibni Hârise **II,** 240, **241**
Evs kabilesi **II,** 88, 240, 241
Evs ve Hazrec kabileleri **II,** 173, 244
Evzâî **I,** 409
Eyle **I,** 437, 438
Eymen ibni Ubeyd el-Habeşî el-Mekkî **II,** 25
Eymen ibni Ümmü Eymen **II,** 25, 59
Eymen kapısı **I,** 462
Eyüp Sultan Câmi-i şerîfi **I,** 23, 24, 27
Eyyûb **I,** 133, 324, 327, 391, 500; **II,** 609, 610; **III,** 95, 265, 266, 273, 373
Eyyûb (as)'ın Zellesi **III,** 273
Eyyûb es-Sahtiyânî (Eyyûb ibni Keysân) **II, 364, 395**
Ezân Duâsı **II,** 452
Ezd kabilesi **I,** 482, **II,** 223
Ezd-i Şenûe kabilesi **I,** 531

Ezhâru'r-riyâz fî ahbâri İyâz **I,** 34, 51
Ezvâc-ı Tâhirât **II,** 386; **III,** 541
ez-Zâhi'ş-Şa'bânî **II,** 225
ez-Zürriyetü't-tâhire ve'l-mutahhara **II,** 42

F

Fâiz alan da veren de lânetlenmiştir **I,** 276
Fakîhü'l-Irâk (İbrâhim ibni Yezîd en-Nehaî) **II,** 429
Fakirliğe karşı sabretmek **II,** 337
Faraklit **I,** 496
Fâris oğulları (İranlılar) **II,** 183
Fâris ve Rûm evlâdı **II,** 153
Farklı Teşehhüd Uygulamaları **II,** 433
Fars diyarı **II,** 153
Fars mülkü **II,** 153
Fars ve Rum kızları **II,** 153
Farz Olan Salâtü Selâm **II,** 413
Fâtih Câmi-i şerîfi **I,** 23, 34
Fâtıma binti Esed **III,** 310
Fâtıma ile Ali'nin evliliği **II,** 42
Fâtıma binti Ömer **II,** 142
Fâtıma binti Nu'mân **II,** 251
Fâtıma binti Üsâme bin Zeyd **II,** 383
Fâtıma'nın Yemeği **II,** 34
Fâtımatü'z-Zehrâ **I,** 231, 267, 349, 446, 450; **II,** 34, 35, 108, 109, 116, 127, 168, 169, 190, 328, 329, 373, 375, 380, 381, 430, 472, 488, 490; **III,** 284, 353, 358, 530, 533
Faysalü't-tefrika beyne'l-lslâm ve'z-zendeka **III,** 476
Fazl ibni Abbâs **II,** 180; **III, 284**
Fedâle bin Amr **II,** 216
Fedâle bin Ubeyd el-Ensârî **II,** 32, **421**
Fehd ibni Atıyye **II,** 84
Ferah kapısı **I,** 462
Ferezdak **I,** 482
Ferrâ (Yahyâ ibni Ziyâd el-Absî) **I, 103,** 135
Fethu's-safâ li şerhi me'ânî elfâzı'ş-Şifâ **I,** 35
Fethü'l-gaffâr bimâ ekrema'llâhü bihî nebiyyehü'l-muhtâr **I,** 37
Fetret devri **II,** 241
Fey' **III,** 539
Feyyâz (Talha bin Ubeydillâh) **II,** 126
Fezâilü Mekke **II,** 516
Fezâilü'l-Kur'ân **I,** 550
Fidye **III,** 133, 136
Fidye Âyeti Üzerindeki Farklı Görüşler **III,** 132
Fihristü şüyûhi'l-Kādî İyâz **I,** 50
Fil kulakları **I,** 374
Fil ordusu **I,** 359
Firâs **II,** 401
Firavun **I,** 248, 327, 329, 333, 411; **II,** 197, 269, 581; **III,** 157, 159, 204, 378, 523
Firavun'un denizde boğulması **I,** 411
Fîrûz **(Ebû Lü'lü') II,** 196
Fîrûz **(Kisrâ'nın elçisi) II,** 192, 196
Furât ibni Hayyân **II,** 184
Füdeyk ibni Amr es-Selâmâ **II,** 91

G

Gâbe Gazvesi **II,** 89
Gâbe mevkii **II,** 89
Gadîr-i Hum **III,** 237
Ganimet **I, 135; II,** 178, 394
Garânik hadisesi **III, 26,** 29, 30, 31, 32, 43
Garânik Olayını Çürütmenin Yolları **III,** 29
Garb ehli **II,** 156
Garîbü'l-hadîs **I,** 84, 176, 486, 519, 550
Garîbü'ş-Şifâ **I,** 36
Garîbü'ş-Şihâb **I,** 51
Garkade **II,** 107
Gasîlü'l-melâike (Hanzale bin Ebû Âmir) **II, 166**
Gassân Ahmed Abdurrahman **I,** 52
Gatafan Gazvesi **II,** 205
Gatafan kabilesi **II,** 89, 205, 239; **III,** 26, 211
Gavres ibni Hâris el-Muhâribî **I,** 234; **II,** 204, 205, 206; **III,** 198

Gayb ilimleri **II,** 263
Gâyetü'l-vefâ fî hatmi'ş-Şifâ **I,** 41
Gaylân ibni Seleme es-Sekafî **II, 48**
Gazap gücü **I,** 249
Gazvân eş-Şâmî **II,** 113
Gazzâlî (Ebû Hâmid Muhammed ibni Muhammed) **I,** 45, 46; **III, 475,** 476
Gece namazı **I,** 273, 309, 314
Geldiği Yere Giden Keçi **II,** 77
Gıfâr kabilesi **I,** 311
Gizlice veya Alenen Yapılan Hakaretin Farkı **III,** 439
Gulât-ı Şîâ **III,** 478, 483
Gunyetü ehli's-safâ fî şerhi'ş-Şifâ **I,** 36
Gurâbiyye **III, 478,** 480, 521
Gümüş **I,** 305, 306
Güneşin Batmasına Engel Olunması **I,** 591
Güvercinin mağaranın ağzında yuva yapması **II,** 74
Güzel Huyların Değeri **I,** 162
Güzel Koku ve Kadın **I,** 207, 302

H

Habbâb ibni Eret **II,** 145
Habeşistan **I,** 183, 307, 312; **II,** 97, 106, 191, 192, 226, 375, 396, 450; **III,** 539
Habeşistan Hıristiyanları **II,** 246
Habeşistan kralları **III,** 157
Habeşistan'a hicret **II,** 97
Habeşliler **II,** 242; **III,** 397
Habîb ibni Füdeyk **II,** 91
Habîb ibni Rebî' **III, 309,** 313, 364
Habîbullah (Resûl-i Ekrem) **I,** 440, 449, 494
Hac ayları **III,** 256
Hac kapısı **I,** 462
Hacamat (Resûl-i Ekrem'in kan aldırması) **I,** 175; **II,** 221
Haccâc-ı Zâlim **I,** 77, 176; **II,** 99, 164, 167, 174, 323
Hacc-ı İfrâd **II,** 302
Hacc-ı Kırân **II,** 302; **III,** 256
Hâcer (Hz. İbrâhîm'in eşi) **I,** 460; **III,** 69
Hacerülesved **I,** 294, 438, 563; **II,** 61, 289, 304, 401, 515, 516
Hacı Mehmed Emîn Efendi (Oflu) **I,** 39
Hacûn (Cennetü'l-muallâ) **II,** 53
Had ve Kısas cezâsı **III,** 405, 406, 412, 469
Hadîs-i nüzûl **I, 429; III,** 399
Hadis kitapları dört dereceye ayrılır **I,** 57
Hadislere Göre Peygamberlerin Özellikleri **I,** 331
Hadislerin kaynakları **I,** 26
Hadislerin tabîbi (Abdullah ibni'l-Mübârek) **II, 371**
Hadramut melikleri **I,** 187
Hafâcî **I,** 24; **II,** 41, 415
Hafs ibni Gıyâs **III, 460**
Hafs ibni Ubeydillâh **II,** 59
Hafsa **binti Ömer** I, 142, 143, 309; **II,** 373, 379; **III,** 200, 228, 352
Hakaret Ettiği İçin Öldürülen Hıristiyanın Malı **III,** 445
Hakaret Ettikten Sonra Müslüman Olan Zimmînin durumu **III,** 437
Hakem ibni Ebi'l-Âs **II,** 117, 208
Hakem ibni Keysân **III,** 136, 137
Hakem ibni Uteybe **III,** 442
Hakem Olayı **II,** 160, 179
Hakemoğulları **II,** 158
Hâkim en-Nîsâbûrî **I,** 49, 177, 366
Hakîm et-Tirmizî (Muhammed ibni Alî) **I, 98; II,** 289
Hakîm ibni Hizâm **I,** 167
Hala Sultan Tekkesi **II,** 183
Hâle binti Huveylid **I,** 282
Halef ibni Abdülmelik **I,** 44
Hâlid ibni Abdiluzzâ **II, 41**
Hâlid ibni Ebî İmrân (Ebû Ömer et-Tücîbî) **III,** 188, 189
Hâlid ibni Esîd **II,** 299
Hâlid ibni Ma'dân **I, 361; II,** 317, 327, 319
Hâlid ibni Saîd ibni'l-Âs **II,** 226, 227, **396**

Hâlid ibni Sinân **III,** 523
Hâlid ibni Süfyân **II,** 93
Hâlid ibni Velîd **I,** 234, 550; **II,** 124, 178, 191, 198, 199, 239, 354, 403; **III,** 27, 303, 326, 468, 470
Hâlid ibni Velîd'in Takkesi **II,** 403
Muhammed Emîn, (Hârûnürreşîd'in oğlu) **III,** 378
Halîfe Vâsık **III,** 388
Halifelik **II,** 166, 169
Halîlullah (Hz. İbrâhim) **I,** 439, 443, 460; **II,** 529
Halîlullah (Resûl-i Ekrem) **I,** 440
Halîlürrahmân **I,** 494
Halîme (Peygamberimizin sütannesi) **I, 132,** 179, 246, 377, 378, 593; **II,** 133, 236, 253, 256, 387, 388
Halîme'nin koyunları **II,** 133
Halîme'nin Yaşadıkları **II,** 253
Halit Zavalsız **I,** 27
Halka İhtiyacı Olan Hadislerin Anlatılması **III,** 400
Halkın Anlamayacağı Rivâyetler **III,** 399
Halku'l-ef'âl **III,** 504, 505
Halku'l-Kur'ân **III, 387,** 504, 505
Hallâc-ı Mansûr (Ebü'l-Mugîs Hüseyin ibni Mansûr el-Beyzâvî) **I,** 82, 109; **III,** 510, 511
Hamd sancağı **I,** 432
Hâme (İblîs'in torunu) **II,** 238
Hammâd ibni Seleme **I,** 378; **II, 135, 543**
Hammatâyâ **I,** 497
Hamne binti Cahş **III,** 297
Hamza bin Abdilmuttalib **I,** 242, 285, 359, 581; **II,** 215, 237, 522; **III,** 168, 357, 358
Hanefîlerin Mürted Hakkındaki Görüşü **III,** 422
Hâne-i Saâdet **II,** 39, 40, 506
Haneş ibni Abdillah **II, 425**
Haneş ibni Akîl **II,** 129
Hanîf İbrâhim Efendi **I,** 41; **III,** 476
Hanîfzâde **I,** 41
Hanne **I,** 219; **II,** 604
Hanzala bin Hizyem **II,** 139
Hanzale bin Ebî Âmir **II,** 166
Harac ve cizye **I,** 246
Harb ibni Ümeyye **II,** 207
Harem-i şerîf **II,** 74, 402, 482, 496; **III,** 300
Hârice bin Zeyd **I,** 298
Hâricîler **II,** 159, **160,** 178, 179; **III,** 452, 454, 456, 460, 461, 466, 467, 469, 470, 471, 472, 485, 488, 503, 505
Hâricîlerin Kâfir Olduğu ve Olmadığı Görüşü **III,** 467, 469, 471, 472
Hâris ibni Aytal **I,** 568
Hâris ibni Ebî Şemir el-Gassânî **II,** 78, 246
Hâris ibni Esed el-Muhâsibî **III, 176,** 387, 388
Hâris ibni Hişâm **II,** 199, 603
Hâris ibni Kelede **II,** 221
Hâris ibni Miskîn (Ebû Amr el-Ümevî) **III, 367**
Hâris ibni Saîd **III,** 510
Hâris ibni Sımme **I,** 253
Hârise bin Vehb el-Huzâî **I,** 437, 438
Harre mevkii **III,** 57, 248
Harre Vakası **II,** 147; **III,** 297
Harretü'l-Vâkım **II,** 147
Hârun peygamber **I,** 133, 327, 374; **II,** 464, 566, 581; **III,** 76, 95
Hârûn ibni Habîb **III,** 449, 450
Hârûnürreşîd **III,** 333, 374, 377, 378, 388, 408
Harûrâ ve Harûrîler **III,** 461, 471
Hârût ile Mârût **III,** 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 523
Has'am kabilesi **II,** 96
Hasâisü'n-nebî **I,** 157, 529, **II, 230**
Hasan el-Verâkilî **I,** 52
Hasan ibni Ali el-Askerî **II,** 472
Hasan ibni Arefe el-Abderî **II, 581**

Hasan ibni Raşîk **II, 518**
Hasan İdvî el-Hamzâvî **I,** 38
Hasan ibni Ali bin Ebî Tâlib **I,** 170, 205, 292, 335, 336, 337, 339, 343, 349, 446, 450; **II,** 101, 127, 157, 189, 190, 315, 328, 331, 332, 373, 375, 378, 379, 381, 461, 472, 579; **III,** 239, 284, 478, 483, 530
Hasan ve Hüseyin Sevgisi **II,** 328
Hasan'ın hilâfeti **II,** 169
Hasan-ı Basrî (Ebû Saîd Hasan ibni Yesâr) **I, 79**, 81, 87, 88, 97, 138, 226, 253, 298, 394, 395, 398, 403, 414, 416, 419, 427, 452, 584, 598, 599; **II,** 52, 58, 59, 80, 85, 290, 296, 301, 349, 391, 395, 441, 469, 515; **III,** 67, 127, 172, 190, 192, 228, 314, 414, 442, 461
Hasan-ı Basrî'nin Salavâtı **II,** 441
Hasîb, (Mısır vâlisi) **III,** 378
Hassân el-Massîsî **III,** 375
Hassân ibni Sâbit el-Ensârî **I,** 224, 225, 501; **III,** 375
Hassâne el-Müzeniyye **I,** 282, 283
Hassas Konularda Gevşek Davrananın Durumu **III,** 389
Hâşimî soyu **I,** 196
Hâşimoğulları **I,** 196, 350, 411; **II,** 468, 601; **III,** 239, 369
Hâtemü'n-nebiyyîn, **I,** 491
Hatîb el-Bağdâdî **I,** 49, 58; **II,** 371
Hâtıb ibni Ebî Beltea **II,** 78, 187, 248
Hatice binti Huveylid **I,** 170, 245, 262, 279, 281, 282, 286, 400, 405, 406, 490; **II,** 41, 243, 244, 256, 373, 401, 539, 540, 542, 543, 544, 545, 546, 547; **III,** 140
Hatice'ın kızkardeşi Hâle **I,** 281
Hatice'nin Arkadaşları **I,** 280, 281
Hatice'nin özellikleri **I,** 281
Hatîm **I,** 398, 404, 497
Hâtim-i Tâî **I, 541**
Hatme kabilesi **III,** 329
Hattâbî **II,** 417
Hav'eb köpekleri **II,** 162, 163
Hâviye **III,** 390
Havle binti Ca'fer el-Hanefiyye **III,** 296
Havle binti Kays **I,** 438
Havrân **I,** 362; **II, 191,** 246
Havuz hadisi **I,** 437, 438, 471
Havvâ **III,** 118, 141
Havvât ibni Cübeyr **I,** 271
Havz-ı Kevser **I,** 437, 438, 471, 497; **II, 178,** 486, 506, 507
Hayâ **I, 254,** 255
Hayat Nehri **II,** 577
Hayberin fethi **I,** 236, 252; 314; **II,** 48, 71, 76, 79, 81, 93, 94, 111, 148, 165, 184, 185, 250, 467, 612; **III,** 54, 55, 310, 324
Hayber kaleleri **I,** 597
Hayber Yahudileri **II,** 71
Haydar-ı kerrâr **III,** 310
Haydırî bk. Kutbüddîn Muhammed b. Muhammed
Hayre (Hasan-ı Basrî'nin annesi) **II,** 59
Hayret Edince Salavât-ı Şerîfe Getirmek **III,** 380
ayvanların konuşması ve Peygamberimize itâat etmesi **II,** 75, 76, 78
Hayyân ibni Amr **II,** 138
Hayzûm **II,** 235
Hazrec kabilesi **I,** 237; **II,** 28
Hazrecoğulları **I,** 259
Hemdân kabilesi **I,** 186, 187, **II,** 223
Hemmâm ibni Münebbih **I,** 180, 218
Hemmâm ibni Yahyâ el-Avzî el-Muhallimî **I, 403**, 404
Hendek Gazvesi **I,** 166, 311, 542; **II,** 25, 26, 27, 94, 111, 163, 180, 250, 327;; **III,** 107, 108, 211
Herakliyüs **I,** 295, 323; **II,** 78, 154, 246, 247, 248; **III,** 395, 396
Herat **III,** 539
Herzoglichen Bibliothek **I,** 35

Hevâzin kabilesi **I,** 246
Hevâzin Savaşı **I,** 246
Hevâzinli okçular **I,** 250
Hevâzinliler **I,** 250
Hevze bin Alî **II,** 78
Hezec **I,** 555
Hibetullâh ibni Abdirrahîm el-Cühenî el-Hamevî **I,** 38
Hicaz bölgesi **I,** 214; **II,** 126; **III,** 363, 482
Hicâz halkı **I,** 186
Hicr mevkii **I,** 183, 398, 400, 404; **II,** 188, 201
Hicret yolculuğu **I,** 153
Hilâfet **II,** 161, 166, 169, 170
Hilye Râvileri **I,** 167
Hîm **(İblîs'in torunu) II,** 238
Himyer **kabilesi I,** 43; **II,** 223
Himyer meliki **II,** 243
Himyerîler **II,** 241
Hind **binti Ebî Süfyân I, 170,** 581
Hind ibni Ebî Hâle **I, 167,** 170, **262,** 301, 317, 319, 336
Hind toprakları **II,** 156
Hindistan **I,** 596; **II,** 221, 420
Hindistan şehirleri **I,** 368
Hindûlar **III,** 477
Hirâ Mağarası **I,** 542, 594; **II, 63,** 195, 196, 257, 401, 540, 541, 547,549, 578
Hirâve **I,** 495
Hirbâk **III,** 60
Hîre mahallesi (Nîşâbur) **II,** 305
Hıristiyanlar'ın Îsâ'yı tanrı edinmeleri **I,** 87
Hıristiyanlık **I,** 486
Hişâm ibni Ammâr **II,** 372
Hişâm ibni Amr el-Füvatî **III,** 491, 494
Hişâm ibni Urve **II,** 545
Hişâm ibni'l-Gāzî **II, 372**
Hizânetü'l-âmme **I,** 38
Hızır aleyhisselâm **I,** 330; **II,** 114, 594, 611, 614; **III,** 73, 74, 75, 76, 77, 523
Hızır ile melekler **II,** 260
Hoca Osman Efendi **I,** 24
Horasan **II,** 42, 158, 305, 345, 368; **III,** 476, 539
Horasanlı âlimler **III,** 414
Hubâb ibni Münzir **II,** 588; **III,** 210, 211
Hubeyb ibni Adî **II,** 321
Hubeyb ibni Yesâf **II,** 96
Hudeybiye **I,** 150, 154, 600, 603; **II,** 48, 92, 145, 322, 336, 360, 396, 404, 421, 467
Hudeybiye Antlaşması **I,** 401, 402, 543, 600; **II,** 69, 145, 198, 359, 360, 361, 392; **III,** 35, 110, 324, 426, 479
Hudeybiye ashâbı **II,** 147
Hudeybiye kuyusu **I,** 603, 604
Hudeybiye Seferi **I,** 560
Hudeybiye Umresi **I,** 543
Hulâsatü'l-vefâ fî şerhi'ş-Şifâ **I,** 41
Hulefâ-i Râşidîn **II,** 292, 299; **III,** 152, 332
Hulefâ-i Râşidîn'in sünneti **II,** 150, 292, 300
Hulûl **ve** Hulûliyye **III, 477,** 511
Hum mevkii **II,** 374
Humeyd et-Tavîl **I, 598,** 599; **III,** 51
Humeydî (Ebû Bekir Abdullah ibni Zübeyr el-Humeydî) **II,** 517
Humus **I,** 314
Humus vâliliği **I,** 361
Hunâfir **(Kâhin) II,** 251
Huneyn Gazvesi **I,** 233, 245, 246, 249, 250, 251, 252, 270, 284, 295, 325 554; **II,** 23, 25, 49, 71, 137, 141, 215, 467; **III,** 260, 284, 312, 314
Hureym ibni Fâtik **I,** 167
Hurma Ağaçlarını Aşılama **III,** 207
Hurma Dalının Mârifeti **II,** 129
Hurma Kütüğünün İnlemesi **II,** 54, 55, 57, 58, 507
Hurma lifi **I,** 308, 309
Hurma salkımı **II,** 54
Hurûf-ı mukattaa **I,** 105
Husayn ibni Sebre **III,** 236, 237, 238

Huyey ibni Ahtab **I,** 571, 572; **II, 214,** 247, 249
Huzaa kabilesi **II,** 165
Huzâme (Resûl-i Ekrem'in sütkardeşi) **I,** 284
Huzeyfe İbnü'l-Yemân **I, 83,** 315, 357, 359, 395, 396, 438, 454, 455, 464, 467, 472, 490, 594, 595; **II,** 98, 144, 161, 162, 165, 320, 390, 593; **III,** 335
Huzeyme bin Sâbit **II,** 119, 120; **III,** 352
Huzeyme bin Sevâ **II,** 138
Hûzistan bölgesi **III,** 266
Hübeyre **(Ümmü Hânî'nin kocası) I,** 399
Hücre-i Saâdet **II,** 41
Hüdbe bin Hâlid el-Kaysî **I, 404**
Hüdhüd **II,** 588
Hülb ibni Kunâfe **II,** 140
Hürremiyye **III,** 483
Hüseyin bin Muhammed en-Neccâr **III,** 79
Hüseyin en-Neccâr **III, 79**
Hüseyin ibni Ali **I,** 73, 76, 83, 106, 111, 339, 340, 341, 342, 343, 345, 349, 368, 446, 450, 456, 485, 491; **II,** 127, 190, 194, 195, 259, 315, 328, 332, 373, 375, 378, 379, 381, 420, 436, 444, 456, 472, 579; **III,** 222, 227, 284, 478, 483, 530
Hüseyin ibni Muhammed Şevvât **I,** 49
Hüseyin ibni Sâlih ibni Hayrân el-Bağdâdî **III,** 83
Hüseyin S. Erdoğan **I,** 42
Hüseyin'in intikamı **II,** 167
Hüseyin'in şehit edilmesi **II,** 147, 153, 167
Hüseyinbahş **III,** 119
Hüseyniye Devleti **I,** 51
Hüsnü'l-Vefâ bi't-tenbîhi alâ ba'zı hukuki'l-Mustafâ **I,** 39
Hüsrev Pervîz **II,** 78, 113, 154, 192
Hüşeym ibni Beşîr **III, 460**
Hüzeyl ve Huzâa kabileleri **III,** 27
Hz. Muhammed'in güzel tarafları **I,** 34
Hz. Peygamber'in medhi **I,** 46

İ - İ

İ'câzü'l-Kur'ân **I,** 420, 545, 591; **II,** 265
İbâhiyye **III,** 481
İbâziyye **III, 455,** 456
İblîs **II, 238,** 599, 600; **III,** 142, 143, 192, 193
İblîs Kıssası **III,** 192
İbni Abbâs **I,** 70, 75, 105, 110, 361, 409, 410, 411, 417, 421, 424, 427, 456, 472, 594, 595; **II,** 59, 105, 106, 225, 235, 349, 382, 386, 425, 461, 464, 466, 471, 516, 517, 532, 541, 543, 552, 553
İbni Abdilber en-Nemerî **I,** 31, 49, 74; **II,** 445, 518
İbni Abdilhakem **II,** 417
İbni Abdûn el-Fihrî **I,** 44
İbni Abdüyâlîl **I,** 277
İbni Aclân (Ebû Abdillah Muhammed ibni Aclân el-Kureşî) **III, 399**
İbni Ahî Aceb **III,** 514
İbni Âişe (Ubeydullah ibni Muhammed el-Kureşî el-Basrî) **III, 160**
İbni Asâkir **I,** 58
İbni Atâ (Ebü'l-Abbâs Ahmed ibni Muhammed ibni Sehl el-Bağdâdî) **I,** 25, **82, 109,** 112, 222, **416; II, 424,** 556, 579, 580; **III,** 174
İbni Beşküvâl (Halef ibni Abdülmelik) **I,** 32, 44
İbni Büreyde **I,** 438
İbni Cerîr et-Taberî (Muhammed ibni Cerîr) **I,** 31, **222,** 226, 298, 334, 366, 396, 423, 604; **II, 413,** 415, **439,** 506, 507, 578; **III,** 124, 133, 223, 295, 301, 307, 497
İbni Cüreyc (Ebü'l-Velîd Abdülmelik ibni Abdilazîz ibni Cüreyc el-Kureşî) **I, 178,** 395; **III,** 95, 158
İbni Ebi'l-Azâkır III, **511**
İbni Ebî Füdeyk (Ebû İsmâil Muhammed ibni İsmâil ed-Dîlî) **II, 480**

İbni Ebî Hâle (Hind ibni Ebû Hâle) **I,** 262, 335
İbni Ebî Leylâ (Muhammed ibni Abdirrahmân) **III, 442, 538**
İbni Ebî Meryem **III,** 379
İbni Ebî Müleyke (Abdullah ibni Ubeydillah) **II, 482**
İbni Ebî Serh **III,** 219
İbni Ebî Üveys (İsmâil ibni Ebî Üveys) **III, 305**
İbni Ebî Zeyd el-Kayrevânî **II,** 416, **III,** 386
İbni Ebi'l-Azâkır (Ebû Ca'fer Muhammed ibni Alî eş-Şelmegânî) **III,** 511
İbni Ebi'l-Hukayk **III,** 54, 55
İbni Ferhûn **I,** 33, 48
İbni Habîb (Ebû Mervân Abdülmelik ibni Habîb ibni Süleymân es-Sülemî) **I,** 31; **II, 426, 485; III,** 514
İbni Hacer el-Askalânî **I,** 50, 482; **II,** 372, 517; **III,** 72, 191, 310, 312, 378, 390, 421
İbni Hâleveyh (Ebû Abdillah Hüseyin ibni Ahmed ibni Hâleveyh el-Hemedânî) **I, 297**
İbni Hallikân **I,** 53, 54, 482
İbni Hânî el-Endelüsî **III,** 376
İbni Hâtim et-Tuleytılî **III, 310,** 355
İbni Hayr el-İşbîlî **I,** 44
İbni Hazm **II,** 445, 484, 518; **III,** 302
İbni Hibbân **II,** 31, 68, 438, 503; **III,** 184
İbni Huvâzmindâd **III,** 82
İbni Huveyz Minzâzû **III,** 82
İbni Huveyzemenzâz (Huveyzemindâz) **III,** 82
İbni Huzeyme **II,** 417
İbni İshâk **I,** 31, 91, 293, 394, 410, 597, 603; **II,** 52, 81, 206, 212, 213, 318, 541, 542, 544; **III,** 143, 210
İbni Kamie **bk Abdullah ibni Kamie**
İbni Kânî **I,** 25, **366, 530; II,** 77; **III,** 328
İbni Karâ Şehâbeddin Ahmed ibni Ömer el-Hârizmî **I,** 38
İbni Kesîr **III,** 134, 185, 243
İbni Kinâne **III,** 435
İbni Kurkûl **I,** 32
İbni Kusayt (Ebû Abdillah Yezîd ibni Abdillah ibni Kusayt el-Leysî) **II, 483**
İbni Kuteybe (Ebû Muhammed Abdullah ibni Müslim ibni Kuteybe ed-Dîneverî,) **I,** 519; **II,** 535; **III,** 378
İbni Kutluboğa **I,** 39
İbni Lehîa **III,** 459
İbni Lübâbe el-Kurtubî **III,** 436, 508
İbni Mâce **II,** 430, 488, 581; **III,** 72, 275, 442
İbni Mâcişûn **III,** 508
İbni Madâ el-Kurtubî **I, 32,** 44
İbni Merzûk el-Hatîb (Muhammed ibni Ahmed et-Tilimsânî) **I,** 35
İbni Mes'ûd **I,** 95, 272, 279, 573, 592, 593, 594, 599; **II,** 49, 50, 112, 237
İbni Mesleme **III,** 323
İbni Miksem el-Attâr **III,** 529
İbni Mücâhid (bk. Ebû Bekr Ahmed ibni Mûsâ et-Temîm) **III, 529**
İbni Mülcem **II,** 160; **III,** 510
İbni Nâsırüddîn **I,** 40
İbni Ömer **I,** 594, 595
İbni Rüşd **I,** 44
İbni Sa'd et-Tilimsânî **I,** 55, 56
İbni Sa'd (Muhammed ibni Sa'd) **I,** 173; **II,** 238; **III, 206**
İbni Sebe **III,** 510
İbni Selûl **III,** 337
İbni Sûriyâ **II,** 247
İbni Sükkere bk. Ebû Ali es-Sadefî
İbni Süleymân el-Maarrî **III,** 376
İbni Sünnî **II,** 503
İbni Şa'bân (bk. Ebû İshâk Muhammed ibni Kâsım ibni Şa'bân) **II, 225**
İbni Şâhîn ve Ebü'ş-Şeyh **I,** 58
İbni Şenebûz (bk. Ebü'l-Hasen Muhammed ibni Ahmed Eyyûb el-Bağdâdî) **III, 529**

İbni Şihâb ez-Zührî **I,** 218, **270,** 378, 379, 395, 405, 604; **II,** 301, 366, 383, 463; **III,** 39, 214, 222, 232, 419, 460
İbni Teymiyye **I,** 596
İbni Tûmert **I,** 45
İbni Ümmi Mektûm **III,** 140
İbni Yâmîn **II,** 245
İbni Zerkūn (bk. Ebû Abdullah Muhammed ibni Saîd el-Ensârî) **I,** 31, 44
İbni'l-Münzir **III,** 422
İbnü Ahî Aceb **III,** 514
İbnü Halasa ed-Devsî **II,** 251
İbnü Mülâibi'l-Esinne (bk. Âmir ibni Mâlik ibni Ca'fer) **II, 90**
İbnü'I-Münkedir **II,** 365
İbnü'l-Bârizî **I,** 38
İbnü'l-Cellâb (bk. Ebü'l-Kāsım Ubeydullah ibni Hüseyin el-Basrî) **I,** 31; **III, 437,** 507
İbnü'l-Ebbâr **I,** 53
İbnü'l-Ferganî **I,** 109
İbnü'l-Gāzî (bk. Muhammed ibni Hasan el-Ensârî es-Sebtî) **I,** 32
İbnü'l-Haddâd **III,** 363
İbnü'l-Hadramî **III,** 137
İbnü'l-Hattâb **III,** 134
İbnü'l-Haydırî **I,** 39
İbnü'l-Hümâm **II,** 474
İbnü'l-Kabâkıbî **I,** 35
İbnü'l-Kāsım **III,** 361, 441, 515
İbnü'l-Kāsım (bk. Ebû Abdillâh Abdurrahmân ibni'l-Kāsım ibni Hâlid el-Mısrî) **II, 427,** 492
İbnü'l-Kassâr **II, 419**
İbnü'l-Kâtib **III,** 436
İbnü'l-Kehhâle (Ebü'r-Rebî' Kādî Süleymân ibni Sâlim) **III,** 431
İbnü'l-Kusayr (Ebû Ca'fer Abdurrahman ibni Ahmed el-Gırnâtî) **I,** 44
İbnü'l-Mâcişûn (Abdülmelik ibni Abdilazîz) **III,** 445, 520
İbnü'l-Medînî **II,** 156
İbnü'l-Mevvâz **II,** 416
İbnü'l-Mukaffâ (bk. Ebû Muhammed Abdullah ibni'l-Mukaffâ) **I, 582**
İbnü'l-Murâbıt (bk. Ebû Abdillâh Muhammed ibni Halef ibni Saîd el-Endelüsî) **III,** 311
İbnü'l-Mübârek **II,** 371
İbnü'l-Mülakkın **III,** 243
İbnü'l-Münkedir **II,** 365
İbnü'l-Münzir **II,** 415, 416
İbnü'l-Müseyyeb **II,** 368, 477
İbnü's-Sabbâğ **I,** 174
İbnü's-Sâib el-Kelbî (Muhammed ibni Sâib el-Kelbî) **I, 72,** 135; **III, 30,** 31, 39, 42, 43
İbnü's-Salâh **I,** 49
İbnü's-Savvâf (Ahmed ibni Muhammed) **II,** 417
İbnü's-Sîd el-Batalyevsî **I,** 44
İbnü'z-Ziba'râ **III,** 342
İbnü'z-Zübeyr **II,** 147, 504
İbrâhim (Resûl-i Ekrem'in oğlu) **I,** 498, 499, **III,** 277
İbrâhim peygamber **I,** 77, 104, 110, 132, 133, 134, 135, 140, 141, 199, 222, 223, 230, 290, 291, 292, 316, 322, 324, 327, 328, 329, 331, 347, 351, 356, 359, 360, 361, 374, 379, 382, 384, 410, 431, 434, 435, 439, 441, 442, 443, 445, 446, 448, 449, 453, 460, 474, 476, 498, 499, 510, 534; **II,** 243, 244, 265, 332, 412, 434, 435, 437, 438, 442, 444, 464, 513, 516, 528, 529, 530, 531, 571, 573, 574, 575, 586, 587; **III,** 40, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 92, 93, 94, 112, 122, 123, 153, 255, 265, 266, 343, 373, 519, 527
İbrâhîm el-Fezârî **III,** 311, 460
İbrâhim en-Nehaî (İbrâhim ibni Yezîd) **I,** 395, 594; **II, 429,** 538; **III,** 66, 283, 414, 419, 528

İbrâhim ibni Abdillah ibni Kureym el-Ensârî **II,** 368
İbrâhim ibni Abdirrahman el-Berkī **III,** 366
İbrâhim ibni Ahmed el-Müstemlî **III,** 234
İbrâhîm ibni Hâlid el-Bağdâdî **III,** 442
İbrâhîm ibni Hammâd **II,** 76
İbrâhîm ibni Hüseyin ibni Âsım **III,** 450
İbrâhim ibni Hüseyin ibni Hâlid el-Kurtubî **III, 303, 450**
İbrâhim ibni Muhammed (**Ebû İshâk ez-Zeccâc**) **I,** 31, 106; **II,** 342, **574**
İbrâhim ibni Muhammed ibni Arefe **I, 100; II,** 581
İbrâhim ibni Muhammed et-Tâdilî **I,** 38
İbrâhîm ibni Muhammed et-Trâblusî **I,** 35
İbrâhim ibni Tâşfîn **I,** 45
İbrâhim ibni Yezîd en-Nehaî **II,** 429
İbrâhim kavmi **III,** 68
İbrâhim oğulları
İbrâhim ve Mûsâ'nın suhuflarındaki öğütler **I,** 570
İbrâhim'in ateşe atılması **I,** 223
İbrâhim'in makamı **II,** 512
İbrâhim'in oğlu İsmâil'i kurban etmesi **III,** 112
İbrâhim'in putları kırması **III,** 68
İbrâhîm'in şerîatı **II,** 270
İbrâhimoğulları **I, 197,** 350
İbrânice **I,** 496; **III,** 519
İcâz **I,** 120
İcâzü'l-Kur'ân **II,** 267
İdrâc **I,** 312
İdrar **I,** 178
İdrar üzerinde bilimsel çalışmalar **I,** 178
İdris (aleyhisselâm) 374, 477
İffet (şehvet gücünün orta derecesi) **I,** 217, 221
İfk hâdisesi **III,** 526
İfrîkıyye fethi **III,** 49, 539
İfrît **I,** 182
İğdâ **I,** 254, **255**
İhkâmü'l-fusûl fî ahkâmi'l-usûl **II,** 484
İhyâ'u 'ulûmi'd-dîn **I,** 45,46; **III,** 476
İkinci Akabe biatı 248, 354
İkinci Habeşistan hicreti **II,** 41
İkmâlü'l-Mu'lim bi-fevâ'idi Müslim **I,** 49; **III,** 160
İkrime el-Berberî (Ebû Abdillah İkrime ibni Abdillâh el-Berberî) **I,** 159, **179,** 395, 414, 416; **II,** 99
İlâhî Kitaplara Dil Uzatanın Durumu **III,** 525
İlâhiyyûn **III,** 479
İlelü'l-hadîs **II,** 420
İlginç Kısas Olayları **III,** 250
İlk Yaratılan Peygamber **I,** 134
İlm-i Mîkât **II,** 224
İlyâs peygamber **I,** 327; **III,** 95
İmâm Mâlik'in Bid'at Fırkaları Hakkındaki Görüşü **III,** 457
İmâm Mâlik'in Kabr-i Saâdeti Ziyâret Konusundaki Hassâsiyeti **II,** 479
İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî **bk. Cüveynî**
İmâmü'l-müttakīn **I,** 494
İmrân âilesi **I,** 324, 328
İmrân ibni Husayn **I, 252,** 253, 602, 606; **II,** 109, 236; **III,** 66
İmrân'ın karısı **I,** 386
İncîl **I,** 93, 151, 228, 385, 386, 485, 493, 495, 496, 497, 515, 551, 575; **II,** 240, 245, 248, 389; **III,** 388, 396, 525
İnsanı Kâfir Yapan Şeyler **III,** 495
İnsanı Kâfir Yapan ve Yapmayan Sözler **III,** 477
İnsanların Kur'an Karşısındaki Aczi **I,** 558
Irak **II,** 144, 146, 149, 412, 510, 511; **III,** 82, 458, 507, 511, 538
Irak ordusu **II,** 197
Irak toprakları **I,** 214; **II,** 510
Iraklı fakihler **III,** 333

İran **I,** 137, 187, 456; **II,** 75, 149, 190, 196; **III,** 475, 511
İran (Fars) kralları **I,** 297; **II,** 113, 196; **III,** 157
İran fâtihleri **I,** 227
İran kisrâsı **II,** 48, 112, 148, , 192
İranlılar **I,** 560, 562
İrbâz ibni Sâriye **I, 359; II,** 252, 292
İrtidat **III,** 422
İsâ peygamber **I,** 92, 104, 132, 133, 134, 206, 207, 211, 218, 219, 230, 288, 315, 316, 322, 324, 325, 327, 333, 334, 347, 359, 360, 362, 373, 382, 385, 386, 431, 434, 435, 436, 441, 442, 444, 448, 461, 476, 477, 480, 496, 499, 510, 521, 523, 539, 551, 572, 578, 588; **II,** 263, 269, 520, 537, 569, 604; **III,** 92, 93, 95, 153, 165, 193, 199, 265, 266, 343, 372, 373, 430, 433, 434, 436, 464, 480, 483, 519, 523
İsâ bin Dînâr el-Kurtubî **III,** 104, **430**
İsâ bin İbrâhîm (İsâ bin İbrâhîm ibni Mesrûd el-Mısrî el-Gāfikī) **III,** 455
İsâ Peygamber'in Zühdü **I,** 333
İsâ peygamberin mûcizeleri **II,** 263
İsâf ve Nâile **II,** 584
İseviyye **III,** 483
İshâk peygamber **I,** 133, 223, 327, 328, 329, 331 499; **III,** 95, 153, 519
İshâk'ın kurban edilmekle imtihân edilmesi **I,** 223
İshâk ibni Ebî Talha **II,** 57, 59
İshâk ibni İbrâhim et-Tücîbî **II, 327,** 343, 362, 363, **479**
İshâk ibni Râhûye **I, 172; II,** 416; **III,** 300, 407, 414, 417, 422, 443
İshâk ibni Yahyâ **III,** 447
İslâm Büyüklerinin Peygamber Sevgisi **II,** 317
İslâm Düşmanlarının Bazı İftiralarına Reddiye **III,** 147, 219
İslâm kardeşliği **I,** 445
İslâm'da Öğretmen ve Öğrenci Meselelerine Dâir Geniş Risâle **I,** 94
İslâm'ın esasları **II,** 276
İslâmiyet'e Hakaret Eden Zimmînin Cezası **III,** 430
İslâmiyet'i Her Şeyin Üstünde Tutmak **II,** 324
İslâmiyet'in Güzelliği **II,** 218
İsmâil **peygamber I,** 133, 197, 223, 327, 328, 329, 350, 360, 435, 499, 500, 504; **III,** 95, 153, 519
İsmâil el-Cehdamî **III,** 456
İsmâil ibni Abdirrahmân el-Hicâzî **II,** 349
İsmâil ibni Abdullah el-Üsküdârî **I,** 37
İsmâil ibni Ebî Hakîm **II, 545**
İsmâil ibni Ebî Üveys **II, 370; III,** 305
İsmâil ibni İshâk (Kadı İsmâil) **II,** 499
İsmâil ibni Yahyâ el-Müzenî **I,** 173; **III,** 418
İsmâîlîyye **III,** 480, 490
İsmâiloğulları **I,** 197, 350; **II,** 244
İsmet sıfatı **II,** 200, 472; **III,** 47
İsrâ gecesi **I,** 68, 350, 409, 421
İsrâ hâdisesi **I, 152,** 372, 377, 378, 393, 396, 399, 400, 402
İsrâ ve Mi'râc **I,** 120, 228, 370, 372, 378; **II,** 201, 600; **III,** 34
İsrâ ve Mi'râc hadisi **I,** 376, 379
İsrâfil **I,** 286; **II,** 232; **III,** 181, 522
İsrâiliyât **I,** 180; **III,** 150
İsrâiloğulları **I,** 92, 221, 325, 326, 360, 375, 381, 386, 417, 480, 496, 588; **II,** 269, 270, 297, 581, 611; **III,** 153, 190, 338, 362, 368, 396, 482, 483
İstahrî **III,** 83
İstanbul (Kostantiniyye) **I,** 41, 42; **II,** 182
İstanbul Arkeoloji Kütüphanesi Müzesi **I,** 41
İstanbul gazileri **II,** 182
İstanbul Kütüphâneleri **I,** 35
İstanbul seferi **I,** 197

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Filolojisi **I,** 50
İstanbul'un fethi **II, 101,** 202
İstinşâk **I,** 171
İstiskâ **II,** 90
İstivâ **III,** 389, 400
İthâfu ehli's-sıdk **I,** 39
İyâd halkı **II,** 242
İyâd ibni Muhammed **I,** 46
İzâhu'l-lebs ve'l-hafâ an elfâzi'ş-Şifâ **I,** 36

K

Kâ'b ibni Esed **II,** 247, 249
Ka'b ibni Lüey **II,** 241
Ka'ka' bin Ma'bed **II,** 352
Ka'b ibni Mâlik **I,** 451; **III,** 71
Kā'b ibni Ucre **II, 435,** 436
Kā'b İbni Ucre'nin Rivâyet Ettiği Salavât **II,** 435
Kâ'b ibni Züheyr **III,** 341
Kâ'b ibni'l-Eşref **II, 94,** 290; **III,** 306, 322, 323, 340, 426
Kâ'b ibni'l-Eşref'in Katledilmesi **III,** 322
Kâ'bü'l-Ahbâr **I, 76,** 91, 106, 392, 411, 452, 496, 588; **II,** 242, 400, 430; **III,** 185
Ka'nebî bk. Abdullah ibni Mesleme ibni Ka'neb
Kâbe **I,** 183, 184, 274, 279, 311, 374, 396, 398, 400, 401, 402, 521, 563, 577; **II,** 64, 116, 145, 147, 152, 188, 198, 199, 201, 207, 208, 212, 215, 216, 233, 237, 241, 244, 255, 277, 360, 401, 402, 486, 496, 512, 513, 514, 515, 516, 570, 583, 584, 603; **III,** 35, 246, 255, 326, 332, 385, 459, 488, 489
Kâbe kapısı **II,** 516
Kâbe kavseyn **I,** 149
Kâbe'nin anahtarları **II,** 215
Kâbe'nin avlusu **I,** 299
Kâbe'nin örtüsü **III,** 325
Kâbe'nin temelleri **I,** 360, 435
Kâbe'nin yeniden yapılması **I,** 294
Kabir ziyâreti **II,** 474
Kâbis ibni Rebîa **II,** 384
Kabr-i Saâdet **II,** 323, 462, 463, 470, 476, 481, 482, 483, 486, 488, 491, 492, 493, 494, 495
Kademü's-sıdk **I,** 492
Kaderi yazan kalem **I,** 426
Kaderiyye fırkası **II,** 175; **III,** 455, 456, 457, 459, 460, 461, 466, 502, 503
Kādî İsmâil **II, 499,** 500; **III,** 304, 305, 331, 434, 461
Kādî İyâz (Ebü'l-Fazl İyâz ibni Mûsâ bin İyâz el-Yahsubî) **I,** 24, 25, 26, 29, 31, 33, 34, 38, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 63, 81, 72, 185, 302, 321, 331, 391, 395, 422, 437, 462, 500, 540, 574, 599; **II,** 50, 60, 68, 81, 82, 102, 125, 178, 203, 222, 226, 243, 264, 391, 401, 406, 411, 419, 420, 424, 466, 487, 497, 509, 518, 523, 532, 539, 540, 569, 571, 578, 594, 606; **III,** 29, 39, 58, 65, 105, 121, 149, 160, 186, 191, 200, 214, 215, 242, 250, 257, 260, 273, 276, 295, 313, 334, 339, 349, 350, 359, 377, 390, 394, 408, 419, 451, 476, 544
Kādî İyâz Hakkında Yapılan Çalışmalar **I,** 51
Kādî İyâz ve Hadis **I,** 27
Kādî İyâz, Hayatı, Eserleri ve Şerh Metodu **I,** 27, 52
Kādî İyâz'ın Bazı Özellikleri **I,** 46
Kādî İyâz'm Günümüze Ulaşmayan Eserleri **I,** 51
Kādî İyâz'm Hadis İlmindeki Yeri **I,** 53
Kādî İyâz'ın İlmi **I,** 47
Kādî İyâz'ın Medine Hasreti **II,** 406
Kādî Saîd ibni Süleymân **III,** 450
Kadınların fitnesi **I,** 207
Kadir Gecesi **II,** 157

Kādisiye Savaşı **I,** 227; **II,** 190, 195, 196; **III,** 140
Kâfir Olan Bazı İnanç Grupları **III,** 477
Kâfirin Ölümü **III,** 281
Kâfirleri Dehşete Düşüren Ses **II,** 208
Kâfirlerin Âdetlerini Benimseyenlerin Durumu **III,** 486
Kahtânîler **II,** 173
Kāidü'l-gurri'l-muhaccelîn **I,** 494
Karârît **III,** 392
Karınca topluluğu **III, 166,** 167
Karınca yuvası **III,** 435
Karıncaları Yakan Peygamber **III,** 166, 167
Karmatîler **I, 563**; **III,** 477, 480
Karnüs-seâlib **I,** 277
Kartaca bölgesi **III,** 49
Kasîdetü'l-Bürde **III,** 341
Kāsım ibni Fazl **II,** 157
Kāsım ibni Muhammed ibni Ebî Bekir **II,** 365, 430
Kāsım, (Resûl-i Ekrem'in ilk çocuğu) **III,** 292, 293
Kastamonu Nasrullah Kadı Câmii **I,** 34
Katâde bin Diâme es-Sedûsî **I, 81,** 89, 97, 132, 134, 208, 323, 379, 395, 457, 463, 595, 598; **II,** 88, 129, 138, 366, 370, 372, 457, 504, 533, 536; **III,** 39, 127, 149, 157, 192, 224, 347, 416
Katâde bin Milhân **II,** 138, 139
Katâde bin Nu'mân **II, 88,** 129
Katan ibni Hârise el-Uleymî **I, 186**
Kâtib Çelebi **I,** 33, 36
Kâtibü'l-Leys **II,** 372
Kâtibü'l-Vâkıdî **I,** 173; **III,** 206, 295
Kaybolan deve hikâyesi **I,** 271
Kayle binti Mahreme **I,** 211, 299; **II,** 361, 362
Kays ibni Abdillah el-Ca'dî el-Âmirî' **II,** 105
Kays ibni Zeyd el-Cüzâmî **II,** 138
Kays ibni Sa'd ibni Ubâde **I,** 259
Kayser (Bizans Kralı) **II,** 148, 149, 153, 154, 359; **III,** 157
Kayyim (Resûl-i Ekrem'in isimlerinden) **I,** 486
Keçi **II,** 77, 131, 132, 134, 135
Kelerin şâhitliği **II,** 66, 67
Kelîmullah (Mûsâ) **I,** 460
Kendi irâdesiyle İslâm Dini'nden çıkan kimsenin durumu **III,** 360
Kendini veya Başkasını Peygamber Gibi Yüceltenin Durumu **III,** 371
Kendisini Çağırana Allâhümme Lebbeyk Diyene Ne Yapılır **III,** 515
Kerbelâ **II,** 195
Kerbelâ vak'ası **III,** 222
Kerem (**cömertlik**) **I,** 243
Kerrâmiyye fırkası **I,** 537
Kesîr ibni Zeyd el-Eslemî **II,** 60
Kesret-i galat **III,** 59
Kettânî (**Muhammed ibni Ca'fer**) **I,** 37
Kevser Havuzu **I,** 114, 154, 354, 355, 356, 437, **438,** 439, 470, 471, 472, 498; **II,** 157, 223, 306, 441, 507, 508; **III,** 544
Kıbrıs Seferi **II,** 182, 183
Kılıç Olan Sopa **II,** 130
Kılsız deri **II,** 332
Kinâne oğulları **II,** 602
Kıptî **II,** 581; **II,** 269, **III,** 95, 157, 158, 159
Kirâmen Kâtibîn **II,** 386
Kıran haccı **II,** 302
Kırmızı karınca **III,** 167
Kisâî (Ebü'l-Hasen Ali ibni Hamza) **I, 103**
Kısas **III,** 251
Kisrâ (Fars Kralı) **II,** 148, 149, 153, 154, 196, 359; **III,** 157
Kısrak **II,** 119, 123
Kitâb-ı Mukaddes **I,** 486; **III,** 396
Kitâb-ı Tefrika **III,** 476
Kitâbü Fazli's-salât ale'n-nebî **II,** 499
Kitâbü İ'râbi'l-Kur'ân **II,** 538

Kitâbü'd-Duafâ ve'l-metrûkîn **I,** 176
Kitâbü'l-Âsâr **III,** 408
Kitâbü'l-Câmi' **I,** 369
Kitâbü'l-Emvâl **I,** 550; **II,** 509
Kitâbü'l-Fasîh **I,** 496
Kitâbü'l-Ğarîbeyn fi'l-Kur'ân ve'l-hadîs **II,** 583
Kitâbü'l-Harâc **I,** 80; **III,** 408
Kitâbü'l-Hisâl **II,** 342
Kitâbü'l-İstivâ **III,** 363
Kitâbü'l-Kırâât **II,** 499
Kitâbü'l-Mehâsin ve'l-ezdâd **III,** 475
Kitâbü's-Seb'a **III,** 529
Kitâbü's-Sünen **I,** 178; **III,** 158
Kitâbü'ş-Şerî'a **I,** 365
Kitâbü't-Tefrika (*Faysalü't-tefrika beyne'l-İslâm ve'z-zendeka*) **III,** 475
Kitâbü'z-Zühd ve'r-rekāik **II,** 371
Kızartılmış koyun **I,** 308
Konuşan Şehid **II,** 86
Kostantîniyye'nin fethi **II,** 201, 202
Koyun çobanları **II,** 179
Koyun gütmek **III,** 392, 393
Koyun ve Devenin Secdesi **II,** 71
Köprülülü Ali Rıza Doksenyedi **I,** 42
Kuba **II,** 401, 487
Kubâ kuyusu **II,** 126
Kuba mescidi **II,** 487, 496
Kudâî **I,** 51
Kudüs **I,** 163, 372, 597; **II,** 144, 157, 180, 248; **III,** 87, 266, 396
Kudüs'ün fethi **II,** 146, 180, 181
Kûfe **I,** 138, 169, 249, 354, 438, 532; **II,** 69, 107, 123, 171, 190, 358, 370, 373, 467, 503, 504, 548; **III,** 39, 236, 332, 373, 442, 460, 461, 538
Kûfe kadılığı **I,** 77
Kûfe şehri **I,** 227
Kûfe vâliliği **I,** 137; **II,** 101
Kûfeli âlimler **II,** 416; **III,** 334, 414, 425
Kuğular **III,** 43
Kul Peygamber **I,** 286
Kur'an mahlûktur diyene ne yapılır **III,** 458
Kur'an Mahlûktur Diyenleri Kâfir Sayanlar **III,** 459
Kur'an'a Hakaret Edenin Durumu **III,** 524
Kur'an'da Adı Geçen Bazı Varlıklara Hakaret Edenin Durumu **III,** 523
Kur'anda Peygamberimizin Değerinin Bildirilmesi **I,** 130
Kur'an'da Zikredilen Meleklere Hakaret Edenin Durumu **III,** 522
Kur'an'ı İnkâr Etmenin Binbir Anlamı **III,** 490
Kur'an'ı O Uydurmuştur Diyenin Durumu **III,** 360
Kur'an'ı Okuyanın Usanmaması **I,** 584, 591
Kur'an'ı sevmek **II,** 335
Kur'an'ın Az Sözle Çok Mâna İfâde Etmesi **I,** 590
Kur'an'ın Bir Harfini İnkâr Edenin durumu **III,** 527
Kur'an'ın Duyanları Şaşırtıp Gönülleri Etkilemesi **I,** 579, 591
Kur'an'ın Ezberlenme Kolaylığı Taşıması **I,** 589
Kur'an'ın Geleceğe Dönük Diğer Haberleri **I,** 563
Kur'an'ın geleceğe yönelik mûcizeleri **I,** 579
Kur'an'ın Her Bölümünün Birbiriyle Uyumlu Olması **I,** 590
Kur'an'ın Her Şeyi Açıkça Anlatması **I,** 589
Kur'an'ın İ'câzı **I,** 591
Kur'an'ın İfâdesinin Şiiri Andırması **I,** 589
Kur'an'ın mûcize olduğunu gösteren hususlar **I,** 589
Kur'an'ın Mûcize Oluşu **I,** 545, 591; **II,** 265
Kur'an'ın Mûcizeleri **II,** 265, 268
Kur'an'ın Mükemmelliği **I,** 587
Kur'an'ın, Arapları Âciz Bırakması **I,** 557

Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Peygamberlerin Özellikleri **I,** 323
BKKur'ân-ı Kerîm'i Sevmek **II,** 334
Kur'ân-ı Kerîm'in belâgati ve eşsiz üslûbu **I,** 558
Kur'ân-ı Kerîm'in Dünya Durdukça Durması **I,** 583, 591
Kur'ân-ı Kerîm'in Edebî Gücü **I,** 552
Kur'ân-ı Kerîm'in gaybe dâir verdiği haberler **I,** 559
Kur'ân-ı Kerîm'in Geçmiş Milletlere Dâir Verdiği Haberler **I,** 567, 569, 591, **II,** 214
Kur'ân-ı Kerîm'in Geleceğe Yönelik Verdiği Haberler **I,** 559, 591; **II,** 53
Kur'ân-ı Kerîm'in i'câzı **I,** 554, 569, 576, 579, 590, 591
Kur'ân-ı Kerîm'in insanı hayrete düşüren metni **I,** 550, 554, 591
Kur'ân-ı Kerîm'in Kâfirlere Meydan Okuması **I,** 576, 591; **II,** 247, 249, 376
Kur'ân-ı Kerîm'in mûcize olduğu **I,** 576, 589, 590; **II,** 265, 267
Kur'ân-ı Kerîm'in te'lif tarzı **I,** 591
Kurayzaoğulları **II,** 251, 572
Kurbanlık koyun **II,** 107
Kurdun Sözleri **II,** 67
Kureyş **kabilesi I,** 70, 102, 113, 183, 186,189, 195, 196, 197, 198, 212, 227, 242, 245, 254, 293, 294, 350, 400, 555, 556, 557, 581, 593, 597; **II,** 63, 95, 111, 112, 116, 166, 173, 174, 189, 201, 206, 207, 209, 210, 211, 212, 214, 217, 219, 331, 359, 360, 379, 468, 541, 585, 601, 602, 604; **III,** 25, **26, 28, 48,** 168, 255, 322, 327, 342, 395, 482, 539
Kureyş ileri gelenleri **I,** 295; **III,** 118, 138
Kureyş kâfirleri **I,** 124; **II,** 116, 180, 201, 210, 569; **III,** 34
Kureyş kervanları **II,** 65, 567; **III,** 136, 137
Kureyş ve Sakîf kabileleri **III,** 38
Kurt ile çobanın konuşması **II,** 68
Kurtuba **I,** 43, 45; **II,** 327, 343, 362, 414, 445, 479; **III,** 309, 310, 313, 370, 424, 448, 449, 506, 507, 514
Kurtubalı fakihler **III,** 514
Kus ibni Sâide el-İyâdî **II, 241, 242,** 270
Kusay **II,** 517
Kusem **I,** 486, 490, 491
Kuşların Resûlullah'a Hizmeti **II,** 74
Kutbü's-sehâ (Abdullah ibni Ca'fer) **II,** 106
Kutbüddîn Muhammed b. Muhammed ibni Haydır el-Haydırî ed-Dımaşkî **I,** 39
Kutebî **bk. İbni Kuteybe**
Kuteybe bin Saîd **III,** 234
Kutrabbül **II,** 196
Kûtü'l-kulûb **I,** 87
Kuveysim ibni Ali et-Tûnisî **I,** 40
Kuzâa **II,** 222
Kuzey Afrika **I,** 32, 44, 45, 59; **II,** 425
Kuzey Afrika ülkeleri **I,** 32
Kuzmân **II,** 164, 165
Küçük Günahların Zararları **III,** 81
Küçük Mâlik (İbni Ebî Zeyd el-Kayrevânî) **II,** 416, 427
Küçük memeli Nâfi (bir fesatçı) **II,** 179
Külsûm ibni Hidm **II,** 487
Külsûm ibni Husayn (Ebû Ruhm el-Gıfârî) **II,** 92
Kümeyl ibni Ziyâd el-Kûfî **III,** 485, 486
Kümeyliyye **III,** 485, 486
Künâse çarşısı (Kûfe) **II,** 107
Küreyb (İbni Abbâs'ın azatlısı) **II,** 59
Kürsî **I,** 452, 453
Kürtler **II,** 153
Kütahya Vahîd Paşa Kütüphanesi **I,** 41
Kütüb-i Sitte **I,** 26, 30, 54, 87

L

Lafzu nidâi'l-hiyâz min ezhâri nesîmi'r-riyâz fî şerhi'ş-Şifâ li'l-Kâdî İyâz **I,** 38

Lâkıs (**İblis'in oğlu**) **II,** 238
Larnaka **II,** 183
Lât **III, 26,** 40, 43, 45, 125
Lât ve Uzzâ **II,** 67, 70, 586
Lebîd ibni Asam **I,** 236, 237; **II,** 82, 200; **III,** 198
Leman Çalışkan 178
Levh-i mahfûz **I,** 97, 379; **II,** 87; **III,** 132, 138, 182, 183
Leylâ binti Âsım **II,** 299; **III,** 332
Leylâ binti Hatîm **II,** 115
Leys ibni Sa'd **I,** 526; **II, 372,** 427; **III,** 273, 300, 306, 443, 459
Lihyânoğulları **II,** 321
Livâülhamd **I, 163,** 347, 431, 432, 433, 442, 466, 481, 495
Lokman ve hikmetleri **I, 202,** 586; **III,** 271, 523
Lokman, oğlu ve ona nasihati **I,** 230, 570
Lût **I,** 323, 327, 330; **III,** 92, 95
Lût gölü bölgesi **I,** 560
Lût peygamber **II,** 610
Lübâbü'ş-Şifâ **I,** 38
Lüzûmü mâ lâ yelzem **III,** 373

M

Ma'mer ibni Râşid es-San'ânî **I, 218,** 595; **II,** 466, 546, 547
Ma'rifetullah **I,** 318, 319
Maarrî **III,** 377
Macarlar **I,** 178
Mağrib **I,** 32, 34, 36, 38, 46, 47, 53, 54; **II, 156,** 425; **III,** 431
Mağrib hükümdarları **I,** 51
Mâhir Züheyr Cerrâr **I,** 50
Mahmûd Abdurrahman Abdülmün'im **I,** 50
Mahmûd ibni Rebî' **I,** 265
Mahreme bin Nevfel **I,** 215, 261, 341; **III,** 257
Mahşer **I,** 163, 451, 465; **III,** 493
Makām-ı İbrâhîm **II,** 513, 516
Makām-ı Mahmûd **I, 114,** 163, 450, 451, 452, 455, 456, 457, 458, 467, 481; **II,** 441, 443, 452; **III,** 76, 165
Makbûl Haccın Neler Kazandırdığı **II,** 514
Mâleka şehri (Endülüs) **III,** 542
Mâlik ibni Dînâr **III, 172**
Mâlik ibni Enes **I,** 30, 31, 43, 47, 48, 57, 181, 278, 356, 368, 545, 577, 603; **II, 363,** 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 383, 385, 394, 399, 395, 404, 405, 414, 416, 417, 419, 426, 427, 428, 433, 434, 465, 470, 471, 476, 478, 479, 481, 482, 483, 484, 487, 488, 491, 496, 492, 498, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 509, 511, 526, 600; **III,** 82, 124, 300, 301, 304, 305, 306, 307, 333, 334, 345, 350, 360, 379, 389, 399, 400, 405, 407, 411, 414, 416, 417, 418, 420, 421, 422, 423, 427, 429, 430, 431, 433, 434, 436, 437, 442, 443, 444, 447, 448, 451, 452, 454, 455, 457, 458, 459, 460, 461, 463, 486, 506, 507, 508, 515, 520, 521, 526, 533, 534, 535, 537, 539, 541
Mâlik ibni Evs ibni Hadesân **II, 449**
Mâlik ibni Nüveyre **III,** 303
Mâlik ibni Sa'sa'a **I, 379,** 380, 395, 405
Mâlik ibni Sinân el-Ensârî **I, 175**
Mâlik ibni Yühâmir es-Seksekî **I, 412**
Mâlik (Cehennem bekçisi) **I,** 381; **III,** 381, 382, 521, 522
Muhammed ibni Sahnûn **III,** 433
Mâniyye (Maniheizm) **III,** 477
Mansûr ibni Mu'temir **II,** 597
Mansûr, (Abbâsî Halîfesi) **II,** 364, 385, 463; **III,** 538
Mansûre **I,** 49
Mâriye **II,** 248
Massignon'un Şifâ hakkındaki değerlendirmesi **I,** 34
Mâverdî **I,** 25, 410, 411

Maymuna dönüştürülmek **I,** 75
Mâzerî **I,** 49; **III, 160**
Me'âni'l-Kur'ân **I,** 106; **II,** 342
Me'mûn dönemi **III,** 388
Me'mûn, (Abbâsî Halîfesi) **III,** 367, 457, 475, 495
Me'vâ Cenneti **I,** 118, 371
Meâlimü's-Sünen **I,** 84; **II,** 342
Mecâzü'l-Kur'ân **II,** 538
Meclis fi hatmi'ş-Şifâ **I,** 40
Mecma'u'z-zevâid **II,** 159
Mecmaul-bahreyn **II,** 220
Mecûsîler **II,** 175; **III,** 477, 523
Medâin **II,** 190; **III,** 510
Medâin vâliliği **I,** 83
Medine **I,** 32, 37, 41, 68, 82, 92, 98, 109, 136, 137, 154, 166, 169, 170, 172, 173, 183, 185, 186, 187, 237, 238, 244, 246, 248, 264, 265, 270, 276, 278, 284, 285, 305, 307, 311, 312, 313, 354, 376, 379, 389, 391, 401, 404, 406, 412, 437, 457, 490, 522, 523, 530, 532, 542, 543, 562, 565, 571, 572, 578, 598, 601, 604; **II,** 28, 29, 35, 45, 57, 68, 70, 72, 77, 87, 88, 92, 93, 97, 98, 104, 105, 106, 111, 115, 117, 118, 120, 121, 122, 126, 131, 132, 138, 145, 146, 147, 148, 163, 167, 177, 181, 183, 184, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 194, 198, 201, 202, 210, 213, 214, 227, 229, 241, 244, 245, 247, 250, 252, 257, 288, 314, 318, 319, 320, 321, 323, 326, 333, 351, 352, 354, 360, 362, 365, 370, 371, 374, 375, 385, 394, 396, 399, 400, 401, 404, 405, 406, 414, 421, 426, 430, 431, 433, 434, 435, 448, 450, 463, 475, 480, 481, 482, 487, 488, 491, 492, 494, 495, 497, 498, 499, 500, 503, 505, 509, 510, 511, 512, 541, 545, 579, 588, 601, 604, 614; **III,** 35, 39, 55, 57, 58, 60, 87, 110, 136, 140, 203, 205, 207, 208, 209, 211, 212, 237, 248, 251, 254, 255, 261, 284, 292, 293, 296, 297, 302, 303, 305, 306, 318, 322, 324, 328, 336, 341, 351, 358, 364, 365, 399, 433, 442, 444, 448, 452, 463, 469, 507, 526, 538, 539, 540, 541
Medine dönemi **II,** 492
Medine ehli **II,** 492
Medine halkı **I,** 292; **II,** 120; **III,** 470
Medine harâbeleri **I,** 573
Medine mescidi **II,** 502
Medine Sözleşmesi **II,** 250
Medine topraklarının bereketi **II,** 404, 405
Medine'nin yerlileri **II,** 492
Medine'ye hicret **II,** 252
Medineli âlimler **I,** 394; **III,** 427
Medineli genç sahâbîler **I,** 172
Medineli hizmetçiler **I,** 269
Medineli kadınlar **II,** 139
Medineli Müslümanlar **I,** 186; **II,** 99, 134, 177, 398
Medineliler **I,** 252, 259; **II,** 121, 147, 491, 492, 502, 588, 599, 601, 603, 604; **III,** 203, 207, 297
Medlûk **II,** 136
Medyen **II,** 615; **III,** 158, 159
Medyen suyu **I,** 333
Megâfir **I,** 142
Mehdî **I,** 46; **II,** 159; **III,** 296
Mehdî, (Abbâsî halîfesi) **III,** 408, 538
Mekke **I,** 37, 70, 92, 108, 109, 136, 137, 146, 150, 163, 173, 242, 250, 254, 285, 298, 311, 354, 359, 378, 391, 395, 399, 401, 405, 409, 531, 555, 556, 557, 562, 565, 568, 593, 597; **II,** 48, 56, 61, 65, 70, 74, 85, 105, 110, 111, 115, 132, 144, 145, 147, 187, 188, 190, 192, 198, 201, 203, 208, 212, 229, 230, 237, 243, 244, 252, 304, 322, 323, 374, 376, 389, 400, 401, 402, 428, 480, 482, 495, 497, 498, 500, 503, 504, 505, 511, 512, 513,

515, 539, 540, 541, 544, 568, 579, 585, 586, 601, 603, 612; **III,** 30, 31, 48, 125, 137, 140, 209, 237, 246, 256, 261, 302, 322, 342, 364, 392, 396, 397, 464, 482, 488, 538, 539
Mekke civarındaki dağlar **I,** 306
Mekke Fethi **I,** 185, 215, 242, 245, 250, 253, 393, 398; **III,** 49, 168, 219, 250, 326, 332, 340, 342
Mekke kuşatması **II,** 147
Mekke ve Medine mescidi **II,** 495, 501, 502, 505
Mekke mezarlığı **II,** 53
Mekke ticaret kervanı **III,** 137
Mekke toplumu **III,** 221
Mekke vâdisi **I,** 306, 362
Mekke vâliliği **I,** 491
Mekke ve Kâbe Hakkında Şüphe Uyandıranın Durumu **III,** 488
Mekke ve Medine toprakları **II,** 406
Mekke vebası **II,** 253
Mekke'nin fazileti **II,** 513
Mekke'nin fethi **I,** 242, 289; **II,** 30, 48, 56, 64, 70, 71, 74, 92, 101, 117, 121, 187, 198, 199, 208, 209, 211, 215, 216, 236, 329, 377, 381, 392, 515; **III,** 219, 284, 325, 395
Mekkeli harbîler **III,** 426
Mekkeli kâfirler **I,** 129, 593; **II,** 74, 602; **III,** 34, 136, 426
Mekkeli Müslümanlar **III,** 168
Mekkeli müşrikler **I, 101,** 102, 183, 237, 242, 295, 323, 531, 550, 556, 560, 581; **II,** 70, 166, 321, 322, 376, 389, 534, 537, 548, 583, 602; **III,** 198
Mekkeli tüccarlar **II,** 65; **III,** 396
Mekkeliler **I,** 70, 137, 150, 151, 196, 254, 294, 311, 359, 397, 400, 402, 542, 543, 550, 567, 595, 597, 601; **II,** 45, 70, 145, 149, 187, 198, 243, 322, 360, 515, 585, 604; **III,** 35, 136, 137, 219, 356, 364, 392, 393, 482
Mekke-Suriye ticaret yolu **I,** 542, 601
Mekkî bin Ebî Tâlib **I,** 31, **87,** 88, 99, 105, 108, 129, 135, 145, 365, 427, 485; **II,** , 350, 551, 560, 609; **III,** 125 , 189, 190
Melâike-i Mukarrebîn **I,** 383
Melâmîlik **II,** 305
Mele-i a'la **II,** 523
Melekler Nasıl Salât Eder **II,** 410
Meleklerin peygamberleri **III,** 182
Meleklerin Yıkadığı Şehid **II,** 166
Melekût **II,** 523
Melik ibni Tûmert **I,** 46
Menâhilüs's-safâ fî tahrîci ehâdîsi'ş-Şifâ **I,** 39
Menâkıbü Mâlik **II,** 225
Menâsik **III,** 489
Menât **III,** 26, **27,** 40, 43, 45
Menhûr **II,** 92
Merhab **III,** 310
Merrüzzahrân mevkii **I,** 271
Mervân (Emevî Halifesi) **I,** 414; **II,** 117
Mervân ibni Hakem **II,** 614; **III,** 455
Mervân ibni Muhammed et-Tâtarî **III,** 457
Merve semti **II,** 229
Meryem **I,** 219, 220, 324, 328, 386, 523, 539, 588; **II,** 520, 604; **III,** 523
Meryem oğlu Îsâ **II, 520,** 537, 571
Mesânî **I,** 156
Mesâvi'l-ahlâk ve mezmûmühâ **III,** 539
Mescid-i Aksâ **I,** 120, 370, 372, 396, 397, 399, 520, 521; **II,** 496, 497, 513
Mescid-i Haram **I,** 120, 137, 370, 394, 396, 397, 398, 402, 403, 409, 421, 521, 559, 560; **II,** 192, 258, 496, 497, 500, 501, 502, 504, 513; **III,** 488
Mescid-i Kubâ **II,** 495, 496
Mescid-i Nebevî **I,** 90, 97, 169, 183, 246, 264, 267, 269, 440, 521, 551, 599; **II,** 31, 55, 57, 64, 83, 122, 191, 192, 207, 353, 363, 382, 398, 399, 401, 480, 483, 486, 487, 488, 489, 491, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501,

502, 504, 507, 508, 593; **III,** 61, 104, 111, 179, 201, 339, 399
Mescid-i Nebevî'nin fazileti **II,** 495
Mescid-i Nebevî'yi Ziyâret Edebi **II,** 476, 481,495
Mescid-i Nebevî-Mescid-i Harâm Mukayesesi **II,** 502
Mesh **I,** 75
Mesîh **II,** 290; **III,** 290, 317
Mesleme bin Abdilmelik **I,** 361
Mesrûk ibni Ecda **I,** 395, **407,** 593, 594
Meşâriku'l-envâr 'alâ sıhâhi'l-âsâr **I,** 48
Metin Yurdagür **I,** 28
Mevzûâtü Aliyyi'l-Kārî **I,** 56
Meymûne **I,** 70, 491; **II,** 106
Meymûne binti Hâris **II,** 373; **III,** 111, 112
Meysere **II,** 256
Mezâhibü'l-hükkâm fî nevâdiri'l-ahkâm **I,** 50
Mezhic **II,** 223
Mi'râc **I,** 120, 121, 149, 152, 183, 184, 356, 366, 370, 375, 376, 380, 381, 387, 388, 391, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 409, 415, 421, 424, 425, 429, 494, 597; **II,** 201, 232
Mi'râc Gecesi **I,** 111, 322, 370, 377, 381, 427; **II,** 573; **III,** 115
Mi'râc hâdisesi **I, 120,** 149, 370, 152, 377, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 402, 405, **III,** 34, 35
Mi'râc hadisi **I,** 376, 377, 379, 383, 3 424, 426, 428, 507
Mi'râc Hadisinin Farklı Rivâyetleri **I,** 376
Mi'râc'da Resûl-i Ekrem'in Rabbine Yakınlaşması **I,** 426
Mid'am (Resûl-i Ekrem'in kölesi) **II,** 185
Mihmandâr-ı Nebî (Ebû Eyyûb Hâlid ibni Zeyd el-Ensârî) **II,** 28
Mîkâil **I,** 237; **II,** 82, 235, 406; **III,** 152, 181, 189, 191, 522
Mikdâd ibni Esved **I,** 134, 135, 187, 359; **II,** 106; **III,** 538, 539
Mikdâd ibni Esved'in keçisi **II,** 134
Mikdâm ibni Ma'dîkerib **I,** 200; **II,** 308; **III,** 210
Mina **I,** 592; **II,** 223, 587; **III,** 284
Mina mescidi **II,** 500
Mirgāb (Basra'da) **II,** 384
Mısır **I,** 24, 32, 37, 38, 49, 333, 356; **II,** 28, 356, 372, 411, 416, 421, 427, 480, 481, 484, 488, 502, 518, 615; **III,** 80, 157, 158, 261, 302, 304, 306, 307, 360, 361, 362, 367, 378, 407, 420, 422, 423, 427, 429, 430, 434, 436, 439, 440, 444, 445, 459, 463, 506, 512, 515, 528, 538
Mısır azizi **III,** 153
Mısır Kralı **I,** 291; **II,** 616; **III,** 66, 157, 172
Mısır vâliliği **I,** 259; **III,** 49
Mısır'ın fethi **III,** 49
Mısırlı kadınlar **II,** 580; **III,** 155, 156
Mısırlılar **II,** 269; **III,** 378
Misk ve kâfûr tepeleri **II,** 478
Misvak **I,** 303, 304, 314
Misvak ağacı **III,** 392
Misver **ibni Mahreme I,** 215
Moğollar (Türkler) **II,** 153
Mu'cemü's-sahâbe **I,** 366, 530
Mu'tezile **I,** 140; **II,** 83; **III,** 79, 92, 176, 387, 473, 475, 491, 492, 494, 495, 497, 502, 503, 504, 505
Mu'tezile'nin Basra kolu **III,** 495
Mu'cemü'ş-şüyûh **III,** 539
Mu'temid-Alellah (Muhammed ibni Abbâd) **III,** 375
Muâfâ bin İmrân **II, 397**
Muallaka-i Seb'a **I,** 541
Muammer ibni Abbâd el-Basrî **III,** 491, 494
Muarrız ibni Muaykîb **I,** 167; **II,** 84
Muattıla **I,** 526, 527; **III,** 480

Muâviye bin Ebî Süfyân **I, 311**, 393; **II, 101**, 157, 158, 160, 163, 164, 175, 182, 190, 193, 194, 197, 225, 323, 327, 384, 397, 398, 421, 550; **III,** 245, 461, 534, 539
Muâviye bin Hakem es-Sülemî **III,** 498
Muâviye bin Sevr **II,** 132
Muâviye bin Sevr'in keçileri **II,** 132
Muâviye dönemi **II,** 87
Muâviye taraftarları **II,** 163, 327
Muavviz ibni Afrâ **I, 248**; **II,** 95, 96
Muavvizeteyn **II,** 544; **III,** 206, 527
Muaykîb **II,** 84, 85
Muâz ibni Afrâ **I,** 248
Muâz ibni Cebel **I,** 412, 421, 592, 603; **II,** 75, 95, 180, 201, 202, 347, 348, 455, 556; **III,** 235, 236, 415
Mûcizeler Bahsi **I,** 359
Mudar kabilesi **II, 111,** 223
Mugîre bin Abdirrahman el-Mahzûmî **III, 444**, 448, 463, 507
Mugîre bin Nevfel **II, 400**
Mugîre bin Şu'be **I,** 312; **II,** 74, 362
Mugîreoğulları **II,** 213
Mugîs ibni Sümey **I,** 588
Muhabbetin Çeşitleri **II,** 338
Muhabbetullah **I,** 318
Muhâcir ibni Ebî Ümeyye el-Kureşî el-Mahzûmî **III, 328**
Muhaddesûn **II,** 393
Muhallim ibni Cessâme **II,** 118, 119; **III,** 50
Muhammad Messenger of Allah (Ash-Shifa of Qadi 'Iyad) **I,** 42
Muhammed Abdülhay el-Kettânî **I,** 34
Muhammed Abdüsselâm eş-Şerkâvî **I,** 50
Muhammed el-Allâvî **I,** 26
Muhammed aleyhisselâmın nûru **I,** 77
Muhammed ibni İdrîs **II,** 517
Muhammed Ebû Abdillâh ibni Attâb **III, 309**
Muhammed el-Bâkır (Ebû Câ'fer Muhammed ibni Ali ibni Hüseyin) **I,** 73, **368; II, 34**, 59, 62, 420, 456, 472, 579 391
Muhammed el-Hanefiyye **II,** 167
Muhammed el-Mehdî el-Muntazar **II,** 472
Muhammed Emin Saraç **I,** 23, 27
Muhammed et-Takī **II,** 472
Muhammed Hasan Ecânif **I,** 50
Muhammed ibni Abbâd **III, 375**
Muhammed ibni Abdilhakem **II, 417**
Muhammed ibni Abdillâh el-Meâfirî **III,** 40
Muhammed ibni Abdillâh et-Temîmî el-Ebherî **III,** 82
Muhammed ibni Ali ibni Hamdîn et-Tağlibî **I,** 47
Muhammed ibni Abdillah ibni Abdilhakem el-Mısrî **II,** 417; **III,** 512, 520
Muhammed ibni Abdillâh el-Kaysî **I,** 40
Muhammed ibni Abdirrahmân ibni Ebî Leylâ el-Kûfî **III,** 442
Muhammed ibni Abdülkerîm **I,** 50
Muhammed ibni Aclân el-Kureşî **III,** 399
Muhammed ibni Adî ibni Rebîa **I,** 482
Muhammed ibni Ahmed el-Ezherî **I,** 31; **II, 581**
Muhammed ibni Ahmed et-Ticânî **I,** 35
Muhammed ibni Ahmed et-Tilimsânî **I,** 35
Muhammed ibni Ahmed el-Utbî **III,** 423
Muhammed ibni Ahmed ibni Abdillah ibni Huveyz el-Irâkî **III,** 82
Muhammed ibni Ahmed ibni Ezher el-Herevî **II,** 581
Muhammed ibni Ahmed el-Ümevî el-Kurtubî **II,** 483, 494; **III,** 304
Muhammed ibni Ahmed ibni Sa'd el-Ensârî **I,** 56
Muhammed ibni Alî el-Hasenî et-Tilimsânî **I,** 36, 37
Muhammed ibni Alî et-Tirmizî **I,** 98

Muhammed ibni Ali ibni Hüseyin **I,** 391; **II,** 420
Muhammed ibni Alî et-Temîmî es-Sıkıllî el-Mâzerî **III,** 160
Muhammed ibni Amr ibni Hazm **III,** 296, 297
Muhammed ibni Amr ibni Mûsâ **II,** 91
Muhammed ibni Berâ el-Bekrî **I,** 482
Muhammed ibni Ca'fer el-Kettânî **I,** 32, 55
Muhammed ibni Halef ibni Saîd el-Endelüsî **III,** 311
Muhammed ibni Halîl el-Halebî **I,** 35
Muhammed ibni Hârûn er-Rûyânî **III,** 72
Muhammed ibni Hasan el-Ensârî es-Sebtî **I,** 32
Muhammed ibni Hasan el-Mevsılî **I,** 107; **III,** 158
Muhammed ibni Hasan eş-Şeybânî **III,** 408, **414,** 439, 443
Muhammed ibni Hasan ibni Mahlûf er-Râşidî et-Tilimsânî **I,** 36
Muhammed ibni Hâtıb el-Cümahî **II,** 97
Muhammed ibni Hılfe el-Übbî **I,** 49
Muhammed ibni Humrân el-Cu'fî **I,** 482
Muhammed ibni Hüseyin el-Âcurrî **I,** 365
Muhammed ibni Huzâî es-Sülemî **I,** 482
Muhammed ibni Hüseyin es-Sülemî **I,** 31
Muhammed ibni İbrâhim el-İskenderânî **II,** 416
Muhammed ibni İbrâhim ibni'l-Münzir en-Nîsâbûrî **II,** 415; **III,** 300
Muhammed ibni Îsâ **III,** 370, 371
Muhammed ibni İshâk **I, 394,** 405, 414; **II,** 80
Muhammed ibni İyâz **I,** 31, **44,** 46, 51
Muhammed ibni Ka'b el-Kurazî **I, 412,** 428
Muhammed ibni Kāsım el-Enbârî **III,** 38
Muhammed ibni Kāsım ibni Ş a'bân **II,** 225
Muhammed ibni Mesleme el-Ensârî **I,** 482; **II, 433, 499,** 500; **III,** 322, 323, 324, 347, **444,** 448, 507
Muhammed ibni Sa'd **I,** 31, **173; III,** 206, 295
Muhammed ibni Sâbit ibni Kays **III,** 296, 297
Muhammed ibni Sahnûn **I,** 31; **II, 81; III,** 302, 304, 356, 363, 406, 408, 429, 431, **432,** 437, 447, 506, 520, 527
Muhammed ibni Sâib el-Kelbî **I,** 72
Muhammed ibni Saîd el-Ensârî **I,** 31, 44
Muhammed ibni Saîd ibni Beşîr **II, 414**
Muhammed ibni Selâm el-Bîkendî **III,** 233
Muhammed ibni Sîrîn **I, 497; II, 366, 368,** 489, 490
Muhammed ibni Süfyân ibni Mücâşi' **I,** 482
Muhammed ibni Şebîb **III,** 473
Muhammed ibni Şerîfe **I,** 50, 51
Muhammed ibni Şihâb bk. İbni Şihâb ez-Zührî
Muhammed ibni Talha **III,** 296
Muhammed ibni Tâvît et-Tancî **I,** 48, 50
Muhammed ibni Uhayha ibni Cülâh el-Evsî **I,** 482
Muhammed ibni Üsâme **II,** 383
Muhammed ibni Yahmüd **I,** 482
Muhammed ibni Yezîd **I,** 297
Muhammed ibni Yûsuf es-Sâlihî eş-Şâmî **I,** 490
Muhammed ibni Yûsuf es-Senûsî **I,** 49
Muhammed ibni Ziyâd el-Cümahî **I,** 468
Muhammed ibni'l-Hasan **II,** 487
Muhammed ibni'l-Hasan el-Mâlekî **I,** 38
Muhammed ibni'l-Hüzeyl ibni Abdillâh el-Basrî **III,** 473
Muhammed ibni'l-Mevvâz **II, 416,** 417, 487; **III,** 306, 346, **419,** 423, 429, 444, 445, 447, 454, 456, 506, 507, 512, 520
Muhammed ibni'l-Münkedir **II, 365**
Muhammed ibni's-Sâib el-Kelbî **I,** 135; **III,** 39
Muhammed ibnü'l-Hanefiyye **I,** 106, 115; **III,** 296, 483

Muhammed ibnü'l-Münkedir **I, 278**
Muhammed Murtazâ ez-Zebîdî **I,** 46
Muhammed Nâsırüddîn el-Elbânî **I,** 58
Muhammde Sâdık el-Menşâvî **I,** 50
Muhammed Sâlih Hâşim **I,** 49
Muhammed ibni Ebî Bekir **II,** 365
Muhammed ibni Üsâme **II,** 383
Muhammed ibni Kādî İyâz **I,** 50
Muhammed ibni Zeyd ibni Hattâb **III,** 295
Muhassıb **III,** 246
Muhayrîk en-Nadrî (Husayn) **II,** 245
Muhtâr es-Sakafî **II, 167**; **III,** 483
Muhtasar fi't-tıb ve Kitâbü edebi'n-nisâ **II,** 426
Muhtasaru'l-Cellâb **III,** 507
Muhtasarü'l-Müdevvene **II,** 416
Muiz-Lidînillâh (Fatımî Halîfesi) **III,** 376
Mukābeletü'l-lafz (tıbâk) sanatı **I,** 152
Mukaddimetü İkmâli'l-Mu'lim bi-fevâ'idi Müslim **I,** 49
Mukarrabîn **III,** 170
Mukātil ibni Hayyân el-Belhî **I,** 89; **III,** 39
Mukavkıs (Bizans'ın Mısır genel vâlisi) **II,** 78, 247, 248
Mukīmü's-sünne **(Resûl-i Ekrem'in isimlerinden) I,** 496
Muktedir Billâh **III,** 83, 510
Murâbıtlar **I,** 44, 45
Murad kabilesi **II,** 170
Mus'ab ibni Abdillah **II, 364, 369**
Mus'ab ibni Şeybe **I,** 171
Mus'ab ibni Umeyr **I,** 359; **II,** 152, 238, 333
Mus'ab ibni'z-Zübeyr **II,** 167
Mûsâ peygamber **I,** 104, 132, 133, 134, 149, 159, 160, 164, 184, 218, 222, 225, 230, 234, 272, 290, 322, 325, 326, 327, 329, 330, 333, 334, 347, 356, 367, 374, 375, 376, 380, 381, 382, 384, 389, 397, 410, 411, 416, 417, 418, 419, 420, 425, 426, 431, 441, 442, 451, 460, 461, 473, 474, 476, 499, 510, 518, 520, 534, 552, 583; **II,** 263, 266, 269, 442, 464, 524, 529, 530, 543, 566, 569, 571, 572, 581, 594, 611, 613, 614, 615; **III,** 72, 73, 74, 75, 76, 77, 92, 93, 94, 95, 120, 123, 153, 157, 158, 159, 160, 173, 204, 338, 343, 372, 374, 378, 393, 430, 433, 456, 497, 502, 519, 527
Mûsâ bin Îsâ el-Abbâsî el-Hâşimî **III, 538**
Mûsâ bin Ukbe **III,** 41
Mûsâ bin Ziyâd, (Kurtuba kadısı) **III,** 514, 515
Mûsâ el-Kâzım **II,** 472
Mûsâ ile Hızır **I,** 570; **II,** 611; **III,** 73
Mûsâ Peygamberin Kıssası **III,** 157
Mûsâ'nın Firavun'la olan kıssası **I,** 222
Mûsâ'mn tabiatı **III,** 161
Mûsâ'mn ve Îsâ'nın Tasviri **I,** 322
Mûsâ-Hızır Farkı **III,** 73
Muslıhu ehli'l-Basra (Humeyd et-Tavîl) **I,** 598
Mustalikoğulları Gazvesi **II,** 333
Mutarrif ibni Abdillah **I,** 317; **II, 369,** 505; **III,** 304, 448, 507, 508
Mûte Savaşı **I,** 533, 604; **II,** 94, 106, 191; **III,** 221, 494
Muttalib ibni Ebî Vedâa es-Sehmî el-Kureşî **II, 55,** 56, 57, 60
Muvâfakat-ı Ömer **II,** 394
Muvahhidler Devleti **I,** 45
Muvatta' **I,** 181; **II,** 483, 511
Muztarib hadis **I,** 422
Mü'minlerin Anneleri **I,** 159
Mübâhele **I, 578; II,** 375
Mübâhiyye (ibâhiyye) **III,** 481, 487
Mübârekü'l-Yemâme **II,** 85
Müberred **II,** 348, 410
Mübeşşir **I,** 523
Mücâhid ibni Cebr **I, 89,** 181, 222, 334, 395, 456, 592, 594, 595; **II,** 50, 349, 536, 538; **III,** 43, 159, 314

Mücessime **III,** 473
Müd **II,** 42
Müderris Seyyid Muhammed Lübbî **I,** 41
Müdrec **I,** 312, 331
Müellefe-i kulûb **I,** 295; **II,** 71, 178; **III,** 468
Müfterî veya Kâfir Diye Öldürülmenin Sonuçları **III,** 440
Mühelleb ibni Kabâle **II,** 140
Mühelleb ibni Yezîd ibni Adî bin Kunâfe **II,** 140
Müheymin **I,** 518, 519
Mükâşefe **I,** 184
Mükemmilü İkmâli'l-İkmâl **I,** 49
Mültezem **II,** 516, 517, 518
Münâsebetü'l-lafz (tenâsüb) sanatı **I,** 152
Müneccime **III,** 479
Münhaminnâ **I,** 497
Münker ve Nekîr **III,** 381, 523
Müntehâ **I,** 374
Münzir ibni Sâvâ **II,** 113
Mürciîler **III,** 456, 466
Müreysî Gazvesi **II,** 125
Mürsiye **I,** 43
Mürted **III,** 301, 337, 360, 361, 408, 409, 410, 411, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 420, 422, 423, 439, 441, 443, 451, 464, 512, 521
Mürtedin Dinden Dönmeden Önce ve Sonraki Malı **III,** 443
Mürtedin Malı Kime Kalır **III,** 442
Mürtedin Tövbesi **III,** 413, 414, 415
Mürtedlere karşı yapılan savaşlar **II,** 88
Müsâmaha **I,** 243
Müseylimetülkezzâb **I, 550; II,** 86, 167, 168, 184; **III,** 483
Müslim **ibni Haccâc el-Kuşeyrî I,** 48, 57; **II,** 178, 220, 368, 500, 505, 511; **III,** 202, 233, 442
Müslim ibni Ebî İmrân el-Ezdî **I,** 595
Müslüman Olan Hıristiyan Bilginleri **II,** 246
Müslüman Olduğunu İleri Süren İnkârcıların durumu **III,** 481
Müsned **II,** 158, 220, 493, 543; **III,** 72, 160, 184, 271, 276
Müstalikoğulları (Müreysî') Savaşı **I,** 238
Müstevrid ibni Şeddâd **I,** 438
Müşakkah **I,** 497
Müşebbihe **I,** 526, 527; **III,** 502, 511
Müşkilü'l-hadîs **I,** 596
Müşkilü'l-hadîs ve beyânihî ***I, 140;*** **III,** 401
Müşrik Araplar **III,** 477
Mütekebbir **I,** 504
Mütenebbî (Ebü't-Tayyib Ahmed ibni Hüseyin el-Cu'fî) **III, 373**
Müteşâbih âyetler **III,** 452, 453, 454
Mütevâtir Haberi Reddeden ve İcmâa Karşı Olanın Durumu **III,** 494
Müzdelife **II,** 586, 587; **III,** 284
Müzenî **III,** 418, 419
Müzeyne kabilesi **I,** 283; **II,** 35, 148
Müzîlü'l-hafâ an elfâzi'ş-Şifâ **I,** 36

N

Na'mân kuyusu **II,** 126
Nâbî **II,** 482
Nâbiga el-Ca'dî (Kays ibni Abdillah el-Ca'dî el-Âmirî') **II,** 105
Nadr ibni Hâris **I,** 295, **556,** 557; **II,** 229, 230; **III,** 326, 340
Nâfi' **Mevlâ İbni Ömer II,** 59, **483**
Nâfi' (bir fesatçı) **II,** 179
Nahle **III,** 26, 373
Naim Erdoğan **I,** 42
Nakledilmesi Câiz Olmayan Lâflar **III,** 389
Namaz Hakkında Küfre Götüren Yorumlar **III,** 488
Namaz kapısı **I,** 462
Namazda Salâtü Selâm **II,** 417
Nâsıbîler **II,** 160
Nasîbîn cinleri **II,** 237

Nasr ibni Muhammed **I,** 69
Nastûrâ **II,** 246
Nastûrü'l-Habeşe **II,** 246
Nastûrü'ş-Şâm **II,** 246
Nazzâm **III, 495**
Nazzâmiyye **III,** 495
Ne Zaman Salâtü Selâm Getirilir **II,** 426
Ne Zaman Salâtü Selâm Getirilmez **II,** 426
Nebhân **III,** 421
Nebî ve Resûllerin Görevleri **II,** 522
Nebiyyü'l-melâhim **I,** 490
Nebiyyü'l-merhame **I,** 487
Nebiyyü'r-rahme **I,** 487, 490
Nebiyyü't-tevbe **I, 487,** 490
Necâşî **I,** 183, 184; **II,** 192, 246, 359; **III,** 157
Neccâriyye **III,** 79
Neccaroğulları **II,** 28, 72
Necid halkı **I,** 186; **II,** 211
Necdet **I,** 249
Necip Paşa bölümü (Tire Kütüphanesi) **I,** 41
Necran **II,** 247; **III,** 297, 342
Necran Hıristiyanları (piskoposları) **I,** 578; **II,** 246, 247, 249, 375
Necranlı Efʿâ **II,** 251
Necranlılar **I,** 570, 578; **II,** 247, 249
Nefsin üç gücü **I,** 217
Nehd kabilesi **I,** 186, 187, 188
Nehrevân **III,** 461, 469
Nehrevân Savaşı **II,** 179
Nekîr **III,** 381, 523
Nemrut **II,** 530, 574; **III,** 266
Neshin Hikmetleri **III,** 44
Nesîmü'r-riyâz fî şerhi Şifâ'i'l-Kādî 'Iyâz **I,** 24, 37; **II,** 415
Nesr putu **I,** 352
Nevâdirü'l-usûl fî maʿrifeti ahbâri'r-Resûl **I,** 98
Nevevî **III,** 242, 414
Nezîr **I,** 523
Ni'metullah **I,** 492
Niftaveyh (İbrâhim ibni Muhammed ibni Arefe) **I,** 31, **100,** 533; **II,** 581; **III,** 129
Nihâyetü'l-matlab **I,** 526
Nil nehri **III,** 159
Ninova ve halkı **II,** 549, 550
Nişâbur **II,** 305
Nizâmiye Medresesi **I,** 174; **III,** 476, 532
Nizâmülmülk **III,** 532
Nu'mân ibni Beşîr **II, 87**
Nu'mân ibni Mukarrin **II,** 35
Nuaym ibni Hammâd **III,** 388
Nûbe **III,** 499
Nugayr **I,** 266
Nûh **I,** 96, 104, 132, 133, 134, 135, 198, 230, 232, 324, 327, 328, 351, 356, 391, 458, 459, 460, 476, 499, 508, 510; **II,** 239, 558, 559, 560, 571; **III,** 93, 94, 95, 122, 146, 147, 165, 166, 343, 372
Nûh kavmi **III,** 485
Nûh Peygamberin Kıssası **III,** 165
Nûh'un gemisi **I,** 352
Nuhbetü'n-nuhab el-mûsıl ilâ aʿle'r-rüteb **I,** 38
Nûr Dağı **II,** 195
Nûreddin Ali ibni Muhammed ibni Akbars **I,** 35
Nureddin Yıldız **I,** 27
Nûr-i Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem **I,** 77
Nusayrîler **III,** 493

O

Of **I,** 39
Opiorfin **II,** 92
Oral kavite mukozası **II,** 92
Oruç (Reyyân) kapısı **I,** 462
Osmân devri **I,** 137, 541; **II,** 101, 117, 153
Osmân ibni Abdillah **III,** 136, 137

Osmân **ibni Affân II,** 38, 61, 62, 63, 87, 101, 117, 118, 125, 151, 153, 161, 164, 194, 196, 251, 300, 302, 360, 361, 389, 393, 396, 398, 405, 431; **III,** 49, 219, 414, 494, 534, 535
Osmân ibni Ebî Şeybe **II,** 583, 584
Osmân ibni Ebi'l-Âs **II,** 252
Osmân ibni Huneyf **II, 89,** 90
Osmân ibni Kinâne el-Medenî **III,** 305
Osmân ibni Talha **II,** 215
Osman Paşa'nın zafer kazanması için *Şifâ* okunması **I,** 34
Osmân'ı şehid eden isyancılar **II,** 209
Osmân'ın hilâfeti **II, 71,** 182
Osmân'ın katilleri **II,** 162
Osmân'ın şehâdeti **II, 38,** 101, 161
Osmân'ın Mushafı **III,** 529
Osmanlı ülkesi **I,** 34, 41
Osmanlılar'ın *Şifâ-i Şerîf*e İlgisi **I,** 34
Oturulan Bir Yerde Salâtü Selâm Getirmemek **II,** 456

Öfkeli Bir Kimseyi Cehennem Bekçisine Benzetenin Durumu **III,** 521
Öldürüldükten Sonra Yakılan Adam **III,** 434
Öldürülmesi Emredilen İki Ünlü Şâir **III,** 341
Ölen Çocuğun Konuşması **II,** 85
Ölülerin, Bebeklerin Konuşması **II,** 79
Ölüm Meleği **III,** 159
Ölümden Önceki Hastalığın Güzelliği **III,** 279
Ömer devri **I,** 83, 91, 137, 361, 541, 602; **III,** 266, 284, 452
Ömer ibni Abdilaziz **I,** 270; **II, 299,** 300, 304, 381, 383, 397, 430, 480, 481, 545; **III,** 39, **332,** 379, 380, 442, 455, 456
Ömer ibni Abdülvehhâb el-Urzî el-Halebî **I,** 37
Ömer ibni Ebî Seleme **II, 375**
Ömer ibni Hakem **III,** 205
Ömer ibni Muhammed el-Mâlikî **III,** 82
Ömer ibni Sa'd **II,** 136
Ömer ibni's-Sâib **I, 285**
Ömer İbnü'l-Hattâb **I,** 70, 83, 86, 88, 133, 142, 197, 227, 232, 234, 238, 240, 241, 247, 253, 263, 264, 288, 307, 359, 393, 395, 399, 400, 402, 405, 438, 510, 551, 592, 608; **II,** 30, 31, 35, 37, 53, 59, 61, 62, 63, 66, 69, 71, 87, 88, 101, 102, 125, 129, 142, 161, 162, 170, 171, 176, 178, 181, 187, 188, 195, 196, 197, 198, 209, 214, 232, 238, 260, 261, 276, 289, 299, 300, 301, 304 311, 313, 314, 317, 318, 319, 320, 325, 333, 334, 348, 351, 352, 354, 358, 377, 378, 384, 386, 387, 388, 390, 393, 394, 396, 401, 404, 419, 422, 447, 449, 466, 470, 472, 475, 483, 484, 485, 487, 491, 498, 499, 501, 502, 503, 571, 572, 590; **III,** 35, 49, 54, 55, 61, 64, 85, 132, 133, 134, 135, 229, 230, 232, 235, 236, 238, 255, 267, 295, 332, 339, 371, 414, 417, 418, 449, 452, 453, 469, 494, 534, 535, 538, 539
Ömer devri **II,** 38, 101, 146, 149, 153, 181, 336
Ömer'in Ağıtı **I,** 133
Ömer'in alçak sesle konuşması **II,** 354
Ömer'in hilâfeti **I,** 273, 295; **II,** 30, 117, 180
Ömer'in Şehâdeti **II,** 161
Ömer'in Sahâbeye Dil Uzatanlara Öfkesi **III,** 538
Örümceğin mağaranın girişine ağ örmesi **II,** 74, 210

Peruk takanın durumu **I,** 276
Pervîz (İran kralı) **I,** 297; **II,** 192

Peygamber Aleyhindeki Sözü Nakledenin Durumu **III,** 384, 386
Peygamber Hanımlarına Hakaret Edene Ne Ceza Verilir **III,** 541
Peygamber muhabbetinin göstergesi **II,** 326, 327
Peygamber Olduğunu İleri Sürene Ne Yapılır **III,** 512, 361
Peygamber Sevgisinin Anlamı **II,** 337
Peygamber Sevgisinin Göstergesi **II,** 323, 325, 327, 332, 335, 336, 363
Peygamber Sözü Dinleyen Dağ **II,** 62
Peygamber Torunu Olduğunu İddia Edenin Cezâsı **III,** 541
Peygambere Hakaretin Cezası **III,** 406, 407
Peygamberimiz Doğarken Görülen Mûcizeler **II,** 252, 264
Peygamberimiz duâ edince az miktardaki yiyeceğin çoğalması **I,** 166
Peygamberimiz Hakkında Câiz Olan Şeylerin Söylenmesi **III,** 391
Peygamberimiz için dürüstlük ve samimiyet **II,** 343
Peygamberimiz ile Alay Edenin Âkıbeti **II,** 117
Peygamberimiz İntikam Almazdı **I,** 231
Peygamberimiz Kâfir ve Münâfıklara Anlayışlı Davranırdı **III,** 339
Peygamberimiz'in Cahş kızı Zeyneb ile evlenmesi **II,** 43
Peygamberimiz'in hacamat yaptırması **II,** 164
Peygamberimiz'in Yanılması ve Unutması **III,** 43
Peygamberimizde bulunabilecek ve bulunmayacak hususlar **I,** 30; **I,** 64
Peygamberimizden Bahsetmenin Edebi **III,** 402
Peygamberimize Allah'ın ve meleklerin salât etmesi **I,** 165
Peygamberimize dil uzatan kimseye uygulanacak hükümler **I,** 30, 65
Peygamberimize duyulan saygı **II,** 388
Peygamberimize es-Seb'u'l-mesânî verilmesi **I,** 164
Peygamberimize Hakaret Anlamına Gelebilecek Bir Söz Söyleyenin Durumu **III,** 364
Peygamberimize Hakaret Eden Müslüman Niçin Öldürülür **III,** 428
Peygamberimize Hakaret Eden veya Onu Küçümseyenin Öldürülmesi **III,** 315
Peygamberimize Hakaret Edenin Öldürülmesi Gerektiğine Dâir Deliller **III,** 306
Peygamberimize Hakaret Eden Zimmî Müslüman Olursa **III,** 427
Peygamberimize Hakaret Eden Zimmînin Durumu **III,** 425
Peygamberimize Hakaret Edene Verilecek Ceza **III,** 289, 331, 405
Peygamberimize Hakaret Edenin Öldürülmesi **III,** 333
Peygamberimize Hakaret Edenin Öldürülmesi Gerektiğine Dâir Deliller **II,** 94
Peygamberimize Hakaret Edenin Tövbesi **III,** 409
Peygamberimize Hakaret Edenin ve Mürtedin Mirası **III,** 441
Peygamberimize Hakaret Ettiği İçin Öldürülenin Cenâze Namazı **III,** 439
Peygamberimize hakaret ettiği için öldürülenin mîrası **III,** 439
Peygamberimize Hakaretin Değişik Şekilleri **III,** 363
Peygamberimize İçinden Hakaret Edenin hükmü **III,** 413
Peygamberimize ikrâm olunan hârikulâde hâller **II,** 120
Peygamberimize îmâ yoluyla dil uzatan kimsenin durumu **I,** 65; **III,** 299, 321
Peygamberimize Îmân ve İtaat Etmenin Farz Oluşu **II,** 273, 282, 284, 285

Peygamberimize Kasıtlı Olarak Hakaret Edenin Durumu III, 359
Peygamberimize Kasıtsız Olarak Hakaret Edenin Durumu III, 354
Peygamberimize Kevser'in verilmesi I, 164
Peygamberimize kin besleyen kimsenin durumu I, 65
Peygamberimize lütfedilen özellikler I, 157
Peygamberimize Muhabbet II, 311, 312
Peygamberimize Nasıl Salât Edilir II, 411, 434
Peygamberimize Övgü I, 69
Peygamberimize Özel Durumlar II, 257
Peygamberimize Rahmet ve Merhamet İstenmesi II, 444
Peygamberimize salâtü selâm getirilmesi gereken yerler II, 428, 430, 432
Peygamberimize Salâtü Selâm Getirip Duâ Etmenin Fazileti II, 409, 446
Peygamberimize salâtü selâm getirmenin gereği I, 30
Peygamberimize Salâtü Selâm Getirmenin Tavsiye Edildiği Yerler II, 421, 418
Peygamberimize Salâtü Selâm Getirmeyenlerin Yerilmesi II, 454
Peygamberimize Salâtü Selâm'ın Hükmü II, 413
Peygamberimize Saldıran Şeytan II, 239
Peygamberimize Samimi Bir İmânla Bağlanmanın Farz Olduğu II, 341
Peygamberimize Saygı ve Onu Yüceltme II, 347, 356; III, 291, 297, 319
Peygamberimize Selâm Vermek II, 478
Peygamberimize Selâm Vermenin Anlamı II, 412
Peygamberimize Sihir Yapılması II, 200; III, 202
Peygamberimize Tâbi Olmanın Farz Olduğu II, 287; III, 175
Peygamberimize Vefâtından Sonra ve Adı Anıldığında Saygı Gösterme II, 362, 395
Peygamberimize verilen nimetlerin tamamlanması I, 164
Peygamberimize Verilen Olağanüstü Hâller II, 120; III, 295
Peygamberimize Vesîle, Kevser ve Fazîle'nin Verilmesi I, 469, 494
Peygamberimize yapılan ezâlar I, 232
Peygamberimize yapılan sihir II, 200
Peygamberimize yardım edilmesi I, 164
Peygamberimize Yol Veren Ağaç II, 51
Peygamberimizi bulutun gölgelemesi I, 166
Peygamberimizi Canından Çok Sevmek II, 313
Peygamberimizi Hafife Alan Kimselerin durumu III, 482
Peygamberimizi Herkesten Çok Sevmek II, 312
Peygamberimizi İncitmenin hükmü III, 353
Peygamberimizi Küçük Düşürenin cezası III, 311
Peygamberimizi Örnek Almak II, 289
Peygamberimizi öven âyetler I, 69, 71
Peygamberimizin "Âl"i Kimlerdir II, 468
Peygamberimizin abdest alması II, 359
Peygamberimizin Âdemoğlunun efendisi olması I, 163
Peygamberimizin âdil, emin, iffetli ve doğru sözlu oluşu I, 293
Peygamberimizin affetmesi I, 236
Peygamberimizin ağırbaşlılığı I, 298
Peygamberimizin âhiretteki şefâati I, 83
Peygamberimizin Âhiretteki Üstünlüğü I, 154, 355, 431
Peygamberimizin ailesine ve ashâbına hakaret edenlerin durumu I, 65
Peygamberimizin Âilesine ve Soyuna Saygı II, 373; III, 532
Peygamberimizin Aklı, Zekâsı, Duyuları, Konuşması ve Davranışları I, 180, 220; II, 52

Peygamberimizin Aklının Üstünlüğü **I, 180,** 228
Peygamberimizin Âlemlere rahmet olması **I,** 164
Peygamberimizin Allah katındaki değeri **I, 30,** 64, 163
Peygamberimizin Allah tarafından hidâyete erdirilmesi **I,** 164
Peygamberimizin Allah tarafından korunması **I,** 152, 159
Peygamberimizin Allah Teâlâ'nın zâtına muhabbeti **I,** 303
Peygamberimizin Allah'a Yakınlığı **I,** 348
Peygamberimizin Allah'ın Elçisi olduğunu gösteren deliller **II,** 240
Peygamberimizin Allah'ın lütfuyla gaybı bilmesi **I,** 166
Peygamberimizin Âmin Dediği Dualar **II,** 455
Peygamberimizin arkasındaki cemaati görmesi **I,** 181
Peygamberimizin Ashâbına Saygı **II,** 388
Peygamberimizin ashâbının acı ve elemlerini iyileştirmesi **I,** 166
Peygamberimizin Atıklarını Yerin Yuttuğu **I,** 173
Peygamberimizin atıklarının temiz olduğu **I,** 174
Peygamberimizin avucundaki çakıl taşlarının Allah'ı tesbîh etmesi **I,** 166
Peygamberimizin Ayrılığına Dayanamayan Deve **II,** 76
Peygamberimizin Başına Gelen Sıkıntılar **III,** 196
Peygamberimizin bazı altın sözleri **I,** 194
Peygamberimizin bazı duâları **I,** 193
Peygamberimizin Bazı Hadislerinin Açıklanması **III,** 240
Peygamberimizin Bazı Mektupları **I,** 187
Peygamberimizin bazı rahatsızlıkları tükrüğünü sürerek tedâvi etmesi **II,** 91
Peygamberimizin Bazı Sünnetleri **I,** 303
Peygamberimizin Bazı Vecîz Hadisleri **I,** 190
Peygamberimizin Bedduâsının Mâhiyeti **III,** 244
Peygamberimizin Beden ve Huy Güzellikleri **I,** 161
Peygamberimizin Bedenî Özellikleri (Hilyesi) **I,** 167; **II,** 132; **III,** 309
Peygamberimizin bedeninin temizliği **I,** 171, 175
Peygamberimizin Bereketi ve Duâsıyla Yemeğin Çoğalması **II,** 23, 43
Peygamberimizin Bereketiyle Suyun Yerden Kaynayıp Fışkırması **I,** 284, 602; **II,** 88, 102
Peygamberimizin bereketiyle sütü olmayan hayvanları süt vermesi **II,** 131, 584
Peygamberimizin Beşerî Noksanlıklardan Temizlenmesi **I,** 120
Peygamberimizin Burak'a binmesi **I,** 163
Peygamberimizin bütün insanlığa gönderilmesi **I,** 163
Peygamberimizin bütün yaratılmışlara gönderilmesi **I,** 157
Peygamberimizin Büyüdüğü Yerin Değeri **I,** 196
Peygamberimizin Cebrâil ile buluşması **I,** 244
Peygamberimizin Cenâb-ı Hakk'a yakınlığı **I,** 348, 429, 430
Peygamberimizin cenâzesi **I,** 174; **II,** 260
Peygamberimizin Cömertliği **I,** 243
Peygamberimizin Değeri **I,** 144, 152
Peygamberimizin develeri **I,** 311
Peygamberimizin devesi Adbâ **II,** 73
Peygamberimizin Diğer Cansız Cisimlerle Olan Mûcizeleri **II,** 60, 586
Peygamberimizin Diğer İsimleri **I,** 485
Peygamberimizin diğer peygamberlerden farkı **I,** 148

Peygamberimizin diğer peygamberlere olan üstünlüğü **I,** 361
Peygamberimizin sevilmesi gereği **II,** 340
Peygamberimizin Dış Görünüşü **I,** 336
Peygamberimizin doğduğu gece Kisrâ'nın saraylarının sarsılması **II,** 253
Peygamberimizin duâları **I,** 194; **III,** 121
Peygamberimizin Duâlarındaki Derinlik **I,** 193
Peygamberimizin Duâsının Kabul Olunması **I,** 556; **II,** 98
Peygamberimizin Dünya Hayatına Dâir Sözleri **III,** 54, 318
Peygamberimizin Dünya İşlerine Dâir Sözleri **III,** 216
Peygamberimizin Dünya İşleriyle İlgisi **I, 65; II,** 588; **III,** 207, 252
Peygamberimizin Dünyaya Meyletmemesi **I,** 304
Peygamberimizin Dünyevî Hâlleri **III,** 195
Peygamberimizin düşmanları **I,** 146
Peygamberimizin düşmanlarının kalbine korku salması **I,** 166
Peygamberimizin Düzgün ve Doğru Konuşması **I,** 185, 196; **II,** 132, 226
Peygamberimizin Ehl-i Beyt Hakkındaki Tavsiyesi **II,** 374
Peygamberimizin Ehl-i Beyt'ine, Hanımlarına ve Ashâbına Hakaret Edenin Durumu **III,** 530
Peygamberimizin elbisesindeki menî **I,** 174
Peygamberimizin Elinin Güzel Kokusu **I,** 171, 172
Peygamberimizin emirleri **I,** 158
Peygamberimizin Emrine Karşı Gelmenin Kötü Sonucu **I,** 471; **II,** 306
Peygamberimizin Evindeki Hâli **I,** 339
Peygamberimizin Evliliği **I,** 204, 207, 256, 302; **III,** 149, 315
Peygamberimizin faziletleri ve üstünlüğü **I,** 335
Peygamberimizin fitnelere karşı güvence olması **I,** 139
Peygamberimizin fizikî görünümü **I,** 67
Peygamberimizin gaybe dâir verdiği bilgiler **II,** 202
Peygamberimizin Gaybı ve Geleceği Bilmesi **II,** 143, 472, 593
Peygamberimizin gazve ve seriyyelerinin geçtiği yerler **I,** 173
Peygamberimizin gece ibâdeti **II,** 106
Peygamberimizin geçmiş ve gelecek hatâlarının bağışlanması **I,** 164; **III,** 123
Peygamberimizin göğsünün imanla dolu olması **I,** 77
Peygamberimizin göğsündeki iğnenin izi **I,** 363
Peygamberimizin göğsünün ferahlatılması **I,** 164
Peygamberimizin göğsünün yarılması **I,** 179, 363, 377, 378
Peygamberimizin gülmesi **I,** 185
Peygamberimizin günah işlemekten korunması **I,** 65; **II,** 527
Peygamberimizin Güzel Ahlâkı **I,** 217, 335; **II,** 569, 573
Peygamberimizin haber verdiği olaylar **II,** 199
Peygamberimizin hacamat yaptırması **I,** 175
Peygamberimizin hanımları **I,** 202
Peygamberimizin hasta ziyâreti **I,** 266
Peygamberimizin Hastaları ve Özürlüleri İyileştirmesi **I,** 248; **II,** 87, 104
Peygamberimizin Haya Duygusu ve Hatâlara Göz Yumması **I,** 254, 255; **II,** 34; **III,** 246
Peygamberimizin Hayatın Vazgeçilmezleri Karşısındaki Tavrı **I,** 199; **II,** 222
Peygamberimizin hayatına ve ahlâkına dâir rivâyetler **I,** 173
Peygamberimizin Hayvanlarla Olan Mûcizeleri **II,** 66

Peygamberimizin hicreti **II,** 45, 210
Peygamberimizin Hilmi, Sıkıntılara Tahammülü, Affı ve Sabrı **I,** 229, 230, 240, 241, 278, 296, 514, 569; **II,** 81, 245, 606; **III,** 198, 255, 338, 339, 347, 352
Peygamberimizin Hilyesi (Bedenî Özellikleri) **I,** 167
Peygamberimizin hırkası **I,** 238
Peygamberimizin hitâbeleri **I,** 194
Peygamberimizin Huzûruna Getirilen Davaları Hâlletmesi **III,** 213
Peygamberimizin Hükmünü Kabul Etmeyenin Durumu **III,** 317
Peygamberimizin Hz. Safiyye ile evlenmesi **II,** 43
Peygamberimizin ibâdetleri **I,** 313, 314
Peygamberimizin idrarı **I,** 176, 177, 178
Peygamberimizin İfâdelerindeki Mükemmellik **I,** 194
Peygamberimizin İffetli Oluşu **I,** 293
Peygamberimizin İlâhî Kitaplarda Geçen İsimleri **I,** 493
Peygamberimizin İlm-i Mîkāt'a olan vukûfu **II,** 224
Peygamberimizin İnsanlar Arasındaki Hâli **I,** 340
Peygamberimizin İnsanlar Üzerindeki Hakları **II,** 271
Peygamberimizin insanlara ve cinlere hidâyet etmesi **I,** 164
Peygamberimizin İnsanlarla Güzel Geçinmesi, Üstün Edebi ve Engin Ahlâkı **I,** 259, 341; **II,** 35; **III,** 257
Peygamberimizin İsimleri **I,** 479
Peygamberimizin İtikādî Durumu **II,** 528
Peygamberimizin izârı **I,** 393
Peygamberimizin kadınlardan bîat alışı **I,** 296
Peygamberimizin Kâfirlere Şefkati **I,** 232
Peygamberimize kâfirlerin yaptığı kötülükler **I,** 232
Peygamberimizin kalbinin yarılması **I,** 363
Peygamberimizin kanı **I,** 175
Peygamberimizin karanlıkta görmesi **I,** 182
Peygamberimizin katırı **I,** 251
Peygamberimizin kavrama yeteneği **I,** 227, 228
Peygamberimizin Kendisini İnciten Bazı Şahısları Affetmesi **III,** 338
Peygamberimizin Kevser Havuzu hakkında verdiği bilgiler **I,** 154
Peygamberimizin kızgınlığı **I,** 233
Peygamberimizin Konuşma Tarzı **I, 301,** 337
Peygamberimizin Kur'an'da Yer Alan Bazı Özellikleri **I,** 93
Peygamberimizin Kur'ân-ı Kerîmde Geçen Bazı İsim ve Lakapları **I,** 491
Peygamberimizin küçük ve büyük abdestinin temiz olduğu **I,** 174
Peygamberimizin Livâülhamd'in sahibi olması **I,** 163
Peygamberimizin mahşer yerinde sözünün dinlenmesi **I,** 164
Peygamberimizin mal konusundaki davranışı **I,** 214
Peygamberimizin Meclisinde Bulunanlara Davranışı **I,** 343
Peygamberimizin melekleri ve şeytanları görmesi **I,** 182
Peygamberimizin meleklerle desteklenmesi **I,** 164
Peygamberimizin Meleklerle, Cinlerle Görüşmesi **II,** 230
Peygamberimizin Mescide Girerken Yaptığı Duâ **II,** 498
Peygamberimizin Mi'râc'a çıkması **I,** 163
Peygamberimizin miğferi **I,** 232
Peygamberimizin minberi **II,** 57
Peygamberimizin Mîrac'ta gördükleri **III,** 34

Peygamberimizin Mûcizeleri **I,** 29, 166, 228, 529, 538, 544, 545, 591; **II,** 262, 263, 587
Peygamberimizin Mûcizelerinin Çok ve Meşhûr Oluşu **II,** 262
Peygamberimizin Mûcizelerinin Üstün Oluşu **II,** 261
Peygamberimizin muhabbetinin göstergesi **II,** 326
Peygamberimizin mü'minlere canlarından yakın olması **I,** 158
Peygamberimizin mü'minleri Cennet ile müjdelemesi **I,** 163
Peygamberimizin Mü'minlerin Günahına İstiğfârı **III,** 125
Peygamberimizin mübârek dişi **I,** 231
Peygamberimizin mübârek yanağı **I,** 232
Peygamberimizin mübârek yüzünün yaralanması **I,** 175
Peygamberimizin Namazda Yanıldığına Dâir Hadisler **III,** 101
Peygamberimizin Namazda Yanılması Meselesi **III,** 60
Peygamberimizin ortaya koyduğu sünnetler **II,** 300
Peygamberimizin orucu **I,** 313
Peygamberimizin Oturuş Şekli **I,** 299
Peygamberimizin Öfkesi **III,** 244
Peygamberimizin ölüleri diriltip onlarla ve beşikteki çocuklarla konuşması **II,** 79
Peygamberimizin özellikleri **I,** 60, 90, 104, 162, 167, 185, **331,** 336; **II,** 523
Peygamberimizin parmaklarının arasından suların fışkırması **I,** 166, 598, 602
Peygamberimizin peygamberliği **neye benzer I,** 77
Peygamberimizin Rabbinden Korkması **I,** 310, 337; **III,** 176
Peygamberimizin Rabbine mânevî yakınlığı **I,** 429
Peygamberimizin Rabbini Görmesi **I,** 406
Peygamberimizin rüyâsı **II,** 157
Peygamberimizin Sabah Namazına Kalkamayışı **III,** 109
Peygamberimizin Sabrı **III,** 342
Peygamberimizin Sevdiği Yemekleri Sevmek **II,** 331
Peygamberimizin Sevmediğini Sevmemek **II,** 332
Peygamberimizin sırtındaki peygamberlik mührü **I,** 173
Peygamberimizin sohbetleri **I,** 194
Peygamberimizin Son Hastalığındaki Vasiyeti **III,** 228
Peygamberimizin Soyunun Şerefi **I,** 196
Peygamberimizin sükûtu **I,** 301, 345
Peygamberimizin sünnetine göre yaşamak **II,** 323
Peygamberimizin Sünnetine Tâbi Olma **II,** 298
Peygamberimizin Süratli Yürüyüşü **I,** 185
Peygamberimizin sütannesi Halîme'nin koyunları **II,** 132
Peygamberimizin Şahsî Görüşleri **III,** 56
Peygamberimizin şahsına mahsus özellikler **I,** 372
Peygamberimizin Şakaları **I,** 264
Peygamberimizin Şân ve Şerefinin Yüceltilmesi **I,** 67
Peygamberimizin şânını yücelten hususlar **I,** 83, 164
Peygamberimizin Şefâat ve Makām-ı Mahmûd Özellikleri **I,** 163, 353, 450; **II,** 577
Peygamberimizin Şefâati **I,** 97, 114, 286, **I,** 453
Peygamberimizin Şefkat ve Merhameti **I,** 269
Peygamberimizin Şemâili **I,** 251, 262, 335
Peygamberimizin şerefi **I, 64,** 67
Peygamberimizin Şeytandan Korunduğu **II,** 596

Peygamberimizin Şiddetli Sıtmaya Yakalanması III, 274
Peygamberimizin tabiî olarak sevilmesi II, 340
Peygamberimizin tahâretlenmesi I, 174
Peygamberimizin Temizliği, Teninin Güzel Kokusu, Teri ve Kanı I, 171, 172; II, 164
Peygamberimizin Tevâzuu I, 286; III, 258
Peygamberimizin Tevrât'ta Yer Alan Özellikleri I, 90
Peygamberimizin tükrüğünün özelliği II, 91
Peygamberimizin uyguladığı bazı ahlâk esasları I, 303
Peygamberimizin uykusu I, 203
Peygamberimizin ümmetine şefkati I, 273, 275
Peygamberimizin üstün ahlâkı I, 62
Peygamberimizin üstünlükleri I, 90, 119. 269
Peygamberimizin üzerindeki yükün kaldırılması I, 164
Peygamberimizin üzerine güven ve huzûr inmesi I, 154
Peygamberimizin üzerine sekînet indirilmesi I, 164
Peygamberimizin Üzüntüsü II, 51, 52
Peygamberimizin Vakarı I, 298
Peygamberimizin varlıklar üzerindeki hakları I, 64
Peygamberimizin vecîz konuşması I, 186, 338
Peygamberimizin Vefâsı, Sözünde Durması ve Akrabaya İyilik Etmesi I, 280; II, 88, 388, 542
Peygamberimizin vefât ettiği son hastalığı II, 81
Peygamberimizin vefât haberi II, 198
Peygamberimizin vefâtı I, 133. 169
Peygamberimizin vücûdundan çıkan atıklar I, 171, 174
Peygamberimizin Yanıldığına Dâir Hadislerin Değeri III, 101, 200, 201
Peygamberimizin Yanılmasının Sebepleri III, 100
Peygamberimizin yaşama tarzı I, 304, 318
Peygamberimizin yatağı I, 308
Peygamberimizin yemek yemesi I, 203
Peygamberimizin yetim kalması I, 115
Peygamberimizin Yiğitliği ve Kahramanlığı I, 248; II, 121; III, 312
Peygamberimizin yüceliği I, 61
Peygamberimizin yüzünün parlaklığı I, 169
Peygamberimizin zühd hayatı I, 304
Peygamberimizle cansız cisimlerin ve hayvanların konuşması I, 165
Peygamberimizle İlgili Şeylere Saygı Göstermek II, 400
Peygamberin Unutmasının Hikmeti III, 99
Peygamberlerden başkasına salavât getirmek II, 465
Peygamberlere imâm olup namaz kıldırması I, 163
Peygamberlere mahsus özellikler I, 184
Peygamberlere Özel Dünyevî Hâller I, 232
Peygamberlerin atıklarını yerin yutması I, 173
Peygamberlerin bazı özellikleri I, 331
Peygamberlerin Bedeni II, 523, 524
Peygamberlerin Büyük ve Küçük Günahlardan Korunması III, 77
Peygamberlerin dini tebliğ etmeleriyle ilgili sorumlulukları III, 97
Peygamberlerin Esmâ-i Hüsnâ ile Şereflendirilmesi I, 499
Peygamberlerin günahlardan korunduğu III, 96
Peygamberlerin Hastalanmasının Hikmeti III, 265
Peygamberlerin Küçük Günah İşleyebileceğini Söyleyenlerin Reddi III, 116

Peygamberlerin Küçük Günahtan Korunduğu **III,** 82
Peygamberlerin Mâsum Olduğu **III,** 177
Peygamberlerin Mükemmel Yaratılışı, Üstün Ahlâkı **I,** 321; **III,** 338
Peygamberlerin özellikleri **I,** 162, 185, 331; **II,** 523
Peygamberlerin ruhları **II,** 523, 524
Peygamberlerin Tebliğ ile İlgili Sorumlulukları **III,** 97
Peygamberlerin Yanılmaları Konusundaki Bazı İtirazlara Cevap **III,** 60, 101, 105, 114, 122
Peygamberlerin Yanılması ve Unutması **III,** 96
Peygamberlerin Zellesi **III,** 172
Peygamberliği Hafife Alan Sözde Müslümanların durumu **III,** 483
Peygamberlikle Alay Edenlerin durumu **III,** 482
Putperestlerin Bayramı **II,** 585

R

Râfi' **II,** 77
Râfi' bin Hadîc **III, 207**
Râfıza **II,** 176, 472
Râfızîler **II,** 160, 175, 176, 471, 472; **III,** 466, 478, 480, 483, 485, 521
Râhip Bahîrâ **II, 65**
Rahmeten li'l-âlemîn **I,** 492
Râiye methiyesi **II,** 105
Râkibü'l-Bürâk ve'n-Nâka ve'n-Necîb **I,** 495
Râmhürmüzî **I,** 49; **II,** 503
Râşid halîfeler **II,** 300
Ravza-i Mutahhara **I,** 34; **II,** 480, 486, 508, 509
Rebeze **I,** 311; **II,** 194
Rebî' bin Huseym el-Kûfî **I, 294**
Rebî' bin Enes (Ebû Hâtim el-Bekrî el-Basrî) **I, 127, 383,** 412, 432, 507
Rebîatürre'y (Ebû Osmân Rebîa bin Ebî Abdirrahmân el-Medenî) **III, 442**
Reccâl ibni Unfüve **II,** 184
Recez **I, 554,** 555
Recî suyu **II,** 321
Recî Vak'ası **II,** 321
Recm **I,** 188, 571, 572
Ref'ü'l-hafâ an zâti'ş-Şifâ **I,** 37
Refîk-i a'lâ **II,** 258; **III,** 197
Refref **I,** 427
Res kavmi **III,** 523
Resûlü'l-melâhim **I,** 485
Resûlü'l-melhame **I,** 485
Resûlü'r-râha **I,** 485
Resûlü'r-rahme **I,** 485
Ricâlü'l-Buhârî ve Müslim **II,** 420
Ridde olayları **III,** 418
Ridfü Resûlillâh (Fazl ibni Abbâs) **III,** 284
Rıdvân (Cennet'in bekçisi) **I,** 436; **III,** 523
Rıdvan bîatı **I,** 151
Risâletü'l-Kuşeyrî **II,** 292
Rıtl **II,** 42
Rivâyet Edebi **II,** 371
Riyâ **I,** 343
Roma hükümdarı **II,** 247, 248
Rubeyyi' binti Nadr **I,** 518
Rûhul-kudüs **I,** 135, 224, 386, 442, 477, 496, 501, 520, 521
Rûhü'l-Hak **I,** 496
Rukıyye binti Resûlillâh **II,** 114
Rûm diyarı **II,** 66
Rumlar **I,** 98; **II,** 66, 146, 153, 246
Rûmların elinde bulunan Arap ülkeleri **II,** 153
Rumların mülkü **II,** 154
Ruveyfi' bin Sâbit el-Ensârî **II,** 449
Rü'yâyı sâdıka **II,** 540
Rü'yetullah **III,** 504, **505**
Rükâne (Rükâne bin Abdiyezîd ibni Hâşim el-Kureşî el-Muttalibî') **I, 184,** 185; **II, 52**

Rükn-i Yemânî **II,** 401, 516

ص

Sa'd ibni Bekr oğulları kabilesi **I,** 362
Sa'd ibni Ebî Vakkâs **I, 153, 226,** 227, 231; **II,** 53, 63, 87, 88, **101,** 190, 191, 196, 202, 235, 375, 396, 453, 509, 609; **III,** 269
Sa'd ibni Muâz **I,** 517; **II,** 251, 353; **III,** 212
Sa'd ibni Ubâde **I, 259, 260,** 489; **II,** 123, 124, 435; **III,** 212
Sa'doğulları toprakları **I,** 196
Sa'dûn el-Havlânî **II,** 514
Sa'leb **(Ebü'l-Abbâs) I,** 496
Sa'lebe bin Mâlik **II,** 72
Sa'ne **II,** 245
Sabîğ ibni İsl **III,** 452, 453
Sâbiîler **III,** 477
Sabrın anlamı **I,** 229
Sabır kapısı **I,** 462
Sabır zırhı **II,** 337
Sâbit ibni Eslem el-Bünânî **I, 376,** 378, 379, 598, 599; **II,** 27, 59, 195; **III,** 51
Sâbit ibni Kays ibni Şemmâs **I,** 85; **II,** 86, 348, 352, 353, 354; **III,** 297, 319, 352
Sâcî (Zekeriyyâ bin Yahyâ) **II, 503,** 504
Sad ibni Mâlik **I,** 82
Sadaka kapısı **I,** 462
Safâ ile Merve tepeleri **II,** 208
Saffârîler Devleti **II,** 345
Safiyye binti Huyey **I, 35,** 143, 571, 572; **II,** 214, 249, 373,379; **III,** 57, 179, 180, 246,
Safiyye binti Bahre **II,** 401
Safiyye binti Necde **II,** 401
Safvân ibni Assâl **II, 355**
Safvân ibni Kudâme et-Temîmî **II, 314**
Safvân ibni Muattal **III,** 526
Safvân ibni Süleym **I,** 209; **II, 366**
Safvân ibni Ümeyye **I, 244,** 245, 270; **II,** 70, 187, 188; **III,** 260
Sağmal develer **I,** 311
Sağmal hayvanlar **I,** 188, 307
Sahâbeye Buğzedenlerin Mahrûmiyeti **II,** 394
Sahâbeye Hakaret Edenenin Cezası **III,** 540
Sahâbeyi Kâfir Sayanın durumu **III,** 485
Sahbâ **I,** 597
Sâhibü'l-alâmeti ve'l-bürhân **I,** 495
Sâhibü'l-hâtem **I,** 495
Sâhibü'l-havzi'l-mevrûd **I,** 494
Sâhibü'l-hirâve ve'n-na'leyn **I,** 495, 497
Sâhibü'l-hücceti ve's-sultân **I,** 495
Sâhibü'l-kadîb **I,** 495, 497
Sâhibü'l-livâ **I,** 495
Sâhibü'l-Vesîle ve'l-Fazîle ve'd-dereceti'r-rafîa **I,** 494
Sâhibü'n-na'leyn **I,** 495
Sâhibü's-seyf **I,** 495
Sâhibü'ş-şefâa ve'l-Makāmi'l-Mahmûd **I,** 494
Sâhibü't-tâc **I,** 498
Sâhibü't-tâci ve'l-Mi'râc **I,** 494
Sahîh-i Buhârî **I,** 32, 44, 47, 172, 430, 577, 599, 600, 607; **II,** 27, 36, 56, 87, 142, 183, 200, 204, 219, 255, 382, 383, 393, 498, 509, 510, 518, 539, 540, 547, 590, 614; **III,** 31, 49, 50, 55, 159, 166, 188, 206, 232, 233, 234, 249, 257, 322
Sahîh-i Müslim **I,** 44, 47, 49, 138, 375, 407, 430, 435, 462, 484, 488, 601, 605; **II,** 31, 34, 46, 88, 142, 200, 204, 219, 236, 255, 495, 518, 540, 614; **III,** 31, 85, 159, 160, 166, 206, 257
Sahnûn (Ebû Saîd Abdüsselâm ibni Saîd et-Tenûhî) **I,** 31, **202; II,** 81, **427; III,** 301, 308, 361, 363, 366, 367, 369, 380, 415, 423, 427, 429, 431, 432, 433, 439, 440, 443, 445, 454, 456, 463, 497, 512, 520, 521, 534, 535
Sâib ibni Yezîd **II,** 136, 498
Saîd Ahmed A'râb **I,** 48

Saîd ibni Cübeyr **I,** I, 77, 204, 395, 415, 472; **II,** 532, 538; **III,** 30, 31, 48, 143, 234
Saîd ibni Ebî Kerib **II,** 59
Saîd ibni Mînâ **II,** 25
Saîd ibni Saîd el-Makburî **II,** 455
Saîd ibni Süleymân **III,** 520
Saîd ibni Zeyd **II,** 63, 244, 396
Saîd ibnü'l-Müseyyeb **I,** 395; **II,** 59, 368, 477, 496; **III,** 205, 442
Sakîf kabilesi **II,** 167; **III,** 26
Saktü'z-zend **III,** 373
Salât'ın Mânası **I,** 140
Salâtü Selâm Getirmenin Zamanı ve Sayısı **II,** 414
Salâtü Selâm Günü **II,** 460
Salâtü Selâmların Peygamberimize Arzedilmesi **II,** 458
Salâtü Selâmsız Duâ ve Namaz **II,** 422
Salâtü'l-havf **III,** 108
Salavâtın Mü'mine Neler Kazandırdığı **II,** 446
Sa'leb (Ebü'l-Abbâs Ahmed ibni Yahyâ eş-Şeybânî) **I,** 496
Sâlih peygamber **I,** 583; **III,** 373
Sâlih el-Mürrî **III, 174**
Sâlih peygamberin devesi **II,** 160
Sâlim ibni Ebi'l-Ca'd **I, 600**
Sâmirî **II,** 269, 529
Sana (Yemen) **I,** 437, 438; **II,** 145
Sar'a hastalığı **II,** 97
Sarât nehri **II,** 196
Sâre **I,** 460; **III,** 69, 70
Sarfe **II,** 267
Sâsânîler ve Sâsânî mülkü **II,** 195, 196
Satîh **II, 251**
Savm-i visâl **I,** 274
Sebe' **II,** 222
Sebir dağı **II,** 63
Sebt günü **II,** 245
Sebte **I,** 43, 44, 45, 47, 51
Sebte kadı ve fakihleri **I,** 51
Sebteliler **I,** 45
Sebtî **I,** 43
Seci' **I,** 554
Sedir ağacı **II,** 51
Sefer namazı **II,** 303
Seferberlik **I,** 98
Sefîne'ye Hizmet Eden Aslan **II, 75,** 76
Sehâ **I,** 243
Sehâvî (**Şemseddîn**) **I,** 36, 40, 41, 54, 55
Sehiv secdesi **III,** 100, 102, 103
Sehl ibni Abdillah et-Tüsterî **I,** 31, **77,** 79, 88, 97, 110, 114, 205; **II, 284,** 289, 305, 313, 335, 349, 400, 530; **III,** 511
Sehl ibni Huneyf el-Ensârî **II,** 431
Sehl ibni Sa'd es-Sâidî **I, 244,** 438; **II,** 55, 56, 57, 60
Sekînet **I,** 156
Selâhaddin ibni Ahmed el-İdlîbî **I,** 50
Selâme el-Kindî **II, 438**
Seleme bin Dînâr **II,** 60, **368**
Seleme bin Ekva' el-Eslemî **I,** 251, 603, 607; **II,** 30, **70,** 94, 141
Seleme bin Suheyb el-Erhab **I,** 594
Selît ibni Amr **II,** 78
Selmâ (Peygamber Efendimiz'in hizmetkârı) **I,** 209; **II,** 331, 332
Selmân-ı Fârisî **I,** 359, **456,** 457; **II,** 128, 129, 183, 229, 243, 246, 568; **III,** 493
Semâhat **I,** 243
Semâniyye **III,** 514
Semerkant **I,** 94; **II,** 101; **III,** 387
Semertkand Seferi **I,** 491
Semûd kavmi **II,** 209; **III,** 373
Semûd kavminin en şakîsi **II,** 160
Semûd ve Âd kavimleri **II,** 209
Semüre **II,** 29, 166
Semüre ağacı **II,** 44
Semüre bin Cündeb **I,** 438; **II, 29,** 165
Seneviyye **III,** 477

Seniyyetü'l-vedâ' **II,** 148
Serif mevkii **I,** 254; **III,** 246
Sevâd ibni Amr el-Ensârî **III,** 251, 252
Sevâd ibni Gaziyye **III,** 251
Sevâd ibni Kārib **II,** 251
Sevbân ibni İbrâhim **(Zünnûn-ı Mısrî) I,** 526
Sevbân **I,** 437
Sevde binti Zem'a **I,** 143; **II,** 194, 379; **II,** 373
Sevîk **II,** 129
Sevr Mağarası **I,** 154; **II,** 64, 74, 210, 211; **III,** 198
Seyahat sırasında Allah Teâlâ'nın onu bulutla gölgelemesi **II,** 256
Seyf ibni Zîyezen, (Yemen meliki) **II,** 241, **242,** 243; **III,** 397
Seyyâle **II,** 138
Seyyid Süleyman Nedvî **I,** 34
Seyyidü veledi Âdem **I,** 494
Seyyidü'l-mürselîn **I,** 494
Sîbeveyh **I,** 378
Sıbt **(İsrâiloğulları'na göre) III,** 153
Sıbt İbnü'l-Acemî (İbrâhîm ibni Muhammed et-Trâblusî) **I,** 35, 36, 37
Sicilya adası **III,** 536
Sicistan **III,** 83, 249
Sidretü'l-Müntehâ **I,** 118, 120, 371, **374,** 375, 378, 380, 383, 392, 398, 426
Sıffîn Savaşı **I,** 187, 354, 488; **II,** 101, 160, 163, 197, 327; **III,** 461, 469, 539
Sihir **I,** 236; **II,** 82, 200; **III,** 190, 202
Sihirbazlar **II,** 524
Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha **I,** 58; **II,** 388
Simtü'l-le'âl fî beyâni me'ştemele aleyhi kitâbü'ş-Şifâ mine'r-ricâl **I,** 40
Sırât-ı Müstakîm **I, 87,** 88
Sîretü İbni İshâk **I,** 91
Sîrîn **II,** 248
Siyah Câriye Hadisi **III,** 498
Siyer ve Megāzî ilimleri **I,** 91
Slovaklar **I,** 178
Söz Dinleyen At **II,** 78
Su arkı **II,** 288
Suâlât **III,** 431
Suat Cebeci **I,** 42
Suffe ve ashâbı **II, 31,** 32, 33, 40
Suheyb-i Rûmî **II,** 568
Suhuf **I,** 367
Sû-i hıfz **III,** 59
Sultan Abdülhamid'in sürgün günleri **I,** 32
Suriye **I,** 32, 98, 187, 214, 311, 362, 393, 543, 561; **II,** 65, 101, 114, 115, 144, 146, 149, 191, 193, 241, 246, 421, 510, 511, 586; **III,** 321, 539
Suriye fâtihleri **II,** 510
Suriye orduları **II,** 180, 197
Suriye seferi **II,** 586
Suriye toprakları **II,** 222
Suriye vâliliği **I,** 311
Suriye'nin sarayları **II,** 252
Sûs şehri **I,** 36; **III,** 266
Sûdâ binti Küreyz **II, 251**
Süddî (Ebû Muhammed İsmâil ibni Abdirrahman el-Hicâzî) **I, 132; II, 349,** 536, 578
Süfyân el-Hüzelî **II,** 93
Süfyân es-Sevrî **I, 200,** 330, 403; **II,** 337, 349, 365, 383, 397, 416, 464, 471, 597; **III,** 204, 206, 300, 301, 334, 414, 419, 425, 442
Süfyân ibni Mücâşi' **II,** 241
Süfyân ibni Uyeyne **I, 205,** 526; **II,** 337, 517; **III,** 204, 206, 233, 306, 442, 459
Süfyân ibni Vekî **I, 340,** 345
Süheyl ibni Amr **II,** 197, **198,** 199
Süheylî **I,** 401
Süleymân **peygamber I,** 133, 182, 209, 210, 218, 220, 221, 222, 327, 329, 331, 356, 382, 385, 520; **II,** 431, 496, 513, 569, 588, 599, 608, 609; **III,** 95, 123, 161, 162, 163, 164, 165, 173, 186, 187, 189, 190, 191, 273, 274, 315

Süleymân'ın İmtihânı **III,** 273, 274
Süleymân ibni Mihrân el-Kûfî **I,** 592
Süleymân ibni Sâlim **III, 431**
Süleymân ibni Sühaym **II,** 463
Süleymân ile Belkıs kıssası **II,** 588
Süleymân Mâbedi **III,** 266
Süleymân'a hükümdarlık verilmesi **I,** 222
Süleymân'ın Kıssası **III,** 161, 274
Süleymânî karınca **III,** 167
Süleymaniye Kütüphanesi **I,** 37, 41, 42, 51
Süleymâniye Medresesi **I,** 41
Sülmâ bin Abdillah el-Hüzelî el-Basrî **I,** 419
Sümâme bin Eşres el-Basrî **III, 475,** 476
Sümâmiyye **III,** 475
Sümeyye'nin oğlu **II,** 163
Sünen-i Ebî Dâvûd **I,** 84; **II,** 159; **III,** 214
Sünen-i İbni Mâce **I,** 512; **II,** 159, 227, 457; **III,** 188, 276
Sünen-i Nesâî **II,** 438; **III,** 330, 331
Sünen-i Tirmizî **I,** 359, 411; **II,** 54, 221, 298, 377, 518; **III,** 276
Sünnete Göre Yaşamanın Güzelliği **II,** 295
Sünnete sarılmak **II,** 301
Sünnete Uygun İbâdet Etmek **II,** 302
Sürâka bin Mâlik ibni Cu'şüm **I,** 154; **II, 196,** 210, 211, 602; **III,** 198
Sürâka'nın Atı **II,** 210
Süreyc ibni Yûnus **I, 366**
Süreyyâ (Ülker) yıldızı **II,** 183
Sürüsünü Kurda Teslim Eden Çoban **II,** 68
Süryanca **II,** 382
Sütten ırmaklar **I,** 383
Sütü Olmayan Hayvanların Süt Vermesi **II,** 131, 132
Süveybe **I, 285,** 286
Süveyd bin Cebele **I,** 438
Süyûtî **I,** 39, 50; **III, 191,** 243, 313

ş

Şa'bî (Âmir ibni Şerâhîl) **I,** 25, **602**; II, 382; **III,** 66, 442
Şâfi' bin Küleyb **II,** 251
Şâfiî (İmâm) **I,** 86, 173, 545, 550, 577; **II,** 149, 304, 367, 372, 404, 415, 416, 417, 418, 419, 427, 481, 482, 503; **III,** 82, 243, 300, 306, 400, 407, 411, 414, 417, 418, 419, 422, 439, 442, 443, 448, 458, 459
Şâfiî mezhebi **II,** 415
Şâirü'n-Nebî (Hassân ibni Sâbit el-Ensârî) **I, 501**
Şakk-ı sadr olayı **I,** 377
Şam **II,** 193, 481; **III,** 108, 396, 411, 423, 457
Şam halkı **II,** 193
Şam patriği **II,** 246
Şâmûl **II,** 243, 244
Şaraptan ırmaklar **I,** 383
Şâz Kıraâtleri Israrla Okuyanın Sorgulanışı **III,** 529
Şecâat (yiğitlik) **I,** 217, 248, 249
Şecere-i Rıdvân **I,** 250
Şeddâd ibni Evs **I, 361,** 399
Şefâat etme yetkisi **I,** 463
Şefâat makamı **I,** 451
Şefâat-i kübrâ **I,** 457, 458; **III,** 70, 121, 146, 165
Şefâat-i Uzmâ **I,** 163, 353
Şehâbeddin el-Hafâcî **I,** 24, 33, 37
Şehr ibni Havşeb **I,** 466; **III,** 193
Şehveti kontrol altında tutmak **I,** 207
Şelmegān köyü (Vâsıt) **III,** 511
Şemseddin es-Sehâvî **I,** 40, 53, 54; **III,** 243
Şemseddin İbni Tolun **I,** 41
Şemseddin Muhammed ibni Muhammed ed-Delecî el-Osmânî **I,** 37, 56
Şenûe kabilesi (Yemen) **I,** 322
Şerefü'l-Mustafâ **I,** 51
Şerhu Sahîhi'l-Buhârî **III,** 311

Şerhu'l-Âlim ve'l-müteallim **I,** 140
Şerhu'ş-Şifâ **III,** 149, 200
Şerhu'ş-Şifâ fî hukûki'l-Mustafâ **I,** 24, 35, 37, 38
Şerîd **III,** 499
Şerîk ibni Abdillah en-Nehaî **II,** 548
Şerîk ibni Ebî Nemir **I, 376,** 377, 389, **404,** 412
Şevâhidü'l-Muvatta' **II,** 499
Şevkullah **I,** 318
Şeybe bin Osmân el-Hacebî **II, 215**
Şeybe ibni Rebîa **I,** 581; **II,** 117
Şeymâ (Resûl-i Ekrem'in sütkardeşi) **I,** 246, **284,** 285
Şeytanın Hz. Eyyûb'un Karısını Kandırmaya Çalışması **II,** 609
Şeytanın kışkırtması **II,** 605
Şeytanın Mekkelileri Uyarması **II,** 603
Şeytanların Kulak Hırsızlığı **II,** 254
Şia **III,** 473, 477, 493
Şifâ Hadislerinin Sağlamlık Derecesi **I,** 57
Şifâ Hadislerinin Tahrîci **I,** 39
Şifâ ırmağı **I,** 23
Şifâ binti Avf **II,** 252
Şifâhan **I,** 34
Şifâ-i Şerîf **I,** 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 46, 54, 55, 56, 57, 529; **II,** 46, 147, 163, 271, 383, 390, 403, 406, 411, 414, 449, 457, 485, 489, 521, 535, 542, 569, 573, 577, 585, 587, 593; **III,** 48, 60, 116, 191, 213, 258, 273, 289, 291, 298, 382, 386, 476, 542, 543, 544
Şifâ-i Şerîf Hakkındaki Âlimlerin Takdirkâr Sözleri **I,** 33
Şifâ-i Şerîf Hatimleri **I,** 34, 40
Şifâ-i Şerîf Kimler için Yazıldı **I,** 29
Şifâ-i Şerîf mukarriri **I,** 34
Şifâ-i Şerîf müderrisleri **I,** 34
Şifâ-i Şerîf Nasıl Bir Eserdir **I,** 29
Şifâ-i Şerîf sohbetleri **I,** 27
Şifâ-i Şerîf'i Kimler Rivâyet Etti **I,** 31
Şifâ-i Şerîf'in Baskıları **I,** 42
Şifâ-i Şerîf'in İslâm Dünyasındaki Yeri **I,** 32
Şifâ-i Şerîf'in Konuları 30
Şifâ-i Şerîf'in Muhtasarları **I,** 38
Şifâ-i Şerîf'in Önemli Şerhleri **I,** 35
Şifâ-i Şerîf'in Türkçe Tercümeleri **I,** 41
Şifâ-i Şerîf'teki Hadislerin Ricâli **I,** 40
Şifâü'l-mü'minîn **I,** 39
Şifâü's-sudûr **I,** 107; **III,** 158
Şihâb oğlu Yezîd **II,** 76
Şihâbü'l-ahbâr **I,** 51
Şihâbüddîn el-Hafâcî **II,** 163, 403; **III,** 191, 273, 382, 386 542
Şiîler **II,** 471, 472
Şıkk **II,** 251
Şu'be bin Haccâc **III,** 30, 31
Şuayb aleyhisselâm **I,** 327, 330; **II,** 576, 615; **III,** 374, 393
Şurahbîl el-Cu'fî **II,** 98
Şücâ' bin Vehb el-Esedî **II,** 78
Şümünnî (Ahmed ibni Muhammed) **I,** 36

T

Tabâi'iyye **III,** 479
Tabaklanmış deri **I,** 308
Taberânî **I,** 30; **II,** 220, 388, 503
Taberî **I,** 604, 605; **II,** 413
Taberiyye gölü **II,** 253
Tâcüddîn Abdülbâkî bin Abdülmecîd el-Yemenî **I,** 35, 37
Taf bölgesi **II,** 194
Tahâvî **I,** 597
Tâhert (Endülüs) **III,** 363
Tahiyyât duâsı **II,** 432
Tahiyyetü'l-Mescid **I,** 372; **II,** 486, 494, 500
Tahkiku'l-mezheb fî enne'n-nebiyye kad keteb **II,** 484
Tahmîd **II,** 421
Tahnîk **II,** 142

Tâif **I,** 70; **II,** 117, 482, 498; **III,** 26, 137, 434
Tâif Gazvesi **II,** 51
Tâif Muhasarası **II, 48,** 71, 402
Tâif yolu **II,** 51
Tâif'in fethi **I,** 146
Tâifliler **III,** 198
Takfîsu me'ştemele aleyhi'ş-Şifâ mine'r-ricâl **I,** 40
Takiyyüddin es-Sübkî **I,** 130
Talha bin Ubeydillah **II,** 63, 126, 196, 361, 396; **III,** 208, 256, 296
Talhatü'l-cûd (Talha bin Ubeydillâh) **II,** 127
Talhatü'l-feyyâz (Talha bin Ubeydillâh) **II,** 127
Talhatü'l-hayr (Talha bin Ubeydillâh) **II,** 127
Tâlib Hocazâde İshâk Necib Karsî **I,** 42
Tanca denizi **II,** 156
Târîhu Bağdâd **I,** 58
Târîhu Dımaşk **I,** 58
Târık ibni Abdillah el-Muhâribî **I,** 532
Tarsus **I,** 550
Tarsus Nur Câmii **I,** 34
Tâşfîn **I,** 44
Taşköprizâde **I,** 33
Taşların Tesbihi **II,** 61
Tatarlar **II,** 153
Tâûn **II,** 180
Tâvûs ibni Keysân **I, 209; II,** 140, 442; **III,** 414
Tavzîhu'l-müşkil fi'l-Kur'ân **III,** 363
Tay kabilesi **I,** 85, 541
Taybe (bk. Medine) **I,** 92
Taylar **I,** 188
Tayyâre (Tayyâriyye) **III,** 478
Te'vilci Fırkaları Kâfir Saymayanlar **III,** 503
Te'vîlü muhtelifi'l-hadîs **I,** 519
Te'vîlü müşkili'l-Kurân **I,** 519
Tebük **I,** 98, 543; **II,** 113, 191
Tebük Gazvesi **I, 98,** 186, 267, 359, 543, 603, 608; **II,** 39, 102, 146, 181, 186, 336, 590, 593; **III,** 71, 117, 128, 324, 336, 494
Tecâhül-i ârif **III,** 502
Tecrîd-i Sarîh Tercemesi **II,** 394
Kitâbü's-Sünen **I,** 178
Tefsîru hadîsi Ümmi Zer' **I,** 50
Tefsîru'l-Kur'ân **I, 140,** 356; **II,** 481
Teheccüd namazı **I,** 315
Tehevvür **I,** 217, 249
Tehzîbü'l-luga **II,** 581
Tekrarlanan yedi âyet **I,** 155, 156, 387
Telhîsu'l-İktifâ fî şerhi elfâzı'ş-Şifâ **I,** 35
Temcîd **II,** 421
Temîm ed-Dârî **I,** 561; **II, 341**
Temim kabilesi **III,** 303, 452
Temîmoğulları **I,** 234; **II,** 351, 352
Ten'îm dağı **ve mevkii I,** 242; **III,** 246
Tenâsüh (reenkarnasyon) **III,** 477, 486, 511
Tenbîhü'l-gâfilîn **I,** 69
Tenzîhü'l-enbiyâ an tesfîhi'l-ağbiyâ **III,** 313
Teravih namazı **I,** 273
Tercemetü'ş-Şifâ fî şemâ'ili sâhibi'l-ıstıfâ **I,** 41
Tercümânü'l-Kur'ân (Nâbiga el-Ca'dî) **II,** 105
Tercüme-i Şifâ-i Şerîf' **I,** 41, 42
Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik **I,** 48
Tesmiyetü ezvâci'n-Nebî ve evlâdih **II,** 538
Teşehhüd **II,** 418, 432, 443
Tevellüd **III,** 504, 505
Tevlîd **III,** 505
Tevrât **I,** 76, 91, 92, 93, 151, 228, 241, 258, 360, 362, 385, 386, 460, 480, 485, 493, 495, 496, 497, 504, 514, 515, 566, 571, 574, 575, 576, 588; **II,** 240, 245, 247, 248, 249, 250, 251, 389, 530, 534; **III,** 42, 388, 396, 519, 525, 528, 529
Tevrât ve İncîl'deki hükümler **I,** 570
Tevrât'a benzeyen kitap **I,** 588

Tevrât'a Lânet Edenin Durumu **III,** 528
Tevrât'taki recm âyeti **I,** 567
Tevsîku 'ura'l-îmân fî tafzîli habîbi'r-rahmân **I,** 38
Tezkiretü'l-ilm ve't-tarîku's-sâlim **I,** 174
Tihâme **III,** 363
Tihâmî Râcî el-Hâşimî **I,** 52
Tıhfe ibni Züheyr en-Nehdî **I,** 186
Tire Kütüphanesi **I,** 41
Tirid yemeği **II,** 331
Tirmizî **I,** 57, 323, 530, 602; **II,** 55, 219, 458, 581; **III,** 442
Topkapı Sarayı Müzesi **III,** 341
Topkapı Sarayı Müzesi Hırka-i Saâdet Dâiresi **I,** 232
Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi **I,** 41
Tövbe Eden Zındığın Cezası **III,** 406
Tövbe Etmeleri İstenecek Olanlar **III,** 454
Tövbe kapısı **I,** 462
Tûfân **I,** 352
Tufeyl ibni Amr ed-Devsî **I,** 556; **II,** 109, 110, 111
Tuleytıla **III,** 310, 355
Tunus **I,** 32, 35, 38, 50; **III,** 49, 188
Tunus Ahmediye Kütüphanesi **I,** 40
Tûr **I,** 411, 460; **III,** 123, 159
Tûr Dağı **I,** 520, 534; **II,** 529
Tûs şehri **III,** 476
Tuvâ (kutsal vâdi) **I,** 521
Tübba' (Yemen meliki) **II,** 240, **241**
Tükrükle Tedavi **II,** 91, 93, 105
Tükürükteki proteinler **II,** 92
Türk hükümdarları **III,** 157
Türkler **II,** 153

U

Ubâde bin Sa'd **II,** 136
Ubâde bin Sâmit **I,** 601; **II,** 181, 182, 435; **III,** 248
Ubâde bin Velîd **I,** 601
Ubeyd ibni Umeyr **III,** 414
Ubeydullah **ibni Ebî Bekre III,** 249
Ubeydullah ibni Abdillah ibni Utbe **I,** 595
Ubeydullah ibni Adî bin Hıyâr **III,** 345
Ubeydullah ibni Ebî Talha **II,** 449
Ubeydullah ibni Hafs **II,** 59
Ubeydullah ibni Hasan el-Anberî **III, 474,** 475
Ubeydullah ibni Muhammed el-Kureşî el-Basrî **III,** 160
Ubeydullah ibni Ömer **III, 538**
Ubeydullah ibni Yahyâ el-Leysî **III,** 436, 507
Ubeydullah ibni Zahr **I,** 432
Ûd-i Hindî **II,** 221
Uhayd (Peygamberimiz'in Tevrât'taki isimlerinden biri) **I,** 497
Uhud dağı **I,** 215, 312, 517; **II,** 62, 87, 184, 214, 438; **III,** 498, 534
Uhud Gazvesi **I,** 81, 169, 170, 172, 175, 192, 195, 227, 231, 242, 253, 277, 307, 312, 361, 517, 581; **II,** 23, 29, 30, 36, 37, 79, 87, 88, 92, 111, 122, 130, 166, 187, 214, 215, 235, 238, 245, 318, 321, 361, 362, 421, 434, 519; **III,** 27, 168, 198, 207, 254, 314, 324, 342, 358
Uhud günü **I,** 232, 253
Ukaylî (Muhammed ibni Amr ibni Mûsâ) **II, 91**
Ukâz panayırı **II,** 242
Ukbe bin Âmir **I, 354,** 438, 464
Ukbe bin Ebî Muayt **II,** 116, 117, 133; **III,** 326, 340
Ukbe bin Hâris **II, 381**
Ukbe bin Âmir el-Cühenî **II,** 28, 404, 436
Ukbe bin Âmir'in Rivâyet Ettiği Salavât **II,** 436
Ukkâşe bin Mihsân **I,** 166; **II, 130**; III, 250
Ulu Kuğular **III,** 43, 44
Uman **I,** 437
Umâre bin Hazm el-Ensârî **II,** 186

Umeyr ibni Adî el-Hatmî **III,** 329
Umeyr ibni Sa'd **II, 136,** 187; **III,** 336
Umeyr ibni Saîd **III,** 336
Umeyr ibni Vehb **II,** 187
Umre **I,** 401
Umre kapısı **I,** 462
Umretü'l-kazâ **II,** 92
Urfut ağacı **I,** 142
Ûriyâ **I,** 210; **III,** 149, 150, 151
Urve bin Ebi'l-Ca'd **II,** 107
Urve bin Mes'ûd **II,** 359
Urve bin Zübeyr **I,** 307; **II,** 538, 545; **III,** 205, 214
Usûl-i hamse **III,** 504
Utbe bin Ferkad es-Sülemî **II,** 137
Utbe bin Gazvân **II,** 181
Utbe bin Rebîa **I,** 126, **556, 581,** 582; **II,** 114, 115,117, 137
Utbe bin Ebî Vakkâs **I,** 231
Utbe bin Ebî Leheb **II,** 114, 189
Utbî (Ebû Abdillâh Muhammed ibni Ahmed el-Ümevî el-Kurtubî) **II, 483, 494,** 535; **III, 30**4, 429, 440, 444, 445, 512
Uteybe bin Ebî Leheb **II,** 114, 115
Uyeyne bin Hısn **I,** 233, 261, 341; **II,** 89, 224; **III,** 257
Uzzâ **II,** 239; **III, 26,** 27, 40, 43, 45, 125

Ü

Übey ibni Halef **I,** 253, 254; **II,** 189
Übey İbni Halef'in Sonu **I,** 253
Übey ibni Ka'b **II, 55,** 56, 57, 58, 60, 303, 450, 451, 611; **III,** 52, 529
Ühbân (Vühbân) ibni Evs **II, 69**
Ükeydir **II,** 198, 199
Ülker (Süreyyâ) takımyıldızı **I,** 184
Ülü'l-azm peygamberler **I,** 230, 327, **476; II,** 571; **III,** 342, 372
Ümâme (Peygamberimizin kızı Zeyneb'in yavrusu) **I,** 283
Ümeyye binti Abdilmuttalib **III,** 137
Ümeyye **binti Enes ibni Mâlik II,** 99
Ümeyye bin Halef **I,** 245; **II,** 117, 210; **III,** 31
Ümeyye bin Hâlid **III,** 30, **31**
Ümeyyeoğulları **II,** 157, 158
Ümeyyeoğulları'nm saltanatı **II,** 157
Ümmet-i Merhûme **I,** 487, 488
Ümmet-i Muhammed'e Şefkat Beslemek **II,** 335
Ümmetin Mecûsîleri (Kaderiyye fırkası) **II,** 175
Ümmetin Özellikleri **I,** 94
Ümmü Âsım **II,** 137
Ümmü Cemîl (Ebû Leheb'in karısı) **I,** 113, **II,** 207, 208
Ümmü Cemîl binti Mücellil **II,** 97
Ümmü Cündeb **II,** 96
Ümmü Eymen Bereke **I,** 177, 446; **II,** 25, 254, 387, 585, **III,** 218
Ümmü Gülsüm **II,** 114
Ümmü Habîbe **I,** 454; **II,** 373, 398
Ümmü Hâlid **II,** 226, 227, 396
Ümmü Hânî **I, 398,** 399, 405, 406; **III,** 342
Ümmü Harâm **II,** 182, 183
Ümmü Kırfe el-Fezâriyye **III,** 418
Ümmü Lübâbe **II,** 376
Ümmü Ma'bed **I,** 170, 196
Ümmü Ma'bed Âtike binti Hâlid **I,** 167; **II,** 131
Ümmü Mâlik **II,** 128
Ümmü Mektûm **III,** 140
Ümmü Râfi' Selmâ **II,** 331
Ümmü Seleme **I,** 79, 251, 312, 314; **II,** 55, 59, 74, 139, 194, 195, 373, 375, 379, 380, 589, 590; **III,** 39, 88, 214, 245, 328, 532
Ümmü Süleym **I,** 172; **II,** 23, 24, 34, 42, 99; **III,** 240, 241, 245

Ümmü Zer' hadisi **I,** 50
Ümmü'l-Fazl Lübâbe **I,** 490; **II,** 188
Ümmü'l-Kitâb **I,** 155
Ümmü'l-Kur'ân **I,** 155
Üneys (**Ebû Zerr'in kardeşi**) **I,** 557
Üneys el-Ensârî **I, 466**
Üsâme bin Şerîk **II, 358**; **III,** 258
Üsâme bin Zeyd **I, 446**; **II,** 25, 47, 50, 234, 279, 280, 328, 330, 279, 330, 378, 382, 383, 384; **III,** 179
Üveys ibni Âmir **II,** 170, 171
Üveysü'l-Karanî (Üveys ibni Âmir) **II,** 170
Üzeyir **peygamber I,** 444; **II,** 290; **III,** 290, 317

V

Va'd **III,** 504, 505
Vahiy kâtipliği **II,** 57
Vaîd **III,** 504, 505
Vâil ibni Hucr el-Kindî el-Hadramî **I, 187,** 188
Vakfe **III,** 489
Vâkıdî **I,** 31, 173; **II,** 78, 81, 239; **III,** 27, 205
Vâlide Sultan **I,** 23
Varaka bin Nevfel **I, 245**; **II,** 243, 244, 270, 543, 545, 547
Vâsık (Abbâsî halîfesi) **III,** 124
Vâsile bin Eskâ' **I, 197,** 349
Vebâ **II,** 146, 180
Vedâ Haccı **I,** 137, 289; **II,** 85, 190, 223, 515; **III,** 256, 284
Vehb ibni Bakıyye **II,** 80
Vehb ibni Münebbih **I, 180,** 334
Vehb ibni Umeyr **II,** 187, 188
Vekî bin Cerrâh **II, 84**; **III,** 460
Velîd (Velîd ibni Ubâde bin Sâmit el-Ensârî) **I,** 581, **601**
Velîd ibni Abdülmelik ibni Mervân **II,** 197
Velîd ibni Mugîre **I,** 126, **550,** 555, 568
Velîd ibni Müslim **III, 301,** 411, 423
Velîd ibni Ubâde bin Sâmit el-Ensârî **I, 601**
Velîd İbni Utbe **II,** 117
Velîd ibni Yezîd **II,** 197
Velîme **II,** 42
Vesîle **I,** 163, 469, 494; **II,** 422, 446, 452
Veysel Karânî (Üveys ibni Âmir) **II,** 170
Vühbân (Ühbân) ibni Evs **II,** 69
Vüheyb ibni Verd **II,** 442
Vüheyb ibni Verd'in Duâsı **II,** 442

Y

Yâ Sîn'in Anlamı **I,** 105
Ya'fûr **II,** 76
Ya'îş **II,** 229
Ya'kūb **peygamber I,** 133, 327, 328, 329, 331, 572; **II,** 580; **III,** 94, 95, 153, 154, 265, 266, 272, 519
Ya'kūb âilesi **III,** 272
Ya'kūb ibni İbrâhim **III,** 408
Ya'kūb'un torunları **III,** 153
Ya'lâ bin Mürre **II,** 49, 50, 72
Ya'lâ bin Siyâbe **II, 48,** 49
Ya'lâ bin Ümeyye **II,** 299
Yağmur Duası **II,** 102, 377
Yağmur Meleği **II,** 194, 195
Yahsub ibni Mâlik **I,** 43
Yahudi efsâneleri **III,** 152
Yahudi kadının zehirleme olayı **II,** 82
Yahûdi ve Hıristiyanlara Kâfir Demeyenlerin durumu **III,** 476
Yahudilik **I,** 486
Yahyâ **peygamber I,** 206, 207, 218, 219, 324, 327, 330, 334, 373, 477, 499, 523; **II,** 569; **III,** 95, 168, 265, 266
Yahyâ ve Mûsâ peygamberlerin Zühd Hayatı **I,** 334
Yâhyâ bin Âdem **I,** 80
Yahyâ bin Ebî Bekr el-Âmirî **III,** 531
Yahyâ bin Hakem el-Gazzâl **I, 583**

Yahyâ bin İshâk ibni Abdillah **II, 465**; **III,** 448, 506, 507
Yahyâ bin Maîn **I,** 80; **III,** 124, 385, 408
Yahyâ bin Ömer **III, 311**
Yahyâ bin Saîd el-Kattân **I,** 378
Yahyâ bin Yahyâ el-Leysî **II, 465**, 466, 470, **483**, 484
Yahyâ bin Zekeriyyâ **III,** 514
Yahyâ bin Ziyâd el-Ferrâ **I,** 31
Yahyâ bin Ya'mer **III,** 205
Yahyâ bin Ziyâd el-Absî **I,** 135
Yahyâ İsmâil **I,** 49
Yakılan ve Katledilenler **III,** 510
Yâkūtetü'l-ulemâ (Muâfâ bin İmrân) **II,** 397
Yalancıyı Haber Veren Deve **II,** 76
Yaratan'a Lânet Eden ve Kendisinin İlâh Olduğunu Söyleyene Ne Yapılır **III,** 512
Yasak ağaç **III,** 143
Yasak Meyve **III,** 144
Ye'cüc ve Me'cüc **I,** 574, 575; **II,** 156
Yedinci kat semâ **I,** 374, 389, 426
Yemâme Savaşı **II, 85,** 86, 184, 353
Yemen **I,** 137, 186, 187, 214, 218, 264, 322, 437, 531, 595; **II,** 35, 75, 76, 144, 145, 146, 170, 178, 222, 241, 244, 245, 320, 326, 347, 425, 466, 505, 510, 511; **III,** 235, 256, 297, 327, 328, 342, 468, 531, 538
Yemen melikleri **I,** 187, 188
Yemen reisleri **I,** 188
Yemenli destek bölükleri **II,** 170
Yemenliler **I,** 482, 497, 498
Yeni Müslüman Olanın Şüphesi Nasıl Giderilir **III,** 489
Yeremyâ **III,** 396
Yermük Savaşı **I,** 245; **II,** 124, 403
Yesâr (Rum köle) **II,** 229
Yesâr kızı Bereke (Ebû Süfyân'ın azatlısı) **I,** 177
Yesrib **II,** 241
Yezdan **II,** 175
Yezîd devri **II,** 147; **III,** 297
Yezîd ibni Abdillah **I,** 317
Yezîd ibni Abdillah ibni Kusayt el-Leysî **II,** 483
Yezîd ibni Ebî Saîd el-Mehrî **II, 480**
Yezîd ibni Ebî Ubeyd **II,** 94
Yezîd ibni Hayyân en-Namatî **II,** 373; **III,** 236
Yezîd ibni İyâz **II,** 88
Yezîd ibni Kunâfe **II,** 140
Yezîd ibni Muâviye **I,** 314; **II,** 175, 318, 323
Yezîd ibni Nimrân **II,** 113
Yezîd ibni Suhayb **I,** 456
Yezîdü'l-Fakîr (Yezîd ibni Suhayb) **I, 456**
Yuhanna İncîli **I,** 496
Yûnus peygamber **I,** 133, 289, 327, 473, 475, 476, 479; **II,** 549, 550, 551, 552, 553; **III,** 47, 48, 95, 119, 146, 147, 148, 174, 372, 373
Yûnus peygamberin kıssası **III,** 47, 120, 146
Yûnus peygamberin Kavmini Terkedip Gitmesi **III,** 47
Yûnus ibni Bükeyr **I,** 597
Yûnus ibni Mettâ **I,** 289, 290, 473, 474, 475, 479
Yûnus ibni Yezîd **I, 378**
Yûnus kavmi **III,** 48
Yûnus Kavmi Azaptan Nasıl Kurtuldu **III,** 47
Yûnus peygamberin Değeri **I,** 479
Yûsuf peygamber **I,** 223, 225, 242, 291, 327, 330, 331, 373, 499; **II,** 111, 580, 581, 606, 611, 612, 616; **III,** 94, 95, 120, 153, 154, 155, 156, 171, 172, 264, 265, 266, 272
Yûsuf ibni Abdillâh ibni Muhammed ibni Abdilberr en-Nemerî **II,** 445
Yûsuf ibni Abdirrahmân el-Mizzî **III,** 243
Yûsuf ibni Muhammed Ebü's-Suûd **I,** 42
Yûsuf ile Züleyhâ **III,** 392

Yûsuf peygamber ile kardeşleri **I,** 554, 570; **II,** 583, 616; **III,** 395
Yûsuf Peygamberin Kıssası **III,** 153, 265
Yûsuf 'un Hatâsı **III,** 171
Yûsuf 'un Su Kabının Çalınması **III,** 264
Yûşâ bin Nûn **II,** 611, 614, 615, 616

Z

Zâhir ibni Harâm **I,** 265
Zâhirî mezhebi ulemâsı **III,** 415
Zâloğlu Rüstem pehlivan **II,** 230
Zâtülcenb **II,** 605
Zâtünnitâkayn **II,** 125
Zâtürrikâ' Gazvesi **I,** 234; **III,** 198
Zâtüsselâsil **II,** 384
Zebânîler **III,** 522
Zeberced **II,** 237, 522
Zebîr ibni Bâtiyâ **II,** 247, 249
Zebûr **I,** 133, 332, 477, 501, 504, 570; **II,** 240; **III,** 388
Zeccâc (İbrâhim ibni Muhammed) **I, 31, 106; II,** 342, 574
Zehebî **I,** 47, 54, 55; **II,** 517
Zehirli koyun **II,** 78, 80, 82
Zekeriya peygamber **I,** 104, 206, 219, 324, 327, 330, 373, 523, 537; **III,** 95, 168, 265, 266
Zekeriyyâ bin Yahyâ es-Sâcî **II, 503**
Zemahşerî **III,** 321
Zemzem **I,** 363, 376, 378, 399, 400; **II,** 127, 244
Zenciler **III,** 477
Zerdüşt **III,** 523
Zerr ibni Ebî Zer **II,** 89
Zervân kuyusu **II,** 200
Zevrâ mevkii **I,** 598
Zeyd ibni Amr ibni Nüfeyl **II,** 243, 244, 270
Zeyd ibni Desine **II,** 321
Zeyd ibni Erkam **I,** 438; **II,** 74, 374; **III,** 236, 237, 238
Zeyd ibni Eslem **I, 97; II,** 319, 506, 595, 616; **III,** 127, 192, 347
Zeyd ibni Hâlid el-Cühenî **III,** 479
Zeyd ibni Hârice bin Zeyd el-Ensârî **II, 87, 438**
Zeyd ibni Hârice'nin Rivâyet Ettiği Salavât **II,** 438
Zeyd ibni Hârise **I,** 446; **II,** 191, 195, 330, 584; **III,** 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 358
Zeyd ibni Hattâb **III,** 295, 371
Zeyd ibni Lusayt **II,** 186
Zeyd ibni Muâz **II,** 94
Zeyd ibni Muhammed (Zeyd ibni Hârise) **III,** 220
Zeyd ibni Sa'ne **I,** 240, 241
Zeyd ibni Sâbit el-Ensârî **II,** 77, 225, **382,** 496
Zeyd ibni Sûhân **II,** 195
Zeyd ibni'l-Hubâb **II,** 449
Zeyd ibn'l-Hattâb **II,** 142
Zeyd-Zeynep kıssası **III,** 220, 226
Zeyneb (Resûl-i Ekrem'in kızı) **I,** 283
Zeyneb binti Cahş **I,** 142, 255; **II,** 155, 194; **III,** 221, 222, 223, 224, 225, 226, 228, 297
Zeyneb binti Ümmi Seleme **II,** 139, 194, 380
Zeynel Efendi **I,** 24
Zeynelâbidîn (Ali bin Hüseyin) **I,** 456; **II,** 34; **III, 222**
Zeynep binti Cahş **II,** 34, 373, 380
Zeynep binti Huzeyme **II,** 373
Zeynüddîn el-Irâkî **I,** 171; **III,** 243
Zeytin ağacının yağı **I, 76,** 77
Zeytinyağı **I,** 468; **II,** 332
Zîervân (Zervan) **I,** 237; **II,** 82
Zîkarad Gazvesi **II,** 88, 89, 104, 126
Zikir kapısı **I,** 462
Zikrullah **I,** 318

Zimmînin Dârü'l-islâm'da Kendi İnancını Yaymaya Çalışması **III,** 507
Zina cezâsı **I,** 188, 571, 572
Zındığın Hakaret Ettiğini İtiraf Etmesi **III,** 445
Zındığın öldürülmesi **III,** 407
Zındığın yakınlarının ona mîrasçı olmasının sebebi **III,** 444
Zındıklık Suçu **III,** 407
Ziyâd ibni Abdillah en-Nümeyrî **I,** 466
Ziyâdetü'l-Megāzî **I,** 597
Ziyâret Edilecek Üç Mescid **II,** 496
Zû Asbah el-Hâris **I,** 43
Zûemer mevkii **II,** 205
Zü'n-nûr (Tufeyl ibni Amr) **II,** 110
Zübdetü'l-Muktefâ fî tahrîri elfâzı'ş-Şifâ **I,** 35
Zübeyr ibni Adî **II,** 174
Zübeyr ibni Avvâm **I,** 268; **II,** 63, 162, 163, 187, 196, 288, 289, 369, 396; **III,** 57, 58, 248, 249, 318, 327
Züheyr ibni Ebî Sülmâ **III,** 341
Zühre yıldızı **III,** 185, 192
Zührî bk. Muhammed ibni Şihâb
Zülcenâheyn (Ca'fer-i Tayyâr) **III,** 478
Züleyhâ **II,** 580; **III,** 156
Zülhuleyfe **II,** 301
Zülhuvaysıra (Temîmoğullarından) **I,** 234; **II,** 178
Zülkarneyn **I,** 570, 572, 574; **III,** 523
Zülmecâz **I,** 608
Zülmişʾar el-Hemdânî (Ebû Sevr Mâlik ibni Nemat) **I, 186**
Zülyedeyn (Hirbâk) **III, 60,** 61, 62, 63, 64, 101, 102
Zünnûn (Yûnus peygamber) **I,** 476; **II,** 550; **III,** 119
Zünnûn-ı Mısrî (Sevbân ibni İbrâhim) **I, 526**
Zürayk kabilesi **III,** 205
Zürkānî **II,** 256
Züşşehâdeteyn (Huzeyme bin Sâbit) **II,** 120
Züşşimâleyn **III,** 60

THG
0650107
HLB